ELMALILI M. HAMDİ YAZIR
HAK DİNİ KUR'AN DİLİ

NÜZUL SIRASINA GÖRE KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇE MEALİ VE MUHTASAR TEFSİRİ

SADELEŞTİREN VE DİPNOTLAR EKLEYEN
PROF. DR. HAMDİ DÖNDÜREN

Çelik YAYINEVİ

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR
HAK DİNİ KUR'AN DİLİ

NÜZUL SIRASINA GÖRE KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇE MEALİ VE MUHTASAR TEFSİRİ

SADELEŞTİREN VE DİPNOTLAR EKLEYEN
PROF. DR. HAMDİ DÖNDÜREN

Çelik YAYINEVİ

© İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 47496

© *Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.*

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ
Nüzul Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim'in
Türkçe Meali ve Muhtasar Tefsiri
Elmalılı M. HAMDİ YAZIR

İstanbul, 2023

ISBN
978-605-70923-6-6

Sadeleştiren ve Dipnotlar Ekleyen
Prof. Dr. Hamdi Döndüren

Yayın Yönetmeni
Serdar Çelik

Kontrol ve Düzelti
İkram Arslan

Kapak Tasarımı
Muhammet Çalış

Sayfa Tasarımı
Bulut Karadağ

Baskı-Cilt:
İmak Ofset
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No: 12, 34522
Esenyurt/İSTANBUL
Tel: 444 62 18 • **Sertifika No:** 71320

ÇELİK YAYINEVİ
İkitelli O.S.B. Mah. Milas Cad. İş Batı İş Merkezi
No: 29/12-A Başakşehir/İSTANBUL
Tel: +90 (212) 511 28 11 **Faks:** +90 (212) 511 28 12
www.celikyayinevi.com.tr info@celikyayinevi.com

Çelik Yayınevi, İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin markasıdır.

ÖN SÖZ

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ, 1878 yılında Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimi ile hafızlığını Elmalı'da tamamladı. Tahsilini ilerletmek için İstanbul'a gitti ve Küçük Ayasofya Medresesi'ne yerleşti. Beyazıt Camii'ndeki derslerine devam ettiği Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'den icazet aldı. Bundan sonra hocası Büyük Hamdi, kendisi Küçük Hamdi diye anılır oldu. Bu sırada devam ettiği Mekteb-i Nüvvâb'ı birincilikle bitirdi. Kendi gayretiyle edebiyat, felsefe ve mûsiki öğrendi. Avrupaî tarzda bir meşrûtiyet yerine İslam'a uygun bir meşrûtiyet modeli geliştirmek için çalışmalar yaptı. Beyazıt Medresesi'nde iki yıllık dersiamlık görevinden sonra II. Meşrûtiyet'in ilk meclisine Antalya mebusu olarak girdi.

Daha sonra Şeyhulislâmlık Mektûbî Kalemi'nde görev aldı. Mekteb-i Nüvvâb ve Mekteb-i Kudât'ta fıkıh, Medresetü'l-Mütehassısin'de usûl-i fıkıh, Süleymaniye Medresesi'nde mantık ve Mülkiye Mektebi'nde vakıf hukuku dersleri okuttu. Israrlı teklifler üzerine Damat Ferit Paşa'nın birinci ve ikinci hükümetlerinde Evkaf Nâzırı olarak görev yaptı. 15 Eylül 1919'da âyan heyeti üyeliğine tayin edildi. İlmî rütbesi de Süleymaniye Medresesi müderrisliğine yükseltildi.

Millî Mücadele sırasında İstanbul hükümetlerinde görev yaptığı gerekçesiyle İstiklal Mahkemesi'nce gıyabında idam kararı verildi. Fatih'teki evinden alınarak Ankara'ya götürüldü ve kırk gün tutuklu kaldı. Muhtemelen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğu için suçsuz bulunarak serbest bırakılınca İstanbul'a döndü. Bu arada ***Metâlib ve Mezâhib*** adlı eseri Türkçeye çevirdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi bir tefsir hazırlatma kararı alınca, Diyanet İşleri Reisliği bu işi Elmalılı'ya teklif etti. Elmalılı bu teklifi kabul ederek yazmaya başladı ve ***Hak Dini Kur'an Dili*** adını verdiği eserini vefatından önce bitirmeye muvaffak oldu. Uzun süre

müptela olduğu kalp yetmezliğinden 27 Mayıs 1942'de vefat etti ve Erenköy Sahrayıcedit Mezarlığı'na defnedildi.

Elmalılı, bu eserini muteber Ehl-i Sünnet kaynak tefsirlerinden alıntılar yaparak, bazen katılmadığı görüşleri tenkit ederek hazırlamış, hüküm ayetlerinde daha çok Hanefi mezhebine uygun bilgiler vermiştir. Aklî bir zaruret olmadıkça ayetlerin mutlaka açık anlamlarını esas almıştır. Mesela, Muhammed Abduh'un Fil suresini tefsir ederken ebabil kuşlarının attığı taşların kızamık veya çiçek mikrobu taşımış olabileceğini ileri sürmesi örneğinde olduğu gibi, zorlama tevilleri Kur'an'ı tahrif olarak değerlendirmiştir.

İlk defa Diyanet İşleri Reisliği tarafından yayımlanan ***Hak Dini Kur'an Dili*** adlı eserinin (İstanbul 1935-1938) daha sonra birçok baskısı yapılmıştır. Tefsirin sadeleştirmeleri de yapılmıştır. Biz kendi üslubumuz çerçevesinde sadeleştirdiğimiz meale, çoğu Elmalılı tefsirinden, başka tefsir ve hadis kaynaklarından özlü dipnotlar ekledik. Özellikle hüküm ayetlerinde ve gerekli gördüğümüz bazı yerlerde bir sayfayı bulan açıklamalar ekledik.

Şunu hemen belirtelim ki, Elmalılı, Türkçe diline hâkim olduğu halde, meal ve tefsirinde Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri önemli ölçüde muhafaza etmiştir. Özellikle mealde uzunca ayetlerin parçalarını birleştirmeden parçalar halinde ve ayetteki sırayı koruyarak vermekle yetinmiştir. Ayetlerin büyük ölçüde birleştirilmemiş parça anlamı mealde yer almıştır. Biz mümkün oldukça bu parçalı meal metodunu korumaya çalışmakla birlikte, günümüz insanının Türkçe olarak o ayetin bütününden alması gereken mesajı vermeye çalışan bir üslup gözettik. Umarız okuyucu Türkçe bakımından bir üslup birliği ve bir insicam içinde meydana gelen akıcılığı fark edecektir.

Aşağıda, konu ile ilgili birkaç örnek verilmiştir:

Elmalılı asıl metin:

"Senden evvel de rasûl olarak başka değil, ancak kendilerine vahy veriyor idiğimiz erler göndermişizdir, ehl-i zikre sorun bilmiyorsanız! Beyyinelerle ve kitaplarla... Sana da bu zikri indirdik ki kendilerine indirileni nâsa anlatasın ve gerek ki tefekkür edeler!" **(Nahl, 43-44)**

Sadeleşmiş metin:

"Biz, senden önce de, ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri, elçi olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun! Onları açık delillerle ve kitaplarla gönderdik. Sana da bu Kur'an'ı indirdik ki kendilerine indirilenleri insanlara açıklayasın. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar!"

Elmalılı asıl metin:

"Haydi" buyurdu; "erdirildin dileğine yâ Musa! Şanım hakkı için, biz lutfeylemiştik sana diğer bir defa daha.." **(Tâhâ, 36-37)**

Sadeleşmiş metin:

" -(Allah) dedi: 'Ey Musa! İstediğin sana verildi.'

- 'Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk.'

Elmalılı asıl metin:

"Biz dediler, bunun başına devam edip durmaktan asla ayrılmayız, ta dönünceye kadar bize Musa." **(Tâhâ, 91)**

Sadeleşmiş metin:

"Onlar dediler: 'Musa bize dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz!'"

Elmalılı asıl metin:

"O halde dediklerine sabret de Rabbine hamd ile tesbih eyle Güneş doğmadan evvel ve batmadan evvel; gece saatlerinde de tesbih et, gündüzün etrafında da ki rızaya erebilesin." **(Tâhâ, 130)**

Sadeleşmiş metin:

"O halde onların söylediklerine sabret. Güneş'in doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamdederek tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki hoşnutluğa eresin."

NÜZUL SIRASINA GÖRE TERTİP

UMUM EHL-İ SÜNNET ulemasınca makbul görülen, Kur'an-ı Kerim okunurken, elimizdeki son tertibinin dikkate alınması gerektiği yönündedir. Bütün dünyada geçerli olan Kur'an tertibi de budur. Bunun istisnası yoktur. Çünkü Fatiha suresiyle başlayıp Nas

suresiyle tamamlanan bu tertip, Hz. Peygamber'in bizzat gösterip yazdırması neticesinde oluşmuştur. Yani tevkifî dir ve değiştirilmesi caiz değildir.

Bizim burada yaptığımız ise sadece meale has olarak yapılmış bir çalışmadır. Bundan gayemiz ise, Kur'an'ın nazil olmaya başladığı zamandan, son ayetlerin inip vahyin tamamlanıncaya kadarki süreci adım adım takip etmek, indiriliş şartlarını anlamaya çalışmak ve bir nebze de olsa o iklime girmeye gayret etmektir.

Şâtıbî, bu mevzuya dair şunları söylemektedir:

"Kur'an'ı anlamak için bilinmesi gereken şeylerden biri de Kur'an'ın indiği sırada mevcut bulunan söz, fiil ve hareket tarzlarıyla ilgili Arap âdetlerini kavramaktır. Özel bir sebeb-i nüzul yoksa Kur'an ilmi ile meşgul olan bir kimsenin esbab-ı nüzul konusunda donanımlı olması gereklidir." (Ebu İshak İbrahim b. Musa Şatibî, *el-Muvafakât*, thk. M. Abdullah Draz, Beyrut, 1991, 3/261.)

Kur'an-ı Kerim'in insanlık âlemine bir defada değil de 23 sene zarfında peyderpey indirilmesinin pek çok hikmeti vardır. Ayetlerin indiriliş zamanı, mekanı ve sebebi de meselelerin derinlemesine anlaşılmasına vesile olmaktadır. Hz. Aişe'nin şu izahı, Kur'an'ın tedricen nüzul olmasının hikmetine ışık tutmaktadır:

"Kur'an'dan ilk olarak içinde cennet ve cehennem zikrolunan mufassal sureler nazil olmuştur. İnsanlar İslam konusunda bilinç sahibi oldukları zaman ise helal ve haram ayetleri nazil oldu. Eğer ilk önce 'İçki içmeyin.' yasağı inseydi, insanlar, 'Biz asla içkiyi bırakmayız!' derlerdi..." (Buhârî, Edeb, 1.)

Gerçekten de Mekkî ayetlerin kahir ekseriyetinin iman esaslarını perçinleştirdiği, Medenî ayetlerinse ikili ilişkiler ve yaşayışa dair ayetler olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Şu önemli noktayı hatırdan çıkarmamak gerekir ki Kur'an, semavi kitapların sonuncusudur ve bundan sonra vahiy yoluyla başka bir kitap gelmeyeceği için mesajları evrenseldir. Bundan dolayı sure ve ayetlerin **sadece o olaya özel** olarak indirildiğini düşünmek sağlıklı bir bakış açısı olmasa gerek. Esbab-ı nüzul (nüzul sebepleri), bir ilim dalıdır. Sure ve ayetlerin inmesine hangi olayın, soru

ya da itirazın sebep olduğunu araştırmayı ve böylelikle ayetlerin daha sağlıklı ve daha isabetli anlaşılmasını hedeflemektedir...

Bunlara ilave olarak burada birkaç hatırlatmayı dikkatlerinize sunmamız icap etmektedir:

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki nüzul sırasını esas alan tek bir tertip yoktur. Surelerin iniş zamanları ile ilgili kaynaklarda farklı rivayetler yer almaktadır. Ancak bunların çoğu tartışmalıdır. Bundan dolayı cumhur-u ulemanın genel kabulüne mazhar olmasından ötürü biz de Hz. Osman'ın (ra) tertibini esas aldık.

İkinci bir husus da surelerin iniş sebebiyle ilgilidir. Surelerin, hatta ayetlerin sebeb-i nüzullerinde de farklı rivayetler vardır. Bizim bu çalışmamız bir meal ve muhtasar bir tefsir olup teferruatlarına derinlemesine giremeyeceğimiz ve bütün rivayetleri vermemiz mümkün olmayacağı için biz, üzerinde daha fazla ittifak edilen kaynakları esas almaya gayret ettik.

Bazen surelerin değil, ayetlerin bile farklı iniş sebepleri olabiliyor. Özellikle uzun surelerdeki ayetlerin de sureden bağımsız olarak farklı bir olay üzerine nazil olduğu, Allah Resulü'nün (sav) yönlendirmesiyle sureler arasındaki yerine yerleştirildiği bilinmektedir. Bundan dolayı da surelerin tamamının bütün olarak ve tek bir seferde, tek bir olay üzerine nazil olduğu düşüncesinden de sarfınazar etmek gerekmektedir.

Ayrıca her surenin bir iniş sebebini kaynaklarda bulmak da mümkün değildir. Nitekim bazı sure ve ayetler bir iniş sebebi olmadan, bütün insanlığa yol göstermek üzere gönderilmiştir.

Burada, metin tashihi, ayet ve dipnot kontrollerini dikkatlice yapan kızım Hatice Candan'a (Döndüren) teşekkürü bir borç bilirim.

Böyle bir çalışma yapmaya muvaffak kıldığı için Yüce Allah'a hamdeder, eksik ve kusurlarımızın bağışlanmasını dilerim.

Çalışma bizden, başarı ve sonuç Yüce Allah'tandır.

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Bursa

HAMDİ DÖNDÜREN

1943 Balıkesir doğumlu. İlköğrenimden sonra hıfzını ikmal etti. Balıkesir İmam Hatip Lisesi ile Muharrem Hasbi Lisesi'ni bitirdi. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Balıkesir Barosu'na bağlı olarak bir süre serbest avukatlık yaptı. Balıkesir Merkez Vâizliği ve Çanakkale Bozcaada Müftülüğü görevlerinde bulundu.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne 20.04.1975 tarihinde İslam Hukuku, Fıkıh Usûlü ve Türk Medeni Hukuku dersleri için öğretim üyesi olarak atandı. Aynı görevi, 06.11.1978'den itibaren Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nde sürdürdü.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1978'de başladığı doktora çalışmasını, 26.07.1983'te "İslam Hukukuna Göre Alım Satımda Kâr Hadleri" konulu doktora teziyle tamamladı. Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalında 26.10.1983'te yardımcı doçent, 25.10.1988'de doçent ve 09.02.1995'te de profesör oldu.

01.8.1986'da Riyad İmam Muhammed Üni itesi'ne araştırma için gitti ve altı ay süreyle "Ma'hed Ta'lîmi'l-Luğa el-Arabiyye"nin (Arap Dilini Öğretim Enstitüsü) derslerini izledi ve dönem sonu katıldığı sınavlarda başarılı oldu.

10'dan fazla yayımlanmış kitabı bulunmaktadır. Arapça ve Fransızca bilen Döndüren, dört çocuk babasıdır.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Öğretim Üyeliğinden 2010 yılında emekli olmuştur.

KISALTMALAR

ag	: Adı geçen	**r. anha**	: Radıyallahu anha
age	: Adı geçen eser	**r. anhum**	: Radıyallahu anhum
as	: Aleyhisselam	**ra**	: Radıyallahu anh
bk.	: Bakınız	**s.**	: Sayfa
bs.	: Baskı/Basım	**sav**	: Sallallahu aleyhi vesellem
H.	: Hicri	**TDV**	: Türkiye Diyanet Vakfı
K.M.	: Kitab-ı Mukaddes	**thk.**	: Tahkik/Tahkik eden
km	: Kilometre	**trc.**	: Tercüme
krş.	: Karşılaştırınız	**ty.**	: Tarih yok
M.	: Miladi	**vb.**	: Ve benzeri/benzerleri
nşr.	: Naşir/Neşreden	**vd.**	: Ve devamı/Ve diğerleri
ö.	: Ölümü/Ölüm tarihi		

NÜZUL SIRASINA GÖRE SURELERİN FİHRİSTİ

Sure Adı	Sayfa No
1- ALAK SURESİ	13
2- KALEM SURESİ	13
3- MÜZZEMMİL SURESİ	15
4- MÜDDESSİR SURESİ	17
5- FÂTİHA SURESİ	18
6- TEBBET SURESİ	20
7- TEKVİR SURESİ	20
8- A'LA SURESİ	21
9- LEYL SURESİ	22
10- FECR SURESİ	22
11- DUHÂ SURESİ	25
12- İNŞİRAH SURESİ	25
13- ASR SURESİ	26
14- ÂDİYÂT SURESİ	26
15- KEVSER SURESİ	26
16- TEKÂSÜR SURESİ	27
17- MÂÛN SURESİ	27
18- KÂFİRÛN SURESİ	28
19- FİL SURESİ	28
20- FELAK SURESİ	29
21- NÂS SURESİ	29
22- İHLÂS SURESİ	30
23- NECM SURESİ	31
24- ABESE SURESİ	34
25- KADİR SURESİ	36
26- ŞEMS SURESİ	36
27- BURÛC SURESİ	37
28- TÎN SURESİ	38
29- KUREYŞ SURESİ	38
30- KÂRİA SURESİ	38
31- KIYAMET SURESİ	39
32- HÜMEZE SURESİ	40
33- MÜRSELÂT SURESİ	40
34- KÂF SURESİ	41
35- BELED SURESİ	44
36- TARIK SURESİ	45
37- KAMER SURESİ	45
38- SÂD SURESİ	48
39- A'RÂF SURESİ	53
40- CİN SURESİ	76
41- YASİN SURESİ	79
42- FURKAN SURESİ	85
43- FÂTIR SURESİ	91
44- MERYEM SURESİ	95
45- TÂHÂ SURESİ	101
46- VÂKIA SURESİ	109
47- ŞUARÂ SURESİ	113
48- NEML SURESİ	121
49- KASAS SURESİ	127
50- İSRÂ SURESİ	136
51- YUNUS SURESİ	147
52- HÛD SURESİ	158
53- YUSUF SURESİ	170
54- HİCR SURESİ	181
55- EN'ÂM SURESİ	187
56- SAFFAT SURESİ	205
57- LOKMAN SURESİ	212
58- SEBE' SURESİ	215
59- ZÜMER SURESİ	220
60- MÜ'MİN SURESİ	228
61- FUSSİLET SURESİ	236
62- ŞÛRÂ SURESİ	242
63- ZUHRUF SURESİ	249
64- DUHÂN SURESİ	255
65- CÂSİYE SURESİ	258
66- AHKAF SURESİ	260
67- ZÂRİYÂT SURESİ	264
68- GÂŞİYE SURESİ	267
69- KEHF SURESİ	268
70- NAHL SURESİ	278
71- NUH SURESİ	291
72- İBRAHİM SURESİ	292
73- ENBİYA SURESİ	297
74- MÜ'MİNÛN SURESİ	306
75- SECDE SURESİ	314
76- TÛR SURESİ	316
77- MÜLK SURESİ	318
78- HÂKKA SURESİ	321
79- MEÂRİC SURESİ	323
80- NEBE' SURESİ	325
81- NÂZİÂT SURESİ	326
82- İNFİTAR SURESİ	327
83- İNŞİKAK SURESİ	328
84- RUM SURESİ	329
85- ANKEBUT SURESİ	334
86- MUTAFFİFİN SURESİ	341
87- BAKARA SURESİ	344
88- ENFÂL SURESİ	395
89- ÂL-İ İMRÂN SURESİ	404
90- AHZÂB SURESİ	427
91- MÜMTEHİNE SURESİ	438
92- NİSA SURESİ	440
93- ZİLZÂL SURESİ	469
94- HADİD SURESİ	469
95- MUHAMMED SURESİ	472
96- RA'D SURESİ	477
97- RAHMÂN SURESİ	482
98- İNSAN SURESİ	484
99- TALÂK SURESİ	486
100- BEYYİNE SURESİ	489
101- HAŞİR SURESİ	490
102- NUR SURESİ	494
103- HAC SURESİ	504
104- MÜNÂFİKÛN SURESİ	512
105- MÜCÂDELE SURESİ	514
106- HUCURÂT SURESİ	516
107- TAHRÎM SURESİ	519
108- TEGÂBÜN SURESİ	521
109- SAF SURESİ	522
110- CUMA SURESİ	524
111- FETİH SURESİ	526
112- MÂİDE SURESİ	531
113- TEVBE SURESİ	550
114- NASR SURESİ	569

ALFABETİK SIRAYA GÖRE SURELERİN FİHRİSTİ

Sure Adı	Sayfa No
A'LA SURESİ	21
A'RÂF SURESİ	53
ABESE SURESİ	34
ÂDİYÂT SURESİ	26
AHKAF SURESİ	260
AHZÂB SURESİ	427
ALAK SURESİ	13
ÂL-İ İMRÂN SURESİ	404
ANKEBUT SURESİ	334
ASR SURESİ	26
BAKARA SURESİ	344
BELED SURESİ	44
BEYYİNE SURESİ	489
BURÛC SURESİ	37
CÂSİYE SURESİ	258
CİN SURESİ	76
CUMA SURESİ	524
DUHÂ SURESİ	25
DUHÂN SURESİ	255
EN'ÂM SURESİ	187
ENBİYA SURESİ	297
ENFÂL SURESİ	395
FÂTIR SURESİ	91
FÂTİHA SURESİ	18
FECR SURESİ	22
FELAK SURESİ	29
FETİH SURESİ	526
FİL SURESİ	28
FURKAN SURESİ	85
FUSSİLET SURESİ	236
GÂŞİYE SURESİ	267
HAC SURESİ	504
HADİD SURESİ	469
HÂKKA SURESİ	321
HAŞİR SURESİ	490
HİCR SURESİ	181
HUCURÂT SURESİ	516
HÛD SURESİ	158
HÜMEZE SURESİ	40
İBRAHİM SURESİ	292
İHLÂS SURESİ	30
İNFİTÂR SURESİ	327
İNSAN SURESİ	484
İNŞİKAK SURESİ	328
İNŞİRAH SURESİ	25
İSRÂ SURESİ	136
KADİR SURESİ	36
KÂF SURESİ	41
KÂFİRÛN SURESİ	28
KALEM SURESİ	13
KAMER SURESİ	45
KÂRİA SURESİ	38
KASAS SURESİ	127
KEHF SURESİ	268
KEVSER SURESİ	26
KIYAMET SURESİ	39
KUREYŞ SURESİ	38
LEYL SURESİ	22
LOKMAN SURESİ	212
MÂİDE SURESİ	531
MÂÛN SURESİ	27
MEÂRİC SURESİ	323
MERYEM SURESİ	95
MUHAMMED SURESİ	472
MUTAFFİFİN SURESİ	341
MÜ'MİN SURESİ	228
MÜ'MİNÛN SURESİ	306
MÜCÂDELE SURESİ	514
MÜDDESSİR SURESİ	17
MÜLK SURESİ	318
MÜMTEHİNE SURESİ	438
MÜNÂFİKÛN SURESİ	512
MÜRSELÂT SURESİ	40
MÜZZEMMİL SURESİ	15
NAHL SURESİ	278
NÂS SURESİ	29
NASR SURESİ	569
NÂZİÂT SURESİ	326
NEBE' SURESİ	325
NECM SURESİ	31
NEML SURESİ	121
NİSA SURESİ	440
NUH SURESİ	291
NUR SURESİ	494
RA'D SURESİ	477
RAHMÂN SURESİ	482
RUM SURESİ	329
SÂD SURESİ	48
SAF SURESİ	522
SAFFAT SURESİ	205
SEBE' SURESİ	215
SECDE SURESİ	314
ŞEMS SURESİ	36
ŞUARÂ SURESİ	113
ŞÛRÂ SURESİ	242
TÂHÂ SURESİ	101
TAHRİM SURESİ	519
TALÂK SURESİ	486
TARIK SURESİ	45
TEBBET SURESİ	20
TEGÂBÜN SURESİ	521
TEKÂSÜR SURESİ	27
TEKVİR SURESİ	20
TEVBE SURESİ	550
TİN SURESİ	38
TÛR SURESİ	316
VÂKIA SURESİ	109
YASİN SURESİ	79
YUNUS SURESİ	147
YUSUF SURESİ	170
ZÂRİYÂT SURESİ	264
ZİLZÂL SURESİ	469
ZUHRUF SURESİ	249
ZÜMER SURESİ	220

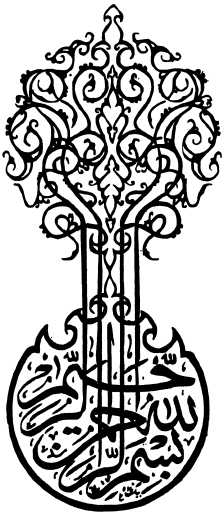
بسم الله الرحمن الرحيم

1- ALAK SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 19 ayettir. İlk 5 ayet, Kur'an'ın yeryüzüne indirilen ilk ayetleridir. Geri kalan ayetler bundan sonra indirilmiştir. Hz. Muhammed kırk yaşlarına girince Hira mağarasına gider, geceleri ibadet ederdi, yalnız azık için Hz. Hatice'nin yanına gelip dönerdi. Bir ramazan gecesinde ilk kez melek gelip "Oku!" demiştir. Hz. Peygamber (sav), "Ben okuma bilmem!" deyince, bu soru ve cevap üç kez tekrarlanmıştır. Dördüncüde melek, "Alak suresi"nin ilk beş ayetini indirmiştir (Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 3; Müslim, İmân, 252).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yaratan Rabbinin adıyla oku!

2- O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.

3- Oku, senin Rabbin en büyük kerem sahibidir.

Razî, bu ayetten, Kur'an'ı okurken besmele çekmenin gereğini istidlâl etmiştir. Okuma emri genel anlamda; bilim, kültür ve san'atın çok gelişeceğine işaret eder (Elmalılı, 5).

4-5- O kalemle yazmayı öğretmiş ve insana bilmediği şeyleri bildirmiştir.

6-7- Öyleyse okumamazlık etme, çünkü insan kendini yeterli görerek azar.

8- Ama dönüş mutlaka Rabbinedir!

9-10- Namaz kılarken, bir kulu (namazdan) engelleyeni gördün mü?

Ayetin her dönemde, inanç ve ibadet özgürlüğüne sert önlemlerle engel olmaya çalışanları da kapsadığında kuşku yoktur.

11- Gördün mü, ya o (peygamber) doğru yolda ise.

12- Veya kötülüklerden sakınmayı emrediyorsa.

13- Gördün mü, o (engelleyen) de yalanlamış ve yüz çevirmişse.

14- O kişi, Allah'ın her şeyi görmekte olduğunu bilmez mi?

15-16- Hayır hayır! Eğer o, bu davranışından vazgeçmezse, and olsun ki onu alnından, o yalancı ve günahkâr alnından (perçeminden) tutup cehenneme sürükleriz.

17- O hemen gidip taraftarlarını yardıma çağırsın.

18- Biz de zebanileri çağırırız.

19- Hayır! Sakın ona boyun eğme! Allah'a secde et ve yaklaş!

Kur'an okunduğunda bu ayetten sonra secde edilir.

2- KALEM SURESİ

52 ayettir. 17-33 ve 48-52. ayetleri dışında, Mekke'de nazil olmuştur. İlk ayette geçen "Kalem" kelimesinden dolayı sureye bu isim verilmiştir. Aynı ayette geçen "Nûn" kelimesinden dolayı bu isimle de anılmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Nûn. Kaleme ve yazdıklarına yemin olsun.

2- Sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin!

"Nûn", anlam verilemeyen müteşâbih ayetlerden olmakla birlikte, İbn Abbas'a göre, yazı hokkası olan divittir. Böylece buradaki yemin hokka ile kaleme ve kalemle yazılanlara yapılmış olmaktadır.

3- Kuşkusuz senin için bitip tükenmeyen bir ecir var.

4- Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

Hz. Peygamber'in İslam'ı anlayış ve yaşayış biçimi, Müslümanlar için bir örnektir (bk. Ahzâb, 21) Çünkü onun söz, fiil ve davranışları İslam'da delil sayıldığı gibi, başkalarında görüp onayladığı, sustuğu ya da karşı çıktığı davranışlar da "takrîrî sünnet" çeşidini oluşturur.

Hadis: "Ben, ahlâkın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim" (A. İbn Hanbel, II, 381), "Müminlerin inanç bakımından en olgunu, ahlâkça en güzel olanıdır." (Ebu Dâvud, Sünnet, 14).

5- Yakında sen de göreceksin onlar da görecek.

6- Hanginizde imiş fitne ve cinnet.

7- Doğrusu senin Rabbin kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. Hidayete erenleri de en iyi bilen O'dur.

8- O halde, o yalan sayanlara boyun eğme!

9- Onlar isterler ki, sen yumuşak davranasın da onlar da sana karşı yumuşak davransınlar.

10- Sen şunların hiçbirine boyun eğme. Yemin edip duran değersize.

11- Sürekli kusur arayıp kınayana, durmadan söz taşıyana.

12- Hayra engel olan, saldırgan günahkâra.

13- Kaba, sonra da kötülükle damgalı olana.

14- Mal ve oğulları var diye.

15- O kendisine ayetlerimiz okunduğu zaman, "Eskilerin masalları!" der.

16- Yakında biz onu hortumunun üzerinden damgalayacağız!

17- Biz bahçe sahiplerini sınadığımız gibi bunları da sınayacağız. Hani o bahçe sahipleri sabah olunca bahçenin meyvelerini mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi!

18- "Allah dilerse!" de demiyorlardı.

Onlar bir iş yapacakları zaman "İnşallah" demiyorlar veya yoksulların hakkını ayırmıyorlardı.

19- Fakat onlar uykuda iken, Rabbinden gelen bir afet onu sardı da,

20- Bahçe simsiyah kesiliverdi.

21- Derken sabahleyin birbirlerine seslendiler.

22- "Haydi, ürününüzü toplayacaksanız, erkenden tarlanıza gidin!" diye.

23- Hemen gittiler, aralarında şöyle fısıldaşıyorlardı.

24- "Bugün sakın hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın!" diye.

25- Muktedir bir şekilde erkenden bahçeye gittiler.

26- Bahçeyi görünce, "Biz herhalde yanlış gelmişiz!" dediler.

27- (Gerçeği anlayınca da), "Ama hayır, biz mahrum edilmişiz!" dediler.

28- İçlerinden en makul olanı şöyle dedi: Ben size Rabbinizi tesbih etsenize dememiş miydim?

29- Bunun üzerine dediler ki: "Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz zalimler imişiz!"

30- Sonra da, birbirlerini suçlamaya başladılar.

31- Dediler ki: "Yazıklar olsun bize! Biz gerçekten azgınlarmışız!"

32- "Umulur ki Rabbimiz bize onun yerine daha hayırlısını verir; biz Rabbimize yönelir, ondan umarız!"

33- İşte azap böyledir! Ancak ahiret azabı elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

34- Hiç kuşkusuz korunan muttakiler

için Rableri katında nimet cennetleri vardır.

35- Biz teslimiyet gösterenleri suçlularla bir tutar mıyız?

36- Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz?

37- Yoksa size ait bir kitap var da, onda mı okuyorsunuz?

38- O kitapta, "Beğendiğiniz her şey sizindir." diye mi yazıyor?

39- Yoksa "Neye hükmederseniz, mutlaka sizindir." diye, sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, Kıyamet gününe kadar geçerli, kesin sözler mi var?

40- Sor bakalım onlara, içlerinden buna kim kefil olacak?

41- Yoksa kendilerinin ortakları mı var? Doğru iseler ortaklarını getirsinler!

42- O gün işler zorlaşır, secdeye davet edilirler. Fakat güç yetiremezler.

Ayette, paçaların sıvanması deyimi ile "işlerin güçleşmesi, ateşin bacayı sarması" gibi anlamlar kastedilir (bk. Buhârî, Tefsir, 68/2).

43- Gözleri öne eğik olarak kendilerini bir zillet kaplar. Onlar sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı.

44- Bu sözü yalanlayanı bana bırak. Onları, bilmedikleri yönden yavaş yavaş azaba yaklaştıracağız.

Ayette sözü edilen, süre verip derece derece azaba yaklaştırılma haline "istidrac" denir. Hadis: "Bir kimseyi, günah işlemeye devam etmesine rağmen, Allah'ın ona dünyadan ne isterse verdiğini görürsen bu, ancak Cenab-ı Hak'tan bir istidractır." (A. İbn Hanbel, IV, 145; Ayrıca bk. A'râf, 182, 183).

45- Onlara süre veriyorum. Doğrusu benim tuzağım sağlamdır.

46- Yoksa onlardan bir ücret istiyorsun da, onlar bu yüzden ağır bir borç yükü altında mı kalıyorlar?

47- Yoksa gayb onların yanlarında da onlar mı yazıyorlar?

48- Sen Rabbinin hükmüne sabret ve balık sahibi (Yunus) gibi olma! Hani o sıkıntıdan yutkunarak nida etmişti.

49- Rabbinden ona bir nimet yetişmiş olmasaydı, elbette kınanmış bir halde ıssız bir yere atılacaktı.

50- Fakat Rabbi onu seçti de iyilerden kıldı.

51- O inkâr edenler Kur'an'ı işittikleri zaman neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi! Bir de durmuşlar, "O, bir mecnun!" diyorlar.

52- Oysa o âlemler için ancak bir öğüttür.

3- MÜZZEMMİL SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 20 ayettir. 10, 11 ve 20. ayetler Medine'de inmiştir. İlk ayetteki "Örtüsüne bürünen" anlamındaki "Müzzemmil" kelimesinden dolayı sure bu ismi almıştır. Hz. Muhammed'e ilk vahiy Hira Mağarası'nda iken gelmiş, titreyerek eve dönmüş ve Hz. Hatice'ye, "Beni örtünüz, beni örtünüz!" demiştir. Bunun üzerine surenin ilk ayetleri gelmiştir (Müslim, İman, 252, 255).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Ey örtüsüne bürünen!

2- Geceleyin kalk (namaz kıl); yalnız gecenin birazında (uyu).

3- Gecenin yarısında (kalk) veya bundan biraz eksilt.

4- Yahut bunu biraz artır ve ağır ağır Kur'an oku.

Tertîl; Kur'an'ı ağır ağır okumaktır, öyle ki dinleyen harfleri sayabilir. Tecvid ilminde Kur'an okumanın dört mertebesi vardır: Tertîl, tahkîk, hadr ve tedvîr.

5- Çünkü Biz sana ağır bir söz (Kur'an) bırakacağız!

6- Gerçekten, gece ibadeti daha etkili ve okumaya daha uygundur.

7- Çünkü gündüz, senin uzun süre uğraşacağın şeyler vardır.

8- Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel!

9- O, doğunun ve batının Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse sen, yalnız O'nu vekil edin!

10- Sen onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl.

11- O nimet sahibi yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz süre tanı!

12- Çünkü Bizim yanımızda bukağılar ve yakıcı bir ateş var.

13- Bir de boğaza duran bir yiyecek ve can yakıcı bir azap var.

14- O gün yer ve dağlar şiddetle sarsılacak ve dağlar savrulup kum yığınlarına dönecek!

15- Doğrusu Biz size hakkınızda tanıklık edecek bir elçi gönderdik; nasıl ki Firavun'a da bir elçi göndermiştik.

16- Fakat Firavun o elçiye karşı geldi. Biz de onu ağır bir yakalayışla yakaladık.

17- Eğer inkâr ederseniz, çocukları ihtiyarlatan o (Kıyamet'in) azabından kendinizi nasıl koruyacaksınız?

18- Gök (bile) o günün şiddetinden yarılır. Allah'ın vadi mutlaka yerine gelir!

19- İşte bu ayetler bir öğüttür. Dileyen, Rabbine giden bir yol tutar.

20- Hiç kuşkusuz Rabbin biliyor ki sen gecenin üçte ikisine yakın, yarısında ya da üçte birinde (namaza) kalkıyorsun. Seninle birlikte bulunan bir topluluk da böyle yapıyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı bildiği için sizi bağışladı. Artık (belli bir vakit gözetmeden) Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun! Allah bilmektedir ki, içinizden hastalar, Allah'ın lütfundan (rızık) aramak üzere yeryüzünde gezip dolaşan kimseler ve Allah yolunda savaşan başka insanlar bulunacaktır. O halde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a gönül hoşluğuyla ödünç verin! Kendiniz için önden (dünyada iken) ne iyilik hazırlarsanız, Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Ashab-ı kiramın ilk kuşağı, Allah elçisinin yolunu izleyerek gecenin büyük bir bölümünü ibadetle geçirirdi (bk. Zâriyât, 17, 18). Fakat Medine'de işler giderek yoğunlaşmıştı. Bu yüzden yukarıdaki ayette gece ibadeti hafifletilmiştir. Ayetteki gece ibadeti emri, vücub değil, nedb ve teşvik ifade eder. Vitir namazını kılan kimse, bu emri yerine getirmiş olur (S. Ateş, age, X,133).

Cumhur, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz" ayetine ve "Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur" (Tirmizî, Mevâkît, 69) hadisine dayanarak, namazların her rekâtında Fatiha'yı okumanın "farz" olduğunu söylerken, Hanefiler; yukarıdaki ayeti ve namazını eksik kılan kişiye, Hz. Peygamber'in, "Kur'an'dan, bildiğin kolayına geleni oku." (Buhârî, Ezân, 95) hadisini delil alarak, namazda mutlak kıraatin "farz", Fâtiha'yı okumanın ise "vacib" hükmünde olduğunu söylemişlerdir.

4- MÜDDESSİR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 56 ayettir. Adını ilk ayetteki "Müddessir"den almıştır. Bu kelime de Müzzemmil kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Kimi muhaddisler bu surenin ilk inen sure olduğunu ifade etmişse de cumhur buna muhalefet ederek Kur'an'dan ilk nazil olan ayetlerin Alak suresinin baş tarafları olduğunu bildirmişlerdir (İbn Kesir, Tefsir, 14, 8175).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Ey örtüsüne bürünen!

2- Kalk ve (insanları) uyar!

Bu surede ibadetle birlikte elbisenin temiz tutulmasının istenmesi, ibadetten önce abdest almanın ilk aşamasını da tespit etmektedir.

3- Sadece Rabbini büyük tanı.

4- Elbiseni temiz tut.

5- Pislikten kaçın.

Ayette geçen "rucz" veya "ricz" pislik, azap ve günah anlamlarına gelir.

6- Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma.

7- Rabbin için sabret.

8- O Sûr'a üflendiği zaman,

Ayette "nâkûr" Kıyamet'in kopma sürecinin başladığını bildiren bir borudur.

9- İşte o gün çetin bir gündür.

10- Kâfirler için hiç kolay değildir.

11- Tek olarak yarattığım o adamı (Velid ibn Mugîre'yi) bana bırak!

12- Hem ona geniş servet verdim.

13- Hem göz önünde oğullar verdim.

14- Ona nimetlerimi döşedikçe döşedim!

15- Hâlâ da artırmamı istiyor.

16- Hayır! Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı bir inatçı kesildi.

17- Bu yüzden onu, sarp bir yokuşa sardıracağım!

18- Bu kişi (Kur'an hakkında ne diyeceğini) düşündü, ölçtü, biçti.

Topluma olan etkisi yüzünden Kureyş önderlerinden birçoğu Kur'an'a büyü ve Hz. Muhammed'e de büyücü demişlerdi (bk. Yunus, 2; İsrâ. 47).

19- Kahrolası nasıl ölçtü, biçti!

20- Yine kahrolası nasıl ölçtü, biçti!

21- Sonra (çevresine) baktı.

22- Sonra surat astı, kaşlarını çattı.

23- Sonra da arkasını döndü, büyüklük tasladı.

24- "Bu dedi, nakledilip öğretilen bir büyüden başka bir şey değildir."

25- "Bu, sadece bir insan sözüdür."

26- Ben, onu Sekar'a (cehennem) sokacağım.

"Sekar", cehennemin bir adıdır. Derileri kavurup, kapkara hale getiren demektir. Bu ayet, 17. ayetten bedeldir.

27- Sen Sekar'ın ne olduğunu biliyor musun?

28- O, ne devam ettirir ne de bırakır! (Yakıp yok eder, yine eski haline getirip azap eder).

29- İnsanın derisini kavurur.

30- Üzerinde on dokuz (muhafız melek) vardır!

Ayetteki "On dokuz" hakkında İbnü'l-Arabî, "19, sembolik değerleri nedeniyle çok tanınan iki rakamın (7+12) toplamından oluşur. Dolayısıyla, bu iki topluluk, gökteki cinlerle ve dünyadaki insanlarla ilgilidir." demiştir. Ancak bir sonraki ayetten anlaşıldığına göre, bunlar 19 cehennem

görevlisinden ibarettir. Niçin on dokuz oluşu ise bir sınama içindir.

31- Biz, cehennemin görevlilerini ancak meleklerden yaptık. Sayılarını da inkârcılar için bir sınama yaptık ki kendilerine kitap verilmiş olanlar iyice inansın, inananların da imanı artsın! Kendilerine kitap verilenler ve inananlar kuşkuya düşmesinler. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve inkâr edenler de "Allah bu örnekle ne demek istedi?" desinler. İşte böylece Allah, dilediğini şaşırtır, dilediğini de doğru yola iletir. Rabbinin ordularını (melekleri) ancak kendisi bilir. Bu (muhafız melekler veya Sekar) insanlar için ancak bir uyarıdır.

32- Hayır! Yemin olsun Ay'a,

33- Dönüp gitmekte olan geceye,

34- Ağarmakta olan sabaha,

35- Ki, o cehennem büyük belâlardan biridir.

36- Bir uyarıcıdır, insanlar için,

37- Sizden (hayırda) ileri gitmek veya (şerde) geri kalmak isteyen kimseler için.

38- Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.

39- Yalnız sağın adamları bunun dışındadır.

Kur'an terminolojisinde, iyi insanların amel defterlerinin sağ tarafından, kötülerin de sol tarafından veya arkasından verileceği bildirilir.

40- Onlar cennetler içinde, sorarlar;

41- Günahkârların durumunu.

42- "Sizi şu Sekar cehennemine sokan nedir?"

43- Onlar derler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik."

44- "Yoksula da yedirmezdik."

45- "Boş şeylere dalanlarla birlikte dalardık."

46- "Ceza gününü yalanlardık."

47- "İşte bu durumda iken bize ölüm gelip çattı."

48- Artık şefaatçilerin şefaati onlara bir fayda vermez.

İbn Mes'ud şöyle demiştir: Melekler, peygamberler, şehitler, sâlihler ve bütün inananlar aracılık (şefaat) erbabıdır. Ateşte şu dört sınıftan başkası kalmaz. Sonra o, 43-46 arası ayetleri okumuştur (Çantay, Meal, 74/48).

49- Böyle iken onlara ne oluyor ki öğütten yüz çeviriyorlar?

50-51- Aslandan ürkmüş kaçan yaban eşekleri gibi!

52- Daha doğrusu onlardan her biri, kendisine açılmış sayfalar verilmesini istiyor.

53- Hayır! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar!

54- Fakat hayır! Bu Kur'an, gerçekten bir hatırlatma, bir öğüttür.

55- Dileyen düşünüp ondan öğüt alır.

56- Ancak onlar, Allah dilemedikçe öğüt almazlar. Çünkü koruyacak olan da, bağışlayacak olan da O'dur!

5- FÂTİHA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 7 ayettir. Fâtiha, "açış yapan, açan" anlamına gelmektedir. Kur'an'ın bütün muhtevasının bu suredeki manaya yönelik olmasından dolayı surenin "Fâtiha" ismini aldığı rivayet edilir (İbn Kesir, Tefsir, II, 15). Sureye ayrıca "Ümmü'l Kitab, Vâfiye, Kâfiye ve es-Sebu'l Mesânî" gibi adlar da verilmiştir.

1- **Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.**

Fâtiha suresinin ilk ayeti besmele olup, Hanefîlere göre, Neml suresi 30. ayet dışındaki besmeleler sureleri birbirinden ayırmak için Hz. Peygamber tarafından yazdırılmıştır. Bu yüzden, gerek namazda ve gerekse namaz dışında her Kur'an okuyuşun ve her yemek yeme, su içme, yola çıkma gibi önemli işin başında besmele okunması sünnettir. Delil; "Yaratan Rabbinin adıyla oku." (Alak, 1) ayeti ve Hz. Peygamber'in; "Besmele ile başlanmayan her önemli iş eksiktir." (Hâkim, Müstedrek, III, 359; Beyhakî, Sünen, VI, 128) hadisidir.

Şâfiîlere ve Ahmed ibn Hanbel'den bir görüşe göre ise, sure başındaki besmeleler birer ayet sayıldığı için, namazda veya namaz dışında okunması farzdır. Bu yüzden Şâfiîler cerhî kılınan namazlarda besmeleyi sesli okurlar.

Allah lafzı: Cenâb-ı Hakk'ın zat, sıfat ve fiillerinin bütününü ifade eden özel celâl ismidir. Çoğulu yoktur. Tanrı, hudâ, ilâh, Rab ve ma'bud gibi isimler ise cins isimler olup, tekil ve çoğul olarak kullanılabilir. Bu yüzden Allah ismi başka dile tercüme edilemez.

Kur'an okumaya sure başından başlanırsa "Eûzü Besmele"yi birlikte okumak sünnet, surenin ortasından veya sonundan okumaya başlarken ise mendub olur. Ayette şöyle buyurulur: "Kur'an okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!" (Nahl, 98).

2- **Hamd, âlemlerin Rabbi,**

3- **Rahmân ve Rahîm,**

Rahmân, Rahîm: Her ikisi de rahmet (acıma) mastarından, Cenâb-ı Hakk'ın mübalağa ifade eden birer sıfat ismidir. Rahmân; çok merhamet eden, rahmeti her şeyi kuşatan, ihsanı her şeye yaygın olan ezelî rahmeti ifade eder. Bu, iyiye, kötüye, inanana ve kâfire yaygındır. Bu sıfatın tecellîsi, yağmur gibi her şeyin üzerine yağar ve Güneş gibi her şeyi aydınlatır ve ısıtır. Rahîm de çok merhametli demektir. Fakat bu rahmet yaratıkların başlangıcından çok sonuçlarına, yani âhirette inananlara ait bir acımadır (Râgıb, Müfredât, "Rahmet" mad.). Yaygın tanıma göre, "Rahmân, bütün mahlûkatı rahmetiyle yaratıp besleyen; Rahîm ise âhirete inananlara lütfuyla cennet veren, küfür ehline de adaletiyle azab eden" demektir (bk. Ahzâb, 43).

4- **Din gününün sahibi olan Allah'a aittir.**

5- **(Ey Rabbimiz!) Ancak sana ederiz kulluğu ve ancak senden dileriz yardımı.**

6- **Bizi doğru yola ilet,**

7- **Kendilerine nimet verdiğin mutlu kimselerin yoluna; o gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil.**

Bu ayette kendilerine nimet verilenler; peygamberler, sıddîklar, şehitler, sâlihler ve onların yolunda gidenlerdir (bk Nisa, 69). Hadislerde, gazaba uğramışların Yahudiler, sapmışların ise Hristiyanlar olduğu nakledilmiştir (Tirmizî, Tefsîr, 1; Mâide, 60, 77). Hz. Peygamber'in Fâtiha'dan sonra "âmin" dediği, bunu sahabelere de öğütlediği (bk. Müslim, Salât, 72-76), namazda imam sureyi bitirince "âmin" diyenlerin, bu onayı ile, meleklerin onayı örtüşürse, geçmiş günahlarının bağışlanacağı nakledilmiştir (Buhârî, Tefsir, 2). Nitekim Hz. Musa dua etmiş, kardeşi Harun (as), bu duaya "âmin" diyerek katılmış ve ikisinin duası da kabul olunmuştur (bk. Yunus, 88, 89).

6- TEBBET SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 5 ayettir. Resulullah'a (sav) peygamberlik verildiğinde, yakınlarını toplayıp onları İslam'a çağırdı. Amcası Ebu Leheb, "Yazıklar olsun! Bizi bunun için mi çağırdın?" diyerek ona hakaret etti. Allah elçisi, çeşitli vesilelerle Ebu Leheb'i İslam dinine çağırmışsa da o ve karısı, sık sık Hz. Peygamber'in evini taşa tutar ve kapısının önüne pislik atmaktan çekinmezlerdi (bk. Buhârî, Cenâiz, 98, Tefsîr, 111/1-3). Bu sure, hem Resulullah'ı (sav) teselli etmek hem de İslam düşmanlarının akıbetini haber vermek üzere nazil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ebû Leheb'in elleri kurusun! Kurudu da!**

"Elleri kurusun!" demek, "Kendi kahrolsun!" demektir. "Kurudu da" bir gerçeği haber vermektedir. Çünkü Ebu Leheb, Bedir savaşından birkaç gün sonra Mekke'de öldü. Oğulları, onun yakalandığı çiçek (adese) hastalığının kendilerine bulaşmasından korktukları için babalarını gömemediler. Cesedi, bozulmaya yüz tuttuğu sırada ücretle tuttukları Sudanlılara defnettirdiler (Beyzâvî, Tebbet, 111/1).

2- **Ne malı ne de kazancı ona fayda verdi.**

3- **O, alevli bir ateşe girecek.**

4- **Karısı da odun hamalı olarak.**

Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemîl olup, Ebu Süfyan'ın kız kardeşidir. Bu kadın Hz. Muhammed'in yoluna dikenli çalılar atardı. Odun taşıyıcılığı, Araplar arasında zor ve hor görülen bir işti. Özellikle zengin aristokrat bir bayan için, cezalandırılan bir köle gibi boynunda iple çekilerek cehenneme götürülme tehdidi ağır bir cezadır! (M. Hamidullah, Aziz Kur'an, 111/4).

5- **Boynunda hurma lifinden bir ip olduğu halde (cehenneme girecek).**

7- TEKVÎR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 29 ayettir. İlk ayetteki "dürmek" anlamındaki kelimeden dolayı sureye Tekvir denmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Güneş katlanıp dürüldüğünde.**

Elmalılı, "Güneş'in dürülmesi"ni şöyle açıklar: "Eşyayı ruhumuzun yetenekleri ile algılarız. Güneşi de o yeteneklerle idrak ederiz. Ruh bedenden ayrılınca artık bedenin Güneş'i görmesi mümkün değildir. Ruhların, bedenlerden ayrılması halinde de ruh Güneş'i büzülmüş olur." (Elmalılı, VII, 5596).

2- **Yıldızlar bulandığında.**

3- **Dağlar yürütüldüğünde.**

4- **Kıyılmaz mallar bırakıldığında.**

5- **Vahşî hayvanlar bir araya toplandığında.**

6- **Denizler ateşlendiğinde.**

İki hidrojen ve bir oksijen gazının birleşmesinden oluşan, aslına dönmesiyle böyle bir okyanus yangınının meydana gelmesi olasıdır.

7- **Ruhlar eşleştirildiğinde.**

İyilerin iyilerle, kötülerin kötülerle veya ruhların bedenlerle birleşmesi (Elmalılı, IX, 16, 17).

8- **Diri diri toprağa gömülen kıza sorulduğunda.**

9- "Hangi günahtan dolayı öldürüldü?" diye.

10- Amel defterleri açıldığında,

11- Gökyüzü sıyrılıp alındığında,

12- Cehennem kızıştırıldığında,

13- Ve cennet yaklaştırıldığında,

14- Herkes ne getirmiş olduğunu anlar.

15- Hayır! Şimdi yemin ederim, o gizlenenlere,

16- O akıp akıp yuvasına gidenlere,

17- Yöneldiğinde geceye,

18- Ağarmaya başladığında sabaha ki,

19- Hiç kuşkusuz o, değerli bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür.

20- Öyle elçi ki güçlü ve Arş'ın sahibinin katında çok itibarlıdır.

21- Orada ona itaat edilir, güvenilir.

22- Arkadaşınızı cin çarpmış değildir.

23- Andolsun onu, (Cebrail'i) açık ufukta gördü.

24- O, gayb bilgileri hakkında cimri de değildir.

Ayetteki "huve" (o) zamiri Hz. Peygamber'e veya Cebrail'e (as) gidebilir. Birinci takdire göre Hz. Muhammed gayb hakkında verdiği bilgilerden dolayı suçlanamaz, söyledikleri doğrudur, uydurma değildir. İkinci takdire göre ise gayb dan bilgi veren Cibril'dir.

25- O Kur'an, kovulmuş şeytanın sözü değildir.

26- O halde siz nereye gidiyorsunuz?

27- O Kur'an, âlemler için öğütten başka bir şey değildir.

28- İçinizden doğru yolda gitmek isteyenler için.

29- Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe, siz dileyemezsiniz!

8- A'LA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 19 ayettir. Bu sure adını, ilk ayette yer alan "yüce, en üstün" anlamındaki "A'la" kelimesinden almıştır. Resulullah'ın (sav) bu sureyi okumaktan büyük haz aldığı, özellikle vitir, bayram ve cuma namazlarında okuduğu bildirilmektedir (İbn Kesir, Tefsir, 8, 399).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Rabbinin yüce adını tesbih et!

Hz. Peygamber bu ayet inince sahabeye her namazın secdesinde üç defa: "Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ", Vâkıa 74. ayet inince de rükûlarda üç defa, "Sübhâne Rabbiye'l-azîm" demelerini bildirmiştir.

2- O Rabbin ki yaratıp düzene koydu.

3- Takdir edip doğru yolu gösterdi.

4- Otlağı çıkardı.

5- Sonra da onu kapkara bir sel artığına çevirdi.

6- Bundan böyle sana Kur'an'ı okutacağız da unutmayacaksın.

Ayet indikten sonra Hz. Peygamber hiçbir şey unutmamış, ayrıca her sure ve ayet vahiy kâtiplerince de kayda geçirilmiştir.

7- Yalnız Allah'ın dilediği başkadır. Çünkü O açığı da bilir, gizliyi de.

8- Seni en kolay yola muvaffak kılacağız.

9- Onun için öğüt fayda sağlarsa, öğüt ver!

10- Çünkü Allah'tan korkan öğüt alacaktır.

11- Bedbaht olan da öğütten kaçınacaktır.

12- O ki, en büyük ateşe yaslanacak.

13- Sonra orada ne ölecek, ne de hayat bulacak!

14-15- Temizlenen ve Rabbinin adını anıp namaz kılan ise gerçekten kurtuluşa ermiştir.

16- Fakat siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz!

17- Oysa ahiret hayatı daha hayırlı ve daha süreklidir.

18- Şüphesiz bunlar ilk sahifelerde de vardır,

19- İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde de.

9- LEYL SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 21 ayettir. Sure, adını ilk ayette yemin edilerek başlanan "gece" kelimesinden almıştır. Surede sözün en güzelini (kelime-i tevhidi) kabul edenlerle etmeyenlerin halleri, akıbetleri özetlenmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, örttüğü zaman geceye.

2- Açıldığı zaman gündüze.

3- Erkeği ve dişiyi yaratana ki,

4- Gerçekten sizin işiniz başka başkadır.

5- Artık her kim malını hayır için verir ve korunursa,

6- Ve en güzel olanı doğrularsa,

7- Biz de ona kolay yolu daha da kolaylaştıracağız.

8- Kim de cimrilik eder, kendini yeterli görürse,

Hadis: "Sizden her biriniz için, ateşteki yeri de, cennetteki yeri de yazılmıştır. Sahabe dedi: "Öyleyse biz bu yazımıza güvenmeyelim mi?" Buyurdu ki: "Amel etmeye devam edin. Çünkü kim ne için yaratıldıysa, o kendisine kolaylaştırılır. Cennetlik olana, saadet ameli, cehennemlik olana da, şakiliğe uygun amel kolaylaştırılır. Bundan sonra o, yukarıdaki surenin 5-10 arası ayetlerini okumuştur (bk. Buharî, Bed'ü'l-halk, 6, Tefsir, 92/2- 7; Müslim, Kader, 1).

9- Ve en güzeli de yalanlarsa,

10- Onu da en zora hazırlarız.

11- Düştüğü zaman da malı onu kurtaramayacak.

12- Doğru yolu göstermek elbette bize aittir.

13- Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir.

14- Ben sizi alev saçan bir ateşe karşı uyardım.

15-16- Ona ancak yalanlayıp yüz çeviren en azgın olanlar girer.

17-18- Malını hayra verip arınan o en çok korunan da cehennemden uzak tutulacaktır.

19- Onun yanında, karşılığı verilecek hiçbir nimet yoktur.

20- O, ancak Yüce Rabbinin rızasını kazanmak için verir.

21- Elbette yakında kendisi de hoşnut olacaktır.

10- FECR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 30 ayettir. Adını, birinci ayette geçen ve "tan yerinin ağarması, sabah aydınlığı" anlamındaki "Fecr" kelimesinden almıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, tan yerinin ağarmasına.

2- (Zilhiccenin ilk) on gecesine.

3- Çifte ve teke.

"Şef' ve vetr" çift ve tek demek olup, yaratanla yaratılan, namazların tek ve çift rekâtları veya zilhiccenin 10. bayram günü ve 9. arefe günü yorumları yapılmıştır.

4- Gitmekte olan geceye.

5- Bunlarda akıl sahibi için yemin (değeri) vardır.

6- Görmedin mi Rabbin ne yaptı: Âd kavmine?

7- Sütunlar sahibi o İrem'e?

8- Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı.

9- O vadide kayaları yontan Semud kavmine?

10- Ve kazıklar sahibi Firavun'a?

Bazı müfessirlere göre Firavun yere dört kazık çaktırır, işkence edeceği kimseleri el ve ayaklarından bu kazıklara bağlatır, o şekilde işkence edermiş. Bu yüzden kendisine "zü'l-evtâd=kazıklar sahibi" denilmiştir.

11- Bunlar ülkelerinde azgınlık etmişler.

12- Oralarda kötülüğü çoğaltmışlardı.

13- Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kırbacını indiriverdi.

14- Çünkü Rabbin her an gözetlemededir.

15- Ama insan ne zaman Rabbi onu sınayıp kendisine ikramda bulunur ve nimet verirse, "Rabbim bana ikram etti." der.

16- Ama her ne zaman da onu sınayıp rızkını daraltırsa, "Rabbim bana haksızlık etti." der.

17- Hayır hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.

Bu ayetlerde, dünyada karşılaşılan sıkıntı ve darlıkların nedenlerine işaret edilir.

18- Birbirinizi yoksula yedirmeğe teşvik etmiyorsunuz.

19- Mirası hırsla yiyorsunuz.

20- Malı pek çok seviyorsunuz.

21- Hayır hayır! Yer sarsılıp dümdüz edildiği zaman,

22- Rabbinin buyruğu gelip melekler sıra sıra dizildiği zaman,

23- O gün cehennem de getirilmiştir. İşte o gün insan her şeyi anlar! Fakat bu anlamanın ne faydası var?

24- "Keşke bu hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim!" der.

25- Artık o gün Allah'ın edeceği azabı kimse edemez.

26- O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.

27- Ey Rabbine itaat edip huzura eren nefis!

Dünyada Allah'a kesin iman ve güzel amel ile huzura kavuşan ruh, Kıyamet günü böyle ağır bir hesapla karşılaşmaz, ona nezaketle muamele edilir. "Ey huzura ermiş olan ruh, sen hoşnut, Allah senden hoşnut olarak Rabbine dön, kullarım arasına katıl, cennetime gir!" denilir.

Nefs-i mutmaine: Güvenli ve huzura ermiş ruhtur. Bu, kalp nûruyla tam olarak nurlanan, kötü sıfatlardan kurtulan, güzel huylarla huylanan ruh demektir (Seyyid Şerif). Kur'an'daki nitelikleri dikkate alınarak, nefsin özellikleri ve eğitim aşamaları, eğitilmemiş halinden en üstün durumuna göre şöyle sıralanabilir:

a) Kötülüğü emreden nefis (emmâre). Nefis, derinden derine kişiye kötülüğü fısıldar.

Bu konuda, peygamberler bile Yüce Allah'tan yardım istemiştir. Kardeşleri, kadın ve zindan hayatı ile ağır bir nefis sınaması geçiren Yusuf'un (as) tespiti şöyle olmuştur: "(Yusuf dedi): Ben, kendimi temize çıkaramam! Çünkü nefis, sürekli kötülüğü fısıldar. Böyle bir durumdan ancak, Allah'ın sevgi ve şefkati sayesinde kurtulmak mümkün olur." (bk. Yusuf, 53),

b) Kendini kınayan nefis (levvâme). Bir kötülük işleyince veya ibadet eksikliği olunca, bundan rahatsızlık duyan ve kendini kınayan kişi, nefis eğitiminde bir adım öne geçmiş demektir. Çünkü bu sayede, kendinde kötülükten uzak durma, eksiklerini tamamlama gücü ve bilinci gelişme kaydeder. Aşağıdaki ayet, kişideki bu hali yansıtır: "... Kendini sürekli olarak kınayan nefse yemin ederim ki, (siz hepiniz diriltilip hesaba çekileceksiniz)." (Kıyamet, 2).

c) İlhama eren nefis (mülheme). İçinde kötü olan şeylere karşı bir isteksizlik ve iyi olanlara karşı da istek meydana gelir ve kalp yoluyla iyi ile kötüyü ayırt etme gücüne kavuşur. Bu kişi, nefis eğitiminde daha da başarılı demektir. Nefsin doğal fonksiyonlarından söz eden şu ayet, onun doğasında bulunan nitelikleri ne güzel açıklar! "Nefse ve ona fonksiyonlar yükleyene, ona kötülük ve sakınma duygusunu aşılayana andolsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa erecek, onu alçaltan ise kaybedecektir." (Şems, 7-10).

d) Huzura kavuşmuş olan (mutmaine) nefis. Bu, nefsin eğitilmiş, huzur ve sükûna kavuşmuş en olgun halini ifade eder. İnsanı bu dereceye ulaştıracak olan da, Allah'ı anmak ve O'na samimi olarak ibadet etmekten geçer. Nitekim bir ayette, "İyi bilin ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Ra'd, 28) buyurulmuştur.

e) Hoşnut olan nefis (râdıye). Allah'tan, çevresinden, kendisine verilenden, verilmeyenden hoşnutluk içinde bulunan; ahirette, verilecek nimetlerle hoşnut olacak olan nefis bu derecenin içindedir. Yukarıdaki, "Hoşnut olarak Rabbine dön!" (Fecr, 28) ayeti bunu ifade eder.

f) Hoşnut olunmuş nefis (marzıyye). Bu da Cenabı Hakk'ın kendisinden hoşnut olduğunu anlayan ve bunu işiten nefis derecesini ifade eder ki, "Sen O'ndan, O senden hoşnut olarak Rabbine dön!" (Fecr, 28) ayetinde bildirilen, kulun ulaşabileceği ve Rabbinin kendisinden hoşnut olduğunu öğrendiği en mutlu anını bildir.

Bu sözlerin, "huzura ermiş nefis" sahibine; ölümü sırasında, yeniden dirilme sırasında veya cennete gireceği zaman, söyleneceği konusunda farklı yorumlar vardır (krş. Bakara, 112, 207, 260; Nisa, 69; Mâide, 119; Enfâl, 2, 24; Zümer, 42, 54; Ra'd, 28).

İşte tasavvuf yoluyla nefsin eğitilmesi ve nefsi kontrol altında tutarak, Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanma çalışmalarının hedefi de, Fecr suresinin son dört ayetinde bildirilen güzel sonuca ulaşabilmektir. Bunu elde etmek de, Kur'an ve sünnete uyduktan sonra, uzun tecrübelerle geliştirilmiş, disiplinli ve düzenli kimi nâfile ibadetler, dua ve zikirler yanında edep ve güzel ahlakla olur.

Böyle bir eğitim için, Allah'a sığınmak ve O'ndan yardım istemek gerekir. Nitekim Kur'an'ın son iki suresi olan Muavvizeteyn surelerinde, nefisten gelebilecek zararlara karşı da, güzel sığınma duaları vardır. Diğer yandan, Hz. Peygamber'in (sav) nefsin kötülüklerinden Allah'a sığındığını gösteren pek çok duaları bulunmaktadır (bk. Ebu

Dâvud, Edeb, 101; Tirmizî, Deavât, 14, 88, 94; Dârimî, İsti'zân, 54; A. İbn Hanbel, I, 9, 11, 14, II, 196).

28- Sen O'ndan hoşnut, O senden hoşnut olarak Rabbine dön.

29- Kullarım arasına gir.

30- Cennetime gir.

11- DUHÂ SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 11 ayettir. Duhâ, Güneş ışığının iyice ortaya çıktığı "kuşluk vakti" anlamına gelmektedir. Cebrail (as) bir süre Hz. Peygamber'e (sav) gelişi geciktirdi (dört ile kırk gün arasında değişen rivayetler vardır). Kesinti üzerine, bir kadın gelmiş, "Umarım şeytanın seni terk etmiş olsun!" demişti (Bu kadının Ebu Leheb'in karısı Ümmü Cemil olduğu nakledilir). Bu hadise, Hz. Peygamber'i üzülmüştü. Bunun üzerine bu surenin nazil olduğu rivayet edilmektedir (İbn Kesir, Tefsir, XV, 8498).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, kuşluk vaktine.

2- Sakinleştiği zaman geceye ki,

3- Rabbin seni bırakmadı ve darılmadı!

4- Ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.

Hz. Peygamber için ahiret hayatının dünya hayatından daha hayırlı olduğu bildirilmiştir. Çünkü bu kadar nimetler verilmesine rağmen, dünya hayatı yine de sıkıntılı ve çileli bir hayattır. Ahirette bu gibi sıkıntılar bulunmaz. Bu yüzden cennetlik kimselerin ahiret hayatı dünyadan çok daha üstün ve hayırlı olur.

5- Rabbin sana verecek ve sen hoşnut olacaksın.

6- O seni yetim bulup da barındırmadı mı?

7- Seni yol bilmez bulup doğru yola iletmedi mi?

8- Seni yoksul bulup zengin etmedi mi?

9- Öyleyse sakın yetimi ezme,

10- Dilenciyi azarlama.

11- Fakat Rabbinin nimetini anlat.

12- İNŞİRAH SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 8 ayettir. Birinci ayette Hz. Peygamber'in (sav) göğsünün genişletilmesinden bahsettiği için sureye "İnşirah" adı verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Biz, senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?

İbn Abbas bu ayeti, "Biz, senin göğsünü İslam'a açtık, İslam ile sevindirdik." şeklinde tefsir etmiştir (Buhârî, Tefsîr, 94). Kimilerine göre çocuklukta veya mirac gecesinde onun kalbi çıkarılıp yıkanmış, içine iman ve ilim doldurularak göğüs genişletmesi fiilen olmuştur (bk. Buhârî, Menâkıb, 42).

2- Senin üzerinden yükünü atmadık mı?

3- O senin belini büken yükünü.

4- Senin şanını yüceltmedik mi?

Onun şanı her namazda tehiyyât, salli bârik dualarının okunması ve her adı anıldıkta salât ve selâm getirilmesi gibi yollarla sürekli olarak yüce tutulur.

5- Hiç şüphesiz her güçlükle birlikte bir kolaylık vardır!

6- Evet, her güçlükle birlikte bir kolaylık vardır!

7- **Öyleyse sen boş kaldığında, yeni bir işe koyul.**

8- **Ve yalnız Rabbine yönel.**

13- ASR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 3 ayettir. Bu sureyle ilgili İmam Şafiî şunları söylemiştir: "Kur'an namına yalnız bu sure inmiş olsaydı insanlara elverirdi. İnsanlar yalnız bu sureyi derin derin düşünmüş olsalardı bu onlara kafi gelirdi." (İbn Kesir, Tefsir, 15, 8592). Ashabdan iki kişi bir yerde karşılaşınca bu sureyi biri diğerine okumadan, diğeri de ona selam vermeden ayrılmadıkları rivayet edilir (Beyhakî, Şuabü'l-İmân, XI, 348).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Asra yemin olsun ki,**

Asr; seksen veya yüz yıllık zaman, ikindi vakti, sürekli zaman, Hz. Peygamber'in yaşadığı yüzyıl anlamlarına gelir. Çoğunluğa göre, burada kastedilen "mutlak zaman"dır.

2- **İnsan gerçekten ziyandadır.**

3- **Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.**

Salih amel: İbadet ve ahlaka ilişkin bütün güzel işleri kapsar. Allah'a ibadet salih amel olduğu gibi, muhtaçlara iyilik, yardım, Allah yolunda cihad, zulme karşı mücadele etmek, hak, adalet, doğruluk, emanet, iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmak; helal kazanmak, ailesine, akrabasına ve toplumuna karşı görevlerini yerine getirmek; insanlara karşı güzel davranmak, hep salih amel kapsamına girer.

14- ÂDİYÂT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 11 ayettir. "Hızlı koşan atlar" anlamına gelmektedir. Allah Resulü'ne (sav) sürekli olarak kötülük eden bir Kureyşli hakkında nazil olduğu söylenmiştir (Muhammed Âbid el-Cabirî, Fehmü'l Kur'an, I, 69).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yemin olsun, o soluk soluğa koşanlara,**

Surede üzerine yemin yapılan şeylerin yerine günümüzde; savaş sırasında hızla giden insan, at, motorlu araç, tank, zırhlı taşıyıcılar, uçak, gemi, denizaltı ve benzerleri geçmiştir.

2- **(Tırnaklarıyla) yerden ateş çıkaranlara,**

3- **Ansızın sabah baskını yapanlara,**

4- **Tozu dumana karıştıranlara,**

5- **Derken düşman topluluğunun ortasına dalanlara ki,**

6- **Şüphesiz insan, Rabbine karşı çok nankördür.**

7- **Ve kendisi de buna şahittir.**

8- **Doğrusu o dünya malını çok sevdiği için katıdır.**

9- **Bilmiyor mu ki, kabirlerde olanlar dışarı atılacak.**

10- **Göğüslerde bulunanlar derlenip çıkarılacak.**

11- **O gün Rableri onların her halinden haberdardır.**

15- KEVSER SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 3 ayettir.

Müşriklerden Âs ibn Vâil, Hz. Peygamber'in oğlu Kasım vefat edince ona "soyu kesik" (ebter) demişti. Bu sure bunun üzerine inmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Kuşkusuz biz sana verdik Kevser.**

"Kevser"; cennette bir havuz, çok hayır, peygamberlik, şefaat gibi anlamlara gelir.

2- **Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.**

Ayetteki namaz, bayram namazını, kurban dan da, kurban bayramında kesilen kurbanı ifade eder. Yaygın görüş budur. Hadis: "Üç şey bana farz kılındı, size farz kılınmadı. Kuşluk namazı, kurban kesmek ve vitr namazı." (A. İbn Hanbel, I, 231).

3- **Doğrusu sana düşmanlık edendir o sonu kesik olan!**

16- TEKÂSÜR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 8 ayettir. Tekâsür; malı, evladı, soyu ile övünmek anlamına gelmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1-2- **Çoklukla övünmek, kabirlere varıncaya kadar sizi oyaladı!**

Burada çoklukla övünmekten maksat; dünyanın süsü olan çocuk ve mal çokluğu, kimi zaman da makam ve mevki üstünlüğü ile övünmektir ki, insanı Allah'a itaatten ve ibadetten alıkoyan bunlardır.

Hadis: "Âdemoğlunun iki vâdi dolusu malı olsa, üçüncü bir vâdi daha ister, insanın karnını ancak toprak doyurur." (Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116, 119). "Âdemoğlu malım malım, der. Oysa malından ancak sadaka verdiğin, yiyip tükettiğin veya giyip eskittiğin vardır." (Müslim, Zühd, 3, 4). "Ölüyü üç şey izler; ikisi geri döner, birisi kendisiyle birlikte kalır. Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan yalnız ameli kendisiyle birlikte kalır." (Buhârî, Rikâk, 42; Müslim, Zühd, 5).

3- **Hayır! Yakında bileceksiniz!**

4- **Yine hayır! Yakında bileceksiniz!**

5- **Hayır! Gerçeği kesin bilgiyle bilseniz,**

6- **Elbette cehennemi görürsünüz!**

7- **Sonra yemin olsun ki, cehennemi çıplak gözle göreceksiniz.**

8- **Sonra, yemin olsun ki, o gün (size verilen) nimetten sorguya çekileceksiniz!**

17- MÂÛN SURESİ

İlk üç ayeti Mekke'de, diğerleri Medine'de nazil olmuştur. 7 ayettir. Surede inkarcılar ile nankörler anlatılmakta, onları bekleyen kötü akıbetten haber verilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Gördün mü, o din gününü (Kıyamet'i) yalan sayanı?**

Allah'a imanı olmayanın merhamet duygusu da zayıf olur ve yoksula yardım etmeyi teşvik etmediği gibi, bunu engellemeye de çalışır.

2- **İşte o, yetimi itip kakan.**

3- **Yoksulu doyurmaya teşvik etmeyendir.**

4- **Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,**

5- **Onlar namazlarına önem vermezler.**

Ayette, "Namazda sehvetmek" değil de "namazdan sehvetmek" denilmesi ümmet

için bir lütuftur. Buna göre ayet; farz namazları vaktinde kılmamak, terk etmek, namaza önem vermemek, gaflet ve eğlence ile namaz kılmak anlamlarını kapsar (Elmalılı, age, IX, 503, 504).

6- **Onlar gösteriş yaparlar.**

7- **Hayra da engel olurlar.**

"Mâûn"; zekât, mal, su ve komşular arasında ödünç olarak alınıp verilmesi mutad olan kap-kacak, tuz, kazma, kürek vb. eşyayı ifade eder. Ayette bunların ariyet olarak alınıp verilmesine engel olanlar kınanır.

18- KÂFİRÛN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 6 ayettir. Kâfirûn; kafirler, inkarcılar anlamına gelmektedir. Puta tapanlardan bir grup, Hz. Peygamber'e (sav) gelerek, "Sen bizim putlarımıza tap, biz de senin Tanrı'na tapalım. Bizden her kim haklıysa, bu yöntem bizi ahirette kurtaracaktır." diye teklif etmişlerdi. Bu sure, bunun üzerine gönderilmiştir (Elmalılı, X, 18).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **De ki: Ey kâfirler!**

2- **Ben sizin taptıklarınıza tapmam.**

3- **Siz de benim mabuduma tapmazsınız.**

4- **Hem ben tapıcı değilim sizin taptıklarınıza.**

5- **Hem siz de benim mabuduma tapıcılardan değilsiniz.**

6- **Sizin dininiz size, benim dinim bana.**

Bu ayetle insanlara inanç özgürlüğü getirilmiştir. İnsanları kılıç zoruyla dine sokmak değil, onlara gerçekleri ikna edici ve yumuşak bir üslupla tebliğ etmek asıldır (bk. Âl-i İmran, 20; Nahl, 82; Şuara, 48).

Kimileri, "Sizin dininiz size, benim dinim banadır." ayetinin, savaşı emreden ve kılıç (seyf) ayeti olarak adlandırılan, "Onlar, sizinle topluca savaştıkları gibi, siz de onlarla topyekun savaşın." (Tevbe, 36) ayetiyle nesh edildiğini söylemişlerdir. Ancak Kâfirûn suresinin bu son ayeti, emir değil, bir haberdir. Nesih emir ve hükümlerde olur, haberlerde olmaz.

19- FİL SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 5 ayettir. Fil ordusuyla Kâbe'yi yıkmak için yola çıkan Ebrehe'nin yok oluşunu anlattığı için sureye bu isim verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Görmedin mi, Rabbin fil sahiplerine ne yaptı?**

Fil olayı: Himyer Kralı Zûnüvas, Yahudi dinine girmiş, Yemen'deki Hıristiyanlara baskı yapmaya başlamıştı. Hıristiyan Habeşliler, onları Yahudi baskısından kurtarmak üzere Yemen'e saldırlar ve Himyer ordusunu bozguna uğratarak, bölgeye egemen oldular. Bu kez de onlar, Yahudilere baskı yapmaya başladılar, hatta Arapları da Hıristiyan olmaya çağırdılar. Hatta Habeş'li Yemen vâlisi Ebrehe, San'a'da bir kilise yapıp, burayı Kâbe yerine koymak ve hacıları ziyaret için buraya çekmek istedi. Kinâneli bir adam geceleyin kilisenin içini kirletince, buna kızan Ebrehe, Kâbe'yi yıkmaya yemin ederek fil sürüsü ile Kâbe'ye yürüdü. Ancak Ebabil kuşlarının attığı taşlarla Ebrehe ordusu helâk oldu. Bu olay, Hz.

Muhammed'in dünyaya geldiği yılda gerçekleşmişti.

2- **Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?**

3- **Onların üstüne sürü sürü kuşlar gönderdi.**

4- **Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı.**

5- **Derken Allah onları yenilmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi!**

20- FELAK SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 5 ayettir. Felak, sabah aydınlığı anlamına gelmektedir. Felak ve Nâs surelerinin, Hz. Peygamber'i kıskanan müşrik veya münafıklarca ona yapılan bir büyü olayı ile ilgili olarak nazil olduğu rivayet edilmiştir. Cebrail'in (as) verdiği bilgi üzerine gidilen Zervan kuyusunun kapak taşının altından büyü âletleri çıkarılmış ve o sırada inen Felak ve Nâs sureleri okununca Allah Resulü (sav) rahatlamıştır (bk. Buhârî, Tıb, 39, 66, 68, 69, Fazâilü'l-Kur'an, 14, Bed'ü'l-Halk, 11, Cizye, 14; Müslim, Selâm, 42). Hz. Peygamber (sav) her gece yatağına yatacağı sırada İhlâs ve bu iki sureyi okuyup ellerine üfler, başına ve yüzünden başlayarak aşağıya doğru vücutlarına mesheder ve bunu üç kere yapardı (Buhârî, Fazâilu'l-Kur'an, 14, Megâzî, 83; Müslim, Selâm, 51). Ancak Ehl-i Sünnet inancına göre, Allah elçisi İlahî koruma altında olduğu için, ona vahyin gelmesini etkileyecek şekilde büyü veya cinlerin etkisinin olmaması gerekir. Belki onun bedenine bir hastalık gelmesine yol açabilecek etkisi olabilir (Râzî, age, 32/188).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **De ki: "Sığınırım ben, o sabahın Rabbine,**

Büyü ve göz değmesi, günlük hayatta karşılaşılabilen ve insan üzerinde olumsuz etkileri görülen psikolojik rahatsızlıklardır. Bu çoğu kez insan veya şeytan kaynaklı olur. Kur'an'da, şeytan kaynaklı olan dürtüler için Allah'a sığınma önerilir (bk. Müminûn, 97, 98). Hz. Peygamber'in bazı hastalıklara İhlâs, Felak ve Nâs surelerini okuduğu gibi, ağrıyan yere elini koyup yedi kere, "Bismillâhi, eûzü bi izzetillahi ve kudretihî min şerri mâ ecidü ve ühâziru (Allah'ın adıyla! Bulduğum ve kurtulmak istediğim ağrıdan Allah'ın izzet ve kudretine sığınıyorum, derdi." (Muvatta', Ayn, 9).

2- **Yarattığı şeylerin şerrinden,**

Bu sığınma duası ile akıllı ve akılsız canlıların, öldürücü ve bulaşıcı mikrop gibi zararlıların; zehir vb. cansızların; cin, şeytan, ateş, deprem, sel baskını, yıldırım düşmesi gibi, insan gücüyle önlenemeyen şeylerin vereceği zarardan Allah'a sığınılır.

3- **Karanlığı çöktüğü zaman, bir gecenin şerrinden,**

4- **Düğümlere üfleyip büyü yapan üfürükçülerin şerrinden,**

Büyücü ve üfürükçülerin, ipliklere bağladığı düğümlere üfleyerek verebileceği kötülüklerden Allah'a sığınılır.

5- **Ve kıskandığı zaman kıskanç kişinin şerrinden."**

21- NÂS SURESİ

Mekke'de, Felak suresinden hemen sonra nazil olmuştur. 6 ayettir. (Felak suresinin açıklamasına bakınız.)

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **De ki: "Sığınırım ben, insanların Rabbine,**

Bu ayetlerde kendisine sığınılması istenen Allah'ın üç ismi zikredilir. İnsanların Rabbi, Meliki ve İlahı olmasıdır.

"Vesvese" gizli bir sesle, fısıltı ile düşünce aşılamak, bir işe, eyleme yöneltmektir. İnsanın içinden geçen yararsız, kötü düşüncelere vesvese denilir. "Hannâs"; sinmiş, pusuya yatmış, her fırsatta vesvese vermeyi alışkanlık hâline getirmiş olan insan veya şeytanı ifade eder.

Hadis: "Herkesin görevli bir cin arkadaşı (karîni) vardır. Ey Allah'ın elçisi! Senin de karînin var mı? diye sorulunca, "Evet var, ama Allah beni ona üstün getirdi. Artık bana hayırdan başka bir şey emretmiyor!" buyurdu (Dârimî, Rikâk, 25; A. İbn Hanbel, I, 385, 397, 401, 460).

2- **İnsanların Melikine,**

3- **İnsanların İlâhına,**

4- **İnsanlara kötü şeyler fısıldayan o sinsi vesvesecinin şerrinden.**

5- **O ki insanların kalplerine kötü şeyler fısıldar.**

6- **Gerek cinlerden gerek insanlardan olan (bütün vesvesecilerin şerrinden Allah'a sığınırım).**

22- İHLÂS SURESİ

Mekke'de, Felak ve Nâs surelerinden sonra nazil olmuştur. 4 ayettir. Kureyşlilerin "Ey Muhammed! Bize Rabbini tanıt." demeleri üzerine inmiştir (bk. Tirmizî, Tefsir, 112/1, 2). Çünkü Mekke müşrikleri, Allah'la cinler ve melekler arasında bir soy ilişkisi bulunduğunu, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu öne sürüyorlardı (bk. Nahl, 57; Tur, 39; Sâffât, 158). Bu surenin fazileti, hadis-i şerifte şöyle ifade edilmiştir: "Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu sure, Kur'an'ın üçte birine denktir." (Buhârî, Tevhîd, 1). Allah Resulü (sav), sevdiği için bu sureyi her namazda okuyan bir sahabiye, "Onu sevmen, seni cennete götürür." müjdesini vermiştir (Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an, 11).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **De ki: "O Allah birdir.**

Ayetteki "Ehad" hiçbir şekilde bölünmeye ve sayıya ihtimali olmayan "bir ve tek" olanı ifade eder.

2- **Allah eksiksiz sameddir.**

"Samed"; her varlığa ihtiyacı olan şeyleri veren, fakat kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, mutlak olarak bağımsız, hiçbir şeye benzemeyen, demektir (bk. Bakara, 255; Âl-i İmran, 1).

3- **O, doğurmadı ve doğurulmadı.**

Allah, başkasını doğurmamış ve kendisi de başkasından doğmamıştır. O, başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile diridir, her şeyin varlığı O'na bağlıdır, fakat O'nun varlığı başka bir şeye bağlı değildir. Bu yüzden Yahudi ve Hıristiyanların, "Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz." (Mâide, 18), Hıristiyanların, "Meryem oğlu İsa Allah'tır." (Mâide, 71) ve "Allah, üçün üçüncüsüdür." (Mâide, 72) gibi sözleri yüzünden, küfre düştükleri ifade edilmiştir. Mekke puta tapanlarının da, yanılma noktalarının "doğma ve doğurma" ile ilgili olduğu açıklanır (bk. Bakara, 116, 117; Kehf, 4, 5; Sâffât, 151, 152).

Ehl-i Sünnet bilginleri, Yüce Allah'ı,

aşağıdaki sıfatlarla tanımlamışlardır. 1) Vücut; Allah'ın var oluşu. 2) Kıdem; başlangıcının olmaması. 3) Beka; sonunun olmaması. 4) Vahdâniyyet; bir olması. e) Muhâlefetün li'l-havâdis; sonradan olanlara benzememesi. f) Kıyam bi nefsihi; kendi başına var olması, varlığında başkasına muhtaç bulunmamasıdır.

4- **O'nun bir dengi de olmadı."**

23- NECM SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 62 ayettir. 32. ayetin Medine'de indiğini söyleyenler olmuştur (Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, XXII, 55). Necm kelimesi için Ülker, Zühre ve sabit yıldızlar, inen Kur'an yıldızı veya yeryüzündeki ot bitkisi gibi anlamlar verilmiştir. Bu sure de İhlâs suresi gibi müşriklerin itirazlarına cevaplar vermektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Battığı zaman yıldıza yemin olsun ki,**

2- **Arkadaşınız (Muhammed) ne yolunu şaşırdı ne de azdı!**

2-6. ayetler, yeminin cevabıdır.

3- **O, arzusuna göre konuşmaz.**

4- **O (Kur'an) ancak vahyolunan bir vahiydir.**

Ayette "in hüve." deki, huve zamiri, Hz. Muhammed'e vahyedilen Kur'an'a gider. Yani onun söylediği Kur'an sözleri Allah kelamıdır. Bu zamiri, Hz. Peygamber'in bütün sözlerine teşmil edenler de vardır.

5-6-7- **Çünkü onu çok güçlü ve üstün yaratılışlı biri (Cibril) öğretti. Sonra o en yüksek ufukta iken gerçek hüviyetiyle doğruldu.**

5-10. ayetlerde Cebrail'in (as) bazı nitelikleri ve Hz. Muhammed'e bir vahiy getirme sahnesi sunulur.

8- **Sonra yaklaştı ve sarktı.**

9- **Onunla arasındaki mesafe iki yay kadar hatta daha az kaldı.**

İki yay kadar yaklaşan Cebrail (as), kimilerine göre ise Cenab-ı Hak'tır. Bu takdirde anlam mecaz olur.

10- **Bunun üzerine Allah, kuluna verdiği vahyini verdi.**

11- **Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı.**

12- **Şimdi siz onun gördükleri hakkında kendisi ile tartışacak mısınız?**

13- **Andolsun ki onu, inişinde bir defa daha görmüştü.**

14- **Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında.**

"Sidretü'l-müntehâ" son ağaç demektir. Mirac'da sınır çizgisindeki bir ağaç olup buradan ne melek ne başka varlık öteye geçemez (bk. Muhammed, 15).

15- **Me'vâ cenneti de onun yanındadır.**

16- **O sırada sidre'yi bürüyen bürüyordu!**

17- **Ancak göz ne şaştı ne de sınırı aştı!**

18- **Andolsun ki o, Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.**

Hz. Aişe'ye göre, a) Muhammed Rabbini gördü diyen yalan söylemiştir. Delil, En'âm, 103 ve Şûrâ, 51. ayetleridir. b) Sana onun yarını bildiğini söyleyen kimse yalan söylemiştir. Delil; "Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez." (Lokman, 34) ayetidir. c) "Sana, Muhammed'in bir şeyi gizlediğini söyleyen de yalan söylemiştir. Delil; "Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et!" (Mâide, 67) ayetidir. Fakat o, iki kez

Cebrail'i (as) kendi şekliyle görmüştür.' (Buhârî, Tefsir, 53/1). İbn Mes'ud'a göre, burada Hz. Muhammed'in gördüğü en büyük ayet, ufku kaplayan yeşil renkli Reref'tir (Buhârî, Tefsir, 53/1).

19- **Siz de gördünüz değil mi o Lât ve Uzza'yı?**

Ayetlerde Mekke ve çevresinde müşriklerin taptıkları üç put isminden söz edilir. İbn Abbas'a göre, Lat putu, hacca gelenlere yemek hazırlayan erkek bir zattı (Buhârî, Tefsir, 53/2). Daha sonra onu anmak için putu yapılmış ve tapılır olmuştur. Bu Tâif'te Sekîf kabilesinin beyaz nakışlı bir kutsal saydıkları bir kaya (heykel) idi. Bir bina içinde bulunan bu kayanın (heykelin) örtüsü, kapıcısı ve bakıcıları vardı.

Uzza, Mekke ile Tâif arasında Nahle'de tapılan bir puttu. Menat ise, Kızıl deniz kenarında Medine yakınında Sıfu'l-Bahr'da tapılan bir puttu. Bu fetişler aynı zamanda Mekke put hanesinde de kutsanıyordu. Sözü edilen her üç putun da, dişi tanrıçalar olduğuna inanılıyordu.

Garanik olayı: Rivayete göre, bir gün Hz. Peygamber halkın içinde yüksek sesle, bu surenin 19-20. ayetlerini okuduğu sırada, şeytan arkasında durup, oradaki kalabalığa şu sözleri işittirdi: "Bunlar yüce turnalardır. Şefaatleri umulur." Turna, yükseklerden uçar ve Araplarca kutsal kuş sayılırdı. Hz. Peygamber bundan sonra secdeye vardığından, müşrikler bunun bir uzlaşma ve putlarını yüceltme ifadesi olduğunu sandılar ve onlar da secde ettiler. Daha sonra, bu haber Hz. Peygamber'e ulaştığında, böyle bir şeyi asla okumadığını söyledi ve iş belirsizleşti. Buna, "Garanik olayı" denir (Muhammed Hamidullah, Aziz Kur'an, Necm, 53/20, dipnot). Hadis: Ebû Hüreyre'den: "Kim Lat ve Uzza'ya yemin olsun, derse, hemen 'Lâ ilâhe illâllah' (Allah'tan başka ilâh yoktur) desin." (Buhârî, Tefsir, 53/2).

20- **Ve üçüncüsü olarak da diğer (put) Menat'ı?**

21- **Size erkek, Allah'a dişi öyle mi?**

22- **Bu öyle ise haksız bir paylaşım!**

23- **Bunlar, sizin ve atalarınızın taktığı boş adlardan başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmedi. Onlar sadece zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir.**

24- **Yoksa insan için her arzu ettiği şey mi vardır?**

25- **Ahiret de dünyada, ancak Allah'ındır.**

26- **Göklerde nice melekler vardır ki, Allah dileyip razı olduğuna izin vermeden önce, onların şefaatleri hiçbir işe yaramaz!**

27- **Ahirete iman etmeyenler meleklere dişilerin adlarını takıp duruyorlar.**

Âhirete inanmayanların; bir kanıta dayanmadan, sırf zanlarına uyarak meleklere kadın adları vermeleri kınanır ve zannın insana gerçek bilgi kazandırmayacağı belirtilir.

28- **Halbuki onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Oysa zan hiçbir şekilde gerçeğin yerini tutmaz.**

29- **O halde sen, bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimseden yüz çevir.**

30- **İşte onların ilimden erişebilecekleri budur! Şüphesiz senin Rabbin**

yolundan sapanı da iyi bilir, doğru yolda olanı da iyi bilir.

31- Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ındır. Bu, Allah'ın kötülük yapanları, yaptıklarıyla cezalandırması, güzel iş yapanları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.

32- Küçük kusurlar dışında, günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince, şüphesiz ki senin Rabbinin bağışlaması geniştir. O sizi, daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karnında bulunduğunuz sırada, sizi en iyi bilendir. Şimdi kendinizi temize çıkarmaya çalışmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

Ayette "kebâir" büyük günahlar demektir. Cenab-ı Hak, büyük günahlardan kaçınanların, birtakım küçük günah ve hatalarını örtebilir (Elmalılı, VII, 318. Büyük günahlar için bk. Nisa, 31; Şûrâ, 37).

"Fevâhiş" fâhişe'nin çoğuludur. Kötülüğü gayet açık olan hareket ve davranışı ifade eder. Genellikle zina fiiline fahişe ve fuhş denir.

33- Şimdi gördün mü o yüz çevireni?

34- Çok az verip de, sonra bunu da keseni?

35- Gaybın bilgisi onun yanında da o mu görüyor?

36- Yoksa Musa'nın sahifelerinde yazılı olanlar, ona haber verilmedi mi?

Hz. Musa ve İbrahim'in sayfalarında yazılı olan öğütler 38. ayetten itibaren sıralanır.

37- Ve çok vefalı olan İbrahim'in sahifelerinde yazılı olan şu gerçekler:

38- Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.

39- İnsan için çalışmasından başka bir şey yoktur.

40- Ve çalışması da ileride görülecektir.

41- Sonra ona karşılığı tam olarak verilecektir.

42- Ve şüphesiz en son varış, Rabbinedir.

43- Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur.

44- Öldüren ve dirilten de O'dur.

45- Şüphesiz erkeği dişiyi, iki eş yaratan O'dur.

Ayetlerde, erkek ve dişinin akıtılan meniden yaratıldığı belirtilir. Bilindiği gibi, anne karnında çocuğun ilk teşekkülü, erkeğin menisindeki sperm hücresinin, kadının yumurta hücresini aşılaması ile olur. Kök hücrenin bölünmesi ile diğer hücreler ve organlar oluşur. Spermlerin kısa kromozomu X ile gösterilir, uzun olanı ise Y ile gösterilir. Kadının yumurta hücresindeki kromozomlar ise sürekli olarak yalnız X kromozomudur. Bu duruma göre, erkeğin X'i ile kadının X'i birleşince çocuk XX yani kız, erkeğin Y'si ile kadının X'i birleşince, çocuk YX, yani erkek olur.

47. ayette "en-neş'etü'l-uhrâ" diğer yaratma demektir. Müfessirlerin çoğuna göre bununla Kıyamet günü yeniden yaratılma kastedilir.

46- Atıldığı zaman meni damlasından!

47- Şüphesiz yeniden yaratmak da O'na aittir.

48- Şüphesiz zengin edip razı eden de O'dur!

49- Doğrusu Şi'râ yıldızının Rabbi O'dur.

"Şi'râ" şuur (bilinç) anlamına gelen bir

mastar olup gökte en parlak görülen iki yıldızın adıdır. Süddî'nin rivayetine göre, Huzâa kabilesi bu yıldıza taparmış. Arapların bu Şi'râ yıldızından şans umdukları ve şanslarının açılması için buna taptıkları anlaşılmaktadır.

50- **O helâk etti, önce gelen Ad kavmini.**

İlk Ad, Hud'un (as) kavmi olup Arabistan'ın güneyinde yaşamıştır. İkinci Ad ise " İrem" dir (bk. Fecr, 6-7).

51- **Ve Semud'u da bırakmadı.**

52- **Daha önce de Nuh kavmini (helâk etmişti). Çünkü onlar çok zalim ve azgın idiler!**

53- **Altı üstüne getirilmiş şehirleri de O devirip yıktı.**

Bu yerler Sodom ve Gomora şehirlerinin meydana getirdiği anakent olup, Lut (as) döneminde yerle bir edilmiştir. "Üstünü altına getirdik.. (Hud, 82) ifadesi bunun gibidir.

54- **Onların üstüne neler çöktü neler!**

55- **Öyleyse Rabbinin hangi nimetinden kuşku duyuyorsun?**

56- **İşte bu da ilk uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.**

Ayetteki uyarıcı, Hz. Muhammed veya Kur'an-ı Kerîm'dir.

Necm, 36. ayetten itibaren haber verilenler, Musa ve İbrahim'in sahifelerindeki uyarılara benzer.

57- **Yaklaşan (Kıyamet) yaklaştı!**

58- **Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur.**

59- **Şimdi siz bu söze mi şaşıyorsunuz?**

60- **Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?**

61- **Ve siz gaflet içinde oyalanmaktasınız!**

62- **Haydi Allah için secdeye kapanın ve O'na kulluk edin!**

Kur'an okunduğunda bu ayetten sonra secde edilir (bk. A'râf, 206). İbn Abbas'tan rivayete göre, Hz. Peygamber, Necm suresinde secde etmiş ve diğer Müslümanlar, müşrikler ve cinler de secde etmiştir. İnsan, hayvan ve cemadata ait olmak üzere iki çeşit secde vardır. a) İradeyle olan secde. Bu, yalnız insana mahsustur. Bu ayette olduğu gibi. b) Teshîrî secde. Bu, insan, hayvan, bitkiler ve cemadata aittir. Varlıkların, fail ve hâkim olan Allah'ın yaratıkları olduğunu sessizce ifade etmesidir (bk. Ra'd, 15; Nahl, 49; Necm, 20 dipnot).

Garanik olayı: İbn Mes'ud'dan (ra), şöyle demiştir: "Kendisinde secde bulunarak, ilk inen Necm suresidir. Orada, Resulullah (sav) secde etti, bir adam dışında, arkasında olanlar secde etti. O adamı, avucuna aldığı bir toprağa secde ederken gördüm. Bundan sonra onu kâfir olarak öldürülürken gördüm ki, bu kişi Ümeyye ibn Halef'tir (Buhârî, Tefsir, 53/4).

24- ABESE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 42 ayettir. Abese, yüzünü ekşitti anlamına gelmektedir. Bu sure, Allah Resulü'nün (sav), gözleri görmeyen bir sahabe olan Abdullah ibn Mektûm'un gelişinden memnun kalmayıp, o sırada kendisine gelen fakat arınmak istemeyen kibirli zenginlerle meşgul olması üzerine inmiştir. Hz. Peygamber, Kureyş ileri gelenlerinden Utbe ibn Rabia, Ebu Cehil, Ümeyye ibn Halef ve Abbas ibn Abdilmuttalib ile özel olarak görüşürken gözleri görmeyen Abdullah ibn Ümmi

Mektum gelmiş ve "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret." demiş ve bunu tekrar etmişti. Hz. Peygamber ona aldırmayarak yüzünü buruşturmuş ve konuşmasına devam etmişti (Elmalılı, VIII, 525 vd.).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yüzünü ekşitti ve döndü.

2- Çünkü ona âmâ geldi!

3- Ne bilirsin, belki o arınacak?

4- Veya öğüt alacak da öğüt ona fayda verecek.

5- Buna ihtiyaç duymayana gelince,

6- Sen ona yöneliyorsun.

7- Oysa onun arınmamasından sen sorumlu değilsin.

8- Ama sana can atarak gelen,

9- Bir günaha girerim korkusuyla gelmişken,

10- Sen onunla ilgilenmiyorsun.

11-12- Hayır hayır! Çünkü bunlar bir öğüttür, artık dileyen onu düşünüp öğüt alır.

13- O, değerli sayfalardadır.

Elmalılı bu ayetlerde Kur'an'ın nüzulünde ve korunmasında, başlangıçta ve daha sonra yazılmasında ve anlaşılmasında hizmeti geçen hâmillerin kastedilmiş olması gerekir." der (Elmalılı, XII, 5581).

14- Yüksek tutulan tertemiz sayfalarda.

15-16- Değerli, iyi yazıcıların ellerindedir.

17- O kahrolası insan, ne kadar da nankördür!

18- O yaratan onu hangi şeyden yarattı?

19- Bir damla sudan onu yarattı da sonra ona biçim verdi.

20- Sonra da ona yolunu kolaylaştırdı.

21- Sonra onu öldürdü de kabre koydurdu.

22- Sonra dilediği vakit ona yeni bir hayat verecek.

23- Hayır hayır! Doğrusu o hiçbir zaman Allah'ın emrini tam olarak yerine getirmedi.

24- Bir de o insan yiyeceğine baksın!

25- Biz o suyu bol bol döktük.

26- Sonra toprağı nasıl da yardık.

27- Böylece orada ekinler bitirdik,

28- Üzümler, yoncalar,

29- Zeytinlikler, hurmalıklar,

30- İri ve sık ağaçlı bahçeler,

31- Meyveler ve çayırlar bitirdik.

32- Siz ve hayvanlarınız faydalansın diye.

33- Kulakları sağır eden o ses geldiği zaman,

34- İşte o gün kişi kaçar; kardeşinden,

Hadis: "Siz yalın ayak, çıplak ve tere batmış olarak haşrolunacaksınız." Bir kadın, "O zaman insanlar birbirinin avret yerine bakar!" deyince, Allah'ın Elçisi, "Ey kadın! O gün herkes kendi canının kaygısına düşer." buyurmuştur (Tirmizî, Tefsîr, Sure, 73. Ayrıca bk. Buhârî, Enbiyâ, 8, 48, Tefsîr, 5/14, 21/12; Müslim, Cennet, 56).

35- Anasından, babasından,

36- Karısından ve çocuklarından.

37- Çünkü o gün her birinin, kendine yetecek bir işi vardır!

38- Yüzler var ki o gün ışıl ışıl,

39- Güler, sevinir.

40- Yüzler de var ki o gün toza toprağa batmış,

41- Onları karanlık bürümüş,

42- İşte onlar kâfirler, haktan sapanlardır.

25- KADİR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 5 ayettir. Kadir; şeref, azamet anlamındadır. Hz. Peygamber (sav), İsrailoğullarından bir erin bin ay süreyle Allah yolunda silah kuşandığını söyleyince, sahabiler kendi amellerine bakıp mahzun olmuş, bunun üzerine bu sure inmiştir (Beyhakî, Sünen, IV, 306).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Biz, onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik.

Kadir Gece'sinin Ramazan'ın 27. gecesi olduğu hakkındaki rivayet meşhur olmuştur. Bu rivayet, Abdullah ibn Abbas'a dayanır. Übey b. Kâb da aynı görüşte olup (bk. Müslim, Müsâfirîn, 180), Ebu Hanîfe de, Âsım yoluyla gelen bu rivayeti esas almıştır.

2- Kadir Gecesi nedir, sen bilir misin?

3- Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır!

4- Melekler ve Ruh o gecede Rablerinin izniyle, her bir iş için inerler.

Meleklerden ayrı olarak zikredilen ruh için; Cebrail (as) veya Ruh adlı büyük bir melek, koruyucu melekler gibi yorumlar yapılmıştır.

5- O gece tanyeri ağarıncaya kadar esenlik doludur.

26- ŞEMS SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 15 ayettir. Sure, adını ilk ayetteki "Şems" kelimesinden almıştır. Şems, Güneş demektir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, Güneş'e ve onun aydınlığına.

2- Onun arkasından geldiği zaman aya.

3- Güneşi açıp ortaya çıkardığı zaman gündüze.

4- Onu örttüğü zaman geceye.

5- Gökyüzüne ve onu bina edene.

6- Yeryüzüne ve onu yayıp döşeyene.

7- Nefse ve onu biçimlendirene.

8- Sonra da, ona kötülük ve takva yeteneğini verene yemin olsun ki,

Allah kişiye, yaratılışta; hayır ve şer, tâat ve ma'sıyet bilgilerini yükleyerek, bunlardan birini seçmede irade gücü vermiştir (bk. Buhârî, Bed'u'l-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1).

Günümüz biyoloji bilimi, 46 kromozomlu insan hücresinin "DNA" molekülünde, onun geçmiş ve geleceğine ait genetik bilgilerinin şifreler halinde yüklü bulunduğunu, hatta bunun beş milyar bit, yani bin cilt ansiklopedik bilgiye karşılık olduğunu ortaya koymuştur (Carl Sagan, Kozmos, İstanbul 1982, s. 292).

9- Elbette nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir.

10- Onu alçaltan da ziyana uğramıştır.

11- Semud kavmi, azgınlığı yüzünden (peygamberlerini) yalanladı.

12- En azgınları ileri atılınca,

Semud kavminin en azgını Salih'in (as) mucize devesini öldürmüştü (bk. A'râf, 73; Kamer, 29).

13- Allah'ın elçisi onlara, "Allah'ın devesini ve onun su nöbetini gözetin!" dedi.

14- Ama onlar peygamberi yalanlayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri de günahlarını başlarına geçiriverdi ve orayı dümdüz etti.

15- Çünkü Allah, bu işin sonucundan korkacak değildi!

27- BURÛC SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 22 ayettir. Burûc, burçlar demektir. Bu sure, Allah'a iman ettikleri için eziyete maruz kalan müminleri ve onlara işkence eden inkarcı Ashab-ı Uhdud'u konu almakta, zalimlerin kötü akıbeti ile müminlerin mutlu sonları hakkında bilgi vermektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, burçlar sahibi gökyüzüne,

2- Vaat olunan o güne,

3- Şahitlik edene ve edilene ki,

4-5- Kahroldu o çıralı ateşin, o hendeğin sahipleri!

Uhdûd, Yemen'le Suudî Arabistan sınırı üzerindeki bir yerin adıdır. Uzun hendek demektir. Bu yörede yaşayan Necran halkı Hıristiyan olmuştu. Yemen'de, Yahudi olan Himyer kralı Zûnuvas, VI. M. yüzyılda, Yahudi dinine girmedikleri için 12 bin Necranlıyı hendeklerde yaktırmıştır. Daha sonra Habeş kralı Necâşî bu zulmü kaldırmış ve Yemen bölgesini Habeşistan'a katmıştır. Hz. Ömer, kendi döneminde Hıristiyan şehitleri anısına, o yöreye bir câmi yaptırmıştır (M. Hamidullah, Aziz Kur'an, 85/4).

6-7- Hani o ateşin başına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları (işkenceyi) seyrediyorlardı.

8- Müminlere kızmalarının sebebi de, sırf mutlak üstün ve övülmeye lâyık olan Allah'a iman etmeleri idi.

9- O Allah ki göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Allah her şeye şahittir.

10- O kimseler mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence yapmışlar, sonra da tevbe etmemişlerdir. Şüphesiz ki onlara cehennem azabı var ve onlara yangın azabı vardır!

11- İman edip salih ameller işleyenler için de altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük başarı budur!

12- Hiç kuşkusuz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir.

13- Yoktan O yaratır ve tekrar O diriltir.

14- Bununla birlikte çok bağışlayandır, çok sevendir.

15- Arşın sahibidir, şanı çok yücedir.

16- Dilediğini yapandır!

17- Sana orduların haberi geldi mi?

18- Yani Firavun ve Semud kavimlerinin?

19- Doğrusu o inkâr edenler hâlâ bir yalanlama içindeler.

20- Oysa Allah onları arkalarından kuşatmıştır.

21- Doğrusu o, şanlı bir Kur'an'dır.

Sure Hz. Muhammed'e gelen vahyin, Levh-i mahfuzda bulunan yüce bir Kur'an olduğu vurgulanarak bitiriliyor. Levh-i mahfuz Allah katında bulunduğu bildirilen ve "Ümmü'l-kitap", "İmamin mübîn" gibi ifadelerle anlatılan, ezelî bilgi kaynağıdır (bk. Ra'd, 39; Yâsin, 12; Zuhruf, 4).

22- Levh-i mahfûzdadır.

28- TÎN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 8 ayettir. Tîn, incir demektir. Surede insana dair bazı önemli özelliklere değinilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1-2-3- **Yemin olsun, incire, zeytine, Sina Dağı'na ve bu güvenli beldeye ki,**

Güvenli belde Mekke kenti, Sina dağı da, Musa'nın (as) Yüce Allah ile konuştuğu dağın adıdır.

4- **Biz insanı en güzel biçimde yarattık.**

Allah insanı ruh ve beden yetenekleri bakımından en üstün durumda yaratmıştır. İnsanın biyolojik yapısında akıllara durgunluk veren nitelikler saklıdır.

5- **Sonra çevirdik aşağıların aşağısına attık.**

İnsan, iradesini kötü yolda kullanarak en aşağı dereceye inme yeteneğine de sahiptir.

6- **Ancak iman edip salih ameller işleyen kimseler bunun dışındadır. Onlar için kesintisiz bir ecir vardır.**

İbn Abbas, "Bir kimse Kur'an okumaya devam ederse, erzel-i ömre döndürülmez." demiştir (Hâzin, 95/6).

7- **O halde sana hesap gününü yalanlatan nedir?**

8- **Allah, hâkimlerin hâkimi değil mi?**

29- KUREYŞ SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 4 ayettir. Bu surede, Kureyş kervanlarına sağlanan kolaylıklardan bahsedilmektedir ki Kureyş, Allah Resulü'nün (sav) mensup olduğu kabilenin adıdır. Onlar kış aylarında güneydeki Yemen'e, Kızıldeniz'in karşı yakasındaki Somali ve Habeşistan'a; yazın da kuzeyde bulunan Şam'a, Mısır'a, hatta Irak ve İran'a giderler, buradan ticaret malları getirir ve Hicaz bölgesinde satarlardı.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Kureyş'in serbestçe dolaşması için,**

2- **Onların kış ve yaz seferlerinde serbestçe dolaşması için.**

3- **Hiç değilse bunun için onlar da bu Beyt'in (Kâbe) Rabbine kulluk etsinler.**

4- **O Rab ki, onları açlıktan kurtarmış ve kendilerini korkudan güvene kavuşturmuştur.**

30- KÂRİA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 11 ayettir. Kâria, şiddetli vuruş, çarpış anlamlarına gelmektedir. Bundan kasıt, Kıyamet'tir (bk. Hâkka, 49). Çeşitli ayetlerde geçen Hâkkah, Tâmmeh, Sâhhah, Gâşiyeh gibi kelimeler de Kıyamet'in dehşetini anlatmak için kullanılmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **O büyük vuruş!**

2- **Nedir o büyük vuruş?**

3- **O büyük vuruşun ne olduğunu sen bilir misin?**

4- **O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olurlar.**

5- **Dağlar atılmış renkli yün gibi olur.**

6- **O gün, kimin tartıları ağır gelirse,**

7- **O, hoşnut olacağı bir hayat içindedir!**

8- Kimin tartıları da hafif gelirse,

9- Onun anası (Hâviye) uçurumdur.

10- O uçurumun ne olduğunu sen bilir misin?

11- O, kızgın bir ateştir!

31- KIYAMET SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 40 ayettir. Sure, Kıyamet'e yemin ederek başlamakta, Kıyamet'in zorlu hallerine değinmekte ve insanları o zorlu güne karşı uyarmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hayır, yemin ederim o Kıyamet gününe.

"Uksimu" (Yemin ederim) cümlesinin başındaki "Lâ", fiile olumsuzluk için değil, yeminin anlamını güçlendirmek için eklenmiştir.

2- Yine hayır, yemin ederim o sürekli kendini kınayan nefse.

İnsan nefsi, tasavvufta yedi kısma ayrılır: a) Emmâre. b) Levvâme. c) Mutmainne. d) Mülhime. e) Zekiye. f) Râzıye. g) Marzıye.

3- İnsan kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor?

4- Evet, bizim onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.

Her insanın parmak izi orijinal olup, yeryüzünde tektir. Bilimin tespitine göre, anne karnında üç aylık olan ceninin cildine, bu ayırıcı çizgiler çizilmeye başlar, üçüncü ayın sonunda tamamlanır.

5- Fakat insan günahı devam ettirmek ister.

6- O Kıyamet günü ne zaman? diye sorar.

7-8-9- Ne zaman ki göz kamaşır, Ay tutulur, Güneş ve Ay bir araya getirilir,

10- İşte o gün insan, "Kaçacak yer neresi?" der.

11- Hayır, kaçıp sığınacak yer yoktur.

12- O gün varıp durulacak yer, sadece Rabbinin huzurudur.

13- O gün insana, yapıp öne sürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.

14- Artık insan kendi nefsini görür.

15- Birtakım özürlerini sayıp dökse de.

16- Onu (Kur'an'ı) acele okumak için dilini oynatma.

17- Çünkü onu toplamak ve okutmak bize aittir.

18- O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu izle.

19- Sonra onu açıklamak da bize aittir.

20- Hayır, siz geçici dünyayı seviyorsunuz da,

21- Ahireti bırakıyorsunuz.

22- Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar.

23- Rablerine bakarlar.

24- Yüzler de var ki o gün asıktır,

25- Kendilerine bir belâ yapılacağını anlar.

26- Hayır! Ne zaman ki can köprücük kemiklerine dayanır,

27- "Tedavi edebilecek kimdir?" denir.

28- Can çekişen, bunun o ayrılık anı olduğunu anlar.

29- Bacak bacağa dolaşır.

30- İşte o gün sevk ancak Rabbinedir.

31- Fakat o ne sadaka verdi ne de namaz kıldı.

32- Fakat yalanladı ve yüz çevirdi.

33- Sonra da çalım satarak ailesine gitti.

34- Yazıklar olsun sana,

35- Sonra (yine) yazıklar olsun sana!

36- İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?

37- O, dökülen meniden bir nutfe (sperm) değil miydi?

38- Sonra, bir alaka (embriyon) oldu da Rabbi onu biçime koydu, sonra düzene soktu.

İnsan; erkeğin spermi ile kadının yumurta hücresinin birleşip ana rahmine tutunması (alaka-zigot), sonra mudga (bir çiğnem et) sonra insan biçiminde düzenlenir. 8-10 aylık bir sürede gelişmesini tamamlar ve doğumla insan varlığı oluşur (bk. En'âm, 98).

39- Ondan da iki cinsi, erkeği ve dişiyi yarattı.

40- Peki, bunları yapanın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

32- HÜMEZE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 9 ayettir. Hümeze, arkadan çekiştiren ve gıybeti alışkanlık haline getiren demektir. Bu surenin nüzul sebebi olarak, "Übeyy b. Halef Hz. Peygamberi gördüğü zaman onu diliyle çekiştirir, kaş göz hareketleri yapıp onunla alay ederdi. Bunun üzerine Allah bu sureyi onun hakkında indirdi." denilmektedir (Suyûtî, Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl, 214).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1-2- Mal toplayıp onu tekrar tekrar sayan, insanları arkadan çekiştirip kaş, göz işaretleriyle alay edenlerin vay haline!

Hümeze", arkadan çekiştirmeyi ve gıybeti alışkanlık hâline getiren, "lümeze" ise ötekini berikini çok ayıplayan, kulp takan demektir. Bu kötü huylar kişinin Hutame denen cehenneme girmesine sebep olur.

3- Malının, kendisini ebedi yaşatacağını sanır.

4- Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır.

5- Hutame'nin ne olduğunu sen bilir misin?

6-7- O, kalplerin içine işleyecek, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.

8-9- Cehennemlikler dikilmiş direklere bağlı oldukları halde, o ateşin kapıları üzerlerine kapatılacaktır.

33- MÜRSELÂT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 50 ayettir. Sadece 48. ayetinin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Mürselât, iyilik için gönderilen elçiler demektir. Surenin indirilişiyle ilgili Abdullah ibn Mesud, "Hz. Peygamber ile Mina tarafında bir mağara civarında iken ona Mürselât sûresi indirildi. O, sureyi okuyor, ben de onun mübarek ağzından bu sureyi öğreniyordum." demiştir (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 6, 28).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, bir iyilik için gönderilenlere.

Ayetlerde birtakım güçlere yemin edilerek vaat edilen Kıyamet gününün mutlaka vuku bulacağı vurgulanır.

2- Büküp devirenlere.

3- Yaydıkça yayanlara.

4- Derken seçip ayıranlara.

5- Sonra bir öğüt bırakanlara.

6- Gerek özür için olsun, gerek uyarı için.

7- Bilin ki size vaat olunan, mutlaka olacaktır!

8- Yıldızlar silindiği zaman,
9- Gök yarıldığı zaman,
10- Dağlar ufalanıp savrulduğu zaman,
11- Elçiler, tayin edildikleri vakte erdirildikleri zaman.
12- Bunlar hangi güne ertelendiler?
13- Hüküm gününe!
14- O hüküm gününün ne olduğunu bildin mi?
15- O gün, yalanlayanların vay haline!
16- Biz öncekileri helâk etmedik mi?
17- Sonra, arkadan gelenleri de onlara katarız.
18- İşte biz suçlulara böyle yaparız!
19- O gün, yalanlayanların vay haline!
20- Biz sizi bayağı bir sudan yaratmadık mı?
21- Sonra onu sağlam bir yere koyduk.
22- Belli bir süreye kadar.
23- Sonra biçimlendirdik, biz ne güzel biçimlendiririz!
24- O gün, yalanlayanların vay haline!
25- Biz yeryüzünü toplanma yeri yapmadık mı?
26- Gerek diriler, gerekse ölüler için.
27- Orada yüksek yüksek dağlar oturtup da size tatlı bir su içirmedik mi?
28- O gün, yalanlayanların vay haline!
29- Haydi gidin, o yalanladığınız şeye doğru!
30- Haydi gidin, o üç çatallı gölgeye!
31- O ne gölgelendirir ne de alevden korur.
32- O, saray gibi kıvılcımlar atar!
33- Sanki sarı sarı develer gibi!
34- O gün, yalanlayanların vay haline!
35- Bu, onların konuşamayacakları bir gündür.

Allah'ın huzurunda hesap verecek olan kişi, hâkimler hâkiminin önünde korkudan konuşamaz. Çünkü orada O'nun izni olmadan kimse konuşamaz.

36- Onlara izin de verilmez ki, özürlerini beyan etsinler!
37- O gün, yalanlayanların vay haline!
38- İşte bu, o hüküm günüdür. Biz sizi ve sizden öncekileri bir araya getirmişizdir.
39- Bir çareniz varsa gösterin bana!
40- O gün, yalanlayanların vay haline!
41- Allah'tan sakınanlar ise gölgeler altında, pınar başlarında.
42- Canlarının çektiği türlü meyveler arasındadırlar.
43- Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yeyin, için.
44- İşte biz güzel amel işleyenleri böyle mükâfatlandırırız.
45- O gün, yalanlayanların vay haline!
46- Yeyin, zevklenin biraz, çünkü sizler suçlularsınız!
47- O gün, yalanlayanların vay haline!
48- Onlara, "Rükû edin!" denildiği zaman rükû etmezler.
49- O gün, yalanlayanların vay haline!
50- Onlar artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?

34- KÂF SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 45 ayettir. 38. ayet Medine'de inmiştir. Hz. Peygamber'in (sav), Mekke'de peygamberliğini açıklayıp insanları İslam'a davet ettiği günlerde insanların en çok merak ettiği konulardan biri, öldükten sonra tekrar dirilmek olmuştu. Bazı inkarcılar ise bunu alay konusu etmişlerdi. Bu sure,

bunlara cevap olarak nazil olmuştur. 38. ayetin ise Yahudilerin, "Allah dünyayı yaratırken yoruldu. Cumartesi günü dinlendi." şeklindeki sözleri üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir (Muhammed Ali es-Sabuni, Safvetü't-Tefasir, 6, 167).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kâf. Şerefli Kur'an'a yemin olsun ki,

2- Doğrusu, kendi içlerinden uyarıcı bir peygamber gelmesine şaştılar da o kâfirler şöyle dediler: "Bu şaşılacak bir şey!"

3- "Biz ölüp toprak olduğumuz zaman mı (yeniden) dirileceğiz? Bu dönüş çok uzaktır!"

4- Biz toprağın onlardan neyi eksiltti-ğini elbette biliriz. Çünkü yanımızda her şeyi kaydedip koruyan bir kitap vardır!

İnsan ruh ve bedenden oluşur. Beden dünya hayatı için ruha bir çeşit kılıf vazifesi görür. Ruh dünyadaki deneme ve gelişme ya da geriye gidiş sürecini beden sayesinde tamamlar. İnsanın ilk yaratılışında kök hücreden bölünerek, bütün vücut organlarının oluşması gibi, Kıyamet günü yine acbü'z-zenebden oluşacak bir bedenle, ahiret âleminde yerini alacağı anlaşılmaktadır. Hadislerde insanın en olgun çağı olan otuz yaşlarında bir bedenle yaratılacağı, dünyada birbirini tanıyanların orada da tanıyacağı bilgisi dikkate alınırsa, bu yaratılışın dünyadaki simasına benzeyeceği sonucuna varılır.

5- Doğrusu onlar, gerçek kendilerine gelince onu yalan saydılar. Şimdi onlar şaşkınlık içindedirler!

6- Artık üstlerindeki göğe bakmadılar mı? Onu nasıl bina etmiş ve süslemişiz! Onda hiçbir çatlak da yoktur.

7- Yeri de nasıl uzatmış, ve üzerine sabit dağlar oturtmuşuz! Orada güzel görünüşlü her çeşit bitkiden çiftler yetiştirdik.

8- Bunlar, Allah'a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ona ibret vermek içindir.

9- Bir de gökten bereketli bir su indirip onunla bağlar, bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik.

10- Yine tomurcukları birbiri üzerine dizilmiş yüksek hurma ağaçları yetiştirdik.

11- Bunları kullara rızık olması için (yetiştirmekteyiz). O su ile ölü bir toprağa can vermekteyiz. İşte kabirlerden çıkış da böyledir!

12- Onlardan önce Nuh'un kavmi, Ress halkı ve Semud da yalanlamıştı.

13- Ad kavmi, Firavun ve Lut'un kardeşleri,

14- Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi peygamberleri yalanladılar da azabım gerçekleşti!

15- Biz ilk yaratmada acizlik mi gösterdik? Doğrusu onlar, yeni bir yaratma konusunda şüphe içindedirler!

16- Andolsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona neleri fısıldadığını da biliriz. Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.

17- Onun sağında ve solunda oturan iki melek zabıt tutarken,

Elmalılı Hamdi Yazır şöyle diyor: "Bu ayetin zahirînden anlaşıldığına göre bu melekler, ağızdan çıkan her sözü yazarlar, bunun delâletinden, fiilleri de yazdıkları anlaşılır. Ancak içteki vesveseler gibi bazı şeylerin Allah'a malum olmakla birlikte gözcü meleklerden de gizli kaldığı akla gelir. İmam

Mâlik, "Her şey yazılır, hatta hastalıktaki inleme bile" demiştir. Lâkin bundan anlaşılan, dışa çıkan her şey demektir... Demek ki niyet, azim ve karar mertebesine gelmeyen vesveseler yazılmaz." (Elmalılı, Tefsir, Azim yayını, VII, 241, 242).

18- İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında kendisini gözetleyen, dediklerini kaydeden bir melek hazır bulunmasın!

19- Ölüm sarhoşluğu gerçekten geldiğinde, "Ey insan, işte bu senin öteden beri kaçıp durduğun şeydir!" (denir).

20- Sûr'a üfürülür. İşte bu, geleceği vaat edilen gündür!

21- Herkes, yanında bir sevk memuru ve bir şahitle gelir.

Bir yoruma göre "sürücü" günahları yazan melek, "şahit" de iyilikleri yazan melektir.

22- (Allah ona), "Andolsun sen bundan gaflet içinde idin. Şimdi senden gaflet perdesini kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir!" (der).

23- Beraberindeki melek, "İşte yanımdaki hazır!" der.

24- (O zaman Allah der ki): "Haydi ikiniz, atın cehenneme her inatçı nankörü!"

25- "İyiliğe engel olan, saldırgan, şüpheciyi."

26- "Allah'ın yanında başka ilâh edineni de, siz ikiniz şiddetli azaba atın!"

27- Yanındaki arkadaşı olan (şeytan) der ki: "Ey Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi!"

28- (O zaman) Allah der: "Huzurumda çekişmeyin! Ben size daha önce uyarı göndermiştim!"

29- "Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici değilim!"

30- O gün cehenneme, "Doldun mu?" deriz. O da, "Daha var mı?" der.

31- Cennet de kötülükten sakınanlara yaklaştırılır. Zaten uzak değildir.

32- İşte size vaat olunan cennet budur. O, daima Allah'a yönelen, kendini koruyan,

33- Görmediği halde Rahman'dan korkan ve Allah'a yönelmiş bir kalp ile gelen kimseler içindir.

34- "Oraya selâmetle girin! İşte bu sonsuzluk günüdür!"

35- Onlar için orada ne isterlerse var. Katımızda daha fazlası da vardır.

36- Hem onlardan önce nice kuşakları helâk ettik. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler ve beldelerde kaçacak delik aradılar! Hiç kurtuluş var mı?

37- Şüphesiz ki bunda kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimse için elbette bir öğüt vardır!

38- Andolsun ki biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yarattık ve bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı!

Ayette Allah'ın kâinatı altı günde yarattığı, bunları yaratırken hiçbir yorgunluk çekmediği bildirilir.

39- Onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et!

Ayette sabah, öğlen ve ikindi namazlarına işaret edilmiştir. Tesbih etmek, namaz kılmak anlamındadır.

40- Geceleyin ve namazlardan sonra da O'nu tesbih et.

Bu ayette de akşam, yatsı, vitir ve teheccüd namazlarına işaret edilir. Mirac'tan önce, şafak vakti Güneş doğmazdan önce iki rekât, ikindi vakti Güneş batmazdan önce iki rekât namaz vardı.

Beş vakit namazın farz kılınmasından sonra, yukarıdaki ayetlerde kastedilen, sünnet ve nafile namazlar ya da her namazdan sonra çekilen tesbihlerdir.

41- **Bir münadinin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver!**

42- **O gün insanlar bu çağrıyı gerçek olarak duyarlar. İşte bugün, kabirlerden çıkış günüdür.**

43- **Gerçekten biz hem yaşatırız, hem öldürürüz. Sonunda dönüş de yalnız bizedir.**

44- **O gün yer yarılır ve insanlar kabirlerinden çabucak çıkarlar. İşte bu bize göre çok kolay olan bir toplamadır!**

45- **Biz onların söylediklerini daha iyi biliriz. Sen onlara karşı zor kullanacak biri değilsin. Şimdi sen benim tehdidimden korkacaklara bu Kur'an ile öğüt ver!**

35- BELED SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 20 ayettir. Bu surenin farklı şahıslar ve onların itirazları üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir. Bunlardan biri, Ebu'l-Eşdeyn b. Kelede el-Cumehî'dir ki gücüne ve mal varlığına güvenerek Allah'a ve Resulü'ne savaş açmıştır (er-Râzî, Mefâtîhü'l-Gayb, 183). Başka bir rivayette ise Haris b. Amir b. Nevfel'in itirazı üzerine nazil olmuştur. Haris işlediği bir günah neticesine Allah Resulü'ne gelmiş, kefaret ödemesi gerektiği cevabını alınca buna itiraz ederek "Muhammed'in dinini kabul ettiğimden beri Muhammed bana bütün malımı kefaretlere ve nafakalara vermemi söylüyor." şeklinde itiraz etmiştir. Mekkeli müşrikler de bundan güç alarak Allah Resulü'ne olan baskılarını arttırmışlardır. Bu ve bunlar gibi haksız itirazlar üzerine bu süre nazil olmuştur (Mukâtil b. Süleyman, Tefsir, III, 485).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yemin ederim, bu beldeye ki,**

Sure indiği zaman Hz. Peygamber Mekke'de bulunmakta idi. Bu yüzden kastedilen, Mekke'dir.

2- **Sen bu beldede oturmaktasın.**

3- **Yine yemin olsun, babaya ve çocuğuna ki,**

4- **Biz insanı gerçekten sıkıntı içinde yarattık.**

"Kebed", "karaciğer" anlamına da gelir. İnsanın hayat mücadelesinin karaciğerle özleştirilmesi, bütün bu yorucu ve stresli çabalarda, bu organın rolünü ve fonksiyonunu akla getirir.

5- **İnsan, hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?**

6- **"Ben pek çok mal harcadım." diyor.**

7- **Kendisini hiç kimsenin görmediğini mi sanıyor?**

8- **Biz ona iki göz vermedik mi?**

9- **Bir dil ve iki dudak?**

10- **Ona iki yolu gösterdik.**

11- **Fakat o, sarp yokuşu aşamadı!**

"Sarp yokuş" köle azat etmek, açlık gününde akraba olan yetimi ve hiçbir şeyi olmayan yoksulu doyurmak, iman edip birbirine sabır ve acımayı tavsiye etmek olduğu belirtilir. Bu niteliğe sahip olan müminlere "sağın adamları" denir.

12- **Sarp yokuşun ne olduğunu sen bilir misin?**

13- **O, köle azat etmek,**

14- **Veya açlık gününde yemek yedirmektir.**

15- Yakınlığı olan bir yetime.

16- Veya hiçbir şeyi olmayan bir yoksula.

17- Sonra da iman edip birbirine sabrı tavsiye eden ve birbirine merhamet tavsiye edenlerden olmak.

18- İşte bunlar amel defterleri sağından verilenlerdir.

19- Ayetlerimizi inkâr edenler ise, işte onlar amel defterleri solundan verilenlerdir.

20- Onların üzerine bir ateş bastırılıp kapıları sımsıkı kapatılacaktır!

36- TARIK SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 17 ayettir. Bu surenin, Hz. Peygamber'in (sav) amcası Ebu Talib hakkında nazil olduğu rivayet edilmiştir. Bir yıldız kaymış ve her taraf aydınlanmıştır. Ebu Talib'in bundan korkarak "Bu da nedir?" demesi üzerine Hz. Peygamber (sav), "Bu, (şeytanların) taşlandığı bir yıldızdır ve o, Allah'ın ayetlerinden bir ayettir." buyurmuştur. Ebu Talib'in buna şaşırması üzerine de Allah Teâlâ bu sureyi indirmiştir (el-Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, IV,472).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, o gökyüzüne ve Tarık'a.

Tarık yıldızı; ışığı karanlığı delip geçen parlak sabah yıldızıdır.

2- Tarık'ın ne olduğunu sen bilir misin?

3- O, karanlığı delen yıldızdır.

4- Hiçbir nefis yoktur ki üzerinde bir koruyucu olmasın!

İnsanı izleyen, sürekli onunla birlikte olan çok sayıda melek vardır (bk. Ra'd, 11; Kâf, 16; İnfitar, 10-12).

5- İnsan neden yaratıldığına bir baksın!

6- O atılan bir sudan yaratıldı.

7- O su, bel kemiği ile göğüs kemikleri arasından çıkar.

8- Elbette Allah onu yeniden diriltmeye de kadirdir.

9- O gün bütün sırlar yoklanır.

10- İnsanın o gün ne bir gücü vardır ne de bir yardımcısı.

11-12-13-14- Yemin olsun, o dönüşlü göğe,* yarılıp çatlayan yere ki, o Kur'an ayırıcı bir sözdür. O asla bir şaka değildir.

*"Dönüşlü gök" dönüp dönüp yağmur yağdıran yahut yerden buharlaşma yoluyla aldığı suları, yeniden yağmur olarak yere döndüren göğe yahut döne döne başlangıç noktasına gelen gök cisimlerine işaret edilir.

15- Haberin olsun ki onlar hep tuzak kuruyorlar.

16- Ben de tuzaklarına karşı tuzak kurarım.

17- Onun için kâfirlere süre ver, onlara az bir zaman tanı!

37- KAMER SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 55 ayettir. 32, 44-46. ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Hicretten beş yıl kadar önce, Mekke müşriklerinin mucize istemesi üzerine Allah Resulü (sav) eliyle Ay'a işaret etmiş, Ay ikiye ayrılmış ve 1-2 saat o şekilde kalmıştır. İlk ayetler bunun üzerine gönderilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kıyamet saati yaklaştı ve Ay yarıldı.

2- Onlar bir mucize görseler hemen yüz çevirirler ve "Bu, süregelen bir büyü!" derler.

3- Yalanladılar, nefislerinin arzularına uydular. Halbuki her iş yerini bulacaktır.

4- Andolsun ki onlara, kötülükten sakındıracak nice önemli haberler gelmiştir.

5- Bunlar üstün bir hikmettir fakat uyarılar fayda vermiyor!

6- Öyleyse sen onlardan yüz çevir. O gün çağırıcı, görülmedik müthiş bir şeye çağırır.

7-8- Onlar gözleri düşkün olarak kabirlerinden çıkarlar. Sanki zıplayan çekirgeler gibi, çağırana koşarak o kâfirler, "Bu çetin bir gün!" derler."

İsrafil'in üfleyeceği boru, insanları mahşer yerinde hesaba çağırma borusudur. Bu çağrıya bütün canlar uyar, dirilip kabirlerinden kalkarlar.

9- Onlardan önce Nuh kavmi de yalanlamıştı. O kulumuza "yalancı" dediler, hem de "o bir mecnun" dediler ve (Nuh davetten vazgeçmeye) zorlandı.

10- O da sonunda Rabbine şöyle yalvardı: "Ben yenik düştüm, bana yardım et!"

11- Bunun üzerine biz de nehir gibi akan bir su ile göğün kapılarını açtık.

12- Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık, derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.

Gökten inen su ile yerden fışkıran su, birleşerek inkârcı kavmin sonunu hazırlamıştır.

13- Nuh'u da, tahta levha ve çivilerle yapılmış gemi üzerinde taşıdık.

14- Nankörlük edilen kulumuza bir mükâfat olmak üzere (gemi), gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

15- Andolsun ki biz, onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan mı var?

Nuh tufanında suların bütün Ortadoğu'yu kapladığı düşünülürse, sular çekilmeye başlayınca, ilk görünen kara parçası Ağrı Dağının zirveleri olmalıdır. Çünkü Ortadoğu'da en yüksek nokta orasıdır. M. Hamidullah bu dağın bir adının Cûdî olduğunu kaydeder.

16- Benim azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

17- Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt için kolaylaştırdık, öğüt alan mı var?

18- Ad kavmi de yalanladı, ama benim azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

Hud peygamberi yalanlayan Ad kavmi yedi gece sekiz gün süren soğuk, kavurucu bir kasırga ile helâk edilmiştir.

19- Biz uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr gönderdik.

20- Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

21- Benim azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

22- Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt için kolaylaştırdık, öğüt alan mı var?

23- Semud kavmi de o uyarıları yalanladılar.

24- Dediler ki: "Biz içimizden bir insana mı uyacağız, O takdirde apaçık bir sapıklık ve çılgınlık içine düşmüş oluruz."

25- "O vahiy aramızdan ona mı bırakılıyor? Hayır, o, şımarık bir yalancıdır."

26- Yarın onlar, şımarık yalancının kim olduğunu bilecekler!

27- Biz onlara, kendilerini sınamak için dişi deveyi göndereceğiz. Onun için sen onları gözet ve sabırlı ol!

28- Onlara suyun, aralarında paylaştırılacağını haber ver. Her biri, kendi içme sırasında gelip suyunu alsın!

Kentin tek su kaynağından bir gün mucize devenin, bir gün de Salih'in (as) kavminin "su içme nöbeti" olacaktı. Bu yararlanma taksimine "muhâyee" denir. Günümüzde "devre mülk" uygulamasında benzer bir paylaşım söz konusudur.

29- Bunun üzerine bir arkadaşlarını çağırdılar, o da bıçağı çekip deveyi kesti.

30- Ama benim azabım ve uyarılarım nasıl oldu?

Semud kavmi korkunç bir sesle helâk edilmiştir (bk. Hud, 65).

31- Biz onların üzerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.

32- Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt alınması için kolaylaştırdık, öğüt alan mı var?

33- Lut kavmi de uyarıları yalanladı.

34-35- Bunun üzerine biz de onların üstüne taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Yalnız Lut ailesini katımızdan bir rahmet olarak seher vaktinde kurtardık. Biz şükredeni böyle mükâfatlandırırız.

36- Andolsun ki Lut onları bizim şiddetli azabımız konusunda uyarmıştı, fakat onlar bu uyarılara karşı kuşku duydular.

37- Onlar Lut'un misafirlerinden murad almaya kalkıştılar. Biz de onların gözlerini silme kör ediverdik. "Haydi, azabımı ve uyarılarımı tadın!" (dedik).

Genç delikanlı şeklindeki melekleri gören kavmi, onları taciz etmek isteyince, Lut (as) kendilerini uyarmış, fakat söz dinletememiş, kavmi helâk edilmiştir.

38- Onları, sabah erkenden sürekli bir azap yakalayıverdi.

39- "Azabımı ve uyarılarımı tadın!" (dedik).

40- Andolsun ki biz Kur'an'ı öğüt için kolaylaştırdık, öğüt alan mı var?

41- Şüphesiz Firavun'un ailesine de uyarıcı peygamberler geldi.

42- Fakat onlar bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları, çok güçlü ve kudretli bir yakalayışla yakaladık!

43- Şimdi sizin kâfirleriniz bunlardan daha mı hayırlıdırlar yoksa önceki kitaplarda, sizin için bir berat mı var?

44- Yoksa "Biz birbirimize yardım eden bir topluluğuz." mu diyorlar?

45- O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve geriye dönüp kaçacaklar.

46- Daha doğrusu Kıyamet, onlara vaat edilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır!

47- Şüphesiz ki günahkârlar bir sapıklık ve çılgınlık içindedirler.

48- O gün yüzüstü ateşe sürüldüklerinde, "Sakar cehenneminin dokunuşunu tadın!" (denilecek).

49- Biz, her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır.

50- Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir ve göz açıp kapama gibidir.

"O'nun buyruğu, bir şeyi dilediği zaman, ona sadece 'ol' demekten ibarettir. O da oluverir." (Yâsin, 82).

51- Andolsun ki biz sizin benzerlerinizi hep helâk etmişizdir. Öğüt alan mı var?

52-53- Onların yaptıkları her şey amel defterlerinde kayıtlıdır. Küçük büyük hepsi satır satır yazılmıştır.

54- Sakınan takva sahipleri cennetlerde ve nur içindedirler.

55- Doğruluk meclisinde ve her şeye gücü yeten Allah'ın huzurundadırlar.

38- SÂD SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 88 ayettir. Sâd suresinin iniş sebebi olarak müşriklerin Ebu Talib'e gelerek Hz. Peygamber'i şikayet etmeleri, Hz. Peygamber'in de onları tevhit dinine davet etmesi üzerine içine düştükleri inkarcı durumları zikredilmiştir (Vehbe Zuhayli, et-Tefsirü'l-Münir, 168).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Sâd. Öğüt dolu Kur'an'a yemin olsun ki,

2- O inkâr edenler bir gurur ve ayrılık içindedirler.

3- Biz onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. O zaman feryat ettiler, ama artık kurtulma zamanı değildi.

4- İçlerinden kendilerine uyarıcı bir peygamber gönderilmesine şaştılar da o kâfirler şöyle dediler: "Bu bir sihirbazdır, bir yalancıdır."

5- "İlâhları bir tek ilâh mı kılmış? Bu gerçekten şaşılacak bir şey, çok tuhaf!"

6- Onlardan ileri gelenler fırladılar ve dediler ki: "İlâhlarınız üzerinde sabır ve sebat edin. Bu, gerçekten arzu edilen bir şeydir!"

7- "Biz bunu başka bir dinde işitmedik. Bu mutlaka uydurmadır!"

8- "O Kur'an aramızdan ona mı indirilmiş!" Doğrusu onlar benim kitabım hakkında şüphe içindedirler. Doğrusu onlar henüz azabımı tatmadılar!

9- Yoksa o mutlak üstün, çok lütuf sahibi Rabbinin rahmet hazineleri, onların yanında mı?

10- Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü onların mı? Öyleyse, sebeplerine sarılarak göğe yükselsinler!

Ayette, Mekke müşrikleri güçleri yetiyorsa göğe çıksınlar, oradan evreni yönetsinler ve vahyi getirip dilediklerine versinler, denilerek, mülkün asıl sahibi olan Allah'ın bu görevi dilediğine vereceğini, bu gerçeği kabul etmeleri gerektiğini bildirmektedir.

11- Onlar burada çeşitli partilerden (Ahzâb'dan) bozguna uğramış bir ordudur.

12- Onlardan önce Nuh kavmi, Ad kavmi ve kazıkların sahibi Firavun da, yalanlamışlardı.

Kureyş müşriklerinden önce Nuh kavmi, Ad kavmi, kazıklar sahibi Firavun kavmi, Semud kavmi, Lut kavmi ve Eyke halkı hep peygamberlerini yalanlamış ve Allah tarafından çeşitli cezalara çarptırılmışlardı.

13- Semud kavmi, Lut kavmi ve Eykeliler (Şuayb kavmi) de yalanlamışlardı. İşte o çeşitli partiler (Ahzâb) bunlardır!

14- Bunların hepsi de gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden azabım hak oldu.

15- Bunlar da bir tek korkunç ses bekliyorlar. Öyle ki onun gecikmesi de yoktur.

16- Bir de "Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce bizim azaptan payımızı hemen ver!" dediler.

17- Şimdi sen onların söylediklerine sabret de güçlü kulumuz Davud'u hatırla! Çünkü o zikir ve tesbih ile bize yönelmişti.

18- Biz, dağları onun emrine vermiştik.

Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi.

Davud'un (as) zikir ve tesbihine dağlar ve kuşlar nağme ve âhenkleriyle katılırlardı (krş. Sebe', 10).

19- Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona uyarak zikir ve tesbih ederlerdi.

20- Biz hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de kendisine hikmet ve hakkı batıldan ayırt etme yeteneği vermiştik.

21- Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar surdan aşarak mihrabın yanına ulaşmışlardı.

22- O zaman Davud'un yanına giriverdiler de Davud onlardan telaşa düştü. Ona, "Korkma, dediler, biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etti. Şimdi sen aramızda adaletle hüküm ver ve aşırı gitme de bizi doğru yolun ortasına çıkar."

Ayette sözü edilen iki davacı, Hz. Davud'a suikastta bulunmak isteyen iki düşmandı. Davud'un muhafızlarını görünce, amaçlarına ulaşamayacaklarını anlamışlar ve 99 koyun meselesi ile ilgili davayı uydurmuşlardı. Bu davayı gerçek olarak kabul ettiğimizde, büyük ve güçlü sermayenin zayıf sermaye gücünü yutarak tekelciliğe yol açmasının kötülendiği sonucuna ulaşılabilir.

23- Biri, "Bu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise sadece tek bir koyunum var. Böyle iken, "Onu da bana ver!" dedi ve tartışmada bana üstün geldi." dedi.

24- Davud dedi ki: "Doğrusu o, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiştir. Gerçekten ortakların çoğu birbirlerine karşı haksızlık ederler. Ancak iman edip salih amel işleyenler bunun dışındadır. Ama bunlar ne kadar da azdır!" Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi sandı ve hemen Rabbinden mağfiret diledi, rukû ederek yere kapandı, tevbe ile Allah'a yöneldi.

Ayette ticaret ortaklıklarının en zayıf noktası olan 'ortakların birbirine karşı haksızlık yapmasına yer verilir ve iman edip salih amel işleyenlerin dürüst ortaklıklar kurabileceğine işaret edilir. Secde ayetidir.

İslam'da ticaret ortaklıkları:

Hadislerde şöyle buyurulur: "İki ortak birbirine hıyânet etmediği sürece, üçüncüsü benim. Eğer onlar birbirine hıyânet ederse, ben aralarından çekilirim." (Ebû Dâvud, Buyû', 26) buyurulur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'ın kudret eli, ortaklar birbirine hıyânet etmediği sürece, onların üzerindedir." (İbn Kudâme, Muğnî, V, 1). "Kârın paylaşılması, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre olur. Zarara katlanma ise, sermaye oranlarına göredir." (Zeylâî, Nasb, III, 475). "Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helal, helalı haram kılan şart müstesnadır." (Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17).

Ortaklık çeşitleri:

(1) Müfavada ortaklığı: İki ve daha çok kimse, aralarında tam eşitlik üzere, şirket sözleşmesi yaparak, şirket sermayesi olabilecek bütün mallarını ortaklığa tahsis ettikleri halde, sermaye miktarları, kâr ve zarara katılma oranları eşit olarak belirlenmişse, böyle bir şirket türüne "Müfâvada şirketi" denir. Bu şirket; kardeşler ve birbirine çok güvenen sermaye sahipleri arasında kurulabilen, hadislerde bereketinden söz edilen bir ortaklıktır (bk. İbn Mâce, Ticârât, 83). Burada ortaklar birbirinin hem

vekili hem de kefilidir (bk. Kâsânî, Bedâyi', VI, 60 vd. ; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, III, 369 vd.).

(2) İnan ortaklığı: İki ve daha çok kimsenin eşit veya farklı miktarlarda sermaye koyarak, ticaret yapmak ve elde edilecek kârı aralarında paylaşmak üzere ortaklık kurmasıdır. Burada ortaklar kârı, aralarında belirledikleri şartlara göre paylaşırlar, zarara ise ilke olarak sermaye oranlarına göre katlanırlar.

Ortakların payları şirketin tüm mal varlığı üzerinde olduğu için, dönem sonlarında yapılacak "yeniden değerleme" lerle, şirketin anapara ve kâr miktarını hesaplamak gerekir. Bu reel değerlerin "hisse senetleri"ne yansıtılması durumunda da gerçek bir piyasa, ya da borsa değeri ortaya çıkar.

(3) Vücuh şirketi: Sermayesi olmayan, fakat toplumda itibarı bulunan iki ve daha çok kişinin veresiye mal alıp peşin satmak veya mal pazarlamak yoluyla elde edecekleri kârı paylaşma esasına dayanır.

(4) Sanâyî' veya ebdân şirketi: İki ve daha çok kimsenin mal ve sermaye yerine iş ve mesleklerini ya da teşebbüs güçlerini birleştirerek kuracakları ortaklık türüdür.

(5) Mudârabe: Bir tarafın iş gücünü (mudarib), diğer tarafın (rabbu'l-mal) sermayeyi koyarak oluşturdukları şirket türü olup, kârın paylaşılma oranları sözleşmeyle belirlenirken, zarara yalnız sermaye tarafı katlanır. Ancak zarar olursa, emek tarafı bir şey alamayacağı için onun emeği de boşa gitmiş olur. Zararın meydana gelmesinde işletmecinin (emek tarafı) kasıt, kusur veya ihmali (teaddî) olursa, onun da zarara katlanması gerekir.

(6) Muzâraa: Bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma olmak üzere, çıkacak ürünün tarafların serbestçe belirleyeceği oranlarda paylaşılması esasına dayanır.

(7) Müsâkât: Meyve bahçesi sahibi ile bu bahçenin sulama ve bakım işlerini üstlenecek kişi arasında, elde edilecek ürünü paylaşmak üzere yapılan bir ortaklık çeşididir.

(8) Mugârase: Meyvesi olmayıp, yalnız kerestesinden yararlanılan meşe, kavak, çam vb. ağaç türleri üzerinde de ortaklık sözleşmesi yapılabilir.

25- **Böylece biz de onu bağışladık. Çünkü yanımızda onun için bir yakınlık ve güzel bir dönüş yeri vardır.**

26- **Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. İnsanlar arasında adaletle hükmet! Heva ve hevese uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için kendilerine çok şiddetli bir azap vardır.**

Hilâfet sözcüğü, Arapça "halefe" kökünden bir mastar olup sözlükte; başkasının yerine geçerek onun adına görev yapmak veya tasarruflarda bulunmak anlamına gelir. İbn Manzûr (ö. 711/1311), hilâfetin toplumu yönetmekten ibaret olduğunu belirtir.

27- **Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boşuna yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. İnkâr edenlerin cehennemden dolayı vay hâline!**

28- **Yoksa, biz iman edip de salih amel işleyenleri, o yeryüzünde bozgunculuk yapanlarla bir tutar mıyız? Ya da o takvâ sahiplerini, azgın günahkârlarla bir tutar mıyız?**

29- **Bu, sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ki, temiz akıl sahipleri onun ayetlerini düşünsünler ve ibret alsınlar!**

30- Bir de Davud'a Süleyman'ı bahşettik. Süleyman ne güzel kuldu! Çünkü o seslice tesbih edip Allah'a yönelirdi.

31- Hani kendisine bir akşam üstü iyi cins koşu atları gösterilmişti.

32- "Ben, dedi, at sevgisini Rabbimi anmaktan dolayı tercih ettim." Sonunda atlar perdenin arkasına gizlendi.

33- "Geri getirin bana onları!" dedi. Artık onların bacaklarını, boyunlarını okşamaya başladı.

34- Andolsun ki biz Süleyman'ı imtihan da etmiştik. Tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tekrar tevbe ile önceki haline döndü.

Bu ceset meselesini Râzî şöyle açıklar: a) Hz. Süleyman, "İnşallah" demeyi unuttuğu için eksik doğan bir çocuğun tahta bırakılması, b) Şiddetli hastalık sonunda, tahtta bir ceset gibi durması, c) Bir ara korku ve endişe yüzünden tahtında bir ceset gibi durması. Allah'a tevbe ile bu durum sona ermiştir (bk. Bakara, 102).

Ehl-i kitap, Hz. Süleyman'ın mührünü, ona ihanet eden eşinden cinlerin ele geçirdiğini ve onun kılığına girerek tahtını kırk gün süreyle işgal ettiklerini ileri sürmüştür (krş. Kitab-ı Mukaddes, I. Krallar, 3/9-13).

35- Süleyman, "Ey Rabbim, dedi, beni bağışla ve bana öyle bir mülk ihsan et ki, benden sonra hiç kimseye yaraşmasın. Şüphesiz bütün dilekleri veren sensin!"

36- Bunun üzerine rüzgârı onun emrine verdik; öyle ki onun emriyle istediği yere akıp giderdi.

36. ayette, en ucuz ve en temiz enerji kaynağı olan rüzgâr enerjisine dikkat çekilmiştir. Günümüzde rüzgâr enerjisi elektrik santralleri bu gelişmenin bir sonucudur (bk. Enbiyâ, 81; Sebe', 12).

37- Her yapı ustası ve dalgıç şeytanları da.

38- Ve daha başkalarını da, zincirlerde bağlı olarak (onun emrine verdik).

39- "İşte bu bizim bağışımızdır. Artık ister başkasına ver, ister elinde tut; hesapsızdır" (dedik).

40- Şüphesiz ki ona yanımızda bir yakınlık ve güzel bir sonuç vardır.

41- Kulumuz Eyyub'u da an. Hani o bir zaman Rabbine şöyle nida etmişti: "Gerçekten bana meşakkat ve acı ile şeytan dokundu!"

Hz. Eyyub, hastalığı için şeytandan demesi, onun Allah'a karşı edebi ile açıklanmıştır. Ancak hastalığı yapan mikrop ve unsurların cin ve şeytanla olan bağlantısı ayrıca incelenmelidir.

42- (Biz ona), "Ayağını yere vur! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su!" (dedik).

Eyyub (as) bu su ile yıkanmış ve ondan içerek iç ve dış hastalıklarından şifa bulmuştur.

43- Eyyub'a, tarafımızdan bir rahmet olarak bütün ailesini ve onlarla birlikte bir mislini daha bahşettik ki, temiz akıl sahipleri için bir ibret olsun!

Eyyub (as), uzun hastalık geçirmesi, çiftliğini sular basması ve evlatlarını kaybetmesinin ardından sağlığına kavuşmuş, çiftlik işleri yoluna girmiş ve kendisi sabrı sayesinde yeniden ailesiyle birlikte eski güzel günlerine dönmüştür.

44- (Bir de dedik ki): "Eline bir demet sap al ve onunla (eşine) vur da yeminini bozma!" Gerçekten biz Eyyub'u sabırlı bulduk. O, ne iyi bir kuldu, daima Allah'a yönelirdi.

Hz. Eyyub'un bu sembolik uygulaması, şer'î ceza ve yeminlerde, "Eyyub ruhsatı adıyla devam etmiştir." (bk. Elmalılı, Sâd, 38/44. ayet tefsiri.) Şâfiî'ye göre bu ceza İslam ümmeti için de geçerlidir. Nitekim Hz. Peygamber hasta ve yatalak bir hastaya benzer sembolik bir ceza uygulatmıştır (bk. Ebû Dâvud, Hudûd, 33; İbn Mâce, Hudûd, 18).

45- Güçlü ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an!

46- Biz onları temiz bir hasletle, ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kıldık.

47- Çünkü onlar katımızda seçkin iyi kimselerdendir.

48- İsmail, Elyesa ve Zülkifl'i de an! Hepsi de iyi kimselerdendir.

49- İşte bu bir öğüttür. Hiç şüphesiz sakınanlar için güzel bir gelecek vardır.

50- Bütün kapıları kendilerine açılmış olan Adn cennetleri vardır.

51- İçlerine kurularak orada birçok yemişle, bambaşka bir içecek isteyecekler.

52- Yanlarında da bakışlarını yalnız kendilerine yönelten yaşıt dilberler vardır.

53- O hesap günü için size vaat edilen işte budur!

54- İşte bu bizim rızkımız ki ona hiç tükenmek yoktur.

55- Bu böyledir. Şüphesiz azgınlar için de çok kötü bir gelecek vardır.

56- Cehennem! Oraya girerler. Ne kötü bir döşektir o!

57- İşte kaynar su ve irin, artık tatsınlar onu bakalım!

58- Bunun benzeri daha başka çeşit azaplar da vardır!

59- "İşte şunlar da, sizinle birlikte cehenneme girecek olanlardır. Onlara rahat yüzü yok! Çünkü onlar cehenneme salınıyorlar!"

60- (Arkadan gelenler öncekilere) derler ki: "Hayır, asıl size rahat yok! Çünkü bizi buraya siz getirdiniz. Burası ne kötü bir yer!"

61- "Ey Rabbimiz! Bunu bizim başımıza kim getirdiyse, ateşteki azabını kat kat artır!"

62- Bir de derler ki: "Biz kötülerden saydığımız birtakım adamları (burada) niye göremiyoruz?"

63- "Biz onlarla alay ederdik! Yoksa bu gözler onlardan kaydı mı?"

64- İşte, cehennem halkının birbiriyle olan bu çekişmeleri elbette bir gerçektir.

65- De ki: "Ben ancak uyarıcı bir peygamberim. O tek ve kahredici olan Allah'tan başka ilâh da yoktur."

66- "O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O mutlak üstündür, çok bağışlayandır."

67- De ki: "Bu (Kur'an) büyük bir haberdir."

68- "Siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

69- "Onlar orada tartışırken, benim o yüce melekler topluluğu hakkında hiçbir bilgim yoktu."

Mele-i a'lâ; Allah'ın konuşmak üzere melekleri topladığı yüce meclistir. Âdem'in yaratılışı ile ilgili konuşma Bakara suresinde şöyle nakledilir: "Sen orada fesat çıkaracak ve kan dökecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni övgünle tesbih ediyor ve seni kutsal sayıyoruz." (Bakara, 30. Ayrıca bk. Sâffât, 7).

70- "Ancak ben açıkça uyaran bir peygamber olduğum için o bilgi bana vahyolunuyor."

71- Hani bir zamanlar Rabbin melek-

lere demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratacağım."

72- "Onun şeklini tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman derhal ona secdeye kapanın!"

73- Bunun üzerine, meleklerin hepsi topluca secde ettiler.

74- Yalnız İblis secde etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75- Allah dedi: "Ey İblis! O benim kudretimle yarattığıma secde etmene ne engel oldu? Büyüklük mü tasladın, yoksa yücelerden mi oldun?"

76- İblis dedi: "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."

77- Allah dedi: "Hemen çık buradan; artık kovuldun!"

78- "Elbette lanetim ceza gününe kadar senin üzerindedir!"

79- İblis dedi: "Ey Rabbim! Öyleyse, insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver!"

80-81- Allah, "Haydi belli bir vakte kadar mühlet verilenlerdensin" dedi.

82- İblis dedi: "Senin mutlak gücüne andolsun ki, ben onların hepsini mutlaka aldatır, saptırırım!"

83- "Ancak içlerinden ihlâsla seçilmiş kulların müstesnadır."

84- Allah dedi: "İşte gerçek budur ve ben hep gerçeği söylerim."

Samimi ve ihlâslı müminler üzerinde şeytanın herhangi bir etki gücü bulunmaz (bk. Hicr, 42).

85- "Andolsun ki, cehennemi senden ve sana uyanlardan, hepinizden dolduracağım!"

86- De ki: "Ben o Kur'an'a karşı sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir şey de teklif etmiyorum."

Hz. Peygamber tebliğ görevi için insanlardan hiçbir karşılık istememiştir. O, kendiliğinden külfet yükleyen birisi de değildir. Nitekim Yasin suresi 21. ayete göre, Habib en-Neccar da, Antakya'da, Hz. İsa'nın elçilerine uyma konusunda; bir ücret istememelerini ve doğru kişiler olmalarını delil göstermiştir.

87- "O Kur'an, bütün âlemler için bir zikir, bir öğüttür."

88- "Herhalde onun haberini bir süre sonra bileceksiniz!"

39- A'RÂF SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 206 ayettir. 163-171 arası ayetlerin Medine'de indiği söylenmiştir. Surenin adı, 46. ve 48. ayetlerde bahsedilen "A'râf" kelimesine dayanır. A'râf kelimesi; tepe, tümsek gibi yüksek yerler, yüksek mevkiler anlamına gelmektedir. Bu suredeki ayetlerin farklı olaylar üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm, Sâd.

1. ayetteki harfler, hurûf-i mukattaa'dan olup kesin anlamları yoktur. İbn Abbas bunların, "Ben, Allah'ım, en iyisini bilirim ve açıklarım!" cümlesinin kısaltılmış şekli olduğunu söylemiştir.

2- (Bu), sana indirilen bir kitaptır. Sakın onunla uyarman ve müminlere öğüt vermen konusunda göğsünde bir darlık olmasın!

3- Rabbinizden size indirilene uyun ve

O'ndan başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

4- **Biz nice kasaba (halkını) helâk etmişizdir ki, azabımız gece yatarlarken veya öğleyin uyurken onlara gelip çatıverdi.**

Azap Lut'un (as) kavmine gece, Şuayb'ın (as) kavmine ise gündüz uykusu sırasında gelmiştir.

5- **Azabımız onlara gelince, "Biz gerçekten zâlim kimselermişiz!" demekten başka yalvarışları kalmadı.**

6- **Sonra elbette kendilerine peygamber gönderilen ümmetleri sorguya çekeceğiz; elbette gönderilen peygamberleri de sorguya çekeceğiz.**

7- **Elbette onlara olan-biteni bir bilgi ile anlatacağız; çünkü biz, onlardan uzak değildik!**

8- **O gün amellerin tartılması bir gerçektir. Artık kimin tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**

9- **Kimin tartıları hafif gelirse, işte onlar da ayetlerimize haksızlık etmelerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.**

10- **Doğrusu biz sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada size geçimlikler verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!**

11- **Gerçek şu ki, önce sizi yarattık, sonra size şekil verdik ve sonra da meleklere, "Âdem'e secde edin!" dedik. Hemen secde ettiler, ancak İblis secde edenlerden olmadı.**

11-15 arası ayetlerde, insan türüne hitap edilerek; Biz sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sizi insan biçimine soktuk, sonra meleklere, Âdem'e secde etmelerini emrettik, buyrulur. Sonra Âdem kıssası anlatılmaya başlanır.

12- **Allah, "Ben sana secde etmeyi emretmişken, seni ondan alıkoyan nedir?" dedi. (İblis), "Ben dedi, Âdem'den hayırlıyım; çünkü sen beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."**

13- **Allah dedi: "Öyleyse, haydi oradan in; çünkü senin orada büyüklük taslamağa hakkın yok! Çık git, çünkü sen aşağılananlardansın!"**

Ayette, "Oradan in!" ifadesindeki, "minhâ" zamirine, müfessirlerin çoğu "cennet" anlamı vermiştir. Ayetin öncesinde cennet kelimesi geçmediği için, bu zamirin melekût âleminden aşağı dereceye inmesi anlamında alınması daha uygun görünmektedir.

14- **İblis dedi: "Bana insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar süre ver!"**

15- **Allah, "Sen süre verilenlerdensin" dedi.**

16- **İblis dedi: "Beni azdırmana karşılık, yemin olsun ki ben de senin doğru yolunun üstüne oturacağım."**

17- **"Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın!"**

18- **Allah dedi: "Haydi, sen yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Onlardan her kim sana uyarsa, cehennemi bütün sizlerle dolduracağım!"**

16-18 arası ayetlere göre İblis, Âdem'e secde etmeyince cennetten veya meleklerin içindeki yüksek mevkiden kovuldu. İsteği üzerine de kendisine Kıyamet'e kadar yaşama ve insanları doğru yoldan saptırma imkânı verildi.

19- **Ey Âdem! Sen ve eşin, ikiniz de cennete yerleşin; dilediğiniz yerden yeyin; (yalnız) şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zâlimlerden olursunuz!**

19. ayete göre, Hz. Âdem ve eşi cennete yerleşmiş, cennet meyvelerinden istedikleri gibi yemeleri bildirilmişti. Ancak, bir cennet ağacına yaklaşmaları yasaklanmıştı. Daha sonra Âdem'le Havva, şeytanın dürtüklemesi sonunda bu ağaçtan da yiyecek ve cennetten çıkarılarak yeryüzüne indirileceklerdir.

20- **Derken şeytan gizlenen avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi. Dedi ki: "Rabbinizin bu ağacı yasaklaması, ancak sizlerin iki melek olmamanız veya (cennette) ebedî olarak kalmamanız içindir."**

21- **Ve onlara, "Gerçekten ben, sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim." diye de yemin etti.**

22- **Böylece İblis, onları aldattı. Ağacın (meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara şöyle seslendi: "Ben size bu ağacı yasak etmedim mi? Şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi?"**

20-22 arası ayetlerde, "sev'ât"ın tekili "sev'etun" olup, insan bedeninden açılması ayıp sayılan ve örtülmesi gerekli olan yeri, bedenden ayıp ve çirkin yeri ifade eder.

23- **(Âdem ile Havva) dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphe yok ki biz ziyana uğrayanlardan oluruz."**

Hz. Âdem'le Havva'nın bu duası, insanoğlunun yaptığı ilk dua olup, bunun kelimeleri Yüce Allah tarafından telkin edilmiş ve kabul edilmiştir (bk. Bakara, 37). Hz. Âdem'in şu beş şeyle mutlu olduğu nakledilir: Suçunu itiraf etmek, pişmanlık duymak, nefsini kötülemek, tevbeye yönelmek ve ilâhî rahmetten ümidini kesmemek (bk. Elmalılı, IV, 26).

24- **Allah dedi: "Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde belli bir süreye kadar kalmak ve geçinmek vardır."**

25- **"Artık orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız."**

26- **Ey Âdem oğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise indirdik. Fakat takva giysisi, işte o hepsinden hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar!**

Bu ayette, avret yerini örtecek giysi ile avret sayılmayan yerleri de örten ve toplum içine çıkarken giyilen süslü giysiden söz edilmektedir. Ancak bunların da ötesinde takvâ duygusu ile giyim, yani hayâ, utanma duygusu ve Allah korkusu ile giyilen, maddî-mânevî ayıptan, çirkinlikten ve tehlikeden koruyacak olan korunma giysisi daha hayırlıdır.

27- **Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, giysilerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın! Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları, iman etmeyenlerin dostları yaptık.**

28- **Onlar bir hayasızlık yaptıkları zaman, "Atalarımızı da bu yolda bulduk, bunu bize Allah emretti!" derler. De ki: "Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"**

Ayette, "Fâhişe" kelimesi; çok kötü ve iğrenç fiil demektir. Her türlü büyük günah, çirkin davranış ve edepsizlikler bu kapsamdadır.

29- De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi (kıbleye) çevirin ve dini yalnız O'na tahsis ederek ibadet edin. İlkin sizi yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz."

Ayette, mescid, secde etmek anlamında, namazın bir parçasıdır. Parça zikredilerek, bütün yani namaz kastedilmiştir. Burada ayete, "Namaz sırasında." veya "Secde sırasında." anlamı da verilebilir (Benzer anlam için bk. A'râf, 31).

30- O, bir topluluğu doğru yola iletti, bir topluluğa da sapıklık gerçek oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dostlar tuttular. Bir de kendilerini doğru yolda sanıyorlar!

31- Ey Âdem oğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin. Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.

Ayette, "mescid" secde edilen yer, secde etmek ve secde etme zamanı anlamlarına gelir. Bununla hem namaz, hem de namaz kılınacak mescidler kastedilmiş olabilir. Ayet Mekke'de indiği için, buradaki anlamı "her namaz ve Kâbe tavafı sırasında" anlamındadır. İsraf; bir nimeti gerektiğinden fazla kullanmak ve telef etmektir.

Hadis: "Kibirsiz ve israfsız, yiyiniz, içiniz, giyiniz ve sadaka veriniz. Çünkü Allah, kulunun üzerinde nimetinin eserini görmek ister." (Buhârî, Libâs, 1; Nesâî, Zekât, 66; İbn Mâce, Libâs, 23).

32- De ki: "Allah'ın, kulları için çıkardığı süsleri ve güzel rızıkları kim haram kılmış?" De ki: "Bunlar, dünya hayatında müminler içindir, Kıyamet gününde de yalnız onlara ait olacaktır." İşte böylece biz bilen bir toplum için ayetleri uzun uzun açıklıyoruz.

33- De ki: "Benim Rabbim, ancak açığı ve gizlisi ile bütün fuhşiyatı, her türlü günahı, haksız yere saldırıyı, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."

34- Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an öne geçebilirler!

Ayete göre her toplum, her millet ve her devlet için Allah tarafından belirlenmiş bir süre vardır. Buna göre, canlılar gibi milletler ve devletler de doğar, büyür, yaşlanır ve sonunda yıkılır. İbn Haldun bunu, birey hayatına kıyas ederek, sosyolojik bir olgu olarak şöyle belirtmiştir: "Fertler gibi, milletler de doğar, büyür ve ölürler."

35- Ey Âdem oğulları! Size içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelince, her kim sakınır ve durumunu düzeltirse, işte onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de.

36- Kim de ayetlerimizi yalanlar ve onlara karşı büyüklük taslarsa, işte onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.

37- Allah'a karşı yalan uyduran veya ayetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Onlara kitaptan payları ne ise erişir. Sonunda canlarını alacak elçilerimiz (melekler) gelince onlara, "Allah'tan başka tapmakta olduklarınız nerede?" derler. Onlar, "Bizi bırakıp kayboldular!" derler. Böylece kendilerinin inkârcı olduklarına bizzat şahitlik ederler.

38- Allah der ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları ile cehennem ateşine girin!" Cehenneme giren her ümmet kendi din kardeşine lanet eder. Sonunda hepsi oraya toplandığında,

sonrakiler öncekiler hakkında derler ki: "Ey Rabbimiz! İşte bizi doğru yoldan bunlar saptırdı. Onlara cehennem ateşinden bir kat daha fazla azap ver!" Allah der ki: "Herkesin azabı bir kat daha fazladır, fakat siz bilemezsiniz."

Ayete göre, cehennem ehli kendi din kardeşine, uyanlar toplum liderlerine lanet eder. Suçu birbirinin üzerine atmaya çalışırlar, fakat bunun bir yararı olmaz.

39- Öncekiler de sonrakilere şöyle derler: "Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur! O halde yapmış olduklarınızdan dolayı azabı tadın!"

40- Ayetlerimizi yalanlayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu; işte onlara gök kapıları açılmayacak ve deve (veya halat) iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyecekler! İşte biz günahkârları böyle cezalandırırız!

Bu ayetlerde, gök kapısı için cennet ve gök kapıları olmak üzere iki anlam verilmiştir. Cennet kapıları suçlulara açılmaz. krş. İncil, Matta, 19/24. Müminlerin ruhları, bedenden ayrıldıktan sonra göklere çıkarılır.

Bu ayet ve Bakara, 28. ayet, tenâsüh (reenkarnasyon) inancının delili sayılmıştır. Bu görüşte olanlara göre isyancı ruhlar, bedenin ölümünden sonra, başka bedene geçerek azap görmeye devam ederler, sonunda deve gibi iri bir bedenden, iğne deliğinden geçebilecek küçüklükteki bir canlının bedenine girerler ve o zaman bütün günahlarından arınmış olarak cennete girerler. Ancak bu görüş temelsiz ve bâtıldır (bk. Râzî, age, XIV, 76, 77; Ateş, Çağdaş Tefsir, II, 415).

41- Onlar için cehennemde ateşten yatak, üstlerine de örtüler vardır. Biz zâlimleri işte böyle cezalandırırız!

42- İman edip, iyi işler yapanlara gelince; -Biz hiç kimseye gücünün üstünde bir yük yüklemeyiz- işte onlar cennetliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.

43- Orada kalplerinde bulunan kini çıkarıp atarız. Onların (köşklerinin) altından ırmaklar akar. Onlar, "Bizi buna erdiren Allah'a hamdolsun! Eğer Allah bizi doğru yola ulaştırmasaydı, biz doğru yola erişemezdik. Şüphe yok ki Rabbimizin elçileri bize gerçeği getirmiş." derler. Onlara şöyle seslenilir: "İşte size cennet! Buna, yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık vâris kılındınız.

Ayete göre, Allah iman edip salih amel işleyenlerin kalplerini cennette her türlü kötü düşünceden temizler. Aralarında dostluk ve sevgiden başka duygu kalmaz. Hz. Ali, kendisi ile Osman, Talha ve Zübeyr'in (r.anhüm) bu ayette bildirilen göğüs temizliğine ulaşıp dost olacaklarını umduğunu söylemiştir.

44- Cennet ehli, cehennem ehline, "Rabbimizin bize vaat ettiğini gerçek bulduk. Siz de Rabbinizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenirler. Onlar, "Evet!" derler ve içlerinden bir münadi şöyle seslenir: Allah'ın laneti zâlimlerin üzerine olsun!

45- Onlar Allah'ın yolundan menederler, onu eğip bükmek isterler ve onlar ahireti de inkâr ederlerdi.

Ayette, zâlimlerin aşağıdaki sebeplerle cehenneme düştükleri açıklanır: a) Allah yoluna engel olmaları, b) Düz yolu eğriltmeye çalışmaları, c) Ahireti inkâr etmeleri.

46- Cennetliklerle cehennemlikler arasında bir perde ve A'râf üstünde her iki taraftakileri simalarından tanıyan kişiler vardır. Cennettekilere, "Size selâm

olsun!" diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş fakat oraya girmeyi uman kimselerdir.

"A'râf" örf'ün çoğulu olup, yerden yüksek olan her şeye örf denir. Cennetle cehennem arasında bir engel, perde (hicâb) vardır. Bu perde, cennetle cehennemi birbirinden ayıran A'râf olup, yüksek bir sur şeklindedir. Tartıda sevap ve günahı eşit çıkanlar orada Allah'ın dilediği kadar bir süre beklerler ve daha sonra Allah'ın affına kavuşarak cennete girerler. Dünyada büyüklük taslayan ve bu yüzden özellikle yoksul müminlerle alay ederek, "Allah bunlara mı rahmet verecek, Allah'ın rahmeti bunlara mı kaldı?" derler.

47- **Gözleri cehennemlikler tarafına çevrilince de, "Ey Rabbimiz! Bizi şu zâlim toplulukla birlikte bulundurma!" derler.**

48- **A'râf halkı, simalarından tanıdıkları kişilere seslenerek derler ki: "Ne topluluğunuz ne de büyüklük taslamanız size bir yarar sağladı!"**

49- **"Allah onları hiçbir nimete erdirmeyecek, diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı?" (Sonunda onlara), "Girin cennete; artık size ne korku vardır ne de üzüleceksiniz!" (denir).**

50- **Cehennem ehli, cennet ehline, "Bize biraz su akıtın veya Allah'ın size verdiği rızıktan bize de biraz verin!" diye seslenirler. Cennet ehli, "Allah, bunların ikisini de kâfirlere haram kıldı." derler.**

51- **Çünkü onlar, dinlerini bir oyun ve eğlence yerine koydular ve dünya hayatı kendilerini aldattı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi nasıl inkâr ettilerse, biz de bugün onları öyle unuturuz!**

Ayette, cehenneme giden küfür ehlinin dünyada dinlerini ciddiye almadıkları, oyun ve eğlence konusu yaptıkları, dinleriyle oynadıkları, kendi kendilerine haramlar koyup kaldırdıkları, dini kendi tutkularına göre değiştirdikleri vurgulanır.

52- **Gerçekten biz onlara öyle bir kitap gönderdik ki onu, iman edecek bir topluma bir rehber ve bir rahmet olmak üzere, bir bilgiye göre açıkladık.**

53- **Onlar, hele bakalım sonucu nereye varacak, diye (o kitapta bildirilenlerin) gerçekleşmesini mi bekliyorlar? Onun gerçekleşeceği gün, önceden onu unutmuş olanlar, "Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmiş. Şimdi acaba bizim şefâatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler! Veya tekrar geri döndürülmemiz mümkün mü ki yaptıklarımızdan başkasını yapalım?" derler. Onlar gerçekten kendilerini ziyana soktular ve uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.**

Te'vîl,; bir şeyi aslına döndürmek demektir. Burada, Allah'ın bildirdiklerinin gerçekleşmesi anlamındadır. Küfür ehli; imanı, Cenâb-ı Hakk'ın uyarı olarak bildirdiği Kıyamet'in kopması, yeniden dirilme, hesap, cehennem azabı gibi acıklı sonuçların ortaya çıktığını gözleriyle görünceye kadar ertelemeyi düşünür. Ancak o gün gelip çatınca da inanmak ve amel etmek için bir süre verilmez.

Te'vîl kelimesi, bir terim olarak farklı anlamlarda kullanılmıştır:

a) Sözün kendisine ircâ edildiği gerçek. Cennette yeme, içme, giyinme, evlilik gibi konuları te'vîl etmek bu niteliktedir. Bunlar dünyadakilere kıyasla açıklanabilir, ama gerçeğini Allah bilir. Bu, te'vîlin Kur'an sözlüğündeki anlamıdır. Hz.

Yusuf'un rüya yorumu bu niteliktedir (Yusuf, 100).

b) Sözün tefsir edilmesi: Lafzın açık anlamına uysun, uymasın açıklanıp şerh edilmesidir. İbn Abbas'a göre, bu çeşit te'vîli hatta müteşâbih ayetlerin te'vîlini "ilimde derinleşmiş olan" yapabilir. Ona göre, "(Müteşâbih ayetlerin) te'vîlini sadece Allah ve ilimde ileri gitmiş olanlar bilir." (Âl-i İmrân, 7) ayetinde, Allah lafzından sonraki "vav", atıf harfi olup, sonraki cümleyi öncekine bağlar. İbn Abbas, "Ben de onların te'vîlini bilenlerdenim!" demiştir (A. İbn Hanbel, I, 266, 314; Hâkim, el-Müstedrek, III, 534).

c) Şer'î bir delile dayanarak, lafzın birkaç anlamından birini tercih etmek. Te'vîl, müteahhirûn fakîh, kelamcı ve muhaddislerce daha çok bu anlamda kullanılmıştır.

54- **Şüphesiz Rabbiniz o Allah'tır ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Sonra arş üzerine yerleşti. O, gündüzü, kendisini durmadan izleyen gece ile örter; Güneş, Ay ve yıldızlar buyruğuna boyun eğmişlerdir. İyi biliniz ki yaratma ve buyurma O'nundur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!**

Yerin ve göklerin yaratıldığı sırada "gün" kavramı bulunmadığı gibi, bunun süresini Allah'ın bildiği "altı zaman" olarak açıklayanlar da olmuştur. Ahiretle ilgili "gün" kavramının ise bir ayette "bin yıl süren bir gün" (bk. Secde, 5), başka bir ayette "elli bin yıl süren bir gün" (Meâric, 4) olarak ifade edildiği görülür.

İstivâ kelimesi istiâre veya temsil yoluyla, "hâkim olmak, hükmetmek, hükmü altına alıp yönetmek" anlamında kullanılır. Selef bilginleri bu ayetteki asıl anlamı Allah'a havale etmişlerdir. Nitekim İmam Mâlik, bu konudaki bir soruya, "İstivâ bilinmektedir, niteliği belirsizdir, buna inanmak zorunlu, soru sormak ise bid'attır!" cevabını vermiştir (İbn Kudâme, Lüm'atü'l-İ'tikâd, nşr. B. Topaloğlu, İst. 1981, s. 15).

Ancak sonraki müfessirler, Yüce Allah'ı insan şekline benzetme kaygısı artınca, "arşa istivâ"yı "Allah'ın her şeyi yaratıp, evrene ve evrendeki her şeye hükmetmesi, bunları düzenleyip yönetmesi, bilgisi, iradesi ve gücüyle bütün varlık ve olayları kuşatması" gibi anlamlarda kullanmışlardır (bk. Râzî, age, XIV, 96 vd.; Elmalılı, III, 2171 vd.; Komisyon, Kur'an Yolu, II, 421-423).

55- **Rabbinize alçak gönüllülükle ve gizlice dua edin. Çünkü O, sınırı aşanları sevmez!**

Ayette dua âdâbı belirlenir. Duada peygamberlik, göğe çıkma, çalışmadan zengin olma gibi uygun olmayan isteklerde bulunulmamalı, tevazu, ihlâs ve samimiyetten ayrılmamalıdır.

56- **Islah edildikten sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. O'na korkarak ve umarak dua edin. Çünkü Allah'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır.**

57- **Rahmetinin önünde rüzgârları, müjdeci olarak gönderen O'dur. Sonunda rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, onu kurak bir bölgeye süreriz, sonra oraya yağmur yağdırır ve onunla her çeşit ürünü yetiştiririz. İşte biz ölüleri de böyle diriltiriz. Umulur ki düşünüp öğüt alırsınız!**

Ayete göre, dünyada sürekli olarak, bir ölümden sonra dirilme olayı gerçekleşir. Kuru toprak yağmur düşünce dirilir, kışın dökülen yaprakların yerinde, ilkbaharda yeni yapraklar yeşerir, yeni bir canlılık ve ürün dönemi başlar.

İnsanın Kıyamet günü dirilmesi, ruh ve cesetle birlikte olacaktır. Çünkü Üzeyr'in (as) bir asır sonra diriltilen eşeği (Bakara, 259), yine üç asrın üzerinde uyutulduktan sonra, canlanan bedenleriyle bir süre daha yaşayan Ashab-ı Kehf (Kehf, 9-26) örneği bunu gösterir.

58- **Toprağı iyi olan arazinin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olan yerden ise yararsız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir toplum için ayetleri böyle açıklarız.**

Toprağı verimli olan güzel belde, inançlı kimseye benzer. Çünkü o, hak sözü işitince etkilenir ve ondan yararlanır, münâfık ise kötü ve verimsiz toprağa benzer. Hak sözü işitse de kalbi onu kabul etmez ve ondan yararlanmaz.

59- **Andolsun ki Nuh'u kavmine elçi olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Çünkü ben üstünüze büyük bir günün azabının gelmesinden korkuyorum!"**

60- **Kavminden ileri gelenler dediler ki: "Biz seni apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz!"**

61- **Nuh dedi: "Ey kavmim! Bende herhangi bir şaşkınlık yok, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim."**

62- **"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum."**

63- **Allah'ın azabından sakınıp da rahmete nail olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak biri aracılığıyla, Rabbinizden size bir hatırlatma geldiğine inanmıyor da hayret mi ediyorsunuz?**

64- **Onu yalanladılar. Biz de, onu ve onunla birlikte iman edenleri gemide kurtuluşa erdirdik. Ayetlerimizi yalanlayanları suda boğduk. Çünkü onlar basiretleri körelmiş bir toplum idiler.**

Nuh (as), kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmış, beş tane puta tapan toplumdan (bk. Nuh, 23) umudunu kesmişti (bk. Şuarâ, 117, 118; Müminûn, 26; Kamer, 10). Hazırlanan gemiye 80 kadar insan ve hayvanlardan çiftler alınmış, gemi altı ay kadar su üstünde kaldıktan sonra, 10 Muharrem günü Cûdî dağında karaya oturmuştur (krş. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, bab: 5-8).

65- **Ad kavmine de kardeşleri Hud'u peygamber gönderdik. "Ey kavmim, dedi. Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâlâ siz onun azabından sakınmayacak mısınız?"**

Ad kavmi, Nuh'un (as) oğlu Sâm soyundan İrem oğullarından Ad'ın çocuklarıdır. Hud (as) da aynı soydan şerefli bir aileye mensuptur.

66- **Kavminden küfre dalmış o ileri gelenler dediler ki: "Biz seni bir çılgınlık içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz!"**

67- **(Hud), "Ey kavmim, dedi. Bende çılgınlık yok, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim."**

68- **"Size Rabbimin vahiylerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."**

69- **Sizi uyarmak için, içinizden bir kimse aracılığıyla, Rabbinizden size bir hatırlatma gelmesine inanmıyor da hayret mi ediyorsunuz? Düşünün! Allah sizi Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün**

kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz!"

70- Onlar dediler ki: "Sen bize, yalnız Allah'a tapalım, atalarımızın tapmakta olduklarını bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi tehdit etmekte olduğun o azabı bize getir de görelim!"

68-70 arası ayetlere göre, Hud (as) toplumunu uyarılarına devam ediyor ve onları ikna etmeye çalışıyor. Fakat muvaffak olamıyor. Sonunda, atalarının tapmakta oldukları ilâhlardan vazgeçmeyeceklerini bildirmeleri yanında, Hud'tan, tehdit etmekte olduğu ahiret azabını hemen getirmesini istediler.

71- (Hud), "İşte dedi. Size Rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler (putlar) hususunda mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin öyleyse, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!"

72- Bunun üzerine onu ve onunla birlikte olanları sırf tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayıp iman etmeyenlerin ise kökünü kestik.

Hz. Hud, kavmini son olarak uyarıyor, kuru isimlerin dışında hiçbir gücü bulunmayan putlara inanmaktan vazgeçmelerini istiyor. Aksi halde Allah'ın azap ve gazabının yakın olduğu uyarısını yapıyor.

Ad kavmi, Nuh tufanından sonra putperestliğe dönen ilk toplumdur.

73- Semud kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). "Ey kavmim, dedi. Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbiniz tarafından açık bir delil geldi! İşte bu Allah'ın dişi devesi, size bir mucize! Onu serbest bırakın da, Allah'ın arzında otlasın. Ona kötülükle dokunmayın, yoksa sizi acıklı bir azap yakalar!"

Semud kavmi, Semud ibn Casir ibn İrem ibn Sâm ibn Nuh'a mensuptur. Bugün Medine yöresinde Medâin-i Salih (Vâdi'l-kurâ) denen yerde oturmaktaydı. Buradaki harabeler, dağlarda yontulmuş evler, burasının eski bir medeniyet kenti olduğunu gösterir. Dağlık bölgede yaşayan bu insanların, dağların yamaçlarını yontarak evler, barınaklar yaptıkları nakledilmektedir.

Peygamberleri Salih'e (as), mucize olarak taştan bir deve çıkarırsa iman edeceklerine dair yemin etmişler, fakat mucize deveye rağmen iman etmedikleri gibi, daha sonra Salih'in (as) bütün uyarılarına rağmen deveyi ayaklarını keserek öldürmüşlerdi.

74- Düşünün! Allah sizi Ad kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yeryüzüne yerleştirdi! Oranın düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağlarında evler yontuyorsunuz! Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesat çıkarmayın!"

75- Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden zayıf saydıkları müminlere, "Siz, dediler. Gerçekten Salih'in, Rabbi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabul ediyor musunuz?" Onlar, "Evet, biz onunla gönderilene inanıyoruz!" dediler.

76- Büyüklük taslayanlar, "Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!" dediler.

77- Derken dişi deveyi boğazladılar ve Rablerinin buyruğundan dışarı çıktılar. "Ey Salih, dediler. Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, tehdit ettiğin azabı bize getir, bakalım!"

78- **Bunun üzerine onları o şiddetli sarsıntı yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.**

79- **Salih o zaman onlardan yüz çevirip şöyle dedi: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin mesajını tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz!"**

Semud kavminin, kaya ve mermerleri ilk defa keserek, yontarak ve oyarak çok sayıda saraylar ve evler kurdukları nakledilir. Semud kavmi, Nuh'un oğlu Sâm soyundan Arab-ı âribe kabilelerindendir. Ad'tan sonra ve Hz. İbrahim'den önce Şam'la Hicaz bölgesi arasında, bugün Medine yöresinde Medâin-i Sâlih denen yerde oturmuşlardı. Oradaki harabeler, dağlarda yontulmuş evler, buranın eski bir medeniyet bölgesi olduğunu gösterir.

80- **Lut'u da, elçi olarak gönderdik. O, kavmine dedi ki: "Dünyada sizden önce, hiç kimsenin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz?"**

Lut (as), Hz. İbrahim'in kardeşi Haran'ın oğludur. Hz. İbrahim'e inanıp onunla birlikte güneydoğu Anadolu yöresinden, ünlü Nemrud olayından sonra Filistin'e, oradan. Mısır'a, daha sonra yeniden Filistin'e dönmüşlerdi. Yüce Allah, Lut'u (as) Sedom ve çevresi (Ürdün) halkına peygamber yapmıştır (İbn Kesîr, Tefsîr, II, 231; Tevrat, Yaratılış, bab: 13). Bu şehir halkı eşcinsellikle ünlü idi ve kent de bozuk ahlaklı bir yerdi. Lut'un (as) uyarılarına uymayınca, Yüce Allah Sedom'u helâk ederek yere batırdı. Bu kentin yeri şimdiki Lut gölü (el-Bahru'l-meyyit/Ölü deniz) olmalıdır. İleride yapılacak kazılarla, bu gölün altından kentin ibretli kalıntıları çıkarılabilir!

81- **"Gerçekten kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz aşırı giden bir kavimsiniz!"**

82- **Kavminin cevabı şöyle demelerinden başka bir şey olmadı: "Çıkarın bunları (Lut ve O'na tabi olanları) kentinizden! Çünkü bunlar eteklerini çok temiz tutan insanlarmış!"**

83- **Biz de onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı geri kalanlardan oldu.**

84- **Üzerlerine bir azap yağmuru yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

Erkeğin erkekle veya kadınla arkadan ilişkisine livâta veya lutîlik denir. Livâta (eşcinsellik) önceki semâvî dinlerde de yasaklanmıştır. Ebû Hanîfe'ye göre eşcinsellik haram olmakla birlikte zina niteliğinde değildir. Bu yüzden ona, ta'zir cezası (Devletin uygun bulacağı bir ceza) uygulanır. Bu konuda Ebû Hanîfe'nin görüşü daha isabetlidir.

85- **Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). "Ey kavmim, dedi. Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilâhınız yoktur. İşte size Rabbinizden açık bir delil geldi. Ölçüyü ve tartıyı dosdoğru yapın ve insanların sahip olduğu hak ve mallarını eksiltmeyin! Yeryüzü düzene girdikten sonra, orada fesat çıkarmayın! Eğer inanmış kimselerseniz, böylesi sizin için daha hayırlıdır."**

Şuayb (as), Medyen ve Eyke (bk. Haşr, 78; Şuarâ, 176-184) halkına peygamber olarak gönderilmişti. Medyen; Hicazın kuzey batısında, oradan Kızıldeniz'in doğu sahiline, güney Filistin'e, Akabe Körfezi'ne ve Sina Yarımadasının bir bölümüne kadar uzanan bölgelerde yer alır. Hz. Şuayb, Hz. İbrahim'in torunlarından Mikail'in oğludur. Annesi ise Hz. Lut'un kızıdır (bk. Taberî, Tarih, Mısır 1326, I, 167).

Hz. Musa'nın kayın pederi Tevrat'ta Jethro (Çıkış, III, 1), Raguet (Çıkış, 2/18) ve başka bir yerinde Hobab (Sayılar, 10/29) olarak geçer. Bu isim farklılığının, -Tevrat'ta çelişkili adlar değilse- Hz. Musa'nın birden çok evliliğini ifade etmesi de muhtemeldir.

86- **"Her yolun başında oturup, tehdit ederek, O'na iman edenleri Allah yolundan çevirmeye ve (Allah yolunu) eğriltmeye çalışmayın. Düşünün ki, siz az iken, O sizi çoğalttı! Fesat çıkaranların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!"**

87- **"Eğer içinizden bir grup benimle gönderilen vahye inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar sabredin! Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**

88- **Kavminden ileri gelen büyüklük taslayanlar dediler ki: "Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri kasabamızdan çıkarırız, ya da dinimize dönersiniz!" Şuayb dedi: "İstemesek de mi (dininize döneceğiz?)"**

89- **"Doğrusu Allah bizi kurtarmış iken, yine sizin dininize dönecek olursak, Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz olan Allah dilemedikçe, bizim geri dönmemiz olacak şey değil! Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a güvenip dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın!"**

Kavmin ileri gelen inkârcıları Şuayb'ı (as) ve inananları, kendi dinlerine dönmedikleri takdirde yurtlarından çıkarmakla tehdit etmişlerdi. Bunun üzerine Şuayb, Allah kendilerini, onların batıl olan dinlerinden kurtardıktan sonra, yeniden ona dönerlerse, Allah'a iftira etmiş olacaklarını, inananların asla yollarından geriye dönemeyeceklerini bildirmiş ve aralarında Yüce Allah'ın hüküm vermesi için niyazda bulunmuştu.

90- **Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: "Eğer Şuayb'a uyarsanız, işte o zaman siz mutlaka ziyana uğrayanlardan olursunuz!"**

91- **Derken o müthiş sarsıntı onları yakalayıverdi. Yurtlarında diz üstü çökekaldılar.**

Şuayb'ın (as) kavminin isyanı artınca çok sıcak günlerden sonra gökte bulutlar belirmiş, onların gölgesine sığınmışlardı. Ancak Allah bulutlardan ateş yağdırarak azgınları helâk etmiştir (bk. Hud, 94; Şuarâ, 189).

92- **Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki yurtlarında hiç yaşamamış gibi oldular! Şuayb'ı yalanlayanlar, işte ziyana uğrayanlar, onlar oldular.**

93- **Şuayb onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: "Ey kavmim! Size Rabbimin vahyini ulaştırdım ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım?"**

94- **Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, oranın halkını belki yalvarırlar diye yoksulluk ve hastalıkla sıkmışızdır.**

94-95. ayetlerde, şımaran toplumların böbürlenmeyi bırakıp, daha alçak gönüllü ve insanca bir yaşam sürdürmesi için, yoksulluk, darlık gibi bir takım sıkıntılara düşürülerek sınamadan geçirileceği bildirilmektedir. İnsanlar dünya hayatında kimi zaman zenginlik ve mutlulukla, kimi zaman da yoksulluk, sıkıntı ve hastalıklarla imtihan edilebilir. "...belki dönerler diye, onları iyilik ve kötülüklerle denedik" (A'râf, 168) ayeti bunu ifade eder.

95- Sonra bu sıkıntıyı iyiliğe çevirdik, sonunda (mal ve sayıca) çoğaldılar ve "Atalarımıza da böyle darlık ve sevinç dokunmuştu." dediler. Biz de onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakalayıverdik.

96- O ülkelerin halkı iman edip, sakınmış olsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bereket (kapılarını) açardık. Fakat onlar (peygamberlerini) yalanladılar, biz de onları yaptıklarına karşılık yakalayıverdik.

Eski dönemlerde kimi peygamberlerin kavmi nefis ve şeytana uyarak isyanda ileri gidince hemen helâk edilmiş, kimilerine de mühlet verilerek müreffeh bir hayattan sonra hiç beklemedikleri bir zamanda azap ansızın gelmiştir. İşte 94- 96 arası ayetler bu durumu bildirmektedir.

97- Acaba o ülkelerin halkı, geceleyin uykuda iken, kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden güvende mi idiler?

98- Yoksa o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken, kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden güvende mi idiler?

99- Allah'ın tuzağından güvende mi idiler? Oysa ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından güvende olamaz.

"Mekr" sözcüğü; gelmeyecek sanılan, Allah'ın azabının birdenbire gelmesidir. Allah'ın kulları hakkındaki azabını geri bırakması, ceza vermede acele etmemesi demektir. İşlediği kötülüklerin cezasını görmeyen kişi, bundan cesaret alır ve hiç ceza görmeyecekmiş gibi aldanmağa devam eder.

100- Önceki sahiplerinden sonra, yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki; eğer biz dileseydik, onları günahları yüzünden cezalandırırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de artık işitmezler.

101- İşte o ülkelerin başına gelenlerden bazısını sana kıssa olarak anlatıyoruz. Onlara peygamberleri, açık mucizelerle geldiler. Öyle iken iman etmek istemediler. Çünkü daha önce inkâr etmeyi âdet edinmişlerdi. İşte Allah, inkâr edenlerin kalplerini böyle mühürler!

102- Hem onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey göremedik. Belki pek çoğunu gerçekten fâsıklar olarak bulduk.

102. ayette, "ahd" (sözünde durma), bir şeyi tavsiye etmek veya onu yapmaya söz vermek demektir. Mîsâk, ahd'den daha güçlü olan, pekiştirme sözleriyle güçlendirilen söz vermedir. Verilen sözler, Allah'ın huzurunda ve Allah'ın adı öne sürülerek yapıldığı için, gerek insanla Allah arasında, gerekse insanlar arasında yapılsın, bütün ahidler, Allah'ın ahdi sayılır.

103- Sonra onların arkasından Musa'yı, mucizelerimizle Firavun'a ve onun ileri gelen adamlarına gönderdik. Onlar ise, o mucizeleri (inkâr ederek kendilerine) zulmettiler. Fakat bak, o bozguncuların sonu nasıl oldu!

104- Musa dedi: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim."

Hz. Musa, yeni bir semâvî kitap olan Tevrat'la gönderildiği için hem nebî hem rasûldür. Nebî, nebe' kökünden, kendisine haber verilen, Allah'ın haberleri, sözleri gelen kimsedir. Nebî önceki bir peygamberin şeriatını sürdüren elçi anlamında da kullanılmıştır. Resul ise daha çok bağımsız şerîatla gelen elçi için kullanılır. Ancak her rasûl aynı zamanda nebîdir.

105- **"İlk görevim Allah'a karşı, gerçekten başka bir şey söylememdir. Ben size Rabbinizden açık bir delil getirdim. Artık İsrail oğullarını benimle birlikte gönder!"**

Hz.Yakub'un on iki oğluna ve soyuna İsrail oğulları denir. Aynı ırka, Yakub'un en büyük oğlu Judo veya Yahuda'dan dolayı "Yahudî" de denir. Bu ırk her ne kadar temelde Hz. İbrahim'e dayanıyorsa da, onları teşkilatlandırıp Mısır'dan kurtaran Hz. Musa olduğu ve peygamber olarak ona tâbi oldukları için "Mûsevî" de denilmiştir. Hz. Yusuf'un peygamberliği döneminde Filistin yöresinden Mısır'a giden Ya'kup oğulları, daha sonra Firavunların baskısı altında ezilen bir topluluk halini almışlardı. İşte Hz. Musa onların Mısır'da esâret hayatı yaşadıkları bir dönemde peygamber olmuş ve onları Firavun'un zulmünden kurtarmıştır.

106- **(Firavun) dedi: "Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan, onu göster bakalım!"**

107- **Bunun üzerine Musa asasını yere bıraktı. O hemen kocaman bir ejderha oluverdi!**

Hz. Musa döneminde sihir çok yaygındı. Hz. Musa'nın en büyük mucizesi olan asa yılan oldu ve sihirbazların yılan şeklinde gösterdikleri bütün ipleri yutarak, ortada fizik olarak bir şey bırakmadı. Sonra yeniden asa haline döndüğünü gören sihirbazlar bunun basit bir sihir olayı olmadığını anladılar ve Hz. Musa'ya tabi oldular (bk. 121, 122).

108- **Musa elini koynundan çıkardı. O da bakanlar için bembeyaz oluverdi!**

Asa ve el beyazlığı, Hz. Musa'ya verilen iki mucizedir. krş. Ahd-i Atik, Çıkış, 4/2-8.

109- **Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Şüphesiz bu, çok bilgiç bir sihirbaz!**

110- **Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Bu konuda ne dersiniz?**

111- **Onlar dediler ki: "Onu ve kardeşini alıkoy; şehirlere de haberciler gönder."**

112- **"Usta sihirbazların hepsini sana getirsinler!"**

113- **Bütün sihirbazlar Firavun'a geldiler; "Eğer üstün gelen biz olursak, bize bir mükâfat var mı?" dediler.**

114- **(Firavun), "Evet, dedi. Üstelik o zaman benim yakınlarımdan olursunuz!"**

115- **Sihirbazlar, "Ey Musa! Sen mi hünerini ortaya atacaksın, yoksa biz mi atalım?" dediler.**

116- **Musa, "Siz atın!" dedi. Onlar, atacaklarını atınca, insanların gözlerini büyülediler ve onları dehşete düşürdüler. Doğrusu büyük bir sihir göstermişlerdi!**

"Yapılan büyüden dolayı bunlar, halka koşuyor gibi hayal ettiriliyordu!" (Tâhâ, 66) ayeti de dikkate alınınca, sihirbazların attığı ip ve değnekleri, içi cıva dolu yılan benzeri şeyler olup, bunlar altından ateşle ısıtılan mekânda hareket etmeğe başlayınca, insanların bu canlı gibi koşuşturan cisimler karşısında dehşete kapılmaları en mantıklı açıklamadır.

117- **Biz de Musa'ya, "Asanı yere bırak!" diye vahyettik. Bir de ne görsünler asa, onların bütün uydurduklarını yutuverdi!**

118- **Artık gerçek ortaya çıkmış ve onların bütün yaptıkları boşa gitmişti.**

119- **Onlar orada yenilmişler ve küçük düşmüşlerdi.**

120- **Sihirbazlar hep birden secdeye kapandılar.**

121-122- "Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik." dediler.

123- Firavun dedi: "Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz, öyle mi? Hiç şüphe yok ki bu bir tuzak! Siz bu tuzağı şehirde kurmuşsunuz, yerli halkı oradan çıkarmak istiyorsunuz! O halde yakında göreceksiniz!"

Kendisini tanrı sanan ve toplumunu buna inandıran Firavun, sihirbazlarının topluca iman etiklerini görünce, bunun bir komplo olduğunu ileri sürdü ve halkın bu yeni dine yönelmesini önlemek amacıyla, sihirbazları işkence ve ölümle tehdit etti. Ayrıca halkı Hz. Musa'ya karşı kışkırtmak üzere, onların yurtlarından çıkarılmak istendiğini iddia etti (bk. Mâide, 33; Ayrıca bk. Ahd-i Atik, Çıkış, VII).

124- "Mutlaka sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi asacağım!"

125- Onlar dediler: "Biz zaten (ölüp) Rabbimize döneceğiz."

126- "Senin bize kızman da sırf Rabbimizin ayetleri gelince iman etmemizden dolayıdır! Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve canımızı Müslüman olarak al!"

125-126. ayetlere göre, Allah'a inanan büyücüler, işkence ve korkutmanın hatta öldürülmenin kendilerini Allah'a inanmaktan ve Musa' dinine tabi olmaktan çeviremeyeceğini, bu yolda ölürlerse, şehid olarak Allah'a döneceklerini söylemişlerdi. Bu ceza uygulandı mı? Ayette bu konuda açıklama verilmemiş, ancak sözün gelişinden bunu uyguladığı anlaşılmaktadır.

127- Firavun kavminden ileri gelenler, şöyle dediler: "Seni ve ilâhlarını terketsinler de yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi Musa'yı ve kavmini serbest bırakacaksın?" Firavun dedi: "Onların oğullarını öldüreceğiz, kızlarını sağ bırakacağız; çünkü biz, onların üzerinde kahredici bir üstünlüğe sahibiz!"

128- Musa kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin! Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Sonunda kurtuluş sakınanlarındır."

129- Kavmi (Musa'ya) dedi: "Sen bize (peygamber olarak) gelmezden önce de, geldikten sonra da biz eza gördük!" Musa dedi: "Umulur ki, Rabbiniz düşmanınızı helâk edip, onların yerine sizi yer yüzüne hakim kılar da nasıl işler yapacağınıza bakar!"

130- Gerçekten biz, Firavun ailesini yıllarca kıtlık ve gelir eksikliği içinde sıktık ki, düşünüp ibret alsınlar!

131- Fakat kendilerine iyilik geldiği zaman, "Bu bizim hakkımızdır." dediler. Başlarına bir kötülük geldiğinde ise, bunu Musa ve onunla birlikte olanların uğursuzluğuna yordular. Oysa gerçek şudur ki, onların uğursuzluğu ancak Allah katındandır. Fakat onların çoğu bunu bilmezler!

"Tâir" kuş demektir. Araplar kuşun uçmasından hayır ve şer anlamı çıkarırlar, bunu da uğur veya uğursuzluk olarak ifade ederlerdi. Kuş sağ yana uçarsa uğur, sol yana uçarsa uğursuzluğa yorarlardı. Nitekim karga gibi bazı kuşların haykırmasını da uğursuz sayarlardı (Elmalılı, IV, 119, 120). Günümüzde baykuş gibi kimi kuşların ötüşünden uğursuzluk anlamı çıkaranların bulunması da bunu gösterir.

132- Onlar (Musa'ya), "Bizi büyülemek için hangi mucizeyi getirirsen getir, biz yine de sana inanacak değiliz." dediler.

133- **Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak, onların üzerine tufan, çekirge, haşereler, kurbağalar ve kan gönderdik. Yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.**

134- **Azap (taun) üzerlerine çökünce, "Ey Musa, dediler. Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et! Eğer bu azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana iman ederiz ve İsrail oğullarını da seninle birlikte göndeririz!"**

135- **Biz erişebilecekleri bir süreye kadar azabı üzerlerinden kaldırınca ise, hemen yeminlerini bozdular.**

136- **Biz de ayetlerimizi yalanladıkları ve onlara kulak vermedikleri için kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk.**

137- **Ve o hor görülüp ezilen kavmi de, yeryüzünün, bereketli kıldığımız doğusuna ve batısına mirasçı yaptık. Böylece Rabbinin İsrail oğullarına olan o güzel sözü, sabırları yüzünden gerçekleşti. Biz de Firavun'un ve kavminin yapageldikleri sanat eserlerini ve diktikleri sarayları yerle bir ettik!**

Ayetteki, "arz" için kimileri Şam ve Mısır demiştir. Çünkü bu yöreler o dönemde Firavun'un hükmü altında idi. Ancak bu topraklar için Mâide suresinin 21. ayetinde ".Allah'ın size yazdığı kutsal topraklar.", 137. ayetinde, "Çevresini bereketli kıldığımız toprak." cümleleri bu toprağın çok verimli bir toprak olduğunu ifade eder. Bu sıfat, Arz-ı Mukaddes denilen Filistin bölgesine verilir. Çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten (Allah)." (İsrâ, 1) ayetinde, Mescid-i Aksa'nın çevresinin bereketli kılındığı bildirilir. Mescid-i Aksa ise Filistin'in merkezi olan Kudüs'te bulunmaktadır. Bundan, İsrail oğullarına vaat edilen toprağın bütün Mısır toprağı değil, Filistin olduğu sonucuna varılır. Ünlü Yahudi tarihçi Yosifus ve Yunanlı tarihçi Herodot'un yazdıklarına göre, Hz. Musa'nın bir süre (on üç yıl kadar) Mısır'ı yönetmiş olması, Firavun ve oğlunun Habeşistan'dan geri dönmesi üzerine Mısır'dan ayrılması bu görüşle çelişmez. Çünkü Hz. Musa, Nil'in (Yemm) doğusuna geçtikten sonra bir süre, Filistin'in batısında kalan Mısır diyarını yönetmiş, sonra Filistin'i, yerli Araplardan almak üzere doğuya Sina'ya geçmiş olması mümkündür (S. Ateş, Çağdaş Tefsir, III, 383-385).

138- **İsrail oğullarını denizden geçirdik. Derken kendilerine ait bir takım putlara tapmakta olan bir topluma rastladılar. Dediler ki: "Ey Musa! Onların tanrıları gibi, sen de bize bir tanrı yap!" Musa dedi: "Siz gerçekten cahillik eden bir kavimsiniz!"**

138. ayete göre, İsrail oğulları denizi geçtikten sonra buzağıya tapan Amalika kavmine rastladılar. Bundan etkilenerek Hz. Musa'dan benzer put yapmasını istediler. Hz. Musa bu gibi yararsız sembollerin câhillik eseri olduğunu, kendilerinin de düşünmeden hareket eden kimseler olduklarını bildirerek onları kınadı.

139- **"Çünkü onların üzerinde bulundukları (din) yok olacak ve bütün yaptıkları boşa gidecektir."**

140- **"Sizi âlemlere üstün kılan Allah olduğu halde, ben size O'ndan başka bir ilâh mı arayayım?"**

141- **Hani sizi, Firavun ailesinin elinden kurtardığımız zaman, size azabın en kötüsünü yapıyorlardı; oğullarınızı öldürüyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı.**

Bunda sizin için, Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı.

141. ayette, Yüce Allah, İsrail oğullarını her türlü işkence altında ezen, onları en ağır işlerde çalıştıran, erkek çocuklarını öldürerek nesillerini kesmeye çalışan Firavun'un elinden kurtardığını hatırlatarak, yalnız Allah'a tapmaları gerektiğini bildirmektedir (krş. Ahd-i Atik, Çıkış, 1/16).

142- **Bir de Musa'ya otuz gece için söz verdik ve buna on gece daha ekledik. Böylece Rabbinin belirlemiş olduğu süre tam kırk gece oldu. Musa, kardeşi Harun'a şöyle dedi: "Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et ve bozguncuların yolundan gitme!"**

143- **Musa, belirlediğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca, "Ey Rabbim! Bana kendini göster de seni göreyim!" dedi. Allah dedi: "Beni kesinlikle göremezsin, fakat şu dağa bak, eğer yerinde durursa, sen de beni görebilirsin!" Derken Rabbi dağa tecelli edince, onu yerle bir ediverdi. Musa da baygın yere düştü! Ayılınca, "Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim!" dedi.**

Hz. Musa, Cenab-ı Hakk'ın dünyada görülemeyeceğini bildiği halde, ilâhî söyleşinin ihtişam ve feyzi karşısında bir anda dünyada bulunduğunu unutmuş ve Yüce Allah'ı bizzat görme isteğinde bulunmuştu. Allah, bu beden yapısıyla kendisini görmeğe tahammül edemeyeceğini bildiği için, önce dağa tecelli etmiş, baygın olarak yere düşen Hz. Musa kendisine gelince, Yüce Allah'a tesbih ederek özür beyan etmiştir. Ehl-i Sünnet'e göre Allah'ı görmek mümkündür.

144- **Allah dedi: "Ey Musa! Sana verdiğim peygamberlik ve kelâmımla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Artık sana verdiklerime sıkı sarıl ve şükredenlerden ol!"**

145- **Biz Musa için levhalarda (din ve dünya için gerekli olan) her bir şeyi, öğüdü ve (hükümlere ait) açıklamaların hepsini yazdık. (Musa'ya dedik ki): "Haydi bunlara sımsıkı sarıl ve kavmine de emret, onlar da en güzeline sarılsınlar Size yakında o fâsıkların yurdunu göstereceğim.**

Yazılı Tevrat levhalarının miktarı ve niteliği konusunda kesin delil yoktur. Ancak bu levhalarda, o günkü toplumun ıslahı için her türlü öğüdün yazıldığı ve onlarda her şeyin açıklandığı bildirilmiştir (krş. Çıkış, 24/4, 12-14; 32/15-20).

146- **Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, ayetlerimi anlamaktan uzak tutacağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler. Buna karşılık azgınlık yolunu görseler, hemen ona saparlar. Çünkü onlar ayetlerimizi yalanlamayı âdet edinmişler ve hep onlardan gâfil olagelmişlerdir.**

146. ayette, yeryüzünde haksızlıkla büyüklük taslayanların, ayetleri anlama ve değerlendirme yeteneğinden mahrum kalacakları bildirilir. Böyle kimselerin kalpleri gerçeklere karşı katı ve duyarsız olur. Peşin hükümle yaklaştıkları için, gerçeğe ulaşamazlar.

147- **Oysa ayetlerimizi ve ahiret gününe kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir. Onlar, kendi yaptıklarından başka bir şeyle mi cezalandırılırlar?**

148- **(Tur'a giden) Musa'nın ardından kavmi, zinet eşyalarından böğüren bir buzağı heykeli edinmişlerdi. O buzağının**

kendilerine bir söz söylemediğini ve bir yol göstermediğini görmediler mi? Fakat yine de onu tanrı edindiler ve zâlimlerden oldular.

Hz. Musa'nın Tur'da kalma süresi on gün uzatılınca, kavminden Sâmirî adında bir sanatkâr, halkın ziynet eşyasını eriterek bir buzağı heykeli yapmıştı. Heykel rüzgârda ses çıkarıyordu. "İşte sizin ve Musa'nın tanrısı budur. Fakat o, bunu unuttu!" dedi. Bir kısım insanları küfre düşürdü. Musa'nın (as) yerine kalan kardeşi Hârun'u (as) da dinlemediler (krş. Tevrat, Çıkış bab: 32).

149- **Onlar doğru yoldan sapmış olduklarını anlayıp, büyük bir pişmanlık içinde ellerini ısırarak dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, elbette ziyana uğrayanlardan oluruz!"**

150- **Musa kavmine son derece kızgın ve üzgün olarak döndüğünde şöyle dedi: "Bana arkamdan ne kötü halef oldunuz! Rabbinizin buyruğu ile dönüşümü beklemeden acele mi ettiniz?" Elindeki levhaları bıraktı ve kardeşi Harun'u başından tutarak kendine doğru çekmeye başladı. Harun, "Ey anamın oğlu!" dedi. "Gerçekten bu halk beni zayıf buldu; neredeyse beni öldüreceklerdi! Sen de bana böyle davranarak düşmanları sevindirme ve beni bu zalim kavimle bir tutma!"**

Musa (as) Sina dağından döndüğünde, kavminin kuyumcu Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeline taptıklarını görünce, "Ardımdan ne kötü şeyler yapmışsınız, yoksa Allah'ın azabının hemen gelmesini mi istiyorsunuz?" diyerek, öfkesinden elindeki Tevrat levhalarını yere atmış, bu duruma engel olmayan kardeşi Harun'u da başından tutarak çekmeye başlamıştı.

151- **Musa dedi: "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetinin içine al. Sen merhametlilerin en merhametlisisin!"**

Hz. Musa altın buzağı heykelini kardeşinin değil, Sâmirî'nin yaptığını ve kavmini yanıltanın da Sâmirî olduğunu anlayınca, kardeşini bırakmış ve ikisi için de dua etmiştir (krş. Çıkış, 32/1-5).

152- **Şüphesiz o buzağıyı tanrı edinenlere, Rablerinden bir gazap, dünya hayatında iken de bir zillet erişecektir. İşte biz iftira edenleri böyle cezalandırırız.**

153- **O kötü amelleri işledikten sonra tevbe edip iman edenler için, hiç şüphe yok ki, Rabbin bundan sonra elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

154- **Musa'nın öfkesi geçince levhaları aldı. Onlardaki yazıda, ancak Rablerinden korkanlar için bir hidayet ve rahmet vardı.**

155- **Bir de Musa belirlediğimiz vakitte, kavminden yetmiş kişi seçti. Onları şiddetli bir sarsıntı yakalayınca, Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Dileseydin, bunları da beni de daha önce helâk ederdin. Şimdi bizi içimizdeki birtakım beyinsizlerin yaptıkları yüzünden helâk mi edeceksin? (Buzağıya tapma) işi de senin imtihanından başka bir şey değildir! Sen bu imtihanla dilediğini şaşırtır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim Mevlamızsın! Artık bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bağışlayanların en hayırlısısın!"**

Fahruddîn Râzî şöyle demiştir: "Hz. Musa bu yetmiş kişiyi Sina dağına götürdü. Dağa yaklaştıklarında dağın üzerini bulutan bir direk kapladı. Hz. Musa bu buluttan direğin içine girdi. Adamlara da girmelerini söyledi. Girip secde ettiler. Hz. Musa'nın

Allah ile konuşmasını, ona verdiği emirleri işittiler. Daha sonra bulut açıldı. Allah'ın sözünü işitmekle yetinmeyen bu adamlar, Musa'dan, kendilerine Allah'ı açıkça göstermesini istediler. İşte o sırada onları bir sarsıntı yakaladı (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XV, 17; S. Ateş, age, III, 397).

156- **"Bize hem bu dünyada bir iyilik yaz, hem de ahirette! Biz gerçekten tevbe edip senin hidayetine yöneldik." Allah dedi: "Azabım var, onu dilediğime isabet ettiririm, rahmetim de var, o ise her şeyi kaplamış ve kuşatmıştır. Onu da özellikle sakınanlara, zekâtını verenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım."**

157- **Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o Resul'e, ümmî Peygamber'e uyarlar. O, onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten men eder, temiz ve hoş şeyleri kendilerine helal kılar, kötü şeyleri de üzerlerine haram kılar. Üzerlerindeki bağları ve zincirleri kırar atar. İşte bu elçiye iman edip saygı gösteren, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nura (Kur'an'a) uyan kimseler, işte asıl kurtuluşa erenler bunlardır."**

Ayetteki, "Ümmî" sözlükte; okuma yazma bilmeyen, anadan doğduğu gibi kalan, yeni bir bilgi edinmemiş olan kimse demektir. Bu ayette Hz. Muhammed kastedilmiştir. Bu vasıf; annesinden doğduğu gibi saf ve temiz kalması, Mekkeli oluşu ya da Arap milletine mensup bulunması yüzünden verilmiştir. Bilgi genelde çalışarak (kesb yoluyla) elde edildiği halde, ona mevhîbe-i ilâhî olarak verilmesi, onun hakkında, fıtrî bir kemal ve bir mucizedir (Elmalılı, age, Azim, IV, 146).

Nebî, "haber veren ve haber verilen" demektir. Resul ise Allah'tan vahiy alan ve bunu gönderildiği topluma tebliğle görevli olan elçi demektir. Bu görev sürekli olduğu ve birbiri ardınca yapıldığı için mübâlağa siygası olan "feûl" vezninde gelmiştir. Ehl-i Sünnet kelamcılarının çoğuna göre, Resul bağımsız bir şerîat getirip bunu tebliğ eden ve uygulanmasını isteyen Allah elçisidir. Nebî ise, önceki bir rasûlün şerîatını topluma tebliğ eden, onu tamamlamak ve açıklamak üzere kendisine de vahiy gelen Allah elçisidir.

158- **De ki: "Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah'ın rasûlüyüm. O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dirilten de öldüren de O'dur. Onun için gelin, Allah'a ve Resulü'ne, o Allah'a ve O'nun bütün kelimelerine iman eden o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız."**

159- **Musa'nın kavminden doğru yolu gösteren ve doğrulukla adalet yapan bir topluluk da vardır.**

Elmalılı bu konuda şöyle der: İlk zamanlarda Musa kavmi içindeki peygamberler ve onlara uyan adil hükümdarlar, hakkı ve hukuku gözeten rabbâniler, hahamlar ve yöneticiler, bir de halk arasında bunlara uyanlar vardı ki, daha sonra son peygambere iman edenler bu iyilerin halefleridir (Elmalılı, IV, 155).

160- **Biz İsrail oğullarını oymaklar halinde oniki kabileye ayırdık ve Musa'ya, kavmi (Tih çölünde) su isteyince şöyle vahyettik: "Elindeki asa ile taşa vur!" O vakit ondan oniki pınar akmaya başladı. Halkın her biri su alacağı yeri iyice öğrendi. Bulutu da üzerilerine gölgelik yaptık. Onlara kudret helvası ile bıldırcın**

kuşunu indirdik. "Size rızık olarak verdiğimiz nimetlerinden temizinden yeyiniz." dedik. Onlar bize zulmetmediler, ama kendi kendilerine zulmediyorlardı.

İsrail oğulları on iki sıpta (kabile-oymak) ayrılmıştı. Bunlar Hz. Ya'kub'un on iki oğlundan türeyen nesillerdi. İsrail oğulları Firavun'un esaretinden kurtulup Mısır'dan çöle çıkınca, Hz. Musa'dan su istediler. O elindeki asayı taşa vurdu, on iki kaynak fışkırdı ve her oymak bir kaynaktan su aldı. Kızgın çölde üzerlerine gölge yapan bulutlar teşekkül etti. Cenab-ı Hak yiyecek olarak, üzerlerine kudret helvası (menn) ve bıldırcın (selva) indirildi (krş. Bakara, 58, 59; Tevrat, Çıkış, 16/13-14, 31).

161- O vakit onlara şöyle denilmişti: "Şu kente (Kudüs'e) yerleşin ve orada dilediğiniz şeylerden yeyin, "hıtta" deyin ve kapıdan secde ederek girin ki, suçlarınızı bağışlayalım!" Biz iyilik yapanlara nimetlerimizi daha da arttıracağız.

162- İçlerinden bir kısım zâlimler sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmü alışkanlık hâline getirdikleri için, üzerlerine gökten azap yağdırdık!

Mısır'dan ayrılıp, birçok güçlükler içinde çölü aşan İsrail oğullarına, yollarda Cenab-ı Hakk'ın çeşitli nimet ve ihsanları olmuş, kendilerine Kudüs'te oturmaları, kente girerken eğilerek tevazu ile girmeleri istenmiş, fakat onlar, uygun olmayan şekilde emekleyerek girmişler, hıtta (Ey Rabbimiz, bizi affet!) demeleri istenmiş, onlar "Hınta (Bize, buğday başağında dane ver!)" diyerek kelimeyi değiştirmişler.

163- Bir de onlara, o deniz kıyısındaki şehrin başına gelenleri sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip sınırı aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar suyun yüzüne çıkar, akın akın onlara gelirlerdi. Cumartesi gününden başka günlerde ise gelmiyorlardı. İşte biz onları fıskları yüzünden böyle imtihana çekiyorduk!

Ayette sözü edilen bu kent, Medyen ile Sina dağı arasında bulunan Eyke olup, Şap denizinin sahilindedir. Medyen veya Taberiyye diyenler de olmuştur. Eykeliler için bk. Hicr, 78, 79; Şuarâ, 176; Sâd, 13; Kâf, 14.

Cumartesi günü avlanma yasağı İsrail oğulları için bir sınamaydı. Bunu sezen balıklar o günde sahile akın ederlerdi. Onlar hileye başvurarak, ağları daha önceden koyarlar, tutulan balıkları ise Pazar günü toplarlardı.

164- Hani içlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azapla cezalandıracağı bir topluma ne diye öğüt veriyorsunuz?" dediği vakit, o uyarıda bulunanlar dediler ki: "Rabbinize karşı gösterebileceğimiz bir özür olsun, bir de belki Allah'tan sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)."

İsrail oğulları Allah'ın buyruklarını çiğneyince devam ederken, içlerinden Hz. Musa'dan sonra peygamber vârisi sayılan alimler, onlara öğüt vermeye devam etmişlerdi. Bunun sebebi şudur: a) Allah'a karşı görevlerini yapmış olmak ve özür beyan edebilmek. b) Belki bir gün söz dinlerler ve yola gelirler ümidini taşımak.

165- Onlar yapılan bunca öğüdü unuttukları zaman, biz kötülükten sakındıranları kurtardık. O zâlimleri de, yapmakta oldukları kötülüklerden dolayı şiddetli bir azaba uğrattık.

166- Onlar yasak kılınan şeylerden

vazgeçmeyince, biz de onlara, "Hor ve zelil maymunlar olun!" dedik.

Cumartesi yasağını çiğneyen deniz sahili halkının, maymuna dönüşmesi konusunda iki görüş vardır. Birincisine göre, gerçekten maymun haline gelmişler ve üç gün süreyle maymun kılığında kalmışlar, sonra ölmüşlerdir. Diğerine göre ise, bunlar şeklen değil, ama anlam olarak maymun kılığına sokulmuşlar, bunların huyu ve sıfatı maymun huyu ve sıfatına benzemiştir (bk. Bakara, 65; S. Ateş, age, III, 407, 408).

167- **İşte o vakit Rabbin şu sözü ilan edip bildirdi: "Elbette O, Kıyamet gününe kadar onlara en kötü muameleyi yapacak olan kimseleri başlarına gönderecektir!" Şüphe yok ki Rabbin cezayı çabuk verendir. Yine şüphe yok ki O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Allah, vaktiyle İsrail oğullarını birçok millete üstün kılmış, sayısız nimetler vermiş, fakat onlar, bunun kıymetini bilmeyerek, Allah'ın buyruklarını çiğnemişler, buzağıya tapmışlar, cumartesi yasağına uymamışlar, peygamberlerini öldürmüşler, birçok günah işlemişlerdir. Süleyman'ın (as) vefatından sonra, onlara Buhtunnasr'ı musallat etmiş, o onların yurtlarını yakıp yıkmış, bütün savaşçılarını öldürmüş, kadınlarını ve çocuklarını tutsak olarak götürmüş, geri kalanlarına ise ağır cizyeler koymuştur (S. Ateş, age, III, 409).

168- **Onları yeryüzünde birçok ümmetlere ayırdık. İçlerinde iyi olanlar da vardı, olmayanlar da. Onları biz, sonunda belki dönerler diye bazan nimetlerle, bazan da musibetlerle sınadık.**

169- **Derken bunların yerine kitabı (Tevrat'ı) miras alan bir kuşak geldi. Nasıl olsa bağışlanacağız, diyerek şu değersiz dünyanın malını alıyorlar, yine onun gibi bir mal ve rüşvet gelse onu da alırlar. Allah hakkında doğrudan başka bir şey söylemeyeceklerine dair, kendilerinden o kitabın hükmüne göre söz alınmamış mıydı? Ve onun içindekileri okuyup öğrenmemişler miydi? Ahiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?**

170- **Kitaba sarılanlara ve namazı dosdoğru kılanlara gelince; işte biz, böyle iyiliğe çalışanların mükâfatını zâyi etmeyiz.**

171- **Hani bir zamanlar, o (Tur) dağını İsrail oğullarının üstüne bir gölgelik gibi kaldırmıştık da, üzerlerine düşüyor sandıkları bir sırada (demiştik ki): "Size verdiğimiz kitaba sımsıkı sarılın ve içinde olanları hatırınızdan çıkarmayın, umulur ki sakınırsınız!"**

İsrail oğullarına Sina dağında Tevrat verilince, içindeki hükümleri görmeden tabi olmakta çekingen davranmaları üzerine, Yüce Allah, Sina dağını bir gölge gibi üzerlerine kaldırmış ve sağlam söz alıncaya kadar üstlerinde tutmuştur (bk. Bakara, 63; Nisa, 154).

172- **Bir de Rabbin, Âdem oğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp da, onları kendi nefislerine şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği vakit, "Evet Rabbimizsin, şahit olduk." dediler.* Kıyamet günü, bizim bundan haberimiz yoktu, demeyesiniz!**

*Ruhlar yaratıldığı dönemde Allah, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sormuş, "Kâlû belâ (evet Rabbimizsin)!" cevabını almıştır. Bu söyleşisinin ne zaman yapıldığı konusunda üç görüş vardır. a) Ezelde, insanların ruhları yaratılınca topluca böyle bir soru ve

cevap vuku bulmuştur, b) Kişi ana rahmine düşüp ruh üflenince, c) Kişi erginlik çağına ulaşıp sorumluluğu üstlenince (Geniş bilgi için bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Azim baskısı, IV, 167 vd. Ateş, age, III, 488-490).

173- **Yahut "Atalarımız daha önce şirk koşmuşlardı. Biz onlardan sonra gelen bir nesil idik. Şimdi, bu batıl yolu tutanların yaptıkları yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz!**

174- **İşte biz ayetleri, belki dönerler diye böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.**

175- **Onlara, ayetlerimizi verdiğimiz şu kimsenin haberini de anlat. O ayetlerden sıyrılıp çıktı, derken şeytan onu peşine taktı ve sonunda azgınlardan oldu!**

Bu kişinin, Bel'am ibn Bâurâ' olduğu nakledilmiştir. Önceleri Hz. Musa dinine tâbi, İsm-i a'zamı bilen (Allah'ın en büyük ismi olup, onunla yapılan dua geri çevrilmez) ve duası kabul edilen bir bilgindi. Kendi kavminin ısrarlarına ve sağladıkları menfaatlere dayanamayıp, Musa (as) aleyhinde dua edince, Yüce Allah onu cezalandırmıştır (krş. Tevrat, Yeşu, 13/22; Petrus, II. Mektup, 2/15; Sayılar, 31/16, Vahiy, 2/14).

176- **Eğer dileseydik, biz onu o ayetlerle yükseltirdik. Fakat o, alçaklığa saplandı ve tutkusunun peşine düştü. Artık onun durumu, üstüne varsan da, kendi hâline bıraksan da dilini sarkıtıp soluyan köpeğin durumuna benzer. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu da böyledir. Sen onlara, üzerinde düşünmeleri için bu kıssayı anlat.!**

177- **Ayetlerimizi yalanlayıp, sırf kendilerine zulmeden o kavmin durumu ne kötü örnektir!**

178- **Allah kime yol gösterirse, o kimse doğru yolu bulur. Kimi de yoldan saptırırsa, işte onlar ziyana uğrayanlardır.**

179- **Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, fakat onlarla gerçeği anlamazlar; gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler. Bunlar hayvan sürüleri gibi, hatta daha da şaşkındırlar! İşte bunlar gâfillerin ta kendileridir.**

"Kulûb" kalbin çoğulu olup, vücuda kan pompalayan organı ifade eder. Kur'an-ı Kerîm'de bu sözcükle, insanın algı ve bilinç merkezi kastedilir.

"Lâ yefkahûne" (anlamazlar) kelimesinin kökü "fıkh" olup; anlamak, yarmak, açmak demektir. Ebû Hanîfe fıkhı; bir kimsenin leh ve aleyhinde olanları bilmesidir, diye tanımlamıştır. Daha sonra buna, "amelen" (amelle ilgili olarak) ilavesi yapılmıştır. Böylece inanç konuları fıkıh ilmi dışında tutulmuştur.

180- **Oysa en güzel isimler Allah'ındır. Bu yüzden O'na o güzel isimlerle dua edin. O'nun isimleri konusunda eğriliğe sapanları bırakın! Onlar yakında yaptıklarının cezasını çekecekler!**

Yaratanın güzel isimlerinden "Allah" lafzı, zatına mahsus olup, başka bir varlık için kullanılamaz. İkili ve çoğulu da yoktur. Diğerleri sıfatlardan alınan isimlerdir. Rab, Rahmân, Rahîm, Azîz, Cebbâr gibi. Hadis: "Allah'ın 99 ismi vardır. Kim bunları ezberlerse (şuurlu olarak anlamını izlerse) cennete girer. Allah tektir, tek olanı sever." (Buhârî, Deavât, 68; Müslim, Zikr, 5, 6).

181- **Yarattığımız insanlardan öyle bir topluluk da vardır ki, hakka rehberlik ederler ve onunla adaleti yerine getirirler.**

182- **Biz Ayetlerimizi yalanlayanları,**

farkında olmayacakları yerden, yavaş yavaş helâke götüreceğiz!

Ayetleri inkâr edenlerin rızıkları hemen kesilmediği gibi, Allah onların kimine rızkını bolca verir ve şımarıklığı artar. Sonuçta Allah'ın azabı bilmedikleri bir yerden ansızın gelir ve helâk olurlar. Bu duruma "istidrac" denir.

183- Onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek sağlamdır.

184- Onlar düşünmediler mi ki, arkadaşlarında cinnetten bir eser yoktur. O, ancak ilerideki tehlikeyi haber veren apaçık bir uyarıcıdır.

185- Bunlar, göklerin, yerin ve Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyin mülk ve tasarrufuna, ecellerinin gerçekten yaklaşmış olması ihtimaline hiç bakmadılar mı? Artık bu Kur'an'a iman etmedikten sonra hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi saptırırsa, artık onu yola getirecek bir kimse yoktur. O, onları bırakır ve kendi azgınlıkları içinde körükörüne yuvarlanıp giderler.

187- Sana, ne zaman kopacak diye Kıyamet'i soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Rabbimin katındadır. Onu, tam vaktinde koparacak olan da ancak O'dur. Onun ağırlığına göklerde ve yerde dayanacak bir kimse yoktur. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyor da, saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah katındadır." Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

188- De ki: "Ben kendi kendime, Allah'ın dilediği dışında ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahibim. Eğer ben gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır elde ederdim ve bana hiç kötülük dokunmazdı. Ben iman edecek bir toplumu uyaran ve müjde veren bir peygamberden başka biri değilim!"

Yukarıdaki ayetlerde, Kıyamet'in kopma zamanının gayb haberlerinden olduğu, bu yüzden bunu Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği belirtilir. 188. ayette, bir kimse gaybı bilse, bu bilgiden yararlanarak kendisi için servet yığma, kendine gelebilecek tehlikelere karşı önlem alma gibi telaşların içine girebileceğine işaret edilir. Nitekim bir kimse, belli bir tarihte vuku bulacak bir trafik kazasında öleceğini önceden bilse, buna karşı tedbir almaya ve o gün trafiğe çıkmamaya özen göstereceğinde kuşku yoktur! Böyle bir durumda kaderin tecellisi zorlaşacaktır.

189- Sizi bir tek nefisten yaratan ve sükûnet bulsun diye eşini de ondan var eden Allah'tır. Erkek, eşine sarılınca, eşi hafif bir yük yüklendi, Bir süre böyle geçti, derken yükü ağırlaştı. O vakit ikisi birden Rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: "Eğer bize kusursuz bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden oluruz."

Ayete göre, önce Hz. Âdem yaratılmış, sonra ondan veya onun türünden, ona eşit bir insandan Hz. Havva var edilmiştir. Ayette, eşlerin ilk birleşmesine, ilk hamileliğe ve insan neslinin bundan böyle doğum yoluyla devam edeceğine işaret edilir. krş. Nisa, 1; Zümer, 6; Ahd-i Atik, Yaratılış, II, 21, 22.

190- Ama Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, erkeği dişisi tuttular, kendilerine verdiği çocuk üzerinde, Allah'a bir takım ortaklar koşmaya başladılar. Ama Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir!

Burada kastedilen, Hz. Âdem'in Havva'dan olan çocukları değil, daha sonraki

çocuklarına "Uzza'nın kulu", "Menat'ın kulu" gibi adlar vererek onların taptıkları putların kulları olduğunu söyleyen müşriklerdir.

191- **Onlar, hiçbir şey yaratamayan, üstelik kendileri yaratılmış bulunan şeyleri, Allah'a ortak mı koşuyorlar?**

192- **Bu putlar onlara yardım edemezler, hatta kendilerini bile kurtaramazlar.**

193- **Eğer siz onları doğru yola çağırsanız, size uymazlar. Onları çağırsanız da, susmuş olsanız da sizin için birdir.**

194- **Çünkü Allah'tan başka taptıklarınızın hepsi sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda doğru iseniz, haydi çağırın onları da size cevap versinler!**

195- **Onların, yürüyecek ayakları, tutacak elleri, görecek gözleri veya işitecek kulakları mı var? De ki: "Haydi çağırın o ortaklarınızı, sonra bana istediğiniz tuzağı kurun ve bana bir süre de vermeyin!"**

Putlar ne yaratma ne sorulana cevap verme, ne zarar ne de yarar sağlama gücüne sahip olma gibi hiçbir gücü olmayan varlıklardır.

196- **Şüphesiz ki benim koruyanım, o kitabı indiren Allah'tır. O, bütün sâlih kullarını görüp gözetir.**

197- **Sizin Allah'tan başka taptıklarınız ise, ne size yardım edebilirler ne de kendilerine yardımları dokunur!"**

198- **Siz onları doğru yola çağıracak olsanız, duymazlar. Onların sana baktıklarını görürsün, bakarlar, ama görmezler!"**

199- **Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve kendini bilmezlerden yüz çevir!**

"Afv" affetmek, bağışlamak, hoşgörülü olmak, malın fazlası (zekâtı) anlamlarına gelir. Bu sözcüğe "malın fazlası yani zekât" anlamı verilirse, Mekke döneminde inen bu ayetle, zekâtın yalnız ihtiyaç fazlası maldan alınması gerektiği sonucuna varılır. Ancak ayetin devamındaki "iyiliği (örf) emretme" ile uygunluğu düşünülürse, afv kelimesinin "eksik ve kusuru bağışlamak" anlamı daha uygun düşer.

200- **Eğer şeytandan bir vesvese seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitir, bilir.**

Ayet şeytanın sâlih kullar üzerinde bir etkisinin bulunmadığını bildirir (bk. Hicr, 40-42; Nahl, 99). Hz. Peygamber (sav), herkesin doğuştan bir melek, bir de cinden arkadaşı (karîni) olduğunu söylemiş, sizinde mi, sorusuna, "Evet, benim de var. Ancak benim cinim, Müslüman oldu (ya da ben ondan Allah'ın yardımı ile selâmet buldum), bu yüzden o, bana hayırdan başkasını telkin edemez.' cevabını vermiştir (Müslim, A. İbn Mes'ûd r.a'ten).

201- **Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman, durup düşünürler ve derhal kendi basiretlerine sahip olurlar.**

202- **Şeytanların kardeşleri ise, onlar bunları azgınlığa sürüklerler, sonra da yakalarını bırakmazlar.**

203- **Sen onların (isteklerine uygun) bir ayet getirmediğin zaman, "Onu sen kendinden getirseydin ya!" derler. De ki: "Ben, ancak Rabbimden bana ne vahyolunuyorsa ona uyarım. Bütün bu Kur'an, Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözünü açan açıklamalardır). İman eden bir kavim için bir hidayet, bir rahmettir!"**

204- **Kur'an okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin!**

Ayet, Mekke müşriklerinin, Hz. Peygam-

ber namaz kılarken yanına gelerek, gürültü yapmaları üzerine inmiştir (bk. Fussılet, 26). Namaz içinde ve namaz dışında Kur'an okunurken susup dinlemek gerekir.

205- **Sabah akşam, kendi içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle Rabbini an. Gâfillerden olma!**

206- **Rabbinin katındakiler büyüklük taslayıp, O'na kulluk etmekten geri durmazlar, O'nu tesbih eder ve yalnızca O'na secde ederler.**

Kur'an'da ilk "secde ayeti" dir. Okunduktan sonra tilâvet secdesinin hükmü; Hanefilere göre vâcip, diğer üç fıkıh mezhebine göre ise sünnettir. Kur'an'da on dört yerde secde ayeti vardır. Tilâvet secdesi şöyle yapılır: Abdestli kişi, kıbleye döner, secdeye niyet eder, ayakta Allahüekber diyerek secdeye varır. Üç kere "Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ" dedikten sonra, tekbir alır ve ayağa kalkarken "gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr" der. Secde bir kere yapılır.

40- CİN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 28 ayettir. Surenin çoğunluğu cinler hakkında bilgi verdiğinden dolayı bu isimle anılmıştır. Hz. Peygamber, Hicretten üç yıl kadar önce Taif'ten ümitsiz bir şekilde dönerken bir grup cin onun, sabah namazını kılarken okuduğu Kur'an'ı dinlemiş ve İslam'ı kabul etmişti. Başka bir defasında da Cenab-ı Hak, Hz. Peygamber'e cinleri uyarıp onlara Kur'an okumasını bildirmiştir. Cinlerin Hz. Peygamber'e iki veya altı kere gönderildiğine dair rivayetler vardır. Bu olaylar üzerine Cin suresi inmiştir (Elmalılı, VII, 118; VIII, 374-388).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **De ki: Bana, bir takım cinin Kur'an dinleyip de şöyle dedikleri vayhyolundu: Gerçekten biz, hayret verici bir Kur'an dinledik.**

Cin: Cins isim olup tekili cinnî'dir. Avrupa dillerinde "genie", Latincede "genius" aynı anlamdadır. Cin kelimesinin kökünde gizlilik anlamı vardır. Cenne, örttü, gizledi; cünneh, kalkan, siper; cenîn, ana karnında gizlenen çocuk; cenân, bedendeki kalp; cennet, ağaçların zemini örttüğü bahçe; cünûn, aklı örten hastalık demektir.

Kur'an-ı Kerîm'in ifadesine göre cinler ateşten yaratılmıştır (bk. A'râf, 27; Hicr, 27).

2- **Rüşde erdiriyor, biz de ona iman ettik. Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız.**

3- **Doğrusu o Rabbimizin şanı çok yücedir. O, ne bir eş ne de bir çocuk edinmiştir.**

4- **Meğer bizim beyinsiz olanımız (İblis) Allah hakkında saçma sözler söylüyormuş!**

5- **Doğrusu biz, insanları ve cinleri Allah'a karşı asla yalan söylemez sanmıştık.**

6- **Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı da onların şımarıklığını artırırlardı.**

Elmalılı ayeti şöyle açıklar: "Ayetteki her iki rical kelimesinin de insan ricali (erkek kişileri) olduğu düşünülerek, ayete şöyle anlam da verilmiştir: "İnsanlardan bir takım rical, cinlerin şerrinden yine insanlardan bir takım ricale sığınıyorlardı; meselâ 'bu vadinin cinlerinden Huzeyfe'ye sığınıyorum.' diyorlardı. Bu sığınma ölmüş veya

diri bir adamın ismine ve ruhaniyetine veya kâhinlere başvurmak gibi fiilen kendisine müracaat suretiyle de olabilir. Evet, bu mana da güzel bir manadır (VIII, 376, 377).

7- **Onlar sizin de sandığınız gibi Allah'ın, hiç kimseyi asla Peygamber göndermeyeceğini sanmışlardı!**

Ayette "ba's" ölüleri diriltmek anlamına da gelir. Ancak burada peygamber gönderme anlamı ayetlerin akışına daha uygundur (VIII, 378). Bu sözlerin cinlerin sözünün nakli veya doğrudan vahiy olması muhtemeldir. Birinci takdire göre anlam: "Ey cinler, insanlar da sizin sandığınız gibi, Allah'ın, hiç kimseyi peygamber göndermeyeceğini (veya diriltmeyeceğini) sandılar." şeklinde olurken, ikinci takdire göre: "Ey Kureyşliler, cinler de sizin sandığınız gibi Allah'ın kimseyi göndermeyeceğini (diriltmeyeceğini) sanmışlardı." şeklinde olur. 6 ve 7. ayetlerin cinlerin sözünün nakli değil, doğrudan vahiy olması, ayetlerin akışına daha uygun düşüyor. Çünkü cinlerden nakil olan sözlerde "biz, biz" diye başlayan bir üslup hâkimdir. Bu iki ayette ise farklılık vardır.

8- **Biz göğe dokunduk; onu güçlü bekçiler ve alevlerle dolu bulduk.**

9- **Doğrusu biz, göğün bazı yerlerinde dinlemek için otururduk. Ancak şimdi kim dinleyecek olsa, karşısında kendini gözetleyen bir alev buluyor.**

Ayette, artık son peygamberin geldiği ve Kıyamet'in yaklaştığı bu dönemde, gökten haber dinlemeye, bilgi aşırmaya kalkan cinlere şahaplar (yakıcı alevler) atıldığı bildirilmektedir.

Cinler ve meteorlar: Süheylî'den rivayete göre: Şeytan daha önce yedi kat göğe girip çıkıyordu. Hz. İsa'nın doğumu ile üç tanesi ona yasaklandı. Hz. Muhammed'in doğumuyla da yedisinin tamamı yasaklandı. Başka rivayetlere göre, Hz. Muhammed peygamber olunca büyük bir meteor (şahap-göktaşı) yağmuru olmuş, bu durum Tâif sakini cinleri korkutmuştu. Topluluk reisi şöyle demişti: "Bunlar, karanlıkta kendisine bakarak yolumuzu bulduğumuz yıldızlar ise, dünyanın sonu demektir. Aksi halde korkmamız gereken başka şeyler oluyor ve Allah bir şey irade etmiştir." Bu rivayetler şunu açığa çıkarıyor ki Hz. Muhammed'in peygamberliği ile birlikte cinler, göklerin sınırından bile kovulmaya başladılar. Allah, bunun için göktaşı gibi hızlı araçlar kullanır (M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Cin, 9; krş. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, III, 24'te "Kerûbîn kılıcı").

Şihâb, çoğulu şuhub, ateş alevi demektir. Nitekim "bi şihâbin kabesin" (Parlak bir ateş koru) (Neml, 7) ayetinde bu anlam görülür. Buradan, gökte yıldız kayar gibi kayan parıltılara da isim olmuştur. Astronomi biliminde meteor, göktaşı denilen bu parçalar yer çekimine kapılarak büyük bir hızla atmosfere girince sürtünme sonucu ısınır, akkor haline gelerek, uzayan bir ışık halini alır ve dağılarak yok olur. Ancak zaman zaman dünyaya kadar ulaşan meteor parçaları da olmuştur.

10- **Doğrusu biz bilmiyoruz, o yeryüzündekilere kötülük mü murad edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?**

11- **Doğrusu bizler; bizden iyi olanlar da var, olmayanlar da var. Biz çeşitli yollara ayrılmışız.**

12- **Ancak şu gerçeği anladık ki, Allah'ı yerde acze düşürmemize imkân yok. Kaçmakla da O'nu asla aciz bırakamayız!**

13- Doğrusu biz, o hidayet rehberini dinlediğimizde ona iman ettik. Her kim Rabbine iman ederse, ne hakkının eksik verilmesinden korkar ne de kendisine kötülük edilmesinden.

14- Doğrusu bizler; evet bizden Müslüman olanlar da var, doğru yoldan sapanlar da. Müslüman olanlar, işte onlar, doğru yolu arayanlardır.

15- Doğru yoldan sapanlar ise cehenneme odun olmuşlardır!"

16- Eğer onlar o yol üzerinde dosdoğru gitselerdi, elbette kendilerine bol bir su verirdik.

17- Ki onları bununla imtihan edelim. Kim Rabbini anmaktan yüz çevirirse, Allah onu, giderek artan çetin bir azaba uğratır.

18- Mescidler şüphesiz Allah'ındır. O halde Allah'ın yanında başka birine dua etmeyin!

Ayetteki "mescidler" için şu yorumlar yapılmıştır: 1) Namaz kılmak için yapılan mabedler. 2) Bütün yeryüzü (bk. Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56; Tirmizî, Salât, 119). 3) Kıble olarak Mescid-i Haram. 4) Secde sırasında yere temas eden yedi kemik (Beyhakî, Sünen, I, 103). Ancak, Kur'an'da yaygın olarak, ilk anlamda kullanılmıştır (bk. Bakara, 114).

19- Allah'ın kulu (Muhammed) kalkmış O'na dua ederken, neredeyse onun etrafında keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi!

Burada kastedilen Hz. Muhammed'dir. O, namaza durunca cinler dinlemek üzere birbirine yapışık gibi çevresini sararlardı.

20- De ki: "Ben ancak Rabbime dua ederim ve O'na hiç kimseyi ortak koşmam."

21- De ki: "Doğrusu ben kendiliğimden ne size bir zarar verebilirim ne de bir yol gösterebilirim."

22- De ki: "Beni, Allah'tan kimse kurtaramaz ve ben O'ndan başka bir sığınacak bulamam."

23- "Ben ancak Allah'tan ve bildirdiklerinden bir tebliğ yapabilirim. Artık her kim Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelirse ona, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır.

24- Onlar kendilerine vaat edilen azabı gördükleri zaman, kimin yardımcı bakımından en zayıf ve sayı bakımından en az olduğunu bilecekler.

25- De ki: "Ben bilemem, o size vaat olunan azap yakın mı, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koymuştur!"

26- O bütün gaybı bilir, fakat gaybını kimseye açmaz.

27- Ancak seçtiği elçiye açar. Çünkü onun önünden ve ardından gözetleyiciler salar.

Ayette, Allah'ın gaybı bildirdiği elçiden maksadın, peygamber veya melek olduğu yorumu yapılmıştır. Hadis: "Bu ümmet içinde, kendisine ilham olunan kişiler vardır. Ömer de onlardandır." (Buhârî, Enbiya, 54). Allah'ın gaybı peygamberine bildirmesi bir mucize, salih bir kişiye bildirmesi ise keramet olur.

28- Ki Rablerinin bildirdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. Allah onlarda bulunan her şeyi kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır.

41- YASİN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 83 ayettir. Yalnız 45. ayet Medine'de indiğini rivayet edenler olmuştur. Hz. Peygamber (sav), Yasin suresinin faziletine dair şöyle demiştir: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yasin'dir." (Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an, 7).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yâ Sîn.**

Yasin, Tayy kabilesi dilinde, "Ey insan" veya "Ey efendi" demektir. Kastedilen, Hz. Muhammed'dir. Hadis: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de Yasin'dir. Kim Yasin'i okursa Allah ona Kur'an'ı on defa okumuş gibi sevap yazar." (Tirmizî, Fadâilü'l-Kur'an, 7. Hadis için "garîb" denmiştir). "Yasin, Kur'an'ın kalbidir. Allah'ı ve ahiret gününü arzu ederek Yasin okuyan kimsenin geçmiş günahları bağışlanır. Onu ölülerinize okuyunuz." (Ebû Dâvud, Cenâiz, 20; İbn Mâce, Cenâiz, 4).

İbn Hibban'a göre, ölülerinize Yasin okumakla kastedilen, "ölmek üzere olana okuyunuz." demektir (bk. Şevkânî, Ney, IV, 24).

2- **O hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki,**

3- **Sen risalet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin.**

4- **Dosdoğru bir yol üzerindesin.**

5- **(Bu Kur'an) mutlak üstün ve çok merhametli olan Allah tarafından indirilmiştir.**

6- **Babaları uyarılmamış, bu yüzden gaflet içinde kalmış bir kavmi uyarman için indirilmiştir.**

7- **Andolsun ki onların çoğuna karşı azap sözü gerekli olmuştur. Onlar iman etmezler.**

8- **Çünkü biz onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine dayanmıştır da burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmaktadırlar!**

Ayetin Hz. Peygamber Kâbe'de namaz kılarken kimi Mekke müşriklerinin saldırmak istemesi üzerine indiği nakledilmiştir (Süyûtî, Lübâb, İbn Abbas'tan).

9- **Hem önlerinden bir set, arkalarından bir set çekip, kendilerini kuşatmışızdır. Bu yüzden onlar baksalar da görmezler.**

10- **Onları uyarsan da uyarmasan da, onlar için birdir, artık inanmazlar.**

11- **Sen ancak Kur'an'a uyan ve görmeden, Rahmân olan Allah'tan korkan kimseyi sakındırırsın. İşte onu bir mağfiretle ve güzel bir mükâfatla müjdele!**

12- **Gerçekten ölüleri biz diriltiriz biz. Onların önceden yapıp gönderdiklerini ve geride bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazmışızdır.**

13- **Sen onlara, o şehir halkını (Antakyalıları) örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti!**

Bu ayetlere göre bir kente iki elçi gönderilmiş, kent halkı onları yalanlayınca Allah onlara yardımcı olarak bir elçi daha göndermişti. Bu üç elçi, kendilerinin halkı irşat için gönderildiklerini söyleyerek, onları tevhîd dinine davet etmişlerdi.

Bu kentin Antakya, halkının da Roma halkı olduğu söylenmiştir. O dönemde Antakya Yunan Sulukî Devleti'nin başkentidir. Katâde ve diğerlerine göre, Hz. İsa, havârilerden Yuhanna ve Pavlus'u tebliğ için Antakya kralına göndermişti. Hatta onlara göre bu gönderme işi Hz. İsa'nın kaldırışı sırasında olmuştu. Kur'an'da: "Biz

gönderdik.." ifadesi, Allah'ın emriyle oluşu yüzündendir.

Kral, mucizeler gösteren bu elçileri hapsetti. Hz. İsa, arkadan Şem'ûn'u gönderdi. Güzel tedbiri ile kralın yakını olmayı başaran Şem'un, hapisteki arkadaşlarını tanımıyor gibi davranıp, onların saraya getirilerek dinlenmesini ister. Kral ve bir kısım Romalı, elçilerin etkili sözleri ve mucizeleri karşısında iman ettiler. Ama büyük çoğunluk inkâr etti ve ikrârcılar üstün geldi (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXV, 54; Elmalılı, age, VI, 406, 407).

İbn Kesîr'e göre, buradaki elçilerden kastedilen, havâriler olmayıp, Allah'ın elçileridir. Antakya da, bilinen Antakya değildir. Çünkü Hz. İsa'ya inanan ilk kent Antakya halkı olup, bu halkın helâk edildiğine dair açık bir delil yoktur (İbn Kesîr, Tefsîr, III, 570, 571).

14- **Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de, onlar ikisini de yalanlamışlardı. Biz de (onları) üçüncü bir elçiyle destekledik. Onlara: "Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz" dediler.**

15- **Onlar da: "Siz bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz. Hem Rahmân olan Allah, hiçbir şey indirmedi. Siz ancak yalan söylüyorsunuz" dediler.**

16- **Elçiler dediler ki: "Rabbimiz biliyor ki, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz."**

17- **"Bize düşen sadece apaçık tebliğdir!"**

18- **Onlar dediler ki: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız ve mutlaka bizden size acıklı bir azap dokunur!"**

18. ayette uğurlu ve uğursuz oluş hali, kadere yön verdiği düşünülen bir çeşit kuşa benzetilmiştir. Onlar tevhid dinini sevmedikleri için, bunu uğursuzluk saymışlardı. Câhillerin âdeti, sevdiklerini uğurlu kabul etmek, hoşlanmadıkları bir durum olunca da, bunu uğursuz kabul etmektir (krş. A'râf, 131; İsrâ, 13; Neml, 47).

19- **Elçiler şöyle dediler: "Uğursuzluğunuz sizin kendinizdendir. Size öğüt verilmesi mi uğursuzluk? Doğrusu siz aşırı gitmeyi âdet edinmiş bir kavimsiniz!"**

19. ayete göre elçiler kent halkına, kendilerinin sadece duyuru görevi yaptıklarını, uğursuzluklarının, kendi olumsuz, ahlâk dışı davranışlarından kaynaklandığını söylemişlerdi.

20- **O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve dedi ki: "Ey kavmim, uyun o elçilere!"**

20-25. ayetlere göre, o inatçı kavim, elçilerle bu şekilde tartışırken, kentin uzak yerinden biri koşarak gelmiş, hemşerilerine öğüt vererek bu elçilere uymalarını tavsiye etmiş, Allah'tan başka şeylere tapmanın sapıklık olduğunu belirterek, inancını açığa vurmuştu. Bundan sonraki 20-25 arası ayetler bu kişinin sözleridir.

Ayette sözü edilen bu kişi Habibu'n-Neccar adlı bilgin bir zat olup, ipekçilik veya marangozluk yapardı. Hz. İsa'ya inandığı ve bir mağarada ibadet ettiği nakledilmiştir. Hz. Muhammed'in geleceğini de kitaptan okuyordu. Antakyalıların, gelen elçileri yalanladıklarını görünce, kentin öbür ucundan koşarak gelmiş ve özellikle bu elçilerin iki özelliğine dikkat çekmişti: a) Öğütlerine karşılık bir ücret istememeleri, b) Doğru yol üzerinde bulunmaları.

21- **"Uyun, sizden bir ücret istemeyen bu kişilere! Çünkü onlar hidayete ermişlerdir."**

22- "Bana ne oluyor da kulluk etmeyecekmişim beni yaratana? Sizler de hep O'na döndürülüp götürüleceksiniz!"

23- "Hiç ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer o Rahmân olan Allah, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar."

24- "Şüphesiz ki işte o zaman ben, apaçık bir sapıklık içinde olurum."

25- "Şüphesiz ki ben, sizin Rabbinize iman ettim. Gelin beni dinleyin!"

25. ayete göre, Yasin sahibi unvanını alan Habibu'n-Neccar, yukarıdaki sözleri söyleyip iman ettiğini açıklayınca onu taşa tutmuşlar ve şehid etmişlerdi.

26- (Sonra ona) "Haydi gir cennete!" denildi. O da dedi ki: "Ne olurdu kavmim bilseydi!"

26-27. ayetlere göre, imanı yüzünden şehid edilen bu zata, melekler tarafından "Cennete gir!" denilmiştir. Cennete girip, kendisine verilen nimetlerden son derece memnun kalan bu zat, kavminin kendisinin bu durumunu bilmesini temenni etmiştir (Kurtubî, Câmi', XV, 14, 15; İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, III, 160). Sonraki ayetlerin söz geliminden anlaşıldığına göre, Yüce Allah, Habibü'n- Neccar'ı öldürenleri korkunç bir sesle helak etmiştir.

27- "Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilen kullarından kıldığını!"

28- Biz ondan sonra, kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirecek de değildik.

Cebrail'in (as) çığlığı, bir beldeyi helâk etmek için yeterlidir. Nitekim Antakya da bu şekilde yanan ateş gibi sönüvermiştir. Ayetler Roma İmparatorluğu'nun çöküşü olarak da yorumlamıştır.

29- Sadece korkunç bir çığlık oldu, onlar da hemen sönüverdiler!

30- Yazıklar olsun şu kullara ki, kendilerine gelen her bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.

31- Görmediler mi ki, kendilerinden önce nice kavimleri helâk etmişiz. Onlar artık kendilerine dönüp gelmiyorlar!

32- Onların hepsi bir araya toplanıp, bizim huzurumuza getirileceklerdir.

33- Hem bir delildir onlara ölü toprak. Biz ona hayat verdik ve ondan taneler çıkardık da ondan yiyip duruyorlar.

34- Biz orada hurmalıklardan, üzüm bağlarından nice bahçeler yaptık ve içlerinde pınarlardan sular fışkırttık.

35- Bunu, onun ürününden ve kendi elleriyle yaptıklarından yesinler diye yaptık. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

36- Toprağın bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve daha bilemeyecekleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah her türlü eksiklikten münezzehtir.

37- Gece de onlara bir delildir. Gündüzü ondan soyar çıkarırız, bir de bakarlar ki karanlığa dalmışlar!

38- Güneş de bir delildir ki kendi yolunda akıp gider. Bu mutlak üstün olan, çok iyi bilen Allah'ın takdiridir.

Ayette "Müstakar" kelimesi zaman ve yer bildirir ve Güneş'in kendisi için belirlenen yere veya zamana doğru, yörüngesinde hareket ederek akıp gitmekte olduğunu ifade eder.

39- Aya gelince, ona da birtakım konaklar belirledik. Sonunda o, eğri hurma dalı gibi olur da geri döner.

40- Ne Güneş Ay'a yetişebilir ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Onların her biri kendi yörüngesinde yüzerler.

Bu ayete göre Güneş ve Ay gibi, diğer gök cisimlerinin de kendilerine ait yörüngelerde hareket ettikleri anlaşılmaktadır (bk. Enbiyâ, 33).

41- **Onlar için bir delil de bizim, onların soylarını dolu gemide taşımamız,**

Hz. Nuh'a inananlar ve hayvanlardan çiftler gemiye alınmış, böylece insan soyu, yeryüzünü suların kapladığı bir dönemde tek gemi içinde toplanmıştır. Sular çekilince gemi Cudi dağına oturmuştur.

42- **Ve kendilerine gemi gibi, bineceklerı nice şeyler yaratmamızdır.**

43- **Dilesek onları suda boğarız da o zaman ne onların feryadına koşan olur ne de onlar kurtarılırlar.**

44- **Ancak tarafımızdan bir rahmet ve belli bir süreye kadar yaşatma müstesnadır.**

45- **Durum böyle iken onlara: "Önünüzdeki ve arkanızdaki işlerde Allah'tan sakının ki size rahmet edilsin!" denildiği zaman (yüz çevirirler).**

46- **Zaten onlar, kendilerine Rablerinin ayetlerinden herhangi bir ayet geldiği zaman mutlaka ondan yüz çevirirler.**

47- **Onlara: "Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden hayra harcayın!" denildiği zaman, o inkâr edenler, mümin (yoksullar) için, "Allah'ın, dilediği takdirde doyuracağı kimseyi, biz mi doyuracağız? Siz ancak apaçık bir şaşkınlık içindesiniz!" dediler.**

48- **Yine onlar: "Eğer doğru söylüyorsanız, bu (öldükten sonra dirilme) vaadi ne zaman?" diyorlar.**

49- **Onlar sadece bir tek çığlığa bakıyorlar, öyle bir çığlık ki onlar birbirleriyle çekişip dururlarken kendilerini yakalayıverir.**

İsrafil'in (as) Sûr'a, ilk olarak üflemesi ile Kıyamet kopar (krş. Zümer, 68). İlk Sûr'da ölmeyip kalanların; Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail ve hamele-i arş veya rıdvan melekleri, huriler, cennetin hazinedarı olan Mâlik ve cehennem bekçileri olan zebaniler olduğu nakledilmiştir.

50- **O zaman bir vasiyette bile bulunamazlar, ailelerine de dönemezler!**

51- **Sonunda Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rablerine doğru koşuyorlar.**

Bu, Sûr'a "ikinci üfürme" olup, bununla insanlar kabirlerinden kalkarlar.

52- **Onlar: "Eyvah başımıza gelenlere! Bizi bu yattığımız yerden kim kaldırdı? Rahmân olan Allah'ın vaat ettiği işte bu imiş! Meğer gönderilen peygamberler doğru söylemişler!" derler.**

53- **Başka değil, sadece bir tek çığlık olmuştur. Bir de bakarsın ki onların hepsi bizim huzurumuza getirilmişlerdir!**

Üçüncü Sûr'la insanlar Rablerinin huzurunda toplanır (krş. Kâf, 42).

54- **Artık bu gün hiç kimseye en küçük bir haksızlık yapılmaz, ancak yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz!**

55- **O gün cennet halkı, gerçekten bir eğlence içinde zevk etmektedirler.**

56- **Onlar ve eşleri gölgelerde, koltuklar üzerinde kurulmuşlardır.**

Bunlar: Erkek ve kadınlarla, kişinin eşi, kendisine helal kılınan kadın ve hûrilerdir.

57- **Orada onlar için bir meyve var. İsteyecekleri her şey onlarındır.**

58- **Bir de onlara, çok esirgeyen Rab'den "selâm" sözü vardır.**

Hadis: "Cennet ehli, nimetlerle zevk içinde iken, bir ışık parıldar, başlarını kaldırıp bakınca, Yüce Rabbin cemalini görürler.

Kendilerine: 'Ey cennet ehli! Size selam olsun!' diye seslenir." (İbn Mâce, Mukaddime, 13).

59- **"Ey suçlular! Bugün siz bir tarafa ayrılın!"**

60- **"Ey Âdemoğulları! Size şu tavsiyede bulunmadım mı? Sizler şeytana tapmayın, o size apaçık bir düşmandır."**

61- **"Ve bana kulluk edin, dosdoğru yol budur."**

62- **Durum böyle iken, o sizden birçok kuşakları saptırdı. O zaman siz hiç aklınızı kullanmıyor muydunuz?**

63- **İşte bu size vaad olunan cehennemdir!**

64- **İnkâr etmenizden dolayı, bugün oraya girin bakalım!**

65- **Bu gün biz onların ağızlarını mühürleriz de yaptıklarını bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder.**

Hadis: "Mümin bir günah işleyince, kalbinde bir siyah nokta belirir. Tevbe ederse kalbi temizlenir. İşte Kur'an'da 'kalplerinin üzerinin pas tutması.' (Mutaffifîn, 14) ile kastedilen budur." (Müslim, İmân, 65).

66- **Hem biz dileseydik onların gözlerini silme kör ederdik de yola dökülür kalırlardı, artık nasıl göreceklerdi?**

67- **Yine dileseydik, oldukları yerde kılıklarını değiştirirdik de ne ileri gidebilirler ne de geri dönebilirlerdi!**

68- **Bununla birlikte biz kimin ömrünü uzatıyorsak, yaratılışta onu (güç ve kuvvetini alarak) tersine çeviriyoruz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?**

İnsan yaşlandıkça bedensel güçleri tersine döner. Bu yüzden Hz. Peygamber erzeli'l-umura düşmekten Allah'a sığınırdı.

69- **Biz ona şiir öğretmedik, bu ona yaraşmaz da. Onun getirdiği sadece bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.**

İman edip salih amel işleyen şâirlerin İslam'ı savunan şiirleri teşvik edilmiştir (bk. Şuarâ, 224-227). Nitekim Hassan b. Sâbit' şiire teşvik edilmiş ve Cebrail'in (as) kendisiyle birlikte olduğu bildirilmiştir.

70- **(Bu), diri olanları uyarmak ve kâfirlere de o azap sözünün gerçek olması içindir.**

71- **Görmediler mi ki, biz kudretimizin eseri olarak onlar için birtakım hayvan yarattık da kendileri bunlara sahip oluyorlar!**

Bu ayetlerde: "En'âm"; koyun, sığır ve deve anlamına gelen neam'ın çoğuludur. Yüce Allah bu ayetlerde insanların yararı için, küçük ve büyük baş hayvanları yaratıp, insanlara boyun eğdirdiğini; insanların onlardan kiminin gücünden, kiminin etinden ve sütünden yararlandıklarını, buna karşılık insanların Allah'a şükretmeleri gerekirken, Allah'tan başka tanrılara taparak nankörlük ettiklerini bildiriyor. Oysa bu tanrılar kendilerine yardım edemez, aksine onlar tanrıları korumak için hazır asker gibi beklemektedirler.

72- **Biz bu hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Hem onlardan binekleri var, hem de onlardan yiyorlar.**

73- **Kendileri için onlarda daha birçok yararlar ve türlü içecekler var. Hâlâ şükretmeyecekler mi?**

74- **Onlar belki kendilerine yardım edilir diye, Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler.**

75- **Oysa bunların onlara yardıma güçleri yetmez. Aksine kendileri tanrıları korumak için hazır askerlerdir!**

76- **Onların sözleri seni üzmesin. Şüphesiz biz onların gizlemekte olduklarını da, açığa vurduklarını da biliriz.**

77- **İnsan, kendisini bir meni damlasından yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi?**

Âhireti inkâr eden kimse, kendisinin, menî damlasındaki gözle bile görülemeyecek kadar küçük bir sperm hücresinin, kadının yumurta hücresi ile birleşmesinden yaratıldığını görmüyor mu? Bu kadar küçük bir zerreden; düşünen, konuşan, aklıyla çeşitli tabiat olaylarına hâkim olabilen insan varlığının yaratılışı az mucize midir? İnsanı ve evreni yüce kudreti ile yaratan ve yöneten Allah, öldükten sonra insanı yeniden diriltemez mi?

Bu iki ayetin iniş sebebi şudur: Öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden Mekke müşriklerinden Âs ibn Vâil veya Übey ibn Halef, eline bir insan kemiği alarak Hz. Muhammed'e gelmiş ve: "Bu kemiği çürüdükten sonra, Allah mı diriltecek?" demişti. Hz. Peygamber de: "Evet o, seni de diriltecek ve cehenneme atacaktır" buyurdu.

78- **Yaratılışını unutarak bize bir de örnek vermeye kalktı. "Kim diriltecekmiş şu çürümüş kemikleri?" dedi.**

79- **De ki: "Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek, çünkü O her yaratmayı bilir."**

79. ayete göre, güç olan ilk olarak yapma ve yaratmadır. Evreni ve insanı ilk defa yaratmaya gücü yeten Allah'ın, ölümünden sonra onu yeniden diriltmesi daha kolaydır.

80- **"Size o yeşil ağaçtan bir ateş çıkaran O'dur. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz!"**

Her ağaç türünde sürtme sonucu ısınma ve ateşe dönüşüp yanma özelliği vardır. Fakat Arabistan çöllerinde Marh ve Afâr diye iki ağaç vardır ki, yeşil de olsa, birbirine sürtülünce çakmak vazifesi görür ve ateş yakmada kullanılır.

81- **"Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kâdir değil midir? Evet, elbette kâdirdir. Çünkü O her şeyi yaratan, her şeyi bilendir.**

Ayette gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, bu insanların benzerlerini yaratmaya da gücünün yeteceği vurgulanır. Bu ifadeden, Kıyamet günü kabirlerden kalkınca, ruhun üzerine giydirilecek bedenin, bu dünyadaki bedenle aynı değil, fakat onun benzeri olacağı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki ayetten anlaşılan da budur. "(Biz ölümü takdir ettik) ki yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir biçimde yeniden inşâ edelim." (Vâkıa, 60, 61).

82- **Onun işi, bir şeyi dilediği zaman, ona sadece "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.**

Allah'ın "tekvîn" sıfatını ifade eder. Bu sıfat da ezelidir. Allah bu sıfatıyla var olanı yok eder, yok olanı da var eder. Yaratmak, rızık vermek, azap etmek, diriltmek ve öldürmek gibi bütün fiiller tekvin sıfatına bağlıdır.

83- **O halde her şeyin mülkü ve tasarrufu elinde bulunan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir. Siz ancak O'na döndürülüp götürüleceksiniz!**

Ayette geçen "melekût", "mülk"ün mübalağa kipi olup "tam bir hakimiyetle saltanatın yönetim sırları" anlamına gelir. Avf ibn Mâlik, Hz. Muhammed'in ilk rekâtta Bakara, ikincide Âl-i İmran ve bir sure okuyarak kıldığı bir gece namazının ilk rükûunda şöyle dediğini nakletmiştir: "Ceberût, melekût, kibriyâ ve azamet sahibi olan Allah'ın şanı ne yücedir!" (Ebû Dâvûd, Salât, 147, Nesâî, Tatbîk, 12, 25, 73, 86).

42- FURKAN SURESİ

Mekke döneminin ortalarında nazil olmuştur. 77 ayettir. 68-70 arası üç ayetin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Bu surenin bütününün iniş sebebiyle ilgili kesin bir hadise bilinmemekle beraber, Allah Resulü'nün peygamberliği ve anlattıkları konusunda itiraz eden müşriklere cevaplar vermek, müminlerin de imanlarına kuvvet vermek üzere gönderildiği bildirilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Allah'ın şanı ne yücedir ki, âlemlere bir uyarıcı olmak üzere kulu Muhammed'e Furkan'ı indirdi!**

Ayetteki "âlemler" kelimesi, hem Arap toplumlarını, hem de bütün cihanı ifade eder. Çünkü Mekke ve çevresi ile ilgili, sınırlı çağrı mesajı içeren ayetler, kronolojik olarak bu ayetten önce inmiştir (bk. En'âm, 92, Şûrâ, 7).

"Furkan", bu ayette Kur'an anlamındadır. Doğruyu yalandan, iyiyi kötüden ayıran kitap demektir.

2- **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, bir çocuk edinmedi, mülkünde hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi yaratmış ve bir ölçüye göre düzenleyerek takdir etmiştir.**

3- **Onlar Allah'ı bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ne de yarar verebilen; öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra yeniden canlandırmaya güçleri yetmeyen birtakım tanrılar edindiler!**

4- **İnkâr edenler, "Bu, (Muhammedîn) uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu konuda başka bir topluluk da ona yardımda bulundu" dediler. Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular.**

5- **Yine onlar, "Bu Kur'an öncekilerin masallarıdır, başkalarına yazdırmış da sabah akşam kendisine okunmaktadır" dediler.**

Ayete göre, küfür ehli, okuma yazma bilmediği için, Hz. Muhammed'in Kur'an'ı başkasına yazdırdığını ve ezberlemek için akşam sabah kendisine okunduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Ankebut suresi 48. ayette bu açıkça bildirilir. "Sen bundan önce bir kitap okumuyordun, elinle de onu yazmıyorsun. Öyle olsaydı o zaman iptalciler kuşkulanırlardı!"

6- **De ki: "Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen Allah indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir."**

7- **Bir de "Bu peygambere ne oluyor? dediler. Yemek yiyor ve çarşılarda geziyor. Kendisiyle birlikte uyarması için ona, bir melek indirilmeli değil miydi?"**

8- **Yahut ona bir hazine verilmeli veya kendisinin, ürününden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Yine o zâlimler şöyle dediler: "Siz, ancak büyülenmiş bir adama uymaktasınız!"**

9- **Bir bak, senin hakkında nasıl benzetmeler yaptılar da çıkmaza girdiler. Artık hiçbir yol bulamazlar!**

10- **Şanı yüce olan Allah, dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri verir ve senin için köşkler de yapar!**

Bu ayette sözü edilen hazine ve bahçelerden daha iyisini, Allah dilerse dünyada da verebilir. Nitekim Müslümanlar asr-ı saadette, Suriye, Irak ve İran'ın verimli topraklarını ve saraylarını eline geçirmekle, bu nimetlerin benzerine sahip olmuşlardır.

11- **Onlar üstelik Kıyamet gününü de yalanladılar. Biz ise o Kıyamet gününü yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık.**

12- **Bu ateş onlara uzak bir mesafeden görününce, onun öfkesini ve uğultusunu işitirler.**

Ayette cehennemin insanı görmesi mecaz anlam olabileceği gibi, gerçek görme de olabilir. Günümüzde gizli kameralarla, bütün fabrika ve iş yerlerinin gözetlenebildiği ve her yere sesin ulaştırıldığı düşünülürse, bu akıl dışı bir şey olmaz. Nitekim kimi nass'larda cehennemin konuştuğu da vurgulanır (bk. Kâf, 39).

13- **Elleri boyunlarına bağlı olarak, onun dar bir yerine atıldıkları vakit de oracıkta yok olmayı isterler!**

14- **Bugün bir kez yok olmayı değil, birçok kez yok olmayı isteyin! (denilir).**

Bu ayette her türlü reenkarnasyon ihtimalleri ortadan kaldırılır.

15- **De ki: "Bu mu daha iyi, yoksa takva sahiplerine vaad olunan ebedilik cenneti mi? Orası onlar için bir mükâfat ve son varış yeri olmuştur."**

16- **Orada onlar için ne isterlerse var, hem orada ebedi olarak kalacaklar. Bu, Rabbinden yerine getirilmesi istenen bir vaattir.**

17- **O gün Rabbin onları Allah'tan başka taptıkları şeylerle toplar ve der ki: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu kaybettiler?"**

Bu ayetlerde puta tapanların durumunu tasvir eden bir sahne sunulmaktadır. Bu da tapılan putların onları tanımayacağı, kendilerine yardımcı olamayacağı bildiriliyor.

Onların taptıkları melekler, İsa ve Üzeyr, cinler ve putlar orada toplanarak, onlarda ilâhlık görenlerle aralarında yukarıdaki konuşmalar geçecektir. Onlara, bu sözleri söyleyen Yüce Allah'tır.

18- **Onlar: "Seni tenzih ederiz! Seni bırakıp da, senden başka dostlar edinmek bize yaraşmaz! Fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki sonunda seni anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular" derler.**

19- **Demek onlar sizi söylediklerinizde yalancı çıkardılar! Artık ne (azabı) geri çevirmeye ne de bir yardıma çare bulabilirsiniz! İçinizden kim zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız.**

20- **Biz senden önce de peygamberleri başka türlü göndermedik; şüphesiz onlar hem yemek yiyorlar, hem de çarşılarda geziyorlardı. Bir de sizi birbirinizle sınarız, bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görmektedir.**

21- **Bununla birlikte bizimle karşılaşmayı ummayanlar, "Bize meleklerin indirilmesi ya da bizim Rabbimizi görmemiz gerekmez miydi!" dediler. Andolsun ki, onlar kendi içlerinde büyüklük tasladılar ve büyük bir azgınlık ettiler.**

Araplar, haram aylarda bir düşmanla karşılaşınca "Hıcren mahcûra" der, bu sözle, "Bu aylarda savaş yasaktır, bize dokunmayın, arada engel var!" demek isterlerdi. İşte melekleri görünce de, kişi, "Ne olur, bize dokunmayın!" anlamındaki, bu sözle kurtulmaya çalışacaktır.

22- **Onların melekleri görecekleri gün, işte o gün, günahkârlara hiçbir müjde yoktur. Ve (size sevinmek) yasak, yasak, diyeceklerdir.**

23- **Onların yaptıkları her bir işi ele alırız da onu toz duman ederiz.**

24- **O gün cennetliklerin kalacakları**

yer daha iyi, dinlenecekleri yer pek güzeldir.

25- O gün, gökyüzü bulutlarla parçalanır ve melekler sıra sıra indirilir.

26- İşte o gün, gerçek mülk Rahmân'ındır. Kâfirlere ise o pek zor bir gündür!

27- O gün zâlim kimse ellerini ısırıp şöyle diyecek: "Keşke, ben de Peygamber'in yanında bir yol tutsaydım!"

Yukarıdaki ayetlerin Ukbe ibn Ebî Muayt hakkında indiği nakledilmiştir. Ukbe önce İslam'a girdiğini söylemiş, daha sonra Mekke müşriklerinin gönlünü hoş etmek için sözünden dönmüş ve Hz. Peygamber'e hakaretlerde bulunmuştu. Ukbe Bedir'de esir edilerek öldürüldü (Râzî, age, XXIV, 74).

28- "Eyvâh, keşke falanı dost edinmeseydim!"

29- Çünkü bana gelmişken, Kur'an'dan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yapayalnız ve yardımsız bırakıverir!

30- Peygamber der ki: "Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı büsbütün terk ettiler."

31- İşte biz böyle her peygamber için günahkârlardan bir düşman var ettik. Bununla birlikte yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter!

32- Yine o küfre düşenler dediler ki: "Bu Kur'an, ona hepsi birden indirilmeli değil miydi?" Biz onu kalbine iyice yerleştirelim diye böyle parça parça indirdik ve ağır ağır bir okuyuşla okuduk.

32. ayete göre, "Kur'an'ın tane tane (tertîl üzere) okunması", toplumda gerekli değişimi yapabilmek için gereklidir. Çünkü bütün emir ve yasakları, cezaları ve yükümlülükleri bir anda uygulamaya koymak, topluma ağır gelir. Yanlış bile olsa, toplumda yüzyıllarca uygulanan, gelenek haline gelen kuralları, bir anda değiştirmek insan yaratılışına uygun düşmez. Bu yüzden Kur'an, 23 yıl gibi bir zaman diliminde, parça parça gelmiştir (krş. İsrâ, 106).

33- Onlar sana herhangi bir meselle gelmezler ki, biz sana (ona karşı) doğrusunu ve açıklamanın daha güzelini getirmiş olmayalım!

34- O yüzüstü cehenneme sürülecek olanlar var ya! işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

Enes ibn Mâlik'in, "Ey Allah'ın Nebisi! Kıyamet günü küfür ehli yüzüstü nasıl toplanır?" sorusuna, Allah'ın Resulü şöyle cevap vermiştir: "Dünyada onu, iki ayağı üzerinde yürütmeye gücü yetenin, Kıyamet günü yüzüstü yürütmeye gücü yetmez mi?" Enes: "Rabbimizin yüceliği hakkı için, elbette yürütür." dedi (Buhârî, Tefsir, 25/1).

35- Andolsun biz, Musa'ya o Kitab'ı verdik ve kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

36- "Haydi, ayetlerimizi yalan sayan o kavme gidin!" dedik. Sonunda o kavmi yerle bir ettik!

37- Nuh kavmini de, peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk ve onları insanlara bir ibret yaptık. Biz zalimler için acıklı bir azap hazırlamışızdır.

38- Ad'ı, Semud'u, Ress halkını ve bunların arasında daha birçok kavimleri de helâk ettik!

38. ayete göre, "Ad", Hud'un (as), "Semud", Salih'in (as) kavmidir. "Ress" kavmi hakkında farklı görüşler vardır. Daha çok Şuayb'ın (as) kavmi olarak bilinir. Bunlar da küfürleri yüzünden helâk olmuştur. Yıkıma uğrayan "o belde/kent" den kastedilen, Lut'un kenti Sodom'dur.

39- Onların herbirine öğüt olarak meseller anlattık. (Öğüt almadıkları için de) hepsini kırıp geçirdik!

40- Andolsun ki, (Şu Mekkeli putperestler) belâ yağmuruna tutulan o kente uğramışlardır. Peki onu görmediler mi? Hayır onlar öldükten sonra dirilmeyi ummuyorlar!

Ticaret amacıyla Şam yöresine giden Kureyşlilerin yolu üzerinde, taş yağmuru ile helâk edilen Sedum kenti vardır ki, Lut (as) kavminin en büyük kenti idi.

41- Seni gördükleri vakit eğlence konusu yaparak diyorlar ki: "Bu mu o Allah'ın peygamber diye gönderdiği?"

42- "Şayet tanrılarımıza tapmakta sebat göstermeseydik, gerçekten de bizi neredeyse tanrılarımızdan saptıracaktı!" Onlar azabı gördükleri vakit, kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!

43- Sen tutkularını kendine ilâh edinen kimseyi gördün mü? Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?

44- Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini veya düşüneceklerini mi sanıyorsun? Onlar sırf hayvan gibi, hatta gidişçe daha da sapkındırlar!

Bu ayetler Hz. Peygamber'i (sav) teselli etmektedir. A'râf, 179. ayette benzer karşılaştırma yer alır. Başka bir ayette, ...İşte halkın en şerlileri onlardır." (Beyyine, 6) ifadesi yer alır.

45- Rabbinin gölgeyi nasıl uzatmakta olduğunu görmedin mi? Dileseydi onu elbet hareketsiz de kılardı. Sonra biz ona Güneş'i delil kıldık.

46- Sonra da gölgeyi yavaş yavaş kendimize çekip almaktayız!

47- Geceyi size bir örtü, uykuyu dinlenme vakti yapan O'dur. Gündüzü de çalışma zamanı yaptı.

48-49- Yine rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz onunla ölü bir beldeyi diriltelim, yarattığımız nice hayvan sürülerine ve birçok insan topluluklarına su sağlayalım diye gökten tertemiz bir su indirmekteyiz.

50- Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışızdır. Yine de insanların çoğu dayatmakta, nankörlükten başkasına yanaşmamaktadır.

51- Dileseydik elbet her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

52- (Madem ki yalnız seni gönderdik), öyleyse kâfirlere boyun eğme ve bu Kur'an'la, onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!

53- İki denizi birbirine salıveren O'dur. Şu tatlı ve susuzluğu giderici, şu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin arasına birbirine geçmelerine engel bir perde koymuştur.

Ayette sözü edilen suyun temel kaynağı denizdir, deniz suyu tuzludur. Bunun nedeni, içindeki canlıları korumaktır. Karada yaşayan bitki ve canlılar içinse, tuzlu su zararlıdır. Bu yüzden, denizden yükselen su buharı, tuzdan arınmış olarak bulutları oluşturur ve temiz su olarak yeryüzüne iner. Denizlerden toprağa karışan sular da, toprak tarafından tuzu süzülür ve yeraltı suları olarak, bitki ve insanlara ulaşır. Burada, tuzlu su ile temizi ayıran ve bunu ayrı tutan bir engel vardır. Bu da yaratılışa dayanan "sünnetullah"tır.

54- O sudan bir insan yaratıp ona bir soy bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba yapan O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.

55- **Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere tapıyorlar! Böylece inkârcı kişi Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.**

56- **Biz seni ancak bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.**

57- **De ki: "Ben sizden buna karşı bir ücret değil, ancak Rabbine bir yol tutmak isteyen kimseler (olmanızı) istiyorum."**

58- **Sen, ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan ve O'nu hamd ile tesbih et! Kullarının günahlarına O'nun muttali olması yeter.**

Hamdle tesbih; "Sübhânellahi ve'l-hamdü lillâhi" (Allah'ı bütün eksik sıfatlardan tenzih ederim, her türlü övgü Allah'a aittir) övgü cümlesiyle yapılabilir.

59- **Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a hükmeden Rahmân'dır. Haydi ne dileyeceksen o her şeyden haberdar olan Allah'tan dile!**

Bu ayette Yüce Allah'ın gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yaratıp sonra Arş'a yerleştiği belirtilmekte ve bunu bir bilene sorması istenmektedir. Bir bilen (habîr) müfessirlerin çoğuna göre kitap ehlidir. "Bilmiyorsanız, zikir ehline sorun!" ayetinde de zikir ehli, kitap ehli olarak tefsir edilmiştir.

60- **Onlara: "Rahmân'a secde edin!" dendiği zaman, "Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?" derler ve bu emir, onların nefretini arttırır.**

Secde ayeti olup okuyana ve dinleyene secde etmek Hanefilere göre vâcip, diğer fakihlere göre sünnettir.

61- **Gökte burçlar yaratan, orada bir kandil (Güneş) ve nurlu bir Ay var eden Allah'ın şanı ne yücedir!**

Ayette, "Burçlar", yıldızların yörüngelerinde göründükleri noktalardır. "Ve ceale fîhâ" deki zamir en yakın olan "burûc"a gider. Burûc, burc'un çoğuludur. Görünmek anlamına gelen burç, yüksek bina demektir. Kalenin yüksek kulelerine de burç denir.

62- **Yine ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.**

63- **O çok merhametli olan Allah'ın (has) kulları o kimselerdir ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahiller kendilerine laf attıkları vakit, "Selâmetle" deyip geçerler.**

64- **Onlar Rablerine secdeler ve kıyamlar ederek yatarlar.**

Bu ayette gece ibadeti ile meşgul olanlardan övgü ile söz edilir. Gece ibadetiyle ilgili ayetlerden bazıları şunlardır: Secde, 16; Zâriyât, 17, 18; Zümer, 9; Müzzemmil, 20).

65- **"Ey Rabbimiz! Cehennem azabını üzerimizden sav! Çünkü onun azabı geçici bir şey değildir." derler.**

66- **Orası şüphesiz ne kötü bir uğrak, ne kötü bir konaktır!**

67- **Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; bu ikisi arasında orta bir yol tutarlar.**

68- **Yine onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Her kim bunları yaparsa ağır cezaya çarpar.**

68-70. ayetlerin Medine'de indiği nakledilmiştir. Abdullah ibn Mes'ud'dan (ra) rivayete göre, Hz. Peygambere büyük günahlar sorulunca; a) Seni yarattığı halde, Allah'a eş koşman, b) Doyuramama korkusuyla çocuğunu öldürmen, c) Sana güvenen

komşu kadını ile zina etmen. Bu cevapları onay niteliğinde bu ayetler inmiştir (Buhârî, Tefsir, 25/2). İbn Abbas'a göre; müşriklerden çok cinayet işleyen ve çok zina eden kimileri Hz. Muhammed'e gelerek, İslam'a girerlerse, iyi amellerinin buna kefâret olup olmayacağını sormaları üzerine bu ayetler inmiştir (İbn Kesîr, Muhtasar, II, 639).

69- **Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır.**

70- **Ancak tevbe ve iman edip salih bir amel işleyenler müstesnadır. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Bu ayete göre, her kim bütün bunlara dünyada kesin tevbe ederse, Allah tevbesini kabul edebilir. Bu ayet, zina edenin ve katl suçu işleyenin tevbesinin geçerli olduğunu gösterir. Bu ayet, Nisa suresindeki, "Kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir." (Nisa, 93) ayeti ile çelişmez. Bu ayetin Medine'de inmiş olması da sonucu değiştirmez, çünkü Nisa suresindeki ayet mutlak olup, tevbe etmeyen kimseye hamledilir.

Diğer yandan Ehl-i Sünnet, büyük günah işleyenin durumunun Allah'ın dilemesine bağlı olarak affedilebileceğini kabul eder.

İbn Abbas'a, "Bir mümini kasten öldüren..." (Nisa, 93) ayeti ile yukarıdaki 68-70 arası ayetler arasındaki ilişki sorulunca, şöyle cevap vermiştir: Bu sonuncu ayetler indiği sırada, Mekke halkı olarak bizler Allah'tan yüz çevirir, Allah'ın haram kıldığı cana kıyar ve zina ederdik. Bu yüzden Allah, "Ancak tevbe eden, iman eden ve salih bir amel işleyen bunun dışındadır..." (Furkan, 70) ayetlerini indirmiştir." (Buhârî, Tefsir, 25/3).

71- **Her kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.**

71 ve sonrası ayetlerle, aşağıdaki ayetlerde günahın çeşidi ve derecesi için bir ayırım yapılmaksızın, tevbe kapısının daha da genişletildiği görülür. "Onlar bilmediler mi ki, kullarından tevbeyi kabul eden ve sadakaları alan Allah'tır." (Tevbe, 104). "De ki: Ey kendileri aleyhinde aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Zümer, 53). "Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örter ve sizi güzel bir yere sokarız." (Nisa, 31).

72- **Yine onlar, yalan yere şahitlik etmezler, boş sözle karşılaştıklarında (oradan) vakarla geçip giderler.**

73- **Onlar, kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında, onlara karşı sağır ve kör kimseler gibi davranmazlar.**

74- **Onlar: "Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder yap!" derler.**

75- **İşte bunlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamları ile mükâfatlanacak ve orada saygı ve selâm ile karşılanacaklar.**

75-76. ayetler, 63. ayetteki "Rahmân'ın kulları..." mübtedasının haberidir. Ondan sonra gelen ayetler, onun sıfatları olur (bk. Celâleyn, Furkan, 63).

Yukarıdaki ayete göre, cennetteki bu karşılanma melekler veya birbiri tarafından olacaktır.

76- **Orada sürekli olarak kalacaklar.**

Orası ne güzel bir kalma yeri ve ne güzel bir makamdır!

77- De ki: "Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin! Madem ki yalanladınız, o halde yarın ceza yakanızı bırakmaz!"

43- FÂTIR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 45 ayettir. Adını, ilk ayetteki "Fâtır" kelimesinden almıştır. Fâtır, yaratan anlamına gelmektedir. Sureye "Melaike" adı da verilmiştir. Bu surede, müşriklerin iftiralarına karşı Allah Resulü (sav) teselli edilmekte, sonunda bütün işlerin Allah'a döndürüleceği açıklanmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yarattığı şeyleri dilediği kadar artırır. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.

"Fâtır" fatara kökünden ism-i fâil olup, fatr mastarı, bir şeyi uzunlamasına yarmak demektir. Fatara'llahü el-halka: Allah yokluğu yarıp yaratıklarını ortaya çıkardı, demektir. Bu ayette gökleri ve yeri yaratan, üçer, dörder kanatlı melekleri yaratıp kendisiyle kulları arasında elçiler yapan Allah övülüyor. Allah'ın vereceği rahmet ve nimete kimsenin engel olamayacağı, vermediğini de O'ndan başka kimsenin veremeyeceği vurgulanmaktadır.

2- Allah'ın insanlara açacağı bir rahmeti tutacak yoktur. O'nun tuttuğunu da O'ndan sonra salacak yoktur. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

Ayetteki nimet kapsamına rızık, mal, mülk, güvenlik, sağlık, peygamberlik vb. girer.

3- Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın! Allah'tan başka gökten ve yerden size rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse, nasıl oluyor da, çevriliyorsunuz!

4- Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, (bil ki), senden önceki elçiler de yalanlandı. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.

5- Ey insanlar! Allah'ın verdiği söz gerçektir. O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve çok aldatıcı olan şeytan da sizi Allah konusunda kandırmasın!

Allah'ın gerçek olarak verdiği söz; yeniden dirilme, mahşerde hesap verme ve ceza konusundaki sözüdür.

6- Çünkü şeytan, sizin için bir düşmandır. Bu yüzden siz de onu düşman edinin! O, kendi yandaşlarını, alevli ateş ehlinden olmaya çağırır.

7- İnkâr edenlere şiddetli bir azap vardır. İnanıp iyi işler yapanlara ise bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

8- Kötü işi kendisine süslenip de onu güzel gören kimse, (hiç iyi kimse gibi olur mu?) Allah dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola eriştirir. Öyleyse sen onlara üzülerek kendini helâk etme! Çünkü Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.

Şeytan birtakım kötülükleri süslü gösterdiği için, onun tuzağına düşen kimseler, bu gibi işleri güzel sanırlar. Akıllarıyla düşünüp o işin kötü olduğunu anlamak istemezler. Allah'ın dilediğini doğru yola iletmesi, dilediğini de saptırması, insanın kendine ait bir irade gücünün bulunmadığı anlamına gelmez.

9- **Allah, rüzgârları gönderip bulutu harekete geçirir. Derken, biz o bulutu ölü bir bölgeye göndeririz de, onunla yeri ölümünden sonra diriltiriz. İşte ölümden sonra yeniden dirilme de böyledir.**

10- **Kim güç ve şeref istiyorsa, bilsin ki bütün güç ve şeref sadece Allah'ındır. O'na, ancak güzel sözler yükselir, onları da Allah'a sâlih amel ulaştırır. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince; onlar için şiddetli bir azap vardır. Üstelik onların tuzağı da bozulur.**

Ayette sözü edilen güzel sözler, yazılı olan sayfalar, O'nun göğüne veya arşına yükselir ve kabule ulaşır. Güzel sözcükler; tevhid, tesbih (sübhânallah), tahmîd (elhamdü lillâh), tekbir (Allahüekber), dua, istiğfar ve zikirlerin hepsini içine alır. Bunların hepsi şu cümlede toplanır: "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber" (Allah'ı bütün eksik sıfatlardan tenzih ederim, her türlü övgüye lâyık olan Allah'tır, Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur, Allah en yücedir).

11- **Allah sizi önce topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratmış, sonra da sizi eşler haline getirmiştir. O'nun bilgisi dışında ne bir dişi gebe kalır ne de doğurur. Ömrü uzatılan ya da ömrü kısaltılan hiç kimse yoktur ki bir kitapta yazılı olmasın! Şüphe yok ki bu, Allah'a göre kolaydır.**

12- **İki deniz birbirine eşit olmaz. Biri tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; diğeri ise tuzludur, acıdır. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz ve takacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan aramanız ve şükretmeniz için, gemilerin onu yararak gittiğini görürsün.**

Deniz suyu ile göl ve nehir suları bir değildir. Biri tuzlu, diğeri tatlı ve içilebilir kıvamdadır. Balıketi bunlardan elde edilir; yine inci, mercan, sedef gibi süs eşyası denizlerden çıkarılır.

13- **O, geceyi gündüzün, gündüzü de gecenin içine sokar. O, herbiri belli bir süreye kadar akıp gidecek olan Güneş'i ve Ay'ı, buyruğu altına almıştır. İşte bu, Rabbiniz Allah'tır; hükümranlık O'nundur. O'nun dışında taptıklarınız bir çekirdek zarına bile sahip olamazlar.**

Ayette, Güneş ve Ay'ın kendi ekseni çevresinde ve bir yörünge üzerinde kendileri için belirlenen bir zamana doğru hareket ettiklerini, bu süre dolunca düşebileceklerini, yani Kıyamet denilen olayla evrenin sonunun geleceğine işaret edilir (bk. Lokman, 29; Zümer, 5; Yâsin, 38).

14- **Eğer onları çağırsanız, çağırmanızı işitmezler, işitseler bile size cevap veremezler. Onlar, Kıyamet gününde de, sizin ortak koşmanızı inkâr edeceklerdir. Bunları sana hiç kimse, her şeyi bilen Allah gibi haber veremez!**

15- **Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve övgüye lâyıktır.**

İnsan, doğumundan ölümüne kadar her nefeste oksijen tüketmesi ve karbon dioksit çıkarmak zorunda bulunması, belli sürelerde yeme-içme zorunluluğu gibi nedenlerle, her an yaratıcısının verdiği nimetlere muhtaçtır. Ayette "İnsan zayıf olarak yaratılmıştır." (Nisa, 28) buyurulur.

16- **Allah, dilerse sizi yok eder ve (yerinize) yeni bir halk getirir.**

17- **Bu da, Allah'a göre güç değildir.**

18- **Hiç kimse günahkâr, başkasının günah yükünü çekmez. Yükü ağır olan kimse, onu taşımak üzere, (bir başkasını) çağırsa, çağırdığı kişi yakını olsa bile,**

bu yükten ona hiçbir şey yükletilmez. Sen, ancak görmedikleri halde, yine de Rablerinden sakınanları ve namazı kılanları uyarabilirsin! Kim arınırsa, (bilsin ki), o, ancak kendisi için arınmış olur. Sonunda dönüş Allah'adır.

18. ayette, herkesin kendi yaptığından sorumlu olduğu, akraba bile olsa Kıyamet gününde, kimsenin bir başkasının yükünü çekmeyeceği belirtiliyor. Müşrikler, "Allah'a inanmamak günah ise, biz sizin günahınızı da yükleniriz." diyerek insanları, İslam'a girmesine engel olmaya çalışıyorlardı. Ayet onlara bir cevaptır.

19- **Ne kör ile gören eşit olur.**

20- **Ne de karanlıklar ile aydınlık.**

21- **Ve ne de gölge ile sıcaklık.**

22- **Dirilerle ölüler de eşit olmaz. Gerçi Allah dilediğine işittirirse de sen, kabirlerde bulunanlara işittirecek değilsin!**

23- **Sen sadece bir uyarıcısın.**

24- **Şüphesiz biz seni gerçek ile hem bir müjdeleyici, hem de bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın!**

25- **Onlar seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Onlara peygamberleri açık mucizelerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitapla gelmişlerdi.**

Ayetteki "zübür"; sayfalar, yazılı belgeler demektir. Bununla; Hz. Âdem, İdris, Şit ve İbrahim'e (as) gönderilen sayfalar; Kitap'la da Tevrat, İncil ve Zebûr kastedilmiştir.

26- **Sonra ben o inkâr edenleri tutup yakaladım. Beni inkâr etmek nasıl oldu?**

27- **Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi de, biz onunla çeşitli renklerde birçok meyveler çıkardık. Dağlarda da yollar var, beyazlı kırmızılı çeşitli renklerde ve kapkara topraklar var.**

28- **Yine insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi türlü renklerde olanlar var. Kulları içinde Allah'tan ancak âlimler korkar. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, çok bağışlayandır.**

Bu ayette bilginden kastedilen, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarını bilip, O'nu ulu ve yüce sayan bilginlerdir. İlmi teşvik eden pek çok ayet vardır (bk. Zümer, 9; Tâhâ, 114).

Bir hadis: "İlim elde etmek için yola giden kimseye Allah cennet yollarından birini açar. Melekler onlara karşı memnun olduklarını göstermek için kanatlarını yere sererler." (Ebû Dâvud, İlim, 2).

29- **Allah'ın kitabını okuyup ardınca gidenler ve namazı kılıp kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve açık sarf edenler, asla batma ihtimali olmayan bir kazanç umabilirler.**

Ayette; "Ticâreten len tebûr" (asla zarara uğramayacak ticaret) için üç şart öngörülmüştür: a) Allah'ın kitabını okumak, b) Farz ve nâfile namazları kılmak, c) Gizli ve açıktan zekât ve sadaka vermek (krş. Nisa, 173; Nûr, 37).

30- **Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam olarak ödedikten başka, lütfundan kendilerine fazlasını da verecektir. Çünkü O çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir.**

31- **Kitaplar içinde sana vahyettiğimiz kitap da, kendinden öncekileri tasdik edici olmak üzere bir haktır. Şüphe yok ki Allah, kullarının bütün hallerinden haberdardır ve her şeyi görendir.**

32- **Sonra biz o kitabı, kullarımızdan seçtiklerimize miras bıraktık. Onlardan da nefislerine zulmeden var, orta yolu tutan var, Allah'ın izniyle hayır işlerinde yarışanlar da var. İşte büyük lütuf budur.**

Hz. Peygamber döneminde, tamamı vahiy kâtiplerince yazılan sure ve ayetlerin, yazılı belge (kitab-mektûb) hâlini aldığı, Hz. Ebû Bekir döneminde, en az iki tanıkla metin kontrolü yapıldıktan sonra, "Mushaf-ı Şerîf"in (İmam nüshanın) meydana getirildiği, Hz. Osman döneminde çoğaltılan bu nüshanın, hâlen yeryüzünde elde bulunan Kur'an nüshalarına modellik yaptığı bilinmektedir. Bütün bunları, önceden bilen yüce yaratıcının, Kur'an'a, inişi sırasında, "Kitab/ el-Kitab" ifadesini kullanması, "yazılı vahiy mesajı" anlamındadır.

"Nefsine zulmeden", Kur'an'la amelde eksiği olan; "orta yolu tutan", vaktinin çoğunda Kur'an'la amel eden; "hayırda öne geçmek için yarışan" ise, kendisi amel ettiği gibi başkasına da öğretip amel etmesine sebep olan kimsedir. Çoğunluğa göre, "sâbikûn" (hayırda yarışanlar) asıl peygamber vârisleridir (bk. Vâkıa, 10, 11, 12).

33- **Onlara Adn cennetleri vardır. Onlar oraya girecekler, orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir. Orada giysileri de ipektir.**

34- **Onlar orada şöyle demektedirler: "Hamdolsun Allah'a ki bizden o tasayı giderdi. Gerçekten Rabbimiz çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir."**

35- **"Bizi lütfuyla kalınacak bir yurda yerleştirdi. Artık burada bize bir yorgunluk gelmeyecek, burada bize bir usanç gelmeyecektir."**

36- **İnkâr edenlere gelince, onlara cehennem ateşi vardır. Ölümlerine hüküm verilmez ki ölsünler, kendilerinden cehennem azabı da hafifletilmez! İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız!**

"Kadâ" kökünden "lâ yukdâ" fiili "alâ" harfi cerri ile gelince; "aleyhine hükmedilmez, ölümüne karar verilmez, ölmesine imkân verilmez." demektir.

37- **Onlar orada şöyle feryat ederler: "Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar da, daha önce yapmış olduklarımızdan başka salih bir amel işleyelim!" (Kendilerine), "Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti! Şimdi azabı tadın bakalım! Çünkü zalimleri kurtaracak yoktur!" (denir).**

İnkârcılar cehenneme girince, yeniden dünyaya dönüp iyi işler yapmak için yalvarırlar. Ancak bunun bir yararı olmaz.

38- **Şüphe yok ki Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Elbette O, sinelerin içinde olanları da bilir.**

39- **Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Artık kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Rableri katında, kâfirlere nankörlükleri öfke ve gazaptan başka bir şey artırmaz. Yine kâfirlere nankörlükleri ziyandan başka bir şey artırmaz.**

Ayette, Allah'ın Müslümanları yeryüzünde hükümran halifeler yapacağına, onların ileride büyük devletler kurup başlarına halifeler geçeceğine işaret edilir.

40- **De ki: "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ortaklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Yoksa biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerine aldatmadan başka bir şey vaat etmiyorlar.**

41- **Doğrusu gökleri ve yeri yok olmaktan, Allah tutuyor. Andolsun ki eğer yok oluverirlerse, onları O'ndan başka**

kimse tutamaz. Gerçekten O, çok yumuşak davranan, çok bağışlayandır.

42- Onlar Allah'a olanca güçleriyle yemin etmişlerdi ki, kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklardı. Fakat kendilerine uyarıcı bir peygamber geldiği zaman, bu onların sadece nefretini artırdı.

43- Yeryüzünde böbürlenme ve kötü bir tuzak düzeni! Oysa kötü tuzak ancak sahibinin başına dolanır. O halde onlar öncekilerin kanunundan başka ne bekliyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma da bulamazsın.

Sünnetullah: Allah'ın yasası, kanunu demektir. Allah'ın evreni yönetirken koyduğu kurallar, yaratıkları hakkındaki hüküm ve âdetleri kastedilir. Tabiat olaylarında sebep- sonuç ilişkisi, fizik, kimya, biyoloji, astronomi vb. pozitif bilimlerde görülen standart ilişkiler bu kapsamdadır.

Sünnetullah üçe ayrılır:

1. Mucizeleri gördüğü halde ısrar ve inatla, dönemin peygamberini inkâr edenleri Allah'ın helâk eder (bk. Fâtır, 43; Müslim, Fazâil, 81).

2. Bir toplum, çoğunlukla kendi özündeki etik değerleri değiştirip bozmadıkça, Allah o toplumu değiştirmez (Ra'd, 11).

3. Evrenin yaratılışı ve yönetimi ile ilgili olarak konulan fizik, kimya, biyoloji vb. kanunlar olup, bunlar belli kurallara göre varlığını sürdürür (bk. Fussilet, 12; Nahl, 20, 21).

44- Onlar yeryüzünde gezip bir bakmadılar mı, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Oysa onlar, bunlardan daha güçlüydüler. Göklerde ve yerde hiçbir şey Allah'ı âciz bırakamaz. Çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

45- Bununla birlikte Allah, insanları işledikleri günahlar yüzünden hemen yakalayıverseydi, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar erteliyor. Sonunda süreleri geldiği vakit gereğini yapar. Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.

44- MERYEM SURESİ

Hz. Muhammed'in peygamber oluşunun 5. yılında, Habeşistan'a hicretten önce nazil olmuştur. 98 ayettir. 58 ve 71. ayetlerinin Medine'de indirildiğine dair rivayet de vardır (İbn Âşûr, XVI, 57-58). 103 kadar sahabenin Habeşistan'a hicreti, Mekke müşriklerini endişelendirmiş ve onları geri getirmek üzere (o zaman henüz İslam'a girmemiş olan) Amr ibnü'l-Âs ile Abdullah ibn Ebî Rabîa'yı arkalarından göndermişlerdi. Habeş Necâşîsi'nin önünde konuşan kafile başkanı Cafer b. Ebî Tâlib (Tayyâr), kralın isteği üzerine Meryem suresinin ilk 34 kadar ayetini okuyunca, kral ve rahipler göz yaşlarını tutamamış ve bu sözlerin Hz. Musa ve Hz. İsa'ya inenlerle aynı kaynaktan olduğunu söylemişlerdir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2- Bu, Rabbinin Zekeriyya kuluna olan rahmetini anmadır.

3- Hani o, Rabbine gizli bir sesle nida etmiş,

4- Demişti ki: "Ey Rabbim! İşte ben, kemiklerim zayıfladı, yaşlılıktan saçlarım

ağardı. Ey Rabbim! Sana yaptığım dua sayesinde hiç bedbaht olmadım."

5-6- "Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Bu yüzden bana katından, yerime geçecek bir velî (oğul) ver ki, o bana ve Yakub oğullarına vâris olsun! Hem de onu ey Rabbim rızana lâyık kıl!"

7- Allah dedi ki: "Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeliyoruz, adı Yahya'dır. Bundan önce ona kimseyi adaş yapmadık!"

8- Zekeriyya dedi: "Ey Rabbim! Karım kısır ve ben de yaşlılığın son sınırına varmışken, benim nasıl oğlum olabilir?"

9- Dedi: "Öyledir ama, Rabbin diyor ki: O bana göre kolaydır, nitekim bundan önce seni yarattım, halbuki sen hiçbir şey değildin."

Hz. Zekeriyya'nın kısırken veya ileri yaşta doğum yapması, Hz. İsa'nın babasız doğumu olayına bir giriş niteliğindedir (krş. Hud, 72).

10- Zekeriyya dedi: "Ey Rabbim! Öyleyse bana bir işaret ver!" Allah da, "Senin işaretin, sapasağlam olduğun halde tam üç gün boyunca, insanlarla konuşmamandır." dedi.

11- Bunun üzerine, Zekeriyya mabetten kavminin yanına çıkıp onlara, "Sabah akşam Allah'ı tesbih edin!" diye işarette bulundu.

12- "Ey Yahya! Kitaba sımsıkı sarıl!" (dedik) ve ona daha çocuk iken hikmet verdik.

Hz. Yahya'nın nitelikler: a) Kendisine hüküm ve hikmet verilmesi, b) Yumuşak kalpli olması, c) Günahlardan arınmış olması, d) Takva sahibi olması, d) Ana babasına karşı şefkatli olması.

13- Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve arınmışlık da (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi.

14- Ana babasına karşı çok iyi davranırdı, zorba ve isyankâr değildi.

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün ona selam olsun!

16- Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17- Sonra onlarla kendi arasına bir perde çekti. Biz ona ruhumuz Cebrail'i gönderdik; o, ona tam bir insan şeklinde göründü.

Âl-i İmrân suresi 35-37. ayetlerde, Hz. Meryem'in doğuşu ve iffetli bir şekilde yetiştiği anlatılır.

18- Meryem dedi: "Ben senden o çok merhametli olan Allah'a sığınırım. Eğer O'ndan korkuyorsan (bana dokunma)!"

19- Melek dedi: "Ben sadece sana tertemiz bir oğlan çocuğu bağışlamak için, Rabbinin gönderdiği bir elçiyim."

20- Meryem dedi: "Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmamıştır ve ben iffetsiz de değilim?"

21- Melek dedi: "Bu böyledir. Ancak Rabbin diyor ki: Bu, bana göre kolaydır. Hem biz onu katımızdan insanlar için bir mucize ve bir rahmet kılacağız. Üstelik bu, önceden kararlaştırılmış bir iştir!"

22- Meryem ona gebe kaldı ve bu yükü ile uzak bir yere çekildi.

Çoğunluğa göre Meryem'in gebelik süresi normal süre olan dokuz aydır. Sekiz veya altı ay diyenler, hatta gebe kalır kalmaz doğurduğunu söyleyenler de vardır. Ancak çoğunluğun görüşü daha sağlamdır.

23- Sonra doğum sancısı onu bir hurma dalına tutunup dayanmaya zorladı.

"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" dedi.

24- **Melek, Meryem'e aşağı tarafından şöyle seslendi: "Tasalanma; Rabbin alt tarafında bir su kaynağı var etti."**

25- **"Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine olgun, taze hurmalar dökülsün!"**

26- **"Artık ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen, "Ben, o Rahman olan Allah'a, susma orucu adadım. Onun için bugün hiç kimseyle konuşmayacağım." de.**

O dönemde susma yoluyla oruç vardı, ya da oruçlu iken konuşmazlardı (krş. Meryem, 10; Âl-i İmran, 41.

27- **Sonra Meryem onu (İsa'yı) yüklenerek kavmine getirdi. Onlar, "Ey Meryem, dediler, sen gerçekten tuhaf bir iş yaptın!"**

28- **"Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi."**

Hz. Meryem, Hz. Harun'un (as) erkek veya kız kardeşinin soyundandı. Kimilerine göre ise doğrudan Harun'un (as) soyundandır. Bu yüzden kendisine böyle hitap edilmişti (bk. Beyzâvî, Meryem, 28).

29- **Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. Onlar dediler ki: "Biz, beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?"**

30- **Çocuk dedi ki: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı."**

31- **"Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı. Yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti."**

Ayet namaz ve zekât gibi, İslam'ın önemli şartlarından olan ibadetlerin Hristiyanlıkta da bulunduğunu gösterir.

32- **"Beni anneme karşı saygılı kıldı ve beni azgın bir zorba yapmadı."**

33- **"Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün bana selam olsun!"**

34- **İşte hakkında (Yahudilerle Hristiyanların) çekişip durdukları Meryem oğlu İsa'ya dair gerçek söz budur!**

35- **Allah'ın bir çocuk edinmesi olacak şey değildir! O, böyle şeylerden uzaktır. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece, "ol!" der, o da oluverir.**

36- **"Şüphesiz benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz Allah'tır. Öyleyse O'na ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur!"**

37- **Ne var ki fırkalar (Yahudi ve Hristiyanlar) kendi aralarında (İsa konusunda) görüş ayrılığına düştüler. O büyük güne ulaşıldığında, vay o inkâr edenlerin haline!**

Çeşitli gruplar Hz. İsa için; "Allah'ın oğlu; Allah'ın kendisi; o, bizzat tanrıdır, yere indi, sonra yine göğe çekildi." demişler, Melkânî gibi kimi gruplar da, "İsa üç asıldan biridir. Yani; Allah, oğul İsa ve anne Meryem üçlüsü ilâhtır." demişlerdir. Kimileri de, "İsa; Allah'ın kulu, elçisi, ruhu ve kelimesidir." demiştir (bk. Kurtubî, Câmi', XI, 71, 72).

38- **Onlar bize gelecekleri gün, neler işitecekler, neler görecekler! Fakat o zalimler bugün apaçık bir sapıklık içindedirler!**

39- **Onlar gaflet içinde iken ve iman etmezlerken, insanların pişmanlık duyacağı ve işin bitirilmiş olacağı o gün ile onları uyar!**

Ansızın gelebilecek olan ölüm anı veya Kıyamet günü "pişmanlık günü" olarak nitelendirilmiştir.

40- **Hiç şüphesiz bütün dünyaya ve**

üzerindekilere biz vâris olacağız. Ve onlar bize döndürülecekler.

41- Kitap'ta İbrahim'i de an. Çünkü o, özü sözü doğru bir peygamberdi.

42- O, bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım! O işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"

Ayette "Yâ ebeti" ifadesindeki "te", izâfet "ye" sinden ivazdır. Aslı, "Yâ ebî!" (Ey babacığım!) şeklindedir. Babasının adı Azer olup, putlara tapardı.

43- "Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi; bana uy ki, seni dosdoğru bir yola eriştireyim."

44- "Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a isyan etti."

45- "Babacığım! Doğrusu ben korkarım ki, sana çok merhametli olan Allah'tan bir azap dokunur da şeytana dost olursun!"

46- Babası dedi: "Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin olsun ki, eğer bundan vazgeçmezsen seni taşlarım! Haydi, bir süre benden uzak dur!"

47- İbrahim dedi: "Sana selam olsun, senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır."

Küfür ehli olan birisi için bağışlanma dilemenin anlamı; Allah Teâlâ'nın onu tevbe ve iman etmeye muvaffak kılmasını istemektir (bk. Beyzâvî, Meryem, 47).

48- "Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı bırakıp çekilirim de yalnızca Rabbime dua ederim. Umulur ki Rabbime dua sayesinde bahtsız olmam!"

49- İbrahim onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzaklaşınca, biz ona İshak'ı ve Yakub'u verdik ve her birini peygamber yaptık.

Hz. İbrahim, kavminden ayrılıp Şam'a hicrete karar verince, önce Harran'a gitmiş, orada Hz. Sare ile evlenmiştir. Ondan İshak, onun soyundan da Yakub (as) dünyaya gelmiştir. İbrahim'in (as) öbür eşi Hz. Hacer'den de Hz. İsmail dünyaya gelmiştir.

50- Bunlara rahmetimizden ihsan ettik ve hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir övgü bıraktık.

51- Kitap'ta Musa'yı da an. Çünkü o, ihlâslı bir kuldu. Kitap verilen bir peygamberdi.

Hz. Musa hem rasûl hem nebî idi. Önceki bir peygamberin kitap ve şeriatını sürdüren peygambere "Nebî", kendisine yeni bir kitap indirilen ve yeni bir din tebliğ eden peygambere ise, hem "Nebî" hem de "Resul" denir.

52- Biz ona Tur dağının sağ yanından seslendik ve onu özel bir konuşmada bulunmak üzere kendimize yaklaştırdık.

Tur, Mısır'la Medyen arasındaki Sina dağıdır. Hz. Musa, Medyen'den Mısır'a dönerken bu dağın eteklerinde ilk vahiy gelmiş ve peygamberlik verilmiştir (bk. Tâhâ, 10, 29, 30 vd.).

53- Rahmetimizden de ona kardeşi Harun'u bir peygamber olarak armağan ettik.

54- Kitap'ta İsmail'i de an. Çünkü o, gerçekten sözünde duran biri idi. Bir rasûl ve bir peygamberdi.

Hz. İsmail, İbrahim'in eşi Hacer'den, İshak ise diğer eşi Sare'den dünyaya gelmiştir. Hz. Muhammed'in soyu yukarıda İsmail'e, İsa ve Hz. Meryem'in soyu ise İshak'a dayanır. Bu iki kol Hz. İbrahim'de birleşir.

55- Halkına namazı ve zekâtı emrederdi ve Rabbinin katında da rızaya ermişti.

56- Kitap'ta İdris'i de an. Çünkü o, çok doğru sözlü biriydi, bir peygamberdi.

İdris (as), Nuh'un (as) üçüncü batından dedesidir. Hz. Şit'ten (as) sonra kendisine, otuz sahife vahiy indirilerek peygamberlik görevi verilmiştir (krş. Tevrat, Tekvîn/5, 23, 24).

57- Biz onu yüce bir makama yükselttik.

58- İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet vermiş olduğu peygamberlerden, Âdem'in soyundan ve gemide Nuh ile birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail'in (Yakub'un) soyundan, hidayete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdir. Onlar, kendilerine çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

Kur'an okunduğunda bu ayetten sonra secde edilir (bk. A'râf, 206).

59- Sonra bunların ardından öyle bir nesil geldi ki namazı terk ettiler, heva ve heveslerine uydular. Ama bunlar, ileride bu taşkınlıklarının cezasını mutlaka bulacaklardır.

60- Ancak tevbe edip iman eden ve salih amel işleyenler bunun dışındadır. Bunlar hiç haksızlığa uğratılmaksızın cennete gireceklerdir.

Kimileri bu ayete göre, tembellikle (kesâlet) kılınmayan namazların affedilebileceğini söylemiştir. Ancak Ehl-i Sünnet, vaktinde kılınamayan her farz namazın kazası gerektiği görüşündedir (bk. Nisa, 103, Müddessir, 40-43. H. Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, "Kaza Namazı" konusu).

61- Rahman'ın kullarına, görmedikleri halde vaat ettiği Adn cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun vaadi mutlaka yerine getirilir.

62- Onlar orada boş söz işitmezler, yalnız selâm işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da hazırdır.

63- İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur.

64- "Biz (melekler) Rabbinin buyruğu olmadıkça inmeyiz. Çünkü önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olanlar hep O'nundur. Rabbin (seni) unutmuş değildir!"

65- O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O'na kulluk et ve O'na kulluk etmekte sabırlı ol! Hiç sen Allah'ın adını taşıyan birini biliyor musun?

66- Durum böyle iken insan şöyle der: "Ben öldüğüm zaman, ileride diri olarak (kabirden mi) çıkarılacağım?"

67- O insan, daha önce hiçbir şey değilken, kendisini yoktan var ettiğimizi hiç düşünmez mi?

Ayete göre güç olan ilk yaratmadır. Bir eseri, bir keşif ve icadı bir kez yapan, onu ortaya koyan, aynı şeyi ikinci kez niçin yapamasın? (bk. Yasin, 78, 79).

68- Rabbine andolsun ki, biz onları şeytanlarıyla birlikte elbette mahşerde toplarız. Sonra onları cehennemin etrafında diz çökmüş durumda hazır tutarız.

69- Sonra her topluluktan, çok merhametli olan Allah'a en çok karşı geleni çekip ayırırız.

Ayete göre isyanı ağır olanlar ayrılıp cehenneme atılacak, hafif olup durumu uygun olanlar ise bağışlanacaktır.

70- Sonra o cehenneme atılmaya layık olanların kimler olduğunu elbette biz daha iyi biliriz.

71- İçinizden, yolu cehenneme uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür.

Bazı müfessirlere göre, müminler önce cehenneme gidecek, oradan cennete geçecektir. Bu anlam, "Vâriduhâ" deki zamirin cehenneme, "Minkum" deki zamirin de mümin kâfir bütün insanlara götürülmesi ile ortaya çıkmıştır. Nitekim, İbn Abbas'a göre iyi kötü herkesin yolu cehenneme uğrayacak, ancak ateş, inananlar için soğuk ve güvenli olacaktır. Abdullah ibn Mes'ud'a göre ise, Sırat köprüsünden geçen herkesin yolu cehenneme uğramış sayılır (bk. Enbiyâ, 101, 102).

72- Sonra biz Allah'tan sakınanları kurtarırız ve zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

73- Ayetlerimiz kendilerine açık olarak okunduğu zaman, o inkâr edenler, iman edenlere dediler ki: "Bu iki topluluktan hangisinin (hangimizin) makamı daha hayırlı, meclisi daha güzeldir?"

73. ayette, mal ve mevkilerine güvenen inkârcıların yanlış yolda oldukları vurgulanır. Benzer ayetler için bk. Ahkaf, 11; Şuarâ, 111; En'âm, 53.

74- Halbuki biz, kendilerinden önce, malca ve gösterişçe daha güzel nice kuşakları helak etmişizdir.

75- De ki: "Kim sapıklık içinde ise, Rahman olan Allah, ona uzunca bir süre versin! (Ancak bunun onlara bir yararı olmaz). Sonunda kendilerine vaat edilen azabı veya Kıyamet'in kopuşunu gördükleri zaman, kimin yerce daha kötü ve adamca daha zayıf olduğunu anlayacaklardır!"

76- Allah, hidayeti kabul edenlere daha çok hidayet verir. Baki kalacak olan sâlih ameller, Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç bakımından da daha hayırlıdır!

77- Sen, ayetlerimizi inkâr edip, "Elbette bana mal ve çocuk verilecektir!" diyen kimseyi gördün mü?"

78- O kişi gaybı bilmiş veya Rahman olan Allah'tan bir söz mü almış?

79- Hayır, biz onun söylediğini yazacağız ve azabını da arttırdıkça arttıracağız.

80- Onun sözünü ettiği şeyleri hep elinden alacağız da o bize tek başına gelecektir.

81- Onlar kendilerine şeref kazandırsın diye, Allah'tan başka ilâhlar edindiler.

Bu ayetlere göre puta tapanların, azaptan kurtulmak için Allah katında aracı olsunlar diye bir takım düzmece tanrılar edindikleri, ancak bunların kendilerine dünyada bir yararı dokunmadığı gibi, Kıyamet gününde kendilerine tapılmasını kabul etmeyecekleri ve tapanlara düşman olacakları bildirilmektedir (krş. Ahkâf, 6).

82- Hayır, bu ilâhlar onların tapmalarını inkâr edecekler, aksine onlara karşı olacaklardır.

83- Görmedin mi? Biz şeytanları o inkâr edenlerin üzerine saldık. Onları (günaha) kışkırtıp duruyorlar!

84- Öyleyse onların hemen azaba uğratılmalarını isteme! Biz onların (ecel) günlerini sayıyoruz.

85- Allah'tan sakınanları, heyet halinde Rahman olan Allah'ın huzuruna toplayacağımız gün,

86- Günahkârları yaya ve susuz olarak cehenneme süreceğiz.

87- Rahman olan Allah'ın katında, bir söz almış olan kimseden başkası şefaat hakkına sahip olamaz.

88- Onlar, "Rahman olan Allah çocuk edindi!" dediler.

Ayetteki "Allah çocuk edindi.' sözünü söyleyenler, Yahudiler, Hristiyanlar ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu öne süren kimi müşriklerdir.

89- Yemin olsun ki siz çok çirkin bir şey söylediniz!

90- Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak!

91- O Rahman olan Allah'a çocuk isnat ettiler diye.

92- Oysa Rahman olan Allah'a çocuk edinmek yakışmaz!

93- Göklerde ve yerde hiçbir kimse yoktur ki, o Rahman'ın huzuruna kul olarak çıkmasın!

94- Andolsun ki O, onların hepsini kuşatmış ve onları bir bir saymıştır.

95- Kıyamet günü, onların herbiri O'nun huzuruna tek olarak gelecektir.

96- İman edip salih amel işleyenlere gelince, Rahman onları (gönüllere) sevdirecektir.

Hadis: "Allah Teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, Cebrail'e, 'Ben filanı sevdim, sen de sev!' der. Cebrail (as) da onu sever ve gök ehline, 'Allah filanı sevmiştir, siz de sevin!' diye nida eder. Artık göktekiler de onu severler. Sonra, bu kişi için, dünya halkının gönüllerine de sevgi indirir." (Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6, Edeb, 41; Müslim, Birr, 157).

97- Biz Kur'an'ı senin diline kolaylaştırdık ki onunla korunanları müjdeleyesin ve inatçı bir kavmi de onunla uyarasın.

Kur'an'ın Arapça indirilmesinin hikmeti elçinin onu anlaması ve toplumuna açıklayarak tebliğ edebilmesidir.

98- Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik! Şimdi onlardan hiç birini görüyor musun, yahut onların gizli sesini işitiyor musun?

45- TÂHÂ SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 135 ayettir. 130-131. ayetler Medine'de inmiştir. Hz. Ömer'in ilk olarak kız kardeşinin elindeki Tâhâ suresinin ilk ayetlerini okuyarak Müslüman olduğu nakledilir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Tâ Hâ.

2- Biz sana bu Kur'an'ı sıkıntı çekesin diye indirmedik.

3- Ancak Allah'tan korkan için bir öğüt olarak,

4- Yeri ve yüce gökleri yaratanın katından parça parça indirdik.

5- O çok merhametli olan Allah Arş'a hakim oldu.

"İstevâ" fiili "alâ" edatı ile "istilâ etti", "hükmetti, hükmü altına aldı" anlamlarına gelir. Yaratma ve yarattıklarına hükmetme ilâhlığın iki niteliği olup, âlemin kadîm olmadığını da gösterir (bk. A'râf, 54).

6- Göklerde, yerde, ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar hep O'nundur.

7- Sen sözü açıktan söylersen, bil ki O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir.

8- Allah, kendinden başka hiçbir ilâh olmayandır! En güzel isimler O'nundur.

9- Musa'nın haberi sana geldi mi?

10- Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine, "Burada bekleyin, ben bir ateş gördüm, belki size ondan bir kor getiririm

veya ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum." demişti.

Hz. Musa, Kasas suresinde anlatıldığı üzere, bir Mısırlı ile kavga eden İsrail oğullarından bir gencin yardımına koşmuş ve Mısırlının onun attığı bir yumrukla ölmesi üzerine, sorumlu tutulmak istenmişti. Bu yüzden Mısır'dan kaçıp Medyen'e gitmiş, orada Şuayb'ın (as) işinde çalışmış ve onun kızıyla da evlenmiştir. 8-10 yıl kadar orada kaldıktan sonra ailesiyle birlikte annesinin bulunduğu Mısır'a dönüyordu. Bundan sonraki ayetlerde, bu yolculuk sırasında kendisine elçilik görevinin verilişi anlatılır.

11- Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: "Ey Musa!"

12- "Ben, evet ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen Kutsal Vadi'de, Tuva'dasın."

13- "Ve ben seni seçtim, şimdi vahyolunanı dinle."

14- "Gerçekten ben, evet ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Bana kulluk et, beni anmak için namaz kıl!"

Bu ayet namaz ibadetinin önceki semâvî dinlerde de var olduğunu gösterir (bk. Âl-i İmran, 43; Lokman, 17).

15- "Çünkü Kıyamet saati mutlaka gelecektir. Onun vaktini gizli tutuyorum ki, herkes yaptığı şeyin karşılığını bulsun!"

16- "Sakın Kıyamet'e inanmayıp, heva ve hevesine uyan kimse seni, ona iman etmekten alıkoymasın; sonra helâk olursun!"

17- "Ey Musa! Sağ elindeki nedir?"

Hz. Musa'nın elinde koyun güderken yararlandığı asası vardır (krş. Tevrat, Çıkış, IV, 2, K. Mukaddes, s. 55-57).

18- Musa dedi: "O benim asamdır; ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm."

19- Allah dedi: "Onu yere at, ey Musa!"

20- (Musa) onu attı. Bir de ne görsün o, bir yılan olmuş koşuyor!

21- Allah dedi: "Tut onu, korkma, çünkü biz onu eski haline sokacağız."

22- "Bir de elini koynuna sok ki, bir başka mucize olarak kusursuz bembeyaz çıksın!"

Hz. Musa'nın ikinci bir mucizesi; elinin koynundan bembeyaz ve parlak olarak çıkmasıdır (krş. Tevrat, Çıkış, IV, 6-7).

23- "Böylece sana en büyük mucizelerimizden bazılarını gösterelim!"

24- "Şimdi Firavun'a git, çünkü o, iyice azdı!"

25- Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Göğsüme genişlik ver."

26- "Bana işimi kolaylaştır."

27- "Dilimden şu düğümü çöz,"

28- "Ki, sözümü iyi anlasınlar."

Rivayete göre Hz. Musa küçük yaşta Firavun'un evinde iken bir sınama sırasında kor parçasını ağzına götürmüş ve dili yanmıştı. Bu yüzden konuşmada zorluk çekiyordu (bk. Kurtubî, Câmi', XI, 129).

29- "Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver."

30- "Kardeşim Harun'u."

31- "Onunla arkamı güçlendir."

32- "Ve onu işime ortak yap."

Hz. Harun, Musa ile birlikte İsrail oğullarının yönetimine de ortak olan bir peygamberdir. Buna göre, tek kişinin yönetimi yerine, "yönetimde yetki paylaşımı" yoluyla ortaklığın yasallığı ilkesi ortaya çıkar.

33- "Ki, seni çok tesbih edelim."

34- "Ve seni çok analım."

35- "Şüphesiz sen bizi görmektesin."

36- (Allah) dedi: "Ey Musa! İstediğin sana verildi."

37- "Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk."

38- O zaman, annene verilen şu ilhamı vermiştik:

39- "Musa'yı sandık içine koy da denize (Nil'e) bırak, deniz onu sahile bıraksın; onu bana da düşman ona da düşman olan biri alsın. (Ey Musa!), üzerine kendimden bir sevgi koydum ki, gözümün önünde yetiştirilesin!"

Firavun rüyasında Kudüs tarafından gelen bir ateşin kendi saraylarını yaktığını ve Kıptî'lere zarar verdiğini görmüş. Yorumcuların; İsrail oğulları'ndan çıkacak bir liderin bunu yapabileceği yorumu üzerine, bu toplumdan doğacak bütün erkek çocuklarını öldürtmeğe başlamıştı (bk. Kasas, 4, 9, 12-14; Tahrîm, 11).

Hz. Musa'nın kız kardeşi, bebeği izleyerek kimin tarafından alındığını tespit etmiş ve sonunda da, bebeğe öz annesinin sütanne olarak seçilmesini sağlamıştı (krş. Tevrat, Çıkış/2).

40- Hani kız kardeşin gidip, "Size, onu bakacak birini bulayım mı?" diyordu. Böylece seni annene geri verdik ki, gözü aydın olsun ve üzülmesin. Bir de sen birini öldürdün de, seni kederden kurtardık ve türlü sıkıntılarla seni imtihan ettik! Bu yüzden yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra da bir kader üstüne geldin Ey Musa!

41- Ben seni kendim için yetiştirdim.

42- Sen ve kardeşin, mucizelerimle gidin, beni anmakta gevşeklik göstermeyin!

43- Firavun'a gidin, çünkü o gerçekten azdı!

44- Varın da ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır veya korkar."

45- (Musa ve Harun), "Ey Rabbimiz! Onun bize kötülük yapmasından veya azgınlığını artırmasından korkarız" dediler.

46- Allah dedi: "Korkmayın! Çünkü ben sizinle birlikteyim, (her şeyi) işitir ve görürüm."

47- "Ona gidin ve deyin ki: Biz Rabbinin elçileriyiz. Artık İsrail oğullarını bizimle gönder ve onlara azap etme! Biz sana Rabbinden bir mucize ile geldik. Selâm doğru yolda gidenleredir."

48- "Hiç şüphesiz bize şöyle vahyolundu: Azap, gerçeği yalan sayıp, yüz çevirenleredir."

49- Firavun, "Ey Musa! Sizin Rabbiniz kimdir?" dedi.

50- Musa dedi: "Bizim Rabbimiz, her şeye yaratılış özelliğini veren, sonra da doğru yolu gösterendir."

Ayete göre Allah her şeyi uygun niteliklerde yaratır, sonra onu yine doğasına uygun olarak yönlendirip geliştirir.

51- Firavun, "Öyleyse, daha önceki nesillerin durumu nedir?" dedi.

52- Musa dedi: "Onlar hakkındaki bilgi, Rabbimin katındaki bir kitaptadır. Gerçek şu ki, benim Rabbim ne yanılır ne de unutur."

Ayete göre Firavun Hz. Musa'ya, eğer kendileri yanlış yolda iseler, aynı yolda giden daha önceki toplumların durumunun ne olacağını sormuş, Musa, onlarla ilgili bilginin Levh-i mahfuz'da bir kitapta yazılı olduğunu ve Allah'ın hiçbir şeyi unutmayacağını söylemiştir.

53- O ki, yeri sizin için bir beşik yaptı ve onda size yollar açtı. Gökten bir su indirdi de onunla çeşitli bitkilerden çiftler çıkartmaktayız.

Ayetlerde, dünyada insan için yaratılan ve onun hizmetine verilen birtakım nimetler zikredilmekte, bunlardan insanların ve hayvanların yararlanması istenmektedir. Hayvanlar âlemi gibi, bitkiler âleminin de erkekli ve dişili yaratıldığını bildiren bu ayet bir Kur'an mucizesidir.

54- **Yeyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız! Hiç şüphesiz bunda, akıl sahipleri için nice ibretler vardır!**

55- **Sizi de topraktan yarattık; sizi yine oraya döndüreceğiz ve sizi bir defa daha oradan çıkaracağız.**

Hz. Ali bir hutbesinde; insanların, erkeğin sulbünden, kadının rahmine, oradan dünyaya, dünyadan kabre, kabirden sonra da cennet veya cehenneme sevk edileceğini belirttikten sonra, bu ayeti okumuştur (H.B. Çantay, Meal, Tâhâ, 55. ayet dipnotu).

56- **Andolsun biz Firavun'a bütün delillerimizi gösterdik. Böyle iken o, yine yalanladı ve onları kabul etmeye yanaşmadı.**

57- **Ve dedi ki: "Ey Musa! Sen sihrinle bizi ülkemizden çıkarmak için mi geldin?"**

58- **"Öyleyse, biz de sana sihirle karşılık vereceğiz. Şimdi sen, bizim de senin de karşı çıkmayacağımız bir yerde buluşma zamanı belirle!"**

59- **Musa, "Buluşma zamanınız, bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vakti olsun." dedi.**

60- **Bunun üzerine Firavun dönüp gitti ve hilesini (sihirbazlarını) topladı, sonra geri geldi.**

Firavun'un sihirbazlarının gösterileri göz yanılması ve aldatma esasına dayanıyordu. Bu yüzden "hile, düzen ve aldatma" olarak nitelendirilmiştir.

61- **Musa onlara dedi ki: "Yazıklar olsun size! Allah hakkında yalan uydurmayın; sonra bir azapla kökünüzü keser! Çünkü (Allah'a) iftira eden perişan olmuştur."**

62- **Sihirbazlar aralarında işlerini tartıştılar ve gizli gizli fısıldaştılar.**

63- **Şöyle dediler: "Bunlar iki sihirbaz, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin güzel bir örnek olan yolunuzu ortadan kaldırmak istiyorlar."**

64- **"Onun için, siz de tuzaklarınızı bir araya getirin ve sonra bir sıra halinde gelin! Çünkü bugün üstün gelen kazanmıştır."**

65- **Sihirbazlar, "Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım!"* dediler.**

*Musa'nın yere attığı değnek ejderha olmuş, alandaki bütün büyü aletlerini yutup yok etmiştir. Aletlerinin fizik olarak yok olduğunu gören Firavun'un büyücüleri, bunun büyüyü aşan olağan dışı bir durum olduğunu anlayarak topluca Musa'ya ve Musa'nın Rabbine inanmışlardı (bk. A'râf, 115- 122; Şuarâ, 44).

66- **Musa dedi: "Hayır, önce siz atın!" Bir de ne görsün! Yapmış oldukları sihirden dolayı, onların ipleri ve sopaları kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor!**

67- **Musa birden içinde bir korku hissetti.**

68- **O zaman biz dedik: "Korkma, çünkü üstün gelecek olan kesinlikle sensin."**

69- **"Sağ elindekini atıver, o onların yaptıklarını yutar. Çünkü onların yaptıkları sadece bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nerede olursa olsun başarıya ulaşamaz!"**

70- **Sonunda bütün sihirbazlar secdeye kapandılar ve "Harun ile Musa'nın Rabbine iman ettik!" dediler.**

71- Firavun, "Ben size izin vermeden ona iman ettiniz öyle mi? Gerçek şu ki o, size sihri öğreten büyüğünüzdür. Andolsun ki ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve elbette sizleri hurma dallarına asacağım! Böylece hangimizin azap bakımından daha şiddetli ve daha sürekli olduğunu bileceksiniz!" dedi.

Büyücülerin iman etmesine çok kızan Firavun, "Benden izinsiz nasıl iman edersiniz? Musa size büyü öğreten büyüğünüzdür." demiş ve onları, ellerini ve ayaklarını çapraz olarak kesip, hurma dallarına asmakla tehdit etmiştir.

Büyücüler, bu kadar kanıt karşısında, artık Firavun'u kendilerini yoktan var eden Allah'a tercih edemeyeceklerini, Firavun'un yalnız bu dünyada güç sahibi olabildiğini, ahiretteki nimetlerin ise daha iyi ve daha sürekli olduğunu, suçluların ahirette cehenneme, iyilerin ise cennete gireceklerini bildirmişlerdi.

72- Sihirbazlar dediler: "Bize gelen bu apaçık mucizelere ve bizi yaratana karşı, asla seni tercih edemeyiz. Artık hakkımızda ne karar vereceksen ver. Sen ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin!"

73- "Doğrusu biz, işlediğimiz günahları ve bizi yapmaya zorladığın sihri bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Çünkü Allah'ın mükâfatı daha iyi ve cezası daha süreklidir."

74- "Her kim Rabbine suçlu olarak gelirse, şüphesiz ki ona cehennem vardır. Orada ne ölür ne de dirilir!"

75- "Her kim de salih ameller yapmış bir mümin olarak O'na gelirse, işte bunlar için üstün dereceler vardır.

76- Adn cennetleri ki, altlarından ırmaklar akar. Onlar orada sürekli olarak kalacaklar. İşte temizlenen kimsenin mükâfatı budur.

77- Andolsun ki biz Musa'ya şöyle vahyettik: "Kullarımla geceleyin yürü de, onlara denizde kuru bir yol aç! (Artık Firavun tarafından) yetişilmekten korkmazsın ve (boğulmaktan) da endişe etmezsin."

İbn Abbas'tan rivayete göre, Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince Yahudiler 10 Muharrem'de Aşure orucu tutuyorlar ve bu günü, Musa'nın Firavun'a üstün geldiği gün olarak kabul ediyorlardı. Nebî (sav), "Biz Musa'ya onlardan daha yakınız, bu yüzden siz de oruç tutunuz." buyurdu (Buhârî, Tefsir, 20/2; bk. Yunus, 90).

78- Derken Firavun ordularıyla onların peşine düştü. Ancak kendilerini denizden saran sarıverdi!

Firavun ve adamları hepsi birden Kızıl Deniz'in sularında boğulmuştu. Firavun son anda iman etmişse de, bu imanı ona bir yarar sağlamamıştır (bk. Yunus, 90, 91).

79- Firavun kavmini saptırdı ve doğru yola götürmedi.

80- Ey İsrail oğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık. Tur dağının sağ yanını size buluşma yeri olarak belirledik, üzerinize de kudret helvası ve bıldırcın indirdik.

81- Size, rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyin, ama bu konuda sınırı aşmayın, sonra üzerinize gazabım iner; her kimin üzerine gazabım inerse o, uçuruma gider!

82- Bununla birlikte kuşkusuz ben tevbe edip iman eden ve salih amel işleyen, sonra da doğru yolda giden kimse için çok bağışlayıcıyım.

83- Ey Musa! Seni acele ile kavminden ayrılmaya sevk eden şey nedir?

Musa (as) kavminden yetmiş kişiyi seçerek onlarla birlikte Sina dağına gidiyordu. Ancak kendisi, Rabbine olan şevkinden ötürü acele edip önden ilerlemiş ve o yetmiş kişiyi geride bırakmıştı. Bu arada Sâmirî onları aldatarak buzağıya taptırdı.

84- Musa dedi: "İşte onlar da benim peşimdeler. Benden hoşnut olman için huzuruna çabuk geldim, ey Rabbim!"

85- Allah dedi: "Ama biz senin ardından kavmini sınadık ve Sâmirî onları yoldan çıkardı."

Sâmirî, İsrail oğullarının ineğe tapan bir toplumuna mensup olup Sâmira kasabasındandır. Altın zinetleri eritip yaptığı altın buzağı rüzgârda ses çıkarıyordu. Sâmirî bunu tanrı diye göstermiş ve ona taptırmak suretiyle insanları saptırmıştır.

86- Bunun üzerine Musa çok kızgın ve üzgün olarak kavmine döndü. "Ey kavmim, dedi, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmadı mı? Size bu süre mi uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki, bana olan sözünüzden caydınız?"

87- Onlar dediler: "Biz sana verdiğimiz sözden kendi isteğimizle caymadık. Fakat biz o kavmin (Mısırlıların) ziynet eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiş idik, sonra onları ateşe attık; aynı şekilde Sâmirî de attı."

88- Derken Sâmirî, onlara, (eritilmiş altından) böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Bunun üzerine, "İşte dediler, bu sizin de tanrınız, Musa'nın da tanrısıdır, fakat o unuttu!"

89- Onlar görmüyorlar mıydı ki, o buzağı onlara bir sözle karşılık veremiyor ve kendilerine ne bir zarar ne de bir yarar vermeye gücü yetiyordu?

90- Andolsun önceden Harun da onlara: "Ey kavmim! Siz bu buzağı heykeliyle sınanmaktasınız. Sizin Rabbiniz, ancak Rahman olan Allah'tır. Gelin bana uyun ve emrime boyun eğin!" demişti.

91- Onlar dediler: "Musa bize dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz!"

92- (Sina dağından dönen) Musa, "Ey Harun, dedi. Onların taptıklarını gördüğün zaman sana ne engel oldu?"

93- "Neden bana uymadın, buyruğuma karşı mı geldin?"

94- Harun dedi: "Ey annemin oğlu! Sakalımı, başımı tutma! Ben senin, 'İsrail oğullarının arasına ayrılık soktun, sözümü tutmadın!' demenden korktum."

95- Musa dedi: "Ey Sâmirî! Senin bu yaptığın nedir?"

96- Sâmirî dedi: "Ben, onların görmediklerini gördüm de elçinin (Cebrail'in) ayak bastığı yerden bir avuç (toprak) aldım ve onu (erimiş altının içine) attım, böyle yapmayı nefsim bana güzel gösterdi!"

Tefsirlerin verdiği bilgiye göre ise; bu ayette yalnız Sâmirî'nin gördüğünü iddia ettiği elçi Cebrail (as) olup, Musa'yı (as) göğe yükseltmek veya Firavun'u yok etmek için geldiğinde, Sâmirî, onun binitinin topraktaki izlerinde olağanüstü değişiklikler görmüş ve bu izden bir avuç toprak almıştı. Bu toprağı, buzağı kalıbına dökerek altın eriyiğinin içine karıştırmıştı (bk. Kurtubî, Câmi', II, 159).

97- Musa dedi: "O halde, derhal burayı terk et! Bundan böyle sana düşen, hayatın boyunca: "Bana dokunmayın!" demek olacaktır. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta

olduğun şu ilâhına bak! Elbette biz onu yakacağız ve sonra da kül edip hiç şüphesiz denize savuracağız."

Hz. Musa, bir ceza olarak Sâmirî'yi sürgün etti. İsrail oğullarının onunla birlikte olmasını, ona yaklaşılmasını ve konuşulmasını yasakladı. İbn Abbas'a göre, Sâmirî bundan sonra toplumdan uzaklaşmış, hiç kimse ile görüşmeksizin çöllerde yabani hayvanların içinde yaşamak zorunda kalmıştır.

98- Sizin ilâhınız, ancak kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'tır. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.

99- Böylece sana geçmişlerin önemli haberlerinden bazılarını anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana katımızdan bir zikir (düşünüp ibret alınacak bir kitap) verdik!

Ayetteki "zikir" kelimesiyle hikmetli ve ibretli kıssalarla dolu Kur'an-ı Kerim kastedilmiştir.

100- Her kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz o, Kıyamet günü ağır bir günah yüklenir.

101- Onlar bu günah yükünün altında sürekli olarak kalırlar. Kıyamet günü bu, onlar için ne kötü bir yüktür!

102- O gün Sûr'a üflenir ve o günde biz suçluları gömgök bir halde mahşerde toplarız.

İnsanlara ahiretin dehşeti veya oradaki hayatın uzunluğu karşısında, dünya veya kabirde geçirdikleri süre, çok kısa görünür.

103- Onlar: "Siz dünyada sadece on gün kaldınız!" diye kendi aralarında gizli gizli konuşurlar.

104- İçlerinden en akıllı olanı: "Siz dünyada bir günden fazla kalmadınız!" deyince, onların ne diyeceklerini biz daha iyi biliriz.

105- Sana (Kıyamet günü) dağların durumunu sorarlar. De ki: "Rabbim onları ufalayıp savuracak,"

İbnu'l-Arabî ve başkaları; dağları yerinden söker, kum haline getirir, kum sel gibi akar. Sonra pamuk gibi incelir ve rüzgârla savrulup gider, demişlerdir. Bundan sonra arzın üzeri bitkilerden arınır, bina ve yapılar ortadan kalkar (bk. Kurtubî, Câmi', III, 163).

106- "Yerlerini dümdüz boş bırakacak."

107- "Orada ne bir çukur ne de bir tümsek göreceksin."

108- O gün herkes hiçbir tarafa sapmaksızın o çağırıcıya (İsrafil'e) uyacak. Çok merhametli olan Allah'ın huzurunda sesler kısılmıştır, öyle ki, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin!

109- O gün, çok merhametli olan Allah'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimselerden başkasının şefaati fayda vermez.

110- Allah, insanların önlerindekini de arkalarındakini de bilir. Onlar ise O'nu ilmen kavrayamazlar.

İnsanların amelleri yazıcı melekler tarafından tesbit edilir ve Kıyamet gününde insanın önüne amel defteri olarak konulur. Onda eksik bir şey kalmaz (bk. Bakara, 255).

111- (O gün) bütün yüzler, O diri ve her şeyi ayakta tutan Allah'a boyun eğmiştir. Bir zulüm yüklenen kişi gerçekten hüsrana uğramıştır.

112- Her kim de mümin olarak salih amelleri işlerse artık o, ne haksızlıktan ne de çiğnenmekten korkar!

113- İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda tehdit ve ihtarlardan türlü şekilde tekrar yaptık ki

belki sakınırlar yahut (Kur'an) kendileri için yeni bir hatırlatma olur!

114- **Gerçek hükümdar olan Allah yücedir! Sana vahyedilmesi henüz tamamlanmadan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve de ki: "Rabbim! Benim ilmimi arttır."**

Hz. Peygamber vahiy gelirken, uzunca ayet ya da sureleri unutma endişesi ile hemen tekrarlamak için dilini oynatıp okumaya çalışıyordu. Bunun gereksiz olduğu bildirilmiştir (bk. Kıyamet, 16- 19; Hicr, 9).

115- **Andolsun bundan önce Âdem'e (şu ağaçtan yeme diye) emretmiştik, fakat unuttu, biz onda bir kararlılık bulmadık.**

116- **Bir zaman Meleklere: "Âdem'e secde edin!" dedik. Hemen secde ettiler, ancak İblis diretti.**

117- **Bunun üzerine biz de dedik ki: "Ey Âdem! Bu senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra yorulur, sıkıntı çekersin!"**

118- **"Şimdi senin için burada ne acıkmak vardır ne de çıplak kalmak!"**

119- **"Ve sen burada susamazsın ve Güneş'te de yanmazsın!"**

120- **Derken şeytan ona vesvese verdi. "Ey Âdem! Sana ölümsüzlük ağacını ve asla yok olmayacak bir saltanatı göstereyim mi?" dedi.**

121- **Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yediler. Derhal kendilerine ayıp yerleri açılıverdi. Üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar. Âdem, Rabbinin buyruğuna karşı geldi ve yolunu şaşırdı.**

Cennetteki yasak ağacın buğday, üzüm veya incir olduğu öne sürülmüştür. Tevrat'a göre orada "Hayat ve bilgi ağacı" denilen iki ağaç vardı. İblis ikincisinden yedirdiği için insan ölümlü oldu. Hristiyanlık inancına göre ise yasak ağaçtan kastedilen Âdem ile Havva'nın cinsel ilişkisidir (S. H. Bolay, "Âdem" mad., TDV. Ansik.).

122- **Sonra Rabbi onu seçti de tevbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.**

123- **Allah dedi: "Siz ikiniz, hepiniz birbirinize düşman olarak cennetten inin! Artık benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim benim yol göstericime uyarsa, işte o sapıklığa düşmez ve bedbaht olmaz."**

İlk iki insanın kaldıkları bu yerin, dünyadaki yüksek bir bahçe olduğu ve oradan aşağı inerek düz topraklara dağıldıkları öne sürülmüştür. Delil: Tâhâ, 55 ayeti ve Tevrat, Tekvîn, 2/8, 3/23 metinleridir (S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 455).

124- **"Her kim beni anmaktan (Kur'an'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu Kıyamet günü kör olarak haşrederiz."**

Ayette sözü edilen "dar geçim, sıkıntılı hayat" için kabir azabı yorumu yapılmıştır (bk. Mümin, 46; Dârimî, Rikâk, 64). Hadis: "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe ya da cehennem çukurlarından bir çukurdur." (Tirmizî, Kıyamet, 26.) Koğuculuk yapmak veya temizliğe dikkat etmemek kabir azabına neden olur (bk. Buhârî, Cenâiz, 82; Müslim, İman, 34).

125- **O: "Ey Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Halbuki ben gören bir kimseydim!" der.**

126- **Allah der ki: "Bu böyledir, sana ayetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bu gün de sen öylece unutulacaksın!"**

127- **İşte Rabbinin ayetlerine iman etmeyip de sınırı aşanları biz böyle cezalandırırız. Elbette ahiret azabı daha şiddetli ve daha süreklidir.**

128- **Kendilerinden önce helâk ettiğimiz nice kavimlerin durumu, onları doğru yola sevk etmedi mi? Onların meskenlerinde hâlâ gezip duruyorlar. Bunda ibret alacak aklı olanlar için nice deliller vardır.**

129- **Eğer Rabbin tarafından daha önce verilmiş bir söz olmasaydı, hemen azaba uğrarlardı, fakat belirlenmiş bir süre vardır.**

130- **O halde onların söylediklerine sabret; Güneş'in doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin.**

Bu ayetteki "hamd ile tesbih" ten maksat namazdır. Müfessirlerin çoğuna göre, burada beş vakit namaza işaret edilmiş olup; Güneş'in doğuşundan önce "sabah namazı", batışından önce "ikindi namazı" gecenin saatlerinden bir bölümünde "yatsı namazı", gündüzün uçları, zeval ve batış noktaları dikkate alınırsa, "öğle ve akşam" namazlarının vakitlerine işaret edilir (Kurtubî, Câmi', II, 173).

131- **O halde kâfirlerden bir kısmına, kendilerini sınamak için, dünya hayatının zineti olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Çünkü Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir.**

132- **Ailene namaz kılmalarını emret; kendin de ona sabırla devam et! Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız. Güzel sonuç korunanlarındır.**

Burada hitap, Hz. Muhammed'e olmakla birlikte, kapsama ümmeti de girer. Nitekim ayetin inişinden sonra Allah'ın elçisi sabah namazı için, Hz. Ali ve kızı Fatıma'nın evine gider ve: "Namaza namaza!" diye seslenirdi (Kurtubî, Câmi', III, 174).

133- **(İnkâr edenler): "O bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi?" dediler. Onlara, önceki kitaplarda olan apaçık delil gelmedi mi?**

134- **Eğer biz onları daha önce bir azap ile yok etseydik, hiç şüphesiz, "Ey Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de, alçak ve rezil olmadan önce senin ayetlerine uysaydık, olmaz mıydı?" diyeceklerdi.**

İslam gelmezden önce Mekke müşrikleri yok edilseydi, kendilerine ilâhî bir uyarı yapılmadan dünyadan ayrılacakları için, Kıyamet günü bunu bir özür olarak ileri sürebilirlerdi.

135- **De ki: "Herkes beklemektedir, siz de bekleyin bakalım! Çünkü doğru yol sahipleri kimdir ve doğru yola ulaşanlar kimlerdir, yakında bunu bileceksiniz!"**

46- VÂKIA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 96 ayettir. 81 ve 82. ayetler Medine'de inmiştir. Vâkıa; vuku bulan, gerçekleşen olay anlamına gelmektedir. Surede; Kıyamet'in geleceğinden asla şüphe duyulmaması anlatılmakta, cennetin eşsiz nimetleri ve cehennemin dehşetli halleri hakkında tasvirler yapılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kıyamet koptuğu zaman,

Kur'an, öldükten sonra dirilişi, hesap

gününü, olmak üzere bulunan bir gerçek olarak sunar.

2- Onun kopmasını yalanlayacak hiçbir kimse yoktur.

3- O alçaltıcı, yükselticidir.

4- Yer şiddetle sarsıldığı...

5- Dağlar parçalandığı...

6- Dağılıp toz duman haline geldiği...

7- Ve sizler de üç sınıf olduğunuz zaman...

O gün insanlar üç sınıfa ayrılır: a) Sağın adamları. Amel defterleri sağından verilenlerdir. b) Solun adamları. Amel defterleri solundan verilenlerdir. c) İnanç ve amelde öne geçen kimseler (bk. Fâtır, 32).

8- Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!

9- Soldakiler, ne bahtsızdır onlar!

10- (Hayırda) önde olanlar, yine öndedirler.

11- İşte bunlar, Allah'a yaklaştırılanlar.

12- Nimet cennetlerindedirler.

13- Çoğu önceki ümmetlerden,

İbn Kesîr'e göre, öncekiler de sonrakiler de bu ümmettendir. Kimilerine göre ise öncekiler, önce geçen peygamberlerdir (bk. İbn Kesîr, IV, 285).

14- Birazı da sonrakilerden,

15- Mücevherlerle süslenmiş tahtlar üzerindedirler.

16- Karşılıklı olarak onların üzerine yaslanırlar.

17- Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır.

"Vildân", daima taze kalan genç hizmetçiler, garsonlar veya hilede denilen bir çeşit küpe ile küpeli uşaklar (Elmalılı, VII, 397, 398).

18- Pınarından içecekle doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle.

Cennette akıp giden şarap gözesinden doldurulan testiler, ibrikler ve kadehler dolaştırılır. Fakat bu şaraptan içenin başı ağrımaz ve sarhoş olmaz.

19 Ondan ne başlar ağrıtılır ne de akıllar giderilir.

20- Beğendikleri meyveler.

21- Canlarının çektiği kuş etleri.

22- İri gözlü huriler.

23- Saklı inciler gibi.

24- Yaptıklarına karşılık olarak verilir.

25- Orada boş bir söz ve günaha sokacak bir laf işitmezler!

26- Söylenen söz, yalnız "selâm, selâm" dır.

27- Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!

"Sağdakiler" amel defterleri sağından verilenlerdir. Arap toplumunda sağ taraf uğur yeri olarak kabul edilir, sağdan uğur, soldan uğursuzluk geleceğine inanılırdı.

28- Düzgün kiraz ağaçları.

29- Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları.

30- Uzamış gölgeler.

31- Çağlayıp akan sular.

32-33- Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyve arasında.

34- Ve yükseltilmiş döşekler üstündedirler.

35- Biz kadınları yeniden inşa etmişizdir.

Cennet kadınları bakireler olup, hep yaşıt dilberlerdir. Kimi hadislere göre bu, yaşlı dünya kadınlarını da kapsar. Çünkü cennet ehli 30 veya 33 yaşlarında olacaktır (bk. Rahmân, 56, 74).

36-37- Onları, eşlerine düşkün ve yaşıt bakireler yapmışızdır.

38- Bütün bunlar sağdakiler içindir.

39- Bunların birçoğu önceki ümmetlerdendir.

40- Birçoğu da sonrakilerdendir.

41- Soldakiler, ne yazık o soldakilere!

"Soldakiler" cehennemle cezalandırılırlar.

42- İliklere işleyen bir ateş ve kaynar su içinde.

43- Kara dumandan bir gölge altındadırlar.

44- Öyle bir gölge ki, ne serin ne de faydalıdır!

45- Çünkü onlar bundan önce varlık içinde sefahete dalmışlardı.

46- Büyük günah işlemekte ısrar ediyorlardı.

47- Ve diyorlardı ki: "Biz ölüp, toprak ve kemik yığını olduktan sonra, biz mi yeniden diriltileceğiz?"

48- "Önceki atalarımız da mı?"

49- De ki: "Evet, öncekiler de sonrakiler de."

50- "Belli bir günün belli vaktinde, mutlaka toplanacaklardır!"

51- Sonra siz, ey yalancı sapkınlar!

52- Hem de siz bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz!

53- Karınlarınızı hep onunla dolduracaksınız.

54- Üstüne de kaynar su içeceksiniz,

55- Hem de susuz develerin içtiği gibi içeceksiniz!

56- İşte ceza gününde onların konuklukları budur!

57- Sizi biz yarattık; tasdik etmeniz gerekmez mi?

58- Akıttığınız meniyi gördünüz mü?

İnsanın akıttığı meniyi de yaratan Allah'tır. Bu meniden insan yaratan, öldükten sonra onu diriltemez mi? (bk. Necm, 46; Kıyamet, 37).

59- Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?

60- Aranızda ölümü takdir eden biziz ve bizim önümüze geçilmez.

61- Biz kılıklarınızı değiştirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir surette inşa etmek üzereyiz!

62- Herhalde ilk yaratmayı tanıdınız. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

63- Ektiğiniz tohumu hiç düşündünüz mü?

64- Siz mi bitiriyorsunuz onu, yoksa bitiren biz miyiz?

65- Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık, şaşıp kalırdınız!

66- "Doğrusu, biz borç altına girdik,

67- Daha doğrusu, biz yoksul kaldık!" (derdiniz).

68- Peki içtiğiniz suya ne dersiniz?

69- Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?

70- Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

71- Bir de yaktığınız ateşi hiç düşündünüz mü?

72- Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratan biz miyiz?

73- Biz onu bir ibret ve çölde yolculuk yapanlara yararlı kıldık.

74- Öyleyse, Rabbini o ulu adıyla tesbih et.

75- Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki,

Allah yıldızların çıkış yerlerine yemin ederek, bunun eğer üzerinde düşünülürse çok büyük bir yemin olduğunu vurgulamaktadır. Astronomi bilimine göre, ışık hızıyla dünyaya en yakın yıldızın uzaklığının 45 yıl olduğu ve evrende, ışığı henüz dünyaya ulaşmamış yıldızların bulunduğu düşünülürse, yeminin büyüklüğü daha iyi anlaşılır.

76- **Bilirseniz bu gerçekten büyük bir yemindir!**

77- **O, elbette şerefli bir Kur'an'dır.**

78- **Korunmuş bir kitaptadır.**

"Kitabun meknûn" (korunmuş kitap) için elimizdeki Mushaf veya Levh-i Mahfûz'daki aslı yorumu yapılmıştır (krş. Bürûc, 21-22).

79- **Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.**

"Ona temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.' ifadesinde, "Huve" (ona) zamiri, bir önceki ayetteki "kitab"a gider. Kitap kelimesine Mushaf anlamı verenlere göre, ayetteki "temizlenenler" den maksat, Kur'an'ı yazan ve özenle saklayan temizlenmiş, tertemiz olmuş Müslümanlardır. Kirli, pis ve cünüplük içinde bulunan kimseler ona el süremez. Abdullah ibn Ömer'in, "Allah'ın elçisi, Kur'an'ın düşman eline geçmemesi için, düşman yurduna götürülmesini yasakladı." dediği rivayet edilmiştir (Buhârî, Cihâd, 129; Müslim, İmâret, 92-94).

"Korunmuş kitab" a, "Levh-i mahfûz" anlamı verenler, ona dokunabilecek "temizlenenlerin" melekler olduğunu, bu yüzden, insanların Kur'an'ı abdestsiz tutmalarında bir sakınca bulunmadığını söylemişlerdir. Selman, İbn Abbas, Şa'bî, Zeyd ibn Ali, Müeyyed Billâh ve Katâde bu görüştedir (Hüseyin b Ûdeh, el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye, 2. baskı, Beyrut 1423/2002, "Hayz ve Kur'an" mad. I, 111-117).

Çoğunluk fakihler Kur'an'a abdestsiz el sürmenin caiz olmadığı görüşündedir. Delil, Hz. Peygamber'in Amr ibn Hazm'a yazdığı mektupta; "Temiz olmadıkça Kur'an'a el sürmemesini" istemesidir (bk. Dârekutnî, Tahâre, 439). Burada, "tâhirun" (temiz olan kişi) cünüplük, hayız ve loğusalıktan ve hades-i asgar denilen abdestsizlik durumundan temizlenmiş olan kimseyi kapsar.

İmam Şâfiî ve Mâlik bu görüşü benimsemiştir. Diğer yandan İmam Malik'in eğitim ve öğretim amacıyla öğretmen ve öğrencinin sürekli abdestli bulunması güç olduğu için, bunların, hatta âdetli olan bayanın, âdet günlerinde mushafı tutabileceğini caiz gördüğü nakledilmiştir (bk. Bâcî, Müntekâ Şerhu'l-Muvatta', 4. baskı, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1404/1984, I, 120, 121; el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye, 1. baskı, Nşr. Vezâretü'l-Evkâf, Kuveyt 1419/1998, "Mushaf" mad.).

Ebu Hanîfe'den bu konuda iki görüş nakledilmiştir. Ondan gelen bir rivayete göre, abdestsiz kişi, Kur'an'a el sürebilir ve okuyabilir. Bu görüş İbn Abbas, Şa'bî vb. selefden gelmiştir. İkinci rivayete göre, abdestsiz kişi, sadece yazı olmayan dış kabuğuna el sürebilir, ama yine ezbere okuyabilir (bk. Kurtubî, Câmi', XVII, 146, 147).

Ancak şunu belirtelim ki, bu görüş ayrılıklarından kaçınmak için, Kur'an'ı temiz ve abdestli olarak ele almak ve okumak, ona saygıyı belirten bir davranış sayıldığı için, ilk dönemlerden itibaren Müslümanların buna özen gösterdikleri görülür. Böyle bir davranışın, müminin ecrini ve feyzini artıracağında kuşku yoktur.

80- **O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**

81- **Şimdi siz bu sözü mü küçümsüyorsunuz?**

82- **Onu yalanlamayı rızkınıza karşılık mı yapıyorsunuz?**

83- **Can boğaza dayandığı zaman,**

84- **Ki siz o zaman bakınıp dursunuz.**

85- Biz ona sizden daha yakınız, ama siz görmezsiniz.

86-87- Mademki ceza görmeyecekmişsiniz, eğer doğru iseniz, çıkmakta olan ruhu geri döndürmeniz gerekmez mi?

88- Fakat ölen kişi, Allah'a yaklaştırılanlardan ise,

89- Ona rahatlık, güzel rızık ve nimet cenneti vardır.

90- Eğer o, sağdakilerden ise,

91- "Sana sağdakilerden selâm olsun!"

92- Ama o, sapkın yalanlayanlardan ise,

93- Konukluk olarak kaynar su,

94- Ve cehenneme yaslanma vardır!

95- İşte kesin gerçek budur!

96- Öyleyse, Rabbini o ulu adıyla tesbih et.

Yukarıdaki ayet inince Hz. Peygamber: "Bunu, rükûunuzda söyleyin." buyurmuştur. Bu yüzden, rükûda üç kez: "Sübhâne Rabbiye'l-azîm" (Yüce Rabbimi tesbih ederim) demek sünnettir. "Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ" (En yüce Rabbinin adını tesbih et!) (A'lâ, 1) ayeti inince: "Bunu da secdelerinizde söyleyin." buyurmuştur. Bu yüzden her namazın secdesinde üç kere: "Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ" (En yüce Rabbimi tesbih ederim) demek sünnet olmuştur (bk. Ebu Dâvud, Salât, 147; İbn Mâce, İkâmet, 20).

47- ŞUARÂ SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 227 ayettir. 97 ile 224-227. ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Surenin adı, 224. ayette geçen "Şuarâ" kelimesine dayanır. Şuarâ, şairler anlamına gelmektedir. Ayetler farklı olaylar hakkında indirilmekle beraber, sureye ismini veren son ayetlerin "Biz de Muhammed'in söyledikleri gibisini söyleriz." diyerek Hz. Peygamber'i (sav) alaya alan şiirler söyleyen müşrik şairler hakkında nazil olduğu belirtilmiştir (Alûsî, Rûhu'l-Ma'anî, XIX, 146).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar apaçık kitabın ayetleridir.

3- Onlar iman etmeyecekler diye neredeyse kendine kıyacaksın!

4- Biz dilersek onların üzerlerine gökten bir mucize indiririz de, ona boyunları eğilip kalır!

5- Bununla birlikte kendilerine o Rahmân'dan bir öğüt gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar!

6- Üstelik (ona) "yalandır" dediler. Ama onlara alay edip durdukları şeyin haberleri yakında gelecektir!

7- Yeryüzüne bir bakmadılar mı! Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirdik?

8- Şüphesiz ki bunda mutlak bir ibret vardır! Ama onların çoğu iman etmezler.

9- Hiç şüphesiz senin Rabbin mutlak üstündür, çok merhametlidir.

10- Bir vakit Rabbin Musa'ya nida edip, "Git o zâlim kavme,"

11- "Firavun'un kavmine. Onlar hâlâ sakınmayacaklar mı?" (demişti).

12- Musa dedi ki: "Ey Rabbim, onların beni yalanlamalarından korkarım."

13- "Göğsüm daralır, dilim açılmaz. Bu yüzden Harun'a da elçilik görevi ver."

14- "Üstelik benim üzerimde onlara karşı işlediğim bir suç var; bu yüzden korkarım ki onlar beni hemen öldürürler!"

Hz. Musa'nın öldürme kastı olmaksızın o adama vurduğu ve bu işin, kastı aşan müessir fiil sonucu ölüme sebebiyet verme olarak değerlendirildiği görülür. Bundan sonra, Hz. Musa Mısır'ı terk edip Medyen'e gitmiştir.

15- Allah dedi: "Hayır, ikiniz de ayetlerimizle gidin. Şüphesiz ki biz sizinle beraberiz, her şeyi işitmekteyiz."

16- "Haydi, Firavun'a gidin ve deyin ki: "Biz gerçekten âlemlerin Rabbinin elçileriyiz."

17- "İsrail oğullarını bizimle birlikte gönder."

18- Firavun dedi: "Biz seni çocukken yanımızda büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"

19- "Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın, sen nankörlerden birisin!"

20- Musa dedi: "Ben, o zaman o işi yaptım, çünkü şaşkınlardandım!"

21- "Sizden korktuğum için de, aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet verdi ve beni peygamberlerden yaptı."

Musa (as) Mısır'dan Medyen'e gitmiş ve orada bir peygamber olan Hz. Şuayb'ın hizmetinde, 8-10 yıl kadar kalmış ve onun kızı ile evlenmişti. Daha sonra eşiyle Mısır'a dönerken Sina dağı eteklerinde ilk olarak vahye mahzar olmuştur.

22- "O başıma kaktığın iyilik de, İsrail oğullarını köleleştirmen yüzündendir."

23- Firavun dedi: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?"

24- Musa dedi: "Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir; eğer gerçekten inanan kimseler olsanız (bunu anlarsınız)!"

25- Firavun çevresindekilere dedi ki: "Söylediklerini işitiyor musunuz?" dedi.

26- Musa dedi: "O sizin de Rabbiniz, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir!"

27- Firavun dedi: "Size gönderilen bu elçiniz, mutlaka delidir."

28- Musa dedi: "Eğer aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O doğunun, batının ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir!"

29- Firavun dedi: "Benden başkasını ilâh edinirsen, andolsun ki seni mutlaka zindana atılanlardan ederim!"

Firavun'un zindanı derin ve karanlık bir çukurda idi. Mazlumlar tek tek oraya atılır ve ölünceye kadar bırakılırdı.

30- Musa dedi: "Sana apaçık ispat edici bir kanıt getirmiş olsam da mı?"

Hz. Musa peygamber olarak sahip olduğu "asa" ve "beyaz el" mucizelerini kastetmişti.

31- Firavun dedi: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi getir onu bakalım!"

32- Bunun üzerine Musa asasını bırakıverdi; bir de ne görsünler, o kocaman bir ejderha oluverdi!

33- Elini de (koynundan) çıkardı, bir de ne görsünler, o da bakanlara bembeyaz oluverdi!

34- Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere, "Bu, dedi, gerçekten çok bilgili bir sihirbaz!"

35- "Sihri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne diyeceksiniz?"

36- Dediler ki: "Onu ve kardeşini bir süre alıkoy ve kentlere de toplayıcılar gönder."

37- "Bütün usta sihirbazları sana getirsinler!"

38- Böylece sihirbazlar belirli bir günün belirlenen bir vaktinde bir araya toplandı.

İbn Abbas'a göre ziynet günü, yılın ilk günü olan cumartesiye ve "nevruz" gününe rastlamıştı.

39- Halka, "Siz de toplanıyor musunuz?" denildi.

40- "Eğer üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız!" (dediler).

41- Sihirbazlar gelince Firavun'a: "Eğer biz üstün gelirsek, mutlaka bize bir mükâfat vardır, değil mi?" dediler.

42- Firavun dedi: "Evet, o takdirde siz elbette gözde kimselerden olacaksınız."

43- Musa onlara: "Ne atacaksanız, atın!" dedi.

44- Hemen iplerini ve değneklerini ortaya attılar ve "Firavun'un büyüklüğü hakkı için, elbette biz üstün geleceğiz!" dediler.

45- Ardından Musa da asasını attı. Bir de ne görsünler, o, onların uydurduklarını yutuyor!

Asa birden ejderha olmuş ve Firavun'un büyücülerinin sihir aletlerini birer birer yutmaya başlamıştı. Sihirbazlar bunun bir büyü işi olamayacağını anlamış, secdeye kapanarak Musa ve Harun'un Rabbine inandıklarını açıklamışlardı.

46- Bunun üzerine sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47- "İman ettik, dediler, Âlemlerin Rabbine"

48- "Musa ve Harun'un Rabbine!"

49- Firavun dedi: "Ben size izin vermeden, ona iman ettiniz, öyle mi? Anlaşıldı ki o size sihri öğreten büyüğünüzmüş! Ama şimdi anlayacaksınız. Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve hepinizi çarmıha gerdireceğim!"

Sihirbazlar Firavun'un tehdidine aldırmayarak, Firavun'un toplumu içinden ilk iman edenler olduklarını açıklamışlardı.

50- Onlar, "Zararı yok, dediler, biz zaten Rabbimize döneceğiz."

51- "Üstelik biz, ilk müminler olduğumuz için Rabbimizin bizi mağfiret edeceğini umarız."

52- Musa'ya, "Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü izleneceksiniz!" diye vahyettik.

53- Sonra Firavun şehirlere asker toplayıcılar gönderdi. (Ve şunu ilân ettirdi):

54- "Bunlar, şüphe yok ki, küçük ve önemsiz bir topluluktur."

55- "Fakat bize karşı kin ve nefret besliyorlar."

56- "Biz ise uyanık, tedbirli bir topluluğuz!"

57- Ama (sonunda), biz onları (Firavun ve kavmini) çıkardık; bahçelerden, pınarlardan,

58- Hazinelerden ve şerefli makamlardan.

59- Ve bütün bunlara İsrail oğullarını mirasçı yaptık.

60- Derken (Firavun ve adamları) Güneş doğarken İsrail oğullarının ardına düştüler.

61- İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları: "İşte şimdi yakalandık!" dediler.

62- Musa: "Hayır, dedi, Rabbim benimledir, bana yolunu gösterecektir!"

63- Bunun üzerine Musa'ya, "Asan ile denize vur!" diye vahyettik. Vurunca deniz infilak etti, her bir parça koca bir dağ gibi oluverdi!

Hz. Musa asasını denize vurunca deniz ikiye yarılmış, sular iki yandan parçalı dağ gibi bir şekil almıştır.

64- **Sonra diğerlerini de oraya yaklaştırdık.**

65- **Musa'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık.**

66- **Sonra da diğerlerini suda boğduk.**

Firavun'un ordusu da denizin kenarına gelmiş ve denizde açılan yollara girmiş, ancak sular kapanınca helâk olmuşlardı.

67- **Şüphesiz bunda bir ibret vardır! Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.**

68- **Hiç şüphesiz senin Rabbin, mutlak üstündür, çok merhametli olandır!**

69- **Onlara İbrahim'in kıssasını da oku!**

Hz. İbrahim, kavmine şu soruları yöneltir: a) Taptığınız bu putlar sizi işitiyor mu? b) Size bir yarar veya zarar verme güçleri var mıdır?

70- **Hani o babasına ve kavmine: "Siz neye tapıyorsunuz?" demişti.**

71- **"Birtakım putlara taparız da onlar sayesinde toplanırız." dediler.**

72- **İbrahim, "Peki, dedi, siz dua ettiğinizde onlar sizi işitiyorlar mı?"**

73- **"Veya size bir fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?"**

74- **"Hayır, dediler, ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk."**

75- **İbrahim dedi ki: "Hiç düşündünüz mü, neye tapıyorsunuz?"**

76- **"Siz ve eski atalarınız."**

77- **"Şüphesiz bütün bunlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)."**

78- **"O ki, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir."**

79- **"Bana yediren ve içirendir."**

80- **"Hastalandığım zaman, bana O şifa verir."**

81- **"Benim canımı alacak, sonra diriltecek olan O'dur."**

82- **"Ve ceza gününde, kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur."**

83- **"Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni sâlihler arasına kat."**

84- **"Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle!"**

Hz. İbrahim duada şu isteklerde bulunmuştur: a) Hikmet sahibi olmak ve sâlihler arasına katılmak, b) Geride iyilikle anılmayı bırakmak, c) Nimeti bol olan cennete vâris olmak, d) Babasının bağışlanması, e) Kıyamet günü utanacak durumlara düşmemek. Ayettik "Lisân-ı sıdk" ifadesi; dünyada Kıyamet'e kadar eseri devam edecek güzel bir isim, nâm ve şöhret, dosdoğru, güzel bir anı bırakmak demektir.

85- **"Ve beni nimeti bol cennetin mirasçılarından kıl!"**

86- **"Babamı da bağışla, çünkü o, yolunu şaşıranlardan oldu."**

87- **"İnsanların diriltileceği gün, beni utandırma."**

88- **"O gün ki ne mal fayda verir ne çocuklar."**

89- **"Ancak Allah'a temiz bir kalp ile gelen başka."**

Ayetteki "Selîm kalb", şüphe ve şirkten temizlenmiş, kimseye dargın olmayan ve kendisine de kimsenin dargın olmadığı bir müminin kalbi olarak tanımlanmıştır.

90- **O gün cennet takva sahiplerine yaklaştırılır.**

91- **Azgınlar için de cehennem hortlatılır.**

92-93- **Onlara, "Allah'ı bırakıp da taptıklarınız nerede? Size yardım ediyorlar**

mı veya kendilerini kurtarıyorlar mı?" denilir.

94-95- Artık onlar, o azgınlar ve İblis orduları topluca tepetaklak cehenneme atılırlar.

96- Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

97- "Vallahi biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz!"

98- "Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyorduk."

99- "Ve bizi hep o günahkârlar saptırdı!"

100- "Artık bizim ne şefâatçiler var."

101- "Ne de yakın bir dost!"

102- "Keşke, bir kere daha (dünyaya) dönebilsek de iman edenlerden olabilseydik!"

103- Şüphesiz bunda bir ibret vardır; ama onların çoğu iman etmedi.

104- Şüphe yok ki senin Rabbin, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

105- Nuh kavmi de, gönderilen peygamberleri yalanladı.

106- Hani, kardeşleri Nuh onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

107- "Haberiniz olsun, ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

108- "Gelin artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

109- "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."

110- "Gelin artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

111- Dediler ki: "Senin ardına hep düşük kimseler düşmüşken, biz hiç sana iman eder miyiz?"

112- Nuh dedi: "Onların yapmakta oldukları hakkında benim bir bilgim yoktur!"

113- "Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz!"

114- "Üstelik ben iman edenleri yanımdan kovacak değilim."

115- "Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

116- Dediler ki: "Ey Nuh! Eğer bu söylediklerine bir son vermezsen, mutlaka taşa tutulanlardan olacaksın!"

117- Nuh: "Ey Rabbim, dedi, kavmim beni yalanladı."

118- "Artık, benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!"

119- Biz de, onu ve beraberinde olanları o dolu gemide taşıyarak kurtardık.

120- Sonra da, bunun ardından geride kalanları suda boğduk.

121- Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.

122- Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

123- Ad kavmi de gönderilen peygamberleri yalanladı.

124- Hani kardeşleri Hud onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

125- "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

126- "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

127- "Ben bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim âlemlerin Rabbine aittir."

128- "Siz her tepe üzerine bir alâmet bina edip eğleniyor musunuz?"

Ayette, "rî'" büyük yolların yanında bulunan yüksek tepe, gösteriş için yapılan yüksek bina, köşk ve abideler demektir.

129- "Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?"

Ayette, masâni'; büyük köşkler, sağlam kaleler ve su sarnıçları gibi yapılardır.

130- "Hem tutup yakaladığınız zaman, merhametsiz zorbalar gibi yakalıyorsunuz!"

131- "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

132- "Bildiğiniz şeyleri size veren Allah'tan korkun."

133-134- "O size davarlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar verdi."

135- "Şüphesiz ben sizin hakkınızda, büyük bir günün azabından korkuyorum!"

136- Onlar dediler ki: "Sen öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da, bize göre birdir!"

137- "Bu, eskilerin geleneğinden başka bir şey değildir."

Ayetteki, "Huluk" (gelenek); a) Şu uyguladığımız din, ilk atalarımızdan beri süregelen bir gelenektir. b) Senin getirdiğin şu din veya yeniden dirilme inancı, geçmiş kuşakların uydurmasıdır.

138- "Biz azaba uğratılacak da değiliz!"

139- Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helâk ettik. Doğrusu bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.

140- Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

141- Semud kavmi de gönderilen peygamberleri yalanladı.

142- Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

143- "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

144- "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

145- "Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."

146- "Siz burada güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?"

147- "Bu bahçelerde ve pınarların başında."

148- "Ekinler ve yumuşak tomurcuklu güzel hurmalıklar arasında."

149- "Dağlardan ustalıkla evler yontuyorsunuz."

150- "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

151-152- "Yeryüzünü fesada veren, ıslah etmeyen o aşırı gidenlerin sözüne uymayın."

153- Dediler: "Sen iyice büyülenmiş birisin!"

154- "Sen de ancak bizim gibi bir insansın! Eğer doğru söyleyenlerden isen bize bir mucize getir!"

155- Salih dedi: "İşte dişi bir deve! Su içme hakkı (bir gün) onun, belli bir günün su içme hakkı da sizin!"

"Şirbun" su içme hakkı demektir. Bir şeyden nöbetleşe yararlanmaya "muhâyee" denir. Günümüz "devre mülk" uygulaması da muhâyee esasına dayanır.

"Allah'ın devesi" için bk. A'râf, 73; Şems, 13.

156- "Sakın ona bir kötülükle dokunmayın, yoksa sizi büyük bir günün azabı yakalayıverir!"

157- Derken onu kestiler, fakat pişman da oldular!

158- Çünkü kendilerini o azap

yakalayıverdi. Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.

159- Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

160- Lut kavmi de gönderilen peygamberleri yalanladı.

161- Hani, kardeşleri Lut onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

162- "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

163- "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

164- "Ben sizden, buna karşı bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."

165- İnsanlar içinden erkeklere mi gidiyorsunuz?

166- Ve Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşan bir kavimsiniz!"

167- Dediler; "Ey Lut! Bu sözlerine bir son vermezsen, mutlaka sürgün edilenlerden olacaksın!"

168- Lut dedi: "Doğrusu ben sizin bu yaptıklarınızdan tiksinti duyuyorum!"

169- "Ey Rabbim! Beni ve ailemi bunların yapmakta olduklarından kurtar!"

170- Bunun üzerine biz de onu ve bütün ailesini kurtardık.

171- Ancak geride kalanların içinde yaşlı bir kadın da kaldı.

Geride kalan Lut'un karısı olup, elçilik görevinde eşini desteklemiyordu (bk. Tahrîm, 10 ve 12. ayetler).

172- Sonra diğerlerini helâk ettik.

173- Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, o uyarılanların yağmuru ne kötü bir yağmurdu!

174- Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.

175- Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

176- Eyke halkı da gönderilen peygamberleri yalanladı.

Eyke, ağaçları sık ve birbirine örülmüş koruluk ve ormanlık demektir. Medyen'e peygamber olan Şuayb (as), aynı zamanda bu komşu kentin de peygamberi idi.

177- Hani, Şuayb onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

178- "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

179- "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

180- "Ben sizden buna karşı bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir."

181- "Ölçeği tam ölçün de hak yiyenlerden olmayın!"

182- "Ve doğru terazi ile tartın."

183- "Halkın mallarını değerinden düşürmeyin! Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!

184- "Sizi ve sizden önceki ümmetleri yaratan Allah'tan sakının!"

185- Onlar şöyle dediler: "Sen, iyice büyülenmiş birisin!"

186- "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz."

187- "Şayet doğru söyleyenlerden isen, üzerimize gökten bir parça düşürüver!"

188- Şuayb, "Rabbim yapmakta olduklarınızı daha iyi bilir!" dedi.

189- Onu yalancı saydılar da o gölge gününün azabı onları yakalayıverdi! O gerçekten büyük bir günün azabı idi!

Ayetteki "Gölge günü" (yevmu'z-zulle) azabı şöyledir: Çok sıcak yedi gün olmuş, sonra gökte bulutlar belirmiş, onların gölgesine sığınmışlardı. Allah bulutlardan ateş yağdırarak onları helak etmiştir.

190- **Şüphesiz bunda elbette bir ibret vardır. Ama onların çoğu iman etmiş değillerdir.**

191- **Şüphesiz senin Rabbin, işte O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.**

192- **Şüphesiz bu (Kur'an), âlemlerin Rabbinin indirmesidir.**

193- **Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) indirdi.**

194- **Uyarıcılardan olasın diye kalbinin üzerine.**

195- **Apaçık bir Arapça dille.**

196- **O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardı.**

Kur'an'ın Hz. Muhammed'e indirileceği veya Kur'an'ın anlamı, özü ve onda yer alan prensipler önceki semâvî kitaplarda da vardı.

197- **İsrail oğulları bilginlerinin bunu bilmesi, onlar için yeterli bir delil değil midir?**

198- **Biz onu Arapça bilmeyenlerden birisine indirseydik de,**

199- **Bunu onlara okusaydı, yine de ona iman etmezlerdi.**

200- **Böylece onu günahkârların kalplerine soktuk!**

201- **Bu yüzden o acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler.**

202- **İşte bu azap onlara, kendileri farkında olmadan, ansızın gelivereceketir!**

203- **O zaman onlar: "Acaba bize (iman etmemiz için) bir süre verilir mi?" diyecekler.**

204- **Oysa onlar, (dünyada iken) bizim azabımızın çabuk gelmesini istiyorlardı!**

205- **Ne dersin! Biz onları nimetler içinde yıllarca yaşatsak,**

206- **Sonra kendilerine vaat olunan azap gelip çatsa,**

207- **Nimetler içinde yaşadıkları o yıllar, kendilerine bir yarar sağlar mı?**

208- **Bununla birlikte biz herhangi bir beldeyi uyarıcılar göndermedikçe helâk etmedik.**

209- **Uyarı yapılmıştır. Çünkü biz zulmedici değiliz.**

210- **Bu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedi.**

Araplar, cin şeytanlarının büyücülere, kâhinlere ve şâirlere ilham verdiğine; gökten haber çalıp onlara duyurduklarına inanırlardı. Kur'an'ın da cinler tarafından Hz. Muhammed'e telkin edildiğini ileri sürüyorlar ve bu yüzden ona şair, kâhin, büyücü, büyülenmiş veya cinlenmiş gibi sıfatlar yakıştırıyorlardı.

211- **Bu onlara hem yaraşmaz, hem zâten buna güçleri de yetmez!**

212- **Şüphesiz onlar vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.**

213- **Öyleyse sen Allah ile birlikte başka bir tanrıya kulluk edip yalvarma, yoksa azaba uğratılanlardan olursun.**

214- **Sen (önce) en yakın hısımlarını uyar!**

Hz. Peygamber'e ilk iman eden, eşi Hz. Hatice olmuştu. Sonra Hz. Ali, Zeyd ibn Hârise ve Hz. Ebû Bekir İslam'a girmişti. Bundan sonra İslam mesajı özel kişilere anlatılmış, genel davete geçinceye kadar çekirdek kadronun oluşması sağlanmıştır.

215- Ve sana uyan müminlere (şefkat) kanadını indir!

216- Şayet onlar sana karşı gelirlerse, de ki: "Ben sizin yapmakta olduklarınızdan uzağım!"

217- Sen o mutlak üstün ve çok merhametli olan Allah'a güvenip dayan.

218- O ki, (gece) namaza kalktığın zaman seni görür.

219- Ve secde edenler arasında dolaşmanı da.

220- Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur.

221- Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi?

222- Onlar her günahkâr yalancıya inerler.

223- Onlar (şeytana) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdır.

224- Şâirlere gelince; onlara da şaşkınlar uyar.

225- Görmez misin, onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar.

226- Ve onlar yapmadıkları şeyleri söylerler.

227- Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok ananlar ve haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar böyle değildir. Haksızlık edenler, nasıl bir dönüşle döndürüleceklerini yakında bilecekler!

Bu ayetin, şâir Hassân ibn Sâbit, Abdullah ibn Revâha ve Ka'b ibn Mâlik hakkında indiği nakledilir. Çünkü ayetin sonundaki, "Ancak inanıp, salih ameller işleyenler müstesnadır. ifadesinin bunları kapsadığını bildirmiştir (İbn Kesîr, Tefsîr, III, 355).

48- NEML SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 93 ayettir. Adını 18. ayette geçen "Neml" kelimesinden almıştır. Neml, karınca anlamına gelmektedir. Hz. Süleyman ile karıncalar, hüdhüd ve Sebe Kraliçesi Belkıs gibi kıssalarının ele alındığı suredir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Tâ, Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık bir Kitab'ın ayetleridir.

2-3- Namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete kesin olarak inanan müminlere bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.

4- Biz ahirete iman etmeyenlerin işlerini kendilerine süslü göstermişizdir. Bu yüzden onlar ilerisini göremezler, kalpleri körelmiştir!

5- İşte bunlara azabın kötüsü vardır. Bunlar ahirette en çok ziyana uğrayacak olanlardır!

6- Şüphesiz sen bu Kur'an'a, hikmet sahibi olan ve her şeyi bilen Allah tarafından erdirilmektesin.

7- Hani bir zaman Musa ailesine şöyle demişti: "Uzakta bir ateş gördüm, size oradan bir haber getireceğim ya da size bir ateş koru getireceğim, umarım ısınırsınız."

Hz. Musa, yeşil bir ağaçtan çıkan ışığı ateş sanmıştı. Oysa o, nurdu. Râzî'ye göre, en doğru tefsir, ateşin içinde bulunan Hz. İsa, çevresinde olanlar da meleklerdir. Süleyman Ateş, ateşin (nurun) çevresinde olanlar için, "Hz. Musa'ya inanıp tâbi olacak müminler" yorumunu eklemiştir. Zemahşerî'ye göre, ateşin içinde olan Musa,

çevresi de kutsal topraktır (Zemahşerî, Keşşâf, XXIV, 182; Ateş, age, VI, 364, 365).

8- **Oraya varınca şöyle seslenildi: "Ateşin bulunduğu yerde ve çevresinde olan kimseler mübârek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden uzaktır!"**

9- **"Ey Musa, gerçek şu ki mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan Allah benim!"**

10- **"Asanı at!" Musa, onun bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki): "Ey Musa, korkma! Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."**

Hz. Musa'ya verilen iki mucize asa ve beyaz el'dir. Elmalılı,Tefsir, VI, 127).

11- **"Ancak kim haksızlık yapar, sonra da kötülüğü iyiliğe çevirirse, bilsin ki (ona karşı da) ben çok bağışlayıcıyım, çok merhametliyim!"**

12- **"Elini koynuna sok, kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Dokuz mucize ile Firavun'a ve kavmine git. Çünkü onlar fâsık bir kavim oldular."**

13- **Bu şekilde mucizelerimiz onların gözleri önüne serilince, "Bu apaçık bir sihirdir!" dediler.**

14- **Kendileri de bunlara kesin olarak inandıkları halde, sırf zulüm ve böbürlenme yüzünden onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

Ayetteki kötü sonuç, dünyada denizde boğulma, ahirette ise cehennem azabıdır.

15- **Andolsun ki biz, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. Onlar: "Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun!" dediler.**

16- **Süleyman Davud'a mirasçı olup dedi ki: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden bir pay verildi. Gerçekten bu apaçık bir lütuftur!"**

Hz. Süleyman, kuş dilini anlama yanında, onların hislerini yöneten ana mantığı, işin gizli ilâhî sırlarını da anlıyor ve cinler gibi kuşları da idaresi altına alarak toplum hizmetinde ve ordusunda kullanıyordu. Burada "kuş dili" yerine "kuş mantığı" terimi derin bir anlayış ve sezgiyi ifade eder. Bir çeşit o tür yaratığın beyin gücüne nüfuz ederek, onu anlama, kendi irade ve sözlerini ona iletme yeteneği demektir.

17- **Hem Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları toplandı, onlar hepsi bir arada düzenli olarak sevk ediliyordu.**

18- **Sonunda karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca şöyle dedi: "Ey karıncalar, haydi yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!"**

19- **Süleyman onun bu sözüne gülümseyerek dedi ki: "Ey Rabbim! Bana ve ana- babama verdiğin nimetine şükretmeye, senin hoşnut olacağın salih amel işlemeye beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!"**

20- **Süleyman kuşları gözden geçirip şöyle dedi: "Hüdhüd kuşunu niçin göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?"**

Hüdhüd; çavuş kuşu, ibek (ibibik) denilen bir kuş türüdür. Hz. Süleyman bir ara hac için Harem-i Şerif'e gitmiş, oradan Yemen'e yönelerek San'a'da boş bir araziye konmuştu. Bu sırada Hüdhüd, başka bir kuşla birlikte Sebe' deki bir Kraliçe hakkında bilgi toplamaktadır (Beyzâvî, Tefsir, Neml, 20-22).

21- **"Andolsun onun canını iyice yakacağım veya onu boğazlayacağım yahut**

da bana (mazeretini gösteren) açık bir kanıt getirir!"

22- Çok geçmeden hüdhüd kuşu geldi ve: "Ben, senin bilmediğin bir şey öğrendim; sana Sebe'den güvenilir bir haber getirdim" dedi.

23- "Ben (orada) bir kadın buldum. Onlara hükümdarlık yapıyor, kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir tahtı var!"

Bu kadın, Sebe' Kraliçesi Belkıs binti Şerahîl veya Belkıs binti Hedhad ibn Şürahbîl'dir. Yirmi yıl kraliçelik yapmıştır.

24- "Onun ve kavminin, Allah dışında, Güneş'e secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve onları yoldan çıkarmış! Bu yüzden onlar doğru yolu bulamıyorlar!"

25- "(Şeytan böyle yapmış ki), onlar, göklerde ve yerde, gizli olanları açığa çıkaran, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler!"

Bu ayeti okuyanın secde etmesi gerekir.

26- O Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur, büyük arşın sahibidir."

27- Süleyman dedi: "Şimdi sen doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz!"

28- "Şu mektubumu al, onlara götür! Sonra onlardan bir süre uzak dur! Ne sonuca varacaklarına bak!"

29- (Hüdhüdün mektubunu alan kraliçe) dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı."

30- "Mektup, Süleyman'dan gelmekte, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır."

Hz. Süleyman'ın Belkıs'a yazdığı mektup besmele ile başlar. Sure başlarındaki besmeleler sure aralarını ayırmak içindir.

31- "Bana karşı büyüklük taslamayın ve bana boyun eğmiş olarak gelin!" (diye yazıyor)."

Mektupta istenen iki şey: Büyüklük taslamamaları ve boyun eğerek teslim olmaları.

32- Bunun üzerine kraliçe: "Ey ileri gelenler, dedi. Bu işimde bana bir fikir bildirin, çünkü ben siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam."

Belkıs'ın önemli devlet işlerini danıştığı bir "şûrâ heyeti" vardı. Katâde'ye göre bunların sayısı, her biri onbin kişiyi temsil etmek üzere üç yüz on kişi idi. İslam'da da yönetimde şûrâ ilkesi asıldır (bk. Âl-i İmran, 159; Şûrâ, 38; Elmalılı, VI, 32, 33).

33- Onlar: "Biz güçlü kuvvetliyiz, savaşçı kimseleriz. Ama yetki senindir, değerlendirip uygun gördüğünüz emri verin!" dediler.

34- Kraliçe dedi: "Doğrusu krallar bir ülkeye girince, orayı karıştırırlar ve halkının ulularını alçaltırlar. Herhalde onlar da böyle yapacaklardır!"

35- "Ben onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne ile dönecekler!"

36- (Elçiler hediyelerle) gelince, Süleyman dedi: "Siz bana mal ile yardım etmek mi istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Belki siz hediyenize güveniyorsunuz."

37- "(Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir. Onları aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak oradan çıkarırız!"

38- Süleyman (danışmanlarına) dedi ki: "Ey ileri gelenler! Onlar teslim olup

bana gelmezden önce, hanginiz o kraliçenin tahtını bana getirebilir?"

39- Cinlerden bir ifrit: "Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten buna gücüm yeter, ben güvenilir biriyim." dedi.

İfrît; pis, çetin, güçlü cin demektir. Cinler sıralamasında; yalın olarak cin'e "cinnî" insanlarla birlikte oturanına "âmir" denir. Çocuklara musallat olanına "ervâh", kötü olup baş edilemez olanına "şeytan", daha çoğalıp güçlenenine ise "ifrît" (çoğulu efarhît) denir.

40- Yanında Kitap'tan ilim bulunan biri ise: "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanı başında kurulmuş görünce, dedi ki: "Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Her kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok kerem sahibidir."

İbn Abbas'a göre, bu kişi vezir Âsaf b. Berhıyâ'dır. Bu, sıddîk bir zat olup, ism-i a'zam'ı bilir ve onunla dua edince isteği yerine gelirdi. Bu kişinin Hızır veya Cebrail (as) yahut Hz. Süleyman'ın kendisi olduğu da söylenmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 153, 154).

41- (Sonra Süleyman) dedi ki: "Onun tahtını, tanınmayacak hale getirin, bakalım tanıyabilecek mi yoksa tanımayacak mı?"

42- Kraliçe gelince: "Senin tahtın da böyle miydi?" denildi. O da, "Sanki oymuş gibi! Zaten bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk" dedi.

43- Daha önce, Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi.

44- Ona: "Köşke gir!" denildi. Köşkü görünce, zeminini derin bir su sandı ve eteğini çekti. Süleyman: "Bu billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir" dedi. Melike dedi ki: "Ey Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Artık Süleyman ile birlikte, âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum!"

Hz. Süleyman, Belkıs gelmeden önce bir köşk yaptırmış, giriş kısmını su renginde, billur camla kaplı havuz yaptırmıştı. Salonu su içinde sanan Belkıs, ıslanmamak için eteklerini toplamıştı.

45- Andolsun ki, biz Semud (kavmine) de "Allah'a ibadet edin." diye kardeşleri Salih'i göndermiştik. Ancak onlar hemen birbirleriyle çekişen iki grup oluverdiler.

46- Salih dedi: "Ey kavmim! Niçin iyilikten önce hemen aceleyle kötülük istiyorsunuz? Ne olur Allah'tan mağfiret dileseniz, belki rahmetine nail olursunuz!"

47- "Biz, sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık" dediler. Salih dedi: "Size gelen uğursuzluğun sebebi Allah katında bellidir. Doğrusu siz imtihana çekilen bir kavimsiniz."

Kavmi, Salih'i (as) yalanlayınca, Cenâb-ı Hak kendilerine kıtlık vermişti, uğursuzluk dedikleri budur.

48- O şehirde dokuz çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

Bu ayette sözü edilen kentin, Şam yöresinde Semud kavminin bulunduğu Hıcr kenti olduğu rivayet edilmiştir.

49- Allah'a ant içerek birbirlerine şöyle dediler: "Gece ona ve ailesine baskın yapalım, sonra da velisine: 'Biz o ailenin

yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki biz gerçekten doğru söylüyoruz' diyelim."

Ayette sözü edilen bu kimseler, ileri gelenlerin oğulları olup, deveyi öldürmüşler ve Hz. Sâlih'in evine baskın yaptıkları sırada meleklerin attığı taşlarla helâk olmuşlardı. Geri kalanlar da Cebrail'in (as) sayhası (çığlığı) ile yerle bir olmuştur.

50- **Onlar böyle bir tuzak kurdular, ama biz de onlar hiç farkında olmadan onlara (karşı) tuzak kurduk.**

51- **İşte bak! Tuzaklarının sonu nice oldu! Onları da, kavimlerini de toptan yerle bir ettik.**

52- **İşte yapmış oldukları haksızlıklar yüzünden çökmüş evleri! Bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır!**

53- **Biz iman edip sakınanları da kurtardık.**

54- **Lut'a da peygamberlik verdik. O zaman kavmine demişti ki: "Siz göz göre göre hala o hayâsızlığı yapacak mısınız?**

55- **Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi gideceksiniz? Doğrusu siz ne yaptığını bilmez bir kavimsiniz."**

56- **Buna karşı kavminin cevabı sadece şöyle oldu: "Şu Lut ailesini kentinizden çıkarın. Çünkü onlar çok temizlik taslayan insanlar!"**

57- **Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna; onun geride kalmasını takdir ettik.**

Rivayete göre Hz. Lut'un karısı, onu elçilik görevinde desteklemez, erkek konukları gelince, sapıklar topluluğuna haber ulaştırırdı.

58- **Onların üzerine öyle bir (taş) yağmuru yağdırdık ki uyarılanların yağmuru ne kötü oldu!**

Hicr suresi 74. ayette, bu yağmurun pişmiş çamurdan bir taş yağmuru olduğu bildirilir. Bu durum, yerden fışkırıp kentin üzerine düşen yanardağ lav parçalarını akla getirmektedir.

59- **De ki: "Hamdolsun Allah'a, selâm olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı hayırlı yoksa, O'na koşmakta oldukları ortaklar mı?"**

60- **(Onlar mı hayırlı) yoksa, gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? Çünkü biz o suyla güzel bahçeler bitirmekteyiz ki, siz onların bir ağacını bile bitiremezdiniz! Allah'la beraber bir tanrı mı var? Hayır, onlar sapkınlıkta devam eden bir kavimdir.**

61- **(Onlar mı hayırlı) yoksa, yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarında ırmaklar akıtan ve onun için sabit dağlar yerleştirip, iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah'la beraber bir tanrı mı var? Hayır, onların çoğu bilmiyorlar!**

62- **(Onlar mı hayırlı) yoksa, darda kalana dua ettiği zaman karşılık veren ve başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapacak olan mı? Allah'la beraber bir tanrı mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz!**

Ayetteki "zarûret- darda kalma", Zemahşerî'ye göre kesin olarak sığınmayı gerekli kılan durumdur. Bunun iftial vezninden gelen "iztırar" hali ise ya hastalık, yoksulluk veya bir belâ yüzünden Allah'a sığınmak zorunda kalan bunalmış kimseyi ifade eder (bk. Keşşâf, Neml, 62. ayet tefsiri).

63- **(Onlar mı hayırlı) yoksa, karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'la**

beraber bir tanrı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden çok yücedir!

64- (Onlar mı hayırlı) yoksa, ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar edecek olan ve size hem gökten, hem yerden rızık veren mi? Allah'la beraber bir tanrı mı var? De ki: "Haydi, doğru söylüyorsanız delilinizi getirin!"

65- De ki: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilmez." Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

Duyularla algılanamayan şeye "gayb" denir.. Önceden bilinmezken, teknik ve bilimsel araçlarla bilinir duruma gelen şeyler, gayb olmaktan çıkar ve insanın bilgi alanı içine girer. Bilinemeyen beş şey: a) Kıyamet'in kopma zamanı, b) Yağmurun yağışı, c) Anne rahminde olanı, d) Yarın ne kazanacağı, e) Kişinin nerede öleceği (Lokman, 34).

66- Fakat ahiretle ilgili bilgiler onlara ardarda gelmektedir. Ama onlar hala bu konuda bir şüphe içindedirler. Çünkü onlar bundan yana kördürler.

67- O inkâr edenler şöyle dediler: "Biz toprak olduğumuz vakit mi, biz ve atalarımız gerçekten, biz mi (kabirlerden) çıkarılacağız?"

68- "Andolsun ki bu bize de, daha önce atalarımıza da vaat olundu. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!"

69- De ki: "Hele yeryüzünde gezip dolaşın da, günahkârların sonu nasıl olmuş bir bakın!"

70- Sen, onların durumlarına üzülme. Yaptıkları hilekârlıklardan dolayı bir darlığa da düşme!

71- Bir de, "Doğru söylüyorsanız bu vaat ne zaman gelecek?" diyorlar.

72- De ki: "Belki, o aceleyle istediğinizin bir kısmı, herhalde yakında başınıza gelecektir!"

Bu azap ve sıkıntının Bedir günü yaşanacağına işaret edilir.

73- Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

74- Rabbin elbette onların içlerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.

75- Gökte ve yerde, göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.

76- Doğrusu bu Kur'an, İsrail oğullarına, ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu açıklamaktadır.

Kur'an, İsrail oğullarının Üzeyir ve İsa (as) gibi görüş ayrılığına düştükleri pek çok konuyu açıklamıştır.

77- Ve o, müminler için gerçekten bir hidayet rehberi ve bir rahmettir.

78- Hiç şüphesiz Rabbin onlar arasında hükmünü verecektir. O, mutlak üstündür, her şeyi bilendir.

79- O halde Allah'a güvenip dayan, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin.

79-81. ayetlerde Hz. Peygamber'e, Allah'a güvenip dayanması, kendisinin apaçık gerçek üzerinde olduğu, inanmayan inkârcılar için üzülmemesi, çünkü ölülere ve sağırlara söz işittiremeyeceği hatırlatılmaktadır.

80- Şüphesiz sen ölülere işittiremezsin; arkalarına dönmüş kaçarlarken sağırlara da davetini işittiremezsin.

81- Sen körleri sapıklıklarından çıkarıp doğru yola getirecek değilsin. Sen ancak ayetlerimize iman edeceklere işittirirsin de, onlar Müslüman olur, selâmet bulurlar!

82- Söylenen başlarına geleceği vakit de, bunlar için yerden bir yaratık (dâbbe) çıkarırız ki bu, onlara insanların ayetlerimize kesin bir imanla inanmadıklarını söyler.

Râgıb, Müfredât'ında; "Dâbbe, tanıdığımızın aksine bir hayvan olup, çıkması Kıyamet vaktine mahsustur." der (bk. s.165). Kur'an ve hadislerde dâbbetü'l-arz'ın çıkması, Kıyamet alâmetleri arasında sayılmakla birlikte, onun niteliği, ne zaman, nerede ve nasıl çıkacağı ile ilgili sağlam bilgiler yoktur (bk. Elmalılı, VI, 161, 162).

83- O gün, her ümmetin ayetlerimizi yalanlayanlarından bir grup toplarız da, onlar toplu olarak (hesap yerine) sevk edilirler.

84- Sonunda, hesap yerine geldikleri vakit Allah şöyle der: "Siz benim ayetlerimi, ne olduğunu anlamadan yalan saydınız öyle mi? Yoksa yaptığınız neydi?"

85- Böylece yaptıkları haksızlıktan dolayı, o (azap) sözü gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

86- Görmediler mi ki, biz dinlensinler diye geceyi yarattık ve (çalışsınlar diye) gündüzü aydınlık yaptık. Elbette bunda, iman edecek bir kavim için ibretler vardır.

87- Sura üfürüleceği ve Allah'ın diledikleri dışında, göklerdeki ve yerdeki kimselerin şiddetli bir korku ile sarsılıp ürperdiği o gün, ne müthiştir! Hepsi boyunlarını bükerek O'nun huzuruna gelirler.

Sur: İsrafil adlı meleğin, Kıyamet süreci içinde, iki ya da üç kez üfüreceği, niteliği bilinmeyen, üflenince ses çıkaran bir borudur. Kıyamet günü Sura üç kere üflenecektir.

88- Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın, halbuki onlar bulut geçer gibi geçerler. Bu, her şeyi sağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan tam olarak haberdardır.

89- Her kim iyilikle gelirse ona daha iyisi vardır ve onlar, o günkü şiddetli korkudan güvende olurlar.

Başka ayetlerde güzel amel için, "on katına" hatta "yedi yüz katına" kadar ecir verileceği bildirilir (bk. En'âm, 160; Bakara, 261).

90- Her kim de kötülükle gelirse, onlar da yüzüstü ateşe atılırlar. Bu başka değil, ancak yaptığınız amellerin karşılığıdır!

91-92- (De ki): "Ben ancak her şeyin sahibi olan ve burayı saygıya değer kılan, bu beldenin Rabbine kulluk etmekle emr olundum. Yine bana Müslümanlardan olmam ve Kur'an okumam emr olundu. Artık her kim doğru yola gelirse, kendisi için gelmiş olur. Kim de saparsa de ki: "Ben, sadece uyarıcılardanım."

93- Ve yine de ki: "Allah'a hamdolsun, O size ayetlerini gösterecek de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir."

49- KASAS SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 88 ayettir. 85. ayeti Hicret sırasında Cuhfe denen yerde, 52-55. ayetleri ise Medine'de inmiştir. 25. ayette geçen ve kıssalar anlamına gelen "Kasas" kelimesinden dolayı bu ismi almıştır. Önceki peygamberlerin yaşadıkları anlatılarak müşriklerin baskı ve zulmünden yorulan müminlerin imanlarını takviye etmek ve müşriklere de onları bekleyen akıbeti haber vermek üzere indirilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- **Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.**

2. ayette, "Apaçık Kitap" güzel, parlak, açıkça ortaya koyan, açıklayan kitap demektir. Burada ilk akla gelen anlam bunun Kur'an olmasıdır. Levh-i Mahfûz diyenler de olmuştur (Elmalılı, Azim baskısı, VI, 174). Bununla Tevrat'ın aslının kastedildiği de söylenmiştir (S. Ateş, age, VI, 437. krş. Neml, 1).

3- **İman edecek bir kavim için Musa ve Firavun kıssasından bir kısmını sana gerçek şekliyle okuyacağız.**

4- **Çünkü Firavun o (Mısır) beldesinde gerçekten azmış, halkını çeşitli sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir sınıfı güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Gerçekten o, bozgunculardandı.**

Annesi Musa'yı bir sandık içinde Nil nehrine bırakmış, Nil kenarında olan Firavun sarayı görevlilerince fark edilerek alınmış, böylece ölümden kurtularak, Firavun'un sarayında yetiştirilmiştir.

5- **Biz de istiyorduk ki o yerde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları (ötekilere) mirasçılar kılalım.**

Ayete göre Firavun, İsrail oğullarının soyunu yok etmeye çalışıyor, Cenab-ı Hak ise, onların Firavun mülküne mirasçı olmalarını istiyordu.

6- **Ve o yerde onları hâkim kılalım da Firavun ile Hâmân ve ordularına korkmakta oldukları şeyleri gösterelim.**

Allah, Firavun tarafından ezilmiş bir toplum olan İsrail oğullarını, ezenlerin mülküne vâris kılmayı, Firavun, Hâmân ve askerlerinin korktuklarını başlarına getirmeyi dilemişti. Hâmân, Firavun'un veziridir.

7- **O sırada Musa'nın annesine şu vahyi verdik: "Çocuğu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman da, onu ırmağa (Nil Nehri'ne) bırakıver, hiç korkup kaygılanma. Çünkü biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız."**

Bir İsrail kadını Musa'yı doğurmuştu. Diğer İsrail çocukları gibi onun da öldürülmesinden korkuyordu. Allah anneye çocuğunu bir sandığa koyup Nil nehrine bırakmasını, hiç korkmamasını, onu yine kendisine geri vereceğini ve onu peygamber yapacağını ilham etmişti. Nehirden Firavun'un sarayına alınan Musa'yı, Firavun'un karısı çok sevmiş, kocasına onu öldürmeyip evlâd edinmesini rica etmişti.

8- **Sonunda Firavun ailesi onu sahipsiz bularak aldı. Çünkü o, ileride kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı! Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve orduları yanılıyorlardı.**

9- **Firavun'un karısı şöyle dedi: "Bir göz aydınlığı bana ve sana! Onu öldürmeyin, belki bize yararı olur ya da onu evlât ediniriz." Oysa onlar, (işin sonunun) farkında değillerdi!**

Firavun'un karısı, Âsiye binti Müzâhim olup sâliha ve çok merhametli bir kadındı.

10- **Musa'nın annesinin gönlü ise bomboş sabahladı. Eğer biz (sözümüze) inananlardan olması için, kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi açığa vuracaktı.**

11- **Annesi Musa'nın kız kardeşine: "Onun izini takip et!" dedi. O da, onlar farkına varmadan kardeşini uzaktan gözetledi.**

12- Biz daha ilk günden, çocuğun sütanneleri emmesini engellemiştik. Kız kardeşi dedi ki: "Size, sizin hesabınıza bunun bakımını üstlenecek, hem ona şefkatle bakacak bir aile bulayım mı?"

Musa'nın kız kardeşi, süt anneler arasında saraya girmiş ve ayette zikredilen teklifi yapmış ve Musa ile öz annesini buluşturmuştu.

13- Böylece biz onu, gözü aydın olsun, tasalanmasın ve Allah'ın sözünün gerçek olduğunu bilsin diye, annesine geri verdik. Fakat yine de onların çoğu (bunu) bilmezler.

14- Musa olgunluk çağına ulaşıp dengini bulunca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.

Hikmet olarak açıklanan "hüküm" kelimesi, daha çok peygamberlik olarak tefsir edilir.

15- Musa, halkının habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi kavminden diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle dövüşür buldu. Kendi tarafından olan, düşmanına karşı ondan yardım istedi. Musa da ona bir yumruk atıp onun ölümüne sebep oldu. "Bu şeytanın işidir; çünkü o, saptırıcı apaçık bir düşmandır" dedi.

Kavga edenlerden biri İsrail oğullarından, diğeri Firavun'un adamlarından bir Kıptî idi. Kıptî'nin, Firavun'un ekmekçisi olup, diğerinden fırına odun taşımasını istediği ve kavganın bu yüzden çıktığı nakledilir. Hz. Musa, haksızlığa uğrayan kişinin, yardım istemesi üzerine, yardım etmek istemiş, fakat hasmın ölümüyle, kastı aşan bir sonuç meydana gelmiştir (Kurtubî, Câmi', XIII, 172).

16- Musa: "Ey Rabbim! Doğrusu ben kendime yazık ettim, beni bağışla!" dedi. Allah da onu bağışladı. Çünkü çok bağışlayan, çok merhametli olan ancak O'dur!

Hz. Musa'nın onu öldürmek kastı yoktu. Ama kastı aşan bir sonuçla karşılaştığı için üzülmüş ve Cenab-ı Hakk'a tevbe etmiştir.

17- Yine Musa: "Ey Rabbim, dedi. Bana verdiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara asla arka çıkmam!"

18- Musa şehirde korkarak sabahladı, çevreyi gözetliyordu. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine yardım istiyor! Musa ona dedi ki: "Doğrusu sen, apaçık bir azgınsın!"

19- Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: "Ey Musa! Dün sen birinin canına kıydığın gibi, şimdi beni de mi öldürmek istiyorsun? Demek arabuluculardan olmak istemiyorsun da, bu yerde bir zorba mı olmak istiyorsun?"

20- Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. "Ey Musa, dedi, ileri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Hemen çıkıp git! Ben gerçekten senin iyiliğini isteyenlerdenim."

Kentin öbür başından gelen bir adam Musa'ya, ilgililerin kendisini aramakta olduğunu, bir an önce kenti terk etmesini söyler. Hz. Musa, etrafı kollayarak kentten çıkar ve Medyen'e gider.

21- Musa hemen oradan korkarak ve çevreyi gözetleyerek çıktı. "Ey Rabbim! Beni bu zâlim kavimden kurtar!" dedi.

22- Medyen'e doğru yönelince, "Umarım ki Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.

Hz. Musa'nın Mısır'ı terk edip gitti-

ği Medyen, Akabe körfezinin kuzeyindeki Maan yakınlarında ve Mısır'a yaya yürüyüşü ile sekiz günlük mesafede bulunan, eski bir kenttir. Buranın halkı Arap asıllı olup, ataları yukarıda Hz. İbrahim'e dayanıyordu.

23- Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan birçok insan buldu. Onların gerisinde de, hayvanlarını suya salmamak için engellemeye çalışan iki kadın gördü. Onlara: "Sizin işiniz nedir?" diye sordu. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların arasına sokulup) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır."

Hz. Musa Medyen kuyusunun yanına gelince, herkesin su çekip hayvanlarını suladığı halde, iki kıza sulama için sıra verilmediğini gördü. Onlara yardım ederek hayvanlarını suladı. Daha sonra ağacın altına çekilerek Allah'a dua edip yardım istedi. Nitekim fazla zaman geçmeden duanın sonucu görüldü.

24- Bunun üzerine Musa onların davarlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi ve: "Ey Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her iyiliğe ihtiyacım var!" dedi.

25- Derken o iki kadından biri, utana utana yürüyerek ona geldi. "Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor." Musa ona (Şuayb'a) gelip başından geçenleri anlatınca o: "Korkma, artık o zâlim kavimden kurtuldun" dedi.

Ayette "çok yaşlı" diye sözü edilen kişi, Medyen yöresinde peygamber olan Hz. Şuayb'dır (as). Sözü edilen kızlar da onun kızlarıdır.

26- (Şuayb'ın) iki kızından biri, "Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü senin ücretle çalıştıracağın en iyi kimse, bu güçlü ve güvenilir adamdır!" dedi.

Şuayb'ın (as) kızını evlendirme karşılığında, sekiz veya on yıl çalışmayı şart koşması, çoğunluğa göre mehir, Ahmed ibn Hanbel'e göre ise babanın aldığı bir başlık parası niteliğindedir.

27- Şuayb dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senden; yoksa sana güçlük vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın."

28- Musa dedi: "Bu seninle benim aramdadır. Demek ki bu iki süreden hangisini yerine getirirsem getireyim, bana karşı husûmet yok. Söylediklerimize Allah vekildir."

29- Musa, süreyi tamamlayıp ailesiyle birlikte yola çıkınca, Sina dağının sağ tarafında bir ateş gördü. Ailesine dedi ki: "Siz burada bekleyin, bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber getiririm yahut bir ateş koru getiririm de ısınırsınız!"

Hz. Musa hizmet süresini tamamladıktan sonra ailesini alıp Mısır'a doğru yola çıktı. Soğuk bir gecede yolunu şaşırınca Sina dağının batı yamacına geldi. Eşi hâmile idi ve doğumu yaklaşmıştı. Hava soğuk ve karlı idi. İşte böyle bir ortamda Sina dağı tarafında bir ateş gördü ve ilgisi o tarafa çekildi. Hem yolu sormak, hem de ailesinin ısınması için ateş getirmek üzere, ateşin bulunduğu tarafa gitti. O kutlu, bereketli vadinin sağ yamacında bir ağaçtan Allah'ın hitabını işitti.

30- Oraya gelince, o kutsal yerdeki vâdinin sağ kıyısındaki ağaçtan kendisine şöyle seslenildi: "Ey Musa! Ben, kuşkusuz âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!"

Kur'an'da Allah'ın insanla üç şekilden birisi ile konuşacağı bildirilir (bk. Şûrâ, 51). Bunlar; vahiy, perde arkası ve elçi aracılığıdır. Buna göre, Musa ile olan konuşma; söz veya anlamın, "vahiy yoluyla" verilmesi şeklinde olmalıdır (bk. Elmalılı, Kasas, 30). Sina dağındaki bu ilk mülâkatta Hz. Musa'ya asa ve beyaz el mucizeleri ile kardeşi Harun'a da görev verilmesi gibi çeşitli imkânlar verilmiştir.

31- "Asanı at!" Musa asayı yılan gibi hareket eder görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Beri gel, korkma; çünkü sen güvende olanlardansın."

32- "Elini koynuna sok ki kusursuz, bembeyaz olarak çıksın! Korkudan açılan kollarını kendine çek. İşte bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı, Rabbinden sana verilen iki mucizedir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır!"

33- Musa dedi: "Ey Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm. Bu yüzden, onların beni öldürmelerinden korkuyorum."

34- "Kardeşim Harun, benden daha iyi konuşur. Bu yüzden onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Çünkü onların beni yalanlamalarından korkuyorum."

35- Allah dedi: "Biz senin elini kardeşinle güçlendireceğiz ve her ikinize de öyle bir güç vereceğiz ki mucizelerimiz sayesinde, onlar size asla erişemeyecekler. İkiniz ve size uyanlar üstün geleceksiniz!"

36- Musa onlara apaçık ayetlerimizi getirince: "Bu, uydurulmuş büyüden başka bir şey değildir. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey işitmedik" dediler.

Musa, Firavun ve adamlarına açık mucizeler gösterdiği halde, onlar bunun büyüden başka bir şey olmadığını söyleyip, Musa'yı yalanladılar. Kendinin bir tanrı olduğunu sanan Firavun, veziri Hâmân'dan, Musa'nın tanrısını göklerde araştırmak için yüksek bir bina (kule) yapmasını istedi. O, Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı için, ülkesinde zorbalık yapıyor ve halkı sınıflara ayırarak, zayıf düşürdüğü İsrail oğullarına zulüm yapıyordu.

37- Musa dedi: "Benim Rabbim, kendi katından hidayeti kimin getirdiğini ve hayırlı sonun kime ait olacağını daha iyi bilir. Gerçek şu ki zâlimler kurtuluşa eremezler!"

38- Firavun dedi: "Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Haydi benim için çamurun üzerine ateş yak (ve tuğla imal et), bana öyle bir kule yap ki Musa'nın tanrısına çıkayım; ama ben, onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğunu sanıyorum!"

Ayette sözü edilen Hâmân, Firavun'un veziri olup, "Amon" ismini çağrıştırıyor (M. Hamidullah, Azîz Kur'an, Çeviri, Kasas, 38 dipnot). Diğer yandan Hâmân, Tevrat'a göre, MÖ. 5. yüzyılda Fars kralı bulunan Ahaşveroş'un veziri olup, ülkedeki bütün Yahudileri öldürtmeye kalkışmış, kralın Yahudi olan karısı Ester, hünerle Hâmân'ı idam ettirmeyi başarmıştır (Tevrat, Ester, bab: 3-7).

39- Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40- Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bir bak, o zalimlerin sonu nice oldu!

41- Onları, ateşe çağıran önderler yaptık. Kıyamet günü yardım olunmazlar.

42- Bu dünya hayatında onların arkalarından lanet yağdırmaktayız. Onlar, Kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır.

43- Andolsun ki biz Musa'ya o Kitab'ı (Tevrat'ı) ilk nesilleri yok ettikten sonra, belki düşünüp öğüt alırlar diye insanlar için gönül gözlerini aydınlatacak deliller, bir hidayet rehberi ve bir rahmet olarak vermişizdir.

44- Sen ise Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada dağın batı yamacında değildin ve olayı görenlerden de değildin.

45- Ama biz, nice nesiller var ettik de, onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen onlara ayetlerimizi okuyup öğrenmek üzere, Medyen halkı arasında bulunanlardan da değildin; fakat peygamberlik verip gönderen biziz.

46- (Musa'ya) seslendiğimiz zaman da, Sina dağının yamacında değildin. Ancak biz seni de kendilerine uyarıcı gelmeyen bir toplumu uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (gönderdik). Belki düşünüp öğüt alırlar!

Hz. Muhammed kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir topluma ve Kıyamet'e kadar bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. Uyarısız geçen sürenin, Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen altı asırlık dönemi kapsadığı da söylenmiştir. Günümüzde, kendilerine Kur'an mesajının hiç ulaşmadığı veya yanlış bilgiyle, kitlelerin yanıltıldığı yöreler dışında, Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in elçiliğine inanmak ve tâbi olmak gereklidir (bk. Bakara, 62 dipnot; krş. Hud, 49; Sebe', 46.

47- Biz kendi elleriyle yaptıklarından dolayı, (Kıyamet gününde) başlarına bir felaket geldiğinde, onlar, "Ey Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de, senin ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık!" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).

48- Ama onlara katımızdan o gerçek (Peygamber) gelince, "Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Peki daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? Onlar, (Tevrat ve Kur'an'ı kastederek): "Bunlar birbirini destekleyen iki sihir!" demişler ve şunu söylemişlerdi: "Doğrusu biz, hiç birine inanmıyoruz."

48. ayete göre, Mekke müşrikleri, Tevrat'ın ilk beş kitabı ile Kur'an'ı, birbirini destekleyen iki büyü olarak nitelemişlerdi.

49- De ki: "Eğer doğru sözlü iseniz, O halde Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!"

50- Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın, hevesine uyandan daha sapkın kim olabilir? Elbette Allah, zâlim kavmi doğru yola iletmez.

51- Andolsun ki onlara Kur'an ayetlerini birbiri ardınca göndermeye devam ettik. Belki düşünüp öğüt alırlar.

52- Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna (Kur'an'a) da iman ederler.

Ehl-i kitaptan olup da Müslümanlığı ilk kabul edenlere işaret edilir. Bunların sayısı Yahudilerden on, Hıristiyanlardan ise kırk kişidir. Kimilerine göre, bunlar Selman ve Abdullah ibn Selâm'ın da içinde bulunduğu

bir gruptur. 52-55 arası ayetler Medine'de inmiştir.

53- **Kendilerine (Kur'an ayetleri) okunduğu zaman, "Biz ona iman ettik; çünkü o, Rabbimizden gelen gerçektir. Zaten biz, daha önce de Müslüman idik:" derler.**

54- **İşte onlara sabretmelerinden dolayı ecirleri iki kat olarak verilecektir. Çünkü onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.**

Bu ayette, bir kötülüğün ardından yapılacak iyiliğin, o kötülüğü yok edeceği bildirilir (bk. Hud, 114). Allah'ın elçisi, Muaz'a (ra) şöyle demiştir: "Kötülüğün arkasından hemen iyilik yap ki, onu yok etsin" (Tirmizî, Birr, 55; Dârimî, Rikâk, 74).

55- **Onlar boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve: "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Esen kalın. Çünkü biz kendini bilmezleri istemeyiz" derler.**

56- **Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; fakat Allah dilediğini hidayete erdirir. Çünkü O, hidayete erecek olanları daha iyi bilir.**

Bu ayetin Ebû Tâlib hakkında indiği rivayet edilir. Ebû Talib, Mekke'de ölüm hastalığına yakalanınca, onu ziyarete gelen Allah'ın elçisi İslam'a davet emiş, ancak müşriklerden yanında bulunan Ebû Cehil ve Abdullah ibn Ebî Ümeyye'nin etkisiyle iman etmemiş ve o hal üzere ölmüştü. Arkasından mağfiret isteyen Hz. Peygamber Tevbe suresi 113 ve Kasas suresi 56. ayetlerle bundan men edilmiştir.

57- **Onlar: "Biz, seninle birlikte doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız" dediler. Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak, her çeşit ürünün toplanıp getirildiği, güvenli bir yere (Mekke'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.**

58- **Bununla birlikte biz kazançlarının çokluğu ile şımarmış nice kentleri helâk ettik! İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. İşte onların varisleri hep biz olduk.**

59- **Senin Rabbin, kendi içlerinden, kendilerine ayetlerimizi okuyacak bir peygamberi memleketlerin merkezine göndermedikçe, o memleketleri helak edici değildir. Hem biz zaten o kentleri, ancak halkı zulüm yaparken helâk etmişizdir.**

60- **Size verilen her şey, dünya hayatının geçimi ve süsüdür. Oysa Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?**

İbn Abbas, insanların mümin, münafık ve küfür ehli olmak üzere üçe ayrıldığını, müminin dünyada ahiret azığı hazırladığını, münafığın lüks ve debdebeye yöneldiğini, küfür ehlinin ise maddî çıkar peşinde koştuğunu belirttikten sonra, yukarıdaki ayeti okumuştur.

61- **Buna göre, kendisine güzel bir söz verdiğimiz ve ona kavuşacak olan kimse; sırf kendisine dünya hayatının geçici nimetlerini verdiğimiz ve sonra Kıyamet günü yakalanıp (azap için) getirileceklerden olan kimse gibi midir?**

İbn Abbas'a göre Hz. Hamza ve Ebu Cehil hakkında, Mücâhid'e göre ise Nebî (sav) ve Ebu Cehil hakkında inmiştir.

62- **O gün Allah onlara seslenerek: "Benim ortaklarım sandığınız şeyler nerede?" der.**

63- Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar: "Ey Rabbimiz! Azdırdıklarımız şunlar. Kendimiz azdığımız gibi, onları da azdırdık. Ama onlardan uzak olduğumuzu sana arz ederiz! Zaten onlar bize tapmıyorlardı!" derler. .

64- Onlara, "Allah'a koştuğunuz ortakları çağırın!" denilir; onları çağırırlar, ama çağırılanlar bunların çağrısına cevap vermezler ve karşılarında azabı görürler. Ne olurdu sanki doğru yola gelselerdi!

65- Yine o gün Allah onlara seslenerek: "Elçilere ne cevap verdiniz?" der.

66- O gün, kendilerini savunmak için akıllarına hiçbir mazeret gelmez. Artık birbirlerine soru da soramazlar.

67- Ama tevbe eden, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince; onun kurtuluşa erenler arasında olması umulur.

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakları yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, çok yücedir!

Kimilerine göre bu ayette, evrim kanununa işaret vardır. Sürekli evrimleşen canlı türleri arasında, güçlüler seçilir, evrime uğramayan güçsüzler ayıklanır. Rahme atılan milyonlarca sperm hücresinden, sadece güçlü olan birisi, yumurta hücresini aşlar, diğerleri yok olup gider.

69- Senin Rabbin, onların göğüslerinin sakladıklarını da açığa vurduklarını da bilir.

70- İşte O Allah'tır. O'ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Başında da sonunda da hamd O'nundur. Hükümranlık O'na aittir ve ancak O'na döndürülüp götürüleceksiniz!

71- De ki: "Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde geceyi Kıyamet gününe kadar uzatacak olsa, Allah'tan başka hangi tanrı, size ışık getirebilir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?

Bu ayetlerde Allah'ın varlığına, birliğine ve gücüne kanıt olarak, O'nun evrendeki yasalarına dikkat çekiliyor. Günümüzde kutup bölgelerinde altı ay gündüz altı ay gece olan bölgeler vardır. Dünyanın dönerken olan eğimi bunun böyle olmasını gerektirmiştir. Kutup bölgesinde gece ve gündüzü 24 saate göre kim düzenleyebilir?

72- De ki: "Hiç düşündünüz mü? Eğer Allah, üzerinizde gündüzü, Kıyamet gününe kadar uzatacak olsa, Allah'tan başka hangi tanrı, size dinleneceğiniz geceyi getirebilir? Görmeyecek misiniz?"

73- İşte O, rahmetinden dolayı, size, dinlenmeniz için geceyi, lütfundan rızık aramanız için de gündüzü yaratmıştır. Belki şükredersiniz!

74- O gün Allah, onlara seslenerek: "Benim ortaklarım olduğunu iddia ettikleriniz nerededir?" diye soracaktır.

75- (O gün) biz, her ümmetten bir tanık çıkarır, (inkâr edenlere) "Kesin delilinizi getirin!" deriz. O zaman, onlar, gerçeğin Allah'a ait olduğunu anlarlar. Uydurmuş oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmişlerdir.

Her ümmetten çağrılıp çıkarılacak olan şahitlerin o ümmetin peygamberleri olacağı belirtilir (bk. Nisa, 41).

76- Karun, Musa'nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık yaptı. Biz ona, sadece anahtarlarını bile, güçlü bir topluluğun taşımakta zorlanacağı hazineler vermiştik. Kavmi ona şöyle demişti: "Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenenleri sevmez!"

Musa kavminden olan Karun, anahtarlarını bile ancak bir topluluğun taşıyabildiği büyük bir hazineye sahipti. Bütün bunları kendi bilgi ve becerisi ile kazandığını düşünür, zenginliği ile böbürlenir, başkalarına değer vermez, insanlara haksızlık ederdi. O, Hz. Musa'nın amca oğlu idi. İlk başlarda Hz. Musa'ya iman etmişti. Fakat hırsı ve kıskançlığı yüzünden zamanla münafıklığa yöneldi. Sonunda Allah onu servetiyle birlikte yerin dibine geçirmiştir.

77- "Allah'ın sana verdiklerinde ahiret yurdunu ara; ama dünyadan da payını unutma. Allah sana nasıl iyilikte bulunduysa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!"

78- Karun dedi ki: "Bu (servet) bana, bendeki bilgiden dolayı verilmiştir." O, Allah'ın kendisinden önceki nesiller arasında, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor mu? Ancak suçlulara, günahlarından sorulmaz!

79- (Karun bir gün), süsü içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: "Keşke, bizim de Karun'a verilenin benzeri olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!" dediler.

80- Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: "Yazıklar olsun size! İnanan ve iyi iş yapan kimse nazarında, Allah'ın vereceği ücret daha hayırlıdır. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir" dediler.

81- Sonunda, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu olmadı. Kendi kendini de kurtaramadı.

82- Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler: "Vah bize! Meğer Allah, kullarından dilediğine bol, dilediğine de az veriyormuş! Eğer Allah, bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Meğer inkâr edenler gerçekten kurtuluşa eremezlermiş!" demeye başladılar.

83- Ahiret yurduna gelince: Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayı ve bozgunculuk çıkarmayı istemeyenlere vereceğiz. Çünkü iyi sonuç, sakınanlarındır.

84- Her kim iyilik getirirse ona, ondan daha iyisi vardır. Her kim de kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıklarının karşılığını görürler.

Ayetteki "hasene ve çoğulu hasenât" iyi ve güzel işler, sâlih ameller demektir. Verilecek ecir miktarı, bu amellerin çeşidine ve yapan kişinin ihlâs ve samimi oluşuna göre farklı miktarlardadır. Bu da bir katından yedi yüz hatta daha çok katlara kadar yükselebilir.

Meselâ; İbn Abbas'a göre, cihad ve hac için yapılacak harcama, yedi yüz katına kadar ecir kazandırır. Ebu Ubeyde ibn el-Cerrah'ın (ra) naklettiği bir hadiste şöyle buyurulur: "Kim Allah yolunda harcarsa, yedi yüz kat ecir alır. Kim de kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için harcar, hasta ziyaret eder veya insanlara eza veren şeyi kaldırırsa, emsaline göre on kat ecir alır" (bk. A. İbn Hanbel, I, 195, 196, IV, 222. krş. En'âm suresi, 160). İbn Ömer'e göre, yukarıdaki ayetten sonra, "karz-ı hasen" verenlerin ecri ile, sabredenlerin ecrini bildiren ayetler inmiş ve ecirde sınır daha da genişletilmiştir (bk. Bakara, 245; Hadid, 11, 18; Tegâbün, 17; Müzzemmil, 20).

85- Kur'an'a uymayı sana gerekli kılan Allah, elbette seni, dönülecek yere

döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin doğru yola ilettiğini ve kimin de apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu daha iyi bilir."

Bu ayetin Hicret sırasında Mekke ile Medine arasında Cuhfe'de indiği nakledilmiş olup, İbn Abbas'a göre "dönülecek yer" den kastedilen Mekke'dir. Bununla, Mekke'nin fethedileceği müjdelenmiştir (Buhârî, Tefsir, 28/2).

86- Sen, bu kitabın sana verileceğini bilmiyordun. Bu, ancak Rabbinden bir rahmettir. Öyleyse sakın İnkâr edenlere arka çıkma!

Buradaki hitaplar her ne kadar Hz. Muhammed'e ise de, kastedilen ümmetidir. Çünkü peygamberlerin "ismet" (ma'sumluk) sıfatı bu gibi emir ve yasaklara engel teşkil etmez.

87- Onlar, indirildikten sonra, seni Allah'ın ayetlerinden alıkoymasınlar! Sen, Rabbine çağır ve asla ortak koşanlardan olma!

88- Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapma! Çünkü O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka, her şey yok olacaktır. Hükümranlık O'na aittir ve siz O'na döndürüleceksiniz.

50- İSRÂ SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 111 ayettir. 26, 32, 33, 57 ile 73-80 arasındaki sekiz ayetin Medine'de indiği nakledilmiştir. İsrâ, gece yolculuğu yapmak demektir. Mekke'de nazil olan surelerin genelinde olduğu gibi, bu sure de Allah Resulü'nün (sav) yolunun hak olduğu ve onun mucizelerle desteklendiği anlatılmıştır. Allah'ın kudretinin örneklerinden olmak üzere İsrâ olayı hakkında bilgi verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kulu (Muhammed'i) bir gece, Mescid-i Haram'dan kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü eksik sıfatlardan uzaktır. Şüphe yok ki O, her şeyi işitir, çok iyi görür.

Buhârî'de yer alan hadislere göre, bir gece Hz. Peygamber Kâbe'nin avlusunda (başka rivayette, Ümmühânî'nin evinde), uyku ile uyanıklık arasında iken, Cebrail (as) yanına gelmiş, boğazından göbeğine kadar karnını yarmış ve karnında olanları boşaltmış, zemzem suyu ile yıkamış, peygamberin göğsünü ve boyun damarlarını iman ve hikmetle doldurup kapatmış, sonra Allah'ın elçisine, Burak'la Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gece yolculuğu yaptırılmış, arkasından Cebrail (as) ile birlikte gök katlarına mirac yolculuğu başlamış, en yakın gökten başlayarak, yedi kat gökleri ve yalnız Allah'ın bileceği makamları gezmiş, Sidre-i Müntehâ'ya varmış, bizzat Cenab-ı Hak'la aracısız olarak selâmlaşmıştır (bk. Buhârî, Salât, 1, Bed'ül-Halk, 6, Hac, 76, Enbiyâ, 5, Tevhîd, 37, Menâkıb, 24; Müslim, İmân, 259, 263; A. İbn Hanbel, III, 148, 149, V, 143).

İsrâ ve mirac olayı ruhla mı, bedenle mi olmuştur? Çoğunluğa göre ruh ve beden birlikte olmuştur. Azınlıkta kalan görüşe göre, rüya halinde ve ruhla olmuştur. Ancak bu ikinci görüşü, uyanık iken vuku bulmuş ruhânî bir yükselme olarak değerlendirmek gerekir. Bedenin fizik olarak

göklere yükselmesini aklen mümkün görmeyenlere karşı tasavvuf bilimi şu açıklamayı yapmıştır. Allah'ı sürekli olarak zikreden (zikr-i dâim) kimsenin cismi, nura (ışığa) dönüşür. Yani zikirle, Allah sevgisi ile vücut yoğunluğunu kaybeder, nur olur, nur da ışık demektir. Işık saniyede üç yüz bin km hıza sahiptir. İşte yoğunluğunu kaybederek nura (ışığa) dönen bir bedenin, fizik şartlardan etkilenmeksizin, kısa süre içinde dünyaları dolaşması mümkündür. Gerçeğini Allah bilir.

Miracın hadislerde anlatılan, Mescid-i Aksa'dan sonraki kısmı ile Necm suresi 5-14 arası ayetlerde yer alan açıklamalar örtüşmektedir. Gerçi, orada Hz. Peygamber'le görüşen ruhsal varlığın, Cebrail (as) olduğu yaygın kanaattir. Ancak görüşmelerin göklerde, yüce yerlerde, Sidre-i Müntehâ yanında oluşu miraçla bağlantısını güçlendirmektedir.

Mirac konusunda en uzun rivayet Enes ibn Mâlik'ten (ra) gelen nakildir. Bu nakil özetle şöyledir: Mekke'de Mescid-i Haram yanında, gözleri uyuyup kalbi uyumayan Peygamber'e, üç melek gelmiş, hiçbir şey söylemeden, onu alıp zemzem kuyusunun yanına götürmüşler. Cebrail (as), onun boğazından göbeğine kadar karnını yarmış, göğsünde ve karnında olanları boşaltmış, zemzem suyu ile yıkamış, altın bir kaptaki hikmet ve imanla Peygamber'in göğsünü ve boyun damarlarını doldurup kapatmış. Sonra onu en yakın göğe çıkarmıştır. Cebrail (as), Hz. Peygamber'le birlikte sırasıyla yedi kat gök kapılarını çalarak, bu katlardaki peygamberlerle konuşmuşlar. Cebrail (as) onu yalnız Allah'ın bileceği makamlara yükseltmiş, Sidre-i Müntehâ'ya gelmişler. Orada Rab ile mülâkat olmuş ve doğrudan vahiy almıştır. Beş vakit namaz bu sırada farz kılındığı gibi, Bakara suresinin son iki ayeti de bu gecede verilmiştir (bk. Buhârî, Salât, 1, Hac, 76, Enbiyâ, 5, Tevhîd, 37, Menâkıb, 24; Müslim, İmân, 259, 263; A. İbn Hanbel, III, 148, 149, V, 143).

2- **Biz Musa'ya da Kitap verdik. Onu İsrail oğullarına "benden başkasını vekil tutmayın," diyerek bir hidayet rehberi yaptık.**

3- **Ey Nuh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın soyundan gelenler! O, doğrusu çok şükredici bir kul idi.**

4- **Biz İsrail oğullarına Tevrat'ta şu hükmü de bildirdik: Siz yeryüzünde iki kere fesat çıkaracaksınız. Buna karşılık büyük bir yükselişle yükseleceksiniz!"**

İsrail oğulları tarihi dönemde, ayette bildirilen bu iki bozgunculuğu yaşamıştır. Bunlardan ilki Hz. Zekeriyya'yı (as) öldürmeleri ve Ermiyâ'yı (as) hapsetmeleri; ikincisi ise Hz. Yahya'yı (as) öldürmeleri ve Hz. İsa'yı (as) öldürmeye teşebbüs etmeleridir.

5- **Birincisinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı göndeririz de, bunlar evlerin arasına kadar girip araştırırlar. Bu, yerine getirilmesi gereken bir vaattir!**

6- **Sonra size tekrar onları yenme imkânı verdik. Size mallarla, oğullarla yardım ettik. Ve sizi ordularınız bakımından çoğalttık.**

7- **Eğer iyilik yaparsanız, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük yaparsanız o da kendinizedir. Artık ikinci fesadınızın zamanı gelince, yüzünüzü kara etmeleri ve ilk kez girdikleri gibi yine Beyt-i Makdis'e girmeleri ve ele geçirdiklerini tahrip etmeleri için onları tekrar göndeririz.**

8- **Olur ki Rabbiniz size merhamet**

eder. Ama siz tekrar dönerseniz biz de döneriz. Biz cehennemi inkâr edenler için kuşatıcı bir zindan yapmışızdır.

9- Şüphesiz ki bu Kur'an, insanları en doğru ve en sağlam yola iletir ve salih amel işleyen müminlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara gelince, biz onlara can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.

11- İnsan hayrın gelmesine dua ettiği gibi kötülüğün gelmesine de dua eder. Çünkü insan pek acelecidir.

Bazı kimseler Allah'tan hayrı ister gibi şerri de ister. Mekke müşrikleri, "Eğer bu din gerçek ise, ey Allah'ım, üzerimize taş yağdır!" gibi sözleri, Hz. Peygamber'le alay etmek için söylüyorlardı. Kimi zaman sabırsız Müslümanlar da bu çeşit kötü isteklerde bulunur. Buna beddua denir. İnsan kızgınlık nedeniyle kendisine, ailesine veya malına beddua eder. Ya da hayır zannederek şer ister.

12- Biz geceyi ve gündüzü varlığımızı gösteren birer delil kıldık. Sonra gecenin karanlığını giderip, Rabbinizin lütfunu aramanız, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için eşyayı aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz her şeyi açık açık anlattık.

13- Her insanın amelini boynuna dolamışızdır. İnsana, Kıyamet günü bir kitap çıkarırız ki açılmış olarak onu şöyle karşılar:

Ayetteki "kuşunu boynuna doladık" ifadesi, "talihini veya talihsizliğini, dolayısıyla kaderini" demektir.

14- "Kitabını oku! Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter!"

15- Kim doğru yola gelirse, sırf kendi iyiliği için gelir; kim de saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü taşımaz. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.

İki peygamber arasında, peygambersiz geçen döneme "fetret devri" denir. Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "İnsanların, Meryem oğlu İsa'ya en yakın olanı benim. Çünkü benimle onun arasında herhangi bir nebî yoktur." (Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, Fazâil, 143,144; Ebu Dâvud, Sünnet, 13).

16- Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimizde, oranın şımarık varlıklılarına (iyiliği) emrederiz; onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak eder. Biz de orayı yerle bir ederiz.

Ayete göre bir toplumda şımarık zengin ve güçlüler fısk ve fücura dalmak isteyince, Allah onlara bu imkânı verir. Bunlar azgınlık, haksızlık ve adaletsizliklerini artırırlar, ardından da ceza ve helâkle karşılaşırlar (S. Ateş, age, V, 206)

17- Nitekim Nuh'tan sonra nice kuşakları helâk ettik! Kullarının günahlarını haber alıcı ve görücü olarak Rabbin yeter!

18- Her kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada peşin verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve kovulmuş olarak oraya girer.

Allah her isteyene değil de, kendi dilediğine, dilediği kadar dünya malı verir. Ama o kimse ahirette ilgili bir isteği olmadığı için, sonunda kınanır ve ilahi rahmetten mahrum olarak cehenneme atılır.

19- Her kim de ahireti ister ve ona yaraşır biçimde mümin olarak çalışırsa, işte öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir.

20- Hepsine; dünyayı isteyenlere de

ahireti isteyenlere de Rabbinin nimetlerinden veririz. Çünkü Rabbinin nimetleri kısıtlanmış değildir.

Allah hem dünyayı hem ahireti isteyenlere, her iki taraf için de, bol bağışından verir. O'nun verdiğine kimse engel olamaz.

21- Bir bak! İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldık! Ancak ahiret, hem derece hem de üstünlük bakımından daha büyüktür.

22- Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme! Yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak kalırsın!

23- Rabbin kesin olarak şunları emretti: O'ndan başkasına ibadet etmeyin, ana-babaya iyilik edin. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, sakın onlara "öf" bile deme ve onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle!

Allah, insana yalnız kendisine tapmasını, ana babasına iyilik etmesini, ana babasından birisi ya da her ikisi yaşlılık döneminde yanında bulunursa, onlara "öf" bile dememesini, alçak gönüllü davranmasını, sağlık ve mutluluklar için dua etmesini emretmiştir.

24- İkisine de acıyarak tevazu kanatlarını indir ve şöyle de: "Ey Rabbim! Onların beni küçüklüğümde terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de onlara merhamet et!"

25- Rabbiniz içinizden geçenleri çok iyi bilir. Eğer siz iyi kişiler olursanız, elbette Allah kendine tevbe edip yönelenler için çok bağışlayıcıdır.

26- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla birlikte sakın saçıp savurma.

Bu ayet Medine'de inmiştir. Çünkü yakınlara nafaka ve yoksullara zekât yükümlülüğü orada farz kılınmıştır.

27- Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridirler. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti bekleyerek onlardan yüz çevirirsen, hiç değilse kendilerine yumuşak söz söyle.

Bu ayete göre, akrabaya veya başka yoksula yardım etmeyi istediği halde, buna gücü yetmeyen, güzel söz söyleyerek onların gönlünü almalıdır. Nitekim Bilal, Suheyb, Sâlim ve Habbab gibi yoksul sahabelerin ihtiyaçlarını karşılayan Allah'ın elçisi, kimi zaman imkân bulamayınca, üzülür, onlarla göz göze gelmemek için yüzünü başka yöne çevirirdi. Bunun yerine güzel sözle gönüllerini almanın daha uygun olduğu bildirilmiştir.

29- Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanmış olursun ve kaybettiğinin özlemini çeker dursun!

Ayette cimrilik gibi israf da yasaklanmıştır. 'Şeytan sizi yoksullukla korkutur, size cimriliği emreder." (Bakara, 268). "İki haslet vardır ki bir müminde birleşmez: Cimrilik ve kötü huy." (Tirmizî, Birr, 41).

İsraf: Allah'ın verdiği malı uygun olmayan yerlere boşa harcamaktır. Bir kimsenin malını gerekli olan yerlere, insanların yararına ve Allah yolunda harcaması israf sayılmaz.

30- Şüphesiz senin Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü Allah kullarının durumlarından haberdardır, her şeyi görür.

31- Bir de geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onlara da size de rızkı biz veririz. Şüphesiz ki onları öldürmek, büyük bir günahtır.

İslam'ın çıkışından önce kimi Araplar,

kız çocuklarını öldürürlerdi. Bunun çirkinliği ortaya konulmuştur (bk. En'âm, 137; Nahl, 58, 59).

32- **Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur.**

33- **Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın haram kıldığı bir cana kıymayın! Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine bir yetki vermişizdir. O da öldürmede sınırı aşmasın! Çünkü ona (bu yetki verilmekle) yardım olunmuştur.**

Ayette haksız yere öldürülenin velisine kısas (diyet isteme ya da affetme) yetkisi verildiği, fakat güçlü duruma gelen bu velinin de öldürmede ileri gitmemesi istenmiştir.

34- **Rüşd yaşına erişinceye kadar, yetimin malına, en güzel yönetme dışında yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.**

34-35. ayetlerde, yetim rüşd çağına ulaşıncaya kadar, onun malına ancak artırıcı şekilde yaklaşılması, verilen sözün yerine getirilmesi, ölçü ve tartının tam yapılması istenmektedir.

Küçük yaşta ana babasını veya yalnız babasını kaybeden çocuğa yetim denir. Yetime kalan miras malı, ergenlik çağına ulaşınca hemen teslim edilmez ve tecrübe kazanarak, aldatılmadan malını yönetebileceği bir olgunluğa ulaşması beklenir. Rüşd yaşı denilen bu yaş, ülkelerin kültür seviyesine göre değişir. 18-21 yaş arası uygulamalar vardır. Osmanlı Devleti uygulamasında, 19-20 yaş, genel olarak rüşd yaşı sayılmıştır. Türkiye'de bugün 18 yaş rüşd yaşı sayılır.

Bu duruma göre vasi, rüşd yaşına kadar yetimin malını işletirken "ahsen (en güzel) yönetim" ilkesine uymak zorundadır. Bu da yetimin malını satarken veya kiraya verirken rayiç bedelleri gözetmeyi gerektirir. Bu konuda bir takım koruyucu ilke ve esaslar getirilmiştir. Ezcümle, yetimin malı, "fâhiş gabin" ölçüsünde düşük bedelle satılır ya da aynı şekilde düşük bedelle kiraya verilirse, yapılan sözleşmeler geçersiz (batıl) sayılmıştır. Yetim adına satın alınacak veya kiralanacak yer için de aynı ilke geçerlidir. Fâhiş gabin ölçüsü Hanefilere göre; taşınmazlarda %20, hayvanlarda %10, taşınır mallarda %5 ve daha çok oranda rayiç bedellerin dışına çıkmakla gerçekleşir. Gerçek mâliklerinin tasarruf edemediği vakıf ve beytülmal (kamu) malları da "yetim malı" hükmünde sayılmıştır.

Ayetteki kemal, olgunluk yaşı anlamına gelen "eşüddeh" kelimesinin, çeşitli meallerde "ergenlik çağı" olarak çevrilmesi bir zühuldür. Çünkü 11-12 yaşlarında, ergenlik çağına gelen bir çocuğun, mirasla gelen böyle bir serveti yönetemeyeceğinde açıklık vardır. Bu yüzden, çocuk üzerindeki malî vesayet, erginlik çağı ile değil, rüşd yaşı ile sona erer ve yetime malı o zaman teslim edilir.

35- **Ölçtüğünüzde tam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha güzeldir.**

36- **Hiç bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların herbiri yaptıklarından sorumludur.**

Kıyası kabul etmeyenler, kıyasın kesin bilgi ifade etmediğini yani zan ifade ettiğini öne sürerken bu ayeti delil getirirler.

37- **Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü sen ne yeri yarabilirsin ne de boyca dağlara yetişebilirsin!**

38- **Bütün bunların kötü ve**

yasaklanmış olanları, Rabbinin katında çirkin işlerdir.

39- İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir! Sakın Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme. Aksi halde kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş bir halde cehenneme atılırsın!

40- Rabbiniz, size oğulları ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar edindi, öyle mi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz!

Ayete göre, cahiliye Arap'ları, putların çoğunu dişi olarak düşünür, melekleri de dişi ve Allah'ın kızları olarak kabul ederlerdi. Allah çocuk edinmekten uzaktır.

41- Biz bu uyarıyı bu Kur'an'da türlü şekillerde açıkladık ki, düşünüp akıllarını başlarına alsınlar! Fakat bu açıklamalar sadece onların nefretini arttırmıştır.

42- De ki: "Eğer onların söyledikleri gibi, Allah ile birlikte başka ilâhlar olsaydı, o takdirde bunlar da, Arş'ın sahibine elbette bir yol ararlardı!"

43- Allah'ı tenzih ederim. Çünkü O, onların bu söylediklerinden çok yüce ve uludur.

44- Yedi gök, yer ve bütün bunlardaki akıl sahipleri Allah'ı tesbih ederler. Hatta hiçbir şey yoktur ki O'nu överek tesbih etmiş olmasın! Fakat siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız. Gerçekten Allah çok yumuşak davranan, çok bağışlayandır.

Tesbih; Cenab-ı Hakk'ın, her türlü eksiklikten uzak olduğunu ifade etmek ve O'nu ululamaktır. Hadis: "Kim her farz namazın arkasından 33 kez Allah'ı tesbih eder, 33 kez hamd eder, 33 kez de Allah'ı tekbir (her şeyden yüce olduğunu) tekrarlarsa, bunlar esmâ-i husnâ'nın sayısı kadar olur. Sonra da "lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü velehu'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" derse, denizin köpükleri kadar günahları olsa bile bağışlanır." (Müslim, Mesâcid, 144-146). Yeryüzünde ilk duanın tesbih olduğu bilgisi yanında (bk. A'râf, 23), önceki kimi peygamberlerin, toplumuna tesbihi teşvik ettikleri görülür (bk. Meryem, 11). Kur'an'da canlı cansız bütün varlıkların tesbihinden söz eden çeşitli ayetler vardır. Bunlardan birisi de yukarıdaki ayettir.

45- Sen Kur'an'ı okuduğun zaman biz, seninle ahirete inanmayanların arasına görünmez bir perde çekeriz.

46- Ve onların kalplerinin üzerine, Kur'an'ı anlamalarına engel perdeler geçiririz ve kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Kur'an'da Rabbini bir tek olarak andığın vakit de, ürkerek arkalarına dönüp giderler.

47- Biz, onların seni dinlerken, hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de, o zâlimlerin, "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliyoruz.

48- Bak, seninle ilgili nasıl misaller verdiler de, bu yüzden nasıl sapıklığa düştüler! Artık doğru yolu bulmaya güçleri yetmiyor.

49- Bir de onlar dediler ki: "Biz bir kemik ve ufalanıp toz yığını haline geldikten sonra mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?"

50- De ki: "İster taş olun, ister demir!"

51- "Ya da gönlünüzde büyüyen başka bir yaratık olun! (Ölecek ve yeniden diriltileceksiniz.)" O zaman diyecekler ki: "Bizi tekrar kim diriltecek?" De ki: "Sizi ilk kez yaratmış olan o kudret sahibi!"

Sana başlarını sallayarak, "Ne zaman bu?" diyecekler. De ki: "Yakın olması gerekir!"

52- "Sizi çağıracağı gün, O'na hamd ederek çağrısına uyarsınız ve (yeryüzünde) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!"

53- Kullarıma söyle: En güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan insanların arasını açmak için fırsat kollar. Doğrusu şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.

Ayette, insanlarla konuşurken, İslam'ı anlatırken en güzel sözlerle konuşulması öğütlenmektedir. Bu ayette tatlı sözün ve iyi konuşmanın önemi belirtilmektedir. Çünkü söz vardır, kişiyi dost yapar, söz vardır kişiyi düşman yapar.

54- Rabbiniz sizi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder, dilerse azap eder. Biz seni, onların üstüne vekil olarak göndermedik.

"Allah her şeyi daha iyi bilir, dilerse kulunu bağışlar, dilerse ona azap eder" sözü, bir İslam tebliğcisinin muhatabına karşı söyleyebileceği "en güzel" söze bir örnektir.

55- Rabbin, göklerde ve yerde olanları daha iyi bilir. Andolsun, biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Nitekim Davud'a da Zebur'u verdik.

Peygamberler arasındaki üstünlük mal veya kendisine uyanların çokluğu ile değil, sahip oldukları üstün niteliklerle olmuştur. Kimi elçilere kitap, kimilerine sahifeler verilmiş, pek çok elçi, önceki elçilerin getirdiği ilâhî mesajı tebliğ edecek uygulamıştır (bk. Bakara, 136, 253, 285; En'âm, 90).

56- De ki: "Allah'tan başka tanrı sandıklarınıza yalvarın; onlar sizden ne sıkıntıyı kaldırabilirler ne de onu değiştirebilirler."

Allah'tan başka tanrı diye tapılanların hiçbiri insandan ne bir zararı kaldırabilir ne de insana bir yarar sağlayabilir. İlâh olarak tanıyıp meleğe, şeytana, İsa ve Üzeyr (as) gibi varlıklara tapmak veya onları Allah'a ortak koşmak yerine, bütün bunları da yaratan yüce Allah'a ibadet etmek en sağlam yol değil midir? Hadis: "Kimi insanlar, kimi cinlere tapar, cin Müslüman olur, bunlar onların dinlerine sarılmayı sürdürürler." (Buhârî, Tefsir, 17/7)

57- Onların yalvardıkları bu varlıklar, hangisi daha yakın olacak diye, Rablerine vesile ararlar. O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, gerçekten sakınılacak bir azaptır!

58- Hiçbir kasaba (halkı) yoktur ki biz, Kıyamet gününden önce, onu yok etmeyelim veya çetin bir cezaya uğratmayalım. Bu kitapta (Levh-i mahfûz'da) yazılıdır.

59- Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Semud'a, açık bir mucize olarak o dişi deveyi vermiştik de onunla kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa biz, o mucizeleri sadece korkutmak için göndeririz.

Bir peygamber, toplumun isteği üzerine mucize getirir, bu toplum ondan sonra inkâra devam ederse, o toplumun helâkle karşılaşması sünnetullah gereğidir. İşte bu müeyyidesi yüzünden mucize her zaman istenecek bir kanıt değildir. Nitekim Semud kavmi de mucize istemiş, taştan çıkarılan bir mucize olarak deve verilmiş, peygamber bu hayvana dokunmamaları konusunda kendilerini uyarmış, fakat onlar deveyi öldürünce, Semud kavmi helak edilmiştir.

60- Hani sana şöyle demiştik: Rabbin,

insanları çepeçevre kuşatmıştır! (İsra gecesi) sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur'an'da (zikredilen) lanetlenmiş ağacı da yalnız insanlara bir imtihan için yapmışızdır! Biz onları korkutuyoruz, fakat bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor!

61- Bir vakit meleklere, "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis'ten başka hepsi secde ettiler. O ise, "Ben bir çamurdan yarattığın kimseye mi secde edeceğim?" demişti.

62- Yine demişti ki: "Şu benden üstün kıldığın (Âdem'e) bir bak! Yemin olsun ki eğer beni Kıyamet gününe kadar yaşatırsan, onun soyunu -pek azı dışında- buyruğum altına alırım!"

63- Allah dedi ki: "Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz ki hepinizin cezası cehennemdir, hem de mükemmel bir ceza!"

64- "Onlardan gücünün yettiğini sesinle baştan çıkar. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas! Mallarında ve çocuklarında onlara ortak ol! Ve onlara vaatlerde bulun!" Oysa şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaat etmez!

Şeytanın bir kimsenin işlerine ortak olması; haramdan kazanç sağlaması, haram yerlere harcaması, zina ürünü çocuk doğurması, putlara tapması, çocuklarını dinî eğitimden mahrum bıraktırması gibi yollarla olur (bk. Beyzâvî, İsrâ, 64).

65- Doğrusu benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.

66- Rabbiniz, lütfundan nasip aramanız için, denizde gemileri sizin için yürütendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir!

Bu ayette, deniz ticaretine teşvik vardır (bk. Bakara, 198; Enfâl, 46).

67- Denizde başınıza bir musibet geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız yok olup gider. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür!

Ayete göre deniz yolculuğu sırasında bir sıkıntıyla karşılaşan yolcular, daha önce taptıkları tanrıları unutup yalnız Allah'a yalvarırlar. Çünkü böyle bir felâket sırasında kendi taptıkları putların herhangi bir yardımının dokunamayacağını hemen anlarlar. Ancak Allah kendilerini bu sıkıntıdan kurtarıp, karaya ulaştırınca da, yine nankörlük eder ve O'na ortak koşmaya başlarlar.

68- Allah'ın sizi karada yerin dibine geçirmeyeceğinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden güvende misiniz? Sonra kendinize bir vekil de bulamazsınız.

69- Ya da sizi tekrar denize döndürüp de üstünüze kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten dolayı boğuvermesinden güvende misiniz? Sonra sizi, bize karşı izleyip koruyacak birini de bulamazsınız!

70- Andolsun ki biz Âdem oğullarına çok ikramda bulunduk. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini temiz rızıklarla besledik ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

Allah insana çok önem vermiş, ona sonsuza giden bir ömür takdir etmiştir. Allah insanı bütün yarattıklarından üstün kılmıştır.

71- Kıyamet günü bütün insanları önderleriyle çağıracağız. O gün kimin amel defteri sağ eline verilirse, işte onlar

kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar.

72- **Her kim bu dünyada (manen) kör ise ahirette de kördür, yolu daha da sapıktır.**

Buradaki körlük kalp ve manevî körlüktür. Ahirette kitabı solundan verilenlerin şaşkınlık içinde kör gibi olacaklarına ve kitaplarını okumağa güçlerinin yetmeyeceğine işaret edilir.

73- **Müşrikler neredeyse seni bile, sana vahy ettiğimizden başkasını bize karşı iftira edesin diye kandıracaklardı! Bu takdirde seni elbette dost edineceklerdi!**

Müşriklerin Hz. Peygamber'in Hacer-i esvedi selâmlaması karşılığında putlara el sürmesini veya putları da anmasını istemeleri, Sakîf heyetinin kendi vadilerinin de "harem bölgesi" sayılmasını talep etmeleri Hz. Peygamber'den istenen tavizlere verilen örnekler arasındadır (bk. S. Ateş, age, V, 237, 238).

74- **Eğer biz seni sağlamlaştırmamış olsaydık, neredeyse sen onlara az da olsa meyledecektin!**

75- **Ama o takdirde sana, yaşarken de öldükten sonra da kat kat azap tattırırdık. Sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.**

76- **Onlar az daha seni bu yerden çıkarmak için tedirgin edeceklerdi! Ancak o takdirde kendileri de senin ardından (orada) pek az kalabilirlerdi!**

Mekke'de inananlara baskı artınca, Allah'ın elçisi bir grup müminin Habeşistan'a hicretine izin vermiş, baskı daha da artınca kendisi de diğer sahabelerle birlikte 622 M. tarihinde Medine'ye hicret etmiştir. Arkasından Mekke müşrikleri de fazla kalamamış, iki yıl geçmeden meydana gelen Bedir savaşında 70'in üzerinde Mekkeli ölmüş ve bir o kadarı da tutsak olmuştur.

77- **Bu senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize uygulanan sünnettir. Sen bizim sünnetimizde asla bir değişiklik göremezsin!**

78- **Güneşin batıya yönelmesinden, gecenin kararmasına kadar namaz kıl, bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazında gece ve gündüz melekleri hazır bulunur.**

Bu ayetteki "Güneş'in batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl." ifadesi; öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kapsar. "Kur'ane'l-fecr" de sabah namazı demektir. Böylece bu ayette beş vakit namazın vakitlerine genel olarak yer verilmiştir.

79- **Gecenin bir bölümünde de sana ait bir nâfile namaz kılmak üzere kalk, Kur'an'la teheccüd namazı kıl; böylece Rabbinin seni, güzel bir makama ulaştırması umulur.**

Teheccüd; gece uykudan uyanıp namaz kılmak demektir. Bu namaz Hz. Peygamber'e farz, ümmetine farz değildir. Kur'an'da, Hz. Peygamber'in ve bir takım sahabelerin "gecenin üçte ikisinde, yarısında ve üçte birinde" kalkarak gece namazı kıldıklarını bildirir (Müzzemmil, 20).

80- **De ki: "Ey Rabbim! Gireceğim yere beni doğrulukla girdir ve çıkacağım yerden de beni doğrulukla çıkar. Bana katından yardımcı olarak bir güç ver!**

81- **De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu. Zaten batıl yok olmağa mahkûmdur."**

82- **Biz Kur'an'dan müminler için bir şifâ ve rahmet kaynağı olan ayetler**

indiriyoruz. Ancak bu, zâlimlerin ziyanını arttırır.

83- Biz insana nimet verdiğimizde yüz çevirip yan çizer. Ona kötülük dokununca da umutsuzluğa düşer.

84- De ki: "Herkes yaratılışına göre iş yapar. Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir."

85- Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbimin işindendir. Size ilimden ancak az bir şey verilmiştir.

İbn Abbas'a göre Mekke'den gelen iki müşrik, Hz. Muhammed'e Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında soru sormuşlar, O, ilk ikisine uzun cevap verdiği halde, ruh hakkında kısa ve kapalı konuşmuştu. Ayet bunun üzerine inmiştir. Çoğunluğa göre, burada kastedilen insan ruhudur. Hasan Basrî ve Katâde buradaki ruhun Cebrail (as), Hz. Ali ise ruh adında büyük bir melek olduğunu söylemiştir.

86- Andolsun, biz dilersek sana vahy ettiğimizi tamamen gideririz; sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazsın.

87- Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (biz bunu yapmadık). Çünkü O'nun senin üzerindeki lütfu çok büyüktür.

Allah dilese, gelen vahiyleri bir anda yok edebilir, belleklerden silebilir, buna hiçbir güç de engel olamaz. Ama Allah elçisine ve insanlara olan nimetini tamamlamak istemektedir. İnsanlar ve cinler bir araya gelse, aralarında yardımlaşsalar bile Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyamazlar.

88- De ki: "Andolsun eğer insanlar ve cinler, bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelseler ve birbirlerine yardımcı olsalar, yine de onun bir benzerini meydana getiremezler."

89- Yemin olsun ki biz bu Kur'an'da, insanlara her türlü örneği türlü biçimlerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârlarında ısrar ettiler.

90- Onlar şöyle dediler: "Sen, bizim için yerden bir pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız!"

Bu ayetlerde müşriklerin mucize istekleri şöyle sıralanmıştır. a) Yurtlarından su kaynakları fışkırtması, b) Aralarında ırmaklar akan hurma ve üzüm bahçeleri meydana getirmesi, c) Göğün parça parça yere inmesi, d) Allah'ın ve meleklerin karşılarına getirilmesi, e) Altından evinin olması, f) Göğe çıkması, g) Göğe çıkarsa oradan kendilerine okuyabilecekleri bir kitap getirmesi. Başka surelerde de benzer mucize isteklerinden söz edilir. "Eğer biz dilersek onları yere geçiririz veya gökten üstlerine parçalar düşürürüz." (Sebe', 9) ayeti bunlardandır.

91- "Veya senin hurmalıklardan ve üzümlüklerden bir bahçen olsun da ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın!"

92- "Yahut iddia ettiğin gibi, göğü parça parça üzerimize düşürmelisin, yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin!"

93- "Yahut altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Gerçi bize oradan okuyacağımız bir kitap indirmedikçe, senin göğe çıktığına da inanmayız!" De ki: "Rabbim eksikliklerden uzaktır! Sonuçta ben ancak peygamber olan bir insanım!"

94- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde, insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: "Allah bir insanı mı elçi olarak gönderdi!"

95- De ki: "Eğer yeryüzünde yerleşip

dolaşanlar melekler olsaydı, elbette onlara, elçi olarak gökten bir melek gönderirdik."

96- De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından haberdardır, çok iyi görendir."

97- Allah kime hidayet verirse, o doğru yoldadır. Kimi de saptırırsa, artık onlar için, O'ndan başka koruyucular bulamazsın. Biz onları Kıyamet gününde kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir; ateşi yavaşladıkça, onlara ateşin alevini arttırırız!

98- İşte bu onların cezasıdır. Çünkü onlar; ayetlerimizi inkâr etmişler ve: "Biz, bir yığın kemik ve ufalanmış toz olduğumuz zaman, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?" demişlerdir.

99- Onlar, gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, kendileri gibilerini yaratmaya gücü yettiğini görüp bilmediler mi? Allah onlar için bir süre koymuştur ki, bunda hiçbir şüphe yoktur. Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.

100- De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, harcamaktan korkarak cimrilik ederdiniz." Doğrusu insan çok cimridir!

101- Andolsun biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik. İsrail oğullarına sor: Musa kendilerine geldiğinde Firavun ona: "Ey Musa! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum" demişti.

Hz. Musa'nın dokuz mucizesi şunlardır: Asâ, parlak el, çekirge, ekin biti, kurbağa, kan, taştan su çıkarması, denizi yarması ve Sina dağının, İsrail oğullarının üstüne kalkması. Kimilerine göre ise şu dokuz yasaktır: 1) Allah'a eş koşmak, 2) Haksız yere adam öldürmek, 3) Zina etmek, 4) Faiz yemek, 5) Büyü yapmak, 6) Suçsuz insanı sultana teslim etmek, 7) İsraf yapmak, 8) Namuslu kadına iftira atmak, 9) Savaştan kaçmak.

Hz. Musa'nın mucizeleri bu sure yanında A'râf, Nahl, Tâhâ ve Neml surelerinde toplanmıştır (bk. A'râf, 130, 133; Nahl, 124; Tâhâ, 17-23; Neml, 10, 12).

102- Musa dedi ki: "Andolsun, sen de bilirsin ki, bu mucizeleri sırf birer ibret olmak üzere, ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de seni helak olmuş zannediyorum."

103- Derken Firavun, onları Mısır'dan sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk.

Bu ayete göre Hz. Musa'yı izleyen Firavun ve adamları, Hz. Musa'nın asa vuruşu ile mucize olarak açılan Kızıldeniz 'e girmiş ve su koridorunun kapanması ile de orada boğulmuşlardı.

104- Arkasından İsrail oğullarına şöyle dedik: "Haydi o topraklara yerleşin; ancak, ahiret vaadi geldiği zaman hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

Ayette "ahirete ilişkin söz" ile genel olarak "ahiret zamanı" kastedilir.

105- Biz bu Kur'an'ı gerçek olarak indirdik, o da, bütün gerçekleri içinde toplayarak indi. Seni yalnız bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

106- Hem onu bir Kur'an olarak ayet ayet ayırdık ki, insanlara dura dura okuyasın ve biz onu parça parça indirdik.

Kur'an insanlara ayet ayet okunsun diye bölüm bölüm indirilmiştir. Kur'an'ın bir defada tamamı inseydi, ilâhî emir ve yasakların hepsini birden duyurmak ve uygulamak güçlük doğururdu.

107- De ki: Siz, ona (Kur'an'a) ister inanın, ister inanmayın! Gerçek şu ki o daha önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar yüzleri üstü secdeye kapanırlar.

Kur'an'ın indirilmesinden önce, kendilerine ilim verilenler; daha önce indirilen semâvî kitapları okuyarak, vahyin ne olduğunu bilenler, son bir elçinin geleceğini kendi kitaplarında okuyan ehl-i kitaptır.

Bu ayet okunduğunda, tilavet secdesi yapılır (bk. A'râf, 206)

108- Ve derler ki: "Rabbimizi bütün eksikliklerden tenzih ederiz. Şüphesiz ki Rabbimizin sözü yerine getirilir!"

109- Ve ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanırlar. Bu durum onların Allah'a bağlılığını daha da arttırır.

110- De ki: "İster Allah deyin, ister Rahmân! Hangi isimle dua derseniz edin, en güzel isimler O'nundur!" Namaz kılarken sesini çok yükseltme, çok da gizli okuma; bu ikisi arasında bir yol tut!

Yukarıdaki ayetin iniş sebebi olarak iki olay anlatılır: a) Müşriklerden biri, bir rivayete göre Ebû Cehil, Hz. Peygamber'in secdede, "Yâ Rahmân, yâ Rahîm!" dediğini işitmiş, "Muhammed tek tanrıya değil, iki tanrıya dua ediyor!" demiş, bunun üzerine bu ayet inmiş (Taberî, age, XV, 182). b) Hz. Peygamber Mekke'de, düşük sesle namaz kıldırıyordu. Sesini yükseltir ve müşrikler işitirse Kur'an'a, indirene ve kendisine indirilene sövüyorlardı. Ayet bu konudaki tutumu belirlemek için inmiştir. Hz. Aişe ise, ayetin dua ile ilgili olarak indirildiğini söylemiştir (Buhârî, Tefsir, 17/14).

111- De ki: Hamd olsun o Allah'a ki, hiçbir çocuk edinmedi, mülkte ortağı yoktur ve güçsüz düşüp de yardımcıya da ihtiyacı yoktur. O'nu tekbir getirerek yücelt de yücelt!

Hz. Peygamber'in, Abdulmuttalib ailesinin çocukları söz söyleyip anlamaya başlayınca, onlara ilk olarak bu ayeti öğrettiği rivayet edilmiştir

51- YUNUS SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 109 ayettir. 40, 94-96. arası ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Bu sure Hz. Yunus kıssasına değinmiş ve tevhit, ahiret, peygamberlik gibi imanî konular üzerine yoğunlaşmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu kitabın ayetleridir.

2- İnsanlar için, içlerinden bir kimseye, "Bütün insanları Allah azabıyla uyar ve iman edenleri, kendileri için Rableri katında yüce bir makam olduğunu müjdele!" diye vahiy göndermemiz, (Mekke) halkının tuhafına mı gitti? Kâfirler ise, "Hiç şüphesiz bu, apaçık bir sihirbaz!" dediler.

Ayetteki "Kademe sıdk" deyimine; doğruluk adımı, doğruluk derecesi, Hz. Muhammed ve O'nun şefâati, iyi işlere ait güzel ecir, Levh-i mahfûz'da müminler için hazırlanan mutluluk gibi anlamlar verilmiştir.

3- Rabbiniz o Allah'dır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra arş üzerine hükümran oldu, işi yönetiyor. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte Rabbiniz olan Allah budur. O'na ibadet ediniz! Hâlâ düşünüp ibret almaz mısınız?

Tevrat'ta Allah'ın kâinâtı altı günde yaratıp, yedinci günde dinlendiği ifade edilir (bk. Tekvîn, bab: 1, 2). Kur'an bu yedinci günden söz etmemiş, bunun Tevrat'a sonradan eklendiğini belirtmek istemiştir. Çünkü Allah'ın dinlenmesi için, yorulması gerekir, oysa Allah yorgunluktan uzaktır (bk. Bakara, 255; A'râf, 54).

4- **Hepinizin dönüşü O'nadır. Allah, verdiği gerçek söze göre, her şeyi ilk baştan yaratır, sonra iman edip sâlih amel işleyenlere adaletle karşılık vermek için, onları (huzuruna) geri çevirir. İnkâr edenlere de, inkâr ettikleri için kaynar sudan bir içecek ve acıklı bir azap vardır!**

Yaratmaya ilk başlayan Allah, dönüp yeniden yaratır, böylece yaratması sürüp gider. Yaratıklarını öldürür, yeniden diriltir. Buna göre, insanı önce bu dünyada geçireceği sınama dönemi için, dünyanın fizik şartlarına göre yaratır.

5- **O Allah ki, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz diye Güneş'i bir ışık ve Ay'ı da bir nur yaptı ve Ay'a birtakım menziller tayin etti. Allah, bunları ancak hikmetle yarattı. O, bilecek bir kavme ayetlerini açıklıyor.**

Ayette Güneş için "ziya", Ay için "nur" sözcüğünün kullanılması; Güneş'in doğrudan, ayın ise Güneş'ten aldığı ışığı yansıtan dolaylı ışık kaynağı olduğunu gösterir (krş. Furkân, 61; Nuh, 16; Nebe', 13).

6- **Elbette gece ile gündüzün birbiri ardınca değişip durmasında ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı varlıklarda sakınacak bir kavim için nice ibretler vardır!**

7- **Hiç şüphesiz bize kavuşmayı ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla tatmin bulanlar ve bizim ayetlerimizden gafil olanlar da vardır.**

8- **İşte bunların, kendi elleriyle yaptıkları yüzünden varacakları yer, ateştir!**

7-8. ayetlere göre, her can ölümü tattıktan sonra, dünyada yaptığı amellerinin nimetiyle veya azabıyla karşılaşır. Bu maddî değil ruhânîdir. Bu, âhiretin nimet ve azabından farklı olup, berzah denilen kabir hayatında yaşanır.

9- **İman edip sâlih ameller işleyenleri ise Rableri, imanlarından dolayı nimet cennetlerinde, altlarından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.**

10- **Onların oradaki dualarının: "Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz!"; sağlık dilekleri "selâm"; dualarının sonu ise, "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!" sözleri olacaktır.**

Ayetteki "Tehıyye"; ilk karşılaşılan kişiyi selâmlamak, ona sağlık ve esenlik dilemektir. Cennetlikler bu sözcüklerle ya birbirlerini selâmlarlar, ya da Rableri yahut melekler tarafından kendilerine bu sözle selâm verilir. "O'na kavuştukları gün tehıyyeleri selâmdır.'

11- **Eğer Allah insanlara, hayrı çabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, onların hemen ecellerini getiriverirdi. Fakat bize kavuşmayı ummayanları kendi azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar!**

Müşriklerden kimisi Hz. Peygamberle alay ederek, "Ey Allah'ım! Bu Kur'an senin nezdinden gelmiş gerçek bir kitap ise, gökten üzerimize taş yağdır veya bize can yakıcı bir azap ver!" diye kendi aleyhlerinde beddua etmişti (bk. Enfâl, 32). Ayet bunun üzerine inmiştir.

12- **İnsana sıkıntı eriştiği zaman, yan yatarken veya otururken ya da ayakta iken bize dua eder. Fakat biz kendisinden**

sıkıntısını kaldırdığımız zaman, sanki kendisine dokunan o sıkıntı için bize hiç dua etmemiş gibi aldırmadan geçer gider. İşte aşırı gidenlere, yaptıkları şeyler böyle güzel gösterildi.

13- **Andolsun, sizden önceki nice kuşakları, peygamberleri kendilerine açık mucizelerle geldikleri halde, zulmettikleri ve iman etme ihtimalleri de kalmadığı vakit helâk ettik. İşte günahkârlar topluluğunu biz böyle cezalandırırız.**

14- **Sonra onların ardından sizi yeryüzüne halifeler yaptık ki, bakalım nasıl ameller işleyeceksiniz!**

Dünyada güzel davranan toplumlar, bu hallerini sürdürdükçe varlıklarını sürdürürler. Ama toplum bozulur, bütün insanlık değerlerini kaybeder ve içten çürürse, Allah o toplumu ya doğal bir âfetle mahveder veya düşmanını musallat edip, onları başkalarının eliyle cezalandırır. İbn Haldun'un, "İnsanlar gibi toplumlar da doğar, büyür ve ölürler."sözü de bunu ifade eden sosyolojik bir tesbittir.

15- **Böyle iken, ayetlerimiz açık delil olarak karşılarında okunduğu zaman, o bize kavuşmayı ummayanlar, "Ya bundan başka bir Kur'an getir ya da bunu değiştir!" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım!"**

Bazı Mekke müşrikleri Hz. Muhammed'e gelerek; "Eğer sana inanmamızı istiyorsan, bize içinde Lat, Uzza ve Menat adlı putlarımızı kötülemeyen bir Kur'an getir. Eğer Allah sana öyle bir kitap indirmezse, bunu kendin yap ya da elindeki Kur'an'da haramı helal, helalı haram yapmak, azap ayetlerini rahmete çevirmek suretiyle değişiklik yap!" teklifinde bulunmuşlardı. Yukarıdaki ayet böyle bir istek üzerine inmiştir.

16- **De ki: "Eğer Allah dileseydi ben onu size okumazdım. O da onu hiçbir şekilde size bildirmezdi. Bilirsiniz ki ben bundan önce sizin aranızda yıllarca bulundum! Hâlâ aklınız ermiyor mu?"**

Hz. Muhammed (sav), peygamberlikten önce kırk yıl süreyle Mekke toplumunun içinde yaşadı. Ahlak ve fazilet sahibi, güvenilir bir gençti. Bu süre içinde veya çocukluğunda ne okuma, yazma, dinî eğitim ne de şiir, edebiyat ve nesir türü bir kültür çalışması olmuştur. Bu dönemde Kur'an ayetlerine benzer herhangi bir hikmetli konuşması da görülmemiştir.

17- **Artık bir yalanı Allah'a iftira eden veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphe yok ki günahkârlar kurtuluşa eremezler.**

18- **Onlar Allah'ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar verebilecek şeylere tapıyorlar ve "Bunlar bizim Allah katında şefaatçilerimizdir." diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde O'nun bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, çok yücedir!**

19- **İnsanlar, aslında bir tek ümmet idiler, sonra görüş ayrılığına düşüp ayrı ayrı oldular. Eğer Rabbinden, daha önce bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konularda, hemen aralarında hüküm verilirdi.**

İlk dönemlerde, bir inanç toplumu olan ümmet, sonradan çeşitli soylara, gruplara, milletlere bölünmüş, insanın ömrü gibi, toplumlar da, ezelde takdir edilmiş bir

ömrü yaşamışlardır (bk. En'âm, 12; A'râf, 34; Yunus, 11; Fâtır, 45).

20- Bir de, "Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" diyorlar. De ki: "Gaybı bilmek ancak Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!"

Mekke müşrikleri, yeni gelen bu dine inanmadıkları halde, başlarına bir felaketin gelmemesini, İslam'ın aleyhinde bir delil olarak kullanıyor ve bir mucize bekliyorlardı.

21- İnsanlara dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra, kendilerine bir rahmet tattırdığım zaman, ayetlerimiz hakkında derhal bir tuzak düşünürler! De ki: "Allah'ın tuzağı daha çabuktur. Haberiniz olsun, elçilerimiz yapmakta olduğunuz hileleri yazıp duruyorlar!"

Ayetin Mekkeliler hakkında indiği nakledilmiştir. Nitekim Mekke'de yedi yıl yağmur yağmamış, müthiş bir kıtlık hüküm sürmüş, nice insan ve hayvanlar telef olmuştu. Sonunda Allah bol yağmur verince refah baş göstermiş ve insanların yüzü gülmüştü. Ancak Mekke müşrikleri bu bereketi Allah'tan bilecekleri yerde, yıldızların ve putların lütfu olarak algılamış ve yine Kur'an ayetlerini alaya almaya başlamışlardı.

22- Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve yolcuların bu duruma sevindikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her taraftan onlara dalgalar gelmeye başlar. Bütünüyle kuşatılıp artık bittiklerini sanırlar. İşte bu sırada dini yalnız Allah'a ait kılarak dua ederler: "Eğer bizi buradan kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!" derler.

23- Sonra Allah onları oradan kurtarır, fakat kurtulur kurtulmaz yeryüzünde haksız yere yine taşkınlık yapmaya başlarlar! Ey insanlar! Taşkınlığınız sırf kendi zararınızadır. Şu geçici dünya hayatından bir süre yararlanırsınız, sonra yine bize dönersiniz. Biz de bütün yapmış olduklarınızı size haber veririz!

24- Dünya hayatının durumu şuna benzer: Gökten indirdiğimiz su ile insanların ve hayvanların yediği bitkiler birbirine girmiştir. Öyle ki yeryüzü süsünü takınıp güzelleştiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, gece veya gündüz ona buyruğumuz (don, kasırga, sel gibi bir afetimiz) gelir de, onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz İşte biz düşünen bir toplum için ayetleri böyle açıklarız.

İnsanın kısa dünya hayatı, su ve topraktan aldıklarıyla gelişen bitkilerin, hasat zamanı gelince, bir âfetle yok olmasına benzetilmiştir. İnsana gerçekten beklemediği bir zamanda ölüm gelir ve o, sanki yeryüzünde hiç yaşamamış gibi, öbür âleme geçer.

25- Allah esenlik yurduna çağırıyor ve dilediğini de doğru bir yola iletiyor.

Ayette, "Dâru's-selâm"; barış, esenlik ve huzur yurdu" demektir. Bununla cennet kastedilir. Cennette, meleklerle orada bulunanlar arasında selâmlaşma yaygın bulunacağı için, oraya "Selâm Yurdu" denilmiştir.

26- İyi işler yapanlara daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır ne de aşağılanırlar. İşte

bunlar cennet ehlidirler. Orada sürekli olarak kalacaklardır.

Ayetteki "İhsân" bir hadiste şöyle tarif edilmiştir: "İhsân; Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan da, o seni görmektedir." (Buhârî, Tefsîr, 31/2, İmân, 37; Müslim, İmân, 57). Ecir, amelin türüne ve onu yapan kişinin samimi oluşuna göre bire ondan, bire yedi yüz katına kadar artar. Hatta karz-ı hasen, oruç ve sabır gibi amellerde bu daha da katlanabilir

Suheyb'in (ra) naklettiği bir hadise göre, ayetteki "bir de fazlası var!" ifadesi, cennette, Yüce Allah'ın cemalini müşahede etmektir (Müslim, İmân, 297, 298; bk. Kıyamet, 23).

27- Kötülük yapanlara gelince, bir kötülüğün cezası misli kadardır. Ancak onları bir horluk kaplar. Onlar için Allah'tan başka hiçbir kurtarıcı yoktur. Yüzleri karanlık geceden bir parçaya bürünmüş gibidir! İşte bunlar da cehennem ehlidirler. Orada sürekli olarak kalacaklardır.

28- O gün hepsini mahşerde toplayacağız, sonra Allah'a ortak koşanlara, "Haydi siz ve eş koştuklarınız yerlerinize geçin!" diyeceğiz. Artık aralarını iyice ayırmışızdır. Allah'a ortak koştukları ilâhlar şöyle demektedir: "Siz bize tapmıyordunuz."

29- "Şimdi bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu sizin tapmanızdan bizim asla haberimiz yoktu!"

30- İşte orada herkes geçmişte yaptıklarının ne olduğunu anlar. Artık onlar gerçek mevlâları olan Allah'a döndürülmüşler ve uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir.

31- De ki: "Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Kulaklara ve gözlere kim hükmediyor? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? İşleri kim düzenliyor?" Hemen, "Allah'dır" diyecekler. De ki: "O halde, Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?"

32- İşte O Allah sizin gerçek Rabbinizdir. Gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne vardır? O halde nasıl çevriliyorsunuz?

Ayette insanlar Rab olarak tek Allah inancında birleşmeye çağrılır. Tevhîd inancının dört derecesi vardır: a) Allah'ın kendi kendine var olması, varlığında başkasına muhtaç olmaması, b) Bütün varlıkların yaratıcısının Allah olduğu inancı, c) Bütün varlıkların yöneticisinin (müdebbir) Allah olduğu inancı, d) Allah'tan başka, ibadete lâyık bir varlığın olmadığı inancı.

33- Büsbütün haktan ayrılmış fâsıklara Rabbinin sözü şöyle gerçekleşti: "Onlar artık iman etmezler!"

34- De ki: "Sizin ortak koştuğunuz ilâhlardan yaratmayı ilkin yapacak, sonra da onu çevirip yeniden diriltecek var mı?" De ki: "Önce yaratıp, sonra da onu yeniden yaratacak olan Allah'dır. O halde nasıl saptırılıyorsunuz?"

35- De ki: "Sizin ortak koştuğunuz ilâhlardan doğru yola iletecek olan var mı?" De ki: "Allah doğru yola iletir. Öyleyse gerçeğe ulaştıran mı, yoksa başkası tarafından ona ulaştırılmadıkça, kendisi ulaşamayan mı, uyulmağa daha lâyıktır? Öyleyse ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?"

"Koşulan ortaklar" dan kastedilen; kimine göre putlar, kimine göre ise küfür ehlinin önderleridir. Çünkü onlar putların doğru yolu gösterdiğine ve önderlerinin de tanrı vekili olduğuna inanırlardı.

36- **Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Zan ise hiçbir şekilde gerçeğin yerini tutmaz. Şüphesiz ki Allah, onların ne yaptıklarını bilir.**

37- **Bu Kur'an Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Fakat o, kendinden öncekini tasdik eder ve Kitab'ı açıklar. Onda şüphe edilecek hiçbir şey yoktur. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**

Kur'an-ı Kerîm; İncil, Tevrat, Zebur gibi önceki kutsal kitapları onayladığı gibi, Levh-i mahfuz'da insan varlığı için belirlenen, yazı ve tespitlerin bir çeşit uygulama bilgi, belge ve işaretlerini açıklayan bir kitaptır.

38- **Yoksa onlar, "Onu o uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Haydi siz de onun benzeri bir sure getirin ve Allah'tan başka çağırabileceğiniz kim varsa, onu da yardıma çağırın! Eğer sözünüzde doğru iseniz (bunu yapın)."**

39- **Hayır. Onlar bilgileriyle kavrayamadıkları ve yorumu da kendilerine hiç gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Onlardan önce gelip geçenler de böyle yalanlamışlardı. Ama zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!**

40- **Onlardan öylesi var ki, ona (Kur'an'a) inanacak, öylesi de var ki ona inanmayacak. Rabbin bozgunculuk yapanları en iyi bilendir!**

41- **Eğer onlar seni yalanlamayı sürdürürlerse de ki: "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız da size aittir. O halde siz benim yaptıklarımdan sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim."**

"Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size ait." cümlesinde, "amel" kelimesi iş ve eylemden çok ibadet anlamındadır. Yani "Benim yapmakta olduğum amelim ve ibadetim bana, sizin yapmakta olduğunuz amel ve ibadetiniz de sizedir." demek olur (krş. Kâfirûn, 6).

42- **İçlerinden seni dinlemeye gelenler de var. Ama sen sağırlara, üstelik aklını da kullanmıyorlarsa, işittirebilir misin?**

Ayet, bir sözü dinlemekten amacın, ondan kastedilen mânâyı anlamak olduğunu gösterir. Anlamak için dinlemeyen, duyduğu sözü kavrayamaz ve istenilen yarar da elde edilemez.

43- **İçlerinden sana bakanlar da var. Fakat sen körlere, üstelik basiretleri de yoksa doğru yolu gösterebilir misin?**

44- **Allah insanlara zerre kadar zulmetmez. Fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler.**

45- **Allah'ın onları bir araya toplayacağı gün, sanki onlar sadece gündüzün, görüşüp tanıştıkları bir saati kadar dünyada kaldıklarını sanırlar. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayıp, doğru yolu tutmamış olanlar, hiç şüphesiz en büyük ziyana uğramışlardır.**

İnsanlar dünya hayatından sonra Allah'ın huzuruna götürüldükleri zaman, sanki birbirinden pek kısa bir süre önce ayrılmışlar, yekdiğerini unutmamışlardır. Fakat bu durum, ilk toplanma sırasında böyle olacaktır. Daha sonra karşılaşacakları şiddet yüzünden tanışma kesilecektir.

46- **Onları tehdit ettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden seni vefat ettirsek de, sonunda onların dönüşü bize olacak. Sonra onların ne yapacaklarına Allah tanık olacaktır.**

47- **Her ümmetin bir peygamberi vardır. (Kıyamet günü) o peygamberleri**

yanlarına gelince aralarında adaletle hüküm verilir. Onlar hiç haksızlığa uğratılmazlar.

Dünyada bir toplumun sorumlu olması için, o topluma bir elçi veya o elçinin haberi ulaşmış olmalıdır. Aksi halde, toplum fertleri sadece Allah'a inanmakla yükümlü olurlar (bk. İsrâ, 15). Ahirete göre düşünülünce, anlam şöyle olur: Allah, ahirette her ümmetin elçisini yanına getirir. Her millet kendi elçisinin huzurunda hesaba çekilir. Elçi, bir bakıma o toplumun sözcüsü gibidir.

48- **Onlar, "Eğer doğru söylüyorsanız, bu vaat edilen azap ne zaman yerine gelecek?" diyorlar.**

49- **De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinin dışında kendi kendime ne bir zarar ne de bir fayda verebilirim." Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince, ne bir an geri ne de bir an ileri gidebilirler!**

50- **De ki: "Söyler misiniz? O'nun azabı size geceleyin uykuda veya gündüz gelecekse, günahkârlar bunun hangisinin acele gelmesini istiyorlar?"**

51- **Bu azap meydana geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz? Yoksa şimdi mi? Hani siz bunun acele gelmesini istiyordunuz?**

52- **Sonra o zulüm yapanlara, "Tadın bakalım, şu sürekli azabı! Vaktiyle kazandıklarınızdan başkası ile mi cezalandırılacaksınız?" denilir.**

53- **"O azap gerçek mi?" diye sana soruyorlar. De ki: "Evet! Rabbime andolsun ki o kesin gerçektir. Çünkü siz Allah'ı güçsüz bırakacak değilsiniz!"**

54- **(İnkârla) zulmetmiş olan herkes yeryüzündeki her şeyin sahibi olsaydı, azabı görünce, büyük bir pişmanlık duyarak kendini kurtarmak için onu feda ederdi! Onların aralarında adaletle hüküm verilir ve hiçbirine haksızlık yapılmaz.**

Dünyada işlenen günahların ve yapılan yanlışlıkların telafisi yine dünyada iken mümkündür. Bu yapılmamışsa, Kıyamet günü pişmanlık bir yarar sağlamaz. Kişi, dünyada yaptıklarının karşılığını adaletli bir şekilde görür.

55- **Dikkat edin, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dikkat edin, Allah'ın vâdi gerçektir, fakat onların çoğu bilmezler.**

56- **O, hem diriltir, hem öldürür ve hepiniz O'na döndürülüp götürüleceksiniz.**

57- **Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa ve müminlere bir hidayet ve rahmet geldi.**

Ayette yer alan Kur'an'ın dört niteliği: a) Öğüt: İslam'ın topluma tebliğ edilmesi ve dini eğitim verilmesi aşamasıdır. b) Şifâ: Ruhu, bozuk inanç ve kötü ahlak kirlerinden arındırıp, nefsi eğitmeyi kapsar. c) Kılavuz. Kur'an insanlara doğru yolu gösteren ve onları dosdoğru yola ulaştıran bir rehberdir. d) Rahmet: Özelde İslam toplumuna, genelde ise âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'e işarettir.

58- **De ki: "Onlar Allah'ın lütuf ve rahmetiyle, işte yalnız bununla sevinsinler! Bu, onların biriktirip durduklarından daha hayırlıdır."**

Übey ibn Kâ'b'dan rivayete göre Nebî (sav) bu ayeti okumuş, onda geçen "Allah'ın lütuf ve rahmetini Kur'an ve İslam olarak açıklamıştır. Başka bir tefsire göre lütuf İslam, rahmet ise Müslümanlara söz verilen nimetlerdir.

59- **De ki: "Baksanıza, Allah'ın size**

rızık olarak indirdiği şeylerin bir kısmını helal bir kısmını haram kıldınız." De ki: "Yoksa Allah size bu konuda izin mi verdi, ya da Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

Cahiliye döneminde Mekke müşrikleri bazı hayvanlar için "şu helal, bu haram" diye yasaklar koymuş ve bunları topluma, Tanrı buyruğu gibi kabul ettirmişlerdi. İşte ayet, onların kendi koydukları bu hükümlere ve tabulara uyarak, bir takım hurafelerin peşinde koşmalarının yersiz olduğunu vurgulamaktadır.

60- Allah'a yalanı iftira edenler Kıyamet gününü ne sanıyorlar? Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir, fakat onların çoğu şükretmezler.

61- Ne halde bulunursan bulun, Kur'an'dan ne okursan oku ve hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken biz sizin yanınızda hazır bulunuruz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinin gözünden kaçmaz. Ondan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki açık bir kitapta bulunmasın.

62- Dikkat edin, Allah'ın veli (kulları) için korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler de.

Ayetteki "Evliyâ" Allah'ın sevdiği kimseler, demektir. Tekili velî olup, velayet mastan sözlükte; sevgi, dostluk, yardım ve birisinin işine vekâlet yoluyla bakmak gibi anlamlara gelir. Ayette, bu gibi kimselere Kıyamet günü korku ve üzülme olmayacağı bildirilmiştir.

63- Çünkü onlar iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmışlardır.

Burada Allah'ın dostları için iki nitelik belirtilmiştir. İman ve Yüce Allah'tan sakınmak. Allah'a yer ve yön olarak yakın olmak mümkün değildir. O'na yakınlık ancak mânevî bakımdan olabilir.

64- Onlar için dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde bir değişiklik olmaz. İşte büyük kurtuluş budur!

65- Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü şan ve şeref bütünüyle Allah'ındır. O her şeyi işitir, bilir.

66- Dikkat edin, göklerde kim var, yerde kim varsa hep Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi, gerçekte ortak koştuklarına uymuş olmuyorlar, sadece zanna uyuyorlar ve yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

67- O, öyle bir Allah'tır ki, içinde dinlenesiniz diye sizin için geceyi, aydınlatıcı olarak da gündüzü yarattı. Şüphesiz bunda, söz dinleyecek olan bir toplum için ibretler vardır.

68- Onlar, "Allah bir çocuk edindi." dediler. Hâşâ, O bundan münezzehtir, çünkü O hiçbir şeye muhtaç değildir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu konuda, elinizde hiçbir delil de yoktur! Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

Hristiyanların Hz. İsa için, Yahudilerin Uzeyr (as) için, "Allah'ın oğlu" demesi kınanıyor. Kimisi bir insanı Allah'ın oğlu sanmış, kimi melekleri Allah'ın kızları sanmış, kimi de şu veya bu şekilde Allah'a çocuk isnat etmiştir.

69- De ki: "Allah'a karşı yalan uyduranlar, asla kurtuluşa eremezler!"

70- Dünyada az bir yararlanma vardır, sonra onların dönüşü bizedir. Sonra biz, inkâr ettiklerinden dolayı, onlara o çetin azabı tattıracağız!

71- Onlara Nuh'un kıssasını oku. Hani

o, bir zamanlar kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim aranızda duruşum ve Allah'ın ayetleri ile öğüt verişim size ağır geliyorsa, bilin ki ben sadece Allah'a güvenip dayanırım. Artık siz ve ortak koştuklarınız birlikte toplanıp, yapacağınız işi kararlaştırın da, işiniz başınıza dert olmasın. Sonra bana ne yapacaksanız yapın, bana hiç fırsat da vermeyin!"

Bu gibi kıssaların amacı, peygamberine karşı gelen, onu engellemeye çalışan toplumların, tarihte Allah'ın ne gibi cezalarıyla karşılaştıklarını belirterek, Kur'an'ın muhataplarını uyarmak ve onlara öğüt vermektir. Bu konuda kendilerine, isyanda ileri giderlerse, benzeri ilâhî bir ceza ile karşılaşabilecekleri mesajı verilmektedir.

72- "Eğer yüz çevirirseniz çevirin, ben sizden bir ücret istemedim. Benim ücretim ancak Allah'a aittir ve ben O'na boyun eğen Müslümanlardan olmakla emrolundum."

73- Yine de onu yalanladılar. Biz de onu ve gemide onunla birlikte bulunanları kurtardık ve onları yeryüzüne halifeler yaptık. Ayetlerimizi yalan sayanları ise suda boğduk. Bak, o uyarılanların sonu nasıl oldu!

74- Sonra Nuh'un arkasından birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik; onlara açık mucizelerle geldiler. Fakat onlar, daha önce yalanladıklarına inanacak değillerdi. İşte biz sınırı aşanların kalplerini böyle mühürleriz.

75- Sonra bunların ardından Musa ile Harun'u ayetlerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Ama büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir kavim idiler.

Allah Nuh'un ve ondan sonraki peygamberlerin ardından, Musa ile kardeşi Harun'u, Firavun ile adamlarını uyarmak ve İsrail oğullarını zulümden kurtarmak için göndermiştir.

76- Tarafımızdan kendilerine gerçek (mucize) geldiği zaman, "Bu apaçık bir sihir!" dediler.

Hz. Musa'nın iri bir yılan şekline giren asasının, karşı tarafın bütün sihir aletlerini yuttuğu görülür. Yılan yeniden bir baston şekline girdiği halde, sihir aletlerinin ortaya çıkmaması üzerine, Firavun'un sihirbazları, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelerin sihirle bir ilgisinin bulunmadığını anlarlar ve Hz. Musa'ya iman ederler.

77- Musa, "Size gerçek gelmişken, böyle mi diyorsunuz? Bu bir sihir mi? Oysa sihirbazlar kurtuluşa eremezler!" dedi.

78- Dediler ki: "Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çeviresin de yeryüzünde saltanat ikinizin olsun diye mi geldin? Halbuki biz ikinize de inanacak değiliz!"

Firavun ve adamları, Hz. Musa ve Harun'un, İsrail oğullarını isyan ettirerek Mısır bölgesini ele geçirmek ve kendilerini buradan sürmek istediğini öne sürmüş ve halkı bu konuda kışkırtmışlardı.

79- Firavun, "Bana bütün bilgili sihirbazları getirin!" dedi.

80- Sihirbazlar gelince, Musa onlara, "Ortaya ne atacaksanız atın!" dedi.

81- Onlar, (ip ve değneklerini) ortaya atınca, Musa dedi ki: "Sizin yaptığınız şey sihirdir; Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düze çıkarmaz!"

Firavun ve adamları ülkenin en ünlü büyücülerini Musa'nın karşısına çıkarıp

yarıştırmak istemiştir. Toplanan büyücüler, yere attıkları, içleri cıva dolu yılana benzer iplerin, ısı altında hareketini, Firavun'un ilâhlığı için, olağanüstü bir güç kanıtı olarak göstermek istiyorlardı. Ancak Hz. Musa'nın yere bıraktığı asası, yılan olup, sihirbazların tüm büyü âletlerini yutunca, onlar bunun sihirden başka bir şey olduğunu anlamakta gecikmediler.

82- **"Ama Allah, günahkârlar istemese de sözleriyle gerçeği ortaya çıkaracaktır!"**

83- **Firavun ve adamlarının, kendilerine işkence yapmalarından korktukları için, kavminin içinde, bir grup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun o yerde çok üstündü ve aşırı gidenlerdendi.**

Musa'ya kendi kavminin dahi tamamı değil, ancak genç kuşaktan bir topluluk iman etmişti. Diğerleri Firavun'un zulmünden korktukları için ya inanmamış ya da imanını açıklayamamıştır.

84- **Musa dedi ki: "Ey kavmim! Siz gerçekten Allah'a iman ettinizse ve O'na samimi olarak teslim olan Müslümanlardan iseniz, artık O'na güvenip dayanın!"**

85- **Onlar dediler ki: "Biz, yalnızca Allah'a güvenip dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalim kavmin fitnesine düşürme!"**

86- **Ve rahmetinle bizi o inkârcı kavmin elinden kurtar!"**

87- **Biz Musa ile kardeşine şöyle vahyettik: "Kavminiz için Mısır'da birtakım evler hazırlayın. Evlerinizi kıbleye karşı yapın ve namazı kılın. Müminlere müjdele!"**

Allah Musa ve Harun'a, toplumlarının bir arada ve dayanışma içinde bulunabilmesi için, Mısır'da karşılıklı evler yaparak, Firavun toplumundan ayrışmalarını ve böylece kendilerini daha rahat savunabileceklerini bildirmiştir. Bu arada namaz kılmalarını ister.

88- **Musa dedi: "Ey Rabbimiz! Sen Firavun'a ve adamlarına şu dünya hayatında göz kamaştırıcı zenginlik ve bol servet verdin. Ey Rabbimiz, senin yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et ve kalplerini sıkıştır. Çünkü onlar o acı azabı görmedikçe iman etmeyecekler!"**

Hz. Musa, Firavun ve adamlarının baskı, zulüm ve inkârlarını görünce, Cenab-ı Hakk'ın, bu kavmi güçlü iktidar ve göz kamaştıran servet vererek sınadığını anlamış ve ayetteki sözü bu nedenle söylemiştir.

89- **Allah dedi: "İkinizin de duası kabul olundu. Siz yine dosdoğru olmaya devam edin ve kendini bilmeyenlerin yoluna sakın uymayın!"**

90- **Biz İsrail oğullarını denizden geçirdik. Firavun ve ordusu düşmanca saldırmak için derhal onların peşine düştü. Sonunda boğulmak üzereyken Firavun, "İnandım, gerçekten de İsrail oğullarının iman ettiğinden başka tanrı yoktur, artık ben de O'na teslim olanlardanım!" dedi.**

91- **"Şimdi mi (inanıyorsun)? Oysa daha önce isyan etmiştin, bozgunculardan idin!"**

Hz. Musa İsrail oğullarını Mısır'dan çıkarırken, deniz kenarına geldiklerinde, deniz açılmış ve onlar karşı sahile geçmişler. Firavun ve adamları da açılan denize girmişler, fakat deniz kapanınca sularla boğuşmaya başlamışlardır. İşte bu sırada, Firavun boğulacağını anlayınca Allah'a iman ettiğini açıklamıştı. Ancak yaşamdan ümit kesildiği bir sırada (yeis halinde),

açığa vurulan böyle bir iman kabul edilmemiştir.

92- **"Biz de bugün seni bedeninle bir tepeye atacağız ki arkandan geleceklere bir ibret olasın!" Bununla birlikte insanların çoğu ayetlerimizden habersizdir!"**

Hz. Musa'ya karşı çıkan ve denizde boğularak ölen Firavun'un (II. Ramses) bir mucize eseri olarak korunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim son yıllarda Cebelein mevkiinde, mumyalanmadığı halde hiç bozulmamış bir ceset bulunmuştur. British Museum'da muhafaza edilen bu cesedin en az 3000 yıllık olduğu tespit edilmiştir. M. Hamidullah, Kızıl Deniz sahilinde, bir kazı sırasında çıkarılan, II. Ramses'e ait bu mumyanın, günümüzde Kahire Müzesi'nde bulunduğunu belirtir (bk. Komisyon, Kur'an Yolu, III, 141; M. Hamidullah, age, Çeviri, Yunus, 92; Ö. Faruk Harman, TDV, "Firavun" mad.; Arâf, 135, 136).

93- **Gerçekten İsrail oğullarını çok güzel bir yurda yerleştirdik ve hoş nimetlerden rızıklar verdik. Ayrılığa düşmeleri de kendilerine ilim geldikten sonra oldu! Şüphe yok ki Rabbin, Kıyamet günü, ayrılığa düştükleri şeylerde, aralarında hüküm verecektir.**

94- **Sana indirdiğimiz şeylerde herhangi bir şüpheye düşersen, senden önce kitap okuyanlara sor. Andolsun ki sana Rabbinden gerçek geldi.**

95- **Sakın kuşkuya düşenlerden olma ve sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan olma! Yoksa ziyana uğrayanlardan olursun.**

96- **Doğrusu, aleyhlerinde Rabbinin hükmü kesinleşmiş olanlar imana gelmezler.**

97- **Onlara bütün mucizeler gelmiş olsa bile, yine de o acıklı azabı görünceye kadar inanmazlar.**

98- **Keşke iman edip de imanı kendisine fayda vermiş bir kasaba halkı olsaydı? Ancak Yunus'un kavmi bunun dışındadır. Onlar iman edince, biz dünya hayatında üzerlerinden o rezillik azabını kaldırmış ve onları bir süre daha yararlandırmıştık.**

Yunus peygamberin kavmi onu inkâr edince, kavminin helâk olacağını anlamış ve onları terk ederek deniz yolculuğuna çıkmıştı. Kavmi onun haber verdiği azabın belirtilerini görünce yaptıklarına pişman olmuş ve azabın gelmemesi için Allah'a dua etmişti. Cenab-ı Hak yeis halinde olmalarına rağmen onların duasını kabul etti ve azabı kaldırdı. Yunus (as) da denizde kendisini yutan balık aracılığı ile karaya çıktı ve çileli bir yolculuktan sonra kavmine döndü (bk. Nisa, 163; En'âm, 86; Enbiyâ, 87, 88; Sâffât, 139- 148).

99- **Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi iman ederdi. Öyleyse insanları hep mümin olsunlar diye sen mi zorlayacaksın?**

Herkes içinde bulunduğu şartlara göre imtihana tabi tutulur. İnsandan gücünün yetmeyeceği şey istenmez, böyle bir şeyle yükümlü de tutulmaz. Buna göre, İslam toplumu içinde dünyaya gelenle, ehl-i kitap veya ateist bir toplumda ve ülkede dünyaya gelen insan kendi içinde bulunduğu şart ve imkânlara göre sorumlu olur.

100- **Allah'ın izni olmadan, hiç kimse iman edemez. Allah, (inkârcılık) pisliğini akıllarını kullanmayanlar üzerine koyar!**

101- **De ki: "Göklerde ve yerde olanlara bir bakın!"** Ancak, inanmayacak bir

topluma, o mucizeler ve uyarılar bir yarar sağlamaz.

102- Onlar, kendilerinden önce gelip geçenlerin, sıkıntılı günlerinin benzerinin kendilerinin başlarına da gelmesini mi bekliyorlar? De ki: "Bekleyin! Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!"

103- Sonra biz, peygamberlerimizi ve iman edenleri kurtarırız. İşte biz böyleyiz, Müminleri kurtarmak üzerimize düşen bir görevdir!

104- De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimde bir şüpheniz varsa biliniz ki, ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam. Fakat sizin de canınızı alacak olan Allah'a taparım. Çünkü bana müminlerden olmam emredildi."

105- "Bir de yüzünü tevhîd dinine çevir ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!"

106- "Allah'tan başka; sana ne yarar ne de zarar verebilecek olan şeylere tapma! Eğer taparsan, o zaman sen de hiç şüphesiz zalimlerden olursun!" (denildi).

107- Eğer Allah, sana bir keder dokunduracak olsa, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilese, o zaman da O'nun lütfunu geri çevirecek yoktur. O, lütfunu kullarından dilediğine eriştirir. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

Ayette "durr" kelimesi; gam, keder, yoksulluk, hastalık, kötü durum gibi gam ve keder hallerini ifade eder. Hayır, şer, yarar ve zararın Yüce Allah'ın elinde olduğu vurgulanır. Allah bir kimseye zarar vermek isterse, onu engelleyebilecek bir güç yoktur. Buna karşılık bir kimseye rahmetini, lütfunu ulaştırmak isterse, bunu da hiçbir güç engelleyemez.

108- De ki: "Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık kim hidayeti kabul ederse, kendisi için kabul etmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi aleyhine sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!"

İbn Abbas'tan, yukarıdaki ayetin "kılıç ayeti" ile neshedildiği rivayet edilmişse de, bu ayet bir gerçeği anlatmaktadır. O da dinde zorlama yoktur, herkes yaptığının karşılığını görecektir.

109- Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

52- HÛD SURESİ

Hûd suresi 123 ayettir. 12, 17 ve 114. ayetler Medine'de, diğerleri Mekke'de nazil olmuştur. Peygamber kıssalarına, özellikle Hz. Hûd'un putperest kavmi ile yaptığı mücadeleye değindiği için sureye bu isim verilmiştir. Hz. Peygamber'in (sav), "Hûd suresi beni ihtiyarlattı." hadisinde kastettiği ayetin 112. ayet olduğu belirtilmiştir (Tirmizî, Tefsir, 56/3297).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Râ. Bu öyle bir kitaptır ki ayetleri, tam hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmıştır.

2- (Şöyle ki:) Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size O'nun tarafından müjdelemek ve uyarmak için gönderilmiş bir peygamberim!

Ayetlerde bildirilen esaslar: a) Allah'tan başkasına tapmamak, b) Hz. Peygamber'in insanlara gönderilmiş bir uyarıcı ve

müjdeci olması, c) Allah'tan mağfiret dileyin ve O'na tevbe edin ki sizi belli süre dünyada güzelce yaşatsın ve iyilik edene karşılığını versin, d) Elçi, bütün bunları topluma duyurup açıklasın.

İlk ayette konuşan Allah'tır. İkinci ve üçüncü ayetlerde ise, sözler peygamberin kendi ağzından söyletilmektedir.

3- Rabbinizin bağışlamasını isteyin! Sonra O'na tevbe edin ki sizi belli bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını fazlasıyla versin. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım!

4- Sonunda dönüşünüz yalnızca Allah'adır. O'nun da her şeye gücü yeter.

5- Dikkat edin! Onlar Peygamber'den düşmanlıklarını gizlemek için göğüslerini çeviriyorlar. İyi bilin ki, onlar örtülerine bürünürlerken, neyi gizleyip neyi açığa vurduklarını Allah biliyor. Çünkü Allah, kalplerde gizlenenleri de bilir.

İbn Abbas'tan rivayete göre, Araplar tuvalette iken veya cinsel ilişki sırasında, edep yerlerinin göğe doğru gelmemesi için, örtüye bürünürlerdi. Kötü bir şey yaptıkları veya kötü söz söyledikleri zaman da göğüslerini çevirirler, böylece o yaptıklarını Allah'tan gizlediklerini sanırlardı.

6- Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın. O, onların durdukları yerleri de, emaneten kaldıkları yerleri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.

Ayetteki "Apaçık kitap" tan maksat, Allah'ın ezelî değişmez bilgisi olup, kayıtlı olduğu yer Levh-i mahfûz'dur. "Dâbbe", yeryüzünde bulunan ve hareket yeteneği olan bütün canlıları ifade eder. "Müstakar", her canlının dünya üzerinde bulunduğu yer, "Müstevda' yeryüzünde bulunuşundan sonra babanın belinde ve annenin rahminde bulunduğu yerdir.

7- O, hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için, arşı su üstünde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır. Böyle iken sen onlara, "Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz!" desen, o inkâr edenler kesinlikle sana, "Bu apaçık aldatmadan başka bir şey değil!" derler.

Arş: Evrendeki bütün cisimleri kuşatan ve niteliğini bilmediğimiz bir şeydir. Müfessirlerin genel kabulüne göre Yüce Allah önce Arş'ı, sonra suyu, daha sonra da gökleri ve yeri yaratmıştır. Arş'ın su üzerinde olması ona bitişik bulunmasını gerektirmez.

Göklerin yaratılması sırasında arşın su üzerinde bulunması Tevrat'ta şöyle ifade edilir: "O sırada, Elohim'in ruhu sular üzerinde süzülerek uçuyordu." (Ahd-i Atik, Yaratılış, 1, 2).

8- Eğer onlardan azabı belli bir süreye kadar erteleyecek olsak, o zaman da "Onu engelleyen nedir ki?" diyecekler. İyi bilin ki o azap onlara geldiği gün kendilerinden geri çevrilecek değildir ve o alay ettikleri şey kendilerini kuşatmış olacaktır.

9- Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır, sonra da onu kendisinden geri alırsak, şüphesiz o ümitsiz ve nankör bir kimse olur.

10- Şayet ona, başına gelen bir sıkıntıdan sonra bir nimet tattırsak, "Artık benden bütün kötülükler silinip gitti!" der. Şüphesiz o sevinir, çok övünür.

11- Ancak her iki durumda sabredip, iyi işler yapanlar müstesnadır. İşte onlar

için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

12- **Belki de sen (müşriklerin), "Ona bir hazine indirilmeli veya onunla birlikte bir melek gezip dolaşmalı değil miydi?" diyorlar diye, sana vahyolunan ayetlerin bir bölümünü (duyurmayı) terk edeceksin ve bundan dolayı da göğsün daralacaktır. Sen yalnızca bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.**

Mekke ileri gelenleri, "Muhammed gerçek peygamberse, şu Mekke dağlarını altın yapsın veya ona tanıklık edecek bir melek gelsin" gibi isteklerde bulunmuşlardı. Daha sonra Yüce Allah Bedir savaşında binlerce melek göndermiş ve onlara, "Boyunlarının üstüne ve parmak uçlarına vurun." (Enfâl, 12) diye emretmişti.

13- **Yoksa "Onu kendi uydurdu!" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin. Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın. Eğer doğru söylüyorsanız (bunu yaparsınız)."**

Kur'an'a Muhammed'in uydurması diyen kimselerden, sözlerinin doğruluğunu ispat için, Kur'an'ın parçalarına benzer on parça getirmeleri istenmiş, buna güçleri yetmediği için bu meydan okuma Bakara, 23 ve Yunus, 35. ayetlerle bir parçaya indirilmiştir.

14- **Yok eğer bunun üzerine size cevap veremiyorlarsa, artık bilin ki bu Kur'an ancak Allah'ın bilgisiyle indirilmiştir. O'ndan başka ilâh da yoktur. Artık Müslüman oluyorsunuz, değil mi?**

15- **Her kim (yalnız) dünya hayatını ve güzelliklerini isterse, biz yaptıklarının karşılığını kendilerine orada tam olarak veririz. Bu konuda kendilerine orada hiçbir haksızlık da yapılmaz.**

Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde yalnız dünya veya yalnız ahiret yerine hem dünya hem de ahiretin birlikte istenmesi öğütlenir (bk. Bakara, 200-202; İsrâ, 18-20; Kasas, 77).

16- **Fakat onlar öyle kimselerdir ki ahirette kendileri için ateşten başka bir şey yoktur. Dünyada yaptıkları da boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmakta oldukları da batıldır!**

17- **(O inkârcılar) hiç, Rabbinden açık bir belge üzere olan kimse gibi olur mu? O belgeyi yine Allah'tan gelen bir şahit olarak Kur'an izliyor, ondan önce de bir yol gösterici ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı onu destekliyor. Böyle olanlar Kur'an'a inanırlar. Hangi hizipten olursa olsun kim onu inkâr ederse, onun varacağı yer ateştir. İşte bundan dolayı sen de bu Kur'an'dan şüphe içinde olma! Çünkü o gerçektir, Rabbin tarafındandır. Fakat insanların çoğu iman etmezler.**

Rabbinden bir kanıt üzerinde bulunan Hz. Muhammed ve diğer müminlerdir.

18- **Bir yalanı Allah'ın üzerine atandan daha zâlim kim olabilir? Bunlar (Kıyamet gününde) Rablerinin huzuruna getirilecekler, şahitler de şöyle diyecekler: "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir!" İyi bilin ki, Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.**

Kıyamet günü, melekler, peygamberler veya insanın kendi organları, o kişinin yalan söylediğine tanıklık edecektir. Bir ayette şöyle buyurulur: "O gün, biz onların ağızlarını mühürleriz de, bize elleri konuşur, ayakları da ne yaptıklarına tanıklık eder." (Yâsin, 65).

19- **Onlar ki, (insanları) Allah'ın yolun-**

dan çevirmeye çalışırlar ve o yolu eğritmek isterler. Üstelik onlar ahireti de inkâr etmektedirler.

20- Bunlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir. Allah'tan başka kendilerini koruyacak kimseleri de yoktur. Onların azabı kat kat olur. Çünkü onlar (gerçeği) ne işitebiliyorlar ne de görebiliyorlardı!

21- İşte bunlar kendilerine yazık etmiş olan kimselerdir. O uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir.

22- Şüphe yok ki bunlar ahirette en çok ziyana uğrayacak olanlardır.

23- İman edip, salih ameller işleyen ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidirler. Onlar orada sürekli olarak kalırlar.

24- Bu iki grubun durumu; kör ve sağır ile gören ve işiten kimse gibidir ki hiç bunlar eşit olurlar mı? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?

Surenin buraya kadar olan bölümünde; inançla ilgili esaslar, Kur'an'ın mucize oluşu, inkârcıların ahiretteki durumu, inananların mükâfatı anlatılmış ve bu iki grup karşılaştırılarak insanlığın tefekkürüne sunulmuştur. Burada inanmayanlar kör ve sağır, inananlar ise gören ve işiten kimseye benzetilmiştir.

25- Andolsun ki, vaktiyle Nuh'u da kavmine gönderdik. O onlara şöyle dedi: "Ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım."

Bu ayetten itibaren kimi peygamber kıssaları anlatılmaktadır. Nitekim 25-34 arası ayetlerde Nuh'un (as) kıssası yer alır. Bu surenin kıssaları da A'râf suresinin kıssalarına benzer. Burada da önce Nuh (as) ile başlanmış, sonra Hud, Salih ve Lut'un (as) kıssaları bunu izlemiştir. Ancak farklı olarak bu surede Hz. İbrahim ile bir giriş yapılmış, Şuayb, Musa ve Harun (as) kıssaları bunu izlemiştir.

26- "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Ben size gelecek acı bir günün azabından korkuyorum!"

27- Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz, İlk bakışta bizim ayak takımımızdan başkasının senin arkana düştüğünü görmüyoruz. Sizin bizden fazla bir üstünlüğünüzü de göremiyoruz. Aksine sizin yalancı olduğunuzu sanıyoruz!"

Ayette, "Mele'" kelimesi ileri gelenler, eşraf ve elit tabaka anlamlarına gelir. Tarih boyunca her peygamberin karşısına, Firavun benzeri kimi zorbaların ve ona akıl hocalığı yapan bir elit zümrenin çıktığı görülür. Genelde iktidar nimetini elinde tutan bu grup, menfaatlerini kaybetmemek için peygambere karşı çıkar ve inançlı olan alt ve zayıf zümreyi küçümsemeye kalkışır.

28- (Nuh) dedi: "Ey kavmim! Söyleyin bana, ben Rabbimden açık bir delil üzere isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermişse ve bunlar da gözünüzden gizlendiyse; şimdi siz onu istemediğiniz halde, bunu size zorla mı kabul ettirelim?"

29- "Ey kavmim! Bunun için sizden bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım yalnız Allah'a aittir. Ben iman edenleri (sizin isteğinize uyarak) yanımdan kovacak değilim. Onlar elbette Rablerine kavuşacaklardır. Ama ben sizi gerçekten cahillik eden bir toplum olarak görüyorum!"

Nuh'un (as) kavminden ileri gelenler, iman eden yoksulları küçük görüyor ve

onlarla birlikte olmak istemiyorlardı. Bu yüzden zenginler Hz. Nuh'tan bu yoksul kişileri yanından uzaklaştırmasını istemişler, Nuh da onları yanından kovmayacağını söylemiştir. Benzer olay Abdullah ibn Ümmi Mektum ile Kureyş ileri gelenlerinin arasında yaşanmış ve Abese suresinin ilk ayetleri bu sebeple inmiştir.

30- **"Ey kavmim! Ben onları yanımdan kovacak olursam, o zaman Allah'a karşı bana kim yardım edebilir? Hâlâ düşünüp ibret almaz mısınız?"**

31- **Ben size, "Yanımda Allah'ın hazineleri vardır" demiyorum; ben gaybı da bilmem; melek olduğumu da söylemiyorum. Hor gözle baktığınız kimseler hakkında da, "Allah onlara hiçbir hayır vermez!" diyemem. Çünkü onların içlerinde olanı en iyi bilen Allah'tır. Söylediklerimin aksini yaptığım takdirde, ben elbette zâlimlerden olurum!"**

32- **(İleri gelenler) dediler ki: "Ey Nuh! Bizimle tartıştın durdun, tartışmanda da çok ileri gittin! Eğer doğru söylüyorsan, bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim!"**

33- **Nuh dedi: "O azabı size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz O'nu âciz bırakacak da değilsiniz."**

34- **"Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, zaten benim öğüdümün size bir faydası olmaz. Rabbiniz O'dur ve sonunda O'na döndürüleceksiniz."**

35- **Yoksa onlar, "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu uydurmuşsam, vebali benim boynumadır. Halbuki ben sizin yüklendiğiniz vebalden uzağım!"**

Süleyman Ateş'e göre bu ayet, Nuh kıssası içinde bir parantez cümlesidir. Hz. Muhammed'in anlattığı vahiyler için, "Bunları Muhammed kendisi uydurup Allah'a yakıştırıyor" diyenlere cevaptır (Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, IV, 308,309).

36- **Ayrıca Nuh'a şöyle vahyolundu: "Kavminden daha önce iman etmiş olanların dışında, hiç kimse iman etmeyecek. Öyleyse onların yapmakta olduklarından dolayı üzülme!"**

37- **"Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Ama (inkârla) zulmedenler konusunda, bana başvurma! Çünkü onlar suda boğulacaklardır!"**

Bu ayette Nuh'tan (as) bir gemi yapması istendiğine göre, artık inkârcı kavim için helâk olma hükmü verilmişti. Bu da onların suda boğulması şeklinde gerçekleştirilecekti.

38- **Nuh gemiyi yapıyor ve kavminden bir grup onun yanından geçerken kendisiyle alay ediyorlardı. Nuh dedi ki: "Bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, (günü geldiğinde) biz de sizinle alay ederiz!"**

39- **"O alçaltıcı azabın kime geleceğini ve o sürekli azabın kimin üzerine ineceğini ileride bileceksiniz!"**

40- **Sonunda buyruğumuz gelip, geminin kazanı kaynamaya başlayınca, Nuh'a dedik ki: "Her çift hayvandan ikişer tane; aleyhlerinde karar verilmiş olan kimselerin dışında, aileni ve iman etmiş olanları gemiye bindir!" Ancak onun beraberinde iman edenler çok az idi.**

Ayetteki "Feverân"; kuvvet ve şiddetle kaynamak ve fışkırmak, "Tennûr" ise; kapalı ocak, tandır ve fırın demektir. Buna göre, "Tandır kaynadı. ifadesi, Nuh'un (as) gemisinin basit bir yelkenli değil,

buharlı bir gemi olduğunu düşündürmektedir (bk. Elmalılı, IV, 537, 538). Tevrat'ta bir volkan gibi püskürenin bu fırın değil, yalnızca "O büyük deryanın yarılan kaynakları" olduğu belirtilir (bk. Yaratılış, VII, 11 vd.)

41- **Nuh dedi: "Haydi Allah'ın adıyla binin gemiye. Onun akıp gitmesi de, durması da Allah'ın iradesi iledir. Rabbim çok bağışlayan, çok merhametli olandır."**

42- **Gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu. Nuh ayrı bir yerde duran oğluna, "Ey oğulcuğum! Bizimle birlikte gemiye bin; inkârcılarla birlikte olma!" diye seslendi.**

Hz. Nuh'un oğlu Kenan suda boğulmuş, diğer oğulları Ham, Sam ve Yafes iman etmiş ve babaları ile birlikte gemiye binmişlerdi. Türk milletinin Yafes'in Türk adındaki oğlundan türediği nakledilir.

43- **Oğlu ise, "Ben, kendimi sulardan koruyacak olan bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh: "Bugün, Allah'ın buyruğundan, O'nun esirgedikleri dışında kurtulacak hiç kimse yoktur!" dedi. Derken dalga aralarına giriverdi ve o da boğulanlardan oldu.**

44- **Sonunda denildi ki: "Ey yer suyunu yut! Ey gök sen de suyunu tut!" Ve sular çekildi. Buyruk yerine gelmiş oldu. Gemi Cudi dağı üzerine oturdu. O zâlim kavme de böylece dünyadan uzak olun, denildi.**

Sular çekilince gemi Cudi dağında karaya oturdu. Bugün Cudi dağı aynı adla Güneydoğu Anadolu bölgesindedir (bk. Hikmet Tanyu, "Cûdî Dağı" mad. TDV, VIII, 79).

Bunun orta doğunun en yüksek dağı olan Ağrı dağı olduğu da söylenmiştir. Geminin kalıntıları, dağın zirve taraflarında olmalıdır (bk. Kamer, 15).

M. Hamidullah'a göre, "Cudi" Ararat (Ağrı) Dağı'nın tepelerinden biridir (M.H. Meal Çeviri, Hud, 44, dipnot).

45- **Nuh Rabbine niyaz edip dedi ki: "Ey Rabbim! Oğlum benim ailemdendir; senin sözün elbette gerçektir ve sen hakimler hakimisin!"**

46- **Allah dedi: "Ey Nuh! O kesinlikle senin ailenden değildir. Çünkü yaptığı kötü bir iştir. Hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Ben, seni cahillerden olmaktan sakındırırım!"**

47- **Nuh dedi: "Ey Rabbim! Bilmediğim bir şeyi senden istemiş olmaktan dolayı sana sığınırım. Eğer sen beni bağışlamaz ve bana acımazsan, ben ziyana uğrayanlardan olurum!"**

48- **"Ey Nuh!" denildi: "Sana ve seninle birlikte olanlardan gelecek ümmetlere, bizden selam ve birçok bereketle gemiden in! İleride birçok ümmetleri de nimetlerden yararlandıracağız, sonra onlara bizden acı bir azap dokunacak!"**

Sular çekilip gemi karaya oturunca Yüce Allah Nuh'a, selâmetle gemiden inmesini, Allah'ın kendisine ve ona tabi olanlara bol bereketler ihsan edeceğini, bir kısım toplulukları ise bir süre yaşattıktan sonra can yakıcı bir azapla cezalandıracağını bildirmiştir.

49- **İşte bunlar gayb haberlerindendir! Sana bunları vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret! Çünkü güzel sonuç sakınanlarındır.**

Nuh kıssası A'râf, Yunus, Şuarâ ve Nuh surelerinde de çeşitli yönleriyle anlatılır. Bu surede farklı olarak Nuh'un gemiye her

hayvandan birer çift alması, geminin dağlar gibi büyük dalgalar arasından geçmesi, Cudî dağına oturması, Nuh ile küfür ehli oğlu arasındaki konuşma yer alır.

Bu kıssa Tevrat'ın Tekvin kitabında anlatılır. Fakat Kur'an'da anlatılan şekilden çok, geminin eni, boyu, odaları, binen hayvanların cinsleri gibi teferruat yer alır. Geminin Ararat Dağları üzerine oturduğu belirtilir (Tevrat, Tekvîn, bab: 6-8).

50- **Ad kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik. "Ey kavmim!" dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Siz sadece iftira edip duruyorsunuz!"**

51- **"Ey kavmim! Ben sizden bu iş için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratana aittir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"**

52- **"Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na tevbe edin ki, üzerinize gökten bol bereket indirsin ve gücünüze güç katsın! Gelin, günahkâr olarak dönüp gitmeyin!"**

53- **Onlar dediler: "Ey Hud! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakmayız ve sana inanmayız!"**

54- **"Biz ancak şunu deriz ki, herhalde ilâhlarımızın bazısı seni kötü çarpmış!" Hud dedi: "İşte ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki, ben Allah'a koştuğunuz ortaklardan uzağım."**

Âd kavmi arasında yetişmiş olan Hud, Cenab-ı Hak tarafından kavmine elçi olarak gönderilmiş, kavmi ona inanmayarak, "Sen kendi sözlerini Allah'a mal ediyorsun, yalan söylüyorsun!" diyerek karşı çıkmışlardı.

55- **"O'ndan başka her şeyden uzağım. hepiniz toplanın, bana istediğiniz tuzağı kurun, sonra bana bir süre de vermeyin!"**

56- **"Çünkü ben benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Yürüyen hiçbir canlı yoktur ki, Allah onun alnından tutmuş olmasın! Şüphe yok ki Rabbim doğru bir yol üzerindedir."**

Bütün canlıların tasarrufu ve yönetimi Allah'ın kudret elindedir. O'na bağlı olmayan tek canlı yoktur (krş. Bu sure 6. ayet ve Alak, 15, 16).

57- **"Şimdi siz yüz çevirirseniz bilin ki, benimle gönderilen (hükümleri) size bildirdim. Hem Rabbim (dilerse) sizin yerinize başka bir kavim getirir de siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Hiç şüphesiz O, her şeyi koruyup gözetendir."**

58- **Ne zaman ki buyruğumuz geldi, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan da kurtuluşa erdirdik.**

Âd kavmi yedi gece sekiz gün süren şiddetli bir kasırga âfetine uğramış ve insanlar ağaç gövdeleri gibi yerlere yıkılıp kalmışlardı (bk. Hâkka, 6 ve 7). Böylece onlar Allah'ın rahmetinden ve her türlü hayırdan uzaklaştırılmışlardı.

59- **İşte Ad kavminin başına gelenler! Onlar Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler, peygamberlerine karşı geldiler ve her inatçı zorbanın emrine uydular.**

60- **Hem bu dünyada hem de Kıyamet gününde lanetle izlendiler. Bilin ki, Ad kavmi, gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilin ki, Hud'un kavmi olan Ad defolup gittiler!**

61- **Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi: "Ey kavmim!**

Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka bir ilahınız yoktur. Sizi topraktan O meydana getirdi ve sizi orada yaşattı. Artık O'ndan bağışlanma dileyin, sonra O'na tevbe edin! Şüphesiz Rabbim (kullarına) yakındır, dualarınızı kabul eder."

62- Dediler: "Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimse idin. Şimdi bizi babalarımızın taptıklarına tapmaktan mı engelliyorsun? Doğrusu biz, çağırdığın şeyden çok kuşkulandıran bir şüphe içindeyiz!"

63- Salih dedi: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden açık bir mucize üzerinde isem ve o bana tarafından bir rahmet bahşetmiş ise, ben Allah'a isyan ettiğim takdirde beni O'ndan kim kurtarabilir? Demek ki siz, benim ziyanımı artırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz!"

64- "Ey kavmim! İşte size bir mucize olarak Allah'ın dişi devesi! Onu serbest bırakın, Allah'ın otlaklarında otlasın. Ona kötü bir maksatla dokunmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar!"

Kavmi, Salih'ten (as) mucize olarak taştan bir deve çıkarmasını istemiş o, kavminden iman edeceklerine dair söz aldıktan sonra namaz kılmış, Allah'a dua etmiş ve mucize olarak büyük bir kayadan bir deve çıkarmıştır. Sonra bu deve kendisi gibi irice bir yavru doğurmuştu. Sonunda Hz. Salih'in bütün uyarılarına rağmen, iman etmeyenler mucize deveyi öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Hz. Salih, "Öyle ise üç gün daha yurdunuzda yaşayın, bu yalanlanmayacak bir uyarıdır!" demiş, sonunda kavmi helâk olmuştur (bk. A'râf, 73; Şuarâ, 155-159).

65- Derken o deveyi kestiler. Bunun üzerine Salih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!" Bu, yalanlanamayacak olan kesin bir sözdür.

66- Buyruğumuz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azabından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür.

67- O zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı; öyle ki oldukları yerde çöküp kaldılar.

68- Sanki orada hiç oturmamışlardı! Bak işte, Semud kavmi de Rablerini inkâr etmişlerdi. Bak işte, Semud kavmi nasıl yok olup gitti!

69- Andolsun ki, İbrahim'e elçilerimiz müjde ile geldiler ve "selâm" dediler. O da "selâm" dedi ve hemen gidip onlara kızartılmış bir buzağı getirdi.

Gelen elçiler İbn Abbas'a göre Cebrail (as) ve iki melektir. Mikail ve İsrafil (as) olduğu da söylenmiştir. Bunlar Hz. İbrahim ve eşi Sâre'ye İshak adında bir çocuk müjdelemek ve Lut kavmine gelecek olan helâkı bildirmek üzere gelmişlerdi (bk. Hicr, 51; Zâriyât, 24. Elçiler için krş. K.M. Yaratılış, 18).

70- Fakat onların o buzağıya el sürmediklerini görünce, tuhafına gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar, "Korkma, biz Lut'un kavmine gönderildik." dediler.

71- O sırada İbrahim'in karısı ayakta duruyordu. (Müjdeyi öğrenince) yüzü güldü. Biz ona İshak'ı ve İshak'ın ardından Yakub'u müjdeledik.

Ayetteki "Dahiket" (güldü) ifadesine kimi müfessirler "hayız gördü" anlamını vermiştir. İbranicede "yishaq= gülüyor" sözcüğü ile Arapça "yadhak= gülüyor" müzari fiili

arasında bir kök yakınlığı vardır (bk. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, 17/17, 19, 18/12, 15).

72- **"Vay başıma gelene!" dedi. "Ben yaşlı bir bayan, kocam da yaşlı bir adam iken, ben çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten çok şaşılacak bir şey!"**

Bu sırada Hz. İbrahim'in yüz, karısı Sare'nin doksan küsur yaşlarında olduğu nakledilir. 1959 yılında Azerbaycan'ın güneyinde bulunan Lerik'te 92 yaşındaki bir kadın, 120 yaşındaki kocasından ikiz çocuk doğurmuş ve çocuklar o sırada hayatta imişler. Yine 1970'lerden sonra 76 yaşındaki bir kadın da çocuk doğurmuş (Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IV, 321).

73- **Bunun üzerine elçiler, "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir ey ev halkı! Şüphe yok ki Allah övülmeye lâyıktır, şanı çok yücedir." dediler.**

74- **İbrahim'den korku gidip, kendisine bu müjdeli haber de gelince, bizimle Lut kavmi konusunda tartışmaya girişti.**

Hz. Lut (as), Hz. İbrahim'in (as) amcasının oğlu olup aynı dönemde peygamberlik yaptılar. Hz. Lut (as), Hz. İbrahim'in (as) bulunduğu kasabaya dört fersah uzaklıkta olan ve Lut kavminin bulunduğu "Sedum" veya "Sodom" kasabasında idi. Hz. İbrahim, gelecek azabın Hz. Lut'a ve iman edenlere de dokunacağını düşünerek, azabın kaldırılması için Allah'a yalvarıyordu (krş. Tevrat, Yaratılış, 8/22, 23).

75- **Çünkü İbrahim çok yumuşak huylu, çok içli ve kendini Allah'a vermiş bir kimseydi.**

76- **(Melekler dediler): "Ey İbrahim! Bundan vazgeç; çünkü Rabbinin buyruğu gelmiştir. Bu yüzden onlara, geri çevrilemez bir azap mutlaka gelecektir!"**

77- **Elçilerimiz Lut'a gelince, bunların gelişleri yüzünden Lut fenalaştı, göğsü daraldı ve "Bu çetin bir gündür!" dedi.**

Gelen melekler genç delikanlı görünümünde olduğu için, kavminden kimi cinsel sapıkların, onları taciz etmesinden korkan Hz. Lut çok sıkılmıştı (bk. A'râf, 80, 81).

78- **Lut'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Onlar daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı. Lut dedi ki: "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarım (onlarla evlenin), onlar sizin için daha temiz. Artık Allah'tan korkun da konuklarıma karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç aklı başında bir insan yok mu?"**

79- **Dediler ki: "Sen de bilirsin ki bizim senin kızlarınla bir ilgimiz yoktur. Ama sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun!"**

80- **Lut dedi: "Keşke size karşı koyabilecek bir gücüm olsaydı veya çok sağlam bir kaleye sığınabilseydim!"**

81- **(Melekler) dediler: "Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde, ailenle birlikte yola çık. İçinizden hiç kimse geri kalmasın. Ancak karın müstesnadır. Çünkü ötekilerine erişen azap ona da erişecektir. Haberin olsun, vadolundukları azabın zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?"**

82- **Buyruğumuz gelince, o ülkenin altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişirilmiş çamur ve taşlar yağdırdık.**

83- **Bu taşlar Rabbinin katında damgalanmışlardı. Bunlar zâlimlerden uzak şeyler değildir!**

Ayetteki "Müsevveme" (damgalanmış) kelimesi, her taşın üzerine o taş kime atılacaksa onun adının yazılı olduğunu akla

getirmektedir (bk. Âl-i İmran, 125; Zâriyât, 34).

84- **Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve sizi kuşatacak olan bir günün azabından korkuyorum!"**

Şuayb (as), Hz. Musa'nın kayın pederidir (bk. A'râf, 85). Medyen toprakları, Hicaz'ın kuzey batısında, oradan Kızıldeniz'in doğu sahiline, güney Filistin'e, Akabe Körfezi'ne ve Sina Yarımadası'nın bir bölümüne kadar uzanan yerlerdir. Medyen, Hz. İbrahim soyundan Midyan'dan gelen bir kavim olup, Şuayb (as) da bu kavmin soylularındandır. Hz. Şuayb, İbrahim'in (as) torunlarından Mikail'in oğludur. Annesi Hz. Lut'un kızıdır. O, kızı Safûra'yı Hz. Musa ile evlendirmiştir (bk. Taberî, Tarih, Mısır 1326, I, 167; Sa'lebî, Arâis, Mısır 1951, s. 164; İbnu'l-Esîr, Kâmil, Beyrut 1965, s. 177).

85- **"Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın ve insanlara haklarını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesat çıkararak kötülük yapmayın!"**

86- **Eğer mümin iseniz, Allah'ın helalinden size bıraktığı kâr, sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinizde bir gözcü değilim!"**

"Bakıyyetullah", meşrû bir alış-veriş sonunda, elde edilen kâr ya da iyi işlerin ahiretteki karşılığı olarak yorumlanmıştır.

87- **Onlar dediler: "Ey Şuayb! Atalarımızın taptıklarını terketmemizi veya mallarımızda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve aklı başında bir kişisin!"**

88- **Şuayb dedi: "Ey kavmim! Söyleyin bana eğer ben Rabbimden açık bir delil üzerinde isem ve O kendinden bana güzel bir rızık vermişse ne yapmalıyım? Ben size karşı çıkmakla sizi menettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiğince işleri düzeltmek istiyorum. Fakat başarılı olmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve ancak O'na yöneliyorum!"**

89- **"Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz, sakın sizi Nuh kavminin veya Hud kavminin yahut Salih kavminin başlarına gelenler gibi bir musibete uğratmasın! Lut kavmi de sizden uzak değildir."**

90- **"Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe ile yönelin. Şüphe yok ki, benim Rabbim çok merhametli, çok şefkatlidir."**

91- **Dediler: "Ey Şuayb! Biz senin söylediklerinin çoğundan bir şey anlamıyoruz. Ayrıca seni aramızda zayıf biri olarak görüyoruz. Eğer birkaç akraban olmasaydı seni mutlaka taşlayarak öldürürdük! Senin bizim yanımızda hiçbir değerin yoktur!"**

Peygamberlerin en güzel konuşanı olarak bilinen Hz. Şuayb'ın hikmet, öğüt ve bilgi yüklü açık sözlerini, mânâsı anlaşılamayan sözcükler saymaları, kavminin eski kötü alışkanlıklarını bırakmak istemeyişinden kaynaklanmaktadır.

92- **(Şuayb) dedi: "Ey kavmim! Size göre benim akrabalarım Allah'tan daha mı değerli ki Allah'a sırt çevirip, onu unuttunuz? Şüphesiz ki Rabbim, bütün yaptıklarınızı (bilgisiyle) çepeçevre kuşatmıştır."**

Şuayb (as) kavminin Allah'tan korkmayıp

kabilesinden korkmasını yadırgamış ve "kabilem size göre Allah'tan daha mı değerli" diyerek, ellerinden geleni yapabileceklerini, çünkü yakında kimin haklı kimin haksız olduğunun ortaya çıkacağını bildirmiştir.

93- **"Ey kavmim! Öyleyse bana karşı elinizden ne geliyorsa yapın, ben de görevimi yapacağım! Aşağılayıcı azabın kimin başına geleceğini ve yalancının kim olduğunu ileride anlayacaksınız! Bekleyin, ben de sizinle birlikte beklemekteyim!"**

94- **Buyruğumuz gelince, Şuayb'ı ve beraberindeki iman edenleri, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. O zulmedenleri ise korkunç ses yakaladı da yurtlarında çöke kaldılar.**

Allah'ın buyruğu gelir. Şuayb ailesi ve inananlar kurtulur, inanmayanlar ise korkunç bir ses ve gürültü ile yere serilir. Böylece Şuayb'ın (as) kavmi de, (Meyden ve Semud kavimleri gibi) hiç dünyada yaşamamış gibi yeryüzünden silinip giderler.

95- **Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Dikkat edin, Semud kavmi nasıl helâk olup gittiyse, Medyen halkı da öyle yok olup gitti!**

96-97- **Andolsun ki, Musa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve toplumuna gönderdik. Fakat onlar Firavun'un buyruğuna uydular. Oysa Firavun buyruğu, doğru değildir.**

98- **Firavun, Kıyamet günü kavminin önüne düşer; derken onları suya götürür gibi ateşe götürmüştür. Onların gireceği yer ne kötü yerdir!**

99- **Onlar hem bu dünyada hem de Kıyamet gününde lanetle izlendiler! Onlara verilen bu destek ne kötü destektir!**

100- **İşte bu, helâk olmuş kentlerin önemli haberlerindendir. Sana onu kıssa olarak anlatıyoruz. Bunlardan yerinde duranlar da var, yok olup gidenler de.**

Yukarıdaki ayetlerde anlatılan kentlerden kiminin kalıntıları halen gözler önünde bulunmaktadır. Bunlar arkeoloji kazıları yapılarak ortaya çıkarılabilmektedir. Kimi de tamamen yok olmuş, izi silinmiş, üzeri toprakla örtülmüştür.

101- **Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler. Rabbinin buyruğu gelince, Allah'tan başka taptıkları tanrılar, kendilerine hiçbir fayda sağlayamadı ve onların ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı!**

102- **İşte Rabbin zulmeden kentlerin halkını yakaladığında böyle yakalar! Çünkü O'nun yakalaması can yakıcıdır, çok şiddetlidir.**

103- **Bu kentlerde, ahiret azabından sakınanlar için bir ibret vardır. O gün, bütün insanların bir araya toplanacağı bir gündür ve o gün mutlaka görülecektir.**

104- **Biz o günü ancak belirli bir süreye kadar ertelemekteyiz.**

105- **O gün geldiğinde, Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse konuşamaz. Artık onlardan kimi bedbaht, kimi mutludur!**

106- **Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar için orada iç çekme ve hıçkırarak ağlama vardır.**

107- **Onlar orada gökler ve yer durdukça duracaklar. Ancak Rabbinin dilediği başkadır. Çünkü Rabbin dilediğini yapar.**

108- **Mutlu olanlar ise cennettedirler. Onlar orada gökler ve yer durdukça duracaklar. Ancak Rabbinin diledikleri başkadır. Bu ardı arkası kesilmeyen bir lütuftur.**

Yukarıdaki ayetler, ahirette de göklerin ve yerin bulunacağını ifade eder. Nitekim "O gün arz başka arza, gökler de başka göklere değiştirilir.' (İbrahim, 48) ayeti, o gün değişik nitelikte yerin ve göklerin bulunacağını gösterir. Buna göre, bugünkü yer ve göklerin yok olacağı, ahirete ait yer ve göklerin oluşacağı anlamı akla gelir.

Ehl-i Sünnet'in çoğunluğuna göre, suçlu (âsî) mümin, cehennemden çıkacak, kâfir ise orada ebedî olarak kalacaktır. Ancak 107. ayetteki istisnâ, bu azabın Allah'ın dilediği kadar olacağını, o dileyince son bulacağını belirtmektedir. Hz. Ömer, Abdullah ibn Mes'ud, Ebu Saîd el-Hudrî, Ebu Hüreyre, Şa'bî ve İbrahim en-Nehaî gibi sahâbe ve tâbiîlerden, cehennem azabının geçici olduğu görüşü nakledilmiştir (Geniş bilgi için bk. S. Ateş, Çağdaş Tefsir, IV, 331-338; Komisyon, age, III, 192).

109- **Artık şunların ibadet edişlerinde sakın şüpheye düşme! Çünkü onlar daha önce babalarının taptıkları gibi tapıyorlar. Biz de (azaptan) paylarını elbette eksiksiz olarak veririz!**

110- **Andolsun ki, Musa'ya da kitabı verdik, yine de onda görüş ayrılığına düşüldü. Eğer Rabbin tarafından daha önce verilmiş bir karar olmasaydı, elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu! Gerçekten onlar, Kur'an konusunda derin bir kuşku içindedirler.**

111- **Rabbin onların her birine yaptıklarının karşılığını elbette tam olarak verecektir. Çünkü O, onların yaptıkları her şeyden haberdardır.**

112- **Artık emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Sen ve beraberinde tevbe edenler de aşırı gitmeyin! Çünkü O, bütün yaptıklarınızı görmektedir!**

Bu ayetle ilgili olarak, İbn Abbas'tan rivayete göre, Nebî (sav), "Hud suresi beni ihtiyarlattı." buyurmuştur. İbn Abbas şöyle der: "Resulullah (sav) için, Kur'an'da, anlamı bu ayetten daha ağır bir ayet inmemiştir."

113- **Zulmedenlere meyletmeyin, sonra size ateş dokunur. Allah'tan başka sizin hiçbir yardımcınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.**

114- **Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl! Şüphe yok ki, iyilikler kötülükleri giderir. Bu, anlayanlara bir öğüttür.**

Gündüzün iki tarafında kılınan namazın öğle ve ikindi, "gecenin yakın saatleri"nde (zülef) kılınan namazlar ise, zülef çoğul olduğu için en az üç vakit namazı ifade eder ki, bunlar akşam, yatsı ve sabah namazlarıdır. Buna göre Mekke'de inen bu ayet beş vakit namazı içine almaktadır (krş. İsrâ, 78; Tâhâ, 130).

İbn Abbas'tan rivayete göre, adamın birisi eşi olmayan bir kadınla zina dışında sevişmiş. Allah'ın elçisine gelerek, kendi durumunu sormuş, bunun üzerine yukarıdaki "Haseneler, seyyiâtı yok eder." ayeti inmiş. Adama ayeti bildiren Allah elçisi, bir rivayette abdest alıp namaz kılmasını söylemiş. Adamın, "Bu, yalnız benim için midir?" sorusuna, "Ümmetimden bununla amel eden kimseler içindir." cevabını vermiştir (bk. Buhârî, Tefsîr, 6; Tirmizî, Tesîr, Hud suresi, 11, H. No: 3112-3115).

115- **Sabırlı ol! Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.**

116- **Sizden önceki devirlerden faziletli topluluklar (kitap ehli) yeryüzünde bozgunculuğu engellemeye çalışsalardı ne iyi olurdu! Fakat onların içinden**

kurtardığımız pek az kimse bunu yaptı. Zulmedenler ise şımartıldıkları refahın peşine düştüler ve günahkâr oldular.

117- Senin Rabbin, halkları iyi ve ıslahatçı iken, o kentleri haksız yere helâk edecek değildir!

118- Eğer Rabbin dileseydi elbette bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Halbuki yine de ihtilaf edip duracaklardı.

Kur'an'da tek tip insan modeli yerine düşünen, fikir üreten, sürekli gelişme içinde bulunan insan tipi esas alınmıştır. Ancak bütün bu farklılıklar içinde temel ilke "insanların Allah katında en şereflisi O'ndan en çok sakınan kimselerdir." cümlesinde toplanmıştır (bk. Hucurât, 13).

119- Ancak Rabbinin acıdığı kimseler bunun dışındadır. Onları bu şekilde O yarattı. Ve Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi tümüyle cinler ve insanlarla dolduracağım!" sözü böylece tamam oldu.

Ayetteki "li zâlike"ye (bunun için), Ömer ibn Abdilazîz ayetin bu bölümüne verdiği anlam şöyledir: "Allah rahmet ehlini ayrılığa düşmemeleri için yarattı." (İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, III, 27). Bizce uygun anlam budur.

120- Peygamberlerin haberlerinden kalbini güçlendireceğimiz her türlüsünü sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bu surede de sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir!

121- İman etmeyenlere de ki: "Bize karşı elinizden geleni yapın; biz de yapacağız!"

122- "Siz bekleyin; biz de bekliyoruz!"

123- Göklerin ve yerin gaybını bilmek yalnızca Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Sen yalnızca O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan. Çünkü Rabbin bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

53- YUSUF SURESİ

Yusuf suresi 111 ayettir. 1, 2, 3 ve 7. ayetler Medine'de, diğerleri Mekke'de nazil olmuştur. Hz. Yusuf kıssasının bütün olarak anlatıldığı suredir. Hz. Peygamber, Hz. Yusuf'un (as), Hz. İbrahim'in (hepsi peygamber olan) dört kuşak aşağıdaki torunlarından biri olduğunu bildirmiştir (bk. Buhârî, Tefsîr, 12/2). Hz. Yusuf'un babası Hz. Yakup'un Tevrat'taki adı İsrail'dir (bk. Ahd-i Atik, Yaratılış, 37/3).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar, apaçık kitabın ayetleridir.

2- Şüphesiz ki, biz onu anlamanız için Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin nedeni, bu dili bilen ve konuşan hicaz toplumunun onu anlamasıdır.

3- Sana bu Kur'an'ı vahyederek kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa daha önce senin bundan hiç haberin yoktu.

4- Hani bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda onbir yıldızla Güneş'i ve Ay'ı gördüm, gördüm ki onlar bana secde ediyorlar.

Ayette onbir yıldız, Yusuf'un on bir kardeşini, Güneş babasını, Ay da annesini temsil ediyordu. Yusuf'un bir peygamber olan babası Yakub (as), bu rüyaya göre, Yusuf'un, ileride önemli bir kişi olacağını anlamıştı.

5- Babası, "Yavrucuğum! dedi, rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir

tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insan için apaçık bir düşmandır."

Yakub'un on iki oğlu vardı. Yusuf ile Bünyamin'in en küçükleri olup, anneleri birdi. Ötekilerin anneleri başkaydı. Yusuf bedenen çok güzel bir gençti. Babası onu ve Bünyamin'i ötekilerden fazla seviyordu. Bunu içlerine sindiremeyen kardeşleri Yusuf'u kıskanıyorlardı. Yusuf yukarıdaki rüyayı gördüğü zaman on iki yaşında idi (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XVIII, 17).

6- **"İşte böyle, Rabbin seni seçecek ve sana olayların yorumu ile ilgili bilgi öğretecek. Bundan önce ataların İbrahim'e ve İshak'a tamamladığı gibi, sana ve Yakub soyuna karşı da nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz, senin Rabbin her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir."**

Rüya çeşitleri: a) Sadık rüya: Kaynağı ilâhî ikaz ve işaretler olan, gerçek ve doğru rüyadır. b) İnsan bedeninin etkisiyle oluşan rüyalar. Bunlar, daha önceki hâtıraların hayalde canlanmasından ibarettir. c) İnsan ruhunun, dış bir etki altındaki korku, sapma vb. yalancı çağrışım ve hayal ürünü olan rüyalar. Bu tür rüyaların şeytandan kaynaklandığını Allah'ın elçisi bildirmiştir (Buhârî, Ta'bîr, 3). Hadis: "Benden sonra, nübüvvet müjdecisi olarak sâlih, sâdık rüyadan başkası olmayacaktır. Bu rüyayı sâlih kişi görür veya ona gösterilir." (Müslim, Salât, 207, 208; Ebu Dâvud, Edeb, 88; Tirmizî, Rüyâ, 2). "Sâdık rüya, nübüvvetin 46 cüz'ünden bir cüzdür." (Buhârî, Ta'bîr, 2, 4, 10, 26; Müslim, Rüyâ, 6-9). "Kıyamet yaklaştığı zaman, müminin rüyası neredeyse yalan çıkmağa başlar." (Buhârî, Ta'bîr, 26; Müslim, Rü'yâ, 6).

Tevrat'ta Yusuf'un rüyası hakkında bk. Tekvîn, 3-11.

7- Andolsun ki, Yusuf ve kardeşleri kıssasında, araştıranlar için ibretler vardır!

8- **Hani kardeşleri demişlerdi ki: "Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgili, biz ise güçlü bir topluluğuz. Gerçekten babamız (bu konuda) açık bir yanılgı içindedir!"**

9- **"Yusuf'u öldürün, ya da bir yere atın ki, babanızın sevgisi yalnız size kalsın. Ondan sonra da iyi kimseler olursunuz!"**

10- İçlerinden bir sözcü şöyle dedi: **"Yusuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın da oradan geçen kafilenin biri onu bulup alsın! Eğer yapacaksanız böyle yapın!"**

11- Dediler ki: **"Ey babamız! Yusuf'un iyiliğini istediğimiz halde, onun hakkında, bize niçin güvenmiyorsun?"**

12- **"Yarın onu bizimle gönder ki kırda gezip oynasın! Hiç kuşkusuz biz onu koruruz!"**

13- Babaları dedi: **"Gerçekten onu götürmeniz beni üzer, korkarım onu kurt yer de sizin haberiniz bile olmaz!"**

14- Onlar dediler: **"Gerçekten biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde, yine de onu kurt yerse, bu takdirde biz, gerçekten ziyana uğrayanlardan oluruz!"**

15- Sonunda kardeşleri Yusuf'u alıp götürdüler ve kuyunun dibine atmağa karar verdiler. Biz de ona şöyle vahyettik: **"Yemin olsun ki, sen onlara, hiç farkında değillerken bu işlerini haber vereceksin!"**

Kardeşleri Yusuf'un gömleğini çıkarıp, onu kuyunun yarısına kadar saldıktan sonra bırakıverdiler. Yusuf bir taşa tutundu, boğulmadı. Müfessirlerin çoğuna göre,

Yusuf'un (as) peygamberlik görevi bu sırada verilmiştir. İleriki yıllarda olanlar 58. ayetten itibaren anlatılır. Hasan el-Basrî'ye göre, Yusuf'a (as) peygamberlik 22. ayete göre, rüşd yaşında verilmiştir.

16- **Akşam karanlık basınca ağlayarak babalarına geldiler.**

17- **Dediler ki: "Ey babamız! Biz gittik yarış ediyorduk, Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. Bir de baktık ki onu kurt yemiş! Gerçi biz doğru da söylesek, sen bize inanacak değilsin!"**

18- **Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdi. Babaları, "Hayır, nefisleriniz sizi aldatmış da kötü bir iş yaptırtmış! Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Sizin bu söylediklerinize karşı ancak Allah'ın yardımına sığınılır."**

Hz. Aişe ifk (zina iftirası) olayı ile karşılaşınca, Hz. Peygamber'e yukarıdaki ayeti okumuş ve "Yusuf'un babasının söylediklerinden başka bir şey söyleyemiyorum." demişti (Buhârî, Tefsir, 12/3; bk. Nur, 11).

19- **O sırada bir kafile geldi, sucularını gönderdi, sucu kovasını kuyuya saldı. (Yusuf'u görünce de), "Ey Müjde, bu bir çocuk!" dedi. Ve onu satılık bir mal olarak sakladılar. Allah ise onların ne yapacaklarını biliyordu.**

20- **Onu çok ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Onlar ona fazla önem vermemişlerdi.**

21- **Mısır'dan onu satın alan kişi, hanımına dedi ki: "Buna iyi bak, bize faydalı olabilir, ya da onu evlât ediniriz." Böylece Yusuf'u oraya yerleştirdik. Ona olayları yorumlama ilmini öğrettik. Allah buyruğunu yerine getirendir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.**

Hz. Yusuf'u himayesine alan bu kişi Mısır'ın mâliye bakanı idi. Yusuf'un zekâsını ve yeteneğini sezmiş, ileride ondan devlet işinde yararlanmak ya da onu evlat edinmek istemişti.

22- **O rüşd çağına ulaşınca, kendisine hikmet ve ilim verdik. İşte biz, güzel iş yapanları böyle mükâfatlandırırız.**

Keşşâf''a göre Yusuf satıldığı zaman 17 yaşında olup, 30 yaşında iken vezîr olmuştur (Keşşâf, Tefsîr, II, 309; Râzî, age, XVIII, 108).

23- **Derken, evinde bulunduğu kadın (Züleyha), onun nefsinden murat almak istedi ve kapıları kilitledi. "Haydi beri gel!" dedi. Yusuf, "Allah'a sığınırım! Doğrusu o benim efendim, bana güzel baktı. Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler!" dedi.**

24- **O kadın, ona karşı gerçekten niyeti bozmuştu. eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi, Yusuf da ona özenip gitmişti. Kötülüğü ve fuhşu ondan uzaklaştıralım diye böyle oldu. Çünkü o, bizim ihlaslı kullarımızdandır!**

Ayette, "Burhan" kesin delil, doğruyu gösteren kanıt demek olup, burada Hz. Yusuf'un zinanın kötülüğünü bilmesidir. Kur'an'da Hz. Âdem, Hz. Musa gibi peygamberlerin işledikleri kimi hataları Cenab-ı Hakk'ın bağışladığından söz edilir. Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi, şeytana güvenmesi, Hz. Muhammed'in gözleri görmeyen bir sahabeye ters davranmasının kınanması (bk. Abese, 20) buna örnek verilebilir. Yukarıdaki ayete göre, Züleyha nüfuzunu ve çekiciliğini kullanarak Hz. Yusuf'u aldatmak istediği sırada Yüce Allah'ın koruması tecelli eder. Hz. Yusuf, zinanın kötülüğüne ait ilâhi yasağı biliyordu. Kendisi o sırada bir görüşe göre peygamberdi

ve ismet (masumluk) sıfatı ile koruma altında idi.

25- Derken ikisi birden kapıya koştular. Kadın, onun gömleğini arkasından yırttı. Kapının yanında kadının kocasıyla karşılaştılar. Kadın dedi: "Senin eşine kötülük yapmak isteyenin cezası zindana atılmaktan veya can yakıcı bir cezadan başka ne olabilir?"

Yusuf, kendisini yakalamak isteyen kadının elinden kurtulmak için kaçmaya çalışırken gömleği arkadan yırtılır. Tam bu sırada kocasıyla karşılaşırlar. Kadın kendini temize çıkarmak için, Yusuf'un kendine saldırdığını ve cezalandırılması gerektiğini söyler.

26- Yusuf, "O benden yararlanmak istedi." dedi. Kadının ailesinden orada bulunan birisi de şöyle dedi: "Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o zaman bu, yalancılardandır."

27- Eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir, o zaman bu, doğru söyleyenlerdendir.

28- (Kocası, Yusuf'un) gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce dedi ki: "Bu iş, siz kadınların tuzağındandır. Gerçekten sizin tuzağınız çok büyüktür!"

29- "Ey Yusuf! Sakın sen bundan söz etme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı mağfiret dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun!"

30- Kentteki birtakım kadınlar da şöyle diyorlardı: "Aziz'in karısı, delikanlısından murat almaya kalkmış, onun aşkıyla yanıp tutuşuyormuş! Biz onu gerçekten apaçık bir sapkınlık içinde görüyoruz!"

31- Aziz'in karısı, onların gizliden gizliye dedikodu yaptıklarını işitince, kendilerine davetçi gönderdi, onlar için mükellef bir sofra hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. Beri taraftan da Yusuf'a, "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, gözlerinde çok büyüttüler ve (şaşkınlıkla) ellerini kestiler ve "Hâşâ, Allah için, bu bir insan değil, olsa olsa güzel bir melek!" dediler.

Onlar arkalarına dayanarak yemek yedikleri için, bunun "yemek meclisi" anlamına geldiği söylenmiştir. Çünkü varlıklı ve kibirli kişiler genelde arkalarına dayanarak yiyip içerlerdi.

32- Aziz'in karısı dedi: "İşte kendisi hakkında beni kınadığınız genç budur! Yemin ederim ki, ben bunun nefsinden murat almak istedim de o, iffetli davrandı. Yine yemin ederim ki, eğer ona söyleyeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve kesinlikle aşağılanmış kimselerden olacaktır!"

33- Yusuf dedi: "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettikleri şeyden daha sevimlidir. Eğer sen, bu kadınların tuzaklarını benden uzak tutmazsan, ben de onların tuzağına düşerim ve cahillik edenlerden olurum!"

34- Bunun üzerine Rabbi, Yusuf'un duasını kabul etti ve böylece ondan, onların tuzaklarını uzaklaştırdı. Çünkü O, her şeyi işitir, bilir.

35- Sonra bu kadar delili gördükleri halde, yine de Yusuf'u bir süre için zindana atma düşüncesi ağır bastı.

Kadının kocası ve yakınları işin iç yüzünü bildikleri halde, yine de Yusuf'un bir süre hapse atılmasını uygun bulmuşlardı. Çünkü Mısırlılar arasında gerçeği olmayan tatsız bir skandal söylentisi yayılmıştır. Bu şartlar altında, Yusuf'un

(as) bir süre toplumdan ayrı kalması en uygun çözümdür. Nitekim tutuklanmak, kimi sanık veya suçlular için, toplumun kötü etkisine karşı koruyucu bir kalkandır. Olayla ilgili karşılaştırma için bk. Tevrat, Tekvîn, bab. 39.

36- **Yusuf'la birlikte zindana iki genç daha girmişti. Onlardan birisi, "Ben, dedi, rüyamda kendimi şarap sıkarken görüyorum." Diğeri: "Ben, dedi, kendimi başımın üstünde ekmek taşırken görüyorum; ondan kuşlar yiyorlar. Bize bunu yorumla. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."**

Bu iki kişi hükümdarı zehirlemeğe teşebbüs suçundan dolayı aynı zamanda hapse atılmışlardı.

37- **(Yusuf) dedi: "Yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, bunun yorumunu size bildiririm. Bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgilerdendir. Çünkü ben Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir toplumun dinini terk ettim."**

Yusuf (as) bu iki genci, önce şirkten uzaklaştırıp, tek Allah'a inanmaya ve yalnız O'na kul olmaya çağırır. Bu ayet, mahkûmların ayrı bölmelerde bulunduklarını, yalnız yemek sırasında bir araya geldiklerini akla getirmektedir.

38- **"Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız olmaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur. Fakat insanların çoğu şükretmezler."**

39- **"Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok tanrılar mı daha hayırlı, yoksa bütün varlıklar üzerinde hakim olan tek Allah mı?"**

40- **"Sizin Allah'ı bırakıp da o taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Bunlara tapmanız için Allah hiçbir delil indirmiş değildir. Hüküm yalnız Allah'a aittir. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretti. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."**

41- **"Ey zindan arkadaşlarım! Gelelim rüyanıza; biriniz yine efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecek. İşte yorumunu istediğiniz konu, bu şekilde hükme bağlandı."**

Yusuf'un rüya yorumuna göre, birisi zindandan çıkınca yeniden saraya ve eski görevine dönecek, diğeri ise asılacak ve cesedi bir süre idam sehpasından indirilmeyerek, cesedine kuşlar saldıracak.

42- **Yusuf onlardan kurtulacağını bildiği kimseye, "Efendinin yanında benden söz et (ki beni zindandan çıkarsın)" dedi. Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Bu yüzden Yusuf, yıllarca zindanda kaldı.**

Vehb İbn Münebbih'e göre Eyyub (as) yedi yıl hasta kaldığı gibi, Yusuf (as) da yedi yıl zindanda kalmıştır. Çünkü Mücâhid ve Katâde'ye göre ayetteki "bıd'a sinîn" (bir kaç yıl veya nice yıllar) ifadesi 3-9 arası yılları kapsar. Kimine göre, Hz. Yusuf daha önce beş yıl, arkadaşı hapisten çıktıktan sonra da yedi yıl olmak üzere toplam 12 yıl hapis yatmıştır. Hadis: "Allah, Yusuf'a rahmet etsin, eğer efendinin (Rabbinin) yanında beni an, demeseydi, zindanda kalmazdı!" (Câmiu'l-Beyân, XII, 223).

Tevrat'ta şöyle denir: "Fakat baş saki Yusuf'u hatırlamadı ve onu unuttu." (Tekvîn, 40/23).

43- **Bir gün hükümdar dedi ki: "Ben rüyamda yedi zayıf ineğin yedi semiz**

ineği yediğini ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Siz rüya yorumunu biliyorsanız, bana gördüğüm rüyanın yorumunu yapın!"

Yusuf (as) dönemine rastlayan bu kralın, Amalika'dan Reyyân İbn Velîd olduğu ve gerçek dine girerek, Yusuf (as) döneminde vefat ettiği nakledilmiştir.

44- **İleri gelenler, "Bunlar karışık rüyalardır; biz böyle rüyaların yorumunu bilemeyiz!" dediler.**

Kralın gördüğü rüyayı Hz. Yusuf şöyle yorumlar: Mısır bölgesinde ilk yedi yıl çok bolluk olacak, yedi besili inek ve yedi dolgun başak buna delâlet eder. Sonra gelecek yedi yılda kuraklık ve kıtlık olacak, yedi zayıf inek ve yedi kuru başak bunu gösterir. Sonra gelen bir yılda ise bolluk ve bereket görülecek. Tedbir olarak ilk yedi yılda halkın tasarrufa teşvik edilmesini söyler.

Râzî'ye göre rüya tabiri: "Allah nefs-i nâtıka cevherini felekler alemine çıkabilecek, Levh-i mahfûz'u okuyabilecek yetenekte yaratmıştır. Buna engel olan, nefsin bedeni yönetmekle meşgul olmasıdır. Uyku durumunda bedenle uğraşması azalır ve Levh-i mahfûz'u okuma gücü artar. Ruhun aldığı bir ruhsal algı, hayal aleminde kendine özgü izler bırakır. İşte yorumcu, bu hayal izlenimleri ile o ruhsal algıları çıkarır, bu izlerin hangi ruhsal algıya delâlet ettiğini sezer." (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XVIII, 135).

45- **O iki kişiden kurtulmuş olanı, bir süre sonra Yusuf'u hatırlayarak dedi ki: "Ben size rüyanın yorumunu haber vereceğim; hemen beni (zindana) gönderin!"**

46- **(Dedi ki:) "Ey Yusuf, ey doğru sözlü arkadaşım! Bize şu rüyayı yorumla: Yedi semiz ineği yedi zayıf inek yiyor. Yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak. Umarım ki o insanlara doğru cevapla dönerim, onlar da senin değerini anlarlar!"**

47- **Yusuf dedi: "Yedi yıl eskisi gibi ekeceksiniz, yiyeceğiniz az miktar dışında biçtiklerinizi başağında bırakınız!"**

48- **"Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, önceki biriktirdiklerinizin biraz saklayacağınızdan başkasını yiyip bitirecek."**

49- **"Sonra bunun ardından yağışlı bir yıl gelecek ki, halk onda sıkıntıdan kurtulacak, sıkıp sağacak!"**

50- **Hükümdar, "Onu bana getirin!" dedi. Elçi yanına gelince Yusuf dedi ki: "Haydi efendine geri dön de, ona sor, o ellerini kesen kadınların amacı neymiş? Hiç şüphe yok ki Rabbim onların tuzaklarını çok iyi bilir!"**

51- **Hükümdar (kadınlara) dedi: "Yusuf'un nefsinden murat almak istediğinizde durumunuz neydi?" Kadınlar dediler ki: "Hâşâ, Allah için, biz onun aleyhinde hiçbir kötülük bilmiyoruz!" Aziz'in karısı da şöyle dedi: "İşte şimdi gerçek ortaya çıktı. Aslında ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Hiç şüphesiz o doğru söyleyenlerdendir."**

52- **Bu (yeniden muhakeme isteği) Aziz'in, onun yokluğunda benim hainlik etmediğimi bilmesi içindir. Çünkü Allah hainlik edenlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz.**

Kral, Yusuf'un hikmet ehli biri olduğunu anlayarak saraya getirilmesini ister. Ancak Yusuf, haksız yere hapse girdiğini ve yeniden muhakeme edilmeyi ister.

53- **Ben yine de kendimi temize çıkaramam. Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin acıyıp koruması bunun dışındadır. Şüphesiz ki**

Rabbim çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

52 ve 53. ayetlerdeki sözler, çoğunluğa göre Hz. Yusuf'a, bazılarına göre ise Züleyha'ya aittir (İbn Kesîr, IV, 319 vd; Komisyon, age, III, 224).

54- **Hükümdar, "Onu bana getirin de kendime özel danışman yapayım!" dedi. Kendisiyle konuşunca da ona, "Sen bugün yanımızda gerçekten büyük itibar sahibi ve güvenilir birisin!" dedi.**

55- **Yusuf dedi: "Beni bu ülkenin hazinelerinin başına getir! Çünkü ben iyi korur, iyi bilirim."**

56- **İşte biz böylece Yusuf'u o yerde yetki sahibi kıldık. Öyle ki o, nerede isterse kalabiliyordu. Biz rahmetimizi dilediğimize nasip ederiz. İyilik yapanların mükâfatını da zayi etmeyiz.**

57- **İman edip, sakınanlar için elbette ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.**

58- **(Bir gün) Yusuf'un kardeşleri (Mısır'a) çıkageldiler ve onun yanına girdiler. O, onları hemen tanıdı, oysa onlar onu tanımamışlardı.**

Kenan ilinde de kıtlık başladığı için, Yusuf'un Bünyamin dışında 10 kardeşi zahire (buğday) almak için Suriye'den Mısır'a gitmişti (krş. Yaratılış, 24).

59- **Yusuf, onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Babanızdan olan öbür kardeşinizi (Bünyamin'i) de getirin. Görüyorsunuz ki, ben ölçüyü bol tutuyorum ve ben konuk ağırlayanların en hayırlısıyım."**

Yusuf'un kardeşlerinin yiyecek yüklerini aldıktan sonra evde, babalarıyla birlikte bir kardeşlerinin de bulunduğunu, onlar için de birer pay vermesini Yusuf'tan istedikleri, Yusuf'un bunun üzerine, o kardeşlerini de birlikte getirmelerini istediği rivayet edilmiştir (Râzî, age, XVIII, 166).

60- **"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek erzak yok. O zaman yanıma da yaklaşmayın!"**

"Keyl" hacim ölçüsü için kullanılır. Burada belli miktar yiyecek demektir. O dönemde, "deve yükü", "at yükü", "eşek yükü", "adam yükü", bunların örfe göre taşıyabileceği birer ölçüyü ifade ediyordu.

61- **Kardeşleri, "Onun için babasından izin almaya çalışacağız. Bu konuda elimizden geleni yaparız." dediler.**

62- **Yusuf bir taraftan da adamlarına dedi ki: "Sermayelerini yüklerinin içine koyuverin. Belki ailelerinin yanına dönünce farkına varırlar da yine gelirler!"**

63- **Böylece dönüp babalarına geldikleri vakit dediler ki: "Ey babamız! Bizim için erzak yasağı konuldu. Kardeşimiz (Bünyamin'i) de bizimle gönder ki erzak alabilelim! Biz onu kesinlikle koruruz."**

64- **Yakub dedi: "Ben onu size nasıl emânet ederim? Ya daha önce kardeşini emanet ettiğimde olan gibi olursa! En hayırlı koruyucu Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir."**

64. ayete göre, Hz. Yakub, oğlu Yusuf'u küçüklüğünde kıra giderlerken oyun oynamak üzere Yusuf'u da yanlarında götürmelerine izin vermiş, fakat onlar kıskançlıklarından onu kuyuya atmışlar ve kanlı gömleğini getirerek, Yusuf'u kurt yedi demişlerdi.

65- **Onlar yüklerini açınca, sermayelerinin kendilerine geri verilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: "Ey babamız, daha başka ne isteriz? İşte sermayelerimiz de bize geri verilmiş! Bununla yine ailemize yiyecek alır getiririz, kardeşimizi de**

koruruz, üstelik bir deve yükü daha fazla yiyecek alırız. Zaten getirdiğimiz bu yiyecekler çok az!"

Yakub'un (as) oğulları, yüklerinin arasında bedel olarak verdikleri paraları görünce, bunun yanlışlıkla yapılmış olduğunu düşünmek yerine, bunu kendilerine yapılan bir iyilik olarak düşünürler ve babalarına, bu işten duydukları sevinç ve hayranlığı anlatmaya çalışırlar.

66- O zaman Yakub dedi ki: "Hepiniz çaresiz kalmadıkça onu bana mutlaka geri getireceğinize dair Allah'tan bir yemin vermedikçe, onu sizinle asla göndermem." Hepsi Allah'a and içerek babalarına söz verince babaları, "Bu söylediklerinize Allah vekildir." dedi.

67- Yakub dedi: "Ey oğullarım! (Mısır'a) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin! Gerçi ben ne yapsam Allah'ın takdirinden hiçbir şeyi sizden savamam! Çünkü hüküm yalnız Allah'ındır. Ben ancak O'na güvenip dayandım. Onun için güvenmek isteyenler de sadece O'na güvenip dayansınlar!"

67. ayette, Yakub'un (as) oğullarının, ayrı kapılardan girmesini istemesi iki türlü yorumlanmıştır. a) Oğlunun birisi rehin tutulan Mısır'da, diğer 10 oğlunun da topluca bir tuzak veya felâkete uğramaması için dağınık ve irtibatlı hareket etmelerini istemiştir. b) Genç ve yakışıklı oğullarının topluca kente girmesi durumunda, kendilerine göz değmesinden korkmuş olmasıdır (bk. Kalem, 51).

68- Şehre varınca, babalarının kendilerine söylediği şekilde ayrı ayrı girdiler. Gerçi bu durum, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı. Bu sadece Yakub'un, içindeki bir isteğin yerine getirilmesi oldu. Şüphesiz ki Yakub ilim sahibi idi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

69- Yusuf'un yanına girdiklerinde o, kardeşi (Bünyamin'i) yanında alıkoydu. Dedi ki: "Bilesin, ben senin kardeşinim, bu yüzden onların yapacaklarına aldırma!"

70- Onlar yüklerini hazırlayınca, Yusuf su kabını öz kardeşi (Bünyamin'in) yükü içine koydu. Sonra bir tellal şöyle seslendi: "Ey kafile! Siz hırsızsınız!"

Yakub'un yasasına göre hırsız, yakalandığı zaman malını çaldığı kimsenin kölesi yapılırmış. Yusuf bu yasaya göre kardeşini yanında alıkor.

71- (Yusuf'un Kardeşleri) onlara dönerek dediler ki: "Ne arıyorsunuz?"

72- "Hükümdarın su kabını arıyoruz. Onu bulup getirene bir deve yükü bahşiş var. Ben de buna kefilim." dedi.

73- Yusuf'un kardeşleri dediler: "Allah'a yemin olsun, siz de bilirsiniz ki biz buraya bozgunculuk yapmak için gelmedik ve hırsız da değiliz!"

74- "Peki ya yalancı çıkarsanız, hırsızlık edenin cezası nedir?" dediler.

75- "Kimin yükünde çıkarsa, o kendisi onun cezasıdır. Biz zalimleri işte böyle cezalandırırız."

76- Bunun üzerine Yusuf öz kardeşinin yükünden önce, diğerlerinin eşyalarını aramaya başladı. Sonra da su kabını öz kardeşi (Bünyamin'in) yükü içinden çıkardı. İşte biz Yusuf'a böyle bir oyun öğrettik. Çünkü hükümdarın kanunlarına göre, kardeşini başka türlü alıkoyma imkanı yoktu. Ancak Allah dilerse o başka. Biz dilediğimizi

derecelerle yükseltiriz. Ve her bilgi sahibinin üstünde bir başka bilen vardır.

Yusuf'un arama işine, diğer kardeşlerinin yüklerinden başlaması onları kuşkulandırmamak içindir. Bu planı Hz. Yusuf'a öğreten Yüce Allah'tır.

77- **Kardeşleri dediler ki: "Eğer bu çalmışsa, daha önce onun kardeşi de çalmıştı!" Yusuf bunu içinde sakladı ve kardeşlerine bir şey belli etmedi. Dedi ki: "Sizin durumunuz daha kötüdür. Çünkü Allah sizin söylemekte olduğunuzun iç yüzünü çok iyi biliyor."**

78- **O zaman kardeşleri dediler ki: "Ey aziz! Bünyamin'in çok yaşlı bir babası var. Bu yüzden onun yerine içimizden birini al. Gerçekten biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."**

78. ayete göre, işin iç yüzünü bilmeyen diğer kardeşleri, Bünyamin'i bırakıp, onun yerine içlerinden birisinin alıkoymasını, çünkü yaşlı babalarının bu duruma çok üzüleceğini söylerler. Fakat Yusuf onların bu isteklerine karşı, suçu işleyen birinin yerine başka birisinin cezalandırılmasının haksızlık olacağını, haksızlık yapmaktan da Allah'a sığındığını bildirir (S. Ateş, age, V, 410, 411).

79- **Yusuf dedi: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. Çünkü öyle yapmazsak zalimlerden oluruz!"**

80- **Onlar kardeşlerini kurtarmaktan ümit kesince, aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Bu yüzden ben, babam bana izin verinceye ya da Allah benim hakkımda bir hüküm verinceye kadar artık bu yerden ayrılmam. Allah, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."**

Oğulları Mısır'dan dönünce Yakub'a olanları anlattılar ve Bünyamin'in hırsızlık yüzünden tutuklandığını söylediler. Kendilerine inanmak istemese de gerçeğin bu olduğunu, bilmedikleri tehlikelere karşı onu koruyamadıklarını bildirdiler.

81- **"Siz babanıza dönün ve deyin ki: 'Ey babamız, oğlun (Bünyamin) hırsızlık yaptı. Biz ancak bildiklerimize şahitlik ediyoruz. Yoksa biz gaybın bekçileri değiliz!"**

82- **"İstersen içinde bulunduğumuz kentin (Mısır) halkına ve birlikte yolculuk yaptığımız kafileye sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz!"**

83- **Babaları dedi ki: "Hayır, sizi nefisleriniz aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık bana düşen güzel bir sabırdır! Belki Allah onların hepsini birden bana geri getirir. Çünkü O, her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir."**

Bu sözlerinden anlaşıldığına göre, Hz. Yakub, Yusuf'un öldüğüne inanmamış ve onun bir gün döneceğini umudunu kaybetmemiştir.

84- **Ve onlardan yüz çevirdi de, "Ah Yusuf'um ah!" dedi ve üzüntüden gözlerine ak düştü. Artık o yutkunuyor da yutkunuyordu.**

Hz. Yakub'un gözlerinin konusunda üç görüş vardır: a) Gözlerin ağarması çok ağlamaktan kinayedir. Bu durumda gözler aşırı göz yaşından dolayı beyaz görünür. b) Üzüntüden gözleri kör olmuştur. c) Gözleri kör olmamış, fakat görme yeteneği zayıflamıştır. Hz. Yakub'un gözleri daha sonra yeniden açılmış ve görür hale gelmiştir (bk. Ayet, 93, 96).

85- Oğulları dediler: "And olsun ki, hâlâ, Yusuf'u anıp duruyorsun, bu gidişle sonunda ya kederinden eriyeceksin, ya da helak olup gideceksin!"

86- Yakub dedi: "Ben, kederimi ve üzüntümü yalnız Allah'a arz ederim ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim."

87- "Ey oğullarım! (Mısır'a) gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah'ın rahmetinden ancak inkârcılar ümitlerini keserler!"

88- Sonra (Mısır'a gidip) Yusuf'un huzuruna girince, dediler ki: "Ey aziz! Biz ve ailemiz sıkıntı içindeyiz. Pek az bir sermaye ile geldik. Sen bize yine tam ölçek ver, ayrıca bağışta da bulun. Çünkü Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."

Kardeşleri, Yusuf'u (as) kuyuya attıkları gibi, diğer üvey kardeşleri Bünyamin'i de sürekli olarak hakaret ve baskı altında tutarlardı. O, kardeşleriyle ezilerek konuşabiliyordu.

89- Yusuf dedi: "Siz cahilliğinizde Yusuf ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz?"

90- Onlar, "Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?" dediler. O da, "Evet ben Yusuf'um, bu da kardeşim (Bünyamin)! Gerçekten Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse, bilsin ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." dedi.

91- Kardeşleri dediler: "Allah'a yemin olsun ki Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz büyük hata işlemiştik!"

92- (Yusuf) dedi: "Bugün size kınama ve azarlama yok. Allah sizi bağışlasın! Çünkü O, merhametlilerin en merhametlisidir!"

Yusuf Mısır'da son görüşmede kardeşlerine sabah- akşam ziyafet verirken, onlar suçluluk psikolojisi ile sıkıldıklarını söyleyince, Yusuf kendisinin daha önce çevrede azatlı bir köle olarak tanındığını, ancak kardeşleri ve babası gelince İbrahim (as) gibi bir peygamberin de torunu olduğumun anlaşılmasının kendisine ayrı bir şeref kazandırdığını bildirmiştir.

93- "Alın, benim şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, gözü açılır. Siz de bütün ailenizle toplanıp bana gelin!"

94- Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları dedi ki: "Eğer bana bunadı demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!"

Günümüzde Mısır'lı bir tıp doktoru, Hz. Yusuf'un gömleğinin gözlerine sürülmesi sonucunda, Hz. Yakub'un gözlerinin açılmasından yola çıkarak, insan terini incelemiş ve bunda göz kataraktını iyileştiren bir ilâç bulmuştur. Kimi gazeteler ilâcın, patent alınarak İsviçre'de üretime sokulduğunu yazdılar.

95- (Yanındakiler), "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığının içindesin!" dediler.

96- Sonra haberci gelip, Yusuf'un gömleğini yüzüne koyunca, Yakub'un gözü açıldı. "Ben size, Allah tarafından sizin bilemeyeceklerinizi bilirim, demedim mi?" dedi.

97- Oğulları dedi: "Ey babamız! Bizim günahlarımız için Allah'a istiğfar et! Çünkü biz gerçekten günah işlemiştik."

98- Yakub dedi: "Sizin için Rabbime sonra istiğfar edeceğim. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır."

İbn Abbas'a göre Hz. Yakub oğulları için duayı seher vaktine ertelemiştir. Tâvus'tan, bunun cuma gecesinin seher vakti olduğu ve aşûre gecesine rastladığı nakledilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in de cuma gecesinin son üçte birine dikkat çekerek o zaman yapılacak duanın kabul edileceğini bildirmiş, Yakub peygamberin de bu geceyi beklediğine işaret etmiştir (Tirmizî, Deavât, 114).

99- **Onlar, (Mısır'a varıp) Yusuf'un yanına girince, Yusuf annesini ve babasını kucakladı, yanına aldı ve "Buyurun, Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin." dedi.**

Hz. Yusuf'un annesi Rahil onu dünyaya getirirken vefat etmiş ve babası onun kız kardeşi -ki Yusuf'un teyzesi olur- ile evlenmişti. Üvey anneye de anne denir.

100- **Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yusuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yusuf dedi ki: "Ey babacığım, işte bu daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçek yaptı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkarmakla ve sizi çölden getirmekle Rabbim bana gerçekten ihsanda bulundu. Gerçekten Rabbim, dilediğine lütfunu ihsan eder. Şüphesiz O, her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir."**

101- **"Ey Rabbim! Sen bana mülk (ve saltanat) verdin ve olayları yorumlama ilmini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yoktan var eden Rabbim! Dünya ve ahirette benim velim sensin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"**

Hz. Yakub Mısır'da 24 yıl yaşamış, vasiyeti üzere Şam'da babası İshak'ın yanına gömülmüştür. Hz. Yusuf da ondan sonra 23 yıl yaşamış, Mısırlılar kendisini çok sevdiği için nâşını, mermer bir sandık içinde Nil'e gömmüşler, yüzyıllar sonra Musa (as) onu bularak, babası Yakub'un yanına götürüp defnetmiştir.

102- **İşte bu, sana vahiyle bildirdiğimiz gayb haberlerdendir. Yoksa onlar yapacaklarına karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin!**

103- **Sen ne kadar istesen de, insanların çoğu yine de iman edecek değildir.**

104- **Buna karşılık onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. Bu Kur'an âlemler için ancak bir öğüttür.**

105- **Göklerde ve yerde ne kadar delil var ki, onunla karşılaşırlar da yüz çevirip geçerler.**

106- **Onların çoğu şirk koşmadan Allah'a iman etmezler.**

Kimi toplumlarda, Allah inancı yanında O'na ortak koşma yaygındır. Mekkelilerin, "Melekler Allah'ın kızlarıdır.", bir kısım müşriklerin, "Biz Allah'a yaklaşmak için putlara tapıyoruz.", Hristiyanların, "İsa Allah'ın oğludur.", Yahudilerin, "Üzeyr Allah'ın oğludur." demeleri buna örnek gösterilebilir. Kur'an'da, Yüce Allah'ın şirki bağışlamayacağı açıkça ifade edilir (bk. Nisa, 48; 116).

107- **Yoksa bunlar Allah'ın azabından hepsini kuşatacak bir felaket gelmesinden veya farkında değillerken ansızın başlarına Kıyamet'in kopmasından güven içinde midirler?**

108- **De ki: "İşte benim yolum budur. Basiret üzere Allah'a davet ediyorum, işte ben ve bana uyanlar böyleyiz. Ben Allah'ı tesbih ediyorum ve ben müşriklerden değilim."**

109- **Senden önce de o kentlerin halkından kendilerine vahyettiğimiz bir takım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Şimdi o yerlerde şöyle gezip görmediler mi? Kendilerinden önce gelip geçenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksalar! Hâlâ, aklınızı kullanmayacak mısınız?**

Bu ayete göre peygamberler erkeklerden gelmiştir. Bunun sebebi, görevin ağırlığı ve toplumların değişime olan büyük dirençleri olabilir. İmam Eş'arî'ye göre kadınlardan altı peygamber gelmiştir. Kurtubî'ye göre ise Hz. Meryem peygamberdir (bk. Kurtubî, Câmi', IV, 53,54). Çoğunluğa göre Hz. Meryem peygamber değilse de kerameti Kur'an ayetleri ile sabit bir evliya (azize) dir.

110- **Sonunda peygamberlerin ümitsizliğe düştükleri ve yalanlanmış olduklarını sandıkları sırada yardımımız geldi de, dilediklerimiz kurtuluşa erdirildi. Günahkârlar toplumundan ise azabımız geri döndürülemez!**

111- **Gerçekten de onların kıssalarında tam akıllılar için bir ibret vardır. Bu Kur'an uydurulmuş bir söz değildir. Ama o, kendisinden önceki kitapların tasdiki, her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve iman edecek bir toplum için hidayet ve bir rahmettir!**

54- HİCR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 99 ayettir. 80. ayette geçen "Hicr" kelimesinden dolayı sureye bu isim verilmiştir. Hicr, Hz. Salih'in (as) peygamber olarak gönderildiği Semûd kavminin yaşadığı bölgenin merkezidir.

Burası Medine ile Şam arasındaki bir bölgede, dağ yamaçlarına oyulan sağlam evlerden oluşmaktadır. Ancak bu sağlam evleri, Hz. Salih'e isyan eden ve insanları felakete sürükleyen azgın kavmini helak olmaktan kurtaramamıştır. Bu sure, anlattığı iman hakikatlerinin yanı sıra, Hz. Peygamber'e (sav) ve Müslümanlara baskılarını şiddetlendiren müşriklere bir ihtar özelliği taşımaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Elif, Lâm, Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'an'ın ayetleridir.**

2- **Öyle zaman olur ki, inkâr edenler, "keşke Müslüman olsaydık!" diye arzu ederler.**

3- **Onları bırak yesinler, eğlensinler ve boş umut onları oyalasın. Yakında bilecekler!**

4- **Biz hiçbir kenti, belirli bir yazısı olmaksızın helâk etmedik.**

Geçmiş inkârcı toplumların helâki, Allah'ın belirlediği, Levh-i mahfûz'daki yazıya uygun olarak gerçekleşmiştir (bk. Âl-i İmran, 7).

5- **Hiçbir ümmet süresinin önüne geçemez ve onu geciktiremez!**

İnsan gibi milletlerin de takdir edilmiş bir süresi vardır. İbn Haldun'un da dediği gibi, sosyolojik bir varlık olan milletler; doğarlar, büyürler ve ölürler. Onların ölümü yıkılma veya yok olma ile gerçekleşir.

6- **Dediler ki: "Ey kendisine Kur'an indirilen! Sen gerçekten cinlenmişsin!"**

Mecnûn: Cinli, cinlenmiş, deli ve akıl hastası gibi anlamlarda kullanılır. Eski Arap toplumunda ünlü şâirlerin bir cinle bağlantılı olarak şiir söyledikleri kabul

edilirdi. Nitekim Hz. Musa hakkında Firavun da benzer iddiada bulunmuştu (bk. Şuarâ, 27).

7- **"Eğer doğru söylüyorsan, bize melekleri getirmeli değil miydin?"**

8- **Biz melekleri ancak gerçekle indiririz. İndirildikleri vakit de (inkârcılara) hiç göz açtırılmaz.**

9- **Şüphe yok ki o Kur'an'ı biz indirdik biz ve elbette onu yine biz koruyacağız!**

Bu ayet, Kur'an'ın Kıyamet'e kadar koruma altında olduğunu belirtir. Önceki kutsal kitaplar için böyle bir güvence verilmediği halde, bu ayette anlamı güçlendirecek birçok edat eklenerek, Kur'an için koruma güvencesi verilmiştir (bk. Meryem, 64; Cin, 26, 27).

10- **Andolsun, senden önceki kavimler arasında da peygamberler gönderdik.**

11- **Onlara hiçbir peygamber gelmiyordu ki onunla alay etmiş olmasınlar!**

12- **Biz o küfrü, suç işleyenlerin kalplerine işte böyle sokarız.**

13- **Onlar Kur'an'a iman etmezler, halbuki öncekilerin sünneti (inkârcıların başına gelenler) gelip geçmiştir.**

14- **Onlara gökten bir kapı açsak da oradan inip çıkıyor olsalar,**

15- **"Herhalde gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır!" derlerdi.**

16- **Andolsun biz, gökte bir takım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik.**

"Burûc" burç'un çoğuludur. Burç sözlükte "yüksek köşk" demektir. Astronomi biliminde, gökte özel bir şekilde toplanmış yıldız kümelerini ifade eder ki, bunların meşhurları on ikidir.

17- **Ve hem onu bütün kovulmuş şeytanlardan koruduk.**

18- **Ancak kulak hırsızlığı yapan şeytan hariç, onu da açık bir ateş alevi takip eder.**

Şihâb; ateş alevi, ateş topu, göktaşı, kıvılcım, meteor ve yıldız gibi anlamlarda kullanılır. İbn Abbas'a göre şihablar; yaralar, yakar, yıkar, fakat öldürmez. Hasen ile birlikte bir grup bilgin ise "öldürür" demişlerdir. İlk görüş daha sağlamdır." (bk. Kurtubî, Câmi' , X, 11; krş. Hicr, 18).

19- **Yeri de uzatıp yaydık, oraya sabit dağlar attık ve orada her şeyi belli bir ölçü ile bitirdik.**

20- **Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadığınız kimseler için geçimlikler var ettik.**

21- **Hiçbir şey yoktur ki bizim yanımızda onun hazineleri olmasın! Ama biz onu ancak belli bir ölçü ile indiririz.**

22- **Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirip sizi onunla suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.**

Rüzgâr erkek bitki çiçeklerinden aldığı tozu, dişi bitki çiçeklerine ulaştırarak aşı meydana getirir. Tabiatta, dünya yaratıldığından beri süregelen aşılama gerçeği, bilimin son keşiflerindendir. Halbuki Kur'an bunu onbeş asır önce haber vermiştir. İbn Abbas, "Rüzgârlar ağaçların ve bulutların aşılayıcısıdır" demiştir (İbn Abbas Tefsiri, Hicr, 22).

23- **Şüphe yok ki, elbette biz diriltiriz ve biz öldürürüz! Ve her şeye biz vâris oluruz.**

24- **Andolsun biz, içinizden öne geçmek isteyenleri de biliriz, geri kalmak isteyenleri de biliriz.**

25- **Hiç şüphesiz, senin Rabbin onları**

Kıyamet gününde hesaba çekmek için toplayacaktır. Gerçekten O, tam hikmet sahibidir, her şeyi bilir.

26- **Andolsun ki, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık.**

27- **Cin türünü de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.**

Cânn, cinn'in ism-i faili olup, gözlerden gizli kaldığı için bu adı almıştır. Gizlenme kökünden gelen cin kelimesi, gözle görülmeyen birtakım varlıklara verilmiş çoğul isimdir, tekili cinnî'dir.

Allah, bu ayetlerde insanı şekillenmiş çamurdan, insandan önce cânnı ise "Nâr-ı semûm" dan yarattığını bildirmiştir. Başka bir ayette de, "Allah, cinin de karışık (mâric) ateşten yarattı." (Rahmân, 15) buyurur. Merc kökünden gelen mâric; çalkalanan ateş, hâlis ateş, dumansız, saf alev gibi anlamlara gelir. Tefsirini yapmaya çalıştığımız ayette ise ateşe semûm sıfatı eklenmiştir. Semûm; gündüz esen, sâm yeli denen ateş gibi sıcak rüzgârdır. Semm zehir, semmü'l-hıyât ince delik demektir. Bedenin ince gözeneklerine de semm denir. Mesâmm, mesâmât bu kökten türemiş çoğul isimdir. İnsan bedeninin gözenekleri demektir.

Cinin, "sâmm ve semûm ateş"ten yaratılmış olması, onun insanın gizli gözeneklerinden vücuduna girerek, onu zehirleyecek, yakacak niteliklere sahip olduğunu ifade eder. Buna göre cinler, melek kadar saf nur olmamakla birlikte kendisinde ışık tarafı ağır bastığı için zerrelere nüfuz edebilir, bedenin ince deliklerinden geçebilir (bk. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Azim baskısı, V, 198-200; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 63, 64). Kur'an'ın çeşitli ayetlerinden ve Cin suresinde verilen bilgilerden anlaşıldığına göre, cinlerin de inananları ve inkâr edenleri vardır. İblis, cinlerin atası değil, ilk isyan edenidir. Çünkü Cenab-ı Hak onun hakkında, "O, cinlerden idi, Rabbinin buyruğuna isyan etti." (Kehf, 50) buyurmuştur. Kısaca cinlerin kâfirine şeytan, kâfir olmayanına sadece cinnî denir.

28- **Hani bir zamanlar Rabbin meleklere demişti ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan bir insan yaratacağım!"**

29- **"Ben onun yaratılışını tamamlayıp, ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"**

30- **Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler.**

31- **Yalnız İblis secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.**

Ayette, Meleklerin Âdem'e secdesi iki şekilde yorumlanır. Bazı âlimlere göre, Âdem'e secde, sadece bir ikram, saygı ve selâmlama secdesi olup, ibadet secdesi değildir. Çünkü Allah'tan başkasına ibadet caiz değildir. Secdeden maksat, boyun eğmek ve saygı göstermektir, alnı yere koymak değildir. Bir kısım âlimlere göre ise bu secde, aynen Allah'a secde gibi alnı yere koymaktır. Fakat Âdem'e secde, Allah'ın emriyle olduğundan yine Allah'a itâat sayılır.

Diğer yandan, Hz. Âdem'e secde ile emredilenlerin büyük melekler değil, yer melekleri olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bunlar, konuşan ruha itâat eden insan cisminin güçleridir (Kurtubî, Câmi', I, 293; İbn Kesîr, Tefsîr, I, 78, 79; Râzî, age, I, 238; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 67, 68).

32- **Allah dedi ki: "Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?"**

İnsan beşerdir, bu derili yoğun cisim, kokuşmuş çamurdan yaratılmıştır. İblis ise

55- Melekler, "Sana gerçeği müjdeledik. Sakın Allah'ın rahmetinden ümit kesenlerden olma!" dediler.

56- İbrahim dedi: "Rabbinin rahmetinden, sapkınlardan başka kim ümit keser!"

57- "Ey elçiler! Bundan sonra ne göreviniz var?"

Melekler Hz. İbrahim'le konuşurken, Hz. İbrahim birden, böyle bir melek topluluğunun, daha önemli bir iş için gelmiş olabileceğini düşünerek, "Ey melek topluluğu! Başka göreviniz nedir?" diye sormuştur.

58- Onlar dediler ki: "Biz suçlu bir kavme gönderildik."

59- "Ancak Lut ailesi müstesnadır. Hiç şüphesiz biz onların hepsini kurtaracağız."

60- "Ancak karısı müstesna. Çünkü onun da geride kalanlardan olmasını uygun bulduk."

61- Melek olan elçiler Lut ailesine gelince,

Güneş doğarken Lut kavmini yakalayan o korkunç ses, ülkenin altını üstüne getirir, üzerlerine pişmiş taşlar yağar. Hz. Lut'a uyanların Şam'a veya Mısır'a gittikleri nakledilmiştir.

62- Lut dedi ki: "Doğrusu siz ürkülecek bir topluluksunuz!"

63- Elçiler dediler: "Biz sana, onların kuşku duymakta oldukları azabı getirdik."

64- "Sana gerçeği getirdik, biz elbette doğru söylüyoruz!"

65- "Artık gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; içinizden hiçbir kimse arkasına bakmasın! Size söylenen yere doğru gidin!"

66- Lut'a şu kesin emri vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların kökü kesilmiş olacaktır."

67- Kent halkı, (güzel yüzlü gençlerin geldiklerini duyunca) sevinerek geldiler.

68- Lut dedi ki: "Bunlar benim konuklarımdır. Beni utandırmayın!"

69- "Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin!"

70- Kavmi şöyle dedi: "(Ey Lut!) Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?"

71- Lut dedi: "İşte bunlar benim kızlarım; düşündüğünüzü yapacaksanız (onlarla evlenin)!"

72- Ömrüne yemin olsun ki, gerçekten onlar sarhoşlukları içinde ne yaptıklarını bilmiyorlardı!

73- Güneş doğarken, o korkunç çığlık onları yakalayıverdi.

74- Böylece o kentin üstünü altına geçirdik ve üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75- Gerçekten bunda düşünen keskin anlayışlılar için nice ibretler vardır!

76- O kentin harabesi, (bugün) bir yol üzerinde bulunmaktadır.

Batırılan kentin günümüzdeki Lut Gölü (el-Bahru'l-Meyyit- Ölü Deniz) in bulunduğu yer olduğu düşünülürse, Hz. Peygamber döneminde, Hicaz kervanlarının Suriye yolu üzerinde bilinen bir yerdir.

77- Elbette bunda, inananlar için bir ibret vardır!

78- Eyke halkı da gerçekten zâlim kimselerdi.

"Eyke", Şuayb'ın (as) beldesi olan Medyen'dir. Eyke, sık ormanlık anlamına gelir.

79- Onlardan da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.

80- **Andolsun ki, Hicr halkı da peygamberleri yalanladılar.**

Hicr, Sâlih peygamberin kavminin yaşadığı bölgenin adı olup, Medine ile Şam arasında bulunur. Bu kavme "Semud" denilmiştir.

81- **Biz onlara ayetlerimizi vermiştik de onlardan yüz çeviriyorlardı.**

82- **Onlar, dağlardan güvenli evler yontuyorlardı.**

83- **Onları da sabaha girerlerken o korkunç ses yakalayıverdi.**

84- **Onlara, kazanmakta oldukları şeylerin hiçbir yararı olmadı.**

85- **Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri, ancak gerçekle yarattık. O Kıyamet saati elbette gelecektir. Şimdi sen onlara yumuşak davran ve güzel muamele et!**

86- **Şüphesiz senin Rabbin kemaliyle yaratan, çok iyi bilendir.**

87- **Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi ayeti (Fatiha'yı) ve yüce Kur'an'ı verdik.**

Seb'-ı mesânî (yedi ikili), besmele ile birlikte yedi ayet olan Fatiha suresi olup, iki rekâtlı her namaz parçasında iki kere okunduğu için "yedi ikili" denilmiştir (bk. Buhârî, Tefsîr, 1/1, 15/3, Fazâilü'l-Kur'an, 91).

88- **Sakın, onlardan bir takımına verdiğimiz dünya malına gözünü dikme ve onlar için de üzülme! Müminlere şefkat kanatlarını indir.**

89- **De ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım!"**

90- **Tıpkı o taksimcilere indirdiğimiz gibi (size de azap indiririz).**

Parça parça bölenlerin, Yahudi ve Hristiyanlar olduğu söylenmiştir. Çünkü bunlar, Kur'an'ın Tevrat ve İncil'e uygun olan yerlerini alır, aykırı gördüklerini inkâr ederlerdi.

91- **Onlar, Kur'an'ın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayarak onu kısım kısım böldüler.**

91-93. ayetleri birleştirerek şu şekilde çevirmek mümkündür: "Kur'an'ı parçalara ayıranlara gelince; Rabbine yemin olsun ki onların hepsine, yapmakta olduklarının hesabını mutlaka soracağız!"

92-93- **Rabbine yemin olsun ki, biz elbette onların hepsini, yaptıklarından dolayı hesaba çekeceğiz.**

94- **Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et ve müşriklerden yüz çevir.**

95- **O alay edenlere karşı biz sana yeteriz.**

96- **Onlar Allah ile birlikte başkasını ilâh edinenlerdir. Yakında bilecekler!**

97- **Andolsun, biz biliyoruz ki onların söylediklerinden dolayı göğsün daralıyor.**

98- **O halde Rabbine hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol.**

Hadis: "Kim günde yüz kere "Sübhânallahi ve bi hamdihi" derse, hataları deniz köpüğü kadar olsa bile bağışlanır." (Buhârî, Müslim, Tirmizî). Ayetin sonundaki "Secde edenlerden ol!" ifadesi, "Namaza devam edenlerden ol" demektir.

99- **Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et!**

Ayetin sonundaki "Yakîn" kelimesi kesin bilgi ve ölüm anlamlarına gelir. Aşağıdaki ayette ölüm anlamı açıktır. "Biz, ölüm gelinceye kadar, din gününü de yalanlıyorduk!" (Müddessir, 47).

55- EN'ÂM SURESİ

En'am suresi Mekke'de, bir gecede indirilmiştir. 165 ayet olup, Hz. Peygamber vahiy kâtiplerini toplayarak aynı gecede yazdırmıştır. 91-93 ve 151-153 arasındaki ayetlerin Medine'de indiği nakledilir (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XII, 141). En'am; insanın yiyecek ve binek ihtiyacını karşılayan hayvanlar anlamına gelmektedir. Bu kelime 4 ayette (136,138, 139, 142) geçmektedir. Bu sure de Mekke'de nazil olan surelerin genel özelliklerinde olduğu gibi iman esaslarını konu almakta, İslam ahlakının genel kurallarını açıklamakta, Hz. İbrahim'in Allah'ın varlığı hakkındaki akıl yürütmelerine değinmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Sonra da inkâr edenler bunları Rableri ile denk tutuyorlar!**

2- **O Allah ki sizi çamurdan yarattı, sonra bir ecel takdir etti. O'nun katında tayin edilmiş bir ecel daha vardır. Sonra siz hâlâ şüphe ediyorsunuz!**

Her insanın ölümle sona eren bir eceli vardır. Allah katında belirli ikinci ecel ise, ilk ölümle başlayan ebedî sevap veya ceza devresi olup, bu ecelin süresi yoktur. İslam filozoflarına göre ise insan için birisi tabii, diğeri boğulma, yangın, deprem gibi dış etkenle sona eren ecel (ecel-i kaza) olmak üzere iki ecel vardır (Elmalılı, III, 385, 386).

3- **O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Sizin içinizi, dışınızı ve ne kazanacağınızı bilir.**

4- **Böyleyken, onlara Rablerinin ayetlerinden bir ayet gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar!**

5- **İşte gerçek (Kur'an) kendilerine geldiği zaman da onu yalanladılar. Ama yakında alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine gelecektir!**

6- **Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Bu yeryüzünde size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara gökten bol bol yağmur indirmiş ve altlarından ırmaklar akıtmıştık. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik de arkalarından başka nesiller var ettik.**

7- **Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, "Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil!" derlerdi.**

8- **Bir de, "Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler. Eğer öyle bir melek indirseydik, iş bitirilmiş olurdu, artık kendilerine hiç göz açtırılmazdı!**

8. ayete göre, Allah (c.c.) insan toplumuna kendi türünden peygamberler göndermiştir. Meleğin gelmesi o halkın sonu olurdu. Çünkü melek gönderilince, artık vahiy zamanı değil, aksine hesap sorma ve helâk zamanı gelmiş bulunur (krş. İsrâ, 95).

9- **Eğer biz o peygamberi bir melek yapsaydık, yine de onu bir erkek şeklinde yapardık ve onları yine düşmekte oldukları şüpheye düşürürdük.**

Ayette "..onu erkek şeklinde yapardık. ifadesi, meleğin kadın suretinde gönderilme ihtimalinin bulunmadığını gösterir. Çünkü küfür ehli melekleri dişi olarak hayal ediyorlardı (Elmalılı, III, 390).

10- **Andolsun, senden önce de peygamberlerle alay edilmişti. Ama onlardan alay edenleri, alay ettikleri şey çepeçevre kuşatıverdi.**

11- **De ki: "Yeryüzünde dolaşın da o yalanlayanların sonu nasıl olmuş, görün!"**

12- **De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" "Allah'ındır." de. O, merhamet etmeyi kendi zatına yazmıştır. Sizi, varlığında hiç şüphe olmayan Kıyamet gününde toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler iman etmezler.**

12. ayette, Allah'ın rahmet sıfatından "Rahmân" ismi, dünyadaki tüm canlılara acımasını ve onlara rızık vermesini, "Rahîm" sıfatı ise, ahirette yalnız müminlere acımasını ifade eder. Hadis: "Allah, yaratmayı bitirince, kendi nezdinde Arş'ın üstüne şunu yazdı: Benim rahmetim gazabımı geçmiştir!" (bk. Buhârî, Tevhîd, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14-16).

13- **Gece ve gündüzün içinde barınan her şey O'nundur. O, çok iyi işitendir, bilendir.**

14- **De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, besleyen, fakat kendisi beslenmeyen Allah'tan başka bir koruyucu mu edineyim?" De ki: "Ben Müslüman olanların ilki olmakla emrolundum ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!" denildi.**

15- **De ki: "Eğer Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım!"**

16- **O gün, kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah ona rahmet etmiştir. İşte apaçık kurtuluş budur!**

17- **Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine kendisinden başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dokundursa, şüphesiz O, her şeye gücü yetendir.**

Ayette, hayır ve şerrin Allah'tan olduğu belirtilir. İbn Abbas'a Hz. Peygamber'in tavsiyesi: "Ey oğulcuğum! Yardımı Allah'tan iste. Şüphesiz yaratılanlar konusunda kalem kurumuştur. Bu yüzden, bütün mahlûkât, Allah'ın senin hakkında hükmü olmayan bir konuda sana zarar vermek isteseler, buna güçleri yetmez. Allah için şükür ve kesin imanla amel et. Bil ki; zorlandığın şeye sabretmekte çok hayır vardır." (bk. Buhârî, Kader, 2; Tirmizî, İmân, 18).

18- **O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.**

19- **De ki: "Hangi şey şahitlik yönünden daha büyüktür?" De ki: "Allah, benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kur'an vahyolundu ki, onunla hem sizi, hem de sizden sonra kendisine ulaşan kimseleri uyarayım. Siz, Allah'la birlikte başka tanrıların bulunduğuna gerçekten şahitlik eder misiniz?" De ki: "Ben buna şahitlik etmem." Yine de ki: "O, ancak bir tek ilâhtır; gerçekten ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."**

20- **Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, o Peygamber'i, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edenler var ya, işte onlar iman etmezler.**

Bazı müfessirlere göre, oğulları gibi tanıdıkları Kur'an'dır. Çünkü Kur'an, onların kitaplarında haber verilen bilgileri de ihtiva ediyordu. Kur'an'ı tanıyınca, onu getiren Peygamber'i de öncelikle tanımış oluyorlardı (Elmalılı, III, 1893; İbn Âşûr, VII, 171).

21- **Allah'a iftira edip yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalanlayandan**

daha zâlim kim olabilir? Şüphe yok ki zâlimler kurtuluşa ermezler!

22- O gün onların hepsini mahşere toplarız. Sonra Allah'a ortak koşanlara, "Hani nerede o Allah'a ortak saydıklarınız?" deriz.

23- Sonra onların, "Rabbimiz olan Allah'a yemin ederiz ki, biz O'na ortak koşanlardan değildik!" demekten başka bir özürleri bulunmaz.

24- Bak, kendi aleyhlerinde nasıl yalan söylediler! O uydurdukları putlar da kendilerinden kaybolup gitti!

25- İçlerinde kimi de, seni Kur'an okurken dinler, fakat biz onların kalplerine onu zevkiyle anlamalarına engel, görülmedik örtüler ve kulaklarının içine de bir ağırlık koyduk. Onlar her mucizeyi görseler de yine ona inanmazlar. Hatta sana geldiklerinde, o inkâr edenler seninle tartışırlar ve: "Bu Kur'an, öncekilerin masallarından başka bir şey değil!" derler.

Ayetteki "esâtîr", ustûre, isturya (Yunanca), histoire/history, tarih/tevârîh, eski tarih. Araplarda "mestûrât-ı evvelîn denilen esâtır-ı evvelîn, Türklerin masal, Yunanlıların misul, Frenklerin mit dedikleri eski kahramanlık hikâyeleri, evvel zaman efsaneleri, destanları olarak değerlendirilir (Elmalılı, III, 407, 408).

26- Onlar, hem insanları Kur'an'a iman etmekten menederler, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Böylece yalnız kendilerini helâk ediyorlar, fakat bunun farkında değiller!

27- Onların, ateşin karşısında durdurulduklarını zaman, "Ne olurdu! Dünyaya geri döndürülseydik de, Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık!" dediklerini bir görsen!

28- Hayır! Daha önce gizleyip durdukları şeyler karşılarına çıktı da ondan dolayı böyle söylüyorlar. Eğer dünyaya geri çevrilselerdi yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerlerdi. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar.

29- Dediler ki: "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur, biz yeniden diriltilecek değiliz."

30- Rablerinin huzurunda durdurulduklarını zaman onları bir görsen! Rableri onlara şöyle der: "Şu gördüğünüz gerçek değil miymiş?" "Evet, Rabbimize Andolsun ki elbette gerçekmiş!" derler. Rableri de, "O halde inkâr etmenize karşılık tadın azabı!" der.

31- Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar, gerçekten ziyana uğramışlardır. Sonunda onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, "Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!" derler. O sırada, bütün günahlarını sırtlarına yüklenerek götürüyorlardır. Dikkat edin, taşıdıkları yükler ne kötüdür!

32- Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Elbette ahiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

33- Onların söylediklerinin seni incittiğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar, ama o zâlimler, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

Bu ayete göre, küfür ehlinin gerçekte Hz. Muhammed'i değil, ona verilen İlâhî mesajı yani vahyi yalanladıkları belirtilmektedir. Nitekim Ebû Cehil, Hz. Muhammed'e, "Biz senin güvenilir olduğunu biliyoruz, seni yalanlamıyoruz, fakat senin getirdiğin şeyi inkâr ediyoruz." diyordu. Aşağıdaki ayet de onların bu ruh halini

ortaya koymaktadır. "Biz, onlar seni dinlerken, hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurlarken de, o zâlimlerin, "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliyoruz." (İsrâ, 47).

34- **Senden önce de nice peygamberler yalanlanmıştı. Kendilerine yardımımız gelinceye kadar, yalanlanmaya ve eziyet olunmaya sabrettiler. Allah'ın sözlerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. Şüphe yok ki sana, peygamberlerin haberlerinden bir kısmı gelmiştir.**

Peygamberler Allah'ın koruması altında olup, onlara kesin yardım sözü vardır. "Şüphesiz peygamber kullarımıza şu sözümüz geçmiştir: Onlar mutlaka zafere ulaşacaktır. Şüphesiz bizim ordumuz üstün gelecektir." (Sâffât, 171-173). "Allah, elbette Ben ve elçilerim üstün geleceğiz, diye yazmıştır." (Mücâdele, 21).

35- **Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi yerin içine (inebileceğin) bir delik veya göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları doğru yol üzerinde toplardı. O halde câhillerden olma!**

36- **Daveti ancak dinleyenler kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltir, sonra O'nun huzuruna çıkarılırlar.**

37- **Dediler ki: "Ona, Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Şüphesiz ki Allah, bir mucize indirmeye kadirdir, fakat onların çoğu bilmezler."**

38- **Yeryüzünde yürüyen hiçbir canlı ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, sizin gibi birer topluluk olmasınlar. Biz, o kitapta (levh-i mahfuz) hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzurunda toplanacaklardır.**

Ümmet; bir kökten üreyip yayılan tür, sınıf, topluluk demektir. Buna göre, yürüyen veya sürünen hayvanlardan her tür bir ümmet, uçan kuşlar bir ümmet, insanlar bir ümmet, cinler bir ümmettir. İnanç toplulukları da bir ümmet oluşturur. Hz. Musa'nın ümmeti, İslam ümmeti gibi. Yeryüzündeki canlı hayvan türlerinden de, insanlardan hakkı olanlar Kıyamet gününde diriltilecek, insanlarla hesaplaştıktan sonra varlıkları sona erecektir.

Ayetteki "el-Kitâb"a Kur'an ve levh-i mahfûz anlamları verilmiştir (bk. En'âm, 59; Yunus, 61; Neml, 75; Sebe', 3; Yasin, 12).

39- **Ayetlerimizi yalanlayanlar, birtakım sağırlar ve dilsizlerdir, karanlıklar içindedirler. Allah dilediği kimseyi şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola ulaştırır.**

40- **De ki: "Kendinizi hiç düşündünüz mü, Allah'ın azabı size gelse veya Kıyamet vakti gelip çatsa, o sırada Allah'tan başkasına mı dua edersiniz? Eğer doğru sözlü kimselerseniz, söyleyin bakalım!"**

41- **Hayır, yalnız Allah'a dua edersiniz. O da dilerse kaldırılmasını istediğiniz belâyı kaldırır ve o an siz, ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.**

42- **Şüphesiz ki senden önce bir takım ümmetlere de peygamberler gönderdik. Ardından yalvarsınlar diye, kendilerini darlık ve zarûretlerle sıktık.**

Önceki elçiler döneminde şımaran toplumların, alçakgönüllü olmaları için darlık ve hastalıklarla sınandıkları, bu inceliği kavrayamadıkları için de azapla karşılaştıkları bildirilir.

43- Hiç değilse darlık verdiğimiz zamanda yalvarmaları gerekmez miydi? Fakat kalpleri katılaştı ve şeytan da yapmakta olduklarını kendilerine güzel gösterdi.

44- Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, üzerlerine her şeyin kapılarını açıverdik. Sonunda kendilerine verilen nimetler yüzünden şımardıkları sırada, ansızın onları yakalayıverdik. O anda bütün ümitlerini kaybedip şaşkına döndüler!

45- Artık zulmeden o kavmin kökü kesilmişti. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

46- De ki: "Söyleyin bakalım, eğer Allah kulaklarınızı ve gözlerinizi alır da kalplerinize mühür vurursa, Allah'tan başka bunları size getirecek tanrı kimdir?" Bak, biz ayetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz, sonra da onlar yüz çeviriyorlar!

47- De ki: "Kendinizi hiç düşündünüz mü, Allah'ın azabı size ansızın veya açıkça geliverse, zâlim toplumdan başkası mı helâk olur?"

48- Biz peygamberleri, ancak rahmetimizin müjdecileri ve azabımızın uyarıcıları olarak göndeririz. Artık kim iman edip durumunu düzeltirse, onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır.

49- Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar bozgunculuğu (fıskı) âdet edindikleri için kendilerine azap dokunacaktır.

50- De ki: Size Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. Ve size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben sadece bana vahy olunana uyuyorum. De ki: Hiç görmeyenle gören bir olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz?

Gaybı yalnız Allah bilir, bir de Allah bir Peygamber'ine vahiy veya ilham yoluyla neyi bildirmişse, peygamber onu bilir.

51- Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları Kur'an ile uyar. Öyle ki, Allah'tan başka onlar için ne bir dost ne de bir şefaatçi vardır. Belki sakınırlar!

52- Sırf Allah'ın rızasını dileyerek sabah akşam, Rablerine dua edenleri huzurundan kovma. Onların hesabından sen sorumlu değilsin, onlar da senin hesabından sorumlu değiller. Eğer onları yanından kovarsan, zâlimlerden olursun!

Hz. Peygamber Suheyb, Bilâl, Ammar ve diğer bazı yoksul müminlerle otururken, bir Kureyş topluluğu gelmişti. Hz. Peygamber'e yanındaki yoksulları kovduğu takdirde, kendisiyle görüşeceklerini, belki de ona uyacaklarını söylemeleri üzerine, Hz. Peygamber, "Ben inananları kovamam" (Şuarâ, 114) demişti. "Hiç değilse, biz gelince onları uzaklaştır!" tekliflerine Hz. Ömer'in destek vermesi üzerine, bir tutanak yazılmak üzere iken yukarıdaki ayet ve 52-55 arası ayetler inmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer özür dilemiş ve tutanak yırtılmıştır (Kurtubî, VI, 432, 433; Alûsî, IV, 158, 159).

53- Böylece insanlardan kimini kimi ile imtihan ettik ki, "Allah içimizden bunlara mı lütfunu lâyık görmüş!" desinler. Allah şükredenleri daha iyi bilir değil mi?

Ayete göre, Mekke'de Hz. Muhammed'e ilk uyanlar zayıf erkek ve kadınlarla, köle ve cariyelerdi. Eşraftan az kimse iman etmişti. Bu yüzden Mekke ileri gelenleri inananları küçük görüyordu. Onlar, "Başka kimse kalmadı da, Allah aramızdan bunlara mı ikram

etti?" diyorlar, mal ve mevkilerinin kendilerine üstünlük sağladığını sanıyorlardı. Şu ayet, bu konuda ne kadar anlamlıdır! "İnsan kendini zengin, kendine yeterli gördüğü zaman azar!" (Alak, 6, 7. krş. Hud, 27).

54- **Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: "Selâm olsun size! Rabbiniz merhameti kendi üzerine yazdı. İçinizden her kim bilmeyerek bir kötülük yapar, ardından tevbe eder ve durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."**

Ayetteki "câhil" kelimesi, basitçe bilmez anlamında değil, nefsinin tutkularına kapılan ve içgüdüsüyle düşüncesizce hareket eden kimseyi ifade eder. İşte böyle bir kimse günah işler, arkasından pişmanlık gösterirse, Yüce Allah'ın onu affedebileceği bildirilir.

55- **Suçluların izledikleri yol iyice belli olsun diye ayetlerimizi böylece açıklıyoruz.**

56- **De ki: "Allah'tan başka, sizin taptıklarınıza tapmak bana yasaklandı." De ki: "Ben, sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapmış ve doğru yolu da bulamamış olurum."**

57- **De ki: "Ben Rabbimden gelen bir kanıt üzerindeyim, siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz azap benim elimde değildir, hüküm ancak Allah'a aittir. Gerçeği ancak O anlatır ve O, hakkı batıldan ayıranların en hayırlısıdır."**

57. ayette, beyyine (delil); hak ile batılı ayıran açık delildir. Kimileri burada kastedilenin; Kur'an, vahiy veya aklî delil ya da hepsi olduğunu söylemişlerdir. Burada, Hz. Peygamber'in bir delile, Kur'an kanıtına dayanarak konuştuğu anlatılmak istenmiştir.

58- **De ki: "Sizin çabuk gelmesini istediğiniz azap, benim elimde olsaydı, sizinle benim aramda iş olup biterdi. Allah zâlimleri daha iyi bilir.**

59- **Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları ancak O bilir, hem karada ve denizde ne varsa bilir. Bir yaprak düşmez ki, onu O bilmesin. Ne yerin karanlıklarında bir tane ne de yaş ve kuru bir şey vardır ki, o her şeyi açıklayan Kitap'ta bulunmasın.**

Ayette, "Yaş ve kuru" ile kastedilen, canlı ve cansız varlıklardır. Allah'ın elçisi, "Gaybın anahtarları beştir." buyurduktan sonra beş gaybı bildiren, Lokman, suresi 34. ayeti okumuştur (bk. Buhârî, Tefsir, 6/1).

60- **Geceleyin sizi ölü gibi uyutan, gündüzün ne yaptığınızı bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüz sizi uyandıran O'dur. Sonunda dönüşünüz O'nadır. Sonra neler yaptığınızı size haber verecektir.**

Ayete göre, Allah geceleyin algılama gücünü gidererek insanı uyutur, gündüz de onun ne iş yaptığını bilir. Araplar, uykuya küçük ölüm, ölüme büyük ölüm derler. Uykuda serbest kalan ruh, rüya görür, birçok yeri dolaşır, dağları, denizleri gezer, sevinir veya sıkıntılar yaşar. Bu hal ölümün bir çeşididir.

61- **O, kullarının üstünde yegâne güç ve tasarruf sahibidir ve size koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm gelince elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar ve onlar görevlerinde hiç eksiklik yapmazlar.**

İnsanın söz, fiil ve davranışlarını tespit ve dünyadaki yaşama süresini tamamlayıncaya kadar bedenini korumak için görevlendirilmiş melekler vardır (bk. Ra'd, 11; Kâf, 18; İnfitar, 10-12).

62- Sonra o vefat edenler gerçek Mevlâları olan Allah'a döndürülürler. İyi bilin ki hüküm ancak O'nundur. O, hesap görenlerin en süratlisidir.

63- De ki: "Bizi bundan kurtaracak olursan, mutlaka sana şükredenlerden oluruz!" diyerek, O'na alçak gönüllülükle ve gizlice dua ettiğiniz zamanda, kara ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır?

64- De ki: "Sizi bundan ve her türlü sıkıntıdan Allah kurtarır. Sonra da siz O'na ortak koşarsınız!"

65- De ki: "Allah'ın üstünüzden veya ayaklarınızın altından size bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize düşürüp, kiminizin kiminize hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak! Ayetleri nasıl açıklıyoruz! Belki anlarlar!

Gönderilen azap fırtına, hortum, şimşek, dolu gibi âfetler, alttan gelen azap da kuraklık, deprem, savaş vb. dir (H. B. Çantay, 65 dipnot; bk. Buhârî, Tefsir, 6/2).

66- Senin kavmin, Kur'an gerçek olduğu halde, onu yalanladı. De ki: "Ben sizin üzerinize vekil değilim."

67- Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır. Artık ileride bilirsiniz!

68- Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzaklaş. Eğer şeytan bunu sana unuttursa, hatırına geldiği gibi hemen kalk, o zâlimler topluluğu ile oturma.

Benzeri bir ayet şudur: "Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onlar bundan başka bir söze geçmedikçe, kendileriyle bir arada oturmayın! Aksi halde, siz de onlar gibi olursunuz." (Nisa, 140).

69- Gerçi Allah'tan sakınanlara, o zâlimlerin hesabından bir sorumluluk yoktur. Fakat bu bir hatırlatmadır, belki sakınırlar.

70- Dinlerini bir oyun ve bir eğlence edinen ve kendilerini dünya hayatının aldattığı kimselere şunu hatırlat ki, bir kimse yaptıkları yüzünden azabın pençesine düşmeye görsün, artık ona Allah'tan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi bulunur, her türlü fidyeyi denkleştirse bile kabul edilmez. İşte bunlar azabın pençesine teslim edilmiş kimselerdir. Nankörlük ettiklerinden dolayı onlara, kaynar sudan ibaret bir içecek ve acı bir azap vardır.

Ayete göre, ruh (can) dünyada, onu temsil eden bedenin işlediği amellere teslim edilecektir. Azap başkasından değil, kendi işlediği günahlarından gelecektir. Bir çeşit işkence aletine, bir ejdere dönüşecek olan günahlar, asıl sıkıntı kaynağı olacak, bunlar sahibinin peşini bırakmayacaktır (bk. Bakara, 254; Âl-i İmran, 91; Tur, 21; Müddessir, 38, 39).

71- De ki: "Biz Allah'tan başka, bize fayda veya zarar vermeyen şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra, kendisini doğru yola bize gel, bize gel diye çağıran arkadaşları olduğu halde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp, şeytanların ayartarak uçuruma çektikleri kimse gibi, gerisin geriye mi dönelim? De ki: "Allah'ın gösterdiği yol, doğru yolun ta kendisidir. Biz âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk."

Ayet Süddî'ye göre, müşriklerin Müslümanlara, "Muhammed'in dinini bırakın, bizim yolumuza dönün!" demeleri üzerine inmiştir. Ayette, imandan sonra yeniden

küfre düşen kimselerin şaşkın ve şüpheci durumu tasvir edilir.

72- **Namazı kılın ve Allah'tan sakının!. O, huzurunda toplanacağınız Allah'tır.**

73- **Gökleri ve yeri yerli yerince yaratan O'dur. "Ol!" dediği gün her şey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sura üfürüleceği gün de mülk O'nundur. O, gizliyi ve açığı bilir. O, tam hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.**

Ayetteki "sur", İsrâfil (as) tarafından iki kere üflenecek, onun sesi ile birincide Kıyamet kopacak, ikincisinde ise insanlar yeniden dirilecektir. Kur'an'da 11 kadar ayette Sûr'dan söz edilmiştir (bk. En'am, 73; Ta-Ha, 102; Yasin, 51; Zümer, 68, 79, 81; Neml, 15, 16, 19, 27, 38).

74- **Hani bir zamanlar İbrahim babası Âzer'e demişti ki: "Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir şaşkınlık içinde görüyorum."**

Hz. İbrahim'in babasının adı Tevrat'ta, Tareh olarak geçer. Yunancada Tharre, kimi zaman da Âzer'in kökeni olan Athar şeklinde yazılır. Tareh Arapça'ya Âzer olarak geçmiş, ya da İbranice karşılığı olarak yerleşmiştir. Çünkü ilk Müslümanlar bu adı yadırgamamış, bu ada Yahudiler de karşı çıkmamıştır. Ahd-i Atîk'te Âzer'in, Nahor'un oğlu olduğu, putlara taptığı, 205 yaşında Harran'da öldüğü belirtilir (Yaratılış, 11/31, 32; Yeşû, 24/2).

Hz. İbrahim, Musevilik, İsevîlik ve İslam dininde fazileti ortak bir değer olarak kabul edilen, her üç semâvî dinin yukarıda birleştiği ve büyük peygamber oluşunda görüş birliği içinde bulunduğu bir elçidir. Nitekim, Hz. İbrahim'e ve onun soyundan gelen sâlihlere duayı içine alan "Salli-Bârik duaları" bütün namazların son oturuşlarında ve nafile namazların her oturuşunda kâim sünnet olarak uygulanmaktadır.

Hz. Muhammed'in yakınları; Hâşim ve Abdulmuttalib oğulları kabileleri, İbrahim'in (sav) yakınları ise, İsmail, İshak ve onların çocuklarıdır (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr I, 479; Zühaylî, age, I, 719-721).

75- **Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk ki, kesin inananlardan olsun.**

76- **Üzerini gece karanlığı kaplayınca, bir yıldız gördü. "İşte Rabbim budur!" dedi. Yıldız batınca da, "Ben batanları sevmem." dedi.**

77- **Ayı doğarken görünce, "İşte Rabbim budur!" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, elbette şu sapıklığa düşen topluluktan olurdum." dedi.**

78- **Güneşi doğarken görünce de, "İşte rabbim, çünkü bu daha büyük!" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."**

79- **"Ben yüzümü hanîf (tek Allah'a inanan) olarak, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim; ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."**

80- **O zaman kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: "Beni doğru yola eriştirdiği halde Allah hakkında benimle tartışacak mısınız? Ben O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam; Rabbim dilemedikçe onlar bana hiçbir şey yapamaz! Rabbim ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Hiç düşünmez misiniz?"**

81- **"Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak**

koştuklarınızdan nasıl korkarım? Bu iki gruptan korkudan güvende olmaya hangisi daha layıktır? Biliyorsanız söyleyin?"

82- İman edip de, imanlarına bir haksızlık karıştırmayan kimseler, işte korkudan güvende olmak onların hakkıdır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

Bu ayet inince ashâb-ı kiram, "Hangimiz zulüm ve haksızlık yapmıyor ki?" diye sormuş, bunun üzerine de "Kuşkusuz, şirk büyük bir zulümdür." ayeti inmiştir (bk. Lokman, 13). Böylece nefse olan zulüm, Allah'a ortak koşmak (şirk) olarak tefsir edilmiştir (Buhârî, Tefsîr, Sure, 5).

83- İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, tam hikmet sahibi olan, çok iyi bilendir.

84- Biz ona İshak'ı ve Yakub'u da armağan ettik ve herbirini de doğru yola iletik. Nitekim daha önce Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u da doğru yola iletmiştik. Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

85- Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Bunların hepsi de salihlerdendi.

86- İsmail, Elyesea, Yunus ve Lut'u da (doğru yola ilettik). Herbirini âlemlere üstün kıldık.

87- Babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmını da (doğru yola ilettik), seçkin kıldık ve kendilerini doğru bir yola rehber kıldık!

88- İşte bu, Allah'ın doğru yoludur ki, kullarından dilediğini ona ulaştırır. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, elbette yaptıkları bütün amelleri boşa giderdi.

89- İşte bunlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar, bunu inkâr ederlerse, yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir topluluk getiririz!

90- İşte o peygamberler, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların gittiği yoldan yürü! De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'an), sadece âlemlere bir öğüttür."

Ayette, Hz. Muhammed'in de bu elçilerin yoluna uyması istenmektedir. Bu uyma, bütün semavî dinlerde ortak olan esasları kapsar. Ayetteki, "Fe bi hudâhumu'ktedih" in sonundaki "hâ" zamir olmayıp, sekte hâ'sıdır. Yani durma halinde, "dal"ın harekesini koruyan mücerred bir harftir. Bu yüzden, burada durulursa sükûnlu okunur ve geçiş (vasl) halinde okunmaz. Yalnız, İbn Âmir, bunu "hudâ" ya râci (giden) bir zamir saydığı için, geçiş durumunda esre veya med ile okunur (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Azim baskısı, III, 459).

91- (Yahudiler), Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar. Çünkü "Allah, beşere bir şey indirmedi." dediler. De ki: "Öyleyse Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin onu parça parça kâğıtlar haline getirip, ondan (dilediğinizi) açıkladığınız, çoğunu da gizlediğiniz; sizin ve babalarınızın bilmedikleri şeylerin size öğretildiği o Kitab'ı kim indirdi? "Allah indirdi" de. Sonra da onları kendi başlarına bırak, daldıkları bataklıkta oyalansınlar!

Ayette, müşriklerin "Allah, insanlara hiçbir şey indirmedi!" diyerek, Allah'ı anlamadıkları, O'nun elçiler yoluyla vahiy mesajını yüzyıllardır insanlık âlemine ulaştırmakta olduğu gerçeğini inkâr ettikleri belirtilir.

Bu inançta olanlar, eskiden beri gelen ilâhî dinlerin bütün mesajlarını, beşerin kendisinin uydurduğunu söyleyerek, ateizmi yaymağa çalışmışlardır.

92- **İşte bu da, kentlerin anası olan Mekke ve çevresinde bulunanları uyarman için indirdiğimiz, mübarek ve önceki kitapları tasdik edici bir kitaptır. Ahiret gününe iman edenler bu kitaba da inanırlar ve onlar namazlarına devam ederler.**

Mekke kenti İslam âleminin mânevî merkezidir. Yeryüzünde ilk mabed olarak bina edilen "Beytullah" (Kâbe) oradadır. Çevresi de bütün dünyadır. Hz. Muhammed bütün ins ve cinnin peygamberidir. Kur'an-ı Kerîm bütün insanlık âlemini muhatap alan evrensel ilâhî mesajdır.

Mekke ve çevresi, insanlık âlemi için önemli bir beldedir. Hz. Âdem ile Havva, yeryüzüne indikten sonra orada buluşmuş, insan nesli o bölgeden dünyaya yayılmıştır. Mekke'de bulunan Kâbe'nin varlığı ilk insanla başlamış, Nuh tufanı sırasında Kâbe'nin temelleri toprak altında kaybolmuştur.

93- **Allah'a karşı yalan uyduran veya kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde, "Bana vahyolunuyor." diyen kimseden, bir de "Allah'ın indirdiği ayetler gibi ben de indireceğim." demekte olan kimseden daha zalim kim olabilir? Bu zalimlerin halini ölüm şiddeti içindeyken bir görsen! Melekler, onlara ellerini uzatırlar, "Canlarınızı verin bakalım, bugün, Allah'a haksız yere söylediklerinız ve O'nun ayetlerine karşı büyüklük tasladığınız için, alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız!" derler.**

94- **Bugün, sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız huzuruma geldiniz. Size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın size göre ortakları sandığınız şefâatçilerimizi de yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar kopmuş ve güvendiklerinizin hepsi sizden kaybolup gitmiştir!**

95- **Şüphesiz ki taneleri ve çekirdekleri yaran Allah'tır. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran O'dur. İşte Allah budur! Nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?**

Ayette, "habbe" ekinlerin tanesi, ağaçların çekirdeği, "nevâ" da çekirdek, filiz, atom çekirdeği demektir.

96- **Karanlığı yarıp tanyerini ağartan O'dur. Geceyi dinlenme zamanı kılmış, Güneş'i ve Ay'ı da hesap ölçüsü yapmıştır. İşte bu, mutlak üstün olan ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.**

97- **Kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için yaratan O'dur. Şüphesiz biz bilen bir toplum için ayetleri geniş bir şekilde açıkladık!**

98- **Sizi bir tek kişiden yaratan O'dur. Sonra sizin için bir kalma yeri, bir de emânet yeri vardır. Biz ayetlerimizi, anlayan bir toplum için geniş bir şekilde açıkladık!**

Ayette, "Müstekarr" (kalma yeri) için "babanın beli", müstevda' için "ana rahmi" yorumu yapılmıştır.

İnsan bedeninin biyolojik oluşumu şöyledir: Erkeğin sperm ana hücresinde 44+XY=46 kromozom bulunur. Erginlik çağından itibaren başlayan bölünme ile bu ana hücreden 22+X=23 ve 22+Y=23 kromozomlu dişilik ve erkeklik karakteri taşıyan bir sperm hücresi meydana gelir. Kadında ise erginlik çağından

itibaren olan hücre bölünmesi sürekli olarak 22+X=23 dişi karakterli yumurta hücresi meydana gelir. İşte erkek ve kadının iki X karakterli hücre birleşmesi ile XX zigotu oluşur ve doğacak bebek kız olur. Erkeğin, erkek karakterli Y spermi aşılarsa XY zigotu oluşur ki doğacak bebek erkek olur (Kıyamet, 39; bk. H. Döndüren, Aile İlmihali, s. 25, 26).

99- **Gökten su indiren O'dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık. O bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan birbirinin üzerine binmiş taneleri; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımları, üzüm bağlarını, zeytin ve nar bahçelerini birbirine benzer, benzemez şekilde yetiştirdik. Bunlar meyve verirken ve olgunlaştığında, herbirinin meyvesine bir bakın! Kuşkusuz bunlarda, inanan bir toplum için elbette ibretler vardır.**

100- **Onlar, Allah'a cinlerden de ortak koştular. Halbuki onları yaratan da O'dur. Bilgileri olmadan O'na oğullar, kızlar uydurdular. Allah her şeyden münezzehtir, onların uydurdukları sıfatlardan yücedir!**

101- **Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. Eşi de olmadığı halde, nasıl çocuğu olur? Her şeyi yaratan O'dur. Ve O, her şeyi bilir.**

102- **İşte Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır, öyleyse O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.**

103- **Gözler O'nu göremez, O ise bütün gözleri görür. O, lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.**

Hz. Aişe'den: "Kim Muhammed'in, Rabbini gördüğünü sanıyorsa Allah'a yalan söylemiş olur. Çünkü Allah, "Gözler O'nu göremez, O gözleri görür" buyurmuştur" (Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7, Tefsîr, Sure, 53; Müslim, İmân, 287, 289). Bu konuda Mu'tezile, Hz. Aişe'nin görüşünü benimserken, Ehl-i Sünnet, "Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar, Rabbine bakar." (Kıyamet, 22, 23) ayetine ve tevâtüren nakledilen hadislere dayanarak, müminlerin ahirette Allah'ı göreceklerini söylemişlerdir.

104- **Size Rabbinizden deliller (kalp gözleri) geldi. Artık kim gözünü açar görürse kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim!**

Ayette, "deliller/kalp gözleri" olarak çevirdiğimiz "basâir" in tekili, basîret; kalpte meydana gelen tam ve kâmil idrak, gerçek, yalın ve kesin bilgidir.

105- **İşte böylece, ayetleri çeşitli şekillerde açıklıyoruz ki, onlar sana, "Sen bunları bir yerlerden okuyup almışsın!" desinler ve bilen bir toplum için de Kur'an'ı iyice açıklayalım!**

106- **Rabbinden sana vahy olunana uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Allah'a ortak koşanlardan da yüz çevir!**

107- **Allah dileseydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde bir vekil de değilsin!**

108- **Onların Allah'tan başka taptıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek sınırı aşıp Allah'a sövmesinler! Biz, her ümmete yaptıkları işi böyle süslü gösterdik. Sonunda onların dönüşleri yalnız Rablerinedir. O, onlara ne yaptıklarını haber verecektir.**

Ayet, Hz. Peygamberin putları kötülemesine tepki olarak müşriklerin Allah'a sövmeğe kalkışmaları üzerine inmiştir. Bir toplumun kutsal saydığı şeye sövme, karşı

sövmeye yol açacağı için tebliğ ve irşatta üslûbun ölçülü tutulması gerekir.

109- **Bir de olanca yeminleriyle Allah'a yemin ettiler ki, kendilerine bir mucize gelirse, ona mutlaka iman edeceklermiş! De ki: "Mucizeler yalnız Allah'ın katındadır." Onların, mucize geldiği zaman da iman etmeyeceklerini siz nereden bileceksiniz?"**

110- **Biz onların kalplerini ve gözlerini çevririz de, ilkin iman etmedikleri gibi, yine de iman etmezler! Biz de onları taşkınlıkları içinde kör ve şaşkın bırakırız!**

111- **Eğer biz onlara melekleri indirseydik, kendileriyle ölüler konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, yine de Allah'ın dilediği dışında iman edecek değillerdi. Fakat çokları bunu bilmezler.**

Ayette işaret edilen şeyler, müşriklerin istedikleri mucizelerdir. "Ölüleri konuşturması" (Ra'd, 31), "yerden kaynak fışkırtma, içinden ırmaklar akan bahçelerinin olması, gökten parçalar düşürmesi, melekleri göstermesi, altından bir evinin olması, göğe çıkması, elçi olarak bir meleğin gelmesi" (İsrâ, 90-95) onların istekleri arasındadır.

112- **Biz böylece her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. Bunlar birbirini aldatmak için yaldızlı sözlerle vesvese verirler. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları yalanlarla baş başa bırak.**

113- **Bir de o yaldızlı söze, ahirete inanmayanların kalpleri meyletsin, ondan hoşlansınlar ve işledikleri günahları işlemeye devam etsinler diye böyle yaparlar!**

114- **Allah, size kitabı açıklanmış olarak indirmişken, O'ndan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitap verdiklerimiz de bilirler ki, o Kur'an, gerçekten Rabbin tarafından indirilmiştir. O halde sakın şüpheye düşenlerden olma!**

Bu sure Mekke'de inmiştir. Ehl-i kitaptan olan, Medine ve yöresinde yaşayan Yahudilerin, bu dönemde Hz. Peygamber ile bir sürtüşmeleri yoktu. Bu yüzden onlar Hz. Muhammed'e gelen sözlerin vahiy olduğunu kabul ediyorlardı.

115- **Rabbinin sözleri, hem doğrulukça hem de adaletçe tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiç kimse yoktur. O, işitendir, bilendir.**

116- **Eğer yeryüzündeki insanların çoğuna uyarsan, seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve yalandan başka söz de söylemezler.**

İnsanların çoğu, inançlarında gerçeğe değil, zanna uymaktadır. Çoğunluk yanılmaz diyerek, onların peşine düşen, herkes ne olursa ben de onlar gibi olurum, diyerek toplumun tutkularına uyan kimse aldanır ve bunun sonuçlarına da katlanır.

117- **Şüphesiz ki Rabbin, kendi yolundan sapanı çok iyi bilir. O, doğru yolda olanları da çok iyi bilir.**

118- **Eğer Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, O'nun adı anılarak kesilen hayvanlardan yeyin!**

Hanefilere göre besmele unutularak kesilen hayvanın eti yenir. Şâfiîlere göre besmelesiz kesilen hayvanın eti helal olup, eti yenilirken çekilen besmele yeterlidir. Bazılarına göre bu ayet mensûhtur.

119- **O size -yemek zorunda kaldıklarınız dışında- haram neler ise ayrı ayrı bildirmiş iken, Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanlardan niçin yemeyeceksiniz?**

Evet birçokları bildiklerinden değil, sırf tutkularına uyarak insanları doğru yoldan saptırıyorlar. Şüphesiz Rabbin, sınırı aşanları çok iyi bilir.

Haram kılınmış şeyleri, zaruret halinde yemek caiz olur. Yukarıdaki ayette, "Çaresiz, yemek zorunda kaldıklarınız dışında." ve aynı mâhiyetteki Mâide, 3. ayetlerin hükmü esas alınarak, "Zarûretler haram olan şeyleri mübah kılar." şeklindeki fıkıh kuralı konulmuştur.

Hayvan kesilirken besmele çekilmesi gerekir. Bakara 173 ve En'âm 145 ayetlerinde haram kılınan şeyler sayılırken "Allah'tan başkası adına kesilenler..." denilir. krş. En'âm 121.

120- **Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını çekecekler.**

121- **Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Çünkü bu, yoldan çıkmaktır. Şeytanlar kendi dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız, şüphe yok ki, siz de Allah'a ortak koşanlardan olursunuz!**

Ayette, Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların etinin yenmesi yasaklanmıştır. Hayvan eti üçe ayrılır: a) Murdar ölmüş, b) Allah'tan başkası adına kesilmiş, c) Kasten veya unutarak besmele çekilmeden kesilmiş hayvanın eti. İlk iki çeşide giren hayvan etini yemenin caiz olmadığı konusunda görüş birliği vardır.

122- **Ölü iken hidayetle dirilttiğimiz, kendisine insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp, ondan çıkamayan kimse gibi olur mu? Fakat kâfirlere, yaptıkları böyle süslü gösterilir.**

123- **Böylece biz her kentin ileri gelenlerini, en büyük mücrimler yaptık ki, orada hileler çevirsinler. Halbuki onlar yalnız kendilerini aldatıyorlar da farkına varmıyorlar!**

124- **Onlara bir ayet gelince, "Allah'ın peygamberlerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe asla iman etmeyiz!" derler. Allah, peygamberlik görevini nereye vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yaptıkları hilelere karşılık, Allah katından bir zillet ve şiddetli bir azap erişecektir.**

Ayette, kimi müşriklerin, peygamberlik Mekke veya Tâif eşrafından birisine gelmeliydi, sözlerine işaret edilmektedir.

125- **Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun gönlünü İslam'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun gönlünü sanki zorla göğe yükseliyormuş gibi daraltır ve sıkıştırır. Allah, inanmayanları işte böyle pislik içinde bırakır.**

Allah'ın müminin göğsünü nasıl açtığı Hz. Peygamber'e sorulunca o, şu cevabı vermiştir: "Allah, o kişinin kalbine bir nur atar, kalbi İslam ile sevince kavuşur, ferahlık duyar. 'Bunun belirtisi nedir?' sorusuna da, "Kişinin ahirete yönelmesi, dünyanın çekiciliğine aldanmaması ve ölüm için hazırlık yapması." cevabını vermiştir (Taberî, Câmiu'l-Beyân, VIII, 26).

126- **İşte Rabbinin dosdoğru yolu budur. Şüphesiz biz, öğüt kabul eden bir kavim için ayetleri geniş bir şekilde açıkladık.**

127- **Onlar için Rableri katında esenlik yurdu vardır. Yapmakta oldukları iyi amellerden dolayı, Allah onların dostudur.**

128- **Onların hepsini bir araya toplayacağı gün, cinlere: "Ey cin topluluğu!**

İnsanların çoğunu yoldan çıkardınız." der. İnsanlardan cinlerin dostu olanlar da şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna geldik." Allah da, "Sizin durağınız cehennemdir. Orada, Allah'ın dilemesi dışında, sürekli olarak kalacaksınız!" der. Şüphesiz Rabbin, tam hikmet sahibi olan, her şeyi bilendir.

129- **İşte böylece biz, işledikleri günahlar sebebiyle zâlimlerin bir kısmını, diğer bir kısmına dost yaparız.**

128-130 arası ayetlerde, insan ve cinlerin bir araya getirilerek sorguya çekildiği bir mahşer tablosu çizilmektedir.

130- **"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bugününüzün gelip çatacağını haber veren peygamberler gelmedi mi?" Onlar, "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz!" derler. Onları dünya hayatı aldattı ve inkârcı olduklarına dair kendi aleyhlerinde şahitlik ettiler.**

Cinlere kendi cinslerinden ayrıca peygamber gelmemiştir. "Bir zaman cinlerden bir topluluğu Kur'an dinlemek üzere sana yöneltmiştik. Ona geldiklerinde, 'Susun, dinleyin.' dediler. Okuma bitince de uyarıcılar olarak kavimlerine döndüler." (Ahkâf, 29; ayrıca bk. Neml, 17; 30-33; Cin, 1 vd.).

131- **Gerçek şu ki; senin Rabbin, halkı habersiz iken ülkeleri haksızlıkla helâk edici değildir.**

Allah bir topluluğa peygamber gönderip uyarmadıkça azap etmez. Bu yüzden kendilerine hak din ulaşmayan ve son peygamberi haber alamayan toplumların akıl yoluyla Allah'a iman etmeleri, onların kurtuluşu için yeterli olabilir. " ..Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz." (İsrâ, 16) bu gerçeğe işaret eder (krş. Mâide, 19; Kasas, 47; Hadîd, 27; Bakara, 62).

132- **Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.**

İnsanın iyi niyetle attığı her adım, her söz ve davranışı, hiç farkında olmadan ona bir derece kazandırır, kötü niyet ve kötü fiilleri de ona derece kaybettirir (krş. Kehf, 49).

133- **Rabbin hiçbir şeye muhtaç değildir, merhamet sahibidir. Dilerse sizi yok edip, sizden sonra yerinize dilediğini getirir. Nitekim sizi de başka bir topluluğun soyundan meydana getirmişti.**

134- **Size yapılan vaat mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.**

135- **De ki: "Ey kavmim! Bütün gücünüzle yapacağınızı yapın, ben görevimi yapıyorum. Yakında (dünya) yurdunun sonunun kimin olduğunu bileceksiniz! Gerçek şu ki, zalimler kurtuluşa eremezler."**

Peygamber'e karşı gelenlere, sonlarının yaklaştığı konusunda bir ihtardır. Nitekim birkaç yıl geçmeden, Medine'de organize olan Müslümanlar, Mekke müşriklerinin saldırılarına Bedir'de karşı koymuş, sonraki savunma harplerinin arkasından Mekke ve çevresi fethedilerek bütün Arap yarımadası onların kontrolüne girmiştir.

136- **Müşrikler, Allah'ın yarattığı ekin ve hayvanlardan Allah'a bir pay ayırmakta ve kendilerince, "Bu, Allah için, şu da ortaklarımız olan (putlarımız) için." demektedirler. Ancak ortakları için olan pay Allah'a ulaşmazken, Allah'a ayrılan pay ortaklarına ulaşmaktadır! Verdikleri hüküm ne kötüdür!**

Câhiliye Araplarından kimileri, ekinlerden ve hayvanlardan bir bölümünü Allah ile

putlar arasında paylaştırır, Allah için ayrılanı konuklara ve yoksullara harcarlar, putlar için ayrılanı ise, huzurunda yapılacak ayin ve hizmetlerde kullanırlardı.

137- **Yine bunun gibi, müşriklerden çoğuna, ortakları olan (puthane hizmetçileri), çocuklarını öldürmeyi de iyi bir şey gibi gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler, hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları, uydurduklarıyla baş başa bırak!**

Ayete göre, bazı cahiliye Araplarına, çocuklarını öldürme de süslü ve güzel bir iş olarak gösterilmiş, böylece şeytana uymak kendilerini mahvettiği gibi, dinlerini de bozmuştu.

138- **Onlar, kendi zanlarınca dediler ki: "Şunlar, dokunulmaz hayvanlar ve ekinler! Bunları ancak dilediğimize yedireceğiz. Şunlar da sırtlarına binmek haram kılınmış hayvanlardır!" Bir kısım hayvanları da Allah'ın adını anmadan boğazlarlar. Bütün bunları Allah'a iftira ederek yaparlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.**

Ayette, Arapların ekinler ve hayvanlar hakkındaki bazı törelerine işaret edilir. Nitekim müşrikler, Mâide suresi 103'te bildirilen; bahîre, sâibe ve vasîle dedikleri deve ve koyunların et ve sütlerini kendi istediklerinden başkalarına haram kılmışlardı. Yine hâm diye niteledikleri develerin sırtına binmeyi yasakladıkları gibi, kimi hayvanları keserken Allah'ın adını değil, putların adını anıyorlardı.

139- **Yine dediler ki: "Şu hayvanların karnındaki yavrular, sadece erkeklerimize ait olup kadınlarımıza haram kılınmıştır. Eğer ölü doğarsa, o zaman hepsi onda ortaktırlar." Allah, onlara bu nitelemelerinin cezasını verecektir. Çünkü O, tam hikmet sahibidir, bilendir.**

140- **Bilgisizlik yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek haram kılanlar, hiç şüphe yok ki ziyana uğradılar. Bunlar doğru yoldan sapmışlardır, hidayete erecek de değillerdir.**

141- **O çardaklı-çardaksız cennet gibi (üzüm) bağları, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Bunlardan her biri ürün verince, ürününden yeyin ve hasat günü de hakkını (zekât ve sadakasını) verin; ama israf etmeyin; çünkü Allah, israf edenleri sevmez.**

Bu ayette, "Hasat günü gelince, ürünün zekâtının (öşür) verilmesi" istenmektedir. Mekke'de inen bu ayetten başka Medine'de inen, başka bir ayette, "Sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden infak edin!" (Bakara, 267) buyrularak, tarım ürünlerine zekât gerekli kılınmıştır. Hadis: "Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak ürünlerinde onda bir (öşür), kova (el emeği) ile sulananlarda yirmide bir (nısıf öşür) vardır." (Buhârî, Zekât, 55; Tirmizî, Zekât, 14).

142- **Hayvanlardan yük taşıyanı ve yününden döşek yapılanı yaratan da O'dur. Allah'ın size rızık olarak verdiği nimetlerden yeyin, fakat şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için açık bir düşmandır.**

143- **Sekiz çift: Koyundan iki, keçiden iki! De ki: "Allah, iki erkeği mi haram kıldı yoksa iki dişiyi mi ya da iki dişinin**

rahimlerinde bulunan yavruları mı? Eğer doğru iseniz, bana bir bilgiyle haber verin!"

144- **Ve deveden iki, sığırdan iki. De ki: "Allah, iki erkeği mi haram kıldı yoksa iki dişiyi mi ya da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı? Yoksa, Allah size bunları emrettiği zaman hazır mıydınız?" Böyle hiçbir bilgiye dayanmadan, insanları saptırmak için, Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz Allah, o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.**

Bu ayetlerde toplam sekiz hayvan kastedilmiş olup, bunlar erkek ve dişisiyle bir çift koyun, bir çift keçi, bir çift sığır ve bir çift devedir. Bu hayvanların et, süt, yün ve gücünden yararlanmak caizdir.

145- **De ki: "Bana vahyedilenler arasında, (bu haram dediklerinizi) yiyen kimse için haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Ancak leş veya akmış kan yahut domuz eti -ki bu gerçekten pistir- yahut da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvan olursa bunlar haramdır. Ama kim çaresiz kalırsa, başkasının hakkına saldırmamak ve zaruret sınırını aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir). Çünkü Rabbin çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

Bu ayetin Mekke'de, müşriklerden Mâlik İbn Avf'ın, Hz.Peygamber'e, "Sen atalarımızın helal saydığı ölü, kan ve domuz eti gibi şeyleri haram kılıyormuşsun?" demesi üzerine indiği nakledilmiştir. Mekke'de inen başka bir ayet için bk. Nahl, 115. Medine döneminde inen ayetlerde de benzer haramlar tekrarlanmıştır (bk. Bakara suresi 173; Nahl, 115). İslam'da pis sayılan şeylerin yenilmesi ve içilmesi yasaklanmıştır. Delil şu ayettir; "O, onlara pis ve çirkin şeyleri (habâis) haram kılar." (A'râf, 157).

146- **Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Bir de sırtlarında veya bağırsaklarında bulunan ya da kemiğe karışan yağlar dışında, sığır ve koyunun iç yağlarını haram kıldık. Bunu onlara, isyan ve zulümleri yüzünden bir ceza yaptık. Biz elbette gerçeği söyleyenleriz.**

Ayette "tırnaklı hayvanlar" dan kasıt, İbn Abbas'a göre, deve ve deve kuşudur (Buhârî, Tefsir, 6/6. krş. Ahd-i Atîk, Levililer, III, 3, 17; Tesniye, 14/7, 15 vd.).

Yahudiler için, haram kapsamına sığır ve koyun dışında diğer tek veya çift tırnaklı hayvanlar da girer (bk. Nisa, 160).

147- **Eğer onlar seni yalanlarlarsa, de ki: "Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. Fakat O'nun azabı, günahkârlar toplumundan geri çevrilemez."**

148- **Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz müşrik olurduk ne atalarımız ne de bir şeyi haram kılabilirdik!" Bunlardan öncekiler de aynı şekilde yalanlamışlardı da, sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: "Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz sadece zanna uyuyorsunuz ve sadece yalan söylüyorsunuz!"**

Müşriklere göre, Allah dileseydi, kendilerinin ortak koşmasına engel olabilirdi. Demek ki, Allah onların yaptıklarından ve taptıklarından hoşnuttur. Ancak ayette, Allah'ın onların yaptıklarından hoşnut ve razı olduğuna dair ellerinde bir bilgi ve belge olup olmadığının sorulması istenmektedir.

149- **De ki: "Kesin delil, ancak Allah'a**

aittir. O dileseydi, elbette hepinizi doğru yola iletirdi."

Müşriklerin, ortak koşmalarını ve kimi şeyleri haram kılmalarını (bk. Mâide, 103; En'âm, 138, 139) Allah'ın dilemesine bağlamaları, sorumluluktan kaçmak içindir.

150- **De ki: "Haydi, Allah'ın bunu yasakladığına dair şahitlik edecek şahitlerinizi getirin!" Eğer şahitlik ederlerse, sen onlarla birlikte şahitlik etme! Ayetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma! Çünkü onlar Rablerine başkalarını denk tutuyorlar!**

151- **De ki: "Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını haber vereyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babanıza iyilik edin, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin de onların da rızkını biz veririz-, zinaya ve benzeri fuhşiyata -açığına da gizlisine de- yaklaşmayın, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın. İşte, Allah'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız.**

Ayette yer alan yasaklar: a) Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, b) Ana-babaya iyilik etmek, c) Yoksulluk korkusuyla çocukları öldürmemek, d) Fuhşun açığına da gizlisine de yaklaşmamak, e) Haksız yere bir cana kıymamak, -152. ayette buna beş madde daha eklenir- f) Yetimin malına haksızlıkla yaklaşmamak, g) Ölçü ve tartıyı tam yapmak, h) Bir kimseye gücünün yetmeyeceği yükü yüklememek, i) Akrabanın aleyhine bile olsa, adaletten ayrılmamak, j) Allah'a verilen sözü tutmak.

152- **Rüşd çağına ulaşıncaya kadar, yetimin malına, en güzel olanın dışında yaklaşmayın! Ölçü ve tartıyı adaletle yapın! Biz bir kimseye gücünün yetmeyeceği yükü yüklemeyiz. Söz söylediğiniz zaman, yakınınız bile olsa adaletli olun ve Allah'a verdiğiniz sözü tutun! İşte Allah'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki düşünüp öğüt alırsınız.**

151-152. ayetlerde on emir yer almıştır. İbn Abbas, bunların bütün semâvî dinlerde ortak olduğunu söylemiştir. a) Allah'a ortak koşmamak. b) Ana- babaya iyilik etmek. c) Yoksulluk korkusuyla çocuklarını öldürmemek. d) Fuhuş vb. kötülükleri yapmamak. e) Haksız yere cana kıymamak. f) Yetim malı yememek. g) Ölçü ve tartıya hile karıştırmamak. h) Bir kimseye gücünün yetmeyeceği işi yüklemek. i) Yalancı şahitlik yapmamak.

Yetim rüşd çağı olan 18-20 yaşlarına ulaşıncaya kadar kendi malında doğrudan tasarrufta bulunamayacağı için, bu mallar veli, vasi veya kayyim tarafından yönetilirken, en güzel (ahsen) yani rasyonel (akılcı) ve rantabl (verimli/kârlı) şekilde işletilmelidir. Aksi halde yetimin aldatılması yüzünden sorumluluk söz konusu olur. Bu ilke, yetime ait malları kiraya vermek veya satmak gerektiğinde "rayiç bedel"i esas almakla gerçekleşir.

153- **İşte benim doğru yolum budur; ona uyun. Sizi O'nun yolundan ayıracak başka yollara uymayın. İşte Allah'ın size emrettikleri bunlardır. Umulur ki sakınırsınız.**

154- **Sonra biz Musa'ya, iyilik yapana (nimeti) tamamlamak, her şeyi açıklamak, bir hidayet ve bir rahmet olmak üzere o kitabı (Tevrat'ı) verdik ki, onlar (İsrail oğulları), Rablerine kavuşacaklarına iman etsinler!**

155- İşte bu (Kur'an) da indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Öyleyse ona uyun ve Allah'tan sakının ki, size rahmet edilsin!

156- "Kitap yalnız bizden önce iki gruba (Yahudilere ve Hristiyanlara) indirildi, doğrusu bizim dilimizde olmadığı için biz onları okuyup anlayamayız!" demeyesiniz;

157- Veya "Eğer bize de kitap indirilmiş olsaydı, herhalde onlardan daha çok muvaffak olurduk." demeyesiniz. İşte size de Rabbinizden açık bir delil, bir yol gösterici ve bir rahmet gelmiştir. Allah'ın ayetlerini yalanlayıp, (insanları) ondan menetmeye çalışandan daha zâlim kim olabilir? Biz, (insanları) ayetlerimizden menetmeye çalışanları, bu yaptıklarından dolayı azabın en kötüsüyle cezalandıracağız!

Bu ayete göre, Tevrat ve İncil Arapça olmadığı için, Araplar bu durumu bahane ederek; "biz onların dillerinden anlamıyoruz, bu yüzden içlerindeki hükümlerden de habersiziz." diyebilirlerdi. Yüce Allah'ın son ilâhî kitabı Arapça indirmesinin sebebi, onlara böyle bir itiraz imkânı bırakmamıştır.

158- Onlar (inanmak için) ille meleklerin gelmesini veya bizzat Rabbinin gelmesini ya da Rabbinin bazı ayetlerinin (mucizelerinin) gelmesini mi bekliyorlar? Ama Rabbinin bir takım mucizelerinin geleceği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış kimseye, o günkü imanı hiçbir fayda sağlamaz. De ki, "Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!"

159- Dinlerini parça parça edip, gruplara ayrılanlar yok mu, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

Ayetteki "şiyean"ın tekili "şîa" olup, sözlükte; bir başkana tâbi ve ona yardımcı olan topluluk demektir. Hz. Peygamber, Yahudi ve Hristiyanların daha önce 71 küsur fırkaya ayrıldığını, kendi ümmetinin ise 73 fırkaya ayrılacağını, bunlardan yalnız kendisi ve ashabının yolundan giden fırkanın (fırka-i nâciye) kurtulacağını haber vermiştir (Ebû Dâvud, Sünnet, 1; Tirmizî, İmân, 18; İbn Mâce, Fiten, 17).

160- Kim (Allah'ın huzuruna) iyilikle gelirse, ona on katı verilir. Kim de kötülükle gelirse, sadece onun dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

Ayette, Allah'ın rızasına uygun bir amel için on kat ecir sözü verilmiştir. Diğer bazı ayetlerde, bir miktar belirtilmeden hasenenin "kat kat fazlasıyla" mükâfatlandırılacağı bildirilir (bk. Bakara, 261; Nisa, 40; Zümer, 10; Mümin, 40; Şûrâ, 23).

161- De ki: "Rabbim beni doğru yola iletti. Dosdoğru bir dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine ki o, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

162- De ki: "Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163- O'nun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."

"Ben, Allah'a teslim olanların birincisiyim, en önündeyim." (Elmalılı, III, 561).

164- De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken, ben O'ndan başka Rab mi arayayım? Herkesin kazandığı ancak kendisine aittir. Yük taşıyan hiç kimse, başkasının (günah) yükünü taşımaz. Sonra

dönüşünüz Rabbinizedir. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."

Ayette, "cezaların şahsîliği" ilkesine işaret edilir. Buna göre, bir aile ve toplulukta sadece suçu işleyen kişi sorumlu tutulur. Diğerlerine bu suçtan bir pay geçmez.

165- **Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, verdikleriyle sizi denemek için, kiminizi derece bakımından kiminizden üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin cezası çabuk olandır, hiç şüphe yok ki O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

56- SAFFAT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 182 ayettir. Adını ilk ayetteki "Saffat" kelimesinden almaktadır. Saffat, saf saf dizilenler anlamındadır. Bu surede de tevhit esasları pekiştirilmektedir. Cin ve melekler hakkında bilgi verilmekte, mümin ve müşriklerin ahiretteki durumlarından bahsedilmekte, peygamber kıssalarına değinilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Andolsun o saf bağlayıp duranlara,**

İbn Mes'ud ve İbn Abbas'a göre saf saf dizilenler meleklerdir (bk. 165. ayet). Bunların kuşlar (bk. Mülk, 19) veya savaşta saf tutan müminler (bk. Haşr, 4) olduğu da söylenmiştir.

2- **O toplayıp sürenlere,**

Ayetteki "Zâcirât"; bulutları sürüp götüren veya verdikleri ilhamlarla insanları birçok kötülüklerden meneden melekler, İslam ordusunu sevk eden komutanlar ve kahramanca çarpışan askerler, toplumu küfür ve fısktan men etmeye çalışan bilginler demektir (bk. Nebe', 38; Fecr, 22).

3- **Ve zikir okuyanlara ki,**

4- **Şüphesiz sizin ilâhınız birdir.**

5- **O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi, bütün doğuların da Rabbidir.**

6- **Biz en yakın göğü bir süsle, yıldızlarla donattık.**

7- **Ve onu her itaat dışına çıkan şeytandan koruduk.**

8- **Onlar yüce melekler topluluğunu dinleyemezler, her taraftan kovulup atılırlar.**

"Mele-i a'lâ" en yüce melekler topluluğu demektir (bk. Sâd, 69, 70).

9- **Uzaklaştırılırlar. Onlara sürekli bir azap vardır.**

10- **Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onun da peşine delici bir alev takılır.**

11- **Şimdi sor onlara: "Yaratılışça kendileri mi daha güçlü, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Biz insanları yapışkan bir çamurdan yarattık.**

12- **Fakat sen onlara şaşıyorsun, onlarsa alay ediyorlar!**

13- **Onlar, kendilerine öğüt verildiği zaman, öğüt almazlar.**

14- **Bir mucize gördükleri zaman da onu eğlence konusu yaparlar.**

15- **Ve derler ki: "Bu apaçık sihirden başka bir şey değildir."**

16- **"Biz öldüğümüz, bir toprak ve bir kemik yığını haline geldiğimiz zaman mı, gerçekten biz mi tekrar diriltilecekmişiz?"**

17- **"Hem de önceki atalarımız da mı?"**

18- **De ki: "Evet, hem de sizler aşağılanmış olarak diriltileceksiniz!"**

19- **Çünkü o (Sûr'a üfürmek) zorlu bir**

kumandadan ibarettir ki, derhal onların gözleri açılıverir.

20- "Eyvah bize, derler. İşte bu hesap günüdür!"

21- "İşte bu, sizin yalanlamakta olduğunuz ayırt etme günüdür!"

22-23- (Allah meleklere der ki): "Toplayın mahşere o zulmedenleri, eşlerini ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri! Toplayın da götürün onları sırata, cehennem köprüsüne doğru!"

24- "Ve durdurun onları, çünkü sorguya çekilecekler!"

25- "Size ne oldu da birbirinize yardım etmiyorsunuz?"

26- Hayır, bugün onlar teslim olmuşlardır.

27- Onlar, birbirine dönüp sorarlar.

27-32 arası ayetlerde, cehennem azabı ile karşılaşan müşriklerin, birbirleriyle tartışmalarını yansıtan bir Kıyamet sahnesi sunulmaktadır.

28- "Siz bize sağdan gelir dururdunuz!" derler,

29- Diğerleri der ki: "Hayır, siz zaten inanan kimseler değildiniz."

30- "Bizim size karşı zorlayacak bir gücümüz yoktu. Ama siz azgın bir kavim idiniz."

31- "Bu yüzden, Rabbimizin azap sözü hepimizin üzerine gerçek olmuştur. Şüphesiz azabımızı tadacağız!"

32- "Evet biz sizi azdırdık. Çünkü biz azgın kimselerdik."

33- O halde o gün hepsi azapta ortaktırlar.

34- İşte biz suçlulara böyle yaparız.

35- Çünkü onlar kendilerine, "Allah'tan başka ilâh yoktur." denildiği zaman kafa tutuyorlardı.

36- "Biz, hiç cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı bırakır mıyız?" diyorlardı.

37- Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.

38- Elbette siz o acı azabı tadacaksınız!

39- Bununla birlikte siz başka değil, sadece yapmış olduğunuz amellerinizle cezalandırılacaksınız!

40- Ancak (bu azaptan) Allah'ın ihlâslı kulları istisna edilecektir.

41-42-43-44- İşte onlar için belli bir rızık, türlü meyveler vardır. Onlar nimet cennetlerinde, karşılıklı tahtlar üzerinde hep ikram olunurlar.

45-46- Onların etrafında, içenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kadehle dolaşılır.

47- O, ne bir baş ağrısı yapar, ne de sarhoşluk verir.

48- Yanlarında bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dilberler vardır.

49- Onlar sanki saklı yumurtalardır!

50- Derken onlar birbirlerine dönüp sorarlar.

Bu ayetlere göre cehennem halkının birbiriyle tartışmalarına karşılık, cennet ehli de aralarında sohbet ederler ve dünya hallerinden söz ederek, kendi durumları hakkında bilgi verirler.

51- İçlerinden bir sözcü der ki: "Benim bir arkadaşım vardı."

52- Derdi ki: "Gerçekten sen (dirilmeye) inananlardan mısın?"

Bu ayetlerde, cennet ehli olan müminlerin kendi aralarında dünya anılarından söz edecekleri açıklanır.

53- "Biz ölüp, bir toprak ve bir kemik yığını haline geldiğimiz zaman, gerçekten biz mi cezalandırılacağız?"

54- "Siz onu tanır mısınız?" der.

55- Derken bakınır ve onu cehennemin ortasında görür.

56- Ona şöyle der: "Allah'a yemin olsun ki, doğrusu sen az daha beni de helâk edecektin!"

57- "Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı, şimdi ben de (cehenneme) getirilenlerden olacaktım."

58-59- "Biz ilk ölümümüzden başka ölecek değiliz ve biz azaba uğrayacak da değiliz, öyle değil mi?"

60- İşte bu büyük kurtuluştur!

61- Çalışanlar işte böyle bir kurtuluş için çalışsınlar!

62- Nasıl, ağırlanmak için bu mu daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı?

Cennet halkı daha ilk girişlerinde son derece güzel nimetlerle karşılanırlar. Cehennem halkı ise zakkum bitkisinin çirkin yüzü ile karşılaşır.

Zakkum, cehennem halkının meyvesini yiyeceği acı, çirkin bir ağaçtır. Bu, Tihame çölünde biten küçük yapraklı, acı ve kötü kokulu bir ağacın adıdır. Buna, kaktüs bitkisi de denilmiştir.

63- Şüphesiz biz o ağacı zâlimler için bir imtihan yaptık.

64- O bir ağaçtır ki cehennemin dibinde çıkar.

65- Tomurcukları şeytanların başları gibidir.

66- İşte onlar, bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar!

67- Sonra üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

68- Sonra da dönecekleri yer, şüphesiz ki cehennemdir.

69- Çünkü onlar atalarını sapıklıkta buldular.

70- Şimdi de onların izlerince koşturuyorlar.

71- Andolsun ki, onlardan öncekilerin çoğu sapıklıkta idiler.

72- Gerçekten biz onlara uyarıcı peygamberler de göndermiştik.

73- Sonra da bak, o uyarılanların sonu nasıl oldu?

74- Ancak Allah'ın ihlâslı kulları müstesnadır.

75- Andolsun ki Nuh bize seslenip dua etmişti de, biz de ne güzel kabul etmiştik!

Nuh (as) Allah'a dua etmiş ve bu duası kabul edilerek kendisi ve ailesi sıkıntıdan kurtarılmıştır (krş. Kamer, 10-12).

76- Biz onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77- Biz yalnız Nuh'un neslini kalıcı kıldık.

78- Hem de sonradan gelenler içinde ona iyi bir nam bıraktık.

79- Âlemler içinde Nuh'a selâm olsun!

80- İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız.

81- Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı.

82- Sonra da diğerlerini suda boğduk.

83- Şüphesiz İbrahim de onun kolundandır.

Hz. İbrahim hasta olduğunu söyleyip bayram yerine gitmemiş ve putların bulunduğu yere giderek, onları kırmış ve baltayı da sağlam bıraktığı en büyük putun boynuna asmıştı (bk. Enbiyâ, 51-70). Bunun üzerine İbrahim ceza olarak ateşe atılmış, ancak ateş onu yakmamıştır.

84- Hani o, tertemiz bir kalple Rabbine yönelmişti.

85- O vakit babasına ve kavmine şöyle demişti: "Siz nelere tapıyorsunuz?"

86- "Yalancılık etmek için mi, Allah'tan başka ilâhlar istiyorsunuz?"

87- "Siz âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?"

88- Derken yıldızlara bir baktı.

89- Ve: "Ben hastayım!" dedi.

90- O zaman arkalarını dönüp etrafından kaçışıverdiler.

91- Derken İbrahim, onların putlarının yanına gizlice vardı. (Oraya konmuş yemekleri görünce) dedi ki: "Buyursanıza, yemez misiniz?"

92- "Size ne oldu, niçin konuşmuyorsunuz?"

93- Sonra bir yolunu bulup onlara güçlü bir darbe indirdi.

94- Bunun üzerine putperestler koşarak İbrahim'in yanına geldiler.

95- İbrahim dedi ki: "Siz, kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"

96- "Oysa sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır."

97- Onlar (birbirlerine): "Haydi, onun için bir yapı yapın da kendisini ateşe atın!" dediler.

98- Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları (tuzaklarını boşa çıkararak) küçük düşürdük.

99- İbrahim dedi: "Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecektir."

Hz. İbrahim eşi Sare ve yeğeni Hz. Lut ile birlikte Nemrud'un beldesi olan kuzey Irak'tan Şam'a hicret etmiştir.

100- "Ey Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk bağışla!"

Bu dua üzerine diğer eşi Hacer'den oğlu İsmail dünyaya gelmiştir. Gördüğü Rahmânî bir rüya ile de onu kurban etmesi istenmiştir.

101- Biz de ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik.

102- Oğlu: yanında koşacak çağa gelince: "Ey oğlum! Ben seni rüyamda boğazladığımı görüyorum. Artık bak, ne düşünürsün?" dedi. Çocuk da: "Babacığım! Sana ne emrediliyorsa yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.

103- Her ikisi de Allah'a teslim olup, İbrahim oğlunu alnı üzerine yatırınca,

Bu ayet ve bundan sonra gelen 11 ayette Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etme girişimi, ancak bunun yerine kurban için bir koçun verilmesi, Allah'ın iyi davranan kullarını bu şekilde mükâfatlandıracağı belirtilir.

Hz. İbrahim'in iki oğlu vardı. Eşi Hacer'den olma İsmail ve ilk eşi Sare'den olma İshak. Kurban olayı ilk ve büyük oğlu İsmail (as) üzerinde cereyan etmiştir. Müfessirlerin ve İslam âlimlerinin çoğunun görüşü budur. Çünkü bu surede kurban olayı anlatılıp bittikten sonra 112. ayette İshak'ın müjdelenmesi bunu gösterir. Diğer yandan kurban olayının bu günkü Mekke'de ve Mina bölgesinde vuku bulduğu bilinmektedir. Şam'dan bu bölgeye gelip yerleşen ve daha sonra babası İbrahim ile birlikte Kâbe'yi inşa eden de Hz. İsmail'dir.

Tevrat metnine ve havra görüşüne göre ise kurban olayı İshak üzerinde cereyan etmiştir (krş. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, 22/12; Çıkış 13/2, 12; 22/29; Sayılar, 3/13, 8/17; Hezekiyel, 20/26).

104- Biz de ona şöyle seslendik: "Ey İbrahim!"

105- "Sen gerçekten rüyana sadakat

gösterdin. Şüphesiz ki biz, iyileri böyle mükâfatlandırırız!"

106- **"Gerçekten bu, apaçık bir imtihandı."**

107- **Biz ona büyük bir kurbanlık fidye verdik.**

Allah Teâlâ, Hz. İsmail'in yerine, kurbanlık bir koçu fidye olarak vermiş ve böylece Allah için belirli hayvanları kurban etme geleneği, Hz. İbrahim ile başlamıştır. Bu koçun boynuzları, yüzyıllarca Kâbe duvarında asılı kalmıştır.

108- **Kendisine, sonra gelenler içinde iyi bir nam bıraktık.**

Bu ayetlerde Hz. İbrahim için sonra gelenler arasında iyi bir ün bırakıldığı vurgulanır. Müminler, "İbrahim'e selâm olsun!" dua ve dileklerini tekrarlarlar. Nitekim İslam ümmeti salli-bârik dualarında Hz. Muhammed'in yanında, İbrahim'e (as) ve onun soyundan gelen hayır ehline de salât ve selâm okumaktadır. Yüce Allah, güzel davrananları ve samimi inanç sahiplerini bu şekilde mükâfatlandıracağını bildirmektedir.

109- **İbrahim'e selâm olsun!**

110- **İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız.**

111- **Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı.**

112- **Ona bir de salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik.**

Ayete göre Yüce Allah, İbrahim'e (as) diğer eşi Sare'den doğacak olan İshak'ı müjdelemiştir. Nitekim İshak soyundan Hz. İsa'ya kadar pek çok peygamber gelmiştir. Hz. İsmail'in Mekke'de Arap soyundan bir kızla evlenmesi sonucunda ise, soyu Araplardan devam etmiş ve Hz. Muhammed onun soyundan dünyaya gelmiştir. Buna göre Hz. Muhammed ve Hz. İsa'nın soyu Hz. İbrahim'de birleşmiş olur.

113- **Hem ona, hem İshak'a bereketler verdik. Bu ikisinin soyundan hem iyilik yapan var, hem de kendi nefsine açıkça zulmeden var.**

114- **Andolsun ki biz Musa ile Harun'a da nimetler verdik.**

Bundan sonraki 8 ayette, surenin üçüncü dizisi olan Musa ve Harun kıssasına kısaca yer verilir. Yüce Allah bu iki peygamberi Mısır'da Firavun kavmine elçi olarak göndermiş, onları ve toplumları olan İsrail oğullarını büyük bir zulümden kurtarmış, yardımı ile onları üstün kılmıştır. Onlara gerekli olan ibadet ve amelleri açıkça anlatan Tevrat'ı vermiş ve kendilerini dosdoğru yola iletmiştir. Kendisinden sonraki nesiller arasında onlar için ün bırakmış, sonraki kuşaklar Musa ve Harun'u selâm ve saygı ile anmışlardır. İşte Allah, iyi davranan ve samimi inanç sahibi olan kullarını böyle mükâfatlandırır.

115- **Hem ikisini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.**

116- **Hem kendilerine yardım ettik de üstün gelenler onlar oldu.**

117- **Hem onlara o belli kitabı (Tevrat'ı) verdik.**

118- **Ve kendilerini doğru yola ilettik.**

119- **Sonra gelenler arasında, her ikisine de iyi bir nam bıraktık.**

120- **Musa ile Harun'a selâm olsun!**

121- **Şüphesiz ki biz, iyileri böyle mükâfatlandırırız.**

122- **Çünkü onların ikisi de bizim mümin kullarımızdandı.**

123- **Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendir.**

Bu ayetten itibaren 10 ayette, surenin

dördüncü dizisi olan İlyas'ın (as) kıssası anlatılır. İlyas İbn Yâsin. Harun'un (as) torunudur. Kimilerine göre bu İdris'dir (as). İlyas'ın, Kitab-ı Mukaddes'teki adı İlya olup, I. Krallar, 17-19. bablarında uzunca anlatılır.

124-125-126- **Hani o kavmine şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Yaratanların en güzeli olan, sizin de Rabbiniz, daha önce atalarınızın da Rabbi bulunan Allah'ı bırakıp da 'Baal'e mi tapıyorsunuz?"**

Ayette "Baal"· Hz. İsa'dan önceki Şam bölgesinde bulunan Suriye, Lübnan, Doğu Ürdün ve Filistinlilerin taptığı altın putun adıdır. Ay veya gök tanrısı olarak kabul edilirdi. Daha sonra bu "ba'l" kelimesi, İslam'dan önceki fasih Arapça'da "koca" (zevc) ve "bir şeyin sahibi" anlamını kazanmıştır. "Bu kocam da ihtiyardır." (Hud, 72) ayetinde bu anlamdadır.

127- **Fakat onlar İlyas'ı yalanladılar. Bu yüzden onlar elbette (cehenneme) götürüleceklerdir.**

128- **Ancak Allah'ın ihlaslı kulları müstesnadır.**

129- **Biz sonra gelenler arasında, ona da iyi bir nam bıraktık.**

130- **İlyâsîne selâm olsun!**

"İlyâsîn"; İlyas'ın soyu, İlyas ve ona uyanlar demektir.

131- **İşte biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız.**

132- **Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı.**

133- **Şüphesiz Lut da gönderilen peygamberlerdendir.**

Lut (as) fuhuş bataklığına düşen kavmine peygamber olarak gönderilmiş, ancak kavmi itaat etmediği için helâk olmuştur.

134- **Hani biz onu ve ailesinin hepsini kurtarmıştık,**

135- **Ancak geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın müstesna.**

136- **Sonra diğerlerini yerle bir ettik.**

137-138- **Ve siz elbette sabahleyin ve geceleyin onların yurtlarına uğrayıp duruyorsunuz. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?**

139- **Şüphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendir.**

Yunus (as) kavmi isyan edince deniz yolculuğuna çıkmış, kur'a sonucu denize atılınca kendisini balık yutmuş ve balığın karnında tesbihine devam etmiş, sonunda karaya atılarak peygamberlik görevini tamamlamıştır.

140- **Hani o bir zaman dolu bir gemiye binip kaçmıştı.**

141- **Gemidekiler kur'a çekmiş ve Yunus kura'yı kaybedenlerden olmuştu.**

142- **Derken (denize atılmış ve) kendisini balık yutmuştu. O (kendi nefsini) kınıyordu.**

143-144- **Eğer o çok tesbih edenlerden olmasaydı, insanların yeniden dirilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı.**

145- **Biz onu hasta bir halde iken sahile çıkardık.**

146- **Üzerine kabak türünden bir ağaç bitirdik.**

147- **Biz (Yunus'u) yüz bin veya daha çok insana peygamber olarak gönderdik.**

148- **Sonunda ona iman ettiler de biz onları bir süreye kadar yaşattık.**

149- **Şimdi sen sor (o Mekkelilere): Kızlar Rabbinin de, oğullar onların öyle mi?**

150- **Yoksa biz melekleri dişi yaratmışız da, onlar şahit mi bulunuyorlarmış?**

151- **Dikkat edin! Onlar kendi uydurmaları olarak diyorlar ki:**

152- **"Allah doğurdu." Hiç şüphesiz onlar yalan söylüyorlar.**

153- **Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?**

154- **Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz?**

Câhiliye Arapları meleklere Allah'ın kızları diyerek tapıyorlardı (bk. Zuhruf, 19; Necm, 21, 22).

155- **Hiç düşünmüyor musunuz?**

156- **Yoksa sizin için açık bir ferman mı var?**

157- **Eğer doğru söylüyorsanız getirin kitabınızı!**

158- **Bir de onunla cinler arasında bir nesep bağı uydurdular. Andolsun ki cinler de, kendilerinin hesap için getirileceklerini bilirler.**

Müşrikler Allah ile cinler arasında da bir soy bağı kurmuşlardı.

159- **Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir.**

160- **Ancak Allah'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.**

161-162-163- **Çünkü ne siz ne de taptığınız şeyler! Hiçbiriniz cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız.**

164- **"Bizden ise her birimiz için belli bir makam vardır."**

165- **"Şüphesiz, o saf saf duranlar biziz!**

166- **"Şüphesiz, o tesbih edenler de biziz!"**

Hz. Ömer namaza dururken, yukarıdaki ayetleri hatırlatır, safların düzgün tutulmasını isterdi (İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 25).

167-168-169- **Putperestler şöyle diyorlardı: "Eğer yanımızda, öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı, elbette biz de ihlasla seçilmiş kullardan olurduk!"**

170- **İşte şimdi onu inkâr ettiler. Ama ileride anlayacaklar!**

171- **Andolsun ki peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu söz geçmiştir:**

172- **"Şüphe yok ki onlar mutlaka muzaffer olacaktır."**

173- **"Ve elbette bizim askerlerimiz mutlaka üstün gelecektir."**

174- **Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!**

175- **Onları gözetle! Yakında (başlarına neler geleceğini) görecekler!**

176- **Azabımızı acele mi istiyorlar?**

177- **Azap onların yurtlarına indiği zaman, o uyarılanların sabahı ne kötü olur!**

178- **Yine sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!**

179- **Ve gözetle! Yakında onlar da göreceklerdir!**

180- **Senin güç ve kuvvet sahibi Rabbin, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir.**

Surenin bu son üç ayeti bir yerden ayrılırken veya bir sure ya da aşr-ı şerif okunduktan sonra tekrarlanır. Hz. Peygamber'in böyle yaptığı nakledilir (İbn Kesîr, age, III, 195).

181- **Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun!**

182- **Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur!**

57- LOKMAN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 34 ayettir. 27-29. ayetlerin Medine'de indiği nakledilmiştir. Surede farklı konular olmakla birlikte, Kureyşlilerin Hz. Lokman hakkında sordukları sorular üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir (Alûsi, Rûhu'l-Ma'anî, XXI, 65).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Elif, Lâm, Mîm.**

2- **Bunlar, o hikmetli kitabın ayetleridir.**

3- **O, iyilik yapanlara bir yol gösterici ve bir rahmet olarak (indirilmiştir).**

Bu ayetlerde iyi davranan ve salih amel işleyenlerin üç niteliği zikredilir. a) Namaz kılmak, b) Zekât vermek, c) Ahirete inanmak. Ayette geçen ihsan bir hadiste şöyle tarif edilir: "Allah'ı görüyormuşsun gibi, O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir." (Buhârî, Tefsîru sure, 31/2, İmân, 37; Müslim, İmân, 57).

4- **O kimseler namazı kılarlar, zekâtı verirler ve onlar ahiret gününe kesin olarak iman ederler.**

5- **İşte bunlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erecek olanlar da işte bunlardır.**

6- **İnsanlardan kimi de vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence konusu yapmak için, boş sözü satın alırlar. İşte bunlar için alçaltıcı bir azap vardır.**

Ayetteki "lehve'l-hadîs" (eğlence sözü), A. İbn Mes'ud'a göre "şarkı", Hasan el-Basrî'ye göre, "şarkı ve çalgı" anlamına gelir. Kısaca insanı oyalayan, işinden alıkoyan sözler, asılsız hikâye, masal, roman ve tarihi görüntülü efsaneler, güldürü sözleri gibi eğlendirici sözler bu kapsamdadır.

7- **Onun karşısında ayetlerimiz okunduğu zaman da sanki onları işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış gibi, büyüklük taslayarak yüz çevirir. İşte onu, acı bir azap ile müjdele!**

8- **Fakat iman edip, salih ameller işleyenlere gelince, onlar için nimet cennetleri vardır.**

9- **Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Bu, Allah'ın gerçek bir vaadidir. O mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

10- **O, gökleri direksiz yaratmıştır, onları görebiliyorsunuz. Yeryüzüne de, sizi çalkalar diye ağır baskılar (sabit dağlar) bırakmış ve orada her türlü canlıdan üretmiştir. Hem biz gökten bir su indirdik de, onunla orada her güzel türden bitkiler yetiştirdik.**

Allah gökleri gözle görülür bir direk olmadan yükseltmiş, üstünde yaşayanları sarsmaması için yere yüksek dağlardan kazıklar çakmış, yerde her türlü canlıyı yaratıp yaymış, gökten su indirip her çeşit çifti bitirmiştir. Göklerin görünmeyen direkleri "çekme ve itme gücü" olmalıdır.

11- **İşte bu, Allah'ın yarattığıdır. Haydi gösterin bakalım bana, O'ndan başkaları ne yaratmıştır? Doğrusu o zalimler, apaçık bir şaşkınlık içindedirler.**

12- **Andolsun ki, biz Lokman'a, "Allah'a şükret!" diye hikmet verdik. Her kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.**

Lokman İbn Bâurâ, Eyyub'ün (as) kız

kardeşinin veya teyzesinin oğludur. Uzun ömür yaşamış, sanat sahibi imiş, Dâvud'a (as) yetişmiş, ondan önce fetva verirken, hatta İsrail oğullarına yargıçlık yaparken, Hz. Dâvud'tan ilim alınca, fetva vermeyi bırakmıştır. Kimileri peygamber olduğunu söylemişse de, çoğunluğa göre o bir hikmet sahibi (hakîm) bilge kişidir (Hikmet için bk. Bakara, 269).

13- **Hani bir zaman Lokman oğluna öğüt vererek demişti ki: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah'a ortak koşmak (şirk), elbette büyük bir zulümdür."**

13-19 arası ayetlerde Lokman'ın oğluna olan 10 öğüdü şunlardır: 1) Allah'a ortak koşma. 2) Ana babaya iyilik et ve meşrû isteklerinde onlara itaat et (krş. Ankebut 8). 3) Yerde ve gökte hardal tanesi kadar bir iyilik veya kötülük Allah'ın bilgisi dışında kalmaz. 4) Namaz kıl. 5) İyiliği emret ve kötülükten men etmeğe çalış. 6) Başına gelenlere sabret. 7) İnsanları küçümseyip onlardan yüz çevirme. 8) Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. 9) Yürüyüşünde ölçülü ol. 10) Konuşurken sesini alçalt.

14- **Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu zayıflık üstüne zayıflıkla taşıdı. Onun sütten ayrılması da iki yıl içindedir. (İşte bunun için) bana, ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır.**

15- **Bununla birlikte, ananla baban hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin ve bana yönelen kimselerin yolunu tut! Sonra dönüşünüz bana olacak, ben de size, yaptıklarınızı haber vereceğim."**

16- **(Lokman, oğluna öğüt vermeye devam ederek dedi ki): "Yavrucuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde gizlense, yine de Allah onu getirir mizanına koyar. Çünkü Allah, en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır."**

17- **"Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret! Çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir!"**

18- **"Hem insanlara karşı böbürlenip kibirlenme ve yeryüzünde çalımla yürüme! Çünkü Allah övünen, kurulup kasılan hiç kimseyi sevmez."**

19- **"Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini herhalde eşeklerin sesidir!"**

20- **Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, gizli ve açık olarak nimetlerini üzerinize yaymıştır. Bununla birlikte insanlar içinde öylesi var ki ne bir ilme ne bir mürşide ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanarak Allah hakkında mücadele ediyor!**

İbn Abbas'a göre, bu ayetteki açık nimet, İslam ve Kur'an, gizli nimet ise bir takım gizli günahların affedilmesidir. Günlük hayatta farkında olarak veya olmayarak iki namaz arasında işlenen küçük günahların namaz kıldıkça kendiliğinden affedilmesi, hac yapanın Arafat vakfesi ile ömür boyu işlediği bu gibi günahların silinip gitmesi gibi nimetler bu niteliktedir.

21- **Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun!" denildiği zaman, "Hayır, biz atalarımızı neyin üzerinde bulduksa onun ardınca gideriz" diyorlar. Ya şeytan onları çılgın ateş azabına davet ediyor olsa da mı?**

22- **Oysa her kim iyilik yaparak sırf Allah'a yönelirse, o gerçekten en sağlam kulpa yapışmış olur. Çünkü bütün işlerin sonu Allah'a dayanır!**

Bu ayetlere göre, özünü Allah'a teslim edip güzel işler yapan kimseler sağlam bir kulpa tutunmuş olurlar. Her şey, sonunda Allah'a döner ve son hüküm O'na aittir. Hz. Peygamber'den, inkâr edenler için üzülmemesi istenir.

23- **Kim de inkâr ederse, artık onun inkârı seni üzmesin. Onlar dönüp bize gelecekler, o vakit biz onlara bütün yaptıklarını haber vereceğiz. Gerçekten Allah, bütün kalplerin özünü bilir.**

24- **Biz onları biraz yararlandırır, sonra da kendilerini ağır bir azaba zorlarız.**

25- **Andolsun ki onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Allah!" diyecekler. "Allah'a hamd olsun!" de. Ama onların çoğu bilmezler!**

Mekke müşriklerine, gökleri ve yeri kimin yarattığı sorulsa, "Allah" diye cevap verecekleri belirtilir. Durum böyle olunca yalnız Allah'ı övmek ve O'na kulluk etmek gerekmez mi?

26- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Gerçekten Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.**

27- **Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de mürekkep olsa ve ona yedi deniz daha eklense, yine de Allah'ın sözleri yazmakla tükenmez. Gerçekten Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Benzer bir ayet şöyledir: De ki: "Rabbimin sözleri için, denizler mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden, denizler tükenirdi. Hatta bir o kadarını daha getirip katsak bile." (Kehf, 108).

28- **Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Gerçekten Allah her şeyi işitir, görür.**

29- **Görmedin mi ki, Allah geceyi gündüze sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor. O, Güneş ile Ay'ı da buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

30- **Bu böyledir, çünkü Allah gerçeğin ta kendisidir. İnsanların O'ndan başka taptıkları ise, hiç şüphe yok ki batıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok büyüktür.**

31- **Görmedin mi ki gemiler, size ayetlerinden bazısını göstersin diye, Allah'ın nimetiyle denizde akıp gidiyor. Şüphe yok ki bunda çok sabredenler, çok şükredenler için nice ibretler vardır!**

32- **Onları kara bulutlar gibi bir dalga sardığı zaman, dini yalnız kendisine halis kılarak Allah'a dua ederler. Sonra karaya çıkardığı vakit, içlerinden orta yolu tutan da olur. Bizim ayetlerimizi, çok nankör hainlerden başkası bilerek inkâr etmez!**

Ayette, "Orta yolu tutan" ifadesi, "şükredici olan" anlamına da elverişlidir. Bu ayetin Ebu Cehil'in oğlu İkrime hakkında indiği nakledilmiştir. İkrime, Mekke fethedilince deniz yoluyla kaçmak istemiş, ancak şiddetli bir fırtınaya tutulunca, pişmanlık duyarak, Resulullah'a varıp af dileyeceğine dair söz vermiş ve dönüşünde Müslüman olmuştur.

33- **Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. O halde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı (şeytan) sizi Allah'a güvendirerek kandırmasın!**

Ahiret günü herkes önce kendini kurtarmaya çalışacaktır. Bu yüzden ne babanın oğluna ne de oğlun babasına bir faydası olur. "O gün ne mal ne de oğullar yarar verir. Ancak Allah'a temiz kalble gelen yarar görür." (Şuarâ, 88, 89). "İşte o gün kişi kaçar, kardeşinden, anasından babasından, eşinden ve oğullarından" (Abese, 34-36).

34- **Şüphesiz ki, Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.**

Beş bilinmeyen şey: a) Kıyamet'in kopma zamanı. b) Yağmurun yağması. c) Rahimlerde olan. d) Yarın ne kazanılabileceği. e) Kişinin öleceği yeri. Bunlara "mugayyebât-ı hamse" denir.

Bu ayetin bir soru üzerine indiği rivayet edilmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', XIV, 83).

58- SEBE' SURESİ

Sebe' suresi 54 ayettir. Mekke'de inmiştir. Yalnız 6. ayeti Medine'de inmiştir. Kıyamet ve ahiretin halleriyle ilgili ayet-i kerimelerin inmesi üzerine Kureyş'in ileri gelenlerinin bunu yalanlayıp alay konusu ettikleri, bunun üzerine bu surenin nazil olduğu nakledilmiştir (Alûsi, Rûhu'l-Ma'anî, XXII, 102-103). 15. ayetten itibaren Sebe' halkının durumu örnek verilerek anlatıldığı için sureye bu isim verilmiştir. Sebe' halkı, Yemen civarlarında yaşamıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hamd, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah'a mahsustur. Hamd, ahirette de O'na mahsustur. O, tam hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.**

2- **Yere ne giriyor ve ondan ne çıkıyor, gökten ne iniyor ve ona ne çıkıyorsa (Allah) hepsini bilir. O, çok merhametlidir, çok bağışlayandır.**

3- **O inkârcılar, "Bize Kıyamet saati gelmez!" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbim hakkı için Kıyamet size mutlaka gelecektir. O'nun ilminden göklerde ve yerde zerre kadar bir şey gizli kalmaz. Çünkü bundan daha küçük, daha büyük ne varsa, hepsi şüphesiz apaçık bir kitaptadır!**

4- **Çünkü Allah iman edip iyi ameller işleyenlere mükâfat verecektir. Onlar için bir mağfiret ve bol rızık vardır.**

5- **Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için çalışanlara gelince; onlar için pek kötü ve acı bir azap vardır.**

6- **Kendilerine ilim verilmiş olanlar, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu; mutlak üstün ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna ilettiğini bilirler.**

"Kendisine ilim verilenler" için; sahabe ve onları izleyen müminler veya Abdullah ibn Selâm, arkadaşları ve Selman gibi yorumlar yapılmıştır.

Nitekim İran'dan Anadolu'ya, oradan Suriye'ye giden Selman, orada Hristiyan din adamları arasında bu dinin eğitimini almış ve bir Rahib'in verdiği bilgi sayesinde İslam'la buluşmuştur. Rahip ona şöyle demişti: "Bir peygamberin gelmesi yakındır. O, İbrahim'in dini üzere gönderilecek ve kavminin arasından hicret edecektir. O, hediye edilen şeyleri yer, fakat

sadaka kabul etmez. İki omuzu arasında nübüvvet mührü vardır. Görünce onu tanırsın. O ülkeye gidip ona katılmayı başarabileceğine inanıyorsan bunu yap." Bunun üzerine Selman bir kervanla Hicaz yoluna çıkmış, fakat yolda ihanete uğrayarak Kurayza oğullarından bir Yahudiye köle olarak satılmıştı. Hz. Peygamber hicret edip Medine'ye geldiği gün, daha Kuba'da iken Selman ona ulaşmış ve bir peygamber olduğuna kanaat getirmiştir (A. İbn Hanbel, V, 442-443; İbn Sa'd, Tabakât, IV, 77, 78).

7- **Böyle iken inkâr edenler şöyle dediler: "Siz ölüp, bedeniniz parça parça olduğu zaman, yeniden dirileceğinizi haber veren bir adamı, size gösterelim mi?"**

8- **"Acaba o, bir yalanı Allah'a iftira mı etti, yoksa kendisinde bir delilik mi var?" Hayır, ama ahirete inanmayanlar, derin bir sapıklıkla azap içindedirler.**

9- **Onlar gökten ve yerden önlerindekine ve arkalarındakine bir bakmazlar mı? Dilesek onları yerin dibine batırır ya da gökten üzerlerine parçalar düşürüveririz. Şüphesiz bunda, Allah'a yönelen her kul için ibret vardır.**

Allah'ın her şeye gücü yeter, o dilerse gökten parçalar düşürüp, insanları helak edebilir. Nitekim Eyke toplumu bu şekilde helâk edilmiştir.

10- **Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir fazilet verdik. "Ey dağlar onunla birlikte tesbih edin ve ey kuşlar!" dedik ve ona demiri yumuşattık.**

Yüce Allah Davud'a öyle güzel bir ses vermişti ki o tesbih ettiği, ilâhî okuduğu zaman dağlar onun sesiyle çınlar, kuşlar onun sesine katılırdı (bk. Enbiyâ, 79; Sâd, 18, 19). Ayrıca canlı cansız her şeyin Allah'ı tesbih ettiği bildirilir (İsrâ, 44).

11- **Bol zırhlar yap, biçimlemede ölçüyü gözet, dedik. Siz de iyi işler yapın, çünkü ben her yapacağınızı görmekteyim.**

12- **Süleyman'ın emrine de, sabah gidişi bir aylık yol, akşam dönüşü bir aylık yol olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır pınarını da ona sel gibi akıttık. Hem Rabbinin izniyle elinin altında cinlerden de çalışanlar vardı. Onlardan kim buyruğumuzdan çıkarsa, ona ateş azabından tattırırdık.**

Süleyman'ın (as), yaya yürüyüşü ile günde; sabah gidiş, 6 saat x 5 km = 30 km, 30 km x 30 gün = 900 km ve akşam da dönüş, 900 km olmak üzere, en azından, 1800 km'lik bir mesafeyi rüzgâr enerjisi ile katettiği anlaşılmaktadır (bk. Enbiyâ, 81; Sâd, 36).

13- **Onlar Süleyman'a mabetler, heykeller, havuzlar gibi çanaklar ve sabit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Davud hanedanı, şükür için çalışın! Ama kullarım içinde şükreden azdır!**

Süleyman'ın (as) bu muhteşem eserleri, o devirde Yüce Allah'ın yol göstermesi ve verdiği imkânlarla kurulan üstün bir medeniyete işaret eder.

14- **Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onlara onun ölümünü sezdiren olmadı. Ancak bir güve böceği onun dayandığı asasını yiyordu. Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde bekleyip durmazlardı.**

Hz. Süleyman namazda iken vefat edince, bedeni uzun süre bastonuna dayalı

olarak kalmış, cinler onu yaşıyor sandıkları için, önceki ağır ve meşakkatli işleri yapmağa devam etmişlerdi.

15- **Andolsun ki Sebe' kavmi için oturdukları yerlerde bir ibret vardır. Sağ ve soldan iki bahçe! "Rabbinizin rızkından yeyin de O'na şükredin! Çok güzel bir belde ve çok bağışlayan bir Rab!" (denildi).**

Sebe' kavmi, önceleri Güneş'e taparlarken, Kraliçe Belkıs yönetiminde Hz. Süleyman'ın buyruğuna girerek, ülkelerini kurtarmışlar ve ileri bir uygarlık kurmuşlardı. Merkezleri, Yemen'de Me'rib kenti idi.

Yemen'le Suriye arasında gerçekleşen Sebe'liler uygarlığı, ayette, "beldetün tayyibetün" (güzel bir belde) olarak anılmıştır ki, güzel bir tevâfuk olarak, Molla Câmi, bu ifadenin, ebced hesabıyla İstanbul'un fetih tarihi olan 857 H. ye işaret ettiğini ortaya koymuştur.

Ebced hesabında harflerin rakamsal değerleri şöyledir:

Elif: 1, Ba: 2, Cim: 3, Dal: 4, He: 5, Vav: 6, Ze: 7, Ha: 8, Tı: 9, Ya: 10, Kef: 20, Lam: 30, Mim: 40, Nun: 50, Sin: 60, Ayn: 70, Fe: 80, Sad: 90, Kaf: 100, Ra: 200, Şın: 300, Te: 400, Se (üç noktalı): 500, Hı: 600, Zel: 700, Dad: 800, Zı: 900, Gayn: 1000.

Bu gibi harf sayı değeri hesaplarıyla yıldızname bakımı, geleceğe ait kimi bilgilere sahip olma, efsun ve muskacılık yapma gibi çalışmalar da görülür.

16- **Ama onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini salıverdik ve o güzelim bahçelerini içinde buruk yemişli, ılgınlık ve biraz da sedir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik.**

Ebulfidâ tarihine göre, Me'rib seddini (baraj) Sebe' İbn Yeşcub yapmış ve uzak vadilerden, yetmiş kadar akarsuyun yönünü oraya çevirmişti (bk Elmalılı, Tefsir, VI, 359, 360).

17- **Nankörlük yaptıkları için onları böyle cezalandırdık. Bunu onlara nankörlüklerinin cezası yaptık. Biz çok nankörlük edenden başkasını cezalandırır mıyız?**

18- **Biz onlarla o bereket verdiğimiz kentler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik. Bunlar arasında düzenli geliş-gidiş düzenledik. (Kendilerine) "Buralarda gecelerce ve gündüzlerce güvenlik içinde gezip dolaşın!" (dedik).**

19- **Buna karşı onlar: "Ey Rabbimiz! Yolculuk mesafelerimizi uzaklaştır!" dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları efsanelere çevirdik ve darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için elbette ibretler vardır.**

20- **Andolsun ki, İblis onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı da, içlerinde müminlerden ibaret bir grup dışında hepsi ona uydular.**

21- **Halbuki İblis'in onlar üzerinde hiçbir zorlayıcı gücü yoktu. Ancak biz ahirete iman edeni, bu konuda şüphe içinde bulunandan ayırt edecektik. Senin Rabbin her şeyi gözetleyendir.**

22- **De ki: "Allah'ı bırakıp da tanrı olduklarını zannettiklerinize istediğiniz kadar yalvarın! Onlar ne göklerde ne de yerde zerre miktarı bir güce sahiptirler. Onların, bunlarda bir ortaklığı da yoktur. Allah'ın da onlardan bir yardımcısı yoktur."**

23- **Allah'ın huzurunda şefaat da fayda vermez. Ancak izin verdiği kimsenin ki müstesnadır. Sonunda kalplerinden korku giderildiği zaman, "Rabbiniz ne**

buyurdu?" derler. (Şefaat sahipleri de), "Gerçeği söyledi" derler. O, her şeyden yüce ve büyüktür!

Allah'ın huzurunda, ancak O'nun şefâat izni verdiği kimsenin şefâati fayda sağlar (bk. Bakara, 255; Enbiyâ, 28).

24- **De ki: "Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor?" De ki: "Allah! Öyleyse ya biz ya da siz mutlak bir hidayet üzerindeyiz veya apaçık bir sapıklık içindeyiz!"**

25- **De ki: "Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu tutulmazsınız; biz de sizin işlediklerinizden sorumlu olmayız."**

26- **De ki: "Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda adaletle hüküm verecektir. Çünkü asıl hüküm veren ve her şeyi bilen O'dur."**

27- **De ki: "Allah'a ortak kabul ettiklerinizi bana gösterin bakayım! Hayır, bunu yapamayacaksınız. Çünkü mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ancak Allah'tır."**

28- **Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Bu ayet İslam çağrısının evrensel olduğunu gösterir (bk. Cum'a, 3). "De ki: Ben sizin hepinize Allah'ın elçisiyim." (A'râf, 58).

29- **"Eğer doğru söylüyorsanız bu vaat ne zaman olacak?" diyorlar.**

Bu ayetler, Kur'an'ın tehdit ettiği azap ile alay eden ve: "Hani senin bizi korkuttuğun azap ne zaman gelecek, onun aslı yoktur!" diyenlere bir cevaptır.

30- **De ki: "Size vaat edilen öyle bir gündür ki, ondan ne bir an geri kalabilirsiniz ne de ileri geçebilirsiniz!"**

31- **İnkâr edenler, "Biz ne bu Kur'an'a inanırız ne de ondan öncekilere." dediler. Sen o zâlimler yakalanıp Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman, birbirlerine söz atarken bir görsen! Bir taraftan zayıf düşürülenler, büyüklük taslayanlara, "Siz olmasaydınız, biz mutlaka mümin olurduk!" derler.**

Mekke müşrikleri İncil, Tevrat, Zebur gibi semâvî kitaplardan haberdar oldukları halde dillerini anlamadıkları ve onları getiren peygamberler de kendi toplumlarından olmadığı için, toplum olarak Yahudi veya Hristiyan dinine girmemişlerdi. Diğer yandan onların ayette belirtilen sözü, bir kızgınlık sırasında söylemiş olmaları muhtemeldir.

32- **Diğer yandan büyüklük taslayanlar, zayıf düşürülenlere, "Size hidayet geldikten sonra, sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz!" derler.**

İnkârcılar, ahiret günü kendilerini bu duruma düşüren kimseleri suçlayarak: "Siz olmasaydınız biz inanırdık, bu duruma düşmezdik!" derler.

33- **Zayıf düşürülenler de büyüklük taslayanlara: "Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz" derler. Bunlar azabı görünce içten içe pişmanlık duyarlar. Biz de o inkâr edenlerin boynuna demir halkalar geçirmişizdir. Onlar sadece yaptıklarının cezasını çekiyorlardır.**

34- **Biz herhangi bir ülkeye uyarıcı bir peygamber gönderdiysek, mutlaka oranın refah ile şımartılmış olanları dediler ki: "Biz sizin gönderildiğiniz şeyleri tanımayız."**

Toplumlarda varlıklı ve şımarık kesim,

"Biz malca ve evlâtça güçlüyüz, Allah bizi sevmese bu kadar serveti ve gücü vermezdi, Allah bize azap etmez" derler ve dünyada böyle olduğu gibi, ahirette de Allah katında itibarlı kimseler olacaklarını sanırlar. Halbuki bu bir yanılgıdır.

35- **Ve yine dediler ki: "Biz malca da çoğuz, evlatça da. Bize azap edilecek değildir."**

36- **De ki: "Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, dilediğine kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler."**

Allah rızkı dilediğine bol verir, dilediğine kısar. Ancak rızkın bol veya kısıntılı verilmesi o kişinin Allah tarafından sevildiğini veya sevilmediğini göstermez.

37- **Halbuki sizi huzurumuza yaklaştıracak olan, mallarınız ve çocuklarınız değildir. Ancak iman edip salih amel işleyenler bunun dışındadır. İşte onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennet köşklerinde güven içindedirler.**

38- **Ayetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışanlara gelince, işte onlar Hakk'ın huzuruna azap içinde getirilirler.**

39- **De ki: "Gerçekten Rabbim kullarından dilediği kimseye rızkı genişletir, dilediğine de daraltır. Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. Çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır!**

Hadis: "Allah için harca ki, sana daha bol verilsin" (Buhârî, Tefsîr, 11, Nafakât, 1). "Ey Bilâl! Allah yolunda harca, Taht Sâhibinin malını eksilteceğinden korkma." (Bezzâr, Bilâl'den).

40- **O gün Allah, onların hepsini bir araya toplar, sonra meleklere: "Bunlar size mi tapıyorlardı?" der.**

Cinler gözle görülmeyen, gizli varlıklardır. Melekler de böyledir. Ancak melekler yüce varlıklardır, kötülük düşünmezler, onlardan insana kötülük gelmez. Cinlerin kötüleri olan şeytanlar, insanın içine attıkları kötü düşünce ve duygularla onu saptırmaya çalışırlar. İşte müşriklerin Allah'a ortak yaptıkları cinler, bu şekilde habis cinlerdi, melekler değildi. Fakat müşrikler onları melek sanarak, onların verdiği kötü telkinlere aldanıp onlara tapmışlardı.

41- **Melekler der ki: "Biz seni tenzih ederiz! Onlara karşı bizim koruyucumuz Sensin. Hayır onlar cinlere tapıyorlardı. Çokları onlara inanıyorlardı."**

42- **O gün birinizin diğerine ne yarar ne de zarar vermeye gücü yeter. Biz zulmedenlere: "Yalanlamakta olduğunuz ateş azabını tadın!" deriz.**

43- **Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "Bu, sadece sizi atalarınızın taptığından çevirmek isteyen bir adamdır." Ve yine şöyle dediler: "Bu, uydurulmuş yalandan başka bir şey değildir." İnkâr edenler de, gerçek kendilerine gelince: "Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir!" dediler.**

44- **Oysa biz, onlara ne okuyup inceleyecekleri kitaplar vermiştik ne de kendilerine senden önce bir uyarıcı göndermiştik!**

Allah Mekkelilere Hz. İsmail'den beri ne bir kitap ne de bir peygamber göndermiştir. Bu yüzden yaptıkları şirkler, bir kutsal kitap veya bir uyarıcı peygambere dayanmaz. Bunu kendileri uydurmuştur (krş. Fâtır, 24; Hud, 49; Secde, 3).

45- **Bunlardan öncekiler de (elçilerini) yalanladılar. Bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdir.**

Böyleyken, yine de elçilerimi yalanladılar. Ama benim de onları inkârım nasıl oldu?

46- De ki: "Size bir öğüt vereceğim: Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşünün! Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan önce sizi uyaran bir elçidir."

İbn Abbas'tan rivayete göre, bir gün Nebî (sav) Safâ tepesine çıkarak Kureyş'e şöyle seslenmişti: Size şu yakında düşman bulunduğunu söylesem, inanır mısınız? Evet, dediler. Peki ben ancak, çetin bir azabın öncesinde sizi uyaran bir peygamberim." (Buhârî, Tefsir, 34/2).

47- De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem o sizin olsun. Bilin ki benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O, her şeye tanıktır."

48- De ki: "Kuşkusuz Rabbim, gerçeği (dilediği kulun kalbine) atar, O, gaybleri çok iyi bilendir."

49- De ki: "Hak geldi; artık bâtıl ne bir şeyi başlatabilir ne de geri getirebilir."

Ayette "hak", İslam ve Kur'an demektir. Bâtıl da gerçek olmayan, puta tapıcılık, ateistliktir. Hakkın yanında batılın ayakta durması ve devam etmesi artık mümkün olmaz.

50- De ki: "Eğer ben saparsam ancak kendi zararıma sapmış olurum. Eğer doğru yolu bulursam, bu da Rabbimin bana vahyettiği (Kur'an) sayesindedir. Kuşkusuz O, çok iyi işiten, çok yakın olandır."

51- Dehşete düştükleri zaman onları bir görsen! Hiçbiri kurtulamaz, çünkü yakın bir yerden yakalanmışlardır.

Küfür ehlinin dehşete düştükleri zaman, ya ölüm anı ya da kabirlerinden kalkış vaktidir.

52- O zaman: "Şimdi O'na inanıyoruz!" derler. Ama uzak bir yerden onu (imanı) nasıl alabilsinler?

53- Oysa daha önce onu inkâr etmişlerdi, uzak yerden, gayba atıp tutuyorlardı.

54- Tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi kendileriyle (iman etme) istekleri arasına perde çekilmiştir. Doğrusu onlar derin bir kuşku içindedirler.

Küfür ehlinin ahiretteki arzu ve beklentisi, o günkü imanlarının yarar sağlaması ve böylece cennete girebilmek, bu olmadığı takdirde yeniden dünyaya dönerek, iyi amellerle cenneti hak etmektir.

59- ZÜMER SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 75 ayettir. 52-54. ayetler Medine'de inmiştir. Zümer; zümreler, topluluklar demektir. Allah'a şirk koşanların topluluklar şeklinde cehenneme atılacağını, müminlerin ise topluluklar şeklinde cennete gireceğini anlatan ayetlerinden dolayı sureye bu isim verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Bu kitabın indirilişi mutlak üstün, tam hikmet sahibi Allah tarafındandır.

2- Şüphesiz ki biz sana kitabı gerçek olarak indirdik. Onun için dini yalnız kendisine hâlis kılarak Allah'a ibadet ve kulluk et.

3- İyi bil ki, hâlis din ancak Allah'ındır. O'ndan başka birtakım dostlar edinenler de şöyle demektedirler: "Biz onlara sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." Şüphe yok ki Allah, onlar arasında, ayrılığa düştükleri

şeylerde hükmünü verecektir. Herhalde yalancı ve nankör kimseyi Allah doğru yola çıkarmaz!

Ayette geçen "kâzib" yalancı, "keffâr" ise nankör demektir. Yalancı ve nankör kimse, seçme yeteneğini iyi yolda kullanmadığı sürece, Allah onu doğru yola iletmez. Ama niyetini düzeltir, aklını kullanır ve seçimini iyi yolda yaparsa, Allah onu doğru yola iletir.

4- Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. Ama O, bundan münezzehtir. O, tek ve kahredici güce sahip olan Allah'tır.

5- O, gökleri ve yeri gerçek olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üstüne sarıyor, gündüzü de gecenin üstüne sarıyor. Güneşi ve Ay'ı buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye kadar akıp gitmektedir. Dikkat edin! O, mutlak üstündür, çok bağışlayandır!

Allah gökleri ve yeri gerçek olarak yaratmıştır. Bu varlıklar âlemi boş yere yaratılmamış, bir hikmet uyarınca yaratılmıştır. Kâinat bir hayal değil, bir gerçektir.

Ayetteki "takvîr" ip yumağı gibi bir şeyi birbiri üstüne sarmak, dolamak demektir.

6- O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra onun eşini de ondan var etti. Sizin için yumuşak başlı hayvanlardan sekiz çift indirdi. Sizi, annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz Allah budur. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da çevriliyorsunuz?

Ayette Allah'ın, insanı bir tek nefisten yarattığı, o nefsin eşini de kendisinden var ettiği belirtilir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre, bu tek nefis Hz. Âdem olup, insan nesli onun yaratılması ile başlar.

7- Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte kulları için küfre razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur. Hiçbir günahkâr da başkasının günah yükünü çekecek değildir. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O, yapmakta olduğunuz şeyleri size haber verecektir. Çünkü O, bütün göğüslerde olanı bilir.

8- İnsana bir sıkıntı dokunduğu vakit, hemen bütün gönlünü vererek Rabbine dua eder. Sonra kendi katından Rabbi ona bir nimet verdiği zaman, önceden O'na dua ettiğini unutur da O'nun yolundan saptırmak için, Allah'a ortaklar koşmağa başlar. De ki: "İnkârınla biraz eğlen bakalım! Çünkü sen cehennem halkındansın!"

9- Yoksa o, gece saatlerinde kalkıp secdeye kapanan, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi olur mu? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır."

Bu ayette ilim edinmeye, araştırma yapmaya ve aklını kullanmaya teşvik vardır. Nitekim ilk inen ayetlerin, "oku" ile başlaması anlamlıdır. "Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! İnsana kalemle yazı yazmasını öğretip, ona bilmediklerini öğreten Rabbin, sonsuz kerem sahibidir." (Alak, 1-5).

Kur'an'da "ilim" sözcüğü 105 yerde geçer, bu kökten gelen diğer sözcüklerle birlikte bu sayı 859'a ulaşır. Akıl, fikir ve zikir gibi sözcükler de buna eklenirse, İslam'ın bilime ve aklı kullanmaya ne kadar önem

verdiği anlaşılır (bk. Fâtır, 28; Mücâdele, 15).

10- **De ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkun! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir."**

Ayetteki "Allah'ın arzı geniştir." cümlesi, müminin dünyanın herhangi bir ülkesine yerleşebileceğine işaret eder. Diğer yandan mal, can, ırz güvenliği ve inanç özgürlüğü kalmayan bir ülkeden, bu haklara saygı duyulan başka bir ülkeye hicret etmek gerekli olur.

11- **De ki: "Bana, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak, O'na kulluk etmem emredildi."**

Yukarıdaki ayetler Mukatil'e göre Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e: "Babalarının dini olan putperestliğe niçin uymadığını, oysa onların Lât ve Uzza'ya taptıklarını" söylemeleri üzerine inmiştir. Bazı Müslümanların Habeşistan'a hicret etmeleri, bu ayetlerin inmesinden sonra olmuştur.

12- **"Yine bana Müslümanların ilki olmam emredildi."**

13- **De ki: "Eğer ben Rabbime isyan edersem, o büyük günün azabından korkarım."**

14- **De ki: "Ben dinimi Allah'a hâlis kılarak yalnız O'na kulluk ederim."**

15- **"O halde siz de O'ndan başka, dilediğinize kul olun!" De ki: "Asıl ziyana uğrayanlar, Kıyamet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokacak olanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık ziyan budur!"**

16- **Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında ateşten tabakalar vardır. İşte Allah kullarını bu şekilde korkutuyor. Ey kullarım! O halde yalnızca benden korkun!**

17-18- **Tagut'a kulluk etmekten kaçınıp da yalnız Allah'a yönelenlere müjde vardır. Haydi müjdele kullarımı! Onlar ki sözü dinlerler ve sonra da en güzeline uyarlar! İşte onlar Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerdir. İşte temiz akıl sahipleri de bunlardır!**

Tagut; Allah'ı bırakıp kendisine tapılan kişi veya putlar demektir (bk. Bakara, 257; Nisa, 60).

İnanan kişinin sözün en güzeline uyması vâciple, mendup arasında kalınca, vacibi; mubahla mendub arasında kalınca da mendubu tercih etmesiyle olur.

19- **Hakkında azap hükmü gerçekleşmiş kimseyi, o ateşte olan kimseyi sen mi kurtaracaksın?**

Cehennemlik oldukları kesinleşmiş olanlar; dünyada kendi akıl ve seçme yeteneklerini kötüye kullanmış ve cehennemlik olmayı hak etmiş kişilerdir.

20- **Fakat o Rablerinden sığınıp korunanlar için, altlarından ırmaklar akan, üst üste yapılmış yüksek köşkler vardır. Bu, Allah'ın verdiği sözdür. Allah verdiği sözden caymaz.**

Ayetteki guref, gurfenin çoğulu olup, oda, cennet konağı, cennet köşkü demektir (bk. Ankebut, 58).

21- **Görmedin mi ki, Allah gökten bir su indirip, onu yeraltındaki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekin çıkarmaktadır. Sonra bu ekin olgunlaşıp sararır. Sonunda onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda temiz akıl sahipleri için bir öğüt vardır!**

22- **Allah, kimin göğsünü İslam'a açmışsa, o Rabbinden bir nur üzerinde**

değil midir? Artık Allah'ı anma konusunda, kalpleri katılaşmış olanların vay haline! İşte bunlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.

A. İbn Mes'ûd'un, Hz. Peygamber'e "göğüs nasıl açılır?" sorusuna o: "Nur girince kalp açılır, genişler" demiş. "Bunun belirtisi nedir?" sorusuna ise: "Ahirete yönelmek, dünyadan uzak durmak, ölüm gelmezden önce ölüme hazırlanmak" diye cevap vermiştir (İbn Merdeveyh'ten, Fethu'l-Kadîr, IV, 460).

23- **Allah, sözün en güzelini ikizli, birbiriyle uyumlu bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu kitabın etkisinden derileri ürperir. Derken hem bedenleri ve hem de kalpleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Allah'ın hidayet rehberidir. Dilediğini onunla doğru yola çıkarır. Ama Allah, kimi de doğru yoldan saptırırsa, artık ona yol gösteren olmaz.**

Ayetteki "müteşâbihen"; güzellikte, hikmette, hükümde, sağlamlıkta birbirine benzemesi, birbirini onaylaması demektir. "Mesânî"; ikizli, ikişerli demektir. Yani hükümleri, öğütleri ve kıssaları ikilenir, pekiştirmek için tekrarlanır veya okunuşu tekrar edilir (bk. Kurtubî, Câmi', XV, 249; Elmalılı, VI, 490, 491).

Kur'an okunurken susup dinlemek gerekir. "Kur'an okunduğunda, ona kulak verin ve sessiz olun ki merhamet olunasınız!" (A'râf, 204).

24- **O halde Kıyamet günü zâlimlere: "Tadın bakalım kazanıp durduklarınızı!" denilirken, yüzünü o kötü azaptan korumaya çalışan kimse ne olur?**

25- **Onlardan öncekiler de yalanladılar da azap, kendilerine beklemedikleri bir yerden gelivermişti.**

26- **Böylece Allah onlara rezilliği dünya hayatında tattırmıştı. Elbette ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bilselerdi!**

27- **Yemin olsun ki, bu Kur'an'da insanlara her türlüsünden temsil getirdik. Umulur ki onlar düşünüp öğüt alırlar.**

28- **Pürüzsüz Arapça bir Kur'an (indirdik ki, Allah'ın azabından) korunsunlar.**

Kur'an'ın Arapların ana dilinde inmesi anlaşılmasını sağlamak içindir (Yusuf, 2). Günümüzde Arapça bilmeyenlerin, kendi dillerine çevrilen Kur'an tercüme ve meallerinden, ondaki bilgi ve hükümleri öğrenmesi gerekir. Ancak, namazda okuyacak kadar sure ve ayetleri öğrenmeye çalışmak her müminin görevidir (bk. Serahsî, Mebsût, I, 36, 37; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, I, 51; VIII, 7).

29- **Allah şöyle bir misal verdi: Bir adam (köle) var, birbiriyle çekişen birçok ortaklara ait. Bir adam da var ki, selâmetle bir kişiye ait. Bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd yalnız Allah'a mahsustur. Ama pek çokları bilmezler!**

Ayette geçimsiz ve uyumsuz ortaklarla iş yapmak yerine, uyumlu ve güvenli ortaklığa, ya da tek başına ticaret yapmağa teşvik vardır.

30- **Sen elbette öleceksin, onlar da elbette ölecekler.**

31- **Sonra siz, Kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda birbirinizle davalaşacaksınız!**

32- **Artık şu kimseden daha zalim kim olabilir ki, Allah hakkında yalan söylemiş ve kendisine geldiği zaman gerçeği yalan saymıştır? Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?**

33- **Doğruyu getiren ve onu tasdik**

edene gelince; işte onlar kötülükten sakınan kimselerdir!

34- **Onlara, Rablerinin katında dilekleri her şey vardır. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır!**

35- **Çünkü Allah, onların yaptıkları amelin en kötüsünü bile kefaretle örtüp, işlemekte oldukları güzel amellerin en güzeline göre mükâfatını verecektir.**

36- **Allah, kuluna yeterli değil midir? Onlar seni Allah'tan başkasıyla korkutuyorlar. Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, artık ona doğru yolu gösteren olmaz.**

Mekke müşrikleri Hz. Muhammed'i, ilâh edindikleri putlarla korkutmak istiyorlardı. "Tanrılarımızı kötüleme, sonra onlar seni çarpar!" gibi sözler söylüyorlardı.

37- **Her kime de Allah hidayet verirse, artık onu da doğru yoldan saptıran olmaz. Allah, mutlak üstün ve intikam sahibi değil midir?**

38- **Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette, "Allah" derler. De ki: "O halde gördünüz Allah'tan başka çağırdıklarınızı! Eğer Allah bana bir zarar vermek isterse, onlar O'nun vereceği zararı giderebilirler mi? Ya da Allah, bana bir rahmet vermek dilerse, onlar O'nun vereceği rahmeti tutabilirler mi?" De ki: "Allah bana yeter. O halde güvenenler, ancak O'na güvenip dayansınlar."**

Bir kimsenin dünyada kendisine düşen görevi tam olarak yaptıktan sonra, sonucu Allah'tan beklemesine "tevekkül" denir. Çünkü bütün tedbirler alınmasına ve kendimize düşeni tam olarak yapmamıza rağmen, kimi zaman olumsuz sonuçla karşılaşılır. Kişi tohumu eker, çapalama, gübreleme ve sulama gibi tarımın gerektirdiği bütün işleri yapar, fakat son anda gelen bir dolu, sel baskını gibi bir afet bütün ürünü mahvedebilir. Burada verilen emekle orantılı bir sonuç için, Allah'a güvenip dayanmak kişiye huzur ve sükunet verir. Hayrın, şerrin, kârın, zararın Allah'tan olduğunu bilir.

39- **De ki: "Ey kavmim! Haliniz üzere çalışın. Ben de kendi halime göre çalışıyorum. Artık ileride bileceksiniz!"**

Ayetlerde Hz. Muhammed'e hitaben, müşriklerin ellerinden geleni yapmalarını, yakında kimin perişan olacağını birlikte göreceklerini söylemesi emrediliyor. 40. ayetteki "alçaltıcı azap" için, "Bedir savaşı bozgunu", sürekli azap için de, "Cehennem azabı" yorumu yapılmıştır.

40- **"O alçaltıcı azap kime geliyor ve kalıcı azap kimin üzerine iniyor!"**

41- **Biz sana Kitab'ı insanlar için hak ile indirdik. Artık kim doğru yola gelirse, bu kendi lehinedir. Kim de saparsa, sırf kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin.**

42- **Allah o canları, öldükleri zaman, ölmeyenleri uykuları sırasında alır. Sonra kendisine ölüm hükmü verdiklerini alıkoyar, diğerlerini belirli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir kavim için nice ibretler vardır!**

Ayette, ölüm uykuya benzetilmiştir. Çünkü uykudaki kimse tıpkı ölüler gibi, temyizden ve tasarruf gücünden yoksundur. Ölüm ve uyku sırasında canları bedenlerden alan Allah'tır. Allah, ruhun en yüksek vasfı olan bilinç ve iradeyi alınca, beden bir şeyden habersiz kalır. Ölme vakti gelenin ruhunu tutar, onu bir daha bedenine göndermez. Ölmemiş, fakat uyumuş olanın ruhunu ise yeniden bedenine döndürür. Bilinç ve iradenin döndüğü beden, normal yaşamını

sürdürür. Yukarıdaki ayet, bedenden ruhu alanın melek (Azrail) olduğunu bildiren En'âm, 60 ve Secde, 11 gibi ayetlerle çelişmez. Çünkü melek de, ruhu Allah'ın buyruğu ile alır. Buna göre, asıl canı alan Allah'tır.

43- **Yoksa onlar Allah'tan başka bir takım şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Onlar, hiçbir şeye güç yetiremeseler ve akıl erdiremeseler de mi? (böyle yapacaksınız)."**

44- **De ki: "Şefaat bütünüyle Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra O'na döndürülüp götürüleceksiniz!"**

Şefâat; bir kimsenin bağışlanmasını istemek, onun adına ricada bulunmak demektir. Dini bir terim olarak ise; dünyada işlenen kimi günahların affedilmesi ve cezadan muaf tutulması için bir kimsenin ahirette başkası adına Allah'tan af dilemesidir. Hadis: "Her peygamberin bir duası vardır. Ben ise duamı Kıyamet gününde ümmetime aracılık için saklamak istiyorum." (Buhârî, Deavât, 1, Tevhîd, 31; Müslim, İmân, 86). Kıyamet günü peygamberler yanında, veli, şehid ve bildikleri ile amel eden iman ve ihlas sahibi âlimler gibi Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmış kimselere de şefâat etme izni verilebileceği bildirilir (bk. Bakara, 255; Yunus, 3; Meryem, 87; Tâhâ, 109; Zuhruf, 86; Enbiyâ, 27, 28; Buhârî, Cihâd, 189; Müslim, İmâre, 6).

45- **Böyle iken Allah bir olarak anıldığında, ahirete inanmayanların kalpleri daralır. Ama Allah'tan başkaları anıldığı zaman hemen yüzleri güler.**

46- **De ki: "Ey gökleri ve yeri yoktan var eden, görülmeyeni ve görüleni bilen Allah'ım! Görüş ayrılığına düştükleri konularda, kullarının arasında ancak sen hüküm verirsin!"**

47- **Eğer yeryüzünde bulunanların hepsi ve bir o kadarı zulmedenlerin olsaydı, Kıyamet gününde, başlarına gelecek o kötü azaptan kurtulmak için, onu mutlaka feda ederlerdi. Ancak ne var ki hiç hesaba katmadıkları şeyler, Allah'tan karşılarına çıkmıştır.**

48- **Yaptıkları işlerin kötülükleri kendilerine görünmüş ve alay ettikleri şey onları çepeçevre kuşatmıştır.**

49- **İnsana bir zarar dokununca, bize dua eder. Sonra ona kendimizden bir nimet verdiğimizde: "Bu, bana bir bilgi sayesinde verildi!" der. Aslında bu bir sınamadır; ama onların çoğu bilmezler.**

İnsanlar bir zararla karşılaşınca bunu Allah'tan bilir, sıkıntıya düşünce duaya sarılır. Bolluğu ise kendine mal eder, bunun bir imtihan aracı olabileceğini düşünmez. Hadiste: "Mal, inançlı iyi kişinin elinde ne güzeldir!" buyurulur. Diğer yandan küfür ehline de "istidrac" olarak büyük servetler verilmiş olabilir. İşte insan çoğu zaman bunun farkına varmaksızın: "Bu serveti ben kendi bilgi, beceri ve çalışmamla kazandım" der. Oysa aynı bilgi ve beceri sahibi nice kişilerin, o mala sahip olamadığını göremez. Nitekim Karun da böyle bir duyguya kapılmış ve helâk olup gitmiştir (bk. Kasas, 76; Ankebût, 39).

50- **Onlardan öncekiler de aynı sözleri söylemişlerdi. Ancak kazandıkları şeyler, kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı.**

51- **Çünkü kazandıklarının kötülükleri kendi başlarına gelmişti. Bunlardan zulmedenlere de yaptıklarının kötülükleri erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.**

52- **Onlar: Allah'ın dilediğine rızkı bol bol verdiğini, dilediğine de daralttığını bilmiyorlar mı? Hiç kuşkusuz, bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır.**

53- **De ki: "Ey kendileri aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır."**

Kur'an'da günahkâr müminler için en ümit verici ayet budur. İbn Abbas'tan rivayete göre müşriklerden bir grup Hz. Muhammed'e gelerek çok cinayet işlediklerini ve çok zina yaptıklarını, kendileri için çıkış yolu olup olmadığını sormaları üzerine, önce Furkan 68 ve devamı ayetler, sonra da yukarıdaki ayet inmiştir (Buhârî, Tefsir, 39/1; bk. Nisa, 48). Buhârî ve Müslim'de 99 kişiyi öldürdükten sonra pişmanlık duyan kimsenin nasıl bağışlandığının anlatılması da Yüce Allah'ın mağfiretinin genişliğini gösterir (bk. Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Tevbe, 46, 47).

54- **"Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendinizi O'na teslim edin; çünkü azap geldikten sonra, size yardım edilmez!"**

55- **"Siz, hiç farkına varmadığınız bir sırada, başınıza ansızın inecek olan azap gelmezden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun."**

56- **(O gün) kişi şöyle diyecek: "Allah'a karşı işlediğim kusurdan dolayı, yazıklar olsun bana! Ben gerçekten alay edenler arasındaydım."**

57- **Yahut şöyle diyecek: "Eğer Allah bana doğru yolu gösterseydi, herhalde ben de sakınanlardan olurdum!"**

Ayetlerde Kıyamet günü azapla karşılaşan kişinin pişmanlıkla söylediği sözler nakledilir. "Allah beni doğru yola iletseydi, ben de sakınanlardan olurdum" diyerek özür beyan etmek ister. Yani işi kadere havale ederek, kaderim böyleymiş, benim yapabileceğim bir şey yoktu, demek ister. Oysa seçme ve karar verme aşamasında iradeye bir baskı yapılmaz. İradeli, azimli ve inançlı olarak hayırlı bir işe yönelen kimsenin, bunu yapmayı başarması, kararlılığı sayesindedir.

58- **Ya da azabı gördüğü zaman şöyle diyecek: "Keşke bana bir geri dönüş olsaydı da, ben de o iyilik yapanlardan olsaydım!"**

59- **(Ona): "Hayır, sana ayetlerim gelmişti de, sen onları yalanlamış, büyüklük taslamış ve inkârcılardan olmuştun!" (denir).**

60- **Hem o Kıyamet günü görürsün ki, Allah'a karşı o yalan uyduranların yüzleri kararmıştır! O büyüklük taslayanların kalacağı yer cehennemde değil mi?**

Allah hakkında yalan uydurmak kapsamına; O'na ortak koşmak, çocuk isnat etmek, O'nu lâyık olmayan sıfatlarla nitelendirmek gibi şeyler girer.

61- **Kötülükten sakınan muttakîleri ise Allah, başarılarından dolayı kurtuluşa erdirir. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler de.**

62- **Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şeye vekildir.**

"Allah her şeyin yaratıcısıdır" cümlesi, insanın bütün fiillerini de kapsar. Çünkü kul, bir iş yapmayı ister, ona karar verir, eğer bu iş Allah'ın iradesi ile de uyumlu ise fiil yaratılır ve kul onu yapmaya muvaffak olur. Ancak burada temel tercih noktası insanın üzerindedir (bk. En'âm, 102, 104).

63- **Göklerin ve yerin anahtarları**

O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar, ziyana uğrayacak olanlardır.

64- **De ki: "Ey bilgisizler! Şimdi siz bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?"**

65- **Andolsun ki, sana da senden öncekilere de şöyle vahy olundu: "Yemin olsun ki, eğer Allah'a ortak koşarsan, amelin mutlaka boşa gider ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun!"**

Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamayacağını açıkça bildirmiştir (bk. Nisa, 48). Ancak pişman olup tevbe etmek isteyenler için tevbe kapısı ölüm anına kadar açık tutulur (bk. Zümer, 53).

66- **"Hayır! Onun için yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol!"**

67- **Onlar Allah'ı gereği gibi anlayamadılar. Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun avucundadır. Gökler de kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzak ve çok yücedir!**

68- **Sûr'a üflenmiştir. Göklerde kim var, yerde kim varsa çarpılıp yıkılmıştır. Ancak Allah'ın dilediklerı müstesna. Sonra Sûr'a bir defa daha üflenmiştir. O anda bakarsın ki, onlar (kabirlerinden) kalkmış beklemektedirler!**

Sur; İsrafil'in (as) Kıyamet'in kopuş ve daha sonra yeniden diriliş sürecini başlatmak için üflediği sesli bir âlettir. Ayette, öldükten sonra diriliş, uykudan sonra uyanışa benzetilmiştir. Birinci Sûr'da Allah'ın izniyle ölmeyip kalanların; Cebrail, Mikail, Azrail, İsrafil veya arşı taşıyan melekler yahut Rıdvan melekleri, hûriler, cennet bekçisi Mâlik, cehennem bekçileri zebâniler olduğu belirtilmiştir.

Bu ayete göre Sûr'a üfürme ikidir. İlki ölüm için, ikincisi ise yeniden dirilme içindir. Ancak çoğunluk bilginler aşağıdaki ayete dayanarak buna ilk üfürme olarak "korku" üfürmesini de ekler. Böylece üfürme sayısı üç olur. "Sûr'a üfürüldüğü gün, Allah'ın dilediklerı dışında, göklerde ve yerde bulunanlar hepsi korkuya kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler." (Neml 87).

69- **(O gün) yeryüzü Rabbinin nuru ile parlamış, amel defterleri ortaya konulmuş, peygamberler ve şahitler getirilmiş ve aralarında adaletle hüküm verilmiştir. Hem onlara hiç haksızlık yapılmaz.**

Bu ayette "yeryüzü" mahşer olarak yorumlanırken, "kitap" da amel defteri veya Levh-i mahfûz olarak tefsir edilmiştir. Şahitler de peygamberlerin ümmetiyle melekler ve sâlih kişilerdir.

70- **Herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak verilmiştir. Allah onların yaptıklarını en iyi bilendir.**

71- **O inkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülür. Oraya varıp da, kapıları açıldığında cehennemin bekçileri onlara: "İçinizden size Rabbinizin ayetlerini okuyan, bu gününüzle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar da: "Evet geldi" derler. Ama artık kâfirler için azap sözü gerçek olmuştur.**

Küfür ehli bölük bölük cehenneme sevk edilirken cehennemin yedi kapısı vardır. Her kapıya onlardan bir bölüm ayrılmıştır (Hicr, 44).

72- **Onlara şöyle denilir: "İçinde ebedi olarak kalmak üzere cehennem kapılarından girin! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"**

73- **Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk**

edilirler. Sonunda oraya varıp da, kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara, "Selâm size, hoş geldiniz! Artık ebedi olarak içinde kalmak üzere girin buraya!" derler.

74- Onlar da: "Hamdolsun o Allah'a ki, bize verdiği sözü yerine getirdi ve dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna bizi vâris kıldı. Bak, o iyi amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!" derler.

75- Sen meleklerin de arşın çevresini kuşatarak, Rablerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adaletle hüküm verilir ve: "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!" denilir.

Surenin bu son ayetleri birçok Mekkî surede olduğu gibi bitiş üslubu taşır. Allah'ın adaleti ve övgünün yalnız O'na ait olduğu vurgusu ile sure sona erer. Surenin baş tarafında da dinin yalnız Allah'a ait olduğu vurgulanmıştı. Sonunda da benzer bir üslupla surenin başı ile sonu bütünleşmiştir.

60- MÜ'MİN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 85 ayettir. 56 ve 57. ayetler Medine'de inmiştir. Bu sureye ayrıca Gafir adı da verilmiştir. Bu sure, "Hâ-Mim"le başlayan ve arka arkaya nazil olan yedi surenin ilkidir (Diğerleri ise sırayla Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhan, Casiye ve Ahkaf sureleridir).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2-3- Bu kitabın indirilişi, mutlak üstün, her şeyi bilen, günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azabı şiddetli olan, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem dönüş ancak O'nadır.

4- Allah'ın ayetleri hakkında ancak inkâr edenler mücadele ederler. Şimdi onların şehirlerde gezip dolaşmaları seni aldatmasın!

Ayette Hz. Muhammed teselli edilerek, "Onların öyle şehir şehir dolaşıp gezmeleri, işlerini görmeleri seni imrendirmesin." denilir.

5- Onlardan önce Nuh'un kavmi ve onların ardından da çeşitli topluluklar (elçilerini) yalanlamışlardı. Her ümmet kendi peygamberini yakalamaya yeltendi. Onlar hakkın yerine batılı koymak için (boşuna) mücadele ettiler. Ben de onları kıskıvrak yakalayıverdim. O zaman benim cezam nasıl oldu?

6- İşte böylece o nankörlük eden kâfirlere Rabbinin azap sözü gerçek oldu. Onlar mutlaka cehennemliktirler.

7- Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na inanırlar ve iman etmiş olanların bağışlanması için şöyle dua ederler: "Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azabından koru!"

Hamele-i arş; arşın taşıyıcıları olan bu melekler rivayete göre dört olup, Hâkka suresinin 17. ayetine göre Kıyamet günü bunların sayısı sekize çıkacaktır. Arşı yüklenmeleri; onu koruma ve yönetme ile görevli olduklarını ifade eder ya da Cehab-ı Hakk'a yakınlıkları ve şerefleri yüzünden böyle anılmışlardır (bk. Zümer, 75).

8- "Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları da kendilerine

vaat etmiş olduğun Adn cennetlerine koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hikmet sahibi olansın!"

Yukarıdaki ayetlerde arşı taşıyan meleklerin müminler için yapacakları dua zikredilir. Bazı alimler meleklerin bu duasını delil getirerek meleklerin insanlardan üstün olduğunu söylemişlerdir. Çünkü melekler günah işlemez, istiğfara ihtiyaçları olmaz. Oysa peygamberler bile sürekli olarak Allah'tan mağfiret dilemişlerdir (bk. Mümin, 55; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 66).

9- **"Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona acımışsındır. İşte büyük kurtuluş budur!"**

10- **O inkâr edenlere şöyle seslenilir: "Elbette Allah'ın buğzu, sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyüktür. Çünkü siz imana çağrılıyordunuz da inkâr ediyordunuz!"**

Ayetteki ilk ölüm, doğmadan önceki ölü durum, ikinci ölüm ise, dünyadan ayrılırken olan ölümdür. İlk diriliş dünyadaki doğum, ikinci diriliş ise, öldükten sonraki diriliştir (bk. Bakara, 28). Cehennemdekilerin çıkış yolu araması, yeniden dünyaya dönüp kendilerine yeni bir şans tanınmasını istemeleridir. Bunu, ruhların yeni bir bedene geçişi (tenâsüh/reenkarnasyon) olarak yorumlamak uygun düşmez.

11- **Bunun üzerine kâfirler derler ki: "Ey Rabbimiz! Sen bizi iki defa öldürdün ve iki defa dirilttin. Şimdi günahlarımızı anladık, fakat çıkış için bir yol var mı?"**

12- **(Onlara denilecek ki): "Bunun sebebi şudur: Siz tek Allah'a davet edildiğiniz zaman inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca inandınız. Artık hüküm o yüce ve büyük olan Allah'ındır!"**

13- **Size ayetlerini gösteren ve sizin için gökten rızık indiren O'dur. Ancak Allah'a yönelen kimse düşünüp öğüt alır!**

Gökten inen rızık; yağmur, Güneş ve hava gibi, canlıların yaşaması için gerekli olan nimetlerdir.

14- **Öyleyse siz, inkâr edenlerin hoşuna gitmese de, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak hep O'na kulluk edin.**

15- **O dereceleri yükselten, Arş'ın sahibi olan Allah, o buluşma gününün dehşetini haber vermek üzere, kullarından dilediği kimseye buyruğu ile ruh (melek) indiriyor.**

"Dereceleri yükselten" ifadesi; gökleri birbiri üstüne kurup yükselten, dünyada kullarına yüce mertebeler veren, cennetteki makamlarını ve inananların sevap derecelerini yükselten anlamlarına yorumlanmıştır.

16- **Onlar o gün kabirlerinden meydana fırlarlar. Onlarla ilgili hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. "Bugün mülk kimindir?" (diye sorulur). "O tek ve kahredici Allah'ındır!" (denir).**

17- **Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün zulüm yoktur. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.**

18- **Onları yaklaşmakta olan o felâket günü konusunda uyar! O zaman yürekler gırtlaklara dayanmıştır, yutkunup dururlar. Zâlimler için ne sıcak bir dost ne de sözü dinlenecek bir şefâatçi vardır!**

"Âzifeh" yaklaşan anlamında Kıyamet gününün adıdır. Çünkü o gün zâlimlerin ne yakın bir dostu ne de sözü dinlenir bir şefaatçileri vardır. Müşriklerin, tanrı ile kendileri arasında şefaatçi olacağını sandıkları putları da bir yarar sağlamaz.

19- **Allah, gözlerin hâin bakışını da bilir, göğüslerin gizlediğini de.**

Allah gözlerin hâin bakışını bilir. Beden amellerinin en kapalısı ve anlaşılması en zor olanı gözle yapılan ameldir. Allah bunu bilince diğer bütün amelleri bilir, demektir.

20- **Allah adaletle hüküm verir. Onların Allah'tan başka taptıkları ise, hiçbir konuda hüküm veremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah'tır.**

21- **Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden önce gelenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksınlar! Onlar gerek kuvvetçe ve gerekse yeryüzündeki eserleri bakımından kendilerinden daha güçlü idiler. Öyle iken Allah onları günahları yüzünden yakalayıverdi. Onları, Allah'a karşı koruyacak biri bulunmadı.**

Mekkeliler ticaret için yazın kuzeye, Şam ve Mısır'a, kışın da daha çok Yemen tarafına seyahat eder ve yol üzerindeki harabeleri görürler, bunların eski helâk olan kavimlerin kalıntıları olduğunu işitirlerdi. Bu olaylardan ibret almaları isteniyor.

22- **Bunun nedeni şudur: Peygamberleri kendilerine apaçık delillerle gelmişler, fakat onlar inkâr etmişlerdi. Bu yüzden Allah da onları yakalayıverdi. Çünkü O, mutlak üstün, azabı şiddetli olandır.**

23- **Andolsun ki biz Musa'yı ayetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.**

Allah, Musa'yı mucizelerle ve açık bir yetki ile Firavun, Hâmân ve Karun'u uyarmak için göndermişti. Bu üç kişiden Firavun ve Hâmân, Kıptîlerin ileri gelenlerinden, Karun da zenginliği ile ünlü olup İsrail oğullarından idi. Karun, her ne kadar İsrail oğullarından ise de Firavun devletinde görevli olduğu için Firavun'un adamlarından sayılıyordu.

24- **Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Ama onlar: "Bu bir sihirbaz, bir yalancıdır" dediler.**

25- **Bunun üzerine Musa, tarafımızdan gerçeği getirdiğinde de: "Onunla birlikte iman etmiş olanların oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler. Ama o kâfirlerin tuzağı hep boşa çıktı!**

26- **Firavun dedi: "Bırakın beni de Musa'yı öldüreyim. O, Rabbine dua etsin! Çünkü ben, onun dininizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum."**

Ayetten, Hz. Musa'nın davetinin çevreye bir hayli yayıldığı, bu yüzden Firavun'un birden onu öldürmeye cesaret edemediği anlaşılmaktadır. "Beni bırakın onu öldüreyim!" sözü, Musa'yı koruyan ve savunan kimselerin bulunduğunu gösterir.

27- **Musa dedi: "Ben hesap gününe inanmayan her böbürlenen kişiden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığındım!"**

28- **Firavun ailesinden olup da, imanını gizleyen bir adam şöyle dedi: "Bir adamı; sırf: 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık delillerle gelmiştir. Hem o bir yalancı ise, çok sürmez, yalanı boynuna dolanır. Fakat doğru söylüyorsa, size yaptığı tehditlerin bir kısmı olsun sizin başınıza gelir! Şüphe yok ki, Allah aşırı giden bir yalancıyı doğru yola çıkarmaz."**

Hz. Musa'nın öldürülmesini istemeyen bu kişi Firavun'un ailesinden –bir rivayete göre amcaoğlu– olan ve imanını gizleyen kişi Sem'an, Harmil, Hazbil veya Hazkil adında biri olup Hz. Musa'nın sırf Allah'a inandığı için öldürülmesinin doğru olmadığını, eğer

o sözünde yalancı ise günahının kendi boynuna olacağı ve eğer doğru söylüyorsa ona karşı gelenlerin, onun sözünü ettiği belaların bir kısmına çarpılacaklarını söylemiş, ancak Firavun kendisinin doğru yolda olduğunda ısrar etmiştir.

29- **"Ey kavmim! Bugün mülk, ülkede üstünlüğü sağlamış kimseler olarak, elbetteki sizindir. Ama Allah'ın azabı bize gelip çatarsa, ona karşı bize kim yardım edebilir?" Firavun: "Ben size, sadece kendi görüşümü söylüyorum ve size doğru yolu göstermekten başka bir şey yapmıyorum" dedi.**

Firavun'un görüşü Hz. Musa'nın öldürülmesi yönündeydi. Kavmi ise: "Bu senin korkacağın bir kimse değildir. Onu öldürürsen, halkın kalbine kuşku sokmuş olursun" diyorlardı.

30- **Yine iman etmiş olan o adam dedi ki: "Ey kavmim! Ben üzerinize önceki toplumların (Azâbın) günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum."**

31- **"Nuh kavminin, Âd'ın, Semud'un ve onlardan sonrakilerin durumu gibi bir duruma düşmenizden korkuyorum. Allah, kulları için bir zulüm istemez."**

32-33- **"Ey kavmim! Ben size gelecek o çağrışma gününden korkuyorum. O gün arkanıza dönüp kaçacaksınız. Fakat sizi Allah'tan koruyacak olan yoktur. Allah kimi şaşırtırsa, artık ona bir yol gösteren bulunmaz!"**

34- **Andolsun ki, (Musa'dan) önce size delillerle Yusuf gelmişti. O zaman da onun size getirdiği gerçek hakkında kuşkulanıp durmuştunuz. Sonunda o ölünce de, "Bundan sonra Allah asla bir peygamber göndermez." dediniz. İşte aşırı şüpheci olanları Allah böyle şaşırtır.**

Ayette sözü edilen kişi, kimi müfessirlere göre; Hz. Yusuf'un torunu Yusuf İbn Efraim'dir. Ancak bunun Hz. Yakub'un oğlu Yusuf olduğu görüşü daha sağlamdır.

35- **Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın, Allah'ın ayetleri hakkında tartışırlar. Bu durum gerek Allah katında, gerek iman edenler yanında büyük bir nefretle karşılanır. İşte Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini böyle mühürler!**

36- **Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Bana bir kule yap ki, belki ben o yollara ulaşabilirim!"**

37- **"Yani göklerin yollarına ulaşırım da Musa'nın Tanrı'sını görürüm! Doğrusu ben onu yalancı sanıyorum." Böylece Firavun'a kötü işi süslü gösterildi de yoldan çıkarıldı. Çünkü Firavun planı hep boşa çıkar!**

Hâmân Firavun'un veziri olup, Firavun, kendisinden yüksek bir bina yapmasını, o binadan göklere doğru çıkıp, Musa'nın tanrısını görmek istediğini, aslında böyle bir tanrı olmadığını, Musa'yı yalancı sandığını söylemiş, böylece yoldan çıkmıştır. Hamdi Yazır'a göre, tuğladan yapılan bu yüksek kule bir rasathane olup, Firavun oradan gökleri gözetleyecek ve Musa'nın tanrısını göremediğini söyleyerek, halkı aldatmaya çalışacaktı (bk. Tâhâ, 50; Şuarâ, 26, 28).

38- **Yine o iman etmiş olan kimse dedi ki: "Ey kavmim! Bana uyun ki size doğru yolu göstereyim."**

Bu ayetlerde konuşan kişinin Hz. Musa olduğu yorumları yapılmışsa da, Firavun ailesinden, ona uyan bir inançlı kahraman olması görüşü daha doğrudur. İbn Abbas'a göre bu kişi Firavun'un baskı ve zulmü

artırması üzerine yardımcıları ve destekçileri ile birlikte dağa çekilmiş, mücadelesini oradan sürdürmüştür.

39- **"Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak geçici bir yararlanmadan ibarettir. Ahiret ise sürekli olarak kalınacak yerdir."**

40- **"Her kim bir kötülük yaparsa, ona onun benzeri kötülükten başka bir karşılık verilmez. Erkek veya kadın, her kim de mümin olarak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir."**

Kötülüğün karşılığı, misli kadar cezayı gerektirdiği gibi, güzel amelin karşılığının da amelin misli kadar olmasını gerektirir. Ancak, kuluna "ihsan" ederek, iyi amelin ecrini on katından yedi yüz hatta daha fazla katlayarak verebilir. Nitekim bir tohum eken on katını, yetmiş hatta yedi yüz katını alabilir.

41- **"Ey kavmim! Nedir bu hal? Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz!"**

42- **"Yine siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığım şeyleri, O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi, o mutlak üstün olana, o çok bağışlayan Allah'a çağırıyorum."**

43- **"Gerçek şu ki, sizin beni çağırdığınız şeyin, ne dünyada ne de ahirette bir davet hakkı vardır. Hepimizin dönüşü ancak Allah'adır. Şüphesiz o aşırı gidenler, işte onlar cehennemliktir."**

44- **"Siz benim size söylediklerimi yakında anlayacaksınız! Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Kuşkusuz Allah kullarını çok iyi görür."**

45- **Allah, o mümini onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu. Firavun'un ailesini ise o kötü azap kuşattı.**

46- **Onlar, sabah akşam ateşe arz olunurlar. Kıyamet kopacağı gün de: "Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun!" (denilir).**

Ayette, Firavun ve adamları için: "Sabah akşam ateşe sunulurlar." ifadesi ruhların ölmediğini dünya hayatı ile Kıyamet arasında kalan berzah hayatında nimet veya azap göreceğini gösterir. Burada ateşe sunulan beden değil ruhtur. Çünkü beden ölmüş ve toprağa karışmıştır. Yine bu ayetin sonunda, Firavun ailesinin Kıyamet günü de azabın en çetinine sokulacağı haber verilmektedir.

Hz. Peygamber, kişi kabre konulunca, Kabirde Münker ve Nekir adlı iki meleğin gelerek sorgulama yapacağını; a) Rabbin kimdir? b) Dinin nedir? c) Peygamberin kimdir? sorularına mümin kimsenin rahatlıkla cevap vereceğini; münkir ve münafıkların ise "Bilmiyorum, hatırlamıyorum" diyeceğini bildirmiştir." (Buhârî, Cenâiz, 68, 78).

Tâhâ 124'te geçen "maişeten danken" (dar geçim) den maksat, küfür ehlinin kabir azabı olarak tefsir edilmiştir (bk. Dârimî, Rikâk, 64; A. İbn Hanbel, III, 38). Bir hadiste; koğuculuk yapmanın ve tuvalette temizliğe dikkat etmemenin kabir azabına neden olacağı belirtilmiştir (bk. Buhârî, Cenâiz, 82; Müslim, İmân, 34).

47- **Hele onlar ateş içinde birbirleriyle tartışırlarken zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara derler ki: "Hani bizler size uymuştuk. Şimdi siz bizden bir ateş nöbetini savabilir misiniz?"**

48- **Büyüklük taslayanlar da şöyle derler: "Evet, hepimiz ateşin içindeyiz. Allah kulları arasında hükmünü vermiştir!"**

49- **Ateşte bulunanlar cehennem bekçilerine derler ki: "Rabbinize dua edin de, hiç değilse bir gün olsun bizden azabı biraz hafifletsin!"**

50- **Bekçiler de "Size peygamberleriniz açık delillerle gelmediler mi?" derler. Onlar: "Evet geldiler" cevabını verirler. Bekçiler: "Öyle ise, kendiniz dua edin!" derler. Kâfirlerin duası ise boşunadır!**

Kıyamet günü azapla karşılaşanlar cehennem bekçilerinden Allah'a dua etmelerini isterler. Bekçiler biz küfür ehline aracılık edemeyiz, diyerek, bu yardım teklifini reddederler.

51- **Biz peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde (Kıyamet'te) elbette yardım ederiz.**

Kıyamet günü getirilecek şahitler; melekler, peygamberler ve müminlerdir. Bunlar, peygamberlerin dinin hükümlerini tebliğ ettiklerine, küfür ehlinin ise bunları yalan saydıklarına tanıklık edeceklerdir.

52- **O gün zâlimlere özür dilemeleri fayda vermez. Artık lanet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır.**

53- **Andolsun ki Musa'ya o hidayeti verdik.**

54- **İsrail oğullarını da o kitaba (Tevrat'a) mirasçı kıldık ki, temiz akıl sahipleri için bir irşat ve bir hatırlatma olsun!**

55- **O halde sabret, çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Hem günahından dolayı istiğfar et ve akşam sabah Rabbine hamd ile tesbih et!**

Allah'ın verdiği söz; dostlarına yardım etmesi ve onları başarıya ulaştırmasıdır. Nitekim Hz. Musa, başlangıçta çok üstün durumda olan Firavun karşısında, Allah'ın yardımı ile üstün gelmiştir.

Kimilerine göre bu ayette kastedilen beş vakit namaz veya sabah ve akşam olmak üzere iki vakitte kılınan namazdır. Çünkü Mekke'de, beş vakit namaz farz kılınmazdan önce, Allah'ın elçisi, sabah ve akşam olmak üzere ikişer rekât farz namaz kılıyordu.

56- **Çünkü kendilerine gelen kesin bir delil olmaksızın Allah'ın ayetleri hakkında tartışanların göğüslerinde, asla yetişemeyecekleri bir böbürlenme vardır. Sen hemen Allah'a sığın. Çünkü her şeyi işiten ve gören O'dur.**

57- **Elbette göklerin ve yerin yaratılışı, insanları yaratmaktan daha büyüktür! Fakat insanların çoğu bilmezler.**

Öldükten sonra dirilmeyi mümkün görmeyenlere, gökleri ve yeri yaratmanın, insanları yeniden yaratmaktan daha zor olduğu, ama bunun gerçekleşmiş bulunduğu hatırlatılmaktadır.

58- **Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih amel işleyen kimseler ile kötülük yapan da bir olmaz. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!**

59- **O Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Bunda hiçbir şüphe yok. Fakat insanların çoğu iman etmezler.**

60- **Halbuki Rabbiniz dedi ki: "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar, horlanmış olarak cehenneme girecekler!"**

Dua ihtiyacı insanda yaratılıştan gelir. Ani sıkıntı ve felâket sırasında insanın ilk aklına gelen çare, gücünü aşan olay karşısında daha güçlü olan varlığa, inandığı ilâha dua ile sığınmaktır. Ayette şöyle buyurulur: "İnsana bir zarar dokunduğu zaman yanı üzere yatarken, otururken veya

ayakta iken bize yalvarır, ama biz onun sıkıntısını giderince sanki kendisine dokunan bir zarardan ötürü, bize hiç yalvarmamış gibi davranır. İşte aşırı gidenlere yaptıkları iş böyle süslü gösterilmiştir." (Yunus, 12).

Dua ile ilgili kimi hadisler: "Allah katında duadan daha şerefli bir şey yoktur." (Tirmizî, Deavât, 1; İbn Mâce, Dua, 1)."Dua ibadetin ta kendisidir." (Tirmizî, Bakara suresi tefsiri, 16)."Biriniz dua edeceği zaman Allah'a hamd ve senâ ile başlasın, Resulü'ne salevât getirsin ve bundan sonra artık dilediği duayı yapsın." (Ebû Dâvud, Salât, 358; Tirmizî, Deavât, 65). Hz. Peygambere, inananlar için dua etmesi bildirilmiştir. "Ey Peygamber, inananlara dua (salât) et, çünkü senin duan onlar için huzur ve sükûnettir" (Tevbe, 103).

61- **Allah, içinde dinlenesiniz diye geceyi, göz açıcı bir aydınlık olarak da gündüzü yaratandır. Gerçekten Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.**

62- **İşte Rabbiniz, her şeyin yaratıcısı olan Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde nasıl oluyor da çevriliyorsunuz!**

63- **İşte Allah'ın ayetlerini inkâr edenler böyle çevrilirler!**

64- **Allah ki yeri sizin için yerleşim alanı, göğü de bina yapmıştır. Size şekil vermiş, sonra şeklinizi güzelleştirmiş ve size temiz yiyeceklerden rızık vermiştir. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!**

Gök, bir binanın tavanı gibi canlıları korumaktadır. Nitekim dünyanın çekim gücü olmasa, üstünde boşta olan varlıklar göklere savrulur ve dünya üzerinde yaşamak mümkün olmazdı.

65- **O (başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile) diridir. O'ndan başka ilâh yoktur. Onun için dini yalnız kendisine hâlis kılarak, O'na dua edin. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.**

66- **De ki: "Bana Rabbimden apaçık deliller geldiği zaman, sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınıza ibadet etmekten men edildim ve bana âlemlerin Rabbine teslim olmam emr olundu."**

67- **Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra bir alakadan (embriyo) yaratan, sonra sizi bir çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına erişmeniz, sonra da yaşlanmanız için yaşatıp büyüten O'dur. İçinizden kimi de daha önce vefat ettirilir. (Bütün bunları Allah) belli bir süreye ulaşasınız ve aklınızı kullanasınız diye (böyle yapıyor)!**

Ayetteki "Sizi önce topraktan yarattı." ifadesi, insanın atası olan Âdem topraktan yaratıldığı gibi, her insanın da ilke olarak topraktan yaratıldığını gösterir. Nitekim insan, erkeğin meni damlasındaki bir sperm hücresi ile kadının yumurta hücresinin birleşmesinden meydana gelir. Meni hayvancığı ve yumurta hücresi de toprakta yetişen gıdaların yenmesinden oluşur. Böylece insan yaratılışının ilk aşaması topraktan başlar. Kadının rahminde oluşan zigot, ilk temel hücre olup çoğalmaya başlar. Bu ana hücreden, bölünme yoluyla çeşitli karakterde hücreler üreyerek iç ve dış organları yapar. Sonunda, insan varlığı, aciz ve kendini koruyamaz bir bebek olarak dünyaya gelir. Anne yüreğine konulan sevgi ve şefkat sayesinde, bin bir sıkıntı ve zorluklara göğüs gerilerek, iki yıl kadar emzirilen bu bebek büyümeye başlar. Genç ve güçlü hale gelir, daha sonra da yaşlanmaya

başlar, çocuk gibi aciz, hatta bir şey bilmez ve bildiğini unutur bir hale gelir.

68- **Dirilten de, öldüren de O'dur. O, bir işin olmasına karar verince, ona sadece, "Ol!" der, o şey de hemen oluverir.**

69- **Allah'ın ayetleri hakkında tartışanları görmedin mi? Nasıl da döndürülüyorlar?**

70- **Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiğimiz şeyleri yalan sayanlar, yakında bilecekler!**

71- **O zaman, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde sürüklenecekler.**

72- **Kaynar suda, sonra ateşte yakılacaklar.**

Burada amaç cehennemliklerin bir azaptan diğerine, çeşitli azaplara uğrayacaklarını bildirmektir.

73- **Sonra da onlara: "Nerede o Allah'a ortak koştuklarınız?" denilecek.**

74- **O Allah'tan başkaları (nerede)! Onlar diyecekler ki: "Hepsi gözümüzün önünden yok olup gitti. Meğer biz bundan önce hiçbir şeye ibadet etmiyormuşuz!" İşte Allah, o kâfirleri böyle şaşırtır.**

75- **Bunun sebebi şudur: Çünkü siz yeryüzünde haksız yere seviniyor ve böbürleniyordunuz.**

Cehennemde azapla karşılaşanları bu duruma düşüren şeyin; onların dünyada şımarık bir hayat sürmesi ve toplum içinde sürekli böbürlenmeleridir.

76- **O halde içinde sürekli olarak kalmak üzere cehennemin kapılarından girin! Böbürlenenlerin yeri ne kötüdür!**

77- **Sen sabret! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Onlara yaptığımız tehdidin bir kısmını sana göstersek de veya seni daha önce vefat ettirsek de onlar sonunda bize döndürülüp getirileceklerdir.**

78- **Andolsun ki biz senin önünden nice peygamberler göndermişiz; onlardan kimini sana anlatmışız, kimini de anlatmamışızdır. Hiçbir peygamber için Allah'ın izni olmadan bir mucize getirmek olamaz. Allah'ın buyruğu gelince de hakkıyla uygulanır. İşte o zaman, asılsız şeyler uyduranlar hüsrana uğrarlar.**

Kur'an'da adı geçen peygamber sayısı 28 tanedir. Bunların kıssalarına az veya çok yer verilir. Hz. Peygamber'den kimi rivayetlere dayanarak, peygamber sayısı 124 bine ulaşır.

79- **Kimine binesiniz, kimini de yiyesiniz diye, sizin için o yumuşak başlı hayvanları yaratan Allah'tır.**

Ayetlerde, Allah'ın insanlar için bir takım hayvanlar yarattığı belirtilir. İnsanlar en'âm denilen bu küçük ve büyük baş hayvanlardan kimini binek hayvanı olarak kullanır, kiminin sütünden yararlanır, kiminin de etini yer. Yüce Allah yeryüzünü içindekilerle birlikte insan için yaratmış ve hepsini onun hizmetine sunmuştur.

80- **Onlarda, size daha birçok yararlar vardır. Onların üzerinde gönüllerinizdeki bir arzuya ulaşırsınız. Hem onların üzerinde, hem de gemilerin üstünde taşınırsınız.**

81- **Allah size ayetlerini gösteriyor. Şimdi, Allah'ın ayetlerinden hangisini inkâr edersiniz?**

82- **Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bir baksınlar! Onlar sayıca kendilerinden daha çok, güç ve yeryüzündeki eserleri bakımından, kendilerinden daha üstün idiler. Öyle iken**

kazandıkları şeyler, kendilerini kurtaramadı!

Mekke müşrikleri kuzeyde Şam ve Mısır'a, güneyde Yemen'e yaptıkları kış-yaz seyahatlerinde, daha önce helâk olan kavimlerin kalıntılarını görmekte ve başlarından geçenleri dinlemekteydiler. Bunlardan ibret alınması istenmektedir.

Ayetlerin sonunda Allah'ın eskiden beri gelen yasasının bu olduğu, aynı şekilde davranan yeni kavimlerin de aynı sonuçla karşılaşabileceği belirtilmektedir. Surenin başında da 4-6. ayetlerde, müşriklerin sonunun helâk olduğu vurgulanmıştı. Böylece surenin başı ile sonu bütünleşmektedir.

83- **Çünkü onlara peygamberleri apaçık delillerle geldiği zaman, kendilerinde olan bilgiye güvendiler de, o alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.**

84- **Onlar hışmımızı gördüklerinde: "Allah'ın birliğine iman ettik ve O'na koştuğumuz ortakları inkâr ettik!" dediler.**

85- **Ancak hışmımızı gördükleri zamandaki imanları onlara fayda verecek değildi! Allah'ın kulları hakkında, eskiden beri yürürlükte olan yasası budur. İşte kâfirler bu noktada hüsrana uğradılar.**

61- FUSSİLET SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 54 ayettir. Üçüncü ayette geçen "Fussilet" kelimesinden dolayı bu ismi almıştır (3. ayetin açıklamasına bakınız). Bu sure nazil olduktan sonra, Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'i (sav) İslamiyet'i anlatmaktan vazgeçirmek için ona en güzel kızlarıyla evlendirmeyi, istediği kadar kendisine mal vermeyi vaat etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in (sav) Fussilet suresinin baş tarafını onlara okuduğu, onların ise ayrılıp gittikleri rivayet edilir (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXX, 258).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hâ, Mîm.**

2- **Bu kitap rahmân ve rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir.**

3- **Bu, Arapça bir Kur'an olarak ayetleri, bilen bir kavim için ayırt edilip açıklanmış bir kitaptır.**

"Fussilet"in anlamları: a) Kur'an'ın hükümleri, kıssaları, öğütleri açıkça beyan edilmiştir. b) Lafız olarak fâsılaları, surelerin baş ve sonları ayırt edilmiştir. c) Anlam olarak vaatler, tehditler, mükâfatlar, öğütler, kıssalar vb. ayrı ayrı açıklanmıştır.

4- **Hem müjdeci, hem uyarıcı olarak (gönderilmiştir). Ama onların çoğu yüz çevirmiştir, bu yüzden onlar işitmezler.**

5- **Onlar şöyle demektedirler: "Senin bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Seninle bizim aramızda anlaşmamıza engel bir de perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz de yapıyoruz!"**

6- **De ki: "Ben sadece sizin gibi bir insanım. Ancak bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahy ediliyor. Artık hep O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin!" Allah'a ortak koşanların vay haline!**

7- **Onlar zekâtı vermezler, ahireti inkâr edenler de onlardır.**

Mekke döneminde inen bu ayet, zekâtın farz kılındığını gösterir. Ancak o devirde zekât genel bir sadaka idi ve miktarı da belirtilmemişti. Ayetin Kureyş'in, İslam'a giren yakınlarına nafaka ve yardımı kesmesi

üzerine indiği rivayet edilmiştir (Kurtubî, Câmi', XV, 222).

8- **Şüphesiz ki, iman edip salih amel-ler işleyenler için tükenmeyen bir mükâ-fat vardır.**

9- **De ki: "Siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip duracak mısınız? Bir de O'na eşler mi koşuyorsunuz? O bütün âlemle-rin Rabbidir."**

İki günden kastedilen; 1. gün evrenin yaratılıp dünyanın ayrıştığı (Enbiyâ, 30), 2. gün ise dünyanın iç düzenin yapıldığı (Ra'd, 3) süreç olmalıdır.

10- **O, yerin üstünde sâbit dağlar ya-rattı ve orada bolluk ve bereketler mey-dana getirdi. Orada, araştırıp soranlar için gıdaları dört günde belli bir seviyede takdir edip, düzene koydu.**

11- **Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yer küreye: "İste-yerek ya da istemeyerek buyruğuma ge-lin!" dedi. Her ikisi de, "İsteyerek geldik!" dediler.**

Burada yer ve gökten istenen fizik, kim-ya, biyoloji, astronomi vb. bilimlerin ortaya koymaya çalıştığı "sünnetullah" çerçeve-sinde varlığını sürdürmesi olmalıdır.

12- **Böylece Allah onları iki günde, yedi gök olmak üzere yerine koydu ve her göğe kendi işini bildirdi. Biz en yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruma altına aldık. İşte bu mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.**

Allah, dünyayı yarattıktan sonra duman halinde bulunan göğe yönelmiş, göğe ve yere buyruğuna uymalarını emretmiş; gök cisimlerini iki günde düzenleyip her birine işlerini bildirmiştir.

13- **Eğer onlar yine yüz çevirirlerse de ki: "Ben sizi, Ad ve Semud kavimlerinin başlarına düşen yıldırımın, sizin başınıza da düşmemesi için uyardım!"**

Kureyş'ten bir topluluk Hz. Muhammed'i İslam davetinden vazgeçirmek üzere Utbe İbn Rabîa'yı gönderdi. Utbe İslam'dan vaz-geçmesi karşılığında Hz. Peygamber'e mal ve kadın tekliflerinde bulundu. Hz. Pey-gamber cevap olarak besmele ile Fussı-let suresinin ilk 13 ayetini okuyunca Utbe eve kapanmış ve Kureyş'e azap inmesin-den korkmuştur (bk. Buhârî, Tevhîd, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1, Zikir, 2, 19).

14- **Hani onlara, Allah'tan başkasına kulluk etmeyin diye önlerinden ve arka-larından peygamberler geldikleri zaman: "Eğer Rabbimiz dileseydi mutlaka (elçi olarak) melekler indirirdi! Bu yüzden biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyo-ruz." demişlerdi.**

15- **Ad kavmine gelince; onlar yeryü-zünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: "Bizden daha güçlü kim var?" dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın, kendi-lerinden daha güçlü olduğunu görmedi-ler mi? Onlar yine de bizim ayetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.**

16- **Biz de onlara, dünya hayatında rezillik azabını tattıralım diye, o uğur-suz günlerde, üzerlerine dondurucu bir kasırga gönderdik. Ahiret azabı elbette daha çok rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.**

M. Hamidullah'a göre dondurucu kasır-ga, tropikal bir fırtına olup, saniyede 200-300 kiloton gibi müthiş bir enerji miktarını serbest bırakır. Hiroşima'ya atılan atom bombasının gücünün yalnızca 20 kiloton olduğu düşünülürse, fırtınanın büyüklüğü daha iyi anlaşılır (bk. Aziz Kur'an, Fussilet, 16 dipnotu).

17- Semud kavmine gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik; ama onlar körlüğü, doğru yola tercih ettiler. Böylece yaptıkları yüzünden, alçaltıcı azabın yıldırımı onları çarptı.

18- İman edenleri kurtardık. Çünkü onlar kötülükten sakınıyorlardı.

19- O gün Allah'ın düşmanları, cehennem ateşine sürülmek üzere hep bir araya toplanırlar.

20- Sonunda oraya vardıkları zaman kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında onların aleyhinde şahitlik ederler.

21- Onlar derilerine: "Niçin aleyhimize tanıklık ettiniz?" derler. Derileri de: "Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur. Yine O'na döndürülüyorsunuz" diye cevap verirler.

22- Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize tanıklık edeceklerini sanmıyordunuz. Üstelik siz, yaptıklarınızın birçoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz!"

23- "İşte Rabbiniz hakkındaki bu (yanlış) zanniniz sizi mahvetti ve ziyana uğrayanlardan oldunuz."

24- Şimdi eğer dayanabilirlerse, onların yeri ateştir. Özür dileyip Rablerini razı etmek isteseler, özürleri kabul edilmez.

25- Biz onlara bir takım kötü arkadaşlar sardırdık. Böylece onların önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini, onlara süslü gösterdiler. (Bunun sonunda), kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarına uygulanan (azap) sözü, onlara da gerekli oldu. Çünkü onlar hep ziyanda idiler.

Kişi çoğu zaman kötü arkadaş kurbanı olur. Kendisi çok iyi niyetli olduğu halde, kötü kişi ile dost olan, zamanla ona benzemeye başlar ve kendini kötülüğün içinde bulur. Kötü arkadaşların, kişiye süslü gösterdiği şeyler, dünyanın maddi ve nefsanî istekleridir. Bu gibi sorumsuz kimseler, yeniden dirilme ve Kıyamet hesabını da inkâr ederek sorumluluktan kurtulacaklarını sanır ve dünyada sorumsuzca yaşarlar. Ansızın ölümle karşılaşınca da yukarıdaki ayetlerde bildirilen pişmanlıklar ortaya çıkar.

Doğru yoldan çıkan insan ve cin toplulukları için, Allah'ın verdiği söz "azap sözü" olup, O'nun İblis'e söylediği şu sözlerde geçer: "Ben, elbette cehennemi onunla ve ona uyanlarla dolduracağım!" (bk. Sâd, 84-85).

26- İnkâr edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken dinlenmesini engellemek için gürültü yapın!"

27- Biz o inkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezalandıracağız.

28- İşte bu, Allah düşmanlarının cezası olan ateştir. Ayetlerimizi inkâr etmelerinden dolayı, onlara, içinde sürekli kalacakları cehennem yurdu vardır.

29- İnkâr edenler cehennemde: "Ey Rabbimiz! Bizi saptıran cin ve insanları bize göster de aşağılanmışlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım!" derler.

Cehenneme giren küfür ehli, kendilerinin buraya düşmesine sebep olan insan ve cin dostlarına öyle düşman olurlar ki, orada onları ellerine geçirseler linç etmeye kalkışırlar.

30- "Rabbimiz Allah'tır" deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyenlere gelince,

onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin ve size vaat olunan cennetle sevinin!"

Süfyan b. Abdillah es-Sakâfî'in Hz. Peygamber'e, İslam hakkında bana öyle söz söyle ki, senden başkasına sorma ihtiyacı duymayayım, demesi üzerine o: "Allah'a iman ettim, de sonra da dosdoğru ol." Neden sakınayım, sorusuna da, "Dilinden" cevabını vermiştir (Müslim, İman, 62; Tirmizî, Zühd, 61).

Yukarıdaki ayette, meleklerin vereceği müjde için; ölüm anı, yeni dirilme zamanı ya da hem ölüm anı, hem kabir hem de yeniden dirilme zamanı yorumları yapılmıştır. Ayetin anlamı mutlak olduğu için, hayatın her anını da kapsayabilir. Nitekim "tetenezzelü" de "tevâlî" (peşpeşe inmek) anlamı vardır. İstikamet; Allah'ın birliğini tasdik ettikten sonra, şirke dönmeksizin gereğince amel etmektir. En güzel İslam amelinin ne olduğunu soran Ebu'l-Âliye'ye, Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: "Allah'a inandım de, sonra doğru ol!" (Müslim, İman, 62; A. İbn Hanbel, III, 413, IV, 385).

Fahruddin Râzî, meleklerin müminlere dost olmasının anlamını şöyle açıklar: "Şeytanlar vesveselerle, batıl hayallerle insanları etkiledikleri gibi melekler de ilhamlarıyla, yakînî mükâşefelerle, gerçek makamlarla insanları etkilerler. Meleklerin temiz, güzel ruh sahiplerine dost olmaları, mükâşefe ve müşahede erbabınca bilinen bir gerçektir. İşte melekler dostlarına diyorlar ki, bu dostluk ve koruyuculuk, dünyada olduğu gibi ahirette de sürecektir. Çünkü meleklerle, o temiz ruh sahipleri arasındaki ilişkiler, ruh bedenden ayrılmakla sona ermez, tersine güçlenir. Çünkü ruh cevheri melek türündendir. Ruhun melekle bağlantısı, ışığın Güneş'e, su zerresinin denize bağlantısı gibidir. Cismanî bağlar, melekle ruh arasına engel olur. Nitekim hadiste, "Eğer şeytanlar, Âdem oğullarının kalplerine çöreklenmeseydi insanlar, göklerin melekûtuna bakarlardı!" buyurulmuştur. Cismânî bağlar, bedensel yönetimler kalkınca perde de kalkar, eser müessirle, katre denizle, ışık Güneş'le birleşmiş olur. İşte: 'Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız.' sözünden gaye budur." (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXVII, 123).

31-32- **"Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Çok bağışlayıcı ve çok merhametli olan Allah tarafından bir ağırlama olarak, orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve yine sizin için orada istediğiniz her şey var!"**

33- **Allah'a davet eden, salih amel işleyen ve: "Ben, gerçekten Müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?**

Ayette bir İslam toplumunda üç özelliğe sahip olan kimsenin "en doğru sözlü kimse" olduğu vurgulanır. Bu; a) Allah'ın yoluna çağıran, b) Sâlih amel işleyen, c) Dışa karşı açıkça "ben Müslümanım" diyen kimse.

Bu ayet Mekke'de indiği için amaç, büyük zorluklar içinde Allah yoluna çağıran ilk Müslümanların faziletini belirtmektir. Ancak Kıyamet'e kadar Allah yoluna çağıranlar da bu kapsama girer. Nitekim en güzel söz söyleyen kişinin Hz. Muhammed (sav), cemaati namaza çağıran müezzinler, bu çağrıya uyan ve başkalarını da uymaya çağıran her mümin gibi yorumlar yapılmıştır.

34- **Hem iyilikle kötülük bir olmaz. Öyleyse kötülüğü en güzel bir şekilde sav! O zaman seninle arasında düşmanlık**

olan kimsenin, sanki sıcak bir dost gibi olduğunu görürsün!

İyilikle kötülük bir olmaz. İyi söz katı kalpleri yumuşatır. Kötü, kaba söz de düşmanlık doğurur. İyi ve yumuşak söz karşısında, düşman bile samimi dost oluverir.

35- **Ama buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük payı olan kavuşturulur!**

36- **Eğer şeytandan gelecek kötü bir düşünce, seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitir, bilir.**

37- **Gece ile gündüz ve Güneş ile Ay Allah'ın delillerindendir. Siz Güneş'e ve Ay'a secde etmeyin. Eğer yalnız Allah'a kulluk edecekseniz, bunları yaratan Allah'a secde edin!**

38- **Eğer onlar büyüklük taslayacak olurlarsa bilsinler ki, Rabbinin yanındaki melekler gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar.**

Bu ayet okunduğunda secde edilir (bk. A'râf, 206). Ebû Hanife'ye göre, tilâvet secdesinin yeri bu ayetin sonudur. Çünkü anlam burada tamam olmaktadır. İmam Şâfiî'ye göre ise, tilavet secdesi, 37. ayetin sonunda yapılır.

39- **O'nun ayetlerinden biri de şudur: Sen toprağı kupkuru görürsün; ancak biz, onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman canlanır ve kabarır. İşte toprağı canlandıran, elbette ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye gücü yetendir.**

Sıcaktan solmuş, kupkuru olarak görülen yerküre, suyun inmesi ve Güneş'in de ışık ve ısı yayması sonunda yemyeşil olur. Onu bu şekilde canlandıran yüce Allah, ölü bedenleri de yeniden diriltebilir. Çünkü O'nun her şeye gücü yeter.

40- **Ayetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp inkâra sapanlar bize gizli kalmazlar. O halde Kıyamet günü ateşe atılacak olan mı daha hayırlıdır, yoksa huzurumuza güven içinde gelecek olan mı? İstediğinizi yapın, çünkü Allah yaptıklarınızı çok iyi görür!**

41- **Kendilerine geldiği zaman Kur'an'ı inkâr edenler (bunun cezasına katlanırlar). Oysa o, eşsiz bir kitaptır.**

Kur'an'ı, Allah'ın daha önce indirdiği bir vahiy yalanlamadığı gibi, bundan sonra onun neshi de söz konusu olmaz. Buna göre Kur'an'ı değiştirmeğe, ona ek veya çıkarma yapmaya kimsenin gücü yetmez.

42- **Ona ne önünden ne arkasından batıl yaklaşamaz. O tam hikmet sahibi olan ve övgüye lâyık bulunan Allah tarafından indirilmiştir.**

43- **Sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki senin Rabbin, hem mağfiret sahibi hem de acı verecek bir azabın sahibidir.**

44- **Eğer biz onu Arapça dışındaki bir dilde Kur'an yapsaydık onlar mutlaka "Bu kitabın ayetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!" derlerdi. Sen de ki: "O, iman edenler için bir hidayet ve bir şifâdır." İman etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an, onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağrılıyor da duymuyorlar!"**

Allah, her peygambere mesajını onun dilinden göndermiştir (bk. İbrahim, 4). Ancak Arapça bilmeyen toplumların da Kur'an'ı öğrenme, okuma ve içindeki hükümlerle amel etme görevi vardır. Kur'an'ın yalnız namazda, "kıraat" olarak, Arapça

okunması gereklidir. Bunun dışındaki yerlerde Arapçasının ya da anlamının okunması mümkün ve caiz olur.

45- **Andolsun ki biz Musa'ya o Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik de onda görüş ayrılığına düşüldü. Eğer Rabbinden daha önce bir söz geçmiş olmasaydı, elbette aralarında hemen iş bitirilirdi. Gerçekten onlar Kur'an hakkında kuşkulu bir şüphe içindedirler.**

"Önceden geçen söz" den maksat; azabın geri bırakılması, Kıyamet'in kopmasına kadar ertelenmesidir.

46- **Her kim iyi bir iş yaparsa, kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Senin Rabbin kullarına zulmedecek değildir!**

47- **Kıyamet gününün bilgisi ancak Allah'a havale edilir. O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve kabuğundan çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara: "Bana koştuğunuz ortaklarım nerede?" diye sesleneceği gün onlar: "Senin ortağın olduğuna dair, bizden hiçbir şahit olmadığını sana arz ederiz." derler.**

Kıyamet'in ne zaman kopacağını ancak Allah bilir. Tomurcuklarından çıkan meyveleri, dişilerin yüklenip doğuracağı yavruları, evrende olmuş olacak ne varsa hepsini bilen O'dur. Kısaca O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Dünya ekme, ahiret ise bu ekileni hasat etme yeridir. Beş bilinmeyen için bk. Lokman, 34.

48- **Böylece, daha önce tapmakta oldukları şeyler, gözlerinin önünden kaybolup gitmiş ve onlar kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anlamışlardır.**

49- **İnsan hayır istemekten usanmaz. Oysa başına bir kötülük gelse, üzülür ve hemen ümitsizliğe düşer.**

İnsan mal mülk, refah ve mutluluk istemekten usanmaz. Fakat başına bir sıkıntı, darlık, yoksulluk gelince umutsuzluğa düşer, üzülür, bunalır. Allah onun sıkıntısını giderip rahmetinden tattırdıktan, ona yeniden bolluk verdikten sonra ise, hemen bunu kendi bilgi ve becerisi sayesinde elde ettiğini düşünür, böbürlenir. Allah'a şükretmez.

50- **Andolsun ki kendisine dokunan bir zarardan sonra biz ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak o: "Bu benim hakkımdır, Kıyamet'in kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, O'nun katında benim için daha güzel şeyler vardır!" der. Biz o inkâr edenlere, yaptıklarını mutlaka bildireceğiz ve onlara elbette ağır azaptan tattıracağız!**

51- **Biz insana bir nimet verdiğimiz zaman yüz çevirip yan çizer. Fakat ona bir kötülük dokunduğu zaman da yalvarıp durur!**

52- **De ki: "Ne dersiniz? Bu Kur'an Allah tarafından gelip de sonra siz onu inkâr etmişseniz, o takdirde Hak'tan uzak bir ayrılığa düşenden daha sapkın kim olabilir?"**

53- **Biz onlara hem ufuklarda hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur'an'ın gerçek olduğu kendilerine iyice belli olsun. Senin Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?**

Ayetteki "âfâk"tan (ufuklar) maksat dış dünya olup, bununla insanı çevreleyen dış âlem kastedilir. "Kendi nefislerinde" ifadesinden ise onun biyolojik ve ruh âlemini anlamak mümkündür.

54- **Dikkat et! Onlar Rablerine kavuşma konusunda kuşku içindedirler. Dikkat et! Allah, her şeyi (kudretiyle) kuşatmıştır!**

62- ŞÛRÂ SURESİ

Şûrâ suresi 53 ayettir. Mekke'de nazil olmuştur. 23-26. ayetler Medine'de inmiştir. Adını, 38. ayette geçen ve Müslümanların işlerini, aralarında danışma ile yapmalarının gereğini bildiren şûrâ kelimesinden almıştır. Bu surede en çok üzerinde durulan konular tevhit, vahiy ve peygamberlik konularıdır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hâ, Mîm.**

2- **Ayn, Sîn, Kâf.**

Cenab-ı Hak Kur'an'da bildirdiği hususların özünü daha önce verilen kitaplarda da bildirmiştir. Hâ, Mîm, Ayn, Sîn, Kâf gibi kesik harfler önceki peygamberlere de rumuz olarak vahyedilmiştir.

3- **İşte mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere böyle vahy ediyor.**

4- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O çok yücedir, büyüktür.**

5- **Gökler neredeyse üstlerinden çatlayacak gibi titreşiyor! Melekler Rablerini hamd ile tesbih ediyor ve yeryüzündekiler için mağfiret diliyorlar. İyi bilin ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Göklerin üstlerinden çatlaması, Allah'ın azametinden ve büyüklüğünden ötürüdür.

6- **Allah'tan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onların üzerinde gözetleyicidir. Ama sen onların üzerinde bir vekil değilsin.**

7- **İşte böylece biz sana Arapça bir Kur'an vahy ettik ki, kentlerin anası olan Mekke halkını ve çevresindekileri uyarasın ve hakkında hiçbir şüphe olmayan toplanma gününün dehşetini onlara haber veresin! (O gün) bir grup cennette, bir grup çılgın ateş içindedir!**

Mekke'ye: "Ümmü'l-kurâ" (anakent) denilmesi orada bulunan Beytullah, İbrahim makamı gibi kutsal yerler yüzündendir.

8- **Eğer Allah dileseydi onları bir tek ümmet yapardı. Fakat O, yalnız dilediğini rahmetinin içine alır. Zâlimler için ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.**

Allah dilese, bütün insanları tek bir ilâhî dinde toplayabilir, hidayeti herkese yayabilirdi. Fakat bu bir zorlama anlamına gelirdi.

9- **Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Oysa asıl dost Allah'tır. Ölüleri O diriltir. O her şeye kadirdir.**

10- **Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir konuda hüküm vermek Allah'a aittir. İşte benim Rabbim olan Allah budur. Ben yalnız O'na dayanıp güvendim ve yalnız O'na yöneliyorum.**

11- **O gökleri ve yeri yoktan yaratandır. O sizin için kendi türünüzden eşler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. O sizi bu düzen içinde üretip çoğaltıyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, görür.**

"Hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri olmadı." (İhlas, 4).

12- **Göklerin ve yerin anahtarları O'na aittir. O dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. O her şeyi hakkıyla bilir.**

Göklerin ve yerin anahtarları Allah'ın elindedir. Bütün evren O'nun mülkündür. O'nun hazineleri tükenmez.

13- **Allah dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahy ettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şerîat yaptı. Şöyle ki: Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Fakat senin**

kendilerini davet ettiğin şey müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.

Din şöyle tarif edilebilir: Kişinin kendi iradesiyle tercih ederek yaptığı fiillerin iyiliğine ve kötülüğüne göre, Kıyamet günü karşılık göreceğine inanarak, Allah Teâlâ katında en güzel sonuca ulaşmak için tutulacak yoldur. Din, hem inanç konularını hem de amelî konuları kapsar. Dinin insanlar arası ve toplum ilişkilerini düzenleyen, dünya hayatına yönelik hükümleri "şerîat" adını alır.

Şerîat terimi: Şeriat sözlükte insanı bir ırmağa, su içilecek bir kaynağa ulaştıran yol, ilâhî emirler ve yasaklar toplamı anlamına gelir.

Şerîatla eş anlamlı olan şer' terimi, yalnız "İslam şeriatı" anlamında kullanılırken, şeriat sözcüğü diğer din ve kanunlar anlamında da kullanılır. "Musa'nın şeriatı" "Zerdüşt şeriatı" gibi. Şeriatın eş anlamlısı "şir'a" sözcüğü de; yol, mezhep, metot, âdet gibi anlamlara gelir. Ancak şeriat sözcüğü diğerlerine göre daha çok şöhret kazanmış, bütün emir ve yasakları ve diğer hükümleriyle "İslam dini" anlamında kullanılmıştır.

14- **Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, ancak aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer Rabbin tarafından azabın ertelendiğine dair bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitaba mirasçı kılınan kitap ehli de, Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.**

15- **İşte sen bunun için insanları tevhide davet et ve sana emr olunduğu gibi dosdoğru ol! Onların heva ve heveslerine uyma ve de ki: "Ben Allah'ın indirdiği her kitaba iman ettim ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emr olundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O'nadır!"**

16- **Bu davet kabul edildikten sonra, Allah hakkında tartışmaya kalkışanların delilleri, artık Rableri katında geçersizdir. Onların üzerinde bir gazap ve kendileri için şiddetli bir azap vardır.**

16. ayette, Allah'ın çağrısı kabul gördükten sonra, Allah'a kulluk edilmesine hâlâ karşı çıkmaya devam edenler kınanmaktadır. Mekke'de birkaç yıl içinde Kur'an'ın çağrısı yayılmış, zengin, yoksul, köle, Hristiyanlar ve hanîflerden inananlar çoğalmıştı. Özellikle ehl-i kitaptan kişilerin iman etmesi, Kur'an'ın gerçek vahiy olduğu gerçeğini ortaya koyuyordu. Karşı çıkanların tutarlı bir kanıtı kalmamıştı. Artık gerçek dine girmeme, ya böbürlenme, kıskançlık ya da taassup yüzünden oluyordu.

17- **Kitab'ı ve mizanı gerçek olarak indiren Allah'tır. Ne bilirsin, belki de Kıyamet saati yakındır!**

18- **Kıyamet gününe inanmayanlar, onun çabuk gelmesini isterler. İman edenler ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki Kıyamet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.**

19- **Allah kullarına karşı çok lütufkârdır. O, dilediğine rızık verir. O çok güçlüdür, mutlak üstündür.**

20- **Her kim ahiret ekimi isterse, onun ekinini arttırırız. Kim de dünya ekimi**

isterse, ona da bundan veririz. Ama ahirette onun için bir pay olmaz.

"Hars" kelimesi dilde toprağı sürmek, tohum ekmek demektir. Bu yüzden çiftçiye de hâris denir. Ekilen tarlaya ve meydana gelen ekine de hars denir. Bu kelimeden istiâre ile ileride kazanmak için yapılan çalışmalara ve onların sonuçlarına da hars demek örf olmuştur. İşte ayette geçen: "Hars" amellerin ürünü, sevabı anlamında kullanılmıştır.

Ahiret kazancının katlanması, amelin durumuna ve onu işleyenin ihlas ve niyetine göre bire on, yediyüz hatta daha fazla olabilir. "Ancak, sabredenlere karşılığı hesapsız ödenecektir" (Zümer, 10). Hadis: "Ameller niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiği şey vardır." (Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1; Müslim, İmâre, 155).

21- **Yoksa onların, dinden kendilerine Allah'ın izin vermediği şeyleri meşrû kılan bir takım ortakları mı var? Eğer Allah'ın erteleme sözü olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Şüphesiz zâlimlere acı bir azap vardır.**

22- **Sen, yaptıkları şeyin cezası başlarına gelirken zâlimlerin korkudan titrediklerini görürsün! İman edip salih amel işleyenler ise cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri yanında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur!**

23- **İşte iman edip sâlih ameller işleyen kullarına Allah bununla müjdeler. De ki: "Ben bu tebliğime karşı sizden akrabalıkta sevgiden başka hiçbir ücret istemiyorum." Her kim çalışır bir iyilik kazanırsa, biz onun iyiliğini arttırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, şükrün karşılığını çokça verendir.**

Ayette geçen " illâ el-meveddete fi'l kurbâ"ya; "Sizden yalnız akrabamı sevmenizi istiyorum.' "Sizden Allah'a yaklaşma sevgisi, yani Allah için birbirinizi sevmenizi istiyorum." "Sizden yalnız yakınlıktaki sevgiyi istiyorum." gibi anlamlar verilmiştir. Ayete şöyle bir anlam da verilebilir: "Ben sizden, bunun için, yakın akrabayı sevmek (gibi birbirinizi sevmeniz) dışında bir karşılık istemiyorum." Hz. Peygamber'in eşlerine hitap edilen, Ahzâb, 33. ayetin sonunda, Ey Peygamber'in ev halkı! Allah sizden kusuru giderip, sizi tertemiz yapmak istiyor." buyurulur. Zeyd ibn Erkam'ın belirttiğine göre, Allah elçisinin eşleri, Ehl-i Beyt'ten olduğu gibi, kendilerine zekât verilmesi yasaklanmış bulunan Ali, Akîl, Cafer ve Abbas (r. anhum) aileleri de Ehl-i Beyt'tendir. Hz. Peygamber buna Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i (r. anhum) de eklemiştir. Allah Elçisi, Veda Haccı'ndan dönerken Gadîru Hum'da şöyle buyurmuştur: "Size iki ağır emanet bırakıyorum. Bunların birincisi, Allah'ın kitabıdır. Diğeri de Ehl-i Beyt'imdir. Ben, Ehl-i Beyt'im hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum." (Müslim, Fadâilü's-Sahâbe, 36; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 190, 191).

24- **Yoksa onlar, senin hakkında, "Allah'a karşı yalan uydurdu" mu diyorlar? Eğer Allah dilerse, senin de kalbini mühürler, bâtılı yok eder ve sözleriyle gerçeği ortaya koyar. Çünkü O, kalplerde olanı çok iyi bilir.**

Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'in Allah'a karşı yalan uydurduğunu öne sürmüşlerdi. Bu iddia doğru olsa, Allah'ın, Hz. Muhammed'in kalbini mühürlemesi ve böyle bir yalana engel olması güç bir şey değildir.

25- **O, kullarının tevbesini kabul eden,**

kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

Allah yapılan tevbeleri kabul edeceğini bildirmekte ve insanları tevbeye davet etmektedir. Tevbe günahtan dönme, bir daha o günahı işleme azmi ve niyeti ile yapılırsa buna "nasuh tevbesi" denir. En makbul tevbe şekli de budur (bk. Nûr, 31; Tahrîm, 8; Bakara, 221).

Eğer günah kul hakkı ile ilgili olmayıp, yalnız Cenab-ı Hakk'a karşı işlenmiş ise, bundan tevbe için üç şart gereklidir: a) Günahtan tam olarak vazgeçmek. b) Yaptığına pişman olmak. c) O günaha bir daha dönmemek. Eğer günah kul hakkı ile ilgili ise buna bir dördüncü şart daha eklenir ki, o da hak sahibinin hakkını ödemek ve onun rızasını almaktır. Hak sahibi bilinmiyorsa, onun adına bağış yapılarak, ondan sonra tevbe edilir.

26- **Allah iman edip salih amel işleyenlerin tevbesini kabul eder, onlara lütfundan daha fazlasını verir. Kâfirler için ise şiddetli bir azap vardır.**

27- **Eğer Allah kullarına rızkı bol bol verse, onlar mutlaka yeryüzünde azar ve taşkınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indiriyor. Şüphesiz ki O kullarından haberdardır, onları hakkıyla görür.**

28- **İnsanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayan O'dur. Övülmeye lâyık olan gerçek dost O'dur.**

29- **Gökleri, yeri ve bu ikisinde yaydığı canlıları yaratması, Allah'ın kudretinin delillerindendir. O'nun, dilediği zaman bütün bunları bir araya toplamaya da gücü yeter.**

"Dâbbe" yavaşça hareket eden bedensel canlı, mikroptan hayvanlara kadar her canlıdır. Bu ayetten, dünya dışındaki birtakım yıldızlarda ve gezegenlerde de bedensel hayatın bulunduğu anlamı çıkabilir. Nitekim bazı müfessirler, Allah'ın göklerde de, yerdeki insan gibi yürüyen hayvanlar yaratmış olabileceğini söylemişlerdir (bk. Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXVII, 125).

Müfessir Tantâvî şöyle diyor: "Astronomi bilginleri, evrende Dünyamız gibi sâkinleri olan üçyüz milyon Dünya bulunduğunu sanıyorlar." Ruh bilginleri de, konuştukları ruhlardan şu bilgiyi aktarıyorlar: "Evrende öyle meskûn Dünyalar vardır ki, sizin Dünyanız onların yanında pek cılız kalır, siz de onlara göre karınca kadar kalırsınız." (el-Cevâhir, XX, 10). Samanyolu galaksisinde bir milyar Güneş sistemi olduğu tahmin edilmektedir (S. Ateş, age, VIII, 198).

30- **Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. Bununla birlikte Allah yine de çoğunu affeder.**

İnsanın başına gelen bir musîbet kendi yaptıkları yüzündendir. Bununla birlikte Allah hataların birçoğunu da örter. Yani her hata ve isyan için insanın başına belâ ve sıkıntı gelmez. Her günahkâra dünya hayatında sıkıntı ve belâ gelmeyebileceği gibi, hiç günahı olmayanın belâlara uğraması da mümkündür. Günahkâr olmayan inananların başına gelen sıkıntıların sebepleri başkadır. Buna sabretmek yüzünden ecir kazanırlar.

Hz. Ali, Allah elçisinin yukarıdaki ayeti okuduktan sonra, şöyle açıkladığını nakletmiştir: "Dünyada başınıza gelen bir hastalık, ceza veya belâ, yaptıklarınız sebebiyledir. Allah, onlara ahirette tekrar ceza vermeyecek kadar kerîmdir. Allah'ın dünyada affettiklerine gelince, Allah affettikten

sonra cezalandırmaya dönmeyecek kadar halîmdir." (A. İbn Hanbel, I, 159).

Tenâsüh taraftarları 30. ayeti kendi görüşlerine delil getirirler. Onlara göre, hastalık ve belâlar günahların cezası ise, masum çocukların hastalık ve sıkıntıları, daha önceki bir bedende işledikleri günahların affına yönelik olmalıdır. O bedende işlediklerinin cezasını, bu bedende çekmektedirler. Bu görüş tutarsızdır. Şöyle ki:

Çoğunluğa göre musîbetler, acılar, geçmiş hayatlarda işlenmiş günahların cezası değil, bir sınama, olgunlaşma ve kemale erme aracıdır. Acılar ruhu olgunlaştırır, sabra alıştırır. Diğer yandan insanda bedensel ağrı ve acılar, bir hastalığın başlangıcını ve bulunduğu yeri bildirir ve önlem alınmasını sağlar. Acı duyulmasa, mikrop yayılır ve beden varlığını sürdüremez. Bedende, böyle bir koruyucu sisteme, masum/küçük çocuklarda da ihtiyaç olduğu açıktır.

31- **Siz yeryüzünde, Allah'ı âciz bırakamazsınız. Sizin Allah'tan başka bir dostunuz ve bir yardımcınız da yoktur!**

32- **Denizde o yüce dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun delillerindendir.**

33- **Eğer O dilerse rüzgârı durdurur da o yelkenle giden gemiler denizin üzerinde duruverirler. Şüphesiz ki bunda, çok sabreden, çok şükreden kimseler için nice ibretler vardır.**

34- **Yahut da Allah onları, içindekilerin kazandıkları günahlar yüzünden helâk eder ve birçoğunu da bağışlar.**

35- **Ayetlerimiz üzerinde tartışanlar bilsinler ki, kendileri için kaçacak bir yer yoktur.**

36- **Size verilmiş olan şeyler sadece dünya hayatının geçici kazancıdır. Allah katında bulunanlar ise iman edip Rablerine güvenip dayananlar için daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

37- **O iman edenler, büyük günahlardan ve açık çirkinliklerden kaçınırlar. Onlar kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar.**

37. ayete göre müminler büyük günahlardan ve fuhuşlardan kaçınırlar, kızdıkları zaman öfkelerine hâkim olup affederler (Günahlar için bk. Âl-i İmran, 134; Nisa, 15, 19, 22, 31; İsrâ, 32, A'râf, 33; Furkan, 68; Necm, 32).

38- **Onlar, Rablerinin davetini kabul ederler ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.**

Şûrâ: İslam'da önemli bir anayasa ilkesi ve devlet yönetiminin önemli bir unsurudur. İlk olarak Mekke döneminde inen yukarıdaki ayette (Şûra, 38), müminler kendi aralarında danışmağa teşvik edilir. Buna göre savaş ve benzeri önemli konularda müminler, istişaresiz karar vermezler. İslam toplumunun devlet yönetimi şûrâ esasına dayanır. Kimi fakihler bu ayete dayanarak "nass'ın işareti" yoluyla İslam toplumunun bir "şûrâ heyeti"ni seçip işbaşına getirmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü İslam toplumunun, yönetimi denetlemek ve devlet işlerini düzenlemede ona yardımcı olmak hakkı ve sorumluğu vardır

Medine döneminde inen şu ayette ise, Allah elçisinin, ashab-ı kiramla istişare etmesi istenmiştir: ".İş konusunda onlarla istişare et. Kararını verince de, Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.' (Âl-i İmran, 159). Hz. Muhammed aynı zamanda bir devlet başkanı olduğu için, bu danışmanın

devletin önemli yönetim işlerini de kapsadığında kuşku yoktur. Ebû Hüreyre'den, "Arkadaşlarıyla, Hz. Muhammed'den daha çok istişare eden kimse görmedim." (Tirmizî, Cihâd, 35; Şâfiî, Ümm, VII, 95; Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 90). "İstişare edilen, kendisine güven duyulan kimsedir.' (Ebû Dâvud, Edeb, 114; Tirmizî, Zühd, 39, Edeb, 57). Allah elçisinin, Ebû Bekir ve Ömer (r. anhümâ) için şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Eğer siz ikiniz, bir konuda görüş birliği ederseniz, ben size karşı çıkmam" (A. b. Hanbel, Müsned, IV, 227).

Ünlü Hanefî fakihi Serahsî istişare için şöyle demiştir: "Hâkim, bilgin bile olsa, diğer bilginlerle istişareyi terk etmemelidir. Çünkü Allah'ın elçisi, ashabıyla insanların en çok istişare edeni idi. Hatta O, onlarla aile fertlerinin yiyecek ve katığı konusunda bile istişare ederdi. Çünkü Hz. Peygamber istişarenin akıl ve zihin melekesini açtığını ifade etmiştir" (Serahsî, Mebsût, XVI, 71).

39- **Onlar, bir haksızlığa ve saldırıya uğradıkları zaman birbirleriyle yardımlaşırlar.**

Haksızlığa uğrayan kişinin hakkını almak üzere kendini savunması, zulme uğradığında kendisine yapılan zulüm miktarınca karşılık vermesi hakkı vardır. Nitekim meşrû savunma, nefis mudafası bütün beşeri hukukların da benimsediği bir ilkedir (krş. Âl-i İmran, 110; Bakara, 90; A'râf, 199; Çıkış XXXII, 26-29; Luka, XIX, 27).

40- **Bir kötülüğün karşılığı, yine onun gibi bir kötülüktür. Bununla birlikte kim affeder ve barışırsa, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki Allah, zâlimleri sevmez.**

Kötülüğe karşılık denk kötülük kısas ilkesini içerirse de, devamında bağışlamanın özendirilmesi, kısasın uygulanamayabileceğini akla getirmektedir. Diğer yandan kötülüğe karşılık vermenin de, bir kötülük olduğu başka bir ayette vurgulanır (bk. Bakara, 194; A'râf, 199). Burada bağışlama özendirilmiştir (krş. Âl-i İmran, 134; Nisa, 149). Hadiste şöyle buyurulur: "Allah'ın elçisi, Allah'ın yasakları çiğnenmedikçe nefsi için öc almamıştır" (Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fedâil, 77; Ebû Dâvud, Edeb, 4; Mâlik, Muvatta', Hüsnü'l-Hulk, 2; A. İbn Hanbel, VI, 22).

Hz. İsa'nın da, kısası birden kaldırmak yerine, bağışlamayı teşvik ettiği görülür (bk. Matta, V, 17 vd. 38 vd.). Sonuç olarak, kötülüğe karşılık, onun misli kadar karşılık verme hakkı vardır. Ancak öfkesini yenerek af yoluna gitmek daha üstündür.

41- **Her kim zulme uğradıktan sonra öcünü alırsa, artık onların aleyhine (ceza için) bir yol yoktur.**

Malı, canı ve ırzı saldırıya uğrayanın nefis savunması yapma hakkı vardır. Buna "meşru mudafaa" denir. Bütün yeryüzü hukuklarına giren bu ilke gereği, savunma sırasında, saldırgana verilecek zarardan dolayı ceza verilmez. Çünkü kişiyi, böyle bir savunma yapmaya zorlayan, saldırganın kendisidir.

42- **Ancak insanlara zulüm yapanlara ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere ceza vardır. İşte acı bir azap bunlaradır.**

43- **Her kim sabreder ve kusuru bağışlarsa, işte bu, yapılmaya değer işlerdendir!**

Kim kötülüğe karşı sabreder ve bağışlarsa bu, kişilikli, mert ve kararlı kimselerin yapacağı önemli bir davranış olarak vurgulanmıştır.

44- **Allah kimi de şaşırtırsa, artık bundan sonra onun için hiçbir dost yoktur. Sen, azabı gördüklerinde zâlimlerin: "Acaba dünyaya geri dönmeye bir yol var mı?" dediklerini görürsün!**

Allah'ın saptırdığı kimseyi artık doğru yola iletecek bir yardımcı bulunmaz. Bu durum kişinin serbest tercihi ile meydana gelen bir sonuçtur. Yoksa Allah doğru yola girmek isteyeni saptırmaz.

45- **Yine sen onları ateşe sunulurlarken, zilletten başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün! İman edenler de şöyle demektedirler: "Gerçek ziyana uğrayanlar, Kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlarmış!" İyi bilin ki zâlimler sürekli bir azap içindedirler!**

Dünyada zulmeden ve haksız yere saldırıda bulunanlar ahirette ateş azabına sunulurlar. Kibirleri kırılır, hakaret altında ezilirler. Cehennemden korktukları veya yaptıklarından utandıkları için başlarını kaldırıp çevreye bakmaya cesaret edemezler ve göz ucuyla bakarlar. Onların bu durumunu gören müminler şöyle derler: "İşte asıl ziyana uğrayanlar, Kıyamet günü hem kendi canlarını hem de ailelerinin canlarını ziyan edenlerdi." Kıyamet sahnelerinin sonunda genel olarak azabın sürekliliğine işaret edilir. Kıyamet gününde ziyana uğrama; sürekli cehennemde kalma ve cennet nimetlerinden mahrum kalma olarak açıklanmıştır.

46- **Onların Allah'tan başka, kendilerine yardım edecek hiçbir dostları da yoktur. Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için bir çıkış yolu yoktur.**

47- **Allah katından, geri çevrilmesi mümkün olmayan Kıyamet günü gelmezden önce, Rabbinizin çağrısına uyun. Çünkü o gün, sizin ne sığınacak bir yeriniz olur ne de yaptıklarınızı inkâr etmeye gücünüz yeter!**

48- **Eğer onlar yüz çevirirlerse, bilsinler ki biz seni onların üzerine bir bekçi olarak göndermedik. Sana düşen sadece tebliğdir. Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırsak ona sevinir, ama elleriyle yaptıkları yüzünden, kendisine bir kötülük isabet etse, o zaman insan çok nankör olur.**

Râzi şöyle demiştir: Allah'ın dünyadaki nimetleri ne kadar büyük de olsa, ahiret nimetleri yanında denize göre bir damla gibidir. Bu yüzden ayette "tattırma" ifadesi kullanılmıştır (et-Tefsîru'l-Kebîr, Şûra, 48. ayet tefsiri).

49- **Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'a aittir. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bahşeder.**

50- **Yahut onları erkek ve kız çocuklar olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır yapar. Çünkü O her şeyi bilir, O'nun her şeye gücü yeter.**

51- **Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahy eder. Şüphesiz ki O, çok yücedir, tam hikmet sahibidir.**

Allah'ın bir insana vahyi ulaştırması şu yollarla olur:

a) Sözlerini insanın kalbine ilham etmesi (Kasas, 7). b) Perde arkasından ses gelmesi. Hz. Musa'nın Tur-i Sina'da görmeden ağaçtan sesin gelmesi (Tâhâ, 12; A'râf, 143). c) Meleğin peygambere Allah'ın buyruklarını duyurması. Bazan melek insan şeklinde de gelir. d) Teshîr

(içgüdü) şeklinde olması. Allah'ın arıya vahyetmesi gibi (Nahl, 68).

52- **İşte biz böylece sana da buyruğumuzdan bir rûh (Kur'an) vahy ettik. Sen kitap nedir, iman nedir, bilmiyordun. Fakat biz onu bir nur kıldık. Onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz sen de doğru bir yola götürüyorsun.**

Kalpler, onunla canlandığı için burada Kur'an'a "ruh" denilmiştir. Ruh için, Cebrail (as) yorumu da yapılmıştır. Sure, bütün işlerin Allah'a varacağı vurgusu ile sona ermektedir.

53- **(O yol) göklerde ne var, yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah'ın yoludur. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allah'a döner.**

63- ZUHRUF SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 89 ayettir. 54. ayet Medine'de inmiştir. Kur'an'ın Hz. Peygamber'e (sav) indirilmesini yadırgayan Kureyşlilere cevaplar vermekte ve onun hak peygamber olduğunu geniş bir şekilde izah etmektedir. Ayrıca mücrimler ile muttakilerin ahiretteki akıbetlerini tasvir etmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hâ, Mîm.**

2- **Apaçık kitaba yemin olsun ki,**

3- **Biz onu, düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'an yaptık.**

4- **Gerçekten o, bizim katımızdaki Ana kitap'ta bulunan çok yüce, hikmet dolu bir kitaptır.**

Diğer kutsal kitaplarda olduğu gibi, Kur'an'ın aslı da Levh-i Mahfûzdadır. Oradaki kitap, ses ve harften uzak ilâhî kelam olup, beşer dilinde değildir. Saf düşünceden ibarettir. Allah o bilgi hazinesinden insanlara ulaştırmak istediklerini, vahiy meleği aracılığı ile peygamberin dil kalıplarına sokarak indirir

5- **Siz, aşırı giden bir kavim oldunuz diye, sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçelim?**

Bir topluma peygamberin getirdiği mesajın ulaşması sorumlulukları için önemlidir. Aksi halde, o toplum sadece akıl yoluyla bir yaratıcı olduğunu düşünmek ve buna inanmakla yetinir ve sorumlu da olmaz. Kur'an'da: "Biz bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azabedecek değiliz." (İsrâ, 15) buyurulur. Katâde şöyle demiştir: "Eğer bu ümmetin ilk insanları Kur'an'ı reddettiği için, uyarmaktan vazgeçilseydi, hepsi helâk olurdu. Ama Yüce Allah rahmeti gereği tekrar tekrar yirmi yıl, ya da dilediği kadar onları gerçeğe çağırdı" (S. Ateş, age, VIII, 239).

6- **Biz öncekilere de nice peygamberler göndermiştik!**

7- **Onlar kendilerine gelen her peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.**

8- **Biz onlardan daha güçlü olanları helâk ettik. (Kur'an'da) öncekilerin örneği de geçmiştir.**

9- **Eğer sen onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette, "Onları çok güçlü ve her şeyi bilen Allah yarattı." derler.**

10- **O, yeryüzünü sizin için bir beşik yapmış ve doğru gidesiniz diye orada sizin için yollar meydana getirmiştir.**

11- **O, gökten belli bir ölçüye göre su indirdi. Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat veririz. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.**

Allah Teâlâ gökten yağmur ve karı bir ölçü ile yani yerin ihtiyacı kadar indirir. İhtiyaçtan fazla indirse âfet olur, az indirse, toprak yeteri suyu alamaz, bundan yine canlılar zarar görür. Ölçülü inen yağmur ölü toprağı canlandırır. İşte insan da öldükten sonra Kıyamet'in kopmasıyla kabirlerden böyle çıkarılacaktır.

12- **O, bütün çiftleri yaratmış ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir.**

13- **Siz onların sırtına binip üzerlerine yerleştiğiniz zaman, Rabbinizin nimetini anarak şöyle diyesiniz: "Bunları bizim hizmetimize veren Allah'ı tesbih ve tenzih ederiz. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi."**

Sefer duası: Hz. Ali'den rivayete göre Hz. Peygamber (sav) yolculuğa çıkarken Besmele ile "el-Hamdü lillâh" der sonra, "Sübhânellezî sahhara lenâ hâzâ... ve innâ ilâ Rabbinâ le münkalibûn" (Zühruf, 13, 14) ayetlerini okur, üç defa "Allahüekber" ve üç defa da "lâ ilâhe illâllâh" derdi (Ebû Dâvud, Cihâd, 72, 74).

Diğer yandan Nuh'un (as) gemiye binince okuduğu şu ayet de binite binerken okunabilir: "Bismillâhi mecrâhâ ve mursâhâ inne Rabbî le gafûru'r-rahîm (Bu binitin akıp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz benim Rabbim, elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Hud, 41).

14- **"Gerçekten biz Rabbimize döneceğiz."**

15- **Buna rağmen insanlar, (melekler Allah'ın kızlarıdır, diyerek) Allah'ın kullarından bir kısmını O'nun parçası saydılar. Gerçekten de insan apaçık bir nankördür.**

Yahudilerin, Üzeyr (as), Hristiyanların İsa (as) için, Allah'ın oğludur.", müşriklerin ise melekler için: "Allah'ın kızlarıdır" demeleri, Allah'a bunları ortak saymalarıdır.

16- **Yoksa O, yarattıkları arasından kendisine kızlar edindi de erkek çocukları size mi bıraktı?**

17- **Onlardan biri Rahmân olan Allah'a isnat ettiği kız çocuğu ile müjdelendiği zaman, yüzü simsiyah kesilir de öfkesinden yutkunur durur.**

18- **Yoksa onlar süs içinde büyütüleni ve savaşta kendini gösteremeyecek olanı mı, Allah'a isnat ediyorlar?**

19- **Onlar Rahmân olan Allah'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Onlar meleklerin yaratılışında hazır mı bulundular? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir.**

20- **Onlar: "Eğer Rahmân olan Allah dileseydi, biz o meleklere tapmazdık" dediler. Onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar!**

21- **Yoksa bundan önce biz kendilerine bir kitap verdik de, ona mı sarılıyorlar?**

22- **Hayır, onlar sadece: "Şüphesiz ki biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerinde gidiyoruz" dediler.**

23- **Yine böylece biz senden önce de hangi beldeye bir uyarıcı göndersek, oranın şımarık varlıklı kimseleri: "Biz, atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyuyoruz" dediler.**

Mekke'de Hz. Peygamber'e karşı çıkan Kureyş müşriklerinin durumu yukarıdaki şımarık zenginler gibiydi. Bunlar atalarını taklit etmeyi kendi çıkarlarına uygun buluyorlardı. Çünkü çevrelerine hâkim olmuşlar ve insanları o düzen içinde sömürüyorlardı. Toplumun değer yargıları değişirse kendileri de mevki ve nimetlerini kaybedebilirlerdi.

24- Gönderilen uyarıcı: "Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı, bana uymayacaksınız?" deyince, onlar: "Doğrusu biz, sizin tebliğ için gönderildiğiniz şeye inanmıyoruz" dediler.

25- Bunun üzerine biz de onlardan intikam aldık. Bak peygamberleri yalanlayanların sonu nasıl oldu!

26- Hani bir zaman İbrahim babasına ve kavmine şöyle demişti: "Gerçekten ben sizin taptığınız şeylerden uzağım."

27- "Ben, yalnız beni yaratana taparım. Şüphesiz ki O beni doğru yola iletecektir."

28- İbrahim bu sözü, ardından gelecek olanlara kalıcı bir söz yaptı ki, onlar doğru yola dönsünler.

Hz. İbrahim tevhîd inancını tebliğ etmiş, Allah'ı bir sayan hanîfliği sonraki tüm kuşaklara geçecek şekilde yaymaya çalışmıştır. Gerçekten onun soyundan birçok elçiler gelmiştir. Nitekim Hz. İsa'nın soyu ana tarafından, Hz. Muhammed'in soyu ise baba tarafından Hz. İbrahim'e dayanır.

29- Doğrusu ben bunları da atalarını da, kendilerine hak olan kitap ve gerçeği açıklayan bir peygamber gelinceye kadar yaşattım.

30- Ancak kendilerine hak geldiği zaman onlar: "Bu bir büyüdür, doğrusu biz onu tanımıyoruz" dediler.

31- Yine onlar: "Bu Kur'an, şu iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" dediler.

Ayette kastedilen iki kent Mekke ve Tâif, büyük adam dedikleri kişiler de, Mekke'de Velid ibn Mugîre, Tâif'te Urve ibn Mes'ûd es-Sakafî idi.

32- Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliklerini, aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine işlerini gördürsünler diye, kimini kimine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.

Bir toplumda zengin yoksul, işveren işçi herbiri toplumun çeşitli katmanlarını oluşturur. İnsanlar arasındaki bu yetenek, eğitim, meslek ve servet farkları, onları birbirine bağlayan ve birbirine muhtaç hale getiren, önemli bir denge unsurudur.

33- Eğer insanlar küfre sapan bir ümmet haline gelmeyecek olsalardı, biz o Rahmân olan Allah'ı inkâr eden kimselerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerine çıkacakları merdivenler yapardık.

34- Onların evleri için gümüşten kapılar ve üzerine yaslanacakları koltuklar yapardık.

Bu ayete göre, eğer ateistler küfrü başkalarına yaymamak ve inananlara baskı yapmamak suretiyle, sadece kendi inkârcılıkları ile başbaşa kalsalardı, Allah onları dünyada böyle ödüllendirebilirdi (krş. Matta, XIII, 24-30 daki "Delice otu" meseli).

35- Ve altın ziynetler yapardık. Bütün bunlar dünya hayatının geçici metaından başka bir şey değildir. Ahiret ise, Rabbinin katında takvâ sahipleri içindir.

36- Her kim Rahmân olan Allah'ı anmaktan yüz çevirirse, biz ona bir şeytan sardırırız. Artık o, ona arkadaştır.

Kirli şeylere sineklerin konması, kokuşmuş yerlere böcek ve haşerelerin üşüşmesi gibi şeytan da günaha yönelen kimselere musallat ve ona arkadaş olur.

37- Şüphesiz bu şeytanlar onları

doğru yoldan çıkarırlar da onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.

38- Sonunda Kıyamet günü o bize gelince, kötü arkadaşına: "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı! Meğer sen ne kötü arkadaşmışsın!" der.

Bu kişi ahiret günü kendisini yoldan çıkaran şeytana şöyle der: "Keşke dünyada iken benimle senin aranda doğu ile batı arası gibi mesafe olsaydı, keşke hiç karşılaşmasaydım ve ben yolumu şaşırmasaydım. Bütün bunlara sen neden oldun!"

39- Zulmettiğiniz için bugün (pişmanlık) size hiçbir fayda vermeyecektir. Bu yüzden siz azapta ortaksınız!"

40- O halde sağırlara sen mi işittireceksin? Yahut körlere ve apaçık sapıklık içinde bulunanlara sen mi doğru yolu göstereceksin?

41- Eğer biz seni onlara azap gelmeden önce alıp götürsek bile onlardan intikam alırız.

42- Yahut da onlara vaat ettiğimiz azabı sana gösteririz. Çünkü bizim onlara azap etmeye gücümüz yeter!

43- Öyleyse sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz ki sen doğru bir yol üzerindesin.

44- Doğrusu o Kur'an, senin için de kavmin için de bir öğüttür ve siz ondan sorguya çekileceksiniz!

45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân olan Allah'tan başka kendisine ibadet edilecek ilâhlar yapmış mıyız?

Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu gibi yanlış inanışlar gerçek İncil'de bulunmadığı gibi, gerçek Tevrat'ta da Üzeyr'in (as) Allah'ın oğlu olduğu bilgisi yoktur.

46- Andolsun ki, biz Musa'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Musa: "Gerçekten ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ın peygamberiyim" dedi.

47- Musa onlara mucizelerimizi getirince, onlar bu mucizelere gülüvermişlerdi.

48- Bizim onlara gösterdiğimiz her bir mucize diğerlerinden daha büyüktü. Belki doğru yola dönerler diye biz onları azapla cezalandırdık.

49- Bu durumda iken bile şöyle diyorlardı: "Ey sihirbaz! Sana verdiği söz hürmetine bizim için Rabbine dua et. Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz."

50- Ancak biz kendilerinden azabı kaldırır kaldırmaz, onlar hemen sözlerinden dönüverdiler.

51- Firavun kavmine seslenerek dedi ki: "Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? Artık güzünüzü açmayacak mısınız?"

Firavun şu sözleriyle taraftarlarının aklını çelmek istemişti: "Eğer Musa bir peygamber olsaydı, kendisine gökten altın bilezikler, hazineler atılması, ya da kendisiyle beraber meleklerin gelmesi gerekmez miydi?" Kavmi baskı altında ezilmiş bir toplum olarak Firavun'a tabi olmaya devam ediyordu. Sonunda Allah'ın gazabına uğradılar, Hz. Musa deniz sahilinde arkadan Firavun ordusu sıkıştırınca, bir mucize olarak açılan denizden geçmiş, ancak Firavun ve adamları da açılan yoldan geçmek isterken birden sular kapanmış, boğularak can vermişlerdi.

52- "Yoksa ben, zavallı ve neredeyse meramını bile anlatamayan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?"

53- **"Eğer onun dediği doğru ise, üzerine altın bilezikler atılmalı ya da onunla birlikte kendisini tasdik eden melekler gelmeli değil miydi?"**

54- **Firavun halkını küçümsedi. Onlar da ona boyun eğdiler. Çünkü onlar fâsık bir kavimdi.**

55- **Sonunda bizi öfkelendirince kendilerinden intikam aldık; hepsini birden suda boğuverdik.**

56- **Onları, kendilerinden sonra gelecek olanlar için bir ibret ve örnek kıldık.**

57- **Meryem oğlu İsa, bir örnek olarak anlatılınca, senin kavmin ondan ötürü hemen bağrışmaya başladılar!**

Yukarıdaki ayetlerin nüzül sebebi şudur: "Siz de tapmakta olduklarınız da kuşku yok ki, cehennemde odunsunuz. Siz oraya gireceksiniz" (Enbiyâ, 98) ayeti indiğinde, puta tapanlardan birisi: "Eğer tapılan İsa, Meryem, Uzeyr ve melekler cehennemdeyse, onlarla birlikte olmaya razıyız" deyince, diğer puta tapıcılar gülüşmüşlerdi. İşte ayet, onların bu şımarık tavırları üzerine inmiştir.

58- **"Bizim tanrılarımız mı, yoksa o mu daha hayırlı?" dediler. Bu misali sırf seninle tartışma olsun diye ortaya attılar. Doğrusu onlar çok tartışmacı bir toplumdur.**

59- **İsa, ancak kendisine nimet verdiğimiz ve İsrail oğullarına örnek kıldığımız bir kuldur.**

60- **Eğer biz dileseydik, içinizden, yeryüzünde yerinize geçecek melekler yaratırdık.**

61- **Gerçekten o (İsa), Kıyamet'in (yaklaştığını gösteren) bir bilgidir. Sakın Kıyamet hakkında şüpheye düşmeyin. Bana uyun! Çünkü bu dosdoğru yoldur.**

Ayetin başında "innehû" deki zamirin genellikle Hz. İsa'ya gittiği kabul edilir. Buna göre, ayette Hz. İsa'nın babasız yaratılmasının ve ölüleri diriltmesinin, bir Kıyamet bilgisi ve alâmeti olduğuna işaret edilir. Müfessirler bu ayeti, Hz. İsa'nın gökten ineceğine delil gösterirler. Bu konuda bazı hadisler de nakledilir. Ezcümle Kıyamet'e yakın bir dönemde, Hz. İsa'nın yeryüzüne inerek kitap ehli ile İslam ümmeti arasında adaletle hakemlik yapacağı, haç'ı kıracağı, domuzu öldüreceği, cizye koyacağı ve İslam'a tâbi olarak amel edeceği konusunda çeşitli hadisler rivayet edilmiştir (bk. Buhârî, Enbiyâ, 49, Büyû', 102, Mezâlim, 31; Müslim, İmân, 242, 243, 411,482; Tirmizî, Fiten, 33).

Bazı müfessirlere göre ise "innehû" deki zamir Kur'an'a gider ve ayetin anlamı, "Bu Kur'an, Kıyamet'in kopacağını gösterir bir bilgidir..." şeklinde olur (bk. Kurtubî, Câmi', XVI, 70; S. Ateş, VIII, 260. krş. Âl-i İmran, 55; Nisa, 156-159).

62- **Sakın şeytan sizi doğru yoldan alıkoymasın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.**

63- **İsa mucizelerle geldiği zaman demişti ki: "Ben size hikmetle ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir bölümünü size açıklayayım diye geldim. Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

64- **"Gerçekten Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin! İşte bu, dosdoğru yoldur."**

65- **Ancak onların aralarından çıkan gruplar, birbirleriyle görüş ayrılığına düştüler. Acı bir günün azabından dolayı, vay zulmedenlerin hâline!**

"Ahzâb"; her biri maksatla toplanan fırkalar, Yahudiler, Hristiyanlar. Hristiyanların içinden çıkan bir takım gruplar demektir.

66- **Onlar hiç farkında değillerken, kendilerine o Kıyamet gününün ansızın gelivermesini mi bekliyorlar?**

67- **O gün Allah'tan korkanlar dışında, dost olanlar birbirlerine düşmandırlar.**

68- **"Ey benim kullarım! Bugün size hiç korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz!"**

69- **"Bizim ayetlerimize iman edip de hâlis Müslüman olmuş kullarım!"**

70- **"Haydi sürur ve neşe içinde siz ve eşleriniz girin cennete!"**

71- **Onların aralarında, altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların istediği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır! Ve siz orada ebedi olarak kalacaksınız.**

72- **İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle size miras olarak verilen cennettir.**

73- **"Orada sizin için bol bol meyveler vardır. Onlardan yersiniz."**

74- **Şüphesiz ki suçlular cehennem azabında sürekli olarak kalacaklardır.**

Ahiret günü cennet veya cehennem ehli olmak büyük ölçüde kişinin kendi elindedir. Dünyada gerçeğe ulaşıp, vahiy mesajını kavrayan ve hayatını buna göre düzenleyen kimse kendi seçimi ile cennete, bu mesaja kulaklarını tıkayıp, dünya zevkleriyle ömrünü geçirenler de yine kendi seçimleri sonucu cehenneme girmiş olurlar.

75- **Kendilerinden bu azap hafifletilmez. Onlar azap içinde kurtuluştan ümit kesmişlerdir.**

76- **Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendileri zâlim kimselerdi.**

77- **Onlar, cehennem bekçisine, "Ey Mâlik! Rabbin artık canımızı alsın!" diye seslenirler. O da onlara: "Siz böylece kalacaksınız!" der.**

78- **Andolsun ki biz size gerçeği getirdik, ama sizin çoğunuz gerçekten hoşlanmıyorsunuz.**

79- **Yoksa onlar bir işe (peygamberi öldürmeye) kesin karar mı verdiler? Doğrusu biz de kararlıyız.**

Ayetlerde Mekke'de Hicret öncesinde Kureyş'in Dârul-Nedve'de Hz. Muhammed'e karşı hazırladıkları ölüm tuzağına işaret edilir. Durumu bilen Yüce Allah onların bu tuzaklarını boşa çıkarmıştır. O gece Allah'ın elçisini öldürmeye karar veren müşriklerin ölüm timi evi kuşatmış, Allah'ın elçisi kendi yatağına Hz. Ali'yi bırakarak, Yâsin suresini okuyarak evi terk etmiş ve Hz. Ebû Bekir'le buluşarak Hicret yolculuğuna başlamıştır.

80- **Yoksa bizim onların sırlarını ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar.**

81- **De ki: "Eğer Rahmân olan Allah'ın bir çocuğu olsaydı, ben ona ibadet edenlerin ilki olurdum!"**

82- **Göklerin ve yerin Rabbi, arşın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirdikleri şeyden uzaktır, yücedir!**

83- **Şimdi sen onları kendi başlarına bırak! Tehdit olundukları günlerine kavuşuncaya kadar, boş konuşmalarına dalsınlar, oyalanıp dursunlar!**

84- **Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O'dur! O, tam hikmet sahibidir, her şeyi bilir.**

85- **Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü kendine ait olan Allah'ın şanı ne yücedir! Kıyamet saatinin bilgisi**

de yalnız O'nun katındadır. Siz sonunda O'na döndürülüp götürüleceksiniz.

86- **Onların Allah'ı bırakıp da taptıkları putlar şefâat hakkına sahip değillerdir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefâat hakkına sahip olabilirler!**

87- **Eğer sen onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, elbette, "Allah" derler. O halde nasıl oluyor da haktan çevriliyorlar?**

88- **Peygamberin sözü şu olmuştur: "Ey Rabbim! Bunlar iman etmeyen bir kavimdir."**

89- **(Ey Muhammed!) Şimdilik sen onlara aldırma ve: "Size selâm olsun!" de. Onlar yakında bilecekler!**

64- DUHÂN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 59 ayettir. 10. ayette geçen ve duman anlamına gelen "Duhân" kelimesinden dolayı sureye bu isim verilmiştir (10. ayetin açıklamasına bakınız). Mekke müşriklerinin eziyet ve işkencelerinin artması üzerine Hz. Peygamber de (sav) onlara beddua etmiş ve Mekke'de yakıcı bir kuraklık baş göstermişti. İnsanların çok kötü durumda olduklarını gören Hz. Peygamber (sav) Allah'a dua etmiş ve Allah bir yağmur göndermişti. Kıtlık bittikten çok kısa bir zaman sonra müşrikler eski tavırlarına geri dönmüşlerdi. Bu suredeki ayetlerin bu olaylar üzerine nazil olduğu nakledilmiştir (Müslim, Sıfâtu'l-Münâfikîn, 40). Bu surede anlatılan ahiret safhaları da öğüt yoksunu müşriklere ihtar mahiyeti taşımaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Hâ, Mîm.**

2-3- **O apaçık Kitab'a yemin olsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz uyarmaktayız.**

"Mübarek gece", müfessirlerin çoğunluğuna göre Kadir Gecesi'dir. İkrime ile bir grup bilgine göre ise kastedilen "Berat Gecesi"dir. Bu görüşe göre Kur'an, Berat Gecesi'nde Levh-i mahfûz'dan dünya semasına indirilmiş ve Kadir Gecesi'nde de parça parça indirilmeye başlanmıştır.

Hz. Aişe şöyle demiştir: "Bir gece, Allah elçisinin evden sessizce çıkıp gittiğini fark ettim. Ben de arkasından çıktım, Bakî kabristanlığına gitti! Beni görünce dedi ki: Allah ve elçisinin sana haksızlık yapmasından mı korktun? Şüphesiz ki Allah, Şaban ayının yarı gecesinde dünya göğüne iner. Kelb kabilesi koyunlarının tüyleri sayısınca kişileri bağışlar." (Nesâî, İkâme, 191; Tirmizî, Savm, 39. Tirmizî, bu hadis için zayıf demiştir).

4-5-6- **Her hikmetli iş tarafımızdan bir buyrukla o gecede ayırt edilir. Çünkü biz Rabbinden bir rahmet olarak peygamberler göndermekteyiz. Şüphesiz ki O her şeyi işitir ve bilir.**

7- **Eğer siz kesin olarak inanıyorsanız, bilin ki Allah göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir.**

8- **Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O hem yaşatır, hem öldürür. O, sizin de Rabbiniz, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir.**

9- **Fakat onlar şüphe içinde eğlenip duruyorlar!**

10- **Şimdi sen, göğün açık bir duman çıkaracağı günü gözet!**

Ayetteki duhân (duman) için; Hz. Peygamber döneminde Mekke'deki kıtlık

yıllarına işaret etmesi (bk. Buhârî, Zân, 128; Cihad, 98) veya Kıyamet kopmasına yakın bir alâmeti olarak duman çıkması yorumları yapılmıştır. Nitekim duhan'ın ne olduğu sorulunca, Allah'ın Resulü yukarıdaki 10 ve 11. ayetleri okumuştur (bk. Müslim, Fiten, 40; Ebû Dâvud, Melâhim, 12).

11- **O duman insanları kaplar. Bu, can yakıcı bir azaptır.**

12- **(O gün insanlar): "Ey Rabbimiz! Bizden bu azabı kaldır. Artık biz inanıyoruz" (derler).**

13- **Onlar için düşünüp öğüt almak nerede? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti.**

14- **Sonra ondan yüz çevirdiler ve: "Bu öğretilmiş, bir mecnûn!" dediler.**

15- **Biz o azabı sizden biraz kaldırırız. Fakat siz mutlaka eski halinize dönersiniz!**

16- **Biz o büyük vuruşla vuracağımız gün, mutlaka öcümüzü alırız.**

17- **Andolsun ki biz onlardan önce Firavun kavmini de sınamıştık. Onlara çok değerli bir peygamber gelmişti.**

18- **(Onlara şöyle demişti): "Allah'ın kulları, bana gelin. Çünkü ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."**

19- **"Allah'a karşı üstünlük taslamayın; çünkü ben size apaçık bir mucize ile geliyorum."**

Bu mucizeler; elindeki asa, elini koynuna sokup çıkarınca bembeyaz olmasıdır.

20- **"Şüphesiz ki ben, beni taşlamanızdan dolayı benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığındım."**

21- **"Eğer siz bana iman etmezseniz, hemen yanımdan uzaklaşın!"**

22- **Sonra Musa: "Şüphesiz ki bunlar suçlu bir kavimdir!" diye Rabbine dua etti.**

23- **Bunun üzerine (Allah dedi ki): "Kullarımı geceleyin yola çıkar. Çünkü siz izleneceksiniz."**

Hz. Musa İsrail oğullarını Mısır'dan gece çıkarmış, arkasından kendilerini Firavun ordusu izlemiştir.

24- **"Karşıya geçince denizi açık halde bırak; çünkü onlar ordu halinde gelip boğulacaklardır!"**

Hz. Musa karşılaştığı denize asasını vurmuş, açılan sudan karşı tarafa İsrail oğullarını geçirmiş, denizi açık gören Firavun ve ordusu da yürüyünce, birden deniz kapanmış, bunlar suda boğularak helâk olmuştur.

25- **Onlar geride neler bırakmışlardı, ne bahçeler, ne pınarlar!**

26- **Ne ekinler, ne güzel konaklar,**

27- **Ve içinde eğlenip durdukları nice nimetler ve refah!**

28- **İşte böylece biz onları başka bir kavme miras bıraktık.**

29- **Onlara ne gök ağladı ne yer! Kendilerine fırsat da verilmedi!**

30- **Andolsun ki biz, İsrail oğullarını o alçaltıcı azaptan kurtardık.**

31- **Firavun'dan da kurtardık. Çünkü o, üstünlük taslayıp sınırı aşan bir zorbaydı.**

32- **Andolsun ki biz, onları âlemlere karşı bir bilgiye göre seçmiştik.**

33- **Onlara, içinde apaçık bir sınama bulunan nice mucizeler vermiştik.**

Onlara çölde bulutun gölge yapması, kudret helvası, bıldırcın ve denizin yarılması gibi mucize ve nimetler verilmiştir.

34- **Gerçekten şu inkârcılar diyorlar ki:**

35- **"Bizim ilk ölümümüzden başka bir şey yoktur. Biz tekrar diriltilecek değiliz!**

36- "Eğer doğru söyleyen kimselerseniz, babalarımızı bize getirin!"

37- Bunlar mı daha hayırlıdır, yoksa Tubba kavmi ile onlardan öncekiler mi? Biz onların hepsini helâk ettik, çünkü onlar suçlu kimselerdi.

Tubba kavmi; Yemen'deki Himyer Devleti krallarına verilen unvandır. Bunlar Sebe' suresinde anlatılan Sebe'lilerdir. Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre Tubba iyi bir insandı, fakat kavmi bozuktu. Onun, "Tubba'a sövmeyiniz, o Müslüman olmuştu" dediği rivayet edilmiştir (bk. A. İbn Hanbel, V, 340).

38- Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.

39- Biz onları sadece gerçek bir sebeple yarattık. Ama onların çoğu bilmezler!

40- Şüphesiz ki o ayırt etme günü, onların hepsinin bir araya toplanacağı gündür.

Kâinât boş yere değil, bir gaye için yaratılmıştır. Kıyamet günü haklı ile haksızın ayırt edileceği bir gündür.

41- O gün dostun dosta hiçbir yararı olmaz. Onlara yardım da edilmez.

42- Ancak Allah'ın merhamet ettiği kimseler böyle değildir. Çünkü O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

43-44- Şüphesiz ki o zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir.

Zakkum bitkisi için bk. İsra, 60; Sâffât, 62; Vâkıa, 52.

45-46- "O, erimiş maden tortusu gibidir ve kaynar suyun kaynaması gibi karınlarda kaynar"

Zakkumun meyvesinin günahkârın karnında erimiş maden gibi olması, ne derece acı vereceğini gösterir.

47- (Allah görevli meleklere şöyle der): "Şunu tutun da cehennemin ortasına sürükleyin!

48- Sonra da başına kaynar su azabından dökün!"

49- "Tat bakalım! Hani sen kendince çok güçlüydün, şerefliydin!"

50- "İşte bu, kuşkulanıp durduğunuz şeydir!"

51- Allah'tan korkanlar ise, gerçekten güvenilir bir makamdadırlar.

Bu ayetlerde bildirilen cennet nimetlerinin, kulun dünyadaki amellerinin tam olarak karşılığı olduğunu söylemek doğru olmaz. Çünkü dünya nimetleri, sağlıkla ibadet edebilme ve insanın yaşatılması da Allah'ın lütfudur. Bu yüzden, kişinin dünyadaki iyi amelleri, Allah'ın ona dünyada verdiği nimetlerin karşılığı bile olamaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Amel ediniz, doğru olunuz, Allah'a yaklaşınız. İyi biliniz ki, hiçbirinizin ameli, kendisini cennete sokamaz." Seni de mi, cennete sokamaz, sorusuna: "Evet, beni de, dedi, meğer ki Rabbim beni rahmetiyle kaplasın." (Müslim, Münâfikûn, 73, 74; Dârimî, Rikâk, 24; A. İbn Hanbel, II, 235, III, 337).

52- Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar.

53- Onlar ince ipekten ve parlak atlastan giysiler giyerek karşılıklı olarak otururlar.

54- İşte böyle, biz onları iri gözlü hûrilerle evlendiririz.

55- Onlar orada güven içinde, her türlü meyveyi isteyebilirler.

56- Onlar orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Allah onları cehennem azabından korumuştur.

57- (Bunlar) Rabbinden bir lütuf olarak (verilmiştir)! İşte büyük kurtuluş budur!

58- Biz Kur'an'ı senin dilinle indirip kolaylaştırdık. Umulur ki onlar düşünüp öğüt alırlar.

59- Öyleyse bekle; şüphesiz onlar da beklemektedirler!

65- CÂSİYE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 37 ayettir. Pek çok nimetler verilip de ibret alması istenen insanlardan asi olanların Kıyamet'te "diz çöküp" (28. ayet) korkuyla bekleştikleri hallerini tasvir ettiği için bu sureye "Câsiye" adı verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitap, mutlak üstün, tam hikmet sahibi Allah tarafından indirilmiştir.

3- Şüphesiz göklerde ve yerde müminler için birçok ayetler vardır!

Bu ayetler, Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini gösteren delillerdir.

4- Sizin yaratılışınızda ve çeşitli canlıları yeryüzüne yaymasında kesin olarak inanan bir kavim için ibretler vardır!

5- Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde ve Allah'ın gökten bir rızık sebebi olan yağmuru indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde ve rüzgârları evirip çevirmesinde düşünen bir toplum için nice ibretler vardır.

6- İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Artık onlar Allah'ın ayetlerine inanmadıktan sonra, hangi söze inanacaklar?

7- Her yalancı ve günahkâr kişinin vay haline!

8- O kimse, Allah'ın kendisine okunan ayetlerini işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç işitmemiş gibi küfründe ısrar eder! Sen onu acı bir azapla müjdele!

9- O, ayetlerimizden bir şey öğrendiği zaman, onu alaya alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

10- Peşlerinde cehennem var. Ne kazandıkları şeyler ne de Allah'tan başka edindikleri dostlar, kendilerinden bir şeyi (azabı) kaldırabilir. Onlar için büyük bir azap vardır.

11- Bu bir irşattır. Rablerinin ayetlerini inkâr edenlere ise en kötüsünden acıklı bir azap vardır!

12- Allah denizi, buyruğu ile içinde gemiler yüzsün ve O'nun lütfundan rızık arayasınız diye sizin emrinize vermiştir. Umulur ki şükredersiniz!

Ayetin sonundaki tefekkür; düşünme, aklını kullanma, gökte ve yerde olanları akılla inceleyip, yaratılışını ve hangi amaç için yaratıldığını tespit etmeye çalışma, onlarla ilgili yeni ve orijinal açıklama yapma, keşif ve icatlarda bulunma gibi çalışmaları kapsayan bir terimdir.

13- O yine göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiştir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir toplum için nice ibretler vardır!

14- İman edenlere söyle: Allah'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları şimdilik bağışlasınlar. Çünkü Allah her kavmi kazandıklarıyla cezalandıracaktır.

Ayet hakkında İbn Kesîr şöyle der: "Bu, İslam'ın ilk zamanlarında idi. Müslümanlara, müşriklerin ve ehl-i kitabın

eziyetlerine katlanmaları emredildi. O zaman onlarla iyi geçinmek ve uzlaşmak için böyle emredilmişti. Fakat onlar inatlarında ısrar edince Allah müminlere cihadı, karşı koymayı meşrû kıldı." (İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 150). Bu meşrû savunmaya, Hicretten sonra Medine Site Devleti kurulup, şartlar olgunlaşınca izin verilmiştir. Bu yüzden ayetin mensûh sayılmayarak, yeryüzünde Mekke dönemi şartları içinde yaşayanlar için geçerli olduğunu düşünmek gerekir. Nitekim Allah elçisinden bu ayetin ya da Kur'an'da herhangi bir ayetin nesh edildiğini belirten açık bir hadis de nakledilmemiştir.

15- **Her kim iyi bir iş yaparsa onun yararı kendinedir. Kim de kötülük yaparsa zararı yine kendinedir. Sonunda hep Rabbinize döndürüleceksiniz.**

16- **Andolsun ki biz, bir vakitler İsrail oğullarına kitap, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel rızıklarla besledik ve kendilerini âlemlere üstün kıldık.**

İsrail oğullarının zamanla aşırı gitmeleri ve zulme sapmaları yüzünden, onların elinden bu nimetler alınmıştır (bk. Bakara, 85; Mâide, 51, 64, 78).

17- **Din konusunda onlara apaçık deliller verdik. Fakat onlar, kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, Kıyamet günü ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm verecektir.**

18- **Sonra seni de buyruğumuzla bir şeriat sahibi kıldık. Sen ona uy, bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.**

Şeriat terimi genel olarak İslam'ın ibadet hükümlerini ve hukuk sistemini ifade eder (bk. Şûra, 13).

19- **Çünkü onlar Allah'tan gelecek hiçbir şeyi senden savamazlar. Şüphesiz zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise sakınanların dostudur.**

20- **Bu (Kur'an) insanların kalp gözünü açan bir nur, kesin olarak inanan bir toplum için bir hidayet ve bir rahmettir.**

21- **Yoksa kötülük yapanlar, hayatlarında ve ölümlerinde kendilerini, iman edip sâlih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!**

22- **Allah, gökleri ve yeri gerçek olarak yaratmıştır ki, herkese kazandığının karşılığı verilsin ve kimseye haksızlık yapılmasın!**

23- **Şu kimseye baksana! Heva ve hevesini kendine ilâh edinmiş, Allah da onu bir bilgiye göre saptırmış, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de bir perde çekmiştir. Şimdi onu Allah'tan başka kim hidayete erdirebilir? Hâlâ düşünmez misiniz?**

24- **Hem dediler ki: "Hayat sırf bizim dünya hayatımızdan ibarettir, ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zamanın geçmesi helâk eder!" Oysa onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur; onlar sadece zanna uyuyorlar.**

Cahiliye Arapları başlarına bir belâ gelince dehre söverlerdi. Bir zaman olarak dehr, Allah'ın yarattığı bir kanundur. Bu yüzden dehre veya şansa sövmek, gerçekte işleri düzenleyen Allah'a sövmek demektir. Hadis: "Allah buyurdu ki: Âdemoğlu dehre sövmekle beni incitir. Dehr benim, işler benim elimdedir. Geceyi gündüze çeviren benim." (Buhârî, Tefsir Suresi, 45, Tevhîd, 35; Müslim, Elfâz, 2, 3). "Dehre sövmeyiniz, çünkü dehr Allah'tır." (A. İbn Hanbel, V, 299, 311).

25- Kendilerine ayetlerimiz açıkça okunduğu zaman onların: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, bize atalarımızı diriltip getirin!" demekten başka hiçbir delili olmadı.

26- De ki: "Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra kendisinde hiçbir şüphe olmayan Kıyamet gününde sizi bir araya getirecektir. Ama insanların çoğu bilmezler.

27- Göklerin ve yerin mülkü sadece Allah'ındır. O Kıyamet'in kopacağı gün, işte o gün, batıla sapanlar ziyana uğrayacaktır!

28- O gün her ümmeti diz çökmüş bir durumda görürsün! Her ümmet kendi kitabına çağrılır ve (onlara şöyle denir): "Bugün yaptığınız amellerin cezası verilecektir."

29- "İşte kitabımız! Yüzünüze karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz sizin yapmakta olduklarınızı hep kaydediyorduk!"

30- İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, Rableri onları rahmeti içine alır. İşte apaçık kurtuluş budur!

Dünyada inanıp güzel ameller yapanlar Allah'ın rahmetine kavuşur ve büyük kurtuluşa erer. Böbürlenip günah işleyenler ve ahiret inancı bulunmayanlara ise, yaptıklarının kötülükleri gösterilir ve ateş azabı ile karşılaşırlar.

31- İnkâr edenlere gelince, onlara da denilir ki: "Size ayetlerim okunmadı mı? Fakat siz, büyüklük tasladınız ve günah işleyen bir kavim oldunuz değil mi?"

32- "Allah'ın vaadi gerçektir, o Kıyamet gününün geleceğinde hiçbir şüphe yoktur." denildiğinde: "Biz Kıyamet'in ne olduğunu bilmiyoruz. Biz yalnız zanda bulunabiliriz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yok!" demiştiniz.

33- Derken yaptıkları amellerin kötülükleri onlara görünmüş ve alay edip durdukları şey kendilerini kuşatıvermiştir.

34- O gün denilir ki: "Siz dünyada bugüne kavuşmayı nasıl unuttuysanız, bugün biz de sizi unuturuz. Yeriniz ateştir ve sizin yardımcılarınız da yoktur!"

35- Bunun sebebi şudur: Çünkü siz, Allah'ın ayetlerini alaya aldınız, dünya hayatı sizi aldattı. Artık bugün onlar ne ateşten çıkarılırlar ne de özür dilemeleri kabul edilir!

Küfür ehlini bu duruma düşüren, Kur'an'ı alaya almaları ve ahireti inkâr etmeleridir.

36- Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Surenin başında bütün varlıkları Allah'ın yarattığı, canlı cansız her şeyin O'nun varlığına delâlet ettiği belirtilmişti. Sonunda da aynı konuya dönülerek göklerde ve yerde övülmeye lâyık ve ululuk sahibi tek İlâh olarak Yüce Allah'ın varlığı vurgulanmış, böylece surenin başı ile sonu, tevhîd inancını kanıtlamakta bütünleşmiştir. Kudsî hadis: "Büyüklük izârım, ululuk ridâmdır. Kim bunlardan biri konusunda Benimle çekişirse, onu ateşime sokarım!" (Ebû Dâvûd, Libâs, 25; İbn Mâce, Zühd, 16; Müslim, Birr, 136).

37- Göklerde ve yerde büyüklük yalnız O'na aittir. O mutlak üstündür ve tam hikmet sahibidir.

66- AHKAF SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 35 ayettir. 10, 15 ve 35. ayetler Medine'de inmiştir. Ahkâf, kum tepeleri anlamında olup 21. ayette

geçmektedir. Bu sure, putları ve onlara tapan müşriklerin sapıklıklarını anlatmakta, hidayete erenlerle sapıklığa dalanların arasındaki farka değinmekte, kendi gücüne güvenip sapkınlığa dalan Âd kavminin akıbetine değinmektedir. Surenin sonunda ise Kur'an'ı dinleyen cin topluluğundan bahsetmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- **Bu Kitap, mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.**

3- **Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri, ancak gerçekle ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler uyarıldıkları şeyden yüz çeviriyorlar.**

Ayette, göklerin ve yerin gerçek olarak ve belli bir süre için yaratıldığı belirtilmiştir. Uzayda ömrünü tamamlayan yıldızlar, gezegenler dağılmakta, yenileri oluşmaktadır.

4- **De ki: "Allah'tan başka taptıklarınızı gördünüz mü? Onlar yerden ne yaratmışlar, bana gösterin. Yoksa onların, göklerin yaratılışında bir ortaklıkları mı var? Eğer siz doğru söyleyen kimselerseniz, bana bu Kur'an'dan önce indirilmiş bir kitap veya ilimden bir eser varsa onu getirin!"**

Ayette küfür ehline şu sorular yöneltilir: a) İlâh diye taptıkları şeyler yerden neyi yaratmıştır? b) Göklerin yaratılmasında bir ortaklıkları mı var? c) Eğer doğru söylüyorsanız, tapılan putların ortaya koyduğu bir kitap veya bir bilgi gösterin.

5- **Allah'ı bırakıp da Kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından da habersizdirler.**

6- **Kıyamet günü insanlar bir araya toplandıkları zaman, o taptıkları şeyler kendilerine düşman olur ve onların kendilerine tapmış olmalarını inkâr ederler.**

Ayette düşman olanların tapılan şeyler değil, bunlara tapan müşrikler olduğu yorumu yapılarak o şekilde anlam da verilmiştir. Bu takdirde "kânû lehum a'dâen" ayetinde "kâne"nin ismi olan çoğul vavı müşriklere, "lehum" deki zamir tapılan şeylere gider. Bunlar da Mekke müşrikleri bakımından melekler veya cinlerdir. Çünkü putların arka planındaki sembol varlıklar bunlardır.

Buna göre ayetin anlamı şöyle olur: "Kıyamet günü insanlar toplandığı gün, müşrikler taptıkları şeylere düşman olurlar ve onlara tapmalarını inkâr ederler.'

7- **Bizim ayetlerimiz kendilerine açıkça okunduğu zaman, o inkâr edenler kendilerine gelen hak kitap için, "Bu apaçık bir sihir!" dediler.**

8- **Yoksa onlar: "Onu (Muhammed) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde Allah'tan gelecek cezayı savmaya sizin gücünüz yetmez. O, sizin Kur'an hakkında yaptığınız taşkınlıkları daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

9- **De ki: "Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."**

10- **De ki: "Ne dersiniz? Eğer bu Kur'an Allah katından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz ve bununla birlikte İsrail oğullarından bir şahit de onun benzerini (Tevrat'ta) görüp inanmışken, siz yine**

de büyüklük taslarsanız haksızlık etmiş olmaz mısınız? Şüphesiz ki Allah zalim kavmi doğru yola iletmez!"

Kur'an'ın İsrail oğullarından olan tanığı bir rivayete göre Hz. Musa, diğer bir rivayete göre ise Abdullah b. Selâm'dır. Abdullah, Müslüman olmaya karar verince, Hz. Peygamber'den, Yahudi önde gelenlerini davet etmesini istemiş. Bu toplulukta İslam'a girdiğini ve Tevrat'ta da Hz. Muhammed'in geleceğinin haber verildiğini açıklamış, hazır bulunan Yahudiler söylenerek meclisi terk etmişlerdi. İşte ayet, bu olay üzerine, Medine'de inmiştir. Ayetin iniş sebebi ile ilgili, başka rivayetler de vardır (bk. Alûsî, Tefsir, XIII, 11; Elmalılı, Tefsir, VII, 99, 100).

11- İnkâr edenler, iman edenler için: "Eğer İslam'da bir hayır olsaydı, onlar onu kabulde bizim önümüze geçemezlerdi!" derler. Ama onlar bununla doğru yola girmek istemeyince de: "Bu eski bir yalandır" diyeceklerdir.

12- Kur'an'dan önce de bir rehber ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı Tevrat vardı. Bu Kur'an ise zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanları müjdelemek için, Arap diliyle indirilen ve kendinden öncekileri tasdik eden bir kitaptır.

13- "Gerçekten Rabbimiz Allah'tır" deyip, sonra da dosdoğru olanlara gelince, onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir!

14- İşte onlar cennetliklerdir, yaptıklarına karşılık orada ebedi olarak kalacaklardır.

15- Biz insana, ana babasına iyilik yapmayı tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle karnında taşıdı ve zahmetle doğurdu. Onun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır. Sonunda insan olgunluk çağına erişip, kırk yaşına ulaşınca der ki: "Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın salih ameller işlememi gönlüme ilham et! Benim soyumdan gelenleri de sâlih kimselerden kıl! Doğrusu ben tevbe edip sana yöneldim ve ben gerçekten Müslümanlardanım."

Ebû Hanife'ye göre, gebelik ve sütten ayrılma süreleri ayrı hesaplanarak her ikisinin süresi 30'ar aydır. İmâmeyn'e göre ise 30 ay, gebelik ve sütten ayrılmanın toplam süresidir. Başka bir ayette süt emzirme süresi iki yıl (24 ay) olarak belirtildiği gibi (bk. Bakara, 233), Lokman suresinde de: "Onun sütten kesilmesi iki yıl içindedir." buyrularak tahsis yapıldığı görülür. Buna göre geride gebelik süresi için 6 ay kalır. Bu da gebeliğin en kısa süresidir (bk. Elmalılı, VII, 106, 107).

16- İşte bunlar, yaptıklarının en güzelini kendilerinden kabul edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız cennetlikler arasındadırlar. Bu, onlara vaat edilmiş olan dosdoğru bir sözdür.

Ayete göre, tâat niteliğinde olan ameller en güzel amellerdir. Mübah sayılan güzel fiiller ise, "hasen" (iyi, güzel) sayılır, fakat her mübah fiilden sevap meydana gelmez (Beyzâvî, Ahkaf, 16. ayet tefsiri).

17- Ana ve babasına: "Öf size! Siz bana öldükten sonra tekrar dirilip kabirden çıkarılacağımı mı vaat ediyorsunuz? Oysa benden önce nice nesiller gelip geçmiştir!" diyen kimseye ana ve babası Allah'a sığınarak: "Yazıklar olsun sana! İmana gel, şüphesiz ki Allah'ın vaadi gerçektir."

dediklerinde o: "Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir" der.

18- İşte bunlar da, cinlerden ve insanlardan kendilerinden önce geçen ümmetler arasında (azap) sözü gerçek olmuş olan kimselerdir. Bunlar gerçekten ziyana uğramışlardır.

19- (İnanan ve inanmayan) herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır. Bu da kendileri hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın, Allah'ın bütün amellerini kendilerine tam olarak ödemesi içindir!

20- Ateşe sunulacakları gün inkâr edenlere şöyle denir: "Siz, dünya hayatınızda sahip olduğunuz bütün güzellikleri harcayıp tükettiniz ve onların zevkini çıkardınız! Artık bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaksınız!"

21- Âd kavminin kardeşi (Hud'u) an! Hani o, Ahkaf denilen yerde kavmini uyarmıştı. Ondan önce ve sonra da nice uyarıcılar geçmiştir. Hud kavmine şöyle demişti: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Çünkü ben sizin için büyük bir günün azabından korkuyorum."

Hud'un (as) kavmi olan Ad, Yemen'de Sıhr bölgesinde denize bakan kum yığınları arasında oturduğu için, bu bölgeye "Ahkaf" denilmiştir. Bir rivayete göre Ahkaf: Şam'da bir dağın adıdır (bk. A'râf, 65).

22- Onlar: "Sen, bizi ilâhlarımızdan çevirmek için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen o bize vaat ettiğin azabı haydi getir!" dediler.

23- Hud dedi: "O bilgi ancak Allah katındadır. Ben size benimle gönderileni tebliğ ediyorum. Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum!"

24- Derken o azabı vadilerine doğru yayılan yoğun bir bulut şeklinde gördüler. "Bu, ufukta beliren bir bulut, bize yağmur yağdıracak!" dediler. (Hud dedi): "Hayır o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. O bir rüzgârdır ki, içinde acı bir azap vardır!"

25- "O rüzgâr Rabbinin buyruğu ile her şeyi yerle bir eder!" Derken o hale geldiler ki, meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu! İşte öyle günahkâr bir kavmi, biz böyle cezalandırırız!

Ad kavminin helâki şöyle olmuştur: Halk önce dışarıdaki hayvanlarının ve yüklerinin havada kuş tüyü gibi uçuştuğunu görmüş, derhal evlerine koşarak kapıları kapatmışlar. Derken rüzgâr gelmiş ve kapıları açmış, yedi gece sekiz gün üzerlerine kum seli akıtmış. Sonunda rüzgâr üzerlerindeki kumu açmış ve kendilerini denize dökmüş (Kurtubî, Câmi', XVI, 136; Elmalılı, VII, 113, 114).

26- Andolsun ki, biz onlara size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler bahşetmiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine hiçbir yarar sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın ayetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Alay konusu yaptıkları şey kendilerini kuşatıverdi.

Mekke müşriklerine verilen mesaja göre, daha güzel imkânların içinde bulunan Ad kavmini şiddetli bir kasırga ile yok eden Allah'ın gücü her şeye yeter.

27- Andolsun ki biz, sizin çevrenizdeki birçok kentleri helâk ettik. Ancak belki dönerler diye de ayetleri çeşitli şekillerde açıkladık.

Mekke çevresindeki kentler Semud, Ad ve Lut kavimlerine aittir (krş. Kasas, 59; Şûra, 7).

28- Allah'ı bırakıp da kendilerine yakınlık sağlamak için edindikleri ilâhları onlara yardım etmeli değil miydi? Ama hayır, ilâhları onlardan kaybolup gittiler. Allah'ı bırakıp da, kendilerine yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri şeyler, onlara yardım etmeli değil miydi? Ama hayır tanrıları onları bırakıp gittiler. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir!

29- Bir de cinlerden bir grubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Onlar dinlemek üzere toplanınca: "Susun, dinleyin!" dediler. Kur'an'ın okunması bitirilince de döndüler, uyarmak üzere kavimlerine gittiler.

Saîd ibn Cübeyr'den rivayete göre, cinlerin gök kapılarını dinlerken taşlanıp kovulmaları üzerine İblis, Nusaybin cinlerinden bir grubu, bunun sebebini araştırmakla görevlendirmişti. Hicretten bir buçuk yıl kadar önce Tâif'ten dönmekte olan Hz. Muhammed Batn-ı Nahle denilen yerde sabah namazını kılarken, cinler Kur'an'ı işitmişler ve sebebin bu olduğunu anlamışlardı. Hz. Peygamber'e onların dinlediklerini Cenâb-ı Hak haber vermişti (bk. Buhârî, Ezân, Tefsîr, 72/1; Müslim, Salât, 149; Tirmizî, Tefsîr, 72/1). Hadis: "Bana Nusaybin cin heyeti geldi, -onlar ne güzel cinlerdi!- benden azık istediler, rastladıkları her kemik ve hayvan dışkısı (revs), bir rivayette deve dışkısı üzerinde bir yiyecek bulmaları için Allah'a dua ettim." (Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 32).

30- "Ey kavmimiz, dediler. Doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen ve kendinden öncekileri tasdik eden bir kitap dinledik. O kitap gerçeği ve doğru yolu gösteriyor."

Cinler: Kur'an'ı Tevrat'tan sonra gelen ve onu onaylayan semavî bir kitap olarak tanımlamışlardı. Bu, onların daha önce Tevrat'a tabi olduklarına işaret eder.

31- "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun ve ona iman edin ki, Allah da bazı günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun."

32- Her kim Allah'ın davetçisine uymazsa bilsin ki, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak değildir. Onun Allah'tan başka dostları da yoktur. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.

33- Onlar gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmakla yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceğini görmediler mi? Evet, şüphesiz ki O'nun her şeye gücü yeter.

34- Ateşe sunulacakları gün, inkâr edenlere şöyle denir: Nasıl bu gerçek değil miymiş? Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş, derler. (Allah) der ki: O halde inkâr etmenizden dolayı, tadın azabı!

35- O halde sen de o azim sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sabret! Onlar hakkında (azap için) acele etme. Çünkü onlar, kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün, sanki dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar! Bu bir tebliğdir! Hiç, yoldan çıkan fâsıklar topluluğundan başkası helâk edilir mi?

67- ZÂRİYÂT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 60 ayettir. İmanî mevzulara odaklanan bu sure, ahiretin varlığını ve hak olduğunu anlattıktan sonra, onu yalanlayanları bekleyen acı akıbeti haber verip müminler için hazırlanan mükafatları açıklamaktadır. Hz. İbrahim,

Lut, Musa kıssalarına değinmekte, azgın kavimlerin başına gelenlerden de örnekler vermektedir. Bu sure aynı zamanda insanların ve cinlerin yaratılış gayesini de izah etmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Yemin olsun, o tozdurup savuranlara,

2- Bir ağırlık taşıyanlara,

3- Kolaylıkla akanlara,

4- Bir emir taksim edenlere ki,

5- O size vaat edilen elbette doğrudur.

Bu ayetler yeminin cevabı olup, asıl vurgu yapılmak istenen husus, Kıyamet'in ve hesaplaşmanın mutlaka olacağını belirtmektir.

6- Ve hiç şüphesiz o ceza günü olacaktır.

7- Yine yörüngeleri olan göğe yemin olsun ki,

8- Siz çelişkili sözler söylüyorsunuz!

9- Ondan çevrilen çevrilir!

Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e şair, büyücü, kâhin demişler; Kur'an'ı ise, bir şiir kitabı olarak niteleyip görüş ayrılığına düşmüşlerdi.

10- O kahrolası yalancılar!

11- O sarhoşluk (bilgisizlik) içinde ne yaptığını bilmezler!

12- "O ceza günü ne zaman?" diye soruyorlar.

13- O gün ateş üzerinde kıvranacakları gündür!

14- Tadın azabınızı! İşte sizin acele gelmesini istediğiniz budur! (denir).

15-16- Şüphesiz ki, takva sahipleri Rablerinin kendilerine verdiği nimetleri alarak cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Çünkü onlar bundan önce iyilik yapan kimselerdi.

17- Geceleri pek az uyurlardı,

Abdullah ibn Selâm İslam'a girince Hz Peygamber'den işittiği ilk sözler şunlar olmuştu: Ey insanlar, yemek yediriniz, akrabayı ziyaret ediniz, çok selam veriniz, geceleyin herkes uyurken siz namaz kılınız, cennete girersiniz." (Tirmizî, At'ıme, 45, Kıyamet, 42; İbn Mâce, At'ime, 1).

18- Seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret isterlerdi,

19- Onların mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için bir hak vardı.

Ayet Mekke döneminde miktarı belirsiz zekât uygulamasının başladığını gösterir (bk. İsrâ, 26; Nûr, 33; Hadîd, 7; Meâric, 24).

20-21- Kesin olarak inanacaklar için yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice ibretler vardır! Hâlâ görmüyor musunuz?

22- Gökte de rızkınız ve size vaat olunan başka şeyler vardır!

23- Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, size yapılan bu vaat, tıpkı sizin konuşmanız gibi gerçektir.

24- İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi?

Ahmed b. Hanbel, Hz. İbrahim'in konuklarına olan bu ikramını delil getirerek, konuğa ikramın farz olduğunu söylemiştir.

25- Hani onlar, İbrahim'in huzuruna girip: "Selam sana" demişlerdi. İbrahim: "Size de selam olsun!" demiş ve içinden: "Bunlar tanınmamış bir topluluk!" diye geçirmişti.

26- İbrahim hemen ailesinin yanına giderek, semiz bir dana (eti) getirmiş,

27- Onların önüne koyarak, "Yemez misiniz?" demişti.

28- Yemediklerini görünce onlardan içine bir korku düştü. Onlar İbrahim'e: "Korkma!" dediler ve onu çok bilgili bir oğul ile müjdelediler.

29- Bunun üzerine karısı (Sare) bir çığlık atarak geldi ve elini yüzüne vurarak: "Ben kısır yaşlı bir kadınım, nasıl çocuğum olur?" dedi.

30- Melekler: "Evet bu böyledir. Rabbin böyle buyurdu. Çünkü O, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi hakkıyla bilir!" dediler.

31- İbrahim: "Ey elçiler! Sizin asıl gönderilmenize sebep olan iş nedir?" dedi.

32- Melekler dediler ki: "Gerçekten biz günahkâr bir kavme (Lut kavmine) gönderildik."

33- "Onların üzerine çamurdan, pişirilmiş sert taşlar atacağız."

34- "O taşlardan herbirinin, sınırı aşanlardan kime isabet edeceği Rabbin katında işaretlenmiştir."

Bunlar, üzerinde kime isabet edeceği Cenab-ı Hak tarafından işaretlenmiş taşlardır (bk. Hud, 83).

35- Sonunda orada bulunan müminleri çıkardık.

Lut'a (as) iman etmiş olanlar kentten çıkarılmıştı. Böylece geride sadece helâk edilecek küfür ehli kalmıştı.

36- Fakat biz orada Müslümanlardan bir ev halkından başka kimseyi de bulamadık.

37- Biz orada, can yakıcı azaptan korkan kimseler için bir ibret nişanesi bıraktık.

38- Musa'nın kıssasında da bir ibret vardır. Hani biz onu açık bir delille Firavun'a göndermiştik.

Hz. Musa, koynundan elinin beyaz çıkması ve ejderha haline dönüşebilen asa gibi mucizelerle gelmişti.

39- Firavun ise ordusu ile birlikte ondan yüz çevirmiş, onun hakkında: "Bu bir sihirbaz, ya da bir delidir" demişti.

40- Sonunda biz onu ve ordularını yakalayıp hepsini denize attık. Bu sırada Firavun kendini kınayıp duruyordu.

41- Ad kavminde de bir ibret vardır. Hani biz onların üzerine kasıp kavuran bir rüzgâr göndermiştik.

42- O rüzgâr üzerine uğradığı hiçbir şeyi bırakmıyor, onu kül edip savuruyordu.

43- Semud kavminin helâkinde de bir ibret vardır. Hani onlara: "Belirli bir süreye kadar dünya nimetlerinden yararlanın" denmişti.

44- Onlarsa, Rablerinin buyruğuna karşı azgınlık ettiler. Bu yüzden bakınıp dururlarken o yıldırım kendilerini yakalayıverdi!

45- Artık onlar ne kendileri ayağa kalkabildiler ne de yardım gördüler!

46- Daha önce de Nuh kavmini helâk etmiştik. Çünkü onlar da yoldan çıkmış fâsık bir kavim idiler.

47- Biz göğü kendi gücümüzle bina ettik ve biz gerçekten genişletme gücüne sahibiz!

Ayette galaksilerin ve yıldızların sürekli birbirinden uzaklaşmasını ifade eden "genişleme teorisi"ne işaret vardır.

48- Yeryüzünü de biz döşedik. Biz ne güzel döşeyiciyiz!

49- Hem her şeyden iki çift yarattık. Umulur ki düşünüp öğüt alırsınız!

Her şey çift, yani karşıtlı yaratılmıştır (bk. Yâsin, 36).

50- Öyleyse hemen Allah'a koşun (O'nun korumasına girin)! Gerçekten ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

51- Allah'la beraber başka ilâh edinmeyin. Gerçekten ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

52- İşte böylece bunlardan öncekiler de, kendilerine herhangi bir peygamber gelince, onun hakkında: "Bu ya bir sihirbaz ya da bir deli" demişlerdi.

53- Onlar birbirlerine bunu mu tavsiye ettiler? Hayır, onlar azgın bir kavimdir!

54- Sen onlardan yüz çevir, artık bu yüzden kınanacak değilsin.

55- Sen yine de öğüt verip hatırlat. Çünkü hatırlatmak müminlere fayda sağlar.

56- Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.

Kimileri ayetteki: "li ya'budûnî" (Bana ibadet etsinler) sözünü "li ya'rifûnî" (Beni tanısınlar, bilsinler) diye tefsir etmiştir.

57- Ben onlardan herhangi bir rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.

58- Şüphesiz ki rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah'tır.

59- Şüphesiz ki, zulmedenlerin geçmiş arkadaşlarının payı gibi, dolgun bir azap payı vardır. Ama şimdi onu benden acele istemesinler!

İslam'ı kabul etmeyen, Hz. Muhammed'e karşı gelen kavim de, önceki kavimler gibi azaptan payını alır.

60- Çünkü kendilerine vaat olunan o günlerinden dolayı vay o inkâr edenlerin hâline!

68- GÂŞİYE SURESİ

Mekke'de inen ilk surelerdendir. 26 ayettir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- O her şeyi kuşatacak olan Kıyamet'in haberi sana geldi mi?

2- Yüzler var ki o gün eğilmiş, zillete düşmüştür.

3- Çalışmış fakat boşuna yorulmuştur.

4- Kızgın bir ateşe girer.

5- Onlara kızgın bir kaynaktan su verilir.

6- Onlar için kuru bir dikenden başka yiyecek de yoktur.

Darî', hayvanların bile yemediği dikenli, zehirli ve kötü kokulu bir bitkidir (Buhârî, Tefsir, 88/1). Zakkum ve gıslîn ise, başka cehennemliklerin yiyeceğidir.

7- O ise ne besler ne de açlığı giderir.

8- Yüzler de var ki o gün nimetle mutludur.

9- Yaptığından hoşnuttur.

10- Yüksek bir cennettedir.

11- Orada boş bir söz işitmez.

12- Orada akan bir kaynak,

13- Yüksek divanlar,

14- Konulmuş kadehler,

15- Dizilmiş yastıklar,

16- Serilmiş halılar vardır.

17- Onlar o develere bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmış?

18- Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiş?

19- Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmiş?

20- Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmış?

21- O halde öğüt ver, çünkü sen ancak bir öğütçüsün,

22- Onların üzerinde bir zorba değilsin.

Hadis: "İnsanlarla, 'Lâ ilâhe illallah' deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Onlar, bunu söyleyince canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a ait olur." Bundan sonra o, 21 ve 22. ayetleri okumuştur (Müslim, İmân, 35).

23- Ancak kim yüz çevirir ve inkâr ederse,

24- Allah ona en büyük azapla azap eder.

25- Şüphesiz, onların dönüşü sadece bize olacaktır.

26- Sonra da bize hesap verecekler.

69- KEHF SURESİ

Kehf suresi, 110 ayettir. Mekke'de inmiştir. Yalnız 28. ayetin Medine'de indiği rivayet edilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Hamd, o Allah'a mahsustur ki kulu (Muhammed'e) kitabı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı.

1-5. ayette, Kur'an'da bir eğrilik olmadığı, uyarıcı ve müjdeleyici olduğu, Allah'ın çocuk edindiğini söyleyenlerin bir bilgiye dayanmadığı bildirilmektedir.

2-3- Onu, dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azaba karşı uyarsın ve iyi işler yapan müminlere de, içinde ebedi kalacakları (cennette) kendileri için güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin.

4- Ve "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarsın!

5- Bu konuda ne kendilerinin ne de atalarının bir bilgisi vardır. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük bir iftiradır. Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

6- Belki de sen, onlar bu yeni kitaba inanmazlarsa, üzüle üzüle kendini helâk edeceksin!

7- Biz yeryüzündeki şeyleri, kendisine süs olsun diye yarattık ki, insanların hangisinin daha iyi iş yapacağını denemiş olalım!

8- Biz elbette yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak yapacağız.

9- Yoksa sen, bizim mucizelerimizden olan Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'i şaşırtıcı mı buldun!

9-21. ayetlerde Kehf ve Rakîm arkadaşlarının öyküsü anlatılır. Mağara ve kitâbe arkadaşları diye de bilinen birkaç imanlı genç, Tarsus yakınlarında dönemin Roma askerî vâlisi tarafından takibata uğratılıp cezalandırılmak istenince, putatapıcıların egemen olduğu kenti terk ederek bir mağaraya sığınmışlar ve bir mucize olarak, Cenab-ı Hak tarafından 300 yıl kadar (bk. Kehf, 25) uykuya çekilmişlerdi. Bunlar seçkin ailelerin çocukları olup, Havarilerden birisiyle temasları olmuş ve Hristiyanlığa tabi olmuşlardı.

Tarih, MS 249-251 yılları arasında hüküm süren Roma devlet adamı Dakyanos'un Hristiyanlara çok zulmettiğini, ancak 4. asır başlarında, Hristiyanlığın Roma devletinin resmi dini olduğunu yazar.

Tarih ve tefsir kitaplarındaki yaygın bilgiye göre Mağara olayı, Anadolu'nun Roma egemenliği altında bulunduğu M. 3. yüzyılın 2. yarısında, Tarsus dolayında vuku

bulmuştur. Bölge vâlisi Decius (Dakyanos), bu gençleri, inançlarından ötürü öldürmeğe kalkmıştı. Gençler; göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'tan başka ilâh tanımadıklarını ve dinlerinden dönmeyeceklerini söyleyerek kentten uzaklaşırlar. Bunlar, peşlerine takılan bir köpekle birlikte bir mağaraya girerler ve uzun bir uykuya dalarlar.

Uyandıklarında kendilerini bir gün veya daha kısa süre uyumuş sanan gençler açlık hissedince, içlerinden Yemliha'yı ellerindeki gümüş para ile yiyecek almak üzere kente gönderirler. Çok şeyin değiştiğini gören Yemliha, yiyecek almak isterken, giysilerinden kuşkulanan ve elindeki eski paraya bakıp, define bulduğunu sanan fırıncının ihbarı üzerine, Hükümdar Theodaius'un huzuruna çıkarılır. Kendi kanaatine göre, bir gün sürdüğünü sandığı, başından geçenleri anlatır. O dönemde puta tapıcılığın yerini Hristiyanlık almış ve inanca saygı dönemi başlamıştı. Hükümdarlarıyla birlikte mağaraya giden kent halkı, Yemliha ve arkadaşlarının köpekleriyle birlikte ortadan kaybolduklarını görürler. Mağaranın önüne bir mescit yaptıran hükümdar, bu mağarayı kutsal bir yer olarak ilân eder. Bu olay, insanların Kıyamet ve öldükten sonra dirilmeye olan inancını güçlendirir.

İbn Abbas , Rakîm'in "yazılı belge" anlamına geldiğini söyler ve Rakîm adamları için şu açıklamayı yapar: "Onların Hristiyan oldukları söylenir. Allah daha iyi bilir ama, belli ki Hristiyanlıktan çok önceki döneme aittirler. Aksi halde, Yahudiler, Hristiyanlığa karşı oldukları için, onların kıssalarıyla ilgilenmezlerdi. Oysa Mekke müşriklerine Hz. Muhammed'e Ashâbı-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında soru sormalarını telkin eden Medine Yahudi hahamlarıdır. Bu da, bu kıssanın Yahudi kitaplarında muhafaza edildiğini ve önceki döneme ait olduğunu gösterir" (İbn Kesîr, Tefsîr, III, 73 vd.).

Hristiyanlarda "Yedi Uyuyan" veya Hindistan'da ve daha başka ülkelerdeki gibi tek kişinin uyuması şeklinde de olabiliyor (M. Hamidullah, Aziz Kur'an, s. 441, 442).

Tek kişi olarak yüz yıl süreyle uyuyan Üzeyr de (as) bu konuda başka bir örnektir (bk. Bakara, 259).

10- Hani bir zamanlar o genç yiğitler mağaraya sığınmışlar ve "Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bize şu işimizden bir çıkış yolu hazırla!" demişlerdi.

11- Bunun üzerine biz de kulaklarını tıkayarak mağarada onları yıllarca uyuttuk.

12- Sonra da, iki gruptan hangisinin, mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesap edeceğini anlamak için onları tekrar uyandırdık.

13- Biz sana onların başlarından geçeni gerçeğe uygun olarak anlatacağız. Gerçekten onlar Rablerine iman etmiş birkaç gençlerdi. Biz de onların doğruluklarını arttırdık.

14- Ve kalplerini pekiştirdik. Bu yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilâh deyip tapmayız. Doğrusu o takdirde asılsız bir söz söylemiş oluruz!"

15- "Bizim şu kavmimiz, Allah'tan başka tanrılar edindiler. Ama onların tanrı olduğuna dair, açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Allah'a karşı

yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?"

16- (İçlerinden biri şöyle dedi): "Mademki siz, onlardan ve onların, Allah'tan başka taptıklarından uzaklaşmayı tercih ettiniz, mağaraya çekilin ki Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin ve işinizi kolaylaştırsın!"

17- Sen baksaydın Güneş'in doğduğu zaman mağaranın sağ tarafına yöneldiğini, batarken de mağaranın sol tarafından onlara dokunmadan geçtiğini görürdün. Onlar mağaranın geniş bir yerinde idiler. İşte bu, Allah'ın mucizelerindendir. Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuştur, kimi de saptırırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

18- Bir de onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudadırlar. Biz onları sağa sola döndürüyorduk. Köpekleri de girişte ön ayaklarını uzatmış yatıyordu. Eğer onları görseydin, içine korku düşer ve oradan kaçıp giderdin!

Mağaraya giren bu gençler mağaranın öyle bir yerinde uykuya dalarlar ki Güneş ne doğarken ne de batarken onları rahatsız eder; onları makaslayıp geçer. Uyudukları yerde Allah'ın izniyle sağa sola dönerler ki sürekli yan üstüne yatıp da yanları delinmesin. Dışardan biri görse onları uyanık sanır ve durumlarında korkardı.

19- Biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri şöyle dedi: "(Mağarada) ne kadar kaldınız?" Kimi, "Bir gün ya da daha az kaldık!" derken, kimi de şöyle dediler: "Ne kadar kaldığınızı, Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş paranızla kasabaya gönderin de baksın, hangi yiyecek daha temizse, ondan size azık getirsin; ama çok dikkatli davransın ve sakın yerinizi hiç kimseye belli etmesin!"

20- "Çünkü kasaba halkı sizi ele geçirirlerse, ya taşlayarak öldürürler ya da sizi kendi dinlerine döndürürler ki, o takdirde siz asla kurtuluşa eremezsiniz."

Mağara arkadaşlarının yakalandıkları takdirde öldürülmekten korktukları anlaşılmaktadır. Onlar taşlanıp öldürülme tehdidi karşısında, niçin ruhsata uyarak yani takıyye yaparak, imanlarını gizlemek yoluna gitmemişlerdi? "Kalbi imanla rahata kavuşmuş olduğu halde zorlananlar dışında kim küfre göğüs açarsa..." (Nahl, 10) ayeti bu durumda ruhsata uyma imkânı tanımıştır. Bu, onların ruhsatı değil azîmeti tercih eden kararlı yiğitler olduğunu gösterir. Üstelik bunlar zorlanma durumuna düşmekten sakınarak Allah'ın rızasını gözetmişlerdir.

21- Böylece insanları onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın öldükten sonra diriltme sözünün gerçek olduğunu ve Kıyamet gününde hiçbir kuşku bulunmadığını bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: "Üstlerine bir bina yapın! Bununla birlikte onların durumlarını Rableri daha iyi bilir." Onların durumuna vâkıf olanlar ise, "Üzerlerine bir mescit yapacağız!" dediler.

Allah kentin halkına mağarada yatanları buldurur. Onların durumunu görenler Allah'ın Kıyamet'te ölüleri dirilteceği sözünün gerçek olduğunu anlarlar.

22- Kimileri, "Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir" derlerken, kimileri karanlığa taş atarak, "Onlar beştir, altıncıları köpekleridir." dediler. Kimileri de: "Onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir" dediler.

De ki: "Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onları bilen azdır!" Bu yüzden onlar hakkında, bu bildirilenler dışında bir tartışmaya girme ve onlar hakkında hiç kimseye bir şey sorma!

İbn Abbas mağara adamlarının sayının yedi olduğunu söylemiştir. Bu tartışma Hz. Muhammed'in, bazı Mekkelilerle, Yahudi ve Hristiyanların yönlendirmesi sonunda, bu konuda, bir polemiğin içine çekilmek istendiğini göstermektedir.

23- **Hiçbir şey için, "Bunu yarın yapacağım" deme.**

Mekke döneminde Kureyş müşriklerinin Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkındaki sorularına Hz. Muhammed'in "inşâllah" demeden "yarın cevap veririm" demesi üzerine 15 gün aradan sonra İsrâ, 85. ayetle cevap verilmiştir.

24- **Ancak, "Allah dilerse (yaparım.)" de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve "Rabbimin, beni bundan daha doğru bir bilgiye ulaştıracağını umarım" de!**

25- **Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar ve dokuz yıl da ilâve ettiler.**

Mağarada kalma süresi üç yüz yıl Güneş yılına uygun olup, Arapların kullandığı ay yılına göre ise üç yüz dokuz yıla tekabül eder (Taberî, Câmiu'l-Beyân, XV, 231; S. Ateş, age, V, 290).

26- **De ki: "Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Çünkü göklerin ve yerin gaybı, O'na aittir. O, ne güzel görür, ne güzel işitir! Onların O'ndan başka bir yardımcısı yoktur ve O, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez."**

27- **Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. Ve O'ndan başka sığınılacak kimse de bulamazsın.**

28- **Rablerine rızasını dileyerek sabah akşam dua edenlerle birlikte candan sabret! Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan başka yana çevirme. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz; tutkularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye de itaat etme!**

Kureyş ileri gelenleri, Hz. Muhammed'le yoksul kişileri çevresinden uzaklaştırırsa görüşebileceklerini söylemişlerdi. Onların İslam'a girmesini çok arzu eden Hz. Peygamber, böyle bir düşünceye meyledince kendisi uyarılmıştır. Nitekim Abese suresinin ilk ayetleri de böyle bir davranışla ilgili olarak inmiştir.

29- **De ki: Bu gerçek Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin! Çünkü biz zâlimlere öyle bir ateş hazırladık ki onun duvarları, kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. Eğer feryat edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir! Ne kötü bir içecek ve ne kötü bir konaklama yeri!**

30- **İman edip iyi işler yapanlara gelince; biz elbette güzel iş yapanın mükâfatını zayi etmeyiz.**

31- **İşte onlara Adn cennetleri vardır. Altlarından ırmaklar akar, orada altın bileziklerle bezenecekler, ince ve kalın ipeklerden yeşil elbiseler giyecekler, tahtlar üzerine dayanıp kurulacaklar. Ne güzel ödül! Ne güzel bir konaklama yeri!**

32- **Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, etrafını hurmalıklarla donatmış ve aralarını da ekili tarlalarla ayırmıştık.**

İsrâil oğullarından biri mümin, diğeri kâfir iki kardeş vardı. Babalarından sekiz

bin altın miras kalmış, mümin kendi payı ile birçok hayırlar yapmıştı. İnkârcı kardeş ise gayri menkule yatırım yapmış, Cenab-ı Hakk'ın verdiği büyük servet ve bereketi zayıfları ezmek için kullanmak isteyince de bu servet onun elinden alınmıştır.

Ayetteki bilgiye göre, bu iki kişiden birinin hurma ve üzüm bağları vardır. Diğerinin ise yoksul olduğu anlaşılmaktadır. Malı olan Kıyamet gününe inanmamakta, bu servetin sürekli olarak elinde kalacağına inanarak arkadaşına karşı aşağıdaki sözlerle övünmektedir. "Ben malca ve çocukça senden üstünüm, bunlar yok olmaz, Kıyamet'in kopacağına inanmıyorum. Böyle bir şey olsa bile, Allah katında benim daha üstün değerim olur!"

33- **İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, ondan hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı. Aralarında bir de ırmak akıtmıştık.**

34- **Bu adamın artık bol ürünü olmuştu. Arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: "Ben malca senden zenginim ve adamca da senden daha güçlüyüm!"**

35- **Bağına girdi, o kendine yazık ediyordu. Dedi ki: "Bunun yok olacağını hiç sanmam!"**

Bahçesine giden zengin kişi bol ürünün olgunlaştığını görünce, böbürlenerek, artık zengin olduğunu, bundan sonra malına ve kendisine zarar verebilecek bir kimsenin çıkamayacağını, hatta Kıyamet'in kopacağını sanmadığını, böyle bir şey olsa bile, ahirette de Allah'ın huzuruna varlıklı bir kimse olarak çıkacağını söyleyerek kendine yazık etmişti.

36- **"Kıyamet'in kopacağını da sanmam. Bununla birlikte eğer Rabbime döndürülecek olursam, herhalde bundan daha iyi bir sonuç bulurum!"**

37- **Kendisiyle konuşan arkadaşı ona dedi ki: "Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allah'ı inkâr mı ediyorsun?"**

38- **"O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam."**

39- **"Bağına girdiğin zaman, 'Allah'ın dilediği olur, güç ve kuvvet yalnız Allah'ındır.' deseydin olmaz mıydı? Eğer malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki),"**

Bağına giren bu kişinin, "Mâşâallah, lâ kuvvete illâ billâh" demesinin uygun olacağı bildirilir. "Mâşâallah" demek, o şeyin Allah'ın dilemesi ve yaratması ile meydana geldiğini ifade etmek anlamına gelir. Böylece kişinin, o olayın veya varlığın oluşumunu Allah'ın iradesine bağlaması, kem bakışların etkisini kırar ve göz değmesi veya nazar denilen etkilenme ortadan kalkar.

40- **"Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bağın, kupkuru bir toprak hâline geliverir!"**

41- **"Ya da, bağının suyu çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın!"**

42- **Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Çünkü bağ, çardakları üzerine yıkılıp kalmıştı. "Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!" diyordu.**

Bahçe sahibi boşa giden emeklerini ve yaptığı masrafları düşünerek ellerini ovuşturmaya başlamıştır. Bu âfeti önlemek için ona ne kavmi ne çocukları ne de serveti yardımcı olabilmiştir.

43- **Onun, Allah'tan başka kendine**

yardım edecek bir topluluğu olmadı ve kendi kendini de kurtaramadı.

44- İşte burada yardım, yalnız gerçek olan Allah'a aittir. O, sevapça da hayırlıdır, sonuç bakımından da hayırlıdır.

45- Onlara dünya hayatını da örnek ver: Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki yerin bitkisi onunla sulanıp gelişir. Ama sonunda rüzgârların savurup götürdüğü çöp kırıntıları haline gelir. Allah her şeye güç yetirendir.

46- Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyi ameller ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlıdır, umut bağlama bakımından da daha hayırlıdır.

"Kalıcı olan güzel iş ve davranışlara"; beş vakit namaz, tesbih, tehlil, tekbir, hamd gibi Yüce Allâh'ı öven ve dua niteliği taşıyan yakarışlar anlamı da verilmiştir. Ancak kalıcı iş ve amellere nâfile sadakalar, vakıf, insanlara yapılan her türlü iyilik vb. iyi iş ve davranışların tümü de dahil olmalıdır.

47- O Kıyamet gününde dağları yürütürüz ve yeryüzünü çırılçıplak görürsün. Onları hep mahşere toplamışız da hiçbirini bırakmamışızdır.

48- Ve hepsi saflar halinde senin Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır. Allah onlara şöyle diyecek: "Andolsun, sizi ilk yarattığımız gibi bize geldiniz! Fakat sizin için bir hesap zamanı belirlemediğimizi sanmıştınız, değil mi?"

İnsanlar mahşer yerine anneden doğdukları gibi çıplak, yalnız, malsız ve çocuksuz olarak gelirler. Herkes kendi başına, çaresiz, sadece kendi amelleri ile başbaşa kalır.

49- Herkesin amel defteri ortaya konulmuştur. O günahkârların amel defterlerinden korkarak, "Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş!" dediklerini görürsün. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.

Ayette "Kitap" la kastedilen, her kişinin "amel defteri" dir. Bu dünyada, her insan için görevlendirilmiş yazıcı melekler vardır. Bunlar o kişinin yaptığı iyi ve kötü her şeyi, bir deftere, son yargı için kaydederler (bk. Kâf, 17).

50- Yine bir zaman meleklere, "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis dışında hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin buyruğundan dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Bu, zâlimler için ne kötü bir bedeldir!

Burada İblis'in cinlerden olduğu belirtilmiştir. Hadis: "Melekler nurdan yaratıldı, cinler ateşten, ateş alevinden, Âdem ise topraktan yaratıldı." (Müslim, Zühd, 60; A. İbn Hanbel, VI, 158).

51- Ben onları, ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben, yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

52- O gün Allah müşriklere şöyle diyecek: "Ortaklarım olduğunu ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!" Onları çağırırlar, fakat kendilerine cevap vermezler. Biz onların aralarına bir uçurum koymuşuzdur.

53- Günahkârlar ateşi görmüşler, artık ona düşeceklerini anlamışlardır. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar.

54- Şüphesiz biz, bu Kur'an'da

insanlara her çeşit örneği türlü biçimlerde anlattık. İnsan ise çok tartışmacı olmuştur.

55- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamberler geldiğinde insanların, iman etmelerine ve Rablerinden bağışlanma istemelerine engel olan şey; sadece öncekilerin başına gelenlerin, kendi başlarına da gelmesini veya ahiret azabının açıkça gelip çatmasını beklemek olmuştur.

56- Oysa biz peygamberleri sadece müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. İnkâr edenler ise hakkı batılla ortadan kaldırmak için mücadele ederler. Onlar ayetlerimi ve uyarıldıkları azabı da alaya almışlardır.

57- Rabbinin ayetleri kendisine hatırlatıldığı halde, bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Bu yüzden biz onların kalplerinin üzerine Kur'an'ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Sen onları doğru yola çağırsan da bu durumda iken asla doğru yola gelmezler.

58- Bununla birlikte rahmet sahibi Rabbin çok bağışlayıcıdır. Eğer Allah yaptıkları yüzünden onları hemen cezalandıracak olsaydı, onlara azabı hemen verirdi! Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki, o geldiği zaman artık bundan kaçıp kurtulacak bir yer bulamazlar.

59- İşte şu kentler; zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de kendilerine belli bir zaman tayin etmiştik!

Bir beldenin batışı için belirlenen zaman, Allah'ın istemesi dışında ne öne alınabilir ne de geri bırakılır. Ad, Semud ve Nuh kavimlerinin yok olması buna örnek verilebilir.

60- Hani bir zamanlar Musa genç arkadaşına şöyle demişti: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar gideceğim, yahut yıllarca gideceğim!"

Çoğunluk müfessirlerin kabulüne göre, Hz. Musa'nın yanındaki genç, Hz. Yusuf'un torunlarından Yuşa ibn Nun, ledün ilmine vâkıf salih zat da Hızır'dır (as).

İki denizin birleştiği yerle ilgili çeşitli yorumları yapılmıştır (bk. Yâkut el-Hamevî, Mu'cem, I, 346, 347). Kanunî Süleyman'ın süt kardeşi Yahya Efendi (1494-1570) mânevî keşif yoluyla, buluşma yerinin İstanbul boğazında Yuşa tepesi olduğunu ve Yuşa'nın (as) kabrinin de burada bulunduğunu söylemiştir.

61- Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. Bu arada balık denizde yolunu bulup gözden kaybolmuştu.

62- Bu yeri geçtiklerinde, Musa genç arkadaşına, "Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuz bizi gerçekten yordu!" dedi.

63- Genç adam, "Gördün mü, dedi. Kayaya sığındığımız sırada doğrusu ben balığı unuttum; bana onu söylememi herhalde şeytan unutturdu. Balık şaşılacak bir şekilde denizin içinde yolunu tutup gitmişti!"

64- Musa dedi: "İşte aradığımız zaten bu idi!" Bunun üzerine izlerini takip ederek gerisin geri gittiler.

65- Sonunda kullarımızdan bir kul bulduk ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

65-82 arası ayetlerde, Hz. Musa'nın

Hızır (as) ile buluşması ve sonraki olaylar anlatılır. Çoğunluk İslam âlimleri bu kıssadaki olaylara dayanarak Hızır'ın (as) peygamber olduğunu söylemişlerdir (Râzî, age, XXI, 148).

Kıssa, İbn Abbas'ın, Übey ibn Ka'b'dan naklettiği bir hadiste özetle şöyle anlatılmıştır: Bir gün Hz. Musa İsrail oğulları arasında konuşma yaptı, öyle güzel konuştu ki herkesin gözlerinden yaşlar aktı. Kendisine, "İnsanların en bilgilisi kimdir?" diye soruldu. O da: "Benim" dedi. Bunun üzerine Allah vermediği bir ilimden ötürü onu kınadı ve ona iki denizin birleştiği yerde bulunan bir kulun ondan daha bilgili olduğunu bildirdi. Yanlarına bir balık alıp onu aramalarını bildirdi (bk. Buhârî, Tefsir, 18/2-4, İlim, 44, Bed'ü'l-Halk, 11; Enbiyâ, 27; Müslim, Fazâil, 170, 171).

66- Musa ona: "Sana öğretilen ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67- (Hızır) dedi: "Sen benimle birlikte bulunmağa sabredemezsin!"

68- "İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredeceksin?"

69- (Musa) dedi: "İnşaallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmem!"

70- (Hızır) dedi: "O halde, eğer bana tabi olacaksan, ben sana içyüzünü açıklamadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"

71- Bunun üzerine ikisi birlikte gittiler. Sonunda gemiye bindikleri zaman, o kul (Hızır) gemiyi deldi. (Musa) dedi: "Yolcuları boğmak için mi gemiyi deldin? Doğrusu sen çok kötü bir iş yaptın!"

72- (Hızır) dedi: "Sen benimle birlikte bulunmağa asla sabredemezsin, demedim mi?"

73- (Musa) dedi: "Unuttuğum şeyden dolayı beni kınama ve bana bu işimden dolayı bir güçlük çıkarma!"

74- Yine gittiler. Sonunda bir erkek çocuğa rastladıklarında, Hızır hemen onu öldürdü. Musa: "Sen kısas olmadan suçsuz bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok kötü bir şey yaptın!" dedi.

75- (Hızır) dedi: "Ben sana benimle birlikte bulunmağa sabredemezsin demedim mi?"

76- (Musa) dedi: "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma! Gerçekten benim tarafımdan öne sürülebilecek özrün sonuna ulaştın."

77- Bunun üzerine yine gittiler. Sonunda bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır hemen onu doğrulttu. Musa, "İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın!" dedi.

78- (Hızır) dedi ki: "İşte bu, benimle senin aranda yol ayırımıdır. Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."

79- "Gemiye gelince; o, denizde çalışan birkaç yoksula aitti. Onu kusurlu hale getirmek istedim. Çünkü onların ilerisinde her gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı."

80- "Erkek çocuğuna gelince; onun ana-babası inanmış kimselerdi. Bu çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."

81- "İstedik ki Rableri onun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlı ve daha merhametli birini versin."

82- **"Duvara gelince; o, kentte iki yetim oğlana aitti. Altında onlar için saklanmış bir define vardı ve babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki onlar güçlü (rüşd) çağlarına ulaşsınlar da, Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzü budur."**

71-82 arası ayetlerde Hz. Musa ile Hızır'ın (as) yolculuklarında aşağıdaki üç hikmetli olaydan söz edilir:

a) Gemi yolculuğu: Bu iki kişi gemiye binerek deniz yolculuğuna çıkarlar. Hızır (as) ambara inerek bulduğu bir balta ile gemiyi delmeye başlar. Hz. Musa dış görünüşe göre zararlı bir iş yapıldığını düşünerek engel olmak ister, fakat uyarı üzerine susar. Olayın hikmetli yanı şudur: Gemi yoluna devam ederse ileride korsanlar tarafından zorla ele geçirilecek, gemidekiler tutsak edilerek köle pazarında satılacaktır. Geminin sahipleri bir takım yoksullar olup, Cenab-ı Hakk'ın merhametine lâyık kişilerdir. Bu yüzden Hızır (as) eliyle meydana getirilen bir arıza yüzünden gemi bir süre yoluna devam edememiş ve bu gasp riski ortadan kalkmıştır.

b) Öldürülen çocuk olayı: 74. ayete göre, Hz. Musa ve Hızır'ın (as) kara yolculuğu sırasında oynamakta olan bir erkek çocuğa rastlarlar. Hızır (as) çocuğu öldürür. Hz. Musa yine dış görünüşe göre bunun kötü bir iş olduğunu düşünerek karşı çıkmak istese de, Hızır'ın (as) uyarısı üzerine yine susar. 80. ayette olayın nedeni şöyle açıklanır: Bu çocuk şekâvet ehlidir. Ana babası ise, mümin ve Cenab-ı Hakk'ın merhametine lâyık kişilerdir. Büyürse ana babasını azgınlığa ve inançsızlığa sevk edecektir.

c) Yıkılmaya yüz tutan duvarı onarma: Yollarına devam eden bu iki kişi bir kasabaya gelirler. Halktan yiyecek isterler, verilmez. Kentte yürürlerken yıkılmak üzere bulunan bir binanın duvarı Hızır'ın (as) dikkatini çeker. Olağanüstü gücü ile duvarı sağlamlaştırır. Çünkü bu duvarın içinde küçük yaştaki iki yetim çocuğa ait hazine vardır. Duvar yıkılırsa, yetimler bundan yararlanamaz. Onların büyüyeceği zamana kadar bina ayakta durmalıdır. Çocuklara bu yardım ve destek, babalarının iyi bir insan olması yüzündendir.

83- **Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım!**

83-98 arası ayetlerde Batıya ve Doğuya hükmetmiş olan Zülkarneyn'in kıssası anlatılır.

Zülkarneyn: Bu kişinin Makedonya Kralı Büyük İskender olduğu ileri sürülmüşse de, onun tarihte büyük bir set yapma veya peygamber olma gibi nitelikleri sâbit değildir.

Tarihî arkeolojik belgelere dayanarak, Şibli Nu'mânî'ye göre, Zülkarneyn M.Ö. beşinci yüzyılda yaşamış olan Fars Kıralı Dârâ'dır. Ye'cüc ve Me'cüc ise Kafkas Dağları'nın doğusunda yaşayan Tatar-İskitlerdir. Yapılan sed ise, Hazar Denizinin batısında Derbend Seddi'dir.

Ebu'l-Kelâm Âzâd'ın araştırmasına göre, Kildânî ülkesi Bâbil'i ele geçirip, Yahudi esaretine son veren ve onları Filistin'e M.Ö. 583'te yerleştiren Kıral Kuruş'tur. Yaptığı sed, Kafkas Dağlarında iki dağın arasında Kuruş Boğazı'dır.

Abbasî halifelerinden el-Vâsık da, Zülkarneyn'in seddini bulmak için, bir birlik göndermiş, iki yıllık bir araştırmanın

ardından, Çin Seddi'nin, bu sed olduğu kanaatiyle geri dönmüşlerdir.

Zülkarneyn'in peygamberliği de tartışmalıdır. Bu konuda, Hz. Ali'nin şöyle dediği nakledilir: "Zülkarneyn sâlih bir kul olup, Allah'ı sevmiş, Allah da onu sevmiştir." (bk. İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 307; Kurtubî ve Elmalılı, Kehf, 83. ayetin tefsiri; Numan Şiblî, Asr-ı Saadet, trc. Ö. Rıza Doğrul, s. 1725; S. Ateş, age, V, 324, 325).

84- **Biz onu yeryüzünde güçlü kıldık ve ona her şey için bir sebep (çıkış yolu) verdik.**

85- **O da bir yola girdi.**

86- **Sonunda Güneş'in battığı yere ulaşınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında bir kavme rastladı. Dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandırırsın, ya da iyilik yolunu tutarsın!"**

Müfessirlere göre, karşılaştığı topluluk küfür ehli idi. Bu yüzden Zülkarneyn, onları söz dinlemezlerse ya cezalandırma ya da eğitim, irşad ve iyilikle yola getirme arasında serbest bırakılmıştır.

87- **(Zülkarneyn, onlara) dedi: "Kim haksızlık yaparsa onu cezalandırırız; sonra o, Rabbinin huzuruna döndürülür, O da ona görülmemiş bir azap verir."**

88- **"Fakat inanıp iyi iş yapan kimseye de en güzel karşılık vardır. Ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleyeceğiz."**

89- **O yine bir yol tuttu.**

90- **Sonunda Güneş'in doğduğu yere ulaşınca, onu, kendileri için Güneş'e karşı bir örtü yapmadığımız bir kavim üzerine doğar buldu.**

91- **İşte, Zülkarneyn'in gücü böyleydi! Onun yanında daha nice bilgi ve yetki bulunduğunu biliyorduk.**

92- **O yine bir yol tuttu.**

93- **Sonunda, iki set arasındaki bir yere ulaşınca, onların önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu!**

94- **Onlar dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc, bu yerde bozgunculuk yapıyor. Bizimle onların arasına bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"**

Ye'cüc ve Me'cüc'e engel olmak için, Zülkarneyn'e yardımcı olacak bu topluluğun doğuda Türk kavmi olduğu tefsircilerce öteden beri nakledilmiştir. Tevrat'ta Ye'cüc'ün, Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in çocuklarından olduğu belirtilir (bk. Tevrat, Tekvin, bab, 10/2).

Enbiyâ suresinin 96. ayetinde, "Surları açıldığı zaman Ye'cüc ve Me'cüc'ün her tepeden saldırmaları" bir Kıyamet alâmeti olarak belirtilir. Bunlar; aslı ve soyu belirsiz, din ve millet tanımaz karma bir insan topluluğu olup, çıkmaları Kıyamet alâmetlerindendir. Bunlar yeryüzünü bozarlar (bk. Elmalılı, Kehf, 94. ayetin tefsiri).

95- **O dedi ki: "Rabbimin bana vermiş olduğu imkânlar hayırlıdır. Siz bana gücünüzle yardım edin de sizinle onlar arasına sağlam bir set yapayım.**

96- **"Bana demir kütleleri getirin!" İki dağın arasını aynı düzeye getirince, "Körükleyin!" dedi. Sonunda demir kor haline gelince de, "Bana, erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim!" dedi.**

97- **Artık Ye'cüc ve Me'cüc bu engeli ne aşabildiler ne de delebildiler.**

98- **(Zülkarneyn) dedi: "Bu, Rabbimin (size olan) bir lütfudur. Bununla birlikte, Rabbimin belirlediği zaman gelince O, bu seddi yerle bir eder. Çünkü Rabbimin sözü gerçektir."**

99- **O gün, insan kitlelerini dalgalanır**

bir halde bırakmışızdır. Sura da üflenmiştir ve onları hep bir araya toplamışızdır.

100- **O gün cehennemi inkârcılarla yüz yüze getiririz.**

101- **Çünkü onların, Beni anmaya karşı gözleri perdeli idi ve (Kur'an'ı) dinlemeye de tahammülleri yoktu.**

102- **İnkâr edenler, beni bırakıp da kullarımı koruyucular edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi, inkâr edenler için bir konaklama yeri olarak hazırladık.**

Ayette inkârcıların Allah'tan ayrı olarak, melekler, İsa ve Üzeyr (as) gibi, kendilerine bir koruyucu bulamayacakları, nankörlerin cehenneme atılacakları belirtilir.

103- **De ki: "Yaptıkları işlerde en çok ziyana uğrayanların kimler olduğunu size bildirelim mi?"**

104- **(Bunlar) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan kimselerdir.**

İnkârcılar dünyada yaptıkları işlerin çok doğru ve yerinde olduğunu sanırlar. Oysa inançsızlıkları yüzünden bütün çabaları boşa gider.

Mus'ab'ın (ra) babasına bu ayetin kimleri kapsadığını sorması üzerine, o şu cevabı vermiştir: "Bunlar harûriyye yani hâricîlerdir. Çünkü bunlar ne Yahudi ne Hristiyandı. Allah'a söz verdikten sonra, bu sözü ihlal ettiler. Bunların, fasıklar oldukları da söylenmiştir (bk. Buhârî, Tefsir, 5).

105- **İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'nun huzuruna çıkmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Artık Kıyamet gününde Biz de onlara bir değer vermeyiz.**

106- **İşte, inkâr ettikleri, ayetlerimi ve peygamberlerimi alay konusu yaptıkları için, onların cezası cehennemdir.**

107- **İman edip iyi işler yapanlara gelince; onların konaklama yeri Firdevs cennetleridir.**

"Firdevs", cennetlerden birinin adıdır. M. Hamidullah'a göre, Babilce bir kelime olan "Paradisu" önce, "Faradisu" şeklinde Arapçalaşmış ki bu kalıp Arapça çoğul şeklini andırıyor. Daha sonra tekil olarak, "Firdevs" kullanılmıştır. Bu dil gelişimi, İslam'ın çıkışından önce olmuştur (M. Hamidullah, Aziz Kur'an, çev. 18/107. ayetin dipnotu).

108- **Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.**

109- **De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa ve bir o kadarını daha getirip katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden önce, deniz tükenir.**

Lokman suresi 27. ayette, böyle bir yazım denemesinde kullanılacak kalem ve mürekkebin yedi katına çıksa, yine bitece-ği vurgulanır. Allah'ın sözleri ile kastedilen; ilim, hikmet ve şaşkınlık verici olaylara ait sözleridir.

110- **De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Ancak bana İlâh'ınızın tek bir İlâh olduğu vahy olunuyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!"**

70- NAHL SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 128 ayettir. 68. ayetteki bal arısı anlamındaki "Nahl" kelimesinden dolayı sureye bu isim verilmiştir. Allah'ın insanlara olan nimetlerinden bahsettiği için surenin diğer

bir adının "Niam" olduğunu söyleyenler de vardır (İbn Âşûr, XIV, 93). Surede ayrıca müşriklerin iddialarına cevaplar verilerek tevhit esasları pekiştirilmiştir. Surenin son üç ayetin Medine'de, Uhud savaşından sonra indiği rivayet edilmektedir. Buna göre, Uhud savaşında Müslümanların şehitlerine (özellikle de Hz. Hamza'ya) müşriklerin yaptıklarını gören Hz. Peygamber'in (sav) veya Müslümanların söyledikleri hakkında nazil olmuştur (Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an, X, 44).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Allah'ın emri geldi, sakın onu acele istemeyin. Allah, müşriklerin koştukları ortaklardan uzak ve yücedir!**

2- **Allah, kendi emrinden ruh (vahiy) ile melekleri, kullarından dilediğine indirip, şu gerçeği insanlara bildirin, der: Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Yalnız benden korkun!**

3- **Allah, gökleri ve yeri gerçekle yaratmıştır. O, onların ortak koştukları şeylerden çok yücedir!**

4- **O, insanı bir damla meniden (nutfe) yarattı. Bir de bakarsın ki o (Rabbine karşı) apaçık bir hasım kesilmiştir!**

5- **Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok yararlar vardır. Siz onlardan bir kısmını da yersiniz.**

Ayette Allah'ın yarattığı hayvanlarda, insanlar için; et, süt, yumurta, yün, deri ve güç gibi birçok yararlar bulunduğu bildirilir.

6- **O hayvanları, akşam getirirken ve sabahları salarken, onlarda sizin için bir güzellik ve zevk vardır.**

7- **Onlar sizin ağırlıklarınızı yüklenip, ancak büyük güçlükle ulaşabileceğiniz yerlere götürürler. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir.**

8- **Hem kendilerine binesiniz, hem de süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri de yarattı. Ve sizin şu anda bilemeyeceğiniz daha neler yaratacak!**

Ayette Yüce Allah, at, katır ve merkebi binmek ve süs için yarattığını bildiriyor. Beşinci ayette zikredilen insanların, tüyünden, sütünden ve etlerinden yararlandıkları hayvanlar deve, sığır, koyun ve keçidir.

Hayvanın sütü dört mezhebe göre, etinin hükmüne tâbidir. İnsan eti saygınlığı yüzünden haram kılındığı için, kadının sütü, süt emme çağında olan (en çok iki buçuk yaşında) çocuk için helâl olur.

9- **Doğru yolu göstermek Allah'a aittir. Bununla birlikte o yoldan sapan da var. Allah dileseydi sizin hepinizi doğru yola eriştirirdi.**

10- **Gökten size su indiren O'dur. İçecek su ondandır, hayvanları otlattığınız bitkiler de o su ile yetişir.**

11- **Allah, sizin için onunla ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her çeşit meyveleri bitirir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için bir ibret vardır!**

12- **Geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı sizin hizmetinize O verdi. Yıldızlar da onun buyruğuna âmâdedirler. Elbette bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!**

Allah geceyi, gündüzü, Ay'ı ve Güneş'i insanın emrine vermiştir. Dünyanın 24 saatte kendi ekseni çevresinde bir dönüş yapmasıyla gece ile gündüz, Güneş'in çevresinde bir yılda bir dönüş yapmasıyla da kış ve yaz mevsimleri meydana gelir. Bütün bunlar dünyayı yaşanır hale getirir.

13- **Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerde şeyler de var! Elbette bunda öğüt alan bir toplum için bir ibret vardır!**

14- **Yine ondan taze et (balık eti) yiyesiniz ve içinden takınacağınız süs eşyası çıkarasınız diye, denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde suyu yararak gittiklerini görürsün. (Bütün bunlar), O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir!**

İnsanlar denizden taze balık çıkarıp yerler, inci, mercan gibi süs eşyası çıkarıp kuşanırlar. Ayrıca denizler en güzel ulaşım yolu olarak hizmet eder.

15- **Allah, sizi sarsmasın diye yeryüzünde sabit dağlar, ırmaklar ve yollar yerleştirdi. Umulur ki doğru yolu bulursunuz!**

Allah'ın üzerinde yaşadığımız dünyayı boşlukta tutması, onu sallanmaktan korumak için yarattığı dağlar, hayatın devamı için akıttığı sular, insanların yollarını bulmaları için koyduğu doğal işaretler, gece çöllerde ve okyanuslarda yön bulmak için yararlanılan yıldızlar hep insanın yararı için yaratılan nimetlerdir.

16- **Ve daha birçok alâmetler yarattı. Nitekim onlar yıldızlarla da yönlerini bulurlar.**

17- **Hiç yaratan, yaratmayana benzer mi? Siz hiç düşünmez misiniz?**

18- **Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, saymakla bitiremezsiniz. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.**

19- **Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.**

20- **Allah'tan başka taptıkları ise, hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar, kendileri yaratılmışlardır.**

21- **O putlar, hep ölüdürler, diri değildirler. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler.**

22- **Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Ama ahirete inanmayanların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.**

Öldükten sonra ruhun yeniden maddeye sokularak diriltilmesine "ba's" denir. Cahiliye Arapları öldükten sonra insanın yeniden dirilerek hesap vereceğine inanmazlardı.

23- **Şüphe yok ki Allah, onların gizlediklerini de açıkladıklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları sevmez.**

24- **Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Öncekilerin masallarını!" derler.**

25- **Bu sözlerinin sonucu şudur: Kıyamet günü, kendi günahlarını tam olarak yüklendikleri gibi, bilgisizlikleri yüzünden saptırdıkları kimselerin günahlarından da bir kısmını yükleneceklerdir! Dikkat edin! Yüklendikleri günah ne kötüdür.**

Hadis: "Kim doğru yola çağırır da, ona uyulursa, uyan kimsenin sevabı kadar ona da sevap verilir. Uyanların sevabından da bir şey eksilmez. Kim de bir sapkınlığa çağırır da ona uyulursa, kendisine uyanların günahı kadar ona da günah verilir, ötekilerin günahından da bir şey eksilmez." (İbn Mâce, Mukaddime, 14; Müslim, İlm, Zikr, 1; Ebu Dâvud, Sünnet, 6; Tirmizî, İlm, 15).

26- **Onlardan öncekiler de tuzak kurdular. Ama Allah onların evlerini temellerinden sarstı, üstlerindeki çatı başlarına çöktü ve azap onlara beklemedikleri bir yönden geldi!**

27- **Sonra, Kıyamet gününde de Allah onları rezil edecek ve diyecek ki: "Hani uğrunda (müminlere) düşman**

kesildiğiniz ortaklarım nerede!" Kendilerine ilim verilmiş olanlar, "Bugün, bütün rezillik ve kötülük inkâr edenleredir!" derler.

Benzer bir ayet de şudur: "Kıyamet gününde onların hepsini toplayacağız. Sonra o ortak koşanlara, "Ortak olduklarını sandığınız ortaklarınız nerede?" diyeceğiz." (En'âm, 22).

28- **Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler: Biz, hiçbir kötülük yapmıyorduk, diyerek teslim olurlar. Onlara, "Hayır, Allah sizin ne maksatla yapmakta olduğunuzu elbette çok iyi bilendir!"**

İnkârcıların, ölüm sırasında canlarını almaya gelen meleklere teslim olacakları ve "Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk!" diyerek özür bildirecekleri bildirilmektedir. Onlar dünyada yaptıkları kötülükleri, iyi sanarak yaptıklarını söylerler.

29- **"Öyleyse, içinde sürekli kalmak üzere, cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötü!" (denilir).**

30- **Sakınanlara ise, "Rabbiniz ne indirdi?" denilince, "Hayır indirdi." derler. Bu dünyada güzel iş yapanlara güzel bir mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise elbette daha hayırlıdır. Allah'tan sakınanların yurdu ne güzeldir!**

31- **Girecekleri yer, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar için orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah sakınanları böyle mükâfatlandırır!**

32- **Takva sahipleri o kimselerdir ki, melekler canlarını hoş ve rahat halde alırlar. "Selam size, yapmış olduğunuz güzel işlerin mükâfatı olarak girin cennete." derler.**

33- **(O inkârcılar) kendilerine ruhlarını alacak meleklerin gelmesinden veya Rablerinin azap emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.**

Burada müşriklerin Hz. Muhammed'e, "Doğru söylüyorsan bize melekleri getir veya Allah'ın azabı hemen gelsin, bu azap niçin gelmiyor?" gibi sözlerle alay ettikleri bildirilir.

34- **Bu yüzden sonunda, yaptıklar kötülükler başlarına bela oldu ve alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.**

35- **Allah'a ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız, O'ndan başka bir şeye tapardık. O'nun buyruğu olmadan da hiçbir şeyi haram kılmazdık!" Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Buna karşı peygamberlere apaçık tebliğden başka bir görev mi düşer?**

Allah insanları kendi düşüncelerinde serbest bırakmıştır. İnsan kendisine verilen cüz'î irade ile serbestçe hareket eder, onun isteğine uygun fiili Yüce Allah yaratır, ama fiilinin sonucundan insan sorumlu olur. Allah kulun seçme yeteneğini olumlu veya olumsuz yönde zorlamaz. Kul zorlama ile bir fiili yaparsa, iradesi dışında yapacağı o fiilden sorumlu olmaması gerekir.

36- **Andolsun ki biz her ümmete, "Allah'a ibadet edin ve putlara tapmaktan sakının!" diye bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola iletti, bir kısmına da sapkınlık gerekli oldu. Şimdi yeryüzünde gezip dolaşın da bir bakın, yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün?**

37- **Sen, onların hidayete ermelerini ne kadar istesen de, Allah saptırdığı kimseyi hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur.**

38- **Onlar: "Allah ölen kimseyi diriltmez!" diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. Hayır, bu ölüleri diriltmek, Allah'ın kendisine karşı verdiği bir sözdür. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.**

39- **(Allah ölüleri diriltecek ki), o inkârcıların, hakkında görüş ayrılığına düştükleri şeyi onlara açıkça göstersin ve bunu inkâr edenler kendilerinin yalancı olduklarını bilsinler.**

40- **Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol!" dememizdir. O da hemen oluverir.**

41- **Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince; biz, onları bu dünyada mutlaka güzel bir yere yerleştiririz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.**

41-42. ayetlerin, Mekke'de inançları yüzünden büyük baskı ve işkenceye uğrayan, bu baskı dayanılmaz hale gelince Habeşistan'a hicret eden müminler hakkında indiği rivayet edilmiştir. Habeşistan'a ilk olarak on bir erkek ve dört kadın hicret etti. Bunların sayısı daha sonra seksen üç erkek ve on sekiz kadına ulaştı. Bunlar, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin altıncı yılına kadar Habeşistan'da kaldılar, bundan sonra Medine'ye döndüler.

42- **O Muhacirler sabredenler ve yalnız Rablerine güvenip dayananlardır.**

43- **Biz, senden önce de, elçi olarak ancak kendilerine vahyettiğimiz erkekleri gönderdik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun!**

Bu ayet, peygamberlerin erkeklerden seçildiğini gösterir. Genel davet için kadın ya da melek peygamber gönderilmediğine delildir. "Allah hem insanlardan, hem de meleklerden peygamberler seçer." (Hac, 75) ayetine göre melekler Allah ile insanlar arasında elçi olur.

Râzî'ye göre, ayette zikir ehli ile kastedilen Yahudi ve Hristiyanlardır.

44- **Onları açık delillerle ve kitaplarla (gönderdik). Sana da bu Kur'an'ı indirdik ki, kendilerine indirilenleri insanlara açıklayasın. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.**

İlâhî kitabın peygamberce tebliği için, elçi ile toplumunun aynı dili konuşması ve anlaması gerekir. Bu yüzden Kur'an, Arapça konuşan topluma bu dilde gönderilmiştir.

45- **Kötülük planları yapanlar, Allah'ın kendilerini yere batırmayacağından veya bilemeyecekleri bir yerden, kendilerine azabın gelmeyeceğinden güvende mi oldular?**

46- **Yahut (rızık için) gezip dolaşırlarken (azabın) kendilerini yakalayıvermesinden güvende mi oldular? Üstelik onlar azabı engelleme gücüne de sahip değildirler.**

47- **Yahut da kendilerini yavaş yavaş tüketerek helak etmesinden güvende mi oldular? Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir.**

48- **Onlar Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi ki, gölgeleri Allah'ın gücüne boyun eğip, secde ederek sağa sola döner, dolaşır.**

49- **Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve bütün melekler Allah'a secde ederler. Onlar büyüklük taslamazlar.**

Bu ayet Kur'an-ı Kerîm'in üçüncü secde ayetidir.

50- **Kendilerine hakim olan Rablerinden korkarlar ve emrolunanı yaparlar.**

51- **Allah dedi ki: "İki ilâh edinmeyin! O, ancak bir ilâhtır. Onun için yalnız benden korkun!"**

52- **Göklerde ve yerde olan her şey yalnız O'nundur. Din de sadece O'na aittir. Böyle iken, siz Allah'tan başkasından mı korkarsınız?**

53- **Elinizdeki her nimet Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.**

Fahruddîn Râzî bu ayetlerle ilgili bir gözlemini şöyle anlatır: "Bu sayfaları yazdığım tarih olan 612 Muharrem ayının ilk gününde sabahleyin şiddetli bir deprem oldu. Herkesin dualarla, yalvarmalarla çığlık attıklarını gördüm. Deprem durup hava güzelleşince, mevsimin de güzel vakti gelince derhal depremi unuttular, yine eski sefahet ve cehaletlerine döndüler." (Râzî, age, XIX, 51, 52).

54- **Sonra Allah sizden bu zararı kaldırdığı zaman, bir de bakarsınız ki, içinizden bir topluluk, hemen Rablerine ortak koşuyorlar!**

55- **Bunu, kendilerine verdiğimiz nimete nankörlük etmek için yaparlar. Şimdi eğlenin bakalım! Yakında bileceksiniz!**

56- **Bir de müşrikler, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, ne olduğunu bilmedikleri varlıklara (putlara) pay ayırıyorlar! Allah'a yemin olsun ki, siz bu yaptığınız iftiralardan dolayı mutlaka hesaba çekileceksiniz!**

İslam'ın çıkışından önce kimi Araplar ekinlerinden ve hayvanlarından bir bölümünü Allah ile putları arasında paylaştırırlar, birincileri konuklara ve yoksullara harcarken, putlar için ayırdıklarını, onların önünde yapılacak, âyin vb. işler için harcarlardı.

57- **Onlar Allah'a kızlar isnat ediyorlar. Hâşâ, Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor!**

Mekkeli puta tapanlar melekleri Allah'ın kızları olarak kabul ediyordu (bk. İsrâ, 40; Zuhruf, 19).

58- **Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman yüzü kapkara kesilir, içi öfkeyle dolar.**

59- **Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı bu utanca karşılık, o çocuğu yanında mı tutacak, yoksa diri diri toprağa mı gömecek? Dikkat edin, verdikleri hüküm ne kötüdür!**

60- **Ahirete inanmayanlar için kötü sıfatlar var. En yüce sıfatlar ise Allah'ındır. Çünkü O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

60. ayete göre, kötü sıfatlar insanda bulunabilir. Ama Allah'ın sıfatları en güzel niteliklerdir. O'nun, zâtî ve sübûtî sıfatları yanında, 99 tane güzel isimleri vardır.

61- **Eğer Allah insanları, yapmış oldukları haksızlıklardan dolayı hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları belli bir süreye kadar erteliyor. Ancak süreleri geldiği zaman, onu ne bir an erteleyebilirler ne de öne alabilirler.**

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, savaşta veya sulh sırasında öldürülen kişi de, kendi eceliyle ölmüştür. Ancak haksız yere, onun ölümünde aracılık eden kişi, dünyevî

ve uhrevî ceza ile karşılaşır. Yalnız Mu'tezile'den bir bölüm bilginler, öldürülen kişinin, eceliyle ölmediği, eğer öldürülmese idi, normal ömrünü yaşayacağı görüşündedir. Bu, onların "kul, kendi fiilinin yaratıcısıdır" görüşünün bir sonucudur.

62- **Müşrikler kendilerinin hoşlanmadıkları şeyleri, Allah'a isnat ediyorlar. Ama dilleri, en güzel sonucun kendilerine ait olduğunu yalan yere söyler durur! Hiç şüphesiz onlar için ateş vardır. Onlar ona en önde gideceklerdir.**

63- **Allah'a yemin olsun ki, biz senden önce de birçok ümmetlere peygamberler gönderdik. Ne var ki şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterdi. Bugün de o şeytan, onların dostudur. Onlar için acı bir azap vardır.**

64- **Biz sana bu kitabı, sırf hakkında ayrılığa düştükleri şeyleri insanlara açıklaman için ve iman edecek topluma bir hidayet, bir rahmet olsun diye indirdik.**

65- **Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibret vardır.**

66- **Sizin için süt veren hayvanlarda da bir ibret vardır. Size, onların karınlarından bağırsaklarla kan arasından, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen katkısız bir süt içiriyoruz.**

Ayetteki "Fers" kelimesinin çoğulu fürûs olup, hayvanın işkembesindeki yem kalıntısı demektir. Buna çok meallerde "fışkı, dışkı" gibi anlam verilmiştir.

67- **Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden de hem içecek, hem de güzel bir rızık edinirsiniz. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan kimseler için bir ibret vardır.**

Bu sure ve bu ayet Mekke'de inmiş olup, o zaman henüz içki yasak edilmemişti. İçki yasağı Medine'de inen Bakara, 219; Nisa, 43 ve Mâide, 90, 91. ayetlerle gelmiştir.

68- **Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yapacakları kovanlarda kendine evler edin!"**

69- **"Sonra her çeşit meyveden ye de, Rabbinin kolaylaştırdığı yollara koy!" Onların karınlarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Şüphesiz bunda, düşünen bir toplum için elbette bir ibret vardır.**

Ebu Saîd'den (ra) rivayete göre, Hz. Peygamber'e (sav) bir adam gelmiş ve kardeşinin karnının ağrıdığını (bir rivayette ishal olduğunu) söylemişti. Allah'ın elçisi, ona bal şerbeti içirmelerini söyledi. Adam yine geldi ve "Bal şerbeti içirdim, ama ishalini artırmaktan başka işe yaramadı" dedi. Hz. Peygamber, "Allah doğru söyledi, kardeşinin karnı yalan söyledi. Git ona bal içir!" dedi. Adam yine bal içirdi ve hasta iyileşti (bk. Buhârî, Tıb, 4, 24; Müslim, Selâm, 91; Tirmizî, Tıb, 31; A. İbn Hanbel, III, 19).

70- **Allah sizi yarattı, sonra da sizi öldürecektir. İçinizden bir kısmı, biraz bilgiden sonra, eşyayı daha önce bildiği gibi bilmesin diye, ömrün en kötü dönemine kadar yaşatılır. Şüphe yok ki, Allah her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.**

Erzelü'l-umr; ömrün en düşkün hâli demektir. Hz. Peygamberin böyle bir duruma düşmemek için Allah'a dua ettiği nakledilir (bk. Buhârî, Tefsir, 16/1, Cihad, 25).

71- **Allah, Rızık yönünden kiminizi kiminizden üstün kıldı. Kendilerine bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere vermiyorlar ki, onlar onda eşit olsunlar!**

Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

72- **Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı. Bu eşlerinizden de çocuklar ve torunlar var etti. Sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Durum böyle iken, onlar hâlâ asılsız şeylere mi inanıyorlar ve Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?**

73- **Müşrikler Allah'ı bırakıp, göklerden ve yerden kendileri için hiçbir rızka sahip olmayan ve buna güçleri yetmeyecek olan şeylere tapıyorlar.**

Müşriklerin göklerde ve yerde bir rızık sahibi olmayan; yani yağmur yağdıramayan, ekin bitiremeyen, kimseye bir rızık veremeyen, kısaca insana ne yarar ve de zarar vermeye gücü yetmeyen putlara tapmaları ve onları Allah'a benzer yapmaları kınanıyor.

74- **Artık Allah'a ortaklar koşmayın! Çünkü Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

75- **Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, kendisine tarafımızdan güzel bir rızık verdiğimiz ve o rızıktan gizli ve açık harcayan hür bir kimseyi örnek verdi. Hiç bunlar eşit olur mu? Hamd yalnız Allah'a aittir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.**

76- **Allah, şu iki kişiyi de örnek verdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine bir yüktür, onu nereye gönderse bir hayır getirmez. Şimdi bu kimseyle adaleti emreden ve dosdoğru yolda bulunan kimse eşit olur mu?**

77- **Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyamet'in kopması ise, ancak göz açıp kapama veya daha kısa bir zamanda olacaktır. Çünkü Allah her şeye kadirdir.**

78- **Allah sizi, siz hiçbir şey bilmez durumda iken, annelerinizin karnından çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.**

Bu ayet, "bilginin kaynağı" konusunda deney ve tecrübenin önemine işaret eder. Bununla birlikte insana, genler yoluyla atalarına ait kimi özellik ve bilgilerin geçtiği, günümüz biyoloji ve genetik bilimince de ortaya konulmuştur.

79- **Onlar göğün boşluğunda, Allah'ın buyruğuna boyun eğdirilerek uçuşan kuşlara bakmadılar mı? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Şüphesiz bunda, iman eden bir toplum için ibretler vardır.**

Bu ayette, havada uçan kuşlar örnek verilerek, onların havada kanat çırparak düşmeden uçabilmeleri ibretli bir olay olarak zikredilmiştir.

80- **Allah size evlerinizde bir dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek yolculuğunuzda ve gerekse konaklama zamanlarınızda kolayca taşıyacağınız hafif evler (çadırlar) ve yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar giyilecek, döşenecek eşya ve ticaret malı yaptı.**

Ayette barınak, giysi ve eşyası konusunda Hz. Peygamber dönemindeki yapı malzemesi ve toplumun fiilen kullanmakta olduğu eşya çeşidi dikkate alınarak bilgi verilmiştir. Günümüzde mağara, çadır ve basit yapıların yerine modern meskenler; yünlü, yapağılı giysiler yerine büyük ölçüde pamuklu ve polyesterli giysiler geçmiştir. Ama ilke değişmemiştir. Bu da insanoğlunun ailece barınacağı bir eve; örtünme ve iklim şartlarına göre kendisini koruyacak giysiye; mutat ev eşyasına

ve düşmandan korunmak için çelik yelek, zırhlı araç, sığınak ve benzerlerine olan ihtiyacı devam etmektedir.

81- **Allah, yarattığı şeylerden sizin için gölgeler yaptı ve sizin için dağlarda barınaklar var etti. Yine sizi sıcaktan koruyan giysiler ve savaşta sizi koruyan giysiler (zırhlar) meydana getirdi. İşte böylece Allah size olan nimetini tamamlayacak ki, Müslüman olup barışı yayasınız!**

82- **Buna rağmen onlar yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen sadece apaçık tebliğden ibarettir.**

83- **Onlar Allah'ın nimetini bilirler, sonra da o nimeti inkâr ederler. Çünkü onların çoğu inkârcıdırlar.**

84- **Her ümmetten bir şahit getireceğimiz gün, artık o inkârcılara ne söz hakkı tanınır ne de özür dilemelerine imkân verilir.**

Kıyamet gününde her ümmete kendi peygamberi tanık olarak getirilecek ve hepsinin üzerine de Hz. Muhammed (sav) tanık yapılacaktır (bk. Nisa, 41; Nahl, 89).

85- **O zulmedenler, azabı gördükleri zaman, artık onlardan ne azap hafifletilir ne de kendilerine süre verilir!**

86- **O Allah'a ortak koşanlar, koştukları ortakları (putları) gördükleri zaman, "Ey Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da taptığımız ortaklarımızdır:" derler. Koştukları ortaklar da onlara, "Siz gerçekten yalan söylüyorsunuz!" diye söz atarlar.**

87- **O gün Allah'a teslim olmuşlar ve uydurmuş oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitmiştir!**

88- **İnkâr edip (insanları) Allah yolundan çevirenler, -başkalarını bozdukları için- onlara azap üstüne azap arttırmışızdır.**

Kıyamet gününde inkâr edenlerin azabının katlanması, kendi kötü iş ve fiillerinin cezası yanında, saptırdıkları kimselerin bir kısım cezalarının da kendilerine yükletilmesi yüzündendir (bk. Beyzâvî, Nahl, 16/88. ayet tefsiri).

89- **Biz o gün, her ümmete, içlerinden kendi üzerlerine bir şahit göndereceğiz. Seni de onların üzerine şahit getireceğiz. Bu kitabı da sana, her şeyi açıklayan, bir hidayet, bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olmak üzere kısım kısım indirdik!**

Kıyamet günü her peygamber kendi ümmetinin durumuyla ilgili olarak tanıklık edecek, ümmet içinde yer alan fakat inanç ya da amel bozukluğu yüzünden ümmet dışı kalması gerekenler ve benzeri konular, o elçiyi doğrudan ilgilendirecektir. Diğer yandan, Kur'an'da Hz. Muhammed'in (sav) ayrıca, ümmetlerine tanık olan peygamberlerin üstüne de tanık olacağı belirtilir (bk. Nisa, 41; Nahl, 84).

90- **Şüphesiz ki Allah adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara bakmayı emreder; hayasızlıktan, kötülükten ve azgınlıktan nehyeder. Düşünüp öğüt almanız için size böylece öğüt verir.**

Ayette aile ve toplum için çok gerekli olan aşağıdaki ilkelere yer verilir:

a) "Adalet"; adl, adele'den mastar olup; kişi ve toplum yaşayışında dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlâkî erdemi ifade eder. Râgıb el-İsfehânî'nin tanımı şöyledir: "Adalet; borcunu vermek, alacağını istemek, görevini yerine getirmek ve hakkı olanı almaktır. İhsân ise borcundan daha

fazlasını vermek, alacağından daha azına razı olmaktır." (Müfredât, "Hüsn" mad.).

b) "İyilik yapmak" (ihsân); kötülük edene iyilikle karşılık vermektir. Veya "adl" farzları, "ihsân" ise mendupları yerine getirmektir. Çünkü farzlarda meydana gelebilen eksikleri sünnet ve menduplar tamamlar. İhsânın hadislerdeki tanımı şöyledir: "İhsan; sanki Allah'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni görmektedir" (bk. Buhârî, Tefsîr sure 31/2, îmân, 37).

c) "Yakınlara (kurbâ) vermek" ; yakın hısımlara muhtaç oldukları şeyleri vermek ve yardım etmek demektir. Nitekim, Zekât konusunda, usûl ve fürû dışında kalan, ihtiyaç sahibi hısımlara öncelik vermek daha faziletlidir. Zekât dışında nâfile olarak da hısım akrabanın birbirine destek ve yardımcı olması gerekir. Yakın hısımları, belli aralıklarla ziyaret ederek, "sıla-i rahim" de bulunmak İslam'ın önem verdiği ilkelerdendir. "Akrabaya ... hakkını ver" (İsrâ, 26) ayeti, bu ziyaretlerin, aynı zamanda bir yardımlaşmayı da kapsadığını gösterir.

d) "Fahşâ" ; hayasızlık, çirkin işler demektir. Gerek söz ve gerekse fiil ile işlenen çok çirkin günahlardır. Yalan, iftira, zina gibi (Râgıb, Müfredât).

e) "Münker"; kötülük, salim aklın "bu fenadır" diye hükmettiği şeyler olup, İslam da bunları çirkin görür (Râgıb, Müfredât). Münker; kitap ve sünnetin çirkin gördüğü her şeydir. Haramları ve mekruhları kapsar.

f) "Bağy" ; zulüm, azgınlık, kibir, zulüm, kin ve sınırı aşma gibi anlamlara gelir. İnsanları zulüm ve zorbalık altında yaşatmaktır. Bağy, münker kapsamına girer, zararının büyüklüğünden ötürü ayrıca zikredilmiştir.

Abdullah ibn Mes'ud (ra) şöyle demiştir: "Eğer, bundan başka ayet olmasaydı, bu ayet Kur'an'ın her şeyi açıklayıcı, âlemlere hidayet ve rahmet olması için yeterli olurdu." (Envâru't-Tenzîl, I, 697).

Bu ayetin hutbelerden sonra okunması Ömer ibn Abdilazîz döneminde ve onun emri ile başlamıştır.

91- Sözleşme yaptığınız zaman, Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, iyice pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah yapmakta olduklarınızı bilir!

"Ahdillah" (Allah'a verilen söz) iki anlama gelir. a) Müminin, İslam'a ve Hz. Muhammed'e tâbi olacağına dair verdiği söz, Allah'a verilmiş söz sayılır. b) Diğeri, insanların birbirine verdiği sözler ve yaptıkları sözleşmelerdir.

92- Bir toplum diğer bir toplumdan sayıca ve malca daha fazla olduğu için, yeminlerinizi aranızda hile vesilesi edinerek, o ipliğini güzelce büküp sağlam yaptıktan sonra, çözüp bozan kadın gibi olmayın! Allah sizi bununla dener. Kıyamet gününde, görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri size mutlaka açıklayacaktır.

93- Allah dileseydi elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Ama Allah dilediğini saptırır, dilediğine de hidayet verir. Şüphesiz ki bütün yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız.

94- Yeminlerinizi aranızda hile vesilesi yapmayın! Sonra yere sağlam basmışken ayak kayar da Allah yolundan saptırdığınız için, dünyada kötü azabı tadarsınız. Ahirette de size pek büyük bir azap olur.

Yeminlerin insanların birbirini aldatması veya çıkar sağlaması için bir vesile

yapılmaması, aksi halde bu durumun ayakların doğru yoldan kaymasına yol açacağı bildirilir.

95- **Allah'a verdiğiniz sözü az bir bedel karşılığında değişmeyin. Eğer bilirseniz, Allah katındaki sevap sizin için daha hayırlıdır.**

96- **Sizin yanınızdaki tükenir, Allah'ın katındakiler ise kalıcıdır. Elbette biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz.**

97- **Erkek veya kadından her kim mümin olarak iyi bir amel işlerse, şüphesiz ona güzel bir hayat yaşatırız ve elbette onlara da ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle veririz.**

98- **Kur'an okuduğun zaman, önce o kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın!**

Hz. Muhammed'e (sav) Kur'an okurken şeytandan Allah'a sığınması emrediliyor. Şeytanın inananlar ve Rablerine güvenip dayananlar üzerinde bir etki gücünün olmadığı, ancak kendisine uyanları etkisi altına alabileceği vurgulanıyor.

Çoğunluğa göre, yukarıdaki ayet vücub değil, nedb bildirir. Bu yüzden Kur'an okumaya başlarken "Eûzü" okumak sünnettir. Hanefî ve Şâfiîlere göre namazda yalnız ilk rekâtta Fâtiha'dan önce, "Eûzü- besmele" okumak sünnet, diğer rekâtların başında ise, yalnız besmele okumak sünnettir (Kurtubî, Câmi', I, 86).

99- **Şüphesiz ki iman edip, Rablerine güvenip dayananlar üzerinde şeytanın hiçbir gücü yoktur.**

100- **Şeytanın gücü, ancak onu dost edinenlere ve Allah'a ortak koşanlaradır.**

101- **Biz bir ayetin yerine başka bir ayet getirdiğimiz zaman, Allah ne indirdiğini en iyi bilirken, inkârcılar peygambere, "Sen, ancak bir iftiracısın!" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.**

Nesh ve değiştirme, bir ayetin yerine onun benzeri veya daha iyisi getirilerek yapılır. Bu, Allah tarafından bir hikmete ve maslahata bağlı olarak vuku bulmuştur. Bu durum, bir doktorun hastalığın seyrine ve ihtiyaca göre reçetede değişiklik yapmasına benzer (bk. Bakara, 106).

102- **De ki: "Bu Kur'an'ı Ruhu'l-kudüs (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanlara bir hidayet ve bir müjde olmak üzere Rabbinin katından gerçekle kısım kısım indirmiştir.**

103- **Hiç şüphesiz biz biliyoruz ki, inkârcılar, "Bu Kur'an'ı ona bir insan öğretiyor!" derler. Ancak Peygamber'e öğretiyor dedikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur'an ise apaçık bir Arapça'dır!**

Hz. Peygamber, Mekke döneminde Muğîre oğullarının yabancı kölesi olan Yaiş'e Kur'an öğretirdi. Yine Benî Bekada el-Hadramî'nin kölesi Cebr'in yanına gelir, onunla birlikte Merve'de otururlardı. Mekke müşrikleri bunun üzerine, "Muhammed'in söylediklerinin çoğunu, Hadramî'nin Hristiyan kölesi öğretiyor." söylentisini çıkarmışlardı. Ancak Kur'an bir insanın söyleyemeyeceği ölçüde yüksek fasih bir Arapça ile gelmiştir. Bu olağanüstü hikmetli sözleri, bir yabancının öğretmesine imkân yoktu.

104- **Allah'ın ayetlerine iman etmeyenleri, Allah doğru yola iletmez ve onlara acı bir azap vardır.**

105- **Yalanı ancak Allah'ın ayetlerine iman etmeyenler uydurur. İşte onlar yalancı olanlardır.**

106- **Kalbi imanla dolu olduğu halde, inkâra zorlanan kimse dışında, her kim**

imanından sonra kalbini küfre açarsa, işte Allah'ın gazabı onlaradır! Onlar için büyük bir azap vardır.

Ayette, zor karşısında gönülden değil, sadece dil ile inkâr edenlerin sorumlu olmayacağı, ancak isteyerek gönülden inkâr edenlerin büyük azaba uğrayacakları, dünya hayatını ahiret hayatına tercih eden bu gibi kişilerin kalplerinin, göz ve kulaklarının mühürlendiği, ahirette büyük bir ziyana uğrayacakları bildirilir.

İnandıktan sonra, bir baskı olmaksızın kendi serbest iradesiyle küfre dönen kişiye "mürted" denir. İrtidat, İslam toplumuna karşı isyan niteliği taşıdığı için, onun topluma vereceği zararı önlemek için gerekli önlemler alınır. Hz. Ebu Bekir döneminde, bu gibi isyan hareketlerine karşı yaptırımlar uygulandığı bilinmektedir. Yukarıdaki ayet Mekke'de indiği için, İslam toplumunun henüz böyle bir yaptırım gücü yoktu. Aksine büyük baskı ve işkencelerle, inanç özgürlüğü yok edilmek istenmekteydi. Ayetin inme sebebi olan aşağıdaki olay, bunun ilk önemli örneğidir.

Ammar ve Yâsir ailesi: Bu ayet, Mekke'de ilk İslam şehitleri olan Yâsir ailesi hakkında inmiştir. Yâsir'in eşi Sümeyye dininden dönmeyince ayakları iki ayrı deveye bağlanarak parçalanmış, Yâsir de çeşitli işkencelerle şehid edilmişti. Oğulları Ammar'ı da Mugîre oğulları tutup Meymun kuyusuna attılar. Boğulmak üzereyken, diliyle müşriklerin söylediklerini tekrarladı ve canını kurtardı. Durum Hz.Peygamber'e ulaştırılınca, "Ammar iman doludur. İman onun etine ve kanına işlemiştir." buyurmuştur. Bu arada, ağlayarak yanına gelen Ammar'a, "Seni yine zorlarlarsa, istediklerini söyle" dedi. Kısaca bu olayda, Yâsir ve Sümeyye azîmete, Ammar ise ruhsata uymuştur (Mefâtîhu'l-Gayb, XX, 121; İbn Kesîr, Muhtasar, II, 348).

Zorlamanın şartları: 1) Korkutanın, söylediğini, o anda yapacak güce sahip olması, 2) Korkutmanın, zorlanan kişinin veya yakınlarının mal, can, ırz veya uzuvlarına karşı yapılmış olması gerekir.

İkrahın çeşitleri: 1) Tam ikrah; zorlananın mal, can veya uzuv telefine yol açabilecek ağırlıktaki zorlama, 2) Eksik ikrah; Malın bir kısmını telefle korkutma, uzuv telefine yol açmayacak şekildeki dövme, korkutma, hapis veya bağlamakla yapılan zorlama, 3) Yakınlara verilecek zararla yapılan ikrah; Ana, baba, dede, nine, çocuk, torun ve eş gibi yakınlara yapılacak eziyet ve işkence ile korkutma bu kapsama girer.

107- **Bunun sebebi, onların dünya hayatını sevmesi ve onu ahirete tercih etmeleridir. Allah da inkârcı toplumu doğru yola iletmez.**

108- **Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiştir. İşte onlar gaflette olanların ta kendileridir!**

109- **Hiç şüphesiz onlar ahirette de ziyana uğrayacaklardır.**

110- **Sonra şüphesiz Rabbin, eziyete uğratılmalarının ardından hicret eden, sonra savaşan ve sabredenler hakkında, bütün bunlardan sonra, senin Rabbin elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

111- **O gün herkes kendini kurtarmak için uğraşarak gelir ve herkese yaptığı işin karşılığı tam olarak ödenir, onlara asla haksızlık yapılmaz.**

Kıyamet günü herkes kendini savunur ve herkese dünyada yaptıklarının karşılığı tam olarak verilir, asla bir haksızlığa uğratılmaz. Böyle bir günde en yakın hısımların bile birbirinden hak isteyeceği başka ayetlerde bildirilir (bk. Abese, 34- 37).

112- **Allah bir kenti örnek olarak verdi. Öyle ki bu kent güven ve huzur içinde idi. Oraya her yerden rızkı bol bol geliyordu. Ancak onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku sıkıntısını tattırıverdi.**

Müfessirlerin kanısına göre burada sözü edilen "Kent" Mekke'dir. Mekke, Arap yarımadasının en güvenli yeri idi. Orada kan dökülmez, oraya giren hayatından güvende olurdu. Oysa Mekke çevresindeki yerlerde insanlar kaçırılır, öldürülürdü. "Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılırken Biz, (onların kentlerini) güvenli, dokunulmaz bir bölge yaptık." (Ankebut, 67).

113- **Andolsun onlara kendilerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulümlerine devam ederlerken kendilerini azap yakalayıverdi.**

114- **Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin. Gerçekten yalnız O'na ibadet ediyorsanız, Allah'ın nimetine şükredin!**

115- **Allah size ancak ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Her kim bu haram şeyleri yemeye mecbur kalırsa, saldırmadan ve aşırı gitmeden yiyebilir. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir!**

Bunlardan başka yiyecek bulamayan kimse, zarurete düşünce, sınırı aşmamak ve başkasının hakkına da saldırmamak şartıyla bunları yemesinde bir sakınca bulunmaz. En'âm suresi , 145 ve Bakara suresi, 173. ayetlerde de yasak edilen hayvan etleri açıklanmıştır.

116- **Siz dil alışkanlığı ile yalan yere, "Şu helâldir, şu haramdır!" demeyin Aksi halde Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar ise kurtuluşa eremezler.**

117- **Bu, dünyada az bir yararlanmadır. Ahirette onlar için acı bir azap vardır.**

118- **Sana anlattıklarımızı, daha önce Yahudilere de haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı!**

Yahudilere haram kılınan şeyler için bk. En'âm, 146).

119- **Sonra şüphe yok ki Rabbin, bir cahillikle kötülük işleyip ardından tevbe eden ve durumunu düzelten kimseleri bağışlar. Çünkü Rabbin, bu tevbeden sonra elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

120- **İbrahim gerçekten Allah'a itaat eden, O'nu tek ilâh olarak kabul eden bir önderdi. O hiçbir zaman müşriklerden olmadı.**

Ayetlerde, İbrahim'in dini üzere olduklarını söyleyen müşriklerin iddiası reddedilerek, İbrahim'in müşriklerden değil, Allah'ı bir tanıyan ve O'nun nimetlerine şükreden sâlih bir önder olduğu bildirilmektedir (bk. Bakara, 135, 136).

121- **Allah'ın nimetlerine şükredici idi. Allah onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.**

122- **Ona bu dünyada bir iyilik verdik. Şüphesiz o, ahirette de salihlerdendir.**

123- **Sonra da sana şunu vahyettik: "Allah'ı birleyerek İbrahim'in dinine uy.**

Çünkü o, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

124- Cumartesi yasağı, ancak o konuda ayrılığa düşenlere farz kılındı. Rabbin elbette ayrılığa düştükleri şeyler hakkında Kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.

Cumartesi günü, Yahudilerin haftalık bayram ve tatil günüdür. Görüş ayrılığı o günde avlanma yasağı bulunup bulunmaması konusundadır (bk. Bakara, 65; Nisa, 47, 154; A'râf, 163; Nahl, 134).

125- Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücadele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.

İslam'da davet; hikmet ve güzel öğütle ve en güzel mücadele metodu ile yapılmalıdır. "Hikmet"· yararlı ilim, ikna edici ve sağlam delil ya da Kur'an anlamında olup, bunlarla aydın kesim davet edilir.

126- Şayet şiddet yoluyla karşılık verecek olursanız, size edilen eziyetin misliyle karşılık veriniz! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

Bir kötülüğe, ondan daha kötü bir karşılık vermek zulüm olur. "Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder, barışırsa onun mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez." (Şûrâ, 40).

127- O halde sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme!

128- Çünkü Allah korunanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.

71- NUH SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 28 ayettir. Hz. Nuh'un (as) kıssasından bir kesit ve Allah'a duası yer aldığı için sure bu isimle anılmıştır. Hz. Peygamber'in Mekke halkını tevhide çağırmasına karşılık müşriklerin, halkı ısrarla putlara tapmaya zorlamaları üzerine, ibretlik bir kıssa olan Hz. Nuh'un kavminin hali ve akabinde gelen tufan anlatılmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Biz Nuh'u kavmine peygamber olarak gönderdik. "Kendilerine acı bir azap gelmezden önce kavmini uyar!" diye.

2- Dedi ki: "Ey kavmim, kuşkusuz ben size apaçık bir uyarıcıyım."

3- "Allah'a kulluk edin, O'na sığınıp korunun ve bana itaat edin."

4- "Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin! Ancak Allah'ın belirlediği süre gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"

5- Yine Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Ben kavmimi gece gündüz davet ettim.

Hz. Nuh'un (as) kavminin helaki ile ilgili bu duası kabul edilmiş ve 25. ayette belirtildiği gibi iman etmeyen kavmi Tufan ile helak edilmiştir.

6- Fakat benim davetim, sadece onların kaçışlarını artırdı.

7- Senin onları bağışlaman için her davet ettiğimde, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, giysilerine büründüler, direndiler ve böbürlendikçe böbürlendiler!

8- Sonra ben, onları açık açık davet ettim.

9- Sonra onlara hem ilan ederek söyledim, hem de gizli gizli."

10- Dedim ki: Gelin, Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin. Çünkü O çok bağışlayandır!

11- Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.

Ayette yağmur duasına işaret edilir. Ebu Hanife'ye göre yağmur duası sadece dua ve istiğfardan ibarettir. İmâmeyn'e göre ise duada cemaatle iki rekât namaz kılmak müstehaptır.

12- Size mallar ve oğullarla yardım etsin, size bahçeler versin ve sizin için ırmaklar akıtsın.

13- Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?

14- Oysa O sizi aşama aşama yaratmıştır.

15- Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiri üstünde tabaka tabaka nasıl yaratmış!

16- Ve Ay'ı orada bir nur yapmış, Güneş'i de bir kandil kılmış.

17- Allah, sizi de yerden bir bitki bitirir gibi bitirdi.

18- Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracak."

19- Allah yeri sizin için bir yaygı yapmıştır.

20- Onun geniş yollarında gezip dolaşasınız, diye.

21- Nuh dedi ki: "Ey Rabbim! Onlar bana isyan ettiler. Malı ve çocukları, ziyanını artırmaktan başka işe yaramayan bir kimsenin ardına düştüler."

22- "Bana büyük tuzaklar kurdular!"

23- Birbirlerine dediler ki: "Sakın tanrılarınızı bırakmayın; ne Vedd'i ne Suva'ı ve ne de Yeğus'u, Yeûk'u ve Nesr'i!"

Bu isimler, Nuh kavminden sâlih bir takım erkeklerin adlarıdır. Bunlar ölünce, şeytan kavimlerine bunların heykellerini dikmelerini fısıldadı. Bu heykellere onların adlarını verdiler. Bunları dikenler ölünceye kadar, bunlara tapılmadı. Fakat bu konuda bilgi kalkınca, onlara tapılmaya başlandı" (Buhârî, Tefsir, 1).

24- Böylece onlar çok kişiyi yoldan saptırdılar. Sen de o zalimlerin sadece şaşkınlıklarını artır!

25- Onlar günahları yüzünden suda boğuldular, ateşe sokuldular, kendilerine Allah'a karşı yardımcılar da bulamadılar!

26- Nuh dedi ki: "Ey Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"

27- "Eğer sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar ve sadece ahlâksız ve nankör çocuklar doğururlar."

28- "Ey Rabbim! Beni, ana babamı, evime mümin olarak girenleri ve bütün mümin erkek ve kadınları bağışla! Zalimlerin de sadece helâkini artır."

72- İBRAHİM SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 52 ayettir. Bu sure, Hz. Peygamber'in davetini kabul etmeyen ve başarısızlığa uğraması için uğraşanları uyarmaktadır. Önceki peygamberler ve onların müşriklerle yaptıkları mücadeleler de surede örnek olarak anlatılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'an öyle bir kitaptır ki, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, o çok güçlü ve hamde lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için onu sana indirdik.

2- O Allah ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli bir azaptan dolayı vay inkârcıların haline!

3- Onlar ki dünya hayatını ahirete tercih ederler, Allah'ın yolundan çevirirler ve onun eğrilmesini isterler. İşte bunlar, derin bir sapıklık içindedirler!

4- Biz, her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

5- Andolsun Musa'yı da mucizelerimizle gönderdik. (Ona dedik ki:) "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (felaket) günlerini hatırlat!" Şüphesiz ki bunda, her sabredip şükreden için nice ibretler vardır.

Ayette, "Eyyâmillâh" (Allah'ın günleri), Allah'ın daha açık bir şekilde tecelli ederek, müdahalede bulunduğu günler olup, daha çok, toplumların işledikleri günahlar yüzünden yok edildikleri olaylar için kullanılır.

6- Bir zamanlar Musa, kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın! O sizi bir vakit, Firavun ailesinden kurtardı. Onlar sizi işkencenin en kötüsüne sürüyor ve oğullarınızı kesip kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda Rabbinizden size büyük bir imtihan vardır!"

Firavun gördüğü bir rüya üzerine, İsrail oğullarının ileride Mısır'a egemen olacağı korkusuyla, doğan bütün erkek çocukları öldürüyor ve kız çocuklarını sağ bırakıyordu. İsrail oğullarının erkeklerini de en ağır işlerde işkence ederek çalıştırıyordu. İşte Musa'yı da annesi böyle bir katliamdan kurtarmak için, bir sepet içinde Nil sularına bırakmış, suların onu sarayın yakınına sürüklemesi sonucunda Firavun'un adamları tarafından çıkarılarak saraya getirilmiş ve orada yetişmişti.

7- Yine bir zamanlar Rabbiniz size şöyle bildirmişti: "Eğer şükrederseniz, elbette size olan nimetimi artırırım; nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azabım çok şiddetlidir!"

8- Musa dedi ki: "Siz ve yeryüzündekilerin hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah hepinizden zengindir, hamdedilmeye lâyıktır."

9- Sizden öncekilerin; Nuh, Ad ve Semud kavimleri ile onlardan sonra gelenlerin haberi size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri onlara mucizeler getirdiler de, onlar ellerini ağızlarına götürerek, "Biz sizinle gönderileni inkâr ettik ve bizi çağırdığınız şeyden şüphe ve endişe içindeyiz!" dediler.

İbn Abbas, Hz. Peygamberin nesebi için, "Adnan ile İsmail (as) arasında isimleri bilinmeyen otuz baba (batın) vardır." demiştir. Hadis: "Neseplerinizden yakın akrabanızla ilişki sürdürecek kadarını öğreniniz, yolu bulabilecek kadar da astronomi öğreniniz." (Tirmizî, Birr, 49).

10- Peygamberleri dedi ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında da şüphe mi var? O sizi, günahlarınızı bağışlamak için çağırıyor ve size belli bir vakte kadar süre veriyor." Onlar ise, "Siz sadece bizim gibi bir insansınız, bizi atalarımızın taptığı şeylerden alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin!" dediler.

11- Peygamberleri onlara dediler ki: "Evet biz de ancak sizin gibi bir insanız.

Fakat Allah kullarından dilediğine lütufta bulunur. Allah'ın izni olmadıkça, bizim size bir delil getirmemize imkan yoktur. Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar!"

12- "Bize yollarımızı göstermişken, Allah'a niçin güvenip dayanmayalım? Biz elbette sizin bize yaptığınız eziyetlere katlanacağız. O halde güvenip dayananlar, yalnız Allah'a güvenip dayansınlar!"

13- İnkâr edenler de peygamberlerine dediler ki: "Ya sizi mutlaka yurdumuzdan çıkaracağız, ya da bizim dinimize döneceksiniz!" Rableri de peygamberlere, "Zalimleri mutlaka yok edeceğiz!" diye vahyetti.

14- Ve onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz! İşte bu söz, benim huzuruma çıkmaktan ve tehdidimden korkanlar içindir."

İnkârcı kavimler, peygamberlere ve tâbilerine: "Ya bizim dinimize dönersiniz, ya da sizi mutlaka yurdumuzdan çıkarırız!" diyerek tehdit etmişler ve inanan toplumları göçe zorlamışlardır. Firavun'un İsrail oğullarını Mısır'dan, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'i ve müminleri hicrete zorlaması bunun açık örneğidir.

15- O zaman peygamberler zafer istediler ve her inatçı zorba da kaybetti!

16- Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; orada kendisine irinli su içirilir.

17- Onu yutmaya çalışır, fakat boğazından geçiremez. Ona her yandan ölüm gelir, fakat o ölecek değildir. Arkasından da şiddetli bir azap vardır!

Allah elçileri başarıya ulaşırken, inançsız toplumlar hezimete uğramıştır.

18- Rablerini inkâr edenlerin yaptıkları işlerin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Onlar kazandıkları hiçbir şeyi elde tutamazlar. İşte derin sapıklık budur!

"İnkâr edip kâfir olarak ölenlerin hiç birinden yeryüzünü dolduracak kadar altın fidye verseler bile kabul olunmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların bir yardımcıları da yoktur." (Âl-i İmran 91; bk. Zümer, 47; Ra'd, 18.) ayeti inkârcıların iyi amellerinin de işe yaramayacağını gösterir.

19- Allah'ın gökleri ve yeri gerçekle yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi yok edip yerinize yeni bir halk getirir.

20- Bu, Allah'a göre önemli bir şey değildir.

21- Bir de insanların hepsi toplanıp Allah'ın huzuruna çıkacaklar. Güçsüzler büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Bizler size uymuştuk. Şimdi siz, Allah'ın azabından en ufak bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar diyecekler ki: "Allah, bizi hidayete erdirseydi, biz de size doğru yolu gösterirdik. Artık sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir. Çünkü kaçıp sığınacak bir yerimiz yoktur!"

Bütün insanlar Kıyamet'in kopmasının ardından ahiret hayatı için Allah'ın huzurunda toplanırlar. Cehennemlik olmayı hak eden zayıf kişiler, dünyada kendilerini yanıltan, arkasından gittikleri büyüklük taslayan liderlerini suçlayacak ve onlardan hak isteyecektir. Ayrıca şeytan da insanı yanıltma konusunda zorlama gücünün bulunmadığını söyleyerek kendini savunmaya çalışacaktır.

22- İş bitince şeytan da diyecek ki: "Şüphesiz Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim, ama ben

sonra caydım! Zaten benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Ben sizi (isyana) çağırdım, siz de benim çağrıma hemen koştunuz. O halde beni kınamayın, kendi kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben daha işin başında, beni Allah'a ortak koşmanızı da kabul etmemiştim. Doğrusu zâlimler için acı bir azap vardır."

23- **İman edip salih ameller işleyenler ise, Rablerinin izniyle içinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere konulurlar. Onların orada sağlık temennileri "selâm!"dır.**

24- **Görmedin mi, Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir söz; kökü yerde, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.**

İbn Abbas'a göre güzel söz, "Lâ ilâhe illâllâh" (Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur), güzel ağaç ise "mümin" dir. İbn Ömer ve Enes ibn Mâlik'e göre, güzel ağaç hurma, köksüz olan çirkin ağaç ise Ebû Cehil karpuzudur (S. Ateş, age, V, 24).

25- **O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Allah, düşünüp öğüt almaları için, insanlara böyle örnekler verir.**

26- **Kötü bir sözün durumu da yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.**

Kötü söz (habîs kelime), her çirkin sözü kapsar. Küfür, yalan, koğuculuk gibi (Râgıb, Müfredât).

27- **Allah iman edenleri, dünya hayatında da ahirette de sağlam söz üzerinde tutar; zâlimleri ise saptırır. Allah, dilediğini yapar.**

Ayetteki "sağlam söz" inancın ifadesi olan Kelime-i Şehâdet olup, ölümü yaklaşan hastaya ve kabre konulan kişiye Münker ve Nekir denilen iki meleğin sorgusuna kolaylık olsun diye, kabrin başında telkin edilir. Hadis: "Müslüman, kabrine konulduğu zaman Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık eder. İşte, Allah'ın insanları dünya ve ahiret hayatında sağlam söz üzerinde tutması budur." (Buhârî, Sure, 14).

28- **Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık verenleri ve sonunda toplumlarını helak yurduna sürükleyenleri görmedin mi?**

29- **Onlar cehenneme yaslanacaklar. O ne kötü duraktır!**

30- **Allah'ın yolundan saptırmak için, O'na eşler koştular. De ki: "Şimdilik yararlanın bakalım! Çünkü varacağınız yer ateştir!"**

31- **İman eden kullarıma söyle: Namazı kılsınlar, ne alış-verişin ne dostluğun olmadığı bir günün gelmesinden önce, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak Allah yolunda harcasınlar!**

Bu ayette İslam'ın üç önemli ilkesine vurgu yapılmıştır: a) İman etmek, b) Namaz kılmak, c) Allah yolunda gizli açık infakta bulunmak. İnfak zekâtı ve nâfile tasadukları kapsar.

32- **Allah öyle bir Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten su indirip, onunla size rızık olarak çeşitli meyveler çıkardı; buyruğu gereğince denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi. Nehirleri de emrinize amade kıldı.**

33- **Yine, düzenli olarak yörüngelerinde hareket eden Ay ve Güneş'i de sizin hizmetinize verdi. Geceyi ve gündüzü istifadenize amade kıldı.**

34- O, size isteyebileceğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini saymak isteseniz sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!

35- Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: "Ey Rabbim! Bu beldeyi (Mekke'yi) güvenli kıl! Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!"

36- "Ey Rabbim! Onlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular. Artık bundan sonra kim bana uyarsa, o bendendir; kim de bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olansın!"

37- "Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü senin Beyt-i Haram'ının (Kâbe'nin) yanında, ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz, namazı kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de insanlardan bir kısmının gönlünü onlara meylettir ve onları bazı meyvelerle rızıklandır. Umulur ki şükrederler!"

Hz. İbrahim eşi Hacer'i küçük yaştaki oğlu İsmail ile birlikte Filistin'den, şimdiki Mekke'nin bulunduğu yere getirmiş ve onları Allah'ın emri ile orada bırakmıştı. Cenâb-ı Hak, onlara zemzem suyunu lütfetmiş, oraya gelen göçebe Cürhumî Arap kabilesi, çevreyi beğenerek yerleşmiş, Hz. İsmail onların arasında yetişmiştir. İşte Hz. İbrahim, yukarıdaki duayı ilk defa onları hicazda bıraktığı zaman, oradan ayrılırken yapmış, bu dua kabul olunarak, Mekke yüzyıllarca güvenli belde olmuştur. Orada her mevsimde meyve ve ürünler toplanıp çoğalmıştır.

38- "Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da bilirsin. Çünkü yerde de gökte de hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."

39- "Yaşlılık dönemimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphe yok ki Rabbim duayı çok iyi işitir."

40- "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duamı kabul eyle!"

41- "Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"

Genel dua, ana-baba Müslüman değilse, onları gerçek dine ulaştırmasını Allah'tan istemek için yapılmış olur. Kimisi, Hz. İbrahim'in, "Anası Müslümandı, yalnız ona dua etti." derken, kimisi de, "Burada ana-babadan kastedilen Hz. Âdem ve Havvâ'dır." demişlerdir (bk. Beyzâvî, Hâzin, Celâleyn, İbrahim, 41. ayet tefsiri).

42- Sakın zâlimlerin yaptıklarından Allah'ın habersiz olduğunu sanma! Ancak Allah, onların cezalarını, korkudan gözlerin donup kalacağı bir güne erteliyor.

43- O gün, onlar başlarını dikerek oraya buraya koşarlar, bakışları kendilerine bile dönmez ve kalpleri bomboş olur.

44- İnsanları, kendilerine o azabın geleceği gün ile uyar. O gün zulmedenler şöyle diyecek: "Ey Rabbimiz! Bize kısa bir süre daha ver de senin davetine uyalım ve peygamberlerin izince gidelim!" (Onlara denilir ki): "Peki daha önce siz, sonunuzun gelmeyeceğine dair yemin etmemiş miydiniz?"

45- Siz de o kendilerine zulmetmiş olanların yurtlarında oturdunuz. Onlara neler yaptığımız size apaçık belli oldu ve size misaller de vermiştik.

46- Gerçekten onlar çeşitli tuzaklar kurdular. Allah katında, onların

tuzaklarına karşı azap var. İsterse onların tuzakları dağları yerinden oynatacak güçte olsun!

47- Sakın, Allah'ın elçilerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah mutlak üstündür, intikam sahibidir.

48- O gün yer başka yere, gökler de başka göklere çevrilir. Bütün insanlar tek ve kahredici Allah'ın huzurunda toplanırlar.

Hadis: "Kıyamet gününde insanlar, tertemiz bir daire gibi beyaz ve parlak bir yer üzerinde toplanacaklardır." (Buhârî, Rikâk, 44; Müslim, Münâfikûn, 28).

Hz. Aişe, yukarıdaki ayetle ilgili olarak, "O gün insanlar nerede olacak?" diye sorunca, Hz. Peygamber, "O vakit insanlar, sırat köprüsü üzerinde olacaklardır." buyurmuştur (Süyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, V, 56; krş. Ahd-i Cedîd, Yuhanna'nın Vahyi, Bab: 21).

49- O gün, suçluların zincire vurulmuş olduğunu görürsün!

Ayette, "Mukarrenîn" eşleştirilmiş, birbirine yaklaştırılmış, çift yapılmış anlamlarına gelir. Buna göre suçluların dünyada elleri kelepçeli, ayakları zincirli hapse götürülmesi gibi, Kıyamet günü de suçlu grupların elleri birbirine bağlı, ayakları birbirine zincirli olarak cehenneme sürülecekleri anlaşılmaktadır.

50- Gömlekleri katrandandır ve yüzlerini ateş kaplar.

51- Çünkü Allah herkese kazandığının karşılığını verecektir. Gerçekten Allah hesabı çabuk görendir.

52- Bu Kur'an insanlara bir bildiridir. Onunla uyarılsınlar, bir tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar!

73- ENBİYA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 112 ayettir. Enbiya, nebi kelimesinin çoğulu olup peygamberler anlamına gelmektedir. 17 peygamber kıssasına yer verildiği için bu sureye "Enbiya" adı verilmiştir. Bu surede, Mekke ileri gelenlerinin peygamberlik, ahiretin varlığı, tevhit gibi konular hakkındaki şüphe, itiraz ve saldırılarına cevaplar mahiyetinde açıklamalar yapılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı. Onlar ise hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.

2- Rablerinden kendilerine gelen her yeni hatırlatmayı eğlenerek dinliyorlar.

3- Kalpleri hep eğlencede, hem o zâlimler, aralarında gizlice şöyle fısıldadılar: "Bu (Muhammed) ancak sizin gibi bir insan! Öyleyse göz göre göre gidip sihre mi uyacaksınız?"

4- Peygamber dedi: "Benim Rabbim, gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir. Çünkü O, her şeyi işitir, her şeyi bilir."

5- Onlar dediler ki: "Hayır, bunlar karışık rüyalardır; yok onu kendisi uydurdu; ya da o bir şâirdir! Böyle değilse, önceki peygamberler gibi, o da bize bir mucize getirsin!"

6- Bunlardan önce yok ettiğimiz hiçbir kent halkı da iman etmemişti, şimdi bunlar mı iman edecek?

7- Biz senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkek peygamberler gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehli olanlara sorun.

Allah Teâlâ, tarih boyunca elçileri erkeklerden seçmiştir. İslam bilginlerinin çoğunluğu Hz. Meryem'e vahiy geldiği halde, onun peygamber sayılmamasını bu ayete dayandırırlar. Ancak İmam Eş'arî ve İmam Kurtubî gibi âlimlere göre Hz. Meryem peygamberdir. Çünkü Âl-i İmran ve Meryem surelerinde meleklerle görüşmesi, meleklerin ona birçok defa Yüce Allah'tan haber getirmesi vahiy gücündedir.

Ayetteki "zikir ehli" Tevrat, İncil ve Zebur'u bilen bilginlerdir. Kimilerine göre ise Kur'an'ı bilenler olup, buna göre ayetin anlamı; "Kur'an ehli olan bilgin müminlere sorunuz." demektir. Hz. Ali'ye bu ayetin anlamı sorulunca, "Zikir ehli bizleriz." demiştir (Kurtubî, Câmi', III, 180).

8- **Biz onları yemek yemez birer cansız ceset olarak yaratmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.**

9- **Sonra biz onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik, böylece hem onları ve hem de dilediklerimizi kurtardık. Aşırı gidenleri ise yok ettik.**

10- **Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki, bütün şanınız ondadır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**

11- **Biz halkı zalim olan nice kentleri kırıp geçirdik ve arkasından da başka topluluklar var ettik.**

12- **Onlar azabımızı hissettiklerinde, hemen oradan kaçmaya kalkışıyorlardı!**

13- **"Hayır! Kaçmaya çalışmayın! Yine sizi azdıran o refaha ve evlerinize dönün; çünkü sorguya çekileceksiniz!"**

14- **Onlar: "Eyvah olsun bize! Gerçekten biz zalim kimseler idik!" dediler.**

15- **Bu feryatları sürüp giderken, onları biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirdik.**

16- **Biz göğü, yeri ve arasındaki her şeyi oyun olsun diye yaratmadık.**

17- **Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık, öyle yapardık!**

Katâde, Mukâtil, İbn Cüreyc ve Hasen'e göre bu ayet metninin son cümlesindeki "in" olumsuzluk içindir. Şart anlamı veren de olmuştur. Buna göre anlam; "Yapacak olsaydık, böyle yapardık." olur. Biz bu anlamı tercih ettik.

18- **Hayır, ama biz hakkı, batılı yok etmesi için üzerine göndeririz. Bir de bakarsın ki batıl yok olup gitmiştir. Allah'a yakıştırdığınız sıfatlardan dolayı yazıklar olsun size!**

19- **Göklerde ve yerde kim varsa, hepsi O'nundur. O'nun katında bulunanlar O'na ibadet etmekten ne çekinirler ne de yorgunluk duyarlar.**

20- **Gece gündüz (Allah'ı) tesbih ederler, usanmazlar.**

21- **Yoksa onlar birtakım ilâhlar edindiler de, yerden (ölüleri) onlar mı çıkaracak?**

22- **Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de fesada uğrar yok olurdu. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan uzaktır!**

Ayete göre, yer ve gökte birden çok ilâh olsaydı, evrendeki bu düzen bozulurdu. Çünkü her ilâh gücünü ortaya koyunca diğerinin güç alanına girer, birinin yaratmak istediğine diğeri karşı çıkar ve ilâhlar çatışması sonucunda evrende kaos olurdu. İlâhlardan biri diğerine güç yetirir, onun yapacağı işe engel olursa, bu takdirde o âciz kalır, ya da güç yetiremezse kendisi âciz kalır. Âciz kalan ise ilâh olamaz. Buna göre

mademki evrende eşsiz düzen var, öyleyse Allah vardır ve birdir.

23- **Allah yaptıklarından sorumlu olmaz, onlar ise sorumlu tutulacaklardır.**

24- **Yoksa onlar, Allah'tan başka birtakım ilâhlar mı edindiler? De ki: "Haydi getirin delilinizi! İşte benimle birlikte olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı ortadadır." Fakat onların çoğu gerçeği bilmezler de onun için yüz çevirirler.**

25- **Biz senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur, öyleyse bana ibadet edin!".**

26- **Böyle iken dediler ki: "Rahman (melekleri) çocuk edindi." Hâşâ, O bundan münezzehtir! Doğrusu melekler ikram olunmuş kullardır.**

Ayet: "Melekler Allah'ın kızlarıdır." diyen Huzâa kabilesi hakkında inmiştir. Allah'ın kızları olduğunu sandıkları melekler, Allah katında değerli varlıklardır. O'nun izni olmadıkça konuşmazlar ve O'nun buyruğu dışına çıkmazlar.

27- **Onlar Allah'ın sözünün önüne geçmezler. Hep O'nun buyruğu ile hareket ederler.**

28- **O, onların önlerindekini de arkalarındakini de bilir. Onlar Allah'ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler ve hepsi O'nun korkusundan titrerler.**

29- **İçlerinden her kim: "Ben, O'ndan başka bir ilâhım" derse, biz ona cehennemi ceza olarak veririz. Biz zâlimleri işte böyle cezalandırırız.**

29. ayette, meleklerden birisi, gücüne güvenerek ilâhlık iddiasına kalkışsa, bunun cehennemle cezalandırılacağı bildirilmektedir.

İbn Abbas, Katâde, Dahhâk ve diğerlerine göre burada kastedilen İblis'tir. Çünkü İblis, Hz. Âdem'in yaratılış dönemine kadar melekler arasında en bilgili ve en saygın bir konumda iken, Âdem'e secde etmemesi yüzünden Allah'a asi olmuş ve rahmet-i ilâhiyeden kovulmuştur. Ancak ayet bu iddiada bulunan Nemrut, Firavun ve benzeri herkesi kapsar.

30- **O inkâr edenler görmediler mi ki, göklerle yer bitişik idiler de biz onları ayırdık ve canlı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?**

30. ayete göre, evren ilk yaratıldığında tek kütle halinde iken sonradan parçalara ayrılmıştır.

Evrenin oluşumu: Yukarıdaki ayet çağımız biliminin ulaştığı bir gerçeğe işaret etmektedir. Kimi bilginlerin tespitine göre, bütün evren başlangıçta tek gaz kütlesi halinde idi. Zamanla bu gaz kütlesinden küreler halinde parçalar kopmuş ve uzay boşluğuna fırlamıştır. Aynı şekilde dünyamız da gaz kütlesi halinde iken Güneş'ten kopmuş ve zaman içinde soğuyarak kabuk bağlamıştır. Dünya Güneş yörüngesinde dönerken, oluşum sırasından dünyadan yükselen gazlar ve buharlar, yoğunlaşarak yağmur şeklinde yeniden dünyaya dökülünce, denizler ve okyanuslar meydana gelmiştir. Suda yosun şeklinde başlayan canlılar, ilâhî kanunlara (sünnetullah) göre gelişmiştir. Cenâb-ı Hak suyla karışık dünya çamurundan insanı en mükemmel bir şekilde yaratarak, diğer dünya ve gök cisimlerini onun yararlanmasına sunmuştur.

31- **İnsanları sarsmasın diye yeryüzünde sabit dağlar yarattık ve orada rahat gidebilsinler diye geniş yollar var ettik.**

32- **Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise gökyüzünün ayetlerinden yüz çeviriyorlar!**

Ayette gökyüzünden "korunmuş tavan" olarak söz edilmesi bir benzetmedir. Dünyayı saran atmosfer ve onun ötesinde uzay cisimleri akıllara durgunluk verecek bir incelik ve denge hesabı içinde yaratılmış ve uzaydaki yörüngelerine yerleşmişlerdir. Bu düzen ilâhî koruma altındadır (bk. Hicr, 17; Fâtır, 41).

33- **Geceyi, gündüzü, Güneş'i ve Ay'ı yaratan O'dur. Bunların her biri belli bir yörüngede yüzmektedir.**

Gece ile gündüzün oluşması, Güneş ve ayın yaratılması, bunların kendi yörüngesinde belli hızla dönmesi Allah'ın yaratması ve yönetmesi iledir. Dahhâk'a göre "felek", (medâr-yörüngedir) "Yıldızların dolaştığı yer"dir (Elmalılı, Enbiya, 21/33 tefsiri).

34- **Biz senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık. Şimdi sen ölürsen, onlar baki mi kalacaklar?**

Allah'ın yarattığı bütün canlılar için takdir edilmiş bir ömür vardır. Doğarlar, büyürler ve ölürler. Allah ölümsüz olan, sonsuza kadar yaşayacak bir varlık yaratmadığını bildirmektedir. Hızır'ın (as) halen yaşamadığını öne sürenler bu ayete dayanırlar (bk. Kehf, 65 ve devamı ayetler).

35- **Her canlı ölümü tadacaktır. Bir deneme olarak biz sizi hayırla da şerle de sınayacağız. Hepiniz sonunda bize döndürüleceksiniz.**

Her canlı bir gün mutlaka ölecektir. İnsanlar yeryüzünde iyi ve kötü şeylerle karşı karşıya gelerek sınanmaktadır. Bunun bir istisnası yoktur (bk. Âl-i İmran, 114).

36- **O İnkâr edenler seni gördükleri zaman, alay ediyor ve "İlâhlarınızı diline dolayan bu mudur?" diyorlar. Halbuki onlar, çok merhametli olan Allah'ın kitabını inkâr ediyorlar.**

37- **İnsan, aceleci olarak yaratılmıştır. Yakında size ayetlerimi göstereceğim. Şimdi bunu benden acele istemeyin!**

Ayette insanın aceleci bir yapıya sahip olduğuna işaret edilir. Gerçekten insanoğlu birtakım isteklerinin hemen yerine gelmesini veya hayatta karşılaştığı bir takım engellerin hemen kalkmasını ister. Oysa hedefine ve idealine ulaşmak için uyması gereken kuralları, kendine düşen görevleri görmezden gelir. Sabır, çaba harcama, kendine düşeni yaptıktan ve gereken bütün tedbirleri aldıktan sonra sonucu Allah'tan bekleme gibi işin gereğini yapmadan sonuç elde etmek mümkün olmaz.

38- **Bir de, "Eğer doğru söylüyorsanız, bu bizi korkuttuğunuz azap ne zaman?" diyorlar.**

39- **Keşke o inkâr edenler, yüzlerinden ve sırtlarından (saran) ateşi savamayacakları ve yardım da göremeyecekleri o zamanı bir bilseler!**

40- **Doğrusu onlara o (Kıyamet günü) ansızın gelecek ve kendilerini şaşkına çevirecektir! Artık, ne onu geri çevirebilirler ne de kendilerine süre tanınır!**

41- **Yemin olsun ki senden önce birçok peygamberlerle alay edildi de içlerinden alay edenleri, o alay ettikleri şey (azap) kuşatıverdi.**

42- **De ki: "Gece ve gündüz, sizi o Rahman'a karşı kim koruyabilir?" Fakat onlar Rablerini anmaktan yüz çevirmişlerdir.**

43- **Yoksa onların, bize karşı kendilerini savunacak ilâhları mı var? O ilâhlar kendilerine bile yardım edemezler, katımızdan da bir himaye görmezler!**

44- Doğrusu biz onları ve atalarını yaşattık, hatta o ömür onlara uzun geldi. Oysa onlar bizim gelip, (küfür ehline ait) toprakları her yandan eksiltmekte olduğumuzu görmüyorlar mı? O halde üstün gelen onlar mı?

Arzın uçlarından eksiltme çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Allah küfür ehlinin yurtlarını birbiri ardınca ellerinden almış, iman ehline vermiştir. Tarih boyunca batılı temsil eden küfür ehlinin sayıları azalmaya devam eder. Allah geçmiş milletleri inkârları yüzünden ardı ardına helâk etmiştir. Bu son yorumun ayetin ruhuna uygun olduğu söylenebilir.

45- De ki: "Ben sizi ancak vahiyle uyarıyorum. Ne var ki sağırlar, ne kadar uyarılsalar da daveti işitmezler."

46- Yemin olsun ki Rabbinin azabından onlara az bir şey dokunsa, "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz kendimize yazık etmişiz!" derler.

47- Biz, Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık hiç kimseye haksızlık edilmez. Yapılan iş, bir hardal tanesi ağırlığınca bile olsa, onu getiririz. Hesap görücü olarak biz yeteriz.

"Mevâzîn", mîzânın çoğulu olup, adalet terazileri demektir. Her yükümlünün amellerinin tartılacağı ölçü âletini ifade eder. Ayetten, Allah'ın Kıyamet gününde adalet terazileri kurarak, kulların bütün amellerini tartacağı, hatta hardal tanesi kadar bile olsa, tartıya girmeyen bir amel kalmayacağı anlaşılmaktadır.

48- Yemin olsun ki, Musa ve Harun'a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, korunanlar için bir ışık ve bir öğüt olarak verdik.

49- Onlar, görmedikleri halde Rablerinden korkarlar ve Kıyamet gününün gelip çatacağını düşünerek ürperirler.

50- İşte bu (Kur'an da), indirmiş olduğumuz kutsal bir uyarıdır. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?

51- Andolsun ki biz daha önce İbrahim'e de rüşdünü vermiştik. Biz onun (buna ehil) olduğunu biliyorduk.

Hz. İbrahim kavmini uyararak, putların tanrı olamayacağını, çünkü hiçbir güçlerinin bulunmadığını söyler. Kavminin bulunmadığı bir sırada putları kırar ve baltayı da en büyük putun boynuna asar. Kavmi bu durumu görüp, kendisini sorguya çekince, bu işi en büyük putun yapmış olabileceğini ve kendisine sormalarını ister.

52- O zaman o, babasına ve kavmine: "Sizin şu karşısında durup taptığınız heykeller nedir?"* demişti.

*"Temâsîl"; heykeller, putlar demektir. Tekili timsâl olup sözlükte; Allah'ın yarattığı bir yaratığa benzetilerek yapılan şey için konulmuş bir isimdir. Hz. İbrahim dönemindeki putlar; yırtıcı hayvan, kuş ve insan şekillerinde yapılmış heykeller idi (Medârik, Enbiya, 21/9. ayet tefsiri).

53- Onlar: "Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk" dediler.

54- İbrahim: "Andolsun ki siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz." dedi.

55- Onlar, "Sen, bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle alay mı ediyorsun?" dediler.

56- İbrahim dedi: "Hayır, Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır. Ben de buna tanıklık edenlerdenim."

57- "Allah'a yemin olsun ki, siz dönüp gittikten sonra putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım!"

58- Derken İbrahim bütün putları

paramparça etti.* **Yalnız belki kendisine başvururlar diye büyük putu bıraktı.**

*Hz. İbrahim putların hepsini balta ile kırmış ve baltayı da en büyük putun boynuna asmıştı. Bayram yerinden dönen halk putların kırıldığını görünce, aralarında ayetlerde bildirilen konuşmalar geçmiştir.

59- **(Kavmi): "Bunu bizim ilâhlarımıza kim yaptı? Doğrusu bu kişi zâlimlerden biridir!" dediler.**

60- **(İçlerinden bazıları), "İbrahim adında bir gencin onları diline doladığını işitmiştik" dediler.**

61- **"O halde, dediler, onu insanların önüne getirin. Belki onun aleyhinde şahitlik ederler!"**

Nemrut'a ve önde gelen adamlarına bu haber ulaşınca, hemen İbrahim'i tutuklamayı uygun bulmamışlar, cezalandırmayı görgü veya duyuma dayalı tanık deliline dayandırmak istemişlerdi.

62- **"Bunu tanrılarımıza sen mi yaptın ey İbrahim!?" dediler.**

63- **İbrahim dedi: "Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorsa, ona sorun!"**

64- **Bunun üzerine vicdanlarına dönüp dediler ki: "Gerçekten siz haksızsınız!"**

65- **Sonra yine eski inançlarına dönüp: "Şüphe yok ki bunların konuşmayacağını sen de bilirsin, ey İbrahim!" dediler.**

66- **İbrahim dedi: "O halde siz, Allah'ı bırakıp da size hiçbir yarar ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz?"**

67- **"Size de, Allah'tan başka taptıklarınıza da yazıklar olsun! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"**

68- **(Birbirlerine): "Eğer bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin!" dediler.**

69- **Biz: "Ey ateş! İbrahim için serin ve zararsız ol!" dedik.**

İbn Abbas (ra), eğer ayette "serin ol" denilip, "güvenli/esenlikli ol" denilmeseydi, bu kere ateşin soğukluğu İbrahim'e eziyet verebilirdi, demiştir.

70- **Onlar, İbrahim'e bir tuzak kurmak istediler, ama biz onları daha çok zarara uğrayanlardan kıldık.**

Cenab-ı Hak, Nemrut ve adamlarına sivrisinekleri musallat etmiş ve onlar bu yolla helâk olmuştur. Nemrut'un burnundan giren bir sinek, onun beynine ulaşmış ve onu büyük acılarla helâk etmiştir (Kurtubî, Câmi', XI, 201).

71- **Ve onu Lut ile birlikte kurtarıp, içinde âlemlere bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.**

72- **Ona İshak'ı ve bir de Yakub'u bağışladık ve her birini salih kimselerden kıldık.**

73- **Onları buyruğumuzla doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdi.**

74- **Biz Lut'a da bir hüküm, bir ilim vermiş ve onu çirkin işler yapan o kasabadan kurtarmıştık. Doğrusu onlar yoldan çıkmış kötü bir kavim idiler.**

Ayetlerde Lut'un (as) çirkin işler yapan bir toplumu uyarmak için gönderildiği, sözleri dinlenmeyince de Allah'ın onu kurtarıp rahmetinin içine soktuğu belirtilir. Başka surelerde de Lut kıssasının hikmetli yanları anlatılır.

75- **Onu ise rahmetimizin içine aldık. Çünkü o, salihlerdendi.**

76- **Daha önce Nuh da dua etmiş, biz onun duasını kabul etmiş, kendisini ve**

ailesini büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştık.

Hz. Nuh'un (as), Nuh suresinin 26. ayetinde bildirilen duası üzerine, Rabbinin onu ailesiyle birlikte büyük sıkıntıdan kurtardığı, Allah'ın ayetlerini inkâr eden toplumun da suda boğulduğu belirtilir.

77- **Ayetlerimizi yalanlayan o kavminden onun öcünü aldık. Gerçekten onlar kötü bir toplum idiler. Bu yüzden onların hepsini suda boğduk.**

78- **Davud'u ve Süleyman'ı da (an). Hani onlar, halka ait davarların girdiği bir ekin tarlası hakkında hüküm vermişlerdi. Biz de onların hükmüne şahittik.**

Bir gece bir sürü koyun başkasının ekinine girer ve telef eder. Ekin sahibi Davud peygambere şikayette bulunur. Hz. Davud, tazminat olarak sürünün ekin sahibine verilmesine hükmeder. Süleyman (as) ise, sürü sahibinin, zarar verdiği ekin eski haline gelinceye kadar emek ve masrafı üstlenmesine ve bu süre içinde, koyun sürüsünün ekin sahibi yanında rehin olarak kalmasına, onun bu sürünün süt, yün ve yavrusundan yararlanmasına hüküm verir. Süleyman'a bu hükmü Cenab-ı Hak ilham etmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', XI, 203-212).

Buna göre, peygamber vahiy gelmeyen konuda ictihad edebilir. Allah bir peygambere diğerinden daha doğru bir hüküm anlatabilir. Müctehidin ve hakimin ictihad hatası bağışlanır.

Ebu Hanife'ye göre hayvan gece veya gündüz tarlaya zarar verirse, sahibine bir şey lazım gelmez. Yedici veya sürücü ile olmadıkça, hayvanın vereceği zarar hederdir, yani tazmîni gerektirmez. Fakat Mâlik ve Şâfiî'ye göre hayvan gece bir zarar meydana getirirse sahibine tazmin lâzım gelir. Her iki imamın görüşleri geçmiş şerîatlara uygun düşer. Ebû Hanîfe'ye göre ise bu hüküm mensûh sayılır (krş. Mâide, 44 ve Sâd, 26). Nitekim, Berâ ibn Âzib'in devesi bir bahçeye girip zarar vermişti. Hz. Peygamber bahçe sahiplerine, gündüz bahçelerini beklemelerine, devenin geceleyin verdiği zararın ise, sahibi tarafından tazmin edilmesine karar vermiştir (Ebu Dâvûd, Büyû', 90; A. İbn Hanbel, V, 436).

Hadislerde şöyle buyurulur: "Hâkim ictihad'ta bulunur, isabet ederse iki sevap, yanılırsa bir sevap alır." (Buhârî, İ'tisam, 21; Müslim, Akdıye, 15; A. İbn Hanbel, III, 187). "Hâkimler üçtür, biri cennette, ikisi ateştedir. Hükmü bilip doğru karar veren cennettedir, hükmü bilmeden toplum içinde hüküm veren ateştedir. Hükmü bildiği halde, tersine hüküm veren de ateştedir." (Ebu Dâvud, Akdıye, 2; İbn Mâce, Ahkâm, 3).

79- **Biz onun (fetvasını) hemen Süleyman'a bildirmiştik. Zaten onların her birine hüküm (bilgelik, elçilik) ve ilim vermiştik. Davud'la birlikte tesbih etsinler diye, dağları ve kuşları buyruk altına aldık. Bütün bunları yapan bizdik.**

Dâvûd (as) güzel sesi ile Zebur okurken kuşlar gökyüzünde dururlar ve ona cevap verirlerdi. Dağlar da onun tesbihine karşılık verirdi (bk. Sebe', 10).

80- **Ona, sizi savaşta korumak için, zırh yapma sanatını öğrettik. Hâlâ şükretmez misiniz?**

Dâvûd (as) zırh yapar ve geçimini bunun geliri ile sağlardı (bk. Sebe', 11).

81- **Süleyman'ın emrine de güçlü rüzgârı verdik ki, bereketli kıldığımız yere doğru, onun emriyle esiyordu. Biz her şeyi biliyorduk.**

Rivayete göre Süleyman (as) ve arkadaşlarını rüzgâr istediği yere götürüyor ve yeniden Şam'a geri getiriyordu. O, rüzgârla bir aylık yolu sabah gider, akşam da geri dönerdi (Sebe', 12; Sa'd, 36).

82- **Şeytanlardan da Süleyman için dalgıçlık yapanlar ve daha başka iş için çalışanlar vardı. Onların hepsini biz gözetiyorduk.**

Cin ve şeytanların bir bölümü Hz. Süleyman'ın (as) emri ile çalışır, saraylar, şehirler kurarlar, yeni icatlar yaparlar, kimisi de denizden inci ve mercan çıkarırdı (bk. Sebe', 12-14).

83- **Eyyub'u da (an). Hani o Rabbine: "Başıma bu hastalık geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin!" diye seslenmişti.**

Allah Teâlâ, Hz. Eyyub'un (as) bütün mallarını, çocuklarını ve sağlığını yıllarca elinden almış, onu bu yolla sınamıştır (bk. Sâd, 41-44; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, V, 517).

84- **Biz de onun duasını kabul ettik ve hemen kendisinden sıkıntıyı giderdik. Katımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir ibret olması için de ona, ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını daha verdik.**

85- **İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de (an). Onlardan her biri sabreden kimselerdendi.**

İsmail (as), Hz. İbrahim'in (as) oğlu olup, babası ile Kâbe'yi inşa etmiş ve Hicaz bölgesinde peygamberlik yapmıştır. Hz. İdris (as), Şit peygamberin oğlu olup o da peygamberdir.

Hz. Zülkifl'in (as) asıl adının İlyas veya Yuşa ibn Nun ya da Zekeriyya'dan biri olduğu nakledilmiştir.

86- **Onları da rahmetimizin içine aldık. Onlar gerçekten salih kimselerdendi .**

87- **Zünnun'u (Yunus) da (an). Hani o öfkeli bir halde gitmişti de, bizim kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sen bütün eksikliklerden uzaksın! Ben, gerçekten zâlimlerden oldum!" diye seslenmişti.**

Zûnnûn; balık sahibi, balık adam demektir. Hz. Yunus'un (as) kavmi, bütün uyarılarına rağmen iman etmemiş ve helak emareleri belirmişti. Bunun üzerine bir gemi tutarak deniz yolculuğuna çıkmış, böylece görevden kurtulacağını sanmıştı (bk. Yunus, 98; En'âm, 86, 87; Yunus, 98; Sâffât, 139-148; Kalem, 48-50).

88- **Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz iman edenleri böyle kurtarırız.**

89- **Zekeriyya'yı da (an). Hani o Rabbine: "Ey Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısısın!"diye nida etmişti.**

90- **Biz de duasını kabul ettik ve eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirerek, ona Yahya'yı bağışladık. Doğrusu onlar iyiliklerde yarışıyor, umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı. Bize karşı derin saygı içinde idiler.**

91- **Irzını koruyan Meryem'e ruhumuzdan üflemiş, onu ve oğlunu âlemler için, bir mucize kılmıştık.**

Ayette sözü edilen kadın, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'dir. Ona ruhtan üflenmesi şöyle açıklanabilir: Meryem'e, Âdem'e üflenen ruh cinsinden bir ruh üfledik ve Meryem'in içinde İsa'yı canlandırdık. Ya da kastedilen Cebrail/Ruhu'l-Kuds aracılığı ile üfledik, demektir.

92- **Gerçekten bu sizin ümmetiniz (dininiz) bir tek ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin.**

Ümmet kelimesine birçok müfessir "din" anlamı verirken, kimileri de "tek bir din topluluğu" anlamı vermiştir. Çünkü bütün semavî dinler Allah'ın, tek ilâh olduğu inancını bildirmiş ve bütün toplumların bu inanç etrafında birleşmesini istemiştir.

93- **Fakat insanlar kendi aralarında (din) işlerini parçaladılar. Oysa sonunda hepsi bize döneceklerdir.**

94- **Her kim mümin olarak salih amellerden işlerse, onun emeği boşa gitmez. Çünkü biz onu yazmaktayız.**

95- **Helâk ettiğimiz bir kasaba halkının (bize) dönmeme imkânı yoktur!**

96- **Sonunda Ye'cüc ve Me'cüc'ün önü açıldığı zaman, onlar her tepeden saldırırlar.**

Zeyneb binti Cahş'tan nakledildiğine göre, bir gün Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: " .Zamanı yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bugün Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddinden şöyle bir delik açıldı." Zeyneb'in: "İçimizde bu kadar iyi kimseler varken biz helâk olur muyuz?" sorusuna: "Evet, fısk ve fücûr, fuhuş ve ma'sıyet çoğaldığı zaman" cevabını vermiştir (K. Miras, Tecrîd Trc., IX, 96).

97- **Ve gerçek söz olan (Kıyamet) yaklaşınca, işte o zaman inkâr edenlerin gözleri dehşetten dona kalır. "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz kendimize zulmetmişiz!" (derler)**

98- **Siz ve Allah'tan başka taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.**

99- **Eğer onlar birer ilâh olsalardı, oraya girmezlerdi. Onların hepsi orada sürekli olarak kalacaktır.**

100- **Onlar için artık orada iç çekiş vardır! Onlar orada iken artık (iyi bir haber de) işitmezler.**

101- **Ama tarafımızdan kendilerine güzel sonuç yazılmış olanlara gelince; işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.**

102- **Onlar onun (cehennemin) uğultusunu bile duymazlar, canlarının çektiği nimetler içinde sürekli olarak kalırlar.**

103- **O en büyük korku bile onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini, "Size söz verilen gün işte bugündür!" diye karşılarlar.**

104- **Göğü kitap dürer gibi dürdüğümüz gün, yaratmaya ilk başladığımız gibi, katımızdan verilmiş bir söz olarak onu yeniden var edeceğiz. Doğrusu biz bunları yaparız!**

"Sicill", üzerine yazı yazılıp dürülen tomar halindeki büyük kâğıt demektir. Ayette, Kıyamet günü Allah'ın göğü, yazı tomarlarını katlar gibi katlayıp toplaması, O'nun büyüklüğünü ve gücünü gösteren mecazî bir anlam vardır. Bu güç, aşağıdaki ayette şöyle ifade edilir: "Onlar, Allah'ı gereği gibi anlayamadılar. Oysa, Kıyamet günü yer, tam olarak O'nun avucunda, gökler de sağ elinde dürülmüştür. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir!" (Zümer, 67).

105- **Andolsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da, "Yeryüzüne ancak iyi kullarım mirasçı olacak" diye yazmıştık.**

Ayetteki "Arz" kelimesine; İbn Abbas, Saîd ibn Cübeyr, Süddî ve Ebu'l-Âliye "Cennet yurdu" anlamı vermiş ve ona ancak salih kulların vâris olacağını söylemişlerdir. Dayandıkları delil, Zümer, 74. ayeti ve bir

önceki 104. ayette yeniden yaratmadan söz edilmesidir. Çünkü yeniden yaratmadan sonraki Arz cennet yurdu olabilir.

el-Kelbî'nin İbn Abbas'tan naklettiği başka bir görüşe göre ise, bu Arz dünya toprağıdır. Delil aşağıdaki ayetlerdir: "Allah, sizlerden iman edip iyi işler yapanları yeryüzüne hakim kılacağını... vaat etmiştir." (Nur, 55). "Arz, Allah'ındır, onu kullarından dilediğine miras verir" (A'râf, 128).

106- **Şüphesiz bu Kur'an'da Allah'a kulluk eden kimseler için bir öğüt vardır.**

107- **Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.**

Evrensellik, İslam'ın en önemli özelliklerindendir. Nitekim Kur'an, Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya kadar gelen, bütün gerçek ilâhî mesajı onaylar, insan eliyle yapılan değişiklikleri bildirir. Bu yönüyle İslam insanlık âlemini tevhîd inancında birleşmeye çağıran son ilâhî mesajdır. Hz. Muhammed, insanların ve cinlerin peygamberidir. Yalancılıkla itham edilemeyecek, güzel beş sıfatın sahibidir. Bunlar; emânet, sıdk, fetânet, ismet ve tebliğ sıfatlarıdır. Hz. Peygamber, Tebük yolculuğu sırasında şu beş ek sıfatı da zikretmiştir: a) Âlemlere rahmet olarak gönderilmesi, b) Kendisine şefâat makamının verilmesi, c) Bir aylık mesafede bulunan düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olunması, d) Yeryüzünün, İslam ümmetine mescit kılınması, e) Ganimetlerin bu ümmete helal kılınması (bk. Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56; Müslim, Mesâcid, 3, 4, 5; Ebu Dâvud, Salât, 24; Tirmizî, Mevâkît, 119).

108- **De ki: "Bana, ilâhınızın tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Şimdi siz Müslüman oluyor musunuz?"**

109- **Eğer yine yüz çevirirlerse de ki: "Artık size düpedüz ilan ettim. Tehdit olunduğunuz (Kıyamet gününün) yakın mı uzak mı olduğunu bilemem!"**

Hz. Muhammed tebliğ görevini eşitlik esasına göre yapmış, sahabe arasında ayırım gözetmemiştir. Kendisine olan yakınlığı, ya da İslam'a olan büyük hizmetleri için, kimi sahabelere yakınlık göstermesi, onları övgüyle anması teşvik ve teşekkür niteliğindedir. Bu ayette, kimi sahabelere özel tebliğ ile, bir takım gizli bilgiler verildiğini öne süren Bâtınîlere ret vardır.

110- **"Şüphe yok ki Allah, sözün açığını da bilir, gizlemekte olduklarınızı da bilir."**

111- **"Bilmem, belki de azabın ertelenmesi, sizi sınamak ve bir süreye kadar yaşatmak içindir!"**

112- **(Muhammed) dedi ki: "Ey Rabbim! Aramızda gerçekle hükmet! Bizim Rabbimiz çok merhametli olan Allah'tır. Sizin anlattıklarınıza karşı yardımı umulan da O'dur!"**

Ayetteki duayı Hz. Muhammed'in yaptığı anlaşılıyor. Müşrikler İslam'ın kısa bir süre sonra zayıflayıp yok olacağını iddia ediyorlar ve Kur'an için "sihir, hayal ürünü, uydurma" gibi iddialarda bulunuyorlardı. Allah'ın Resulü, Kur'an'ı muzaffer kılması için O'na sığınıyor ve O'nun yardımına güveniyordu.

74- MÜ'MİNÛN SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 118 ayettir. Hz. Peygamber (sav) bir defasında vahiy geldikten sonra etkili bir dua yapmış ve yanında bulunanlara, "Bana (biraz önce) on ayet nazil oldu. Her kim bunlarla amel ederse cennete girer." buyurarak bu surenin ilk on

ayetini okumuştur (Müsned, 1, 34). Bundan dolayı da sureye müminler anlamında "Mü'minûn" adı verilmiştir. Surede ayrıca insanın ve kainatın yaratılmasında Allah'ın kudreti nazara verilmiş, Enbiya suresinde olduğu gibi, müşriklerin imanî konularla ilgili iddialarına cevaplar serdedilmiş ve inatçı tavırlarından dolayı kınanmışlardır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir.**

"Felâha ermek"; umduklarına nail olmak, korktuklarından da emin olmak demektir.

2- **Onlar ki: Namazlarında huşû içindedirler.**

Huşû: Namazda kalbin Allah korkusuyla dolu ve uzuvların sâkin ve mutmain olmasıdır. Kimilerine göre namazda huşû; bütün dikkatini namaz için toplamak, fizik ve sosyal çevre ile ilişiğini kesmek, gözünü ve bedenini oraya buraya çevirmemek, yararsız fiillerden sakınmaktır.

3- **Boş ve yararsız şeylerden uzak dururlar.**

4- **Zekât vermek için çalışırlar.**

5- **Irzlarını korurlar.**

6- **Ancak eşleri ve kendilerine ait olan cariyeleri bunun dışındadır, çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar.**

7- **Kim de bundan ötesini isterse, işte onlar sınırı aşanlardır.**

Bu ayetlerde, inanmış bir erkeğin sadece eşi ve câriyesi ile cinsel yaşamının olabileceğine, bunun dışındaki tatmin yollarının caiz olmadığına delâlet vardır.

8- **Yine onlar ki emânetlerini ve ahitlerini gözetirler,**

"Emânet", birisinin yanına geçici olarak bırakılan şey, "ahd" ise bir şeyi yapmak için verilen söz demektir.

9- **Ve onlar namazlarına devam ederler.**

10- **İşte asıl vâris olacaklar onlardır,**

11- **Ki, Firdevs cennetine vâris olan bu kimseler, orada sürekli olarak kalacaklardır.**

Hadis: "Allah'tan Firdevs'i isteyin, çünkü o, cennetin ortası ve en yüksek yeridir. Cennetin ırmakları oradan çıkar. Onun üstünde Rahmân'ın Arş'ı vardır." (Buhârî, Cihâd, 4, Tevhîd, 22; Tirmizî, Cennet, 4).

12- **Andolsun biz insanı, çamurdan, süzülüp çıkarılmış bir özden yarattık.**

13- **Sonra onu sağlam bir yerde bir nutfe yaptık.**

14- **Sonra o nutfeyi bir alaka (aşılanmış yumurta) yaptık, alakayı da bir çiğnemlik et parçasına çevirdik, o bir çiğnemlik et parçasından bir takım kemik yarattık, kemiklere et giydirdik; sonra ona bambaşka, çok güzel bir yaratılış verdik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!**

Bu ayetlerde insanın yaratılış aşamaları anlatılmaktadır.

İnsanın yaratılışı konusunda Amerikalı bilim adamı Prof. Dr. Keith L. Moore şunları yazmıştır: "Ortaçağda, Embriyoloji konusunda pek az bilimsel görüş ileri sürülmüştür. Ancak Kur'an müstesnadır. Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerîm'de insanın, erkekle kadının salgılarının karışımından (karışık nutfeden) yaratıldığı, yine insanın bir menî damlacığından (min meniyyin yümnâ) yani menî/sperm yumağından var edildiği, menî hayvancığının, bir tohum gibi rahme yerleşip, döllenmeden itibaren, altı gün içinde rahmin

cidarına asılıp filizlenmeye başladığı, sperminkan pıhtısı görünümü aldığı açıklanır. Yine embriyonun bir sülük (alaka) görünümü aldığı ifade edilir." (S. Ateş, age, VI, 89-93).

14. ayetteki "Sümme enşe'nâhu halken âhara" ayetinde ifade edilen "başka yaratış"tan maksadın ruh üflenmesi olduğu söylenmiştir (bk. Câmi'u'l-Beyân, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1985, XVIII, 9-10; Ebussuud, İrşâdu'l-'Akli's-Selîm, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ty., VI, 126; Âlûsî, Rûhu'l-Me'ânî, XVIII, 73). Ayrıca "Sümme Sevvâhu ve nefaha fîhi mih Rûhihi..." (Sonra onu biçimlendirdi, ona kendi ruhundan üfledi.) (Secde, 9) ayeti ile "Sümme Sevveytuhû ve nefahtu fîhi min Rûhî..." (Sonra onu biçimlendirdim ve ona ruhumdan üfledim.) (Hicr, 29) ve aynı anlamdaki Sâd, 72. ayetlerinden anlaşıldığına göre ruh üflenmesi fiziksel yaratılıştan sonradır [bk. İhsan Pala, Özürlü olduğu tespit edilen ceninin alınması, İslam Hukukçuları Koor. Top. İzmir 2007 (Bildiri)].

İnsanın yaratılışı konusunda bilgi için bk. Hac, 5.

15- **Sonra siz bunun ardından elbette öleceksiniz.**

16- **Sonra siz Kıyamet gününde elbette yeniden diriltileceksiniz.**

17- **Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan habersiz değiliz.**

Müfessirlerin çoğuna göre "yedi yol"dan kastedilen yedi gök tabakasıdır (bk. Mülk, 3). Müffessir Elmalılı ise bu yedi yoldan kastedilenin, insanı üstünden kuşatan yedi idrak yolunu, yani beş duyu ile akıl ve vahiy olduğunu söylemiştir.

18- **Biz gökten belli miktarda su indirip onu yerde durdurduk. Bizim elbette onu gidermeye de gücümüz yeter.**

Gökten yağmur ve kar olarak inen suyun, yerde göl, ırmak, deniz, yeraltı suları, nem, çiy, kar vb. şekillerde tutulması bitki, hayvan ve insan gibi canlıların yaşaması için önemlidir. Yer kabuğu su tutmasa veya bir anda yeraltı suları çekilse, bunu Allah'tan başka hangi güç geri getirebilir? (bk. Mülk, 30).

19- **Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.**

20- **Yine Sina dağında da yetişen bir ağaç daha meydana getirdik ki bu ağaç hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.**

21- **Hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret vardır. Onların karınlarındakinden (sütlerinden) size içiriyoruz. Onlarda sizin için daha birçok yararlar vardır, nitekim etlerinden de yersiniz.**

22- **Hem onların üzerinde ve hem de gemilerde taşınırsınız.**

23- **Andolsun biz Nuh'u kavmine elçi olarak gönderdik. "Ey kavmim, dedi, Allah'a ibadet edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Korunmaz mısınız?"**

24- **Bunun üzerine, kavminden inkârcı ileri gelenler şöyle dediler: "Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir. Size üstünlük sağlamak istiyor. Eğer Allah (elçi göndermek) isteseydi, elbette bir takım melekler gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey işitmedik."**

25- **"Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir adamdır. Öyle ise onu bir süre gözlem altında tutun!"**

26- **Nuh dedi: "Ey Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!"**

27- **Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve vahyimizle gemiyi yap. Sonra, buyruğumuz gelip de fırın kaynayınca, her cinsten birer çiftle birlikte -haklarında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni de gemiye bindir. Zulmetmiş olanlar konusunda da bana başvurma. Çünkü onlar mutlaka boğulacaklardır!"**

27. ayete göre, Cenab-ı Hak, Hz. Nuh'tan bir gemi yapmasını, buyruğu ile gemi, makineleri ateşlenip hareket edince, her cins canlıdan birer çift hayvanla, ailesinden inananları gemiye almasını bildirmiş ve zâlimler için bir dilekte bulunmamasını istemiştir. Ayetteki "ve fâra't-tennûr" (fırın, tandır kaynayınca) ifadesi o dönemde buharlı geminin inşa edildiğini akla getirmektedir (bk. Hud, 40).

28- **Artık sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde, "Bizi o zâlim kavimden kurtaran Allah'a hamdolsun!" de.**

29- **Ve yine de ki: "Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Çünkü sen konuk edenlerin en hayırlısısın!"**

Hz. Peygamberin yolculuğa çıkarken şu ayetleri okuduğu nakledilir: "Bütün çiftleri O yaratmış ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir. Böylece onlara binip, üzerlerine yerleşince, Rabbinizin nimetini anarak, "Bunu bizim hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir! Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz elbette Rabbimize döneceğiz." (Zuhruf, 12-14). Nuh kıssası için bk. Hud, 25-48.

30- **Şüphesiz bunda nice ibretler vardır! Çünkü biz kullarımızı böyle deneriz.**

31- **Sonra onların ardından başka bir nesil meydana getirdik.**

32- **Onların içinden de kendilerine, "Allah'a kulluk edin; çünkü sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. Hâlâ korunmaz mısınız?" diyen bir elçi gönderdik.**

33- **Onun kavminden, kendilerine dünya hayatında refah verdiğimiz halde inkâr eden ve ahirete ulaşmayı yalanlayan varlıklı kişiler dediler ki: "Bu, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor!"**

34- **"Eğer kendiniz gibi bir insana boyun eğerseniz, herhalde ziyana uğrarsınız."**

35- **"O size, siz öldüğünüz, toprak ve kemik yığını hâline geldiğiniz zaman, yeniden (kabirden) çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?"**

36- **"Heyhât, o size vaad edilen şey ne kadar uzak!"**

37- **"Çünkü dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız; bir daha diriltilecek değiliz."**

Kıyamet günü yeniden dirilmeyi inkâr edenler; babalar ölür, çocuklar aracılığı ile yaşam sürer, aynı kişi için, ölümden sonra yeniden dirilme olmaz, derlerdi.

38- **"Bu adam, yalnızca Allah'a karşı yalan uyduran birdir. Biz ona inanacak değiliz!"**

39- **Bunun üzerine, o peygamber, "Ey Rabbim, dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardımcı ol!"**

40- **Allah dedi: "Andolsun, onlar çok geçmeden pişman olacaklar!"**

41- **Nitekim, Hak tarafından o korkunç ses onları yakaladı da kendilerini sel süprüntüsü haline getiriverdik. Uzak olsun o zâlimler topluluğu!**

42- Sonra, onların ardından, başka nesiller meydana getirdik.

43- Hiçbir ümmet kendi süresini ne öne alabilir ne de geciktirebilir.

Bu ayete göre, her canlı için belli bir ömür takdir edildiği gibi; dil, din, kültür ve tarih birliği bulunduğu için sosyolojik bir toplum oluşturan milletlerin (ümmet) de belli bir ömrü vardır. İbn Haldun'un ifadesiyle, canlı organizmalar gibi onlar da doğar, büyür ve ölürler (krş. A'râf, 34).

44- Sonra elçilerimizi birbiri ardından gönderdik. Hangi ümmete elçisi geldiyse, onu yalanladılar. Biz de onları birbiri ardınca helâk ettik ve böylece onları birer efsâne yaptık. Artık iman etmeyen bir toplum uzak olsun!

45- Sonra birtakım ayetlerimizle ve apaçık bir fermanla Musa'yı ve kardeşi Harun'u gönderdik.

46- Firavun'a ve ileri gelen adamlarına (gidin, dedik). Ama onlar büyüklük tasladılar ve böbürlenen bir topluluk oldular.

47- "Şu iki adamın kavmi, bize kölelik ederken, şimdi bizim gibi olan iki insana mı inanacağız?" dediler.

48- Böylece bu iki elçiyi yalanladılar ve bu yüzden de helâk edilenlerden oldular.

49- Andolsun biz Musa'ya, belki onlar doğru yola gelirler diye o Kitab'ı da verdik.

50- Meryem'in oğlu (İsa'yı) ve annesini de bir mucize kıldık ve onları yerleşmeye uygun olan ve suyu bulunan yüksek bir yere yerleştirdik.

Hz. Meryem'in sığındığı, ırmak bulunan yüksek yerin Ramella, Beyt-i Makdis, Mısır veya Dımaşk olduğu hakkında Kâbu'l-Ahbâr'a ve bazı tâbiîlere dayanan rivayetler vardır (Kurtubî, Câmi', XII, 85).

51- "Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yeyin ve iyi işler yapın. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı bilirim."

52- "İşte bu sizin ümmetiniz (dininiz), bir tek ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının!"

53- Ne var ki insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup kendi yanındaki ile sevinmektedir.

"Ümmet" toplumsal din anlamındadır. Tek Allah inancı etrafında bütünleşmiş olan İslam âlemi, tek toplum sayılır.

54- Şimdi sen onları bir süreye kadar dalgınlıkları ile baş başa bırak!

55- Onlar sanıyorlar mı ki kendilerine verdiğimiz mal ve oğullar ile,

56- Kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar!

57- Rablerine olan saygıdan dolayı, kalpleri titreyenler,

58- Rablerinin ayetlerine inananlar,

59- Rablerine ortak koşmayanlar,

60- Ve onlar verdiklerini kalpleri titreyerek verirler. Çünkü onlar Rablerinin huzuruna döneceklerini bilirler.

61- İşte onlar hayır işlerine koşarlar ve hayır için yarışırlar.

62- Biz hiç kimseyi gücünün üstünde bir şeyle yükümlü tutmayız. Katımızda gerçeği söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.

Buradaki kitap; Levh-i mahfûz veya amel defterleridir (bk. Kehf, 49; Kâf, 17).

63- Fakat onların kalpleri bundan habersizdir. Hem onların bundan başka birtakım kötü işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar.

64- Sonunda, onların refah içinde

olanlarını sıkıntıya uğrattığımızda, bakarsın ki onlar feryadı basarlar.

Mekke dönemindeki bu sıkıntı konusunda, Mekke'de tam yedi yıl sürmüş olan kıtlık yılları, ya da 70 ölü ve bir o kadar esir verdikleri, Bedir yenilgisi olduğu yorumu yapılmıştır.

65- **"Bugün boşuna feryat etmeyin! Çünkü bize karşı size yardım olunmaz."**

66- **"Ayetlerim size okunuyordu da, arkanızı dönüyordunuz.**

67- **"Ayetlerime karşı kibirlenerek, gece vakti toplanıp hezeyanlar savuruyordunuz."**

68- **Onlar bu söz (Kur'an) üzerinde hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine daha önce atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?**

69- **Ya da peygamberlerini tanımadılar da, bunun için mi onu inkâr ediyorlar?**

Kimi Araplar Hz. Muhammed'in (sav) cinle bağlantı kurduğunu, bu sözleri ona bir cinin aktardığını iddia ediyorlardı. Oysa Hz. Muhammed'e (sav) vahiy getiren güvenilir, kutsal bir ruhtur. Bu da Cebrail'dir (as).

70- **Yoksa, "Onda bir delilik var!" mı diyorlar? Hayır o, kendilerine gerçeği getirmiştir, fakat onların çoğu gerçekten hoşlanmıyorlar.**

71- **Eğer gerçek onların tutkularına uysaydı, gökler, yer ve bunların içinde bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, biz onlara kendi şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerinden yüz çeviriyorlar.**

71. ayete göre Hz. Peygamber Mekke müşriklerinin arzu ve isteklerine uygun olarak Kur'an'da değişiklik yapmaya kalkışsa, yer, gök ve bunlar arasındakilerin düzeni bozulurdu. Çünkü onlar, "Bu Kur'an'dan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir!" (Yunus, 15) derken, kendi tutkularına uygun bir metin istiyorlardı.

72- **Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır. Çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**

73- **Gerçek şu ki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.**

74- **Ama ahirete inanmayanlar, doğru yoldan sapıyorlar!**

75- **Eğer biz onlara acıyıp da içinde bulundukları sıkıntıyı giderseydik, azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar, hiçbir şey görmezlerdi.**

Onları cehenneme sokmayıp, yeniden dünyaya geri göndersek veya dünyada açlık, kıtlık gibi sıkıntılarını kaldırsak yine eski isyan hallerine dönerlerdi (Kurtubî, Câmi', XII, 95).

76- **Andolsun, biz onları azapla da yakaladık; ama onlar yine de Rablerine boyun eğmediler ve yalvarmıyorlar.**

77- **Sonunda önlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımız zaman, derhal onun içinde şaşkın ve umutsuz kalırlar!**

Ayette kimilerine göre Mekke'deki kıtlık ve açlık, kimilerine göre de, Bedir gazvesi, Mekke fethi veya Kıyamet günü kastedilmiştir (bk. Buhârî, Tefsîru sure, 44/42-44; Tirmizî, Tefsîru sure, 44/1).

78- **Halbuki sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yaratan O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz!**

79- **Sizi, yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Sonunda O'na götürüleceksiniz.**

80- **Sizi yaşatan ve öldüren de O'dur. Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi O'nun eseridir. Aklınızı kullanmaz mısınız?**

81- Hayır, onlar da öncekilerin söylediklerinin benzerini söylediler.

82- Dediler ki: "Öldükten, toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra, biz mi yeniden diriltileceğiz?"

83- "Andolsun, bu tehdit bize de, bizden önce atalarımıza da yapıldı. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!"

84- De ki: "Eğer biliyorsanız, söyleyin bakalım; yeryüzü ve onda bulunanlar kimindir?"

Ayetlerde ahiret inancı bulunmayan bir kimsenin diyalektik metotla, bazı sorular sorularak, alınan cevaplarla ikna edilme yoluna gidildiği görülmektedir.

Sorular şunlardır: a) Dünya ve içindekiler kimindir? b) Yedi göğün, Arş'ın ve bütün evrenin sahibi kimdir? c) Her şeyi koruyan, kendisi korunmaya muhtaç olmayan kimdir? Onlar, "Allah" diyeceklerdir.

85- Onlar, "Allah'ındır." diyecekler. De ki: "Öyleyse düşünmez misiniz?"

86- De ki: "Yedi göğün Rabbi ve büyük arşın Rabbi kimdir?"

87- "(Onlar) Allah'tır." diyecekler. De ki: "Öyleyse siz Allah'tan sakınmaz mısınız?"

88- De ki: "Eğer biliyorsanız, söyleyin bakalım; her şeyin hükümranlığı elinde olan, koruyup kollayan, ama kendisi korunup kollanmayan kimdir?"

89- Onlar yine, "Allah'tır!" diyecekler. De ki: "Öyleyse nasıl olup da, böyle büyüleniyorsunuz?"

90- Doğrusu biz onlara gerçeği getirdik, onlarsa elbette yalan söylemektedirler!

Evrenin yaratılışında ve yönetiminde görülen ince hesap ve dengeler, her şeyin Allah tarafından yaratıldığını gösterir. Birden çok ilâh anlayışı, beraberinde güç çatışmasını getirir ve biri diğerine üstün gelince de âciz kalanın ilâhlığından söz edilemez, böyle bir çelişki ve mücadele evrenin hassas dengesini bozardı.

91- Allah çocuk edinmemiştir. O'nunla birlikte hiçbir ilâh da yoktur. Öyle olsaydı her ilâh kendi yarattığını alıp götürür ve onlardan biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı! Allah, onların niteledikleri şeylerden uzaktır.

92- Allah görünmeyeni de görüneni de bilir; onların ortak koştukları şeylerden yücedir!

93- De ki: "Ey Rabbim! Eğer onların tehdit olundukları (azabı) mutlaka bana da göstereceksen,"

94- "Rabbim, beni bu zâlim toplumun içinde bırakma!"

95- Biz onları tehdit ettiğimiz (azabı), sana göstermeye elbette kâdiriz.

96- Sen kötülüğü en güzel şekilde sav! Biz onların yakıştırmakta oldukları şeyleri daha iyi bilmekteyiz.

Açık saldırıya uğramadıkça, affedici olmak ve sulhu tercih etmek daha hayırlıdır (krş. Fussılet, 34).

97- De ki: "Ey Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım."

Hz. Peygamber şöyle dua ederdi: "Kovulan şeytandan, onun vesvese, kibir ve üfürmesinden, her şeyi işiten ve bilen Allah'a sığınırım." (bk. Ebu Dâvûd, Salât, 119, 120).

98- "Ey Rabbim! Onların yanıma uğramalarından sana sığınırım."

99- Sonunda onlardan birine ölüm gelip çatınca, "Rabbim, der, beni (dünyaya) geri döndür!"

100- "Belki ben geride bıraktığım dünyada yararlı bir iş yaparım." Hayır, bu onun söylediği boş bir sözdür. Artık önlerinde yeniden diriltilecekleri güne kadar (geri dönmelerine engel) bir perde vardır.

101- Sura üflendiği zaman, artık o gün, aralarında ne akrabalık bağı kalacak ne de birbirlerini arayıp soracaklardır.

102- Artık, kimlerin tartıları ağır gelirse, onlar kurtuluşa erenlerdir.

103- Kimlerin tartıları da hafif gelirse, onlar da kendilerine yazık etmişlerdir; çünkü onlar sürekli olarak cehennemdedirler.

104- Onların yüzlerini ateş yalar; öyle ki ateşin içinde dişleri açıkta kalır.

105- "Ayetlerim size okunuyordu da siz onları yalanlardınız, değil mi?"

106- Derler ki: "Ey Rabbimiz! Azgınlığımız bizi yendi. Biz sapık bir topluluk olduk."

Ayetlerde, cehennem ehli ile Yüce Allah arasında vuku bulacak olan bir konuşma sahnesi anlatılır. Günahkârlar dünyaya yeniden döndürülürlerse hatalarını telafi edeceklerini söyler. Yüce Allah artık bu özürleri duymak istemediğini, çünkü kendilerinin dünya hayatında, samimi müminlerle alay ettiklerini, hatta bu alay ve küçümsemelerinin onlara kendisini anmayı unutturduğunu bildirir.

107- "Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha eskiye dönersek, o zaman gerçekten biz zâlimleriz."

108- Allah der ki: "Uzaklaşın oradan! Artık bana bir şey söylemeyin!"

109- "Çünkü kullarımdan bir zümre vardı, 'Ey Rabbimiz! Biz iman ettik, bizi bağışla, bize merhamet et, çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!' diyorlardı."

110- "İşte siz onlarla alay ettiniz, öyle ki bu durum, size beni hatırlamayı unutturdu. Siz onlara gülüp geçiyordunuz."

111- "İşte bugün ben onlara sabretmelerinin karşılığını verdim. Onlar, gerçekten muratlarına erenlerdir."

112- Allah (inkârcılara), "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar.

113- Onlar, "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık; sayanlara (hesap tutan meleklere) sor." derler.

114- Allah der: "Çok az bir süre kaldınız; keşke bilseydiniz!"

115- "Yoksa sizi boş yere yarattığımızı ve sizin gerçekten geri getirilmeyeceğinizi mi sanmıştınız?"

Bu ayete göre insan boş yere yaratılmamış, kendisine bir takım sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumluluklardan kaçan kimsenin, bir gün Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceğinde kuşku yoktur. Çünkü böyle bir hesabın görülmemesi mutlak adalet anlayışı ile çelişir.

116- Gerçek hükümranlık elinde olan Allah çok yücedir! O'ndan başka ilâh yoktur. O, yüce arşın sahibidir.

117- Her kim Allah ile birlikte diğer bir ilâha taparsa -ki bu konuyla ilgili hiçbir delili yoktur- o kimsenin hesabı Rabbinin yanındadır. Çünkü inkâr edenler kurtuluşa eremezler.

118- De ki: "Ey Rabbim! Bağışla ve merhamet et! Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!"

75- SECDE SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 30 ayettir. 18-20. ayetlerin Medine'de indiği nakledilmiştir. Bu sure, Kur'an'ın indirilişine itiraz edip "Onu Muhammed uydurdu." diyenlere cevap vererek müşriklerin özelliklerinden bahsetmiş, 15. ayetten sonra ise müminlerin Kur'an karşısındaki tavırlarını anlatmış, teslimiyetle secdeye kapandıklarını söylemiştir. Bundan dolayı sureye Secde ismi verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- **Kendisinde şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafındandır.**

3- **Yoksa "Onu (Muhammed) uydurdu" mu diyorlar! Hayır, o senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için, Rabbin tarafından gelen gerçektir. Umulur ki bunlar doğru yolu bulurlar.**

İsmail'den (as) sonra, Arap toplumuna bir elçi gelmediği için, onlardan "uyarılmamış toplum" olarak söz edilmiştir.

4- **Allah ki gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yaratmış, sonra arş üzerine yerleşmiştir. Sizin için O'ndan başka ne bir dost ne de bir şefâatçi vardır. Hâlâ düşünüp öğüt almaz mısınız?**

Altı günün pazar-cuma arası günler olduğu nakledilmiştir. İbn Abbas her günün, dünya yıllarından bin yıla karşılık olduğunu belirtmiştir.

Tevrat'ta, "Çünkü Rab gökleri, yeri, denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı ve yedinci günde istirahat etti." (Çıkış, 20/11) denilir.

5- **Allah işleri gökten yere doğru düzenleyip yönetir. Sonra bu işler, sizin sayınızla bin yıl süren bir gün içinde O'na yükselir.**

Burada insanlara bin yıl, elli bin yıl gibi gelen uzun gelen süreler, Allah için bir gün gibidir (krş. İsrâ, 85; Meâric, 4). İbn Abbas "emr"in inişini, gökten yere kaza ve kaderin inişi olarak açıklamış, kimisi de vahyin Cebrâil (as) aracılığı ile inişi demiştir. Amr ibn Mürre'den gelen bir rivayette ise gökle yer arasındaki bütün bu düzenlemenin dört melek aracılığı ile gerçekleştiği belirtilir. Bunlar: Cebrâil, Azrail, İsrafil ve Mikâil aleyhimü's-selâm'dır (bk. Kurtubî, Câmi', XIII, 58, 59).

6- **İşte görülmeyeni ve görüleni bilen, mutlak üstün ve çok merhametli olan O'dur.**

7- **O, her şeyin yaratılışını güzel yapmış ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlamıştır.**

8- **Sonra da insanın soyunu, süzülmüş bir özden, değersiz bir sudan yaratmıştır.**

9- **Sonra ona biçim vermiş, içine kendi ruhundan üfürmüş ve sizin için kulaklar, gözler ve kalpler var etmiştir. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!**

10- **Bir de: "Biz, toprağa karışıp yok olduktan sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız?" dediler. Doğrusu onlar, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.**

11- **De ki: "Size vekil kılınmış olan ölüm meleği canınızı alacak, sonra döndürülüp Rabbinize götürüleceksiniz!"**

12- **Günahkârların, Rablerinin huzurunda başları öne eğilmiş olarak, "Ey**

Rabbimiz! Gördük ve işittik, şimdi bizi (dünyaya) geri gönder de salih bir amel işleyelim. Çünkü biz artık kesin olarak inandık!" derlerken bir görsen!

13- **Eğer biz dilemiş olsaydık herkese hidayetini verirdik. Fakat tarafımdan şu söz gerçek olmuştur: "Elbette cehennemi cinlerden ve insanlardan dolduracağım."**

14- **"Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuzdan dolayı tadın azabı! İşte biz de sizi unuttuk. Yapmakta olduğunuz işlerden dolayı tadın sonsuzluk azabını!"**

15- **Bizim ayetlerimize öyle kimseler iman ederler ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiği zaman secdeye kapanırlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler ve büyüklük taslamazlar.**

Bu ayeti okuyanın tilâvet secdesi yapması gerekir. Bu secde için abdestli, temiz, avret yerleri örtülü ve kıbleye yönelmiş olmak gereklidir. Secde, ayaktan niyetle ve: "Allahüekber" denilerek rükusuz secdeye varmakla yapılır. Secdede "Sübhânallahi ve bi hamdihi, sübhâne Rabbîye'l-a'lâ" denilir. Bundan sonra yine tekbirle "Gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr" denilerek ayağa kalkılması müstehaptır (bk. A'râf. 206; Sâd, 24).

16- **Onların yanları yataklardan uzaklaşır, korku ve ümit içinde Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar.**

Muaz ibn Cebel'den; bir gün Allah'ın Resulü ile birlikte sabahlamış, ona; "Kendisini cennete koyacak, cehennemden uzaklaştıracak" bir amel sormuş, Hz. Peygamber İslam'ın beş şartını saydıktan sonra, "Sana hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç kalkandır, sadaka hataları söndürür ve gecenin göbeğinde kişinin namazı." buyurarak yukarıdaki ayeti ve sonraki bir ayeti okumuştur." (Hâkim, Müstedrek, II, 413).

17- **Şimdi, yaptıkları amellere mükâfat olarak, onlar için gizlenmiş olan gözler sevincini hiç kimse bilemez!**

Bir kutsî hadis: "Ben sâlih kullarıma öyle şeyler hazırlamışımdır ki, hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve bir insanın hatırından bile geçmemiştir." Bu hadisi nakleden Ebu Hüreyre, "İsterseniz, Secde 17. ayeti okuyunuz." demiştir (Buhârî, Tefsîr, 32/1 Tevhîd, 35; bk. Müslim, Cennet, 2-5).

18- **Hiç iman eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olamazlar!**

19- **İman edip de salih amelleri işleyen kimseler için, amellerine karşılık bir ağırlanma olarak barınak cennetleri vardır.**

20- **Fâsıklık etmiş olanların barınakları ise ateştir. Oradan her çıkmak istedikçe, oraya geri çevrilirler ve kendilerine, "Haydi tadın o ateşin yalanlayıp durduğunuz azabını!" denilir.**

21- **Onlara o en büyük azaptan önce, yakın azaptan da tattıracağız. Belki dönerler!**

En büyük azap, ahiret azabıdır. Yakın azap ise dünya azabı olup; kıtlık, tutsaklık ve salgın hastalık gibi dünyaya ait sıkıntılarıdır. Nitekim, Mekke'de Kureyş kavmi, Müslümanların hicretinden sonra yedi yıl süreyle şiddetli kıtlığa uğramıştı. Yakın azabın, "kabir azabı" olduğu yorumu da yapılmıştır.

22- **Rabbinin ayetleri ile öğüt verilip de, sonra bunlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir! Gerçekten biz günahkârlardan intikam alırız.**

23- **Andolsun ki biz vaktiyle Musa'ya kitap vermiştik. Şimdi de sen ona kavuşacağından şüpheye düşme! Biz onu İsrail oğulları için bir rehber kıldık.**

Hz. Musa'ya verilen Tevrat olup, Hz. Muhammed'e de onun gibi bir kitap yani Kur'an-ı Kerim verilmiştir.

24- **Onların içlerinden öncül imamlar yetiştirmiştik ki, sabrettikleri sürece buyruğumuzla doğru yola iletirlerdi. Onlar ayetlerimize kesin olarak inanıyorlardı.**

Bu ayete göre, İsrail oğulları sabrettikleri ve Allah'ın buyruklarına uydukları zaman, Yüce Allah onların içinden önderler çıkarmış ve onlar hâkim bir topluluk olmuşlardır. Ama dinin özünden ayrılmaya başlayınca liderlik vasfını kaybetmişlerdir.

25- **Şimdi ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında, Rabbin Kıyamet günü aralarında ayırıcı hükmü verecektir.**

26- **Halen yurtlarında gezip dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz, onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda nice ibretler vardır. Hâlâ kulak vermeyecekler mi?**

27- **Onlar hiç görmediler mi ki, biz kurak yere suyu gönderiyoruz da, bununla hayvanlarının ve kendilerinin yiyecekleri bir ekin çıkarıyoruz. Hâlâ gözlerini açmayacaklar mı?**

28- **Bir de: "Eğer doğru söylüyorsanız, bu fetih ne zaman?" diyorlar?**

Ayette geçen "fetih günü" için ölüm anı, inananla inanmayanın ayrılacağı Kıyamet günü ya da inananların zafer kazanacakları Bedir ve Mekke fethi günü gibi yorumlar yapılmıştır.

29- **De ki: "O fetih günü gelince, şimdi inkâr edenlere o zaman inanmaları bir fayda vermez ve onlara göz de açtırılmaz."**

30- **Şimdi sen onlardan yüz çevir ve bekle. Çünkü onlar da beklemektedirler!**

Câbir ibn Abdillâh'tan rivayete göre, Allah'ın elçisi Secde ve Mülk surelerini okumadan uyumazdı (Tirmizî). Abdullah ibn Mes'ud Secde suresinin kabir azabını önleyeceğini söylemiştir (H. Basri Çantay, Meal, Secde, 32/30).

76- TÛR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 49 ayettir. Tûr, Hz. Musa'ya (as) Tevrat'ın indiği Sina dağının adıdır. Müşriklerin ahiretin varlığıyla ilgili alaycı tavırlarına cevap teşkil eden ayetler, inkarcıların ahiretteki acıklı hallerini geniş bir şekilde tasvir etmektedir. Bu surede ayrıca müminlerin nail olacağı büyük lütuflar ayrıntılarıyla nazara verilerek başlarına gelen geçici felaketlerden dolayı sabretmeleri istenmektedir. Diğer taraftan Allah'ın varlığı, peygamberliğin gerekliliği gibi iman esasları da anlatılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yemin olsun Tûr'a,**

2-3-4-5-6-7- **Yayılmış ince deri üzerine yazılmış Kitap'a, Beyt-i Ma'mur'a, yükseltilmiş tavana, kaynayan denize ki, Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır.**

Allah bu ayetlerde beş şey üzerine yemin etmektedir. Tûr dağı, Kitap, Beyt-i Ma'mûr, yükseltilmiş tavan ve kaynayan deniz (bk. Tekvîr, 6). Beyt-i Ma'mûr: Kâbe veya 7. gök katında Kâbe'nin hizasında, her gün yetmiş bin meleğin namaz kılıp

tavaf ettiği yüce gök mescididir (Elmalılı, İst. 1936, VI, 4551). Hadis: "Sonra bana Beyt-i Ma'mûr gösterildi. Orayı her gün 70 bin melek ziyaret eder." (Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6).

8- Ona engel olacak hiçbir şey de yoktur.

9- O gün gök bir çalkanış çalkanır!

10- Dağlar da bir yürüyüş yürür!

11- İşte o gün yalanlayanların vay hâline!

12- Onlar daldıkları bir batakta oynayıp duruyorlar.

13- O gün cehennem ateşine itilip kakılacaklar.

14- "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur!" (denilecek).

15- Bu da mı bir sihir? Yoksa siz görmüyor musunuz?"

16- Girin oraya bakalım! İster sabredin, ister etmeyin artık sizin için birdir. Siz ancak yapmış olduklarınıza göre cezalandırılacaksınız.

17-18- Fakat korunan takva sahipleri, Rablerinin kendilerine verdikleriyle sevinerek cennetlerde ve nimet içindedirler.* Rableri onları, cehennem azabından korumuştur.

*Cennetlikler zürriyetlerinden kendilerine uyanlarla buluşurlar. Bütün bunlar insanın dünyadaki güzel amellerinin bir sonucu ve Rablerinin bir lütfudur.

19- Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yeyin, için!

20- Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak. Ayrıca biz onlara iri gözlü hurileri eş yapmışızdır.

21- İman edip zürriyetleri de imanla arkalarından gelmiş olanların nesillerini kendilerine katarız. Hem onların amellerinden bir şey de eksiltmeyiz. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.

Bir kimse kendi soyundan gelip iman sahibi olan kuşaklarla birlikte cennete girer.

22- Bir de onlara canlarının çektiği meyve ve etten bol bol veririz.

23- Orada bir kadeh kapışırlar ki, onda ne saçmalama vardır ne de günaha sokma!

Cennet şarabı sarhoşluk değil, sevinç ve mutluluk verir. Bu Cenâb-ı Hakk'ın bir ikramıdır.

24- Kendilerin ait bir takım hizmetçiler de onların etrafında dönerler. Bunlar sanki sedef içinde saklı inci gibidirler.

Ayetteki "gılmân" kimilerine göre, kendilerinden önce ölmüş çocuklarıdır (Beyzâvî, Tûr, 52/24. ayet tefsiri).

25- Cennetlikler birbirlerine dönüp sorarlar:

26- Derler ki: "Daha önce biz ailemiz içinde sonumuzdan korku içinde idik."

27- "Allah bize lütfetti de bizleri cehennem ateşinden korudu."

28- "Evet biz bundan önce Allah'a dua ediyorduk. Çünkü O, iyilik eden ve çok merhametli olandır."

29- Öyleyse sen öğüt vermeye devam et. Rabbinin lütfu sayesinde sen ne kâhinsin ne de mecnun!

Kâhin: Cin telkiniyle gayba (geçmiş veya geleceğe) ait haberler veren, kehanette bulunan kimsedir. Geçmişten haber verene kâhin, gelecekten haber veren ise arrâf dendiği de söylenir. Mecnûn, cinlenmiş, cinin etkisi altına girmiş kimse demektir.

30- Yoksa onlar: "O bir şairdir, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?

31- De ki: "Bekleyin bakalım! Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!"

32- Yoksa bunu onlara akılları mı emrediyor, ya da onlar azgın bir kavim midir?

33- Yahut "Onu kendisi mi uydurup söyledi." diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler.

"Kur'an'ı Muhammed kendi uyduruyor!" diyenlere, eğer bu sözlerinde doğru iseler, kendilerinin de Kur'an gibi bir söz getirmeleri isteniyor.

34- Eğer doğru iseler onun gibi bir söz getirsinler!

35- Yoksa kendileri, bir yaratıcı olmaksızın mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır?

Ateistlere şu soruların sorulması bildirilir: a) Onlar yaratıcısız mı yaratıldılar? b) Gökleri ve yeri onlar mı yarattı? c) Rabbinin hazineleri onların yanında mı? d) Gökte olup bitenleri dinleme güçleri mi var? e) Kızlar Allah'ın, oğullar sizin mi? f) Sen onlardan bir ücret istiyorsun da, borç yükü altında mı eziliyorlar? g) Gayb bilgileri onların yanında da, onlar mı yazıyorlar? h) Onların Allah'tan başka bir tanrıları mı var?

36- Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar.

37- Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yahut her şeye hâkim olan kendileri midir?

38- Yoksa onların (göğü) dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? Öyleyse dinleyenleri, açık bir delil getirsinler!

39- Yoksa kızlar O'nun da, oğullar sizin mi?

40- Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da, bu yüzden bir borç yükü altında mı eziliyorlar?

41- Yoksa gayba ait bilgiler onların yanında da, onlar mı yazıyorlar?

42- Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o inkâr edenler, kendileri tuzağa düşeceklerdir.

43- Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhı mı var? Allah onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

44- Hem onlar gökten bir parçanın düştüğünü görseler, "Bu, üst üste yığılmış bir bulut!" diyecekler.

45- Artık çarpılacakları günlerine kavuşuncaya kadar onları kendi hallerine bırak.

46- O gün tuzakları kendilerine hiçbir fayda vermez ve onlara yardım da edilmez.

47- Şüphesiz o zulmedenlere bundan başka da bir azap vardır. Fakat onların çoğu bilmezler.

48- Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin! Kalktığın zaman Rabbini hamd ile tesbih et.

49- Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardından da O'nu tesbih et.

İbn Abbas bu tesbihin, sabah namazından önce kılınacak iki rekât nafile (sünnet) namaz olduğunu söylemiştir.

77- MÜLK SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 30 ayettir. Sureye Tebâreke, Münciye, Mücadele, Mânia ve Vâkıye adları da verilmiştir. Hadis: "Bu sure Mânia'dır. O kişiyi kabir azabından kurtarır." (Tirmizî, Sevâbü'l- Kur'an, 9. Hadis, hasen-gariptir). "Kur'an'dan otuz ayetli bir sure bir adama şefaat etti. Sonunda o bağışlandı. İşte o sure, Tebâreke suresidir." (İbn Mâce,

Edeb, 52; A. İbn Hanbel, II, 299, 321). Hz. Aişe'den; "Allah'ın elçisi, Secde ve Mülk surelerini her gece okurdu. Ne hazarda ne de seferde bunu bırakırdı." (Elmalılı, VIII, 174). Surenin bütününün nüzul sebebi ihtilaflı olmakla beraber, 13. ayet, Hz. Peygamber'in (sav) aleyhinde planlar yapan müşriklerin "Muhammed'in ilahının duymaması için sözünüzü gizleyerek söyleyin." demesi üzerine nazil olmuştur (Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an; XVIII, 134).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Mutlak hükümranlık elinde olan Allah ne yücedir! O'nun her şeye gücü yeter.**

2- **O, hanginizin daha iyi iş yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak üstündür, çok bağışlayandır.**

3- **O, yedi kat göğü birbiriyle uyumlu şekilde yaratmıştır. Rahmân'ın yaratmasında bir aykırılık, uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bak, bir bozukluk görebiliyor musun?**

4- **Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; sonunda göz güçsüz ve bitkin bir halde sana dönecektir.**

5- **Andolsun ki biz, en yakın göğü kandillerle donattık ve onları şeytanlar için atış taneleri yaptık. Onlar için alevli ateş azabı hazırladık.**

Gökten haber çalmaya çalışan cinlerin taşlanarak uzaklaştırıldığı, başka ayetlerde de tekrar edilir (bk. Hicr, 16-18; Şuara, 212, Sâffât, 7-10; Mülk, 5).

Arraf-kâhin: İslam'ın çıkışı sırasında her kabilenin bir kâhini bulunur, bunlar geleceğe yönelik bazı bilgileri haber verir, evrendeki gizli sırları bildiklerini iddia eder, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözümler, rüyaların yorumunu yapar, işlenen suçların fâillerini belirlerlerdi. Kâhinlerin yardımcıları şeytanlar olup, bunlar gökteki meleklerin konuşmalarına kulak misafiri olur, kimi bilgileri kâhinlere ulaştırırlardı. Kâhinler de bunları değişik şekilde ve yeni şeyler ekleyerek insanlara aktarırlardı. En son din olan İslam'la, bu gibi bilgi hırsızlıklarına bir çeki düzen verilmiştir. Saffat suresinde, melekleri dinlemeye kalkışan şeytanların kovulup uzaklaştırılacağı, bununla birlikte, meleklerden bir söz kapan olursa, onun da delici bir alevle izleneceği bildirilir (bk. 6-10). Şeytanlar bir takım "gayb bilgileri"ni elde etmek için göğe nüfuz etmek istedikçe, göğe ait araçlarla kovulurlar. Kimileri bunların yanıp sönen şahaplar olduğunu söylemiştir (bk. Hicr, 18; Sâffât, 6-10; Cin, 8, 9). İbn Abbas'tan rivayete göre, cinler göğün sırlarına kulak misafiri olurlar, bire on katarlardı. Dinledikleri gerçek olur, ama kendi ekledikleri asılsız olurdu. Yıldızlar, daha önce kendilerini taşlamıyordu. Hz. Muhammed Peygamber olunca, gökten sır çalmaya kalkışan her cin taşlanmaya başlamıştı. Cinler İblis'e şikayette bulundu, yapılan araştırmada son peygamberin gönderildiğini tespit etmişlerdi (bk. A. İbn Hanbel, I, 274, Cin suresi, 2, 8).

Hz. Peygamber, Muaviye'ye (ö. 60/679) kâhine gitmeyi ve bir şeyi uğurlu-uğursuz saymayı (teşe'ümü) yasaklayarak, bu konuda şöyle buyurmuştur: "Bir şeyi uğursuz sayma, sizden birinizin içinde hissettiği bir duygudan ibarettir. Bu düşünce, sakın yapacağınız işe engel olmasın!" (Müslim, Selâm, bab: 35, H. No: 122/2228)

Hz. Aişe'den rivayete göre şöyle demiştir:

"Ey Allah'ın elçisi! Kâhinler bize bir şey söyleyince, biz onu gerçek bulurduk." dedim. "Bu, doğru olan sözdür, onu cin kapar ve dostu olan kişinin kulağına atar, ona yüz tane de yalan katar." buyurdular (Müslim, Selâm, Bab: 35, H. No: 121/537).

Gaybı ancak Allah bilir, bildirdiği kadarıyla Peygamber ve onlarla ruhsal yakınlığı bulunan velîler bilebilir (bk. Cin, 26, 27; Ahkâf, 23; İsrâ, 85; Hicr, 21; En'âm, 59). Hadis: "Kim, bir arrafa (kaybolan bir şeyin yerini bildiğini iddia edene) gidip bir şey sorarsa, onun kırk gece namazı kabul olunmaz." (Müslim, Selâm, 125; A. İbn Hanbel, II, 429, IV, 68). Bu durum namazın sevabını yok ederse de, kazasını gerektirmez. Gasbedilen bir yerde namaz kılmak gibidir. "Kim bir kâhin veya arrafa gider ve söylediklerini onaylarsa, şüphe yok ki Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur" (A. İbn Hanbel, II, 329).

6- Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü varılacak yerdir!

7- Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.

8- Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak hale gelir! İçine bir topluluk atıldıkça her defasında onlara onun bekçileri: "Size uyarıcı bir peygamber gelmedi mi?" diye sorarlar.

9- Dediler: "Evet, bize uyarıcı bir peygamber geldi ama biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmedi, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!" dedik.

10- Ve dediler ki: "Eğer biz söz dinlemiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe girenler içinde bulunmazdık!"

11- Böylece günahlarını itiraf ettiler. Artık o alevli ateş halkı, (Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar!

12- Görmedikleri halde Rablerine saygı besleyenlere gelince; onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

13- Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; şüphesiz ki O, kalplerin özünü bilir.

İyi veya kötü söz, inanç ve görüş ister gizli tutulsun, isterse açığa vurulsun Allah onu bilir.

14- Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.

15- O yeryüzünü size boyun eğer kıldı. Haydi, onun omuzlarında yürüyün ve Allah'ın rızkından yeyin! Sonunda dönüş ancak O'nadır.

Yeryüzünde her şey insan için yaratılmış olup, normal şartlarda insana boyun eğmeyecek bir tabiat gücü yoktur. Buna göre dağlar, ırmaklar, göller, deniz ve okyanuslar insanın gezip yararlanacağı, akıl ve bilim sayesinde kontrol altında tutabileceği nimetlerdir.

16- Gökte olanın, sizi yere batırmayacağından güvende misiniz? Bir de bakarsın ki yer sarsıldıkça sarsılır!

Bu ayetlerde "gökteki" ifadesine dayanarak, Allah'ın gökte olduğunu ile sürmek yanıltıcı olur. Çünkü "O, gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır" (Zuhruf, 84), "Nerede olursanız, O, sizinle beraberdir" (Hadîd, 4), "O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır" (Bakara, 255), "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" (Şûrâ, 11) ve benzeri ayetler, Yüce Allah'ın her yerde hazır olduğunu bildirir.

17- Yoksa siz, gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden

güvende misiniz? O zaman tehdidim nasılmış bileceksiniz!

18- Andolsun onlardan öncekiler de yalanladılar. Ama benim intikamım nasıl oldu?

19- Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları (havada) Rahman'dan başkası tutmuyor. Doğrusu O, her şeyi görmektedir.

20- Rahman olan Allah'a karşı, şu size yardım edecek askerleriniz kimlerdir? Kâfirler, ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar!

21- Allah size verdiği rızkı kesiverse, size rızık verecek olan kimdir? Doğrusu onlar azgınlık ve nefret içinde direnip durmaktadırlar.

22- Şimdi yüzüstü sürünerek yürüyen mi doğru gider, yoksa dosdoğru yolda düzgün yürüyen mi?

23- De ki: "Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

24- De ki: "Sizi yeryüzünde üretip yayan O'dur. Sonunda toplanıp O'na götürüleceksiniz."

25- "Eğer doğru iseniz bu tehdit ne zaman olacak?" diyorlar.

26- De ki: "Ona ait bilgi Allah'ın katındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

27- Ama azabı yakından gördükleri zaman, o inkâr edenlerin yüzleri kararacak. "İşte, sizin isteyip durduğunuz budur!" denilecek.

Bu sözü ya kâfirler birbirine söyler ya da melekler bu sözle onları azarlarlar.

28- De ki: "Söyleyin bakalım; Allah beni ve benimle birlikte olanları yok etmiş olsa yahut bize acısa da, kâfirleri can yakıcı azaptan kim kurtaracak?"

29- De ki: "O çok merhametlidir. Biz O'na iman ettik ve yalnız O'na güvenip dayandık. Yakında kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz!"

30- De ki: "Söyleyin bakalım; suyunuz çekiliverse, size kim bir akarsu getirebilir?"

78- HÂKKA SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 52 ayettir. İlk ayetteki "gerçekleşecek, gerçekleşmesi muhakkak olan" anlamındaki "Hâkka" kelimesinden dolayı sureye bu isim verilmiştir. Kıyamet'in varlığından şüphesi olanlara ve hatta bir an önce başlarına kopmasında ısrarcı olanlara, Kıyamet'i yalanlayan Âd ve Semud kavimlerinin başına gelenler anlatılmaktadır. Peygamber gönderilen kavimlerin çoğunun aynı hataya düştükleri, bu yüzden de acı bir şekilde helak oldukları beyan edilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Gerçekleşecek olan,

"Hâkka", çoğunluk müfessirlere göre Kıyamet anlamına gelir.

2- Nedir, o gerçekleşecek olan?

3- Gerçekleşecek olan (Kıyamet'in) ne olduğunu sen nereden bileceksin?

4- Semud ve Ad kavimleri, kapılarını çalacak olan o felâketi yalan saymışlardı.

Ayette geçen; "Kâriah" başa çarpan olay, "Tâgıyeh" ise, aşırı, azgın anlamlarına gelir (bk. A'râf, 65; Fussilet, 13, 17).

5- Ama Semud kavmi korkunç bir sesle yok edildi.

6- Ad kavmi ise azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildiler.

Ad kavmi yedi gece sekiz gün kesintisiz olarak esen çok soğuk, gürültülü bir fırtına ile içi çürüyüp boşalmış hurma kütükleri gibi devrilip helâk edilmişler, kendilerinden geriye hiçbir şey kalmamıştır (bk. Fussilet, 13, 16, 17).

7- **Allah fırtınayı onların üzerinde kesintisiz olarak yedi gece sekiz gündüz musallat etmişti. Öyle ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş durumda görürdün!**

8- **Şimdi bak, onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?**

9- **Firavun, ondan öncekiler ve altüst olmuş beldeler de hep o hatayı işleyegeldiler!**

10- **Onlar; Rablerinin elçisine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayıverdi!**

11- **Şüphesiz. (Nuh tufanında) sular kabarınca sizi gemide biz taşıdık.**

12- **Onu size bir ibret yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye.**

13-14-15- **Artık Sûr'a bir kere üflendiği, yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp tek bir vuruşla birbirine çarpıldığı zaman, işte o gün olacak olan olur!**

Yasin suresi 51. ayette Sûr'a üflenince insanların, kabirlerinden kalkıp Rablerinin Divanına koşacakları; Âdiyât suresi 9. ayette kabirlerinden dışarı atılacağı belirtilmektedir. Kabirler dünya üzerindedir. İnsanlar kabirlerinden kalkıp mahşer meydanına gideceklerine göre, demek ki o zaman yine dünya var olacaktır. "Sizi arzdan yarattık, yine ona döndürürüz ve sizi bir kez daha (diriltip) ondan çıkarırız." (Tâhâ, 55) ayeti de yeniden dirilmenin ve haşrin, şu dünya üzerinde olacağına işaret eder (S. Ateş, age, X, 42, 43).

16- **Gök de yarılmış ve o gün gök sarkmıştır.**

17- **Melekler de onun çevresindedir. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir.**

Hâlen arşı taşıyan melek sayısı dörttür. Kıyamet günü bu sayı sekize yükselir. Kimisi sekiz sınıf demiştir (bk. Kamer, 55).

18- **O gün (Allah'a) arz olunursunuz. Öyle ki hiçbir gizli haliniz kalmaz.**

19- **Kitabı sağından verilen der ki: "Alın okuyun kitabımı."**

20- **"Çünkü ben hesabımla karşılaşacağımı biliyordum."**

21- **Artık o hoşnut bir hayatta.**

22- **Yüksek bir cennettedir.**

23- **Onun meyveleri olgunlaşmıştır.**

Cennet meyvelerini yorulmadan dalından koparabilecektir (bk. Rahmân, 54).

24- **Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yeyin, için.**

25- **Kitabı solundan verilen ise der ki: "Keşke bana kitabım verilmeseydi!"**

26- **"Hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!"**

27- **"Keşke ölüm, her şeyin sonu olsaydı!"**

28- **"Malım bana hiç bir yarar sağlamadı."**

29- **"Gücüm de benden yok olup gitti!"**

30- **Onu yakalayın da bağlayın.**

31- **Sonra cehenneme atın onu!**

32- **Sonra da uzunluğu yetmiş arşın olan zincir içinde onu oraya sokun!"**

33- **Çünkü o, yüce Allah'a inanmıyordu.**

34- **Yoksulu doyurmaya teşvik etmiyordu!**

35- **Bu sebeple bugün onun burada candan bir dostu yoktur.**

36- İrinden başka bir yiyecek de yok.

37- Onu günahkârlardan başkası yemez.

38-39- Hayır, gördüklerinize ve görmediklerinize yemin ederim ki,

40- Hiç şüphesiz o, şerefli bir elçinin getirdiği sözdür.

Kur'an, Allah'ın Cibril aracılığı ile indirdiği ve Hz. Muhammed tarafından okunup açıklanan bir kitaptır.

41- Ve o bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!

42- Bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!

43- O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

44- Eğer o Peygamber bize isnaden bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı,

Kur'an sözlerini Hz. Muhammed kendiliğinden uydurmuş olsaydı, Allah onun gücünü alır, sonra onun can damarını keserdi. Buna kimse de engel olamazdı.

45- Elbette biz onu bundan dolayı kuvvetle yakalardık.

46- Sonra da onun şah damarını keser atardık!

47- O vakit sizden hiçbiriniz buna engel olamazdınız.

48- Doğrusu o (Kur'an), takva sahipleri için bir öğüttür.

49- Bununla birlikte biz biliyoruz ki, elbette sizden inanmayanlar da var!

50- Şüphesiz bu (Kur'an) kâfirler için bir pişmanlık vesilesidir.

51- Şüphesiz ki o, kesin gerçeğin bilgisidir.

52- Öyleyse sen, Rabbinin yüce ismiyle tesbih et!

79- MEÂRİC SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 44 ayettir. İlk ayetlerin, "Ey Allah'ım! Eğer bu senin katından bir hak ise gökten başımıza taş yağdır." deyip kendine beddua eden Nadr bin el-Hâris hakkında nazil olduğu rivayet edilmiştir (İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, VIII, 247).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1-2-3- İsteyen biri, olacak olan azabı istedi. Kâfirler için onu savacak yoktur. O, derece ve makamların sahibi Allah tarafındandır.

4- Melekler ve Ruh oraya ancak, uzunluğu elli bin yıl süren bir gün içinde yükselip çıkarlar.

Meleklerin göklere iniş çıkışı, elli bin yıla denk bir günlerini alır. Böylece onlar, o derecelerin herbirine veya Rahmân'ın arşına yükselirler (krş. Secde, 5).

5- Şimdi sen güzel bir sabırla sabret!

6- Doğrusu onlar onu uzak görürler.

7- Biz ise onu yakın görüyoruz!

8- O gün gökyüzü erimiş bir maden gibi olur.

9- Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur.

10- Dost dostun halini soramaz.

11- Onlar birbirlerine gösterilirler (ama herkes kendi derdine düşmüştür). Günahkâr kişi o günün azabından kurtulmak için fidye vermek ister; oğullarını,

Kıyamet günü hısım akraba birbirini görecek fakat kendi derdine düştüğü için ilgilenemeyecektir (bk. Abese, 34-34).

12- Karısını ve kardeşini,

13- Kendini koruyup barındıran bütün ailesini,

14- Ve yeryüzünde kim varsa hepsini, yeter ki tek kendini kurtarsın.

15- Ama hayır! O cehennem alevli bir ateştir!

16- Derileri kavurup soyar.

17- Kendine çağırır; yüz çevirip gideni,

18- Bir de servet toplayıp yığanı.

19- Doğrusu insan, açgözlü (ve sabırsız) yaratılmıştır.

20- Kendisine kötülük dokununca sızlanır, feryat eder.

21- Ona hayır dokununca ise cimri kesilir.

22- Ancak şunlar böyle değildir: Namaz kılanlar.

Ayetlerde kişiyi cennete ulaştıracak sekiz amel ve nitelik şunlardır: 1) Farz namazları kılmak, 2) Zekât vermek, 3) Kıyamet gününe inanmak, 4) Allah'ın azabından korkmak, 5) Zina etmemek, 6) Emâneti ve verilen sözü gözetmek, 7) Tanıklığı doğrulukla yapmak, 8) Namazları rükun ve şartlarını gözeterek kılmak (krş. Müminûn, 4-11. ayetler).

23- Ki onlar namazlarını sürekli kılarlar.

24-25- Onların mallarında isteyen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır.

"Belli bir hak", zekâtın fakir için bir hak, yükümlü içinse bir görev olduğuna işaret eder (bk. Zâriyât, 19).

26- Onlar ceza gününün doğruluğuna inanırlar.

27- Rablerinin azabından korkarlar.

28- Çünkü Rablerinin azabına karşı güvende olunmaz.

29- Onlar ırzlarını korurlar.

30- Ancak eşleri ya da ellerinin altındaki cariyeleri müstesnadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar.

31- Ama kim bundan ötesini ararsa, işte onlar sınırı aşanlardır.

32- Onlar emanetlerini ve ahitlerini gözetirler.

İslam'ın yüklediği görevler ve kul hakları, yapılan sözleşmeler, verilen sözler, adak ve yeminler bu niteliktedir.

33- Şahitliklerinde dürüsttürler.

34- Namazlarına devam ederler.

35- İşte bunlar, cennetlerde ağırlanırlar.

36- Şimdi ne oluyor o inkâr edenlere ki, sana doğru koşuyorlar?

37- Sağdan ve soldan bölük bölük.

38- Onlardan her biri, nimet cennetine sokulacağını mı umuyor?

39- Hayır (bunu ummasınlar!) Şüphesiz biz onları kendilerinin de bildiği şeyden yarattık.

40-41- Hayır, işin gerçeği öyle değil! Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, onların yerine daha iyilerini getirmeye bizim gücümüz yeter ve bizim önümüze geçilemez.

Ayette doğular ve batılar çoğul olarak gelmiştir. Güneşin doğup battığı yerler olup, dünya üzerinde her nokta ya doğu ya da batı olmaktadır.

42- O halde bırak onları, kendilerine vaat edilen günlerine kavuşuncaya kadar dalıp oyalansınlar!

43- Onlar o gün kabirlerinden hızlı hızlı çıkacaklar. Sanki putlara gidiyorlarmış gibi fırlayacaklar!

44- Gözleri düşük, kendilerini bir alçaklık saracak da saracak. İşte bu, onlara vaat edilen gündür!

80- NEBE' SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 40 ayettir. İkinci ayetteki "Nebe'" kelimesinden dolayı bu isimle anılmıştır. Nebe', büyük haber demektir. Bu surede, müşriklerin gayba dair sorularına cevaplar verilmekte, Kıyamet hakkında deliller serdedilmekte ve azaba duçar olanların halleri gözler önüne serilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Onlar birbirlerine neyi soruyorlar?

Ayetteki "büyük haber" için, Hz. Muhammed'in peygamberliği, Kur'an ve Kıyamet günü yorumları yapılmıştır.

2- O büyük haberi mi?

3- Ki onlar onda ayrılığa düşmektedirler.

4- Hayır! İleride bilecekler!

5- Hayır hayır! İleride bilecekler!

6-7- Biz yeryüzünü bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?

8- Sizleri çift çift yarattık.

Arapçada çift olan şeyin her bir tekine "zevc" denir. Meselâ; erkek, kadının zevci, kadın da erkeğin zevcidir. Çift yaratılma niteliği tüm hayvanlar ve bitkiler âlemi için de geçerlidir. Hatta camit varlıklardaki artı eksi, pozitif negatif, çekme-itme güç dengeleri de bu "çift yaratılış"ın uzantısıdır.

9- Uykunuzu bir dinlenme yaptık.

10- Geceyi bir örtü yaptık.

11- Gündüzü de geçim sağlama zamanı kıldık.

12- Üstünüze yedi kat sağlam göğü bina ettik.

13- İçlerine ışık saçan bir kandil astık.

14- Sıkışan bulutlardan şarıl şarıl bir su indirdik.

15- Onunla taneler ve otlar çıkaralım diye.

16- Ve ağaçları birbirine girmiş bağlar bahçeler.

17- Hiç kuşkusuz o hüküm günü, belirlenmiş bir vakittir.

18- O gün Sûr'a üflenir, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.

19- Gök de açılmış, kapı kapı olmuştur.

20- Dağlar yürütülmüş, serap olmuştur.

21- Hiç kuşkusuz cehennem gözetleme yeri olmuştur.

22- Azgınlar için son varılacak yer olmuştur.

23- Orada çağlar boyu kalacaklardır.

24- Orada ne bir serinlik tadacaklar ne de içecek bir şey!

25- Yalnız bir kaynar su ve irin.

26- Tam yaptıklarına uygun bir ceza!

27- Çünkü onlar hiçbir hesap ummazlardı.

28- Ayetlerimizi yalanlaya yalanlaya tam bir yalancı olmuşlardı.

29- Biz ise her şeyi bir bir sayıp kitaba geçirmişizdir!

30- Şimdi tadın bakalım! Bundan sonra azabınızı artırmaktan başka bir şey yapmayacağız.

31- Kuşkusuz korunanlar için bir kurtuluş var.

32- Bahçeler var, bağlar var.

33- Göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar,

34- Dopdolu kadehler var.

35- Orada ne boş bir söz işitirler ne de yalan.

36- **Rabbinden yeterli bir bağış olarak.**

37- **O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. Rahman'dır. Hiç kimse O'ndan bir hitaba malik olamaz!**

"Ruh" için; yaratıkların en büyüğü olan bir melek; cins isim olarak, insanların ruhları ve Cebrail (as) yorumları yapılmıştır.

38- **O gün Ruh ve melekler saf saf olup dururlar. Ancak Rahmân'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşamaz. İzin verilen de doğruyu söyler.**

39- **İşte bu gerçek gündür! Artık dileyen, Rabbine giden bir yol tutar.**

İbn Ömer ve Mücahid'e göre Kıyamet günü hayvanlar da yaratılacak, insanlardan olan haklarını aldıktan sonra onlar toprak olacaklar. Bunu gören inkârcılar da böyle bir temennide bulunacaklar (Elmalılı, VIII, 505).

40- **Kuşkusuz biz sizi, yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi, önceden yapıp gönderdiği şeylere bakacak ve kâfir: "Keşke ben bir toprak olsaydım!" diyecek.**

81- NÂZİÂT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 46 ayettir. Nebe' suresinde Kıyamet'in dehşeti anlatıldıktan sonra bu surede de haşir anlatıldığı için bu iki sure arasında irtibat görülmüştür. Surede ayrıca tevhit ve peygamberlik konuları anlatılmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yemin olsun, şiddetle çekip çıkaranlara.**

Yemin edilen varlıklar için; melekler, yıldızlar, ruhlar ve ok atan yaylar yorumları yapılmıştır.

2- **Yavaşça çekip alanlara.**

3- **Yüzüp gidenlere.**

4- **Derken yarışıp geçenlere.**

5- **İşi çekip çevirenlere ki,**

6- **O gün ilk üfürüş (kâinatı) sarsar.**

Sûr'a ilk üfürülüşte, tükenmek üzere olan evren sarsılır ve yerdeki her canlı bayılır. İkinci üfürülüşte gök ve yıldızlar parçalanıp dağılır, insanlar yeniden dirilip mahşerde hesap için toplanır (bk. Bakara, 150; Zümer, 68).

7- **Onu ikinci bir sarsıntı izler.**

8- **O gün kimi kalpler çarpar kaygıdan,**

9- **Gözleri kalkmaz saygıdan.**

10- **Diyorlar ki: "Biz tekrar eski halimize mi döndürüleceğiz?"**

11- **"Biz çürümüş kemik yığını haline geldikten sonra mı?"**

12- **"Öyleyse bu, çok ziyanlı bir dönüştür!" dediler.**

13- **Fakat o, bir tek haykırıştır!**

14- **Bir de bakarsın ki hepsi mahşer meydanındadır!**

15- **Sana Musa'nın haberi geldi mi?**

16- **Hani Rabbi ona, kutsal vadi Tuva'da şöyle seslenmişti:**

17- **"Haydi git Firavun'a; çünkü o çok azdı!"**

18- **De ki: Arınmak ister misin?**

19- **Seni Rabbinin yoluna ileteyim de O'ndan korkasın!**

20- **Musa, Firavun'a o büyük mucizeyi gösterdi.**

Hz. Musa'nın en büyük mucizesi asayı ejdere çevirmesi ve bunun Firavun'un sihirbazlarının büyü aletlerini yutup fizik olarak yok etmesidir.

21- **Fakat Firavun yalanladı ve karşı geldi.**

22- **Sonra koşarak dönüp gitti.**

23- Derken adamlarını topladı ve seslendi:

24- "Ben sizin en büyük Rabbinizim!" dedi.

25- Allah da onu tuttu, dünya ve ahiret azabıyla yakalayıverdi.

26- Elbette bunda Allah'tan korkacak kimseler için bir ibret vardır!

27- Sizi yaratmak mı yoksa göğü yaratmak mı daha güçtür? Allah onu bina etti.

"Elbette gökleri ve yeri yaratmak, insanları yaratmaktan daha büyüktür." (Mümin, 57).

28- Tavanını yükseltti, onu bir düzene koydu.

29- Gecesini kararttı, gündüzünü ortaya çıkardı.

30- Bundan sonra da yeryüzünü döşedi.

31- Ondan suyunu ve otlağını çıkardı.

32- Dağlarını oturttu.

33- Sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için.

34- Fakat o her şeyi bastıran büyük felâket geldiği zaman,

35- İşte insanın neyin peşinde koştuğunu anladığı gün,

36- Gören kimseler için cehennemin ortaya çıkarıldığı vakit,

37- Artık her kim azgınlık etmiş,

38- Ve dünya hayatını tercih etmişse,

39- Kuşkusuz, onun varacağı yer cehennemdir.

40- Her kim de Rabbinin divanında durmaktan korkmuş ve nefsini kötü tutkulardan menetmişse,

41- Kuşkusuz, onun varacağı yer de cennettir.

42- Sana Kıyamet'i soruyorlar, ne zaman kopacak diye.

43- Sen onu nereden bileceksin?

44- Onun son bilgisi Rabbine aittir.

45- Sen ancak ondan korkacak olanları uyarıcısın!

46- Onlar o Kıyamet'i görecekleri gün, sanki dünyada sadece bir akşam vakti veya kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanacaklar.

82- İNFİTAR SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 19 ayettir. İnfitar kelimesi, birinci ayette geçmekte ve "yarıldı" anlamına gelmektedir. Bu surede, Kıyamet hengamında kainatın geçireceği değişim ve meydana gelecek büyük olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca ahirette dirilmenin nasıl olacağından ve insanların haşir günündeki hallerinden haber verilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Gök yarıldığında,

2- Yıldızlar döküldüğünde,

3- Denizler yarılıp akıtıldığında,

4- Kabirlerin içi dışına getirildiğinde,

5- Herkes neyi önünden gönderdiğini neyi de geri bıraktığını bilir!

6- Ey insan! Engin kerem sahibi Rabbine karşı seni aldatan nedir?

7- O Allah ki seni yarattı, seni düzene koydu, sana ölçülü bir şekil verdi.

Bu ayetlerde insanın genetik yapısına işaret edilir. Hadiste konu şöyle açıklanır: "Erkeğin ve kadının suları birleşip kadının rahmine yerleşince, Allah onunla Âdem (as) arasında bulunan bütün soyu (bağını) getirir, onu o insanlardan herhangi birinin biçiminde yaratır. Sen: 'O seni istediği biçimde meydana getirdi.' (İnfitar, 8) ayetini

okumadın mı?" (Kenzü'l-Ummâl, II, 45, H. No: 3055).

8- Seni dilediği bir şekilde parçalardan oluşturdu.

9- Hayır hayır! Siz ceza gününü yalanlıyorsunuz.

10-11- Oysa üzerinizde koruyucular var, değerli yazıcılar var.

12- Onlar ne yaparsanız bilirler.

13-14-15-16- Hiç şüphesiz iyiler nimet içinde, kötüler de cehennemdedirler. Ceza günü oraya girerler. Onlar o cehennemin gözünden kaçamazlar.

17- Ceza gününün ne olduğunu sen bilir misin?

18- Yine ceza gününün ne olduğunu sen bilir misin?

19- O gün, hiç kimsenin başkası için hiçbir şeye sahip olamadığı bir gündür. O gün, buyruk yalnız Allah'ındır.

83- İNŞİKAK SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 25 ayettir. İmanî meselelere dikkat çeken bu sure, yarılmak anlamına gelen isminin gösterdiği şekliyle Kıyamet ve onun dehşetli safhaları hakkında bilgiler vermektedir. Bazı ayetlerin, ahiret ve yeniden diriltilme konusunda sahabilerle tartışan el-Esved ibn Hilal'in itirazları üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir (Kurtubî, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an. XIX, 179).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Gök yarıldığı,

2- Rabbini dinleyip kendisine yaraşır biçimde boyun eğdiği vakit,

3- Yer uzatılıp dümdüz edildiği,

4- İçindekileri dışarı atıp boşaldığı,

5- Ve Rabbini dinleyip kendisine yaraşır biçimde boyun eğdiği vakit,

6- Ey insan! Hiç kuşkusuz sen Rabbine doğru çaba üstüne çaba harcamaktasın, sonunda O'na varacaksın!

7- O gün kitabı sağ eline verilen,

8- Kolay bir hesapla hesaba çekilecek,

Hadis: "Kıyamet günü hesabı araştırılan kimse helak olmuştur." (Buhârî, Tefsir, 84/1).

9- Ve sevinçli olarak ailesine dönecektir.

10- Ama kitabı arkasından verilen,

Kıyamet günü amel defteri solundan verilen kimse cehennemlik olduğunu anlar ve o anda ölüp yok olmayı ister. Ama karşılık bulamaz ve yok olmaya da gücü yetmez.

11- "Yetiş ey ölüm!" diye bağıracak.

12- Ve alevli bir ateşe girecektir.

13- Çünkü o ailesi içinde sevinçli idi.

14- O hiçbir zaman Rabbine dönmeyeceğini sanmıştı!

15- Hayır, Rabbi onu görmekte idi!

16- Şimdi, yemin ederim o şafağa,

17- Geceye ve içinde barındırdığı şeylere,

18- Dolunay olmuş o Ay'a ki,

19- Siz elbette halden hale geçeceksiniz!

Ayetteki "halden hale geçmek" ifadesinde, insanların kuşaktan kuşağa bilim ve teknolojide sürekli ilerleyeceğine, belki günü gelip gerekli ulaşım araçları yapıldığında, kat kat göklere çıkabileceklerine işaret vardır.

20- Böyle iken acaba onlar niçin iman etmezler?

21- Onlar karşılarında Kur'an okunduğu zaman secde de etmezler.

Kur'an okunduğunda bu ayete gelince secde edilir.

22- **Aksine o nankörler yalanlıyorlar!**

23- **Hâlbuki Allah onların içlerinde gizlediği şeyleri bilir.**

24- **Onun için onlara acı verecek bir azabı müjdele!**

25- **Ancak iman edip salih ameller işleyenler başkadır. Onlara tükenmeyen bir ecir vardır.**

84- RUM SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 60 ayettir. 17. ayet Medine'de inmiştir. Bu surenin iniş sebebiyle ilgili şöyle bir hadise rivayet edilir: Kitap ehli olan Rumlar (Bizanslılar), ateşperest Farslara (İranlılara) mağlup olunca, Mekke müşrikleri, "Kitap ehli olan Hristiyanlar, ümmilere mağlup oldular." şeklinde iğneleyici söylerle Müslümanları rahatsız etmişti. Sataşmalarının iyice arttığı bir sırada bu sure nazil olmuş ve kısa bir zaman içinde kitap ehlinin galip geleceğini mucizevi bir şekilde haber vermiştir (Alûsî, Rûhu'l-Ma'anî, XXI, 19).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Elif, Lâm, Mîm.**

2-3-4- **Arapların bulunduğu bölgeye en yakın bir yerde Rumlar (İranlılara) yenildiler. Ama onlar bu yenilgilerinin ardından, birkaç yıl içinde mutlaka galip geleceklerdir. Önce de, sonra da buyruk Allah'ındır. O gün müminler sevineceklerdir.**

Rumların Araplara en yakın yerde yenilgiye uğradıkları, fakat her şeyin kendi gücünde olan Allah'ın yardımı ile Rumların, 3-9 yıl içinde (bid' sinîn) İranlıları yenecekleri, Allah'ın verdiği sözden caymayacağı, fakat çoğu insanların bunu bilmedikleri anlatılır. Rumlar'dan maksat, Bizanslılardır. Gerçekten Bizanslılar 627 M. yılında Ninova toprakları üzerinde Persleri yenmiştir.

5- **Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.**

6- **Bu zafer Allah'ın vaadidir. Allah verdiği sözden caymaz. Ama insanların çoğu bilmezler.**

Ayette Bizanslıların İranlıları yenmesiyle gerçekleşecek olan zaferin Allah'ın bir takdiri olduğu vurgulanır. Böylece yeryüzünde inançlı olan toplumların zaferine dikkat çekilir. Bizanslıların ilk zaferi Bedir savaşı sırasında, ikinci ve nihâî zaferleri ise 627 M. de Hudeybiye yılında gerçekleşmiştir. Müslümanlar o yıl, Hudeybiye antlaşması ile Mekke müşriklerine kendilerini kabul ettirdikleri, diğer yandan da kitap ehli olan Hristiyanların, müşrik olan İranlıları yenmeleri yüzünden sevinmişlerdi.

7- **Onlar sadece bu dünya hayatının dış yüzünü bilirler. Ahiretten ise bütünüyle habersizdirler.**

8- **Kendi içlerinde hiç düşünmediler mi ki, Allah gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi ancak gerçekle ve belirli bir süre için yaratmıştır? Gerçekten insanların çoğu Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.**

Allah insanları, yarattığı şeyler üzerinde düşünmeye çağırıyor. İnsan bedenindeki yaratılış düzeni, göklerde ve yerde bulunan varlıklar, bunlara sınırlı bir ömrün verilmesi, insanın bir gün yüce bir varlığın huzuruna çıkarak hesap vereceğini düşündürür.

9- **Onlar yeryüzünde gezip bakmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Onlar, kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı sürmüşler ve**

onu, bunların imar ettiğinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri onlara da açık delillerle gelmişlerdi. Yeryüzünü onlardan daha çok imar etmişlerdi. Allah onlara zulmetmemişti, ama onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

10- **Sonra o kötülük yapanların sonu çok kötü oldu. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini yalan saydılar ve onlarla alay ediyorlardı.**

11- **Allah yaratışı ilkin yapar, sonra da çevirir onu yeniden yapar. Sonunda döndürülüp O'na götürüleceksiniz!**

Ayette, Allah'ın ilk yaratılışta olduğu gibi, öldükten sonra da insanları yeniden yaratacağı ve sonra da onların hesap vermek üzere kendi huzuruna döndürülecekleri vurgulanır.

12- **Kıyamet gününün gelip çatacağı gün suçlular, her ümidi keserler.**

13- **Allah'a ortak koştukları putlarından, kendilerine şefaat edecekler de bulunmaz. Onlar, o zaman Allah'a koştukları ortakları inkâr ederler.**

14- **Kıyamet gününün gelip çatacağı gün, işte o gün (inanan inanmayan) birbirinden ayrılır.**

15- **İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar bir bahçe içinde neşelenirler.**

16- **Ayetlerimizi ve ahiret buluşmasını yalan sayıp da inkâr edenlere gelince, işte onlar azapla yüz yüze getirilirler.**

17- **Öyleyse akşama girdiğiniz zaman da sabaha girdiğiniz zaman da tesbih Allah'ındır!**

Bazı müfessirlere göre bu ayetlerde beş vakit namazın farz olduğuna işaret vardır. Nitekim birisi, Abdullah ibn Abbas'a, Kur'an'da beş vakit namaz hakkında bir şey gördün mü? diye sorunca, bu iki ayeti okumuştur. Bu ayetlerde; akşama girme; "akşam ve yatsı namazlarını", sabaha ulaşma; "sabah namazını", gündüzün sonu; "ikindi namazını", öğleye erişme de "öğle namazını" ifade eder. Beş vakit namazın vakitleri için bk. Hud, 114; Tâhâ, 130.

18- **Göklerde ve yerde, gündüzün sonunda ve öğleye ulaştığınız zaman da hamd O'na mahsustur.**

19- **O, ölüden diri, diriden ölü çıkarır; yeryüzüne ölümünün ardından O hayat verir. Sizler de işte (kabirlerden) böyle çıkarılacaksınız!**

19. ayetten itibaren gelen sekiz ayette, övülmeye lâyık olan Allah'ın kudretini gösteren birtakım deliller zikredilmekte ve insanlara bahşedilen nimetler sayılmaktadır.

20- **Sizi bir topraktan yaratması O'nun (kudret) delillerindendir. Sonra siz yeryüzüne dağılıp yayılan insanlar oluverdiniz!**

21- **Yine sizin için kendi türünüzden kendilerine ısınasınız diye eşler yaratması, onlarla aranıza sevgi ve merhamet koyması O'nun delillerindendir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir kavim için ibretler vardır!**

Bu ayete göre eşlerin birbiriyle huzur ve sükûn bulmaları asıldır. Ailede huzur ve sükûn ortadan kalkınca amaç dışına çıkılmış olur (bk. Nisa, 1; Zümer, 6).

22- **Yine göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin değişik olması O'nun delillerindendir. Şüphesiz ki bunda bilenler için ibretler vardır!**

23- **Yine gecede ve gündüzde uyumanız ve lütfundan rızık aramanız O'nun delillerindendir. Şüphesiz ki bunda işitecek bir kavim için ibretler vardır!**

24- **Yine O'nun delillerindendir ki, size**

hem korku ve hem de umut vermek için şimşeği gösteriyor. Ve gökten bir su indirip onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat veriyor. Şüphesiz ki bunda aklını kullanacak bir kavim için ibretler vardır!

25- Yine göğün ve yerin, buyruğu ile durması da O'nun delillerindendir. Sonra sizi bir tek çağırışla çağırdığı zaman, bir de bakarsınız ki yerden çıkıyorsunuz!

26- Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. Hepsi O'na itaat etmektedirler.

27- Yaratmayı ilkin yapan, sonra onu çevirip (öldükten sonra) yeniden yapacak olan da O'dur. Bu O'na göre daha kolaydır. Göklerde ve yerde (tecelli eden) en yüksek şan ve şeref O'nundur. O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

Varlıklar âlemini ilk olarak yaratan Allah canlıları ölümlerinden sonra da yaratır. Bu ikinci yaratma birinciye göre daha kolaydır.

28- Allah size kendinizden şöyle bir örnek veriyor: Hiç size rızık olarak verdiğimiz şeylerde, sahip olduğunuz kölelerinizden ortaklarınız bulunur da onlarla siz eşit olur, aranızda birbirinizi saydığınız gibi, onları da sayar mısınız? İşte biz, aklını kullanacak bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz.

Bir kölenin efendisine ortak olması nasıl kabul edilemezse, kulun da Allah'a ortak olması düşünülemez (krş. Nahl, 71).

29- Fakat zulmedenler bilgisizce kendi hevalarına uydular. Artık Allah'ın saptırdıklarını kim doğru yola getirebilir? Onların yardımcıları da yoktur!

30- O halde yüzünü bir hanîf olarak dine, Allah'ın, insanları kendisine göre yarattığı temiz fıtrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme olmaz. İşte dosdoğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.

Ayette "Hanîf" Allah'ı bir tanıyan, batıl olan her türlü inancı reddederek eğriliğe sapmaksızın doğru yoldan giden kişi demektir. Daha çok, "Hz. İbrahim'in tevhîd dini ve inancı üzere olan kimse" anlamında kullanılır.

Fıtrat dini, hanîflik dini, Allah dini olan İslam'dır. "Allah katında gerçek din İslam'dır." (Âl-i İmran, 19). Fıtrat kelimesi insanın, başlangıçtaki saf ve temiz halini ifade eder. Hadiste şöyle buyurulur: "Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra ana-babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecûsî yapar." Bundan sonra Allah'ın elçisi yukarıdaki ayeti okumuştur (bk. Buhârî, Cenâiz, 80, 93; Müslim, Kader, 22-24).

31- Yalnız O'na yönelin ve O'ndan sakının. Namaza devam edin ve müşriklerden olmayın.

32- O müşriklerden (olmayın ki) onlar, dinlerini parçalayıp bölük bölük olmuşlardır. Her grup kendi yanındakine güvenmektedir.

33- Bununla birlikte insanlara bir keder dokunduğu zaman, her şeyden geçerek Rablerine yalvarır, dua ederler. Sonra Rableri onlara kendinden bir rahmet tattırdığı zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup, Rablerine ortak koşuyorlar!

İnsanlar bir darlıkla karşılaşınca Allah'a yalvarırlar. Ama bir bolluğa ve sevince kavuşturunca Allah'a şükretmezler, hemen O'na ortak koşmaya başlarlar.

34- Vermiş olduğumuz nimetlere karşı nankörlük etsinler bakalım! Haydi geçici bir süre yararlanın bakalım! Yakında bileceksiniz!

35- Yoksa biz onlara bir delil indirmişiz de, O'na ortak koşmalarını o mu söylüyor?

36- Bir de biz insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ona güveniyorlar da kendi işledikleri yüzünden, başlarına bir kötülük gelirse, hemen ümitsizliğe düşüyorlar.

37- Onlar görmediler mi ki Allah dilediğine rızkı yayar, dilediğine de kısar? Şüphesiz ki bunda iman edecek bir kavim için ibretler vardır!

38- Öyleyse akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa (zekât ve sadakadan) hakkını ver! Allah'ın rızasını arayanlar için bu daha hayırlıdır. İşte bunlar kurtuluşa erecek olanlardır.

Mekke'de inen yukarıdaki ayette sadaka kelimesi fazla malı olanın akrabaya, yoksullara ve yolculara yapacağı yardımı ifade eder. Ayette bu sınıflara "...hakkını ver." ifadesi, zenginin bir ihsanı olmaktan çok; onun malında yoksulun hakkı bulunduğunu gösterir. Nitekim: "Onların mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır." (Zâriyât, 19) ayeti de bunu gösterir.

39- İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz ribâ (fâiz), Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını arayarak verdiğiniz zekata gelince, işte onlar, mallarını kat kat arttırmış olanlardır.

Mekke'de inen bu ayette, ileride faizin yasaklanacağına bir işaret vardır. Daha sonra inen fâiz yasağı bildiren ayette de, faizin malın bereketini gidereceği vurgulanır. "Allah fâizi yok eder, sadakaları ise bereketlendirir. Şüphe yok ki Allah, çok nankör günahkârı sevmez." (Bakara, 276; Ayrıca bk. Bakara, 275-280).

40- Allah, sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra sizi öldüren, daha sonra da sizi diriltecek olandır. Hiç sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan herhangi birini yapacak olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve çok yücedir.

41- İnsanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı ki Allah, onlara yaptıklarının bir bölümünü tattırsın. Umulur ki (yaptıklarından) dönerler!

Ayette, insanların yaptıkları kötü işlerden dolayı karada ve denizde fesat çıktığı, bunun akıllarını başlarına almaları, yanlış işlerden dönmeleri için, Allah tarafından insanlara bir uyarı olduğu belirtilir.

42- De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da bakın, daha öncekilerin sonu nasıl olmuş! Onların çoğu müşrik idi."

43- Öyleyse Allah'tan geri çevrilmesine hiçbir çare olmayan bir gün gelmeden önce, yüzünü dosdoğru dine çevir. O gün insanlar (inanç ve ameline göre) bölük bölük ayrılırlar.

44- Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse, bunlar da kendileri için (cennetteki yerini) hazırlamış olurlar.

45- Çünkü O, iman edip salih ameller işleyenlere kendi lütfundan mükâfat verecektir. Çünkü O, kâfirleri sevmez!

46- O'nun delillerinden biri de rüzgârları müjdeciler olarak göndermiştir ki, böylece size rahmetinden tattırsın, buyruğu ile gemiler akıp gitsin ve siz O'nun lütfundan rızık isteyip kazanasınız! Umulur ki şükredersiniz!

Ayete göre rüzgârların çıkması, bulutların oluşması, ihtiyaç olan yere sevki ve yağmurun yağması, denizlerde gemilerin yürütülmesi Allah'ın gücünü gösteren kanıtlardandır. Yağmur sayesinde ölümünden sonra toprağın dirilmesi, bolluk ve bereketin gelmesi Allah'ın rahmetidir.

47- **Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberleri kavimlerine göndердik de, apaçık delillerle geldiler. Bunun üzerine suç işleyenlerden intikam aldık. Müminlere yardım etmek ise, bizim katımızda bir hak oldu.**

Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Bir Müslüman, diğer Müslüman kardeşinin ırzını savunursa Kıyamet gününde cehennem azabını ondan savmak, Allah'ın üzerine borç olur." Daha sonra Allah Resulü yukarıdaki, "Müminlere yardım etmek Bizim üzerimize borçtur." (Rum, 47) ayetini okumuştur (İbn Kesîr, Tefsîr, III, 437. İbn Ebî Hâtim, Ebu'd-Derdâ'dan merfû hadîs).

48- **Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça da eder. Böylece onların arasından yağmurun çıktığını görürsün! Artık Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, bir de bakarsın ki onların yüzü gülüyor.**

Allah rüzgârı gönderir, rüzgâr bir bulut kaldırır, bulut Allah'ın yasaları uyarınca gökte yayılır, küme küme ayrılır, sıkışan bulutların arasından yağmur yağmaya başlar. Rüzgâr esmez ve yağmur yağmazken suskun ve üzgün olan kurak bölge insanları, yağmurun inmesiyle sevinir. Ölü ve kupkuru toprak birden kabarır, canlanır ve bitkileri canlandırır. İşte Allah, insanı da ölümünden sonra bu şekilde diriltecektir.

49- **Oysa onlar, yağmurun kendilerine indirilmesinden önce umutsuz idiler.**

50- **Öyleyse sen Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak! O, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphe yok ki O, ölüleri de diriltir! O her şeye kadirdir.**

51- **Andolsun ki biz, bir rüzgâr göndersek de onu (ekini) sararmış görseler, mutlaka onun ardından nankörlük etmeğe başlarlar.**

Eğer Allah toprağı dirilten yararlı rüzgâr ve yağmur değil de, kavurucu bir rüzgâr, bir kasırga gönderseydi de, çiftçilerin ekinlerini kurutsaydı, insanlar Allah'ın daha önceki yıllarda verdiği bol nimetleri unutarak, hemen nankörlük etmeye başlarlardı.

52- **Çünkü sen ölülere işittiremezsin; o daveti arkasını dönmüş giderlerken sağırlara da işittiremezsin.**

Ölülere söz dinletmek veya arkasını dönüp gitmekte olan sağırlara çağrıyı işittirmek mümkün değildir. Çünkü ölü duymaz, sağır da işitmez. İşte basîretleri kapanmış olan ve kalpleri ölü bulunan kimseler de Cenab-ı Hakk'ın çağrısını anlayıp doğru yola gelmezler.

53- **Körleri de şaşkınlıklarından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin! Sen ancak ayetlerimize iman edeceklere işittirirsin de onlar Müslüman olup, selâmeti bulurlar!**

54- **O Allah ki sizi güçsüz olarak yaratır, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet verir, sonra da kuvvetin ardından yine güçsüzlük ve yaşlılık verir. O dilediğini yaratır. O bilen ve her şeye gücü yetendir.**

Allah insanı zayıf bir halde yaratıp, onu güçlü çağına eriştirmekte, bundan sonra yeniden zayıflayarak ömrü ters çevrilmektedir. Her şeyin bilgi ve güçle yaratıldığı vurgulanmaktadır. İnsanı zayıfken güçlendiren, onu yeniden zayıf duruma düşüren Allah'ın, ölümünün ardından onu Kıyamet gününde yeniden diriltmeye elbette gücü yeter.

55- **Kıyamet'in kopacağı gün, günahkârlar dünyada bir saatten fazla**

kalmadıklarına dair yemin ederler. Onlar daha önce de (haktan) böyle çevriliyorlardı!

56- Kendilerine ilim ve iman verilenler şöyle derler: "Andolsun ki siz Allah'ın kitabına göre, yeniden diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bugün yeniden dirilme günüdür. Fakat siz (dünyada iken onu) tanımıyordunuz!"

57- Artık o gün, zulmedenlere özürleri bir yarar sağlamaz ve dertlerinin çaresine de bakılmaz!

58- Andolsun ki biz bu Kur'an'da, insanlar için her türlü meselden örnekler getirdik. Yemin olsun ki, sen onlara bir mucize de getirsen, o inkâr edenler, mutlaka "Siz asılsız, boş şeyler uyduranlardan başkası değilsiniz!" diyeceklerdir.

59- İşte bilmeyenlerin kalplerini Allah böyle mühürler.

60- Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın imanı sağlam olmayanlar seni gevşekliğe sevk etmesinler!

85- ANKEBUT SURESİ

Mekke'de nazil olmuştur. 69 ayettir. İlk 11 ayeti Medine'de inmiştir. Ankebut, örümcek anlamına gelmekte olup 41. ayette geçmektedir. Bu ayetlerde tevhit inancına vurgu yapılmakta, Allah'tan başkasına tapanların amellerinin heba olup boşa gideceği vurgulanmaktadır. Surenin genelinde Mekke'de sıkıntılı günler yaşayan müminlerin sabretmeleri tavsiye edilmekte, ileride karşılarına hayırlı yollar çıkacağı müjdelemektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İnsanlar, sadece "İman ettik" deyince, bırakılıp imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar?

Ayetlerde sadece "İman ettik" demenin yeterli olmadığı, imanlarının doğruluk derecesinin sınanacağı, Allah'ın daha önceki milletleri de denediği vurgulanır.

3- Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah doğru söyleyenleri ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.

4- Yoksa kötülükleri yapanlar bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

5- Her kim Allah'a ermeyi arzu ederse, Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir. O, her şeyi işitir, bilir.

6- Cihad eden ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnidir.

7- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, biz elbette onların kötülüklerini örteriz ve onlara, yapmış oldukları amellerin daha güzelini veririz.

8- Biz insana, ana babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

9- İman edip salih amel işleyenleri ise, elbette sâlihler arasına sokarız.

10- İnsanlardan kimi vardır ki, "Allah'a iman ettik" der, fakat Allah uğrunda bir eziyete uğratıldığı zaman, insanların eziyetini Allah'ın azabı gibi tutar. Oysa

Rabbinden bir yardım gelecek olsa, "Doğrusu biz de sizinle beraberdik." diyeceklerinde şüphe yoktur. Allah, herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?

Ayete göre bazı kimseler "inandık" dedikleri halde, toplumdan bir baskı görünce, bu baskıyı Allah'ın bir azabı gibi sayarlar. Allah'tan Müslümanlara bir yardım, bir zafer geldiğini gördüklerinde ise hemen: "Biz de sizinle birlikte idik" diyerek, bu yeni durumdan yararlanmaya çalışırlar. Allah'ın herkesin içinden geçen düşünceleri bildiği, bu yüzden kimin gerçek mümin, kimin iki yüzlü olduğunu sınamak için insanlara bu şekilde fırsat verdiği vurgulanmaktadır.

11- **Allah elbette iman etmiş olanları da bilir, münafıkları da bilir.**

12- **Bir de inkâr edenler, o iman etmiş olanlara: "Siz bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı da yükleniriz!" dediler. Oysa onlar, onların günahlarından hiçbir şey yüklenecek değillerdir. Onlar kesinlikle yalancıdırlar!**

Müslümanlara baskı ve işkence yapan müşriklerin başkasının günah yükünü taşıyamayacakları, Kıyamet gününde hem kendi günahlarını hem de saptırdıkları kimselerin veballerini yüklenecekleri bildirilir.

13- **Gerçek şu ki onlar kendi yüklerini, kendi yükleriyle birlikte nice yükleri de taşıyacaklar ve uydurup durdukları şeylerden Kıyamet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.**

14- **Andolsun ki Nuh'u kavmine elçi olarak gönderdik de, o dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Derken onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayıverdi!**

Nuh (as) kavmini irşat için gönderilmiş, 950 yıl yaşamış, fakat kavmi inkâr etmekte ısrar edince, tufan ile helâk olmuşlardı.

15- **Sonunda biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.**

Rivayete göre Nuh (as) kırk yaşında peygamber olmuş, 950 yıl kavmini tevhîd dinine çağırmış ve tufandan sonra da altmış yıl yaşamıştır. Geminin ibret oluşu, maddi sebeplerle Allah'ın vereceği doğal âfetlerden korunmaya çalışmanın gereğini de kapsar. Cenab-ı Hak dilediklerini en ölümcül kaza ve belâlardan da koruyabilir.

16- **İbrahim'i de elçi olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle dedi: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır."**

17- **"Siz Allah'ı bırakıp da bir takım putlara tapıyorsunuz ve yalan şeyler uyduruyorsunuz. Biliniz ki, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, size rızık veremezler. Öyleyse rızkı Allah katında arayın, O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz!"**

18- **"Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok ümmetler de yalan saymışlardı. Peygamber'in görevi ise apaçık tebliğ etmekten ibarettir."**

Ayette peygamberin görevinin tebliğden ibaret olduğu vurgulanır. Bu ayetin muhatabı, Mekkelilerdir. 18-24 arası ayetler, kıssanın ve İbrahim'in (as) sözünün devamıdır. Hz. Muhammed'in şanı hakkında olması da muhtemeldir (bk. Çantay, Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, Ankebut, 18. ayet, dipnot).

19- **Onlar Allah'ın yarattıklarını, ilk baştan nasıl yarattığını, sonra bunu**

tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır.

20- De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah yaratışı ilkin nasıl yapmış bakın! İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır! Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter."

21- O, dilediğine azabeder, dilediğine de merhamet eder. Hepiniz O'na çevrileceksiniz.

22- Siz ne yeryüzünde ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakabilirsiniz. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

İnsanlar Allah'ı güçsüz bırakamaz, O'nun gücüne engel olamaz. İnsan, ölümden veya Cenab-ı Hakk'ın vereceği bir âfetten kurtulmak için yerin derinliklerine veya göğün içlerine saklansa da, ölüm onu yine bulur.

23- Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler, işte onlar, benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır.

24- Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise, "Onu öldürün veya yakın!" demek oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Kuşkusuz bunda iman eden bir kavim için ibretler vardır!

Kavmi İbrahim'in kanıtları karşısında verecek cevap bulamayınca, onu öldürmeye veya ateşte yakmaya karar veriyorlar. Allah, İbrahim'i ateşten kurtarıyor. Bu kurtarma, müminlere bir umut ve müjdedir. En güç şartlar altında ve hiçbir kurtulma umudu kalmayan zamanda bile, Allah'ın yardımı gelince kurtuluş gerçekleşir (bk. Enbiyâ, 68, 69).

25- (İbrahim onlara) dedi ki: "Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has sevgi uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra Kıyamet günü ise, birbirinizi tanımayacak, hatta birbirinizi lanetleyeceksiniz. Varacağınız yer cehennemdir. (Orada) hiçbir yardımcınız da yoktur."

26- Bunun üzerine Lut ona iman etti. (İbrahim) dedi ki: "Ben Rabbime hicret edeceğim. Şüphe yok ki O mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir."

Hz. İbrahim'e yeğeni olan Lut iman eder. Lut, Hz. İbrahim'in kız kardeşinin oğlu olup, daha sonra, peygamber olmuştur. Hz. İbrahim, Urfa yöresinde ateşe atılma olayları vuku bulduktan sonra, amcasının kızı ve eşi olan Sâre ve yeğeni Lut ile birlikte, Harran üzerinden Şam'a hicret edip, Filistin'e yerleşti, Lut da Sodom'a (Lut Gölü çevresi) gitti.

27- Biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitabı onun soyundan gelenler arasında sürdürdük. Ona dünyada mükâfatını verdik. Şüphesiz o, ahirette de sâlihler arasındadır.

28- Lut'u da peygamber olarak gönderdik. O kavmine şöyle dedi: "Gerçekten siz, kendinizden önce, âlemlerde hiç kimsenin yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz!"

29- "Gerçekten siz, (bundan sonra da) şehvetle erkeklere gidecek, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı yalnızca: "Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah'ın azabını getir bize!" demek oldu.

30- Lut dedi: "Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et!"

Lut'un (as) duası üzerine Allah, genç delikanlılar suretinde melekler göndermiş, sapıklar onları da tacize kalkışınca, sonunda helak olmuşlardı.

31- Elçilerimiz, İbrahim'e (oğlu olacağına ait) müjdeyi getirince şöyle dediler:

"Biz bu kent halkını (Sodom ülkesini) helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zâlim kimselerdir!"

Melekler Hz. İbrahim'e bir oğlan çocuğunun doğacağı müjdesini vermek üzere geldiklerinde, hayasızca işler yaparak zulme saptıkları için Sodom halkını helâk edeceklerini söylemişlerdi. İbrahim (as), bir peygamber olan yeğeni Lut'un da Sodom halkı arasında bulunduğunu hatırlatınca, melekler bunu bildiklerini, Lut'u ve ailesini kurtaracaklarını, ancak Lut'un karısının da helâk olacağını bildirmişlerdi.

32- **(İbrahim) dedi: "Ama orada Lut var!" Onlar: "Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve karısı dışında ailesini elbette kurtaracağız. Çünkü karısı geride kalacaklar arasındadır" dediler.**

33- **Elçilerimiz Lut'a gelince, Lut onlar hakkında kaygılandı ve sıkıntıya düştü. Ona: "Korkma, üzülme, dediler, biz seni ve aileni kurtaracağız, yalnız karın müstesna; o, geride kalanlardan oldu."**

Melekler insan suretinde geldikleri için, başlangıçta Lut (as) onların melek olduğunu anlamamış ve sapıkların onlara sarkıntılık etmesinden korkmuştu. Bunun üzerine melekler durumu açıklamıştır.

34- **"Biz, yoldan çıkmaları yüzünden şu kent halkının üzerine gökten kötü bir azap indireceğiz."**

35- **Andolsun ki biz, aklını kullanan bir kavim için, orada apaçık bir delil bırakmışızdır.**

36- **Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe ümit bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!"**

37- **Fakat onu yalanladılar. Derken, kendilerini o şiddetli sarsıntı yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöke kaldılar!**

Ayette "şiddetli sarsıntı" diye tercüme ettiğimiz "racfe" kelimesi bu olayda deprem ve Cebrail'in (as) sayhası olarak tefsir edilmiştir.

38- **Biz, Ad ve Semud kavimlerini de (helâk ettik) ki size bunlar oturdukları yerlerden belli olmaktadır! Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel göstermişti de kendilerini yoldan çevirmişti. Oysa onlar bakıp gerçeği görebilecek durumda idiler!**

Ad ve Semud'lardan kalan yıkıntılar, o zamanki Arap kervanlarının sık sık uğradıkları yerlerdi.

39- **Karun, Firavun ve Hâmân'ı da (helâk ettik). Andolsun ki Musa onlara apaçık delillerle gelmişti de onlar o yerde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi!**

Hz. Musa döneminde tanrılık iddiasında bulunacak kadar azmış olan Firavun ile halktan zayıf düşürülenleri ezmeğe çalışmış olan zorbalardan Karun, Firavun ve Hâmân'ın Musa'ya inanmadıkları ve Allah ile bir yarışın içine girdikleri belirtilir. Böyle bir yarışta elbette öne geçmeleri mümkün olmayacaktı. Nitekim her biri helâk edilmiştir.

40- **Nitekim onlardan herbirini günahıyla yakaladık. Onlardan kiminin başına taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, ama onlar kendilerine yazık ediyorlardı.**

İnkârcıların sonunu getiren yıkımlar, hep aynı nitelikte değildir. Nitekim, taş yağdıran rüzgâr, Lut toplumunu, yani

Sodom'u (bk. Kamer, 34); korkunç çığlık, Medyen ve Semudluları (bk. Hud, 67); yerin dibine geçirme, Karun'u (bk. Kasas, 81); suda boğma, Nuh kavmini (bk. Müminûn, 27, Neml, 37) ve Firavun'u (bk. Bakara, 50) yok etmiştir.

41- **Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, örümceğin durumu gibidir. Örümcek bir ev edinir, fakat evlerin en çürüğü şüphe yok ki örümcek yuvasıdır. Keşke bilselerdi!**

Allah'tan başkasını koruyucu edinen kimse, çok zayıf bir dayanağa tutunmuş olur. Bu da örümcek yuvası gibi, küçük bir darbe ile dağılıp gider. Sure, adını bu ayetteki "örümcek"ten (ankebut) almıştır.

42- **Allah, onların kendisini bırakıp da hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz ki bilir. O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

43- **İşte biz bu meselleri insanlar için getiriyoruz. Ama bunları ancak, bilenler düşünüp anlayabilirler.**

44- **Allah gökleri ve yeri gerçekle yarattı. Elbette bunda müminler için bir ibret vardır!**

45- **Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı kıl. Çünkü namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak, elbette en büyük ibadettir. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.**

İhlasla kılınacak beş vakit namazın insanı her türlü edepsizlikten, haram ve çirkin işlerden uzak tutacağına işaret edilmektedir. "Allah'ın zikri", Allah'ı anmak yani namaz en büyük iştir, demektir. Veya "Allah'ın (sizi) zikri, Allah'ın sizi anması sizin O'nu anmasından daha büyüktür (krş. Bakara, 152; Ra'd, 27, 28).

Ebu Hureyre'nin naklettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kitap ehli, İbranice Tevrat okur, Müslümanlara bunu Arapça açıklarlardı. Hz. Peygamber: Kitap ehlini ne doğrulayınız ne de yalanlayınız. Ama biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık, ilâhınız ve ilâhımız birdir. Biz ona teslim olduk, deyiniz" (Buhârî, İ'tisâm, 25; Ayrıca bk. Ankebut, 46).

Buna göre, müminin elinde mihenk taşı, Kur'an ve sahih sünnet olmak üzere, Kitab-ı Mukaddes ve ekleri incelenince, vahiy ve sünnetle örtüşen yerler ortaya çıkar, çelişen yerlerin neshedildiği veya insan eliyle eklendiği sonucuna ulaşılır. Nitekim gerek eski dönemlerde, gerek günümüzde, bu konuda birçok araştırma yapılmış ve bu, örtüşen ve çelişen noktalar ortaya konulmuştur. Ehl-i kitapla yapılacak görüşmelerde, böyle bir metod bir mümin için belirleyici olur.

Şuurlu kılınacak namaz kişiyi günlük yaşamında her türlü çirkin ve uygunsuz işlerden uzaklaştırır. Ayetteki "fahşâ" sözü, Arapça aynı kökten olan fuhuş sözüyle eş anlamlı olup; genellikle çirkin söz ve fiiller için kullanılır. Başta zina olmak üzere edep, iffet, haya gibi erdemlerle çelişen söz ve davranışlar bu kapsamdadır. "Münker" sözü ise, ma'rûf kavramının zıddı olup; genellikle "aklın ve sağ duyunun çirkin bulduğu, ahlâk ve fazilet sahibi bir toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar" anlamına gelir. Bir terim olarak haram ve mekruh olan söz ve fiilleri kapsar.

Hadis: "Kim bir namaz kılar da, o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazla Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir şey artırmış olmaz" (Taberânî, İbn Abbas'tan. Hadis zayıftır. Feyzü'l-Kadîr, VI, 221; bk. Süyûtî,

ed-Dürrü'l'Mensûr, VI, 465). Namazı gerçek yönü ile kılmayanlara uyarı niteliğinde Kur'an'da şöyle buyurulur: "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını yanlış olarak kılıyorlar" (Mâûn, 4-5). "Gerçekten, namazlarında huşû içinde olan müminler kurtuluşa ermişlerdir" (Müminûn, 1-2). "Beni anmak için namaz kıl." (Tâhâ, 14). "Öyle ise beni anın ki, ben de sizi anayım" (Bakara, 152).

46- **Kitap ehliyle en güzel olan davranıştan başkasıyla mücadele etmeyin. Ancak onlardan zulme sapanlar bunun dışındadır. Onlara şöyle deyin: "Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur."**

Ehl-i kitaptan insaf ehli olanlarla en güzel bir şekilde bilimsel tartışma yapılması, bu görüşmede özellikle müminlerin Kur'an inancına ek olarak onların kitabına da inandıklarını ve onlarla ilâhlarının bir olduğu gerçeğini ifade etmeleri vurgulanır.

İslam yoluna çağrıda izlenecek metod, şu ayetle belirlenmiştir: "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde tartış." (Nahl, 125). Buna göre, çağrı yapılacak insanlar üç grupta toplanabilir: a) Hikmetle çağrı. Araştırıcı bilginler bu yolla çağrılır. b) Güzel öğüt. Halkın büyük çoğunluğunun çağrı yoludur. c) Tartışma/mücâdele yolu. Bu da inatçı ve düşman kesim için başvurulabilecek çağrı metodudur. Ancak bu da, en güzel biçimde yapılmalı, dine ısındırıcı olmalı, nefret ettirmemeli, zulüm ve haksızlık yapılmamalıdır.

Yukarıdaki ayette kitap ehliyle diyalogun şekil ve yöntemi belirlenmiştir. Buna göre; a) Kendileriyle görüşme ve tartışmanın en güzel bir metodla yapılması, b) Görüşmenin, Müslümanlara zulüm yapanlarla olmaması, c) Onlara, İslam inancının İncil, Tevrat ve Zebur ile bunların verildiği peygamberlere inancı da kapsadığının söylenmesi, d) Bizim de onların da ilahının aynı olup, bunun da Yüce Allah olduğunun vurgulanması, e) İslam toplumunun, bu Yüce Allah'a teslim olmuş bir toplum olduğunun belirtilmesi. İşte bu ölçüler içinde yapılacak bir diyalog ve görüşmelerden yararlı sonuçlar beklenebilir.

47- **İşte böylece sana (önceki kitapları tasdik eden) bu Kitab'ı indirdik. Bu yüzden kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ederler. Şunlardan (Araplardan) da ona iman eden nice kimseler var. Bizim ayetlerimizi ancak kâfirler bile bile inkâr eder!**

Kur'an'a, kitap denilmesi, ileride vahiy tamamlanınca, tek kitap halinde toplanacağına işaret eder. Üstelik, Yüce Allah katında, daha Mekke'de ilk vahiy gelirken, 23 yıllık süreç sonunda alacağı şekil de bilinmektedir.

48- **Sen bundan önce, ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşkuya düşerlerdi.**

Bu ayet, Hz. Muhammed'in, peygamberlikten önce kitap okuyup yazmadığı konusunda açık bir delildir. Bu yüzden ona "ümmî" denilmiştir. Buna göre Hz. Muhammed'in dini nitelikli konularda bütün bilgi kaynağı "vahiy" den ibarettir. Eğer daha önceden okuyup-yazan ve araştıran bir kişi olsaydı, müşriklerin Kur'an'ı kendisinin yazıp, Allah'a dayandırdığı iddialarına cevap vermek güç olabilirdi.

49- **Hayır, o (Kur'an), kendilerine ilim verilenlerin göğüslerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir. Bu yüzden bizim**

ayetlerimizi ancak zâlimler bile bile inkâr eder!

Ayette Kur'an'ın, Müslümanlar tarafından ezberlenip, belleklerde saklanacağına ve bu yüzden bir tahrîf endişesinin bulunmadığına işaret edilir. Bu ayet, "hâfız" olup, Kur'an'ı belleği ile birlikte, göğüslerinde saklayan, onun mânevî ağırlığını ve anlam yükünü hissederek yaşayanlar için önemlidir.

50- **Onlar: "Ona Rabbinden mucizeler indirilmeli değil miydi?" dediler. De ki: "Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."**

51- **Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Kuşkusuz bunda, iman eden bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt vardır.**

Bu ayetin, kimi sahabelerin önceki kutsal kitaplardan derlenen kimi kıssaları Hz. Muhammed'in yanında okumaları üzerine indiği de nakledilmiştir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Bir kavmin kendi peygamberine geleni bırakıp da, başkasının başkalarına getirdiğine rağbet etmesi sapıklık olarak yeterlidir." (Dârimî, Mukaddime, 42; Alûsî, Tefsir, XI, 7. Ayrıca bk. Elmalılı, Ankebut, 51. ayet tefsiri).

52- **De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Batıla inanıp da Allah'ı inkâr edenler, işte ziyana uğrayacaklar onlardır."**

53- **Bir de senden acele azap istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı, elbette o azap onlara gelirdi. Fakat yine de, hiç farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir.**

Hz. Peygamber'e inanmayan müşrikler, "İşte biz sana inanmıyoruz. Senin sözlerine karşı çıkanların azaba çarptırılacağını söyleyip duruyorsun, öyleyse bu azap bize niçin hemen gelmiyor?" diyorlardı. Ayetin son kısmında, böyle bir azap için belli süre konmamış olsaydı, hemen geleceği, ancak süre gelince azabın onları hemen yakalayacağı belirtilir (bk. Enfâl, 32; Sâd, 16).

54- **(Evet) senden acele azap istiyorlar. Halbuki cehennem kâfirleri kuşatıp duruyor.**

55- **O gün azap onları üstlerinden ve ayaklarının altından saracak ve (Allah onlara), "Yaptıklarınızın cezasını tadın!" diyecektir.**

56- **Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim arzım geniştir. O halde yalnız bana kulluk edin!**

Ayette müminlerin bir beldeden hicret şartları belirtilir. Şöyle ki; eğer bir beldede Allah'a ibadet etmek ve İslam'ı yaşamak imkânsız hale gelmişse, daha güvenli olan başka beldeye göç etmek gerekir. Buna göre bir beldede mal, can, ırz güvencesi kalmaz, inanç ve ibadet özgürlüğü bulunmaz, insanlar dinini yaşamakta büyük sıkıntı ve baskılarla karşılaşır, dış görünüş ve tecrübelere göre bunu ortadan kaldırma gücünü de bulamazlarsa, daha güvenli bölge veya ülkeye göç etmeleri gerekir. Bu gerçekleşinceye kadar da "takıyye" yoluna başvurmaları caiz olur (bk. Âl-i İmran, 28).

57- **Her canlı, ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp bize getirileceksiniz.**

58- **İman edip salih ameller işlemiş olanları, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedi kalacakları cennetteki**

köşklere yerleştiririz. (İyi işler) yapanların mükâfatı ne güzeldir!

59- **Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rablerine güvenip dayanmışlardır!**

60- **Nice canlılar var ki rızkını yanında taşıyamaz. Allah onlara da rızkını veriyor, size de. O, her şeyi işitir, bilir.**

61- **Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altında tutan kimdir?" desen, elbette "Allah" derler. O halde nasıl oluyor da çevriliyorlar?**

62- **Allah kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.**

63- **Andolsun ki onlara: "Gökten suyu indirip, onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, elbette "Allah" derler. "(Öyleyse) hamd, Allah'ındır!" de. Fakat onların çoğu aklını kullanmazlar.**

64- **Bu dünya hayatı, sadece bir eğlence ve bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince; işte gerçek hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı!**

Dünya hayatı göz açıp kapama gibi olup, ahiret hayatı sonsuzdur. Bu yüzden akıllı kişi hem dünyası, hem de ahireti için çalışandır.

65- **Onlar gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak Allah'a yalvarırlar. Fakat kendilerini karaya çıkarınca, bir de bakarsın ki Allah'a ortak koşmaktadırlar.**

Allah'a ortak koşanlar gemiye bindikleri zaman, özellikle fırtınaya yakalandıklarında sahile ulaştırması için Allah'a yalvarırlar. Fakat sahile çıkınca da hemen Allah'ı unutup, O'na ortak koşmaya başlarlar.

66- **Kendilerine verdiğimiz nimetlere karşı nankörlük etsinler ve bir süre daha hayattan zevk alsınlar bakalım! Ama yakında bilecekler!**

67- **Çevrelerinde insanlar kaçırılıp götürülürken, bizim (kendi kentleri olan Mekke'yi) güvenli kutsal bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük mü ediyorlar?**

Ayette geçen "kaçırılıp götürülme" öldürülme, esir edilme ve soyulup yağmalanma olarak tefsir edilmiştir.

68- **Allah'a karşı yalan uyduran yahut kendisine gerçek gelmişken, onu yalan sayandan daha zalim kim olabilir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?**

69- **Ama biz, uğrumuzda mücahede edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.**

86- MUTAFFİFİN SURESİ

36 ayettir. Bu surenin Mekke'de nazil olan son sure olduğu rivayet edilmiştir. Bu surede eksik ölçüp tartarak dürüst davranmayanların kötü akıbetleri resmedilmekte, müminlerinse mükafatlara nail olacağı belirtilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Eksik ölçüp tartanların vay haline!**

2- **Onlar insanlardan bir şey aldıkları zaman tam ölçerler.**

3- **Fakat başkalarına ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksiktirler.**

1-6. ayetlerde alışverişlerde uyulması gereken kurallara dikkat çekilmiştir.

Alışverişler, genel olarak satılan şeyi "ölçme, tartma ya da sayma" yoluyla

yapılır. En çok hile bu konuda yapılabildiği için, birçok ayetlerde bu noktaya dikkat çekilmiştir (krş. Hud, 84, 85; Yusuf, 58, 88; Şuarâ, 181). Medine'ye hicret sırasında yolda indiği nakledilen Mutaffifîn suresinin ilk ayetlerinde, "ölçü ve tartıda hile yapanların" kınanması, Hz. Şuayb'ın kavmine olan öğütleri ile tam olarak örtüşür (bk. A'râf, 85; krş. En'âm, 152; Hud, 84, 85; İsrâ. 35; Yusuf, 59, 88; Şuara, 181). İslam'da ticaretle ilgili, ayet ve hadislerde yer alan ortak nitelik, ticarî ve iktisadî hayatta aldanma, aldatma ve bu yolla oluşacak haksız kazancı önlemek ve karşılıklı risk ilkesini hâkim kılmak olarak özetlenebilir.

Kur'an'da, Musevîlere de faizin yasaklandığı, ancak buna uymadıkları bildirilir (Nisa, 160, 161). Hıristiyanlıkta, kilise 13. M. yüzyılın ortalarına kadar faizli krediler aleyhine tavır almıştır. Bu olumsuz yaklaşım ve "paranın para doğurmayacağı" ilkesi, Aristo'ya (MÖ. 384-322) kadar dayanır. Ancak, Hıristiyanlıkta faizin meşru ilân edilmesi, Katoliklerin büyük simalarından Saint Thomas d'Aquin'in (1225-1274); "Ticaret ve kredi rizikosunu göze almış ve parasını tehlikeye atmış kimseler lehine kâr ve kazanç hakkı tanımanın gerektiğini" söylemesiyle gerçekleşmiştir (Feridun Ergin, İktisat, 38, 39).

Ancak, Saint Thomas'ın sözlerinde yer alan, "sermaye riski kâr ve kazanç" kavramları, sermayeyi kâr-zarar ortaklığı çerçevesinde işletmeyi içerir. Böyle bir işlem ise, İslam'da, sermayenin ya "sermaye ortaklığı" ya da "emek sermaye ortaklığı" (mudaraba) sözleşmesiyle işletilmesi anlamına gelir ki artık elde edilecek kazancın adı faiz değil, kâr (rıbh) olur.

İslam'da ilk fâiz yasağı 3. Hicret yılında "katlanmış faizin yasaklanması" ile başlatılmıştır (Âl-i İmran, 130). Bundan sonra Hayber'in fethi yılında (H. 7, M. 629) inen Bakara suresi 275-279 arası ayetlerle uygulama genelleştirilmiştir. Hz. Peygamber'in hadisleri faizin kapsamını genişletmiş ve uygulama şartlarını belirlemiştir. Bu ayetlerin sonu şöyle biter: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun! Eğer gerçekten inanıyorsanız, faiz alacaklarını bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah'a ve elçisine karşı, savaş açmış olduğunuzu bilin! Eğer tevbe edip, vazgeçerseniz anaparalarınız sizindir. Böylece, ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz. Eğer borçlu darlık içindeyse, eli genişleyinceye kadar ona süre vermek vardır. Eğer bilirseniz, bunu sadakaya saymanız, sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 278-280).

Hz. Peygamber'in (sav) ticarî ve iktisadî hayatla ilgili birçok söz, fiil veya takrirleri vardır. Aşağıda bunlara birkaç örnek vererek geçeceğiz: "Sözü ve muamelesi doğru tüccar, Kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır." (İbn Mâce, Ticârât, 1). "Bir kimse, gıda maddelerini toplayıp günün rayiç fiyatı ile satsa, sanki onu yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi ecir alır." (İbn Mâce, Ruhûn, 16). "Ey tüccar topluluğu! Hiç kuşkusuz, alış-verişe boş söz ve yalan yere yemin çokça karışır. Bu yüzden, bu eksikliği sadakalarınızla telafi ediniz." (Ebu Dâvud, Buyû', 1.) "Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebiler, sıddîklar ve şehitlerle beraberdir." (Tirmizî, Buyû', 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Buyû', 8).

4-5- Onlar büyük bir gün için tekrar diriltileceklerini bilmiyorlar mı?

6- Öyle bir gün ki, insanlar o gün âlemlerin Rabbinin huzurunda divan duracaklar.

7- Hayır hayır! Doğrusu kötülerin yazısı Siccîn'dedir.

8- Siccîn'in ne olduğunu sen bilir misin?

9- O, yazılmış bir kitaptır.

10- O gün yalanlayanların vay haline!

11- Onlar ceza gününü yalan saymaktadırlar.

12- Onu ancak sınırı aşan ve günaha düşkün olanlar yalanlar.

13- Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları" der.

14- Hayır hayır! Aksine onların kazandığı günahlar kalplerinin üzerine pas olmuştur!

Hadis: "Kul, bir günah işlediği zaman, kalbinde siyah bir nokta oluşur. Günahı bırakır, bağışlanma diler, tevbe ederse kalbi temizlenir, parlar. Yine günaha dönerse, siyahlık arttırılır, öyle olur ki bütün kalbin üstünü kaplar. İşte Allah'ın, 'Kazandıkları, kalplerinin üstüne pas olmuştur' ayetinde andığı pas budur." (Müslim, İmân, 231; Tirmizî, Tefsîr, Sure, 83; İbn Mâce, Zühd, 29; Mâlik, Muvatta', Kelam, 18; A. İbn Hanbel, V, 386, 405).

15- Hayır hayır! Doğrusu onlar o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar.

16- Sonra onlar mutlaka cehenneme girecekler.

17- Sonra da onlara: "İşte bu yalanlayıp durduğunuz şeydir!" denilecek.

18- Hayır hayır! İyilerin yazısı hiç şüphesiz İlliyyin'dedir.

19- İlliyyin'in ne olduğunu sen bilir misin?

20- O, yazılmış bir kitaptır.

21- Allah'a yaklaştırılmış olanlar onu görürler.

22- Hiç kuşkusuz iyiler nimet içindedir.

23- Divanlar üzerinde etrafa bakarlar.

24- Onların yüzlerinde nimet ve mutluluğun sevincini görürsün!

25- Onlara mühürlü saf bir içecek sunulur.

26- İçildiğinde sonu misk gibi kokar. Artık imrenenler ona imrensin!

27- Hem karışımı Tesnim'dendir."

Muhammed suresi 15. ayette, korunanlara vaat edilen cennette; bozulmayan su, tadı değişmeyen süt, içenlere lezzet veren şarap ve süzme bal ırmaklarından söz edilir.

28- O öyle bir kaynaktır ki, ondan ancak Allah'a yakın olanlar içer.

29- Doğrusu o günah işleyenler (dünyada) iman edenlere gülerler.

30- Onların yanından geçtikleri zaman, birbirlerine kaş göz işareti yaparlar.

31- Evlerine döndükleri zaman zevklenerek dönerler.

32- Müminleri gördükleri zaman: "İşte bunlar sapkınlar!" derler.

33- Oysa onlar, müminler üzerine bekçi olarak gönderilmemişlerdi.

34- İşte bugün de müminler kâfirlere gülecek.

35- Divanlar üzerinde etrafa bakacaklar.

36- Nasıl, kâfirler yaptıklarının cezasını buldular mı?

87- BAKARA SURESİ

Medine'de nazil olan ilk sure olduğu belirtilmiştir (Alûsî, Rûhu'l-Ma'ânî, VI, 47). Kur'an'ın ayet sayısı en fazla olan, aynı zamanda en uzun sürede indirilen suresidir. 286 ayettir. 67. ayetten itibaren anlatılan Bakara (sığır) olayından dolayı sureye bu isim verilmiştir. Tefsir kitaplarında detaylıca anlatıldığı üzere, bu suredeki ayetlerin büyük çoğunluğunun özel iniş sebebi vardır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Elif, Lâm, Mîm.**

Kur'an'da 28 surenin başında bulunan "elif-lâm-mîm, hâ-mîm, tâ-sîn, yâ-sîn" gibi bağımsız harflere "hurûf-i mukattaa" denir. Bir kısım bilginlere göre bunların anlamını Allah'tan başkası bilemez. Diğer bazı bilginlere göre ise Allah, Kur'an ayetlerini açıkladığını birçok yerde bildirdiğine göre (bk. En'âm, 55, 97, 98, 126; A'râf, 32, 174) bunların bir anlamının olması gerekir.

2- **İşte o kitap, bunda hiç şüphe yok, sakınanlar için bir hidayettir.**

Arapça vikâye kökünden takvâ; korunmak, sakınmak, arınmak demektir. Muttakî ise korunan, takvâ sahibi olan kişiyi ifade eder.

3- **Onlar gayba iman edip namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar.**

3-5 arası ayetlerde takva sahiplerinin nitelikleri şöyle sıralanmıştır: a) Gayb'a iman.

Gayb: Beş duyunun algılama alanı dışında kalan ve insanın bilgi sınırını aşan şeylerdir (İsfahânî, Müfredât, III, 192). b) Namaz kılmak. c) Allah'ın verdiğinden bağış yapmak. İslam fıkhında infak, farz olan zekâtı kapsadığı gibi, diğer vacip veya mendub tasaddukları da kapsar. d) Kur'an'a ve daha önce indirilen kitaplara inanmak. e) Ahiret gününe inanmak. Bu nitelikleri taşıyanların Allah'tan gelen doğru yol üzerinde oldukları ve kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir. Takvâ sahiplerinin nitelikleri, Âl-i İmrân suresi 134-136 arası ayetlerle, Bakara suresi 177. ayette maddeler halinde belirtilmiştir.

4- **Onlar hem sana indirilene iman ederler, hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesin olarak inanırlar.**

5- **Bunlar, işte Rablerinden bir hidayet üzerindedirler, işte kurtuluşa erenler de bunlardır.**

6- **Şüphesiz, o küfre sapanları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.**

Ayette, "küfür" dilde İslam'dan önce, gizlemek, örtmek anlamında kullanılmış, Kur'an semantiğinde ise, İslam'ın getirdiği kesin inanç esaslarını reddetmek anlamını kazanmıştır. Zor karşısında kalmadan diliyle inkâr edene de "kâr" denilmiştir.

7- **Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerine de bir perde inmiştir. Onlar için büyük bir azaptır.**

Kalbin mühürlenmesi, küfür ehlinin kendi amelleri yüzündendir. Çeşitli ayetlerde, onların kibirleri yüzünden basiretlerinin bağlandığı (Yâsin, 8-9), kulaklarına ağırlık konduğu, müminlerle aralarına âdeta bir perde çekildiği bildirilir (Fussilet, 5; En'âm, 25; İsrâ, 46; Kehf, 57).

8- **İnsanlardan öyleleri vardır ki, inanmadıkları halde, "Allah'a ve son güne iman ettik." derler.**

8-15 arası ayetlerde münafıklar tanıtılır. Bazı insanların Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde inanmış görünerek, Allah'ı ve inananları aldatmaya çalıştıkları, oysa onların kendilerinden başka kimseyi aldatamayacakları, gönüllerinde hastalık bulunan bu kimselerin Kıyamet günü acı bir azaba uğrayacakları bildirilir.

9- **Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sırf kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar.**

10- **Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık bunlara can yakıcı bir azap vardır.**

11- **Onlara, "Yeryüzünde fesat çıkarmayın!" denildiğinde, "Biz ancak ıslah edicileriz." derler.**

12- **Dikkat edin! Onlar fesat çıkaranların ta kendileridir, fakat bunun farkında değillerdir.**

13- **Onlara, "İnsanların (Müslümanların) inandığı gibi inanın!" denilince, "Biz de o beyinsizlerin inandığı gibi mi inanacağız?" derler. Dikkat edin! Asıl beyinsizler onlardır, fakat bilmezler.**

14- **Bir de iman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla başbaşa kaldıkları zaman, "Biz, sizinle beraberiz, biz sadece (onlarla) alay ediyoruz." derler.**

15- **(Asıl) Allah onlarla alay etmekte ve kendilerine taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet vermektedir.**

16- **İşte bunlar, hidayet karşılığında sapkınlığı satın alan kimselerdir. Ancak ticaretleri kâr sağlamamış ve doğru yoluda bulamamışlardır.**

17- **Onların (münafıkların) durumu, ateş yakmak isteyenin durumu gibidir. O ateş yanıp da çevresini aydınlatınca, Allah hemen onların ışığını giderir ve kendilerini karanlıklar içinde bırakır; artık (hiçbir şeyi) görmezler.**

18- **(Onlar) sağırdırlar, kördürler, artık (gerçeğe) dönmezler.**

19- **Yahut (onların durumu), gökten boşanan bir yağmura benzer ki, onda karanlıklar, gök gürlemesi ve şimşek çakması vardır. Yıldırımlardan ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.**

20- **Şimşek gözlerini neredeyse kapıverecek. Önlerini aydınlatınca, onun ışığında yürürler, üzerlerine karanlık çökünce de dikilip kalırlar. Allah dileseydi, elbette onların işitmelerini de görmelerini de gideriverirdi. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.**

21- **Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki (bu sayede Allah'tan) sakınırsınız!**

Ayette, "nâs" (insanlar)ın tekili "insan" olup yerkürede yaşayan akıllı ve ergen bütün insan türü girer. Rab şöyle tanımlanır: Yerde yaşayan bu insanları ve öncekilerle bütün evreni yaratıp yönetendir ve yalnız O'na kulluk edilmelidir (bk. Kurtubî, age, I, 157; Elmalılı, age, I, 233).

22- **O (Rab) ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gökten su indirdi, onunla size ürünlerden bir rızık çıkardı. Öyleyse artık siz de bile bile, Allah'a eşler koşmayın.**

Çeşitli ayetlerde Allah'a şirk koşanların bağışlanmayacağı (Nisa, 48, 116), bunların derin bir sapıklığa düşmüş oldukları (Nisa, 116), kendilerine cennetin haram

kılındığı (Mâide, 72), şirk koşanın büyük günah işlemiş sayılacağı (Nisa, 48), şirkin büyük bir zulüm olduğu (Lokman, 13) ve Allah'ın mülkünde, hiçbir ortağının bulunmadığı (En'âm, 163; İsrâ, 111) belirtilir.

23- **Eğer kulumuz (Muhammed'e) parça parça indirdiğimiz (Kur'an'dan) şüphe içinde iseniz, haydi onun benzeri bir sure getirin. Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın. Eğer doğru söylüyorsanız (bunu yapın).**

24- **Bunu yapamazsanız -ki elbette hiçbir zaman yapamayacaksınız- o halde yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.**

23 ve 24. ayetler, Kur'an'ın Allah kelamı olduğundan kuşku duyanları, onun benzeri bir sure getirmeğe çağırır. Başka ayetlerde de bu çağrı yinelenir (bk. Yunus, 38; Hûd, 13; İsrâ, 88; Kasas, 49).

25- **İman edip salih ameller işleyenlere ise müjdele! Onlar için altından ırmaklar akan cennetler var. Orada hangi meyveden bir rızık verilse, "Bu, daha önce de bize rızık olarak verilmişti." derler. Bu rızıklar, onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.**

Ayette "sâlih amel", Allah'ın rızasını kazanmaya yarayan ve O'nun nezdinde değer ifade eden her iş ve davranıştır. Kur'an'da 90 kadar ayette; genellikle "İman eden ve salih amel işleyenler..." şeklinde imanla birlikte zikredilir.

26- **Hiç kuşkusuz Allah, bir sivrisineği hatta ondan daha üstününü bir örnek getirmekten çekinmez. İman edenler bilirler ki, o şüphesiz gerçektir, Rablerindendir. Ama inkâr edenler, "Allah böyle bir örnekle ne demek istedi?" derler. Allah onunla birçoklarını şaşırtır, yine onunla birçoklarını da yola getirir. Onunla O, ancak fasıkları şaşırtır.**

Bu ayette verilen örneklerle, insanların doğru yola ulaştırılmak istendiği vurgulanır. Kur'an ve hadiste insanlar inanç bakımından altı gruba ayrılır: Mümin, kâfir, münâfık, mürted, fâsık ve âsî. Son ikisi günahkâr mümini ifade eder.

27- **Onlar, Allah'a kesin olarak söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi (iman ve akrabalık bağlarını) keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar ziyana uğrayanlardır.**

28- **Siz Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, ölüler idiniz, sizi dirilttti. Sonra sizi yine O öldürecek, sonra yine diriltecek. Sonra da döndürülüp O'na götürüleceksiniz.**

Ayette, insanın yaratılmazdan önceki durumuna "ölü" denilmesi, kimilerinin iddia ettiği gibi "tenasüh" (reenkarnasyon-ölenin ruhunun yeni bir bedene geçmesi) ile bir ilgisi yoktur. Burada insan hayatının üç aşamasına yer verilmiştir. Yoktan yaratılma, ölüm ve Kıyamet günü yeniden dirilme (krş. Mümin, 11). Ehl-i Sünnet inancına göre, bu ayetteki ilk ölüm, doğmadan önceki ölü durum, ikinci ölüm, dünyadan ayrılırken olan ölümdür. İlk diriliş dünyadaki doğum, ikinci diriliş ise, öldükten sonraki diriliştir (bk. Bakara, 48).

29- **O ki, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. Allah her şeyi bilir.**

30- **Hani bir zamanlar Rabbin meleklere, "Ben, yeryüzünde bir**

halîfe yaratacağım." demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak ve kanlar dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz." dediler. (Allah da onlara), "Hiç kuşkusuz, ben sizin bilmediklerinizi bilirim." demişti.

Bu ayette, "halîfe" kelimesi, genel olarak Hz. Âdem'i ve Kıyamet'e kadar gelecek olan nesillerini ifade eder (bk. Hadîd, 7). Mastarı hilâfet olup; başkasına vekil olmak, az veya çok onun yerini tutarak onu temsil etmek, İslam toplumunu yönetecek devlet başkanı olmak demektir (İsfahânî, Müfredât, s. 156. Ayrıca bk. Sâd, 26; Nûr, 55; Nisa, 59).

31- **Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra o âlemleri meleklere gösterip, "Eğer doğru söylüyorsanız, bana şunları isimleriyle haber verin!" dedi.**

Burada Allah'a sunulan, isimler değil, onların temsil ettiği varlıklardır. Bununla iyi, kötü yanları ve yaratılış amacı gibi nitelikleriyle ve yapısıyla eşyayı tanıma kastedilir.

32- **(Melekler) dediler: "(Ey Rabbimiz!) Seni tenzih ederiz! Bizim, senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen bilensin, tam hikmet sahibi olansın."**

33- **Allah, "Ey Âdem! Onlara bunları isimleriyle haber ver!" dedi. Âdem eşyanın isimlerini onlara haber verince de, "Ben size; ben göklerin ve yerin gaybını bilirim, sizin açıkladığınızı da, içinizde gizlediğinizi de bilirim." dememiş miydim?" dedi.**

34- **Ve o zaman meleklere, "Âdem'e secde edin!" dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu.**

Ayetteki meleklerin secdesi "saygı selamlaması" olup, Âdem'e ibadet etmek anlamında değildir. Çünkü ibadet anlamındaki yere secde yalnız Allah için yapılır. Aksi halde O'na ortak koşma durumuna düşülür (krş. A'râf, 17). İblis'in öteki adı, şeytan olup, o sapıtan bir melek değil, bir cin idi (bk. Kehf, 50; Nahl, 36). İblis sözcüğü Arapça'ya, Grekçe "Diablos"tan geçmiş olmalıdır. İblis'in Fransızcası "Satan" şeytanın ise "Diable" sözcüğüdür. Eş-Şeytan "Le Diable" şekliyle belirlik kazanır (bk. Hamidullah, Kur'an çevirisi, Bakara, 2/36).

35- **Biz dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) birlikte cennette oturun; orada ikiniz de dilediğiniz yerden bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zâlimlerden olursunuz."**

36- **Sonra şeytan, orada onların ayaklarını kaydırdı ve böylece onları içinde bulundukları (nimetler)den uzaklaştırdı. Bunun üzerine, "Birbirinize düşman olarak inin; çünkü yeryüzünde belli bir süreye kadar, sizin için bir barınma ve bir yararlanma vardır." dedik.**

37- **Derken Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı, O'ndan günahının bağışlanmasını istedi, O da onun tevbesini kabul etti. Çünkü O, tevbeyi çok kabul eden, çok merhametli olandır.**

Hz. Âdem'in Allah'tan aldığı bu kelimeler için bk. A'râf, 23 ve "Sübhaneke" duası için, Kurtubî, age, I, 221, 222; Elmalılı, age, I, 278.

38- **Dedik ki: "İnin oradan hepiniz, benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim o yol göstericimin izince giderse, onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır."**

39- **İnkâr edip ayetlerimizi yalan**

sayanlara gelince; işte onlar cehennemliklerdir. Orada sürekli olarak kalacaklardır.

40- **Ey İsrail oğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım. O halde yalnız benden korkun!**

Ayete göre Allah Teâlâ, Âdem ve çocuklarından, kendisi tarafından gelecek vahiylere uymalarını istemiş ve bunu bir "söz alma" şeklinde yapmıştır.

41- **Yanınızdakini (Tevrat'ı) tasdik edici olarak indirdiğim (Kur'an)a iman edin, onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın, benim ayetlerimi az bir değer karşılığında değişmeyin ve ancak benden sakının!**

42- **Hakkı batıla karıştırıp da, bile bile hakkı gizlemeyin!**

Ayette, hakla batılın karıştırılmaması istenir. Çünkü İsrail oğulları kendi düşünce, yorum ve tercümelerini Tevrat'ın aslı ile karıştırıp seçilmez hale getiriyorlardı.

43- **Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin!**

Ayette, İsrail oğullarına da namazın ve zekâtın emredildiği bildirilir. Zekât için bk. Bakara, 3 ve 110; Tevbe 60.

44- **İnsanlara iyiliği emreder de, kendinizi unutur musunuz? Oysa kitab (Tevrat)ı okuyorsunuz! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**

"Kitap" kelimesi, çeşitli ayetlerde hem Kur'an, hem de Kitab-ı Mukaddes için kullanılır. Çünkü bunlar, adları ayrı olsa da, temelde vahye dayalı tek kaynağın görünen tecellileridir.

45- **Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz bu, (Allah'a) saygılı olanlardan başkasına ağır gelir!**

46- **Onlar ki, Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini bilirler.**

47- **Ey İsrail oğulları! Size verdiğim nimetimi ve bir zamanlar sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın!**

Hz. İbrahim'den (as) sonra gelen bütün peygamberlerin, Hz. İbrahim'in iki oğlu İsmail ve İshak (as) neslinden geldikleri bilinmektedir. Hz. Muhammed, Hz. İsmail'in (as) soyundan gelen tek ve son peygamberdir.

48- **Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemede bulunamaz; kimseden şefaat kabul edilmez, kimseden fidye de alınmaz ve onlara hiçbir yardım da yapılmaz.**

Bu ayete göre, ahirette kimi Peygamberlerin, şehitlerin, sâlihlerin ve Allah'ın dostu olan velî kulların Allah'ın izin vermesiyle başkasına şefaat etmesi mümkündür.

49- **Hani sizi Firavun ailesinden de kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü reva görüyor, oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı!**

50- **Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtarmış ve Firavun'un adamlarını suda boğmuştuk. Siz de bakıp duruyordunuz.**

51- **Hani bir zamanlar Musa ile kırk gece için sözleşmiştik; ama onun ardından siz kendinize zulmederek buzağıyı put edinmiştiniz.**

Hz. Musa Peygamber olunca, yanına kardeşi Hârun'u da alarak Mısır Firavun'unu gerçek dine davet etmişti. Çeşitli mucizeler göstermesine rağmen Firavun ve toplumu inanmayınca, ezilmiş bir topluluk olan İsrail oğullarının

Mısır'dan ayrılmalarına izin verilmesini istedi. Firavun, baskılarını daha da arttırınca, bir gece, Allah'ın buyruğu uyarınca İsrail oğulları ile birlikte, Sina dağına gitmek üzere Mısır'dan ayrıldı. Bir mucize eseri olarak açılan Kızıldeniz'den (Bahr-i Kulzüm) geçti. Kendilerini izlemekte olan Firavun ve ordusu ise suların birleşmesi üzerine denizde boğuldu.

52- **Sonra yine de sizi bağışladık. Şükretmeniz gerekirdi!**

53- **Hani bir zamanlar Musa'ya o Kitab'ı ve hak ile batılı ayıran hükümleri verdik! Doğru yola gitmeniz gerekirdi!**

Ayetteki, "furkan" sözcüğü; ayırıcı, doğruyu yanlıştan ayırma aracı demektir. Bu kelime kimi yerde, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı nitelemek için de kullanılır.

54- **Hani bir zamanlar Musa kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Şüphesiz siz buzağıyı tanrı edinmekle kendinize yazık ettiniz. Bu yüzden Rabbinize tevbe ile dönün de nefislerinizi öldürün (eğitin). Bu, yaratıcınız katında, sizin için daha hayırlıdır." Böylece O, tevbenizi kabul etmişti. Çünkü O, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır."**

55- **Hani bir zamanlar, "Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe senin sözünle kesinlikle inanmayız!" demiştiniz de sizi yıldırım çarpmıştı ve siz de bakakalmıştınız!**

Ayette, İsrail oğullarının Allah'ı görmek istemeleri üzerine felâkete uğradıkları bildirilir (Elmalılı, age, I, 301; krş. A'râf suresi 143).

56- **Sonra şükredesiniz diye sizi ölümünüzün ardından yeniden dirilttik.**

Ayetteki, ölümden maksat, gerçek ölüm değil, belki ölümün eşiğinden dönmektir. Nitekim Kur'an'da, uyku hali de ölüme benzetilmiştir (bk. En'âm, 60; Zümer, 43).

57- **Ve üstünüze o bulutu gölge yaptık, size kudret helvası ile bıldırcın kuşu indirdik, "Size rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yeyin!" (dedik). Onlar bize değil, asıl kendilerine zulmediyorlardı.**

58- **Hani bir zamanlar (İsrail oğullarına), "Şu kasabaya girin de onun nimetlerinden dilediğiniz şekilde bol bol yeyin ve kapıdan secde ederek girin ve 'hıtta' (bağışla) deyin ki kusurlarınızı bağışlayalım! Biz iyilik yapanlara nimetlerimizi daha da arttıracağız." dedik.**

Ayete göre, İsrail oğullarından Hz. Musa ile birlikte, Mısır'dan, kutsal topraklardaki Kudüs'e gitmeleri ve orada hâkim olan küfür ehli Amalikalılarla savaşmaları istenmişti. Onlar savaştan kaçınıp zaaf gösterince bir ceza olarak Tîh çölünde kırk yıl kaldılar. Bundan sonra Yûşa ibn Nûn (as) ile birlikte Tîh'ten çıkarak Kudüs'ü fethettiler.

59- **Ama o zulme devam edenler, sözü kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de, bozgunculuk yaptıkları için o zalimlerin üzerine gökten murdar bir azap indirdik.**

Ayete göre, İsrail oğulları Allah ve elçisinin emirlerine isyan ettikleri için, üzerlerine pis (ricz, eşanlamlısı rics) bir azap indirilmiştir (bk. Bakara, 59; A'râf, 161; Elmalılı, age, I, 304-306).

60- **Hani Musa, kavmi için çölde su aramıştı, biz de, "Asanla taşa vur!" demiştik. Bunun üzerine taştan oniki pınar fışkırmıştı. Her kısım insan kendi su alacağı yeri bilmiş oldu. (Onlara), "Allah'ın rızkından yeyin, için fakat yeryüzünde bozgunculuk yapmayın!" (demiştik).**

61- **Ve bir vakit Musa'ya, "Ey Musa!**

Biz artık tek çeşit yemeğe katlanamayız. Bizim için Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından versin!" demiştiniz. O da, "İyi olanı, daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse kasabaya (Mısır'a) geri dönün, orada aradıklarınız var." dedi. Onların üzerlerine zillet ve meskenet damgası vuruldu ve sonunda Allah'tan bir gazaba uğradılar. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. İsyana dalmışlardı ve aşırı gidiyorlardı.

Ayette geçen "mısran" ifadesini, özellikle oryantalistler "Mısır" olarak çevirirler. Buna göre, İsrail oğulları Mısır'da köle olarak yaşarken alıştıkları, sebze türü yiyeceklere özlem duymuş olmalıdırlar.

İsrail oğullarına zillet ve yoksulluk damgasının vurulmasının sebebi; Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve Şa'yâ, Zekeriyya ve Yahya (as) gibi Peygamberleri öldürmeleridir (Elmalılı, age, I, 310).

62- **Şüphe yok ki iman edenler, Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbîîler; bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eder ve sâlih bir amel işlerse, elbette bunların Rableri yanında ecirleri vardır, bunlara bir korku yoktur ve bunlar mahzun da olacak değillerdir.**

Ayet, İran asıllı bir sahabe olan Selman-ı Fârisî'nin, Hz. Peygamber'e (sav), Musul kilisesinde birlikte bulunduğu "namaz kılan, oruç tutan ve Hz. Muhammed'in geleceğine şahitlik eden" Hristiyan arkadaşlarının ahiretteki durumunu sorması ve Allah elçisinin, onların ateşte olduklarını bildirmesi üzerine inmiştir.

Bu ayette sayılan dört inanç grubunun, "Allah'a ve ahiret gününe inanmak ve güzel ameller işlemek" şartıyla cennete girebilecekleri belirtilir. Elmalılı, hidayetin (yol göstermenin), bu dönemde Hz. Muhammed ve yolun da İslam'dan ibaret olduğunu söylemiştir (Elmalılı, Tefsir, I, 310, 311).

Çağdaş bazı müfessirler, üç inanç grubunun cennete girebilmesi için, İslam ümmetine tâbi olma gibi bir şartın ayet metninde yer almadığını, ayetteki şartları taşıyanların da cennete girebileceklerini söylemişlerdir (S. Ateş, Çağdaş Tefsir, I, 174; Reşid Rıza, I, 334-336).

İmam Gazâlî kitap ehlini üç sınıfa ayırmıştır: a) Hz. Muhammed'in Peygamberliğini hiç işitmemiş olanlar. Bunlar fetret ehli olup, kurtuluşa ermiştir. b) Kendilerine Hz. Muhammed'in adı ulaşmış, ancak nitelikleri ulaşmamış, ya da "yalancı, hilekâr veya büyük bir düşünür" gibi, aksi yönde yanlış tanıtım yapılmış kimseler. Bunlar da özürlü sayılarak ilk gruba dahil edilebilir. c) Kendilerine bizzat davet ulaştığı halde, bunun delillerini ihmal, inat veya böbürlenme yüzünden araştırmamış olanlar. Bunlar sorumlu olurlar [Gazâlî, Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslam ve'z-Zendeka, (Mecmuatü Resâil içinde) s. 144-145; Merâğî, Tefsîr, I, 134, 62. ayet tefsiri].

Diğer yandan Allah'a ortak koşan ve küfre düşen ehl-i kitabın, cehenneme gireceğini belirten pek çok ayet vardır (bk. Mâide, 17, 72, 73; Nisa, 116, 155-158, 171; Tevbe, 30, 31; Beyyine, 6, 7; Âl-i İmrân, 84-86). Hadiste şöyle buyurulur: "Muhammed'i kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun ki; bu ümmetten ister Yahudi, ister Hristiyan olsun, beni işitip de, kendisiyle gönderildiğim şeylere iman etmeden

ölen kimse, ateş ashabından olur." (Müslim, İmân, 240). Bu konuda en doğrusunu Allah bilir!

İslam dini, Hz. Âdem'den (as) bu yana gelen bütün Peygamberlere ve gönderilen ilâhî mesaja (vahiy) inanmayı "iman esasları" arasına almıştır. Buna göre Hz. Nuh, İbrahim, Musa ve İsa (as) ve diğerleri İslam inancına göre birer peygamberdir ve onlara Yüce Allah'ın bildirdiği vahiy mesajı orijinal şekli bakımından doğrudur. Diğer yandan, her peygamber, kendisinden sonra gelecek peygamberi haber verdiği gibi, Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in (sav) son peygamber olduğu açıklanmıştır (bk. Ahzâb, 40).

Nitekim, Kur'an'da Hz. İsa'nın Ahmed (Muhammed) adında bir peygamberin geleceğini haber verdiği bildirilir (Saf, 5-6). Günümüz İncil metinlerinde de, Hz. İsa'nın kendinden sonra Parakletus (Tesellici, önder, imam) bir Peygamberin geleceğini haber vermiştir (bk. Yuhanna, 14/16, 16/13; İşaya, 8/22; Matta, 15/16, 8/17; M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Saf, 61/6).

Bu kanıtlara göre İslam, önceki Peygamberlerin mesajlarını da onaylayan, birleştiren, evrensel özelliklere sahip son dindir.

63- **Bir zamanlar sizden kesin söz almış ve Tûr dağını üstünüze kaldırıp demiştik ki: "Verdiğimiz Kitaba kuvvetle sarılın ve içindekilerden gafil olmayın, umulur ki korunursunuz!"**

64- **Sonra bunun ardından yine yüz çevirdiniz. Eğer üzerinizde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurdunuz.**

65- **İçinizden, cumartesi günü yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Biz onlara, "Aşağılık maymunlar (gibi) olun!" dedik!**

66- **Biz bu cezayı, önündekilere ve arkasındakilere bir ibret dersi ve korunacaklara bir öğüt vesilesi yaptık!**

67- **Bir vakit de Musa kavmine şöyle demişti: "Allah size, bir sığır (bakara) boğazlamanızı emrediyor." Onlar, "Sen, bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. O da, "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti.**

68- **(Onlar, Musa'ya), "O halde, bizim için Rabbine dua et de, onun ne olduğunu bize açıklasın!" dediler. Musa, Allah diyor ki: "O, ne yaşlı ne genç, ama ikisinin arasında bir sığır. Haydi, emrolunduğunuz işi yapın!"**

Bu ayette kurbanlık sığırın ne genç ne yaşlı bir hayvan olduğu açıklanıyor. krş. Ahd-i Atik, Sayılar, 29.

69- **Onlar yine Musa'ya, "Bizim için Rabbine dua et de, onun renginin ne olduğunu bize açıklasın!" dediler. Musa, "(Rabbim) onun, bakanların içini açan sapsarı bir sığır olduğunu söylüyor." dedi.**

70- **Yine onlar, "Bizim için Rabbine dua et de, onun nasıl olduğunu bize iyice açıklasın; çünkü biz onu gerçekten karıştırıyoruz. Ama Allah dilerse elbette (onu) buluruz." dediler.**

71- **Musa dedi: "Rabbim, o bir sığırdır ki ne koşulur arazi sürer, ne de ekin sular, salma gezer ve hiç alacası yoktur." diyor. "İşte şimdi gerçeği söyledin." dediler. Bunun üzerine o sığırı boğazladılar ki, az kalsın bunu yapmayacaklardı!**

Mısır'da Firavun toplumu Apis öküzüne tapar ve boğa en büyük putlarını temsil

ederdi. Hz. Musa Tur dağına çıktığında, geride kalanların Sâmirî'nin yaptığı buzağıya tapmaları da bu inancın devamını gösterir. Bunlar bu yüzden Allah emrettiği halde sığırı kurban olarak kesmek istemediler. Hayvanın niteliklerini bilmezden gelerek sorularıyla işi uzattılar. Sonunda istemeyerek de olsa, kurban kesildi. Bu sırada faili mechul bir cinayette, suçluyu bulmak işi Hz. Musa'ya kalmıştı. O, kesilen kurbanın etiyle, ölünün cesedine vurmuş, dirilen ölü suçluyu açıklamıştı. Bu Hz. Musa'nın bir mucizesiydi (Kurtubî, age, I, 301 vd.;; Elmalılı, age, I, 319-325; krş. Ahd-i Atik, Tesniye, XXI, 1-9).

72- **Hani birini öldürmüştünüz de, onunla ilgili olarak suçu birbirinizin üzerine atmıştınız. Oysa Allah, gizlemekte olduğunuzu açığa çıkaracaktı.**

73- **Bunun üzerine dedik ki: "Boğazlanmış olan sığırın bir parçasıyla öldürülen kişiye vurun!" İşte Allah, ölüleri böyle diriltir ve size ayetlerini gösterir. Belki aklınızı kullanırsınız!**

74- **Sonra, bunun ardından kalpleriniz katılaştı. Şimdi onlar taşlar gibi, hatta daha da duygusuz. Çünkü taşların öylesi var ki içinden ırmaklar kaynıyor, öyle si var ki çatlıyor da bağrından su fışkırıyor ve öylesi de var ki Allah korkusundan yerlerde yuvarlanıyor. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.**

Bu ayette sözü edilen kişi, miras bırakanı olan amcasını öldürmüştür. Miras bırakanını öldüren kişi o günkü, Musa dininde de, İslam'da da mirastan mahrum olur. Hz. Peygamber, "Mûrisini öldüren kişi için miras yoktur." buyurmuştur (Ebû Dâvud, Diyât, 18; Tirmizî, Ferâiz, 17; A. İbn Hanbel, I, 49).

75- **Şimdi bunların (Yahudilerin), size hemen iman edivereceklerini mi ümit ediyorsunuz? Oysa bunlardan bir grup, Allah'ın kelamını dinleyip anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ediyorlardı.**

76- **Onlar, iman edenlerle karşılaştıkları zaman, "Biz de inandık!" derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında da, "Rabbiniz katında, size karşı delil olarak kullanmaları için mi, Allah'ın size açıkladıklarını, onlara anlatıyorsunuz? Buna aklınız ermiyor mu?" derler.**

77- **Peki bilmezler mi ki, onlar, neyi sır olarak saklar ve neyi açıkça söylerlerse, Allah hepsini bilmektedir.**

78- **Bunlardan bir de ümmi kısmı vardır ki, Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri bir takım kuruntu ve boş saplantılardan ibarettir. Onlar sadece, zan içinde dolaşıp dururlar.**

79- **Elleriyle bir kitap yazıp, sonra onu, az bir bedel karşılığında satmak için, "Bu, Allah katındandır" diyenlerin vay haline! Vay ellerinin yazdıklarından dolayı onlara, vay kazandıkları o vebal yüzünden onlara!**

80- **(İsrail oğulları), "Sayılı birkaç gün dışında bize asla ateş dokunmaz!" dediler. De ki: "Böyle olacağına dair Allah katından bir söz mü aldınız? -ki Allah verdiği sözden dönmez-, yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"**

Bu ayete göre, Yahudiler kendilerine kısa süreli bir cehennem azabının olabileceğini söylerler. Bu yedi veya kırk gün olarak ifade edilmiştir. Yedi gün görüşü; dünyanın ömrü yedi bin yıldır. Her bin yıl için bir gün azap görülür, esasına dayanır. Kırk gün de, Hz. Musa Tur'a çıkınca kırk gün süreyle

buzağıya tapmalarının cezası olarak bu süre ileri sürülmüştür (bk. İbn Kesîr, age, I, 82, 83; Elmalılı, age, I, 329).

81- **Hayır! Kim bir kötülük işlemiş de, o günahı kendini her taraftan kuşatmışsa, işte öyleleri cehennemliklerdir, orada sürekli olarak kalacaklardır.**

82- **İman edip, sâlih ameller işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar da orada sürekli olarak kalacaklardır.**

83- **Hani bir vakit İsrail oğullarından; "Allah'tan başkasına tapmayacaksınız, ana-babaya, yakınlığı olanlara, öksüzlere ve çaresizlere iyilik edin! İnsanlara güzel söz söyleyin; namazı kılın, zekâtı verin!" diye kesin söz almıştık. Sonra, pek azınız dışında, siz sözünüzden döndünüz, hâlâ da yüz çeviriyorsunuz!**

83-84. ayetlerde açıklanan on emir şunlardır: 1) Allah'tan başkasına tapmamak, 2) Ana-babaya iyilik etmek, 3) Akrabaya iyilik etmek, 4) Yetimlere iyilik etmek, 5) Yoksullara iyilik etmek, 6) İnsanlara güzel söz söylemek, 7) Namazı kılmak, 8) Zekâtı vermek, 9) Birbirinin kanını dökmemek, 10) Birbirini yurdundan çıkarmamak.

84- **Hani yine sizden kesin söz almıştık: "Birbirinizin kanlarını dökmeyeceksiniz ve birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız." Sonra siz bunu kabul ettiniz ve ikrarınıza şahit de oldunuz!**

85- **Sonra sizler öyle kimselersiniz ki, birbirinizi öldürüyorsunuz, içinizden bir kısmınızı yurtlarından çıkarıyorsunuz, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz! Onların yurtlarından çıkarılmaları size haram kılındığı halde, onlar size esir olarak gelirlerse, fidye almaya kalkışıyorsunuz. Yoksa siz, Kitab'ın bir kısmına inanıyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Şu halde içinizden böyle yapanlar, dünya hayatında zillete düşmekten başka ne kazanırlar? Kıyamet günü de en şiddetli azaba itilirler. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.**

Medine'de bulunan üç Yahudi toplumundan Benî Kaynuka ve Benî Nadîr, Hazrec'i; Benî Kurayza ise Evs'i destekliyordu. Böylece savaşta iki Yahudi grubu karşı karşıya geliyor, birbirini öldürüyor, yurtlarından çıkarıyor ve karşılıklı olarak esirler alınıyordu. İşte Tevrat'a göre Yahudilerin putperestlerle işbirliği yapması, birbiriyle savaşması, kendi inancında olanları yurtdundan çıkarması ve esir alması yasaklanmışken, bunu yapıyorlar ve esirleri de Tevrat'a uyarak mübadele yoluyla veya fidye vererek kurtarıyorlardı. Böylece Kitabın bir bölümüne inanıp, bir bölümünü terk etmiş duruma düşüyorlardı.

86- **İşte bunlar ahireti, dünya hayatına karşılık satmış kimselerdir. Bu yüzden, bunların azabı hafifletilmez, kendilerine yardım da edilmez.**

87- **Andolsun biz Musa'ya o Kitab'ı verdik, arkasından da peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık mucizeler verdik ve onu, Ruhu'l-kudüs (Cebrail) ile destekledik. Size ne zaman nefislerinizin hoşlanmayacağı bir emirle, bir peygamber gelse, her defasında ona karşı büyüklük taslarsınız. (Size gelen) peygamberlerden kimini yalanlarsınız, kimini de öldürürsünüz.**

88- **Onlar, "Kalplerimiz perdelidir." dediler. Hayır, aksine Allah, inkârları yüzünden onlara lanet etmiştir. Bu yüzden onlar pek az imana gelirler!**

Ayetteki gulf sözcüğü; sünnetsiz demektir. Sünnetsiz kalp; Allah'la ahdini bozmuş, inkârcı kalpler demektir.

Bir hadiste gulf sözcüğünden sonra "hitân" (sünnet olma) kelimesi geçer ki, Hz. İbrahim'in (as) sünneti olan "çocuk sünnet ettirme" anlamındadır (bk. Dârimî, Mukaddime, 5).

89- **Onlara, yanlarında bulunanı (Tevrat'ı) doğrulamak üzere, Allah tarafından bir Kitap (Kur'an) gelince; önceden, inkâr edenlere karşı yardım isteyip dururlarken, o bildikleri (Kur'an) kendilerine gelince, tuttular onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti inkârcıların üzerine olsun!**

Ayette, Medine'deki Yahudilerin, son bir peygamberin geleceğini bildikleri haber verilmektedir. Ancak onlar, bunun önceki peygamberler gibi, kendi aralarından çıkacağına inanıyor ve müşrik olan düşmanlarını, onun önderliğinde Âd ve İrem kavimlerinin katledildiği gibi, katledeceklerini söylüyorlardı. Allah (c.c.) son peygamberi Kureyş'ten gönderince kıskandılar ve karşı çıktılar.

90- **Uğruna kendilerini sattıkları şey ne kadar kötüdür ki Allah'ın, kullarından dilediğine lütfuyla vahiy indirmesini kıskanarak, Allah ne indirdiyse hepsini inkâr ettiler de gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.**

91- **Onlara, "Allah ne indirdiyse iman edin!" denildiği zaman onlar, "Biz, sadece bize indirilmiş olana inanırız." derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Oysa o (Kur'an), onların yanlarında bulunanı (Tevrat'ı) doğrulayan gerçektir. Onlara de ki: "Eğer siz gerçekten inanıyor idiyseniz, daha önceleri, Allah'ın peygamberlerini niçin öldürüyordunuz?"**

Bu ayet, son din olan İslam'ı kabul etmenin ehl-i kitap için de gerekli olduğunu ifade eder. Onlar kendi dönemlerindeki peygamberlere de samimi olarak inanmamış, onlara eziyet etmişler, hatta onlardan bazılarını öldürecek kadar ileri gitmişlerdi.

92- **Andolsun Musa size apaçık mucizelerle gelmişti de onun ardından, kendinize yazık ederek o buzağıya tapmıştınız.**

93- **Hani bir zaman, "Size verdiğimiz Kitab'a sımsıkı sarılın ve dinleyin!" diye, Tur dağını sizin üstünüze kaldırıp kesin söz almıştık. Onlar, "İşittik ve isyan ettik." dediler. İnkârları yüzünden, o buzağı sevgisini kalplerinde besleyip büyüttüler. De ki: "Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor?"**

Hz. Musa, İsrail oğullarından seçtiği yetmiş kişiyle Sina dağına çıkarken, geride kalanların başına kardeşi Hârun'u bırakmıştı. Toplumun içinde bulunan Sâmirî adlı bir kuyumcu, topladığı altınları eriterek bir buzağı heykeli yapmış ve rüzgâra karşı konulduğunda garip sesler çıkarmasını sağlamıştı.

94- **De ki: "Allah katında ahiret yurdu, başkalarına değil de sadece size ait ise, bu inancınızda da samimi iseniz, haydi hemen ölümü isteyin!"**

95- **Fakat onlar, elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman isteyemezler. Allah zalimleri çok iyi bilir.**

96- **Herhalde onları, yaşamaya karşı insanların en düşkünü, müşriklerden de daha hırslı bulursun! Onlardan her biri ister ki bin yıl yaşatılsın! Oysa çok yaşatılmış olmak kendisini azaptan uzaklaştıracak değildir! Allah onların neler yapmakta olduklarını çok iyi görür.**

Âhiret yurdunun ve cennetin yalnız kendilerine ait olduğunu iddia eden Yahudiler

için hadiste şöyle buyurulur: "Eğer Yahudiler ölümü isteselerdi, ölürler ve cehennemdeki yerlerini görürlerdi. Yine onlar Allah'ın Resulü ile lanetleşseydiler, aile ve malları yok olmuş olarak geri dönerlerdi." (A. İbn Hanbel, I, 248). Necran Hristiyanları da, Hz. Peygamber'le görüşmelerinde, "mübâhele"ye (yalancı olanın ölmesi veya kahrolması için karşılıklı yeminleşmeye) davet edilmiş, onlar da bunu göze alamamışlardı. Taberî şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü ile mübâheleye çıkanlar, evlerine döndükleri zaman ne çoluk çocuklarını ne de mallarını görebilirlerdi, hepsi mahvolup giderdi." (İbn Kesîr, Tefsir, I, 127, 128). Yahudi ve Hristiyanların Allah nezdinde ve âhirette ayrıcalıklı oldukları iddiasını reddeden çeşitli ayetler inmiştir (bk. Bakara, 111; Âl-i İmrân, 61; Cuma, 6).

97- **De ki: "Her kim Cebrail'e düşman ise bilsin ki, onu (Kur'an'ı) Allah'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı, iman edenler için bir yol gösterici ve bir müjdeci olarak senin kalbine o indirmiştir."**

Cebrail, İbrânice bir sözcük olup, "Abdullah" (Allah'ın kulu) anlamına gelir. Ayetin inme nedeni şudur: Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince, Fedek'li Yahudi bilgini Abdullah ibn Suriya'nın sorduğu beş sorudan birisi, ona gökten haber getiren meleğin hangisi olduğu sorusu idi. Hz. Muhammed'in vahyi Cebrail'in (as) getirdiğini söylemesi üzerine, bu cevaba karşı çıkmış ve Cebrail'in (as) kendilerinin düşmanı olduğunu söylemişti. Çünkü inanışlarına göre Cebrail (as) Beytülmakdis'i tahrip edecek olan Buhtunnasr konusunda kendilerini yanıltmış ve onu henüz çocuk iken öldürmelerine engel olmuştu (bk. Buhârî, Tefsir, 6; İbn Kesir, Tefsir, I, 91; Elmalılı, I, 356, 357).

98- **Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki Allah inkâr edenlerin düşmanıdır.**

99- **Hiç kuşkusuz sana öyle apaçık ayetler indirdik ki, onları fâsıklardan başkası inkâr etmez.**

100- **Onlar ne zaman bir antlaşma yaptılarsa, içlerinden bir grup onu bozup atmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez.**

101- **Onlara Allah katından, yanlarındakini doğrulayan bir peygamber gelince, ehl-i kitaptan bir kısmı, sanki (gerçeği) bilmiyorlarmış gibi, Allah'ın Kitabı'nı arkalarına atıp terk ettiler!**

Bu ayette geçen ilk Kitap Tevrat, ikincisi ise Kur'an'dır.

102- **Süleyman'ın mülküne dair onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Oysa Süleyman büyü yapıp inkârcı olmadı. Fakat şeytanlar inkârcı oldular. Çünkü onlar insanlara sihri ve Bâbil'de Harut'la Marut adlı iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Oysa bu iki melek, "Biz ancak bir imtihan için gönderildik. Sakın sihir yapmayı caiz görüp de inkârcı olma!" demedikçe bir kimseye öğretmezlerdi. İşte bunlardan koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça, bununla kimseye zarar verebilecek değillerdi. Onlar kendilerine zarar verecek, ama hiçbir yarar sağlamayacak bir şey öğreniyorlardı. Andolsun ki o sihri satın almış olanın, ahirette hiçbir nasibi olmayacağını biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne çirkin bir şeydi! Keşke bunu bilselerdi!**

Yukarıdaki ayet, Yahudilerin Hz. Süley-

man'ı bir Peygamber değil de sihirbaz olarak göstermek istemeleri üzerine inmiştir. Harut ve Marut aslında iki melektir. Onlar insanların nefsine aldanışlarıyla alay ediyorlardı. Yüce Allah onları sınamak için, bir günah işlememek emriyle yeryüzüne indirdi. Yeryüzünde güzel bir kadın onları yoldan çıkardı. Ceza olsun diye bunlar, Babil'de bir kuyuya kapatıldılar. Orada kendilerinden istekte bulunan kimselere sihir (büyü) öğretiyorlar, fakat bunu kötü amaçla kullanmamaları konusunda da insanları uyarıyorlardı.

Ayette şeytanların, insanlara büyüyü, bir de Babil'de Harut ile Marut adında iki meleğe indirileni öğrettikleri bildiriliyor. Bir kısım tefsircilere göre, ayette "mâ ünzile" ile "ve mâ-yuallimâni" ifadesindeki "mâ"lar, mâ-yı nâfiye (olumsuzluk mâ'sı) dır, dolayısıyla Hârût ile Mârût'a sihirle ilgili hiçbir şey inmemiştir; onlar da kimseye bir şey öğretmiyorlardı. Bu anlamaya göre sihrin gerçekliğinden söz etmek doğru olmaz. Ancak diğer bazı müfessirlere göre bu anlam ayetin öncesi ve sonrası ile uygun düşmemektedir (Elmalılı, age, 2/102. ayet tefsiri).

Çünkü ayet, büyü ile meleklere indirileni ayırmaktadır. Meleklerin insanlara öğrettiği büyü değil, aksine, büyünün de dayandığı temel bilgiyi vermek, belki bu yolla büyünün etkisiz kılınmasını sağlamaktır.

Hz. Muhammed (sav) sihir hakkında şöyle buyurmuştur: "Kim bir kâhin veya sihirbaza gider ve onu, söylediği şeylerde onaylarsa, Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur." (İbn Mâce, Tahâre, 122; Dârimî, Vudû', 114; A. İbn Hanbel, II, 408, 429, 476) Hz. Muhammad'e bir ara büyü yapılması üzerine Muavvizeteyn sureleri inmiştir. Bu iki sure ile, Ayetelkürsî'nin okunması inançlı kişiyi sihir ve büyüye karşı koruyan en önemli etkendir.

103- **Eğer iman edip korunmuş olsalardı, elbette Allah katından bir mükâfat daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi!**

104- **Ey iman edenler! (Allah'ın elçisine), "Râinâ" (Bizi gözet) demeyin; "Unzurnâ" (Bize bak) deyin ve sözü dinleyin! Çünkü inkârcılar için can yakıcı bir azap vardır.**

104. ayetteki, "Râinâ" (Bizi gözet) sözcüğü, İbranicede, aynı zamanda "sövmek" anlamına geldiği için, bunun yerine "Unzurnâ" (Bizi gözet, koru) sözcüğünün kullanılması isteniyor. Çünkü, Yahudiler bunu Hz. Muhammed'e hakaret için kullanıyorlardı (bk. Nisa, 46).

105- **Kitap ehlinden ve Allah'a ortak koşanlardan inkâr edenler, size Rabbinizden hiçbir iyilik indirilmesini istemezler. Allah ise üstünlüğü rahmetiyle dilediğine verir. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.**

106- **Biz bir ayetten her neyi nesheder veya unuttururs ak, ondan daha iyisini ya da benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir?**

Ayetteki "nesih" sözlükte; "iptal etmek, gidermek, yok etmek ve naklet mek" anlamlarına gelir. İslamî bir terim olarak, "Dini bir emir veya yasağın yürürlükten kaldırılması veya daha sonra gelen bir hükümle değiştirilmesi"ni ifade eder. Neshin aklen mümkün olduğu ve önceki semâvî dinler arasında da meydana geldiği konusunda görüş birliği vardır. Kur'an'da neshin caiz olduğunu gösteren çeşitli ayetler vardır (bk. Bakara, 180; Nisa, 160, 161; Nahl, 101; Yunus, 15;

A'lâ, 6, 7). Neshi kabul etmeyenler de olmuştur. Mutezile'den Ebû Müslim el-İsfahânî, Şah Veliyyullah Dihlevî, Mısır'dan Dr. Tevfik Sıdkı ve Ömer Rıza Doğrul ile günümüz kimi bilginleri bunlar arasındadır.

107- **Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir. Size de Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır!**

108- **Yoksa siz peygamberinizi, daha önce Musa'ya sorulduğu gibi sorguya çekmek mi istiyorsunuz? Oysa her kim, imanı küfürle değiştirirse, artık düz yolun ortasında sapmış olur.**

109- **Kitap ehlinden çoğu, gerçek kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan dolayı, sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Siz Allah'ın buyruğu gelinceye kadar (onları) bağışlayın ve hoşgörülü olun. Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir.**

110- **Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin! Kendiniz için önceden gönderdiğiniz her hayrı, Allah yanında bulursunuz. Hiç kuşkusuz Allah bütün yaptıklarınızı görüyor.**

111- **Bir de, "Yahudilerden ve Hristiyanlardan başkası asla cennete giremeyecek." dediler. Bu, onların kendi kuruntularıdır! De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin!"**

112- **Hayır! Her kim iyilik yaparak, bütün benliğini Allah'a teslim ederse, işte onun Rabbinin katında ecri vardır. Onlar için bir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.**

Ayette, kendini tam olarak Allah'a teslim edenin durumu açıklanır. İslam'ın kök anlamı, şirkten tam olarak arınıp, kendini Allah'a teslim etmektir. Bunun daha ilerisi ihsân olup, işini güzel yapmak, iyi davranmak ve iyilik etmek anlamına gelir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: "İhsan; Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da, O seni görmektedir." (Buhârî, Tefsîru sure, 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57).

113- **Yahudiler dedi ki, "Hristiyanlar (inanç bakımından) bir temel üzerinde değiller." Hristiyanlar da, "Yahudiler bir temel üzerinde değiller." dediler. Halbuki hepsi de Kitabı (Tevrat ve İncil'i) okuyorlar. Bilgisi olmayanlar da tıpkı onların dedikleri gibi dediler. Allah ayrılığa düştükleri konularda Kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.**

Bu ayet Hz. Muhammed (sav) ile görüşmek üzere gelen Necran Hristiyan heyeti ile Medine Yahudi bilginlerinin karşılıklı olarak birbirlerinin inancına karşı çıkması üzerine inmiştir. İslam dini, önceki semâvî kitapların orijinallerini onaylarken, sonradan yapılan değişiklikleri eleştirir ve tüm insanları tek Allah inancında birleşmeye çağırır. Bilginlerin, boş söz yerine bilime, belgeye ve gerçeğe dayanmalarını ister. Ayette bilgisi olmayan cahiller; Arap müşrikleri, putperestler ve ateistler olup, bunlar da bütün semavî dinler için "hiçbir şeye dayanmaz, aslı yoktur." derler.

114- **Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır! Aslında onların, oralara ancak korka korka girmeleri gerekir! Onlar için bu dünyada rezillik, ahirette de büyük bir azap vardır.**

Bu ayette, camilere ve haksız olarak cami yapımına engel olmağa çalışanlardan

söz edilir. Camilerin cemaatsiz kalarak harap olması da bu kapsamdadır.

115- **Doğu da batı da Allah'ındır. Öyleyse, nereye yönelirseniz yönelin, Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphe yok ki, Allah rahmeti geniş olan, her şeyi bilendir.**

116- **Onlar, "Allah çocuk edindi." dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Ama göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.**

Ayetteki, "Allah'ın oğlu" ifadesi, Yahudiler tarafından Üzeyir (as), Hristiyanlar tarafından ise, İsa (as) için kullanılmış ve bu iki topluluk, bu yüzden kınanmıştır. Müşrik Araplar da, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul etmişlerdi (bk. Tevbe, 30; Nahl, 57; Zuhruf, 16; Tûr, 39).

117- **O, göklerin ve yerin yoktan var edicisidir ve O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece "ol!" der, o da oluverir.**

Cenab-ı Hakk'ın bedî' ve mübdî' sıfatı tekvîn (yaratma) sıfatı olup, elde bir örnek olmaksızın, ilk olarak orijinal yaratmayı ifade eder (bk. Yâsin, 82; A. İbn Hanbel, Müsned, IV, 126, 127).

118- **Bilgiden yoksun olanlar, "Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mucize gelmeli değil miydi?" dediler. Bunlardan öncekiler de tıpkı onların söyledikleri gibi söylemişlerdi. Kalpleri nasıl da birbirine benzedi! Biz kesin bilgiye ulaşmak isteyenlere, mucizeleri açık bir şekilde gösterdik.**

119- **Hiç şüphesiz biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gerçekle gönderdik. Sen cehennemliklerden sorumlu değilsin.**

120- **Sen dinlerine tâbi olmadıkça, ne Yahudiler ne de Hristiyanlar senden razı olurlar. (Onlara) de ki: "Asıl doğru yol, Allah'ın yoludur." Sana vahiyle gelen bu kadar ilimden sonra, eğer onların arzu ve heveslerine uyacak olursan, Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı bulunur!**

Ayette, Yahudi ve Hristiyanların, onların dinine girmedikçe, Müslümanlardan hoşnut ve razı olmayacakları bildirilir. Ayetteki "millet" sözcüğü "din ve bir toplumun izlediği yol" demektir. Bu yol doğru veya yanlış olabilir. Kur'an'da 15 yerde geçen bu sözcük genellikle din anlamında kullanılmıştır.

121- **Kendilerine Kitabı verdiğimiz kimseler onu, tilâvetinin hakkını vererek okurlar. İşte onlar ona iman ederler. Kim de onu inkâr ederse, işte onlar ziyana uğrayanlardır.**

Abdullah ibn Mes'ud şöyle demiştir: Bu ayetteki "Kur'an'ı gereğince, hakkını vererek okumak" tan kastedilen; helalını helal, haramını haram saymak, onu Allah'ın indirdiği şekliyle okumak, kelimelerin yerlerini değiştirmemek, onu kendi anlamı dışında başka anlamla yorumlamamak ve ona tam olarak uymaktır. Hz. Peygamber'in Kur'an okurken rahmet ayeti geçince Allah'tan istediği, azap ayeti geçince de Allah'a sığındığı nakledilir (bk. Dârimî, Salât, 69; İbn Hanbel, V, 382, 384).

122- **Ey İsrail oğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi diğer halklara üstün kıldığımı hatırlayın!**

123- **Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemede bulunamaz; kimseden fidye kabul edilmez ve ona şefaat de fayda vermez; onlara asla yardım da edilmez!**

Ayette, ahiretteki sorumluluğun kişisel olduğu, herkesin kendi ameliyle başbaşa kalacağı vurgulanır. Bununla birlikte kimi peygamberlerin, şehid, sâlih ve Allah'ın dostu olan velî kulların Allah'ın izin vermesiyle başkasına şefaat etmesi mümkündür (bk. Bakara, 255; Nisa, 85; Yunus, 3; Tâhâ, 109; Enbiyâ, 28; Sebe', 23).

124- **Bir zamanlar Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle sınadı. O onları tam olarak yerine getirince, "Ben seni insanlara önder yapacağım." dedi. "Soyumdan da (önderler yap)." deyince, Rabbi ona, "Zâlimler benim sözüme nail olamaz." dedi.**

Ayette Hz. İbrahim'in (as) soyu için dua ettiği, ancak zalim olan torunların bu duadan yararlanamayacağı açıklanır. Hz. İbrahim'in (as), oğlu Hz. İshak'ın (as) soyundan Hz. İsa'ya (as) kadar birçok peygamber geldikten sonra, son peygamberlik Hz. İbrahim'in diğer oğlu İsmail'in (as) soyundan gelen Hz. Muhammed'e verilmiştir (Elmalılı, age, I, 407).

125- **Biz o vakit, Beytî (Kâbe'yi) insanlar için bir sevap kazanma yeri ve güvenli bir yer kıldık. Siz de, İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin! İbrahim'e ve İsmail'e; "Evimi tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için temiz tutun!" diye emrettik.**

126- **O vakit İbrahim demişti ki: "Ey Rabbim! Burasını güvenli bir belde kıl! Halkından, Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır!" Allah dedi: "İnkâr edeni bile rızıklandırır ve hayattan biraz nasip aldırırım, sonra da onu cehennem azabına uğratırım. Orası ne yaman bir duraktır!"**

127- **Hani İbrahim, İsmail ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu. Onlar şöyle dua ettiler: "Ey Rabbimiz! Bunu bizden kabul et; çünkü sen, çok iyi işiten, çok iyi bilensin."**

128- **"Ey Rabbimiz! Hem bizi, yalnız sana boyun eğen Müslümanlar kıl, hem de soyumuzdan yalnız sana boyun eğen Müslüman bir toplum meydana getir ve bize ibâdetimizin yollarını (hac menâsikini) göster! Tevbemizi kabul et; çünkü sen, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olansın!"**

126-129 arası ayetlerde, Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşa ederken yaptıkları dua zikredilir. Kâbe'yi ilk inşa edenin Hz. Âdem olduğu, Hz. İbrahim'in ise oğlu İsmail ile birlikte, Nuh tufanından sonra, aynı temeller üzerinde onu ikinci olarak inşa ettikleri nakledilir (Zebîdî, Tecrîd-i Sarîh, Ankara 1984, VI, 13 vd.).

129- **"Ey Rabbimiz! Bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, kendilerine senin ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve içlerini dışlarını tertemiz yapsın! Çünkü mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan, sensin sen!"**

Ayette Hz. İbrahim'in kendisinden sonrası için yaptığı duadan söz edilir. Nitekim, Hz. İbrahim'in bu duası kabul edilmiş ve kendisinden sonra bütün peygamberler onun soyundan gelmiştir. Hz. İsa'ya kadar olan peygamberler, yukarıda İshak (as) aracılığı ile babası Hz. İbrahim'e, son peygamber olan Hz. Muhammed'in soyu da Hz. İsmail aracılığı ile Hz. İbrahim'e dayanır (bk. A. İbn Hanbel, IV, 127, 128, V, 262).

130- **İbrahim'in milletinden, kendine kıyan sefihten başka kim yüz çevirir? Biz onu dünyada seçip elçi yaptık; hiç şüphesiz o, ahirette de iyilerdendir.**

131- **Çünkü Rabbi ona, "Müslüman ol!" emrini verince, "Ben âlemlerin Rabbine teslim oldum." demişti.**

Ayetteki, "Teslim ol, kendini bana teslim et", Müslüman ol, demektir. Çünkü "Müslim" sözcüğü ism-i fail olarak "İslam'a giren kimse" yi ifade eder. Hz. İbrahim, kendine tâbi olanları "Müslümanlar" olarak isimlendirmiştir (bk. Hac, 78).

132- **Bu dini İbrahim kendi oğullarına vasiyet ettiği gibi, Yakub da vasiyet etti. "Ey oğullarım! Allah, sizin için bu dini seçti, öyleyse sadece Müslüman olarak can verin!" dedi.**

133- **Yoksa Yakub'a ölüm anı gelip çattığında, siz orada mı idiniz? O zaman o, oğullarına, "Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?" demişti. Onlar, "Senin ilâhına, ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz. Çünkü biz ancak ona boyun eğen Müslümanlarız." dediler.**

134- **Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onlara kendi kazandıkları, size de kendi kazandıklarınız vardır. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz.**

135- **Bir de, "Yahudi veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız!" dediler. De ki: "Hayır! Biz hanîf olarak İbrahim'in dinine uyarız ki o, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."**

Bu ayette, İslam toplumunun, Yahudilerin ya da Hristiyanların yoluna değil, tevhîd inancını temsil eden Hz. İbrahim'in dinine ve yoluna uymaları gerektiği belirtilir. Yahudiler Hz. Musa ve Tevrat en üstündür, derken Necran Hristiyanları da Hz. İsa dışında diğer peygamberleri ve İncil dışındaki kitapları inkâr ettiler. Her iki grubun; "Bizim dinimize girin, ondan başka din yoktur" demeleri üzerine yukarıdaki ayet nâzil olmuştur.

Hanîf- hanîflik: İslam öncesi dönemde, Hz. İbrahim'in, tebliğ ettiği dine uyanlara verilen ad. Genel anlamda tevhîd inancına sahip olan Müslüman demektir.

Hanîf kelimesinin; Arapça, İbrani'ce, Süryanice veya Habeş'çe kökten geldiğine dair, çeşitli görüşler vardır. Bu görüşler, daha çok müsteşriklere ait olup, "hnf" köküyle benzerlik gösteren kelimelerden yola çıkılarak, teoriler üretilmiştir.

136- **Deyiniz: "Biz; Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlara indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilmiş olana iman ettik. Biz O'nun peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ancak O'na boyun eğen Müslümanlarız."**

136. ayette, esbât, sıbt'ın çoğuludur. Arapça kabile karşılığıdır. Yakub oğullarından türeyen kabilelerden her birine sıbt denilir. Yakub oğulları Tevrat'taki adlarıyla şunlardır: Ruban, Şimeon, Levi, Yahuda, Peretsin, İsakar, Zebulun, Cad, Acer, Beria, Yusuf ve Benyamin (Tekvîn, Sifr, Bab: 46).

137- **Eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse doğru yolu bulmuş olurlar. Ancak yüz çeviririlerse, bilin ki ayrılık içinde olanlar onlardır. Onlara karşı Allah sana yeter. Çünkü O, çok iyi işitir, çok iyi bilir.**

Ebû Hureyre (ra) şöyle demiştir: "Kitap ehli Tevrat'ı İbrânice olarak okuyor ve Müslümanlar için Arapça olarak tefsir ediyorlardı. Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: "Kitap ehlini ne onaylayın ne de yalanlayın. Fakat şöyle deyin: Biz Allah'a ve Allah'ın indirdiklerine imân ettik." (Buhârî, Şehâdât, 29; Tefsîru Sure, 2/11, İ'tisam, 25, Tevhîd, 51).

138- "Allah'ın boyasına bak (vaftiz ne ki?). Kim Allah'tan daha güzel boya vurabilir? Biz işte O'na ibadet edenleriz." (deyin).

139- De ki: "Allah hakkında bizimle tartışmaya mı gireceksiniz? Oysa O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Ancak biz O'na gönülden bağlananlarız."

140- Yoksa siz, "İbrahim de, İsmail de, İshak da, Yakub da ve torunlar da hepsi Yahudi veya Hıristiyan idiler." mi diyorsunuz? De ki: "Siz mi daha iyi bileceksiniz, yoksa Allah mı?" Allah'ın tanıklık ettiği bir gerçeği, bilerek gizleyenden daha zâlim kim olabilir? Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

141- Onlar bir ümmet idiler, gelip geçtiler. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız sizedir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz.

142- İnsanlar içinde bir kısım beyinsizler, "Bunları bulundukları kıbleden çeviren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da, batı da Allah'ındır. O, kimi dilerse onu doğru yola iletir."

143- İşte böylece sizi doğru bir yola iletip, ortada yürüyen bir ümmet kıldık ki, bütün insanlara adalet örneği ve hakkın şahitleri olasınız; Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun. Biz, daha önce üzerinde bulunduğun kıbleyi, sırf peygambere uyanları, ökçesi üzerinde dönecek olanlardan ayıralım diye kıble yaptık! Bu, elbette Allah'ın doğru yola iilettiği kimselerden başkasına ağır gelecekti. Ama Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildi! Çünkü Allah, insanlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir!

144- Gerçekten senin, yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Artık seni, hoşnut olacağın bir kıbleye çevireceğiz. Haydi (bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram'a (Kâbe'ye) doğru çevir. Siz de (ey müminler) nerede olursanız olun, yüzünüzü ona doğru çevirin! Kendilerine kitap verilmiş olanlar, bunun Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler. Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

Hz. Peygamber ve sahabe namazlarını Mekke döneminde ve Medine döneminin ilk, onaltı- onyedi ayında Kudüs'teki Beytü'l-makdis'e doğru kılmışlardı. Bedir Gazvesi'nden iki ay kadar önce inen bu ayetle kıble Kâbe'ye çevrildi. Rivayete göre, Hz. Peygamber öğle namazının iki rekâtını kıldırınca yukarıdaki ayet gelmiş, Allah'ın Resulü ve arkasındaki cemaat, kıbleye doğru dönmüşlerdi (Kurtubî, II, 149).

Başka bir sahabî Hz. Peygamber'le bu namazı kıldıktan sonra, Benî Seleme mescidi'ne gitmiş, ikindi namazı kılmakta olan cemaat rükûda iken kıble değişikliğini bildirmiş, cemaat safları Mekke tarafına çevirerek, geri kalan rekatları yeni kıbleye doğru kılmışlardı. Bu yüzden sözü edilen mescit, "Mescid-i kıbleteyn" (İki kıbleli mescit) adını almıştır (bk. Buhârî, İmân, 30; Tefsîru sure, 2/12, 15-19; Müslim, Mesâcid, 13; Nesâî, Salât, 24, Kıble, 3; Kurtubî, age, II, 107-109).

145- Yemin olsun ki, sen kitap verilmiş olanlara her türlü delili getirsen de, yine senin kıblene uymazlar, sen de onların kıblesine uymazsın. Aslında onlar, birbirlerinin kıblesine de uymazlar. Sana bu bilgiler geldikten sonra, eğer onların

arzu ve heveslerine uyacak olursan, o takdirde hiç şüphesiz, sen de zâlimlerden olursun.

146- **Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen, içlerinden bir grup gerçeği, bile bile gizlerler!**

Ayette, ehl-i kitabın son peygamberi niteliklerinden tanıdıkları, fakat tanımamazlıktan geldikleri belirtilir. Çünkü gerek Tevrat'ta gerekse İncil'de son bir peygamberin geleceği bildirilmiştir (bk. En'âm, 20; Âl-i İmrân, 81; Şuarâ, 196; Saf, 6). Yahudiler, bu peygamberin kendilerinden çıkmasını bekliyorlardı. Bu olmayınca, gerçeğin karşısına geçtiler (bk. Tevrat, Tekvin, XV, 7-12, XXI, 21; Elmalılı, age. I, 410 vd.).

Hz. İsa, kendisinin son peygamber olduğunu iddia etmemiş ve kendinden sonra Ahmed adında bir peygamberin geleceğini bildirmiştir (Saf, 6). Bir hadiste şöyle buyurulur: "Benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben toplayıcıyım. .ben sonuncuyum." Buhârî, Tefsîru Sure, 61/1, Menâkıb, 17; Tirmizî, Edeb, 67; Dârimî, Rikâk, 59: Muvatta', Esmâü'n-Nebî, 1).

147- **O gerçek, Rabbindendir. Artık kuşkuya düşenlerden olma!**

148- **Her bir (ümmetin) kendisine yöneldiği bir yön vardır. Siz hayırlı işlerde birbirinizle yarışın! Nerede olursanız olun, Allah sizi bir araya getirir. Çünkü Allah her şeye kadirdir!**

149- **Her nereden yola çıkarsan çık, yüzünü (namazda) Mescid-i Haram yönüne çevir. Hiç kuşkusuz bu, Rabbinden gelen gerçektir. Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir.**

150- **Her nereden yola çıkarsan çık, yüzünü (namazda) Mescid-i Haram yönüne çevir. Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin ki insanlar için aleyhinize bir delil olmasın! Ancak içlerinden kendilerine yazık edenler bunun dışındadır. Onlardan korkmayın, benden korkun! Böylece size olan nimetimi tamamlayayım. Umulur ki doğru yolu bulursunuz!**

Ayette, "Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" emrinin üç kere tekrarlanması, kıble değişikliğinin İslam'da ilk önemli nesih olmasıyla açıklanmıştır (bk. Kurtubî, age, II, 107, 108, 113, 114).

151- **Nitekim kendi içinizden size bir peygamber gönderdik. O size ayetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor.**

152- **Öyleyse beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin, ama bana nankörlük etmeyin!**

Kulun Allah'ı anması taat ve ibadetle, Allah'ın kulu anması ise sevap ve mağfiretle olur. Kudsî bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! Sen beni kendi içinde anarsan, ben de seni gizli anarım. Sen beni seçkin bir toplulukta anarsan, ben de seni seçkin melekler topluluğunda veya ondan daha hayırlı bir toplulukta anarım. Bana bir karış yaklaşırsan ben bir arşın; sen bir arşın yaklaşırsan, ben bir kulaç yaklaşırım. Sen yürüyerek gelirsen, ben sana koşarak gelirim." (bk. Buhârî, Tevhîd, 15, 43; Müslim, Zikr, 2; Tirmizî, Deavât, 131).

153- **Ey iman edenler! Sabır ve namazla benden yardım isteyin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.**

154- **Allah yolunda öldürülenlere, "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz anlayamazsınız!**

153-157 arası ayetlerin, Bedir ve Uhud savaşlarında verdikleri şehitlerden dolayı müminleri teselli için indirildiği rivayet edilmiştir. Tevhid dinlerinde Allah yolunda savaşırken ölmek en şerefli ve en ecirli bir ölüm olarak kabul edilir. İslam'da şehit olarak ölen kişinin, ailesi ve yakınları için ahiret günü şefâat edeceği kabul edilir. Şehitlerin ölmediğine ve ebedi mutluluğa erdiğine inanılır. Şehitlerin ahiret ecri için şu ayetlere bakılabilir: Âl-i İmrân, 169, 170; Tevbe, 111; Saf, 10-13).

Bir hadiste, şehitlerin Cenâb-ı Hakk'ın büyük nimetleri karşısında, yeniden dünyaya dönüp düşmanla savaşmayı ve şehit olmayı isteyecekleri bildirilir (bk. Müslim, İmâre, 121; Ebû Dâvud, Cihâd, 25; İbn Mâce, Cihâd, 16).

155- **Hiç kuşkusuz, biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile sınayacağız. Sabredenleri müjdele!**

Ayette, müminlerin çeşitli sıkıntılarla denenecekleri bildirilir. krş. Nahl, 112; Muhammed, 31).

156- **Onlar başlarına bir musibet geldiği zaman, "Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz." derler.**

157- **İşte onlara, Rablerinden mağfiret ve rahmet vardır. Doğru yolu bulanlar da onlardır.**

158- **Hiç kuşkusuz Safâ ile Merve (tepeleri), Allah'ın nişanlarındandır. O halde, her kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse, bunları tavaf etmesinde ona bir sakınca yoktur. Her kim de isteyerek bir hayır işlerse, şüphesiz Allah iyiliğin karşılığını verir, O her şeyi bilir.**

Ayette, Hac ve Umre yaparken, önemli bir menâsik olan "sa'y"e (Safa ve Merve tepecikleri arasında yedi gidiş geliş hareketine) işaret edilir. Hac ve umre'de Safâ'dan Merve'ye dört gidiş ve üç geliş yolculuğuna "sa'y" denir. Sa'y haccın vaciplerinden, umre'nin ise esas menâsikindendir (Hac ve umre için ayrıca bk. Bakara, 196- 200; Âl-i İmrân, 96, 97). Umre, Hanefi ve Mâlikîlere göre müekked sünnet, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise farz hükmündedir. Umre'nin ruknü ihramlı olarak, Kâbe'yi tavaftır (bk. Hac, 29). Hz. Peygamber'in en çok üç veya dört kez, ayrı yıllarda umre yaptığı nakledilmiştir. Bunlar; Hudeybiye yılı yapılmak üzere gelinen, fakat engellenen umre, ertesi yıl yapılan "umretu'l-kazâ, Huneyn ganimetlerinin paylaştırılmasından sonra, Ci'râne'den yapılan umre ve Veda haccı ile birlikte yapılan umre'dir. Enes ibn Malik, bunların Veda haccı ile birlikte yapılan dışında, diğerlerinin, zilkade ayında yapıldığını nakletmiştir (bk. Buhârî, Magâzî, 35; Müslim, Hac, 217, 220; Ebû Dâvud, Menâsik, 79; A. İbn Hanbel, Müsned, I, 246, 321, II, 39, III, 134).

159- **İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetin kendisi olan ayetleri, insanlar için, biz Kitap'ta açıkladıktan sonra gizleyenlere gelince; hiç şüphesiz onlara Allah lanet eder, lanet edebilecek olanlar da lanet ederler.**

160- **Ancak tevbe edip, durumlarını düzeltenler ve gerçeği söyleyenler bunun dışındadır. İşte ben, onların tevbelerini kabul ederim. Çünkü ben, tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet edenim.**

161- **Ama ayetlerimizi inkâr edip, kâfir**

olarak can vermiş olanlara gelince; işte Allah'ın, meleklerin ve insanların laneti onların üzerine olsun!

162- Onlar sürekli olarak o lanetin içinde kalırlar; ne azapları hafifletilir ne de onlara göz açtırılır!

163- Sizin hepinizin ilâhı, bir tek İlâh'tır. Ondan başka bir ilâh yoktur. O Rahmân'dır, Rahîm'dir.

164- Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları evirip çevirmesinde, yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutta, elbette düşünen bir toplum için deliller vardır!

Ayet, Kureyş'in Hz. Musa ve İsa'nın mucizeleri gibi bir mucize olarak Hz. Peygamber'den, Allah'a dua edip Safâ tepesini altına dönüştürmesini istemeleri üzerine inmiştir. Allah'ın Resulü dua edince, Cenâb-ı Hak, "Bunu yaparım, ama yine yalanlamaya devam ederlerse, onlara dünyada hiç kimseye yapmadığım bir azap veririm." demişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber yeniden dua ederek, kavminin ve kendisinin, halleri üzere bırakılmasını ve onları günden güne daveti tercih ettiğini bildirmiştir. İşte yukarıdaki ayet bunun üzerine inmiştir (A. İbn Hanbel, I, 242, 258). Yukarıdaki ayette, evrenin, yeryüzünün ve denizlerin yaratılışına ve kimi tabiat olaylarına dikkat çekilerek, insan aklını kullanınca bütün bunlarda yeterli delilleri bulabileceğine işaret edilmiştir.

165- İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eş tutuyorlar da onları Allah'ı sever gibi seviyorlar. Oysa iman edenlerin Allah sevgisi daha güçlüdür. O kendilerine zulmedenler, azabı görecekleri vakit, bütün gücün Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu keşke anlayabilselerdi!

Ayette, Allah'tan başka hiçbir kişi ve varlığın Allah'ı sever gibi sevmemek gerektiği ve bunun şirke yol açabileceği vurgulanır. Hz. Peygamber'e, "En büyük günah hangisidir?" diye sorulunca, "Seni yarattığı halde, Allah'a eş koşmandır." cevabını vermiştir (Buhârî, Tefsîru sure, 2/3, 25/2, Edeb, 20, Hudûd, 20; Müslim, İmân, 141, 142; Ebû Dâvud, Talâk, 50; Tirmizî, Tefsîru sure, 25/1, 2).

166- İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azabı görerek, kendilerine uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur!

167- (Bu durum karşısında) uymuş olanlar, "Keşke, dünyaya bir kez daha dönmemiz mümkün olsaydı da, onların bizi yalnız bırakıp terk ettikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!" diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler halinde gösterecektir! Onlar bu ateşten çıkacak değillerdir!

Bu ayetlere göre, dünyada kötülüğe öncülük edenlerin, Kıyamet günü, kötülüğe düşürdükleri kimseleri görünce uzaklaşacakları, uyanların ise, bir daha dünyaya döndürülseler, bu gibi kötü kişilerden uzak duracaklarını söyleyerek pişmanlıklarını bildirecekleri haber verilir.

168- Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan helal ve temiz olan şeylerden yeyin ve şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

Helal rızık: Bir kudsî hadiste, Allah (c.c)

şöyle buyurur: "Kullarıma verdiğim her mal, kendileri için helaldir. Ben kullarımı hanîfler (Allah'ı bir tanıyanlar) olarak yarattım. Ancak onları şeytan saptırdı. Ben de onlara helal kıldığım kimi şeyleri yasakladım." (Müslim, Cennet, 63). Başka bir hadis şöyledir: "Ey Sa'd! Temiz ve helal şeyleri ye, yapacağın duâ kabul olunsun. Allah'a yemin olsun ki, bir kimse haram bir lokmayı karnına atınca kırk gün süreyle duası kabul edilmez. Herhangi bir kulun eti, haram gıda ve faiz ile beslenirse, ateşe daha uygundur." (bk. İbn Kesîr, Muhtasar, I, 149; Tirmizî, Menâkıb, 26).

169- **O size hep kötü ve çirkin işleri emreder ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister.**

170- **Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun!" denildiğinde, "Hayır! Biz, ataları-mızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız." dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışsa?**

Ayet, İbn Abbas'a göre, Hz. Peygamberin İslam'a çağırdığı bir grup Yahudi hakkında inmiştir. Onlar; biz babalarımızın izlediği yolu izleriz, onları taklid ederiz, demişlerdi.

171- **O inkârcıların durumu, sadece bir çağırma ve bağırmadan başkasını işitmeyerek haykıranın durumuna benzer. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, bu yüzden akıllarını da kullanmazlar.**

172- **Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi olanlarından yeyin. Eğer gerçekten Allah'a ibadet ediyorsanız, O'na şükredin!**

173- **Allah, size yalnız şunları haram kıldı: Ölü hayvan, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanlar. Bununla birlikte kim bunlardan yemek zorunda kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret ölçüsünü aşmamak şartıyla ona bir günah yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Ayette yenilmesi yasaklanan hayvan etleri şunlardır: Meyte: Kendi eceliyle ölen veya boğazlanmadan öldürülen hayvandır. Balık türü bunun dışındadır. Kan: Burada kastedilen akmış durumdaki kandır (bk. En'âm, 145). Çünkü etin içinde kendiliğinden kalan kan, ete tabidir. Domuz eti: Cumhura göre, domuzun iç yağı da ete tabidir. Zâhiriye mezhebine göre ise, ayette yasaklanan, hayvanların yalnız eti olup, iç yağı kapsam dışı kalır. Nitekim, Hz. Peygamber'in domuz kılıyla ayakkabı dikimine (hırâze) izin verdiği nakledilmiştir (Kurtubî, el-Câmi', II, 223; S. Ateş, age, I, 282, 283). Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan: Bu, üzerine Allah'ın adı değil de, başka birinin adı anılarak kesilen veya bir put için ya da başka bir varlık için kesilen hayvandır. Yukarıdaki ayetin, Mâide suresi, 5. ayetle tahsîs edildiği kabul edilerek, ehl-i kitabın kestiğinin yenilmesi caiz görülmüştür (bk. Buhârî, Zebâih, 39). Ancak zaruret durumunda, yasaklanan bu hayvanların etleri yenebilir. Yırtıcı kara hayvanı ve yırtıcı kuş türleriyle eşek ve katır gibi hayvanların haram oluşu ise "habâis"i yasaklayan ayetlere (bk. A'râf, 157) ve bunu tefsir eden hadislere dayanır.

Hanefiler dışındaki üç mezhebe göre ise, genel olarak suda yaşayan her türlü hayvanın eti helaldir. Delil, "Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir." (Ebû Dâvûd, Tahâre, 41; Tirmizî, Tahâre, 52) hadisidir.

174- **Allah'ın indirdiği Kitap'tan bir şeyi gizleyip de bunun karşılığında biraz**

para alanlar, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Kıyamet günü Allah onlarla ne konuşur ne de onları temize çıkarır. Onlar için acı bir azap vardır.

175- İşte bunlar doğru yol karşılığında sapkınlığı ve bağışlanma yerine azabı satın alan kimselerdir Bunlar ateşe karşı ne kadar da sabırlıdırlar!

176- Bu böyledir, çünkü Allah, Kitab'ı gerçek olarak indirmiştir. Kitap konusunda görüş ayrılığına düşenler, şüphesiz haktan uzak bir çekişme içindedirler!

177- Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz, iyilik sahibi olmak değildir. Ama asıl iyilik sahibi olanlar o kimselerdir ki; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve bütün peygamberlere iman edip, yakınlığı olanlara, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirleri kurtarmaya, seve seve mal verirler. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Bir de antlaştıkları zaman sözlerini yerine getirenler, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterenler yok mu, işte doğru olanlar bunlardır, sakınanlar da bunlardır.

Ayet, kıble değişikliği konusunda Yahudilerin ileri geri konuşması, bu yolla Müslümanların kalbine kuşku sokmağa çalışması üzerine inmiştir. Ayetteki "birr" sözcüğü, insanı Allah'a yaklaştıran ve cennete ulaştıracak olan her türlü iyilik, hayır ve tâat demektir.

178- Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle ve kadına kadın kısas yapılır. Ama her kim, ölenin kardeşi (velisi) tarafından bir şey karşılığı bağışlanırsa, o zaman örfe uyması ve ona diyeti güzellikle ödemesi gerekir. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Her kim bunun ardından yine saldırırsa, artık ona acı bir azap vardır.

178-179. ayetler, kısas hükümlerini açıklamaktadır. Kısas cezası, ya kasten adam öldürme ya da yaralama veya sakat bırakma cürümlerinde söz konusu olur. Kur'an'da kısas hükümleri Bakara, 178-179; İsrâ, 33 ayetleri ile kimi organlara karşı kısası düzenleyen Mâide, 45 ayetinde toplanmıştır.

Kısas hükümlerinin önceki semâvî dinlerde de bulunduğunu Kur'an bildirir (bk. Mâide, 45). Tevrat'ta da bu hükümler yer alır (bk. Çıkış, 21/14; Levililer, 24/17; Tesniye, 19/19-21; I. Samuel, 15/33).

Kısas affedilince, Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre, anlaşma sırasında saklı tutulmadıkça, diyet de af kapsamına girer. İmam Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre ise veli seçimlik hakka sahiptir. Ya kısasın uygulanmasını ister, ya da kısası affeder ve diyet alır. Burada affın anlamı, kısasın diyete dönüşmesi demektir. Bu, suçlunun rızasına da bağlı değildir. Mağdur, diyet isteme hakkından da vazgeçebilir (Kâsânî, age, VII, 241; Şevkânî, Neylu'l- Evtâr, VII, 7 vd).

Diyet: Öldürülen kimsenin mirasçılarına, bedel olarak verilen mal veya paraya "diyet" denir. Yanlışlıkla öldürmelerde yalnız diyet gerekir ve bunu üç yılda üç eşit taksitle suçlunun âkılesi (mirasçıları veya bağlı olduğu topluluk ya da divan) öder. Yaralama veya bir organı sakat bırakma gibi müessir fiillerde mağdura verilmesi gereken bedele ise "erş" denir. Diyet sözcüğü, kimi zaman erş yerinde de kullanılır. Elin diyeti gibi...

Asr-ı Saadet'te diyet olarak; a) Yüz deve,

b) Bin dinar (yaklaşık 4 kg.) altın para, c) On veya onbir bin dirhem (yaklaşık 28 kg. gümüş para) gümüş, d) İki yüz sığır, e) İki bin koyun, f) İki yüz takım elbise (bk. Kâsânî, age, VII, 254; İbn Âbidîn, Mısır 1307, V, 504).

179- **Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için bir hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız!**

180- **Sizden birisine ölüm geldiği vakit, bir hayır (mal) bırakacaksa, babası, anası ve en yakın akrabası için örfe göre vasiyet etmek, Allah'tan korkan kimseler üzerine, yerine getirilmesi gereken bir hak olarak size farz kılındı.**

180 ve 280. ayetlerin, Nisa, 11 ve 12. miras ayetleriyle neshedildiği ileri sürülmüştür. Şu hadisler de bunu destekler: "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Artık mirasçı lehine vasiyet yoktur." (Ebû Dâvud, Vasâyâ, 6, Büyû', 88; Tirmizî, Vasâyâ, 5). "Bir mirasçı lehine vasiyet, diğer mirasçıların rızası olmadıkça caiz değildir." (Buhârî, Vasâyâ, 6; Ebû Dâvud, Vasâyâ, 6; Tirmizî, Vesâyâ, 5). Diğer yandan Hz. Peygamber'in vasiyet yoluyla mal bırakmayı, terekenin üçte biri ile sınırlandırdığını da belirtelim. Çünkü Sa'd. Ebî Vakkas'a bundan daha fazlası için izin vermemiştir.

181- **Her kim öğrendikten sonra vasiyeti değiştirirse, bunun günahı, onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphe yok ki Allah her şeyi işitir ve bilir.**

182- **Her kim, vasiyet edenin bir hata işlemesinden veya bir günaha girmesinden endişe eder de tarafların arasını düzeltirse, ona bir günah yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

183- **Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.**

184- **Sayılı günlerde olmak üzere (farz kılındı). Sizden her kim hasta olur veya yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tutmakta zorlananlara ise, bir yoksulu doyuracak kadar fidye gerekir. Her kim de hayrına fidyeyi arttırırsa, kendisi için daha hayırlıdır. Bununla birlikte, eğer bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.**

183-185 ve 187. ayetler oruçla ilgili olarak inmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince, her ay üç gün ve bir de aşûre günü oruç tutulmasını emretmişti. Ramazan orucu, Hicretten bir buçuk yıl sonra, Şaban ayının onunda farz kılınmıştır. Bundan sonra, inananlar Ramazan ayı dışında da –Recep ve Şaban aylarında olduğu gibi– fazla oruca teşvik edilmekle birlikte, bu fazla oruçlar mendub olarak kaldı (bk. Buhârî, Tefsîr, 1/24).

Bir rivayette Ramazan orucu Yahudilere ve Hristiyanlara da farz kılınmıştı. Yahudiler bunu terk ederek, yılda bir güne indirmişlerdi. Hristiyanlar da, bu orucu çok sıcak olan bir yılda kilise adamlarının görüş birliği ile bahar mevsimine almış, bu değişikliğe keffâret olmak üzere on gün, hastalanan hükümdarlarının iyileşmesi veya salgın hastalığın önlenmesi için de on gün ekleyerek, gün sayısını elliye çıkarmışlar ve adına da "perhiz" demişlerdir. Bir ay Ramazan orucu tutmak İslam'ın beş şartından birisidir (Buhârî, İmân, 1, 2; Müslim, İmân, 19-22).

Orucun vakti, ikinci fecrin yani tan yerinin ağarmaya başlamasından, Güneş'in batmasına kadar olan süredir. Ramazan

orucu hava açık olunca hilali görmekle, bulutlu olunca ise Şaban ayını otuz güne tamamlamakla farz olur. Hadiste şöyle buyurulur: "Hilali görünce oruç tutunuz, Şevval hilalini görünce de iftar edip bayram yapınız. Sizinle hilalin arasına bulut veya sis girerse, ayı otuza tamamlayın" (bk. Buhârî, , Savm, 5, 11; Müslim, Sıyâm, 4, 7, 8, 17-20; Nesâî, Sıyâm, 8-11; Tirmizî, Savm, 5). Başlanmış ramazan orucunu bir özrü olmaksızın, yemek, içmek veya cinsel ilişkide bulunmak suretiyle kasten bozan kimseye bir gün kaza yanında ayrıca, 60 gün kefâret cezası gerekir. Buna gücü yetmeyen 60 yoksulu bir gün süreyle doyurur (Buhârî, Savm, 30, Hibe, 20. Geniş bilgi için bk. H. Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihali, Oruç bahsi).

185- **O Ramazan ayı ki; Kur'an insanlara bir hidayet ve doğru yola götüren, hak ile batılın arasını ayıran açık ayetler halinde bu ayda indirildi. Sizden her kim bu aya yetişirse, onda oruç tutsun. Kim de hasta olur veya yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde kaza etsin. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı yüceltmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz!**

186- **Şayet kullarım sana benden sorarlarsa, (bilsinler ki) ben onlara gerçekten çok yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasını kabul ederim. O halde onlar da benim davetime koşsunlar ve bana iman etsinler ki, doğru yola gidebilsinler!**

186. ayet; bir a'râbinin "Rabbimiz bize yakınsa, sessiz, uzakta ise yüksek sesle dua edelim" diye sorması, kimi sahabelerin de "Rabbimiz nerededir?" diye sormaları üzerine inmiştir (bk. Buhârî, Cihâd, 131, Megâzî, 38). "Biz, o insana şah damarından daha yakınız." (Kâf, 16). "Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görür." (Hadîd, 4).

187- **Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar, sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtü durumundasınız. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için müracaatınızı kabul edip, sizi bağışladı. Artık onlarla cinsel ilişkide bulunun ve Allah'ın sizin için yazdığını isteyin. Fecrin siyah ipliği beyaz iplikten sizce seçilinceye kadar yeyin için; sonra da ertesi geceye kadar orucu tamamlayın! Bununla birlikte siz mescidlerde itikâf halinde iken kadınlarınıza yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara yaklaşmayın! Allah ayetlerini insanlara böyle açıklıyor ki sakınıp korunsunlar!**

Orucun farz kılındığı ilk dönemlerde oruçlu olan kimse, iftar ettikten sonra uyumamak ve yatsı namazını kılmamak şartıyla gece yiyip içebilirdi. Ama iftardan sonra uyur veya yatsı namazını kılmış bulunursa, artık yiyip içemez ve cinsel ilişkide bulunamazdı. Kimi Müslümanlar, yorgunluk yüzünden gece bir şey yemeden uyur, ertesi gün akşama kadar aç kalır ve çok yorgun düşerlerdi. Yukarıdaki ayet bu konudaki başvurular üzerine inmiştir. Böylece ayette, orucun sabah ikinci fecirle başlayıp, akşam Güneş'in batışı ile sona erdiği, gece kısmında yeme içme ve eşiyle birlikte olmanın serbest kılındığı, daha önce olanların affedildiği, sadece Ramazan gecelerinde itikâfta bulunanların eşlerinden ayrı durmaları gerektiği bildirildi (İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 89).

Hz. Peygamber döneminde, Ramazan geceleri sahur vakti olunca Bilâl (ra) ezan okur, uyuyanları uyandırır, uyanık olanları sahur yemeği için uyarırdı, doğu ufku yaygın olarak aydınlanınca da (ikinci fecir) Abdullah ibn Ümmi Mektûm (ra) sabah namazı ezanını okur, yeme-içme sona erdirilir ve sabah namazları kılınırdı (bk. Buhârî, Ezan, 13, Savm, 17, Talâk, 24, Âhâd, 1; Müslim, Sıyâm, 39, 41-43).

İtikâf: İbadet niyetiyle bir mescitte veya mescit hükmündeki bir yerde bir süre durmaktır. Adanan itikâf vâcip, Ramazanın son on gününde, kifâî müekked sünnet, bunun dışında yapılacak, itikâflar müstehap hükmündedir. Ayette; "Benim beytimi, tavaf edenler ve itikâfta bulunanlar için temizleyiniz." (Bakara, 125) buyurulur. İtikâf süresinde cinsel ilişkide bulunmak veya özürsüz olarak mescitten çıkmak itikâfı bozar. İtikâf süresi Ebû Yusuf'a göre en az bir gün, İmam Muhammed, Şâfiî ve Hanbelîlere göre daha kısa bir süre olabilir. Mâlikîlere göre en kısa süre bir gün bir gecedir (bk. Hamdi Döndüren, İslam İlmihali, İtikâf konusu).

188- **Bir de aranızda mallarınızı haksız yollarla yemeyin. İnsanların mallarından bir bölümünü, bile bile günah ile yemek için, hâkimlere rüşvet olarak vermeyin!**

188. ayette, başkasının malını bâtıl yolla yeme yasağı; İslam'ın caiz görmediği rüşvet, kumar, hırsızlık, gasp, çapulculuk, kapkaççılık, emânete hıyanet gibi yollarla yemeyi kapsar.

Başkasının malını batıl yolla yemeyi yasaklayan ayetler için bk. Nisa, 10, 29.

Rüşvetle iş görülmesi de başkalarının hakkının yenilmesine yol açar.

189- **Sana yeni ayları soruyorlar. De ki: "Onlar insanlar için de, hac için de vakit ölçüleridir. Bununla birlikte iyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Fakat asıl iyiliğe eren, korunan kimsedir. Artık evlere kapılarından girin. Allah'tan korkun ki, kurtuluşa eresiniz."**

İslam'dan önce hacılar, bir kez hac ibadetine başlayınca, tamamlayıncaya kadar evlere girmeyi kendilerine caiz görmezlerdi. Çok âcil durum olursa, evlere normal kapılarının dışında başka yerlerden girmeye çalışırlardı (bk. Bakara, 196). İşte İslam yukarıdaki ayetle, bu anlamsız davranışı kaldırdı.

190- **Size savaş açanlara karşı Allah yolunda çarpışın, fakat haksız saldırıda bulunmayın. Çünkü Allah, haksız saldırıda bulunanları sevmez.**

190. ayet, Medine'de düşmanla savaş konusunda inen ilk ayettir. Bu konudaki ilk savaş izni bildiren ayetin Hac, 39 ayeti olduğu da nakledilmiştir. Daha sonra inen şu ayetlerle kapsam genişletilmiştir (bk. Bakara, 154, 191-194, 216- 218, 244, 246; Âl-i İmrân, 121-127; Enfâl, 39, 65; Tevbe, 5, 12, 13, 14, 29, 36, 123; Hucurât, 9; Muhammed, 20).

191- **Onları (size karşı savaşanları) nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Çünkü fitne, öldürmekten daha ağırdır. Yalnız Mescid-i Haram yanında onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Eğer sizi öldürmeye kalkışırlarsa, hemen onları öldürün! İşte inkâr edenlerin cezası budur.**

Bu ayette, saldıran düşmana karşı savaşılması emredilmektedir. 190-193 arası ayetlerin, genel savaşa izin veren Tevbe, 5. ayetle neshedildiği öne sürülmüşse de,

Tevbe, 5 ve 11. ayetler dikkatlice incelendiğinde, bunların genel olmayıp, Hz. Peygamber'le antlaşma yapıp, sonradan sözlerinden dönenlerle ilgili olduğu anlaşılır. Mekke döneminde ve Medine döneminin başlangıcında; Bakara, 109, 190 ve Haç, 39 ayetleri ile yalnız savunma savaşına izin verilmiştir.

Diğer yandan, ayetteki "fitne" kapsamına; küfrü yaymağa çalışmak, dinden dönmek, Allah'ın yasaklarını çiğnemek, genel huzuru bozmak ve bir kimseyi vatanından çıkarmak gibi sıkıntılar girer.

Harem bölgesinde savaş yasak olmakla birlikte düşman saldırırsa buna ölümcül cevap verilmesi de hükme bağlanmıştır.

192- **Eğer şirkten vazgeçerlerse, hiç şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

193- **Hem bir fitne kalmayıp, din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla çarpışın! Eğer vazgeçerlerse artık düşmanlık ancak zâlimlere karşıdır.**

193. ayetteki "fitne" kelimesini müfessirler, "şirk" diye tefsir etmişlerse de, ayette düşman müşrik olsa bile, savaşa son verip barış isterse, onunla savaşa son verilmesi istenmektedir. Yani düşman İslam'ı kabul edinceye kadar savaşmak, onları zorla dine sokmak olur ki, bu durum "dinde zorlama yoktur" ilkesi ile çelişir. Nitekim "fitne" kelimesi, daha çok "Müslümanları zorla dinlerinden döndürmek" anlamında kullanılmıştır (bk. 191, Nahl, 110; Burûc, 19).

194- **Haram ay, haram aya ve bütün hürmetler birbirine karşılıktır. O halde kim size saldırırsa, siz de ona, onun saldırdığı ölçüde saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir!**

194. ayette, haram ay; dokunulması yasak, kutsal ay demektir. Araplar, kentler arasında serbest dolaşımı sağlamak için dört ayı kutsal, dokunulmaz saymışlardı. Bunlardan üçü, zilkade, zilhicce ve muharrem hac ayları idi. Receb ayı da, özellikle Hicazlılar arasında dini bir aydı. Bu dolaşım serbestisinin gerek hac gerekse ekonomik bakımdan büyük yararı vardı (bk. Bakara, 217; Mâide, 2, 97; Tevbe, 1-5).

195- **Allah yolunda harcayın da kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın ve güzel hareket edin. Çünkü Allah, iyilik edenleri sever.**

Bu ayette, Müslümanların Allah yolunda mallarını harcamaları ve cimrilik etmemeleri istenmektedir. Çünkü savaş masraflı bir iştir, yeterli ödenek bulunamazsa, düşman üstünlük sağlayabilir ve Müslümanlar kendi elleriyle kendilerini tehlikeye atmış olurlar. Emevîler döneminde, Abdurrahman ibn Velîd komutasında bir İslam ordusu gazve için İstanbul'a gelmişti. Bir sahabenin, Rumlar üzerine açıktan saldırması üzerine, bunu gören İslam topluluğu; "Bu, kendi kendini tehlikeye atmaktır." deyince, içlerinde bulunan Ebû Eyyûb el-Ensarî (ra), yukarıdaki ayetin, Ensar topluluğu için indiğini bildirerek şöyle dedi. "Medine'de İslam ve Müslümanlar güçlenip üstün duruma gelince biz dedik ki: Yâ Resulallâh! Biz artık mallarımızın başına dönüp, onları ıslâh ile uğraşsak." bunun üzerine yukarıdaki ayet indi ve cihadı bırakıp mallarımızın başına dönmemiz bir tehlike olarak bildirildi. Bu anlayışla cihad eden Hz. Eyyûb bu seferde şehid olmuş ve İstanbul'a defnedilmiştir (Tirmizî, Tefsîru'l-Kurân, 3; Ebû Dâvud, Cihâd, 22; Elmalılı, age, II, 39, 40).

196- **Hac ve umreyi Allah için tam**

yapın! Eğer zorunlu bir engelle karşılaşırsanız, o zaman kolayınıza gelen kurban gönderin. Bununla birlikte bu kurban, kesileceği yere varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin! İçinizden hasta olana veya başında bir rahatsızlığı bulunana tıraş için oruç veya sadaka yahut kurbandan ibaret bir fidye gerekir. Engelden kurtulduğunuz zaman da, her kim hac zamanına kadar umre ile sevap kazanmak isterse, ona da kolayına gelen bir kurban gerekir. Bunu bulamayana ise üç gün hac sırasında, yedi gün de döndüğünde olmak üzere, tam on gün oruç tutması gerekir. Bu hüküm, ailesi Mescid-i Haram çevresinde oturmayanlar içindir. Allah'tan sakının ve bilin ki, Allah'ın azabı gerçekten çok şiddetlidir.

196. ayet, Hudeybiye antlaşmasından sonraki yılda yapılan Kaza umresi yılında inmiştir. Haccın farz olduğunu kesin olarak ifade etmeyip, başlanmış olan hac ve umrenin tamamlanmasının vacip olduğunu bildirir. Başında rahatsızlık bulunan Ka'b ibn Ucre'nin, ihramlı iken başvurması üzerine, Allah'ın elçisi, kendisine başını tıraş etmesini söylemiş ve ihram yasağı ihlâl edildiği için de, ceza olarak, "üç gün oruç tutmasını veya altı yoksulu doyurmasını yahut da kolayına gelen bir kurban kesmesini" bildirmiştir. Ka'b, bu üç seçenekten, kendi durumuna uygun düşen kurbanı tercih etmiştir (bk. Buhârî, Muhsar, 6, 7).

Asıl farz hac, Âl-i İmrân, 97. ayetiyle sâbittir. Üç çeşit hac vardır. a) İfrad haccı. Hac aylarında tek ihramla hac yapmaktır. b) Temettü' haccı. Hac aylarında ihrama girmek ve umre yaparak ihramdan çıkıp, arefe gününden önce yeni bir ihramla haccı ifa etmektir. c) Kıran haccı. Tek ihramla önce umre sonra da haccı ifa etmektir. Temettü' ve kıran haccı yapana "hedy kurbanı" kesmesi vacip olur. Hz. Peygamber Veda haccında yukarıdaki ayeti uygulayarak, yanında hedy kurbanı getirenlerin umreden sonra ihramdan çıkmayarak haccı tamamlamalarını, hedy kurbanı olmayanların ise, umre yaparak ihramdan çıkmalarını, daha sonra arafeden bir gün önce yeniden hac için ihrama girmelerini bildirmiştir.

Hanefilere göre hedy kurbanı, temettu ve kıran haccında, bir yolculukta iki ibadetin yapılmasından dolayı "şükür kurbanı", Şâfiîlere göre ise temettu haccında ihrama mikatte değil de Mekke'de girilmesinden dolayı, kıran haccında ise iki ayrı ibadetin bir tek ihramla yapılmasından doğan kusurun telâfisi için "ceza kurbanı"niteliğindedir. Bu görüşte olanlara göre, bayram günlerinden önce de kesilebilir.

197- **Hac, bilinen aylardadır. Her kim o aylarda (ihrama girip) haccı kendine farz kılarsa; artık hac sırasında kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız, Allah onu bilir. Kendinize azık edinin. Şüphe yok ki azıkların en hayırlısı Allah'tan sakınmaktır. Öyleyse benden sakının, ey akıl sahipleri!**

İslam dini, hac aylarını şevvâl, zilkade ve zilhicce ayı olarak belirlemiştir. Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre bu süre, Zilhicce'nin 10'una kadardır. İmam Şâfiî, Zilhicce'nin 10. gününü hac mevsimine katmadığı gibi, İmam Mâlik hac aylarını üç bütün ay olarak kabul eder (bk. Buhârî, Hac, 33, 34, Umre, 9, Menâkıbu'l-Ensar, 26; Müslim, Hac, 123; Nesâî, Menâsik, 77; Dârimî, Menâsik, 38).

Hac aylarında yılda tek hac yapılabilir.

Hadislerde şöyle buyurulmuştur: "Hac, Arafat demektir. Bu yüzden arefe günü Arafat'a yetişen, hacca yetişmiş olur. Bizimle birlikte, bayram gecesi bu sabah namazını kılan, bizimle birlikte bu vakfe yerinde duran ve bundan önce gece veya gündüz Arafe'de vakfe yapmış olan kimsenin haccı tamam olur ve tavaf yapıp ihramdan çıkma zamanı gelir." (Tirmizî, Tefsîr, 2/22; Ebû Dâvud, Menâsik, 68; İbn Mâce, Menâsik, 57).

198- **(Hac sırasında), Rabbinizin lütfunu istemenizde size bir günah yoktur. Arafat'tan indiğiniz zaman Meş'ar-i Haram yanında (Müzdelife'de) Allah'ı anın! Hem O'nu size öğrettiği gibi anın! Doğrusu siz, bundan önce gerçekten sapmışlardandınız.**

Ayette, hac farizasını yapmaya engel olmayacak şekilde, bu aylarda ticaret yapmanın, ya da meşrû biçimde çalışıp kazanmanın günah olmadığı belirtilmiştir.

199- **Sonra, insanların akıp geldiği yerden siz de akıp gelin. Allah'tan bağışlanmanızı dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

200- **Hac ibadetini bitirdiğiniz zaman, önceleri babalarınızı andığınız gibi, hatta daha da kuvvetli bir anışla Allah'ı anın! İnsanlardan öyleleri var ki, "Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver!" derler. Onun için ahirette hiçbir pay yoktur.**

201- **Onlardan öyleleri de var ki, "Ey Rabbimiz! Bize dünyada güzellik ve ahirette de güzellik ver ve bizi ateş azabından koru!" derler.**

200. ayette, "Bize, yalnız dünyada (dünyalık) ver" diye dua edenin, ahirette bir nasibinin olmayacağı bildirildikten sonra, 201. ayette, hem dünya hem de ahiret için iyilik istemenin daha uygun olacağı vurgulanmaktadır. Buna göre, Müslüman ne dünyası için ahiretini ne de ahireti için dünyasını terk edebilir. "Rabbenâ âtinâ.. duası diye bilinen bu dua, bütün namazların son oturuşlarında, hac ve umrenin tavafları yapılırken ve diğer duaların son bölümünde tercihen okunur.

202- **İşte kazandıklarından payı olanlar bunlardır. (İyi bilin ki), Allah hesabı çok çabuk görendir.**

203- **Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin (Tekbir alın)! Bunlardan kim iki gün içinde (Mina'dan) dönmek için acele ederse ona günah yoktur. Her kim de geri kalırsa ona da günah yoktur. Ama bu, sakınanlar içindir. Allah'tan sakının ve bilin ki, O'nun huzurunda toplanacaksınız!**

Ayetteki, "sayılı günler" teşrîk günleri olup, kastedilen teşrik tekbirdir. Hacılar bayram günlerinde Mina'da kalıp, bayramın ilk dört gününde cemrelere toplam 70 taş atarlar. Ancak hacılardan acelesi olan bayramın üçüncü günü Mina'dan ayrılacaksa, dördüncü günün 21 taşını atmadan Mekke'ye dönebilir. Teşrik tekbirleri, Ebû Hanife'ye, cemaatle kılınan her farz namazın arkasından, yalnız mukîm erkeklere, arafe günü ve kurban bayramının ilk günü ikindiye kadar, sekiz vakitte okunur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu tekbirleri arefe ve dördüncü bayram günü arasında, 23 vakit namazın ardından, farz namazı kılmakla yükümlü olan herkesin okuması vaciptir (bk. Buhârî, İdeyn, 11; Müslim, Sıyâm, 144, 145; Nesâî, İmân, 7).

204- **İnsanlardan kimi de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider, bir de kalbindekine Allah'ı**

şahit tutar. Oysa o, İslam düşmanlarının en yamanıdır!

204-206 arası ayetler Ahnes ibn Şüreyk hakkında inmiştir. Güzel konuşan ve iyi giyinen bir münafık olan Ahnes, Allah Resulü'nün yanına gelir, iyi bir Müslüman olduğunu anlatmaya çalışırdı. Dönüp gidince de Müslümanlara her türlü kötülüğü yapmak için uğraşırdı. Ayetlerde bu gibi münâfıklar tanıtılmıştır (bk. Kurtubî, Câmi', III, 12-115; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 183, 184).

205- **İş başına geçince de yeryüzünde, içine kadar bozgunculuk çıkarmak, ekinleri ve zürriyetleri yok etmek için çabalar durur. Allah ise bozgunculuğu sevmez.**

206- **Ona, "Allah'tan sakın!" denildiği zaman, gururu onu günah işlemeye sevkeder. Onun hakkından cehennem gelir! Orası ne kötü yataktır!**

207- **Yine insanlardan kimi de vardır ki, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için canını feda eder. Allah kullarına karşı çok şefkatlidir.**

207. ayet, İbn Abbas'a göre Suheyb er-Rûmî (ra) hakkında inmiştir. Suheyb (ra), Mekke'de İslam'a girip Medine'ye hicret etmek isteyince, puta tapanlar izin vermemiş, bunun üzerine bütün servetini onlara bırakarak hicret edebilmişti. Yukarıdaki ayet, Suheyb yolda iken inmiş ve onu karşılayan Hz. Ömer ve birlikte olduğu sahabeler, ayeti okuyarak kendisini tebrik etmişlerdi (bk. Kurtubî, Câmi' , III, 15, 16; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 184, 185; Elmalılı, age, II, 65, 66).

208- **Ey iman edenler! Topluca sulh ve selâmete girin de şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, sizin aranızı açan belli bir düşmandır.**

Ayetteki "silm"; sulh, İslam dini ve tâat anlamlarına gelir. Burada İslam âleminin bütün hâlinde genel bir sulh anlaşmasının içinde yer alması mesajı verildiği gibi, İbn Abbas'a göre ayet kitap ehli hakkında inmiş olup anlamı şudur: "Ey Musa ve İsa'ya iman edenler! Topluca Muhammed'e gelen İslam'a giriniz!" (bk. Kurtubî, age, III, 18; İbn Kesîr, age, I, 185; Müslim, İmân, 240).

209- **Size apaçık deliller geldikten sonra yine de doğru yoldan saparsanız, iyi bilin ki Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

210- **Onlar bekliyorlar ki Allah buluttan gölgelikler içinde, meleklerle birlikte kendilerine geliversin de, iş bitiriliversin! Halbuki bütün işler Allah'a götürülür.**

211- **İsrail oğullarına sor: Biz onlara nice açık mucizeler vermiştik! Fakat her kim Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra değiştirirse, şüphe yok ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir.**

212- **Dünya hayatı, o inkâr edenler için süslendi de, onlar iman edenlerle alay ediyorlar. Halbuki sakınan o müminler, Kıyamet günü onlardan üstündür. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.**

213- **(Başlangıçta) insanlar tek bir ümmetti. Ayrılmaları üzerine Allah, rahmetinin müjdecileri ve azabının uyarıcıları olarak peygamberler gönderdi. Anlaşmazlığa düştükleri konularda, insanlar arasında hüküm vermeleri için, onlarla birlikte hak yolu gösteren Kitab'ı da indirdi. Ancak kitap verilenler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan dolayı bunda da anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah kendi izniyle, iman edenleri onların, hakkında anlaşmazlığa düştükleri gerçeğe ulaştırdı. Allah, dilediğini doğru yola iletir.**

Ümmet; bir peygamberin gönderildiği toplum, bir nesil, kuşak, hayvanlardan her bir tür, toplumsal din gibi anlamlara gelir (bk. Âl-i İmrân, 104, 110; A'râf, 181; Hûd, 8; Yûsuf, 45; Nahl, 120 Enbiyâ, 92; Müminûn, 52). Tevhîd inancına sahip olan toplumlar bir ümmet oluştururken, küfür ehli de kendi arasında ayrı bir ümmet oluşturur.

214- **Yoksa siz, kendinizden önce gelip geçenlerin başına gelenin benzeri, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, sonunda Peygamber ve beraberindeki iman edenler, "Allah'ın yardımı ne zaman?" derlerdi. Dikkat edin! Hiç şüphesiz Allah'ın yardımı yakındır!**

Bu ayet müfessirlerin çoğuna göre Hendek veya Uhud Savaşı ile ilgili olarak inmiştir (bk. Âl-i İmrân, 142; Ahzâb, 10). Bir başka rivayete göre ise evlerini, mallarını ve yakınlarını Mekke'de bırakarak Medine'ye hicret edenleri teselli için inmiştir (bk. Kurtubî, age, III, 24; Taberî, Câmiu'l-Beyân, II, 98).

215- **Sana nereye infak edeceklerini soruyorlar. De ki: "Hayır olarak harcayacağınız mal, ana- baba, yakınlar, öksüzler, düşkünler ve yolda kalmış kimseler içindir. Hayır olarak daha ne yaparsanız herhalde Allah onu bilir.**

İbn Abbas'a göre bu ayet, Hicret yüzünden mallarını Mekke'de bırakan ve bu yüzden Medine'de büyük sıkıntı ile karşılaşan Muhacirler hakkında inmiştir.

İnfak bir terim olarak; "Allah rızası için, hayır sayılan yerlere harcamada bulunma, hakkı olanların veya muhtaç durumda bulunan kimi hısımların nafakasını sağlama" anlamını ifade eder. Bu anlamıyla zekât, fıtır sadakası gibi mâlî ibadetler yanında, sadaka türünden gönüllü olarak yapılacak hayırları da kapsar. Eş, ana- baba, dede, nine, çocuk, torun gibi yakın akrabaya zekât harcaması yapılamadığı için, bunlardan muhtaç duruma düşenlere, nafaka vererek veya diğer nâfile bağışlar yapılarak harcamada bulunulur.

Hayır sözcüğü de; iyi, iyilik, en iyisi, daha iyisi gibi anlamlara gelir ve şerrin zıddı olarak kullanılır. Kur'an'da nafaka ve infak kökünden 76 ayet ve içinde "hayır" sözcüğü bulunan ise 176 ayet vardır.

216- **Hoşunuza gitmediği halde Allah yolunda savaşmak üzerinize farz kılındı. Olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız, oysa ki o şey sizin için bir hayırdır. Yine olabilir ki siz bir şeyi seversiniz, oysa ki o sizin için bir kötülüktür! Allah bilir siz bilmezsiniz.**

Hz. Muhammed (sav) Mekke'de iken kendisine savaş izni verilmemişti. Medine'de önce savunma, sonra genel savaşa izin verildi. İslam bilginlerine göre, bir saldırı olmadıkça, cihad Müslümanlara kifâî bir farzdır. Ülke düşman saldırısına uğradığı takdirde ise, savaşmak, eli silah tutan her Müslüman için aynî farz olur.

Ayetteki, "kıtâl" kelimesi, karşılıklı ölümlerin meydana geldiği savaş ve cihad anlamında kullanılmıştır. Kur'an literatüründe savaşlar, daha çok "kıtal" sözcüğü ile ifade edilir (bk. Bakara, 190, 216). Cihadın ise daha geniş anlamı vardır. Nitekim Enfâl, 72. ayette "mal ve can ile savaş" tan söz edildiği gibi, hadislerde buna "dil ile mücadele", hatta sahip olunan bütün güçlerle mücadele de eklenir. Buna göre cihadın, karşı karşıya gelinen düşmanla çarpışma

anlamı yanında, Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak eğitim ve bilimsel çalışmalar, düşmana karşı silahlanma, ekonomik bakımdan güçlenmek için yapılacak çalışmalar ve nefis eğitimi gibi çok geniş anlamı vardır.

217- **Sana haram ayı ve o ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaşmak büyük bir günahtır. Bununla birlikte Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'dan menetmek ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır." Onlar, eğer güçleri yetse, sizi dininizden döndürmek için, sizinle savaşmaktan hiçbir zaman geri durmazlar. Sizden her kim dininden döner ve kâfir olarak can verirse, artık onların yaptığı bütün ameller dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.**

Ayet, haram aylarda savaşmanın caiz olup olmadığı hakkındaki bir soru üzerine inmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in Bedir savaşı öncesinde istihbarat amacıyla çıkardığı bir seriyye, karşılaştığı Kureyş kervanına saldırıp esir almıştı. Bu olayın Recep ayının ilk günü olduğunu anlayan Mekke yönetimi, Hz. Muhammed'in haram ayları tanımadığı propagandasını yapmaya başlamıştı. Ancak bu arada inen 217 ve 218. ayetler, savaş birliğini haklı çıkardı ve haram ay bile olsa, fitne için yola çıkan düşmana saldırmaya cevaz verdi.

218- **Şüphesiz, iman edenlere, hicret edip Allah yolunda cihad edenlere gelince, işte onlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

219- **Sana şarabı ve kumarı soruyorlar. De ki: "Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlar için bir takım yararlar vardır. Fakat bunların günahı yararlarından daha büyüktür!" Yine sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazla olanı infak edin. İşte böylece Allah size ayetlerini açıklıyor. Umulur ki düşünürsünüz!**

Ayetin nüzül sebebi şudur: Hz. Ömer, Medine'de içkinin zararlarını görünce, "Allah'ım, hamr hakkında bize şifa verici bir açıklama yap." diye dua ederdi. Önce, Bakara, 219. ayeti indi. Ömer yine dua etti. Sarhoş iken namaza yaklaşmayı yasaklayan, Nisa, 43. ayeti indi. Ömer (ra) yine dua etti, kesin içki yasağı bildiren, Mâide, 91-92. ayeti indi (Tirmizî, Tefsîr, Mâide suresi; İbnül-Arabî, age, I, 149).

Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olan kimi sahabe ve tâbiî fakihlerine göre ise hamr; yalnız üzümden yapılan içkinin adı olup, Kur'an nassı ile li aynihî haram olan budur. Diğer sarhoş edici maddeler ise aynen ve bizzat değil kıyas yoluyla haram kapsamına girer. Burada illet "iskâr" (sarhoş etme) niteliği olup, bu da "Her sarhoşluk veren şey haramdır" gibi hadislere dayanır (bk. Buhârî, Edeb, 80, Ahkâm, 22, Megâzî, 60; Müslim, Eşribe, 73-75).

Kumar: Bir menfaat karşılığında oynanan şans oyunudur. Menfaat karşılığı olmaksızın zevk ve eğlence için oynanan oyun kumar olmaz. İmam Şâfiî'ye göre, "Satranç, ortaya bir para koymadan, kötü sözden ve namazı kaçırmaktan uzak oldukça haram değildir." Buna göre, Hayvan, araç, ok atımı ve silah atışı yarışları ile çeşitli spor karşılaşmaları, dışarıdan verilen ücret karşılığında yapılınca, kumar kapsamına girmez,

verilen ücret, kumar parası değil, bir "cuâle" (ödül) olur. Fakat, bu sporlar üzerine oynanan kumarlar yasak kapsamına girer (S. Ateş, age, I, 374, 375).

220- **Dünya ve ahiret konusunda (düşünürsünüz)! Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onlar için yapacağınız bir iyileştirme, işlerine karışmamaktan daha hayırlıdır. Onlarla birlikte yaşarsanız, artık onlar sizin (dinde) kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de güçlüğe düşürürdü. Şüphesiz ki Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir!**

İslam'dan önce insanlar, yetimlerin mallarını yerler, onlarla malı için evlenir, oğlu veya kızı ile yine malı için evlendirirlerdi. Nisa, 10 ve En'âm, 152) ayetler inince, Müslümanlar yetimlerin mallarından el çektiler. Öyle ki; mallarını, yemeklerini, evlerini ayırmaya başladılar. Fakat bu durum, yetimlerin aleyhine olmaya başlamıştı. Bunun üzerine kimi sahabeler, Allah'ın Resulü'ne, yetimler için herkesin ayrı evi, ayrı yiyecek hazırlama imkânı bulunmadığını bildirince, yukarıdaki ayet inmiştir.

Hz. Peygamber yetimlerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Yetime bakanla ben, cennette şu iki parmak gibi yan yana oluruz." (Buhârî, Talâk, 25, Edeb, 24; Müslim, Zühd, 42). "Müslümanların evlerinin en hayırlısı, içinde yetime iyilik edilen evdir, en şerlisi de içinde yetime kötülük edilen evdir." (İbn Mâce, Edeb, 6). "Kim bir yetimin başını Allah rızası için okşarsa, elinin dokunduğu her kıl için kendisine sevap verilir." (et-Tergîb, III, 349).

221- **Allah'a ortak koşan kadınlarla, onlar iman etmedikçe evlenmeyin! Çünkü müşrik bir kadın, sizin hoşunuza gitse bile, iman etmiş bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikçe Allah'a ortak koşan erkekleri de, mümin kadınlarla evlendirmeyin. Çünkü müşrik bir erkek, sizin hoşunuza gitse bile, mümin bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Onlar sizi ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle cennete ve bağışlanmaya çağırıyor ve ayetlerini insanlara böyle açıklıyor! Umulur ki onlar öğüt alırlar.**

Ayet, Allah'a ortak koşmanın bir evlenme engeli olduğunu bildirmek için inmiştir. Ayetin, Medine döneminde sahabelerden Mersed ibn Mersed'in, müşriklerden güzel bir kadınla evlenmek istemesi veya Abdullah ibn Revâha'nın, Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine, mümin bir köle kadını özgürlüğüne kavuşturarak evlenmeye karar vermesi ve bu yüzden toplum tarafından kınanması üzerine indiği nakledilmiştir.

Bugünkü Hristiyan ve Yahudilerin Allah'a ortak koşmaları sebebiyle müşrik sayılmaları ve Müslümanlarla evlenmemeleri gerektiği öne sürülebilirse de, ehl-i kitap kadınlarla evlenmeyi serbest bırakan, aşağıdaki Mâide suresinin 5. ayeti, bu hükmü tahsis etmiştir. " .Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu, hür kadınlar size helaldir." İslam fakihlerinin çoğunluğu bu görüştedir (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, II, 15-20; el-Kâsânî, a.g.e., II, 270; İbn Rüşd, a.g.e., II, 37 vd.).

222- **Sana kadınların âdet halini soruyorlar. De ki: "O, rahatsızlık veren bir durumdur. Bu yüzden, âdetli iken kadınlardan çekilin ve temizlenene kadar onlara yanaşmayın! İyice temizlendikleri zaman ise, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın! Hiç kuşkusuz Allah, çok**

tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri de sever.

Âdet görme: Ergenlik çağına gelen kadının cinsel organından, doğum veya bir hastalık olmaksızın, genel olarak ayda bir kan gelmesi halidir. Buna Türkçe'de; hayız görme, ay hali olma, aybaşı, namazsızlık gibi ifadeler de kullanılır. Ay hali, abdestli olmayı gerektiren ibadetleri yapmama, ya da bu ibadetlerin kimilerinden muaf tutulma ve cinsel ilişki yasağı dışında, kadının günlük yaşamını etkilemez.

Ay halinin en kısa süresi Hanefilere göre, üç gün, en uzun süresi on gün; Şâfiî'ye göre, en kısa süre bir gün, en uzun süre 15 gündür.

223- **Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Öyleyse tarlanıza dilediğiniz gibi yaklaşın ve kendiniz için ileriye hazırlık yapın. Allah'tan sakının ve bilin ki, siz mutlaka O'nun huzuruna varacaksınız! (Bunu) müminlere müjdele!**

224- **Sözünüzde durmanız, kötülükten sakınmanız ve insanların arasını düzeltmeniz için, Allah'ı yeminlerinize hedef veya siper yapmayın. Allah her şeyi işitir, bilir.**

Hz. Peygamber döneminde kimileri yemin ederek akraba ziyaretini, başkasına yardımı veya ara bulmayı kendisine yasaklar, "Bu konuda yemin ettim" diyerek, Allah'ın adını iyiliklerine engel yapardı. Hadis: "Kim bir şeye yemin eder de, bunun aksini daha hayırlı görürse, hayırlı olanı yapsın, yeminine de kefâret versin." (Buhârî, Humus, 15, Zebâih, 26, Eymân, 1, Keffârât, 10; Müslim, Eymân, 4, 9, 10-13, 15-17).

225- **Allah sizi bilmeyerek yaptığınız (lağv) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz; ama kalplerinizin bilinçli olarak yapmış olduğu yeminlerden sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan, çok yumuşak davranandır.**

Lağv yemini: Yalan kastı bulunmayan ve doğru sanılarak yapılıp da gerçeğin aksine yapıldığı anlaşılan boşuna yemini ifade eder. Buna göre, günlük hayatta konuşma arasında bilinçsiz olarak yapılan yeminler bu çeşide girer. Ancak sözü güçlendirmek amacıyla bilerek geleceğe ait yeminlerin gereği yerine getirilmezse yemin kefâreti gerekli olur (bk. Mâide, 89). Yalan yere bilerek yapılacak yemine ise "gamûs yemini" denir. Kişi bununla günaha girer, fakat kefâret gerekmez. Ayet son iki çeşit yemini de kapsar.

Hadiste şöyle buyurulur: "Kim bir şeye yemin eder de, onun aksini daha hayırlı görürse hayırlı olanı yapsın, yeminine de kefâret versin." (Buhârî, Eymân, 1, Keffârât, 10; Müslim, Eymân, 4, 9, 10-13).

226- **Kadınlarına yaklaşmamak üzere yemin edenler (îlâ yapanlar) için dört ay beklemek vardır. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Îlâ, sözlükte yemin demektir. Bir terim olarak ise, bir erkeğin karısı ile cinsel birleşmede bulunmamak üzere yemin etmesidir. Câhiliye döneminde böyle bir yeminin belli bir süresi yoktu. Ayet bunu dört ay süreyle sınırladı. Koca bu süre içinde her an yemininden dönerek eşiyle barışabilecek ve yemin kefâreti vererek veya adak varsa adağını yerine getirerek ahiret sorumluluğundan kurtulabilecektir. Yeminden dönmeksizin dört ay geçerse boşanma gerçekleşir. Hz. Aişe, Allah Resulü'nün eşlerine îlâ yaptığını ve kefâret vererek

yeniden eşlerine döndüğünü nakleder (bk. Buhârî, Savm, 11, Salât, 18; Tirmizî, Talâk, 21). krş. Îlânın benzeri "Zıhar", Mücâdele, 1-4.

227- **Eğer onlar boşamaya karar vermişlerse, şüphesiz ki Allah söylediklerini işitir, kurduklarını bilir.**

228- **Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeden) üç hayız ve temizlenme süresince beklerler ve Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri, kendilerine helal olmaz. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa gizlemezler. Eğer kocalar barışmak isterlerse, boşadıkları kadınları bu süre içinde geri almaya daha çok hak sahibidirler. İyi bilinen örfe göre, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptir. Allah mutlak üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.**

Boşanan kadının, gebe olup olmadığının anlaşılması için beklemesi gereken süreye "iddet süresi" denir. Yukarıdaki ayette konu olan iddet; âdet gören, gebe olmayan, nikâhtan sonra kocasıyla birleşmiş bulunan kadınlara mahsustur. Diğer özel durumların iddeti için bk. Ahzâb, 49; Talâk, 4. Diğer yandan ric'î boşama çeşidinde iddet süresi içinde eşler barışırsa, yeni bir nikâh akdine gerek olmadan evliliklerini sürdürürler. Ayette buna işaret edilmiştir.

229- **Boşamak iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız da sizlere helal olmaz. Ancak eşlerin, Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkmaları durumu bunun dışındadır. Artık siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, kadının ayrılmak için hakkından vazgeçmesinde (fidye vermesinde) artık ikisine de günah yoktur! İşte bunlar Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlardır; sakın bunları aşmayın! Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerdir.**

Bu ayette yer alan boşama, dönülebilir (ric'î), ya da dönülemez (bâin-kesin) nitelikte olabilir. Ric'î boşama, cinsel birleşmeyle fiilen başlamış olan bir evliliğin, açık sözcüklerle, şiddet ve mübalağa ifade etmeyen bir tarzda, bir veya iki defa yapılmış olmasıyla gerçekleşir. Ayrıca bunun bir bedel karşılığında yapılmaması da gerekir. Bu durumda koca yeni bir nikâh akdine ve yeni bir mehre gerek olmaksızın, iddet içinde eşine dönebilir. 228. ayette de buna işaret edilir. İddet içinde barışma olmamışsa, boşama bâine (kesin) dönüşür ve erkeğin bu kadın üzerinde bir boşama hakkı eksilmiş olur.

Bâin (kesin) boşama: Kocaya boşadığı eşine ancak yeni bir nikâhla dönme imkânı veren boşama türüdür. Boşama üçüncü kez olmuşsa, buna büyük ayrılık (beynûnet-i kübrâ) denilir ki, artık kadın başka birisiyle geçerli bir evlilik yapıp, bu ikinci evlilik ve buna bağlı iddet süresi sona ermedikçe, yeni bir nikâhla da dönme imkânı bulunmaz (Bakara, 230). Nikâhtan sonra, cinsel birleşme olmadan önce meydana gelen boşamalar, (Ahzâb, 49) tarafların bir bedel üzerinde anlaşarak boşanmaları (muhâlea), (Bakara, 229) veya kocanın üçüncü boşama hakkını kullanarak yaptığı boşamalar (Bakara, 230) ile Hanefîler'e göre, kocanın kinâyeli sözlüklerle veya şiddet ve aşırılık ifade eden kelimelerle

yaptığı boşamalar bâin talak niteliğindedir.

Bâin boşamada evlilik derhal sona erer ve kadın üç hayız süresince iddet bekler. Teslim alınmayan mehir peşine dönüşür. İddet içinde eşlerden birisi ölürse diğeri ona mirasçı olamaz.

Boşama, Kur'an ve sünnette belirlenen usûle göre yapılıp yapılmamasına göre de sünnî ve bid'î talâk olarak ikiye ayrılır.

Yukarıdaki ayetler dikkatlice incelendiğinde, kadının aynı anda değil, ayrı zamanlarda boşanabileceği sonucuna ulaşılır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in boşanma konusunun hemen başında verdikleri Abdullah ibn Ömer'in eşini boşama olayı, yukarıdaki ayetlerin uygulama şeklini belirlemektedir. Sünnete uygun boşama şöyle olmalıdır: Abdullah (ra) eşini âdetli iken boşamıştı. Hz. Ömer durumu Allah'ın elçisine sormuş ve kendisine şu cevap verilmiştir: "Oğluna emret, eşine dönsün, sonra onu temizlik günlerine kadar tutsun, sonra âdet görsün, sonra temizlik günlerine ulaşsın, bundan sonra isterse tutsun, isterse cinsel ilişkiye girmeksizin boşasın. İşte Allah'ın, içinde kadınların boşanmasını emrettiği iddet süreci budur." (Buhârî, Talâk, 1; Müslim, Talâk, 1. Buhârî, bu hadisten önce Talâk, 1. ayeti vermiştir).

Ayetteki fidye, nikâh bağından kurtuluş fidyesini yani muhâlea bedelini ifade eder. Muhâlea veya hul'; kadının boşamaya razı olmayan kocayı, bir bedel karşılığında boşanmaya razı etmesidir. Bu, kadının boşanma karşılığında, anlaştıkları miktardaki para veya malı kocasına vermesi veya mehrin tümünden ya da bir bölümünden vazgeçmesi tarzında olabilir (bk. Nisa, 4). Nitekim, sahâbeden Sâbit ibn Kays, eşine mehir olarak bir hurma bahçesi vermişti. Karısının geçimsizlik nedeniyle ayrılmak istemesi üzerine, Allah'ın elçisi bahçeyi geri vermek karşılığında, kocasına; eşini bir kez boşamasını söylemiştir (Buhârî, Talak, 11; Nesâî, Talak, 34). Muhâlea yoluyla boşama, çoğunluğa göre bâin (kesin) bir boşama sayılır.

Şâfiîlere göre ise muhâlea bir fesih niteliğindedir. Çünkü 229. ayette iki boşama ve 230. ayette de üçüncü boşama dikkate alınınca, bedelli boşama ile bu sayı dörde çıkar ki, boşama sayısı üçü aşamaz.

Hanefilere göre ise bedelli boşama üçün içindedir. Yani boşama bedelli ve bedelsiz diye ikiye ayrılır. Koca bedelli boşamayı kabul edince artık bundan dönemez. Burada kadına, mahkeme yoluyla boşanma hakkının verildiği görülür.

230- **Erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, bundan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe, onu alması kendisine helal olmaz. Bu (yeni koca) da onu boşarsa, Allah'ın sınırlarını koruyabileceklerine inandıkları takdirde, öncekilerin birbirlerine dönmelerinde her ikisine de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın belirlediği sınırlardır. Bunları bilen bir toplum için açıklıyor.**

Yukarıdaki ayette, Üç kere boşanan kadının, iddetler gözetilerek meşru şekilde yeni bir evlilik yapıp ayrılmadıkça, eski kocasına dönmesi yasaklanmıştır. Üç boşamadan sonra, kadına yeniden eski kocasına dönme hakkı veren bu ara evliliğe, "hulle" denir. Bunun gerçek evlilik olması gerekir. Geçerli bir hullenin şartları şunlardır: a) Üç kez boşanan kadının, "boşanma iddeti" beklemesi, b) Başka bir erkekle evlenmesi, c) Bu evlilikte, cinsel birleşmenin olması, d) Bu ikinci evlilik boşanma veya

kocanın ölümü gibi bir nedenle sona ermesi, e) Kadının, ikinci kocadan olan iddetini tamamlaması. Bu duruma göre, ikinci evlilik bir gün sürmüş olsa bile, meşru bir hulle, yaklaşık altı ay kadar bir süre geçmedikçe gerçekleşemez. .

Diğer yandan günümüzde, insanlar boşama hükümlerini bilmeksizin, çoğu kez nasıl bir sonuç doğacağını da düşünmeden gelişi güzel "üçten dokuza şart olsun", "yemin olsun", "boş ol, boş ol, boş ol" gibi sözleri eşine karşı kullanmaktadır. Diğer yandan resmî nikâhla evli bulunduğu bu eşinin, mahkemede boşanmadıkça kendisinden ayrılmayacağını da bilmektedir. Çünkü eşler resmi nikâh yapılırken, bunun sona erme şeklini ve kadının da bu evliliği sona erdirmede yetkisinin bulunduğunu bilmektedirler. Resmi nikâh, bir boşamayı askıya alma ve onu resmi bir kurumun önünde, belli boşanma sebepleri ortaya çıkınca sona erdirme ve kadına da, bu konuda boşanma yetkisi verme haklarını içine alan bir sözleşme niteliğindedir.

Resmi nikâhtan sonra yapılan İslamî nikâh, resmi nikâhın, İslam'a da uygunluğunun, işi bilen bir din görevlisince onaylanması niteliğindedir. Resmi tescilin yapılması, ileriye yönelik birtakım hak, alacak ve borçların yazıyla tespitini öngören, Müdâyene ayeti (bk. Bakara, 282) ile de uyum gösterir. Diğer önemli görülen dünyalık hakların tapu, trafik, noter tescili gibi tespitleri yapılırken, evlilik gibi, ömür boyu sürmesi hedeflenen ve nesebin tespitini sağlayan, nafaka ve miras gibi hakları güvence altına alan bir akdin, yazıya bağlanmaması büyük bir eksikliktir.

Resmi nikâhla kamu tescili yapılan dini nikâhın, sona erdirilmesi, ya da üç boşama hakkından birisi, karı veya kocanın başvurusu üzerine hakim eliyle sona erdirilme şartı, nikâh akdi sırasında kararlaştırılmış olmakta ve bunu herkes bilmektedir. Bu duruma göre, bir boşama hakkı askıya alınmış durumdadır ve bunu eşlerin nasıl kullanacakları da kurala bağlanmıştır. Bu konuda, kadının dava açma hakkının bulunması, ona boşanma hakkının devredilmesi niteliğinde olup, kadına tanınan bu hak tefvîz niteliğindedir (bk. Ahzâb, 28-29).

231- **Kadınları boşadığınızda iddet süreleri sona erince, artık onları ya iyilikle tutun veya güzellikle serbest bırakın. Fakat haksızlık ederek zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Her kim bunu yaparsa kendine zulmetmiş olur. Allah'ın ayetlerini alay konusu yapmayın! Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün! Allah'tan sakının ve bilin ki Allah her şeyi bilir!**

232- **Kadınları boşadığınızda iddet süreleri sona erince, aralarında meşru şekilde anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. Bu, içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş olanlara verilen bir öğüttür. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

Bu ayet ashâb-ı kiramdan Ma'kıl b. Yesâr hakkında inmiştir. Ma'kıl'ın kız kardeşi boşanmış, sonradan yeniden eski kocasıyla evlenmek istemişti. Ma'kıl bu evliliğe karşı çıkınca yukarıdaki ayet inmiş ve eski eşler kendi aralarında iyilikle anlaşınca, velinin buna müdahale etmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

230. ayette, "Erkek kadını yine boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe, ona

(eski kocasına) helal olmaz." buyurulması, yeni bir evlilik yapma yetkisinin kadına verildiğini gösterir.

233- **Anneler, çocuklarını -emzirmenin tamamlanmasını isteyenler için- iki bütün yıl emzirirler. Çocuk kendisine ait babaya da emzirenlerin yiyecek ve giyecek harcamaları, iyi bilinen örfe uygun olarak bir borçtur. Bununla birlikte herkes ancak gücüne göre yükümlü olur. Çocuğu yüzünden bir anne, yine çocuğu yüzünden bir baba zarara sokulmasın! (Babanın) mirasçısına düşen de buna denk bir borçtur. Eğer anne ve baba birbirleriyle istişare edip, her ikisinin rızasıyla çocuğu memeden ayırmak isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkalarına (sütanneye) emzirtmek isterseniz, ona vereceğiniz ücreti örfe uygun olarak verdiğiniz takdirde, yine size bir günah yoktur. Bununla birlikte Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her ne yaparsanız görmektedir!**

Bu ayette, küçük çocukların iki yıl süreyle anne sütü ile beslenmesi, bu çocuk ve annesi ile ilgili harcamaların baba üzerine gerekli olduğu konuları yer alır.

Bazı bilginlere göre yukarıdaki ayet, boşanmış kadınlar hakkındadır. Çünkü boşanma ile ilgili ayetlerin hemen ardından gelmektedir. Çoğunluğa göre ise, bütün annelerle ilgilidir. Kocanın, bu harcamaları örfe ve ekonomik gücüne göre sağlaması gerekir.

Koca, eş ve çocuklarının harcamalarını karşılamazsa, kadın mahkemeye başvurarak, nafaka tespiti yaptırır ve bunu icra yoluyla da alabilir. Nafaka miktarını belirlemede, karı kocanın mâlî ve sosyal durumları birlikte dikkate alınır. "Yalnız kocanın durumu dikkate alınır." diyen fakihler de vardır.

234- **İçinizden vefat edip de geride eşler bırakan kimselerin hanımları, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. İddet sürelerini bitirdikleri zaman, artık kendileri hakkında meşru bir şekilde yapacakları hareketten dolayı size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.**

Bu ve bundan sonraki ayette, kocası ölen kadının iddet hükümleri açıklanır. İddet süreleri şöyledir: a) Boşanan kadının iddeti, üç hayız ve temizlenme süresidir (bk. Bakara, 228). Eğer kadın cinsel birleşmeden önce boşanmışsa, iddet söz konusu olmaz ve kadın isterse başkasıyla beklemeden evlenebilir (bk. Ahzâb, 49). b) Kocası ölen kadın dört ay on gün iddet bekler (bk, Bakara, 234). c) Evlilik ister kocanın ölümü, isterse boşanma ile sona ersin, kadın gebe ise iddet doğumla sona erer (bk. Talâk, 4). d) Ay hali görmeyen küçüklerle, ay halinden kesilen yaşlıların iddet süresi üç aydır (bk. Talâk, 4).

235- **(İddet beklemekte olan) kadınlara evlenme isteğinizi üstü kapalı bir biçimde çıtlatmanızda veya bunu içinizde saklamanızda size bir günah yoktur. Allah bilir ki siz onları mutlaka anacaksınız. Ancak, örfe uygun bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin. Farz olan iddet süresi sona erinceye kadar da nikâh akdine kesin karar vermeyin. Bilin ki Allah gönlünüzde ne varsa bilir. Bu yüzden O'ndan sakının! Yine bilin ki şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok yumuşak davranandır.**

236- **Eğer kadınları, kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir takdir**

etmeden boşarsanız, (bunda) size bir günah yoktur. Bu durumda onlara mut'a (teselli hediyesi) verin. Eli geniş olan durumuna göre, eli dar olan da kendi durumuna göre, iyi bilinen örfe uygun olarak vermelidir. Bu iyilik yapanlar üzerine bir borçtur.

237- **Eğer onları, kendilerine dokunmadan önce boşar ve mehri de belirlemiş bulunursanız, o zaman, onlara belirlediğiniz mehrin yarısı vardır. Ancak kadınların veya nikâh düğümü elinde bulunan (velinin) bu hakkı bağışlaması durumu müstesnadır. (Ey erkekler!) Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Birbirinize karşı faziletle davranmayı elden bırakmayın! Çünkü Allah her ne yaparsanız çok iyi görür.**

Bu ve sonraki ayette, kadının cinsel birleşmeden önce boşanması ile mehir hakkı konuları yer alır. Mehir kocanın, evlilik sırasında ya da daha sonra eşine vermeyi üstlendiği bir para veya mâlî bir değerdir. Hz. Peygamber döneminde 10-400 dirhem arası (beş dirhem yaklaşık bir koyun bedeli) mehir uygulanmıştır.

a) Evlenen kadın cinsel birleşmeden sonra boşanırsa mehrin tamamını alma hakkına sahiptir. Mehir önceden belirlenmişse bunun verilmesi gerekir. Aksi durumda emsal mehir gerekir (bk. Nisa, 21).

b) Boşanma, cinsel birleşmeden önce olur ve mehir miktarı hiç konuşulmamışsa, 236. ayete göre, kocanın sosyal durumuna uygun, mut'a denilen ve emsal mehrin yarısını geçmeyen bir teselli hediyesi vermesi gerekir. Bunun, en az bir kat giysi, baş örtüsü ve ayakkabıyı kapsaması gerektiği söylenmiştir. Eğer önceden mehir miktarı belirlenmişse, yukarıdaki 237. ayete göre, kadın bunun yarısına hak kazanır.

238- **Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah için boyun eğerek kalkıp namaza durun!**

Ayette "orta namaz" dan kastedilen ikindi namazıdır." (Tirmizî, Salât, 19). Önceleri kimi sahabeler namazda konuşur, hatta namazda Hz. Peygamber'e selâm verenler olurdu. Yukarıdaki ayetle, namazda konuşmak yasaklandı (bk. Buhârî, Tefsir, 43).

239- **Eğer korku içinde bulunursanız, yaya veya binekli olarak giderken kılın! Güvene kavuştuğunuz zaman da böyle bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Allah'ı anın!**

Bu ayette savaş, yırtıcı hayvan, sel baskını gibi tehlikeli durumlarda, namazın yürürken veya binit üzerinde "imâ ile" kılınabileceği bildirilir. Bu durumda, yüz kıble tarafına çevrilir, rukû ve secdeler imâ ile yani başı eğmek suretiyle yapılır. krş. Nisa suresi 101, 102. ayetler.

240- **Sizden hanımlarını geride bırakarak vefat edecek olanlar, eşleri için bir yıl boyunca, evlerinden çıkarılmayarak kendilerine yetecek bir malı vasiyet etsinler. Ancak, kendileri çıkarlarsa, kendi başlarına, meşru şekilde yapacakları bir hareketten dolayı, size bir sorumluluk yoktur. Allah mutlak üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.**

Bu ayette, eş lehine yapılacak bir yıllık vasiyet, kadın için sosyal ve ekonomik bir güvencedir. Gerçi yukarıdaki ayetin, miras ayetleriyle neshedildiği öne sürülmüşse de (bk. Nisa, 7, 11- 14, 176; Bakara, 234) İmam Şâfiî'nin dediği gibi, bir yıllık oturma hakkı nesihten istisna edilmelidir (bk. El-malılı, age, II, 131).

241- **Boşanmış kadınlar için de, iyi**

bilinen örfe uygun şekilde, bir yararlanma hakkı vardır ki, bu Allah'tan sakınanlar üzerinde bir borçtur.

241. ayet, boşanmış kadın için iddet nafakası ve diğer mâlî hakları kapsamaktadır. "Boşanma tazminatı, yoksulluk nafakası" gibi mâlî yardımlar buna dahil edilebilir. İyi bilinen örfe (ma'rûf) vurgu yapılması, evlilik süresince kazanılan malda kadının payını ayırma düşüncesini de akla getirmektedir.

242- İşte akıllarınız ersin diye, Allah size ayetlerini böylece açıklıyor.

243- Görmedin mi o kimseleri ki kendileri binlerce kişi iken ölüm korkusuyla yurtlarından çıktılar! Allah kendilerine, "ölün!" dedi, sonra da onlara yeniden hayat verdi. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok lütuf sahibidir. Fakat insanların pek çokları şükretmezler.

Ayet, bulaşıcı hastalıktan veya savaştan kaçan İsrail oğullarından bir topluluk helâk olmuş, ancak bunlar Zülkifl (Hezekiel) eliyle yeniden hayata dönmüştür (krş. Kitab-ı Mukaddes, Hezekiel Sifri, bab: 37).

244- Allah yolunda çarpışın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir.

245- Kimdir o kimse ki Allah'a güzel bir ödünç versin de Allah da ona birçok katlarını ödesin. Allah darlık da verir, genişlik de verir. Hepiniz O'na döndürüp götürüleceksiniz.

Bu ayet inince; Ebu'd-Dahdah'ın (ra), "İki bahçem var. Birisini tasadduk etsem, cennette iki katı var mıdır?" sorusuna, Hz. Peygamber, "Evet" dedi. "Annem ve Sabiyye de yanımda olacak mı?" sorusuna da "Evet" cevabını alınca, en iyi bahçesini tasadduk etti. O sırada çocukları bahçede idi. Durumu onlara anlatınca, eşi, "Satın aldığın bahçeleri Allah mübarek etsin!" dedi ve birlikte bahçeden ayrıldılar (bk. Kurtubî, Câmi', III, 155; İbn Kesîr, Muhtasar, I, 222).

246- Musa'dan sonraki İsrail oğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Hani onlar, Peygamberlerine, "Bize bir kumandan gönder de Allah yolunda savaşalım!" dediler. O da, "Size savaşmak farz kılınır da ya savaşmazsanız?" dedi. Onlar, "Biz, yurtlarımızdan çıkarıldığımız ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde Allah yolunda niçin savaşmayalım?" dediler. Bunun üzerine savaş kendilerine farz kılınınca da içlerinden pek azı dışında yüz çevirdiler. Ama Allah, o zalimleri çok iyi bilir.

246-252 arası ayetlerde, özet olarak, Hz. Musa'dan sonra tekrar zayıf düşen İsrail oğullarının, Hz. Davud ve ünlü komutan Tâlût yönetiminde, Câlût ve diğer düşmanlarla mücadelesi örnek verilerek, Müslümanlara da kimi savaş taktikleri öğütlenmektedir.

Mısır'la Filistin arasında yaşayan Amalikalılar, kralları Câlût komutasında İsrail oğullarını yenmiş ve onları yurtlarından sürmüştü. İsrail oğulları dönemin Peygamberinden kendilerine bir kumandan tayin etmesini ve Amalikalılarla savaşmak istediklerini söylediler. Bunun üzerine savaşmayı iyi bilen ve bir yiğit olan Tâlût kumandan seçildi.

247- Peygamberleri onlara, "Allah, size kumandan olarak Tâlût'u gönderdi." demişti. Onlar, "Ona bizim üzerimize kumandan olmak nereden geldi? Oysa biz kumandanlığa ondan daha lâyığız, üstelik ona maldan bir genişlik, bir bolluk da verilmemiştir." dediler. Peygamberleri de,

"Onu sizin başınıza Allah seçmiş ve ona bilgi ve beden bakımından bir güç, bir genişlik vermiştir." dedi. Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah'ın lütfu geniştir, o her şeyi bilir.

247. ayete göre, Tâlût, hükümdar olarak İsrail oğullarının başına geçirilmek isteninçe, onlar, Tâlût'un kendilerinden olmaması ve bir de yoksul olması yüzünden buna karşı çıkmışlardı. Yukarıdaki olaylar, Kitab-ı Mukaddes'in Birinci ve İkinci Samuel sifirlerinde biraz farklılıklarla ayrıntılı olarak anlatılır.

248- **Peygamberleri onlara şunu da söylemişti: "Onun hükümdarlığının işareti, size o sandığın (tabutun) gelmesi olacaktır ki, onda Rabbinizden gelen bir gönül huzuru, Musa ve Harun ailelerinin bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Onu melekler getirecektir. Eğer iman etmiş kimselerden iseniz, bunda sizin için kesin bir delil vardır.**

248. ayetteki Tâbût, sandık demektir. İçinde; levha kırıkları, Tevrat'tan bir parça, Hz. Musa'nın asası, bulunan, şimşir ağacından yapılma bir sandık olduğu nakledilir. İbn Abbas'a göre, buna "Tevrat Sandığı" demek daha uygun olur.

Musa (as) savaşlarda onu ordunun önünde bulundurur, asker için moral gücü sağlardı. Hz. Davud döneminde, Amalikalılar Yahudileri yenip yurtlarından çıkarınca, Câlût bu sandığı da ellerinden almıştı.

Hristiyan kaynaklarına göre, bu sandığı Hz. Musa, dağda Allah'tan almış olduğu iki şehadet levhasını içinde saklamak üzere yaptırmıştı. 2,5x1, 5x1,5 arşın ebadında olan, içi dışı altın kaplı bulunan ve Tâbût" denilen bu sandık, İsrail oğullarının cedlerinden elden ele geçerek geliyordu.

249- **Sonra Tâlût, ordusu ile hareket edince (askerlerine) dedi ki: "Allah sizi bir nehirle deneyecektir. Kim ondan içerse benden değil, kim onu tatmazsa, işte o benden, ancak eliyle bir avuç alan müstesnadır." Derken varır varmaz, içlerinden pek azı dışında, hepsi de ondan içtiler. Tâlût ve beraberindeki iman edenler nehri geçtiklerinde, "Bugün bizim Câlût ve ordusuna karşı duracak gücümüz yok." dediler. Allah'a kavuşacaklarına inanıp, bilenler ise şu cevabı verdiler: "Nice sayıca az topluluklar, Allah'ın izniyle, sayıca çok olan topluluklara üstün gelmişlerdir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."**

249. ayette anlatılan olay, Ahd-i Atik'te, Hâkimler, 7/5'te Gideon'a nispet edilir. Askerleri su içmekten menetmenin nedeni; onları susuzluğa dayanıklı olmaya alıştırmak mı, yoksa, bu su sağlık için zararlımıydı? Suyu içme şekli Kur'an'da avuçla, Ahd-i Atik'te ise, yalayarak içmek şeklindedir. Bu küçük ayrıntılar dışında olay benzerlik gösterir.

250- **Calut ve ordusuyla karşı karşıya geldiklerinde de şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sabit tut ve kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!"**

251- **Böylece Allah'ın izni ile onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût'u öldürdü. Allah, Davud'a hükümdarlık ve hikmet (peygamberlik) verdi ve ona dilediği şeylerden de öğretti. Eğer Allah'ın, insanları birbiriyle savması olmasaydı, yeryüzü mutlaka bozulur giderdi. Fakat Allah, âlemlere (özellikle akıl sahibi âlemlere) karşı lütuf sahibidir.**

Ayette, "ve levlâ defu'llahi" kıraatine göre, uygun düşen bu anlam, "ve levlâ

difâüllahi" kıraatinde şu şekli alır. "Eğer Allah, insanların bir kısmının (baskı ve haksızlıklarına karşı) diğer kısmını savunmasaydı, yeryüzüne bozgunculuk egemen olurdu."

252- **İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Hiç şüphesiz sen, gönderilen peygamberlerdensin.**

253- **İşte o işaret olunan peygamberler yok mu, biz onların bazısını, bazısından üstün kıldık. İçlerinden kimi var ki Allah onunla bizzat konuştu, bazısını da derecelerle daha yükseklere çıkardı. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve kendisini Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik. Eğer Allah dileseydi, onların arkasından gelen ümmetler, kendilerine o açık deliller geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Ancak onlar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler, kimi iman etti, kimi inkâr etti. Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah dilediğini yapar.**

Peygamberler arasında bir ayırım yapmaksızın bütününe inanmak, mümin sayılmanın bir şartıdır. Ayetlerde; kitap verilme, görevin büyüklüğü ve özel ikramlar yüzünden kimi peygamberlerin diğerlerinden üstün olduğu belirtilir (bk. Bakara, 87). Kur'an'da, dört yerde geçen Ruhu'l-kudüs ifadesi, çoğunluk bilginlere göre, Cebrail (as) yerinde kullanılır.

254- **Ey iman edenler! Kendisinde hiçbir alış-verişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefâatin bulunmadığı bir gün gelmezden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın! İnkâr edenlere gelince, onlar zâlimlerdir!**

255- **Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, daima diridir (hayydır), bütün varlığın idaresini yürüten (kayyûm) dir. O'nu, ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi, O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefâat edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O'nun ilminden, dilediği kadarından başka hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O'na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.**

Bu ayetin ilk kelimesi olan Allah lafzı, O'nun özel adı olup, O'ndan başka hiçbir varlık için kullanılamaz. "hayy"; başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile diridir, "Kayyûm" ise; varlığı kendisiyle olan, fakat başka şeylerin varlığı ona bağlı ve yönetimi altında bulunan, anlamlarına gelir. Allah'ın en büyük ismi anlamına gelen, "ism-i a'zam"ın bu ayetin içinde bulunduğu kanaati vardır.

Kıyâmet günü peygamberler yanında, veli, şehid ve bildikleri ile amel eden iman ve ihlas sahibi bilginler gibi, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmış kimselere de şefâat etme izni verilebileceği bildirilir (bk. Bakara, 255; Yunus, 13; Meryem, 87; Tâhâ, 109; Zuhruf, 86; Enbiyâ, 27, 28; Buhârî, Cihâd, 189; Müslim, İmâre, 6).

256- **Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. Artık her kim tağutu inkar edip, Allah'a inanırsa, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah, her şeyi işitir ve bilir.**

Ayetteki ikrah; bir kimseyi hoşlanmadığı bir şeyi yapmaya zorlamak, onu korkutarak bir şeyi yaptırmaya kalkışmaktır. İslam dini başka konularda bile zorlamayı,

bir şeyi zorla yaptırmayı yasaklamışken, insanın serbest iradesinin öne çıktığı dinin kendisinde zorlamayı caiz görmesi düşünülemez. İslam'da savaş, insanları zorla dine sokmak için değil, kendi toplumunu savunmak veya vicdanlar üzerindeki baskıyı kaldırmak, insanları serbestçe karar verebilme özgürlüğüne kavuşturmak amacıyla meşrû kılınmıştır.

257- **Allah, iman edenlerin velisidir; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin velileri ise taguttur, onları aydınlıktan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.**

Ayette, "velî", dost, yardımcı ve koruyucu demektir. Tâğût; azgın, azman, azıtan demektir. Taberî'ye göre; Allah'a karşı azıp, zorlama yoluyla ve rıza ile kendisine tapınılan mabud edinilen insan (Firavun, Nemrut gibi), şeytan, put vb. anlamındadır. Kadî Beyzavî, "Allah yolundan meneden" herkes ve her şey buna dahildir, demiştir.

258- **Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımararak), İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi? İbrahim ona, "Benim Rabbim hem diriltir ve hem öldürür." dediği zaman, "Ben de diriltir ve öldürürüm." demişti. İbrahim, "Allah, Güneş'i doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir!" deyince, o inkârcı şaşırıp kalmıştı! Allah zâlimler toplumunu doğru yola iletmez.**

İbrahim (as) ile tartışan bu kişinin, dönemin Babil Kralı Nemrut olduğu görüşü tarihi olaylarla örtüşmektedir. M. Hamidullah, bu kişinin, yasaları dikili taşlar üzerinde yazılı olarak Louvre Müzesi'nde bulunan Hamurabi olabileceğini öne sürmüştür.

259- **Yahut o kimse gibisini (görmedin mi) ki, çatıları çökmüş, alt üst olmuş bir kasabaya uğradı. "Ölümünden sonra Allah bunu nasıl diriltir?" dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl öldürdü, sonra diriltti. "Ne kadar kaldın?" diye sordu. O da, "Bir gün veya birkaç saat kaldım." dedi. Allah dedi ki: "Hayır, yüz yıl kaldın; öyle iken bak yiyeceğine, içeceğine henüz bozulmamış! Bir de merkebine bak! Bütün bunlar seni insanlara karşı gücümüzün bir işareti kılalım diyedir. O kemiklere bak ki, onları nasıl yerli yerine koyuyoruz! Sonra onlara nasıl et giydiriyoruz!" dedi. Böylece gerçek ona apaçık belli olunca o, "Artık biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir." dedi.**

Bu ayette sözü edilen kişinin Üzeyir (as) olduğu yaygın görüştür. Bu kişi, yıkılmış harap olmuş bir kentin yanından geçerken, bu düşünceleri aklından geçirmiş, eşeğiyle bir bahçenin ağaçları altında uykuya dalmış ve Cenab-ı Hak tarafından yüz yıl uyutulmuştur. Uyandığında sabah uyuyup, akşam üzeri uyandığını sanmış, kendisine yüz yıl geçtiği bildirilince, çevresine bakmış, kasabanın imar edilerek canlılık kazandığını görmüş, yanında getirdiği üzüm, incir ve şıranın bir asır önceki tazeliğini koruduğunu müşâhede etmiştir. Ölmüş ve her bir hücresi dağılmış bulunan eşeği ise, önce kemikleri birleştirilerek ve arkadan et giydirilerek canlandırılmıştır.

Burada, yüz yıl uyutulup, yeniden diriltilen bir kimsenin öyküsü, öldükten sonra dirilişin sembolüdür. Ashâb-ı Kehf ile krş. Kehf, 19, 26).

260- **Bir zamanlar İbrahim de, "Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!" demişti. Allah, "Yoksa inanmadın mı?" dedi. İbrahim, "Elbette inandım;**

fakat bunu kalbim iyice yatışsın diye istiyorum." dedi. Allah dedi ki: "Öyleyse, dört tane kuş al ve onları kendine alıştır, sonra onları (kesip) her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır ki, sana koşarak gelsinler. Bil ki Allah mutlak üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."

Taberî'nin naklettiğine göre, İbrahim (as) yolda yürürken, ölmüş ve kuşlar tarafından parçalanmış bir hayvan görünce böyle bir düşünceye kapılmıştır.

Yukarıdaki canlandırma olayında, canlıya ait atom ve hücrelerin bilinçle bir araya gelerek biyolojik canlıyı oluşturduğu ve arkasından ruhun bedene nüfuz etmesiyle canlılığın meydana geldiği anlaşılmaktadır. Günümüz tıp biliminin tespitine göre, insan hücresindeki DNA molekülünde beş milyar "bit" bilgi yüklüdür. Bu bilgi de bin ciltlik ansiklopediyi doldurabilecek kapasitesindedir (bk. Bahri Dayıoğlu, Yaratılış Mucizesi, 2. baskı, İlim ve Teknik Serisi, İstanbul 1986, s. 59 vd.). Bu genetik yapılanma bütün canlılar için söz konusudur. Bu durum yaratıcı ile yaratılan arasında fizikî ve biyolojik bir refleksin bulunduğunu da göstermektedir.

261- **Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başağında yüz tane bulunan bir buğday tanesinin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Çünkü Allah'ın lütfu geniştir. O, her şeyi bilir.**

Hadis: "Kim Allah yolunda harcarsa, yedi yüz kat ecir alır. Kim de kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için harcar, hasta ziyaret eder veya insanlara eza veren şeyi kaldırırsa, emsaline göre on kat ecir alır." (bk. Tirmizî, Fazâilü'l-Cihâd, 4; Nesâî, Cihâd, 45). İbn Ömer'e göre, yukarıdaki ayetten sonra, "karz-ı hasen" verenlerin ecri ile, sabredenlerin ecrini bildiren ayetler inmiş ve ecirde sınır daha da genişletilmiştir (bk. Bakara, 245; Hadîd, 11, 18; Tegâbün, 17; Müzzemmil, 20).

Yukarıdaki ayette çiftçi örneği anlamlıdır. Yeni tarım teknikleri sayesinde, topraktan bire yediyüz, hatta daha fazla miktarda verim alınabileceğine işaret vardır. Bu, tarımla uğraşanlara bir hedef göstermektedir.

262- **Mallarını Allah yolunda harcayanlar, sonra da harcadıklarını başa kakmayan ve incitmeyenler için, Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.**

263- **Bir tatlı dil, bir bağışlama, ardından incitme gelen sadakadan daha hayırlıdır Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, çok yumuşak davranır.**

264- **Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde, malını sırf insanlara gösteriş olsun diye dağıtan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve incitmekle boşa çıkarmayın! Böyle bir kimsenin durumu bir kayanın durumuna benzer ki, üzerinde biraz toprak vardır, derken bir sağanak yağmur iner de onu, çıplak bir kaya halinde bırakıverir! İşte böyle kimseler kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez.**

265- **Allah'ın rızasını aramak ve içlerindeki (inancı) sağlamlaştırmak için mallarını harcayanların durumu, bir tepedeki güzel bir bahçenin durumuna benzer ki, güçlü bir yağmur düşmüş de ürününü iki kat vermiştir. Böyle bir bahçeye yağmur düşmese bile mutlaka bir çisenti vardır. Allah yapmakta olduklarınızı görür.**

266- **Sizden biriniz ister mi ki, altlarından ırmaklar akan, hurma ağaçları ve üzüm bağlarıyla dolu, içinde her türlü ürün bulunan bir bahçesi olsun da, bakıma muhtaç çocukları varken, kendisine yaşlılık gelip çatsın. Derken bahçeye de ateşli bir kasırga isabet etsin de o bahçe yanıversin! İşte Allah ayetlerini size böyle açıklıyor. Umulur ki, düşünürsünüz.**

Hz. Ömer, sahabelere bu ayetin kimler hakkında indiğini sorunca, İbn Abbas (ra) bunu bir örnekle şöyle açıklamıştır: "Allah'ın rızasına uygun ameller yapan zengin bir adama, sonradan Cenâb-ı Hak şeytanı gönderiyor, o kimse kötü ameller işliyor ve önceki güzel amelleri de boşa gidiyor." (Buhârî, Tefsîr, 2/47; bk. Taberî, Câmiu'l-Beyân, III, 75).

267- **Ey iman edenler! Allah yolunda harcamayı, kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardıklarımızın iyilerinden yapın. Size verilse, göz yummadan alıcısı olamayacağınız kötü malı hayır diye vermeye kalkışmayın! Biliniz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, övgüye lâyıktır.**

Öşür: Yukarıdaki ayette, "Toprak ürünlerinden yapılması istenen "infâk" zekât anlamındadır. Zekâta "nafaka" denildiği gibi, çeşitli ayetlerde "infak etmek" zekât vermek anlamında kullanılmıştır (bk. Tevbe, 34). Diğer yandan, İbn Abbas (ra) "Hasat günü ürünün hakkını, zekâtını verin." (En'âm, 141) ayetindeki "hakkahû" sözcüğünün zekât anlamında olarak, öşrü (onda biri) veya yarı öşrü (yirmide biri) ifade ettiğini söylemiştir.

Hadis: "Yağmur veya kaynak suyu ile sulanan veya kendiliğinden sulak olan yerlerin ürünlerinden onda bir (öşür), hayvan gücü veya taşıma su ile sulanan toprakların ürünlerinden ise yirmide bir zekât gerekir." (Buhârî, Zekât, 55; Müslim, Zekât, 8).

Tarım ürünlerinden öşür yükümlüsü sayılmak için akıllı olmak veya erginlik çağına girmiş bulunmak gerekmez.

Ebû Hanîfe'ye göre; tarım ürünlerinin zekâtında nisap aranmaz. Öşür arazisinin ekilip biçilmesiyle elde edilen her çeşit üründen, sebze ve meyvelerden, azından da çoğundan da üretici zekâtı gerekir. Dayandığı delil: "Sizin için yerden çıkardıklarımızdan verin." (Bakara, 267) ayetidir.

Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, tarım ürünlerinde nisap yaklaşık bir ton (beş vask) olup, bundan daha az olan ürün çeşitlerinde öşür gerekmez. Diğer yandan ürünün bir yıl kadar dayanabilecek nitelikte olması gereklidir. Buna göre yaş sebze ve meyve türlerine öşür gerekmez.

Kiraya verilen toprağın öşrü Ebû Hanîfe'ye göre toprak sahibine, çoğunluk fakihlere göre ise kiracıya aittir. Sonraki Hanefî fakihleri bu konuda çoğunluğun görüşü ile fetva vermişlerdir (Kâsânî, Bedâyi', II, 56; İbn Kudâme, Muğnî, II, 728). Ancak bu durumda toprak sahibinin öşrün verilmesini sağlayacak önlemleri alması gerekir.

268- **Şeytan, sizi yoksullukla korkutur ve size hayâsızlığı fısıldar. Allah ise size kendi katından bir bağışlanma ve bir lütuf vâdeder. Çünkü Allah'ın lütfu çok geniştir, O, her şeyi bilir.**

269- **Allah hikmeti dilediğine verir; kime de hikmet verilmişse, ona çok hayır verilmiş demektir. Ama bunu ancak üstün akıllılar anlar.**

Hikmet sözlükte; bir işi sağlam yapmak, güzel yapmak, bozukluğu engellemek, iyiliği, düzeni hakim kılmak gibi anlamlarda kullanılır. Hüküm ve hükümet de bu kökten

gelir. Kısaca sağlam bilgiye dayanan iş, yararlı bir sonuç veren bilgi hikmettir.

İbn Abbas'a göre hikmet; Kur'an'ı nâsihi ve mensuhu, muhkemi ve müteşâbihi, helalı ve haramı ve benzeri bilgileriyle tanıyıp bilmektir. Mücâhide göre; ilim, fıkıh ve Kur'an hikmettir. Ebû'l-Âliye'ye göre hikmet, Allah'tan korkmaktır, çünkü Allah korkusu her hikmetin başıdır. Hadiste; "Hikmetin başı Allah korkusudur." buyurulur (bk. Keşfü'l-Hafâ, I, 507). Hadis: "Kendisinde hikmet öğretilen meclis ne güzel meclistir!" (Dârimî, Mukaddime, 28).

270- **Yaptığınız her harcamayı veya adadığınız her adağı, Allah elbette bilir. Zâlimlerin hiç yardımcıları yoktur.**

271- **Sadakaları (zekât ve benzeri hayırları) açıkça verirseniz o, ne güzel olur! Yok eğer onları gizler de yoksullara öyle verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır ve bir kısım günahlarınıza kefaret olur. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.**

Sadaka sözcüğü farz, sünnet ve nâfile niteliğindeki bütün tasaddukları kapsar (bk. Tevbe, 60, 103). Kur'an'da zekâtın verileceği sekiz sınıfın sayıldığı ayette zekât yerine "sadaka" kelimesi kullanıldığı gibi, "kişinin kendi aile fertlerine yaptığı harcama da HZ. Peygamber tarafından sadaka olarak nitelendirilmiştir (Buhârî, Megâzî, 12; A. İbn Hanbel, I, 168). Prensip olarak, farz olan sadakaların açıktan, nâfile sadakaların ise gizlice verilmesi daha faziletlidir. Sadaka; günahlarınızdan, çirkinliklerinizden bazısını örter, Allah'ın örtmesine, bağışlamasına bir sebep, bir kefaret olur, demektir.

272- **Onları doğru yola iletmek senin görevin değildir; ancak Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Zaten siz sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için harcarsınız. Bu şekilde hayır olarak harcadıklarınızın karşılığı size tam olarak ödenir ve siz hiç haksızlığa uğratılmazsınız.**

Allah'ın Resulü önceleri yalnız Müslüman yoksullara sadaka verilmesini emrederken, bu ayet indikten sonra herkese sadaka verilmesini bildirmiştir (İbn Kesîr, Tefsir, I, 324). Diğer yandan çoğunluğa göre, nafile sadakalar inanç ayırımı yapmaksızın ihtiyaç sahibi olan herkese verilebileceği gibi, zekât müellefe-i kulûb sınıfına sokulabilen herkese verilebilir.

273- **(Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yoluna adamış, bu yüzden kazanç için yeryüzünde dolaşamayan yoksullar için olsun. Bilmeyen kimseler onları, iffetli davranışlarından dolayı zengin sanır. Oysa sen onları yüzlerinden tanırsın. Onlar yüzsüzlük ederek insanlardan bir şey de istemezler. Hayır olarak ne harcarsanız, Allah onu kesinlikle bilir.**

Bu ayet, ashâb-ı suffa denen yoksul muhâcirler hakkında inmiştir. Bunların sayısı 300 kadardır. Kendilerini Kur'an öğrenmeye, savaşlara katılmaya adamış olan bu yoksul sahabeler ve benzerleri yardım edilmeye en lâyık görülmüşlerdir. Bunlar, bir tarafa gidip çalışamaz, hallerini başkalarına arz edemez, utanır ve kimseden bir şey isteyemezler.

274- **Mallarını gece ve gündüz, gizlice ve açıkça hayra harcayanların, Rableri katında ecir ve mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.**

275- **Faiz (riba) yiyenler, (kabirlerinden) ancak şeytanın çarpmış olduğu kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alış-veriş de faiz gibidir."**

demelerinden ötürüdür. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra, kime Rabbinden bir öğüt ulaşır da faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Bununla birlikte kim de yeniden faize dönerse, işte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.

275-280 arası ayetlerde sözü edilen riba sözlükte; artma, çoğalma, şişme gibi anlamlara gelir. Türkçe'de faiz ve riba eş anlamlıdır. Bir fıkıh terimi olarak, para ve mislî mal mübadelesinde, taraflardan birisi için şart koşulan karşılıksız fazlalığı ve haksız kazancı ifade eder. İslam'ın çıkışı sırasında ödünç verilen asıl borca "re'sü'l-mâl" (anapara), vade sonunda ödenecek ziyadeye de "riba" denilirdi. Ödünç para dışındaki borç ertelemelerinde eklenen fazlalık da bu adı almakta idi.

Mekke'de inen bir ayette ribanın sevap kazandıran bir amel olmadığına işaret edilirken (Rûm, 39), Mirac'la ilgili hadislerde de ribanın kötülendiği görülür (bk. İbn Mâce, Ticârât. 58). Medine'de konuyla ilgili ilk inen ayette, Yahudilerin başına gelen sıkıntıların nedenleri arasında, kendilerine yasaklandığı halde riba yemeleri gösterilir (Nisa, 160, 161). Uhud Savaşı (3/625) sırasında inen bir ayetle müminlere ilk olarak "katlanmış ribanın yenmesi" yasaklanır (bk. Âl-i İmrân, 130). Hayber'in fethi sırasında (7/629) inen yukarıdaki ayetlerle de kesin riba yasağı getirilir. Hz. Peygamber Veda Hutbesinde şöyle buyurmuştur: "Câhiliye ribası kaldırılmıştır. Ayağımın altına aldığım ilk riba, kendi ribamız, Abdulmuttalib'in oğlu Abbas'ın ribasıdır. Onun bütün ribası kaldırılmıştır." (Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Büyû', 5).

Kur'an'da sözü edilen riba, o gün piyasada kullanılan altın veya gümüş para borçlarından doğan ve adına "câhiliye ribası" denilen çeşittir. Hz Peygamber'in aşağıdaki hadisiyle ribanın kapsamı genişletilmiştir.

"Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla ve tuz tuzla misli misline, eşit ve peşin şekilde trampa edilir. Farklı cinsler birbiriyle mübadele edilirse, peşin olmak şartıyla dilediğiniz gibi satış yapınız." (Müslim, Müsâkât, 81; Ebû Dâvud, Büyû', 18; A. İbn Hanbel, V, 314, 320). Bu hadisteki aynı cinsten maddelerin eşit olmayan miktarda mübadele yasağında illet nedir? Hanefîlere göre keyl (ölçülür) ve vezn (tartılır) cinsten olmalarıdır. Şâfiîlere göre yenen maddelerde ta'm (yiyecek cinsten olması) diğerlerinde semeniyet (para olması) dır. Mâlikîlere göre ise iktiyât ve iddihâr (gıda maddesi ve saklanabilir nitelikte olması) dır.

İbnü'l-Hümâm (ö.861/1457), ribanın illeti konusunu özetle şöyle tartışır: "Hanefîlere göre ribanın haram kılınmasındaki esas maksat, insanların mallarının korunması ve zarara uğramasının önlenmesidir. Fakat hüküm "malı koruma" gerekçesiyle ta'lîl edilirse, bir devenin iki deve veya bir kat elbisenin iki kat elbise karşılığında satılmasının da caiz olmaması gerekir. Oysa bu gibi kıyemî malların peşin olarak istenildiği miktarlarda mübadelesi ittifakla caiz görülmüştür. Şayet "malların korunması hikmettir, bunu gösteren bir alâmete bağlanması gerekir, o da keyl ve vezn nitelikleridir denirse, deriz ki: Bu, sadece hikmetin gizli ve gayri münzabıt olması hâlinde gereklidir. Malın korunması ise açık ve münzabıt bir husustur. Çünkü değişimi

yapılacak mallarda denkliğin bulunup bulunmadığı objektif olarak tesbit edilebilir, böylece korumanın gerçekleşip gerçekleşmediği anlaşılır. Ancak mezhep yukarıdaki çelişkiyi önlemek için bu hikmeti keyl ve vezn özelliklerine bağlamıştır." İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, 1. baskı, Mısır-Bulak, 1316 H., V, 278, 279).

Bu durum, İbnü'l-Hümâm'a göre ribanın yasaklanma gerekçesi "malların korunması ve haksız kazancın önlenmesi" olmalıdır. Burada hikmetle ta'lîli bırakıp, sırf mezhebe yöneltilmesi muhtemel bir itirazdan kaçış için açık bir vasıf (keyl ve vezn) gerekçe (illet) olarak gösterilmiştir. Günümüzde gerek kalite farkı olan aynı cinslerin gerekse farklı cinsteki malların takasında, bu malların para değerleri belirlenerek karşılıklı denkleştirmenin yapılması en adaletli çözümdür. Aynı miktardaki 18 ayar zinet altınla, 22 ayar altının değişiminde de para karşılığı hesabı yapmanın gerektiği açıktır. Nitekim Bilâl-i Habeşî'nin kalite farkı olan hurma değişiminde, Hz. Peygamber'in para kıymet takdiri yapılmasını istemesi (Buhârî, Vekâle, 11) bunu gösterir.

Ebû Yûsuf'a göre altın ve gümüş para dışında "fels" adı verilen bakır, nikel, kalay vb. madenî paralar, maden değeri dışında itibârî bir değer kazandığı için, altın ve gümüş gibi "sağlam para" sayılmaz. Bu yüzden bunlarla yapılan borçlanmalarda; bu paraların endeksli bulunduğu altın veya gümüş paraya göre hesaplanacak "değer farkı" faiz kapsamına girmez (bk. İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, IV, 24, Resâil, II, 63, 64, Tenbîhü'r-Rukûd, II, 52; el-Fetâvâ'l-Bezzâziye (Hindiyye kenarında), IV, 510).

Günümüzde önemli ölçüde enflasyona uğrayan kâğıt para sistemlerinde, bir aydan fazla uzun süreli borçlanmalarda, altın gibi sağlam bir birime endekslenerek hesaplanacak bir "değer kaybı"nın faiz kapsamı dışında tutulması hakkaniyete uygun düşer. Faiz ayetlerinin sonundaki "Şayet tevbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğramış olursunuz." ifadesi böyle bir denkleştirmeyi gerekli kılar.

276- **Allah, ribayı yok eder, sadakaları ise artırır. Allah, hiçbir günahkar nankörü sevmez.**

277- **İman edip iyi işler yapan, namazı dosdoğru kılıp zekâtı verenlerin Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.**

278- **Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten inanmış iseniz, faizin kalanından vazgeçin.**

279- **Eğer böyle yapmazsanız, o zaman Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin! Eğer tevbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.**

280- **Eğer borçlu darlık içindeyse, ona ödeme kolaylığına kadar bir süre tanıyın! Ancak borcu sadaka olarak bağışlamanız ise, eğer bilirseniz, sizin için daha hayırlıdır.**

Bu ayette, eli darda olan borçluya süre verilmesi, hatta borcun sadaka olarak bağışlanması önerilir. Hanefilere göre ayetteki sadaka, "nâfile sadaka", Şâfiîlere göre ise "zekât" anlamındadır.

Hadislerde şöyle buyurulur: "Ödemek niyetiyle borçlanan kimseyi Allah borcunu ödemeye muvaffak kılar, ödeme niyeti olmayanın da malının bereketini giderir ve ödemeye muvaffak olamaz.' (Buhârî,

Zekât, 18, İstikrâz, 2; İbn Mâce, Sadakât, 11). "Varlıklı kişinin borcunu erteleyip, süresi içinde ödememesi zulümdür." (Buhârî, Havâle, 1, 2, İstikrâz, 12, Müslim, Müsâkât, 33). "Kim, ödeme gücü olmayan borçluya süre verirse kendisine sadaka ecri vardır. Vadesi gelen borcu erteleyen alacaklıya ise her gün için bir sadaka ecri verilir.' (Buhârî, Büyû', 17; Müslim, Zühd, 74). Câbir'den (ra) rivayete göre, Nebî (sav), borcu olan cenazenin namazını kıldırmazdı. Yine borçlu bir cenaze getirilmiş, "Siz namazını kılınız." deyip çekilmişti. Ebû Katâde iki dinar borcu üstlenince, namazı kıldırmıştır.

281- Öyle bir günden sakının ki, o günde Allah'a döndürülürsünüz, herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!

İbn Abbas'a göre Kur'an'da son inen ayet budur. Hz. Ömer, riba ayetinin son inen ayet olduğunu söylemiştir. Bu iki ayetin birlikte indiği anlaşılmaktadır." (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, II, 545).

282- Ey iman edenler! Belli bir süre ile karşılıklı borçlandığınız zaman onu yazın. Hem aranızda doğruluğu ile tanınmış yazı bilen biri yazsın. Yazı bilen biri, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın da yazsın! Borçlu olan kimse de söyleyip yazdırsın ve herbiri yazarken Rabbi olan Allah'tan korksun da haktan birşey eksiltmesin. Eğer borçlu, aklı ermez veya küçük bir çocuk yahut söyleyip yazdıramayacak durumda biri ise (onun yerine) velisi doğrusunu söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi de şahit yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa, o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şahitlerden bir erkekle -birinin şaşırması durumunda, diğerinin hatırlatması için- iki kadın şahit olsun. Şahitler de çağrıldıklarında (şahitlik etmekten) kaçınmasınlar! Siz yazanlar da az olsun, çok olsun borcu süresi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin! Bu, Allah katında adalete daha uygun olduğu gibi; hem şahitlik için daha sağlam, hem şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Bununla birlikte, aranızda yapmakta olduğunuz ticaret, peşin bir ticaretse, onu yazmamanızdan dolayı size bir sakınca yoktur. Alım-satım yaptığınızda da şahit tutun! Bir de ne yazan ne de şahitlik yapan zarar görsün! Eğer onlara zarar verirseniz, o işte mutlaka size dokunacak bir günah olur. Allah'tan sakının. Allah size ilim öğretiyor ve Allah her şeyi bilir.

Bu ayet para, mal veya vadeye dayalı taahhütlerin ispatıyla ilgili şekil şartlarını açıklamaktadır. Günümüzde vadeli borçlanmalarda senet, çek, poliçe, sözleşme, ana sözleşme, noter tasdiki, tapu ve nüfus kütüğü, trafik tescili, evlilik sicili, maden ve gemi sicilleri gibi tescil ve kayıtlar "yazılı belge" kapsamına girmektedir.

Yazılı belgeye ek olarak iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidin istenmesi ispat kolaylığı içindir. Genel olarak toplumlarda alış-veriş, ticaret ve benzeri işler, -askerlik ve ağır işler gibi- kadından çok erkeğin işi olarak gelişmiştir. Kadınlar kendiliğinden çocuk yetiştirmek ve ev işlerini yürütmek gibi görevlere yönelmişlerdir. Bu yüzden, kadının ilgi alanında olmayan bir konudaki tanıklıkta titiz davranılmıştır. Ancak doğum, süt emzirme, çocuk bakımı gibi konularda tek kadın tanık bile yeterli görülmektedir. Tanıklık, kifâî bir farz olup, yeteri sayıda tanık bulununca, olayı her gören veya bilenin tanıklık yapması da gerekli değildir.

283- **Şayet siz yolculukta iseniz -bir yazıcı da bulamadınızsa- o vakit kabzedilmiş rehinler de yeter. Bununla birlikte, eğer birbirinize güveniyorsanız, kendisine güvenilen kimse Rabbi olan Allah'tan korksun da üzerindeki emâneti (borcu) ödesin. Bir de şahitliğinizi inkâr edip gizlemeyin, onu kim inkâr ederse, mutlaka onun kalbi günahkârdır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.**

Yukarıdaki ayette, yolculukta bulunan kimseye borç karşılığında rehin alması tavsiye edilmektedir. Rehin (ipotek); borçlanmalarda genellikle yazı, şahit ve rehin (ipotek) olmak üzere üç belge söz konusu olur. Yolculuk hali olmasa veya yazma imkânı bulunsa da, yine rehin istenebilir. Hatta birbirine güvenenlerin yukarıda sözü edilen belge ve güvencelerden hiçbirini istemeden borçlanması da caizdir.

Rehnin hükümleri: a) Rehin hakkı sahibi, alacağı ödeninceye kadar rehni hapsetmek ve elinde tutmak hakkına sahiptir. b) Rehin, alacağın istenmesine engel teşkil etmez. c) Borcun bir bölümü ödenince, rehnin bir bölümünü geri vermek gerekmez. d) Taraflardan birinin ölümü ile rehin akdi sona ermez. Haklar ve yükümlülükler mirasçılarına geçer. e) Rehin mal, taşınır veya taşınmaz mal niteliğinde olabilir. f) Rehnedilen şeyde, sonradan meydana gelen fazlalıklar asıl rehne eklenir. Ağaçların meyvesi, hayvanın süt ve yavrusu gibi. Rehnin bu gibi gelir ve semereleri ilke olarak rehni verene aittir. Ancak o, bunlardan yararlanma için rehin alana izin verebilir.

284- **Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Siz içinizde olanı açığa vursanız da gizli tutsanız da Allah onunla sizi hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Çünkü Allah her şeye kadirdir.**

Kalpten geçen fakat fiil haline gelmemiş düşüncelerden dolayı sorumluluk bulunmaz. Hadislerde şöyle buyrulur: "Allah, benim için ümmetimin kalbinden geçen düşünceleri -söylemedikleri ve yapmadıkları sürece- affetti." (Buhârî, Itk, 6, Talâk, 11, Eymân, 15; Müslim, İmân, 201, 202).

285- **Peygamber, Rabbinden kendisine ne indirildi ise ona iman etti. Müminlerin hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine, peygamberleri arasında ayırım yapmayız, diye iman getirdiler. "İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamanı dileriz, dönüş ancak sanadır." dediler.**

Bu ayette, inanç esasları yer alır. Ehl-i Sünnet inancına göre amel imandan bir cüz değildir. Kesin inanç esaslarını inkâr bulunmadıkça, amel eksikliği kişiyi dinden çıkarmaz, fakat âsî ve günahkâr yapar, Cenab-ı Hak dilerse affeder, dilerse azap eder. Sünnet ehlinin ana görüşü budur (bk. Bakara, 227; Yunus, 9; Hûd, 23; Ankebût, 7, 9).

Kesin inanılması gereken esaslar altı tane olup, bunlar Kıyamet günü ve kader dışında yukarıdaki ayette ve Cibril hadisi denilen bir hadiste sıralanmıştır (Buhârî, İmân, 37; Müslim, İmân, 1). Altı iman esasını kısaca açıklayacağız:

1) Allah'a iman:

Allah; her şeyi yaratan, koruyup gözeten, başlangıcı ve sonu olmayan, doğmayan ve doğurmayan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, gizli ve açık her şeyi gören, dilediğini yapan, sonsuz kudret sahibi olan yüce varlıktır. Eşi, dengi ve benzeri yoktur.

2) Meleklere iman:

Yüce Allah insanı topraktan, melekleri nur'dan, cinleri ise ateşten yaratmıştır. Allah, insanlara vahyini melek aracılığı ile gönderdiği için meleklere iman, peygamberlere imandan önce gelir (bk. Bakara, 30, 85; Meryem, 64; Buhârî, İmân, 37; Müslim, İman, 1).

Dört büyük melek vardır. Cebrail (as): Allah ile peygamberleri arasında elçilik görevi yapar (Nahl, 102; Bakara, 87). Azrail (as): Ölüm meleği olup, ruhların kabzı ile görevlidir (bk. Secde, 11). İsrafil (as): Kıyamet'in kopması ve yeniden diriliş için iki kez Sûr'a üfürmekle görevlidir (bk. Hac, 1; Yâsin, 51). Mikail (as): Evrende tabiat olayları ile görevlidir (bk. Bakara, 98; Nâziât, 5).

3) Kitaplara iman:

Yüce Allah, vahyini önceleri 10 sayfa Hz. Âdem'e, 10 sayfa Hz. İbrahim'e, 50 sayfa Hz. Şit'e ve 30 sayfa da Hz. İdris'e göndermiştir. Kitaplar ise 4 tane olup; Hz. Musa'ya Tevrat, Hz. Davud'a Zebur, Hz. İsa'ya İncil ve Hz. Muhammed'e Kur'an, Allah tarafından gönderilmiştir. Ancak önceki semâvî kitapların orijinal nüshaları kalmamış, Tevrat ve İncil nüshalarında zaman içinde değişiklikler meydana gelmiştir. Kur'an onlarda vuku bulan bu değişiklik noktalarını açıklamıştır (bk. Âl-i İmrân, 84; Nisa, 163; Mâide, 44, 46; En'âm, 91; Enbiyâ, 105; İsrâ, 155).

4) Peygamberlere iman:

Bütün peygamberlere iman etmek İslam'ın inanç ilkelerindendir. Kur'an'da 25 Peygamberin adı geçer. Üç tane de Peygamber olup olmadığı ihtilaflı olanlar vardır. Bunların dışında da peygamberlerin varlığından söz edilir (bk. Nisa, 165). Nitekim Ebû Zer'in (ra) sorusu üzerine, Hz. Peygamber; 124 bin nebî gönderildiğini, bunlardan 313'ünün rasûl (bağımsız semâvî dinle gönderilen peygamber) olduğunu bildirmiştir. İbn Ebî Hâtim'in Ebû Ümâme'den rivayetinde ise resul sayısı 315'tir. Ancak bu sayılar çokluk da bildirebilir. Gerçek sayıyı Allah bilir (bk. Bağdâdî, Usûlüddîn, İst. 1928, s. 157).

5) Ahiret gününe iman:

Ahiret son ve sonra olan demektir. Kıyamet kopması, Kıyamet günü, zelzele saati denilen son günde hiçbir canlı kalmayacak ve yeniden dirilme ile yeni yaşam başlayacaktır. Artık herkes dünyada yaptıklarının karşılığını bulacağı yeni bir âlemde yerini alacaktır. Ahiret inancı bütün semâvî dinlerin bildirdiği ortak inançtır. İlk kez yaratıp yaşatanın, ikinci kez diriltmesinin güç olmayacağı açıktır. Kıyamet'in kopması ve yeniden dirilme Kur'an'ın pek çok yerinde vurgulanır (bk. Bakara, 3; Zümer, 68; Rûm, 27; Şuârâ, 79; Mümin, 57; Nâziât, 27).

6) Kaza ve kadere iman:

Kader, Allah'ın ilim ve irâde sıfatının gereğidir. O, ilim sıfatıyla ezelden ebede, her şeyi bilir. Olacak şeylerin zamanı gelince de irade sıfatı ile diler ve kudret sıfatıyla o şeyi yaratır. İşte bu yaratma da "kaza" sı olur. Ancak her insanın kaderinin yazılmış olması bir zorlama anlamına gelmez. Hz. Peygamber, bu konuda sorulan bir soruya "siz güzel ameller yapmaya çalışınız" buyurduktan sonra, Leyl suresi, 5-10 arası ayetleri okumuştur (bk. Buhârî, Cenâiz, 83; Müslim, Kader, 1).

286- **Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemez. Kişinin hayırdan kazandığı kendisine, yaptığı kötülüğün zararı yine kendisinedir. Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk veya yanıldıysak,**

(bu yüzden) bizi sorguya çekme! Ey Rabbimiz! Bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmeyeceği yükü yükleme! Bizi affet, bizi bağışla ve bize rahmet et! Sensin bizim Mevlâmız. Artık kâfirler toplumuna karşı da bize yardım et!

Surenin bu son ayetinde çok kısa fakat anlamı o ölçüde kapsamlı dua örnekleri verilir. Örn. Bütün unutma ve yanlışlıklara karşı Allah'tan bağış istenir. Hadislerde şöyle buyrulmuştur: "Allah ümmetimden hatayı, unutmayı ve zorlandığı şeyi kaldırmıştır." (İbn Mâce, Talâk, 16; bk. Buhârî, Itk, 6, Talâk, 11).

Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim bir gecede Bakara suresinin sonundaki iki ayeti okursa, bunlar kendisine yeterli olur." (Buhârî, Fadlü'l-Kur'an, 10).

88- ENFÂL SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 75 ayettir. 30-36 arasındaki ayetler Mekke'de inmiştir. Bedir savaşıyla ilgili mevzuları ele aldığı için "Bedir" suresi de denmiştir. Bedir savaşında elde edilen ganimetlerin nasıl paylaştırılacağı konusunda müminlerin kafasının karışması üzerine ilk ayetler nazil olmuştur (İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, III, 545).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Sana savaş ganimetlerinin bölüştürülmesini soruyorlar. De ki: "Ganimetlerin taksimi Allah'a ve Resulü'ne aittir. Siz gerçekten iman etmiş kimselerseniz, Allah'tan korkun da birbirinizle aranızı düzeltin. Allah'a ve Resulü'ne itaat edin!"**

Ubâde b. Sâmit'ten rivayete göre, ganimet hükümleri Bedir'de elde edilen ganimetlerin paylaşılması konusunda çıkan anlaşmazlık üzerine inmiştir. Böylece, tasarruf doğrudan Hz. Peygamber'e bırakılmış o da, onu Müslümanlar arasında eşit olarak taksim etmiştir (İbn Hişâm, Sîre, II, 284).

2- **Müminler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir, kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman imanlarını artırır ve yalnız Rablerine güvenip dayanırlar.**

3- **Namazı kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcarlar.**

4- **İşte gerçek müminler onlardır! Onlara Rablerinin katında dereceler vardır, bir bağışlanma ve tükenmez rızık vardır.**

5- **Nitekim Rabbin seni, gerçek uğrunda savaşmak için evinden çıkarmıştı. Oysa o zaman müminlerden bir kısmı bundan hoşlanmamışlardı!**

6- **Çünkü (Bedir'de) savaş olacağı anlaşıldıktan sonra bile seninle tartışmaya devam etmişlerdi. Sanki onlar göz göre göre ölüme sürükleniyorlardı!**

7- **İşte o zaman Allah size iki topluluktan birinin sizin olacağı sözünü veriyordu. Siz ise, güçsüz ve silahsız olan (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah sözleriyle doğruyu ortaya koymak ve inkârcıların arkasını kesmek istiyordu.**

7. ayette zikredilen iki topululuk; Şam'dan dönmekte olan Kureyş kervanı ile yine Kureyş'in savaşmak için Bedir'e gönderdiği ordudur.

8- **Ki, hakkın hak olduğunu tanıtsın ve batılı ortadan kaldırsın, varsın günahkârlar istemesin!**

Hicretin ikinci yılı Ramazan ayında, Allah'ın elçisi, bir Kureyş ticaret kervanının Şam'dan dönmekte olduğunu haber aldı. Kervan'da, içlerinde Ebu Süfyan'ın da bulunduğu kırk atlı vardı. Kervanın ticareti Kureyş adına idi ve geliriyle Müslümanlara karşı bir ordu hazırlanacaktı. Hz. Peygamber 313 kişilik bir ordu ile yola çıktı. Bunu haber alan Mekkeliler de Ebu Cehil komutasında bin kişilik bir güçle Bedir kuyularının başına geldi. Yapılan savaşta müşriklerden 70 kişi ölürken, 13 sahabe de şehid düştü.

9- **O vakit siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da: "Ben birbiri ardınca bin melekle size yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul etmişti.**

Bedir günü müminlere bin melekle yardım edileceği bildirilmişti. Bu savaşta düşmanın çokluğunu ve kendi askerinin azlığını gören Allah'ın Resulü şöyle dua ediyordu: "Allah'ım! Bana verdiğin sözü yerine getir. Allah'ım! Bu sahabe topluluğunu helâk edersen, artık yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacak!"

İnananları meleklerle destekleme sözü, Âl-i İmran suresi 124. ayetle üç bine, 125. ayetle ise, eğer düşman ansızın saldırır da Müslümanlar sıkıntıya düşerse, özel işaretli ya da yöneldiği düşmanda yara izi bırakan beş bin meleğe çıkarılmıştır.

10- **Allah bunu, sırf size müjde olsun ve bununla kalpleriniz huzura kavuşsun diye yapmıştı. Yoksa zafer ancak Allah katındandır. Gerçekten Allah mutlak üstündür ve hikmet sahibidir.**

11- **O sırada size, yine katından bir güven ve esenlik olmak üzere bir uyku sardırıyordu. Üzerinize gökten bir su indiriyordu ki bununla sizi temizleyip arındırsın, şeytanın vesvesesini sizden gidersin, kalplerinizi pekiştirsin ve bununla ayaklarınızı yere sağlam bastırsın!**

İbn Abbas'a göre, savaşta umuma arız olan böyle bir uyku Allah'tan, namazda gelen vesvese ise şeytandandır.

12- **İşte o sırada Rabbin meleklere şöyle vahyediyordu: "Ben sizinle beraberim, siz iman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım, hemen boyunlarının üstüne vurun, parmaklarına parmaklarına vurun!"**

13- **Çünkü onlar; Allah'a ve Resulü'ne karşı geldiler. Kim Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirse, bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.**

14- **İşte bunu gördünüz, şimdi onu tadın! Kâfirlere bir de cehennem azabı var!**

15- **Ey iman edenler! Toplu olarak inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman, sakın arkanızı dönüp kaçmayın!**

16- **Böyle bir günde her kim, yeniden dönüp çarpışmak için geri çekilmek veya başka safta yeniden mevzilenmek halleri dışında, onlara arkasını dönüp kaçarsa, şüphesiz Allah'tan bir gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Orası, ne kötü varış yeridir!**

Hadislerde, savaştan kaçmak "büyük günahlar" arasında sayılır (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 145). Nitekim Uhud savaşı ile ilgili olarak, savaş meydanını terk edenler kınanmış ve Allah'ın affından söz edilmiştir (bk. Âl-i İmrân, 155). Yine Huneyn savaşında dağılıp kaçanlar kınanmış, ancak bir bölümünün affedildiği de bildirilmiştir (bk. Tevbe, 25, 26).

17- **(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, lâkin Allah attı. Bu da katından müminlere güzel bir imtihan geçirtmek içindi. Allah işitendir, bilendir.**

18- **Gördünüz işte, Allah inkârcıların kurduğu tuzağı böyle boşa çıkarır.**

19- **Eğer fetih istiyorsanız (ey inkârcılar), işte size fetih geldi. Eğer vazgeçerseniz, sizin için daha hayırlı olur. Yok, eğer geri dönerseniz, biz de döneriz. O zaman askeriniz çok da olsa, size hiçbir şekilde fayda vermez. Çünkü Allah müminlerle beraberdir!**

Bu ayetin Kureyş müşrikleri ile ilgili olduğu nakledilmiştir. Ancak kimi müfessirlere göre, bu ayetin muhatabı da öncekiler gibi inananlardır. Çünkü Allah elçisi ve inananlar, Bedir'de, ortak koşanları görünce Cenab-ı Hak'tan zafer dilemişlerdi. Sonunda fetih gerçekleşti.

20- **Ey iman edenler! Allah'a ve Resulü'ne itaat edin. İşitip durduğunuz halde onun emirlerinden yüz çevirmeyin!**

21- **Ve işitmedikleri halde, "İşittik" diyenler gibi olmayın!**

22- **Çünkü yeryüzünde dolaşan canlıların Allah katında en kötüsü, düşünmeyen sağırlarla dilsizlerdir.**

Ayette, "devâbb" kelimesi, yeryüzünde hareket eden bütün canlıları ifade eder, insan da bu kapsamdadır (krş. Bakara, 18; (Buhârî, Tefsir, 8/1).

23- **Allah onlarda bir hayır görseydi, elbette kendilerine işittirirdi. Gerçi bu durumda işittirseydi, yine aldırmaz dönüp giderlerdi.**

24- **Ey iman edenler! Peygamber sizi, size hayat verecek şeylere davet ettiği zaman, Allah ve Resulü'nün davetine uyun. Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer. Ve siz kesin olarak O'nun huzurunda toplanacaksınız.**

Ayette: "Kişiye hayat verecek şeyler" dini bilgiler, ya da kişiye ahirette sürekli mutluluk verecek olan inanç ve sâlih amellerdir. Çünkü bilgi, kalbin hayatı, bilgisizlik ise ölümüdür.

25- **Bir de öyle bir fitneden sakının ki, içinizden sadece zulüm yapanlara dokunmakla kalmaz. Bilin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.**

"Fitne"; sınama, mihnet, sıkıntı demektir. Zübeyr İbn Avvam (ra) şöyle demiştir: "Biz bu ayetin kimler ve ne tür olaylarla ilgili olarak indiğini anlayamamıştık. Hz. Ali'nin hilâfeti sırasında meydana gelen Cemel Vak'ası'nda Müslümanlar birbirlerine karşı cephe alınca, yukarıdaki ayetin sahâbe hakkında indiğini anladım." (K. Miras, Tecrîd-i Sarîh Trc. XII, 291, 292).

26- **Düşünün, bir zamanlar siz yeryüzünde hırpalanıp duran bir azınlıktınız. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Öyle iken Allah sizi barındırdı ve yardımıyla destekledi. Şükretmeniz için size temizlerinden rızık verdi.**

Mekke'de Müslümanların sayısı azdı ve güçlü putperest Kureyş toplumu karşısında, sürekli olarak baskı ve endişe içinde yaşıyorlardı. Ashab-ı kiramın bir bölümü iki kez yurdunu terk ederek Habeşistan'a göç etmiş ve yıllarca orada kalmıştı.

27- **Ey iman edenler! Allah'a ve Resulü'ne hainlik etmeyin ki, bile bile kendi emanetlerinize hıyanet etmiş olmayasınız!**

28- **Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer sınama aracından başka bir şey değildir. Allah katında büyük bir mükâfat vardır.**

29- **Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız O size iyiyi kötüden ayırt etme gücü verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.**

30- **Hani bir zamanlar, o inkâr edenler seni hapsetmek veya öldürmek ya da seni sürmek için sana tuzak kuruyorlardı da, onlar tuzak kurarken Allah da karşılığında tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır!**

Mekke müşrikleri Dâru'n-Nedve'de toplanıp bir suikast planı hazırlamıştı. Buna göre; a) Hz. peygamber ölünceye kadar bir yerde hapsedilecek, b) Sürgün edilecek, c) Her kabileden seçilecek gençlerin kılıçları ile öldürülecek, böylece kanı kabileler arasında kaybolup gidecekti. Ebu Cehil'in önerdiği bu son teklif kabul edilmiş, ancak Cebrail (as) durumu bildirdiği için, Hicret gecesi suikast yapılacak yatağa Hz. Ali yatmıştı. Böylece düşmanın tuzağı etkisiz kalmıştır.

31- **Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman: "İşittik! İstesek bunun benzerini biz de söyleriz, bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!" diyorlardı.**

32- **Bir vakit de, "Ey Allah'ım! Eğer bu senin katından gelmiş bir hak kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize daha acı bir azap ver!" demişlerdi.**

33- **Halbuki sen içlerinde iken, Allah onlara azap edecek değildi. Yine bağışlanma istedikleri sürece de Allah onlara azap edecek değildir.**

34- **Şimdi ise Allah'ın kendilerine azap etmemesi için neleri var? Onlar hizmetine ehil olmadıkları halde, müminleri Mescid-i Haram'dan menediyorlar. Onun hizmetine ehil olanlar ancak sakınanlardır. Ama onların çoğu bunu bilmezler.**

35- **Beytullah'ın (Kâbe) huzurunda onların namazları ise ıslık çalıp, el çırpmaktan başka birşey değildir. Öyleyse inkâr etmenizden dolayı tadın azabı!**

Ayette, puta tapanların, niçin Mescid-i Haram ziyaretine ve hizmetine ehil olmadıkları açıklanır. Rivayete göre, müşriklerden kimi erkek ve kadınlar Beytullah'ı çıplak olarak tavaf ediyordu. Tavaf sırasında kadın erkek, birbirinin elini tutar, ıslık çalıp el çırparlardı.

36- **Şüphe yok ki, inkâr edenler mallarını, Allah yoluna engel olmak için harcarlar, daha da harcayacaklar, sonra bu kendilerine yürek acısı olacak, sonunda yenilecekler ve inkâr edenler cehenneme sürülecektir!**

Ayet, Bedir savaşında servetlerini ortaya koyan ve askerleri doyurmak için her gün on deve kesen Kureyş müşrikleri hakkında inmiştir. Nitekim bu harcama Uhud ve Hendek gibi savaşlarda artarak sürmüş, ancak bütün savaşlarda yenilmişlerdir.

37- **Ki, Allah pis olanı temizden ayırsın ve pis olanları birbiri üzerine yığsın da, hepsini cehenneme atsın! İşte ziyana uğrayanlar bunlardır!**

38- **İnkâr edenlere söyle: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmişteki günahları bağışlanacaktır. Yok, yine isyana dönerlerse, önceki ümmetlere uygulanan kurallar, bunlara da uygulanır!**

39- **O halde fitne ortadan kalkıncaya ve din tam olarak Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer vazgeçerlerse, şüphe yok ki Allah yaptıklarını görür.**

Fahreddîn Râzî'ye göre, bu ayette Mekke ve çevresindeki müşriklerle savaşılması kastedilmiştir (bk. Mefâtîhu'l-Gayb, XV, 163, 164). Çünkü Mekke'de din yüzünden çeşitli baskılar yapılmış, Müslümanlar iki kez Habeşistan'a hicret etmişler, 622 M. yılında da Medine'ye hicret ederek Mekke'yi terk etmek zorunda bırakılmışlardı. Kâbe-i Muazzama'yı putlardan arındırmak

ve hicaz bölgesini güvenli bir ibadet yöresi haline sokmak için, böyle bir çatışma kaçınılmazdı. Allah'ın elçisi, "Arap yarımadasında iki din birlikte olamaz." (Mâlik, Muvatta', Medîne, 18, 19) buyurmuştur.

40- **Eğer yine yüz çevirirlerse, artık bilin ki Allah sizin yardımcınızdır. O, ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!**

41- **Şunu da biliniz ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyden beşte biri, mutlaka Allah'ındır. O da Peygamber'e ve ona yakınlığı olanlara, yetimlere, düşkünlere ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz Allah'a iman etmiş, hak ile batılın ayrıldığı o gün, iki ordunun karşı karşıya geldiği o (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz ayetlere iman etmiş iseniz bunu böyle biliniz. Allah her şeye kadirdir.**

Düşmandan savaş yoluyla alınan mallara "ganimet" denir. Savaşsız elde edilenlere ise "fey'" adı verilir. Fey' uygulaması Haşr suresi, 6-8. ayetlerde açıklanır. Ganimetlerin beşte biri Allah hakkıdır. Bu da ayrıca beşe bölünerek; a) Hz. Peygamber, b) Hz. Peygamberle hısımlığı bulunanlar, c) Yetimler, d) Yoksullar, e) Yolda kalmışlar arasında paylaştırılır.

Geriye kalan beşte dördü de bizzat savaşa katılanlara paylaştırılır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, beşte bir ganimet payı konusunda görüş ayrılığı olmuştur. Kimine göre bu pay onun yerine geçen halîfeye verilir. Kimine göre kamu işlerine harcanır, kimine göre de bu pay diğer masraf sahiplerine yani akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolculara harcanır. Yalnız Hz. Ebû Bekir ve Ömer döneminde bu pay, savaş atı ve silah alımı gibi ihtiyaçlar için kullanılmıştır.

"Zevî'l-kurbâ" (Yakın akrabalar) için, Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları diyenler olduğu gibi, zekât almaları caiz görülmeyen hısımlarıdır, diyenler de olmuştur. Bu yakınlar kapsamına; başta Hz. Peygamber'in aile fertleri ve Ehl-i Beyt'i girdiği gibi, derece derece bütün Müslüman akrabası girer. Ancak ona can düşmanı olan Kureyş azılıları ve amcası Ebû Leheb gibi kişiler bu kapsama girmez.

Hz. Peygamber'in soyundan gelen ve şeceresi belgeyle belirlenen "seyyid", "emîr" ve "şerîf" ler, uzaktan, hac ve umre için geldiklerinde, Hicaz'da kalma yerleri ayrıldığı, yakın zamana kadar bu uygulamanın sürdüğü bilinmektedir.

Diğer yandan İstanbul, Bursa gibi büyük kentlerde, Osmanlı döneminde kurulan kimi vakıf akar gelirlerinden, her yıl için Hicaz yöresi fukarasına tahsisler ayrıldığı bilinmektedir. Eskiden gelir ve geçim kaynakları kıt olan Hicaz bölge insanının, maddi sıkıntı yüzünden zillete düşmemesi için, diğer İslam bölgeleri, gerekli yardım tedbirlerini almıştır. Günümüzde turizm ve petrol gelirlerinden o bölgeye Cenab-ı Hakk'ın verdiği imkânlar, onları, bu gibi dış yardımlara muhtaç olmaktan müstağnî kılmıştır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Hz. Fâtıma ile Abbas, Hz. Ebû Bekir'e gelip, Hz. Peygamber'in Hayber'deki payı ile Fedek topraklarının kendilerine verilmesini istemişlerdi. Hz. Ebû Bekir, Allah elçisinin, "Biz miras bırakmayız, bıraktığımız sadakadır." dediğini işittim. Muhammed'in çocukları bu maldan yer. Ben Allah elçisinin yaptığını gördüğüm hiçbir şeyi bırakmam, hepsini yaparım." demiş ve onların bu isteklerini geri çevirmişti (İbn Kuteybe, el-İmâme ve's-Siyâseh, I, 13' ten naklen, Ateş, age, III, 516).

Şîa'ya göre, yalnız ganimet değil, bütün kazançların ve servetlerin beşte birini, Peygamber ve ondan sonra gelen imamlar adına toplama hakkı, şîa âlimlerinindir. Onlar topladıkları büyük servetleri, diledikleri yerlere harcarlar. Din adamlarının maaşları da bu humustan verilir. Bu yüzden İran'da dini teşkilâtın elinde büyük bir servet vardır. Bu servetlerin gerçekten, yukarıda 41. ayette belirlenen sınıflara verilip verilmediği araştırma konusudur (Ateş, age, III, 516, 517).

42- **O vakit siz (Bedir) vadisinin yakın bir yamacında idiniz, onlarsa uzak yamacında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda idi. Eğer onlarla (savaşmak üzere) sözleşmiş olsaydınız, öyle bir buluşma yeri için mutlaka anlaşmazlığa düşerdiniz. Fakat olması gereken zaferin gerçekleşmesi için Allah böyle takdir etti ki ölen apaçık bir delil gördükten sonra ölsün, sağ kalan da apaçık bir delil gördükten sonra yaşasın. Çünkü Allah her şeyi işitendir, bilendir.**

43- **Hani o vakit Allah uykunda onları sana az gösteriyordu. Eğer onları sana çok göstermiş olsaydı korkacaktınız ve savaş konusunda anlaşmazlığa düşecektiniz. Fakat Allah sizi böyle bir şeyden uzak tuttu. Çünkü O, kalplerde olanı da çok iyi bilir.**

44- **Hani Allah, düşmanla karşılaştığınız vakit onları sizin gözünüze az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Çünkü Allah. o belirlenen işi yerine getirecekti. Bütün işler Allah'a döner.**

43-44. ayetlerde, her iki tarafın da gözlerinde düşmanın az görünmesi, savaşın kaçınılmaz duruma getirilmesini sağlamaya yöneliktir. Başlangıçta bir taraf düşmanını çok güçlü olarak görse savaşmaktan vazgeçebilirdi. İki taraf da düşmanını yeneceğini düşünerek savaş sürecini başlatır.

45- **Ey iman edenler! Bir düşman toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz!**

46- **Allah'a ve Resulü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra içinize korku düşer ve gücünüz elden gider. Sabırlı olun, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.**

Bu ayetlerdeki öğütler dört maddede toplanabilir: a) Düşman karşısında sağlam durmak, b) Allah'ı hatırlamak, c) Allah'a ve elçisine itaat etmek, d) Birbirleriyle çekişmemek. Eğer kendi aralarında anlaşmazlığa düşerlerse, caydırıcı güçleri (rîh/ rüzgâr) yok olur.

47- **Yurtlarından çalım atarak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın! Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.**

48- **O zaman şeytan onlara, yaptıklarını güzel göstermiş ve demişti ki: "Bugün, insanlardan size galip gelecek yoktur, ben de size yardımcıyım!" Fakat o, iki tarafın karşı karşıya geldiği görününce arkasını dönüp kaçtı ve şöyle dedi: "Ben sizden uzağım, çünkü ben sizin görmeyeceğiniz şeyler görüyorum ve ben Allah'tan korkarım. Çünkü Allah'ın azabı çok çetindir."**

49- **O sırada, münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, (müminler hakkında), "Bu insanları dinleri aldattı" diyorlardı. Oysa her kim Allah'a güvenip dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Bunlar hicret etmeyip, Mekke'de kalmış ve imanı kökleşmemiş münafık kimseler

olup, Kureyş bunları da zorla Bedir savaşına getirmişti. Bunlar, Müslümanları sayıca az ve zayıf görünce; "Bunları dinleri aldatmış, baksanıza kendilerinden çok üstün bir güçle savaşmaya gidiyorlar!" diyerek şüpheye düşmüş ve irtidat etmişlerdi. Hasan-ı Basrî'ye göre bunlar, Müslümanlardan Bedir savaşına katılmayan bir topluluk olup, bunlara münafık adı verilmiştir (İbn Kesîr, Tefsîr, II, 319, 320).

50- **Melekler, o inkâr edenlerin yüzlerine ve sırtlarına vura vura ve: "Tadın bakalım cehennem azabını!" diye diye canlarını alırken hallerini bir görmeliydin!**

51- **İşte bu, kendi ellerinizle yaptığınız ameller yüzündendir. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir.**

52- **Tıpkı; Firavun ailesinin ve ondan öncekilerin gidişi gibi, bunlar da Allah'ın ayetlerini inkâr ettiler. Allah da onları günahları yüzünden yakalayıverdi. Çünkü Allah mutlak üstündür, azabı çok şiddetlidir.**

50-52. ayetler, Bedir savaşında öldürülen müşriklerin, ölüm sırasındaki ruh hallerini açıklamaktadır (bk. Enfâl, 9). Bu savaşta; 70 kadar müşrik katledilmiş, 70'i de esir edilmişti. Ayetlerde öldürülen müşriklerin ruh halleri açıklanır.

53- **Bu azabın sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan iyi hali değiştirmedikçe, Allah da onlara verdiği bir nimeti değiştirmez. Bir de Allah çok iyi işitir, bilir.**

Bir toplum kendindeki güzel ahlâkı değiştirmedikçe, Allah da onlara verdiği nimeti değiştirmez. Siz Firavun ve onlardan önceki toplumlar gibi kendinizi bozarsanız, Allah da yardımını keser. Allah'ın evrensel yasası budur.

54- **Tıpkı Firavun ailesinin ve ondan öncekilerin gidişi gibi, bunlar da Allah'ın ayetlerini inkâr ettiler. Biz de onları günahları yüzünden helâk ettik. Firavun ailesini de suda boğduk. Çünkü onların hepsi zalim idiler.**

55- **Allah katında canlıların en kötüsü, inkâra saplanıp da bir türlü iman etmeyenlerdir.**

56- **Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın halde her defasında antlaşmalarını bozarlar ve bundan hiç çekinmezler.**

Kurayza oğulları Hz. Peygamberle antlaşma yapmalarına rağmen, Bedir'de düşmana silah desteği sağlamış ve sonra da önceki antlaşma için "unutmuşuz" demişlerdi. Yeniden antlaşma yapıldı, yine bozup Hendek savaşında müşriklerle birleştiler. Sonunda Ka'b ibn Eşref, Mekke'ye giderek Müslümanlar aleyhine Mekkelilerle antlaşma yaptı (krş. Enfâl, 28).

57- **Bu yüzden onları savaşta yakalarsan, arkalarında olanlara gözdağı olacak şekilde kendilerini dağıt! Umulur ki ibret alırlar!**

58- **Eğer seninle antlaşması olan bir toplumun sana hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hainlik edenleri sevmez.**

59- **O inkâr edenler, sakın (Allah'tan) kaçıp kurtulacaklarını sanmasınlar! Çünkü onlar (Allah'ı) aciz bırakamazlar.**

60- **Siz de düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atı hazırlayın. Bununla hem Allah'ın düşmanını, hem de kendi düşmanınızı, ayrıca Allah'ın bilip de sizin bilmediğiniz daha başkalarını korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız onun sevabı size**

eksiksiz ödenir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Hz. Peygamber'in bu ayet indikten sonra minbere çıkarak üç defa; "Güç, atmaktır." buyurarak uzak mesafelerden atış yapacak silahların önemine dikkat çekmiştir (bk. Müslim, İmâret, 167; Ebû Dâvûd, Cihâd, 23). Hadis: "Atınız, bininiz, atmanız binmenizden daha iyidir." (Ebû Dâvûd, Cihâd, 23).

61- **Eğer düşmanlar barışa yanaşırsa, sen de ona yanaş ve Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah işitir, bilir.**

Bu ayetler Kaynuka oğullarının barış istekleri üzerine inmiştir. İslam'ın asıl amacı barışı tesis etmektir. Sulh daima daha hayırlı sayılmıştır. Nitekim İslam'ın savaşları genelde saldırı değil savunma amacına yöneliktir. Düşman barış teklif ederse buna olumlu cevap vermek gerekir.

62- **Eğer onlar sana hile yapmak isterlerse, şüphesiz Allah sana yeter. Nitekim O, seni yardımıyla ve müminlerle destekledi.**

63- **Müminlerin kalplerini birbirine ısındırdı. Yoksa sen yeryüzünde olanların hepsini harcasaydın bile, yine onların kalplerini ısındıramazdın. Fakat Allah onları birbiriyle kaynaştırdı. Çünkü O mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

İslam'ın çıkışından önce Medineli Evs ve Hazrec kabileleri arasında, sonu gelmeyen savaşlar olmuş ve iki tarafın önderlerinden çoğu ölmüştü. Bunlar İslam'a girince Yüce Allah gönüllerini birbirine ısındırdı. Eski kin, düşmanlık ve intikam duyguları ortadan kalktı. Sonunda Ensar adını aldılar ve Muhâcirlerle kardeş oldular.

64- **Ey peygamber! Sana da, sana uyan müminlere de Allah yeter!**

"Sana Allah ve sana uyan müminler yeter." anlamı da verilmiştir.

65- **Ey peygamber! Müminleri savaşa teşvik et! Eğer sizden sabredecek yirmi kişi olursa iki yüz kişiye galip gelirler; sizden yüz kişi olursa inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar gerçeği ve sonucu düşünmeyen bir topluluktur.**

66- **Şimdi Allah sizden yükü hafifletti ve sizde bir zayıflık olduğunu bildi. Buna göre, içinizden sabredecek yüz kişi olursa iki yüz düşmana galip gelirler, sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle iki bin düşmana üstün gelirler. Allah, sabredenlerle beraberdir.**

Bu ayetle inançlı bir askerin iki düşman askerine denk olabileceği şeklinde hafifletme yoluna gidilmiştir. Buna göre, 65. ayet, on katı daha güçlü bir düşman ordusu ile savaşa girebileceğini, 66. ayet ise, normal şartlarda, iki kat bir güce sahip olan bir düşman ordusu ile savaşılabileceğini gösterir.

67- **Hiçbir peygambere, yeryüzünde üstünlük sağlamadıkça, esirleri bulunması yaraşmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz, Allah ise ahireti kazanmanızı istiyor. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Bedir savaşı'nda ele geçirilen esirler için, Hz. Ömer öldürülmeleri, Ebu Bekir ise fidye karşılığı serbest bırakılmaları yönünde görüş bildirmişti. Hz. Peygamber ve çoğunluk, kurtuluş fidyesi karşılığında salıverilmeleri görüşünde idi. Kişi başına bin dirhem ile dört bin dirhem arasında (beş dirhem bir koyun bedelidir) belirlenmişti. Bunu bulamayanların, sahabe çocuklarından on tanesine okuma-yazma öğretmesi karşılığında

serbest bırakılması kararlaştırılmıştı. Bkz. Muhammed, 4; Tevbe, 5 ve 29).

68- **Eğer Allah'tan, daha önce geçmiş bir yazı (hüküm) olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı, size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.**

69- **Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve hoş olarak yeyin ve Allah'tan sakının. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

70- **Ey peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: "Eğer Allah sizin kalplerinizde bir hayır bulursa, sizden alınan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve günahlarınızı bağışlar." Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

Bedirde alınan düşman esirlerin sayısı 70 kadardı. Bunların arasında Hz. Peygamber'in amcası Abbas, amcaoğulları Akîl İbn Ebî Tâlib ve Nevfel de vardı.

Allah'ın elçisi, Abbas'tan hem kendisi, hem de iki yeğeni için fidye vermesini isteyince, Abbas; "Benim bu kadar imkânım yok. Bundan sonra Kureyş'e el açıp dileneyim mi?" dedi. Hz. Peygamber'in; Bedir'e gelirken, eşi Ümmü'l-Fadl'a emânet ettiği altınlardan söz edince, Abbas onun peygamber olduğunu anlamıştı (Buhârî, Megâzî, 12; S. Ateş, age, III, 536, 537).

71- **Eğer sana hainlik etmek isterlerse, daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de, Allah onlara karşı sana güç ve imkân vermişti! Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

72- **Şüphesiz iman edip hicret eden, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaşanlarla, (hicret edenleri) barındırıp yardım edenler birbirlerinin dostlarıdırlar. İman edip, hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar, sizin onlar üzerinde herhangi bir velayet hakkınız yoktur. Bununla birlikte, onlar sizden din konusunda yardım isterlerse, -aranızda antlaşma bulunan bir toplum aleyhine bir durum olmadıkça- onlara yardım etmek de üzerinize bir borçtur. Allah yapmakta olduklarınızı görmektedir.**

Başlangıçta muhâcirler ve Ensar, Hicret sebebiyle birbirine mirasçı oluyordu. Çünkü Hicretten hemen sonra yürürlüğe konan "kardeşleştirme yasasına" ile Muhacirlerden her aile, Medineli yerli bir aileye kardeş yapılmıştı. İki aile birlikte kazanıyor, hatta önceleri nesep hısımı olmasalar bile, birbirlerine mirasçı olabiliyorlardı. 75. ayet ve Nisa, 4/11-13, 176. ayetler yukarıdaki ayetin hükmünü kaldırmış oldu.

73- **İnkâr edenler de birbirlerinin velileridirler. Eğer (velayet ve yardım işlerini) bu şekilde yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.**

74- **İman edip hicret eden, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaşanlarla, (hicret edenleri) barındırıp yardım edenlere gelince, işte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için bağışlanma ve bol bir rızık vardır.**

75- **Daha sonradan iman edip, hicret eden ve sizinle birlikte savaşa katılanlar da sizdendir. Bir de akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre, birbirlerine daha yakındırlar. Şüphe yok ki, Allah her şeyi bilir.**

Bu ayet, mirasçı olmayı nesep hısımlığına bağladı. Bu arada Medine'de inen Nisa 4/11, 12, 13, 176. ayetler miras konusunda yeni bir düzenleme getirdi. Diğer yandan yukarıdaki ayet; zevi'l-erham denilen dayı, teyze, hala, kızın çocukları gibi diğer hısımların mirasçılığı konusunda delil sayılmıştır (bk. Nisa 11, 12).

89- ÂL-İ İMRÂN SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 200 ayettir. Surenin adı, 34-37. ayetlerde sözü edilen Hz. İsa'nın mensup olduğu aileden gelmektedir. Âl-i İmrân, İmrân ailesi demektir. Bu suredeki ayetlerin de farklı nüzul sebepleri vardır. Necranlı altmış kişilik bir Hristiyan heyetin Hz. Peygamber'e (sav) gelerek onunla tartışmak istemeleri üzerine Hz. İsa ile ilgili ayetlerin nazil oldukları rivayet edilmiştir (İbn Cerir et-Taberî, Câmiu'l-Beyân).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Allah kendinden başka ilâh olmayan, daima diri ve her şey kendisi ile var olandır.

"Hayy ve Kayyûm" için bk. Bakara, 255.

3-4- O, sana, kendisinden öncekileri tasdik edip doğrulayan bu kitabı gerçek olarak indirdi. Daha önce insanlara hidayet rehberi olarak Tevrat'ı ve İncil'i de yine O indirmişti. Evet bu Furkan'ı da O indirdi. Allah'ın ayetlerini inkâr edenlere gelince, hiç şüphesiz onlar için çetin bir azap vardır. Allah mutlak üstündür, suçludan intikamını alır!

5- Şüphe yok ki yerde de gökte de hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6- Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. O mutlak üstün, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.

7- Sana bu kitabı indiren O'dur. Onda bir kısım ayetler muhkem olup, bunlar kitabın aslıdır. Diğer bir kısım da müteşabih ayetlerdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, sırf fitne çıkarmak ve kendilerine göre yorum (te'vîl) yapmak için, ondaki müteşâbih ayetlerin peşine düşerler. Oysa onun te'vilini Allah'tan başka kimse bilmez. İlimde uzman olanlar, "Biz buna inandık, hepsi Rabbimiz katındandır!" derler. Üstün akıllılardan başkası da derin düşünmez

Anlamı açık olan ve herkesçe anlaşılabilen ayetler muhkemdir. Kur'an'daki bütün emir ve yasaklar bu gruba girer.

Müteşâbih "benzer" anlamına gelir. Bunlar anlamı insanların tamamına veya birçoğuna kapalı olan ayetlerdir. Kıyamet'in kopma zamanı gibi ayetlerle, Kur'an'da bazı garîb sözcükler ve sadece bilimde uzman olan bazı kişiler bilebildiği hususlar müşabihlerdendir.

8- "Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra, kalplerimizi saptırma, bize kendi katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz ki sen çok bağışta bulunansın!"

9- "Ey Rabbimiz! Geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde bütün insanları bir araya toplayacaksın." Allah gerçekten verdiği sözden caymaz.

10- Şüphe yok ki inkâr edenlerin ne malları ne de çocukları Allah'tan gelecek bir zararı engelleyebilir. İşte onlar, o ateşin yakıtıdırlar.

11- (Onların yolu), tıpkı Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin yolu gibidir. Onlar ayetlerimizi yalanlamışlardı da, Allah kendilerini günahları yüzünden yakalayıvermişti! Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

12- O inkâr edenlere de ki: "Siz

mutlaka yenilgiye uğrayacak ve topluca cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü döşektir!"

Bu ayet, Mekke puta tapanlarının ve bir rivayete göre Yahudilerin yakın bir gelecekte, Müslümanlar karşısında yenileceklerini Hz. Peygamber'e bildirmektedir. Bu sonuç gerçekten Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve Mekke'nin fethi gibi süreçlerle Müslümanların lehine gerçekleşmiştir.

13- **Hiç şüphesiz (Bedir savaşında) karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Onlardan biri Allah yolunda savaşıyordu, diğeri ise inkârcıydı ve onları göz kararıyla kendilerinin iki katı olarak görüyordu. Allah da gönderdiği yardımla dilediğini destekliyordu. Bunda basiret sahibi olanlar için elbette apaçık bir ibret vardır.**

Ayetin nüzül sebebi hakkında çeşitli nakiller varsa da, Râzî, buradaki iki grubun Bedir'de karşı karşıya gelen Müslümanlarla Mekke müşrikleri olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu belirtir.

14- **İnsanlara kadınlar, oğullar, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş, salma atlar, sağmal hayvanlar ve ekinler gibi aşırı sevgiyle bağlanılan şeyler çok süslü gösterilmiştir. Oysa bunlar, dünya hayatının geçici nimetleridir. Asıl varılacak yerin (ebedi hayatın) bütün güzellikleri Allah katındadır.**

Ayette, dünyada aşırı istek duyulan ve önemsenen değerlere dikkat çekilmiştir. İlk başta kadının zikredilmesi genel olarak erkeklerin ilgi odağı olması yüzündendir.

15- **De ki: "Size, bütün bunlardan daha hayırlısını bildireyim mi? Allah'tan sakınanlar için, Rableri katında, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır." Allah, o kulları çok iyi görür.**

16- **Onlar ki, "Ey Rabbimiz!" derler. "İman ettik, artık bizim günahlarımızı bağışla ve o ateş azabından koru bizleri!"**

17- **O sabredenleri, doğru olanları, huzurda boyun büküp divan duranları, hayra harcayanları ve seher vakitlerinde istiğfar edip yalvaranları.**

Hadiste şöyle buyurulur: "Allah Teâlâ her gece rahmetiyle dünya semasına iner, gecenin son üçte biri olunca şöyle seslenir: İsteyen yok mu? vereyim. Dua eden yok mu?, duasını kabul edeyim!" (Buhârî, Tehecccüd, 14; Müslim, Müsâfirîn, 168-170).

18- **Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmadığına şahittir; bütün melekler ve ilim sahipleri de dosdoğru olarak buna şahittir. O mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.**

Bu ayette, Allah'ın şahit olması, kendinden başka ilâh olmadığını açıklaması, meleklerin ve ilim sahiplerinin şahit olması ise bunu ikrar etmeleri anlamındadır.

19- **Allah katında din, İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Her kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, şüphe yok ki Allah, hesabı çabuk görendir!**

19. ayette, "din" sözlükte; itaat, ceza, ibadet, şeriat, İslam, âdet, hesap gibi anlamlara gelir. İslam, "selime" kökünden, if'âl vezninde bir mastar olup; teslim olmak, Müslüman olmak ve sulh akdi yapmak anlamlarına gelir.

20- **Eğer onlar seninle tartışmaya girerlerse, de ki: "Ben, bana uyanlarla birlikte**

kendimi Allah'a teslim ettim." Kendilerine kitap verilenlere ve (kitap verilmeyen) ümmîlere de ki: "Siz de İslam'ı kabul ettiniz mi?" Eğer İslam'a girerlerse hidayete ermiş olurlar. Şayet yüz çevirirlerse, sana düşen sadece tebliğ etmektir. Allah o kulları da çok iyi görür.

Kitap verilmiş olanlar, Yahudiler, Hristiyanlar ve benzerleri, Ümmîler ise kitapsız Arap müşrikleri ve onlar gibi kitabı olmayanlardır.

21- **Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içinde adaleti emredenlerin canına kıyanlar yok mu? Bunları can yakıcı bir azapla müjdele!**

22- **İşte bunlar, dünyada da ahirette de amelleri boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur!**

23- **O kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanları görmedin mi? Aralarında hakem olması için Allah'ın kitâbına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor.**

Yahudilerin, "İbrahim Yahudi idi!" demeleri üzerine Hz. Peygamber, "Tevrat aramızda hakem olsun!" demiş, ancak onlar bu teklifi kabule yanaşmamışlardı.

24- **Bunun sebebi, onların, "Sayılı birkaç gün dışında, bize asla ateş azabı dokunmaz!" demeleridir. Uydurmuş oldukları yalanlar, dinlerinde kendilerini aldatmaktadır!**

25- **O geleceğinde hiç şüphe olmayan günde, kendilerini bir araya topladığımız ve hiç kimseye haksızlık edilmeksizin herkese ne kazandıysa tam olarak verildiği zaman, durumları ne olacaktır?**

Allah Yahudilere böyle bir söz vermediği halde, kendileri böyle bir şeye inanmışlardı (bk. Bakara, 80-82).

26- **De ki: "Ey Mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de onu çeker alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır yalnız senin elindedir. Hiç şüphe yok ki sen her şeye kadirsin!"**

27- **"Geceyi gündüzün içine sokarsın, gündüzü gecenin içine sokarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın; dilediğine de hesapsız rızık verirsin!"**

28- **Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Her kim bunu yaparsa, Allah'tan ilişiği kesmiş olur. Ancak, onlardan (gelebilecek bir tehlikeden) korunmanız durumu bunun dışındadır. Allah kendisine karşı gelmekten sizi sakındırır. Sonunda gidiş Allah'adır.**

Ayet, kimi sahabelerin Yahudilere veya Mekke müşriklerine karşı ilgi ve dostluklarını sürdürmek istemeleri üzerine inmiştir.

Takıyye; malını, canını veya ırzını düşmanın kötülüklerinden korumak için, ondan sakınmak demektir. Böyle bir korunma veya İslam'a hizmeti sürdürebilmek için kişinin harama düşmeyecek şekilde kendisini gizlemesi caiz görülmüştür (krş. Âl-i İmrân, 100; Tevbe, 23) Mücâdele, 22), Mümtehine, 1).

Elmalılı bu konuda şöyle der: ..Müminler hiç kimseye karşı iyi davranışlı, adaletli ve yararlı olmaktan engellenmiş değildirler. Hukuka riayet, sözünde durma, ciddiyet, mertlik, acıma, imanın gereği olan her çeşit güzel ahlak müminin şiarıdır... (Elmalılı, age, II, 1073).

29- **De ki: "İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Hiç şüphesiz Allah, her şeye kadirdir."**

30- **Herkesin, ne hayır işlemiş, ne**

kötülük yapmışsa bunları hazır bulacağı gün, yaptığı kötülükle kendisi arasında uzun bir mesafenin olmasını ister! Yine Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir.

31- De ki: "Siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."

Yahudilerin, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız.", müşriklerin "Biz Allah'a olan sevgimizden dolayı, bizi iyice O'na yaklaştırsınlar diye putlara tapıyoruz." Ve Necran'dan gelen Hristiyan heyetin de "Biz Allah'a olan sevgimizden dolayı İsa Mesih'i mâbud ediniyoruz." demelerine karşı böyle buyurulmuştur.

32- De ki: "Allah'a ve Peygamber'e itaat edin!" Eğer aksini yaparlarsa, şüphe yok ki Allah inkâr edenleri sevmez!"

33- Gerçek şu ki Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı.

34- Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işitir, bilir.

35- Hani İmran'ın karısı, "Ey Rabbim! Karnımdakini tam hür olarak sana adadım; bunu benden kabul buyur! Şüphesiz sen, işiten, bilensin." demişti.

Bu ayette sözü edilen, Hz. Meryem'in annesi Hanna, babası ise İmran İbn Metan'dır. Bunların soyu, Hz. İshak vasıtasıyla Hz. İbrahim'e dayanır. Hz. Muhammed'in soyu da İsmail (as) vasıtasıyla yine Hz. İbrahim'e dayanır. Böylece Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in soyları yukarıda birleşir.

36- Onu doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu bilip dururken şöyle dedi: "Ey Rabbim! Ben onu kız doğurdum, erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden senin korumana havale ediyorum."

37- Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul etti ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi ve Zekeriyya'nın himayesine verdi. Zekeriyya ne zaman, kızın bulunduğu mihraba girse, onun yanında yeni bir yiyecek bulurdu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" deyince, o da, "Bu, Allah katındandır." derdi. Şüphesiz Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

Bu ayete göre, Hanna'nın duası kabul edilmiş, Meryem temiz bir bitki gibi yetişmiştir. Hz. Zekeriyya Beyt-i Makdis'te "mihrab" denilen özel bir oda tahsis ederek, Hz. Meryem'in bakımını üstlenmişti (bk. 44. ayet).

38- Orada Zekeriyya Rabbine dua etti. "Ey Rabbim! Bana katından temiz bir nesil ver. Şüphesiz sen duayı çok iyi işitensin!" dedi.

39- Zekeriyya, mabette durmuş namaz kılarken melekler ona, "Allah sana, kendisinden bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve iyilerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeliyor." diye seslendiler.

Zekeriyya peygamberin oğlu Hz. Yahya, Hz. İsa'dan (as) altı ay, başka bir rivayette üç yaş büyük olup, teyze çocuklarıdır. Hz. Yahya çok efendi, günah ve hatalardan arınmış, çok iffetli bir peygamberdir. Hz. İsa'nın göğe kaldırılmasından önce şehit edilmiştir.

40- Zekeriyya, "Ey Rabbim, dedi. Benim nasıl bir oğlum olabilir? Bana ihtiyarlık gelip çattı, üstelik karım da

kısırdır!" Allah dedi ki: "Böyledir; ama Allah dilediğini yapar."

Bu ayet, yaşlılık veya kısırlık durumunda da çocuk sahibi olmanın mümkün olduğunu gösterir. Burada, tıp biliminin araştırmalarını sürdürmesine teşvik vardır.

41- Zekeriyya, "Ey Rabbim! O halde, (oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster!" dedi. Allah dedi: "Senin için alâmet, insanlara üç gün boyunca, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et!"

42- Hani melekler de şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz yarattı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı."

43- "Ey Meryem! Yalnız Rabbine itaat et ve secdeye kapan ve rüku edenlerle birlikte rüku et!"

Ayet Hristiyanlık'ta da rükû ve secdeli namazın emredildiğini gösterir.

44- İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayba dair haberlerdendir. Çünkü onlar, "Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak?" diye (kur'a için) kalemlerini atarlarken, sen yanlarında değildin. Onlar, (bu konuda) tartışırlarken de yanlarında değildin!

45- Hani melekler demişti ki: "Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da ahirette de şerefli, aynı zamanda Allah'a çok yakın olanlardandır."

45. ayetteki mesih sözlükte; bir şey üzerinde el yürütmek, bir şeydeki eseri gidermek, elle dokunmak anlamlarına gelir.

Kıyamet'e yakın zamanda çıkacağı bildirilen Deccal'e de mesih denir. Bunun sebepleri; bütün dinlere savaş açıp, yeryüzünden Allah inancını silmeye çalışması, bir gözünün silik olması yani yalnız dünyayı görüp ahireti görmemesidir.

46- "O, beşikte iken de, yetişkin çağında da insanlara konuşacak ve iyilerden olacaktır."

Hz. İsa babasız doğunca, Hz. Meryem'in iffetinden kuşkuya düşen topluma karşı, Allah'ın izniyle beşikte konuşmuş, Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu, kendisine kitap verildiğini ve Allah tarafından mübârek kılındığını söylemiştir (bk. Meryem, 27-33)

47- Meryem dedi ki: "Ey Rabbim! Bana bir insan dokunmamışken, benim nasıl çocuğum olur?" Allah dedi: "Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. Bir şeyin yaratılmasını dilediğinde, ona sadece 'ol!' der, o da hemen oluverir."

48- (Melekler, İsa hakkında, Meryem'e bilgi vermeye devam ettiler.) Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek.

49- O, İsrail oğullarına bir peygamber olarak gelip (şöyle diyecek): "Ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim. Size, çamurdan kuş biçiminde bir şey yaparım da içine üflerim, Allah'ın izniyle o kuş olur. Ve yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü, alaca (cüzzam) hastasını iyileştirir, ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve neleri biriktiriyorsanız size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, şüphesiz bunda sizin için bir ibret vardır."

Mukatil İbn Süleyman'a göre, bu surenin baştan kimi ayetleri Yahudilerle, İbn İshak'a göre ise 62. ayetin sonuna kadar Hristiyanlarla ilgili olarak inmiştir. 60 kişilik bir Necran Hristiyan heyeti Medine'ye gelerek birkaç gün süreyle Hz. Muhammed'le

müzakerede bulunmuşlardı. Bunlar Hz. İsa'nın "ölüleri diriltmesini, hastaları iyi etmesini, gaipten haber vermesini, çamurdan kuş yapıp canlandırmasını" onun ilâhlığına delil getiriyorlardı. Yukarıdaki ayetlerde olayların doğru olduğu, ancak bunların Hz. İsa'nın birer mucizesinden ibaret bulunduğu bildirildi (bk. Âl-i İmran, 49, 62; Mâide, 110).

Gelen heyet, Kur'an'da yer alan "Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğu" nitelemesini, (bk. 39, 45; 171) kendi anlayışları yönünde yorumlayarak, Müslüman olmadılar ve özel statüde bir topluluk olarak varlıklarını sürdürdüler.

Görüşmeler sonunda Allah'ın elçisi Necran halkına, ödeyecekleri yıllık bir vergi karşılığında, kendilerine inanç hürriyeti tanımış, mal, can ve ırz güvencesi vermiştir. Mugîre ibn Şube'nin (ra) yazdığı bu eman belgesinin tercümesini veriyoruz:

Onların mallarına, canlarına, dini hayat ve tatbikatına, hazır bulunanlarına, bulunmayanlarına, ailelerine, mabetlerine ve az olsun çok olsun onların mülkiyetlerinde bulunan her şeye şamil olmak üzere Allah'ın himayesi ve Resulullah Muhammed'in zimmeti Necranlılar ve onlara bağlı etraftakiler üzerine bir haktır. Hiçbir piskopos kendi vazife mahalli dışına, hiçbir papaz vazife gördüğü kilisenin dışına, hiçbir rahip içinde yaşadığı manastırın dışına bir yere alınıp gönderilmeyecektir..." (M. Hamidullah, el-Vesâik, Beyrut 1407/1987, No: 94, İslam Peygamberi, trc. Salih Tuğ, İst. 1990, 5. Baskı, I, 622).

Yukarıdaki ayette yer alan mucizelerin Kitab-ı Mukaddes'teki kaynakları şöyledir: Yuhanna, 9/6-7, 12/1-44; Luka, 7/13-15, 21-22).

50- **"Hem önümdeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve hem size haram kılınan bazı şeyleri size helal kılayım diye ve Rabbinizden size bir mucize ile geldim. Artık Allah'tan sakının da bana itaat edin!"**

51- **"Şüphe yok ki Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin. İşte bu, dosdoğru yoldur!"**

52- **İsa, onlardaki inkârcılığı hissedince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kim?" dedi. Havâriler, "Allah yolunda yardımcılar biziz. Allah'a iman ettik. Şahit ol ki, biz şüphesiz Müslümanlarız." dediler.**

Hz. İsa'nın havarileri (elçi, apostolos) 12 tane olup (Luka, 6/13), bunlar Hz. İsa adına konuşurlardı (bk. Markos, 9/38-41). Kilise bu düşünceden yararlanarak kendini, Havâri Petrus aracılığı ile doğrudan Hz. İsa'ya bağlamıştır. Başka bir anlatımla, Katolik kilisesinin başında kendini Petrus'un ve dolayısıyla İsa Mesih'in vekili olarak gören yanılmaz papa bulunmaktadır (bk. Matta, 16/18-19; Luka, 22/31-32; Yuhanna, 20/21-23).

Bu 12 havâri, Matta'ya (10/12) göre şunlardır: 1) Petrus (Simun), 2) Andreas, 3) Yâkub (Zebedi'nin oğlu), 4) Yuhanna (Yâkub'un kardeşi), 5) Filip, 6) Bartolomeus, 7) Tomas, 8) Matta (Vergi mültezimi), 9) Yakub (Alfeus'un oğlu), 10) Taddeus, 11) Gayur Simun, 12) Yahuda İskariot. Bu sonuncusu, Hz. İsa'yı ele veren kişi olduğu için, 12'ler arasına, Yahuda yerine Mattias seçilir (bk. Resullerin İşleri, 1/-26). Bu 12 havârinin dışında Pavlus kendini havâri ilân etmiş ve Yahudi menşeli olmayan Hristiyanlar onu,

Musevî-Hristiyan geleneği ise Barnaba'yı havârî saymıştır.

53- **"Ey Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik, o peygambere de uyduk; artık bizi şahitlerle beraber yaz!"**

54- **Bununla birlikte onlar (Yahudiler) İsa'ya tuzak kurdular. Allah da onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah tuzakları boşa çıkaranların en hayırlısıdır!**

55- **Hani Allah şöyle demişti: "Ey İsa! Şüphesiz seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları, Kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz banadır. İşte o zaman, ayrılığa düştüğünüz konularda, aranızda ben hüküm vereceğim."**

Çoğunluk müfessirler bu ayetteki teveffenî'nin, vefat ettirmek değil, "uyku hali" anlamında olduğunu söylemişlerdir (En'âm, 60; Zümer, 42). Buna göre, Hz. İsa'nın asıl ölümü dünyaya inişinden sonra olacaktır.

Nisa suresi 157-159. ayetlerde, Hz. İsa'nın öldürülmediği, asılmadığı, ancak birinin ona benzetildiği bildirilir.

Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesi: Zuhruf suresi, 61. ayette, "O (İsa'nın inişi), Kıyamet bilgisidir." buyurulur. Ayetteki "ilmun" kelimesi işaret, alâmet anlamına gelen "alemun" şeklinde de okunmuştur. Başka bir ayette de, vefatından önce her bir Yahudi ve Hristiyan'ın Hz. İsa'nın, Allah'ın bir kulu ve peygamberi olduğuna iman edeceği bildirilir (bk. Nisa, 159). Diğer yandan Kıyamet'e yakın bir dönemde, Hz. İsa'nın yeryüzüne inerek kitap ehli ile İslam ümmeti arasında adaletle hakemlik yapacağı, haç'ı kıracağı, domuzu öldüreceği, cizye kabul etmeyeceği ve malın kimsenin dönüp bakmayacağı derecede artacağı çeşitli hadislerle bildirilmiştir (bk. Buhârî, Enbiyâ, 49, Büyû', 102, Mezâlim, 31; Müslim, İmân, 242, 243; Tirmizî, Fiten, 54, 59, 62; İbn Mâce, Fiten, 33).

Ebû Dâvûd'da yer alan bir hadiste, "Meryem oğlu İsa" Kıyamet'in on alâmetinden biri olarak sayılmakla birlikte, onun gökten inmesinden söz edilmez (Ebû Dâvûd, Melâhim, 12, H. No: 4311). Tirmizî'nin naklettiği iki hadisten birinde Hz. İsa'nın Şam'da Ak Minare yakınına ineceği, ikincisinde de, Deccal'ı, Ludd (Lut) kapısında öldüreceği bildirilir (Tirmizî, Fiten, 59, 62).

Ancak Kur'an ve sünnette bu kadar geniş yer tutan ve ilim ehlince yüzyıllarca tartışılan bu konunun aşağıdaki şekilde sonuca bağlanması mümkündür.

Ebû Hanîfe, kendi döneminde tartışılan bu konu için "İsa'nın inmesi bir gerçektir." sözleriyle görüşünü açıklamıştır (bk. Fıkh-ı Ekber, Aliyyü'l-Kârî şerhi, trc. Y. V. Yavuz, İst. 1979, s. 284, 285).

Elmalılı bu konuda şu tespiti yapar: İsa'nın Allah'a yükseltilen cismi, semaya yükseltilen de henüz kabz edilmemiş olan ruhudur, diyebiliriz. Bu sema, dünya semâsı olan maddî sema değil, ruhanî dördüncü kat semadır ki, mi'rac gecesinde Resulullah (sav) Hz. İsa'yı orada, Harun'u beşinci, Musa'yı altıncı, İbrahim'i yedinci katta görmüştü... Hz. Muhammed geldikten sonra İsa da diğer peygamberler gibi Muhammed'in (sav) ruhu maiyetindedir. Bir gün gelecek, Muhammed ümmetinin daraldığı bir dönemde, Allah'ın garip bir kelimesi olan Hz. İsa'nın ruhu ortaya çıkacak, Hz. Muhammed'in ruhu maiyetinde hizmet edecek ve fakat Kıyamet'ten önce vefat

edecektir." (Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, 2. baskı, İst. 1960, II, 1112, 1113).

Süleyman Ateş konu ile ilgili hadisleri eleştirdikten sonra, "eğer bu nakiller gerçekse" diyerek, özetle şu sonuca ulaşır: İslam'ın gerçek yüzü tebliğ edilemediği için günümüzde büyük bir Hristiyan kitlesi gerçeğe ulaşamamaktadır. Ancak tarafsız bilim adamlarının çabaları sonucunda, İslam'ın gerçek yüzü ortaya çıkacak, bunu anlayan Hristiyan toplumları İslam'a girecektir. Son yıllarda Avrupa ve Afrika kıtalarında İslam'ın giderek yayılması bunu göstermektedir (S. Ateş, ag. tefsir, II, 55).

56- **"İnkâr edenleri dünyada da ahirette de şiddetli bir azaba çarptıracağım. Onların yardımcıları da olmayacak."**

57- **"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların mükâfatlarını tam olarak verecektir. Allah zâlimleri sevmez."**

58- **İşte sana bu okuduklarımız, ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dandır.**

59- **Doğrusu Allah katında İsa'nın (yaratılışındaki) durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı ve sonra ona, "ol!" dedi, o da oluverdi.**

60- **Gerçek, Rabbinden gelendir; öyleyse şüphe edenlerden olma!**

61- **Sana gelen bu bilgiden sonra, artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da lanetleşelim ve böylece Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim."**

62- **İşte (İsa ile ilgili söylenen) gerçek kıssa budur. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hiç şüphesiz Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

63- **Eğer onlar yüz çevirirlerse, hiç şüphesiz Allah, bozguncuları çok iyi bilendir.**

64- **De ki: "Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın!" Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız!"**

Hz. Muhammed (sav) Şam'da bulunan Herakliyus'a, Dıhye'yi (ra) elçi olarak göndermiş ve ona verdiği İslam'a davet mektubuna yukarıdaki ayeti eklemiştir. Ticaret için o sırada Şam'da bulunan Ebû Süfyan'ın da Hz. Muhammed hakkında güzel sözler söylemesi üzerine Herakliyus inancını açıklamak üzere iken, üst düzey komutanlarından sesler yükselmesi üzerine, mektup amacına ulaşamamıştır.

65- **Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de ondan sonra indirilmiştir. Siz aklınızı kullanmaz mısınız?**

66- **İşte siz böylesiniz! Haydi biraz bilginiz olan konuda tartıştınız, ya hiç bilginiz olmayan konularda niçin tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

67- **İbrahim, ne Yahudi ne de Hristiyandı; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman'dı, müşriklerden de değildi.**

Necran heyeti Medine'de iken, bir ara Yahudi hahamları da toplantıya katılmışlar ve Hz. Peygamber'in huzurunda tartışmışlardı. Yahudiler, "İbrahim Yahudidir." derken, Hristiyanlar da, "İbrahim Hristiyandır." diyorladı. Yüce Allah yukarıdaki ayetlerle işin gerçeğini bildirdi.

68- **Doğrusu insanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah da müminlerin dostudur.**

Hadis: "Her nebî için diğer nebîlerden bir dost vardır. Benim dostum da atam ve Rabbimin dostu olan İbrahim'dir." (Tirmizî, Tefsîr, 3/3).

69- **Kitap ehlinden bir grup sizi doğru yoldan saptırmak istediler; oysa sırf kendilerini saptırıyorlar da farkına varmıyorlar.**

70- **Ey kitap ehli! Siz (gerçeği) görüp bildiğiniz halde, niçin Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?**

71- **Ey kitap ehli! Niçin hakkı batıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?**

72- **Kitap ehlinden bir grup şöyle dedi: "Müminlere indirilene günün başlangıcında inanın, sonunda da inkâr edin. Belki onlar da dönerler!"**

Süddî'ye göre, Arap köylerinin hahamlarından on iki kişi birbirlerine, günün başında Muhammed'in dinine girin, 'Muhammed'in gerçek peygamber olduğuna tanıklık ederiz.' deyin; günün sonunda da inkâr edin. Belki onlar da, kendi dinlerinden bu yolla kuşkuya düşerler.' dediler. 69-74 arası ayetler, Kitap ehlinden bir grubun, Müslümanları kuşkuya düşürüp, onları dinlerinden döndürmek için başvurduğu tuzaklara işaret etmektedir.

73- **"Ve kendi dininize uyanlardan başkasına eman vermeyin!" (dediler). De ki: "Şüphesiz doğru yol, Allah'ın yoludur." (Onlar kendi aralarında), "Size verilenin benzerinin hiçbir kimseye verilmiş olduğuna veya Rabbinizin huzurunda sizin aleyhinize deliller getireceklerine" (de inanmayın, dediler). De ki: "Lütuf Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah, lütfu çok geniş olan, her şeyi bilendir."**

73. ayetin açık anlamı bizim yazdığımız gibidir. Ancak müfessirler, bu ayet üzerinde çeşitli yorumlar yapmışlardır. Burada iman, inanmak anlamında değil, eman vermek, güvenmek anlamındadır. "Yahudi olmayandan başkasına inanmayın." değil, "Sizin dininize uymayandan başkasına güvenmeyin, onlara sır vermeyin." demektir (bk. Kurtubî, Câmi', IV, 72-74).

74- **O, rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf ve kerem sahibidir.**

75- **Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana eksiksiz geri verir. Fakat öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, başına dikilip durmadıkça onu sana geri vermez. Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan bize bir vebal yoktur!" demelerinden dolayıdır. Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylüyorlar.**

Ayette sözü edilen kitap ehli içinde, çok dürüst, sözünde duran, hangi inançtan olursa olsun ayırım yapmadan, hakları gözetenler olduğu gibi, "Ümmilerin (Araplar) mallarını yemek, bize günah değildir." diyenler de vardı.

76- **Hayır, öyle değil! Kim verdiği sözü yerine getirir ve günahtan korunursa, hiç şüphesiz Allah da korunanları sever.**

77- **Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir paraya satanlar yok mu, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah Kıyamet gününde onlarla hiç konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır!**

78- **Kitap ehlinden öyle bir grup da**

vardır ki, kitabı (okurlarken, okuduklarını) kitaptan sanasınız diye, dillerini eğip bükerler. Halbuki o (okudukları), kitaptan değildir. "Bu, Allah katındandır!" derler. Oysa o, Allah katından değildir. Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

Ayette Tevrat ve İncil metinlerinde yapılan tahriflere işaret edilir. Aşağıdaki ayet ve hadislerde bu husus daha açık olarak belirtilir (bk. Bakara, 79, 80; Nisa, 46; Buhârî, Edeb, 35, 38; Müslim, Selâm, 10, 11, 13; Tirmizî, Siyer, 40; Dârimî, İsti'zân, 7).

79- **Hiçbir kimseye, Allah kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik verdikten sonra, kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun!" demesi yakışmaz! Aksine onun, "Öğrettiğiniz ve okuduğunuz kitap gereğince Rabbe kulluk edenler olunuz!" (demesi uygundur).**

80- **Ve hiçbir zaman size, "Melekleri ve peygamberleri Rabler edinin!" diye de emredemez. Siz, Müslüman olduktan sonra, size inkârcı olmanızı mı emredecek?**

81- **Hani Allah peygamberlerden şöyle söz almıştı: "Ben size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunanı tasdik eden bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka inanacak ve ona yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu konuda ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?" demişti. Onlar, "Kabul ettik." dediler. Allah da dedi ki: "Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım."**

Peygamberlerin verdikleri bu söz, ümmetleri adına olup, Hz. Muhammed dışında, her peygamberin kendinden sonra, yeni bir peygamberin geleceğine inanması ve bunu bildirmesi istenmiştir. Önceki peygamberler bu görevi yerine getirmişlerdir. Günümüz Tevrat ve İncil metinlerinde de bu husus açıkça yer alır [bk. İbrahim (as) için, Yaratılış, 12/1-3 ve 16-20; Yakub (as) için Yaratılış, XLIX, 10; Musa için, Tensiye, 18/18, 33/2; Daniyel için, Daniyel, 2/31-37, 7/13-14; Dâvûd için, Mezmurlar, 14/13-18; İşaya, 21/6-7, 13-16; XLII, 9 vd., XLIII, 1,6; Habacuc için, Hab. 3/3; Yahya için, 1/21, 14/15, 16, 15/26, 27, 16/7-16].

82- **Artık bundan sonra, her kim yüz çevirirse, işte onlar, doğru yoldan çıkmış olanlardır.**

83- **Onlar, Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki göklerde ve yerde ne varsa hepsi, ister istemez O'na boyun eğmiştir ve O'na döndürülüp götürüleceklerdir.**

84- **De ki: "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve Yakub oğullarına (esbât) indirilmiş olana; Musa'ya, İsa'ya ve peygamberlere Rabler'inden verilenlere iman ettik. Biz, onlar arasında bir ayrım yapmayız. Biz ancak O'na boyun eğmiş Müslümanlarız."**

Ayetteki "esbât" sıbt'ın (torun) çoğuludur. İbranicede Yakub oğullarından türemiş olan kollar ve kabileler için kullanılır. Hz. Yakub'un soyundan 12 kol türemiştir. Yakub'un adı İsrail olduğu için, içlerinden birçok peygamberler gelen bu kollara İsrail oğulları denilmiştir.

85- **Her kim İslam'dan başka bir din ararsa, ondan asla kabul edilmez ve o kimse ahirette ziyana uğrayanlardan olur.**

Müslümanlar, Hz. Âdem'den bu yana gelen bütün peygamberlere inandığı gibi, bu peygamberlere gelen vahiy mesajına,

Zebûr, Tevrat ve İncil ile Kur'an-ı Kerim'e inanırlar. Böylece, bütün dinlerin özü ve özeti İslam'da birleşir.

86- **İman ettikten, Peygamber'in gerçek olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine açık deliller geldikten sonra, inkâr eden bir toplumu, Allah nasıl doğru yola iletir? Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.**

Bu ayet, İbn Abbas'a göre, Ensar'dan birisinin Müslüman olduktan sonra irtidat edip müşriklere sığınan, sonra pişman olup kendisi için tevbe hakkı olup olmadığını Hz. Peygamber'den sorması üzerine inmiştir.

87- **İşte bunların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramalarıdır.**

88- **Onlar bu (lanetin) içinde sürekli olarak kalacaklardır. Onların ne azapları hafifletilir ne de yüzlerine bakılır!**

89- **Ancak, bundan sonra tevbe edip durumlarını düzeltenler bunun dışındadır. Şüphe yok ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

90- **İman ettikten sonra inkâra sapan, sonra da inkârda ileri giden kimselerin tevbeleri asla kabul olunmaz. İşte onlar doğru yoldan sapmış olanların ta kendileridir.**

91- **Gerçekten inkâr edenler ve kâfir oldukları halde de ölenler, yeryüzü dolusu altını fidye verseler bile, hiç birisinden asla kabul edilmeyecektir. İşte onlar için acı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.**

Hz. Peygamber'e (sav), çok iyilik yapan, yoksullara yemek yediren Abdullah ibn Cüd'ân'ın, bu hayırlarının kendisine bir yararı olacak mı? diye sorulunca; "Hayır, çünkü o, hiç bir zaman; 'Rabbim! Din gününde benim hatalarımı bağışla' demedi." buyurdu (bk. Bakara, 48; İbrahim, 140 31; Mâide, 36).

92- **Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe asla erişemezsiniz! Her ne harcarsanız Allah onu çok iyi bilir.**

Ayette geçen "birr" sözlükte; iyilik, iyilikseverlik, erdemlilik, ihsan, çok hayır gibi anlamlara gelir (bk. Bakara, 177). İslam'da vakfa teşvik eden ayet budur. Nitekim bu ayet inince; Ensar'ın en zenginlerinden olan Ebû Talha (ra), Nebî'ye (sav) gelerek, Mescid-i Nebevî'nin karşısında çok sevdiği "bîrhâ" hurmalığını bağışlamak istediğini söyledi. Bunun üzerine Allah'ın elçisi şöyle buyurdu: "İşte kazançlı mal budur, kazançlı mal budur! Ben bunu senin akrabaların arasında taksim etmeni uygun bulurum." Bunun üzerine Ebû Talha, bu bahçenin gelirini akrabası ve amca oğulları arasında bölüştürmüştür (Buhârî, Zekât, 42, 44, Tefsir, Sure 3/5). Hz. Ömer Hayber fethinden sonra elde ettiği, sevdiği değerli bahçesini, "Satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla da geçmemek üzere, gelirini yoksullara, yakın hısımlara, düşkünlere, yolda kalmışa, savaşçılara ve azatlık anlaşması yapanlara vakfetmiştir (Buhârî, Vesâyâ, 22, 28, Şurût, 19, Eymân, 33; Müslim, Vasiyyet, 5, 15, 16; Tirmizî, Ahkâm, 36).

93- **Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in (Yakub) kendine haram kılmış oldukları dışında, bütün yiyecekler İsrail oğullarına helal idi. De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, haydi Tevrat'ı getirip okuyun!"**

Ayette, "İsrail"den kastedilen Hz. Yakup'tur (as). Hz. Yakup, Tevrat'ta da bu adla anılmaktadır (bk. Yaratılış, 9/4, 32/28).

94- **Artık bundan sonra, kim Allah'a**

karşı yalan uydurursa, işte onlar, zâlimlerin ta kendileridir!

95- **De ki: "Allah doğruyu söylemiştir. Öyleyse, Allah'ı birleyici olarak İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi."**

96- **Doğrusu insanlar için kurulan ilk mabed, Mekke'deki çok mübarek ve âlemlere hidayet kaynağı olan Beyt (Kâbe)dir.**

Mekke'de Kâbe ve çevresine "Harem bölgesi" denir (bk. Bakara, 125, 126; Âl-i İmran, 96, 97; Kasas, 57; Ankebût, 67). Hadislerde, bu beldenin dünyanın yaratıldığından, Kıyamet'in kopmasına kadar, Allah'ın saygın kılmasıyla, kutsal olarak kalacağı bildirilmiştir (Buhârî, İlim, 37, Cenâiz, 76, Hac, 43, Sayd, 8-10).

97- **Onda apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren güvenlik içinde olur. Ona yol bulabilenlerin o Beyt'i (Kâbe'yi) haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah, bütün âlemlerden müstağnidir!**

Hac; belirli yer ve zamanda hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfe ve Beytullah'ı ziyareti kapsayan bedenî ve mâlî bir ibadettir. İhramlı bulunmak, Arefe günü Arafat'ta vakfe yapmak ve ziyaret tavafı yapmak, gerek farz ve gerekse nâfile haccın farzlarıdır. İhrama girmek, haccın şartı; vakfe ve ziyaret tavafı ise rüknüdür.

Mikat sınırları içinde oturanlar hac için ihrama bulundukları yerden, dışarıdan gelen ve âfâkî denilen hacılar ise mikat sınırında girerler.

Haccın farz olmasının şartları; a) Müslüman olmak, b) Ergen ve akıllı olmak, c) Hür olmak, d) Vakit, e) Haccı ifaya güç yetirmek.

Haccın edasının farz olmasının şartları: a) Beden sağlığı, b) Gerekli maddî güce sahip olmak, c) Yol güvenliğinin bulunması, d) Kadın yolcunun yanında mahremi olan bir erkeğin bulunması.

Haccın 17 kadar vacipleri vardır. Müzdelife vakfesi, sa'y, şeytan taşlama ve ihramdan çıkarken tıraş olma bunlardandır. Haccın vaciplerinden birini terk etmek kurban cezasını gerektirir.

Şâfiîlere göre, Safâ ile Merve arasında sa'y ve bir görüşe göre tıraş olmak veya saçları kısaltmak haccın farzlarından hatta rükünlerindendir.

Hac çeşitleri: a) İfrad haccı: Mekke'ye dışardan gelen âfakîlerin tek ihramla yaptıkları hac bu adı alır. Yukarıdaki ayet, umresiz yapılacak böyle bir haccı kapsar. b) Temettu haccı: Hac aylarında, önce umre yaparak, ihramdan çıkmak, daha sonra yeniden ihrama girerek yapılan hac'dır. c) Kıran haccı: Hac ayları içinde, önce umre yapıp, aynı ihramla arkasından da hac yapılırsa, buna kıran haccı denir. Bu iki çeşit haccın delili Bakara, 196. ayettir.

Hac için ayrıca bk. Bakara, 196.

98- **De ki: "Ey kitap ehli! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?"**

99- **De ki: "Ey kitap ehli! Gerçeği görüp bildiğiniz halde, niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye çalışarak, müminleri Allah'ın yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir."**

100- **Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir gruba uyarsanız, onlar, imanınızdan sonra sizi dininizden döndürüp kâfir yaparlar.**

101- **Size Allah'ın ayetleri okunup**

dururken ve O'nun Peygamber'i de aranızda iken, nasıl inkâra saparsınız? Kim Allah'a sımsıkı bağlanırsa, kesinlikle dosdoğru bir yola iletilmiş olur.

102- **Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde sakının ve ancak Müslümanlar olarak can verin!**

Tefsir:

İbn Mes'ud (ra), Allah'tan sakınmayı; "O'na âsi olmadan itaat üzere bulunmak, nankörlük etmeksizin şükretmek ve O'nu unutmaksızın hep hatırda tutmak" olarak tanımlamıştır." (İbn Kesîr, age, I, 304).

103- **Hepiniz, Allah'ın ipine sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün! Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken, oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız.**

Ayette, "Allah'ın ipi"; Allah'ın emânı, güvencesi ve zimmeti anlamına geldiği gibi, Kur'an-ı Kerîm anlamına da gelir. Hadislerde daha çok bu anlamda kullanılmıştır: (bk Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'an, 14).

Yukarıda 98-103 arası ayetler, Medine'nin yerlisi olan Evs ve Hazrec kabileleri ile ilgili olarak inmiştir. İslam'ın gelişinden önce birbiriyle 120 yılın üzerinde sürekli düşmanlık ve savaş içinde bulunan bu iki kabile, İslam sayesinde barışmış ve İslam'a büyük hizmetler yapmıştır.

104- **İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun! İşte bunlar, kurtuluşa erenlerdir.**

Ayetteki "ma'rûf" kavramı iyi, doğru ve yararlı, ortak insanlık değerleri, "münker" ise bunların zıddını ifade eder. Bu iki kavram, Kur'an ve sünnette çokça tekrar edilen bir ilkelerdir (bk. Nisa, 19; Müslim, İmân, 78, Salât, 232; Nesâî, İmân, 17; Tirmizî, Fiten, 9).

105- **Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.**

106- **O gün, kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, "İnandıktan sonra, inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkâr etmenize karşılık tadın azabı!" (denilecek).**

107- **Yüzleri ağaranlar ise, Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.**

108- **İşte bunlar Allah'ın, sana gerçek olarak okumakta olduğumuz ayetleridir. Allah âlemlere hiçbir haksızlık yapmak istemez.**

109- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bütün işler, Allah'a döndürülür.**

110- **Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışır ve Allah'a inanırsınız. Eğer kitap ehli de inanmış olsaydı, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden iman edenler de var, ama onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.**

Yukarıdaki ve benzeri pek çok ayette Müslüman topluma, "iyiliği emretme ve kötülükten vazgeçirmeye çalışma" görevinin verildiği görülür.

Ayette kitap ehlinden çoğunun yoldan çıktığı vurgulanır.

111- **Onlar (kitap ehli) size, incitmek-**

ten başka bir zarar veremezler. Eğer size karşı savaşmaya kalksalar, arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez.

112- Onlar (Yahudiler), Allah'ın ipine ve insanların (müminlerin) himayesine sığınmadıkları sürece, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, üzerlerine alçaklık damgası vurulmuştur. Onlar Allah'ın hışmına uğradılar ve üzerlerine de miskinlik damgası vuruldu. Bunun sebebi, Allah'ın ayetlerini inkâr etmiş olmaları ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Onlar ayrıca isyan etmişti ve sınırı aşıyorlardı.

Râzi'ye göre, Allah'ın ipinden maksat cizye olup, kitap ehli bu vergiyi verince "mal, can, ırz ve inançlarını" güvence altına almış olurlar. İnsanların ipi de, İslam toplumu ile yapacakları "zimmet sözleşmesi" dir. Bu sözleşmenin sınırları hakkaniyete uygun olarak İslam devletince belirlenir (Râzî, Tefsir, VIII, 185).

113- Bununla birlikte onların hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, doğruluk üzere bulunan bir ümmet (topluluk) vardır ki, onlar gecenin saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

Kitap ehlinden çoğu, entrikacı ve fâsık olmakla birlikte, hepsinin bir olmadığı, bunların içinde geceleri kalkıp Allah'ın ayetlerini okuyan, secde eden, Allah'a ve ahirete inanan, iyiliği emredip kötülüğe engel olmaya çalışan, hayır işlerine koşan kimselerin bulunduğu ve bunların yaptıkları iyiliklerin karşılığını bulacakları bildirilir (Kurtubî, Câmi', IV, 112, 113).

114- Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, hayır işlerinde de birbirleriyle yarışırlar. İşte onlar iyi insanlardandır.

115- Onlar ne hayır işlerlerse, karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, sakınanları çok iyi bilir.

116- İnkâr edenlere gelince, onların malları da çocukları da Allah'a karşı, kendilerine hiçbir yarar sağlamayacaktır. Onlar ateş halkıdır, orada sürekli olarak kalacaklardır.

117- Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir toplumun ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Allah onlara zulmetmedi; fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlar.

118- Ey iman edenler! Kendi dışınızdakilerden sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size kötülük etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Kin ve düşmanlıkları ağızlarından taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri ise daha büyüktür. Düşünürseniz, size ayetleri açıkça bildirdik!

Ayette, gerek küfür ehlinin gerekse münafıkların sırdaş (bitâneh) tutulmaması istenir. Ancak bu uyarı, Müslümanlara düşmanlıkları, hıyânetleri belli olan, davranışlarıyla bunu ortaya koymuş bulunan kimselerle sınırlanır. Bu durum ilim, hikmet ve sanat konusunda gayri müslimden yararlanmaya engel olmaz. Allah'ın elçisi, "Hikmet müminin yitiğidir, onu nerede bulursa alır." buyurmuştur (bk. Mümtehine, 8-9; bk. Âl-i İmrân, 28).

119- İşte siz öyle kimselersiniz ki, onları seversiniz, onlarsa, bütün kitaplara iman ettiğiniz halde sizi sevmezler. Sizinle buluştukları zaman, "İman ettik"

derler; kendi başlarına kaldıklarında ise, size olan kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarını ısırırlar. De ki: "Kininizle ölün!". Şüphesiz ki Allah göğüslerin özünü bilir.

Bu ayete göre, müminler gerek Kur'an'a, gerekse ondan önceki semâvî kitapların aslına inanırlar. Bu yüzden, asıl eksikli olan, Kur'an'a inanmayan ehl-i kitaptır.

120- **Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir kötülük gelse, bundan dolayı sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'tan korunursanız, onların hileleri size hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah onları kendi yaptıklarıyla çepeçevre kuşatmıştır.**

121- **Hani sen (Uhud günü) sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için evinden çıkmıştın. Allah çok iyi işitir, bilir.**

122- **O zaman sizden iki takım bozulmaya yüz tutmuştu. Oysa Allah onların yardımcısı idi. Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.**

121-129 arası ayetlerde Uhud savaşından (3/625) söz edilir. Mekke müşrik ordusunun sayısı üç bin, Müslümanların sayısı ise başlangıçta bin kişi iken, A. İbn Übey'e bağlı, Evs ve Hazrec'ten üç yüz kişilik bir gücün ayrılması ile sayı yedi yüze düşmüştür. Ayette, geri dönen bu iki topluluğa işaret edilir. Bu savaşı Müslümanlar kazanmış, ancak 70 şehit verilmiştir (bk. Âl-i İmrân, 122; Yusuf, 87; Hicr, 55, 56; Rum, 36, 37; Zümer, 53).

123- **Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah size Bedir'de de yardım etmişti. O halde, Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız!**

Bedir savaşı, 2. Hicret yılında vuku bulmuştu. İslam ordusu 305 kişi, Mekke müşrik ordusu ise bin kişi kadardı. Cihad izni verildikten sonra (bk. Hac, 39; Nisa, 71; Enfâl 8/39) yapılan bu savaş, tam bir zaferle sonuçlanmış ve düşman 70 kayıp vermiştir. Müslümanların şehit sayısı ise 14'tür.

124- **O zaman sen müminlere şöyle diyordun: "Rabbinizin size, indirilmiş üç bin melekle yardım etmesi, sizin için yeterli değil midir?"**

125- **Evet, sabreder ve Allah'tan sakınırsanız, düşmanlarınız da ansızın üzerinize gelirlerse, Rabbiniz size nişanlı beş bin melekle yardım edecektir.**

124-125. ayetlerde önce üç bin, daha sonra beş bin melekle yardım edileceği bildirilir. Bu konuda ilk inen Enfâl 8/9. ayette bin melekle yardım sözü verilmişti.

126- **Allah bunu, sırf size bir müjde olsun ve bu sayede kalpleriniz yatışsın diye yaptı. Yardım sadece, mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan Allah katındandır.**

127- **(Allah bu yardımı), inkâr edenlerden bir bölümünün kökünü kessin veya onları perişan etsin de umutsuz bir halde dönüp gitsinler (diye yaptı).**

128- **Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah ya onların tevbesini kabul eder ya da onlara azap eder. Çünkü onlar zâlimdirler.**

129- **Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

130- **Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin! Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.**

130. ayette katlanmış faiz yasağı, Bakara, 275-279. ayetlerde ise genel faiz yasağı bildirilir.

131- İnkâr edenler için hazırlanmış olan ateşten sakının!

132- Allah'a ve Peygamber'e itaat edin ki size merhamet edilsin!

133- Rabbinizden bir bağışa ve genişliği göklerle yer kadar olan, Allah'tan sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun!

134- O sakınanlar ki, bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever.

135- Yine onlar çirkin bir günah işledikleri veya nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Hem işledikleri (günahta) bile bile ısrar etmezler.

136- İşte bunların mükâfatı, Rableri tarafından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli olarak kalacakları cennetlerdir. Böyle (iyi iş) yapanların mükâfatı ne güzeldir!

133-136 arası ayetlerde, takvâ sahiplerinin nitelikleri şöyle sıralanır: a) Bollukta ve darlıkta mallarını hayra harcamak. b) Öfkelerine hakim olmak. c) Affedici olmak. d) Sürekli iyilik yapmak. e) Bir günah işleyince, hemen tevbe etmek. f) Kötülükte ısrar etmemek. Bu amellerin mümini cennete götüreceği bildirilir.

137- Sizden önce de kanun olmuş bir takım olaylar geçmiştir. Yeryüzünde gezip dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!

Ayetteki "sünen/sünnet"; izlenen yol, kural, gelenek, töre, hayat şartları, davranış biçimi gibi anlamlara gelir. Allah'ın sünneti ise, O'nun evreni yönetme yöntemi, yasası demektir.

138- Bu (Kur'an) insanlar için bir açıklama, Allah'tan sakınanlar için doğru yolu gösterme ve bir öğüttür!

139- Gevşeklik göstermeyin ve (Uhud bozgunundan ötürü) üzülmeyin, eğer gerçekten inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz!

140- Eğer size (Uhud savaşında) bir yara dokunmuşsa, (Bedir savaşında) o topluma da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler ki, biz onları insanlar arasında döndürür dururuz. (Bu da) Allah'ın iman edenleri ayırt etmesi ve içinizden şahitler edinmesi içindir. Allah zâlimleri sevmez.

140. ayete göre, Yüce Allah, zafer günlerini toplumlar arasında dolaştırır; hangisi kuralına göre savaşmışsa, onu zafere ulaştırır. Buna göre zafer için; çalışmak, gerekli askeri eğitimleri yapmak, disiplinli ordular hazırlamak, düşmana karşı gücünün yettiği ölçüde askeri güç çıkarmak, kendine düşen bütün tedbirleri aldıktan sonra Allah'a güvenip dayanmak gerekir.

141- Bir de Allah'ın müminleri tertemiz yapıp, inkâr edenleri yok etmesi içindir.

142- Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

143- Andolsun ki siz ölümle karşılaşmadan önce onu temenni ediyordunuz. İşte şimdi onu gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz!

Ayette, Müslümanların, bu savaştan önce şehitliği temenni ettiklerine, fakat arkadaşlarının şehit düştüklerini görünce de şaşkınlık geçirdiklerine işaret edilir.

Hadis: "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Ancak düşmanla karşılaşınca da sabredin. Biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır." (Buhârî, Cihâd, 112, 156; Müslim, Cihâd, 19, 20; Ebû Dâvûd, Cihâd, 89).

144- **Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Her kim geri dönerse Allah'a hiçbir şekilde zarar verecek değildir. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.**

145- **Allah'ın izni olmadıkça, hiç kimseye ölmek yoktur. (Ölüm) belirli bir süreye göre yazılmış bir yazıdır. Kim dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret nimetini isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.**

144-145. ayetlerde, Uhud savaşı sırasında, düşmanın bir ara "Muhammed öldürüldü!" diye ilan etmesi ve bu haberin Müslümanlar arasında yayılması durumuna işaret edilir.

146- **Nice peygamberler vardı ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostları çarpıştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı yılgınlık göstermediler, zaafa düşmediler ve boyun eğmediler. Allah da sabredenleri sever.**

Bu ayete göre, geçmiş peygamberlerin yanında birçok tanrı erleri (ribbiyyûn) savaşmış, Allah yolunda birçok sıkıntılara göğüs germişler ve ahiretlerini dünyaya tercih etmişlerdi. Allah da onlara dünya ve ahiretin en güzel nimetlerini ecir olarak vermiştir.

147- **Onların sözleri ancak, "Ey Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla, ayaklarımızı (yolunda) sabit kıl ve kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et!" demekten ibaretti.**

148- **Bunun üzerine Allah da onlara hem dünya nimetini, hem de ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah güzel iş yapanları sever.**

149- **Ey iman edenler! Eğer inkâr edenlere itaat edecek olursanız, sizi topuklarınız üstünde gerisin geriye çevirirler. O zaman büsbütün kaybedersiniz.**

150- **Doğrusu sizin mevlânız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.**

151- **Biz Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri, O'na ortak koşmaları yüzünden, inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız. Onların varacakları yer cehennemdir. Zâlimlerin dönüp varacağı yer ne kötüdür!**

Savaş sırasında, Allah'ın Müslümanlara bir yardım şekli de düşmanın kalbine korku salmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber, "Ben bir ay uzaklıktaki düşmanın kalbine korku salınmakla yardım olundum." buyurmuştur (Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56, Cihâd, 122; Müslim, Mesâcid, 3, 5-8).

152- **Siz Allah'ın izni ile (Uhud'-da) düşmanlarınızı öldürürken, Allah size olan vâdini yerine getirmiştir. Ama Allah size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra zaafa düştünüz, (Peygamber'in verdiği) emre itaat konusunda birbirinizle tartıştınız ve emre isyan ettiniz. Sizden kiminiz dünyayı, kiminiz de ahireti istiyordu. Bunun üzerine Allah, denemek için, sizi onlardan (onları yenmekten) alıkoydu. Ama O, sonunda yine de sizi bağışladı. Çünkü Allah, müminlere karşı büyük lütuf sahibidir.**

Uhud savaşında başlangıçta disiplinli

saldırıyla düşman püskürtülmüştü. Hz. Peygamber, arkadan düşman saldırısını önlemek için, Abdullah ibn Cübeyr'in komutasında 50 okçuyu, tepe üzerinde bir mevziye yerleştirmiş ve "Benden emir gelmedikçe bu yeri terk etmeyin!" diye emir vermişti. Ancak bir ara düşmanın bozguna uğraması üzerine, bir kısım okçular ganimet toplamak için mevzilerini terk etmiş, bunun üzerine Uhud bozgunu yaşanmış ve 70 kadar şehit verilmişti.

153- **O zaman Peygamber sizi arkanızdan çağırıp dururken siz, durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Allah, kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmemeniz için, size keder üstüne keder verdi. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.**

Uhud savaşında ilk hezimet yaşanırken Allah'ın Resulü metanet ve cesaretini kaybetmemiş, Müslümanları kendi çevresinde toplanmaya çağırarak, "Ey Allah'ın kulları bana geliniz!" diye seslenmişti. Ayet bunu bildirmektedir.

154- **Sonra o kederin ardından Allah üzerinize öyle bir güven indirdi ki, bir uyku hali içinizden bir topluluğu kaplıyordu! Bir grup da kendi canlarının derdine düşmüştü. Allah'a karşı, gerçekle ilgisi olmayan cahiliye zanni gibi bir zanda bulunuyor ve "Bu işten bize ne?" diyorlardı. De ki: "Bütün iş Allah'ındır!" Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizliyorlar ve, "Bu işte bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik!" diyorlardı. De ki: "Eğer evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!" Allah (bunu) içinizdekileri denemek ve kalplerinizdekini temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı çok iyi bilir.**

Ayetteki "nuâs" uyku hali demektir. Uhud savaşı sırasında bir gruba gelen uyku hali ile yorgunluk, endişe, stres ve uykusuzluk durumu yok oluyor ve sahabe sükûnet içinde yeniden canlılık kazanıyordu. Bu durum Cenab-ı Hakk'ın inananlara bir yardımıdır. Nitekim İbn Abbas; "Uyku hali (nuâs) savaşta Allah'tan, namazda ise şeytandandır." demiştir.

155- **İki ordunun karşılaştığı (Uhud) gününde şeytan, işlemiş oldukları bazı hatalardan dolayı, içinizden sizi terk edip uzaklaşanların ayaklarını kaydırmak istedi. Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok yumuşak davranandır.**

156- **Ey iman edenler! Sizler, inkâr edenler ve sefere çıkan veya savaşan kardeşleri için, "Eğer bizim yanımızda kalsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi!" diyenler gibi olmayın. Allah bu düşünceyi onların kalplerine bir hasret (yarası) olarak koydu. Halbuki yaşatan da öldüren de Allah'tır. Allah, yapmakta olduklarınızı görmektedir.**

Uhud savaşına katılmadan yoldan dönen 300 kadar münafık, Allah'ın elçisiyle savaşa katılan tanıdık ve akrabalarından ölenleri duydukça, "Eğer bizim yanımızda olsalardı, bugün hayatta bulunurlardı!" demişlerdi. Ayet onların bu sözlerine işaret ediyor. Diğer yandan, Yüce Allah, kendi yolunda ölen veya öldürülenlere rahmetini vaat etmiş, onlara "şehit" unvanını vermiş, peygamberlerden sonra en üstün ahiret derecesini onlara takdir etmiştir.

157- **Eğer Allah yolunda öldürülür**

veya ölürseniz, bilin ki, Allah'ın bir bağışlama ve rahmeti, onların dünyada kalıp toplayacakları şeylerden daha hayırlıdır.

158- Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

159- O vakit sırf Allah'tan bir rahmet sayesinde onlara yumuşak davrandın! Eğer kaba, kırıcı olsaydın, elbette onlar senin çevrenden dağılıp giderlerdi. O halde onları affet ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! İş konusunda onlara danış! (Bir işi yapmaya) karar verince de, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever.

Bu ayette, Hz. Peygamber'in sahip olduğu üstün kişiliğe işaret edilirken, yönetimde önemli bir ilke olan "istişare ve şura" ya da yer veriliyor. Vahyin bulunmadığı, re'y ve ictihada dayalı -savaş gibi- toplumun işlerine yönelik konularda, yöneticinin işi bilenlerle istişare etmesi isteniyor.

Kurtubî bu ayeti tefsir ederken İbn Atiyye'nin: "Şura, dinin uyulması gereken en büyük hükümlerindendir. Her kim, ilim ve din ehli ile istişare etmezse, onun azledilmesi vaciptir." (Kurtubî, Câmi', IV, 439) sözüne dikkat çeker.

160- Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, artık ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler ancak Allah'a güvenip dayansınlar!

Ayette, Allah'ın yardım ettiğini, kimsenin yenemeyeceği ve müminlerin Allah'a güvenip dayanmaları istenmektedir. Allah'ın yardımı ise, müminlerin kendine düşeni yaptıktan sonra tecelli eder.

161- Bir peygamber için, emanete hıyanet olur şey değildir! Her kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, Kıyamet günü aşırdığını boynuna yüklenerek getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tam olarak ödenir, hiçbirine haksızlık da yapılmaz!

Bedir'de kaybolan bir savaş ganimeti için, münafıkların, "Herhalde Muhammed almıştır" sözleri üzerine indiği nakledilmiştir. Kamu malları da ganimet malı gibi olup, yöneticilerin bunları zimmetine geçirmesi, aynı sonucu doğurur.

162- Allah'ın rızasını gözeten kimse, Allah'ın hışmına uğrayan ve varacağı yer cehennem olan kimse gibi midir? Cehennem ne kötü varış yeridir!

163- Onlar (insanlar) Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

164- Andolsun ki Allah, müminlere içlerinden, onlara kendi ayetlerini okuyan, onları arındıran ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içindeydiler.

165- (Bedir'de düşmanı) iki katına uğrattığınız bir belâ, (Uhud'da) sizin başınıza gelince mi, "Bu, nereden başımıza geldi?" diyorsunuz. De ki: "Bu başınıza gelen kendinizdendir!" Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

166- İki ordunun karşılaştığı (Uhud) gününde başınıza gelen belâ da Allah'ın izniyledir. Bu Allah'ın, müminlerin (sabrını) belirlemesi içindir.

167- Hem de münafıklık edenleri ayırt etmesi içindir. Onlara, "Gelin, Allah yolunda savaşın veya (hiç olmazsa) savunma yapın!" denilmişti. Onlar, "Biz savaşmasını bilseydik, sizin peşinizden gelirdik!" dediler. O gün onlar, imandan çok, küfre yakın idiler. Ağızlarıyla kalplerinde

olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah onların neyi gizlediklerini daha iyi bilendir.

Yukarıdaki ayetlerde, savaştaki olayların Allah'ın izin ve dilemesiyle meydana geldiği bildirilir. Uhud savaşında kimi olumsuzluklar, savaşanların iradesini o yönde kullanması ve Allah'ın bu istek yönünde izin ve güç vermesi ile gerçekleşmiştir.

168- Kendileri (evlerinde) oturup kaldıkları halde kardeşleri için, "Eğer bize uysalardı öldürülmezlerdi!" dediler. Onlara de ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, ölümü kendinizden uzaklaştırın!"

169- Allah yolunda öldürülmüş olanları sakın ölüler sanmayın. Hayır, onlar diridirler, Rableri katında rızıklanırlar.

170- Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleri ile sevinirler. Arkalarından gelip, henüz kendilerine katılmamış olan kimselere (şehitlere) de hiçbir korku olmayacağını ve üzülmeyeceklerini müjdelemek isterler.

169-170. ayetler, Uhud şehitleri hakkında inmiştir. Hadis: "Şehitlerin ruhu yeşil kuşların içinde cennet sularından sulanır, meyvelerinden yer ve Arş'ın altında asılı altın kandillere gidip dinlenirler. Bu güzel nimetlerin tadını alınca; 'Ne olurdu geride kalan kardeşlerimiz de bu nimetleri haber alsalar da savaşmaktan geri durmasalar!' derler (Müslim, İmâre, 121; Ebû Dâvûd, Cihâd, 25; Tirmizî, Tefsîru Sure 3/19).

171- Allah'ın nimetini, lütfunu ve Allah'ın, müminlerin ecrini zâyi etmeyeceğini haber vermek isterler.

172- Aldıkları yaraya rağmen, yine de Allah'ın ve Peygamber'inin çağrısına koşanlara gelince; bunlardan iyilik yapanlar ve Allah'tan sakınanlar için büyük bir ecir vardır!

Uhud savaşının ardından Kureyş ordusu, bölgeden ayrılmadan yeni bir saldırı için Revhâ denilen yerde toplanmıştı. Bunu haber alan Hz. Muhammed, çoğu yaralı bazı sahabelerle onları izlemeye çıktı. Durumu gören düşman güçleri yeni bir saldırıyı göze alamayıp bölgeyi terk etti.

173- İnsanlar onlara, "Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun!" dediklerinde bu, onların imanını arttırdı ve şöyle dediler: "Allah bize yeter! O ne güzel vekildir!"

174- Sonra da kendilerine hiçbir kötülük dokunmadan, Allah'tan bir nimet ve lütufla geri döndüler ve Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük lütuf sahibidir.

Uhud'dan bir yıl sonra, Allah'ın elçisi, Uhud'da konuşulanları dikkate alarak Kureyş ordusunu, Bedir'de bir hafta kadar bekledi. Ebû Süfyan bir miktar askerle oraya geldiyse de çatışma olmadan geri döndü. Müslümanlar da kârlı alış-veriş yaparak geri döndüler. Ayet bu olayı anlatmaktadır.

175- İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Siz onlardan korkmayın, eğer inanmış kimselerseniz, benden korkun!

"Size karşı toplanan ordudan sakının!" diye haber getiren ve müşrikler lehine propaganda yapan kişinin Ebû Süfyan'ın adamı olduğu söylenmiştir.

176- İnkârda yarışanlar seni üzmesin. Onlar Allah'a hiçbir şekilde zarar veremezler. Allah onlara ahirette bir pay vermemek istiyor. Onlar için büyük bir azap vardır.

177- İman karşılığında, inkârı satın alanlar, Allah'a hiçbir şekilde zarar veremezler. Onlar için acı bir azap vardır.

178- İnkâr edenler, kendilerine süre

vermemizin, kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar. Biz onlara bu süreyi, ancak günahlarını artırsınlar diye veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

179- Allah müminleri, şu içinde bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; pisi temizden ayıracaktır. Allah size, gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçip (gaybı bildirir). Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin! Eğer iman eder ve günahlardan korunursanız, sizin için büyük bir mükâfat vardır.

Allah, herkesi gayb bilgisine muttali kılmaz, fakat seçtiği bazı elçilerine gaybdan bazı bilgileri vahyeder. Bu ayette, Allah'ın bazı elçilerini seçip, onlara verdiği gizli bilgiler peygambere ulaşan vahiyden ibarettir.

180- Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği şeylerde cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar! Hayır, bu kendileri için kötüdür. Çünkü cimrilik ettikleri şeyler, Kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

Ayete göre, Allah'ın verdiği nimetleri sıkı sıkı elinde tutan, durmadan mal yığan, zekâtını verip yoksulu gözetmeyen kimse, malının dünya ve ahirette hayrını görmez.

181- Elbette, "Şüphesiz Allah yoksul, biz zenginiz!" diyenlerin sözünü Allah işitmiştir. Biz onların söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın bakalım o yakıcı azabı!

182- Bu, kendi ellerinizle yapıp öne sürdüğünüzün karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına karşı zulmedici değildir.

Yukarıdaki ayet, Allah'a güzel ödünç vermenin ecrinden söz eden, ayet (Bakara, 245) inince Yahudilerin, Hz. Muhammed'e; "Senin Rabbin yoksul mu düştü ki, kullarından ödünç istiyor?" demeleri üzerine inmiştir (Şevkânî, Feth, I, 452, 454; Elmalılı, II, 1238).

183- "Allah, (gökten inen) ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe, hiçbir peygambere iman etmemeyi bize emretti!" diyenlere de ki: "Size, benden önce birtakım peygamberler mucizelerle gelmiş ve o dediğinizi de getirmişti. Eğer doğru söylüyorsanız, o peygamberleri niçin öldürdünüz?"

Yahudiler inanmamak için, ayetteki yakılacak kurbanla ilgili sözü söylemişlerdi. Oysa, daha önce onlara, mucize olarak, kesilen bir kurbanı gökten inen ateşle yakan peygamberler gelmiş, onlara da inanmamışlardı (Taberî, IV, 197). Bu uygulamanın Hz. İsa ile kaldırıldığı nakledilir.

184- Eğer onlar seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren peygamberler de yalanlanmıştı.

185- Her canlı ölümü tadacaktır. Ecirleriniz size ancak Kıyamet günü verilecektir. O vakit kim ateşten uzaklaştırılıp, cennete konursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, aldatıcı yararlanmadan başka bir şey değildir.

186- Mutlaka siz mallarınız ve canlarınız konusunda sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan, birçok incitici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve korunursanız, işte bu, sabredilmesi ve kararlı olunması gereken işlerdendir.

Bu ayet, Yahudi şâiri Ka'b b. Eşref veya

Abdullah b. Übey hakkında inmiştir. Hz. Peygamber, Abdullah henüz İslam'a girmezden önce, onun bulunduğu yere bir merkeple gelip onu İslam'a davet etmiş, ancak o, merkebin kokusundan rahatsız olduğunu söyleyerek alay etmişti (Buhârî, Tefsir 3, bab, 15; Kurtubî, Câmi', IV, 193).

187- **Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı. Onlar ise, bunu arkalarına attılar ve onu az bir bedelle değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kötüdür!**

188- **Yaptıklarına sevinenlerin ve yapmadıkları ile övülmeyi sevenlerin sakın azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için acı bir azap vardır.**

189- **Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir.**

190- **Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün ardarda gelişinde, akıl sahipleri için gerçekten açık deliller vardır.**

İbn Abbas, teyzesi ve Allah elçisinin eşi olan Meymûne'nin yanında geçirdiği bir geceyi şöyle anlatır: Hz. Peygamber gecenin son üçte birinde kalkarak göğe bakarak, Âl-i İmran suresinin yukarıdaki son on ayetini okumuş, abdest almış, dişlerini misvakla temizlemiş, ikişer rekâtlı on veya on iki rekât namaz ve bir rekât da vitir namazı kılmış, yatağa yaslanmış, Bilal ezan okuyunca iki rekât namaz kılmış, sonra mescide çıkarak sabah namazını kıldırmıştır (Buhârî, Tefsir, Sure 3, bab. 17-20).

191- **Onlar gerek ayakta ve otururken, gerekse yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi ateş azabından koru!"**

Tefekkür; düşünmek ve yararlı düşünce üretmek demektir. Ayette, müminler aklını kullanmağa çağrılmakta, fizik, kimya, biyoloji ve astronomi olaylarına dikkat çekilmekte. Mümin her durumda Allah'ı anmalıdır. Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Yararlı bir konuda bir saat düşünmek, gece boyunca nâfile ibadetten daha hayırlıdır." (İbn Kesîr, age, I, 346, 347).

192- **"Ey Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu elbette perişan etmişsindir. Zâlimlerin hiç yardımcıları yoktur!"**

193- **"Ey Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin!' diye imana çağıran bir davetçi işittik ve hemen iman ettik. Ey Rabbimiz! Artık günahlarımızı bizlere bağışla, kötülüklerimizi ört! Bizleri sana ermiş kullarınla beraber yanına al!"**

194- **"Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vaat ettiklerini ver de Kıyamet günü yüzlerimizi kara çıkarma! Şüphe yok ki sen sözünden caymazsın!"**

195- **Bunun üzerine, Rableri onlara şu karşılığı verdi: "Ben sizden, erkek olsun kadın olsun hiçbir çalışanın yaptığını boşa çıkarmam. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda ezaya uğratılanlar, savaşanlar ve bu uğurda öldürülenler yok mu, ben de onların günahlarını elbette örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Allah katından bir mükâfat olarak! Karşılığın en güzeli, Allah katındadır."**

Ümmü Seleme (r. anhâ), Hz. Peygamber'e, "Biz, Allah'ın hicret konusunda hiç

kadınlardan söz ettiğini işitmiyoruz." diye sormuştu. Yukarıda 191-194 arası ayetlerde, erkek veya kadın müminlerin duası verildikten sonra, böyle bir duaya cevap niteliğinde olmak üzere bu ayet inmiştir (krş. Bakara, 186).

196- **İnkârcıların, öyle diyar diyar gezip dolaşmaları, sakın seni aldatmasın!**

197- **Çünkü bu, az bir geçimliktir! Sonra onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü yataktır orası!**

198- **Ama Rablerinden sakınanlar için, Allah katından bir bağış olarak, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler vardır. İyi kişiler için Allah katındakiler daha hayırlıdır.**

199- **Kitap ehlinden öyleleri var ki, Allah'a iman ettikleri gibi, O'na boyun eğerek size indirilene ve kendilerine indirilene de iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte bunlar, mükâfatları Rableri katında olanlardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.**

Mekke döneminde, müşriklerin baskısı artınca Müslümanların bir bölümü Habeşistan'a hicret ettiklerinde, Ca'fer İbn Ebî Tâlib, Necâşî Ashame ve patriklerinin huzurunda Meryem suresinin baş tarafını okuduğu zaman, Necâşî ve yanındakiler, gözyaşlarını tutamamışlardı. Necâşî, okunan ayetlerin İncil'le aynı İlâhî kaynaktan olduğunu belirterek, Mekke yönetiminin "iâde-i mücrimîn" isteğini geri çevirmiş ve Müslümanları yıllarca koruması altında tutmuştu (bk. Müslim, Cenâiz, 21/62-67; Tirmizî, Cenâiz, 48; Nesâî, Cenâiz, 57; İbn Mâce, Cenâiz, 33).

Habeş Necaşîsi Ashame vefat edince, Hz. Peygamber onun öldüğünü sahabeye haber vermiş ve gıyabî cenaze namazı kıldırmıştı (bk. Müslim, Cenâiz, 21/62-67). Yukarıdaki ayet, kimi münâfıkların bu konuyu istismar ederek, Habeşistan'da ölen bir Hristiyan'ın namazını kıldırıyor, demeleri üzerine inmiştir.

Yukarıdaki ayette, kitap ehlinden Kur'an'a ve kendilerine indirilene inanan ve Allah'a gönülden bağlı olup, O'nun ayetlerini dünya menfaati ile değişmeyenler için de Rableri katında ecirleri olduğu bildirilmiştir.

200- **Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin ve direnin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz!**

Bu ayette, müminlere başarı ve kurtuluş için; sabır, direnme, savaşa hazırlıklı olma, uyanık bulunma ve Allah'tan korkma öğütlenmektedir.

Ayetteki "râbitû (direnin-bağlantılı olun) ifadesi farklı şekilde yorumlanmıştır. Müfessirler buradaki rabıtaya; düşmana karşı disiplin içinde direnmek, sınırda veya düşman karşısında nöbet tutmak, bir namazdan sonra diğer namazı beklemek gibi anlamlar vermişlerdir (bk. Taberî, Câmi', Mısır 1954, IV, 221; Kurtubî, Câmi', IV, 323; Râzî, Tefsir, IX, 156).

Hadislerde rabıta ve ribât çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. "Bir gün Allah yolunda ribatta bulunmak, dünya ve dünyada bulunan her şeyden daha hayırlıdır." (Buhârî, Cihâd, 73; Müslim, İmâre, 163; Nesaî, Cihâd, 39). "Kim bir günlük ribatta bulunursa, bir aylık oruç ve ibadetten daha çok ecir kazanmış olur.' (Nesaî, Cihâd, 39; Tirmizî, Fazâilu'l-Cihâd, 35; İbn Mâce, Cihâd, 7). Bu ve benzeri hadislerde "r.b.t"

kökünden "ribât"· sınırda veya düşman karşısında nöbet tutmak anlamındadır.

Ayet ve hadislerdeki ribat ve rabıta sözcüğü dikkatlice incelendiğinde; kişinin bir yere, bir komutana bağlı olarak disiplin içinde ve bir topluluk arasında, sınır nöbetinde veya düşman karşısında direnmesi anlamı görülür. Tasavvufta da kişinin birbirini sevmesi, Peygamber ve Allah sevgisinde bütünleşmesi, birbiriyle bağlantılı olduğu bilincinde buluşması, nefis ve şeytanın olumsuz etkilerine karşı "disiplinli, mânevî bir duruş ve direniş" göstermesinden ibarettir.

90- AHZÂB SURESİ

Medine'de nazil olan dördüncü suredir. Hicretin 5-7 yılları arasında inmiştir. 73 ayettir. Bu sure, kendisiyle aynı adı taşıyan Ahzâb (Hendek) savaşına geniş yer verdiği için bu isimle anılmıştır. Ahzâb, hizbin çoğulu olup "düşman toplulukları, gruplar, partiler" demektir. Ayrıca, suredeki pek çok ayetlerin de farklı iniş sebepleri vardır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ey peygamber! Allah'tan kork, inkâr edenlere ve münafıklara itaat etme; çünkü Allah, çok iyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**

Uhud savaşından sonra, Ebu Süfyan, İkrime İbn Ebî Cehil, Ebu'l-A'ver ve Amr İbn Süfyan es-Sülemî'den kurulu bir Kureyş heyeti, Hz. Muhammed'den eman alarak Medine'ye gelmiş ve münafıkların reisi Abdullah ibn Übeyy'in evinde konuk olmuşlardı. Hz. Muhammed'e, "Sen bizim tanrılarımız Lat ve Menat'ı kötülemekten vazgeç, onların da kendilerine tapanlara aracılık edebileceklerini söyle; biz de seni inancında serbest bırakalım." demişlerdi. Yukarıdaki ayetin bunun üzerine indiği rivayet edilmiştir.

2- **Rabbinden sana vahyolunana uy; çünkü Allah, yaptıklarınızdan çok iyi haberdar olandır.**

3- **Allah'a güvenip dayan; çünkü vekil olarak Allah yeter.**

4- **Allah bir adamın göğüs boşluğunda iki kalp yaratmadı ve zıhâr yaptığınız (sen bana annemin sırtı gibisin dediğiniz) eşlerinizi, sizin anneleriniz yapmadı; evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmadı. Bunlar sizin ağızlarınızla söylediğiniz boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve doğru yola O iletir.**

Cahiliye döneminde Arap geleneğine göre, bir adam karısına: "Sen bana bundan böyle annemin sırtı gibisin, yani onun gibi haramsın" dediği zaman, kadın kendi annesi gibi sayılır. İşte buna "zıhar" denir (Mucâdele suresi, 1-4 ayetler). İşte yukarıdaki ayette zıhar ve başkasına ait bir çocuğu evlat edinmede gerçek durumun değişmeyeceği, yani o kadın anne sayılmadığı gibi evlatlığın da öz oğul sayılamayacağı vurgulanır. İslam'dan önce Arap toplumu arasında evlât edinme vardı. Bizzat Hz. Muhammed'de, Mekke döneminde Zeyd ibn Hârise'yi evlât edinmişti. Bu olay şöyle olmuştur: Zeyd, henüz küçük bir çocuk iken esir edilmiş, onu Hakîm İbn Hızâm, halası Hatice için satın almıştı. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'le evlenince, Zeyd'i onun hizmetine vermiştir. Daha sonra öz babası ve amcası Zeyd'i almak üzere gelmişlerse de; tercihte serbest bırakılan Zeyd: "Ben bu zattan öyle iyilikler gördüm

ki, ondan başkasını tercih etmem." diyerek Hz. Muhammed'in yanında kalmıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed: "Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, o bana mirasçı olacak, ben de ona mirasçı olacağım." diyerek onu evlât edinmişti. Böylece Zeyd'in babası ve amcası, gönülleri rahat bir şekilde geri dönmüşlerdi (bk. Tirmizî, Tefsîru Sure, 33/9, 12; Elmalılı, Tefsir, Azim baskısı, VI, 316).

Evlâtlık uygulaması, Medine döneminin ilk yıllarında da sürmüş, Hicretin 5. yılında inen, yukarıdaki 4 ve 5. ayetlerle bu uygulama kaldırılmıştır. Abdullah ibn Ömer (ö. 73/692) şöyle demiştir: "Çocukları öz babalarına nisbet ederek çağırın." (Ahzâb, 5) ayeti ininceye kadar, biz Zeyd ibn Hârise'yi, "Zeyd ibn Muhammed" (Muhammed'in oğlu Zeyd) diye çağırıyorduk. Bundan sonra kendi babasına nisbet etmeye başladık." (Buhârî, Tefsîru Sure, 33/2).

Ancak şunu da belirtelim ki, İslam'ın evlâtlık müessesesini kaldırması, yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmez. Bu gibi çocuklar koruyucu aileler nezdinde veya çocuk yuvalarında himaye altına alınır, bakılır, eğitilir, san'at ve meslek sahibi kılınır, evlendirilir. İnanan kişi, bu çeşit amellerinden ötürü büyük ecir kazanır.

5- **Öyleyse çocukları, babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu durumda onlar, sizin dinde kardeşleriniz ve korumanız altındaki kimselerdir. Yanılarak yaptıklarınızda size bir günah yok, fakat kalplerinizin bilerek yaptığında günah vardır. Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Ayete göre kimsesiz bir çocuğun, koruyucu aile nezdindeki statüsü; "din kardeşi, dost veya koruma altındaki kişi" olur.

6- **Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Onun eşleri de onların anneleridir. Nesep hısımları da Allah'ın kitabına göre, birbirlerine diğer müminlerden ve muhâcirlerden daha yakındırlar. Ancak, dostlarınıza yapacağınız uygun bir iyilik, bunun dışındadır. Çünkü bunlar, Kitap'ta yazılmıştır.**

Ebu Hüreyre'den, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Hiçbir mümin yoktur ki, ben ona, dünya ve ahirette insanların en yakını olmayayım! Siz, isterseniz, Ahzâb, 6. ayeti okuyunuz. Hangi mümin bir mal bırakırsa ona, hayattaki akrabası kimse o mala mirasçı olsunlar. Eğer bir borç veya zarar bırakırsa, bana gelsin, ben onun koruyucusuyum (mevlasıyım)." (Buhârî, Tefsir, 33/1).

7- **Hani bir zamanlar biz peygamberlerden kesin söz almıştık; senden, Nuh, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan ki, bunların hepsinden ağır bir söz almıştık.**

Peygamberlik birçok güçlüklere göğüs germeyi gerektiren zor bir görevdir. Bu yüzden Yüce Allah her peygamberden üstlendiği görevi tam olarak yapacağı konusunda söz almış, aynı şekilde Hz. Muhammed'den de böyle söz almıştır. Bu uğurda gerekirse savaşmak da vardır. Güçlüklere göğüs geren peygamber ve tâbileri ise buna karşılık ahiret mükâfatı alırlar.

8- **Ki Allah doğrulara doğruluklarından sorsun. Allah inkâr edenler için acı bir azap hazırlamıştır.**

9- **Ey iman edenler! Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir zaman üzerinize ordular gelmişti de, biz onların üstüne bir rüzgâr ve sizin**

görmediğiniz ordular salıvermiştik. Allah ne yaptığınızı görmekteydi.

Yukarıdaki ayet Hicretin 5. yılında meydana gelen Hendek savaşına işaret ediyor. Kureyş ve Gatafan Kabileleri ile bunlara destek veren Kurayza Yahudileri (bk. Haşr, 2), 12 bin kişilik birleşik bir güç oluşturarak, Medine'yi kuşatmışlardı. Daha önce saldırı hazırlığını haber alan Hz. Muhammed, kentin dışa açık olan tarafına hendek kazdırarak savunma savaşına karar verdi. Atla bile aşılamayacak genişlik ve derinlikte olan hendekten çıkan toprakların arkasına da sahabe birlikleri mevzilendi. Bir ay süren kuşatmanın arkasından Cenab-ı Hakk'ın yardımı görüldü. Çıkan soğuk bir rüzgâr tüm düşman çadırlarını yıkıyor, ateşlerini söndürüyor, atları ürküyor ve kendileri de toz toprak içinde kalıyordu. Bu durum düşmanı korkuttu ve savaşı bırakıp çekildiler. Yukarıdaki ayet ve devamı birkaç ayet bu olayla ilgili olarak inmiştir.

10- Hani onlar yukarınızdan ve aşağınızdan üstünüze gelmişlerdi. Gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti. Allah hakkında türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz!

11- İşte orada müminler imtihan edilmiş ve çok şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı!

12- O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Meğer Allah ve elçisi, bize boş vaatte bulunmuş!" diyorlardı.

13- Yine içlerinden bir grup: "Ey Medine halkı! Sizin için burada duracak yer yok, hemen geri dönün!" diyordu. Diğer bir grup da, "Evlerimiz korumasızdır." diyerek, Peygamber'den izin istiyorlardı. Oysa onların evleri korumasız değildi. Ama onlar sadece kaçmak istiyorlardı.

14- Eğer (Medine'nin) her tarafından içeri girilse ve kendilerinden fitne çıkarmaları istense, onlar böyle bir şeyi yaparlardı. Ancak bu takdirde kendileri de orada pek az kalabilirlerdi!

15- Oysa arkalarına dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorumluluğu gerektirir.

16- De ki: "Eğer ölmekten veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmak size asla fayda vermez. Kaçsanız bile çok kısa bir süre yaşatılırsınız."

Ayetlerde savaştan kaçmanın bir yarar sağlamayacağı, sonuçta Allah'ın dilediğinden başka bir şey olmayacağı, eğer Allah bir insanın ölmesini dilemişse, hiçbir tedbirin bunu değiştiremeyeceği belirtilir. Böyle bir durumda, Allah'tan başka bir koruyucu ve yardımcı da bulunmaz (bk. Sebe', 38).

17- De ki: "Allah size bir kötülük istese ya da size bir nimet tattırmak dilese, sizi Allah'tan kim saklayabilir? Onlar kendilerine, Allah'tan başka ne koruyucu bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

18- Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine, "Haydi bize katılın!" diyenleri biliyor. Zaten onlar savaşa pek az geliyorlardı.

Bu ayetlerde, Hendek savaşı sıralarında Medine'de, Müslümanların birliğini bozmak, onları zaafa düşürmek isteyen münafıkların karakterleri açıklanır.

19- (Geldikleri zaman da) size karşı kıskançlık ediyorlardı. Derken kalplerine o korku hali gelince, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi, gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün! O korku hali gidince de, hayrı kıskanarak sivri dilleriyle sizi incitirler. İşte bunlar iman

etmiş değillerdir. Bu yüzden Allah onların amellerini boşa çıkardı. Bu, Allah'a göre önemsizdir.

20- **Onlar ahzâbın (düşman birliklerinin, Medine'den) gitmediklerini sanıyorlardı. Eğer o birlikler geri gelecek olsa, onlar çölde göçebe Araplar içinde yer alıp, oradan sizinle ilgili haberleri sorup öğrenmeyi isterlerdi. Onlar içinizde kalacak olsalar da pek az savaşırlardı.**

21- **Andolsun ki, Allah'ın Peygamber'inde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok ananlar için, güzel bir örnek vardır.**

22- **Müminler, düşman birliklerini (ahzâbı) gördükleri zaman: "İşte bu, Allah'ın ve Peygamber'inin bize vaat ettiği şeydir. Allah ve Peygamber'i doğru söylemiş!" dediler. Bu sadece onların imanlarını ve bağlılıklarını arttırmıştı.**

Hendek günü düşmanla ilk olarak karşılaşan gerçek müminler, bu günün Allah ve elçisinin vaat ettiği zafer günü olduğunu söylemişlerdi. Nitekim Yüce Allah, biraz güçlük ve sıkıntı çekildikten sonra zaferin Müslümanlara ait olacağını bildirmiş, Hz. Muhammed de Hendek savaşında sonucun Müslümanların lehine olacağını haber vermişti. Bu haber bir aylık bir kuşatmanın ardından doğrulanmıştır.

23- **Müminlerden Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Onlardan kimi verdiği sözde durup canlarını vermiş, kimi de sırasını beklemektedir. Onlar, hiçbir şekilde sözlerini değiştirmediler.**

Hz. Hamza, Mus'ab İbn Umeyr ve Enes ibn Nadr gibi sahabeler Allah yolunda şehit oluncaya kadar savaşacaklarına dair söz vermişler ve şehit olmuşlardı. Zeyd ibn Sâbit, Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'an-ı Kerîm toplanırken Huzeyme'nin iki şahit sayılarak Kur'an'a yazılan ayetin bu ayet olduğunu nakletmiştir (Buhârî, Tefsir, 33/3).

24- **Çünkü Allah doğru olanlara doğrulukları sebebiyle mükâfat verecek, dilerse münafıklara azap edecek veya tevbe nasip edecektir. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

25- **Hem Allah o inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirdi de hiçbir fayda elde edemediler. Böylece Allah savaşta müminlere yetti. Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.**

26- **Hem de kitap ehlinden onlara yardım edenleri, kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Siz onlardan bir kısmını öldürürken, bir kısmını da esir alıyordunuz.**

26-27. ayetler, Hendek savaşı sırasında düşmanla işbirliği yaparak, Hz. Peygamberle olan antlaşmalarını bozan Kurayza Yahudileri hakkında inmiştir.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra, Medine'deki Arap ve Yahudi kabileleri ile yaptığı "Medine Antlaşması"na, Benî Kurayza, Evs kabilesinin müttefiki olarak katılmıştı. Bu antlaşmaya göre Yahudilere mal, can güvenliği ve din özgürlüğü tanınmıştı. Medine'ye dıştan bir saldırı olursa, şehrin savunmasına katılmaları, Müslümanların aleyhine ne Kureyş'le ne de başka bir düşmanla işbirliği yapmaları hükme bağlanmıştı. Bu antlaşmaya sadık kalmayan ve Hz. Peygamber'e hıyanet eden Benî Kaynuka 624 M. de, Benî Nadîr Yahudileri ise 625 M. de sürgün edilmişlerdi. Bu sürgünde Hayber'e yerleşen Benî Nadir, bunun öcünü almak için, Hendek savaşı öncesinde Kureyş'le ittifak

yapmış ve Kurayza oğullarını da savaşın içine çekmek istemişti. Başlangıçta bu teklife olumsuz bakan Benî Kurayza, sonunda katıldı. Müslümanların çok sıkışık olduğu en tehlikeli bir zamanda ihanete uğrayan Hz. Muhammed, Benî Kurayza'ya karşı da bir saldırı düzenlemek zorunda kaldı.

Hendek savaşı sonunda müşrikler gittikten sonra, Müslümanlar da evlerine döndüler. Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde, seferin toz ve toprağından henüz yıkanmış iken Cebrail (as) gelmiş ve şöyle demişti: "Sen silahını bıraktın mı? Fakat biz melekler silahlarımızı bırakmadık. Onların üzerine yürü, dedi ve Kurayza tarafını gösterdi." (Müslim, Cihâd, 65).

Hz. Peygamber, sahabelerine derhal Medine'den birkaç mil uzakta bulunan Kurayza oğulları yurduna yürümelerini emretti ve "İkindi namazını Kurayza oğulları yurdunda kılacağız" dedi. Sancağı Hz. Ali'ye verdi.

Ardından zırhını giyip, silahlandı ve atına binerek ana birliklerin başına geçti. 3000 yaya ve otuz altı atlıyla kale kuşatıldı. Hz. Peygamber önce Yahudi ileri gelenlerine seslenerek İslam'a çağırdı. Olumsuz cevap vermeleri üzerine, teslim olmalarını istedi. Bu teklif de reddedilince, çatışma başladı. Kuşatma, karşılıklı ok ve taş atışlarıyla üç hafta kadar sürdü. Düşmanın 600-900 arası savaşabilen gücü vardı.

Evs kabilesinden Sa'd İbn Muaz hakem tayin edildi. Yahudiler, danışmak için Ebu Lübâbe'yi istediler. Sa'd'ın ne karar vereceğini anlamaya çalışıyorlardı. Ebu Lübâbe, elini boğazına götürerek, teslim olurlarsa idam edileceklerini imâ etti. Ancak, Hz. Peygamber'e hıyanet ettiğini anlayınca hemen Mescid-i Nebevî'ye giderek, kendisini bir direğe bağladı ve "Allah, bu yaptığımı affedinceye kadar, buradan kalkmayacağım" dedi (İbn Hişam, Sîre, II, 5, 6).

Hakem olan Sa'd İbn Muaz, konuyu incelemiş ve Tevrat-Tesniye 20/10-14 teki Yahudi yasasını uygulayarak, savaşabilen yaştaki tüm erkeklerin öldürülmesine, kadın ve çocukların tutsak edilmesine, mal varlıklarının ganimet olarak paylaşılmasına karar verdi (bk. Casim Avcı, "Kurayza /Benî Kurayza" mad. TDV; krş. Mâide, 33, 34).

27- **Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız bir yere sizi mirasçı yaptı. Allah her şeye kadirdir.**

27. ayet, Kurayza oğullarına ait ev ve arazilerin Müslümanlara ganimet olarak verildiğine işaret ettiği gibi, "henüz ayak basmadığınız toprakları da size vaat etti." ifadesi, daha sonra Hayber, İran ve Bizans toprakları gibi yerlerin de Müslümanların eline geçeceğini haber vermektedir.

28- **Ey peygamber! Eşlerine söyle: "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, haydi geliniz size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle bırakıp salıvereyim."**

Yukarıdaki iki ayetin Hz. Peygamber'in eşlerinin ondan, ziynet türü bazı dünyalık şeyler istemesi, birbirini kıskanmak suretiyle kendisini üzmeleri, bunun üzerine Hz. Peygamber'in onlara yaklaşmamak üzere yemin edip, (îlâ) ayrı yaşamaya karar vermesi üzerine indiği rivayet edilmiştir. Burada Hz. Peygamber'in eşlerini ayrılma konusunda serbest bırakması, onlara boşanma yetkisi vermek anlamına gelir. Buna "tefvîz-i talak" denir. Pak zevceler Hz. Peygamber'i tercih etmiş Hz. Aişe'nin dediği gibi, Allah'ın Resulü bunu bir boşama

saymamıştır (bk. Buhârî, Talâk, 5; Müslim, Talâk, 26-30; Ebu Dâvud, Talâk, 12).

29- **"Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, biliniz ki Allah, içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."**

30- **Ey peygamber hanımları! Sizden her kim açık bir hayâsızlık yaparsa, ona azap iki kat katlanır. Bu Allah'a göre kolaydır.**

Ayetlerde Peygamber eşlerinden biri çirkin bir iş yaparsa, ona iki kat azap verileceği, iyi davrandığı zaman da kazandıkları ecrin ikiye katlanacağı belirtilir.

31- **Yine sizden her kim Allah'a ve Peygamber'ine boyun eğer ve salih bir amel işlerse, ona da mükâfatını iki kat veririz. Hem ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.**

32- **Ey peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer korunur takvalı olursanız, sözü söylerken kırıtmayın ki kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılmasın! Güzel ve dosdoğru söz söyleyin.**

Hz. Peygamber'in eşlerine, kendilerinin herhangi bir kadın gibi olmadıkları; hasta yürekli kimselerin kalplerinde herhangi bir şehvet arzusu uyandırmamak için söze dalmamaları; kırıtarak değil ağır başlı konuşmaları ve güzel söz söylemeleri emrediliyor.

33- **Hem vakarınızla evlerinizde durun da önceki cahiliye devrinde olduğu gibi süslenip çıkmayın. Namaz kılın, zekât verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.**

Hz. Peygamberin eşlerinden Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Bu ayet benim odamda indi. Allah'ın elçisine: "Ben Ehl-i Beyt'ten değil miyim?" diye sordum. "Sen, hayra yönelmişsin, peygamberin eşlerindensin" buyurdu. Ümmü Seleme devamla: Bu sırada Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin de odanın içinde idiler. Resulullah (sav) onları hırkasıyla örttü ve: "Ey Rabbim! Bunlar benim Ehl-i beytimdir. Öyleyse onlardan kiri gider ve onları tertemiz yap, buyurdu." (Tirmizî, Menâkıb, 60).

34- **Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti anın! Şüphe yok ki Allah çok lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.**

35- **Şüphe yok ki Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, alçak gönüllü erkeklerle alçak gönüllü kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya, işte bunlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.**

Bu ayetin, Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin (r. anhâ), Allah'ın elçisine, Kur'an'da, niçin hep erkeklerin anıldığını, kadınların anılmadığını sorması üzerine indiği nakledilmiştir (krş. Âl-i İmrân, 95). Kur'an'da, birçok yerde, erkeğe ve kadına birlikte hitabedilir. Bununla kadın erkek eşitliği vurgulanmak istenir. Kadın-erkek topluluğuna hitabederken, erkeğil sıyganın kullanılması, Arap dilinin bir özelliğidir. Bu hitaba, erkeklerle ilgili özel bir hüküm bulunmadıkça, kadınlar da dahildir.

36- **Bununla birlikte Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman, gerek bir mümin erkek ve gerekse mümin bir kadın için, o işlerinde başka bir tercih hakkı yoktur. Her kim de Allah'a ve Resulüne âsi olursa apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.**

Hz. Peygamber halasının kızı Zeyneb binti Cahş ile azat edip evlat edindiği Zeyd ibn Hârise'yi evlendirmek isteyince, halası, Zeyneb ve kardeşi bu evliliğe karşı çıkmışlardı. Ayetin bunun üzerine indiği nakledilir (bk. Buhârî, Tefsîru Sure, 33/2).

37- **Hem hatırla o vakti ki, o kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de ikramda bulunduğun kimseye, "Hanımını kendine sıkı tut (boşama), Allah'tan kork!" diyordun da Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Halbuki Allah kendisini saymana daha lâyıktı. Sonra Zeyd o kadından ilişiğini kesince, biz onu sana eş yaptık ki, oğulluklarının ilişiklerini kestikleri hanımlarını nikâhlamada müminlere bir güçlük olmasın. (Böylece) Allah'ın buyruğu gerçekleşmiş oldu.**

Enes ibn Mâlik'ten rivayete göre, bu ayet Zeyneb binti Cahş ve Zeyd ibn Hârise olayı hakkında inmiştir (Buhârî, Tefsir, 33/6). Hz. Peygamber'in içinde gizleyip açıklamadığı; ileride Zeyneb'le kendisinin evleneceğine ait bilgidir. İbn Abbas'a göre, gizlenen şey, Zeyneb'in sevgisidir. Bu bilgi ve sevgiye rağmen Zeyd'e eşinden ayrılmamasını öğütlemesi, bir çelişki doğuruyordu.

38- **O halde kendisine Allah'ın takdir ettiği, mübah kıldığı şeyde Peygambere bir vebal yoktur. Daha önce gelip geçen bütün peygamberler hakkında Allah'ın sünneti böyledir. Allah'ın buyruğu ise yazılmış bir kaderdir.**

39- **O peygamberler ki Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. Onlar Allah'tan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak da Allah yeter!**

40- **Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ama Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkiyle bilendir.**

Hz. Peygamber'in eşi Hatice'den Mekke'de doğan iki oğlundan Kasım iki yaşında, Abdullah (Tayyib veya Tâhir) ise çocukken ölmüştür. Hicretin sekizinci yılında, Medine'de kıbtî câriyesi Mâriye'den doğan İbrahim de henüz yaşını doldurmadan ölmüştü. Yine Hz. Hatice'den Rukayye, Zeyneb, Ümmü Kulsüm ve Fâtıma doğmuş, Fâtıma hâric, diğerleri Hz. Peygamber hayatta iken vefat etmiştir.

41- **Ey iman edenler! Allah'ı çok anın.**

42- **Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.**

43- **Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, üzerinize melekleriyle birlikte rahmet ve bereket indiren O'dur. Allah müminlere karşı çok merhametlidir.**

"Allah'ın salâtı', kuluna rahmet etmesi; "meleklerin salâtı", müminler için istiğfar etmeleri; müminlerin salâtı ise, "duâ etmeleri ve bağış istemeleri" anlamına gelir (bk. Ahzâb, 56).

44- **Kendisine kavuşacakları gün, Allah'ın onlara esenlik dileği "selam"dır. Allah, onlar için güzel bir mükâfat hazırlamıştır.**

45- **Ey Peygamber! Gerçekten biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.**

46- Ve Allah'ın izniyle bir davetçi ve ışık saçan bir kandil olarak (gönderdik).

47- Müminlere müjdele! Onlara Allah'tan büyük bir lütuf var.

48- Kâfirlere ve münafıklara itaat etme, onların eziyetlerine aldırma! Allah'a güvenip dayan. Vekil olarak Allah yeter.

49- Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu takdirde onları malca yararlandırıp kendilerini güzel bir şekilde serbest bırakın.

Evlenip cinsel ilişkide bulunmazdan önce boşanan kadına iddet gerekmediği belirtilir. Böyle bir bayan için belirlenmiş bir mehir varsa, yarısına hak kazanır, mehir konuşulmamışsa, "mut'a" denilen bir teselli hediyesi vermek gerekir. Bu konuda mut'a; baş örtüsü, elbise ve ayakkabı gibi nikâh sırasında ya da daha önce eşe hediye edilen şeylerin, onda bırakılması şeklinde de uygulanabilir.

50- Ey Peygamber! Biz sana şunları helal kıldık: Mehirlerini vermiş olduğun eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği elinin altında bulunan câriyelerini, amcanın kızlarından, halanın kızlarından, dayının kızlarından ve teyzenin kızlarından seninle birlikte hicret etmiş olanları, bir de mümin bir kadın kendini peygambere hibe ederse, peygamber de kendisiyle evlenmek istediği takdirde onu, başka müminlere değil, sadece sana mahsus olmak üzere helal kıldık. Biz eşleri ve ellerinin altında bulunan câriyeleri hakkında müminlere neyi gerekli kıldığımızı biliyoruz. Bunlar sana bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

50. ayete göre, Hz. Peygamber'le evlenmek isteyen çok kadın vardı. Hz. Aişe şöyle demiştir: "Ben, kendini Peygamber'e bağışlayan kadınları kıskanırdım. Hiç kadın kendini bağışlar mı? derdim. Fakat, Allah Ahzâb, 51. ayeti indirince, "Demek ki, Rabbin senin her arzunu yerine getiriyor!" dedim (Buhârî, Tefsîr, Sure, 33; Ayrıca bk. Elmalılı, VI, 327; S. Ateş, age, VII, 185).

Bu ayette, evliliği dört kadınla sınırlamak, velisiz, şahitsiz ve mehirsiz evlenmemek ve birden çok evlilikte eşler arasında adaleti gözetmek gibi hükümlerin daha önce açıklandığı (bk. Nisa, 5/3) vurgulanmakta; Allah elçisinin ise, dört kadınla evlenme sınırlaması dışında tutulduğu belirtilir.

51- Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın. Sırasını geri bıraktığın kadınlardan dilediğini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Onların gözleri aydın olup üzülmemelerine ve kendilerine verdiğin ile hepsinin hoşnut olmalarına en uygun olan budur. Allah sizin kalplerinizdekini bilir. Allah her şeyi bilen, yumuşak davranandır.

Yukarıda 28 ve 29 ayetlerde, Allah elçisinin eşlerine onunla birlikte kalmak veya ayrılmak şıklarından birisini seçmeleri teklif edilmiş, hepsi Resulullah (sav) ile birlikte kalmayı tercih etmişlerdi.

52- Bundan başka kadınlar sana helal olmaz. Güzellikleri hoşuna gitse de, eşlerini boşayıp onların yerine başkalarını almak da olmaz. Ancak sahip olduğun cariyen müstesnadır. Allah her şeyi görüp gözetendir.

53- Ey iman edenler! Peygamberin

evlerine vaktine bakmaksızın ve sizin için yemeğe izin verilmedikçe girmeyin! Fakat çağrıldığınız vakit girin! Yemeği yediğinizde de, söze dalmadan hemen dağılın! Çünkü bu durum peygamberi rahatsız ediyor, ama o sizden utanıyor. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Hem onun eşlerinden bir şey isteyeceğiniz zaman da perde arkasından isteyin! Böyle yapmanız hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalpleri için daha temizdir. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeğe hakkınız yoktur. Kendisinden sonra eşleriyle ebediyen evlenmek hakkınız da yoktur. Çünkü bu, Allah katında çok büyük bir günahtır.

Hz. Peygamber'in evine yemekten önce gelen, yemek hazır oluncaya kadar orada bekleyen ve yemekten sonra da kalkmayarak sözü uzatan kişilerle ilgili olarak inmiştir.

Yukarıdaki ayetin Hz. Ömer'in: "Ey Allah'ın elçisi! Senin yanına, ahlaklı olan da, fâcir de giriyor, müminlerin annelerine, hıcâbı, yani perde arkasından konuşmayı, emretsen", sözleri üzerine indiği nakledilmiştir.

Nur suresinin 27-31. ayetlerinde, inananların birbirlerinin evlerine girmek için uymaları gereken kurallar ve kadın yabancılara göstermemesi gereken süs ve süs yerleri hakkında, herkesi kapsayan genel hükümler bildirilmiştir. Aile konusunda genel hükümlerin orada yer alması, buradaki hükümlerin Peygamber ailesiyle ilgili olduğunu gösterir.

54- **Siz bir şeyi açıklasanız da, gizleseniz de, şüphe yok ki Allah her şeyi bilmektedir.**

55- **Peygamber eşleri için babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (kadın dostları) ve sahip oldukları köleleri hakkında bir günah yoktur. Bununla birlikte (ey Peygamber eşleri!) Allah'tan korkun. Çünkü Allah her şeye şahit bulunmaktadır.**

Bu ayette zikredilmemiş olan amca ve dayılar da baba gibi mahremdirler. Süt baba, süt amca, süt dayı ve süt kardeş de özler gibi mahrem olurlar. Nitekim hıcâb ayeti indikten sonra, Allah'ın elçisi, Hz. Aişe'nin sorusu üzerine süt amcası Eflah'ın yanına çıkmasına izin vermiştir (Tirmizî, Radâ, 2).

Ayetteki "kendi kadınları.. ifadesine göre, bütün kadınlar birbirlerine mahremdirler (S. Ateş, age, VII, 195).

56- **Gerçekten Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve içtenlikle selam edin.**

Allah'ın salâtı, ona rahmet etmesi ve onun şanını yüceltmesi;. meleklerin salâtı, Peygamberi'n şanını yüceltmeleri, müminlere bağış dilemeleri; müminlerin salâtı ise, duâ ve istiğfar etmeleri demektir (krş. Ahzâb, 43). Yukarıdaki ayet inince Allah'ın elçisine: "Sana selâm vermeyi biliyoruz, ama sana nasıl salât edilir?" diye sordular. Bunun üzerin Allah'ın elçisi, "Salli-bârik" dualarını okumalarını bildirmiştir (Buhârî, Tefsîr, Sure, 33; Farklı rivayet için bk. Tirmizî, Tefsîr, Sure, 33).

Hanefilere göre, namazda, Hz. Muhammed'e "selâm"ın bulunduğu "tehiyyât"ı okumak vâcip, salli ve bârik dualarını okumak ise sünnettir.

57- **Çünkü Allah ve Resulüne eza edenlere Allah hem dünyada, hem**

ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.

58- **Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden ötürü eziyet edenler bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir!**

59- **Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle de dış örtülerinden (cilbablarından) üstlerine sıkıca örtsünler. Bu onların tanınıp da eziyet edilmemelerine en uygun olandır. Bununla birlikte Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Kur'an'da örtünmenin Hz. Âdem ve Havva ile cennet hayatında başladığı ve çıplaklığın çirkin bir şey olduğu bildirilir (A'râf, 22, 26). Mekke döneminde, namazda ve Kâbe'yi tavaf sırasında, Müslümanların örtünmesi gerektiğini bildiren şu ayet indi: "Ey Âdem oğulları! Her mescide gelişte ziynetinizi (giysinizi) giyin." (A'râf, 31).

Yabancı erkeklerin yanında örtünmenin amacı, cinsel yönden iffetli ve temiz bir yaşam sürmektir. Bu, erkek için de geçerlidir. Nur suresindeki ayetlerde, kadının ve erkeğin gözlerini harama bakmaktan sakınmaları istenirken, kadınların süslerini göstermemeleri ve baş örtülerini, giysilerinin yakalarından açık kalan yerleri örtecek şekilde örtünmeleri istenmiş ve yanlarına ev içi giysilerle çıkabilecekleri hısım ve yakınları sayılmıştır (Ayrıntı için bk. Nur, 30, 31).

Yukarıdaki cilbâb ayeti (Ahzâb, 59), bu surenin iniş süreci olan Hicretin 5-7. yılları arasında Medine'de inmiştir. Ayetteki "cilbâb"ın çoğulu "celâbîb" olup sözlükte; bol giysi, gömlek ve baş örtüsü gibi anlamlara gelir. Kadını baştan aşağı örten çarşaf, ferace, manto gibi giysiler de cilbâb kapsamına girer. Elmalılı (ö. 1358/1939) cilbâb'ı bir fıkıh terimi olarak şöyle tanımlamıştır: "Kadınların elbiselerinin üstüne giydikleri her çeşit giysi; kadını tepeden tırnağa örten giysi; kadınların örtündükleri her çeşit elbise ve başka şeylerdir." (Elmalılı, Tefsir, VI, 337).

Ünlü müfessir Kurtubî (ö. 671/1273) cilbâb terimi için şunları söyler: "Cilbâb, baş örtüsünden daha büyük olan bir dış giysidir. Abdullah ibn Abbas (ö. 68/687) ve Abdullah ibn Mes'ud'dan (ö. 32/652) cilbaba, "ridâ" (bedenin üst kısmını örten giysi ya da örtü) anlamı verdikleri nakledilmiştir. Kadının baş örtüsü veya peçe anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. Doğru olan şudur ki, cilbab; dıştan, bedenin bütününü örten giysidir." (Kurtubî, Câmi', XIV, 156).

Diğer yandan, kadın yaşlılığı yüzünden âdetten kesilmiş olur ve evlenme isteği kalmamış bulunursa, onun dış giysisini bırakabileceği bildirilmiştir (bk. Nur, 60).

Hz. Aişe'den rivayete göre, bir gün Hz. Ebu Bekr'in kızı Esmâ (ö. 73/692) ince bir giysi ile Resulullah'ın (sav) huzuruna girmek istemişti. Allah'ın elçisi ona şöyle buyurdu: "Ey Esmâ! Kuşkusuz kadın, erginlik çağına ulaşınca, onun şu ve şu yerlerinden başkasının görmesi uygun değildir." Hz Peygamber bunu söylerken yüzüne ve avuçlarına işaret etmişti (Ebû Dâvud, Libâs, 31; Ebû Dâvûd bu hadise "mürsel" demiştir. Çünkü râvi Hâlid ibn Düreyk bunu Hz. Aişe'den bizzat işitmemiştir (bk. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, V, 137; Kurtubî, Câmi', XII, 152).

60- **Andolsun ki, eğer münafıklar ve kalplerinde bir hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan yanlış haber yayanlar,**

bu yaptıklarından vazgeçmezlerse, mutlaka seni onlara musallat ederiz. O zaman da onlar orada seninle az bir zamandan fazla komşu kalamazlar.

61- Lânetlenmiş olarak nerede bulunurlarsa yakalanırlar ve mutlaka öldürülürler.

62- Allah'ın bundan önce geçenler hakkındaki kanunu budur. Ve sen Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın!

63- İnsanlar sana Kıyamet'in vaktini soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki Kıyamet'in vakti yakında olur!"

64- Şu muhakkak ki Allah kâfirleri lanetlemiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65- Onlar orada ebedî olarak kalırlar, ne koruyucu bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler!

66- O gün yüzleri ateşte çevrilirken, "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik!" derler.

67- Yine derler ki: "Ey Rabbimiz! Biz liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar."

68- "Ey Rabbimiz! Onlara azabın iki katını ver ve onları büyük bir lanete uğrat!"

69- Ey iman edenler! Sizler Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın! Eziyet ettiler de Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkardı. Çünkü o, Allah katında itibarlı bir kişiydi!

Hz. Peygamber bir gün bu ayeti okumuş ve Hz. Musa'nın çok hayalı olduğunu söylemişti. Bu yüzden o sıkı örtünürdü. Kavminin yanında çıplak olarak yıkanmadığı için, bedeninde bir sakatlık olduğu dedikodusu çıkarılmıştı. Bir gün Şam'da bir su kaynağında yalnız başına yıkanırken, çıkardığı giysilerini koyduğu yerde bulamamış ve topluluk olan bir yere kadar çıplak gitmek zorunda kalmıştı. İnsanlar onun bedeninde bir eksiklik olmadığını görmüşler ve böylece o temize çıkmıştı (bk. Buhârî, Gusl, 20, Enbiyâ, 28).

70- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

71- (Böyle yaparsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar! Her kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, o gerçekten büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

72- Biz o emâneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. Onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zâlim ve çok câhildir.

Ayette geçen emânet, genel olarak, insanın yükümlü olduğu tüm emir ve yasaklardır. Abdullah ibn Amr'dan, Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: Dört şey sende varsa, artık dünyadan kaybettiklerine üzülme: Emâneti korumak, doğru söylemek, güzel ahlâk ve helal rızık." (A. İbn Hanbel, II, 177).

İnsanın çok zâlim olması; zulüm ve haksızlığa yatkın olması ve emaneti üstlendiği halde gereği gibi yerine getirememesidir. Çok câhil oluşu ise; bilgisizlikten çok, işin önemini ve ahiret tehlikesini anlamamasıdır.

73- Çünkü Allah, münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azab edecek; mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbelerini kabul edecektir. Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

91- MÜMTEHİNE SURESİ

Hicretin 7 veya 8. yılında Medine'de nazil olmuştur. 13 ayettir. Mümtehine, imtihan eden demektir. Bu surede, Allah'a ve müminlere açıkça düşmanlık edenlerle dostluk kurulmaması gerektiği vurgusu yapılmakta, Hz. İbrahim'in (as) din düşmanlarına karşı davranışı örnek verilmektedir. Hicret ederek Medine'ye gelen kadınlarla ilgili dikkat edilmesi gereken bazı hususlara dikkat çekilmekte, ayrıca evlilikle ilgili birtakım hükümler açıklanmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Siz onlara sevgi ulaştırıyorsunuz; halbuki onlar size gelen gerçeği inkâr etmektedirler. Yine onlar Rabbiniz olan Allah'a iman etmenizden dolayı Peygamberi ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlardı. Eğer siz benim yolumda savaşmak ve benim rızamı kazanmak için çıktınızsa, sevgiyle onlara (nasıl) sır verirsiniz? Oysa ben gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da bilirim. İçinizden her kim bunu yaparsa, artık düz yolun ortasında şaşırmış olur.

Bu ayetin iniş sebebi bir casusluk olayıdır. Hz. Peygamber Mekke fethine karar vermiş ve bunu birkaç sahabe dışında gizli tutmuştu. Bu sırada Mekke'den Medine'ye gelen, Sare adlı küfür ehli şarkıcı bir kadın, Hz. Peygamber'e gelerek yoksul düştüğünü öne sürmüştü. Kendisine yardım yapılarak geri gönderildi. Ancak Mekke'de çocukları ve ailesi bulunan Hâtıb, sefer hazırlığını Mekkelilere haber veren bir mektubu bu kadınla gönderdi. Cenab-ı Hakk'ın durumu bildirmesi üzerine Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi beş kişiyle kadının arkasından gönderdi ve böylece mektup ele geçirildi. Hâtıb özür diledi ve Bedir gâzisi olduğu için affedildi (bk. Buhârî, Cihâd, 41, 195, Megâzî, 9, 46, Tefsîru Sure, 60/1).

2- Eğer onlar size üstün gelirlerse, hepinize düşman kesilirler ve sizlere kötülükle ellerini ve dillerini uzatırlar; hepinizin inkâr edivermenizi isterler.

3- Kıyamet günü ne hısımlarınız ne de çocuklarınız size bir fayda verir. Çünkü Allah aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görendir.

3. ayette Hâtıb'ın mektubuna işaret edilir ve aileyi koruyayım derken, ahiret hayatının riske atılmamasının gerektiği vurgulanır.

4- Sizin için İbrahim'de ve onunla birlikte olanlarda güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: "Biz, sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret başladı." Şu kadar var ki, İbrahim'in babasına söylediği: "Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim; bununla birlikte sana Allah'tan gelecek herhangi bir şeyi önlemeye de gücüm yetmez." sözü müstesnadır. Dediler: "Ey Rabbimiz! Sana güvenip dayandık, sana yöneldik. Son dönüş sanadır!"

Hz. İbrahim'in babası için yaptığı dua, babası küfür ehli olduğu için kabul edilmemişti (bk. Meryem, 47; Şuarâ, 86; Nisa, 48; Lokman, 15).

5- "Ey Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için bir fitne yapma, bizi bağışla ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen mutlak üstün ve tam hikmet sahibi olansın!"

6- Gerçekten onlarda sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Her kim yüz çevirirse şüphesiz Allah zengindir, hamde lâyık olandır.

7- Belki de Allah sizinle düşmanlarınız arasında yakında bir dostluk meydana getirir! Çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Allah'ın vaat ettiği bu sevgi dönemi, Mekke'nin fethi ile başlamış, Müslümanların can düşmanı olan Mekke müşrikleri, İslam'a girerek, onlarla kardeş olmuşlar, düşmanlıklar dostluğa, ayrılıklar birliğe dönüşmüştür.

8- Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmaktan, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever.

Bu ayet Hz. Ebu Bekr'in kızı Esmâ'nın müşrik annesi Kuteyle kendisini ziyaret için Mekke'ye gelmesiyle ilgili olarak inmiştir. Esmâ, Allah'ın elçisine gelerek, müşrik olan annesiyle görüşüp görüşemeyeceğini sordu. Hz. Peygamber, annesiyle görüşüp, ona ikramda bulunabileceğini söyledi (Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXVIII, 66).

9- Allah sizi, ancak sizinle din hakkında savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için yardım eden kimseleri dost edinmekten meneder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalim olanlardır.

10- Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin! İmanlarını Allah daha iyi bilir! Eğer siz de onların iman etmiş kadınlar olduklarını anlarsanız onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. (Mehir olarak) harcadıklarını kocalarına geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Kâfir kadınları ise nikâhınızda tutmayın ve sarf ettiğinizi isteyin; kâfirler de (eski kocalar) sarf ettiklerini istesinler. Bunlar size Allah'ın hükmüdür. O, aranızda böyle hükmediyor. Allah her şeyi bilen, tam hikmet sahibi olandır.

İbn Abbas'a göre, Hz. Peygamber, Medine'ye sığınan kadınlara, önce kelime-i şehâdeti tekrarlayarak şöyle yemin ettirirdi: "Kocasına buğz, ülke gezme isteği, Allah ve elçisine sevgi dışında bir istek olmayıp, yalnız İslam'a olan rağbetinden dolayı hicret ettiğine yemin eder misin?" (Elmalılı, VII, 553).

11- Eğer eşlerinizden biri sizi bırakıp kâfirlere kaçar, siz de onlara karşı (savaşıp) üstün gelirseniz, eşleri gitmiş olanlara ganimetten, harcadıkları kadar verin! İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının!

12- Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana şu şartlar üzerine biat etmeye geldiklerinde: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar, hırsızlık yapmayacaklar, zina etmeyecekler, çocuklarını öldürmeyecekler, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyecekler ve sana hiçbir ma'rufta karşı gelmeyecekler." bu şekilde onlara biat ver ve onlar için

Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

Kadınların Hz. Peygamber'e biatı şu hususlarda olmuştur: 1) Allah'a ortak koşmamak, 2) Hırsızlık yapmamak, 3) Zina etmemek, 4) Çocuklarını öldürmemek, 5) Elleri ve ayakları arasında bir şey uydurmamak, 6) Emrettiği bir şeyde Peygamber'in emrine karşı gelmemek.

13- **Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Çünkü onlar, kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi, ahiretten ümit kesmişlerdir.**

Bu son ayette müminler, artık iman etme umudu kalmamış olan kimseleri dost edinmemeleri ve onlara sır vermemeleri konusunda bir kez daha uyarılmışlardır.

92- NİSA SURESİ

Hicretin 3-5. yılları arasında Medine'de nazil olmuştur. 176 ayettir. Nisa, kadınlar demektir. İçerisinde farklı konular olmakla birlikte, büyük bir bölümü kadın haklarından, kadının aile ve toplum içindeki konumundan, kadın-erkek ilişkisinden bahsetmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, eşini de ondan var eden ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar yaratıp yayan Rabbinizden sakının! Kendi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Çünkü Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.**

Ebû Hanîfe "zevi'l-erhâm"ın (uzak akrabanın) mirasçı yapılması bu ayete dayandırmıştır (Kurtubî, age, IV, 553).

2- **Yetimlere (güçsüz, kimsesiz, öksüz, yetim ve kadınlara) mallarını verin. Kötü olanı iyi olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır.**

Ayette, 'yetâmâ", yetim'in çoğulu olup, babası olmayan çocuk, dul bayan için kullanılmakla birlikte genel olarak güçsüz ve kimsesizleri ifade eder.

3- **Eğer yetim kızlarla evlendiğinizde, onların haklarını gözetememekten korkarsanız, hoşunuza giden (diğer) kadınlardan ikiye, üçe ve dörde kadar alın. Eğer adaletli davranamamaktan korkarsanız, o zaman bir tane ile veya elinizin altındaki (câriye) ile yetinin. Haksızlık yapmamanız için bu daha uygundur.**

Ayetin inme sebebi şudur: Savaş sonrasında, bir yetim veya dul kadına veli olan kimseler, sırf malları için onlarla evleniyor, hakkı olan mehri vermedikleri gibi, onlara karşı haksızlık yapıyorlardı. İşte ayet, bu durumdaki zayıf kadınları korumak amacıyla inmiş ve tek kadınla evliliği özendirmiştir.

4- **Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin. Eğer onlar, mehrin bir bölümünü gönül hoşluğu ile size bağışlarlarsa, o zaman onu da afiyetle yeyin!**

5- **Allah'ın, sizi başına diktiği mallarınızı, aklı zayıf olanlara vermeyin. Ancak o mallarla onları besleyin, giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin!**

Ayette velî ve vasîlerin mâlî konuda uymaları gereken kurallar belirtilmektedir.

6- **Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri, gözetip deneyin. Eğer onlarda olgunluk (rüşd hali) görürseniz, hemen**

mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar diye, onların mallarını israf ederek, tez elden yemeyin! Zengin olan, onların mallarını yemekten çekinsin, yoksul olan da ancak örfe göre yesin! Onlara mallarını teslim ettiğiniz zaman, onların karşısında şahit bulundurun! Hesap görücü olarak Allah yeter.

Bu ayete göre akıllı ve ergin kişinin kendi malını yönetebilmesi için reşid olması beklenir. Rüşd yaşı akıl olgunluğu olup, malını saçıp savurmamak ve kârını, zararını ayırt etmekle anlaşılır.

7- **Ana-baba ve en yakın akrabanın miras olarak bıraktıklarında erkekler için bir pay olduğu gibi ana-baba ve en yakın akrabanın miras olarak bıraktıklarında kadınlar için bir pay vardır. Bunlar az olsun çok olsun, farz kılınmış bir paydır.**

Ayet, kadınlara terekeden, erkeklere eşit şekilde pay verilmesini gerektiğini gösteren ilk genel ve temel ayettir. Bu ayet o günkü toplumda hiç miras alamayan kadınların, gerek vâlideyn (ana, baba ve çocuklar), gerekse akrabûn (eş, kardeş ve diğer yakınlar) olanlardan miras payları almaları ve dolayısıyla onlara miras bırakmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Burada "vâlid" Kurtubî'nin de belirttiği gibi baba yanında aynı zamanda çocuk (veled) anlamına gelir (Kurtubî, Câmi', V, 578). Yukarıdaki ayetten önce anne, baba, çocuklar ve diğer yakın hısımlara ma'rûf (ortak insanlık değerleri) ölçüsünde vasiyetle mal bırakmayı emreden aşağıdaki ayet inmişti: "Sizden, mal bırakabilecek durumda olanlara ölüm anı yaklaştığında, ana-babalarına ve yakın hısımlarına, örfe uygun bir biçimde vasiyette bulunmak farz kılınmıştır. Bu, Allah'tan sakınanların yerine getirmesi gereken bir haktır." (Bakara, 180).

8- **Miras paylaşımı sırasında, (mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onlara da bir şey verin ve kendilerine güzel söz söyleyin.**

Bu ayette sözü edilenler, mirasçı olmayan yakınlar, yetimler ve yoksullardır. İslam'ın başlangıcında bunlara mirastan bir şeyler verilmesi vâcip iken, miras ayetlerinin gelişinden sonra mirasçı olamayan hısımlarla, ayette sayılan diğerlerine -ihtiyaç sahibi iseler- yardım yapılması müstehap sayılmıştır (bk. Buhârî, Tefsîr, 4/8).

9- **Kendileri arkalarında güçsüz çocuklar bıraktıkları takdirde, onların geleceğinden endişe duyacak olanlar, (yetimler hakkında da aynı) endişeyi duysunlar! Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.**

10- **Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, şüphe yok ki karınlarını ateşle doldurmuş olurlar. Ve yarın çılgınca yanan bir ateşe gireceklerdir.**

11- **Allah size miras taksimini şöyle emrediyor: Çocuklarınız hakkında; erkeğe iki kadın payı kadar, eğer hepsi kadın olmak üzere, ikiden fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi ve eğer mirasçı bir tek kadın ise, o zaman ona malın yarısı vardır. Eğer ölen, ana-baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa ana-babanın her birine ölenin terekesinden altıda bir; şayet ölenin çocuğu yok da, mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa terekenin altıda biri ananındır. Bu paylar, ölenin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcunun ödenmesinden**

sonradır. Siz, babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangilerinin, yararlılık bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından belirlenmiş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.

Mirasla ilgili ayetler Medine'de Uhud savaşından sonra inmiştir. Sa'd İbnü'r-Rabî' (ra) Uhud'da şehit olunca, cahiliye örfüne göre erkek kardeşi bütün malına el koymuş, eşine ve iki kızına bir şey bırakmamıştı. Sa'd'ın eşi, Allah'ın Resulü'ne gelerek; "Şu iki kızın babası Uhud'da öldürüldü. Bunların amcası bütün malı aldı. Bunlar ancak mal ile nikâhlanır!" dedi. Hz. Peygamber, "Bu konuda Allah hüküm verecektir." dedi. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler indi. Allah'ın elçisi, Sa'd'ın kardeşini çağırarak şöyle dedi: "Sa'd'ın iki kızına üçte iki ve eşine sekizde bir ver. Geri kalan da senindir." (Tirmizî. Ferâiz, 3; İbn Mâce, Ferâiz, 2). İşte İslam'da ilk miras taksimi bu olmuştur.

12. ayet, önceki 11 ve 176. ayetle birlikte miras hükümlerini bildirmek için inmiştir. İbn Abbas'tan, şöyle demiştir: Başlangıçta miras malı erkek çocuklara aitti. Ana-baba için de vasiyetle mal bırakılması istenmişti (bk. Bakara, 180, 240). Allah bunu, daha sonra bundan daha güzeli ile neshetti. Erkek çocuğu için iki kız payı, anne-babadan her biri için altıda bir ve üçte bir, karı için sekizde bir ve dörtte bir, koca için ise dörtte bir ve ikide bir hükmetti." (Buhârî, Tefsir, Nisa, 4/5).

12. ve 176. ayetlerde geçen "kelâle" kelimesinin anlamı üzerinde bazı tereddütler olmuşsa da, Hz. Ebû Bekr'in, bu terimi, "babası ve çocuğu olmaksızın vefat eden kişi" olarak tanımlamasından sonra, bu konuda görüş birliğine varılmış ve icma'ın oluştuğu söylenmiştir. Baba kapsamına, babanın.. babası girdiği gibi, çocuk (veled-evlâd) kapsamına, oğul, kız, oğlun.. oğlu ve kızı da girer (Elmalılı, Tefsir, III, 1540, 1541).

Başka bir rivayette ise Hz. Ömer'in kelâleyi Hz. Peygambere sorduğu ve ilginç bir cevap aldığı anlatılır. Hz. Ömer şöyle diyor: "Resulullah'a kelâleye dair soru sordum, bu hususta bana gösterdiği sertlik kadar hiçbir hususta sertlik göstermiş değildir. O kadar ki, parmağı ile böğrümü yahut göğsümü dürttü, sonra şöyle buyurdu: Ey Ömer sana, Nisa suresinin sonlarında nazil olan yaz (mevsimi) ayeti yetmiyor mu?" (Müslim, Ferâiz, 9; İbn Mâce, Ferâiz, 5).

12- Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şayet çocukları varsa, o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonradır. Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şayet çocuğunuz varsa, o zaman bıraktığınız mirasın sekizde biri onlarındır. Bu paylar, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonradır. Eğer ölen bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak mirasına konuluyor ve kendisinin bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa, bunlardan herbirinin miras payı terekenin altıda biridir. Eğer bu kardeşler ikiden çok iseler, üçte bire ortaktırlar. Bu paylar, zarar verici olmaksızın, yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonradır. Bunlar,

Allah tarafından bir emirdir. Allah her şeyi bilen, çok yumuşak davranandır."

11-12 ve 176. ayetlerde yer alan mirasçılar genel olarak şu sınıflara ayrılır:

Belirli pay sahipleri: Alacakları paylar Kitap, sünnet veya icmâ ile belirlenmiş olan bu sınıfa "ashâbu'l- ferâiz" denir. Bunların sayıları 12'dir. Miras bırakanın; kocası, karısı, babası, annesi, dedesi, kızı, oğul kızı, anne- baba bir kız kardeşi, baba bir kız kardeşi, sahih ninesi, anne bir erkek kardeşi ve anne bir kız kardeşi. Bunlar için belirlenen paylar Nisa, 11, 12 ve 176. ayetlerde belirtilmiş olup; 1/2, 1/3, 1/4, 2/3, 1/6 ve 1/8'den ibarettir.

Asabe: Araya kadın girmeden, miras bırakana doğrudan bağlanan erkek hısımlardır. Oğul, oğlun oğlu, baba, babanın babası gibi. Bunlar belirli pay sahibi mirasçı yoksa bütün mirası, varsa onlardan kalanı alan mirasçılardır. Aynı hizadaki kadınla bulununca ise onun iki katı miras alırlar.

Kendi başına asabe olanlar dört sınıf olup sırasıyla şunlardır: a) Ölenin erkek fürûu. Oğul, oğlun...oğlu gibi. b) Erkek usûlü. Baba, babanın babası... gibi. Nisa, 11'de bu sıralama görülür. c) Ölenin öz veya baba bir erkek kardeşleri ile bunların araya kadın girmeyen erkek fürûu (Nisa, 176). d) Ölenin öz veya baba bir amcalarıyla, bunların erkek fürûu. Delil sünnettir (bk. Mevsılî, el-İhtiyâr, V, 93).

Asabeye miras verilirken şu esaslara uyulur: Yukarıda belirttiğimiz dört sınıftan, yakın olan sınıf uzakta olanları düşürür. Bir sınıf içinde yakın batında olan uzakta olanı düşürür. Sınıf aynı olursa, hısımlığı kuvvetli olan zayıfı düşürür. Ana baba bir erkek kardeşin, baba bir erkek kardeşi düşürmesi gibi. Yukarıdaki ilkeler Nisa, 11 ve 176. ayetlerine ve aşağıdaki hadislere dayanır: "Belirli payları sahiplerine ulaştırın. Kalan miktar ise, en yakın erkek hısımındır." (Buhârî, Ferâiz, 5, 7, 9, 10; Müslim, Ferâiz, 2, 3). "Kız kardeşleri kızlarla birlikte bulununca, asabe yapınız." (Buhârî, Ferâiz, 12; Dârimî, Ferâiz, 4).

Kitab-ı Mukaddes'te miras ve mirasçılarla ilgili bir hayli hükümler yer alır. Bunların önemli bir bölümü, İsrail oğullarının topraklarıyla ilgili genel miras konularıdır (bk. Yaratılış, 15/7, 8, 21/10, 31/14, 48/6; Çıkış, 32/13, 34/9; Levililer, 25/24, 46; Sayılar, 14/12, 24, 18/20, 24, 27/7-11). Mirasçılık konusunda da, "Evimdeki bir uşak mirasçım olacak.. (Yaratılış, 15/3), "..Öz çocuğun mirasçın olacak.." (Yaratılış, 15/4), "Keşke İsmail'i mirasçım kabul etseydin!" (Yaratılış, 17/18), "Biz, Tanrının mirasçılarıyız, ..Mesih'le ortak mirasçılarız." (Romalılar, 8/17) gibi genel ifadeler yer alır (bk. "Miras ve Mirasçı" mad., Kutsal Kitap Dizini, K. Mukaddes Şirketi, İstanbul 2004).

13- **İşte bütün bu hükümler Allah'ın belirlediği sınırlardır. Her kim Allah'a ve Resulü'ne itâat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. Bu ise, büyük kurtuluştur!**

14- **Her kim de Allah'a ve Resulü'ne isyan edip, Allah'ın belirlediği sınırları aşarsa, onu da, sürekli olarak kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır!**

15- **Kadınlarınızdan zina edenlere karşı, içinizden dört şahit getirin.. Eğer onlar şahitlik yaparlarsa, bu kadınları, ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir çıkış yolu açıncaya kadar kendilerini evlerde hapsedin!**

Fâhişe (fuhuş) sınırı aşmış, pek çirkin, aşırı edepsizlik demektir. el-Fâhişe şeklindeki kullanım ise zinanın bir adıdır. Ayette suçun açıkça işlenmesi durumunda, toplumun verebileceği zarar dikkate alınarak zina edenin toplumdan uzaklaştırılması ve ev hapsinde veya başka bir yolla ıslah edilerek vazgeçmelerinin sağlanması hedeflenir. Elmalılı'nın da belirttiği gibi ayette ispat için dört görgü şahidinin bulunması, Nûr suresindeki zinanın isbatı için de gereklidir (Elmalılı, age, II, 1315).

İncil ve Tevrat'ta da tanık sayısı dörttür. Zina iftirası için krş. Nûr, 4. Diğer hukuk ve ceza davalarında ise iki tanıkla yetinilir (bk. Bakara, 282).

16- **İçinizden o suçu işleyenlerin her ikisini de, sizce takdir edilecek sözlü veya fiilî azarlama ile terbiye edin! Eğer tevbe edip durumlarını düzeltirlerse onlardan vazgeçin! Çünkü Allah, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır.**

Müfessirlerin çoğu bu ayette kastedilenin zina eden erkek ve kadın olduğunu söylemişlerdir. Diğer yandan Mücâhid'den bunun zina hakkında değil, livata (erkek erkeğe ilişkide bulunmak) hakkında olduğu nakledilmiş, Ebû Müslim el-İsfahânî de bu yorumu tercih etmiştir (Elmalılı, II, 531).

Fâhişe-fuhuş kelimesi, Kur'an'da, aynı cinsler arasındaki cinsel ilişki için de kullanılmıştır (bk. Ankebût, 28).

17- **Ancak Allah'ın kabul edeceğini vaat ettiği tevbe, bilmeden bir kabahat işleyip, çok geçmeden tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

17-18. ayetlerde her nasılsa fuhuş suçu işlemiş olanların, bir daha işlememek üzere pişmanlık duymaları halinde affedilebileceklerine işaret edilir.

Ayrıca bu ayetlerde tüm suçlarla ilgili genel pişmanlık ve af kavramlarına ışık tutularak pişmanlık (tevbe), erteleme (tecil) ve af gibi yollarla suçluyu yeniden topluma kazandırmak gerektiği güçlü ana amaç olarak ortaya konur.

18- **Yoksa, kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tevbe ettim." diyenlerle, inkârcı olarak ölenlerin tevbesi değildir. İşte biz bunlara acı bir azap hazırlamışızdır.**

19- **Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helal olmadığı gibi, verdiğiniz mehrin bir bölümünü kurtaracaksınız diye onları zorlamanız da helal değildir. Ancak apaçık bir edepsizlik yapmaları durumu müstesnadır. Onlarla iyi geçinin! Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur!**

19. ayetin inme sebebi İbn Abbas'a göre şudur:

Cahiliye devrinde, ölenin kan hısımı, malına mirasçı olduğu gibi, dul hanımına da miras yoluyla sahip oluyor, isterse onunla evleniyor ya da mehrini kendisi alarak başkasıyla evlendiriyordu (Buhârî, Tefsir, Nisa, 4/6). Yukarıdaki ayet bu gibi haksızlıklara son vermek ve kadına lâyık olduğu hakları sağlamak için inmiştir.

Kur'an'da, ma'rûf kelimesi 38 yerde, örf sözcüğü ise bir yerde geçer. Hadislerde de bu iki kelimenin sık kullanıldığı görülür. Her devir ve dönemde, toplumda iyi bilinen, nasslarla çelişmeyen, ortak evrensel insanlık değerleri bu terimin içinde saklıdır.

İslam, özellikle aile hukukunda ve toplumla olan ilişkilerde ma'rûfun gözetilmesini istemiştir. Eşlerin karşılıklı olarak ma'rûfu gözetmek suretiyle geçinmeleri (Bakara, 228; Nisa, 19), eşin ve çocukların bakım harcamalarının kocanın üzerine ma'rûf ölçülerine göre gerekmesi (Bakara, 233), boşamada ve boşama sonrası hakların gözetilmesinde ma'rûfa göre davranılması (Talak, 2) buna örnek verilebilir.

20- **Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak istiyorsanız, öncekine yüklerle mehir vermiş olsanız bile, ondan bir şey geri almayın. Siz iftira ederek ve açık bir günah işleyerek mi verdiğinizi geri alacaksınız?**

İslam'dan önce, eşinden ayrılmak isteyen bir erkek, mehri geri alabilmek için ona iftira atar ve bu yolla kadını baskı altında tutardı. Yukarıdaki ayette bu çirkin davranış yasaklanmıştır.

21- **Birbirinizle kaynaşıp başbaşa kalmışken ve onlar da sizden kesin bir söz almışken, verdiğinizi nasıl geri alabilirsiniz?**

Bu ayet, sahih halvet veya cinsel birleşme durumunda kadının mehrin tamamına hak kazandığını bildirir.

22- **Bir de babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Şüphe yok ki bu pek çirkindi, iğrenç idi. O ne kötü bir adetti!**

23- **Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşinizin kızları, kız kardeşinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz karılarınızdan olup da evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızlarınızın anneleri ile gerdeğe girmemişseniz, onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur. Öz oğullarınızın eşleriyle evlenmeniz ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Şüphe yok ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

Yukarıdaki ayette evlenme yasağı yalnız süt anne ve süt kardeşle sınırlı iken, Hz. Peygamber, "Nesepçe haram olanlar süt yoluyla da haram olurlar." (Buhârî, Şehâdât, 7) hadisiyle kapsamı genişletmiştir. Çoğunluğa göre emme –bir defa da olsa– iki yıl içinde olmalıdır (Bakara, 233; Buhârî, Nikâh, 21). İmam Şâfiî'ye göre ise, en az beş doyurucu ve fasılalı emme olmalıdır (bk. Müslim, Radâ, 24, 25).

24- **Bir de savaş esiri olarak sahip olduğunuz câriyeler dışında, evli bulunan kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı. Allah'ın size buyruğu budur. Bunların dışında kalanları ise, iffetli olarak zina etmeksizin, mallarınızla mehir vermek suretiyle evlenmek istemeniz size helal kılındı. O halde, hangilerinden nikâhla yararlandınızsa, mehirlerini bir hak olarak kendilerine verin. Mehri belirledikten sonra, (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size bir sakınca yoktur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

22-24 arası ayetlerde sayılan kadınların dışında müşriklerle evlenme yasağı bildiren ayetlerle, "Kadın halası, teyzesi, kız ve erkek kardeşinin kızı üzerine nikâhlanamaz." (Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 37, 39) hadisi yeni yasaklamalar getirir.

25- **İçinizden hür olan mümin kadın-**

larla evlenmeye güç yetiremeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Çünkü siz, birbirinizdensiniz. Öyleyse sahiplerinin izni ile ve mehirlerini örfe göre vermek suretiyle cariyelerden iffetli olan, zina etmeyen ve gizli dostlar edinmeyenle evlenin. Evlendikten sonra zina yaparlarsa, onlara hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı vardır. Bu hükümler, içinizden günaha düşmekten sakınanlar içindir. Sabretmeniz ise, sizin için daha hayırlıdır. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Bu ayette, evlenilmesi caiz olan hür veya câriye için "mümin" sıfatı öngörülmüşse de, başka ayetler bu hükmü genişletmiş ve ehl-i kitaptan olan kadınlarla evlenmek de caiz görülmüştür (bk. Mâide, 5; Nisa, 24; Mümtehine, 10).

26- Allah size, bilmediklerinizi açıklamak, öncekilerin yollarını size göstermek ve tevbenizi kabul etmek istiyor. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.

"Öncekilerin yollarını göstermek" ifadesi, Fâtiha suresi 6 ve 7. ayetlere cevap gibidir. Usûl ilminde "Allah ve Resulü anlattığı takdirde, bizden öncekilerin şeriatı, bizim için de şeriattır." kuralı geçerlidir.

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek isterken, o nefsinin isteklerine uyanlar, sizin büsbütün doğru yoldan çıkmanızı istiyorlar.

28- Allah, sizden yükünüzü hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

29- Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.

Bu ayete göre faiz, kumar, rüşvet, gasp, çalma, hıyanet gibi kazanç yolları batıl kapsamına girer.

30- Her kim bu (yasak fiilleri) düşmanlık ve haksızlıkla yaparsa, biz onu ateşe yaslayacağız. Bu Allah'a göre pek kolaydır.

31- Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.

31. ayet, büyük günahlardan sakınanların cennete gireceği bildirilir. Hadis: "Yedi helâk edici şeyden sakının. Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı ve fâiz yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve imanlı bir kadına zina iftirasında bulunmak." (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 145).

32- Bir de Allah'ın bazınıza, diğerinden fazla verdiği şeyleri temenni etmeyin! Çünkü erkeklerin çalışıp kazandıklarından bir payı olduğu gibi, kadınların da çalışıp kazandıklarından bir payı vardır. Çalışın da Allah'ın lütfunu isteyin. Gerçekten Allah, her şeyi çok iyi bilmektedir.

Bu ayette, başkasının elindeki mevki ve nimete göz dikerek hased ve kıskançlıkta bulunmak yasaklanmıştır. Çünkü böyle bir duygu, insanı sürekli olarak mutsuz eder.

33- Yine erkek ve kadından herbiri için anne, baba ve en yakın akrabanın bıraktıklarından (pay sahibi) mirasçılar belirledik. Yemin akdiyle mirasçı yaptıklarınıza gelince, onların da paylarını verin. Şüphesiz Allah, her şeye şahittir.

Ayette "yeminlerin bağladığı kimseler"

câhiliye döneminde "sözleşmeli mirasçılar" olup, Enfâl 75. ayetle hükmü kaldırılmıştır. Başka bir yoruma göre bunlardan maksat eşlerdir ve ayet neshedilmemiştir.

34- **Erkekler, kadınlar üzerinde yönetici ve hâkimdirler. Çünkü bir kere Allah birini diğerinden üstün yaratmış, bir de erkekler mallarından harcamaktadırlar. İyi kadınlar, itaatkâr olanlar ve Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. Serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince, önce kendilerine öğüt verin, (yararı olmazsa) yattıkları yerde yalnız bırakın, yine dinlemezlerse dövün! Eğer size itâat ederlerse, artık onları incitmeye başka bir bahane aramayın! Şüphe yok ki Allah çok yüce, çok büyüktür.**

Kocalarının bulunmadığı yerde kendilerini, mal, iffet, şeref, haysiyet ve aile sırları gibi korunması gereken hususları korurlar. Çünkü Allah bunların korunmasını emretmiştir. Nüşûz; kafa tutup itaatsizlik etmek demektir. Kadın bu durumda kendisini yüksek farz edip, kocaya olan itaatini kaldırmış olur. Nisa, 128. ayette olduğu gibi bu sözcüğe, "eşini aldatma" anlamı da verilebilir.

Hz. Peygamber'in kâim sünnetinde, kadınları dövmek yasaklanmıştır (Ebû Dâvud, Nikâh, 41). Nitekim onun hiçbir kadına vurmadığı gibi, hiçbir hizmetçiyi de dövmediği nakledilmiştir (bk. Müslim, Fadâil, 79).

35- **Eğer karı-koca arasının açılmasından korkarsanız, bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderin. Bunlar gerçekten barıştırmak isterlerse, Allah aralarındaki dargınlık yerine geçim verir. Şüphesiz ki Allah çok iyi bilen, her şeyin aslından haberdar olandır!**

Eşler arasında şiddetli geçimsizlik (şikâk) bulununca, taraflardan birer hakem seçilerek mahkemeye başvurulur. Çoğunluğa göre, hakemler verilen yetki ile sınırlı olarak arabuluculuk yaparlar. İmam Şâfiî'ye göre ise, hakemler boşamaya da yetkilidir.

36- **Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Sonra anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolda kalmışa ve sahip olduğunuz kölelere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez.**

37- **Onlar hem cimrilik ederler, hem de insanlara cimriliği tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği şeyleri gizlerler. Biz de böyle nankörler için rezil edici bir azap hazırlamışızdır.**

38- **Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe inanmazlar da mallarını insanlara gösteriş için harcarlar. Artık her kime şeytan arkadaş (karîn) olursa, o ne kötü arkadaştır!**

Ayette, ibadetlerin ve yoksullara yardımın gösteriş için yapılmaması istenir. Malını gösteriş için harcayıp, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların şeytanın arkadaşı oldukları belirtilir (bk. Müslim, İmâre, 152).

39- **Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan hayra harcasalardı, ne (güzel) olurdu! Allah, onların durumunu çok iyi bilendir.**

40- **Şüphesiz ki Allah, zerre kadar haksızlık yapmaz. Eğer yapılan iyilik zerre kadar da olsa, onun sevabını kat kat artırır ve kendi katından da büyük bir mükâfat verir.**

41- **Her ümmetten bir şahit getirdiği-**

miz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım durumları nasıl olacak?

42- Allah'ı inkâr edip peygambere isyan edenler, o Kıyamet günü yerle bir olmayı isterler. Allah'tan hiçbir sözü gizleyemezler.

43- Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. Cünüp iken de, yolcu olanlar dışında, boy abdesti alıncaya kadar namaz kılmayın! Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlara dokunup (cinsel birleşmede bulunup), su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. (Niyetle) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin! Şüphe yok ki Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır.

Ayet, içkinin yasak olmadığı dönemde sarhoşken namaz kıldıran birisinin "Kâfirûn" suresini anlam bozulacak şekilde yanlış okuması üzerine inmiştir (bk. Mâide, 90).

Ayette, yolculuk sırasında su bulamayan veya su bulup da yıkanma imkânı olmayan için, teyemmüm abdestiyle namaz kılma kolaylığı getirilmiştir.

Hanefilere göre ayetteki "mülâmese" ifadesi mecaz olarak "cinsel ilişki" demektir. Bu yüzden kadına mücerred dokunma abdesti bozmaz. Şâfiîler ise gerçek anlam olan "elle dokunma" yı esas alarak, kadına dokunmanın da abdesti bozacağını söylemişlerdir.

44- Kendilerine kitaptan pay verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar.

45- Allah, düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Dost olarak Allah yeter. Yardımcı olarak da Allah yeter!

46- Yahudilerden öyleleri de var ki sözleri bağlamlarından koparıp, dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak, "Sözünü işittik ve emirlerine karşı geldik, dinle, dinlemez olası ve râinâ" derler. Böyle diyeceklerine, "İşittik ve itâat ettik, dinle ve bizi de gözet!" deselerdi bu, kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah inkârları yüzünden onları lanetlemiştir. Artık onlar, pek azı dışında, iman etmezler.

Kutsal kitapta tahrîf üç şekilde olabilir: a) Bir kelimeyi başka bir kelime ile değiştirme: Buna daha çok tercümede başvurulur. Meselâ, bugünkü İncil'in en eski metni tercümedir. b) Bozuk te'ville bir kelimeyi öteye beriye çekerek tefsir ve açıklamada tahrifât yapmak. c) Doğru bildiğini söylemeyip, sözü tahrif ederek söylemek. Yahudiler Hz. Peygamber'den işittiklerini, yanından çıkınca değiştirerek yaymaya çalışırlardı.

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Gelin, yanınızda bulunan (Tevrat)ı tasdik etmek üzere indirdiğimiz bu kitaba iman edin. Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden veya cumartesi adamlarını (Yahudileri) lanetlediğimiz gibi onları da lanetlemeden önce iman edin. Yoksa Allah'ın buyruğu mutlaka yerine gelecektir.

48- Doğrusu Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ondan başkasını ise, dilediği kimseler için bağışlar. Her kim Allah'a ortak koşarsa, gerçekten pek büyük bir günah ile iftira etmiş olur.

49- Kendi nefislerini temize çıkaranları görmüyor musun? Hayır! Yalnız Allah

dilediğini temize çıkarır ve onlara kıl payı kadar haksızlık yapılmaz.

Ayete göre, Yahudiler kendilerini sözle temize çıkararak, "Allah'ın oğulları ve gözdeleri" (Mâide, 18), "dostları" (Cuma, 6), "birkaç gün dışında ahiret azabı görmeyecekleri" (Bakara, 80) iddiasında bulunurlar ve bununla övünürlerdi. Ayette onların bu iddiasına red vardır.

50- Bak, nasıl da Allah hakkında yalan uyduruyorlar! Apaçık bir günah olarak bu yeter!

51- Şu kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar puta ve şeytana inanıyorlar. Sonra da Allah'ı tanımayanlar için, "Bunlar, müminlerden daha doğru yoldadır." diyorlar!

52- İşte bunlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir payı mı var? Eğer öyle olsaydı, insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermezlerdi!

54- Yoksa onlar, Allah'ın lütuf olarak verdiği şeylerden dolayı insanları kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmet vermiştik. Hem de onlara büyük bir mülk ve saltanat ihsan etmiştik.

55- Onlardan bir kısmı İbrahim'e iman etti, bir kısmı da ondan yüz çevirdi. (Yüz çevirene) yakıcı ateş olarak cehennem yeter!

56- Şüphe yok ki ayetlerimizi inkâr edenleri biz, yarın bir ateşe sokacağız. Öyle ki, derileri piştikçe azabı duysunlar diye, kendilerine başka deriler vereceğiz. Çünkü Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

57- İman edip sâlih amel işleyenleri ise, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Onlar orada ebedi olarak kalacaklar. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları koyu bir gölgeliğe sokarız.

58- Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah her şeyi işiten, hakkıyla görendir.

Bu ayette hukukun en temel ve ana iki amacı ortaya konmuş olup, adalet dağıtma görevi dâhil her tür görevin ehil kişilere verilmesi gerektiği öncelikle vurgulandıktan sonra, karşılıklı hak ve hukuka uyularak karar verilmesi gerektiği değişmez güçlü ana amaçlar olarak ortaya konmuş bulunmaktadır.

Emanet: Birisine koruması için bırakılan maddî ve manevî hak ve eşyayı ifade eder. Peygamberlerin sıfatlarından birisi de emanettir. Kitap, sünnet ve Hz. Peygamber'den intikal eden eşyaya da emanet denir. İnsan için beden bir emanet olduğu gibi, yöneticinin, memur ve işçinin üstlendiği ve yaptığı iş de emanettir. Memurun tasarruf ettiği tüm kamu malları, işçinin eli altında bulunan bütün iş âlet ve ekipmanları emanet hükmündedir.

Emanetle ilgili hadis çoktur. Bir kaçını vereceğiz: "Müslüman, insanların elinden ve dilinden zarar görmediği, inanan da insanların mal ve canları konusunda kendisinden güvende oldukları kimsedir" (Nesâî, İmân, 8). "Sana emanet verenin emanetini öde, hıyanet edene sen hıyanet etme" (Tirmizî, Buyû', 38; Dârimî, Buyû', 57; İbn Hanbel, III, 414).

Adalet: Bu da emanet gibi bütün insanlara karşı gözetilmesi gereken bir görevdir.

Bu konuda iyi kötü, Müslüman kâfir ayrımı da yapılmaz. İnsanlar hâkim önünde eşit haklara sahip olur. Irk, renk ve din farkının, düşmanlık, kin, kıskançlık gibi duyguların adaleti etkilememesi gerekir (bk. Mâide, 8, 42).

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Eğer (sana gelen Yahudiler) arasında hüküm verirsen, adaletle hüküm ver!" (Mâide, 42). "Ey inananlar! Allah için adaletle tanıklık edenler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adaletten ayırmasın." (Mâide, 8).

Adaleti teşvik eden çeşitli hadislerden bazıları şunlardır:

"Allah, haksızlık yapmadığı sürece hâkimle birliktedir. Haksızlık yaparsa, onu kendi hâline bırakır." (Tirmizî, Ahkâm, 4; İbn Mâce, Ahkâm, 2). "Kıyamet gününde, Allah'a en yakın kişi, adaletli devlet başkanıdır. O gün Allah'ın en çok kızdığı ve meclisinden en uzak tuttuğu kişi de, zâlim devlet başkanıdır." (Tirmizî, Ahkâm, 4). "Bir günlük adalet, kırk yıllık (nâfile) ibadete denktir." (İbn Kesîr, Tefsîr, I, 406). "Bir günlük adalet, altmış yıllık ibadetten üstündür." (Keşfu'l-Hafâ, II, 58).

59- **Ey iman edenler! Allah'a itâat edin, Peygamber'e ve sizden olan yetki sahiplerine itâat edin! Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resulü'ne götürün! Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.**

Ayette, müminlerin, Allah'a ve elçisine itaatten sonra, Allah'ın buyruğunca giden adaletli yöneticilere de itaat etmeleri, aralarında bir anlaşmazlık çıkarsa, bu konuda, kitap ve sünnete başvurmaları istenmektedir.

Ülü'l-emr: "Buyruk sahibi, emir verme yetkisine sahip olan kişi demektir. Ayetin gelişinden bunun, devlet başkanı, vali ve daha genel anlamda yönetici ve kumandan gibi yöneticilik erkine sahip olan kimseler olduğu anlaşılmaktadır. İbn Abbas'a dayanan bir görüşe göre, ülü'l-emr sözcüğü ile, "kitap ve sünnetin hükümlerini bilen İslam bilginleri" kastedilmiştir. Bu yüzden anlaşmazlıkların İslam'ı bilen âlimlere götürülmesi gerekir (Kurtubî, Câmi', V, 168, 169). "Onlar, kendilerine gelen haberi, Peygamber'e ve aralarındaki buyruk sahiplerine götürselerdi, içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar, onun ne olduğunu bilirlerdi" ayeti (Nisa, 83) bu son görüşü desteklemektedir.

Allah ve Resulü'nün yolundan ayrılmayan yöneticiye itaat gerekir. Allah'ın elçisi şöyle buyurulmuştur: "Size, siyah kuru üzüm gibi (saçlı) Habeşli bir köle yönetici olsa, ona itaat ediniz." (Buhârî, Ahkâm, 4; Müslim, İmâre, 8). "Bana itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. Bana isyan eden, Allah'a isyan etmiş olur. Emîrine itaat eden, bana itaat etmiş, emîrime isyan eden de, bana isyan etmiş olur. "Buhârî, Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 32). Hz. Peygamber'e bu yetki Yüce Allah tarafından verilmiştir. Ayette, "Kim, Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa, 80) buyurulur.

Hz. Peygambere itaat, vefatından sonra sünnetine uymakla gerçekleşir. Bu yüzden aşağıda sünnetle ilgili bilgi verilecektir.

60- **Şunları görmüyor musun? Sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ettiklerini ileri sürüyorlar da, Tagut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tagut önünde muhâkemeleşmek istiyorlar. Şeytan da onları**

bir daha dönemeyecekleri bir sapkınlığa düşürmek istiyor.

60-65 arası ayetler, Nadir oğullarından birkaç münafık Yahudi ile Hazreçliler arasında çıkan bir kısas anlaşmazlığının bir kâhine götürmek istemeleri üzerine inmiştir (İbn Kesîr, age, I, 519).

61- **Onlara, "Allah'ın indirmiş olduğuna ve Peygamber'e gelin!" denilince, münafıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün.**

62- **Başlarına, elleriyle yaptıkları yüzünden bir felâket gelince, hemen sana gelip, "Biz, sadece iyilik etmek ve arayı bulmak istemiştik!" diye nasıl da Allah'a yemin ediyorlar!**

63- **İşte bunlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir. Onun için sen onlara aldırma da kendilerine öğüt ver ve onların içine etki yapacak güzel söz söyle!**

64- **Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, kendisine itâat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar, kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber de onların bağışlanmasını dileseydi, elbette Allah'ı affedici ve çok merhametli bulurlardı.**

Bu ayette, işlenen günahların affı için, tevbe yanında ayrıca Hz. Peygamber'e başvurulmasının öğütlenmesi, bu kimselerin o dönemde bizzat devlet başkanı konumundaki Hz. Peygamber'e bağlı (bey'at) olduklarını da göstermeleri içindir (bk. Mücâdele, 12).

65- **Hayır! Rabbine yemin olsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.**

Ayette, Hz. Peygamber'e hakem olarak başvurulan bir konuda, onun vereceği kararı içtenlikle kabul edip, ona uymayanın mümin olamayacağı vurgulanır. "Allah Elçisinin emrine karşı gelenler, başlarına bir belâ gelmesinden ya da can yakıcı bir azaba uğramaktan sakınsınlar!" (Nur, 63) ayeti de, Peygamber'in emrine isyan edenin, bir takım belâ ve sıkıntılarla karşılaşacağını bildirir.

66- **Eğer biz onlara, "Kendinizi öldürün veya yurtlarınızdan çıkın!" diye emretmiş olsaydık, içlerinden çok azı dışında, bunu yapmazlardı. Fakat kendilerine öğütleneni yapsalardı, elbette kendileri için hem daha hayırlı hem de daha sağlam bir davranış olurdu.**

67- **Elbette o zaman kendilerine katımızdan büyük bir mükâfat da verirdik.**

68- **Ve onları elbette dosdoğru bir yola iletirdik.**

69- **Her kim Allah'a ve Peygamber'e itâat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve iyilerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır!**

Ayet, Hz. Peygamber'i seven bir sahabenin, öldükten sonra onu görüp göremeyeceğini sorması üzerin inmiştir. Allah'ın Resulü, "Kişi sevdiği ile birliktedir." buyurarak (Buhârî, Edeb, 96; Müslim, Birr, 165) sevginin önemine dikkat çekmiştir.

70- **Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter!**

71- **Ey iman edenler! Düşmana karşı her türlü savunma tedbirinizi alın. Onlara karşı ya küçük birlikler halinde hareket edin veya topluca seferber olun!**

Toplumun, sürekli bir şekilde savunma tedbirlerini alması ve caydırıcı bir güç

bulundurması sulh için önemlidir. Bu yüzden Hz. Peygamber'e önce savunma harbi için izin verilmiş, daha sonra da tehdit oluşturan yerlere saldırabilmesi ve gerektiğinde fetih yapabilmesi için genel savaşa izin verilmiştir (bk. Hac, 39; Bakara, 190; Tevbe, 12, 29, 36). Hadiste şöyle buyurulmuştur: "Cihâd Kıyamet'e kadar sürecektir." (Buhârî, Cihâd, 44; Ebû Dâvûd, Cihâd, 33).

72- **İçinizden öyleleri var ki savaşta ağırdan alacaktır. Eğer başınıza bir felaket gelse, "Allah bana lütufta bulundu da, onlarla birlikte bulunmadım!" der.**

73- **Ama, Allah'tan size bir lütuf ve zafer ulaşacak olsa, sizinle kendisi arasında bir sevgi (sorunu) yokmuş gibi, "Keşke ben de onlarla birlikte olsaydım da, onlar gibi büyük bir kazanç elde etseydim!" diyecektir.**

74- **Öyleyse, geçici dünya hayatını, ebedi ahiret hayatı karşılığında satacak olanlar, Allah yolunda savaşsınlar! Her kim Allah yolunda savaşır da, öldürülür veya gâlip gelirse, her iki durumda da biz ona yarın pek büyük bir mükâfat vereceğiz.**

75- **Size ne oluyor da, Allah yolunda ve "Ey Rabbimiz! Bizi, halkı zulmeden şu kentten çıkar; bize katından bir koruyucu gönder, katından bize bir yardımcı lütfet!" diye yalvaran, güçsüz bırakılmış erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!**

Ayette; Medine'ye göç edemeyip Mekke'de kalan ve fetihten önce büyük işkence ve sıkıntılara uğramış olan müminlerin yaptıkları duaya işaret edilir.

76- **İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inkâr edenler ise Tagut (şeytan) yolunda savaşırlar. O halde siz, şeytanın dostlarına karşı savaşın! Gerçekten şeytanın hilesi zayıftır.**

Şeytan inkârcıya şan, şöhret ve servet için savaşmayı telkin eder. Ölümle karşılaşan inkârcı, ölünce bütün bunların bir işe yaramayacağını düşünerek, savaştan kaçmak ister ve bu korku içinde iken öldürülür. İnanan ise, Allah rızası ve şehitlik makamı için savaşır, bu ideal ona güç ve moral verir, bu yüzden ölümden korkmaz ve çoğu kez de hayatta kalır.

77- **Kendilerine, "Elinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin!" denilenleri görmedin mi? Şimdi üzerlerine savaş farz kılınınca, içlerinden bir kısmı insanlardan, Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korkarlar ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Üzerimize bu savaşı niçin farz kıldın? Ne olurdu bize azıcık bir süre daha tanımış olsaydın da biraz daha yaşasaydık?" Onlara de ki: "Dünyanın geçimliği çok azdır; ahiret ise Allah'tan sakınanlar için daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık yapılmaz."**

Ayet, Medine'de savaş farz kılınınca, kimi zayıf Müslümanların korku hâlini açıklıyor.

78- **"Nerede olursanız olun, ölüm size yetişir, son derece sağlam kaleler içinde bulunsanız da yine kurtulamazsınız!" Onlara bir iyilik ulaşsa, "Bu, Allah katındandır." derler. Başlarına bir kötülük gelse, "Bu, senin yüzündendir." derler. De ki: "Hepsi Allah'tandır." Fakat bu toplum niçin sözü anlamaya yanaşmıyor?**

79- **Başına gelen iyilik Allah'tan, kötülük ise kendindendir. Biz seni insanlara bir elçi olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter!**

Bu ayette; bir kimsenin savaştan ka-

çarak ölümden kurtulamayacağı, eceli gelmişse, onu kimsenin geciktiremeyeceği, ecel gelince insan tahkim edilmiş sağlam kaleler içinde bile olsa ölümün onu bulacağı belirtilir.

80- **Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına bir bekçi olarak göndermedik.**

Hadiste şöyle buyurulur: "Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiş olur. Kim emîre (yetkili yöneticiye) itaat ederse bana itaat etmiş, kim de emîre isyan ederse bana isyan etmiş olur." (bk. Buhârî, Ahkâm, 1, Cihâd, 109; İmâre, 32, 33).

81- **Onlar, "Emrine uyduk." derler; ama senin yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediklerinden başka şeyler kurarlar. Ama Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve sadece Allah'a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter!**

82- **Onlar hâlâ Kur'an'ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmayacaklar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı, onda birçok çelişki bulurlardı.**

83- **Onlara güvenlik veya tehlike ile ilgili bir haber gelince, onu hemen yayarlar; halbuki onu Peygamber'e veya içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından, işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Eğer Allah'ın üzerinizdeki lütfu ve rahmeti olmasaydı, pek azınız dışında şeytana uyardınız.**

84- **Artık sen Allah yolunda savaş. Sen kendinden başkası yüzünden sorumlu tutulmazsın. Müminleri de savaşa teşvik et. Umulur ki Allah, inkâr edenlerin gücünü kırar. Çünkü Allah'ın gücü daha üstün, cezası daha şiddetlidir.**

85- **Kim, iyi bir işe aracılık ederse, ona ondan bir pay olur. Her kim de kötü bir işe aracılık ederse, ona da ondan bir pay olur. Allah her şeyi gözetip karşılığını verir.**

Zemahşerî, insanlar arası şefaati şöyle tanımlar; "Güzel şefaat, Müslümanların hakkı gözetilen, ondan bir kötülüğü savan, ona iyilik getiren, sırf Allah rızası için yapılan, rüşvet alınmayan şefaattir. Şefaat ancak caiz olan şeylerde olur. Allah'ın koyduğu cezaların kaldırılması veya başkasına haksızlık yapılması için aracılık edilemez." (Keşşâf, I, 286, Beyrut).

86- **Size selam verildiği zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını çok iyi yapandır.**

Ayetteki, "tehıyye" uzun ömür dilemek anlamında bir dua idi. Sonra her duada kullanılır oldu. İslam'ın tehıyyesi "selam" olmuştur. Selam vermek sünnet, almak ise farzdır.

87- **Kendinden başka ilâh olmayan Allah, Kıyamet gününde, elbette sizi biraraya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?**

88- **Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Allah onları kazandıkları günah yüzünden baş aşağı etmişken, Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, artık sen onun için bir çıkış yolu bulamazsın!**

89- **Onlar, kendi inkâr ettikleri gibi sizin de inkâr ederek, onlarla eşit durumda olmanızı isterler. O halde Allah yolunda**

hicret edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Ama yüz çevirirlerse, onları bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün. Onlardan bir dost ya da yardımcı edinmeyin!

88-91 arası ayetler, Medine'ye gelip Müslüman olduklarını açıkladıktan sonra, Hz. Muhammed'den izin isteyerek çöle çıkan, daha sonra yeniden müşriklere katılan münafık kimselerle ilgili olarak savaş hükümlerini bildirmek üzere inmiştir. Fetihten önce Mekke yöresinde bulunan toplulukları dört gruba ayırmak mümkündür: a) Müslümanlarla antlaşmalı olanlar. b) Müslümanların müttefiklerine sığınanlar. c) Tarafsızlar. Bu üç grupla savaşmak yasaklanmıştır. d) Düşman topluluklar. Bunlar, Müslümanlarla barış antlaşması yapmayan gayri Müslimlerdir.

Yukarıdaki ayetlerin Tevbe suresinin 5. ayetiyle neshedildiği rivayet edilmişse de, orada söz konusu olan topluluklar, Müslümanlarla antlaşması bulunmayan ve onların can düşmanı olan müşriklerdir. Bu ayetlerde sözü edilen gruplar ise, antlaşmalı ya da sığınmacı, ya da inkârını gizleyen münafıklardır.

90- **Ancak sizinle aralarında antlaşma olan bir topluma sığınmış bulunan ya da ne size karşı ne de kendi toplumlarına karşı savaşmayı gönüllerine sığdırıp, size gelenlere dokunmayın! Eğer Allah dileseydi bunları üzerinize musallat ederdi de sizinle savaşırlardı. O halde sizi bırakıp bir tarafa çekildikleri ve sizinle savaşmayıp, barışa yanaştıkları takdirde de Allah, onların aleyhinde size bir yol vermemiştir.**

91- **Diğer yandan hem size karşı, hem de kendi toplumlarına karşı güven içinde bulunmak isteyen başkalarıyla da karşılaşacaksınız. Ancak bunlar ne zaman fitneye (savaşa) çağrılsalar, derhal içine dalarlar. Eğer bunlar da sizden uzak durmaz, size barış teklif etmez ve sizden ellerini çekmezlerse, onları bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün! İşte bunlar aleyhinde size açık bir yetki verdik!**

92- **Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmesi olamaz. Ancak her kim bir mümini (yanlışlıkla) öldürürse, mümin bir köle azat etmesi ve -bağışlamadıkları takdirde- ölenin mirasçılarına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Eğer öldürülen kendi mümin olmakla birlikte, size düşman bir toplumdan ise, o zaman, öldürenin mümin bir köle azat etmesi gerekir. Eğer öldürülen, sizinle aralarında antlaşma olan bir toplumdan ise, öldürenin, ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi ve mümin bir köle azat etmesi gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması gerekir. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

Ayet; Müslüman olmak üzere Medine'ye gelen Hâris İbn Yezîd el-Gâmidî'nin müşrik sanılarak öldürülmesi üzerine inmiştir.

Bir mümini yanlışlıkla öldürmenin cezası; diyet ve mümin bir köleyi azat etmektir (bk. Nesâî, Kasâme, 47; Ebû Dâvûd, Diyât, 16).

93- **Kim de bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde sürekli olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.**

93. ayette bir Müslümanı haksız yere ve kasten öldüren kimsenin cehenneme gireceği bildirilmiştir. Bu, suçun ahirete

yönelik cezası olup, suçlunun pişmanlık ve ıslâh-ı nefis durumuna göre Cenab-ı Hak tarafından affedilmesi mümkündür (bk. Nisa, 48, 116; Zümer, 53). Kasten adam öldürenin dünyaya ait cezası kısas olup, bunu affetme yetkisi yalnız mağdûrun ailesine tanınmıştır. Bunlar kısas yerine diyet miktarı veya daha az bir bedel üzerinde de anlaşabilir. Hatta hiçbir şey almadan da sulh olabilirler (bk. Bakara, 178, 179; Mâide, 45; İsrâ, 33).

94- **Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman, (mümini kâfirden ayırmak için) iyice araştırın ve size selam verene, dünya hayatının geçici yararını gözeterek, "Sen mümin değilsin!" demeyin. Allah katında çok ganimetler var. İslam'a ilk girdiğiniz zaman siz de öyle idiniz. Sonra Allah size lütufta bulundu. Onun için iyice araştırın. Şüphe yok ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

Medine döneminde savaş için yola çıkan bir grup Müslüman, yolda kendilerine selâm veren birisini öldürdüler. Olayı işiten Hz. Peygamber, "Adamın kalbini yarıp, imanı olup olmadığına mı baktınız?" buyurarak bu işi yapanları azarladı ve öldürülenin ailesine diyet verilmesini, alınan malının da geri iâdesini emretti (Buhârî, Tefsîr, Nisa suresi; Müslim, Tefsîr, Nisa suresi).

95- **Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından, oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah herbirine güzellik (cennet) vaat etmiştir; ama mücahitleri, oturanlardan büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır.**

96- **Kendi katından dereceler, bağışlanma ve bir rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Bu ayetler nâzil olunca, doğuştan amâ olan Abdullah ibn Ümmi Mektûm (ra), Hz. Peygamber'e gelerek durumunu arz etmiş ve "Ey Allah'ım! Ben özürlüyüm, bana ruhsat var mı?" diye yaptığı duanın ardından, yukarıdaki ayetin bir parçası olan, "gayru ülî'd-darari" (özür sahibi olmaksızın) ilâvesi inmiştir (bk. Buhârî, Tefsîr, 4/18; Müslim, Vasiyye, 21).

97- **Melekler, kendilerine zulmeden kimselerin canlarını alırken, "Ne işte idiniz?" diye sorduklarında, bunlar, "Biz, dünyada güçsüz ve zayıf bırakılmıştık." derler. Melekler, "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi, siz de orada göç etseydiniz ya!" derler. İşte bunların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü gidiş yeridir!**

98- **Ancak erkek, kadın ve çocuklardan güçsüz ve zayıf bırakılıp da hiçbir çareye güç yetiremeyen ve hicret etmeye yol bulamayanlar bunun dışındadır.**

99- **İşte Allah'ın bunları affetmesi umulur! Çünkü Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır.**

Allah'ın Resulü darda kalıp göç edemeyenler için bir yatsı namazının son rekâtında rükudan sonra dua ederek, onlar için Allah'tan yardım istemiştir (Buhârî, Tefsir, Nisa, 21).

100- **Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Her kim Allah'a ve Peygamberine hicret etmek üzere evinden çıkar da sonra kendisine ölüm erişirse, şüphe yok ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Çünkü Allah, çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.**

Bu ayete göre, hicret eden kimse,

yeryüzünde barınacak yer ve bol rızık bulur. Ancak çaresiz ve güçsüzlerin özürlü sayılacakları da vurgulanır.

101- **Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, inkâr edenlerin size bir kötülük yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir günah yoktur. Çünkü, inkâr edenler, sizin apaçık düşmanınızdır.**

Yolculukta bulunanların dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılabilecekleri bu ayetle sâbittir. Hz. Peygamberin umre, hac, veya savaş için yaptığı yolculuklarda namazı kısaltarak kıldığını bildiren haberler tevâtür derecesindedir.

Bulunduğu yerden üç günlük yolculuğa (en az 90 km) çıkan kimse seferî sayılır. Ayette kısaltmanın düşman korkusu şartına bağlanması, o günkü durumu tespitten ibarettir. Nitekim Hz. Ömer güven içinde yapılan yolculuğun durumunu Hz. Peygamber'e sorunca; "Namazın kısaltılması, Allah'ın size verdiği bir bağıştır, Allah'ın sadakasını kabul edin." buyurmuştur (Müslim, Müsâfirîn, 4; Tirmizî, Tahâre, 4, 20).

Hanefîlere göre, yolcu için dört rekâtlı farz namazların aslı iki rekâttır. Hz. Aişe (r. anhâ) şöyle demiştir: "Namaz ikişer rekât olarak farz kılındı. Hz. Peygamber'in hicretinden sonra sefer namazı yine iki rekât olarak kaldı, hazar namazı artırıldı." (Buhârî, Salât, 1). Hz. Ömer de "Muhammed'in (sav) kendi diliyle, yolculuk namazı, cuma namazı ve bayram namazı ikişer rekâttır. Bunlar tamdır, kısaltılmış değildir." (İbn Mâce, İkâme, 73). Buna göre normal yolculuk sırasındaki namazlarda bir kısaltma yoktur, o zaten aslında iki rekâttır. İbn Abbas, İbn Ömer, Câbir İbn Abdillah ve Ebû Hanîfe'ye göre yolculukta namazın kısa oluşu yukarıdaki ayete değil, sahih sünnete dayanır. Hz. Osman'ın hac sırasında Mina'da namazı tam kılması, insanların bunu yanlış anlayarak, her zaman kısa kılmaya kalkışması korkusudur. Nitekim, Abdullah ibn Mes'ud (ra), bu uygulamanın, Hz. Peygamber'in ve ilk üç halifenin uygulaması ile çeliştiğini öne sürerek karşı çıkmıştır (Buhârî, Taksîr, 2; S. Ateş, age, II, 356).

Kısaltmanın, yukarıdaki ayete dayandığını söyleyenler, ayetteki, "Üzerinize bir günah yoktur." ifadesi farzlık değil cevaz ve ruhsat bildirir, demişlerdir. Şâfiî ve Hanbelîler, bu görüştedir.

102- **O vakit, sen aralarında bulunup da onlara namaz kıldırdığında, içlerinden bir kısmı seninle birlikte namaza dursun, silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında diğer kısım arkanızda beklesin! Sonra o namaz kılmamış olan diğer kısım gelip seninle birlikte kılsınlar ve tedbirli olsunlar, silahlarını da yanlarına alsınlar. Çünkü inkâr edenler size ansızın bir baskın yapmak için, silah ve mühimmatınızın yanınızda olmamasını arzu ederler. Eğer size yağmur gibi bir güçlük erişir veya hasta olursanız, silahlarınızı bir yere bırakmanızda bir günah yoktur. Bununla birlikte yine de tedbiri elden bırakmayın! Kuşkusuz Allah, inkâr edenlere alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.**

Ayette, "Korku namazı"nın esası bildirilir. Hz. Peygamber, savaş için Usfan'da iken öğle namazını kıldırmış, düşman kendi arasında bir sonraki namazı kılarken saldırmayı planlamıştı. İşte yukarıdaki ayet, böyle bir durumda farz namazın kılınma şeklini bildirmektedir.

103- **Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken Allah'ı anın! Güvene kavuştuğunuzda namazı tam erkânı ile kılın. Çünkü namaz, müminlere vakitli olarak farz kılınmıştır.**

Ayete göre farz namazların "belli vakitleri" vardır. Bu vakitler bazı ayetlerde ve Hz. Peygamber'in kâim sünnetinde belirlenmiştir. Aşağıda namaz hakkında bilgi vereceğiz:

Namaz: Namaz niyet ve tekbirle başlayıp selam ile son bulan, belli fiil, söz ve okumaları içine alan özel bir dua çeşididir. Allah'a karşı O'nu yüce saymanın ve şükrün bir ifadesidir. Namaz Hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mirac (İsrâ) gecesinde farz kılınmıştır. Bundan önce de Allah elçisinin sabah ve akşam ikişer rekât namaz kıldığı nakledilir. Önceki semâvî dinlerde de namaz ibadeti vardır. Lokman'ın (as) oğluna namazı emretmesi (Lokman, 17), Hz. İbrahim'in Hicaz'ın güvenliği için dua ederken namazdan söz etmesi (İbrahim, 37), yine Yüce Allah'ın, Sina dağında ilk vahiy sırasında Hz. Musa'dan namaz kılmasını istemesi (Tâhâ, 14) örnek verilebilir.

Kur'an-ı Kerîm'in birçok yerinde "Namazı kılınız, zekâtı veriniz." buyurulur. "Bütün namazları ve orta namazı muhâfaza ediniz." (Bakara, 238). "Namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a samimi olarak bağlanın." (Hac, 78).

Hz. Peygamber'den namazla ilgili birçok hadis nakledilmiştir. Biz bir tanesini vereceğiz: "İslam beş temel üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka bir ilâh bulunmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır." (Buhârî, İmân, 1, 2; Müslim, İmân, 19- 22).

Namaz erginlik çağına gelmiş, akıllı her Müslümanın üzerine farzdır. Hz. Peygamber, alıştırmak amacıyla çocukların yedi yaşına girince namaza başlatılmasını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 26; A. İbn Hanbel, II 180, 187).

Namaz vakitleri: Kur'an'da namaz vakitlerinden genel ifadelerle söz edilmiş, bu vakitlerin başlangıç ve bitiş zamanlarını sünnet belirlemiştir (bk. Bakara, 238; İsrâ, 78; Hûd, 114; Tâhâ, 130; Rûm, 17, 18).

Yaygın kabule göre, namazın farz kılındığı Mirac gecesinin ertesi günü Cebrail (as), Hz. Muhammed'e gelerek, bizzat imamlık yapmış ve namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermiştir (bk. Ebû Dâvûd, Salât, 2, h. No: 393; Tirmizî, Salât, H. No: 149; A. İbn Hanbel, Müsned, I, 382, III, 330, 331, 352. Tirmizî bu hadis için "hasen-sahîh" demiştir).

Hadiste zikredilmeyen vitir namazı, yatsı namazından sonra, yatsı vakti içinde kılınır. Terâvih namazı ise yatsı ile vitir namazı arasında kılınır. Cuma namazının vakti, öğlenin vaktidir. Bayram namazları, Güneş'in doğmasından 45-50 dakika kadar sonra kılınır.

Namazın farzları: On iki tane olup, altısı namazdan önce, altısı da namaz içinde yerine getirilir.

Namazın dışındaki şartlar:

1) Hadesten temizlenme (bk. Mâide, 6). 2) Pislikten temizlenme. 3) Avret yerini örtmek. 4) Kıbleye yönelmek (Bakara, 144, 150). 5) Vakit. Namazın farz veya vacip olması için vaktinin girmesi de gereklidir. 6) Niyet.

Namazın içindeki farzlar:

1) Başlama tekbiri. 2) Namazda ayakta durmak. 3) Namazda Kur'an okumak. İmamın veya tek başına namaz kılanın, nâfile namazlar ile, vitir namazının bütün rekâtlarında, üç veya dört rekâtlı farz namazların ise iki rekâtında, Kur'an'dan kısa üç ayet veya bu uzunlukta bir ayet okuması farzdır. 4) Rükû. 5) Secde. 6) Son oturuş. İki, üç veya dört rekâtlı namazların sonunda "tahıyyât"ı okuyacak kadar oturmak farzdır. Buna "teşehhüd" denir.

Namazın vâcipleri: 1) Namaza başlarken, tekbirde "Allah" lafzına "ekber" gibi bir sıfatın eklenmesi. 2) Fâtiha suresini okumak. 3) Namazlarda farz olan kıraâtın ilk rekâta tahsis edilmesi. 4) İlk iki rekâttan her birinde Fâtiha'yı bir kez okuyup, tekrarlamamak. 5) Önce Fâtihâyı okumak. 6) Farz namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra sure eklemek. 7) Öğle ve ikindi namazları ile, gündüz kılınacak nâfile namazlarda gizli okumak. 8) Cemâatle kılınan namazlardan sabah, cuma, bayram, terâvih ve vitir namazlarının bütün rekâtlarında; akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rekâtında açık olarak; öğle ve ikindi namazlarının bütün rekâtlarıyla akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının da son iki rekâtında gizli okumak vâciptir. 9) Vitir namazında kunut duası okumak ve kunut tekbiri getirmek vâciptir. 10) İki bayram namazının üçer tane ilâve tekbiri vâciptir. 11) Secdede, alınla birlikte burnu da yere koymak vâciptir. 12) Üç veya dört rekâtlı namazlarda ilk oturuşlar vâciptir. 13) Her oturuşta "tahıyyât"ı okumak vâciptir. 14) İlk oturuşta "tahıyyât"ı okuduktan sonra hemen kalkmak vâciptir. 15) Namazın farzlarında sırayı gözetmek vâciptir. 16) Bir vâcibi yerinde yapıp geri bırakmamak. 17) Namazda okunacak secde ayeti için "tilâvet secdesi" yapmak. 18) Namazda farzın geri bırakılması veya vâcibin terki ya da geri bırakılması durumunda "yanılma (sehiv) secdesi" yapmak. 19) Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre namazda "itmi'nân"ın gerçekleşmesi. Bu da her bir rüknü eda ederken uzuvların gevşeyip sükûnet bulması ile gerçekleşir. 20) Namazların sonunda selam vermek.

Namazın vâciplerinin sayısı kadar da sünnetleri ilmihal kitaplarında açıklanmıştır (bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihali, Namaz bölümü).

104- **(Düşmanınız olan) toplumu izlemekte gevşeklik göstermeyin! Eğer siz acı çekiyorsanız, şüphesiz sizin acı çektiğiniz gibi onlar da acı çekmektedirler. Üstelik siz, Allah'tan, onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz! Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

105- **Biz sana Kitabı (Kur'an'ı) gerçek olarak indirdik ki, insanlar arasında, Allah'ın gösterdiği şekilde hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma!**

106- **Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir!**

107- **Kendilerine hıyanet edenleri savunma. Çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkâr kimseyi sevmez!**

108- **Bunlar (hainliklerini) insanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler! Oysa onlar geceleyin, O'nun hoşnut olmadığı sözü kurarlarken, Allah onlarla birlikte idi. Allah, onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır.**

109- **Haydi siz dünya hayatında onları savundunuz; ya Kıyamet gününde**

Allah'a karşı onları kim savunacak ya da onlara kim vekil (yardımcı) olacak?

110- **Kim bir kötülük işler veya kendine zulmeder de, sonra Allah'ın mağfiretine sığınırsa, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok esirgeyici bulur.**

111- **Bununla birlikte kim bir günah işlerse, onu ancak kendine karşı işlemiş olur. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

112- **Kim bir hata veya günah işler, sonra da onu suçsuz birinin üzerine atarsa, kuşkusuz o, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.**

Ayette, "hatîe" hata, yanılma demektir. Hata, daha çok kasıtsız olarak yapılan küçük günah, "ism" ise bilerek işlenen günahı ifade eder.

113- **Eğer senin üzerinde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar ve sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın, senin üzerindeki lütfu gerçekten büyük olmuştur.**

105-113 arası ayetlerde, hâkimlerin hüküm verirken uymaları gereken kurallara dikkat çekilir. Nitekim

Hz. Peygamber kendisine gelen bir davada, delilleri değerlendirirken bir yanılma olabileceğini, kendini daha iyi savunan lehine, haksız olarak karar verdiği takdirde, bunun ateşten bir parça olduğunu belirttikten sonra, "onu ister alsın, ister bıraksın" buyurmuştur (Buhârî, Mezâlim). Miras konusunda anlaşamayan, fakat ispat edici delilleri de olmayan iki kişiye de, "Yanlışlıkla birinizin lehine hükmedersem, ona ateşten bir parça biçmiş olurum, Kıyamet gününde de boynuna ateşten halka olarak dolanır!" deyince, her ikisinin de hak istemekten vazgeçmesi üzerine de, "Öyleyse onu aranızda kardeş payı bölüştürünüz, kur'a çekiniz ve herbiriniz diğerine helal etsin." buyurmuştur (A. İbn Hanbel, VI, 320; Ebû Dâvûd, Akdıye, 7).

114- **Bir sadaka vermeyi veya iyilik yapmayı yahut insanlar arasını düzeltmeyi emredenlerin dışında, onların kendi aralarında gizli konuşmalarında hiçbir yarar yoktur. Her kim bunu Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz yakında ona büyük bir mükâfat vereceğiz.**

115- **Her kim de kendisine doğru yol açıkça anlaşıldıktan sonra, Peygamber'e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu döndüğü yolda bırakırız ve kendisini cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir gidiş yeridir!**

İslam âlimlerinin ve müctehitlerin bir mesele üzerinde birleşmesine "icmâ" denir. Fıkıh usûlü ilminde, bu ayet icmâ'nın delili sayılmıştır.

İcma'ın özlük anlamı; ittifak etmek, görüş birliğine varmak, azmetmek, kastetmek demektir. Fıkıh usûlü terimi olarak; Hz. Peygamber'den sonraki bir çağda amele ilişkin bir meselenin şer'î hükmü üzerinde İslam müctehitlerinin görüş birliğini ifade eder. İslamî hükümlerin dayandığı dört ana delil vardır. Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas. Ancak icmâ yapacak müctehitlerin kimler olacağı konusunda ve icmâ'ın oluş şekli üzerinde farklı yaklaşımlar vardır.

Sahabe, karşılaştığı yeni meseleler üzerinde ictihad yapardı. Hz. Ebû Bekir ve Ömer özellikle kamu hukuku alanında istişareye başvurur ve şûra ictihadı yaptırırdı. İşte sahabenin karşı çıkmadığı, görüş

birliği ettiği, bu çeşit hükümlere "icmâ" adı verildi. Nine'nin 1/6 miras payı, baba bir erkek ve kız kardeşlerin, öz kardeşler bulunmadığı zaman mirasta, onların yerine geçeceği gibi birçok konuda sahabe ictihad etmiş ve karşı çıkan olmayınca, bu konularda icmâ'lar oluşmuştur. Müctehit imamlar döneminde de, bu ittifaklı görüşlerin dışına çıkmama konusunda özen gösterilmiştir.

İcmâ'ın delilleri: Yukarıdaki ayete göre; inananların yolundan başkasına uyanlar peygamberden ayrılmış, onların görüşlerinin aksini öne sürmüş olur. Ümmetin bütün olarak haram saydığı bir şeye helâl demek bu niteliktedir (bk. Şâfiî, Risale, s. 472; Gazâlî, Mustasfâ, I, 175). Diğer deliller için, bk. Bakara, 143; Âl-i İmran, 110.

Hadisten deliller: "Ümmetim dalâlet üzerinde birleşmez." (İbn Mâce, Fiten, 8). "Müslümanların güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir." (A. İbn Hanbel, I, 379).

İcmâ'ın çeşitleri: 1) Sarih icmâ: Bir dönemde yaşayan bütün müctehitlerin, icmâ konusu mesele ile ilgili görüşünü açıkça ortaya koyması ile oluşan icmâ olup en güçlü olan bu çeşittir. İster sahabe, ister sonraki yüzyıllarda olsun, böyle bir icmâ ümmet için bağlayıcı olur. 2) Sükûtî icmâ: Bir veya birden çok müctehit icmâlık konuda görüş bildirir, o asırda yaşayan diğer müctehitler, belli süre geçtiği hâlde susarlarsa, susma yolu ile icmâ oluşur. İmam Şâfiî, susmanın başka sebepleri olabileceğini dikkate alarak bu çeşit icmâ'ı delil saymaz.

116- **Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bunun dışında dilediğini bağışlar. Kim de Allah'a ortak koşarsa, şüphe yok ki derin bir sapkınlığa düşmüş olur.**

116-122 arası ayetlerde, Yüce Allah'ın kendisine ortak koşma dışında dilediği kimselerin her günahını bağışlayabileceği bildirilir. Çünkü tevbe kapısı kişi ölünceye kadar açıktır (bk. Nisa, 31, 48, 116, Zümer, 53.

117- **Onlar Allah'ı bırakıp da sadece bir takım (Lât, Menat gibi) dişilere tapıyorlar. Böylece ancak inatçı şeytana tapmış oluyorlar!**

Ayette, "inâs" kelimesi, ünsâ'nın çoğulu olup, kadınlar, dişiler ve cansız eşya anlamlarına gelir. Çeşitli ayetlerde, müşriklerin putları dişi saydıkları ve bu yüzden onlara dişi isimler koydukları bildirilir. Onlara göre melekler de dişi idi.

118- **Allah şeytanı lanetlemiş, o da şöyle demişti: "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay alacağım."**

119- **"Ve mutlaka onları saptıracağım, herhalde onları boş kuruntulara sokacağım, onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, onlara emredeceğim de Allah'ın yaratışını değiştirecekler!" Her kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, elbette o, apaçık bir ziyana uğramış olur.**

Bu ayete göre insan, hayvan ve bitki örtüsünün doğal yapısını değiştirmemek, ekolojik ve biyolojik dengeyi bozmamak gerekir.

120- **Şeytan onlara vaatte bulunur, onlara ümit verir. Oysa şeytanın onlara söz vermesi, aldatmacadan başka bir şey değildir.**

121- **İşte bunların varacakları yer cehennemdir. Ondan kurtulmak için bir çare bulamazlar.**

122- **İman edip iyi işler yapanlara gelince, onları altından ırmaklar akan**

cennetlere koyacağız; orada ebedî olarak kalacaklar. Allah bunu gerçek bir söz olarak vaat etmiştir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

123- **(İş) ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalandırılır. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir.**

123-125 arası ayetler İbn Abbas'a göre, Hristiyan ve Yahudilerin kendi dinleri övünmesi, cenneti yalnız kendi inançlarında olanlara ait görmeleri (Bakara, 111) ve Yahudilerin cehennemde birkaç günden fazla kalmayacakları (Bakara, 80) iddiasında bulunmalarıdır. Bu arada kimi Müslümanlar da; "İslam'dan başka din yoktur, bizim kitabımız bütün kitapları nesh etmiştir, Peygamber'imiz, nebîlerin sonuncusudur, siz ve biz sizin kitabınıza inanmakla, fakat bizim kitabımızla amel etmekle emr olunduk!" diyerek övünmüşlerdi.

124- **Erkek veya kadın, her kim mümin olarak güzel amellerden işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar bir haksızlığa uğratılmazlar.**

125- **İşini güzel yaparak kendini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in dinine dosdoğru bir şekilde tâbi olan kimseden, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.**

Ayetteki "Hanîf", bütün batıl inançlardan arınıp, tek olan Allah inancına sarılmak demektir. "Halîl" ise, insanın bütün gizli şeylerini bilen, sevgisi insanın gönlüne yerleşen dost demektir.

126- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi kuşatmıştır.**

127- **Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: "Onlar hakkındaki fetvayı size Allah veriyor: Yazılmış hakları olan mirası kendilerine vermediğiniz ve evlenmek istemediğiniz* yetim kızlara, çaresiz çocuklara ve bir de yetimlere adaletle davranmanız konusunda Kitap'ta size okunan ayetler vardır. Hayır olarak ne yaparsanız, hiç şüphesiz Allah onu bilir.****

*Burada iki şekilde anlam vermek mümkündür. a) Evlenmekten kaçındığınız, evlenmek istemediğiniz, b) Evlenmeye rağbet ettiğiniz/ can attığınız.

**Bu ayet, Hz. Aişe'den rivayete göre, yetim kadına veli ve mirasçı olan kimselerin, sırf malına sahip olmak için başkasıyla evlenmesini engellemeleri üzerine, Nisa, 3'ten sonra inmiştir. Kadınlar için yazılan şeyler; miras, nafaka ve mehir gibi evliliğe bağlı mâlî haklardır (bk. Bakara, 220; Nisa, 2, 3, 6, 9, 10, 11).

128- **Eğer bir kadın, kocasının serkeşliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bir barış ile aralarını düzeltmelerinde kendilerine bir günah yoktur. Çünkü sulh hep hayırlıdır. Zaten, nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

129- **Kadınlarınız arasında her yönden adaleti sağlamaya ne kadar uğraşsanız da buna güç yetiremezsiniz. Öyleyse birine büsbütün meyledip de, diğerini askıda kalmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve haksızlıktan korunursanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

129. ayette, birden çok evlilikte eşler arasında adaleti sağlamanın hemen

hemen imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Nisa suresi, 3. ayette birden çok evlilik için, "eşler arasında adaletli davranma şartı" öngörülmüştür. Bu ayette ise kocanın buna güç yetiremeyeceğinden söz edilmektedir. Bu durum İslam'ın çok evliliği değil, tek kadınla evliliği teşvik ettiğini ve bunu özendirdiğini gösterir (bilgi için bk. Elmalılı, III, 98, 99).

130- **Eğer karı-koca birbirlerinden ayrılacak olurlarsa, Allah bol nimetiyle onları birbirine muhtaç etmez. Çünkü Allah, lütfu geniş, tam hikmet sahibi olandır.**

Bu ayet, erkek boşaması statüsünün gelişme yönünde değişime açık olduğunu gösterir. Çünkü, "Eğer karı koca birbirinden ayrılırlarsa..." ifadesi kadının da ayrılma başka bir deyimle boşama yetkisini kapsar (bk. Ö. Şerif Bilgin, age, s. 266).

131- **Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere ve size, "Allah'tan sakının!" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övgüye lâyıktır.**

132- **Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter!**

133- **Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder de yerinize başkalarını getirir. Çünkü Allah buna kadirdir.**

133. ayete göre, insanı ve bütün evreni yaratan yüce Allah, dilerse yeni varlıklar yaratabileceği gibi, dilerse kendisine isyan eden bir toplumu yok eder, onun yerine yeni bir topluluk getirir. O, zaten bazı toplulukları yükseltirken, bazılarını alçaltmakta, yıpranan bedenleri götürmekte, yerine yenilerini getirmektedir (krş. Muhammed, 38; Fâtır, 16; İbrahim, 19; En'âm, 133).

134- **Kim dünya nimetini isterse, bilsin ki dünyanın da ahiretin de nimeti Allah katındadır. Allah, her şeyi çok iyi işitir, çok iyi görür.**

135- **Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan (hakimler ve) gerek kendiniz, gerek ana-babanız ve en yakınlarınızın aleyhinde olsun, Allah için şahitlik yapan kimseler olun. (Haklarında şahitlik yaptıklarınız) zengin olsun, yoksul olsun Allah onlara (sizden) daha yakındır. Nefsinizin tutkularına uyarak adaletten ayrılmayın. Eğer (şahitlikte) dilinizi eğip büker ya da şahitlik etmekten kaçınırsanız, şüphe yok ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

Ayetteki "şühedâe lillâhi" (Allah için şahitler) ifadesi ya "kavvâmîn"e bağlı sıfat veya hâl ya da "kâne"nin ikinci haberidir (bk. Kurtubî, age.,V, 264, 265). Benzer ayetler için bk. Bakara, 283; Mâide, 8.

Şahitlik yapacak kişinin; akıllı, ergin, hür ve Müslüman olması yanında adaletli olması da gereklidir. Adaletle kastedilen; "büyük günah işlemeyen ve küçük günahlarda ısrar etmeyen", "iyilikleri kötülüklerinden çok olan" kimsedir. Şahidin adaletli olması bizzat ayette istenen bir şarttır. "Sizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun." (Talâk, 1). Fâsık kimse, tevbe eder ve durumunu düzeltirse artık adaletli hükmünde olur. Ancak Hanefilere göre, zina iftirası cezası (kazf) uygulanan kimse bunun dışındadır (bk. Nûr, 4).

Ceza davalarında şahitlerin güvenirlik soruşturmasının yapılması gerektiğinde görüş birliği vardır. Çünkü bu çeşit davalar şüphe ile düşer. Hadiste: " Gücünüzün yettiği kadar, şüphelerle had cezalarını düşürünüz." (Ebû Dâvûd, Salât, 14; Tirmizî, Hudûd, 2) buyurulur.

Ebû Hanife'ye göre, ceza dışında kalan davalarda güvenilirlik araştırmasına gerek yoktur. Çünkü Allah'ın Resulü, kazf (zina iftirası) yapanların dışındaki bütün Müslümanları birbirine karşı adaletli saymıştır (bk. Zeylâî, Nasb, IV, 81). Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise her türlü davada, hakimin açık ve gizli güvenirlik soruşturması yapması gerekir. Bu görüş ayrılığı delilden çok, insanların etik değerlere yaklaşımı ile ilgilidir (bk. Serahsî, el-Mebsût, XVI, 113; Kâsânî, Bedâyi', VI, 268). Diğer yandan şahitle, şahitlik yapılan arasında açık menfaat ilişkisinin bulunmaması da gerekir. Buna göre, eşlerin, ana- babanın ve çocukların, kardeşlerin birbiri lehindeki şahitlikleri kabul edilmez. Ebû Yûsuf ve İmam Şâfiî'ye göre eşler birbiri lehinde şahitlik yapabilir.

İslam, şahitliğin doğru olmasına önem vermiştir. Ayette şöyle buyurulur: "Onlar, yalan yere tanıklık etmezler. Boş söz ve çirkin bir davranışla karşılaştıkları zaman vakarla geçip giderler." (Furkan, 72). Hz. Peygamber bir gün; "Size günahların en büyüklerini söyleyeyim mi?" dedikten sonra şöyle buyurmuştur: "Allah'a ortak koşmak, ana- babaya isyan etmek ve yalan yere tanıklık etmek." Bu sonuncusunu birkaç kere yinelemiştir (bk. Buhârî, İlm, 30; Ebû Dâvûd, Akdıyye, 15; Tirmizî, Buyû', 3; İbn Mâce, Ahkâm, 32).

136- **Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirmiş olduğu Kitab'a ve daha önce indirmiş olduğu kitaba iman ediniz! Her kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, hiç şüphesiz o, derin bir sapıklığa düşmüş olur.**

Yukarıdaki ayetin, bir Yahudi haham topluluğunun Hz. Muhammed'e gelerek; "Biz sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e iman ediyoruz. Bunların dışındaki peygamber ve kitapları tanımıyoruz." demeleri üzerine indiği rivayet edilmiştir.

137- **İman edip sonra inkâr edenlere, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenlere, sonra da inkârda ileri gidenlere gelince; Allah onları ne bağışlayacak ne de doğru yola çıkaracaktır!**

138- **Münafıklara haber ver ki, kendileri için acı bir azap vardır.**

139- **Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Halbuki bütün izzet ve şeref yalnızca Allah'a aittir.**

138-139. ayetlerde, küfür ehlini dost edinen münafıklar uyarılmaktadır. Medine'de, Müslüman görünüp, gizlice küfür ehli veya Yahudilerle ilişki kurarak, Müslümanların aleyhine çalışan münafıklar vardı. Bütün amaçları, Müslümanları Medine'den çıkararak, yönetimi ele geçirmek, makam ve mevki sahibi olmaktı. Üstünlük Allah'ın ve Peygamberinin elinde idi, onların bu düşünceleri boş kuruntudan ibaretti.

140- **Allah size kitabında şunu da indirmiştir: Allah'ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze geçinceye kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.**

Ayette, Yahudi hahamlarının yanında oturup, onların Kur'an ve Hz. Muhammed'le alay etmelerini dinleyen ve ses çıkarmayan kimi münafıklardan söz edilmektedir. Buna göre, eğer İslam'ı savunma imkânı ve gücü bulunmuyorsa, İslam'la

alay edilen, Müslümanları küçük düşüren konuşmaların yapıldığı meclislerde oturmamak gerekir (bk. En'âm, 68).

141- **Onlar sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah tarafından bir zafer, bir fetih gelse, "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin zaferden bir payı olsa, "Size üstünlük sağlayarak, sizi müminlerden korumadık mı?" derler. Allah, Kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah kâfirler için, müminlerin aleyhine bir yol verecek değildir.**

Medine'de münafıklar Yahudilere şöyle diyorlardı: "Biz size üstün gelmedik mi? İsteseydik, Müslümanlarla birlik olup sizi yener, öldürür veya esir alırdık. Ama bunu yapmadık. Size üstün gelecek durumda olduğumuz halde, Müslümanlarla birlik olup, sizinle savaşmadık, bu yolla Müslümanları zayıf düşürdük, onların sizi ezmesine engel olduk ve böylece size üstünlük sağladık." (S. Ateş, age, II, 385).

142- **Münafıklar Allah'ı aldatmağa çalışırlar. Oysa Allah, onların oyunlarını başlarına geçirecektir. Onlar, namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı da çok az anarlar.**

143- **Münafıklar küfürle iman arasında bocalayıp durmaktadırlar. Ne müminlere ne de kâfirlere bağlanabiliyorlar! Allah kimi şaşırtırsa, artık sen ona çıkar bir yol bulamazsın!**

144- **Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri başlarınıza geçirmeyin! Kendi aleyhinizde, Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?**

143-144. ayetlerde, müminlerin küfür ehlini velî, dost ve idareci edinmemesi istenmektedir. Medine'de nifak hareketi içinde olanların bir bölümü, küfürle iman arasında bocalıyordu.

145- **Şüphesiz ki münafıklar cehennemin en alt tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın!**

145. ayette, dıştan inanmış görünüp, içten tam olarak kâfir olan münafıkların, cehennemin en alt tabakasına girecekleri bildirilmektedir. "Derece" yüksek için, "derk- dereke" ise alçak için kullanılır.

146- **Ancak tevbe edip, durumunu düzelten ve Allah'a sımsıkı sarılıp, dinlerini Allah için hâlis kılan kimseler müstesnadır. Çünkü bunlar müminlerle beraberdir. Müminlere ise Allah büyük bir mükâfat verecektir.**

İslam'da tevbe kapısı ölüm gelip çatıncaya kadar açık tutulmuştur. Buna göre, münafıkların; a) Tevbe edip durumunu düzeltmesi, b) Allah'a sımsıkı sarılması, c) Amellerinde gösterişi bırakıp samimi olması istenmiştir.

147- **Siz şükreder ve iman ederseniz, Allah size niçin azap etsin? Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.**

148- **Allah, zulme uğrayanlar dışında, çirkin sözün açık söylenmesini sevmez. Allah çok iyi işiten, çok iyi bilendir.**

Buna göre, zulme uğramış, haksızlığa maruz kalmış kimse feryat edebilir, zulmeden aleyhine beddua edebilir, kötülüklerini sayabilir, hatta kötü sözlerine aynıyla cevap verebilir (Elmalılı, II, 111).

149- **Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz, şüphe yok ki Allah çok affedicidir, her şeye kadirdir.**

150- **Onlar, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isterler. "Kimine inanırız,**

kimini inkâr ederiz." derler. Böylece imanla küfür arasında bir yol tutmak isterler.

150-151. ayetlere göre, Peygambere inanmadan, Allah'a inanmak kişiyi kurtuluşa götürmez. Hatta, isimleri Kur'an'da bildirilmiş olan, herhangi bir peygamberi inkâr etmek de kişiyi dinden çıkarır. Yalnız fetret ehli denilen ve kendisine gerçek dinle ilgili hiçbir bilgi ulaşmamış bulunan kişi, akıl yoluyla Allah'ı bulmakla yükümlü olur ve bu tefekkürü onu kurtarabilir.

151- **İşte bunlar gerçek kâfirlerdir. Biz de o kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.**

152- **Allah'a ve peygamberlerine iman edip, peygamberlerden hiçbiri arasında ayırım yapmayanlara gelince; işte Allah onlara yakında mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

153- **Kitap ehli senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'ya bundan daha büyüğünü teklif ettiler, "Allah'ı bize açıktan göster!" dediler de, haksızlıkları yüzünden onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine açık deliller geldiği halde, buzağıyı tanrı edindiler. Ama biz bunu da affettik ve Musa'ya apaçık bir delil verdik.**

154- **Söz vermeleri için Tûr'u üzerlerine kaldırdık ve onlara, "Kapıdan secde ederek girin." dedik. Yine biz onlara, "Cumartesi günü yasağını çiğnemeyin!" dedik ve kendilerinden sağlam bir söz aldık.**

Ayette, Tur dağının İsrail oğullarının üstüne bir gölgelik gibi kaldırılması, bir baskı ve zorlama olarak tefsir edilmiştir. Onlardan Kudüs'e geldiklerinde, Beyt-i Makdis'in kapısından secde ederek girmeleri istenmiş, kendilerine cumartesi günü avlanma yasağı getirilmişti. Fakat onlar bu yasaklara uymadılar.

155- **Ancak verdikleri sözden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere bazı peygamberleri öldürmeleri ve "kalplerimiz kılıflıdır." demeleri yüzünden (başlarına çeşitli belâlar getirdik). Doğrusu Allah, inkârları yüzünden onların kalplerini mühürlemiştir. Bu yüzden pek azı dışında onlar inanmazlar.**

156- **(Kalplerinin mühürlenmesinin bir sebebi de) gerçeği inkâr etmeleri, Meryem'e büyük bir iftirada bulunmaları;**

157- **"Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük!" demeleridir. Oysa onlar İsa'yı ne öldürdüler ne de astılar. Ama öldürülen kişi onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında görüş ayrılığına düşenler, bundan dolayı tam bir kuşku içindedirler. Onların bu konuda bir bilgileri yoktur, sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler.**

Hz. İsa'ya benzetilip öldürülen kimsenin; Taytayus adlı bir Yahudi veya Hz. İsa'ya inanmış gibi görünen münâfık bir Hristiyan ya da Havârîlerden İsa'yı (as) kurtarmak için kendi isteği ile onun kılığına giren birisi olduğu nakledilmiştir.

Hristiyanlar, Filatos devrinde Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından öldürülüp asıldığını ve sonra ayağa kalkıp göğe yükseldiğini söylemişlerdir. İncillerde, on iki havârîden biri olan Yahudâ'nın kâhinlerden para alarak Hz. İsa'ya ihânet ettiği ve sonra pişman olup kendini astığı nakledilir. Günümüz Hristiyanları Hz. İsa'nın ölümü, niteliği ve göğe yükselmesi konusunda farklı görüşlere sahiptirler (bk. Kurtubî, el-Câmi', VI, 8,

9; er- Râzî, Mefâtihu'l- Gayb, XI, 102, 103; Elmalılı, Tefsir, Azim baskısı, III, 120).

Muhammed Reşid Rıza, bu konuda özetle şöyle demektedir: İsa'ya çok benzeyen Yahuda, önce İsa'nın saklandığı yeri para karşılığında askerlere haber vermiş, sonra bu yaptığına pişman olmuştu. Vicdan azabından kurtulmak için de kendisini İsa olarak tanıtıp asıldı. Çünkü İsa'yı öldürecek olan askerler onu tanımıyorlardı. Hristiyan kaynaklarda İsa'yı haber veren Yahudâ'nın İsa'nın asılmasından sonra bir daha görünmeyip intihar ettiği nakledilir. Kendisi askere İsa diye tanıtıp, asılmayı sağlaması da bir çeşit intihardır.

Demek ki, ayetin dediği gibi Allah, İsa'ya ikram edip onu düşmanların elinden kurtarmış ve İsa gizlice başka bir ülkeye gidip normal hayatını yaşadıktan sonra vefat etmiş, vefatından sonra da ruhu, Allah katında yüce derecelere yükselmiştir.

Bazı müfessirler, Hz. Peygamber'in Mi'rac yolculuğunda, ikinci kat gökte Hz. İsa ve Yahya'yı görmesini, onun ruh ve cesetle gökte bulunduğuna delil getirirler. Oysa Hz. Muhammed (sav) diğer gök katlarında çeşitli peygamberlerle de görüşmüştü. Bunların bedenleriyle gökte bulunduklarını kimse öne sürmemiştir.

158- **Doğrusu Allah onu kendisine yükseltti. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

159- **Kitap ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsa'ya inanmış olmasın. O, Kıyamet gününde, onlar aleyhine şahitlik edecektir.**

Bu ayete göre, kitap ehli ölüm meleğini gördükleri zaman iman edecekler, fakat bunun bir yararı olmayacaktır (bk. Kurtubî, el-Câmi', VI, 9; Yunus, 31). Bunun anlamı şudur; gözlerden perdenin kalktığı can çekişme sırasında Yahudi, Hz. İsa'nın, Allah'ın doğru bir peygamberi olduğunu anlar, Hristiyan da, onun Allah'ın oğlu olmayıp kulu ve elçisi olduğunu görüp ona, doğru bir şekilde inanır (Reşid Rıza, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm, VI, 20, 21).

160-161- **Bir kısım Yahudilerin zulmetmeleri ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, yasaklandıkları halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle, kendilerine daha önce helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan kâfir olanlara da acı bir azap hazırladık.**

Krş. En'âm, 146. ayet.

162- **Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve iman edenler, senden önce indirilenle birlikte, sana indirilene de iman ederler. Onlar, namazı kılan, zekâtı veren, Allah'a ve ahiret gününe iman edenlerdir. İşte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz.**

Ayette, kitap ehlinden gerçek bilim adamlarına, gerek Hz. Muhammed'e, gerekse ondan önce gönderilen peygamberlere inananlara, namazlarını kılıp, zekâtlarını verenlere büyük ödüller verileceği bildirilmektedir. Çoğunluk kıraât âlimleri, bu ayetteki "el-mukîmîne" kelimesini üstün okumuştur. Bu, namaz kılanları övmek ve önemsediğini belirtmek içindir. Başına "a'nî" takdir edilerek, "a'nî el-mukîmîne's-salâte" (namazı kılanları kastediyorum) şeklinde mef'ul (tümleç) yapılması nahiv bakımından uygun görülmüştür.

163- **Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a,**

Yakub'a, (Yakub'un) torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik ve Davud'a Zebur'u verdik.

163-165 arası ayetler, İbn Abbas'a göre, bir Yahudi topluluğunun, Allah'ın, Hz. Musâ'dan sonra hiçbir kimseye vahiy indirmediğini iddia etmesi üzerine inmiştir (bk. Âl-i İmrân, 33; Nisa, 153. ayet). Yukarıdaki 163. ayette 11 peygamber adı zikredilmiş ve "İbrahim'in daha sonraki torunları" gibi genel bir üslupla öbür peygamberlere de işaret edilmiştir. Kur'an'da 25 peygamber adı zikredilmiş olup, sırasıyla şunlardır: Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyub, Şuayb, Musa, Harun, Dâvûd, Süleyman, İlyas, Elyesea, Zülkifl, Yunus, Zekeriyya, Yahya, İsa ve Muhammed (aleynimü's-selâm). Ayrıca görüş ayrılığı bulunan üç kişi daha vardır. Bunlar: Üzeyr, Lokman, Zülkarneyn'dir.

164- **Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.**

Kur'an'da isimleri ve kıssaları anlatılan peygamberlere inanmak, altı iman esasından biridir. Peygamberlere ait beş ortak sıfat vardır: 1) Emanet; güvenilir olması. 2) Sıdk; doğru olması. 3) Fetânet; akıllı olması. 4) İsmet; günah işlemeye karşı koruma altında olması. 5) Teblîğ; Allah'tan aldığı vahyi insanlara bildirmesi.

165- **Peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderdik ki, bu peygamberlerden sonra insanların, Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Peygamberler uyarıcı ve müjdeleyici olarak gelmişlerdir ki insanlar, "Ne yapalım, bize gerçeği anlatan bir elçi gelmedi. Biz de kendi aklımızla gerçeği bulamazdık!" diye bir özür öne süremesinler.

166- **Allah sana indirdiği ile şahitlik ediyor ki onu bizzat kendi ilmiyle indirmiştir. Melekler de buna şahitlik eder. Bununla birlikte Allah'ın şahit olması yeter!**

167- **Şüphesiz inkâr edenler ve insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlar, derin bir sapkınlığa düşmüşlerdir.**

168- **Şüphesiz Allah, inkâr edip zulmedenleri ne bağışlar ne de doğru yola ulaştırır.**

169- **Onları ancak, içinde ebedi olarak kalacakları cehennemin yoluna iletir. Bu ise Allah'a göre çok kolaydır.**

170- **Ey insanlar! Şüphe yok ki o Peygamber size Rabbinizden gerçeği getirdi. Öyleyse kendi iyiliğiniz için hemen ona iman edin. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah bilendir, tam hikmet sahibi olandır.**

171- **Ey kitap ehli! Dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında ancak doğru olanı söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, Meryem'e atmış olduğu kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. O halde Allah'a ve peygamberlerine inanın, Allah üçtür demeyin. Kendi yararınıza olarak, buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter!**

Ayette Hristiyanların, Hz. İsa hakkında tevhîd inancına aykırı düşen sözleri söylememeleri isteniyor. Hz. Musa ve İsa tevhid inancını getirdiği halde, mensupları sonradan Allah'ın nitelikleri ile

peygamberlerinkini karıştırdılar. Kur'an ve sünnette Allah Teâlâ'nın sıfatları belirlenmiştir. Bunlar zâtî ve sübûtî diye ikiye ayrılır. İslam'da Allah'ı tanıma ve inanma bu nitelemeye göre olur.

Hristiyanlarda tek Allah inancına sahip olanlar varsa da, büyük çoğunluk, "Baba, oğul ve rûhu'l-kudüs" ten ibaret üçlü ilâh anlayışına sahiptir. Ya da Allah'ın üç unsurdan meydana geldiğini iddia eder ve üçü de "tam ilâhtır", diyerek çelişkiye düşerler. Kur'an bu yanılgı noktalarını şöyle açıklar. Yukarıdaki ayette, Hz. İsa için "Allah'tan bir ruh", "Allah'ın kelimesi" denilmiştir. Meryem suresi 17. ayetten itibaren Rûh'un niteliği açıklanır ki, bu Cebrâil'dir (as). Âl-i İmran, 45-47. ayetlerde ise "Allah'ın kelimesi"nden maksadın, Yüce Allah'ın "kün=ol" emir ve kelimesi olduğu belirtilir. Hz. İsa böyle bir emirle babasız olarak yaratıldığı için bu adı almıştır. "Mesih"'in aslı "meşih" olup, saygıya değer, mübârek demektir. Günümüz Hristiyanların da inanç grupları için bk. Mâide, 17, 73.

172- **Hiçbir zaman ne Mesih ne de gözde melekler Allah'a ibadet etmekten çekinirler! Her kim O'na ibadetten çekinir ve büyüklük taslarsa, O, onların hepsini kendi huzurunda toplayacaktır.**

İnsanlar ve melekler Allah'ın kullarıdır. Peygamberler ve onlardan birisi olan İsa da Allah'ın seçkin kullarındandır. Bu yüzden ne İsa-Mesih ne de Allah'a en yakın melekler Allah'a kulluktan çekinirler.

173- **İman edip güzel işler yapanlara gelince, onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da verecektir. Allah'a kulluktan çekinip büyüklük taslayanlara da can yakıcı bir şekilde azap edecek ve onlar Allah'tan başka kendilerine ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır!**

174- **Ey insanlar! Size Rabbinizden açık bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.**

175- **Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince; Allah onları, rahmeti ve lütfu içine koyar ve onları kendisine varan dosdoğru bir yola iletir.**

176- **Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size, kelâle (babası ve çocuğu olmayan kimse) hakkında şöyle fetva veriyor: Çocuğu (ve babası) olmayan, fakat (ana-baba bir veya baba bir) bir tane kız kardeşi bulunan kimse ölürse, bıraktığı malın yarısı o kardeşinindir. Çocuğu (ve babası) olmayan kız kardeş ölürse, erkek kardeş ona varis olur. Eğer (çocuksuz ve babasız olarak) ölenin (ana-baba bir veya baba bir) iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkek ve kız karışık olurlarsa, erkeğin payı, iki kızın payı kadardır. İşte Allah, şaşırmamanız için (hükümlerini böylece) açıklıyor. Allah her şeyi çok iyi bilendir.**

Bu ayete göre, kardeşlerin mirasçı olabilmesi için fürû veya usûlden hiçbir asabe erkek hısımın bulunmaması gerekir. Bu özelliği taşıyıp mirasçı olabilen kardeşlere "kelâle" denir. Nisa suresi 12. ayette mirasçılar ve payları açıklanırken, orada kelâle durumundaki kardeş kız olsun erkek olsun, bir kişi ise altıda bir alacağı, iki ve daha çok sayıda olunca üçte bire ortak olacakları belirtilmiştir.

Yukarıdaki ayette ise kardeşlerin bu miras payları arttırılarak, kelâle konumundaki tek kız kardeş için 1/2, birden çok kız kardeşler için 2/3'ü eşit olarak paylaşma, erkek kardeşlerle birlikte bulunma

durumunda ise ikili birli paylaşma esası getirilmiştir. Kardeşlerin mirası konusunda meydana gelen bu değişim, kız kardeşlerin lehinedir. Bu durum miras hükümlerinin ayetlerdeki pay oranları azaltılmamak şartıyla arttırılabileceğini gösterir (bk. Nisa 4/11, 12. ayetler).

Ancak fakihler böyle bir değişime kapı açmamak için vâhid habere dayanarak, Nisa 4/12. ayetteki kelâle kardeşleri "ana bir kardeşler", 176. ayetteki kelâle kardeşleri ise "ana-baba bir veya baba bir kardeşler" olarak kabul edip, ferâiz ilminde kardeşlerin mirasını bu esasa göre düzenlemişlerdir.

93- ZİLZÂL SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 8 ayettir. Zilzâl, deprem ya da sarsıntı demektir. Kıyamet'in dehşetli sahnelerinden ve sonrasında kurulacak olan hassas mizandan bahsettiği için Mekkî surelerden olduğunu belirten müfessirler olmuştur (İbn Cevzi, Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr, IX, 201).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Yer o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı,**

2- **Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı,**

Yerin içindekileri dışarı çıkarması birkaç şekilde yorumlanmıştır: 1) İçindeki hazineleri dışarı atar, fakat dönüp bakan olmaz. Çünkü bunlar artık o saatte kimsenin işine yaramaz. 2) Kabirlerdeki ölüler dirilir. 3) Yeraltındaki madenler, gazlar ve yanar durumda olan gazlar dışarı çıkar.

3- **Ve insan: "Buna ne oluyor?" dediği zaman.**

4-5- **İşte o gün yer, Rabbinin ona vahyetmesiyle haberlerini anlatacaktır.**

Hadis: "Arzdan çekinin, çünkü o sizin annenizdir. Üzerinde kim hayır veya şer bir iş yapsa arz, onu haber verecektir." (Taberânî, el-Mu'cem, Safvetü't-Tefâsir, XX, 90).

6- **O gün insanlar, yaptıklarının karşılığı kendilerine gösterilmesi için bölük bölük çıkacaklardır.**

7- **Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görecektir.**

8- **Her kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu görecektir.**

94- HADÎD SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 29 ayettir. Sure, adını 25. ayette geçen "Hadîd" kelimesinden almaktadır. Hadîd, demir demektir. "Müsebbihat" adı verilen beş surenin birincisidir. Diğerleri ise Haşir, Saf, Cuma ve Tegabün sureleridir. Tesbih (sebbehe-yusebbihu) ifadesiyle başladığı için Müsebbihat ismi verilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Göklerde ve yerdekilerin tesbihi iki anlama gelebilir: a) Dille tesbih. "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı överek tesbih etmesin, fakat siz onların tesbihini anlamazsınız." (İsrâ, 44). b) Hal iledir. Yaratıldıkları biçim, nizam ve intizam üzere varlıklarını sürdürerek, kendilerini yaratan Rablerinin sonsuz kudret sahibi olduğunu gösterirler.

2- **Göklerin ve yerin mülkü O'nundur; O diriltir, öldürür. O, her şeye kadirdir.**

3- O, ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilir.

4- Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arş üzerine istiva eden O'dur. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya çıkanı bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah, yaptıklarınızı görür.

Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arşa hâkim olmuştur. "İstevâ" fiili, "alâ" cer edatı ile "yükseldi, çıktı, hükmü ve yönetimi altına aldı, istilâ etti" anlamlarına gelir (bk. A'râf, 54).

5- Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler O'na döndürülür.

6- Geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. O, göğüslerin özünü bilir.

7- Allah'a ve Resulü'ne iman edin. Sizin tasarrufunuza verdiği şeylerden Allah için harcayın. Sizden iman edip Allah yolunda harcayanlara büyük bir mükâfat vardır.

Ayet Tebük seferi ile ilgili olarak inmiştir. Bu seferde büyük mâlî fedakârlıklarda bulunan sahabelere işaret edilir.

8- Size ne oldu ki, Peygamber sizi Rabbinize iman etmeniz için davet ettiği halde, Allah'a iman etmiyorsunuz? Oysa o, sizden kesin söz de almıştı. Eğer inanırsanız!

9- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık ayetler indiren O'dur. Şüphesiz ki Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

10- Hem Allah yolunda niçin harcamayasınız? Göklerin ve yerin mirası zaten Allah'ındır. Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşan bir olmaz. Çünkü onların derecesi fetihten sonra harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla birlikte Allah hepsine en güzel sonucu vaat etmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Burada kastedilen Mekke'nin fethidir. Hz. Peygamber, 6/630 yılında on bin kişilik bir orduyla Mekke'ye yürüdü. Mekke kenarında küçük bir çatışmada, birkaç kişinin ölümü dışında çarpışma olmadı. Kent teslim oldu ve 6-7 kişi dışında umumi af ilan edildi.

11- Kim Allah'a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona bunun karşılığını kat kat verir. Bu kimse için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır!

Burada söz konusu olan "karz-ı hasen", sırf yardım amacıyla ve Allah rızası için, maddi sıkıntı içinde olanlara faizsiz borç vermek ve bu borcun tahsilinde kolaylık göstermektir.

12- O gün mümin erkeklerin ve mümin kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarından koşmakta olduğunu görürsün. (Onlara) "İşte bugün sizin müjdeniz, içinde sürekli olarak kalacağınız, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir" denilir. İşte büyük kurtuluş budur!

Mahşerde müminlerle münafıkların konuşması sürerken birden müminlerle münafıklar arasına bir duvar çekilir. Böylece araları ayrılır.

13- O gün münafık erkekler ve münafık kadınlar o iman edenlere şöyle diyecekler: "Bize bakın da sizin nurunuzdan biraz alalım!" (Onlara): "Arkanıza dönün de ışık arayın!" denilir. Ancak aralarına hemen kapılı bir duvar çekilir ki onun içinde rahmet, dışında da azap vardır.

14- Münafıklar onlara: "Biz sizinle birlikte değil miydik?" diye seslenirler. Onlar: "Evet ama siz kendinize kötülük ettiniz, gözlediniz, şüpheye düştünüz ve

kuruntular sizi aldattı. Sonunda Allah'ın emri gelip çattı. O çok aldatıcı şeytan sizi Allah hakkında bile aldattı!" derler.

15- Bugün ne sizden ne de inkâr edenlerden fidye kabul edilir. Varacağınız yer ateştir. Size yaraşan da budur. Orası ne kötü bir dönüş yeridir!

16- İman edenler için hâlâ vakit gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrine ve inen gerçeğe saygı duysun da, daha önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçmekle kalpleri katılaşmış, çoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar!

Ayet, Mekke'de iken yoksul olan Hicretten sonra durumu iyileşen, fakat gevşeklik gösteren kimi sahabeleri uyarmak için inmiştir.

17- Biliniz ki Allah yeryüzünü ölümünden sonra diriltiyor. İşte size böylece ayetleri açıkladık. Umulur ki aklınızı kullanırsınız!

18- Şüphesiz ki sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdikleri kat kat artırılır. Onlar için ayrıca değerli bir mükâfat vardır.

Ebu Musa el-Eş'arî'den, Nebî (sav), "Her Müslüman sadaka versin" buyurdu. "Ya bulamazsa" sorusuna: "O da, elinin emeğiyle çalışır, kazanır, kendisine de harcar ve sadaka verir" buyurdu. "Ya onu da yapamazsa?" dediler. "Darda kalmış, sıkıntıya düşmüş bir ihtiyaç sahibine yardım eder" "Ya onu da yapamazsa?" "O zaman iyi iş yapsın, kötülükten sakınsın, bu da onun için sadakadır." buyurdu (Buhârî, Zekât, 30, Edeb, 33; Müslim, Zekât, 54, 55).

19- Allah'a ve peygamberlerine iman edenlere gelince, işte onlar sözü özü doğru olanlardır. Rablerinin katındaki şehitlere gelince, onlar için hem ecirleri hem de nurları vardır. Ayetlerimizi inkâr edip yalan sayanlar ise, onlar hep cehennemliklerdir.

Taberî ve Mukatil'e göre buradaki şühedâdan maksat, Allah yolunda şehid olanlardır (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XXIX, 231, 232; S. Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 271, 272).

20- Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olma yarışından ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki, onun bitirdiği bitkiler çiftçilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur. Ahirette ise şiddetli bir azap ve Allah'tan bir bağışlanma ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı yararlanmadan başka bir şey değildir.

Dünya "dünüvv" kökünden "ednâ" (çok yakın) ism-i tafdîlinin müennes şeklidir. Ahirete göre insana çok yakın olmasından dolayı bu ad verilmiştir. Burada dünyanın kendisinden değil, kötü yanlarından kaçınılması istenmiştir.

21- Rabbinizden bir mağfirete; Allah'a ve peygamberine iman edenler için hazırlanmış olup, genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşun! İşte bu Allah'ın lütfu olup, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

22- Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın! Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır.

Allah her şeyi bilir, bildiği şeyler de zamanı gelince olur. Bundan kaçmak mümkün olmaz, işte buna kader denir.

23- Böylece elinizden çıkana

üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız! Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenen kimseyi sevmez.

24- Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah zengindir, övgüye lâyık olandır.

25- Andolsun ki biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte kitap ve adalet terazisi indirdik ki insanlar adaleti ayakta tutsunlar. Bir de demiri indirdik. Onda hem çetin bir sertlik, hem de insanlara birçok yararlar vardır. Çünkü Allah, görmedikleri halde kendisine ve peygamberlerine yardım edenleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.

Ayette demirin üç niteliğine dikkat çekilmiştir. a) En güçlü ve sert. b) Güçlü. c) İnsan bedenine olan yararı.

26- Andolsun ki biz Nuh'u ve İbrahim'i elçi olarak gönderdik, peygamberliği ve kitabı onların zürriyetleri arasına koyduk. Onların içinde doğru yolda olanlar vardı; ama onların çoğu fâsık kimselerdi.

27- Sonra bunların izinden ardarda peygamberlerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve sevgiyi yerleştirdik. Uydurdukları ruhbanlığa gelince, bunu onlara biz yazmadık. Fakat kendileri Allah'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden iman etmiş olanlara mükâfatlarını verdik. Ama onların çoğu fâsık kimselerdir.

Ruhbanlık; Allah korkusuyla toplumdan çekilip, dünya lezzetlerini terk ederek, zühde yönelmek ve nefsin isteklerine karşı çıkarak kendini ibadete vermek demektir. Rehbân'a ait fiil ve davranış anlamına gelir. Rehbân, "rehbet" (çok korkmak) kökünden gelen "râhib" (korkan) in mubâlagalı (sıfat-ı müşebbehe) şekli olup, "çok korkan" anlamına gelir. Ayrıca râhibin çoğulu "ruhbân" olarak geldiği için, buna göre telaffuz şekli "ruhbâniyyet" olur.

28- Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'nun elçisine iman edin ki, Allah size rahmetinden iki pay versin, sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

Burada ehl-i kitaba hitap edilerek, hem Hz. Peygamber'e hem de diğer peygamberlere iman etmeleri halinde kendilerine iki kat rahmet ve Kıyamet günü ışığında yürüyecekleri bir nur verileceği bildirilmiştir.

29- Böylece Kitap ehli, Allah'ın lütfundan hiçbir şey elde edemeyeceklerini bilsinler! Çünkü lütuf bütünüyle Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir! Allah büyük lütuf sahibidir.

95- MUHAMMED SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 38 ayettir. Yalnız 13. ayetin Hicret sırasında yolda indiği rivayet edilmiştir. İkinci ayette doğrudan Hz. Peygamber'e (sav) hitap ettiğinden dolayı bu ismi almıştır. Yirminci ayette geçen ve savaş anlamına gelen kelimeden dolayı surenin bir adının da "Kıtal" olduğu belirtilmiştir. Bu surede genel hatlarıyla savaş hukukunun çerçevesi belirlenmekte, iman ehli ile küfür ehlinin akıbetleri kıyaslanmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkarmıştır.

2- İman edip salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilenin Rableri tarafından gelen bir gerçek olduğuna iman edenlerin günahlarını Allah örter ve durumlarını düzeltir.

Allah, iman edip iyi işler yapanların, daha önceki küfür, şirk ve günahlarını örtüp, işlerini düzelteceğini bildirmektedir.

3- Bunun sebebi, inkâr edenlerin batıla uymaları, iman edenlerin ise Rablerinden gelen gerçeğe uymuş olmalarıdır. İşte Allah insanlara, kendi durumlarını böyle anlatır.

4- Savaşta inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman hemen boyunlarını vurun. Sonunda onların savaş güçlerini kırıp üstünlük sağladığınız zaman da, bağı sıkı bağlayıp esir alın. Sonra savaş ağırlıklarını atıp, savaş bitince de onları ya karşılıksız olarak veya fidye karşılığında salıverin. Bu böyledir! Gerçi Allah dilese elbette onlardan öç alırdı. Fakat böyle olması sizi birbirinizle denemek içindir. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmaz.

Allah müminlere savaşta kâfirlerle karşılaşınca onların boyunlarını vurmalarını, onları sindirip savaşta üstünlük sağlayınca da bağlayıp esir etmelerini, savaştan sonra esirleri ya bir iyilik olmak üzere ya da bir fidye karşılığında serbest bırakmalarını buyurmaktadır.

Savaş sırasında ele geçirilen düşman askerlerine esir veya tutsak denir. Bunlar erkek veya kadın olabilir. Hz. Peygamber'in ordu veya müfreze komutanlarına verdiği talimatlardan anlaşıldığına göre, düşman önce İslam'a davet edilir. Kabul ederse savaş hali sona erdirilir. Kabul etmezse, cizye vermesi istenir, bunu da kabul etmezse savaş yapılır. Savaşta kadınlar, küçük çocuklar, savaş dışı kalan din adamları, akıl hastası gibi yükümlü olmayanlar, yaşlı, kör, kötürüm gibi kişiler öldürülmez. Düşman barış teklifinde bulunursa, buna olumlu cevap vermek caiz olur. Ayette; "Düşman barışa meyl ederse, sen de ona yanaş." (Enfâl, 61) buyrulur. Hz. Peygamber'in, Hudeybiye'de, Mekkelilerle on yıl süreli, saldırmazlık antlaşması yapması buna delildir.

Savaş sonunda Müslümanlar üstün gelir ve bir takım esirler almış olurlarsa, yetkili yönetici veya komutanın, bunlar için aşağıdaki hükümlerden birisini seçerek uygulama hakkı vardır:

a) Ölüm kararı vermek: İslam'a girmeyenler için uygulanabilir. Delil; Hz. Peygamber'in Mekke fethi sonunda 6-7 kadar kişinin adını zikrederek: "Bunları Kâbe örtüsüne sarılmış olarak bile bulsanız öldürünüz." emridir (bk. Cassâs, Ahkâmü'l- Kur'an, III, 391).

Savaşta esir alınan kadınlarla, zerârî denilen çocukları öldürmenin caiz olmadığı konusunda görüş birliği vardır. Esir alınan karı-koca, birlikte İslam ülkesine getirilmişlerse, nikâh bağları devam eder, yalnız kadın getirilmişse, bu bağ ortadan kalkar (Bilmen, Kamus, III, 402).

b) Köle edinmek: Kimi Hanefi fakihlere göre, bu hüküm neshedilmiştir (bk. Muhammed, 4; Enfâl, 67; Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, V, 268- 272).

c) Serbest bırakmak: Ehl-i kitaptan olan kitleleri, savaş sonrası "zimmî statüsü"

ile kendi topraklarında serbest bırakmak mümkündür. Nitekim Hz. Ömer, Suriye ve Irak toprakları fethedilince, oranın gayri Müslim halkını bu statü ile bırakmıştır.

d) Esir değişimi yapmak: Ebu Yûsuf, İmam Muhammed, Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbn Hanbel'e göre esir değişimi caizdir. Hz. Peygamber'in iki Müslümanı, bir müşrik esir karşılığında değişime tabi tuttuğu nakledilmiştir. Diğer yandan Muhammed, 4. ayetteki "fidâen" (kurtuluş fidyesi) terimi, "esir mübadelesi"ni de kapsayacak şekilde, mutlak olarak zikredilmiştir.

e) Mal karşılığı salıvermek: Ayette: "Esirleri karşılıksız olarak veya bir fidye karşılığında salıvermek vardır." (Muhammed, 4) buyurulur. Bu bedel mal, nakit para, silah, savaş malzemesi, giysi vb. şeyler olabilir. Hanefilere göre, düşmana güç kazandıracağı için, mal karşılığı salıverme caiz görülmemiştir. Nitekim Bedir'de bu şekildeki esirlerden alınan fidye yüzünden müminler şöyle kınanmıştır: "Eğer daha önce Allah'tan gelmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size, mutlaka büyük bir azap dokunurdu." (Enfâl, 67). Fidye uygulamasını nesheden delil ise Tevbe, 5 ve 29. ayetlerdir.

f) Karşılıksız olarak salıvermek (menn): Çoğunluk fakihlere göre, düşmanı güçlendireceği için, karşılıksız olarak salıverme caiz olmaz. Ayrıca bu, savaşan Müslümanların hakkına da bir saldırı sayılır. İmam Şâfiî'ye göre ise karşılıksız salıverme caizdir. Delil, Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarıdır. Nitekim Bedir esirlerinden, Hz. Peygamber'in damadı, Ebu'l-As ibn Ebî'r-Rabi'nin kurtulması için, eşi Zeynep'in gönderdiği kurtuluş fidyesi arasında, Hz. Hatice'nin taktığı gerdanlığı gören Nebî (sav), duygulanmış ve ashabına şöyle buyurmuştur: "Uygun bulursanız, bu gerdanlığı Zeynep'e geri gönderin, esiri de serbest bırakın." Sahabe bunu memnuniyetle uygulamıştır. Ancak Resulullah'ın (sav) esiri serbest bırakırken, kızı Zeynep'i boşama sözü aldığı rivayet edilmiştir (Ebu Dâvud, Cihâd, 121; Ahmed İbn Hanbel, VI, 276).

5- Allah onları doğru yola iletecek ve durumlarını düzeltecektir.

6- Onları, kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır.

7- Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit tutar.

8- İnkâr edenlere gelince, artık yıkım onlaradır. Çünkü Allah, onların amellerini boşa çıkarmıştır.

9- Bu böyledir, çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmamışlardır. Bu yüzden Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

10- Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu bir baksınlar! Allah onları yerle bir etmiştir. Bu kâfirlere de, onların başına gelenlerin benzerleri yaraşır!

11- Bu böyledir. Çünkü Allah iman edenlerin yardımcısıdır. Kâfirlere gelince, onlar için yardımcı yoktur!

12- Şüphesiz ki, Allah iman edip salih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İnkâr edenler ise dünyanın zevkini çıkarmaya bakarlar, hayvanların yediği gibi yerler. Onların varacakları yer ateştir.

13- Seni, halkının çıkardığı kentten daha güçlü nice kentler vardı ki biz

onları helâk ettik de onlara bir yardım eden de olmadı.

İbn Abbas'tan (ra) rivayete göre, Nebî (sav), Hicret sırasında Mekke'den çıkıp mağaraya gelince Mekke'ye doğru bakarak, "Sen Allah'ın, kentleri arasında en çok sevdiği, benim de en çok sevdiğim bir kentisin. Eğer müşrikler beni çıkarmasalardı, ben senden çıkmazdım." demiştir. Yüce Allah bunun üzerine yukarıdaki, 13 ayeti indirmiştir (S. Ateş, age, VIII, 423, 424).

14- **Şimdi Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse, hiç o kötü ameli kendisine güzel gösterilip de heva ve hevesine uyan kimseler gibi olur mu?**

Apaçık bir mucize olan Kur'an'a dayanan müminlerle, hiçbir delile dayanmadan körü körüne batıl inançların arkasından giden ve tutkularına uyan kimsenin durumu karşılaştırılıyor. Bu iki zümrenin bir olmayacağı bildiriliyor.

15- **Kötülükten sakınanlara vaat edilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Hem onlar için cennette her çeşit meyve ve Rablerinden bir bağışlanma vardır! Hiç bunların durumu, ateşte sürekli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu?**

16- **Onlardan seni dinlemeye gelenler de var. Fakat senin yanından çıkınca kendilerine bilgi verilmiş olanlara: "O, biraz önce ne demişti?" derler. Bunlar öyle kimselerdir ki Allah kalplerini mühürlemiştir de heva ve heveslerinin ardına düşmektedirler.**

17- **Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onlara hidayetlerini arttırmakta ve kendilerine kötülükten sakınmayı ilham etmektedir.**

18- **Artık onlar, Kıyamet gününün kendilerine ansızın gelivermesini mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri gelmiştir. Fakat o Kıyamet kendilerine gelip çatınca anlamaları neye yarar?**

Bazı hadislerde zikredilen ilmin kalkması, cehaletin artması, zinanın çoğalması, şarabın çok içilmesi gibi Kıyamet alâmetleri (bk. Buhârî, İlm, 2, Rikâk, 35; A. İbn Hanbel, II, 361) Kıyamet'in vaktini belirtmek değil, bunlarda belirtilen kötü huy ve alışkanlıkların toplum düzenini çok sarsacağını anlatmaktır.

19- **Bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mümin erkek ve mümin kadınlar için Allah'tan bağışlanma dile! Allah sizin gezip dolaştığınız yeri de, durduğunuz yeri de bilir!**

20- **İman edenler: "Keşke savaş hakkında bir sure indirilseydi!" diyorlar. Ama hükmü açık bir sure indirilip de, içinde savaştan söz edilince, kalplerinde hastalık bulunanların, ölüm korkusuyla bayginlık geçiren kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün! Oysa onlar için ölüm, yaşamaktan daha uygundur!**

Hükmü açık sure "muhkem" olan "müteşabih" olmayan sure demektir. Buna göre gerektiği zaman düşmanla savaş yapma hükmü Kıyamet'e kadar neshedilmeyecek bir hükümdür.

21 **Onların görevi itaat ve güzel söz söylemekti. Sonra iş kesinleştiği zaman, Allah'ın emrine sadakat gösterselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu!**

22- **Demek ki siz iş başına gelecek olsanız, yeryüzünde bozgunculuk**

çıkaracaksınız ve akrabalık bağlarınızı koparacaksınız öyle mi?

Ayette; "tevelleytum" kelimesi ya tevellî kökünden veya yönetici, hâkim olmak anlamına gelen vilayet kökünden gelir. Birinci takdirde anlam şöyle olur: Siz Allah'ın indirdiği Kitab'ın hükümlerinden yüz çevirip Allah'a karşı nankörlük etmek, kan dökmek, akrabalık bağlarını koparmak mı istiyorsunuz? İkinci takdirde ise anlam şöyle olur: Siz iş başına geçip yönetimi ele alırsanız yeryüzünde bozgunculuk yapmak, akrabalık bağlarını koparmak mı istiyorsunuz?

23- **İşte bunlar, Allah'ın lanetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.**

24- **Öyle olmasa Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalplerin üzerinde üst üste kilitleri mi var?**

25- **Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra, gerisin geri küfre dönenlere şeytan, kötülüklerini güzel göstermiş ve kendilerini uzun emellere düşürmüştür.**

26- **Çünkü onlar Allah'ın indirdiğini beğenmeyen kimselere: "Bazı işlerde biz size itaat edeceğiz" demişlerdi. Oysa Allah, onların gizli konuşmalarını biliyordu!**

Medine döneminde kimi münafıklar çeşitli savaşlarda Yahudi ve müşriklerle gizlice işbirliği yapmışlardı. Ayette buna işaret edilmiştir.

27- **Artık melekler onların yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken durumları nice olur?**

28- **Bunun sebebi, onların Allah'ın gazabını çeken şeylerin ardına düşmeleri ve O'nu razı edecek şeylerden hoşlanmamalarıdır. Bu yüzden Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır!**

29- **Yoksa kalplerinde hastalık olanlar, Allah'ın kendilerinin kinlerini hiç ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?**

30- **Eğer biz dilesek onları sana gösterirdik de sen onları simalarından tanırdın. Fakat herhalde sen onları sözlerinin üslubundan tanırsın. Allah ise bütün yaptıklarınızı bilir.**

Enes ibn Mâlik'ten (ra) rivayete göre bu ayetin inmesinden sonra Allah'ın Resulü'ne hiçbir münafık gizli kalmıyor, onları simalarından tanıyordu. Münafıkların başka bir tanınma yönü de konuşmalarıydı. Çünkü onlar Müslümanlar hakkında üstü kapalı incitici sözler kullanırlardı.

31- **Andolsun ki biz, içinizden cihad edenlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve yaptıklarınızla ilgili haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi deneyeceğiz!**

Ayette Cenab-ı Hakk'ın insanları deneyip, gerçek mücahidleri, sabır ve azimle imanlarını savunanları, sözü ile fiili bir olanları ortaya çıkaracağı vurgulanır.

32- **Şüphesiz ki, inkâr edenler, Allah yoluna engel olanlar ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, Peygamber'e karşı gelenler Allah'a hiçbir zarar veremeyeceklerdir Allah onların işlerini boşa çıkaracaktır.**

Bu ayette, Bedir günü, Kureyza ve Nadir oğulları gibi müşrikleri destek olan güçlere işaret edilir (Elmalılı, VII, 148).

33- **Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın.**

Allah ve elçisine isyan eden kimsenin iyi amelleri de mahvolur.

34- **Şüphesiz ki, inkâr edip Allah yoluna engel olan, sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamayacaktır.**

Ayette inkârcı olup sonunda kâfir olarak ölenleri Allah'ın asla affetmeyeceği belirtilir.

35- Sakın gevşemeyin ve üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O, sizin amellerinizi eksiltmeyecektir.

36- Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer iman edip kötülükten sakınırsanız, Allah size hem mükâfatınızı verir, hem de sizden bütün mallarınızı harcamanızı da istemez.

37- Eğer sizden bütün mallarınızı harcamanızı isteyip de sizi zorlasaydı cimrilik ederdiniz, Bu da sizin bütün kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

38- İşte sizler Allah yolunda harcamaya çağrılan kimselersiniz! Ama içinizden kimileri cimrilik ediyor. Cimrilik eden ancak kendi zararına cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, siz ise yoksulsunuz. Eğer siz yüz çevirirseniz Allah yerinize başka bir kavim getirir de onlar sizin gibi olmazlar!

96- RA'D SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 43 ayettir. Ra'd, gök gürültüsü anlamına gelmekte olup, 13. ayette geçmektedir. Bu sure, iman esaslarının delillerini serdetmekte, peygamberliğin ve vahyin hak olduğunu belirtmekte, cennet ve cehennem gibi konuları anlatmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mîm, Râ. İşte bunlar o kitabın ayetleri ve sana Rabbinden indirilen gerçektir. Fakat insanların çoğu iman etmezler.

Ayette geçen "Kitap"la kastedilen cumhûra göre Kur'an; Katâde'ye göre, Kur'an'dan önceki kutsal kitaplar, Mücâhid'e göre ise Tevrat ve İncil'dir (S. Ateş, age, IV, 451).

2- Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten Allah'tır. Sonra O arşa egemen olmuş, Güneş'i ve Ay'ı buyruğu altına almıştır. Bunlardan her biri belli bir süreye kadar akıp gider. O bütün işleri düzenliyor, ayetleri açıklıyor. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.

Ayetteki "direksiz" ifadesi gök cisimleri arasında gözle görülemeyen çekme ve itme gücüne işaret eder. Ancak kimi müfessirler "direkler"den (amed) sonra gelen cümledeki zamiri "direksiz gökler"e döndürmüş, yan cümleyi buna bağlayarak anlam vermişlerdir (bk. Hac, 65; Rahmân, 7, 8).

3- Yeri yayıp döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar meydana getiren ve onda her çeşit meyveden iki çift yaratan O'dur; geceyi gündüzün üzerine örtüp duruyor. İşte bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır!

Ayet, bir Kur'an mucizesi olarak bütün meyve ve çiçeklerin erkekli dişili yaratıldığı ve kendi türleri içinde döllenmekte oldukları, bunun pozitif bilim tarafından keşfinden 14 yüzyıl önce bildirilmiştir (bk. Hicr, 22).

4- Yeryüzünde birbirine yakın kıtalar vardır. Üzüm bağları, ekinler, dallı dalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanır. Halbuki meyvelerinde birini öbürüne üstün kılıyoruz. İşte bütün bunlarda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır!

5- Eğer şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların şu sözleridir: "Biz toprak olup

gittikten sonra mı, yani biz gerçekten yeniden mi yaratılacağız?" İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. Bunlar boyunlarında demir halkalar bulunanlardır. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.

İnkârcıların boyunlarına geçen halkalar için; küfür, zillet, batıl inanç ve hurafe zincirleri, âhiret azabı ve putlara bağlılık halkaları gibi yorumlar yapılmıştır.

6- **Bir de senden iyilikten önce hemen kötülüğü getirmeni isterler. Oysa daha önce onlara azap örnekleri gelip geçmiştir. Gerçekten senin Rabbin, zulümlerine rağmen insanlara mağfiret sahibidir. Bununla birlikte senin Rabbin, azabı şiddetli olandır!**

Mekke müşrikleri, "Eğer bu Kur'an gerçekten Allah'tan gelmiş ise, senin Allah'ın bize gökten taş yağdırsın veya başka bir azap indirsin de görelim." gibi sözler söylüyorlardı (bk. Enfâl, 32; Fâtır, 45). Bu ayet, bunlara cevaptır.

7- **O inkâr edenler diyorlar ki: "Ona, Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" Sen ancak bir uyarıcısın, her toplum için bir yol gösterici vardır.**

8- **Allah her dişinin neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltip artırdığını bilir. O'nun katında her şey bir ölçü iledir.**

Allah, dişi varlıkların rahimlerindeki yavrunun dişi mi erkek mi, şakî mi saîd mi olacağını ve yaşayacağı süreyi bilir (bk. Necm, 32; Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6).

9- **Allah görünmeyeni de görüneni de bilir, büyüktür, yücedir.**

10- **O'na göre, sizden sözü gizleyenle açığa vuran, gece gizlenenle gündüz açığa çıkan eşittir.**

11- **Her insan için önünden ve arkasından izleyen (melekler) vardır; Allah'ın buyruğundan dolayı onu korurlar. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. Allah bir topluma kötülük dileyince de artık onun geri çevrilmesine imkan yoktur. Onlar için Allah'tan başka bir yardımcı da bulunmaz.**

Her insanın önünde ve arkasında koruyucu ve yazıcı melekler vardır. Hadis: "Sizi gece ayrı, gündüz ayrı gözetleyen melekler vardır. Bunlar sabah ve ikindi namazında buluşup nöbet değişirler (Buhârî, Mevâkît, 16, Tevhîd, 23, 33; Müslim, Mesâcid, 210). "Her kişinin cinden ve melekten bir arkadaşı (karîn) vardır. Seninde mi sorusuna Allah'ın Resulü şu cevabı vermiştir: "Evet ama benim cinim Müslüman oldu, başka bir rivayette, ben ona üstün kılındım, bu yüzden o bana iyilikten başka bir şey emretmez." (Müslim, Münâfikîn, 69).

12- **O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve yağmur yüklü bulutları meydana getirendir.**

13- **Gök gürültüsü O'na hamdinden, melekler de O'nun korkusundan dolayı tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderir, onunla dilediğini çarpar. Onlarsa Allah hakkında mücadele ediyorlardır. Oysa Allah tuzağı çok şiddetli olandır.**

Hz. Peygamber'in gök gürleyince yaptığı dua: "Gök gürültüsünün hamd ile tesbih ettiği Allah'ı tenzih ederim." (Mâlik, Muvatta', Kelâm, 26).

14- **Gerçek dua ancak O'nadır. Allah'tan başka yalvarıp durdukları ise onlara hiçbir şeyle cevap veremezler. Onlar olsa olsa ağzına su gelsin diye iki avucunu açana benzer ki, o, ona gelmez. İnkârcıların duası hep bir sapkınlık içindedir.**

15- **Göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah'a secde ederler.**

Burada secde itaat etmek, boyun eğmek demektir. "Göktekiler" melekler, üst makamlarda olan akıl sahibi ruhlar ve yüce güçler; "yerde bulunanlar" ise insanlar, cinler ve aşağıda olan süflî varlıklardır. Kur'an okunduğunda bu ayetten sonra secde edilir (bk. A'râf, 206).

16- **De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır!" De ki: "Allah'tan başkalarını, o kendilerine ne bir yarar ne de bir zarar verme gücüne sahip olanları dostlar mı edindiniz?" De ki: "Hiç görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu?" Yoksa Allah'a, O'nun gibi yaratan birtakım ortaklar mı buldular da, bu yaratış onlara göre birbirine benzer mi göründü? De ki: "Allah her şeyi yaratandır ve O tektir, karşı durulamaz güce sahiptir."**

Müşriklerin Allah'tan başka kutsal saydıkları ve taptıkları şeylerin bir yaratma gücü yoktur. Kendileri yaratılmış, tapanlara ne yarar ne de zarar verebilen varlıklardır.

17- **O, gökten bir su indirdi de vadiler kendi miktarlarınca sel olup aktılar. Sel de suyun üstüne çıkan bir köpük yüklendi. Bir zinet eşyası veya değerli bir mal yapmak için, ateşte yakıp erittikleri madenlerde de onun gibi bir köpük meydana gelir. İşte Allah, hak ile batılı böyle benzetme ile anlatır. Köpük atılır gider, insanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle örnekler verir.**

18- **Rablerinin buyruğuna uyanlar için daha güzeli vardır. O'nun buyruğuna uymayanlar ise, yeryüzünde bulunan herşey ve bununla birlikte bir o kadarı kendilerinin olsa hepsini kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi. İşte bunlar, hesabın kötüsü kendileri için olanlardır. Varacakları yer de cehennemdir. Orası ne kötü yataktır!**

19- **Şimdi Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, kör olan bir kimse gibi olur mu? Fakat bunu ancak üstün akıl sahipleri düşünüp anlarlar.**

Bu ayetin Ebu Cehil ile Hz. Hamza, Ömer veya Ammar İbn Yasir hakkında indiği nakledilmiştir. Üstün akıl sahiplerinin nitelikleri: 1) Allah'ın ahdini yerine getirmek. 2) Allah'ın gözetilmesini emrettiğini gözetmek. 3) Rablerinden sakınmak. 4) Kötü hesaptan korkmak. 5) Rablerinin rızasını kazanmak için sabretmek. 6) Namazı dosdoğru kılmak. 7) Allah yolunda harcamak. 8) Kötülüğü iyilikle savmak. Hadiste şöyle buyurulur: "Tek yanlı veya karşılıklı olarak zarar vermek yoktur." (İbn Mâce, Ahkâm, 17; Muvatta', Akdıyye, 31).

20- **Onlar Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler ve antlaşmayı bozmazlar.**

Allah'a verilen ve tutulması istenen söz için bk. A'râf, 172; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Azim baskısı, IV, 167 vd.

21- **Allah'ın gözetilmesini emrettiği hakları gözetirler, Rablerine saygı gösterirler ve hesabın kötülüğünden korkarlar.**

22- **Rablerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açıkça Allah yolunda harcarlar ve kötülüğü iyilikle giderirler. İşte bunlar, dünya yurdunun sonu kendilerinin olacak olanlardır.**

23- **Adn cennetlerine girecekler, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden**

salih olanlarla birlikte olacaklar. Melekler de her kapıdan yanlarına girerler.

24- **"Sabrettiğiniz için size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzel!" (derler).**

25- **Ama Allah'a verdikleri sözü iyice pekiştirdikten sonra bozanlar ve Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyi (akrabalık bağlarını) koparanlar ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lanet onlaradır, dünya yurdunun kötü sonu da onlar içindir!**

26- **Allah dilediği kimseye rızkı genişletir ve daraltır. Onlar ise dünya hayatıyla sevinmektedirler. Oysa dünya hayatı ahiretin yanında bir yol azığından ibarettir.**

27- **Yine o inkâr edenler diyorlar ki: "Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Gerçekten Allah, dilediğini şaşırtır ve kendisine gönül vereni de doğru yola iletir."**

28- **Onlar iman edip Allah'ı anmakla kalpleri huzur bulan kimselerdir. İyi bilin ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.**

"Allah'ı anmak"; Kur'an okumak, dinlemek, Allah, sübhânallah, elhamdülillah, Allahu ekber, lâ ilâhe illâllah gibi sözlerle Allah'ı anmak veya Allah'ı içinde tutmaktır.

İnancı olmayanın yanında ise, Allah'ın anılması veya Kur'an okunması ona sıkıntı verir (bk. İsrâ, 83; Zümer, 45).

29- **Onlar ki iman etmişler ve salih ameller işlemişlerdir. Ne mutlu onlara, varacakları yer de ne güzel!**

Ayetteki "Tuba", Habeş ve Hint dilinde cennetin adıdır. Tuba kelimesi, dil bilginlerine göre "tîb" kökünden "fu'lâ" vezninde ism-i tafdîl olup; en güzel, en hoş, en iyi anlamlarına gelir. Aslı "tuybâ" iken, ye'nin önündeki tı harfi ötreli olduğu için, vav harfine dönüşmüştür.

30- **İşte seni böyle, kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmet içinde gönderdik ki, onlar Rahman'ı inkâr edip dururlarken, sen onlara sana vahyettiğimiz kitabı okuyasın. De ki: "O Rahman benim Rabbimdir, O'ndan başka ilah yoktur. Ben ancak O'na güvenip dayandım. Tevbem de yalnız O'nadır."**

31- **Bir Kur'an ki, onunla dağlar yürütülse veya onunla yer parçalansa veya onunla ölüler konuşturulsa (yine de inanmazlardı)! Fakat buyruk bütünüyle Allah'ındır. İman edenler, (kâfirlerden) ümit kesip daha anlamadılar mı ki, Allah dileseydi bütün insanları doğru yola iletirdi! O inkâr edenlerin başlarına, yaptıkları işler yüzünden bir musibet inip duracak, ya da yurtlarının yanına konacak! Çünkü Allah sözünden caymaz.**

Allah'ın elçisi bir gün Mekke müşriklerine İslam'ı tebliğ edince, içlerinden Abdullah ibn Ümeyye el-Mahzûmî şöyle demişti: "Mekke'nin şu iki dağı bizi sıkıyor, bunları kaldır da yerimiz genişlesin, aralardan ırmaklar akıt, tarıma elverişli yerler aç." (bk. Haşr, 21)

32- **Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ben de o inkâr edenlere bir süre tanıdım. Sonra da onları tutup cezalandırdım. O zaman cezam nasılmış (gördüler)!**

33- **Bütün kazandıklarıyla her bir nefsin üzerinde bu şekilde gözetici ve hakim olan başka kim vardır? Böyle iken tuttular Allah'a ortaklar koştular! De ki: "Onlara isimler verip durun bakalım! Siz Allah'a yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa boş söz mü**

söylüyorsunuz? Doğrusu inkâr edenlere, kendi oyunları güzel gösterildi de yoldan çıkarıldılar. Allah kimi yoldan saptırırsa, artık onu yola getirecek kimse yoktur.

Her canlının yaptığı işin başında duran, onu gören, kontrol eden, her işe tanık olan yaratıcı, böyle olmayan tanrılar gibi olur mu?

34- Onlara bu dünya hayatında bir azap vardır. Ahiret azabı ise elbette daha çetindir. Onları Allah'a karşı koruyacak da yoktur.

35- Allah'tan sakınanlara vaat edilen cennetin özelliği şöyledir: Altından ırmaklar akar, yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu, Allah'tan sakınanların sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir!

36- Kendilerine kitap verdiklerimiz, sana indirilen (vahiy) le sevinirler. Fakat sana karşı olan gruplardan, onun bir bölümünü inkâr edenler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a kulluk etmekle ve şirk koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na davet ediyorum ve dönüşüm de yalnız O'nadır."

Hizb ve çoğulu ahzâb; ehl-i kitabın Hz. Peygamber'e kin ve düşmanlıkta birleşip, kendi aralarında birbirine muhalif olan çeşitli gruplar demektir. Ehl-i kitap kendilerini onaylayan ayetlere sevinirken, eleştiren ayetleri de inkâr ediyordu (bk. Nisa 4/171; Mâide 5/71).

37- Ve işte biz o Kur'an'ı Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Yemin olsun ki, eğer sen, sana vahiyle gelen bu bilgiden sonra, onların tutkularına uyacak olursan, artık senin için Allah'tan ne bir dost ne de bir koruyucu vardır!

38- Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her ecel için bir yazı vardır.

39- Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır. Ana kitap O'nun katındadır.

Ayetteki Ümmü'l-kitâb, Allah katındaki "Levh-ı mahfûz" veya "ezelî ilâhî ilim" olup; değişecek ve değişmeyecek olan, giden ve kalan her şey orada yazılıdır. Ana kitaba "her şey yazılmış, bitmiş ve kalem kurumuştur." (Keşfü'l-Hafâ, I, 398).

40- Onlara vaat ettiğimiz azabın bir kısmını göstersek, veya seni, onu görmeden vefat ettirsek, yine de sana düşen sadece tebliğ etmek, bize düşen de hesaba çekmektir.

41- Görmüyorlar mı ki, biz yeri etrafından eksiltip duruyoruz. Allah öyle hüküm verir ki, O'nun hükmünü engelleyecek kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir!

Ayet kimilerine göre Mekke'de kimilerine göre Medine'de inmiştir. Müşriklerin toprak kaybederek küçüleceği, Müslümanların ise fetihlerle genişleyeceği şeklinde yorumlanmıştır.

42- Onlardan öncekiler de tuzak kurmuştu. Fakat sonuçta bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu dünyanın sonunun kime ait olduğunu, inkâr edenler de yakında bilecekler!

43- O inkâr edenler, "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin!" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda, şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter!"

Burada Yahudi ve Hristiyanların iman edenlerinin kastedildiği öne sürülmüşse

de, surenin Mekke'de indiği düşünülürse, o sırada Medine'de bulunan kitap ehlinin Hz. Muhammed'e karşı tutumu olumlu ve ılımlıdır.

97- RAHMÂN SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 78 ayettir. Allah'ın insanlara bahşetmiş olduğu çeşitli nimetler zikredilmekte, buna mukabil insanların da sorumluluklarının bilincinde olarak hareket edip nankörlük etmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. İnsanlara verilecek nimetlerin bu dünyadakilerle sınırlı olmadığı, asıl ve kalıcı nimetlerin cennette olduğu geniş betimlemelerle anlatılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1-2- **Çok merhametli olan Allah Kur'an'ı öğretti.**

3-4- **İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti.**

5- **Güneş ve Ay bir hesap iledir.**

6- **Bitkiler ve ağaçlar secde etmektedirler.**

"Necm" bitki ve yıldız demektir. Bitki, hayvan ve camit varlıkların Allah'ı tesbihi ve O'na secde etmesi, fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi pozitif bilimlerin, ilkelerini ortaya koymaya çalıştığı, "sünnetullah" üzere varlıklarını sürdürmeleri anlamını kapsar.

7- **Göğü Allah yükseltmiş ve dengeyi koymuştur.**

Gök cisimleri arasındaki "çekme-itme" denge hesabına dayanır.

8- **Sakın dengeyi bozmayın.**

9- **Tartıyı adaletle yapın ve eksik tartmayın.**

10- **Yeryüzünü Allah canlılar için yarattı.**

11- **Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır.**

12- **Yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler vardır.**

13- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

31 ayette tekrarlanan iki topluluk, insan ve cin topluluklarıdır.

14- **Allah insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı.**

15- **Cinleri de dumansız ateşten yarattı.**

"Mâric", merec kökünden; hâlis, zehirli ateş ve dumansız ateş alevi gibi anlamlara gelir.

16- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

17- **O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.**

18- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

19- **O, iki denizi salıverdi birbirine kavuşurlar.**

20- **Fakat aralarında bir engel var, birbirlerine geçip karışmazlar.**

Tuzluluk farkı olan iki denizin birleştiği hat boyunca "dikey bir su tabakası" engeli oluştuğu, son araştırmalarda ortaya çıkmıştır.

21- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

22- **O ikisinden de inci ve mercan çıkar.**

23- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

24- **Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.**

25- **Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?**

26- Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacak.

27- Ancak büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü (zatı) baki kalacak.

Ayetteki "vech" "yüz", Allah için "zât" demektir (bk. Kasas, 29/88).

28- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

29- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'ndan isterler. O, her gün yeni bir iştedir.

30- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

31- Ey insan ve cinler! Yakında size de yöneleceğiz!

32- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

33- Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden çıkıp gitmeye gücünüz yeterse, haydi geçin gidin! Ancak Allah'ın vereceği bir güç olmadıkça gidemezsiniz!

Göklerde ve yerde olan şeyleri öğrenmeye gücünüz yeterse öğrenin. Ancak Allah'tan bir güç ve delil olmadıkça bu bilgilere sahip olamazsınız, demektir.

34- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

35- Üzerinize ateşten bir alev ve zehirli duman gönderilir de bunu başaramazsınız.

Daha önce cinler göklere nüfuz etmeye çalışarak, gayb âleminden sır çalmaya kalkışmış ve üzerlerine kıvılcımlar gönderilmiştir. İnsanlar da buna teşebbüs edebilir.

36- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

37- Gök yarılıp da, erimiş yağ gibi kırmızı bir gül olduğu zaman.

38- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

39- İşte o gün, ne insana ne de cine günahından sorulmaz!

40- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

41- Günahkârlar simalarından tanınır da, alınlarından ve ayaklarından tutulurlar.

42- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

43- İşte bu, günahkârların yalanladıkları cehennemdir.

44- Onlar, cehennemle kaynar su arasında dolaşırlar.

45- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

46- Rabbinin makamından korkan kimseler için iki cennet vardır.

47- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

48- İkisinde de çeşit çeşit ağaçlar vardır.

49- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

50- İkisinde de akıp giden iki kaynak vardır.

51- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

52- İkisinde de her meyveden çift çift vardır.

53- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

54- Hepsi de örtüleri atlastan minderlere yaslanırlar. Her iki cennetin de devşirmesi yakındır.

55- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

56- O cennetlerde gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş öyle dilberler var ki, bunlardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur!

57- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

58- Sanki onlar yakut ve mercandırlar!

59- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

60- İyiliğin karşılığı, yalnız iyilik değil midir?

61- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

62- Bu ikisinden başka iki cennet daha vardır.

Allah'tan sakınanlar için yukarıda anlatılan iki cennetten başka iki cennet daha vardır (Buhârî, Tefsir, 55/1, 2).

63- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

64- Bu iki cennet yemyeşildir.

65- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

66- İkisinde de durmadan fışkıran iki kaynak vardır.

67- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

68- Bu ikisinde de her türlü meyve, hurma ve nar vardır.

69- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

70- Bütün bu cennetlerde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.

71- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

72- Çadırlar içinde gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş huriler vardır.

73- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

74- Bunlardan önce onlara ne cin ne de insan dokunmuştur.

75- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

76- Onlar yeşil yastıklara ve güzel döşeklere yaslanırlar.

77- Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayarsınız?

78- Büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir!

98- İNSAN SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 31 ayettir. Adını ilk ayetteki "İnsan"dan almıştır. Yine ilk ayette geçen "zaman" anlamındaki kelimeden dolayı surenin adının "Dehr" olduğunu söyleyenler de olmuştur. Sure, ele aldığı farklı konuların yanı sıra, özellikle insanın yaratılışına ve mahiyetine dikkat çekmekte, akıbetinin ise kendi davranışlarına göre şekilleneceği bildirilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Gerçekte insanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçti.

Dehr mutlak zaman demektir. Evrenin yaratılışı ile başlayan süreç, insanın yaratılışına doğru devam eder. O sürede insan sözü bile edilmez bir varlıktır (bk. Elmalılı, VIII, 453-458).

2- Doğrusu biz insanı, sınamak için karışık bir nutfeden yarattık da onu işitici ve görücü yaptık.

3- Şüphesiz ki biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör!

4- Çünkü biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.

5- Kuşkusuz hayır sahibi iyiler ise karışımı kâfur olan bir kadehten içerler.

6- Bu bir kaynak ki ondan Allah'ın kulları içerler ve güzel yollar açarak akıtırlar onu.

7- O kullar adaklarını yerine getirirler ve kötülüğü her tarafı kuşatacak bir günden korkarlar.

8- Yoksula, yetime ve esire, seve seve yemek yedirirler.

9- "Size sırf Allah rızası için yemek yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."

10- "Biz yüzleri asacak olan o belalı günde Rabbimizin azabından korkarız." (derler).

11- Allah da onları o günün kötülüğünden korur, yüzlerine parlaklık ve gönüllerine sevinç verir.

12- Sabrettiklerinden dolayı onlara cennet ve ipekli giysiler verir.

13- Orada donatılmış koltuklar üzerine yaslanırlar. Orada ne yakıcı Güneş görürler ne de dondurucu bir soğuk.

14- Üzerlerine cennetin gölgeleri sarkmış, meyveleri de bol bol önlerine konmuştur.

14. ayete göre, cennete giren iyiler koyu gölgelerde gölgelenir, ağaçların istif edilmiş meyveleri, oturdukları yerden koparabilir (bk. Tâhâ, 19; Hâkka, 23).

15- Aralarında gümüşten kaplar ve billur kupalar dolaştırılır.

16- Gümüşten öyle kadehler ki onları türlü türlü biçimlere koymuşlardır.

17- Onlara orada karışımı zencefil olan bir kadehten içirilir.

Ayetlerde geçen kâfur soğukluk, zencefil ısı verir. Sarhoş etmeyip yalnız zevk ve neşe veren içeceklerin kaynağı ise Selsebil denen bir pınardır.

18- Bu orada bir pınardır ki adına "Selsebil" denir.

19- Aralarında öyle ölümsüz gençler dolaşır ki onları görünce etrafa saçılmış inciler sanırsın!

20- Orada nereye baksan karşında bir nimet ve pek büyük bir mülk görürsün!

21- Üstlerinde zarif ve yeşil, kalın ipekten bir giysiler vardır. Gümüş bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri onlara temiz bir içecek içirmiştir.

22- İşte bu sizin mükâfatınızdı. Çalışmanız karşılığını bulmuştur.

23- Bu Kur'an'ı sana parça parça biz indirdik biz.

24- Öyleyse Rabbin hüküm vermesi için sabret. Onlardan hiçbir günahkâra veya nanköre itaat etme!

25- Sabah, akşam Rabbinin adını an.

26- Gecenin bir bölümünde de O'na secde et. Hem de O'nu uzun bir gece tesbih et!

Kimi tefsirlerde belirtildiğine göre 25. ayette sabah, öğle ve ikindi namazlarına, 26. ayette ise akşam, yatsı ve gece (teheccüd) namazına işaret vardır.

27- Onlar şu geçici dünya hayatını seviyorlar da önlerindeki çetin bir günü arkaya atıyorlar!

28- Onları biz yarattık ve mafsallarını sımsıkı bağladık. Dilediğimizde yerlerine benzerlerini getiririz.

29- İşte bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine giden yolu tutar.

Mu'tezile ekolü 29. ayetten insanın işlerinde serbest olduğu, Cebriye ekolü ise 30. ayetten zorunlu olduğu sonucunu çıkarmıştır. Oysa 30. ayette insanın dilemesinin de Allah'ın yarattığı sünnetullah ölçüsü içinde olduğuna işaret edilir.

30- Allah dilemedikçe, sizler dileyemezsiniz. Kuşkusuz Allah bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

31- Allah dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere ise, acıklı bir azap hazırlamıştır.

99- TALÂK SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 12 ayettir. Talâk, boşanma demektir. Bu surenin nüzul sebebiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Bunların ortak noktası, sahabilerden boşananların uygulamalarındaki bazı hatalardan dolayı doğru olan boşanmanın nasıl olması gerektiğini anlatmak üzere nazil olmuştur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmadıkça, onları evlerinden çıkarmayın; kendileri de çıkmasınlar! Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkarır.**

Kadının boşandıktan ya da kocası öldükten sonra yeniden evlenebilmesi için geçmesi gereken zorunlu süreye, "bekleme süresi" (iddet) denir. Müfessirlere göre kadın, âdetten temizlendikten sonra, kendisiyle cinsel ilişkiye girilmediği temizlik günlerinde boşanır. Bu duruma göre karısını boşamak isteyen, bekler, kadın âdet günleri sona erip temizlenince henüz cinsel ilişkide bulunmadan onu boşar. İşte yukarıdaki ayette emredilen ve sünnete uygun olan boşama şekli budur. Hz. Peygamber'in Abdullah ibn Ömer'e öğütlediği eşini boşama şekli de böyledir (Buhârî, Tefsir, 65/1).

Bir sözle üç talakın birden verilmesi durumunda, kadının kocasından boş olacağını söyleyen rivayetler âhâd haberlerdir. Kur'an'ın açık hükmü ve Hz. Peygamber'in (sav) sünneti boşamanın, tek boşama olarak ve ayrı zamanlarda yapılması şeklindedir.

Hz. Ömer'in bir defada yapılan üç boşamayı geçerli sayması, kendi ictihadıdır. Hz. Ömer zamanında İslam ülkelerinin sınırları genişleyip, yeni kültürlerdeki kitlelerin sosyal problemleri birlikte getirmesi ve çeşitli boşama şekillerinin ortaya çıkması üzerine, bir çeşit ceza olmak üzere Hz. Ömer'in bir defada yapılacak birden çok boşamayı geçerli saydığı ve mezhep imamlarının da haram veya mekruh gördükleri halde, bu görüşü aldıkları görülür (bk. Müslim, Talâk, 15, 18). Hz. Ömer'in bu ictihadını kabul etmeyen sahabeler de olmuştur. Abdullah ibn Abbas bunlardandır. O şöyle demiştir: "Ebû Bekir zamanında ve Ömer devrinin ilk iki yılında bir defada verilen üç talak, bir talak sayılıyordu." (Keşşâf, IV, 118; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 482-485).

Boşanma Çeşitleri:

a) Ric'î (cayılabilir) boşama: Normal boşama ifade eden sözcüklerle, eşini bir veya iki defa boşama ric'î boşamadır. Böyle bir durumda eşler iddet içinde barışıp, yeni bir nikâh akdine gerek olmadan evliliklerini sürdürebilirler.

b) Bâin (kesin) boşama: Şiddet ifade eden veya dolaylı anlatım niteliği olan sözcüklerle yapılan boşama "bâin talâk" adını alır. "Seni bâin (kesin) talâkla, en şiddetli talakla boşadım" demek gibi. Böyle bir yolla eşini bir veya iki talakla boşayan kimse, iddet süresi içinde olsun, daha sonra olsun, artık yeni bir nikâh akdi olmadıkça eşine dönemez.

Ric'î ve bâin boşamada kadın bekleme süresince kocasının evinin bir bölümünde oturma ve nafaka alma hakkına sahiptir. Çocukların bakım masrafları da kocaya ait olur.

c) Sünnet üzere yapılan (sünnî) boşama: Abdullah ibn Abbas ve Abdullah ibn Mes'ud, ...Onları bekleme sürelerini gözeterek boşayın" (Talâk, 1) ayetini "temizlik günlerinde cinsel ilişkide bulunmadan boşayın" şeklinde açıklamıştır.

d) Sünnete aykırı olan (bid'î) boşama: Kadını âdetli olduğu günlerinde boşama veya temiz olduğu günlerde bir defada iki veya üç defa boşama gibi. Bu çeşit boşama sünnete aykırı olmakla birlikte dört mezhep imamınca da geçerli sayılmıştır (Nesaî, Talâk, 6; ayrıca bk. Buhârî, Talak, 2; Nesaî, Talak, 1).

Kadının boşanma hakkı var mıdır?

Boşama hakkı, koca tarafından evlilik sırasında veya daha sonra, sınırlı veya sınırsız bir süre için kadına verilebilir. Buna "tefvîz-i talâk" denir. Delil Kitap ve sünnettir. "Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer siz dünya hayatını, onun zinet ve ihtişamını istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim... (Ahzâb, 28, 29). Çoğunluk bilginler bu ayetle Hz. Peygamber'in eşlerine boşanma hakkı verildiği görüşündedir. Nitekim Hz. Aişe de ayeti böyle anlamış ve: "Biz Allah'ı ve Resulü'nü tercih ettik." demiştir (Buhârî, Talâk, 5; Müslim, Talâk, 26-30; Ebu Dâvud, Talâk, 12).

2- **İddet sürelerini doldurmaya yaklaştıklarında onları ya iyilikle tutun yahut iyilikle onlardan ayrılın! İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın! İşte Allah'a ve ahiret gününe inanan kimseye öğütlenen budur. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu yaratır.**

Ayette, bekleme süresinin sonuna yaklaşmış olan kadınla ilgili olarak kocanın yapabileceği işleri belirtiliyor. Buna göre, ric'î talakla boşama olmuşsa, barışıp evliliği sürdürebilir. Bir veya iki bâin (kesin) boşama ile boşamışsa, nikâh yenileyerek evliliği sürdürebilir. Ya da ayrılmak istiyorsa, her durumda iddet sona erince eşlerin birbiriyle ilişiği kalmaz (bk. Bakara, 228-230; Talâk, 1-3).

3- **Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a güvenip dayanırsa, bilsin ki O, ona yeter. Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.**

4- **Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hakkında şüphe ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları, doğum yapmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.**

Âdetten kesilmiş olan yaşlı kadınlarla, henüz âdet görmeyen kadınların boşanması durumunda beklemeleri gereken iddet süresi üç aydır. Gebe iken boşanan kadının iddeti ise doğumla sona erer (bk. Buhârî, Tefsir, 65/4).

5- **İşte Allah'ın size indirdiği buyruğu budur. Kim Allah'tan korkarsa, Allah onun kötülüklerini örter ve ona olan mükâfatını artırır.**

6- **(Boşadığınız) o kadınları, gücünüz ölçüsünde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın! Eğer gebe iseler, yüklerini bırakıncaya**

kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup danışın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.

Ayete göre, boşanan bir kadının iddet süresince, kocasının oturduğu evin bir bölümünde oturma hakkı vardır. Kocası ölen kadının ise böyle bir oturma yeri ve nafaka isteme hakkı yoktur. Çünkü o, ölen kocanın malı üzerinde miras hakkına sahiptir. Kocası vasiyet etmişse bir yıl süreyle evde oturma hakkı bulunur (bk. Bakara, 240).

İmam Şâfiî bu ayetin mefhûm-i muhâlefini alarak, boşandığında gebe olmayan kadına nafaka gerekmeyeceğini söylemiştir. Hanefiler ise mefhûm-i muhâlefeyi kabul etmediği için, boşanmış her kadına iddet nafakasını gerekli görürler. Delil, bir sonraki 7. ayetin genel anlamıdır.

7- Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı daraltılmış bulunan da, Allah'ın kendisine verdiğinden versin! Allah hiç kimseyi, ona verdiğinden başkası ile yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğün ardından bir kolaylık yaratacaktır.

Kadın evlenip kocasının evine yerleşince, artık onun yeme, içme, giysi ve mesken masrafları kocaya aittir. "Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına aittir." (Bakara, 233).

Ancak boşanma durumunda, hangi çeşit boşama olursa olsun kadın üç kuru' (üç ay başı olup temizlenme) süresince nafaka alma hakkına sahiptir. Şâfiî, Malikî ve Hanbelilere göre, üç defa boşama durumunda yalnız mesken sağlanır, yeme, içme ve giysi sağlama zorunluluğu bulunmaz.

Hamile olan kadının nafakası ise, evlilik hangi sebeple sona ererse ersin, evlilik kadın yüzünden sona ermedikçe, doğuma kadar sürer (bk. Talak, 6).

Erkek çocuğu meslek sahibi oluncaya, kız çocuğu evleninceye kadar babalarının nafaka yükümlülüğü sürer. Delil şu ayettir: "Eğer (boşanan kadınlar) sizin hesabınıza çocuklarınızı emzirirse, onlara ücretlerini verin." (Talâk, 6) Hz. Aişe'den: Ebu Süfyan'ın karısı Hind binti Utbe, kocasının çocuklara bakmadığını, ondan habersiz malından alıp alamayacağını sorması üzerine, Allah'ın elçisi: "Onun malından, iyi bilinen örfe uygun olarak, sana ve çocuklarına yetecek kadar al." (Buhârî, Büyû', 95; Nesaî, Kudât, 31) buyurmuştur.

Ana- baba yoksul düşer veya hastalık ya da yaşlılık yüzünden çalışamaz ve geliri de bulunmazsa, onlara bakma yükümlülüğü çocuklarına aittir. "Rabbin...ana-babaya iyilik yapmanızı emretti." (İsrâ, 23) "Bana ve ana- babana şükret." (Lokman, 14). "Onlara, dünyada iyilikle dostluk göster." (Lokman, 15).

Çocuğun, ana-babasının nafakası ile yükümlü olması için; ana-babanın yoksul olması, gelirinin bulunmaması, nafaka verecek çocuk veya torunun, bunu vermeye gücünün yetmesi gerekir.

Yukarıda sayılan hısımların dışında kalanların nafakası için şu şartlar gereklidir: Nafaka alacak kişinin mirasçı olacak ölçüde yakın nesep hısımı olması, yoksul olması ve çalışmaya güç yetirememesi, nafaka yükümlüsünün de bunu karşılamaya gücünün yetmesi gerekir. Ayette şöyle buyurulur: "...Ne anne çocuğu yüzünden ne de çocuk kendisinin olan bir baba, çocuğu yüzünden zarara uğratılsın. (Kocanın) mirasçısının durumu da bunun gibidir." (Bakara, 233).

Nafakayı düşüren durumlar:

a) Nafaka vacip olup, hâkimin kararı veya karşılıklı rıza ile zimmette borç hâlini almadıkça, geçen süreye ait nafaka düşer.

b) Geçmiş günlere ait ibra nafakayı düşürür.

c) Eşlerden birinin ölümü nafakayı düşürür.

d) Kadının itaatsizliği veya dinden çıkması nafakayı düşürür.

e) Kadının bir haramı işlemek yoluyla sebep olduğu ayrılık, nafakayı düşürür. Kocasının yakınları ile cinsel ilişkiye girmek gibi (Ayrıntı için bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İst. 1995, s. 236-245).

8- Nice kentler halkı Rabbinin ve peygamberlerinin buyruğuna baş kaldırdı da, biz onları çok çetin bir hesaba çektik ve kendilerini görülmedik bir azaba uğrattık.

Ayetlere göre Allah, buyruğuna baş kaldırıp, gönderdiği elçileri tanımayan kentlerin halkını şiddetle cezalandırmış, onlara dünyada açlık, kıtlık, savaş ve diğer çeşitli belâlar vererek acıyı tattırmıştır. Ahirette de onlar için en şiddetli azap vardır.

9- Böylece yaptıklarının karşılığını tattılar ve işlerinin sonu hüsran oldu.

10- Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. O halde ey iman eden akıl sahipleri! Allah'tan korkun, Allah size bir uyarıcı gönderdi.

11- Size Allah'ın apaçık ayetlerini okuyan bir peygamber gönderdi ki, iman edip salih ameller yapanları karanlıklardan aydınlığa çıkarsın. Kim Allah'a iman edip, salih bir amel işlerse, Allah onu içinde ebedi kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Allah o kimseye gerçekten güzel bir rızık vermiştir!

12- Allah, yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratmıştır. Buyruk bunlar arasında iner durur ki Allah'ın her şeye gücü yettiğini ve ilmi ile her şeyi kuşattığını bilesiniz!

100- BEYYİNE SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 8 ayettir. Beyyine, apaçık bir delil anlamına gelmektedir. Bu surede, müşriklerle kitap ehlinden olan kafirler dikkate verilmiş olup, "apaçık delil" geldikten sonra kitap ehlinin içine düştüğü inkarcı tutum eleştirilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Kitap ehlinden ve müşriklerden inkâr edenler, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar inkârlarından ayrılacak değillerdi.

2- (Bu delil), tertemiz sayfalar okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir.

3- O sayfalarda dosdoğru hükümler vardır.

4- Ancak kitap ehli, kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

Hz. İbrahim'in dini üzere olan ve bütün peygamberlere iman eden kişiye, Allah'ı bir tanıyan anlamında "hanîf" denir. Çoğulu "hunefâ" dır.

5- Oysa onlar, dini sadece Allah'a tahsis ederek ve hanifler olarak sadece Allah'a ibadet etmekle, namaz kılmakla ve zekât vermekle emrolunmuşlardır. İşte dosdoğru din budur.

6- Kitap ehlinden ve müşriklerden

inkâr edenler, içinde sürekli olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte onlar halkın en şerlileridir.

Kitap ehlinden ve müşriklerden, Allah'ı inkâr edenler yaratıkların en kötüleri, iman edip güzel işler yapanlar ise yaratıkların en iyileridir.

7- **İman edip salih ameller işleyen kimselere gelince, onlar ise halkın en hayırlılarıdır.**

8- **Onların Rableri katındaki mükâfatı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rabbine saygı gösterenler içindir.**

101- HAŞİR SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 24 ayettir. Haşir, toplamak, topluca sürgün etmek gibi anlamlarına gelmektedir. Nadiroğulları'nın Medine'den sürgününden söz ettiği için bu adı almıştır. Hz. Peygamber'den (sav), bu surenin son üç ayetini sabah ve akşam namazlarından sonra okuyana yetmiş bin meleğin istiğfarda bulunacağı, o kişi şayet o gün vefat ederse şehit hükmünde sayılacağı rivayet edilmiştir (Tirmizî, Fezaili'l-Kuran, 22/2922).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

2- **Ehl-i kitaptan inkâr edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız! Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı onlara beklemedikleri yerden geliverdi ve kalplerine korku düşürdü! Öyle ki evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri! İbret alınız.**

2. ayette Medine yakınında oturan Benî Nadir Yahudileri kuşatmasından söz edilir. Hz. Peygamber, sulh görüşmesi için onların yanına gitmişti. Onlar ise kulenin üzerinden bir taş atarak onu öldürmek istediler. Bunun üzerine kaleleri kuşatıldı ve can kaybı olmadan teslim oldular. Allah'ın elçisi, bölgeyi terk etmeleri şartıyla onları bağışladı. Onlar topraklarını terk ettiler, ama yeniden toparlanarak Hayber'e yerleştiler.

Ayetin sonunda: "Ey akıl sahipleri, ibret alınız!" buyurulur. İ'tibâr görülen bir bilinene dikkat edip ondan bir bilinmeyeni anlamaya çalışmaktır. Bu terim İslam usûl hukukundaki kıyasa işaret eder. Yani bilinen bir hükümden, aralarındaki benzerlik ve ortak nitelik (illet) tespit edilerek bilinmeyeni ortaya çıkarmaktır. Bu ayette Müslümanlara ihânet edenin kendi durumunu, bu Yahudi sürgününe kıyas etmesi istenmiştir.

3- **Eğer Allah onlar için sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada başka şekilde cezalandırırdı. Âhirette ise onlar için ateş azabı vardır!**

4- **Çünkü onlar Allah'a ve Resulü'ne karşı geldiler. Kim Allah'a karşı gelirse, şüphe yok ki Allah azabı şiddetli olandır!**

5- **Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyle ve o yoldan çıkan fâsıkları perişan etmesi içindir.**

Hz. Peygamber Nadir oğulları yurdunu kuşatınca, stratejik bakımdan çevredeki

hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını istemişti (bk. Buhârî, Tefsir, 59/2). Bu uygulama komutana takdir hakkı verir. Bir kısım fakihler bu ayete dayanarak savaş sırasında düşmanın ekonomik gücünü çökertmek için onların ağaçlarını kesmeyi ve yurtlarını yıkmayı caiz görmüşlerdir.

6- **Allah'ın onlardan alıp peygamberine verdiği fey'e (ganimet) gelince, siz onun üzerine ne at ne de deve sürmüşsünüz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Çünkü Allah her şeye kadirdir.**

Savaşarak ele geçirilen düşman ülkesindeki taşınır ve taşınmaz malların bütünü "ganimet" adını alır. Ganimet hükümleri genel olarak Enfâl suresi 1 ve 41. ayetlerde düzenlenmiştir. Bu konuda Elmalılı şöyle tesbit yapar: "Fey' ganimet demekse de anlam sahası daha geniştir ve genellikle kâfirlerin mallarından alınan gerek ganimet, gerek harac ve vergi gibi varidat kullanılır. Özellikle fey' ile ganimet arasında bir takım farklar gözetilerek fey' meşakkatsiz olarak ele geçen, savaştan sonra alınan mal ve emlâke, ganimet ise savaş sırasında kahr ve galebe ile ele geçen mallara denir (Elmalılı, VII, 486-490).

Fey' savaşsız olarak ele geçirilen yerlerde, güçlüğe katlanmadan elde edilen ganimet türüdür. Haşir, 6-10 arası ayetlerdeki düzenleme, fey' ganimetlerine ilişkindir. 6. ayette sözü edilen yer, Nadir oğulları yurdu olup, Medine'ye iki mil kadar (bir saatlik) mesafede idi. Oraya yaya olarak gidilmiş ve önemli bir çatışma olmadan düşman teslim alınarak, sürgün edilmiştir. Nadir oğulları ganimetleri Hz. Peygamber'in tasarrufuna bırakılmış, o, bunları Muhacirler arasında taksim etmiş, Ensar'dan yalnız üç yoksula pay vermiştir. Burada, beşte bir paydan söz edilmediği için, taşınmazların (fey' ganimetinin), Devlet başkanının tasarrufuna bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Hz. Ömer, Benî Nadir ganimetleri için şöyle demiştir: "Nadir oğullarının malları, Allah'ın, elçisine fey' olarak verdiği ganimetlerdendir. Çünkü bunun için Müslümanlar at ve deve koşturmamıştı. Bunlar özellikle, Hz. Peygamberin tasarrufuna verilmişti. Bunlardan, aile fertlerinin yıllık harcamalarını yapar, geri kalanla da, Allah yolunda savaş hazırlığı için silah ve mühimmat alırdı." (Buhârî, Tefsir, 59/3).

Hanefi ve Hanbelîlere göre İslam devlet başkanının fethedilen topraklar üzerinde savaş konjonktürüne göre gazilere dağıtma veya vakıf haline getirme yetkisi vardır. Nitekim Hz. Ömer, halifeliği sırasında fethedilen Suriye, Irak ve Mısır toprakları üzerinde "fey' " hükümleri uygulamıştır. Burada toprağın kuru mülkiyeti (rakabe) devletin, ekip biçme hakkı ise eski sahipleri olan gayri Müslimlerin olur. Onlara bu yararlanmaya karşı "haraç" vergisi, akıllı ve ergin olan her erkek için de baş vergisi olarak "cizye" öderler. Bu gelirler kamu harcamaları için önemli bir gelir kaynağıdır.

Osmanlılardaki "miri arazi" uygulamasının temelinde de, Hz. Ömer döneminin fey' uygulaması vardır.

Ebussuud Efendi'ye göre, Anadolu ve Rumeli toprakları üzerinde ilk ele geçirmenin arkasından yöneticilerce bir karar verilmediği için bu arazilerin tümü "miri arazi" hükmündedir. Kuru mülkiyeti devletin tasarrufunda olunca da, devlet bu arazileri miras konusunda "ferâiz dışı" tutarak, çeşitli dönemlerde çıkardığı "Arazi Kanunnâmeleri" ile konuya esneklik getirmiştir.

Burada toprağı ekip biçenlerden alınan vergi, bir çeşit toprak kirası olarak nitelendirilmiştir. Çıkan üründen yüzde olarak alınması da verginin bu niteliğini değiştirmez. Kişilerin gerçek mülkü sayılmadığı için de, toprak veya ürün için ödenen vergi yeterli görülmüş, vergi ile zekât (öşür) bir arada uygulanmamıştır. Ancak, daha sonra gerek bu toprakların bedel karşılığı, tasarruf edenlerine tefvizi (satışı) ve gerekse yeni arazi ihyaları sonunda, zekâta (öşre) tâbi "mülk-öşür arazileri" meydana gelmiştir. Günümüz Anadolu topraklarının, aksi ispat edilmedikçe, mülk arazisine dönüştüğünü kabul etmek gerekir. Bunun anlamı toprak sahiplerinin sulama yapılmadan elde edilen üründen %10, sulama yapılan yerin ürününden ise %5 oranında zekât yükümlüsü sayılmasıdır.

7- **Allah'ın (fethedilen) ülkeler halkından Resulü'ne verdiği fey';* Allah, Resul, onun yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış kimseler içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın! Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa, ondan da sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah, azabı şiddetli olandır.**

*Fey'; fethedilen küffar memleketleri halkından Resulullah'a gelen gerek ganimet, gerek harac ve vergi gibi bütün gelirler...(Elmalılı, VII, 488, 489).

8- **O yoksul Muhacirler içindir ki, onlar yurtlarından ve mallarından uzaklaştırıldılar; Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar; Allah'a ve Resulü'ne yardım ederler. İşte doğru olanlar onlardır.**

9- **Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı, içlerinde hiçbir sıkıntı duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**

8-10. ayetlerde savaşsız ele geçen ganimetlerin şu üç sınıfa verilmesi tavsiye edilir. a) Her şeyini Mekke'de bırakarak, sırf Allah için hicret eden yoksul Muhacirler. b) Muhacirleri destekleyen, hatta onları kendi nefislerine tercih eden Medine'nin yerlisi mümin Ensar. c) Bu ilk Muhacir ve Ensar'dan sonra gelen müminler (Buhârî, Tefsîr, Sure 59).

10- **Onlardan sonra gelenler derler ki: "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla! Kalplerimizde, iman etmiş olanlara karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"**

11- **Münafıklık yapanların, kitap ehlinden inkâr eden dostlarına: "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız. Sizin aleyhinizde hiç kimseye asla uymayız. Eğer size karşı savaş açılırsa, mutlaka yardım ederiz" dediklerini görmedin mi? Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder.**

12- **Andolsun ki, eğer onlar yurtlarından çıkarılsalar, asla onlarla birlikte çıkmazlar. Onlara karşı savaş açılsa, yardım etmezler. Yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine de yardım edilmez.**

13- **Onların kalplerinde size karşı duydukları korku, Allah'ın korkusundan daha fazladır. Bu, onların anlamayan bir kavim olmalarındandır.**

14- Onlar, sizinle toplu olarak ancak surlarla çevrilmiş kentler içinde veya surların arkasında savaşabilirler. Kendi aralarındaki çekişmeleri ise şiddetlidir. Sen onları birlik içinde sanırsın; oysa kalpleri dağınıktır. Bu, onların aklını kullanmayan bir kavim olmalarındandır!

Yahudiler ve münafıklar Allah ve elçisine karşı savaşa girince, kalplerine korku düşer, çünkü kendi aralarında gaye ve hedefleri farklı olduğu için birlikte hareket edemezler.

15- Onların durumu, kendilerinden az zaman önce yaşamış, yaptıklarının cezasını tatmış olanların durumu gibidir. Onlar için acı bir azap vardır.

Hicretten 20 ay kadar sonra Medine'de Kaynuka oğulları çarşısına gelen Müslüman bir kadının tesettürünü zorla açtırmak istemişlerdi. Kadının feryadı üzerine gelen bir Müslüman, yahudiyi öldürmüş diğer Yahudiler de onu öldürmüştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber askeri bir birlikle Benî Kaynuka yurdunu kuşattı. 15 günlük bir muhasaradan sonra yahudiler savaşsız teslim oldular. Allah'ın elçisi onları sürgün etti. Şam'da Ezriat'a gidip yerleştiler. Silahları ve kuyumculuk malları ganimet olarak dağıtıldı (İbn Hişam, Sîre, I, 159-160; M. Hamidullah, İslam Peygamberi, Çev. Salih Tuğ. I, 393 vd.).

16- Bu durum tıpkı şeytanın durumuna benzer ki, insana: "İnkâr et!" dedi. O inkâr edince de: "Ben senden uzağım; çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" dedi.

17- Bu ikisinin sonu ebedi olarak ateşte kalmak oldu! İşte zalimlerin cezası budur!

18- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve kişi yarın için ne hazırladığına bir baksın! Allah'tan korkun; çünkü Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

19- Allah'ı unutup da Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın; çünkü onlar, fâsık kimselerdir.

20- Cehennem ehli ile cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli kurtuluşa erenlerdir.

İmam Şâfiî bu ayete dayanarak, "bir Müslüman, küfür ehli birisini öldürse, kendisine kısas gerekmez" demiştir. Hanefilere göre ise ayetteki eşit olmama, ahirete ilişkin olup, dünya hükümlerini kapsamaz. Bu yüzden yukarıdaki durumda kısas gerekir.

21- Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirmiş olsaydık, Allah korkusundan onu baş eğmiş, paramparça olmuş görürdün. İşte insanlara bu örnekleri düşünsünler diye veriyoruz.

22- O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilâh yoktur. O gaybı da görüleni de bilir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır.

22. ayetten itibaren Cenab-ı Hakk'ın 18 tane ismi zikredilir. 1) Allah tektir. 2) Görülmeyeni bilir. 3) Görüleni bilir. 4) Rahmân. 5) Rahîm. 6) Melik. 7) Kuddûs. 8) Selâm, 9) Mümin (güven veren). 10) Müheymin (kollayıp gözeten). 11) Azîz (mutlak üstün). 12) Cebbâr (zorla yaptıran). 13) Mütekebbir (çok yüce). 14) Hâlik. 15) Bâri. 16) Musavvir (şekil veren). 17) Azîz (Mutlak üstün). 18) Hakîm (Tam hüküm ve hikmet sahibi).

23- O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilâh yoktur. O, mâlik ve sahiptir, münezzehtir, selâmet veren, emniyete kavuşturan, gözetip koruyan, mutlak üstün olan, istediğini zorla yaptıran ve çok yüce olandır. Allah onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir.

24- **O, yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih ederler. O, mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Haşr suresinin sonundaki üç ayeti akşam ve sabah namazlarından sonra okumanın faziletinden söz eden hadisler vardır.

102- NUR SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 64 ayettir. Sure, adını 35. ayette geçen "Nur" kelimesinden almıştır. Bu surede, sosyal hayatın kurallarını oluşturan bazı hükümlere yer verilmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Bu bir suredir ki, onu indirdik ve farz kıldık. Hem de düşünüp tutasınız diye içinde apaçık ayetler indirdik.**

Hz. Ömer Kûfelilere mektup yazarak; Nur suresini kadınlara öğretmelerini istemiş, Hz. Aişe de; kadınların evlere kapatılmamasını, onlara Nur suresinin ve örgü işlerinin öğretilmesini bildirmiştir (Kurtubî, Câmi', XII, 106).

2- **Zina eden kadın ve erkekten her birine yüzer değnek vurun! Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda bunlara acıyacağınız tutmasın! Müminlerden bir topluluk da bunların cezalarına tanık olsun!**

Zina had cezasını gerektiren büyük günahlardandır. Akıllı ve ergen bir erkekle, yine akıllı ve ergen bir kadının, evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmasına "zinâ" denir. Zina konusu için bk. İsrâ, 32; Nur, 30, 31; Furkan, 68, 70, 71 (krş. Tevrat, Tesniye, 28-29).

Ayetteki "Celde" ete geçmeyecek, sadece deriyi etkileyecek ölçüde ve elin dirsekten hareketi ile uygulanan sembolik bir cezadır.

3- **Zina eden bir erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden bir kadınla da, zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkası evlenmez. Bu, müminlere haram kılınmıştır.**

3. ayetin, Mekke'den Medine'ye göç etmekle yoksul düşen ve kimsesiz kalan bazı Müslümanların, ihtiyaçlarını gidermek için, fuhuş yapan bazı müşrik kadınlarla evlenmek istediklerini Hz. Peygamber'e bildirmeleri üzerine indiği rivayet edilmiştir. Nitekim Medine'de başlangıçta, para karşılığı zina eden kadınlar vardı. Zina kadını olduklarını tanıtmak için, kapılarının üstüne özel bayrak asan bu kadınlar, Medine'nin zenginleri idiler. Bunların yanına ya zânî ya da müşrik girerdi (Kurtubî, Câmi', XII, 168; S. Ateş, age, VI, 152). İslam'da, evlenilecek bayanın, "namuslu olması, zina kadını olmaması ve gizli dostunun bulunmaması" gibi niteliklere önem verilmiştir (bk. Nisa, 25; Mâide, 5; Nur, 26, 32).

4- **Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup da sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun! Ve asla bunların şahitliklerini kabul etmeyin. Bunlar fâsıkların ta kendileridir.**

Kazf; namuslu kadına zina iftirası atmak demektir. Ayetteki "muhsanât" ifadesi; Müslüman, evli, bekâr, namuslu, hür, akıllı ve ergen kadınları kapsar (krş. Nisa, 24, 25) Çoğunluğa göre namuslu erkekler de bu kapsamdadır. Bir kimseye karşı, zina suçlaması yapan kişi, dört tanıkla bunu ispat edemez veya zina ile suçlanan kişi,

zinasını kabul etmezse, suçlamayı yapan kişi "iftiracı" durumuna düşer. Kendisine ayette üç türlü ceza öngörülür: a) Seksen değnek vurulması, b) Tanıklığının reddedilmesi, c) Fâsık sayılması, Buna, dördüncü bir ceza olarak, dünya ve ahirette lanetlenme ve büyük bir azap da eklenir (bk. Nur, 23). Hz. Peygamber zina iftirasını, helâk edici yedi büyük günah arasında saymıştır (bk. Buhârî, Vesâyâ, 23).

Hanefilere göre, tevbe etmesi durumunda, fâsıklıktan kurtulursa da, tanıklık yapma ehliyetini kazanamaz. Şâfiîlere göre ise tevbe ederse, hem fâsıklığı sona erer, hem de başka konularda tanıklığı geçerli olur.

5- **Ancak bundan sonra tevbe edip durumlarını düzeltenler müstesnadır. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

6- **Hanımlarına zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin şahitliği kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir.**

İbn Abbas'tan rivayete göre, Hilâl İbn Ümeyye, kendi eşinin zina ettiğini söyleyerek Nebî'ye (sav) şikayette bulundu. Bunu dört tanıkla ispat edemeyince, dördüncü ayette bildirilen kazf suçunu işlemiş durumuna düştü. Bunun üzerine inen 6-9. ayetler, eşler için mülâane usûlünü getirdi. Hilâl ve eşi karşılıklı olarak yeminleştiler (Buhârî, Tefsir, 24/3).

Lian veya mülâanenin uygulanışı: Bir erkek, eşine karşı zina suçlamasında bulunur ve kendisinden başka tanık bulamazsa, yargıcın önünde dört kez: "Allah'a yemin olsun ki, bu kadına isnat ettiğim sözde, doğru olduğuma tanıklık ederim." dedikten sonra, beşincide: "Eğer yalan söylüyorsam, Allah'ın laneti üzerime olsun." der. Kadın da buna karşılık dört kez: "Billâhi kocam yalan söylüyor" dedikten sonra, beşincide, "Eğer kocam doğru ise, Allah'ın gazabı üzerime olsun" der. Bu şekilde yemin etmesi kadından cezayı kaldırır ve Hanefilere göre evlilik "bâin (kesin ayırıcı) talak" la sona erer. Çocuk varsa, onun nesebi de reddedilmiş olur.

7- **Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.**

8- **Kadının da, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi kendisinden cezayı kaldırır.**

9- **Beşinci defa da, eğer kocası doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.**

10- **Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı ve Allah, gerçekten tevbeleri çok kabul eden, tam hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu)?**

11- **(Peygamberin eşine) zina iftirasında bulunanlar, sizin içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın; aksine o, sizin için bir iyiliktir. O iftiracılardan her birine günahtan kazandığı vardır. Bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için ise büyük bir azap vardır!**

İfk; açık yalan ve iftira demektir. Hz. Aişe'den nakledildiğine göre olay şöyle olmuştur: Hz. Peygamber, bir sefere çıkacağı zaman, kur'a yoluyla eşlerinden birini yanına alırdı. Hicretin 5. yılında vuku bulan, Mustalik oğulları Gazvesine, eşi Hz. Aişe'yi götürmüştü. Dönüşte, bir konaklama

sırasında, Hz. Aişe doğal bir ihtiyacı için, konaklama yerinin biraz uzağına gitmiş, dönüşte gerdanını düşürdüğünü anlayınca geri dönmüş, bu sırada kafile onu devesinin mahfesi içinde sandığı için, yola çıkmıştı. Hz. Aişe'nin geride kaldığını fark eden, artçı Müslüman bir görevli olan Safvan İbn Muattal (ra) onu hayvanına bindirerek yürümekte olan orduya yetiştirdi. Medine'de ona iftira atıldı ve yukarıdaki ayetler ininceye kadar bir aya yakın bu dedikodu yayıldı.

12- **Bu iftirayı işittiğiniz zaman, mümin erkek ve kadınların, içlerinden hüsnü zanda bulunarak, "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?**

13- **Yine, (bu iddiayı ortaya atanların) ispat için dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahit getirip ispat edemediler, öyleyse onlar, Allah katında yalancıların ta kendileridir.**

Hz. Aişe'ye iftirayı ilk olarak atan Hassan İbn Sâbit, Mistah İbn Usâse ile Zeyneb binti Cahş'ın kız kardeşi Hamne binti Cahş'a kazf cezası uygulanmıştır (Tirmizî, Tefsîr, 24; Ebu Dâvud, Hudûd, 34).

14- **Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütfu ve merhameti üstünüzde olmasaydı, yaydığınız bu iftiradan dolayı, size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.**

15- **Çünkü siz, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığınız şeyi dilinize doluyor ve ağızdan ağıza dolaştırıyorsunuz. Allah katında çok büyük bir günah olmasına rağmen, siz onun önemsiz bir şey olduğunu sanıyorsunuz!**

16- **Siz o iftirayı işittiğinizde, "Bunu konuşmamız bize yakışmaz, hâşâ bu çok büyük bir iftiradır!" demeniz gerekmez miydi?**

17- **Eğer inanmış insanlar iseniz, bir daha bu gibi durumlara düşmemeniz için, Allah size öğüt veriyor.**

18- **Ve Allah ayetlerini size açıklıyor. Allah çok iyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**

19- **Müminler arasında edepsizce sözlerin yayılmasını isteyenler için, hiç şüphesiz dünyada da ahirette de acı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

20- **Allah'ın size lütfu ve rahmeti olmasaydı ve Allah gerçekten çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)?**

21- **Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, bilsin ki şeytan edepsizlikleri ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiri asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır. Çünkü Allah işitir ve bilir.**

22- **Bir de içinizden fazilet ve servet sahibi olanlar akrabaya, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere (mallarından) bir şey vermeyeceklerine dair yemin etmesinler. Affetsinler, hoş görüde bulunsunlar! Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Bu ayette sözü edilen varlıklı kişi Hz. Ebû Bekir olup, kızına iftira atanların arasında bulunan ve daha önce yetim olduğu için sürekli yardım ettiği Mistah İbn Üsâse'ye yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Yukarıdaki ayet bununla ilgili olarak inmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir hemen Mistah'ı bağışlamış ve ona yardıma devam etmiştir (İbn Kesîr, Muhtasar Tefsir, II, 593).

23- Şüphe yok ki o namuslu, bir şeyden habersiz, mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, bu dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır.

24- O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarına şahitlik edecektir.

25- O gün Allah onlara, hak ettikleri cezayı tam olarak verecek ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu anlayacaklar!

26- Kötü kadınlar, kötü erkekler içindir, onların dengidirler; kötü erkekler de kötü kadınlar içindir. İyi kadınlar, iyi erkekler içindir, iyi erkekler de iyi kadınlar içindir. İşte bu iyiler (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır!

Ayetteki "habîsât", Nehhâs'a göre, zina eden kötü kadınları, "tayyibât" ise namuslu kadınları ifade eder.

27- Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip ev halkına selâm vermeden girmeyin! Bu sizin için daha hayırlıdır. Herhalde bunu düşünüp anlarsınız!

27-29 arası ayetlerde kendisinin veya başkasının evine girerken, bir müminin uyması gereken edepler yer almaktadır.

Evlere giriş âdâbı üç maddede toplayabiliriz: a) İzin almadan başkasının evine girmemek, girerken selâm vermek, b) Evde kimse olmaz veya girilmesine izin verilmezse, geri dönmek, c) Eşyamızın bulunduğu, içinde kimsenin oturmadığı eve girmemizde bir sakınca yoktur.

28- Eğer orada kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temiz bir davranıştır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.

29- İçinde oturulmayan, ancak kendisinden yararlanma hakkınız olan evlere girmenizde size bir günah yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir.

30- Mümin erkeklere söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu kendileri için daha temizdir. Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır.

Ayette mümin erkeklere, bazı bakışlarını önüne eğerek ırzlarını korumaları, bu şekil davranmalarının kendileri için daha temiz olduğu bildirilir. Hz. Peygamber'in Ali'ye hitaben şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Ey Ali! Birbiri ardınca bakma. İlk bakışın zararı yoktur, ama ikinci bakışın sana zararlıdır." (Ebu Dâvud, Nikâh, 43; Tirmizî, Edeb, 28).

31- Mümin kadınlara da söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Kendiliğinden görüneni dışında ziynetlerini açık bırakmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine (kadar) salsınlar. Ziynetlerini kocaları, veya babaları yahut kocalarının babaları yahut kendi oğulları yahut kocalarının oğulları yahut erkek kardeşleri yahut erkek kardeşlerinin oğulları yahut kız kardeşlerinin oğulları yahut kendi kadınları yahut sahip oldukları köleleri yahut cinsel arzu taşımayan tâbi erkeklerden veyahut henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey iman edenler! Hepiniz topluca Allah'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz!

Ayetteki "Ziynet" süs demektir. Kadınların taktıkları altın, gümüş gibi süs

eşyasından çok, bunların takıldığı baş, kulak, boyun, göğüs, bazu, kol ve bacak gibi süs yerleri kastedilmiştir. Çünkü ziynetin gösterilmesi haram olunca, ziynetin takıldığı yerin gösterilmesi de haram olur. Vücudun örfe göre görünen yerleri dışındaki yerlerin gösterilmesi yasaklanmıştır. Bu âdeten görünen yerle de yüz ve eller olarak tefsir edilmiştir (İbn Kesîr, Tefsîr, III. 284).

Yukarıdaki ayet inince, ince bir giysiyle Hz. Peygamber'in yanına gelen baldızı Esmâ binti Ebî Bekr'e şöyle dediği nakledilmiştir: "Esmâ! Bir kız, ergenlik çağına ulaşınca, onun şu yerlerinden başkasının görülmesi uygun değildir. Bu arada yüzüne ve avuç içlerine işaret etmiştir." (Ebu Dâvud, Libâs, 31). Ancak bu hadis, senet ve metin bakımından tenkit edilmiştir. Bu konuda, "mutad olarak açık kalmasında ihtiyaç ve zaruret bulunan yerler bu kapsama girer" ilkesi ölçü alınabilir.

Örtünme İslam'ın getirdiği orijinal bir hüküm değildir. İnsanın örtünme ihtiyacı ve utanma duygusu fıtrî olup, ilk insan Âdem ve Havva ile başlamıştır (bk. A'râf, 26, 27, 31; Nahl, 5). İslam'dan önceki Arap toplumunda, Yahudi ve Hıristiyanlıkta da vardı. Özellikle, saygın ailelerin kadınları örtünürlerdi. Mekke döneminde inen, "Ey Âdemoğulları! Her mescide gelişinizde güzel elbiselerinizi giyin" (A'râf, 31) ayetiyle, namaz ve tavaf gibi ibadetleri yaparken, avret yerlerinin örtülmesi istenmiştir (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, Kahire, ty., IV, 205 vd.).

Zemahşerî (ö. 538/1143) bu konuda şöyle demiştir: "Arap kadınlarının göğüslerinin üstündeki yaka yırtmaçları (ceyb/cüyûb) genişti. Aradan boyunları, göğüsleri ve göğüslerinin çevresi görünürdü. Başörtülerini arkalarına sarkıtırlar, ama önleri açık kalırdı. Bu yüzden ayette boyun ve göğüs kısmındaki açık kalan yerlerin kapanması için, başörtülerini ön yırtmaçlarının üzerinden örtmeleri istenmiştir." (Keşşâf, Nur, 24/31 tefsiri).

Medine döneminde Nur suresi 31. ayet, ergen mümin kadınlar için "başörtüsü" (hımâr), 5-7. Hicret yıllarında inen Ahzâb suresi 59. ayeti ise, "dış giysi" (cilbâb) uygulamasını getirdi.

Ayetteki, "Cinsel arzu taşımayan tâbi erkekler", kadına cinsel yönden zarar vermeyecek durumda bulunan yabancı erkeği ifade eder. Bu durum; aşçı, işçi, hizmetçi olarak, kadının yönetimi altında bulunmakla gerçekleşebileceği gibi, denk olmama, yaşlılık, hastalık, bunaklık, dilencilik, cinsel iktidarsızlık gibi fizik nedenlerle gerçekleşebilir (bk. Elmalılı, Nur, 24/31. ayet tefsiri; Komisyon, Kur'an Yolu, IV, 99; Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihali, İstanbul 1995, s. 64, 65).

32- **Bir de sizden olan bekârları, köle ve câriyelerinizden durumları evlenmeye uygun olanları evlendirin! Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onlara lütfundan zenginlik verir. Allah lütfu çok geniş olan, her şeyi bilendir.**

Yukarıdaki ayette, "evlendiriniz" ifadesi, evlilik konusunda eşler kadar, veli veya İslam toplumuna da görev düştüğünü gösterir.

Kur'an'ın çeşitli yerlerinde evlilikle ilgili ayetler yanında, Hz. Peygamber'in tavsiye niteliğinde pek çok hadisi vardır. Bazıları şunlardır: "Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeğe gücü yeterse evlensin. Çünkü evlilik gözü ve ırzı daha çok koruyucudur. Kimin de evlenmeğe gücü yetmezse, oruca devam etsin. Çünkü oruç

onun için koruyucu bir kalkandır." (Buhârî, Savm, 10, Nikâh, 2, 3; Müslim, Nikâh, 1, 3; Ebu Dâvud, Nikâh, 1). "Kocasını sevebilen doğurgan kadınla evlenin. Çünkü ben Kıyamet gününde, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim." (Ebu Dâvud, Nikâh, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1). "Kadınla dört şeyden ötürü evlenilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı. Sen dindar olanı seç, mutlu olursun." (Buhârî, Nikâh, 15; Ebu Dâvud, Nikâh, 2; Nesâî, Nikâh, 13).

Evliliğin rüknü icap ve kabul, şartı ise ehliyet sahibi iki tanığın hazır bulunmasıdır. Evlilik, kişinin durumuna göre; farz, vâcip, sünnet, mübah, haram veya mekruh hükmünü alır. İmam Şâfiî'ye göre nikâh, öbür akitler gibi mübah bir muâmeledir (bk. Âl-i İmrân, 39; Nisa, 24). Sürekli olarak evlenilmesi caiz olmayan kadınlar, Nisa, 22 ve 23. ayetlerde sayılmıştır.

33- **Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetli kalmaya çalışsınlar. Sahip olduğunuz köle ve câriyelerinizden sizinle mükâtebe (özgür olma) antlaşması yapmak isteyenler olur ve siz de bunda bir iyilik görürseniz kendileriyle hemen antlaşma yapın! Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin! Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa, hiç şüphesiz Allah, zorlanmalarından sonra da (onlar için) çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.**

33. ayete göre, eşinin mehir ve nafakasını sağlayamayacak kadar yoksul olan kişi, sabredip namusunu korumalıdır.

Mükâtebe: Belli bir para karşılığında, efendisinden özgürlüğünü satın alma akdine denir. Köle böyle bir teklif getirince, efendi kabul etmek zorundadır. Ayetin nedb bildirdiği de ileri sürülmüştür. Ancak bu son görüş köle ve cariye sisteminin kalkmasını geciktirmiştir. Gerektiğinde devlet bütçesi de böyle bir özgürleştirme için devreye girecektir (bk. Bakara, 177; Tevbe, 60).

Ayette kadınların cinsel yaşamı, dış saldırıya karşı korunmuş ve toplumda en zayıf konumda olan bir câriyenin bile, para için fuhşa zorlanması yasaklanmıştır (Kurtubî, Câmi', XII, 168).

Bu ayetin, Medine'de münafıkların başı Abdullah ibn Übeyy'in sahip olduğu altı câriyesini fuhşa zorlayıp para kazanmak istemesi ve iki cariyesinin şikayeti üzerine indiği rivayet edilmiştir.

34- **Andolsun ki biz (bu Kur'an'da) size açıklayıcı ayetler, sizden önce gelip geçenlerden bir örnek ve korunanlar için bir öğüt indirdik.**

35- **Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde lamba bulunan bir kandile benzer. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzeyen bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da ait olmayan mübarek bir zeytin ağacı (nın yağın) dan tutuşturulur. Öyle ki onun yağı ateş değmese bile, neredeyse ışık verir! (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseye nuruyla hidayet verir. Allah işte insanlara böyle örnekler verir. Allah her şeyi bilir.**

Ayette Allah'ın, göklerin ve yerin nuru olduğu, O'nun nurunun, etrafı camlı, içindeki lambasıyla inci gibi parlayan, doğu ve batıya ait olmayan bir zeytin ağacından üreyen yakıtı, ateş değmese bile ışık verecek

kadar saf ve temiz olan ışık kümesi bir kandile benzediği belirtilmektedir. Bu, Allah'ın son derece güzel olduğunu belirten bir benzetmedir.

O dönemde, zeytinyağı ile yanan ışık en parlak ışıktır. Lambanın camı da ışığın gücünü artırır (M. Hamidullah, Meal, 24/35). Kimi çağdaş müfessirler bu ayette elektrik ampulüne işaret edildiği kanaatindedir.

Ayetteki "nur", ışık veya ışık kaynağı demektir. Allah'ın güzelliği ile göklerin ve yerin aydınlandığı anlatılır. Ebu Musa el-Eş'arî'den nakledilen bir hadiste, Allah'ın cemâli şöyle anlatılır: ".Allah'ın örtüsü nurdur. Eğer örtüsünü açsa, yüzünün subhaları (nurları) gözünün gördüğü bütün yaratıkları yakar." (Müslim, İmân, 293).

Gazâliye (ö. 505/1111) göre nur, başka varlıkları gösteren, açığa çıkaran şeydir. Bütün varlıkları açığa çıkarıp gösteren şey Allah'tır. Öyleyse Allah gökleri ve yeri gösteren nurdur. Yokluk karanlık, varlık nurdur. Allah'tan başka her şey kendi zatında karanlıktır. Her şey Allah'ın ortaya çıkmasıyla var olur. Onları gösteren O'dur. Zuhûrunun şiddetinden dolayı yaratıklardan gizlenen Zât ne yücedir! (S. Ateş, Çağdaş Tefsir, VI, 194'ten naklen, Gazâlî, Mişkâtü'l-Envâr, Mefâtîhu'l-Gayb içinde, XXIII, 230).

36- **(Bu kandil) bir takım evlerdedir ki, Allah (o evlerin) yücelmesine ve içinde isminin anılmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu tesbih ederler.**

Ayetteki "yükseltilmesi" ifadesi, mescid yapımı yanında, mescidlere saygı gösterilmesi, pisliklerden ve boş sözlerden temizlenerek mescidlerin şanının yüceltilmesi anlamını da kapsar. Hz. Aişe şöyle demiştir: "Peygamber (sav) bize evleri mescid edinmemizi ve mescidlerin temiz tutulup güzel kokulanmasını emretti." (Ebû Dâvûd, Salât, 13; İbn Mâce, Mesâcid, 8, 9).

37- **Birtakım insanlar (Allah'ı tesbih ederler) ki, ne ticaret ne de alışveriş onları Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetle döneceği günden korkarlar.**

Ayette, mescidlerde toplu namaza teşvik vardır. Çünkü yalnız başına kılınan namaza göre, cemaatle kılınan namaz yirmi beş veya yirmi yedi derece daha faziletlidir. Kadınların da mescide gelip namaz kılmaları sünnettir. Nitekim Allah'ın elçisi, "Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden menetmeyin!" buyurmuştur (Buhârî, Cum'a, 13; Müslim, Salât, 36; Ebû Dâvûd, Salât, 52).

38- **Çünkü Allah kendilerine işledikleri amellerin en güzeliyle mükâfât verecek ve onlara lütfundan fazlasını da ihsan edecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.**

Bu ayette işini bırakıp namaza koşan müminlere kat kat ecir verileceği belirtilir. İbn Ömer'e göre, yukarıdaki ayetten sonra, "karz-ı hasen" verenlerle sabredenlerin ecrini bildiren ayetler inmiş ve ecirde sınır daha da genişletilmiştir (bk. Bakara, 245; Hadîd, 11, 18; Tegâbün, 17; Müzzemmil, 20).

39- **İnkâr edenlere gelince; onların işleri, ıssız bir çöldeki seraba benzer ki susayan onu su sanır; ama oraya varınca hiçbir şey olmadığını anlar ve yanında Allah'ı bulur. Allah ise onun hesabını görüverir. Çünkü Allah hesabı çabuk görendir.**

40- **Ya da (onların işleri) derin bir denizdeki karanlıklara benzer ki, onu**

üstünden bir dalga bürür, üstünde de bir bulut! Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar! Öyle ki içinde bulunan kimse, elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez! Allah bir kimseye nur vermemişse, artık onun nuru olmaz.

41- Görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşlar Allah'ı tesbih ediyor? Onlardan her biri kendi duasını ve tesbihini bilmiştir. Allah da onların yapmakta olduklarını çok iyi bilir.

Çeşitli ayetlerde, gökte ve yerde bulunan canlı cansız her şeyin Allah'ı tesbihinden söz edilir. Bugün, kimya biliminin ortaya koyduğuna göre, maddenin en küçük yapı taşı olan atom'un çekirdeği etrafında, sayısı bir ilâ 92 arasında değişen sayıdaki elektronların saniyede ışık hızıyla döndükleri düşünülürse, maddenin korkunç bir hareketlilik içinde olduğu anlaşılır (bk. İsrâ, 44).

42- Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Dönüş de ancak Allah'adır.

43- Yine görmez misin ki, Allah bulutları sürüklüyor; sonra onları bir araya getirip yığıyor? İşte görüyorsun ki, bunların arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, sanki oradaki dağlardan da dolu indirir. Artık dilediğine onu isabet ettirir, dilediğinden de onu uzak tutar. Bu bulutlardan çıkan şimşeğin parıltısı neredeyse gözleri alır!

44- Allah, gece ile gündüzü döndürüp duruyor. Kuşkusuz bunda, basiret sahipleri için elbette bir ibret vardır!

45- Allah her canlıyı bir sudan yarattı. Öyle iken kimisi karnı üstü yürüyor, kimi iki ayağı üstünde yürüyor, kimisi de dört ayak üstünde yürüyor. Allah ne dilerse yaratır. Çünkü Allah her şeye kadirdir.

Ayette yeryüzünde hareket eden her canlının sudan yaratıldığı, bunların kiminin karnı üzerinde süründüğü, kiminin iki, kiminin dört ayak üzerinde yürüdüğü ve Allah'ın her şeyi yaratabilecek güce sahip olduğu belirtilir.

46- Andolsun biz açıklayıcı ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir.

47- Bir de "Allah'a ve elçisine inandık ve itaat ettik." diyorlar da, sonra bunun ardından, içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar iman etmiş değillerdir.

Bu ayetlerin iniş sebebi olarak şöyle bir olay nakledilir: Bişr adlı bir münafıkla bir Yahudi arasında arazi anlaşmazlığı çıkmıştı. Yahudi, Hz. Muhammed'e gitmeyi teklif ettiği halde, Bişr, Yahudi hakimi Kâb İbn Eşref'in hakemliğine gitmek istemişti. Başka bir rivayete göre, Mugîre İbn Vâil ile Hz. Ali arasında bir su ve arazi anlaşmazlığı olmuştu. Mugîre, Hz. Ali'nin davayı Hz. Muhammed'e götürmesine karşı çıkınca bu ayet inmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', XII, 193).

48- Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve elçisine çağrıldıkları zaman, bakarsın ki içlerinden bir grup yüz çeviriyor!

49- Ama eğer (Allah ve elçisinin verdiği) hüküm, kendi lehlerine olursa, ona hemen boyun eğip gelirler!

50- Onların kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe içinde midirler? Ya da Allah ve elçisinin kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlimler kendileridir!

51- Aralarında hüküm vermesi için,

Allah'a ve elçisine çağrıldıkları zaman, müminlerin sözü ancak, "İşittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte asıl kurtuluşa erecek olanlar bunlardır!

52- **Her kim Allah'a ve elçisine itaat eder, Allah'tan korkar ve O'ndan korunursa, işte asıl bunlar başarıya ulaşanlardır!**

53- **(O münafıklar), sen kendilerinden istediğin takdirde, mutlaka savaşa çıkacaklarına dair, Allah'a en ağır yeminleriyle yemin ettiler. De ki: "Yemin etmeyin! İtaatin ölçüsü bellidir. Bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**

Bu ayetlerde münafıkların durumundan söz edilir. Onlar içyüzlerini açığa vuran ayetler inince, Hz. Peygambere gelerek; gerekirse yurtlarını, aile ve mallarını bırakarak kendisiyle birlikte savaşa çıkacaklarına yemin etmişlerdi. Kendilerine yemin etmemeleri, onlardan beklenenin sadece itaat olduğu ve Allah'ın her şeyi bildiği hatırlatılmıştır.

54- **De ki: "Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin!" Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Peygamberin sorumluluğu ancak ona yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen sadece açık bir şekilde duyurmaktır.**

55- **Allah, sizden iman edip salih ameller işleyenlere şunu vaat etmiştir: Kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, onları da yeryüzüne sahip ve hakim kılacak; kendilerine, onlar için seçip beğendiği dinlerini (İslam'ı) tatbik gücü verecek ve korkularının ardından kendilerini güvene kavuşturacaktır. Çünkü onlar bana kulluk ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar yoldan çıkmış olanlardır!**

Hz. Peygamber hayatta iken Mekke, Hayber, Yemen, Bahreyn tam olarak fethedilmiş, dört halife döneminde Müslümanların hâkim olduğu topraklar Fas'tan Orta Asya'ya kadar uzanmıştır. Böylece ayette Müslümanlara vaat edilen hâkimiyet gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber Adiy İbn Hatem'e, ileride İslam âleminin çok güvenli bir bölge haline geleceğini ve Hîre kentinden devesiyle tek başına yola çıkan bir kadının Allah'tan başka kimseden korkmadan hacca gidip gelebileceğini bildirmiştir (bk. Buhârî, Menâkıb, 25; A. İbn Hanbel, Müsned, IV, 257; İbn Kesîr, Tefsîr, III, 302).

56- **Namazı kılın, zekâtı verin ve Peygambere itaat edin ki size merhamet edilsin!**

57- **İnkâr edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacaklarını sanma! Onların varacağı yer cehennem ateşidir. Ne kötü varış yeridir orası!**

58- **Ey iman edenler! Sahip olduğunuz köle ve cariyelerle, içinizden henüz ergenlik çağına ulaşmamış olanlar, şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler: Sabah namazından önce, öğleyin giysilerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin üç eksikli vaktinizdir. Bu vakitlerin dışında (yanınıza girip çıkmalarında) ne size ne de onlara bir günah vardır. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

Bu ayetlerde ev içi âdâbına dikkat çekilir. Şöyle ki; sahibi durumundaki karı kocanın veya eşlerden birinin yatak odasına,

hizmetçi veya küçük çocuklar girmek istediğinde, günün üç vaktinde izin istemelidir. Bunlar sabah namazından önce, öğle vakti ve yatsı namazından sonraki vakitlerdir. Çünkü bu vakitlerde uygun olmayan kıyafette bulunulabilir.

59- **Sizden olan çocuklarınız ergenlik çağına eriştiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor. Çünkü Allah (her şeyi) bilir, tam hikmet sahibidir.**

Ayete göre erginlik çağına giren çocukların da ana babalarının yatak odalarına girerken her zaman izin almaları gerekir. Erginlik çağının başlangıcı erkek çocukların ihtilâm olması, kız çocukların ise âdet görmesidir. Bu belirtilerin gecikmesi durumunda, çoğunluk fakihlere göre her iki cins onbeş yaşına girince ergin sayılır. Ebû Hanîfe'ye göre ise ergin sayılmanın üst sınırı kız çocukta 17, erkek çocukta ise 18 yaşına girmekle olur.

60- **Evlenme isteği kalmamış oturan (yaşlı) kadınların ise, -bir süsle gösterişe çıkmamaları şartıyla- dış örtülerini çıkarmalarında, kendileri için bir günah yoktur. Ama iffetlice sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitir, bilir.**

Ayette evlenme isteği kalmamış olan yaşlı kadınların, fazla açılıp saçılmadan örtülerini bırakmalarında bir sakınca olmadığı, bununla birlikte kendilerini koruyacak biçimde giyinmelerinin, kendileri için daha iyi olduğu belirtilir.

İbn Mes'ud'a göre "örtüyü bırakmak" tan maksat; başörtüsü dışında, bedeni bütün olarak cilbâb veya bedenin üst kısmını örten ceket, kaban gibi örtü (ridâ) dür (bk. Kurtubî, Câmi', XII, 618).

61- **Köre güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. Aynı şekilde size de kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde yahut dostlarınızın evlerinde, yemek yemenizde bir güçlük yoktur. Toplu olarak veya ayrı ayrı yemenizde de üzerinize bir günah yoktur. Evlere girdiğinizde birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği ile selâm verin. İşte Allah düşünüp anlayasınız diye ayetleri size böyle açıklıyor!**

62- **Müminler ancak Allah'a ve Peygamberine gönülden inanmış kimselerdir. Onlar o Peygamberle birlikte önemli bir işle meşgulken ondan izin almadan bırakıp gitmezler. Şu senden izin isteyenler, gerçekten Allah'a ve Peygamberine iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver ve kendileri için Allah'tan bağış dile. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Kimilerine göre bu ayet, Hendek savaşında izinsiz olarak, evlerine çekilip giden münafıklar hakkında inmiştir. Muhammed İbn İshak ve İbn Abbas'a göre ise, Tebük gazvesi dönüşü, umre için izin isteyen Hz. Ömer hakkında inmiştir.

63- **Peygamberin çağırmasını, aranızda herhangi birinizin diğerini çağırmasıyla bir tutmayın! Allah, içinizden birini siper ederek sıvışıp gidenleri bilmektedir. Bu yüzden, Peygamberin emrine aykırı**

davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine can yakıcı bir azap isabet etmesinden sakınsınlar!

Burada, cuma namazından veya Hendek savaşı için kazı yapılırken, gizlice çıkıp giden münafıklar kastedilmiştir. Bundan sonra müminlerden biri çıkmak isterse konuşmadan parmağı ile izin ister, Hz. Peygamber de ona izin verirdi.

64- Dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu bilir. İnsanlar O'nun huzuruna döndürülecekleri günde ise, ne yaptıklarını onlara haber verir. Allah her şeyi bilir!

103- HAC SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 78 ayettir. Surenin ilk ayetleri Mekke'de inmiştir; bu ayetler, Allah'ın birliği, ahiret ve Kıyamet konularını ele almaktadır. Surenin önemli bir kısmı ise hac ve kurban ibadetlerine değinmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

1- Ey insanlar! Rabbinizden sakının! Hiç şüphesiz Kıyamet gününün sarsıntısı çok büyük bir şeydir!

2- Onu göreceğiniz gün, her emziren kadın emzirdiği çocuğunu unutur, her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş gibi görürsün, halbuki onlar sarhoş değillerdir. Çünkü Allah'ın azabı çok şiddetlidir!

3- İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah hakkında bilmeden tartışır ve her azgın şeytanın peşinden gider.

4- Oysa şeytan hakkında şöyle yazılmıştır. "Kim onu dost ve koruyucu edinirse bilsin ki şeytan onu saptırır ve alevli ateş azabına sürükler."

5- Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra döllenmiş yumurtadan, sonra da yapısı belli belirsiz bir et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Biz doğmasını dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız; sonra sizi bir çocuk olarak dünyaya getiririz; sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için bırakırız. İçinizden kiminiz (erken) vefat ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez olur. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir halde görürsün; fakat biz onun üzerine su indirdiğimizde o hareket eder, kabarır ve her çiftten bitkiler bitirir.

Ayette yer alan yaratılış aşamaları günümüz Anatomi bilimi ile de örtüşmektedir. Bu ayette cenin dönemi, "nutfe (meni damlası), alaka (döllenmiş yumurta) ve mudga (embriyo)" sırasına göre zikredilmiştir. 400-500 milyon erkek sperminden (nutfe) bir tanesinin, kadının yumurta hücresini aşılamasıyla embrio (alaka) dönemi başlar ve kadının ovariumuna tutunarak, hücre bölünmesi yoluyla çoğalma ve büyüme sürecine geçer.

Kan pıhtısı hükmünde olan embriyo (alaka) dönemi yaklaşık bir buçuk- iki ay kadar sürer. Bu dönemde zarûret veya ihtiyaç durumunda ceninin düşürülmesi caiz olur. Organların teşekkül etmesinden ruh üfleninceye kadar olan dönemde, suç işleme yoluyla ceninin düşürülmesi ise caiz olmayıp, "gurre" (diyetin yirmide biri) denilen bir tazminat cezasını gerektirir.

6- Bu böyledir, çünkü Allah gerçektir. Hiç şüphesiz ölüleri O diriltir ve O'nun her şeye gücü yeter.

7- Elbette Kıyamet vakti de gelecektir; bunda hiçbir şüphe yoktur. Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır.

8- İnsanlardan öylesi vardır ki bilmeden, bir yol göstericisi olmadan ve aydınlatıcı bir kitabı da bulunmadan Allah hakkında tartışır.

Bu ayetlerin Nadr İbn Hâris ve Ebû Cehil hakkında indiği rivayet edilmiştir. Ancak Mekke'de Kureyş liderlerinin karakterleri birbirine yakın idi. Bu yüzden yukarıdaki ayetler hiçbir bilgiye, kanıta, kitaba dayanmadan, kibir ve gurura kapılarak körü körüne tartışan kaba insan tipini canlandırmaktadır.

9- Allah'ın yolundan saptırmak için, büyüklük taslayarak (tartışmayı sürdürür). Dünyada onun için bir rezillik vardır. Kıyamet gününde de ona yangın azabını tattıracağız.

10- Ona: "Bunlar, senin iki ellerinle kazandığın günahlar yüzündendir. Çünkü Allah, kullarına karşı zulmedici değildir." (denilir).

11- İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'a kulluğu sınırda tutar. Öyle ki, kendisine bir iyilik gelse, onunla mutlu olur, ama başına onu sınamak için bir kötülük gelse, hemen (dinden) yüz çevirir. Bu kişi, dünyayı da ahireti de kaybetmiştir. İşte apaçık kayıp budur.

Bazı bedevî Araplar Medine'ye gelip İslam'a girer. Müslüman olunca ellerine mal geçer, yağmur yağdığı için geçiminde bolluk olur, hayvanlarının güzel yavruları yapar, "Bu ne güzel dinmiş!" diyerek dine sarılırlar. Ancak başına olumsuz bir olay gelir, bir yıl kıtlık olursa, dini inkâr ederek bu defa da, "Bu dinde hayır yokmuş, sıkıntıdan kurtulamıyoruz!" diyerek dinden dönerlerdi.

12- Çünkü o, Allah'tan başka, kendisine ne zarar ne de yarar verebilecek olan şeylere tapar. İşte en büyük sapkınlık budur!

13- O, kendisine zararı yararından daha çok olana da tapar. Taptığı bu şey, ne kötü koruyucu, ne kötü arkadaştır!

14- Hiç kuşkusuz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Hiç şüphe yok ki Allah, ne dilerse yapar!

15- Her kim Allah'ın dünyada ve ahirette ona (elçiye) yardım etmeyeceğini sanıyorsa, artık o kimse tavana bir ip atsın, sonra (ipi boğazına geçirip, ayağını) yerden kessin! Şimdi bu kimse bir baksın, başvurmuş olduğu çıkış yolu, öfkelendiği şeyi giderebilecek mi?

Ayette "yensurahû" fiilinin sonundaki "hû" zamiri İbn Abbas'a göre Hz. Muhammed'e (sav) gider.

16- İşte böylece biz onu (Kur'an'ı) apaçık ayetler olarak indirdik. Şüphesiz Allah dilediğini doğru yola iletir!

17- Şüphesiz o iman edenler, Yahudi olanlar, Sâbîîler, Hristiyanlar, Mecusîler ve Allah'a ortak koşanlar (yok mu), Allah Kıyamet gününde onların arasını ayıracaktır. Çünkü Allah her şeye şahittir.

Ayette Allah'ın Kıyamet gününde müminlerin, Yahudilerin, sâbîîlerin, hristiyanların ve müşriklerin arasında hüküm vereceğini bildirilir.

Çoğunluk müfessirlere göre mecûsîler ateşe tapan kimselerdir. Bunlar eski dönemde İran'da yaşayan, ateşte tanrısal bir güç gören, yerden püskürüp sürekli yanan

doğal gaz ocaklarını mabed yapan kimselerdir (Ebû Yusuf, Kitabü'l-Harâc, s. 74; Ebû Ubeyd, Kitâbü'l-Emvâl, Kahire 1975, s. 39-43).

Hz. Peygamber döneminde ve daha önce cahiliye döneminde Araplar, sâbiî kelimesini, atalarının dininden ayrılan kimseler için kullanırlardı. Nitekim Hz. Peygamber ve ilk müminler için de "sâbiî" demişlerdi (bk. Buhârî, Teyemmüm, 6, Menâkıbü'l-Ensâr, 35; İbn Hanbel, IV, 434, 435).

18- **Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan bir çoğu hep Allah'a secde ediyor. Ama bir çoğuna da azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa, artık ona ikram eden olmaz. Gerçekten Allah ne dilerse yapar.**

18. ayette belirtilen varlıkların secdesi Allah'a itaat anlamındadır. Çünkü canlı cansız her şey Allah'ın buyruğu ve iradesi ile hareket etmekte, O'nun yasalarına uymakta, ne için yaratılmışsa, o görevi yapmaktadır.

Kur'an okunduğunda bu ayetten sonra secde edilir (bk. A'râf, 206).

19- **Şu ikisi Rableri hakkında birbiriyle tartışan iki karşıt gruptur! (Bunlardan) inkâr edenlere ateşten giysiler biçilir, başlarının üstünden de kaynar su dökülür.**

20- **Bununla onların karınlarındakiler ve derileri eritilir.**

21- **Bir de onlar için demir kamçılar vardır.**

22- **Acıdan dolayı, ne zaman oradan çıkmak isteseler, her defasında oraya geri döndürülürler ve: "Tadın bakalım, yangın azabını!" (denilir).**

23- **Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Onlar orada altın bilezikler, inciler takınırlar ve oradaki giysileri ipekten olur.**

24- **Onlar sözün en güzeline yöneltilmişler ve övülmeye lâyık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.**

Ayette güzel sözle kastedilen, İbn Abbas'a göre, "Lâ ilâhe illallâh ve'l-Hamdü lillâhi" (Allah'tan başka ilâh yoktur ve hamd O'na aittir.) sözüdür. Bunun, Kur'an olduğu da söylenmiştir (Kurtubî, Câmi', XII, 21, 22).

25- **Şüphesiz inkâr edenlere, Allah'ın yolundan, yerli olanlarla dışarıdan gelenleri eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara ve orada zulümle yanlış yola saptırmak isteyenlere can yakıcı bir azap tattırırız.**

26- **Bir zamanlar Kâbe'nin yerini hazırlamış ve İbrahim'e (şöyle demiştik): "Bana hiçbir şeyi ortak koşma! Evimi tavaf edecek, kıyama duracak, rükû ve secde edecek olanlar için temiz tut!"**

Ayetlere göre Allah, Hz. İbrahim'e Kâbe'nin yerini göstermiş, kendisine şirk koşmamasını, namaz kılacaklar için Kâbe'yi temiz tutmasını, Kâbe'yi ziyaret için insanları çağırmasını bildirmiştir.

27- **"İnsanları hacca çağır! Gerek yaya, gerek uzak yoldan, yorgun argın develer üstünde sana gelsinler!"**

28- **Böylece, kendileri için bir takım yararlara tanık olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde (keserken) üzerlerine Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan hem kendiniz yeyin, hem de darlık içindeki yoksula yedirin!**

28. ayette, temettu veya kıran haccı

yapanların kesmeleri gereken, "şükür (hedy) kurbanı" kastedilmektedir. Ayette zikredilen, Behîmetü'l-en'âm; deve, sığır, koyun ve keçi gibi kurban kesilebilen hayvan türlerini kapsar (bk. Mâide, 1; En'âm, 143, 144). "Belirli günler" ise, kurbanların kesilebileceği, bayramın ilk üç günü olup, Zilhicce'nin 10-12 arası günler kastedilir.

29- **Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o Eski Evi (Kâbe'yi) tavaf etsinler!**

Ayete göre hac veya umreyi tamamlayan kişi; tıraş olmak, tırnakları kesmek, koltuk ve kasık kıllarını temizlemek gibi, temizlikler yaparak ihramdan çıkar. Ancak sadece saçların dipten kesilerek veya başın en az dörtte birden fazlası olan kısmın saçlarını uçtan kısaltmak yoluyla da ihramdan çıkılır. Bayanlar, yalnız saç uçlarından bir miktar keserek ihramdan çıkarlar.

Hac yapanların, kurban bayramının ilk günü, sabah fecirden itibaren şeytan taşlaması, arkasından -temettu ve kıran haccı yapanın- şükür kurbanı kesmesi ve daha sonra tıraş olup ihramdan çıkması, bundan sonra da farz (ifâda) tavafı yapması en uygun sıralamadır. Hatta bu sıralama vâcip hükmündedir.

30- **Bu böyledir. Her kim Allah'ın emir ve yasaklarına saygı gösterirse bu, Rabbinin katında kendisi için daha hayırlıdır. (Haram oldukları) bildirilenler dışındaki hayvanlar, size helal kılındı. Artık putlara tapınma pisliğinden kaçının ve yalan sözden sakının!**

Bu ayete göre, müminlere yasaklanan hayvanlar, Bakara, 173, Mâide, 3 ve En'âm, 145. ayetlerde açıklanmıştır. Bunlar; üzerlerine Allah'ın adı anılmadan kesilenler, leş, domuz eti ve akıtılmış kandır. İşte Kur'an'da yenmesi yasaklanan zebâih (kesilmiş hayvanlar) bunlardır. Yukarıda sayılanların dışında kalan hayvanların yenilip yenilmemesi, "temiz olanların (tayyibât) yenmesi, pis (habîs) sayılanların yasaklanması" ilkesine göre, gerek hadis, gerekse ictihatla belirlenmiştir. "O Peygamber onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılar" (A'râf, 157) ayeti, Hz. Peygamber'e "pis şeyleri yasaklama" yetkisi vermiştir. Bu yetki, pislikle beslenen hayvan türlerini içine aldığı gibi, yaratılışı gereği insanın iğrenç saydığı tüm hayvanları da kapsar. Ancak pis ve iğrenç saymanın ölçüsü iklim, çevre ve kültür anlayışına göre değişebildiği için, ayet ve hadislerde adı veya niteliği açıkça belirtilmeyen hayvanların kimileri üzerinde görüş ayrılığı meydana gelmiştir. Bu yüzden, midye, istiridye, ahtapot, yılan, kaplumbağa gibi hayvanların etlerinin temiz mi, pis mi sayılacağı konusu ihtilaflı kalmıştır.

31- **Allah için, O'na ortak koşmayan, O'nun birliğine inanmış kimseler olun. Her kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, yüksekten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, ya da rüzgâr onu uzak bir yere atmış (kimse) gibidir.**

32- **Bu böyledir. Her kim Allah'ın simgelerine, kurbanlıklarına saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır!**

Ayetteki "Şeâir" simgeler demek olup tekili "şeîre" dir. Bu terim, dinin insan bilincine yerleşen "sembolleri"ni ifade eder. Yukarıdaki ayette, hacda kurban kesilmek üzere nişan konulmuş develer anlamında kullanılmıştır. Hac ibadetinin yapılacağı belirli yerlere de "haccın şeâiri" denilir. Kâbe, Arafat, Müzdelife, Mina,

Safa, Merve gibi. Yine tavaf, sa'y, şeytan taşlama, Arafât'ta vakfe ve kurban kesmek de bu niteliktedir.

33- Sizin için (kurbanlıklarda) belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer eski ev (Kâbe) dir.

34- Biz her ümmete kurban kesmeyi gerekli kıldık ki, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanların üzerine O'nun adını ansınlar. Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Onun için yalnız O'na teslim olan Müslümanlar olun! Allah'a itaat eden alçakgönüllülere müjdele!

Ayette "Mensek" kurban, kurban bayramı, ibadet edilecek yer ve zaman, şerîat ve yol anlamlarına gelir. Ayette kurbandan ve besmele ile kesilmesinden söz edildiği için, biz mealde bu kelimeye "kurban kesme" anlamı verdik.

35- Onlar öyle kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer. Onlar başlarına gelene sabreden ve namaz kılan kimselerdir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.

36- Kurbanlık deve ve sığırları Allah'ın size olan simgelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. O halde ön ayaklarından biri bağlı olarak keserken üzerlerine Allah'ın adını anın. Cansız olarak yere düştüklerinde de etlerinden yeyin. Kanaat edip istemeyene de, isteyene de yedirin. Böylece onları sizin buyruğunuza verdik ki, şükredesiniz!

37- Onların etleri de kanları da asla Allah'a ulaşmaz. Ancak O'na sizin takvânız ulaşır. Böylece Allah onları sizin buyruğunuza verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı, Allah'ı büyük tanıyasınız! Güzel davrananlara müjdele.

38- Allah iman edenleri korur. Çünkü Allah hiçbir hâin ve nankörü sevmez.

39- Kendilerine karşı savaş açılanlara, zulme uğradıkları için (savaş) izni verildi. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir.

Ayete göre savaşa izin, zulme uğrama sebebiyle verildi. Hz. Peygamber'in ilk görevi tebliğ ve müşriklerden yüz çevirmek idi (Hicr, 94). Sonra hikmet ve güzel öğütle en güzel mücadele emredildi (Nahl, 125). Hicretten sonra yukarıdaki ayetle ilk olarak savaşa izin verildi. Daha sonra düşmanın saldırısına karşılık verme ve gerektiğinde saldırıya geçme emri verildi (Bakara, 190, 191). Bunun arkasından "haram aylar" dışında cihaddan söz edildi (Tevbe 5). En sonunda da, şartların zorlaması durumunda genel savaşa izin verildi (Bakara, 244).

40- Onlar sırf, "Rabbimiz Allah'tır." demeleri yüzünden haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah bir kısım insanların (kötülüğünü), diğer bir kısmıyla önlemeseydi, herhalde manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılıp giderdi ki, bunların içinde Allah'ın adı çok anılmaktadır. Allah kendine yardım edene yardım edecektir. Şüphe yok ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.

41- Şayet biz onları (müminleri) yeryüzünde iktidara getirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülüğe engel olurlar. Bütün işlerin sonu sırf Allah'a aittir.

Ayet, iktidarı elinde bulunduran müminlerin, dört şeye dikkat etmeleri gerektiğini bildirir. a) Namaz kılmak, b) Zekâtlarını vermek, c) İyiliği emretmek, d) Kötülükten vazgeçirmeye çalışmak. İbn Ebî Necîh'e göre, ayetin muhatabı bütün mümin

yöneticiler olup bu, Allah'ın mülk (iktidar) verdiği kimseden istediği bir görevdir. İyiliği emir ve kötülükten vazgeçirmeye çalışma da devlet başkanının ve bilginlerin görevidir (bk. Kurtubî, Câmi', XII, 49).

42- **Eğer bunlar seni yalanlıyorlarsa, bil ki onlardan önce Nuh, Ad ve Semud (kavimleri de kendi elçilerini) yalanlamıştı.**

43- **İbrahim ve Lut kavimleri de yalanladı.**

44- **Ve Medyen halkı da yalanladı. Aynı şekilde Musa da yalanlanmıştı! Ben o inkâr edenlere bir süre tanıdım, sonra da onları yakalayıverdim! Beni tanımamak nasılmış görsünler!**

45- **Nice kentler vardı ki, biz halkı zulme devam ederken onları helâk ettik. Şimdi onların damları çökmüş, duvarları üstüne yıkılmıştır. Geride nice kullanılamaz kuyularla, bomboş yüksek saraylar kalmıştır!**

46- **Onlar yeryüzünde hiç dolaşmadılar mı ki, bunları düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun! Çünkü gözler kör olmaz, fakat göğüslerin içindeki kalpler kör olur.**

47- **Onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah sözünden asla dönmez. Hiç kuşkusuz Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.**

Allah'a göre zaman kavramı söz konusu değildir. İnsanın ömrü kısa ve belirli olduğu için sabırsızdır ve kimi şeylerin acele olmasını ister.

48- **Nice kentler vardı ki, halkı zulmedip dururken onlara süre tanıdım. Sonunda onları yakaladım. Dönüş yalnız banadır.**

49- **De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."**

50- **İman edip iyi işler yapanlara gelince; onlar için bir bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.**

51- **Ayetlerimizi etkisiz kılmak için çalışanlara gelince; onlar da cehennemliklerdir.**

52- **Biz senden önce hiçbir rasûl ve nebî göndermedik ki o, bir istekte bulunduğunda, şeytan onun isteğine beşeri arzular katmaya çalışmasın! Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi giderir ve sonra da ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, çok iyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**

Ayette Allah'ın gönderdiği her rasûl ve nebîyi şeytanın etkilemeye çalıştığı, ancak Allah'ın buna izin vermediği vurgulanır. Temennî bir şeyi arzu etmek, ümniyye (çoğulu emâniyye) ise gönlün çok istediği şey demektir. Felsefede buna ideal denir. Ayette, her peygamberin bir şey arzu edip ona ulaşmak isteyince, şeytanın onun arzu ve idealine bir düşünce, bir vesvese atacağı; fakat Allah'ın bu düşünce ve vesveseyi giderip, ayetlerini yerleştireceği bildirilir.

53- **(Böylece Allah) şeytanın kattığını, kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri katılaşanlar için bir sınama yapsın. Gerçekten zâlimler (haktan) derin bir ayrılık içindedirler.**

54- **Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar, o Kur'an'ın, Rabbinden gelen bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar; böylece kalpleri ona saygıyla bağlansın. Gerçekten Allah, iman edenleri doğru yola ulaştırandır.**

55- **İnkâr edenler ise, Kıyamet saati kendilerine ansızın gelinceye ya da o**

kısır günün azabı gelip çatıncaya kadar, Kur'an hakkında, kuşku duymaya devam edeceklerdir.

Ayette "Sâat" ölüm veya Kıyamet zamanı olarak tefsir edilmiştir. "Yevm-i akîm" (Kısır gün) ise müşrikler için hiç bir hayır getirmeyen Bedir savaşı, ya da hesap verecekleri Kıyamet günü olarak yorumlanmıştır.

56- **İşte o gün mülk Allah'ındır. O, insanlar arasında hükmünü verecektir. Artık iman edip salih amel işleyenler nimet cennetlerindedirler.**

57- **O inkâr edip, ayetlerimizi yalan sayanlara ise alçaltıcı bir azap vardır.**

58- **Allah yolunda hicret edip, sonra öldürülen veya ölen kimseleri Allah, güzel bir rızıkla rızıklandırır. Çünkü Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır!**

Mücahid'in rivayetine göre, bu ayetler Medine'ye hicret için yola çıkan fakat arkadan gelen müşrikler tarafından öldürülen müminler hakkında inmiştir. Ancak ayetin hükmü her dönemi kapsar. Bunlara verilecek rızık da kuşkusuz cennet nimetidir.

59- **Allah onları hoşnut olacakları bir yere koyar. Çünkü Allah çok iyi bilir, çok yumuşak davranır.**

60- **Bu böyledir. Her kim kendisine yapılan eziyete, misliyle karşılık verir de, bundan sonra yine saldırıya uğrarsa, Allah ona mutlaka yardım eder. Çünkü Allah çok affeden, çok bağışlayandır.**

Ayette kendisine yapılan kötülüğün misliyle karşılık veren kimse, yeniden saldırıya uğrarsa Allah'ın ona yardım edeceği bildirilir.

61- **Bu böyledir. Çünkü Allah, geceyi gündüzün içine katar, gündüzü de gecenin içine katar. Kuşkusuz Allah her şeyi işitir, görür.**

62- **Bu böyledir. Çünkü Allah gerçeğin ta kendisidir. Onların O'ndan başka taptıkları ise bâtıldır. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.**

63- **Görmedin mi ki, Allah gökten bir su indirmekle yeryüzü yemyeşil oluveriyor? Doğrusu Allah çok lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.**

Ayetlere göre, Allah gökten yağmur indirip toprağı bitkilerle yeşertir. Latîf; güzel, hoş, katı olmayan demektir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bunlar insanların yararlanması için yaratılmış ve insana boyun eğdirilmiştir. İnsan aklı ile tabiat olaylarını inceler, kanunlarını tesbit eder, bilim yoluyla en güzel yararlanma yol ve yöntemlerini bulur.

64- **Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Gerçekten Allah, kendine yeten, övgüye lâyık olandır.**

65- **Yine görmedin mi ki, Allah bütün yerdekileri ve buyruğu ile denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi? O göğü, izni olmaksızın yerin üzerine düşmemesi için tutmaktadır. Gerçekten Allah çok şefkatli, çok merhametlidir.**

66- **Size hayatı veren, sonra sizi öldüren ve daha sonra yeniden diriltecek olan O'dur. Gerçekten insan çok nankördür.**

Ayete göre; gökler, yer, bitkiler ve hayvanlar âlemi insanın yararlanmasına sunulduğu, kendisine dünyada yaşama ve âhirette ise sonsuza uzanan bir yaşama imkânı verildiği halde, Rabbini tanımaması veya O'na itaat etmemesi "nankörlük" olarak nitelendirilir.

67- **Biz her ümmete, uygulamakta oldukları bir ibadet tarzı gösterdik. Öyle**

ise onlar (ehl-i kitap) bu konuda seninle asla çekişmesinler! Sen Rabbine (ibadete) çağır. Çünkü sen gerçekten hidayete götüren dosdoğru bir yol üzerindesin.

Ayetteki "Mensek/ menâsik" kurban, kurban bayramı, ibadet usûlü, yol, yöntem ve şeriat gibi anlamlara gelir. Biz burada "ibadet usûlü, şerîat" anlamını siyak ve sibaka daha uygun bulduk.

68- **Eğer onlar seninle tartışırlarsa de ki: "Allah yapmakta olduklarınızı çok iyi bilmektedir."**

69- **Allah, Kıyamet gününde, ayrılığa düştüğünüz konularda, aranızda hükmünü verecektir.**

70- **Sen bilmez misin ki, Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a göre kolaydır.**

Allah Teâlâ, başlangıçtan Kıyamet'e kadar olacak şeyleri vukuundan önce, ümmü'l-kitab denilen levh-i mahfûz'a yazmıştır. Nitekim bir hadiste, Yüce Allah'ın önce kalemi yaratıp ona 'yaz" dediği, neyi yazacağını sorması üzerine de "Kıyamet'e kadar olacak şeyleri yaz" dediği nakledilir. Bu hadisi rivayet eden İbn Abbas bundan sonra yukarıdaki ayeti okumuştur (İbn Kesîr, Hac, 70).

71- **Onlar, Allah'ı bırakıp da O'nun, haklarında hiçbir delil indirmediği ve kendilerinde de bir bilgi bulunmayan şeylere taparlar. O zâlimler için hiçbir yardımcı yoktur!**

72- **Onlara ayetlerimiz açık olarak okunduğu zaman, inkârcıların yüzlerinde hemen hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, neredeyse kendilerine ayetlerimizi okuyanlara saldıracak olurlar! De ki: "Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın, inkâr edenler için vaat etmiş olduğu cehennem! Orası ne kötü bir dönüş yeridir!"**

73- **Ey insanlar! Size bir örnek verildi, onu dinleyin: Sizin Allah dışında taptıklarınız, hepsi bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamazlar. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan geri alamazlar! İsteyen de, istenen de ne kadar güçsüz!**

Ayette: Allah'tan tanrı diye tapılan şeylerin ne kadar zayıf ve aciz varlıklar olduğu belirtilir. Rivayete göre puta tapanlar, putlara güzel koku ve bal sürerler, sinekler bunları yerdi. Sinek yaratmak bir yana, sineğin kaptığı bir şeye bile engel olamayan bir putun hiçbir güce sahip olmadığı güzel bir üslupla anlatılmıştır. Ayetin sonunda tapanın da tapılanın ne kadar güçsüz olduğu vurgulanır.

74- **Onlar, Allah'ın büyüklüğünü gereği gibi anlayamadılar! Gerçekten de Allah, çok güçlü, çok yüce olandır.**

75- **Allah hem meleklerden hem de insanlardan peygamberler seçer. Gerçekten Allah her şeyi işitir, görür.**

Bu ayetlere göre Allah meleklerden de, insanlardan da elçiler seçer. Allah her şeyi bilir, görür. İnsanların yaptıklarını da yapacaklarını da bilir. Bütün işler sonunda Allah'a döner.

75. ayette, Allah elçi gönderecek olsa, meleklerden gönderirdi, diyenlere bir cevap vardır. Allah insanlardan elçi gönderdiği gibi meleklerden de gönderir. Nitekim Cebrail (as), insanlara doğru yolu göstermek için gelen peygamberlere Allah'ın vahyini ulaştırmak için aracılık eden bir elçidir. Bir kısım melekler de Allah'ın buyruklarını icra etmek üzere dünyaya gelir.

Mikâil'in (as) tabiat olaylarının icrasında, Azrail'in (as) ruhların kabzetmesinde görev alması bunlar arasındadır. Onların bu işleri yaptıklarını insan göremez. Çünkü insanın duyu organları, -Allah izin vermedikçe- onları algılayabilecek bir yetenekte yaratılmamıştır. Allah'ın evrendeki yasalarının arka planında melekî güçler vardır. Sünnetüllah denilen düzenin, sapmadan sürmesi böyle bir müdahaleyi gerektirir.

76- **O, onların önlerindekini de arkalarındakini de bilir. Sonunda bütün işler Allah'a döndürülür.**

77- **Ey iman edenler! Rüku edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz!**

Ayette, namazın en önemli iki rüknü olan rükû ve secde zikredilerek, bununla namaz kastedilmiştir.

78- **Allah yolunda, O'na yaraşır şekilde cihad edin. O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dinine (uyun). Allah, bundan önce de, bu kitapta (Kur'an'da) da size "Müslümanlar" adını verdi ki peygamber size karşı şahit olsun, siz de bütün insanlara karşı şahit olasınız. Artık namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. Çünkü sizin mevlânız O'dur. O, ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!**

Bu ayete göre inananlara "Müslüman" adını Yüce Allah vermiştir. Nitekim Kur'an'da, henüz dört kutsal kitap indirilmeden önce, Hz. İbrahim'in ne Yahudi ne de Hristiyan olup, hanîf bir Müslüman olduğu bildirilmiştir (bk. Âl-i İmrân, 67)

Ayetteki cihadın anlamı düşmana karşı savunmada bütün gücünü harcamak olup üç çeşittir: a) Açıkça kendini belli etmiş olan düşman ile yapılan cihad. b) Şeytan ile yapılan cihad. Bu, şeytanın hile, vesvese ve saptırmalarına karşı uyanık ve ferasetli müminin bunu anlayarak mücâhede etmesidir. c) Nefis ile yapılan cihad. Cihad terimi bu üç çeşidi de kapsamına alır. Çünkü mücâhede, mukâtele (savaşmak) teriminden daha geneldir.

Allah insana gücünün yeteceği ölçüde sorumluluk yüklemiştir. İnsan gücünü aşan şeylerden sorumlu olmaz (bk. Bakara, 286). İslam'da azimetin yanında hemen kolaylık sayılan ruhsatlar da getirilmiştir. Ayakta namaz kılamayanın oturarak, oturamayanın imâ ile namaz kılması, hasta ve yolcunun, ramazan orucunu daha sonraya bırakması, cihadı sadece gücü yetenlere, haccı Beytullâh'a gitmeye güç yetirenlere farz kılması bu kolaylıklar arasında sayılabilir.

104- MÜNÂFİKÛN SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 11 ayettir. Surenin ilk ayetlerinin Abdullah ibn Übey hakkında gönderildiği rivayet edilmiştir. Sahabilerden biri, İbn Übey'in, "Muhammed'in yanında olanlara infakta bulunmayın ki yanından dağılıp gitsinler. Onun yanından (Medine'ye) döndüğümüzde elbette aziz olan, zelil olanı oradan çıkaracaktır." sözünü işitip bunu Hz. Peygamber'e (sav) haber vermiş, Hz. Peygamber de onu çağırıp bunu kendisine sormuş, fakat İbn Übey bunu yalanlamış, Hz. Peygamber'in o sahabiyi haksız bulması üzerine nazil olmuştur (Buhârî, Tefsîru'l-Kur'an, Münâfikûn, 63/1).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Münafıklar sana geldikleri vakit:**

"Şahitlik ederiz ki elbette sen Allah'ın elçisisin" derler. Allah senin, kendi elçisi olduğunu elbette bilir. Allah münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder.

2- Onlar yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah'ın yolundan çevirdiler. Onların yaptıkları ne kötüdür!

3- Bunun sebebi şudur: Onlar önce iman edip sonra inkâr ettiler. Bu yüzden kalplerinin üstü mühürlendi. Artık onlar anlamazlar!

4- Onları gördüğün zaman dış görünüşleri hoşuna gider. Konuştukları zaman sözlerini dinlersin. Onlar sanki dayanmış keresteler gibidirler. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın. Allah onları kahretsin! Nasıl olup da döndürülüyorlar!

4. ayette sözü edilen kişi Medineli münafıkların başı Abdullah ibn Übey'dir. Bu kişi iri yarı, yakışıklı, düzgün konuşan birisiydi. Arkadaşlarından Mugıs İbn Kays, Ced İbn Kays da onun gibi cüsseli kişilerdi. Bunlar Hz. Peygamber'in bulunduğu topluluğa gelirler, orada duvara dayanıp otururlar, tumturaklı laflar ederlerdi.

Asker içinde bir duyuru yapılsa, bir hayvan kaçsa veya kaybolan birisi için çağrı yapılsa, bunlar hemen telaşa kapılır. Çünkü sırlarının Cenab-ı Hak tarafından ortaya çıkarılmasından her an korkarlardı.

5- Onlara: "Gelin, Allah'ın Resulü sizin için mağfiret dilesin!" denildiği zaman başlarını çevirirler. Sen onların büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün.

6- Sen onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de kendileri için birdir. Allah onları asla bağışlamaz. Allah fâsıklar toplumunu doğru yola iletmez.

7- Onlar: "Allah'ın elçisinin yanında bulunanları beslemeyin ki dağılıp gitsinler!" diyorlar. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar anlamazlar.

8- Yine diyorlar ki: "Eğer bu savaştan Medine'ye dönersek, daha üstün olan, daha alçak olanı oradan çıkaracaktır." Oysa üstünlük Allah'a, elçisine ve müminlere aittir. Fakat münafıklar bilmezler.

Hicretin 5. yılında vuku bulan Müstalik oğulları seferi sırasında, su alma sırası yüzünden çıkan bir tartışmada münafıkların reisi Abdullah ibn Übey: "Hz. Peygamber'in yanındakilere yardım kesilse dağılıp gideceklerini, bu seferden sonra Medine'ye dönünce aziz olanın zelil olanı oradan çıkaracağını" söylemişti. Bu sözleri işiten çocuk yaştaki Zeyd b. Erkam bunu Hz. Peygamber'e iletmiş, ancak A. b. Übey ve adamları bu sözleri inkâr edince, Zeyd yalancı durumuna düşmüş ve çok üzülmüştü. İşte Münâfikûn suresi bunun üzerine inmiş ve Hz. Peygamber Zeyd'i çağırarak gönlünü almıştır (Buhârî, Tefsîr, Sure, 63; A. İbn Hanbel, IV, 370, 373). Hz. Aişe'ye iftira (ifk) olayı da bu gazve dönüşünde olmuştu.

9- Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanlardır!

10- Birinize ölüm gelip de: "Ey Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar erteleseydin de, sadaka verip sâlihlerden olsaydım!" demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın!

İbn Abbas, "Zekât ve hac konusunda eksiği bulunan kimse, ölümü sırasında büyük bir pişmanlık duyarak ömrünün uzamasını isteyecektir," demiştir. Kendisine, "Dünyaya dönmek isteyenler, küfür ehli

kimseler, değil midir?" diye sorulunca, delil olarak, yukarıdaki 9-11 arası ayetleri okumuştur (Tirmizî, Tâc, IV, 265).

11- **Allah süresi geldiği zaman hiçbir canı asla ertelemez. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

105- MÜCÂDELE SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 22 ayettir. (Surenin nüzul sebebiyle ilgili ilk ayetin açıklamasına bakınız.) Bu surede, cahiliye döneminden kalma kötü bir alışkanlık olan "zıhar" konusuna açıklık getirilmiş, müminlerin birbirlerine karşı tavırlarının nasıl olması gerektiğine değinilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'le (sav) hususi görüşmelerinde insanların nasıl muamelede bulunacakları gibi konular ele alınmıştır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da dinliyordu. Çünkü Allah işitir, görür!**

Zıhâr: Sırt anlamına gelen "zahr" kökünden ve müfâale babından mastar olup, kocanın eşine: "Sen bana anamın sırtı gibisin, yani bana anam gibi haramsın" diyerek onu kendisine haram kılmasını ifade eder. Medine döneminin dört veya beşinci yılında Havle binti Mâlik'e, Ensar'dan olan kocası Evs İbn Sâmit bir tartışma sırasında zıharda bulunmuştu. Havle, Hz. Peygamber'e gelerek kocasının yaşlılığını, yoksulluğunu, küçük kız çocuklarının perişan olacağını öne sürdü ve buna bir çare bulmasını istedi. Allah'ın elçisi kendisine bu konuda bir emir gelmediğini söyleyince, Havle, Cenab-ı Hakk'a şikayette bulundu ve bu cahiliye âdetinin kaldırılmasını istedi. Bunun üzerine inen yukarıdaki dört ayet "zıhar" konusuna çözüm getirdi.

2- **İçinizden zıhar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz ki onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Allah gerçekten çok affedici, çok bağışlayıcıdır.**

3- **Kadınlardan zıhar ile ayrılmak isteyip de sonra sözlerini geri alacak olanlar, bunun için o ikisi temas etmeden önce bir köle azat etmek gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

4- **Buna imkân bulamayan kimse, ikisi temas etmeden önce aralıksız olarak iki ay oruç tutsun! Buna da gücü yetmeyen, altmış yoksulu doyursun! Bu hükümler, Allah'a ve Resulü'ne iman etmeniz içindir. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için acı bir azap vardır.**

Zıharı etkisiz kılmak, iki ay oruç tutmak, buna güç yetmezse altmış yoksulu doyurmakla gerçekleşir.

5- **Allah'a ve Resulü'ne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık ayetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.**

6- **O gün Allah onların hepsini diriltecek ve yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah onu bir bir saymış, onlar ise unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.**

7- **Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmedin mi? Üç kişi gizli konuşsa dördüncüleri O'dur. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları O'dur. Bundan az da çok da olsalar, nerede bulunsalar, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra bütün**

yaptıklarını Kıyamet günü kendilerine haber verir! Çünkü Allah her şeyi tam olarak bilendir.

Medine'de Yahudiler ve münafıklar, Müslümanların yanında işaretlerle gizli konuşurlar, müminlerin kalplerine şüphe sokmaya ve savaşlarda onların yenildiği hissini uyandırmaya çalışırlardı.

Yahudiler Hz. Peygamberle karşılaştıklarında, "es-Sâmu aleyke" (Sana ölüm olsun) derler, Hz. Muhammed de, "Aleykum" (Size olsun) demekle yetinirdi.

8- **Gizli konuşmaktan menedildikten sonra yine o menedildikleri şeyi yapmaya kalkışarak günah işlemek, düşmanlık ve Peygamber'e karşı gelmek konusunda gizlice konuşanları görmedin mi? Onlar sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selamlamadığı bir şekilde selamlarlar. Kendi içlerinden de: "Bu söylediklerimiz yüzünden, Allah'ın bize azap etmesi gerekmez mi?" derler. Cehennem onlara yeter! Onlar oraya gireceklerdir. Ne kötü dönüş yeridir orası!**

9- **Ey iman edenler! Aranızda gizli olarak konuşacağınız zaman günah, düşmanlık ve Peygamber'e karşı gelmeyi gizli konuşmayın. Ama iyiliği ve kötülükten sakınmayı konuşun! Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun!**

Müminlerin kendi aralarında ancak iyilik ve takvâ konusunda gizli konuşabileceklerine izin verildi.

10- **Gizli konuşmalar ancak şeytandandır. Bu, iman edenleri üzmek içindir. Oysa şeytan, Allah'ın izni olmadıkça müminlere hiçbir zarar veremez. Öyleyse müminler Allah'a güvenip dayansınlar.**

11- **Ey iman edenler! Size, "Meclislerde yer açın!" denilince yer açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, "Kalkın" denilince kalkın ki, Allah sizden iman edenleri ve bilgi verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

Topluluk adabının öğretildiği bu ayete göre, mecliste yer açmak, sonradan gelene yer vermek, toplantı bitince kalkıp gitmek gibi güzel davranışlar ve bunu tamamlayan, ilim sahibi olma, iman edenlerin derecelerini yükseltir (bk. Fâtır, 28).

12- **Ey iman edenler! Peygamber'e gizlice bir şey söylemek istediğiniz zaman, bu konuşmanızdan önce bir sadaka verin! Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Buna gücünüz yetmezse bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

Abdullah ibn Abbas'tan rivayete göre Müslümanlar Hz. Peygambere gerekli gereksiz sorular sorar, herkesin içinde onunla gizli konuşurlardı. Bu durum Allah'ın elçisini rahatsız etmeye başlamıştı. Yüce Allah bu tür gizli konuşmaları azaltıp, Hz. Peygamberi de rahatlatmak için, özel sorudan önce sadaka vermeyi farz kıldı. Bunun üzerine Müslümanlardan birçoğu sadaka vermekten çekinip özel soru sormaktan vazgeçti. Sonra Allah bu hükmü kaldıran 13. ayeti indirdi (İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 328).

13- **Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar takdim etmekten korktunuz mu? Mademki yapmadınız. Allah da sizi affetti. Artık namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resulü'ne itaat edin! Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

14- **Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizden ne de onlardandır. Onlar bilerek yalan yere yemin ederler!**

Medine'de münafıklar Yahudilere yardaklık ediyor, müminlerin sırlarını onlara taşıyor ve bu arada, Hz. Muhammed'in arkasından da ileri geri konuşuyorlardı.

15- Allah onlar için şiddetli bir azap hazırladı. Gerçekten, onlar ne kötü işler yapıyorlar!

16- Yeminlerini kalkan yapıp Allah'ın yoluna engel oldular. Onlar için küçük düşürücü bir azap vardır.

17- Ne malları ne de çocukları onları Allah'tan kurtarabilir! Onlar cehennemliklerdir, orada sürekli olarak kalacaklardır.

Münafıklar kendilerine inandırmak için dünyada yemin ettikleri gibi, Kıyamet günü de Allah'a yemin ederek doğru bir şey yaptıklarını söylerler. Ama bu onların batıl zanlarından başka bir şey değildir.

18- O gün Allah onları topluca diriltecek de size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin bir esas üzerinde olduklarını sanacaklar. İşte onlar gerçekten yalancı kimselerdir.

19- Şeytan onları etkisi altına aldı da kendilerine Allah'ı anmayı unutturdu. İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki, şeytanın yandaşları ziyana uğrayanlardır!

20- Allah'a ve Resulü'ne düşman olanlar, herhalde en aşağıların arasındadırlar.

21- Allah: "Elbette ben ve elçilerim üstün geleceğiz" diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.

22- Sen, Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir toplumun, -babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları bile olsalar- Allah'a ve Peygamberine düşman olan kimselerle dostluk kurduğunu göremezsin! İşte bunlar, Allah'ın kalplerine imanı yazdığı ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır! İşte onlar Allah'ın safında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın safında olanlar şüphesiz hep kurtuluşa erenlerdir!

Mekke'de inen Lokman suresi 14, 15. ve Ankebût suresi 8. ayetlere göre müşrik bile olsalar, Peygamber'e düşmanlık etmedikçe ebeveyne saygı gösterilir. Ama Peygamber'e düşmanlık edip İslam'ı fiilen yıkmaya çalışan ana-babaya itaat edilmez. Çünkü böyle bir ebeveyne itaat, kişiyi İslam dışına çıkarır (Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 330, 331).

106- HUCURÂT SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 18 ayettir. Sure, adını 4. ayetteki odalar anlamına gelen "Hucurât" kelimesinden almıştır. Bir önce nazil olan Mücadele suresinde anlatılan, müminlerin Allah Resulü'ne (sav) karşı muamelelerinin devamını ele almaktadır. Bunun haricinde müminlerin birbirleriyle olan muamelelerinde de çok mühim kurallar tesis etmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Ey iman edenler! Allah'ın ve Resulü'nün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah işitir, bilir.

Hz. Peygamber'in önüne geçmeme hususu, söylenen söz, yapılan iş veya çıkarılan hükümlerde, ona ve onun sünnetine aykırı davranmama, edebi koruma ve ona uyma olarak yorumlanmıştır.

2- **Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin. Ona, birbirinize bağırır gibi yüksek sesle konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider.**

Bu ayet indikten sonra Hz. Ebu Bekir Allah elçisiyle fısıltı ile konuşur olmuş, Hz. Ömer'in konuşmasının dozu ise yeniden sormayı gerektirecek derecede düşmüştü (bk. Buhârî, Tefsîru Sure, 49/1).

3- **Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar, Allah'ın kalplerini takva ile sınadığı kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.**

4- **Odaların arkasından sana seslenenler, herhalde çoğu aklı ermeyen kimselerdir.**

Hz. Peygamber öğle vakti, odasında istirahat ederken Temim oğullarından 70 kişilik bir heyet gelmiş ve: "Ya Muhammed! Dışarı çık, yanımıza gel!" diye bağırmışlardı. Ayet onlar hakkında inmiştir (Kurtubî, Câmi', XVI, 203, 204).

5- **Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Bununla birlikte Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

6- **Ey iman edenler! Eğer size fâsık birisi bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz!**

Fâsık: Allah'ın kesin emir ve yasaklarına uymayan, büyük günahlardan sakınmayan âsî mümindir (bk. İsfehânî, el- Müfredât, s. 572; Elmalılı, age. I, 245).

Ayetin iniş sebebi şu olaydır: Hz. Peygamber Velid ibn Ukbe'yi Müstalik oğulları kabilesine zekât memuru olarak göndermişti. Velid oraya yaklaşınca, karşısına çıkan atlıların kendisini öldüreceğini sanarak geri dönmüş ve Hz. Peygamber'e Mustalik oğullarının zekâtlarını vermediklerini ve kendisini de öldürmek istediklerini söylemişti. Bunun üzerine Allah'ın elçisi onlara savaş açmayı düşünürken onlardan bir heyet geldi ve bir yanlış anlama olduğunu, kendilerinin Allah'a ve elçisine bağlı olduklarını bildirerek zekâtlarını vermek istediklerini söylediler.

Hz. Peygamber Halid İbn Velid'i gizlice bir birlikle Mustalik oğullarına gönderdi. Halid onların ezan okuyup namaz kıldıklarını görünce, yanlarına gitti ve zekâtlarını alarak geri döndü. Böyle bir araştırma yapmadan saldırı yapılsaydı, ortaya onarılması güç zararlar çıkacağında şüphe yoktur (Kurtubî, Câmi', XVI, 205; Elmalılı, VII, 196).

7- **Hem biliniz ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Eğer o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize süs yapmıştır. Küfrü, fâsıklığı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.**

Fıskı büyük günah, isyanı ise küçük günah işlemek şeklinde anlayanlar da vardır.

8- **Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

9- **Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar, saldıran tarafla savaşın! Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve daima adaletli davranın! Çünkü Allah adalet yapanları sever.**

Yukarıdaki ayet, münafıkların reisi Abdullah İbn Übey'in, Hz. Peygamber'e hakaret etmesi üzerine, Ensar'dan Abdullah ibn

Revaha'nın cevap vermesi ve iki tarafın adamları arasında çıkan dövüşme üzerine inmiştir. Hz. Peygamber ayeti okuyunca taraflar barışmıştır.

Bir fıkıh terimi olarak bağy; ülkeyi adaletle yöneten İslam devlet başkanına karşı bir te'vile (yoruma), yani kendince doğru olduğuna inandığı bir delile, bir sebebe dayanıp, silahlı güç kullanarak isyan etmek demektir. Haricîlerin Hz. Ali ile olan çatışmaları böyledir.

Hadislerde şöyle buyurulur: "Her kim bize karşı silah kuşanırsa, bizden değildir." (Buhârî, Fiten, 7; Müslim, İman, 161, 163). "Her kim, İslam devlet başkanına itaatten çıkar, İslam toplumundan ayrılır ve ölürse, onun ölümü, cahiliye ölümüdür!" (Buhârî, Fiten, 2; Ebu Dâvud, Sünnet, 37).

İki İslam ordusunun karşı karşıya gelmesinin en acı örneklerinden birisi olan Sıffin Savaşı için, Muhammed Hamidullah hocanın 1968 yılında, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesindeki bir konferansında naklettiği şu olay çok dikkat çekicidir. 37/657 yılında dördüncü Halife Hz. Ali ile Suriye valisi Muaviye arasında Fırat'ın sağ kıyısında Rakka yakınında vuku bulan Sıffin savaşının en şiddetli bir gününde, namaz için ezan okununca iki taraf da çatışmayı bırakır ve namaz için ara verir. Namazın ardından bir sahâbî Hz. Ali'ye, "Ey Ali! Şu anda iki taraf da namaz kıldı. Ölülerimiz henüz gömülmedi. Hangi tarafın ölüleri şehittir ve cennettedir?" diye sordu. Bu zor soruya gözyaşları içinde Hz. Ali şu cevabı verir: "Her iki tarafın ölüleri şehittir ve cennettedir. Çünkü onlar iyi niyetle ve haklı olduğuna inanarak savaşıyorlar. Fakat bu iki orduyu aylar, yıllar içinde zemin hazırlayıp, çatışma noktasına getirenler, bu savaşa yol açanlar bunun hesabını nasıl verir, bunu bilemiyorum!" Bu cevap günümüzde, İslam ülkeleri arasında görülen çatışmalar için de önemlidir.

İsyancıların yaralıları ve tutsakları hemen öldürülmez, kaçanlar izlenmez, malları ganimet sayılmaz. Hanefilere göre, isyancıların, mala ve cana verdikleri zararın tazmini gerekmez. Devlet gücü yanında çarpışanlara, günah ve kefaret gerekmediği gibi, mala verdikleri zararı da tazmin etmeleri gerekmez (Serahsî, Mebsût, I, 128; Kâsânî, Bedâyi', VII, 141; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 414; Ayrıca bk. Hucurât, 9).

10- **Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete eresiniz!**

11- **Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin! Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasınlar! Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Hem kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Her kim de tevbe etmezse, artık onlar kendilerine zulmedenlerdir!**

Ayette "alay etmek" veya "kötü lakap takmak" fâsıklık olarak nitelendirilmiştir. Buna göre, kişiyi hoşlanmadığı bir lakapla anmak caiz olmaz. Güzel lakap ve künye ise teşvik edilmiştir. Hz. Ebu Bekir'e, "Sıddîk" (Çok tasdik edici), Ömer'e "Fârûk" (Hakla bâtılı ayıran), Hâlid İbn Velîd'e "Seyfullah" (Allah'ın kılıcı) denilmesi gibi.

12- **Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin**

etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Öyleyse Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah tevbeyi çok kabul eden, çok merhametli olandır.

Zan: Başkasını sebepsiz yere ve delilsiz olarak suçlamak ve onun kötü bir iş yaptığını sanmaktır. Yasaklanan zan, insanlar hakkında kötü düşünce beslemek şeklindeki zandır (Müslim, Birr, 32; A.İbn Hanbel, III, 491). Gıybet ise kişinin arkasından hoşlanmayacağı bir şey söylemektir. Söylenen şey onda varsa gıybet, yoksa iftira etmiş olur (bk. Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23).

13- **Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.**

Kabile: Bir babanın sulbünden gelip çoğalan topluluğa "kabile", birçok kabilelerin birleşmesinden oluşan daha büyük topluluğa da millet (şa'b) denir.

Takva; korkmak, sakınmak, korunmak demektir. Allah'a yakınlıkta soy, sop, millet, servet, makam ve mevki gibi unsurlar dikkate alınmaz.

14- **Bedevî Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama "boyun eğdik" deyin. Çünkü henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."**

Medine çevresinde oturan Esed İbn Huzeyme oğulları bir kıtlık yılında Medine'ye gelip yardım istediler. Gerçekte inanmadıkları halde inanmış göründüler. Ayet onlar hakkında inmiştir.

15- **Müminler ancak Allah'a ve Resulü'ne iman ettikten sonra şüpheye düşmeyip, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğru olanlar bunlardır.**

16- **De ki: "Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir!"**

17- **Onlar Müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: "Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz, biliniz ki, asıl sizi imana erdirdiği için Allah sizin başınıza kakar.**

18- **Şüphesiz ki Allah, göklerin ve yerin görülmeyen sırlarını bilir. Allah yaptıklarınızı görendir.**

107- TAHRÎM SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 12 ayettir. Tahrîm, haram kılmak anlamına gelip, Allah'ın helal kıldığı bir şeyi, Hz. Peygamber'in kendisine haram kılmasından dolayı nazil olmuştur. Bu surede aile ilişkilerinde önemli kurallar serdedilmenin yanı sıra, münafıklar da sert bir şekilde uyarılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Hz. Peygamber, eşlerinden Zeyneb binti Cahş'ın evinde bal şerbeti içmiş ve bu yüzden onun yanında biraz fazla kalmıştı. Bu durumu kıskanan iki eşi, Hz. Aişe ve Hafsa aralarında anlaşarak, Allah'ın Resulü

yanlarına geldiğinde kendisinden megâfir kokusu geldiğini söylediler. Hz. Peygamber megâfir yemediğini söyledi. "Demek ki, balı yapan arı megâfir bitkisini yalamış!" dedi ve bundan böyle bal yemeyeceğine dair yemin etti (bk. Buhârî, Talâk, 8, Tefsîr, Sure 66, Eymân, 25; Müslim, Talâk, 20).

2- **Allah size yeminlerinizi (kefâretle) çözmeyi meşrû kılmıştır. Allah sizin mevlânızdır. O, gerçekten bilen, tam hikmet sahibi olandır.**

Ayette helal olan bir şeyi, yemin ederek, kendisine yasaklamanın doğru olmadığı ve yemin kefareti vererek, bu yasağı kaldırmak gerektiği bildirilir.

3- **Hani Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip, Allah da bunu Peygamber'e bildirince, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber ona haber verince eşi: "Bunu sana kim söyledi?" dedi. Peygamber: "Bilen ve her şeyden haberdar olan Allah söyledi" dedi.**

Ayette işaret edilen sır, bir rivayete göre Hz. Peygamber'in cariyesi Mariye ile görüşmeyeceğine dair Hz. Hafsa'ya verdiği sözdür. Ancak Hafsa bu sırrı Aişe ile paylaşmıştı (İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 387, 388).

4- **Eğer siz ikiniz, Allah'a tevbe ederseniz (iyi olur); çünkü kalpleriniz sapmıştır. Eğer peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız, (bilin ki) onun dostu ve koruyucusu Allah, Cibril ve müminlerin iyileridir. Ayrıca melekler de ona arka çıkarlar.**

Bu ayette sözü edilen iki kadının Aişe ve Hafsa (r.anhâ) olduğu rivayet edilmiştir (bk. Buhârî, Tefsir, 66/3, 4).

5- **(Ey Peygamber eşleri!) Eğer o sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı, kendisini Allah'a teslim eden, inanan, gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verir.**

6- **Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır! Onun başında acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyi yapan melekler vardır.**

7- **Ey inkâr edenler! Bugün özür dilemeyin! Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz (denilir).**

8- **Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Olur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, Peygamber'i ve onunla birlikte olan müminleri utandırmayacağı günde, Allah sizi, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. (O gün) müminlerin nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da: "Ey Rabbimiz! Nurumuzu tamamla ve bizi bağışla; çünkü sen her şeye kadirsin!" derler.**

Ayette teşvik edilen nasûh tevbesi; günahtan pişmanlık duyarak ve kesin dönüş yaparak tevbe etmektir. Hz. Peygamber'in tarifine göre nasûh tevbesi: "Kulun yapmış olduğu günaha pişmanlık duyması, Allah'a özrünü arzedip, bir daha o günaha dönmemesidir." (Elmalılı, VIII, 165).

9- **Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü gidilecek yerdir!**

10- **Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını örnek verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun nikâhı altında idiler. Onlara hıyanet ettiler. (Kocaları) Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan**

savamadı. Onlara: "Haydi ateşe girenlerle birlikte siz de girin!" denildi.

Hz. Nuh'un karısı kocası için, "mecnun" der, Hz. Lut'un karısı da, gelen misafirleri, kötü amaçlı kişilere, haber verirdi. Buna göre peygamber karısı veya oğlu olmak, kişiyi kurtaramaz.

11- Allah müminlere de Firavun'un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim! Bana katında, cennetin içinde bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından kurtar ve beni şu zalim toplumdan kurtar!"

Firavun'un karısı Asiye binti Müzâhim sandık içinde ırmağa atılmış olan Musa'yı alıp büyütmüş, peygamber olduktan sonra ona inanmış, kocası Firavun'un işkencelerine rağmen imanından dönmemiş, yakıcı Güneş'in altında yukarıdaki niyazının arkasından ruhu kabzolunmuştur.

12- İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de Allah örnek gösterdi. Biz ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.

108- TEGÂBÜN SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 18 ayettir. Sureye ismini veren "Tegâbün" kelimesi kâr ve zarar, aldanma, aldatma gibi anlamlara gelmektedir. Geçtiği dokuzuncu ayette ise Kıyamet günü kastedilmiştir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. O her şeye kadirdir.

2- Sizi O yarattı. Böyle iken içinizden kimi kâfir, kimi mümindir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

3- Gökleri ve yeri gerçekle yaratmış, size şekil vermiş ve şekillerinizi de güzel yapmıştır. Sonunda dönüş ancak O'nadır.

4- O göklerde ve yerde ne varsa bilir. Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı da bilir. Allah kalplerin özünü bilir.

5- Bundan önce, inkâr edenlerin haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezasını tattılar ve onlar için acı bir azap da vardır.

6- Böyledir, çünkü onlara peygamberleri apaçık delillerle geldiklerinde, onlar: "Bir insan mı bize yol gösterecek?" deyip inkâr ettiler ve yüz çevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi. Çünkü Allah zengindir, çok övülendir.

7- İnkâr edenler, asla diriltilmeyeceklerini sandılar. De ki: "Hayır, Rabbime andolsun ki mutlaka diriltileceksiniz; sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır.

İnkâr edenler öldükten sonra diriltilmeyeceklerini sanıyorlardı. Elçilerle aralarında en önemli anlaşmazlık ahiret inancı üzerinde oluyordu. Çünkü onlar öldükten sonra dirilip, dünyada yaptıklarından hesaba çekileceğine inanmak istemiyorlardı.

8- Artık Allah'a, Resulü'ne ve indirdiğimiz o nura (Kur'an'a) inanın. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

9- Sizi o dernek gününe toplayacağı gün ki işte o gün, Tegâbün Günü (kâr ve zarar günü) dür. Kim Allah'a iman eder ve salih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu, içinde ebedi kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur!

Kıyamet günü, insanlar, cinler, yer ve gök ehlinin hepsi hesap için bir araya gelecektir. Tegâbün; karşılıklı olarak birbirini aldatmaya çalışmak demektir. Burada kastedilen cennet ehlinin kazanması, cehennem ehlinin ise kaybetmesidir. Bu yüzden bu güne, "zarar etme ve kazanma günü" de denebilir.

10- **İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennem ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası!**

11- **Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musîbet isabet etmez. Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir. Allah her şeyi bilendir.**

Allah'ın ilmi, iradesi, takdiri ve kazası olmadan insanın başına hiçbir musibet gelmez. Allah'ın izni olmadan bir yaprak bile yerinden oynamaz. Buna göre, yangın, sel felâketi, yoksulluk, deprem, hastalık, ölüm ve üzüntü gibi insanın gücünü aşan, önlem alsa da üstesinden gelemediği sıkıntı ve belâların Allah'ın takdiri ile olduğuna inanan kimse, bunları sabır ve metanetle karşılar (bk. Hadîd, 22, 23; Nisa, 79; Ra'd, 11; Zümer, 10).

12- **Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin! Yüz çevirirseniz bilin ki, elçimize düşen apaçık duyurmadır!**

13- **Allah'tan başka ilâh yoktur. Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar!**

14- **Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görür ve bağışlarsanız, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

Atâ İbn Rabah'a göre ayetin inme sebebi şudur. Avf İbn Mâlik, Hz. Peygamberle birlikte bir savaşa katılmak istemiş, ancak eşi ve çocukları buna engel olmuş, bu yüzden de kendisi çok üzülmüştü. Kısaca savaş, hicret, hac, malını Allah yolunda tasadduk gibi ecri büyük amellere engel olmaya çalışan aile fertleri dostluk değil düşmanlık yapmış olur.

15- **Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.**

16- **Öyleyse gücünüz yettiği kadar Allah'tan korunun. Dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğiniz için sadaka verin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**

17- **Eğer siz Allah'a güzel bir borç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat yapar ve sizi bağışlar. Allah çok mükâfat veren, yumuşak davranandır.**

Bu ayette müminler içlerinden darda kalanlara karz (ödünç) para vermeye teşvik ediliyor. Karz verenlere kat kat ecir verileceği ve Allah tarafından günahlarının bağışlanacağı vurgulanır.

18- **Görünmeyeni ve görüneni bilendir. Mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

109- SAF SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 14 ayettir. Dördüncü ayette geçen dizi, sıra anlamındaki "Saf" kelimesinden dolayı bu adı almıştır. Bu sure, müminlerin uyması gereken bazı kuralları serdetmekte ve Hz. Musa ile Hz. İsa'nın kavmi gibi olmaktan sakınmaları hususunda onları uyarmaktadır. Ayrıca hak dinin İslam olduğunu beyan ederek gerçek kurtuluş yolunu tarif etmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ı tesbih eder. O mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

2- **Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz?**

Allah'a, ibadet amacıyla, yükümlü olmadığı mübah bir işi yapmaya söz vermeğe "adak yapmak" denir. Adağın şartları: a) Adayanın akıllı, ergen bir mümin olması, b) Adak konusu türünden, farz veya vacip bir ibadetin bulunması, c) Adak konusunun, o anda veya gelecekte zaten yapılması farz veya vacip olan bir ibadet olmaması, d) Adak konusu, kendi başına bir ibadet olması, e) Adak konusunun meşru olmayan bir şey olmaması, f) Adak konusunu uygulamaya güç yetmesi.

3- **Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında çirkin bir kabahattir!**

4- **Allah kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağlayarak savaşanları sever.**

5- **Hani bir zamanlar Musa, kavmine: "Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde beni niçin incitiyorsunuz?" demişti. Onlar eğrilince, Allah da kalplerini eğriltti. Çünkü Allah, fâsıklar toplumunu doğru yola iletmez.**

6- **Bir vakit Meryem oğlu İsa şöyle demişti: "Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir Peygamberi müjdeleyici olarak gönderildim." Fakat o kendilerine açık delillerle gelince: "Bu apaçık bir sihir!" dediler.**

Bu ayette, Hz. İsa'nın, İsrail oğullarına kendisinden sonra Ahmed adında son bir peygamber geleceğini haber verdiği bildirilir. Bu bilgi Yuhanna İncili'nde şöyle ifade edilmiştir: "Ben, Baba'ya dua edeceğim ve O size başka bir önder (imam) gönderecektir." (Yuhanna, 14/16). Hristiyanların "tesellici" diye tercüme ettikleri, "parakletus" kelimesi aynı zamanda, "önder-imam" anlamına gelir (Bilgi için bk. İşaya, 8/22 (Matta, 4, 15/16); İşaya, XLII, 1-4 (Matta, 8/17).

7- **İslam'a davet olunurken Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.**

8- **Onlar istiyorlar ki Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürsünler. Oysa kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlayacaktır.**

9- **O, Peygamberini hidayetle ve gerçek dinle gönderdi ki onu bütün dinlere üstün kılsın! İsterse müşrikler hoşlanmasınlar!**

10- **Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?**

Bu ayetlerde Allah'a ve Peygamber'ine iman edip malı ve canıyla cihad edenlerin dünyada zafere, ahirette de Adn cennetlerindeki güzel konutlara yerleşecekleri bildirilir.

11- **Allah'a ve Resulü'ne iman edip mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.**

12- **(Allah) sizin günahlarınızı bağışlar, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki çok güzel meskenlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!**

13- **Seveceğiniz başka bir şey daha var. Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih! Müminleri müjdele!**

14- **Ey iman edenler! Allah'ın yardım-**

cıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa da Havarilere: "Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havariler, "Allah'ın yardımcıları biziz" dediler. İsrail oğullarından bir grup inandı, bir grup da inkâr etti. Biz de inananları düşmanlarına karşı destekledik. Böylece onlar üstün geldiler.

Havariler: Hz. İsa'ya, onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna ve göğe yükseldiğine herkesten önce inanan ve ona destek veren 12 tane ihlâslı mümindir.

110- CUMA SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 11 ayettir. Müsebbihat surelerinden (Allah'ı tesbih ederek başlayan surelerden) biri olan Cuma suresinde ana hatlarıyla Hz. Muhammed'in peygamberliği, Yahudilerin kendi iddialarını ispat etmekten uzak oldukları ve cuma namazı ile ilgili bazı hükümler anlatılmaktadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Göklerde ve yerdekilerin hepsi, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, mutlak üstün, tam hikmet sahibi olan Allah'ı tesbih eder.

"Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tesbih etmesin." (İsrâ, 44). Cansız camit varlıkların atomları, canlıların hücre yapıları içindeki şaşırtıcı hareket ve oluşumlar, göklerdeki gezegen, yıldız, galaksi, samanyolu ve benzerlerindeki yörünge hareketleri bilinçli gizli bir elin düzenlemesini ortaya koymaktadır. Zerreden küreye bu çarkın, sünnetullah'a uygun yürüyüşü yaratıcısını tesbih olmalıdır.

2- O, ümmîlere içlerinden bir peygamber gönderdi ki, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyor, onları temize çıkarıyor, kendilerine kitap ve hikmet öğretiyor. Hâlbuki onlar bundan önce açık bir şaşkınlık içinde idiler.

3- (O Peygamberi) henüz kendilerine ulaşmamış olan, başkalarına da göndermiştir. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

Ayete göre Hz. Muhammed'in elçiliği evrenseldir. Çünkü o, yalnız kendi çağdaşlarına değil, dünyanın sonuna kadar gelecek olan tüm insanlara peygamber olarak gönderilmiştir.

4- İşte bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

5- Kendilerine Tevrat yükletilip de onu taşımayanların (amel etmeyenlerin) durumu, kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür! Allah zalimler toplumunu doğru yola iletmez.

6- De ki: "Ey Yahudi olanlar! Eğer insanlar arasında yalnız sizin, Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız ve eğer doğru söylüyorsanız, haydi hemen ölümü temenni edin!

7- Ama onlar, ellerinin yapıp öne sürdüğü şeyler yüzünden asla ölümü temenni etmezler. Allah zalimleri bilir!

8- De ki: "Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, şüphesiz ki sizi bulacaktır. Sonra görünmeyeni ve görüneni bilene döndürüleceksiniz. O size yaptıklarınızı haber verecektir."

9- Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığınız zaman, Allah'ı anmaya koşun, alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

İbn Abbas'a göre Hicretten önce cuma namazı için izin verilmiş, fakat kılma imkânı bulunamamıştır. Bu yüzden Hz. Peygamber Medine'ye muallim olarak gönderdiği Mus'ab İbn Umeyr'e mektup göndererek, cuma günü zevalden sonra iki rekât namaz kıldırmasını yazmıştır. Mus'ab'ın (ra) Medine merkezinde 12 kişi ile (Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VIII, 159, 160), Es'ad ibn Zürâre'nin ise kırsaldaki çiftliğinde 40 kişi ile (bk. Ebu Dâvud, Salât, 210) cuma namazı kıldığına dair rivayetler vardır.

Cuma namazının farz oluşunu bildiren Cuma, 9-11. ayetler Medine'de ve hicretten sonraki yıllarda inmiştir. Bu durum, Mekke'de namaz için abdest uygulandığı halde, onun farz olduğunu bildiren Mâide suresinin 6. ayetin Medine'de inmesine benzer.

Hz. Peygamber'in kıldırdığı ilk cuma namazı: Medine'ye hicret sırasında dört gün Kuba'da, Amr İbn Avf oğullarında kalan Allah'ın elçisi , cuma günü yola çıktı, Salim İbn Avf oğullarına ait bir vadiye geldiklerinde, cuma namazı vakti girmişti. Resulullah, orada hutbe okuyup ilk cuma namazını kıldırmıştır.

Hz. Peygamber'in daha sonraki bir cuma hutbesinde, farz oluşuyla ilgili şu bilgileri verdiği nakledilir: "Allah, size cuma namazını bu yılımda, bu ayımda, bu günümde ve bu makamımda Kıyamet'e kadar farz kıldı. Kim ben hayatta iken veya benden sonra âdil veya zalim bir imamı olduğu halde cuma namazını hafife alarak veya inkâr ederek terk ederse Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin ve işine bereket vermesin. Haberiniz olsun ki, o kimsenin namazı da, zekâtı da, haccı da, orucu da, hayrı da yoktur, ta ki tevbe edinceye kadar. Her kim tevbe ederse, Allah da tevbesini kabul eder (İbn Mâce, İkâme, 78). Bu hutbenin geç bir zamanda okunduğu söylenebilir. Çünkü burada sözü edilen hac, Hicretin 6. yılında, ya da daha önce veya sonra farz kılınmıştır.

Cuma namazının farz olmasının şartları:

Hadis: "Namazı benim kıldığım gibi kılınız." (Buhârî, Ezan, 18, Edeb, 27). "Allah'a ve ahiret gününe inananlara cuma namazı farzdır. Ancak yolcu, köle, çocuk, kadın ve hastalar bunun dışındadır." (Ebu Dâvud, Cumua, 1).

Cuma namazının şartları:

a) Erkek olmak. Kadınlar cuma namazı için muhayyer bırakılmış, ancak bu namazı kılarlarsa öğle namazı düşer (bk. Serahsî, Mebsût, II, 22, 23).

b) Hür olmak.

c) Mukîm olmak. Yolcuya cuma namazı farz olmaz, ancak kılarsa, öğle namazı için de yeterli olur.

d) Hasta olmamak veya kimi özürler bulunmamak.

Cuma namazının sahih olması için gerekli şartlar:

a) Cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükmünde olması. Hz. Ali şöyle demiştir: "Cuma namazı, teşrik tekbirleri, Ramazan ve Kurban bayramı namazları yalnız kalabalık şehir veya kasabalarda eda edilir." (Abdurrazzâk, Musannef, III, 167, 168).

b) Devlet izninin bulunması. Kargaşayı önlemek, önemli bir ibadet olan cumanın disiplinli kılınmasını sağlamak için özellikle Hanefilerce bu izin gerekli görülmüştür.

c) Cemaat sayısı: Ebu Hanife'ye göre imam dışında en az üç, Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre iki; İmam Şâfiî ve A. İbn Hanbel'e göre 40 erkek cemaat bulunması gerekir.

d) Vakit: Cumanın vakti öğlenin vaktidir. A. İbn Hanbel, cumanın öğle vaktinden önce de kılınabileceğini söyler.

f) Hutbe: Namazdan önce vakti içinde en az bir cemaatin hazır olduğu hutbe farzdır. Namazda ise en az üç kişinin bulunması gereklidir.

10- **Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz!**

11- **Onlar bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona gittiler ve seni ayakta bıraktılar. De ki: "Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden de, ticaretten de daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

Hz. Peygamber cuma hutbesi irad ederken, ticaret kervanının davulunu işiten cemaatin dağılıp kervana koşması kınanıyor. Nitekim Allah'ın elçisi cuma hutbesinde iken, Medine'ye Şam'dan, yiyecek yüklü bir kervan gelmişti. O sırada açlık hüküm sürmekte idi, beklenen kervanı insanlar âdet üzere davul çalarak karşılamıştı. Bunu işiten cemaatin çoğu hutbeyi bırakıp dışarı çıkmış ve geride on iki erkekle bir kadın kalmıştı (Tirmizî, Tefsir, 62).

111- FETİH SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 29 ayettir. Hudeybiye antlaşması imzalandıktan sonra nazil olmuştur. Bu anlaşmanın şartlarını uygun görmeyen sahabilerin (özellikle Hz. Ömer'in) durumdan hoşnut olmaması üzerine gönderilmiş ve apaçık bir fetih (Mekke'nin fethi) müjdesi vermiştir (Buhârî, Tefsir, 48/5).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik.**

Fetihle kastedilen Mekke fethi veya çoğunluk müfessirlere göre Hudeybiye Antlaşması'dır. Hicretin 6. yılında, Hz. Muhammed (sav), sahabesiyle umre için yola çıkmış, ihramlı olarak Mekke Harem sınırında bulunan Hudeybiye'de konaklamışlardı. Çünkü Mekkeliler umre yapmalarına izin vermeyeceklerini bildirmişti. Görüşmeler başladı. Hz. Osman elçi olarak gönderildi, fakat bir sonuç alınamadı. Sonuçta, Mekkelilerle birkaç maddelik Hudeybiye Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmanın, surenin, 1 ve 3. ayetlerinde "parlak bir zafer" ve "güçlü bir yardım" olarak nitelendirilmesi, bunun diplomatik bir zafer oluşundandır.

Şöyle ki: a) Bu antlaşma, Hz. Peygamber'in, Mekke yönetimi ile yaptığı, on yıl süreli, ilk önemli antlaşmadır. b) Mekke yönetimi, Hz. Muhammed'in başkalarıyla olan bir savaşında, tarafsız kalmayı kabul etmişti. Böylece, Kureyş'in, Hayber Yahudileri ile olan dayanışma antlaşması da sona ermiş oluyordu. Nitekim bundan sadece birkaç hafta sonra, Hayber'in fethedilmesi anlamlıdır.

Zeyd ibn Eslem'in, babasından naklettiğine göre, Hz. Ömer, Resulullah ile birlikte geceleyin bir sefere katılmıştı. Bu sırada Fetih suresi inmiş ve Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: "Bana geceleyin bir sure indirildi ki, bu benim için, üzerine Güneş'in doğduğu her şeyden daha sevimlidir." Sonra "İnnâ fetehnâ leke fethan mübînen" suresini okudu." (Buhârî, Tefsir, 48/1).

2- **Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan**

nimetini tamamlasın ve seni doğru bir yola iletsin.

Fethin Hz. Peygamber'e kazandırdıkları dört maddede toplanabilir: a) Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlaması, b) Allah'ın Hz. Peygamber'e olan nimetini tamamlaması, c) Allah'ın onu dosdoğru yola iletmesi, d) Allah'ın ona yardım etmesi.

3- **Ve Allah sana benzersiz bir zaferle yardım etsin.**

3. ayette, Allah'ın yardım edeceğini bildirdiği şanlı zaferler; Hayber, Mekke ve Tâif'in fethidir.

4- **İmanlarına iman katsınlar diye müminlerin kalplerine huzur ve güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hikmet sahibi olandır.**

4-7. ayetlere göre Allah, müminlerin imanlarını artırmak için, onların kalplerine huzur ve güven indirmiştir. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olan O'dur. Allah'ın müminlere bu fetih yollarını açması; onları altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokmak ve kötülüklerini örtmek içindir. Ayrıca, Allah hakkında kötü zanda bulunan münafıkları ve müşrikleri de cehenneme sokmak içindir. Allah onlara gazap etmiş ve onları lanetlemiştir. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

Enes'ten (ra) rivayet edildiğine göre, ashab-ı kiram Hz. Peygamber'e, "Allah senin geçmiş gelecek günahlarını affettiğini bildirdi, kutlu olsun! Acaba bize ne yapacak?" deyince, onlara da cenneti ve kötülüklerinin örtüleceğini bildiren yukarıdaki ayetler inmiştir (Tirmizî, Tefsîru Sure, 48).

Sekînet; mânevî güç, sükûn ve güven, rahat ve ağırbaşlılık anlamlarına gelir. Kişinin panik ve heyecan halinin giderek, sâkin ve ağırbaşlı bir kişilik kazanmasıdır. Hz. Ali: "Sekînet, müminin kalbine yerleşip, onu güvenli ve huzurlu kılan melektir." (Alûsî, Tefsir, XIII, 2/92) demiştir. Berâ'dan (ra): "Nebî'nin (sav) ashabından birisi Kur'an okuyordu. Evde atı bağlı idi, birden huysuzlanmaya başladı. Adam çıkıp baktı, bir şey göremedi. At yine huysuzlanıyordu. Sabah olunca bu durumu Nebî'ye (sav) anlattı. Buyurdu ki: 'Bu sekînet, Kur'an'la indi.'" (Buhârî, Tefsir, 48/4).

5- **(Bütün bunlar), mümin erkeklerle mümin kadınları, altlarından ırmaklar akan, içlerinde ebedi olarak kalacakları cennetlere koyması ve onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.**

6- **Yine Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklerle münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. O kötülük girdabı onların kendi başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lanetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. Oraya gidiş ne kötüdür!**

7- **Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

8- **Şüphesiz ki biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.**

9- **Ki, Allah'a ve Resulü'ne iman edesiniz, ona yardım edip saygı gösteresiniz ve sabah akşam Allah'ı tesbih edesiniz.**

Bu ayette: "tuazzirûhu ve tuvakkirûhu ve tusebbihûhu." deki "hu" zamirleri, müfessirlerin çoğuna göre Hz. Peygamber'e gider. "Onun (dinini) destekleme ve ona

saygı gösterme" deki zamirlerin, en yakın kelime olarak, Hz. Muhammed'e gitmesi uygun düşer. Bu, A'râf suresi 157. ayetteki " Ona iman eden, destekleyip ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte indirilen nura uyanlar... anlamı da bunu destekler.

10- **Sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir. Onun için her kim cayarsa kendi aleyhine caymış olur. Kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.**

Biat: Bağlılık yemini demektir. Bir kimsenin, İslam devlet başkanına itaate ve üstlendiği yükümlülükleri yapacağına dair kesin söz vermesidir. Allah'ın elçisine biat edip, uğrunda savaşmaya söz vermek, gerçekte Allah'ın kendisine biat etmek anlamındadır. Çünkü Peygamber, biati Allah adına almaktadır.

Allah'ın Resulü rüyasında Kâbe'yi ziyaret ettiğini görmüştü. Bunun üzerine ashabına umreye gideceğini, kendilerinin de hazır olmalarını bildirdi. Hicretin 6. yılı Zülkade ayının ilk pazartesi günü, yaklaşık bin dört yüz kişi ile yola çıktı. Medine'de yerine Abdullah ibn Ümmi Mektûm'u vekil bıraktı. Onun zülkade ayında yola çıkması, umrenin ardından hac yapmayı da tasarladığını gösterir. Çünkü Mekke'ye vardıkları zaman, hac günleri de gelmiş olacaktı. Müslümanlar yanlarına yolcu kılıcından başka bir silah almamışlardı. Kurbanlık hayvanlarını da birlikte getiriyorlardı.

Kureyş'in kendilerini Mekke'ye sokmak istememesi üzerine Hz. Peygamber Hudeybiye'de konaklamış ve Hz. Osman'ı da Mekke'ye elçi olarak göndermişti. Hz. Osman'ın dönüşü gecikince, Hz. Peygamber bir ağacın altında otururak ashabından, Osman öldürülmüşse ölünceye kadar savaşacaklarına dair söz (biat) aldı. Onlar da ona biat edip söz verdiler.

Sonunda Hz. Osman döndü ve Kureyş'le on yıl süreli: "Hudeybiye Antlaşması" yapıldı. Umre ziyareti de bir yıl sonraya ertelendi. İşte yukarıdaki ayetler, bu biatle ilgili olarak inmiş ve sahabenin kararlılığı övülmüştür.

Te'vîl: Allah'ın el ve yüzünden söz eden ayetlere müteşabih ayet denir. Bunlara açık anlamından çıkarılıp, muhtemel bulunduğu uygun anlam verilmesine "te'vîl" denir. Buna göre yukarıdaki ayette; "Allah'ın eli", Allah'ın kudreti; "Allah'ın iki eli de açıktır" (Mâide, 64) ayeti, "Allah'ın lütuf ve keremi boldur.", "Rahman olan Allah Arş'ın üzerine istiva etmiştir." (Tâhâ, 5) ayetindeki "istiva" (oturma) sözcüğü de istilâ (hâkimiyet) olarak yorumlanmıştır. Bütün bunlar Allah'ı sonradan yaratılanlara benzetmekten tenzih etmek esasına dayanır. Çünkü "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" (Şûrâ, 11) ayeti böyle bir tefsiri gerekli kılmaktadır. Ancak bu konu dikkatli incelendiğinde, Arapça'nın anlamı içinde kalındığı görülür. Nitekim, "Komutan şehre el koydu" sözünden, kimse gerçek "el" i anlamaz.

11- **Bedevilerden geride kalmış olanlar sana diyecekler ki: "Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu. Artık Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile." Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söyleyecekler. De ki: "Allah size bir zarar gelmesini dilerse veya bir yarar elde etmenizi isterse, Allah'a karşı sizin için kim bir şeye malik olabilir? Hayır! Allah yaptıklarınızdan haberdardır!**

12- **Doğrusu siz, Peygamber'in ve müminlerin ailelerine asla geri dönmeye-**

ceklerini sanmıştınız. Bu sizin kalplerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helâk edilmeyi hak eden bir kavim oldunuz.

13- Her kim Allah'a ve Resulü'ne iman etmezse şüphesiz ki biz, kâfirler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.

14- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

15- Siz ganimetleri almak üzere sefere gittiğinizde, o geride kalmış olanlar: "Bırakın, biz de sizinle birlikte gelelim!" diyecekler. Onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: "Siz bizimle birlikte gelemezsiniz, çünkü Allah daha önce böyle buyurmuştur." Onlar size: "Bizi kıskanıyorsunuz." diyecekler. Hayır, onlar pek az anlayan kimselerdir.

Mallarını ve ailelerini bahane ederek Hudeybiye seferinden geri kalan bu kişiler, seferin arkasından gerçekleştirilen Hayber fethinde çokça ganimet ele geçirileceğini anlayınca: "Bize izin verin, biz de sizinle birlikte sefere çıkalım" demişlerdi.

Hayber, Medine'nin 150 km kadar kuzeyinde, Şam- Medine yolu üzerinde bir Yahudi kalesi olup, Kureyş'le sürekli olarak Müslümanlar aleyhine işbirliği yapmaları yüzünden, Hz. Peygamber Hudeybiye antlaşmasından sonra, Hicretin 7. yılında burasını fethetme kararı aldı.

Hayber kalesi, 1400 yaya ve 200 atlı ile kale kuşatıldı, yedi burc sırasıyla ele geçirildi. 25 şehide karşılık, 93 Yahudi öldürülmüş ve birçok esir alınmıştı. Ancak onlar esirlerin serbest bırakılması ve kendilerinin affedilmesi şartıyla sulh teklifinde bulundular. Yapılan antlaşmaya göre, topraklarını, altın, gümüş, silah, fazla giysi vb. bütün mallarını bırakarak, Hayber'i terk etmeyi kabul ettiler. Hz. Peygamber toprakları sahabe arasında paylaştırdı ve Yahudilerin çıkacak ürünün yarısı karşılığında, bu toprakları işletme isteklerini de kabul etti (bk. İbnu'l-Esir, Kâmil, II, 221, 222; Belâzûrî. Fütûhu'l-Büldân, Çev. M. Fayda, Ankara, 1987, s. 88).

Yahudiler, bu toprakları, Hz. Ömer dönemine kadar, bu antlaşmaya göre işletmeyi sürdürdüler. Hayber topraklarının gelirini toplama işi ile Abdullah ibn Revaha görevlendirilmişti. Ancak Yahudiler, Ömer döneminde, aralarında zinanın artması, Müslümanlara karşı iyi davranmamaları, Abdullah ibn Ömer'e suikast girişiminde bulunmaları ve Müslümanların artık bu toprakları işleyebilecek duruma gelmeleri üzerine Şam'a sürülmüşlerdir (Belâzurî, age, s. 38-40; Yakut, Mu'cem, "Hayber" mad.).

16- Geride kalmış olan bedevilere de ki: "Siz ileride çok güçlü bir topluma karşı savaşmaya çağrılacaksınız. Onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız, sizi acıklı bir azaba uğratır.

Bu güçlü topluluğun Hz. Ebu Bekir döneminde irtidat eden Müseyleme'nin isyan topluluğu veya İranlılar ya da Romalılar olduğu söylenmiştir.

17- Köre zorlama yoktur, topala zorlama yoktur, hastaya zorlama yoktur. Her kim Allah'a ve Resulü'ne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, onu da acıklı bir azaba uğratır.

Ayet, özrü bulunanların Hz. Peygamber'e kendi durumlarını sorması üzerine inmiştir. Bu sayılanlar, savaşa katılmama konusunda özürlü sayılır. Yararlı olabileceklerse, kendi istekleriyle katılmaları caiz olur.

18- **Andolsun ki (Hudeybiye'de) o ağacın altında sana biat ederlerken Allah o müminlerden razı olmuştur. Allah onların kalplerinde olanı bildi de üzerlerine huzur ve güven indirdi ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırdı.**

Hudeybiye'de Hz. Osman'ın şehid edildiği söylentisi üzerine sahabe ölünceye kadar savaşmak üzere Hz. Peygamber'e biat etmişlerdi.

19- **Ve onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

Sözü edilen Hayber gazvesidir. Bu gazveye yalnız Hudeybiye seferinde olanlar katılmış ve elde edilen ganimetler de onlar arasında paylaştırılmıştır.

20- **Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaat etmiştir. Bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu, müminlere bir işaret olsun ve Allah sizi doğru yola iletsin.**

21- **Bundan başka, henüz sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın sizin için kuşattığı birtakım ganimetler de vardır. Allah, her şeye kadirdir.**

22- **Eğer inkâr edenler sizinle savaşsalardı, arkalarını dönüp kaçarlardı ve sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirlerdi!**

23- **Allah'ın öteden beri süregelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın!**

Allah'ın eskiden beri süregelen kanunu, peygamberlerini destekleyip üstün getirmesidir. Bu durum Hz. Muhammed için de geçerlidir (Sünnetullah için bk. Fâtır, 43).

24- **Mekke vadisinde sizi onlara karşı zafere ulaştırdıktan sonra, onların ellerini sizden çeken, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur. Allah bütün yaptıklarınızı görür.**

Mekke harem sınırlarındaki Hudeybiye'de, 80 kişi Müslümanların çevresini sarmışken yakalanmış ve Hz. Peygamber'in huzuruna getirilmişti. Resulullah (sav) onları affetti. İşte bu olay Kureyş'in barış istemesine neden olmuştur. Ayette işaret edilen olay için bk. 18. ayet ve Mâide, 11. ayet.

25- **Onlar inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını men edenlerdir. Eğer henüz tanımadığınız mümin erkeklerle, mümin kadınları bilmeyerek çiğnemeniz ve bu yüzden bir vebalin altında kalmanız ihtimali olmasaydı Allah (Hudeybiye'de) savaşı önlemezdi. Böylece Allah dilediğini rahmetine sokar. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı, elbette onlardan inkâr edenleri acıklı bir azaba uğratırdık!**

Hudeybiye'de Müslümanlara savaş ve fetih izninin verilmemesi, Mekke'de Müslüman olup da korku yüzünden kendini gizleyen kimselerin böyle bir çatışmada zarar görme endişesidir.

26- **O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da peygamberine ve müminlere huzur ve güvenini indirmiş, onları takva sözü üzerinde durdurmuştu. Zaten onlar buna lâyık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir.**

27- **Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a elbette gireceksiniz! Fakat Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de bundan önce size yakın bir fetih verdi.**

Hz. Peygamber Hudeybiye seferine çıkmazdan önce rüyasında kendisini ve ashabını güven içinde, başlarını tıraş ederek Mekke'ye girerken görmüş ve bu durumu ashabına haber vermişti.

Hudeybiye seferinden birkaç hafta sonra Hayber fethi gerçekleşti. Ertesi yıl, kaza umresi yapılarak Allah Resulü'nün rüyası gerçekleşti. Kaza umresinden iki yıl sonra da Mekke fethedildi.

28- **Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, Peygamberini hidayetle ve gerçek dinle gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter!**

29- **Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken ve secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler! Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, onu sağlam bir biçimde büyümesi için güçlendirmiş ve gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp güçlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan iman edip salih ameller işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir.**

Ayette; İslam'ın gelişim süreci en beliğ bir üslup ve benzetmelerle tasvir edilmiştir. Toprağa ekilen bir tohum tanesi gibi, filizlenmeye başlayan Müslümanlar, gelişmiş, güçlenmiş, Mekke, İran ve Roma devletlerine meydan okuyan bir ordu gücüne ulaşmıştır.

112- MÂİDE SURESİ

Mâide suresi 120 ayettir. 3. ayet Mekke'de, Veda Haccı sırasında, diğerleri ise Medine'de inmiştir. Ebu Meysere, kendinde nesih cereyan etmeyen son surenin Mâide olduğunu ve onda, başka surelerde bulunmayan 18 tane helal veya haram hükmünün açıklandığını belirtmiştir. Bunlar, surenin 3-6, 38, 90, 95, 103 ve 106. ayetlerinde toplanmıştır. Bu hükümler başlıca şunlardır: Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvan eti, hırsızlık, ihramlı iken avlanma yasağı, şarap, kumar, dikili taşlar, vasiyet ile temiz ve güzel şeylerin helal kılınması, abdest, boy abdesti ve teyemmümdür. Kurtubî buna 58. ayette sözü edilen 5 vakit namaz ezanını da ekler (Buhârî, Ferâiz, 14; Kurtubî, Câmi', VI, 22).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- **Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin! İhrama girdiğinizde avlanmayı helal saymamanız şartıyla, size ehil hayvanların aşağıda açıklanacak olanlardan başkası helal kılındı. Şüphe yok ki Allah, dilediği hükmü verir.**

Ayete göre, müminlerin birbirlerine verdikleri sözleri, yaptıkları sözleşmeleri yerine getirmeleri ahlâkî bir görev olduğu gibi, hukukun en temel amaçlarından biridir. Kur'an'ın son inen suresinin bu ilk ayetinde

sözleşmelere uyulmasının istenmesi, Müslümanlara olduğu kadar bütün insanlığa hukuk düzenini hâkim kılmaları konusunda önemli bir mesajdır.

2- Ey iman edenler! Allah'ın hac alâmetlerine, haram aya (recep, zilkade, zilhicce ve muharrem), kurbanlık hediyelere, gerdanlıklarına ve Rablerinden lütuf ve rıza bekleyerek Kâbe'ye yönelmiş olanlara sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz! Mescid-i haram'a girmenizi engellediler diye, bir topluluğa olan kininiz, sakın sizi saldırıya sevk etmesin! İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın.* Allah'tan sakının. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir!

*Ayetteki "Allah'ın şeâiri" (simgeleri); hac menâsiki, Safâ ile Merve, hacda kesilen kurbanlar ve Allah'ın yasak kıldığı şeyler gibi İslam'ın kutsadığı sembollerdir (bk. Bakara, 158). Burada haram aylara, kurbanlık hayvanlara, hac ziyareti için gelenlere zarar verilmemesi istenmektedir.

Haram aylar; zilkade, zilhicce, muharrem ve receb olup, çoğunluk müctehitlere göre, bu aylarla ilgili savaş yasağı hükmü neshedilmiştir (bk. İbn Kesîr, Tefsîr, 5/2).

Ayette, "iyilik" (birr); Allah hakkında "sevap", kul için kullanılınca "itaat" anlamına gelir. Hz. Peygamber, birr'i; "kişinin vicdanını rahatlatan şey", ism'i ise; "kişinin vicdanını rahatsız eden şey" olarak tanımlamıştır (Müslim, Birr, 14, 15; Tirmizî, Zühd, 52; Dârimî, Büyû', 2; A. İbn Hanbel, IV, 164).

Takvâ; korunmak, Allah'tan korkmak, söz, fiil ve davranışlarını O'nun belirlediği sınırlar içinde tutabilmektir. Udvân ise; Allah'ın koyduğu sınırları aşmaktır.

3- Size şunlar haram kılındı: Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanan, boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan yuvarlanmış, süsülmüş veya canavar yırtmış olup da canı üzerinde iken kesmedikleriniz; dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla şans aramanız! Bütün bunlar yoldan çıkıştır. Bugün inkâr edenler dininizi söndürebilmekten ümitlerini kestiler; artık onlardan korkmayın, benden korkun! İşte bugün dininizi kemâle erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı beğendim. Her kim açlıktan daralır, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

Bu ayetle, Bakara 2/172 ve 173. ayetlerde ortaya konulan, doğada sadece temiz ve yararlı olan şeyleri yeme ve zararlı olandan kaçınma ilkesi çerçevesinde getirilen yasaklara ilâve yapılmış ve gelişme yönünde son değişim gerçekleştirilmiştir.

"Domuz eti", İslam'da olduğu gibi, Yahudilikte de haram kılınmıştır (bk. Ahd-i Atik, Levililer, 11/7,8, Tensiye, 14/8; Matta, 5/17-19). Hristiyanlık'ta ise, domuzun haram olduğuna dair açık bir hüküm bulunmamakla birlikte resmî İnciller'de domuzun horlanan bir varlık olarak gösterilmesi (Matta, 7/6; Markos, 5/11, 14), Barnaba İncili'nde ise, yenildiği takdirde insanın vicdanını kirleteceğinin ifade edilmesi (bk. Barnaba İncili, trc. Mehmet Yıldız, İst., ty., s. 101), domuzun Hristiyanlık'ta da çirkin görüldüğünü gösterir.

4- Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Sizin için bütün temiz nimetler helal kılındı." Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz

avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın! Allah'tan sakının. Çünkü Allah hesabı çabuk görendir.

Haram olma şüphesi olmayıp helal kılınan şeylere "tayyibât" denilir. Bunun zıddı "habîs" olup, çoğulu "habâis" tir. Çirkin ve tiksinti duyulan zararlı şeyler demektir. Eşyada asıl olan mubahlıktır.

5- Bugün sizin için bütün temiz şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl olduğu gibi, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Müminlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, mehirlerini verip nikâh edince size helâldir. Her kim İslam'ın hükümlerini tanımazsa, ameli boşa gitmiştir ve o ahirette ziyana uğrayanlardan olur.

Bu ayet, kitap ehli ile Müslümanın, birinin yiyeceğini diğerine helal kılındığını ifade eder. Ancak Kur'an'da yasaklandığı açıkça bildirilen domuz eti, akıtılmış kan, şarap gibi şeyler bunun dışındadır. Diğer yandan onların iffetli olan kadınlarıyla evlenmek de Müslüman erkeklere meşrû kılınmıştır.

6- Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı meshedip iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın; cünüpseniz tam olarak yıkanıp temizlenin. Hasta iseniz veya yolculukta bulunursanız yahut biriniz tuvaletten gelmişse yahut kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız, temiz toprakla teyemmüm edin. Bunun için de niyetle yüzlerinizi ve ellerinizi o toprakla meshedin. Allah sizi sıkıntıya sokmak istemiyor, fakat sizi temizlemek ve şükredesiniz diye üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor.

Yukarıdaki ayet, Hicretin 6. yılında (627 M.) vuku bulan Benî Müstalik Gazvesi'nden dönerken yolda inmiştir. Geceleme yerinde, Hz. Aişe'nin kaybettiği bir gerdanlığın aranması yüzünden, sabah namazı için su başına ulaşma imkân ve zamanı kalmayınca, yukarıdaki ayet inmiş ve ilk teyemmüm uygulaması ile sabah namazı kılınmıştır.

Diğer yandan, Hz. Peygamber bu ayet gelinceye kadar, abdestsiz olunca, abdest alıncaya kadar konuşmaz, bir iş yapmazdı. Ayette, abdestin yalnız namaz için gerekli olduğuna vurgu yapılarak, bu konuda Hz. Peygamber'e de kolaylık getirilmiş oldu (bk. Elmalılı, III, 170; Buhârî, Tefsir, 5/3).

Ayete göre abdestin farzları dört olup; 1) Yüzü yıkamak. 2) Kolları dirseklerle birlikte yıkamak. 3) Başın bir bölümüne ıslak elle meshetmek. 4) Ayakları yıkamaktan ibarettir.

Abdestin; niyet, besmele çekmek, önce elleri yıkamak, ağız ve burna üçer kere su vermek, dişleri temizlemek, sırayı gözetmek, önce sağ uzuvları yıkamak, uzuvları üçer kere yıkamak, başın bütününü, kulakların iç ve dışını meshetmek ve boynu meshetmek gibi sünnetleri vardır.

Ayette, tuvalette gelme ve eşiyle cinsel ilişki olmak üzere iki tane abdesti bozan duruma yer verilmiştir. Yellenme, kan vb. nin çıkması, ağız dolusu kusma, uyuma ve bayılma gibi abdesti bozan haller, ayettekilere kıyasla Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir.

Abdestli olarak giyilecek mestlerin üzerine, ilk abdest bozulduğu andan itibaren

mukîm için bir gün bir gece, yolcu için üç gün üç gece olmak üzere meshedilebilir. Mestin ayaktan çıkarılması ve sürenin dolması meshi bozar.

Hanefî ve Hanbelîlere göre şeffaf olmayan, gerektiğinde bir fersah kadar yol yürünebilen çoraplar üzerine de meshedilebilir.

Boy abdesti (gusül): Guslü gerektiren durumlar; 1) Cünüplük. 2) Hayız ve nifas hali.

Guslün farzları: 1) Ağız ve burnu yıkamak. 2) Bütün vücudu su ile yıkamak. Guslün; niyet ve besmele ile başlama, önce elleri ve avret yerini yıkama, namaz abdesti gibi abdest alma gibi sünnetleri vardır.

Cünüp olan veya ay hali ya da loğusaya yasak olan şeyler: 1) Namaz kılmak. 2) Kâbe'yi tavaf etmek. 3) Kur'an-ı Kerim'e dokunmak ve okumak. Ancak dua niyetiyle kimi ayetler okunabilir. 4) Mescide girmek.

Cünüp kişinin; zikir, tesbih, salâtü selam, kelime kelime Kur'an ayetlerini öğretme, duaları okuma, bir kılıf içindeki Kur'an'ı taşıma ve uyuma gibi fillerinde bir sakınca bulunmaz.

Teyemmüm abdesti:

Bu abdest su bulunmadığı veya su bulunup da kullanılamadığı durumlarda niyet ederek, temiz toprağa vurulan avuç içleriyle, yüzün ve dirseklere kadar iki kolun meshedilmesinden ibarettir. Bunlar teyemmümün farzlarıdır. Bu abdest kişiyi cünüplükten de kurtarır (Ayrıca bk. Nisa, 4/43). Sudan en az bir buçuk km kadar uzakta bulunmak, hastalık, tehlikeli soğuk, düşman ve susuzluk korkusu teyemmümü meşru kılan özürlerdir. Su bulunsa da çekme imkânının olmaması, cenaze veya bayram namazını kaçırma korkusu da teyemmümü meşru kılar.

7- **Allah'ın, üzerinizdeki nimetini ve "İşittik, itâat ettik." dediğiniz zaman, sizden aldığı ve kendisiyle sizi bağladığı sözünü hatırlayın! Allah'tan sakının. Çünkü Allah, göğüslerin özünü çok iyi bilir.**

8- **Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü adalet takvâya daha yakındır. Allah'tan sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**

9- **Allah iman edip, sâlih amel işleyenlere şöyle vaat etmiştir: Onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.**

10- **İnkâr edip, ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliklerdir.**

11- **Ey iman edenler! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah, onların ellerini üzerinizden çekmişti. Siz hep Allah'tan sakının ve müminler sadece Allah'a güvenip dayansınlar!**

Hicretin 4. yılında irşat için Necid'e gönderilen 70 bilgin sahabenin, Bi'ru Maûne'de tuzağa düşürülüp şehid edilmesi üzerine, buradan kurtulabilen iki kişi, dönüşte yanlışlıkla Hz. Muhammed'in emân (güvence) verdiği iki kişiyi öldürmüştü. Bunların diyeti konusunu görüşmek üzere Nadir oğullarına yurduna giden Hz. Muhammed'e burada suikast düzenlenmek istendi. Durumu Cebrail (as) aracılığı ile öğrenen Allah'ın Resulü oradan uzaklaşmış ve arkasından yukarıdaki ayet inmiştir.

12- **Allah İsrail oğullarından sağlam söz almıştı. İçlerinden on iki temsilci göndermiştik. Allah şöyle demişti: "Ben, sizinle beraberim. Eğer siz namazı kılar,**

zekâtı verir ve peygamberlerime inanır, kendilerine kuvvetle yardım eder ve Allah için güzel bir ödünç verirseniz, günahlarınızı mutlaka örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Fakat sizden her kim de bundan sonra inkâr ederse, şüphesiz düz yolun ortasında sapmış olur."

Hz. Musa, Mısır'ı terk edip Filistin'e giderken, orada zorba kavim olan Kenanlılarla savaşması gerekiyordu. Kudüs'e yaklaşınca 12 kabileden birer kişiyi keşif için çıkarmış, kendilerine orada görecekleri askeri gücü tesbit etmelerini de istemişti. Bunlar iki kişi dışında, gördüklerini büyüterek, İsrail oğullarının gözünü korkutacak şekilde anlattılar. Bu yüzden de İsrail oğulları moral bozukluğu içinde, 40 yıl süreyle Kudüs dışında perişan bir hayat yaşadılar (krş. Tevrat, Sayılar, 1/4, 16).

Hz. İsa'nın yardımcılarının (Havârî) sayısı da on ikidir (bk. Âl-i İmrân, 52, 54; Saf, 14; Buhârî, Cihâd, 40, 41; Müslim, Fazâil, 48; Kitab-ı Mukaddes, Matta, X, 2, 4). Havârîler Hz. İsa'dan, Cenab-ı Hakk'ın gökten bir sofra indirmesini istemişler, bu istekleri yerine gelmiştir. Kur'an'da "Mâide" (Sofra), bir surenin adı olmuştur (Mâide, 112, 114).

13- **Sonra bu sözlerini bozdukları için biz onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar (Tevrat'ta) kelimeleri yerlerinden değiştiriyorlar. Uyarıldıkları şeylerden bir pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı dışında, onlardan hep hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme! Çünkü Allah iyilik yapanları sever.**

14- **"Biz Hristiyanız!" diyenlerden de sözlerini almıştık; ama bunlar da uyarıldıkları şeylerden bir pay almayı unuttular. Biz de aralarına, Kıyamet gününe kadar sürüp gidecek bir kin ve nefret bıraktık. Allah yakında onlara, yapmakta olduklarını haber verecektir.**

Ayetteki "Nasârâ", Hristiyanlar demektir. Hz. İsa, Nâsıra kasabasında doğduğu için, oraya nispetle, onlara bu ad verilmiştir.

15- **Ey kitap ehli! Kitaptan gizlemiş olduğunuz şeylerin çoğunu açıklayan, bir çoğundan da vazgeçen peygamberimiz size geldi. Ayrıca size, Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap da gelmiştir.**

16- **Allah o kitapla rızası ardınca gidenleri, kurtuluş yollarına götürecek ve izniyle onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp, doğru bir yola ulaştıracaktır.**

17- **Şüphe yok ki, "Allah, ancak Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler küfre düşmüşlerdir. De ki: "Öyleyse Allah, Meryem oğlu İsa'yı, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese O'na kim engel olabilir? Bütün göklerin, yerin ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye kadirdir!**

Hristiyanlar inançta üçe ayrılır. a) İsa, ilâh değil, yalnız insandır. b) İsa, insan değil, ancak bir ilâhtır. c) İsa'da hem insanlık, hem de ilâhlık sıfatı vardır. Hristiyanlık ta ilk üç yüzyılda hâkim olan inanç "tevhid inancı" dır. Nitekim, başlangıçta İskenderiye papazlarından Aryos, İstanbul'un kurucusu I. Kostantin ve birkaç halefi, II. Kostantin devrinde İstanbul patriği bulunan Makdonyos yalnız tevhidi kabul ediyorlardı.

Hristiyanlıkta tevhid inancından ayrılma M. 325'te İznik'te 2048 piskoposun toplanarak, aralarından seçtikleri 318 üç yüz on sekiz kişinin, Aryos'u kâfir ilân edip, benimsedikleri teslis (üçleme) inancı ile

olmuştur. İznik'te alınan kararın özeti şöyledir: "Biz, her şeyin sahibi, görülenin ve görülmeyenin yaratıcısı olan bir ilâh babaya ve bir ilâh oğula; bir Allah'ın oğlu, bütün yaratılmışların ilki ve yaratılmış değil, babasının cevherinden bir hak ilâhtan bir hak ilâh, bütün âlemler ve her şey onun eliyle yaratılmış, bizim kurtuluşumuz için gökten inmiş ve Rûhu'l-Kudüs'ten cesetleşip bâkire Meryem'den doğmuş ve Filatos zamanında asılıp defnedilmiş olan ve sonra üçüncü gün kalkıp göğe çıkan ve babasının sağında oturan ve ölülerle diriler arasında hüküm vermek için bir kere daha gelmeye hazır bulunan Yesu Mesih'e iman ederiz. Bir de Rûhu'l-Kudüs'e, babasından çıkacak olan hak rûha ve günahları affetmek için bir vaftize, Katolik, kutsal bir Mesih cemaatine, bedenlerimizin dirileceğine ve sonsuz, sürekli bir hayata da iman ederiz. "Allah'ın oğlunun bulunmadığı bir zaman vardı." diyenlerle, "Allah'ın oğlu tek cevher değildir" diyenlerin Katolik kilisesi tarafından kâfir ilân olunacaklarını beyan ederiz." (Elmalılı, Azim, III, 191, 192).

18- **Bir de Yahudiler ve Hristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." dediler. De ki: "Öyleyse, niçin size günahlarınız yüzünden azap ediyor?" Doğrusu siz, O'nun yarattıklarından bir insansınız. Dilediğini bağışlıyor, dilediğini de cezalandırıyor. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkü Allah'ındır. Sonunda dönüş de O'nadır!**

Bu ayet, Hz. Peygamber'in, İslam'a davet ettiği bir Yahudi topluluğunun, "Bizi azapla korkutma! Çünkü biz Allah'ın oğulları ve sevdiği kullarıyız." demeleri üzerine inmiştir.

19- **Ey kitap ehli! Peygamberlerin arasının kesildiği bir sırada size elçimiz geldi, gerçekleri açıklıyor ki (yarın Kıyamet gününde), "Bize bir müjdeleyici ve bir uyarıcı gelmedi!" demeyesiniz. İşte size bir müjdeleyici ve bir uyarıcı geldi. Allah, her şeye kadirdir.**

2 Bu ayette, iki peygamber arasında geçen "fetret dönemi"ne işaret edilir. Hadiste şöyle buyurulur:: "İnsanların, Meryem oğlu İsa'ya en yakın olanı benim. Çünkü benimle onun arasında herhangi bir nebî yoktur." (Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, Fazâil, 143,144).

20- **Hani Musa kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah'ın size olan nimetini düşünün. O, içinizden peygamberler çıkardı. Sizi hükümdarlar yaptı ve size âlemlerden hiç kimseye vermediği şeyi verdi!"**

Ayetin devamından İsrail oğullarının henüz mukaddes arza girip bir vatan edinmediği ve krallar dönemine geçilmediği dikkate alınınca, Süddî'nin dediği gibi buradaki "Mülûk"ün, "ahrâr" (hürler, özgür kimseler) anlamına, yani şahsî ve siyâsî özgürlük anlamına gelmesi daha makul görünüyor (Bilgi için bk. Elmalılı, III, 211, 212).

21- **"Ey kavmim! Haydi, Allah'ın sizin için yazdığı kutsal beldeye girin; ama sakın geri dönmeyin, yoksa kayba uğrayanlardan olursunuz!"**

Size vatan ve mesken olarak takdir ve kısmet ettiği topraklar demektir (Elmalılı, III, 212, 213). Ancak Kur'an'da, "arz"a belli ırkların değil, Allah'ın salih kullarının vâris kılınacağı ve bu ilâhî kanunun bütün mukaddes kitapların hükmü olduğu bildirilmiştir (Enbiya, 105; Abdurrahman

Küçük, TDV, "Arz-ı Mev'ûd" mad.; krş. Mezmurlar, 37/29, 69/32-36).

22- **Onlar "Ey Musa, dediler. Orada bir kavim var, hepsi zorba! Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya giremeyiz., şayet çıkarlarsa, şüphesiz biz de gireriz!"**

23- **Onların o korktukları kimselerden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi* dedi ki: "Üzerlerine saldırın, kapıyı tutun! Bir kere oraya girdiniz mi, şüphesiz gâlip gelirsiniz. Gerçekten inanan kimselerseniz, yalnız Allah'a güvenip dayanın!"**

*Bunların, "Benî İsrail içinde, Allah'tan ve Allah'a karşı gelmekten korkan iki kişi" olmasını daha çok tercihe şayan gören Elmalılı'nın, mealinde yukarıdaki anlamı tercih etmesi dikkat çekicidir (III, 217).

24- **Kavmi de ki: "Ey Musa! Onlar orada bulundukça, biz oraya asla giremeyiz. Haydi sen Rabbinle git ve ikiniz birlikte savaşın! Biz burada otururuz!"**

24. ayete göre, Hz. Musa'nın keşif için gönderdiği 12 kişiden Yuşa İbn Nun ve Kaleb oğlu Yefunne dışında 10 kişi, bu güçlü düşmanla savaşılamayacağını söyleyerek, geride kalanları da etkilediler. Hz. Musa, artık İsrail oğullarına söz geçiremediğini, yollarının ayrılma zamanın geldiğini düşünerek, Allah'tan yardım istedi (krş. Tevrat, Sayılar, bab: 13-14).

25- **O zaman Musa, "Ey Rabbim! Ben, kendimle kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu fâsık kavmin arasını ayır!" dedi.**

26- **Allah Musa'ya dedi: "Artık orası onlara kırk yıl süreyle yasaklanmıştır. Onlar oldukları yerde başı boş dolaşıp duracaklar. Artık sen de yoldan çıkmış bu toplum için üzülme!"**

Bu ayete göre, Filistin topraklarına girebilmek için, Amâlikalı ve Kenanlılarla savaşmayı göze alamayan İsrail oğulları, kırk yıl süreyle çölde dolaştıktan ve Hz. Musa'nın vefatından sonra Yuşa İbn Nûn zamanında Filistin'e girebildiler (bk. Abdurrahman Küçük, TDV, "Arz-ı Mev'ûd", mad.; Tevrat, Sayılar, 13/2-16, 14/37).

27- **Onlara Âdem'in iki oğluyla ilgili haberi gerçek olarak oku. Hani her ikisi birer kurban takdim ettiler de birininki kabul edildi, diğerininki kabul edilmedi. (Kurbanı kabul edilmeyen ötekine), "Seni mutlaka öldüreceğim!" dedi. Diğeri dedi ki: "Allah, ancak kendinden korkanlardan kabul eder."**

Ayette sözü edilen, Hz. Âdem'in iki oğlundan Habil hayvancılık yapar, Kabil ise tarımla uğraşırdı. Kurban takdimi kabul edilmeyen Kabil, kıskançlık yüzünden kardeşini öldürmüştü. Kurban Allah'a yaklaşmak için kesilen hayvan için kullanılırsa da, Allah'a yaklaşmak için sunulan herhangi bir şey demektir. Buna göre kesilen hayvanı da, başka sadakaları da kapsar (Elmalılı, III, 221, 22; krş. Tekvîn, 4/1-16).

28- **"Yemin ederim ki sen beni öldürmek için bana el uzatsan da, ben seni öldürmek için el uzatacak değilim! Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."**

29- **"Ben isterim ki sen benim günahımı da kendi günahını da yüklenip ateşe atılacaklardan olasın! İşte zâlimlerin cezası budur."**

30- **Bunun üzerine nefsi onu kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Böylece ziyana uğrayanlardan oldu.**

31- **Derken Allah bir karga gönderdi,**

ona kardeşini nasıl gömeceğini göstermek için toprağı eşeliyordu. "Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim ben!" dedi ve artık o, yaptığına pişmanlık duyanlardan oldu.

32- **İşte bundan dolayı, İsrail oğullarına Kitap'ta (Tevrat) bildirmiştik ki: "Her kim bir insanı, kısasa binaen veya yeryüzünde (öldürülmeyi gerektiren) bozgunculuğu olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur! Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık delillerle geldiler. Yine de bundan sonra onların birçoğu yeryüzünde aşırı gitmektedirler.**

Ayette, bir insanın ancak iki sebepten birisiyle öldürülebileceği belirtilmiştir. a) Kısas yoluyla öldürmek, b) Yeryüzünde fesat çıkaran birisini öldürmek. İslam beş şeye özellikle önem verir: Mal, can, ırz, akıl ve inancı korumak. Bunlara yönelecek her tehdit için önlemler alınmıştır. Kısas cezası, toplumun diğer fertlerinin canını korumaya yöneliktir ve bu yüzden ayette "kısasta hayat vardır" (Bakara, 179; bk. 178; Mâide, 45) buyurulmuştur.

33- **Allah'a ve Resulü'ne karşı savaşmaya kalkışan ve yeryüzünde fesat çıkarmağa çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri bir rezilliktir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.**

Bu ayette, hırâbe suçu denilen yol kesicilik, Allah'a ve Resulü'ne karşı savaş açma sayılmış olup cezası; öldürme, idam etme, sağ el ve sol ayağın çaprazlama kesilmesi olarak belirtilmiştir.

Bayreyn'li Ureyne'den bir topluluk Medine'ye gelmiş ve orada hastalanmışlardı. Hz. Peygamber kendilerini zekât develerinin otlatıldığı kırsala göndermiş, orada sağlıklarına kavuşmuşlardı. Ancak bu kişiler işkenceyle deve çobanını öldürerek ve develeri çalıp kaçmak isteyince, yakalanmış ve Hz. Peygamber tarafından kendilerine çobanın öldürüşüne benzer kısas cezası uygulanmıştır. Yukarıdaki ayetlerin bu olay üzerine indiği nakledilir (Buhârî, Tefsîr, 5/5, Diyât, 22; Müslim, Kasâme, 9).

34- **Ancak kendilerini ele geçirmenizden önce tevbe edenler olursa, bilin ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.**

Bu ayete göre, yol kesicilerin pişmanlık duyup, yakalanmadan önce teslim olması halinde had cezası düşer. Ancak bu durumda aldıkları mal mevcutsa aynen, değilse bedel olarak tazmin edilmesi de gerekir.

35- **Ey iman edenler! Allah'tan sakının. O'na yaklaşmaya yol arayın ve O'nun yolunda savaşın ki, kurtuluşa eresiniz!**

36- **O inkâr edenler, bütün yeryüzündeki ve bir o kadarı onların olsa da Kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verecek olsalar, kendilerinden kabul edilmez. Onlar için acı bir azap vardır.**

37- **Onlar cehennem ateşinden çıkmak isterler. Ama oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azap vardır.**

38- **Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin! Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.**

38-40. ayetlerde hırsıza uygulanacak

cezaya yer verilmiş, ancak tevbe ve pişmanlık durumunda cezanın düşebileceğine vurgu yapılmıştır. Hz. Peygamber'in hırsızlık hükümlerini uygulamada birtakım özel şartlar koyarak sınırlamalar getirdiği bilinmektedir. "Hırsızın eli, ancak çeyrek dinar ve daha yukarısı dolayısıyla kesilir." (Müslim, Hudûd, 2-4; İbn Mâce, Hudûd, 22). "Ağacında asılı duran meyvede, dağda korunan hayvanda el kesme yoktur..." (Mâlik, Muvatta', Hudûd, 22; Nesâî, Kat'u's-Sârık, 11, 12) hadisi bunlardandır.

Yine Allah elçisinin bir defalık çalan bir köleye el kesme cezasını uygulamaması ve "Allah'ın malının bir bölümü (mal hükmündeki köle) diğer bölümünü çaldı." (İbn Mâce, Hudûd, 25) diyerek (hadis) olayı geçiştirmesi ve babasının malını çalan için "Sen de malın da babana aitsiniz." (Ebû Dâvûd, Büyû', 77; İbn Mâce, Ticârât, 64) diyerek (hadis) çocuğa el kesme cezasını uygulamaması, "Savaş sırasında el kesilmez." (Ebû Dâvûd, Hudûd, 19; Tirmizî, Hudûd, 20) diyerek, bu cezayı savaş hali döneminde uygulamaması, cezada caydırıcılığın esas alındığını gösterir.

39- **Her kim de yapmış olduğu haksızlıktan (ve hırsızlıktan) sonra tevbe edip durumunu düzeltirse, şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

40- **Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Çünkü Allah her şeye kadirdir!**

41- **Ey Peygamber! Dilleriyle "inandık" deyip, kalpleriyle inanmamış olanlardan ve Yahudilerden küfürde yarış edenler seni üzmesin. Onlar yalancılık etmek için dinlerler, sana gelmeyen başka bir topluluk için dinlerler, kelimeleri yerlerinden değiştirirler, "Eğer size bu verilirse alın, verilmezse sakının!" derler. Allah, birini şaşırtmak isterse, artık sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini arındırmayı istememiştir. Onlar için dünyada bir rezillik var, yine onlar için ahirette de büyük bir azap vardır!**

42- **Onlar yalana çok kulak verirler ve çok haram yerler. Artık sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister kendilerinden yüz çevir! Eğer onlardan yüz çevirirsen, sana hiçbir zarar veremezler. Eğer aralarında hüküm verirsen adaletle hükmet. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever.**

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, Medine Yahudilerinden Nadir oğulları ile Kurayza oğulları arasında diyet ve kısas farkı doğmuştu. Nadirli biri öldürülürse tam diyet, Kurayzalı biri öldürülürse yarım diyet veriliyordu. Medine'de hâkimiyet Müslümanların eline geçince, zayıf durumda olan Kurayzalılar Hz. Muhammed'e başvurarak, problemin çözümü için onu hakem seçtiler. İşte 41-47 arası ayetler bu olay üzerine inmiştir (bk. A. İbn Hanbel, I. 246; Taberî, Tefsir, VI, 157; İbn Kesîr, Tefsîr, III, 109).

43- **İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında dururken, seni nasıl hakem yapıyorlar da ondan sonra da yüz çeviriyorlar? Onlar (sana da Tevrat'a da) inanmış kimseler değildir.**

44- **İçinde hidayet ve nur bulunan Tevrat'ı elbette biz indirdik. Müslüman olan peygamberler, Yahudilere onunla hüküm verirlerdi. Kendilerini Tanrıya adamış olan zâhitler ve bilginler de, Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmiş olmaları**

ve onun üzerinde gözcü bulunmaları sebebiyle, yine o kitaba göre (hüküm verirlerdi). Artık insanlardan korkmayın, benden korkun. (Ey hâkimler!) Benim ayetlerimi az bir bedel karşılığında değişmeyin. Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse; işte onlar kâfirlerin ta kendileridir!

44, 45 ve 47. ayetlerde, Allah'ın indirdiği ile hüküm vermeyenlerin "kâfir, zâlim ve fâsık" sayılması Yahudi ve Hristiyanlarla ilgilidir. Hasan el-Basrî şöyle demiştir: "Bunlar, Yahudi ve Hristiyanlar hakkında inmiş ise de, Allah'ın indirdiği ile amel etmek bizim üzerimize de farzdır." Tâvus'a göre, 44. ayetteki küfür, insanı dinden çıkaran küfür değil, "nankörlük", "kadir bilmezlik" anlamındadır (S. Ateş, Çağdaş Tefsir, II, 537).

45- Tevrat'ta da onlara şöyle yazdık: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar birbirine kısastır. Kim de kısas hakkını bağışlarsa, kendi (günahı) için kefâret olur. Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse; işte onlar zâlimlerin ta kendileridir."

Hz. Peygamber'in uygulamaları, kısas hükmünün İslam ümmeti için de geçerli olduğunu gösterir. Çünkü önceki şeriatlar (şer'u men kablenâ) İslam hukukunda bir hüküm kaynağıdır.

Adam öldürmede üst sınır olarak verilecek idam cezası ise Bakara suresi 179. ayette de belirtildiği gibi hayat koruyucu bir caydırıcılık oluşturur. Tevrat'ta kısas hükmü için bk. Çıkış, 21/13, 14; Levililer, 24/17.

46- O peygamberlerin ardından da, yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde hidayet ve nur bulunan, yanlarındaki Tevrat'ı tasdik eden ve Allah'tan korkanlar için bir hidayet ve bir öğüt olarak İncil'i verdik.

Bu ayete göre Hz. İsa, İsrail oğulları peygamberlerinin ardından, Tevrat'ı doğrulamak üzere gönderilmiştir. Ayette, "mine't-Tevrât"ın başındaki "min" harfi cerri, beyâniyye veya ba'dıyye olabilir. Beyâniyye takdirinde, kendinden önceki, "li mâ beyne yedeyhi" yi açıklar ve anlam bizim meal-de verdiğimiz gibi olur. Ba'dıyye olunca ise, "Tevrat'ın bir bölümünü doğrulayan İncil" kastedilir. Birinci anlam daha uygun görülmektedir.

47- İncil ehli de, (İncil'in) içinde Allah'ın indirdiği ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse; işte onlar fâsıkların ta kendileridir.

Hz. İsa önceki peygamberlerin yolunu izlemekle birlikte, bağımsız bir şeriata sahiptir. Kur'an gelinceye kadar, Hristiyanlar İncil'in hükümleri ve Tevrat'ın İncil'le çelişmeyen hükümleri ile amel etmekle yükümlü idiler. Kur'an bağımsız ve son bir şeriat getirmekle birlikte, Tevrat ve İncil fıkıh usûlü ilminde belirlenen ölçüler içinde "Şer'u men kablenâ" (bizden önceki şeriatlar) adıyla, ikinci derecede şer'î delil sayıldı.

48- Sana da, ellerindeki kitabı doğrulayıcı ve onu koruyucu olarak (tahrîf edilenle edilmeyeni ayırt etmek için), gerçek olmak üzere kitabı (Kur'an'ı) indirdik. Artık onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet! Onların tutkularına uyarak, sana gelen haktan sapma! Biz herbiriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı. Fakat size verdikleriyle sizi denemek istedi. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın.

Hepinizin dönüşü Allah'adır. İşte orada Allah ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

Ayette geçen, "Şerîat veya şir'at" kökü olan şer' açıklamak; şurû', başlamak; şerîat veya şir'at ise suya varılacak yol demektir. Bir terim olarak, Allah'ın indirdiği hükümlere "şerîat" denir.

49- O halde, onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların tutkularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden, seni saptırmalarından sakın! Eğer onlar Allah'ın hükmünden yüz çevirirlerse bil ki, Allah, bazı günahları yüzünden onların başına bir belâ getirmek istiyor. Çünkü insanların çoğu fâsıktırlar.

50- Yoksa onlar hâlâ câhiliye döneminin hükmünü mü arıyorlar? Kesinlikle bilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?

51- Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden her kim onları dost edinirse, o da onlardan olur. Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğuna doğru yolu göstermez.

Velî" sözlükte; dost, idareci, arkadaş, yardımcı, koruyucu ve ermiş kişi demektir. Çoğulu "evliyâ" dır. İnançsızları ve ehl-i kitabı dost edinmeme onlarla komşuluk, siyasî, medenî ve ticarî ilişkiler kurulmasına engel teşkil etmez (Mümtehine, 8,9). Nitekim, Hz. Peygamber'in Medine'deki uygulamaları da bunu gösterir.

52- Kalplerinde hastalık bulunanların, onların arasına koşuştuklarını görürsün. Onlar, "ne yapalım, tersine bir devrin başımıza dönmesinden korkuyoruz." derler. Umulur ki Allah, bir fetih verir veya katından bir buyruk getirir de içlerinde gizlediklerine pişman olurlar!

53- İman edenler de, "Sizinle beraber olduklarına dair, Allah'a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı!" derler. Onların amelleri boşa gitti de kaybedenlerden oldular.

54- Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse bilsin ki; Allah yakında onun yerine öyle bir toplum getirir ki Allah onları, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, inkâr edenlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir dil uzatanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah lütfu geniş olan, her şeyi çok iyi bilendir.

"İrtidâd", dinden dönmek demektir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir döneminde bazı dinden dönme olayları olmuştur. İrtidatla ilgili ayetlerde sadece uhrevî cezadan söz edilmesi, hadislerde yer alan konuyla ilgili müeyyidelerin "ta'zîr cezası"niteliğinde olduğunu akla getirmektedir (İrtidat için bk. Bakara, 217; Âl-i İmran, 86; Mâide, 54).

55- Sizin veliniz; önce Allah, sonra Resulü, sonra da Allah'a boyun eğerek namaz kılan ve zekâtı veren müminlerdir.

Atâ'nın İbn Abbas'tan rivayetine göre, kastedilen Hz. Ali'dir. Ebû Zer (ra) den gelen bir rivayete göre, bir gün Hz. Peygamber, Tâhâ, 25-32 ve Kasas, 35. ayetleri okumuş ve Allah'tan, Ali'nin kendisine yardımcı (velî) yapılmasını dilemiş. Yukarıdaki ayetin bu sırada indiği nakledilir. Şia, Hz. Ali'nin imameti konusunda bu ayeti delil getirir. Ancak ayet dikkatlice incelendiğinde, tek kişi yerine Hz. Ebû Bekir'in dahil

bulunduğu ehil müminleri kapsadığı anlaşılır (Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, III, 105; Elmalılı, III, 272).

56- **Kim Allah'ı, O'nun peygamberini ve iman edenleri dost edinirse, hiç şüphe yok ki Allah'ın taraftarları üstün geleceklerdir.**

57- **Ey iman edenler! Ne sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, dininizi alay ve eğlence konusu yapanları ne de kâfirleri dost edinin! Eğer (gerçekten) iman ediyorsanız, Allah'tan korkun!**

58- **Namaza çağırdığınız zaman, onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu, onların akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarından dolayıdır.**

Ayet, beş vakit namaz için okunan ezanın meşru olduğuna, namazla alay etmenin ve onu küçümsemenin kişiyi küfre düşürebileceğine delâlet eder. Diğer yandan, Cuma suresi 9. ayette, cuma namazı için okunan dış ezandan söz edilir. Erkeklere, farz namaz ve kaza namazı için ezan ve kamet okumak sünnettir. Ezanların okunduğu beldeler bunun dışındadır. Hadis: "İnsanlar ezanda ve ilk saftaki üstünlüğü bilselerdi, bunları yapmakta yarışırken kura çekmek zorunda kalırlardı!" (Buhârî, Ezan, 9, 32; Müslim, Salât, 12).

59- **De ki: "Ey kitap ehli! Sadece Allah'a, bize indirilene ve bizden önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz! Şüphesiz sizin çoğunuz fâsıksınız."**

60- **(Onlara) de ki: "Allah katında cezaya çarptırılma bakımından bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın lanet ettiği, gazabına uğrattığı, kendilerinden maymunlar, domuzlar ve Tagut'a tapanlar yaptığı kimseler! İşte bunlar yeri daha kötü olan ve düz yoldan daha çok sapkın olanlardır.**

Ayetteki, "Tagut" sözlükte; put, şeytan, Allah'tan başka kendisine tapılan tüm ma'budlar, kâhin, sapıkların başını çeken kişi ve azgın gibi anlamlara gelir (bk. Nisa, 60).

61- **Size geldikleri zaman, "iman ettik." derler. Oysa yanınıza inkârcı olarak girmişler, inkârcı olarak çıkmışlardır. Allah, onların gizlemekte olduklarını daha iyi bilmektedir.**

62- **Onların bir çoğunu günah işlemede, düşmanlıkta ve haram yemede yarış ederken görürsün! Bu yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!**

63- **Din adamlarının ve bilginlerin, onları günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten alıkoymaları gerekmez miydi! Yapmakta oldukları ne kötüdür!**

Ayette, "Rabbâniyyûn"· din adamı (bk. 3/79; 5/44), "Ahbâr", hahamlar, âlimler demektir (bk. 5/44).

64- **Bir de Yahudiler, "Allah'ın eli çok sıkıdır!" dediler ve dedikleriyle elleri bağlandı ve lanetli oldular! Hayır! O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Şüphesiz Rabbin tarafından sana indirilen (Kur'an), onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü artırıyor. Biz, onların aralarına Kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin atmışızdır. Onlar ne zaman savaş için bir ateş tutuşturmuşlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde hep fesat için koşarlar. Allah ise fesat çıkaranları sevmez.**

Ayette, "Allah'ın eli", Allah'ın kudreti, "iki elinin açık olması" ise O'nun cömertliği ve canlılara bol rızık vermesi olarak

yorumlanmıştır. Allah'ın zâtına ait sıfatlardan birisi de "muhâlefetün li'l-havâdis" (sonradan yaratılanlara benzememe) sıfatıdır (krş. Âl-i İmrân, 181; Tâhâ, 5; Şûrâ, 11; Fetih, 10; Rahman, 27)

65- **Eğer kitap ehli iman edip Allah'tan sakınsalardı, onların kötülüklerini örter, nimeti bol olan cennetlere koyardık.**

66- **Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni uygulamış olsalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi. Gerçi içlerinden orta yolu tutan (ve tarafsız) bir topluluk yok değil. Ama çoğu ne kötü işler yapıyorlar!**

Ayetteki, "Rablerinden kendilerine indirilen" sözü, Tevrat ve İncil'in inişinden sonra gelen Kur'an-ı Kerim'e işaret eder. Yani onlar kendi kitapları yanında Hz. Muhammed'e gelen ilahî mesaja da inanıp tabi olsalardı, kendileri için ne kadar iyi olurdu!

67- **Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçilik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez.**

Peygamberlerin sıfatlarından birisi de "ismet-ma'sumluk" sıfatıdır. Onlar Allah'ın koruması altındadır. Ancak dünya hayatlarında düşmandan korunmak için gerekli önlemleri de almışlardır.

68- **De ki: "Ey kitap ehli! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz." Şüphesiz ki, Rabbinden sana indirilen (bu Kur'an), onların çoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Öyleyse kâfirler topluluğuna acıyacağın tutmasın!**

Taberî'ye göre Tevrat, İncil ve Hz. Muhammed'e indirileni birlikte uygulamaktan maksat, bunların içeriklerinin Allah katından olduğuna yürekten inanmak, hepsinin birleştiği hükümleri uygulamak, farklı hükümler bakımından da kendisine uymanın farz kılındığı dönemle sınırlı olarak her birine göre amel etmektir (Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mâide, 5/68, X, 462, 463; Komisyon, Kur'an Yolu, II, 247).

69- **Şüphe yok ki iman edenler, Yahudiler, Sâbîîler ve Hristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe inanıp iyi işler yapanlara korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.**

69. ayet, Bakara suresi 62. ayetin benzeridir. Sadece Bakara 62. ayette farklı olarak, "Onlar için Rableri nezdinde ecir vardır." cümlesi yer alır. Bir de, Hristiyanlar, Sâbiîlerden önce zikredilmiştir.

70- **Andolsun ki biz, (bu iman esası üzere) İsrail oğullarından söz aldık ve kendilerine peygamberler gönderdik. Fakat ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir şey getirmişse, kimilerini yalanlıyorlar, kimilerini de öldürüyorlardı.**

71- **Onlar başlarına bir belâ gelmeyeceğini sandılar da kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra yine onların çoğu kör ve sağır kesildiler. Allah onların yapmakta olduklarını çok iyi görmektedir.**

72- **Andolsun ki, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir." diyenler elbette küfre düşmüşlerdir. Oysa İsa onlara, "Ey İsrail oğulları! Hem benim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı**

yer cehennemdir. Zâlimlerin yardımcıları da yoktur." demişti.

73- Yine, "Allah üçün üçüncüsüdür." diyenler küfre düşmüşlerdir. Halbuki tek Allah'tan başka ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse, elbette onlardan inkâr edenlere, acı bir azap dokunacaktır.

72 ve 73. ayetlerde Hristiyanları küfre düşüren inanç bozukluğu haber verilir. Hristiyanlık ta teslîs inancı, genel olarak Allah'ın tek ve bölünmez bir âlemde ayrı, eşit ve tek cevherli üç kişi yani "baba, oğul ve rûhu'l-kudüs" olarak tanımlanır. Oysa Hz. İsa'nın tebliğ ettiği din tek Allah inancına dayanır. İncil'deki baba, oğul, Allah'ın kelimesi ve Allah'ın ruhu (bk. Nisa, 171) gibi terimlerin farklı yorumlanması ve mecaz anlatımların gerçek gibi algılanması sonucunda, bu inancın Hristiyanlığa sonradan girdiğinde şüphe yoktur.

Hristiyanlık ta tevhid inancından ayrılma M.S. 325'te İznik'te iki bin kırk sekiz piskoposun toplanarak, aralarından seçtikleri üç yüz on sekiz kişinin, tevhid inancının mümessili sayılan Aryos'u kâfir ilân edip, benimsedikleri teslis inancı ile olmuştur (Elmalılı, Azim, III, 191, 192). Kur'an ve sünnette, Hristiyanlar bir inanç ayrımı yapılmaksızın "ehl-i kitap" olarak nitelendirilir. Buna göre, kitap ehline küfür ve şirk isnat eden nassların, özel nasslarla tahsis edildiği kabul edilmiştir. Mâide 5/5 ayetinde " ehl-i kitaptan olan muhsan (namuslu) kadınlarla evlenmenin, Müslüman erkeğe helal sayılması", onların kestiğinin yenilmesi ve artığının temiz sayılması buna örnek verilebilir.

74- **Onlar hâlâ Allah'a tevbe edip, ondan bağışlanma istemeyecekler mi? Oysa Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

75- **Meryem'in oğlu Mesih (İsa), sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Anası da dosdoğru bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara ayetleri nasıl açıklıyoruz. Sonra yine bak, nasıl da yüz çeviriyorlar!**

76- **De ki: "Allah'ı bırakıp da size ne yarar ne de zarar vermeye gücü yeten şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa Allah her şeyi işitir, bilir."**

77- **De ki: "Ey Kitap ehli! Dininiz konusunda, haksız yere aşırı gitmeyin! Bundan önce şaşmış, birçoklarını da şaşırtmış ve doğru yoldan sapmış bir kavmin tutkularına uymayın!"**

Dinde gulüvv (aşırı gitmek) iki türlüdür. Birincisi haklı gulüvv olup, salâbet, verâ, takvâ, ictihad, mücâhede, inceleme, araştırma ve hükümlerini hakkıyla yaşamak gibi olumlu anlamları içine alan mütedeyyin mümînin durumudur. İkincisi bâtıl ve haksız gulüvv olup, taassub ve câhiliye gayreti adını alır ki, şüphelerin arkasına düşüp, dini ifrat ve tefritle yaşamaya çalışmaktır. İşte ayette bu tür aşırılık (gulüvv) yasaklanmıştır (Elmalılı, III, 319).

78- **İsrail oğullarından inkâr etmiş olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanet olundular. Bu, onların isyan etmeleri ve sınırı aşmaları yüzündendir.**

Bu ayete göre, Hz. Davud'un İsrail oğullarına lanet etmesi, cumartesi günü yasağını ihlâl etmeleri ve maymuna dönüştürülmeleri olayı ile açıklanır (bk. Bakara, 65; A'râf, 163-166). Hz. İsa'nın lanetlemesi ise bu surenin 112-115.

ayetlerinde sözü edilen gökten sofra inme olayı ile ilgili olduğu nakledilir.

79- **Onlar, yaptıkları bir kötülükten birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yaptıkları şey ne kötü idi!**

80- **Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Benliklerinin, kendileri için önceden hazırladığı şey ne kötüdür! Allah onlara gazabetti, azap içinde sürekli olarak kalacaklardır.**

81- **Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilen (kitaba) iman etmiş olsalardı, inkârcıları dost edinmezlerdi. Fakat onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.**

82- **İman edenlere düşmanlık bakımından insanların en şiddetlisi olarak, Yahudileri ve Allah'a ortak koşanları bulacaksın! Ve yine iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da, "Biz Hristiyanız." diyenleri bulacaksın! Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar.**

Müslümanlara yakın olan Hristiyanların, Habeşistan hicretinde Müslümanları iyi karşılayanlarla, daha sonra kendileriyle anlaşma yapılan Necran Hristiyanları gibi topluluklar olduğu nakledilmiştir. Genel olarak Hristiyan-Müslüman diyalogu, haçlı seferleri gibi kimi sert ilişkiler dışında daha olumludur. Ruhbanlık için bk. Hadîd, 27.

83- **Peygambere indirilen (Kur'-an)ı dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı, gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Ey Rabbimiz! İman ettik, bizi (gerçeğe) şahit olanlarla beraber yaz!"**

84- **"Hem biz, Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allah'a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım!"**

85- **Söyledikleri (bu) sözden dolayı, Allah onlara, içinde sürekli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!**

Bu ayetlerin, Habeş Necâşîsi ve arkadaşları hakkında indiği rivayet edilmiştir. Mekke müşriklerinin baskıları artınca, ilk Müslümanlar Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Mekke müşrikleri arkalarından bir topluluk göndererek onların Mekke'ye iâde edilmelerini istemişti. Necâşî, keşiş ve rahiplerle bir toplantı yapmış, Cafer İbn Ebî Tâlib'in okuduğu, Meryem suresi 1-34 ve Tâhâ 1-9. ayetleri dinleyince, Necâşî göz yaşları içinde "yemin olsun ki İsa'ya gelenle, bunlar aynı kaynaktandır." demiştir.

86- **İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlar da cehennemliklerdir.**

87- **Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram saymayın ve aşırı da gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.**

88- **Hem Allah'ın size verdiği rızıklardan helal ve temiz olarak yeyin ve inandığınız Allah'tan sakının!**

89- **Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bozulan yeminin kefareti; ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak veya giydirmek yahut bir köle azat etmektir. Bunlara gücü yetmeyen üç gün oruç tutar. İşte yemin ettiğinizde, yeminlerinizin kefareti budur. Bununla birlikte siz yeminlerinizi gözetin! Allah şükretmeniz için, ayetlerini size böylece açıklıyor.**

Yemin; bir işi yapmak veya yapmamak konusunda, sözü güçlendirmek için Allah adına yapılan kasemdir. "Vallahi şu işi yapacağım veya yapmayacağım" demek gibi. Yemin Allah'ın zat ismi üzerine olacağı gibi "Rahmân ve Rahîm" gibi bir ismine yahut "izzet-i ilâhiye ve kudret-i ilâhiye" gibi zâtî sıfatlardan birine yemin etmekle de gerçekleşir.

a) Lağv yemini: Yanlışlıkla veya doğru olduğu sanılarak ya da dil alışkanlığı ile niyetsiz yapılan yemindir.

b) Gamûs yemini: Yalan yere bilerek yapılan yemindir. Böyle bir yemin büyük günahlardan olup, buna tevbe ve istiğfar gerekir, kefâret gerekmez. İmam Şâfiî'ye göre gamûs yeminine hem tevbe hem de kefâret gerekir.

c) Münakid yemin: Mümkün olan ve geleceğe ait bir şey hakkında yapılan yemindir. "Vallahi ben yarın borcumu vereceğim." demek gibi. Buna uyulmazsa yukarıdaki ayette bildirilen üç alternatifli kefâret gerekir.

90- **Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.**

İçki konusunda inen ayetlerde sırasıyla; sarhoşken namaz kılınmaması (Nisa, 43), içki ve kumarda zararın faydadan daha çok olduğunun bildirilmesi (Bakara, 219) ve son olarak yukarıdaki ayetle kesin içki yasağının getirilmesidir.

Hamr (içki): Üzümden yapılan içkiyi ifade eder. Bazı hadislerle, sarhoşluk veren her türlü alkollü içki de hamr kapsamına alınmıştır (Müslim, Eşribe, 73, 77, 78; Buhârî, Eşribe, 1; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 1; İbn Mâce, Eşribe, 2); "Sarhoşluk veren şeyin çoğu da azı da haramdır." (Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; İbn Mâce, Eşribe, 10).

Hz. Peygamber döneminde üzüm ve hurma gibi belli ürünlerden elde edilen alkollü içkiler, daha sonra çeşitli adlar altında pek çok bitkiden elde edilir olmuştur. Adı ne olursa olsun; yenildiği, içildiği, damara zerk edildiği veya dumanı çekildiği zaman sarhoşluk veren yani iskâr niteliği bulunan her madde çoğunluk fakihlerce doğrudan, Ebû Hanîfe'ye göre ise şaraba (hamr) kıyas yapılarak içki hükmündedir.

91- **Şeytan, içki ve kumarla, sizin aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?**

92- **Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve karşı gelmekten sakının. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Peygamber'imize düşen sadece apaçık tebliğdir.**

93- **İman edip salih amel işleyenler, Allah'tan sakındıkları, imanlarında sebat edip salih amel işlemeye devam ettikleri, sonra Allah'tan sakındıkları, inanmaya devam ettikleri, yine Allah'tan sakındıkları ve iyi işler yapmaya devam ettikleri sürece, daha önce yediklerinden dolayı kendilerine bir günah yoktur. Çünkü Allah, iyilikte bulunanları sever.**

94- **Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği av gibi bir şeyle dener ki, gizlide kendinden korkanları meydana çıkarsın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.**

95- **Ey iman edenler! Siz ihramlı iken av hayvanı öldürmeyin! İçinizden kim onu kasten öldürürse, yaptığı işin**

vebalini tatması için, öldürdüğünün dengi bir hayvan cezası vardır ki, bu; ya içinizden adaletli iki kişinin belirleyeceği, Kâbe'ye varacak bir kurban veya o nispette yoksulları doyurmaktan ibaret bir kefaret veya onun dengi oruç tutmaktır. Allah geçmişte yapılanları affetmiştir. Fakat kim de bu suçu yeniden işlerse, Allah da ondan karşılığını alır. Çünkü Allah mutlak üstündür, intikam sahibidir.

İbn Kesîr ve Begâvî'ye göre, bu ayetler Hudeybiye umresi sırasında inmiştir. Çünkü o sırada yaban hayvanları ve kuşlar, görülmemiş şekilde müminlerin çevresine kadar sokulmuşlardı.

96- **Yararlanmanız için size ve yolculara deniz avı ve yemesi helal kılındı. Kara avı ise, ihramlı olduğunuz sürece size haram kılınmıştır. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan sakının!**

97- **Allah, Kâbe'yi, o Beyt-i haram'ı, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanlardaki) gerdanlıkları, insanlar için bir nizam kıldı. Bu, göklerde ve yerde ne varsa hepsini Allah'ın bildiğini, O'nun her şeyi çok iyi bilmekte olduğunu sizin de bilmeniz içindir.**

Kâbe veya Beytullah, Mekke'de, Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail ile birlikte inşa ettiği, ilk mabed olup, Arap yarımadası halkının ortak kutsal mabedi sayılmıştır. Kâbe çevresinde, sınırlarını Cebrail'in (as) belirlediği belli bir alana Harem Bölgesi denilmiştir.

Hedy kurbanı; hac yapanların hicazda kestikleri şükür veya ceza kurbanları bu adı alır.

98- **Biliniz ki Allah, azabı çok şiddetli olandır ve yine çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**

99- **Peygamber'in üzerine düşen sadece tebliğdir. Allah, açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.**

100- **De ki: "Pis olan şeylerin çokluğu hoşunuza gitse bile, pis olanla temiz olan bir olmaz. Ey akıl sahipleri! Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.**

Ayetteki, "habîs" haram ve zararlı olan, "tayyib" ise, temiz ve helal olan şey demektir. Rivayete göre, Dubey'a oğullarından Hutam İbn Hind, İslam'a girme bahanesiyle Medine'ye gelmiş, meradaki sahabe develerini çalıp kaçırmıştı. Ertesi yıl, Yemâme'den Kaza Umresi sırasında bu çalıntı hayvanlarla Mekke'ye gelince, hayvan sahipleriyle aralarında çıkan tartışma üzerine yukarıdaki ayet inmiştir (krş. Mâide, 2).

101- **Ey iman edenler! Size açıklandığında hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Eğer onları Kur'an indirilirken sorarsanız size açıklanır. Halbuki Allah bunları affetmiştir. Allah çok bağışlayan, çok yumuşak davranandır.**

Hz. Peygamber bir gün minbere çıkarak benzeri görülmemiş bir konuşma yapmış ve ne sorulursa cevaplayacağını bildirmişti. Ancak birisinin, bilinmeyen babasını, bir başkasının ısrarla haccın her yıl mı olduğunu vb. soruları sıkıcı olunca yukarıdaki ayet inmiştir (Buhârî, Tefsir, 5/12, Mevâkît, 11, İlm, 28, 29, İ'tisâm, 3).

102- **Sizden önceki bir toplum da, bu tür soruları sormuştu da sonra inkâr etmişti.**

103- **Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm gibi bir şeyi meşrû kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler. Onların çoğunun akılları ermez.**

Ayette zikredilenler cahiliye devrinde putlara tahsis edilen hayvan türleridir.

104- **Bunlara, "Allah'ın indirdiği hükümlere ve Peygamber'e gelin!" denildiği zaman, "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyler bize yeter!" derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kimseler olsa da mı?**

105- **Ey iman edenler! Sizler kendinizi düzeltmeye bakın; siz doğru yolda gittikten sonra, sapan kimseler size zarar veremezler. Sonunda hepinizin dönüşü Allah'adır. O size yaptıklarınızı haber verecektir!**

Hz. Ebû Bekir bir hutbesinde, yukarıdaki ayeti okuyarak, bu ayetin yanlış yorumlandığını belirtmiş ve şu hadisi nakletmiştir: "İnsanlar bir kötülük işlendiğini görür de, onu değiştirmeye çalışmazlarsa, Allah'ın onların tümüne birden azap etmesinden korkulur!" (İbn Mâce, Fiten, 20; A. İbn Hanbel, III, 10, 52).

106- **Ey iman edenler! Sizden birinize ölüm hali geldiği zaman, vasiyet sırasında şahitliğin hükmü, içinizden adaletli iki şahit veya yeryüzünde yolculuğa çıkmışsanız, başınıza ölüm musibeti de gelip çatmışsa, sizin dışınızdan iki şahit tutmaktır. Eğer onlardan şüpheye düşerseniz, namazdan sonra kendilerini alı korsunuz! Onlar da Allah'a şöyle yemin ederler: "Akraba bile olsa, yemini bir çıkar karşılığında satmayacağız. Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Aksi takdirde biz şüphesiz, günaha girenlerden oluruz."**

Ayetin iniş sebebi şudur: Ticaret için Şam'a giden Sehm kabilesinden Büdeyl, yolda hastalanınca mallarını, içine gizli liste koyarak iki Hristiyan arkadaşına teslim eder ve kendisi yolda vefat eder. Arkadaşları değerli altın eşyayı alarak geri kalanı mirasçılarına verir. Mirasçılar gizli listeyi bulunca Hz. Peygamber'e başvururlar. Allah'ın elçisi yazılı belge olan listeyi delil olarak kabul eder ve mirasçılar lehine karar verir (Tirmizî, Tefsir, Sure, 5; İbn Kesîr, age, I, 559).

107- **Eğer bu iki şahidin bir günah işledikleri anlaşılırsa, aleyhlerine suç işlenen mirasçılardan tanıklığa daha lâyık olan iki kişi, öncekilerin yerine geçer. Onlar şöyle yemin ederler: "Bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha doğrudur, çünkü biz hiç kimsenin hakkına saldırmadık. Aksi halde biz de zâlimlerden oluruz!"**

108- **İşte bu, şahitliği gereği gibi yapmalarını veya yeminlerinin, başkalarının yeminleriyle reddedilmesinden korkmalarını sağlamak için en iyi yoldur. Allah'tan korkun ve emirlerini dinleyin. Çünkü Allah doğru yoldan çıkan toplumu hidayete erdirmez.**

109- **Allah, peygamberleri bir araya toplayacağı gün, "Size ne cevap verildi?" diyecek. Onlar da, "Bizim bir bilgimiz yok, gaybleri en iyi bilen yalnız sensin, sen!" diyecekler.**

Bu ayette Allah'ın bütün peygamberleri huzuruna toplayarak, soru soracağı belirtilmiş, 110-120 arası ayetlerde, Hz. İsa'nın sorgulaması örnek olarak sunulmuştur.

110- **Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi hatırla! Hani seni Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) ile desteklemiştim. Sen beşikte iken de yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana yazıyı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Hani sen benim iznimle çamurdan kuş**

şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Anadan doğma körü, alaca hastalığı olanı da yine iznimle iyileştiriyordun. Yine iznimle ölüleri (hayata) çıkarıyordun. İsrail oğullarına açık mucizelerle geldiğin ve onlardan inkârcı olanların, "Bu ancak apaçık bir büyüdür." dedikleri zaman da seni, onlardan korumuştum.

Bu ayette ve Âl-i İmrân, 49. ayette zikredilen Hz. İsa'nın bu mucizeleri, Yemen bölgesinde yaşayan Necran Hristiyanları temsilcileriyle, Medine'de Hz. Peygamber'in inanç konularını tartışması sırasında gündeme gelmiştir. Heyetin Hz. İsa'dan söz ederken, "Allah, Rabbimiz", "Allah'ın oğlu", "Üçün üçüncüsü" gibi ifadeler kullanması üzerine, Hz. Peygamber, Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmiş, Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu bildirmiştir. Hristiyan heyet, İsa'nın olağanüstü ve yaratıcı ilahlık gücüne delil olarak yukarıdaki olağanüstü halleri zikredince, Hz. Peygamber bütün bunların Kur'an'da haber verilen, Allah'ın izniyle Hz. İsa'nın elinde gerçekleşen birer mucizeden ibaret olduğunu belirtmiştir. Necranlılar İslam'a girmemiş, özel statüde bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

111- **Hani havarilere, "Bana ve peygamberime iman edin!" diye ilham ettiğimde, onlar, "İman ettik, bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol!" demişlerdi.**

12 Havari şunlardır: Petrus (Simun), Andreas, Yakub, Yuhanna, Filipus, Bartolomeus, Tomas, Matta, Alfeus'un oğlu Yakub, Taddeus, Gayyûr Simun ve Yahuda İskariot (İncil, Matta, 10/2-4).

112- **Bir vakit de havariler, "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin, gökten bize bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. İsa da onlara, "Eğer inanmış kimselerseniz, Allah'tan korkun!" demişti.**

113- **Onlar, "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz iyice yatışsın, senin bize doğru söylediğini bilelim ve bunu bizzat görenlerden olalım." dediler.**

114- **Meryem oğlu İsa da, "Ey Allah'ım, Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, önce ve sonra gelenlerimiz için bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır; çünkü rızık verenlerin en hayırlısı sensin!" dedi.**

115- **Allah dedi ki: "Ben onu sizlere elbette indiririm. Fakat ondan sonra içinizden her kim nankörlük ederse, ben onu, alemlerden hiç kimseye vermediğim bir azapla cezalandırırım!"**

Havarilerin ihtiyaç veya Allah'ın gücünü denemek üzere, Hz. İsa'dan gökten sofra indirilmesini istemeleri, önemli bir olay olduğu için, sofra (Mâide) olayı, bu surenin adı olmuştur. Gökten sofranın inip inmediği konusunda üç rivayet vardır. a) Çoğunluğun görüşü. İki bulut arasında sofra inmiştir. Pazar günü indiği için, bugün kilise günü olmuştur. b) Başka bir rivayete göre sofra, kırk gün süreyle, gün aşırı inmiş ve bundan zengin-yoksul herkes toplanıp yemiştir. c) Katâde'ye ve bir kısım bilginlere göre, sofra inmemiş, onlar azap korkusuyla, böyle bir istekten vazgeçmiştir (bk. Elmalılı, age, III, 366, 367; S. Ateş, age, III, 86; krş. Resullerin İşleri, 10/5-16; Markos, bab: 6; Luka, bab: 9).

116- **Ve Allah demişti ki: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, 'Allah'ı**

bırakıp, beni ve annemi iki tanrı edinin!' dedin." İsa dedi: "Hâşâ, sen yücesin, benim için gerçek olmayan bir şeyi söylemem bana yakışmaz. Zaten söylemiş olsam, sen bunu bilirsin, sen benim içimde olanı bilirsin, ben ise senin zatında olanı bilmem. Çünkü gaybleri en iyi bilen yalnız sensin, sen!"

Bu hitap, Kıyamet gününde veya İsa'nın ruhunun, Allah'ın huzuruna çıkarıldığı zaman olacaktır. Ayet, İsa'yı ve annesini tanrılaştırmanın, İsa'nın telkini olmayıp, sonradan uydurulduğunu bildirir.

117- **"Sen bana ne emrettinse, ben onlara sadece onu söyledim; hep, "Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin!" dedim. Aralarında olduğum sürece onlara şahit idim, fakat sen beni vefat ettirince onları gözetleyen yalnız sen oldun. Zaten sen her şeye şahitsin."**

Ayet, Hz. İsa'nın vefat etmiş olduğunu gösterir. Onun Allah'a yükseltilmesinin, ruhen mi, cesetle mi olduğu konusu, Hz. Peygamber'in Mi'raca çıkışına benzetilebilir (krş. Âl-i İmrân, 55).

118- **"Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır, eğer onları bağışlarsan, şüphesiz sen mutlak üstünsün, tam hikmet sahibisin."**

119- **Allah dedi ki: "Bugün, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî olarak kalacakları cennetler var." Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!"**

120- **Göklerin, yerin ve onlarda ne varsa hepsinin mülkü Allah'ındır. Allah her şeye kadirdir.**

113- TEVBE SURESİ

Hicretin 9. yılında, Medine'de nazil olmuştur. 129 ayettir. Yalnız son iki ayeti Mekke'de inmiştir. "Berâe" suresi de denilmektedir. Besmele ile başlanmayan tek suredir. İlk 37 ayeti, Tebük seferinden sonra, Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı sonlandırmak isteyenlere gözdağı vermek ve Kabe'yi ziyaret etmekle ilgili genel bazı prensipler ortaya koymak üzere gönderilmiştir (Bu ayetler, kronolojik sıraya göre 38-127. ayetlerden daha sonra nazil olmuştur). 38-72 arasındaki ayetler, Tebük seferi hazırlıkları esnasında nazil olmuştur. 73-127. arasındaki ayetler ise seferden dönerken nazil olmaya başlamıştır. Münafıkları uyarmakta, seferden geri kalan müminlere serzenişte bulunmaktadır.

1- **Allah'tan ve Resulü'nden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere kesin bir uyarıdır.**

"Berâe"nin ültimatom olarak tercümesi, yerinde olarak Elmalı'nın da tercihidir. "Sert bir ihtar, son bir uyarı" demektir.

2- **Bundan böyle yeryüzünde dört ay daha serbestçe dolaşın! Şunu da bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah ise inkâr edenleri perişan edecektir!**

Dört aylık süre, dokuzuncu Hicret yılı, zilhicce ayının onundan, rabîulâhir ayının onuna kadar olan süreyi kapsar.

3- **Yine bu en büyük hac gününde, Allah ve Resulü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır. Eğer hemen tevbe ederseniz bu sizin için daha hayırlıdır; eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. İnkâr edenleri acı azapla müjdele!**

"En büyük hac günü"nden maksat, arafe ve Kurban bayramı günleridir. Çünkü hac ve haccın menâsiki bu günlerde yapılır. Araplar arasında umre küçük hac, hac da büyük hac olarak bilinirdi. Arafat'ta bütün hacıların toplu bulunması yüzünden, bu hacca, "hacc-ı ekber" denilmiştir.

4- **Ancak, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklerden, size olan ahitlerinde hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye yardım etmemiş olanlar bunun dışındadır. Siz de onlarla yaptığınız antlaşmaya, süresi sona erinceye kadar uyun. Çünkü Allah korunanları sever.**

5- **Haram aylar çıkınca, o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, yakalayın, hapsedin ve onların geçebilecekleri bütün yolları tutun! Eğer tevbe ederler, namaz kılıp zekâtı verirlerse onları serbest bırakın. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

"Haram aylar" Taberî'ye göre şevval ile üç haram aydır. Çünkü bu surenin ilgili ayetleri şevvalde inmiştir. Tanınan dört aylık süre de muharremin çıkmasıyla son bulur. İbn Kesîr'e göre ise bunlar, haram aylar değil, herhangi dört aydır (İbn Kesîr, Tefsîr, II, 336, 337).

6- **Eğer müşriklerden biri eman dileyip yakınına gelmek isterse, ona eman ver ki, Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra da onu güvende olacağı yere kadar ulaştır. Bu (hoşgörü), onların gerçeği bilmeyen bir toplum olmaları yüzündendir.**

Ayette, güvence (eman) isteyen müşrike güvence verilmesi, sonra onun güvenle yaşayabileceği yere, yani kendi ülke veya bölgesine ulaştırılması istenmektedir.

7- **O müşriklerin Allah katında ve Resulü yanında nasıl (geçerli) bir ahdi olabilir? Ancak Mescid-i Haram'ın yanında antlaşma yaptıklarınız var ki, bunlar size dürüst davrandıkları sürece, siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah sakınanları sever.**

Ayette istisna edilen antlaşmalar, Hudeybiye antlaşmasına dolaylı olarak katılan Huzeyme ve Müdlic oğullarıdır. Kureyşli'ler ve onlara bağlı diğer müşrikler antlaşmayı bozdukları için, Müslümanlar Hicretin 8. yılında harekete geçmiş ve Mekke'yi fethetmişti. Burada antlaşmanın aslı bozulduğu halde, dolaylı hükümlerinin süre sonuna kadar yürürlükte bırakıldığı görülmektedir.

8- **Nasıl olabilir ki; onlar size üstün gelselerdi, hakkınızda ne bir yemin ne de bir antlaşma gözetirlerdi! Onlar ağızlarıyla sizi razı etmeye çalışırlar, fakat kalpleri o kadarına da razı olmaz. Zaten onların çoğu fasıktırlar!**

Müşrikler Müslümanlara karşı bir üstünlük sağlasalar antlaşma, zimmet dinlemez, akrabalık ve dostluk gözetmezler. Ağızlarıyla Müslümanları memnun etmeye çalışırken, kalplerinde dostluk bulunmaz.

9- **Allah'ın ayetlerini az bir pahaya sattılar da, Allah yolundan menettiler. Gerçekten bunlar ne kötü şeyler yapageldiler!**

10- **Bir mümin hakkında ne bir yemin ne de bir antlaşma gözetirler! İşte bunlar, sınırı aşan kimselerdir.**

11- **Eğer tevbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, dinde kardeşleriniz olurlar. Biz, ayetleri, bilen bir toplum için ayrıntılı olarak açıklıyoruz.**

12- **Eğer verdikleri sözden sonra yeminlerini bozar ve dininize dil uzatacak olurlarsa, o küfür öncülerini hemen**

öldürün! Çünkü onların yeminleri yoktur. Umulur ki vazgeçerler.

13- Verdikleri sözü bozan, peygamberi (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir toplumla savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten iman etmiş iseniz Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.

Bu ayete göre Müslümanların dinine saldırmayan, antlaşmaları bozmayan ve barış içinde yaşamak isteyen insanlarla barış içinde yaşamak da Allah'ın emridir. Bu durum, İslam'ın tam bir vicdan hürriyetini getirdiğini gösterir. Ancak Müslümanlara saldıran müşriklere veya kitap ehline karşı savaş açılır. Fakat Müslümanlarla dostluk ilişkilerini sürdüren müşriklere ve diğer din mensuplarına, iyi niyetten ayrılmadıkları ve antlaşmaları bozmadıkları sürece dokunulmaz ve barış içinde yaşamaya devam edilir.

14- Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, rezil etsin, yardımıyla sizi onlara üstün kılsın ve inanan bir toplumun yüreklerini huzura kavuştursun.

15- Ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin! Allah dilediğine tevbeyi nasip eder. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.

16- Yoksa siz Allah, içinizden savaşanları, Allah'tan, Peygamberinden ve müminlerden başkasını dost edinmeyenleri ortaya çıkarmadan kendi halinize bırakılacağınızı mı sandınız? Halbuki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır!

17- Allah'a ortak koşanlar, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etmeye lâyık değildirler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar cehennemde sürekli olarak kalacaklardır.

Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Bedir'de esir düşünce, Müslümanlar müşrik olduğu ve hısım akrabasıyla ilişkisini kestiği için onu kınamışlar, Hz. Ali daha ağır sözler söylemişti. Bunun üzerine Abbas şöyle demiştir: "Bizim kötü yanlarımızı söylüyor, iyi yanlarımızı gizliyorsunuz. Biz Mescid-i Haram'ı imar ediyor, Kâbe'nin perdedarlığını yapıyor ve hacılara su dağıtıyoruz. Esirleri de serbest bırakıyoruz." Yukarıdaki ayet bununla ilgili olarak inmiş ve iman sahibi olmadıkça bu gibi hayırların boşa gideceğini bildirmiştir.

18- Allah'ın mescitlerini, ancak, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler. İşte onlar, doğru yolda olmaları umulanlardır!

Mescitleri imardan maksat; mescit binalarını inşa etmek, tamir ve bakımını, iç döşeme ve tefrişini yapmak, temizlik, aydınlatma ve ısıtma gibi işleri sürdürmek, bu yerleri ibadet, zikir ve ilim çalışmaları ile şenlendirmektir. Camiler, arsası ve binası ile tamamlanıp ibadete tahsis edildikten sonra, içinde cemaatle namaz kılınmaya başlanınca vakıf haline gelir.

İslam toplumlarında camiler aynı zamanda ilk dini bilgilerin verildiği bir eğitim kurumu olarak görev üstlenmiştir. Hz. Peygamber'in Medine'de ilk inşa ettiği Mescid-i Nebevînin bitişiğindeki Suffe'de (Sofa), ashâbı suffe diye adlandırılan, yüzlerce ilim talebesi yetişmiştir.

19- Yoksa siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı imar etme işini, Allah'a

ve ahiret gününe iman edip, Allah yolunda savaşanların yaptığı işle bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allah katında denk değildir. Allah zalimler topluluğuna hidayet vermez.

Burada "hacılara yiyecek içecek hazırlamak ve Kâbe bekçiliği yapmak gibi hizmetlerle; hicret eden, mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda savaşan kimselerin hizmetleri karşılaştırılmakta, bu ikisinin eşit olmadığı vurgulanmaktadır.

20- İman edip hicret etmiş ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşan kimselerin, Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

21- Rableri onları, kendi katından bir rahmet, bir rıza ve bir cennetle müjdeler! Ki o cennette onlar için tükenmez nimetler vardır.

22- Onlar orada ebedi olarak kalırlar. Çünkü en büyük mükâfat Allah katındadır.

23- Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi veli edinmeyin. İçinizden her kim onları veli edinirse, işte bunlar kendilerine zulmedenlerdir.

24- De ki: "Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, yok olmasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız evler, size Allah ve Resulü'nden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli ise, artık Allah'ın buyruğu gelinceye kadar bekleyin! Allah böylesi fâsıklar toplumuna hidayet vermez.

25- Şüphesiz Allah birçok yerde size yardım etti. Özellikle Huneyn gününde kendi çokluğunuz size güven vermişti ki o gün size onun bir yararı olmamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen başınıza dar gelmişti. Sonunda arkanızı dönüp gitmiştiniz.

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında bir vadidir. Allah'ın elçisi, 8/630'de Mekke'yi fethetti ve Mekke'de on beş gün kadar kaldı. Bu sırada namazları kısa kıldı. Hevâzin ve Sakîf kabilelerinin Huneyn vadisinde toplandığını haber alınca, on iki bin kişilik bir ordu ile bunların üzerine yürüdü. Bu gücün iki bini İslam'a yeni girmiş Mekkelilerden idi. Bu kadar büyük bir ordu, kimi sahabelerin böbürlenmelerine yol açmış, "Bu ordu durdurulamaz" gibi düşüncelere kapılanlar olmuştu. Düşmanın sayısı dört bin kadardı. Ancak düşman daha önce gelip, vadinin geçiş yerlerine mevzilendikleri için, birden ok atışına ve saldırıya geçtiler. Neye uğradıklarını anlayamayan Müslümanlar kaçacak yer aradılar, başlarına dünya dar geldi ve düzensiz bir şekilde geri çekilmeye başladılar (bk. Tevbe, 25). Hz. Peygamber'in çevresinde yalnız sekiz kişi kalmıştı. Hz. Abbas ve diğerlerinin çağrısı üzerine yeniden toplanan ordu, ciddi bir çatışmaya girdi ve düşmanı yendi (M. Hamidullah, "Huneyn Gazvesi", D.İ.Ansik., XVIII, 376, 377; S. Ateş, age, IV, 49-52).

26- Sonra Allah, Peygamber'inin ve müminlerin üzerine sekînetini (sükûnet ve gönül huzurunu) indirdi. Gözle görmediğiniz ordular gönderdi de kendisini tanımayan kâfirleri azaba uğrattı. İşte kâfirlerin cezası budur!

27- Sonra Allah, bütün bunların ardından yine dilediğine tevbe nasip eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

28- **Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar! Eğer yoksul düşmekten korkarsanız biliniz ki Allah dilerse sizi kendi lütfuyla zenginleştirecektir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

Hicretin 8. yılında Mekke fethedilmiş, fakat müşriklerin Kâbe'yi kendi geleneklerine göre ziyaretini yasaklayan bu ayet ancak bir yıl sonra inmişti. Mekke halkı geçimini, büyük ölçüde, aynı zamanda tüccar olan müşrik hacıların gelip gitmelerinden sağlıyordu. Onlara haccın yasaklanması, önemli bir turizm gelir kaybına yol açacaktı. İşte Yüce Allah bu konuda onlara bir çeşit ekonomik güvence veriyordu. Bir sonraki ayette yer alan "cizye" de, önemli bir gelir kaynağı olacaktır.

29- **O kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde, ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resulü'nün haram kıldığını haram tanımayan ve gerçek dinini din edinmeyen kimselerle, boyun eğmiş oldukları halde, kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaş yapın!**

"Cizye", İslam devletinde vatandaş olarak yaşayan, akıllı ve ergin gayri Müslim erkeklerden alınan bir vergidir. Bu kişiler buna karşılık askerlik hizmetinden ve Müslümanlardan alınan zekât vergisinden muaf tutulurlar.

İslam hukukçularına göre cizye, kişinin mal, can ve ırzını koruma karşılığıdır. İslam'dan önce Yunanlılar, Romalılar ve İranlılar kendilerine bağladıkları ya da koruma altına aldıkları, kimi toplumlardan cizye almaktaydılar.

Hz. Peygamber, Necran Hristiyan toplumu ile yaptığı anlaşmada; her yıl safer ayında iki bin ve recepte de bin takım elbise cizye koymuştu.

Hz. Ömer döneminde Mısır fethedilince kişi başına iki dinar cizye vergisi konulmuştur. Vergi yükümlüsüne kurşun bir mühür verilir, bunu boynuna asardı. Sonraları Hişam b. Abdilmelik, yükümlüye, "Berâet" adıyla düzenli bir makbuz (vergi alındısı) vermeğe başlamıştır. Bununla çifte vergi talebi önlenmek istenmiştir.

Hanefilere göre cizye, yıl sonunu beklemeden her ay on iki taksit halinde tahsil edilebilir. Çünkü kitap ehline yapılan kamu hizmeti yıl boyunca sürmüş olur. Kimi fakihlere göre ise cizye yıl sonundan önce tahsil edilemez.

30- **Yahudiler, "Üzeyir, Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da, "Meryem oğlu İsa, Allah'ın oğludur." dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. Daha önce inkâra sapmış olanların sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da saptırılıyorlar!**

Hristiyanların bir peygamber olan Hz. İsa için "Allah", "Allah'ın oğlu", "Üçün üçüncüsü" gibi, ilâhlık veya Allah'a ortaklık ifade edecek isim ve sıfatlarla anmaları, Kur'an'da kesin bir üslupla yasaklanmıştır (bk. Bakara, 116; Mâide, 72, 73; Tevbe, 30).

Allah'ın oğlu ifadesi, Kitab-ı Mukaddes'te dört yerde değişik kişiler hakkında kullanılmıştır (bk. Ahd-i Atik, Yaratılış, 6/2-4; Eyyub, I, 6; Matta, 26/63; Luka, 3/38). "Allah'ın çocukları" veya "müminler topluluğu" anlamında ise sık sık geçer (bk. Çıkış, 4/22, 23; Tesniye, 14/11, Samuel, 7/14 vd.).

Allah'ın oğlu deyimi Matta, 26/63'te Hz. İsa'ya nispet edilmektedir. Diğer yandan

Matta, V, 9'da, "Müslim" (Müslüman) kelimesi anlamında "barışçı" kelimesi kullanılmıştır. Yine İncil'de, "Düşmanlarını seven", "kendilerine zulmedenlere bile dua eden, iyilik yapan, karşılık beklemeden borç para veren" anlamında kullanılmıştır (bk. Matta, 5/44, 45, Luka, 6/35). Hz. Musa da bu deyimi, "Bir olan Allah'a gerçekten inanan ve ona itaat eden" anlamında kullanır (Tesniye, 14/). Allah, Davud'a şöyle der: "Sen benim oğlumsun" (Mezmurlar, 2/7; bk. M. Hamidullah, Aziz Kur'an trc., s. 338, 339).

31- **Onlar, Allah'tan başka hahamlarını ve rahiplerini de kendilerine Rabler edindiler, Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa onlar bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.**

32- **Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Fakat kâfirler hoşlanmasalar da, Allah kendi nurunu tamamlamaktan başkasına razı değildir.**

"Allah'ın nûru"ndan maksat, müfessirlerin çoğuna göre, İslam dini veya Kur'an-ı Kerîm'dir. Kimileri de "mucizeler" olduğunu söylemiştir.

33- **O öyle Allah'tır ki, müşrikler hoşlanmasalar da, Resulü'nü hidayetle ve gerçek dinle, onu bütün dinlere üstün kılmak için göndermiştir.**

34- **Ey iman edenler! Şüphe yok ki, Yahudi hahamlarının ve Hristiyan rahiplerinin bir çoğu insanların mallarını haksız yere yerler. Allah yolundan saptırırlar. Altın ve gümüşü biriktirip, Allah yolunda harcamayanları acıklı bir azap ile müjdele!**

Bu ayetler Mekke'nin fethinden sonra ve Tebük gazvesinden önce inmiştir. Kur'an-ı Kerîm, kitap ehlinden gerçek dindarları överken, dinin ruhundan uzaklaşmış ve onu bozmuş olan kimseleri de kınar.

35- **O gün o altın ve gümüşlerin üstü, cehennem ateşinde kızdırılıp, bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacak. "İşte bu kendiniz için saklayıp biriktirdiğiniz şeydir. Haydi, tadın bakalım şu biriktirdiğinizin tadını!" (denilecek).**

Bu ayet, Abdullah ibn Ömer'e göre, zekât ayetinden önce inmiş, zekât ayeti inince, Allah Teâlâ zekâtı mallar için temizleyici kılmıştır (Buhârî, Tefsir, 9/7). Ancak zekâtını vermeyen müminlerin de yukarıdaki iki ayetle muhatap oldukları anlaşılmaktadır.

36- **Doğrusu Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre, ayların sayısı O'nun katında on iki aydır. Bunlardan dördü (zilkade, zilhicce, muharrem ve receb) haram aylardır. İşte bu dosdoğru dindir. Onun için, özellikle bu aylarda kendinize zulmetmeyin. Müşrikler size karşı topluca savaştıkları gibi siz de onlara karşı topluca savaşın. Biliniz ki Allah sakınanlarla beraberdir.**

On iki kamerî ay şunlardır: Muharrem, safer, rebiülevvel, rebiülâhir, cemâziyelevvel, cemâziyelâhir, recep, şaban, ramazan, şevval, zilkade, zilhicce. Bunlardan zilkade, zilhicce, muharrem ve recep ayı haram aylardır (Buhârî, Tefsîr, IX, 9/8; Megâzî, 77; Müslim, Kasâme, 29).

Bazı müfessirler, bu ayetin de kılıç ayeti gibi, müşriklerle topluca savaşmayı emrettiğini ileri sürmüşlerse de, Bakara, 190 ve Nisa, 90. ayetlerine göre, "Müslümanlara saldırmayan ve sulh içinde yaşamak isteyen toplumlara saldırılmaması prensibi", İslam'ın genel ilkelerine daha uygundur.

37- **O "Nesî" denilen bir haram ayı**

erteleme âdeti, sadece inkârcılıkta ileri gitmektir. Çünkü inkâr edenler bununla saptırılır, onu bir yıl helal, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığı (ayların) sayısına denk getirsinler de, Allah'ın haram kıldığını helal saysınlar. Böylece kötü işleri süslenip, kendilerine güzel gösterildi. Allah inkârcılar toplumunu doğru yola iletmez.

"Nesî'", kamerî ayların yerini değiştirmek, demektir. Cahiliye döneminde, birbiriyle savaşmaya ve yağmaya alışmış olan Arap'lara, haram aylarda dört ay süreyle savaşsız durmak ağır geliyordu. Hicretin 9. yılında Hz. Ebubekir'in yönettiği hac, bu yer değiştirme yüzünden bir ay önce, yani gerçekte zilkade ayında yapılmıştı. Ertesi yıl, zilhicce ayı kendi yerinde iken, Allah'ın Resulü Veda Haccı'nı yapmış, göklerin ve yerin yaratıldığı gündeki gibi ayların gerçek yerlerini bulduğunu açıklamıştır (bk. Buhârî, Tefsîr, IX, 9/8; Megâzî, 77; Müslim, Kasâme, 29). Aynı yılda yapılan Tebük seferi de, ayların yeri değiştirildiği için haram ay olan Receb ayında yapılmış görünüyordu. Gerçekte ise Cemâziyelâhir ayında yapılmıştı.

38- **Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda savaşa çıkın!" denilince, yere yığılıp kaldınız! Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat dünya hayatının yararı ahirete göre pek azdır.**

38. ayetten itibaren Tebük seferinin önemli ve hikmetli olayları anlatılır. Mekke'nin fethinden bir yıl sonra, Hicretin 9. yılı Receb (gerçekte Cemâziyelâhir) ayında yapıldı. Tebük Arap yarımadasının kuzeyinde Medine ile Şam'ın ortasında bir yerdir. Bu seferde savaş olmamış, fakat en zor zaman ve şartlarda otuz bin kişilik güçlü bir ordu teçhiz edilmiş, bununla askerî ve siyasî bir zafer elde edilmiştir.

O sırada Medine'de mevsim çok sıcak, ortalık kurak ve müthiş bir kıtlık vardı. Hurmalar da henüz hasat edilmemişti. Romalıların bu hareketliliğini işiten münafıkların reisi Abdullah ibn Übey, "Muhammed (sav), Romalılarla savaşmayı kolay mı sanıyor? Vallahi ben şimdiden onun ve ashabının esir olarak bağlandıklarını görür gibiyim!" demeğe başlamıştı. Yeni İslam'a girenler de bu propagandanın etkisinde kalıyordu.

Bu zorluklardan dolayı Müslümanların birçoğu, güç bulduğu bu sefere hazırlanıp katılmakta ağır davranmıştı. Nitekim "Size ne oldu ki topluca savaşa çıkınız, denildiğinde, yere çakılıp kaldınız!" ayetinde, "ağırlaştınız, adeta yere çakılıp kaldınız!" ifadesi, seferin güçlüğünü göstermektedir.

Münafıklardan bir topluluk bir özürleri olmadığı halde bu sefere katılmamak için izin istemişti. Bunların sayısı seksen kadardı.

Sonuçta on bini atlı olmak üzere otuz bin kişilik bir ordu hazırlandı. Hz. Peygamber bu orduyla Receb ayında yola çıktı ve Tebük'e kadar gitti. Ordu burada yirmi gün kadar beklediği halde düşmanla karşılaşma olmadı. Çünkü düzenli İslam ordusu düşmanı durdurmuştu. Bu seferde Eyle hükümdarından ve Cebra ile Ezrah şehirleri halkından bir hayli cizye alınmak suretiyle sulh ve anlaşma yapılarak şanlı bir şekilde Medine'ye dönüldü.

39- **Eğer topluca savaşa çıkmazsanız, Allah sizi acı bir azaba uğratır ve yerinize başka bir topluluk getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah'ın her şeye gücü yeter.**

40- Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, Allah ona yardım eder. Hani o inkâr edenler, onu Mekke'den çıkardıkları vakit sadece iki kişiden biri iken, ikisi de mağarada bulundukları sırada arkadaşına, "Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir." diyordu. Allah onun kalbine sekinet ve kuvvet indirdi. Onu görmediğiniz orduyla destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

41- Sizler gerek hafif techizatla, gerek ağırlıklı olarak savaşa çıkın. Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşın! Eğer bilirseniz böylesi sizin için daha hayırlıdır!

"Hafif ve ağırlıklı teçhizatla" sözcüklerine, "Genciniz, yaşlınız, zengininiz, yoksulunuz, yayanız, binitliniz, güçlünüz, zayıfınız" anlamları verilmiştir. Ancak daha sonra inen Tevbe, 91. ayette, "Allah ve Resulü için öğüt verdikleri takdirde, ne zayıflara ne hastalara ne de harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah vardır" buyrularak, bu durumda olanlar istisna edilmiştir. Nitekim Allah'ın elçisi hasta ve yaşlılarla, kendisi için binek hayvanı bulamayanları bu sefere götürmemiştir.

42- Eğer o sefer, yakın bir ganimet ve kolay bir sefer olsaydı, mutlaka peşine düşer gelirlerdi. Fakat o meşakkatli yolculuk kendilerine uzun bir sefer geldi. Bununla birlikte onlar: "Gücümüz yetseydi, biz de sizinle birlikte elbette sefere çıkardık!" diyerek, Allah'a yemin edecekler! Onlar kendilerini helak ediyorlar. Onların yalan söylemekte olduklarını elbette Allah bilir.

Hz. Peygamber, Tebük seferine çıkarken münafıklar gelip yalandan özür beyan ettiler ve savaşa çıkmak istemediler. Onlar uzun mesafeyi aşarak, Rumlarla savaşmayı göze alamadıkları ve bu seferden ganimet elde etmeyi ummadıkları için katılmak istememişlerdi. .

43- Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana belli olup, yalan söyleyenleri bilmeden, niçin onlara izin verdin?

44- Allah'a ve ahiret gününe inananlar, mallarıyla ve canlarıyla savaşmak söz konusu olduğunda, zaten (savaştan geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah sakınanların kimler olduğunu bilir.

45- Senden ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlar ve kalplerinde şüphe bulunanlar izin isterler. İşte onlar, şüpheleri içinde bocalayıp dururlar.

46- Onlar sizinle savaşa çıkmak isteselerdi, elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah, onların (savaşa) gitmelerini istemedi de, onları tembellikle geciktirdi. Onlara, "(Evlerde) oturanlarla birlikte oturun!" denildi.

47- Eğer sizinle savaşa çıkmış olsalardı, bozgunculuk etmekten başka bir işe yaramazlar ve aranıza fitne sokmak için uğraşırlardı. Üstelik içinizde onlara kulak verecekler de vardı. Allah o zalimleri iyi bilir.

Münafıkların savaşa katılması, yarar değil çoğu kez zarar getirir. Çünkü ya gösteriş, ya ganimet elde etmek, ya da casusluk yaparak orduya içerden zarar vermek için katılırlar. Çünkü Müslümanların içinde, onların sözlerine kulak veren, onlarla işbirliği yapan kimseler de bulunabilir.

48- Bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana türlü işler çevirmişlerdi. Sonunda hak yerini buldu ve

onlar istemedikleri halde Allah'ın buyruğu üstün geldi.

Kur'an'da insanları inanç bakımından; mümin, kâfir, münafık, fâsık, ehl-i kitap gibi terimlerle tanımlanır. Bunların içinde münafıklar, ikiyüzlü davrandıkları için sakınılması ve davranışlarına karşı önlem alınması en güç olan sınıftır. Nifak, kalpteki inançta olursa, böyle kimseler dünya hukuku bakımından Müslüman muamelesi görürse de, ahirette küfür ehlinden daha şiddetli bir ceza ile karşılaşırlar (bk. Bakara, 8; Âl-i İmrân, 167; Nisa, 145; Mâide, 41).

Medine döneminde münafıkların, A. İbn Übey başkanlığında birçok fitnelere karıştığı, Yahudilerle işbirliği yaptığı (Mâide, 51), Uhud savaşına çıkılırken, İbn Übey'in üç yüz adamını geri çektiği, böylece üç bin kişilik düşman ordusu karşısında bin olan sahabe gücünün, yedi yüze düştüğü bilinmektedir.

49- **İçlerinde, "Aman bana izin ver de başımı derde sokma!" diyen de var. Bilmiş ol ki, başlarını asıl kendileri derde soktular. Şüphesiz cehennem kâfirleri elbette kuşatacaktır.**

"Bana izin ver de, beni günaha sokma!" sözünü, Tebük seferine çağrılması üzerine, Cedd İbn Kay adlı birinin söylediği ve ayetin nüzül sebebinin bu olduğu rivayet edilmiştir.

50- **Sana bir iyilik erişse, bu onları üzer. Eğer sana bir musibet gelse, biz tedbirimizi önceden almıştık, derler ve sevine sevine dönüp giderler.**

51- **De ki: "Hiçbir zaman bize, Allah'ın bizim için yazdığından başka bir şey isabet etmez. O, bizim Mevlâ'mızdır. Artık müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar!"**

52- **De ki: "Siz bizim için iki güzelliğin birinden başkasını mı beklemektesiniz? Biz ise size Allah'ın ya kendi katından veya bizim elimizle bir azap indirmesini bekliyoruz. Haydi, bekleyin, biz de sizinle birlikte beklemekteyiz!"**

53- **(Münafıklara) de ki: "İster gönüllü, ister gönülsüz olarak bağışta bulunun, bu, sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü sizler (savaştan geri kalmakla) fâsık bir kavim oldunuz."**

54- **Onların bağışlarının kabul edilmemesinin sebebi; Allah'ı ve Peygamberini inkâr etmeleri, namaza üşene üşene gelmeleri ve verdiklerini de ancak istemeyerek vermeleridir.**

55- **Onların ne malları ne de çocukları seni imrendirsin. Ancak Allah dünya hayatında bunlarla onları cezalandırmayı ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.**

56- **Hiç şüphesiz onlar, sizden olduklarına dair Allah'a yemin de ederler. Oysa sizden değildirler. Fakat onlar, korkan bir topluluktur.**

57- **Eğer sığınacak bir yer veya mağara ya da girilecek bir delik bulsalardı, başlarını diker o tarafa doğru koşarlardı.**

58- **İçlerinde topladığın vergiler hakkında sana dil uzatanlar da var. Eğer o vergilerden kendilerine verilmişse hoşnut olurlar, verilmemişse hemen kızarlar!**

Huneyn ganimetlerinin bölüştürülmesinde, İslam'a yeni girmiş olan Mekkelilere, onları İslam'a ısındırmak için fazla fazla pay verilmişti. İbn Zilhuveysıra adlı, Temimli birisi, "Ey Allah'ın elçisi! Adaletli davran!" demiş, Hz. Peygamber de, "Yazıklar olsun sana, ben adaletli davranmazsam, kim adaletli davranır?" buyurmuştu

(Buhârî, Mürteddîn, 7, Menâkıb, 25; Müslim, Zekât, 142, 148).

59- **Ne olurdu bunlar, Allah ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalar da, "Bize Allah yeter, yakında Allah bize lütfundan verecek, Peygamber de. Bizim bütün rağbetimiz Allah'adır." deselerdi!**

60- **Sadakalar ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaları toplamakla görevli olanlar, müellefe-i kulûb, azad edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda harcama ve yolda kalmışlar. Allah tarafından böyle farz kılınmıştır. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

Maldan sırf Allah için ihtiyaç sahiplerine temlik edilmek üzere çıkarılan vergiye sadaka/ zekât denir. Bunda Cenab-ı Hakk'a karşı sıdk (doğruluk) ve ihlâs (iyi niyet) esas olduğu için "sadaka", malı temizlediği için de "zekât" denilmiştir. Farz ve nâfile olmak üzere ikiye ayrılır. Farz olan sadaka; ticaret malları, nakit para, altın, gümüş, sâime denilen hayvanların zekâtı, tarım ürünlerinin öşrü, define ve madenlerin zekâtı gibi bütün çeşitleri ve nefsin zekâtı olan fıtır sadakasını kapsar. Ayette kastedilen budur.

Zekâtın verileceği sekiz sınıf:

a) Yoksullar: Kendi geliri temel ihtiyaçlarına yetmeyen kimse olup, az bir gelire sahip olabilir. Ayette şöyle buyurulur: "Onların mallarında dilenen ve dilenmeyen yoksullara ait belli bir hak vardır." (Meâric, 25). Yoksul kimi zaman durumunu saklayabilir. "İffetli ve çekingen olduklarından, durumlarını bilmeyenler onları zengin sanırlar." (Bakara, 273). Hadis: "Ben, sadakayı zenginlerinizden alıp, yoksullarınıza vermekle emrolundum." (Buhârî, Zekât, 1, 63).

b) Miskinler: Bunların durumu, dışarıdan bakıldığı zaman belli olur. Hz. Ömer ve İbn Abbas'a göre, yoksullardan maksat, Müslüman olanlardan, düşkünlerden maksat ise, gayri Müslim vatandaşlardan ihtiyaç sahibi olanlardır.

c) Zekât memurları: Zekât gelirlerinin toplanması, hesaplanması ve harcanması için kurulmuş sistemin herhangi bir biriminde çalışan sivil ve asker herkesi kapsar. Bu görevliler, maaş ve ücretlerini toplanan zekâttan alırlar. Bunların zengin veya yoksul olması sonucu etkilemez.

d) Müellefe-i kulûb: Bunlar kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselerdir. Hz. Ömer, Şa'bî ve sahabeden bir topluluğa göre, Hz. Peygamber'den sonra bu sınıfa zekât verilmez. Çünkü İslam ve Müslümanlar güçlenmiş, bunların desteğine ihtiyaç kalmamıştır. Bir kısım sahabeye göre ise, ihtiyaç duyulması durumunda bunlara Hz. Peygamber'in vefatından sonra da zekât verilir (S. Ateş, age, IV, 100, 101).

e) Köle ve tutsakların kurtarılması.

f) Borçlular: Bunlar ağır borç yükü altında bulunanlar olup, daha önce sözü edilen yoksullardan değildir (bk. Bakara, 280).

g) Allah yolunda olanlar: Savaş şartları içinde asker için ihtiyaç duyulan harcamalar başta olmak üzere, hayır hizmetleri için koşuşturan, ilimle uğraşan kimselerle, hac yolculuğu için yapılacak harcamalar da bu kapsamda sayılmıştır.

h) Yolda kalmışlar: Yolculuğa çıkıp kendi malından uzakta olan kimse, muhtaç duruma düşerse, kendisine zekât verilebilir. Hacda parasını çaldıran, yolda trafik kazası geçiren kimseler bu niteliktedir.

61- **Münafıklardan bazıları Peygamber'i üzerler. "Kulak kesildi!" (Her şeye inanıyor) derler. De ki: "O, sizin için hayrı (işiten) bir kulaktır, Allah'a inanır,**

müminlere güvenir, sizden inananlar için de bir rahmettir. Allah'ın Peygamber'ini üzenlere, can yakıcı bir azap vardır."

62- Onlar gönlünüzü hoş etmek için size gelip Allah'a yemin ederler. Eğer bunlar inanmış iseler Allah'ı ve Resulü'nü hoşnut etmeyi düşünmeleri daha doğrudur.

63- Bilmiyorlar mı ki, kim Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirse, ona içinde sürekli kalınacak cehennem ateşi vardır. İşte büyük rezillik budur!

Bu ayetlerin, özürsüz olarak Tebük seferine katılmayan birtakım münafıkların, Müslümanlar seferden döndükten sonra Hz. Peygamber'e gelerek, işleri yüzünden sefere katılamadıklarını, engelleri olmasaydı, katılmış olacaklarını söylemeleri üzerine indiği rivayet edilmiştir.

64- Münafıklar, kalplerinde olanı yüzlerine vuracak bir surenin kendilerine inmesinden çekinirler. De ki: "Siz alay edin bakalım! Allah, sizin çekindiğiniz şeyi açığa çıkaracaktır."

Tebük seferi sırasında, önde giden münafıklardan bir grup, kendi aralarında Kur'an'la ve Hz. Peygamberle alay ederek, "Şu adama bakın, Şam'ın kalelerini, saraylarını alacak, heyhat!" demişlerdi. Allah Teâlâ bunu elçisine haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu grubu durdurarak konuştukları sözleri haber verdi. Onlar, yemin ederek; "hayır, ne senin ne de ashabının hakkında böyle bir şey dedik, sadece yol yorgunluğunu atmak için şakalaşıyorduk" dediler (Alûsî, Rûhu'l-Meânî, X, 130; Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, XVI, 22). Daha sonraki ayetler bu gibi davranışları kınamaktadır.

65- Eğer kendilerine sorsan, "Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." derler. De ki: "Siz, Allah ile ayetleri ile ve Peygamberi ile alay mı ediyorsunuz?"

66- Boşuna özür dilemeyin, siz iman ettiğinizi söyledikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmınızı bağışlasak bile bir kısmınızı, suçlarında ısrar ettiklerinden dolayı azabımıza uğratacağız.

67- Münafıkların erkekleri de kadınları da birbirlerine benzerler. Kötülüğü emreder, iyiliği engeller ve Allah yolunda harcamaktan ellerini sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu. Münafıklar gerçekten fâsık kimselerdir.

68- Allah erkek ve kadın bütün münafıklara ve kâfirlere içinde sürekli olarak kalacakları cehennem ateşini vaat etti. Bu onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir. Onlara sürekli bir azap vardır.

69- (Ey münafıklar!) Siz de tıpkı kendinizden öncekiler gibisiniz. Üstelik onlar sizden daha güçlü, mal ve çocuk bakımından daha varlıklı idiler. Dünya nimetlerinden paylarına düşen kadar zevk sürdüler. Sizden öncekiler paylarına düşen kadarıyla nasıl zevk sürmek istedilerse, siz de onlar gibi payınıza düşen kadarıyla zevk sürmeye baktınız ve siz de batağa dalanlar gibi batağa daldınız. İşte bunların dünya ve ahirette bütün amelleri boşa gitmiştir. İşte bunlar, ziyana uğrayanlardır!

Hadis: "Sizden öncekilerin âdetlerine karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir kelerin deliğine girseler, siz de onlara uyarak girmeğe çalışacaksınız." "Bunlar Hristiyan ve Yahudiler mi?" sorusuna Hz. Peygamber, "Ya başka kim olabilir?" cevabını vermiştir (Buhârî, İ'tisâm, 14; Müslim, İlm, 6).

70- Onlara, kendilerinden öncekilerin;

Nuh kavminin, Âd kavminin, Semud'un, İbrahim kavminin, Medyen Ashabı'nın ve alt üst olmuş kasabalar halkının haberi gelmedi mi? Onlara peygamberleri açık delillerle gelmişlerdi. Demek ki Allah, onlara zulmetmiş değildi, ama onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.

Hz. Nuh'un (as) kavmi suda boğularak, Hûd'un (as) kavmi olan Âdlılar şiddetli bir rüzgârla, Salih'in (as) kavmi olan Semudlular ise şiddetli yer sarsıntısıyla helak olmuşlardı. Yine, Hz. İbrahim'in (as), Nemrud'a uyan kavmi sinek sürüsü ile, Şuayb'ın (as) kavmi olan Medyen halkı ateşle, Lut'un (as) kavmi ise kentleri alt üst olmakla helak edilmişlerdi.

71- Erkek ve kadın bütün müminler birbirlerinin dostları ve velileridirler. İyiliği emreder, kötülüğü engellemeye çalışırlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve Resulü'ne itaat ederler. İşte Allah, bunlara rahmet edecektir. Allah mutlak üstündür, tam hikmet sahibidir.

72- Allah müminlerin erkeğine ve kadınına, içlerinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler vaat etti. Hem de Adn cennetlerinde hoş meskenler vaat etti. Allah'ın rızasını kazanmak ise hepsinden büyüktür. İşte asıl büyük kurtuluş budur!

Yukarıdaki ayetlere göre münafıklar; kötülüğü emreder, iyiliği engellemeye çalışır; namaza üşenerek kalkar; cimridir, zekât ve sadaka vermek istemez; savaşa gitmek istemez; Allah'a ve elçisine itaat etmez.

73- Ey peygamber! Gerek kâfirlerle, gerek münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir!

Hz. Peygamber küfür ehli ile savaşmış ise de, münafıklara karşı savaşmamıştır. Bu durum, onun buradaki emri, vücub değil, izin olarak değerlendirdiğini gösterir. Nitekim Fahruddîn Râzî'nin dediği gibi, cihad silahla yapılabileceği gibi, münafıklara karşı kanıt göstererek, hoşgörülü davranarak ya da azarlayarak da yapılabilir (Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, XVI, 135).

74- (O çirkin sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Onlar o küfür sözünü kesinlikle söylediler ve Müslüman olduktan sonra küfre düştüler. Ve o başaramadıkları cinayeti (suikastı) tasarladılar! Halbuki intikam almaları için Allah'ın, Resulü ile onları lütfundan zenginleştirmiş olmasından başka bir sebep yoktu. Eğer tevbe ederlerse kendileri için daha hayırlı olur, yok yüz çevirirlerse Allah onları dünya ve ahirette acı bir azapla cezalandırır. Yeryüzünde onlar için ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulunur!

Hz. Peygamber Tebük'te kaldığı sırada, seferden geri kalan münafıkları ayıplayan ayetler geldikçe tebliğ ediyordu. Bu durumdan rahatsız olan Celâs İbn Süveyd gibi kimi münafıklar, bu gibi ayetleri inkâr ederek, İslam'ı ve Peygamber'ini küçük düşürücü sözler söylemişlerdi.

Hz. Peygamber için yapılan süikast hazırlığı ya Tebük dönüşü 15 münafığın teşebbüsü ya da Mescid-i Dırar (bk. 107. ayet) denemesidir.

75- Yine onlardan kimi de, "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka zekâtı vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız." diye Allah'a söz vermişlerdi.

Bu va'di yapanın Salebe İbn Hatîb adlı birisi olduğu, Hz. Peygamber'in duası ile

vadiye sığmaz sürüler edindiği, Tevbe, 103. ayet inince gönderilen iki zekât memurunu, "bu bir cizye benzeri vergidir." diyerek geri çevirdiği nakledilmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', Elmalılı, age, 9/75).

76- **Ancak Allah onlara lütfundan verip ihsanda bulununca, cimrilik ettiler ve yüz çevirdiler. Zaten onlar yan çizip duruyorlardı.**

77- **Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için, O da bu yaptıklarının sonucunu, kalplerinde Kıyamet gününe kadar sürecek bir nifaka dönüştürdü.**

78- **(Münafıklar), Allah'ın onların sırlarını ve gizli konuşmalarını bilip durduğunu ve yine Allah'ın gaybla ilgili bütün konuları çok iyi bildiğini hâlâ anlamadılar mı?**

79- **Müminlerden zekâttan fazla olarak kendi gönülleriyle bağışta bulunanlara, bir de güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlara laf atıp alay edenleri Allah, maskaraya çevirmiştir. Onlar için acıklı bir azap vardır!**

Sahabe Tebük seferi için yardım etmeye çağırınca, varlıklı olanlar bol yardım ettiler. Fakat Ebu Ukayl gibi, işçilik yapıp, alın teriyle kazandığının yarısını bağışlayanlar da vardı. Yukarıdaki ayet, münafıkların, "Bu yardımları riya için yapıyorlar!" demeleri üzerine inmiştir (Buhârî, Tefsir, 9/11).

80- **Onlar için Allah'tan ister mağfiret dile, ister dileme; onlar için yetmiş kere mağfiret dilesen de Allah onları bağışlayacak değildir. Bu, onların Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr etmelerinden dolayı böyledir. Allah fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez.**

Ayette, sözü edilen kişi, münafıkların reisi Abdullah ibn Übeyy olup, onu ölüme götüren hastalığına yakalanınca oğlu Abdullah, Hz. Peygamber'den (sav) dua etmesini istedi. Abdullah samimi bir Müslümandı. Onun hatırını kırmadı ve babası için dua etti. Yukarıdaki ayet bununla ilgili olarak inmiştir.

81- **Allah elçisine karşı çıkarak savaştan geri kalanlar, yerlerinde oturup kalmalarından dolayı sevindiler. Onlar mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda savaşmaktan hoşlanmadılar ve (birbirlerine), "Bu sıcakta savaşa gitmeyin!" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı!**

82- **Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!**

83- **Eğer Allah seni münafıklardan bir grubun yanına döndürür de, onlar başka bir savaşa çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: "Artık siz hiçbir zaman benimle birlikte çıkamayacaksınız ve benimle birlikte düşmanla savaşamayacaksınız! Çünkü siz daha önce oturup kalmaktan hoşlanıyordunuz. Artık geride kalanlarla birlikte oturup kalın!"**

84- **Onlardan biri ölürse asla namazını kılma ve kabrinin başına gidip durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Peygamber'ini tanımadılar ve fâsık olarak can verdiler.**

Buhârî, Müslim ve diğerlerinin naklettiğine göre Nebî (sav) ona namaz kılmış, bundan sonra ayet inmiştir. Enes'ten (ra) rivayete göre Nebî (sav), Abdullah'a cenaze namazı için öne geçince Cebrâil (as) giysisini çekmiş ve yukarıdaki ayeti okuyunca, namazı kılmadan ayrılmıştır (bk. Kurtubî, Câmi', 9/84. ayetin tefsiri).

Cenaze namazında Allah için namaza, ölen kişi için duaya niyet edilir. İmam tekbir

alınca "Sübhâneke" (ve celle senâüke ile birlikte) okunur. İkinci tekbirle "Salli-bârik" duaları, üçüncü tekbirle "Cenaze duası", eğer bu bilinmiyorsa "Rabbenâ âtinâ" duası okunur. Dördüncü tekbirle de sağa ve sola selâm verilerek namazdan çıkılır.

85- **Onların ne malları ne de çocukları seni imrendirsin. Ancak Allah onları dünyada bununla cezalandırmayı ve kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.**

86- **"Allah'a iman edin ve O'nun elçisi ile birlikte savaşa gidin!" diye bir sure indirildiği zaman, içlerinden mal mülk sahibi olanlar, senden izin istediler ve "Bizi bırak da oturanlarla birlikte olalım." dediler.**

87- **Onlar, geride kalanlarla birlikte oturmaktan hoşlandılar da kalplerinin üzeri mühürlendi. Bu yüzden artık onlar anlamazlar.**

Ayetteki "havâlif" hâlife'nin çoğulu olup, savaşmaktan âciz kadınlar, çocuklar ve yaşlılar demektir. Savaştan geri kalmak için izin isteyenler daha çok zengin münafıklardır (krş. Ahzâb, 18, 19).

88- **Fakat Peygamber ve onunla birlikte olan müminler mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır. Kurtuluşa erenler de onlardır.**

89- **Allah onlara, içinde sürekli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte büyük kurtuluş budur!**

90- **Bedevîlerden özür bahane edenler, kendilerine (savaşa katılmamak için) izin verilsin diye geldiler. Allah'a ve Resulü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Şüphesiz içlerinden kâfir olanlara acı bir azap erişecektir!**

Tebük seferine henüz kalbine iman yerleşmemiş olan kimi bedeviler, özür bildirip katılmamıştı. Bunların Medine çevresinden Gatafan, Gifâr kabilelerinden bir grup veya Âmir İbn Tufeyl'in adamları olduğu rivayet edilmiştir (Râzî, age, XVI, 158).

91- **Allah ve Resulü adına nasihat ettikleri takdirde ne zayıflara ne hastalara ne de verecek bir şey bulamayan yoksullara savaştan geri kalmaktan dolayı bir sorumluluk vardır. Çünkü iyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.**

Hadis: "Siz Medine'de bir takım kimseler bıraktınız ki siz yürüyüş yaptıkça, Allah yolunda harcadıkça ve bir vâdiyi geçtikçe, onlar da orada sizinle birliktedirler. Onlar Medine'de iken, nasıl bizimle olurlar, sorusuna: "Onları özürleri alıkoydu." cevabını vermiştir (Buhârî, Cihâd, 35, Megâzî, 81; Ebû Dâvûd, 19).

92- **Kendilerini bindirip savaşa gönderesin diye gönüllü olarak sana geldiklerinde, "Sizin için binek bulamıyorum." dediğin zaman, bu uğurda harcayabilecekleri bir şey bulamamaktan dolayı üzüntüden gözyaşı döke döke geri dönüp gidenlere de bir günah yoktur.**

Bazı sahabeler, bedence sağlam ve sağlıklı oldukları halde, Tebük seferine katılmak için yiyecek, giyecek ve binit istemişler. Bulunamayınca da ağlayarak geri dönmüşlerdi. Bunların geride kalan kadın, çocuk ve âcizlerle ilgilenmelerinin yeterli olacağına işaret edilmiştir.

93- **Buna göre kınamaya yol, ancak zengin oldukları halde geri kalmak için senden izin isteyenleredir. Çünkü bunlar geri kalanlarla birlikte olmayı tercih ettiler. Allah da onların kalplerini mühürledi. Bu yüzden artık onlar bilmezler.**

94- Savaştan onların yanına döndüğünüz zaman, onlar size özür beyan edecekler. De ki: "Boşuna özür dilemeyin, size kesinlikle inanmayız! Allah sizin durumunuzu bize bildirdi. Bundan sonra Allah ve Resulü, sizin yaptıklarınızı gözleyecektir. Sonra da gizliyi ve açığı bilen Allah'ın huzuruna götürüleceksiniz. O vakit O, yapmış olduklarınızı size haber verecektir."

95- Onların yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerini suçlamamanız için, Allah'a yemin edecekler. Artık onlardan yüz çevirin, çünkü onlar pisliktirler. Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.

Hz. Peygamber, Tebük dönüşü savaşa özürsüz katılmayanlarla oturmayı ve konuşmayı yasaklamıştı. Bu yüzden onlar yemin ederek kendilerini haklı çıkarmaya çalışıyorlardı. Özrünü doğrulukla söyleyen üç kişiden biri olan Ka'b İbn Mâlik özür dilemek yerine gerçeği söylemişti. Çünkü bir mazereti yoktu (bk. Tevbe, 95; Buhârî, Tefsir, 9/14).

96- Yine kendilerinden razı olasınız diye size yemin ederler. Siz onlardan razı olsanız bile, şunu bilin ki Allah o fâsıklar toplumundan razı olmaz!

97- Bedevîler inkâr ve münafıklık bakımından daha beterdirler. Bununla birlikte Allah'ın, elçisine indirdiği hükümlerin sınırlarını bilmemeğe daha yatkındırlar. Allah, her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.

98- Bedevîlerden öyleleri var ki, Allah yolunda harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. O kötü belâ onların başlarına gelsin! Allah her şeyi işitir, bilir.

Sözü edilen bedevî Araplar, Medine yakınında oturan Benî Süleym ve Gatafan kabileleri olup, İslam'a sürekli olarak zarar vermişlerdi. Her zaman verdikleri sözden dönüyorlar ve Hz. Peygamber'in emirlerine uymuyorlardı. Bizzat Medine içinde de bir miktar münafık bulunuyordu. Elebaşları Abdullah ibn Übeyy'in arka planı bize bunun bir iktidar mücadelesine dayandığını gösterir. Nitekim İslam öncesi Medine toplumu şiddetli kabile savaşları ve kargaşası yaşıyordu. Bu kabilelerden biri kendi reisleri olan Abdullah ibn Übeyy'i kral yapmaya karar vermiş, hatta krallık tacı bile sipariş verilmişti (bk. Münâfikûn, 8).

99- Yine bedevîlerden öyleleri de var ki, Allah'a ve ahiret gününe iman eder, (hayır için) harcadıklarını Allah katında yakınlıklara ve Peygamber'in dualarını almaya vesile sayar. Dikkat edin, bu gerçekten onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmeti içine koyacaktır. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Ayette, bedevîlerin hepsinin nifak hareketinin içinde olmadığı, onların içinde Allah'a ve ahiret gününe inanan, verdiği sadakalarla Allah'a yaklaşmaya ve Resulü'nün duasını almaya çalışanlar bulunduğu bildiriliyor.

100- Muhacirlerden ve Ensar'dan İslam'a ilk önce girenlerin başta gelenleri ile güzellikle onların ardından gidenlerden Allah razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular ve onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı ki, içlerinde sonsuza kadar kalacaklar. İşte büyük kurtuluş budur!

101- Çevrenizdeki bedevîlerden

münafıklar var, Medine halkından da münafıklıkta ısrar edenler var. Sen onları bilmezsin, onları biz biliriz. Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Daha sonra da (Kıyamet gününde) büyük bir azaba itilecekler.

Münafıklara verilecek iki cezadan biri bu dünyada, diğeri kabirdedir. Üçüncü bir ceza olarak "büyük azap" da Kıyamet'te olmalıdır.

102- Onlardan bir kısmı günahlarını itiraf etti ve iyi amelle kötü ameli karıştırdılar. Allah'ın, onların tevbesini kabul etmesi umulur! Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

103- Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini arındırıp, temizleyesin. Bir de haklarında hayır dua et. Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır. Allah her şeyi işitir, bilir.

Tebük seferine özürsüz olarak katılmayan münafıklar; "Ey Allah'ın elçisi! Bizi savaşa çıkmaktan, şu mallarımız alıkoydu. Onların hepsini sadaka olarak dağıt ve bizi temizle!" dediler. Hz. Peygamber: "Mallarınızdan bir şey almakla emrolunmadım." deyince, yukarıdaki ayet inmiş ve onların mallarından üçte biri, tatavvu' sadakası olarak alınmıştır (Elmalılı, age, IV, 400).

Yukarıdaki ayetler grup halinde, Hicretin 9. yılında, Tebük seferi sırasında inmiş; miktarı belirsiz zekâttan söz eden şu ayetler ise, Mekke'de inmiştir: (Meâric, 24, 25; Zâriyât, 19; Bakara, 43; Tevbe, 60 vb.).

Çoğunluk fakihlere göre, 9/103. ayet, yeni bir cümle olup, bununla zenginlerden zekâtın alınması farz kılınmıştır. Diğer yandan bu ayet, zekâtın devlet eliyle toplanıp, bu surenin 60. ayetinde sıralanan sekiz sınıfa dağıtılması gerektiğini bildirir. Hz. Peygamber de Medine döneminde, tarım ürünleri ve hayvanların (mevâşî) zekâtını, düzenli olarak görevlendirdiği "zekât memurları" (âmiller) eliyle toplatmıştır. Nakit para, altın ve gümüşün zekâtını ise, yükümlüler kendileri hesaplayarak getiriyordu. Bu konuda yükümlünün beyanı yeterli görülüyordu.

104- Onlar bilmiyorlar mı ki, Allah kullarının tevbesini kabul eder ve sadakalarını alır. Şüphe yok ki Allah tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır.

105- De ki: "Çalışın! Yaptıklarınızı hem Allah görecek, hem elçisi, hem de müminler görecektir. Sonra da, gizli ve açık her şeyi bilen Allah'ın huzuruna götürüleceksiniz. O, size yapmış olduklarınızı haber verecektir."

106- Savaşa katılmayan diğer bir grubun durumu ise, Allah'ın buyruğunu beklemek için geri bırakılmıştır. O, kendilerini ya cezalandıracak ya da tevbelerini kabul edecektir. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.

107- Bir de Müslümanlara zarar vermek, inkârcılık yapmak, müminler arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Peygamberine karşı savaş açmış olan kimseyi beklemek üzere mescid bina edenler var. Bunlar, "Biz iyilikten başka bir şey istemedik." diye yemin edecekler. Fakat Allah şahittir ki bunlar kesinlikle yalancıdırlar.

Ayette, münafıklardan bir grubun, bir mescit çevresinde toplanıp, Hz. Peygamber'e (sav) suikast planladıkları anlatılmaktadır. Buna Dırar mescidi denir. Ayette, "Daha önce Allah ve elçisine karşı savaşan" diye sözü edilen kişi, Papaz Ebu Âmir adındaki birisidir. Bu kişi Medineli olmakla

birlikte Uhud'da, Mekkelilerin safında yer almıştır. Hz. Peygamber'in (sav) "Fâsık" dediği bu kimse, Uhud'dan Huneyn savaşına kadar, ona karşı sürekli düşmanla işbirliği yapmış, Huneyn'de Hevâzinlilerin hezimete uğraması üzerine Şam'a kaçmıştı.

Hicretin 9. yılında Tebük seferinden önce, kimi münafıklara haber gönderip, "Elinizden geldiğince güç ve silah hazırlayın, benim için bir tapınak (savmea) yapın. Ben, Rum (Bizans) Kayseri'ne gidip, büyük bir ordu ile döneceğim, Muhammed'i ve arkadaşlarını oradan çıkaracağım." demişti.

Münafıklar da Kuba mescidinin yakınına, Ebu Âmir'e yataklık yapmak üzere "Mescid-i Dırar"ı inşa ettiler. İçine de silah yığarak, Hz. Peygamber'e (sav) tuzak hazırladılar. Tebük seferi dönüşü, Allah'ın elçisini içinde namaz kılmak üzere davet ettiler. Hz. Peygamber davete icabet için hazırlanırken yukarıdaki 107-110 arası ayetler indi.

Bunun üzerine, Hz. Peygamber'in görevlendirdiği birkaç sahabe dırar mescidini yıkıp yaktılar. Ebu Âmir de Şam'da Kınnesrin kasabasında sefil bir şekilde öldü (Kurtubî, İbn Kesîr, Elmalılı, ag. ayetin tefsiri).

108- **O mescid içinde asla namaza durma! İlk yapıldığı günde, temeli takva üzerine kurulan mescid elbette içinde namaz kılmana daha lâyıktır. Onun içinde, çok temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.**

Hz. Peygamber'e, dırar mescidinde değil, takva üzerine kurulu olan Kuba mescidinde namaz kılması bildirilmektedir.

Kuba, Medine'nin güneyinde, kent merkezine 6-7 km uzaklıkta bulunan bir banliyödür. Hz. Peygamber Hicret sırasında, kente girmeden önce, iki hafta kadar orada kalmış ve bu arada, ilk Kuba mescidini inşa etmiş, dört gün kadar da orada namaz kıldırmıştır.

Temizlenme ile maddi ve mânevî kirlerden arınma kastedilir (bk. İbn Mâce, Tahâret, 28; A. İbn Hanbel, III, 422, VI, 6). Takva mescidinin Medine mescidi olduğu da nakledilmiştir (bk. Kurtubî, Câmi', 9/108. ayetin tefsiri).

109- **Binasını Allah korkusu ve Allah rızası üzerine kurmuş olan mı daha hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurup da onunla birlikte cehenneme yuvarlanan kimse mi daha hayırlıdır? Allah zalimler toplumunu hidayete erdirmez.**

110- **Onların kurdukları bina, kalpleri parça parça oluncaya kadar, yüreklerinde bir nifak düğümü olmaya devam edecektir. Allah her şeyi bilir, tam hikmet sahibidir.**

111- **Allah, müminlerden canlarını ve mallarını kendilerine cennet vermek üzere satın almıştır. Onlar Allah yolunda savaşırlar; öldürürler ve öldürülürler. Bu, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah'ın kendi üzerine yüklendiği bir sözdür. Allah'tan daha çok verdiği sözü yerine getirecek kim vardır? O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış-verişinizden dolayı size müjdeler olsun! İşte büyük kurtuluş budur!**

Bu ayetin de Tebük'ten dönerken diğer ayetlerle birlikte inmiş olması gerekir. Allah yolunda savaşanların şeref ve mükâfatı hakkında Allah'ın Resulü şöyle buyurmuştur: "Allah sırf kendi yolunda cihad etmek ve peygamberlerini doğrulamak üzere sefere çıkan mümine, eğer ölecekse cennete

sokmayı, yaşayacaksa sevap ve ganimet ile evine dönme güvencesi vermiştir." (Buhârî, Humus, 8, Tevhîd, 28, 30; Müslim, İmâret, 104; Nesâî, Cihâd, 14; Mâlik, Muvatta', Cihâd, 2).

Yukarıdaki ayetin, Hicretten önce Mekke'de Akabe'de Ensar'dan 70 kişinin, Hz. Peygamber'e biatleri sırasında indiği rivayet edilmişse de (bk. Câmiu'l-Beyân, XI, 35, 36; İbn Kesîr, II, 392; Mefâtîh, XVI, 199), bu sırada, henüz sahabenin 111 ve 112. ayetlerde sayılan vasıfları kazanmadığı dikkate alınırsa, Tebük dönüş tarihi, ayetlerin inişine daha uygundur.

112- **O tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar. İşte bu müminleri (cennetle) müjdele!**

Ayette övülen kişileri şöyle sıralayabiliriz: a) Tâibûn: Şirk, küfür ve her türlü günahtan tevbe edenler. b) Âbidûn: Allah'a kulluk edenler. c) Hâmidûn: Dünyada insana bahşettiği maddî ve mânevî nimetlere karşılık Yüce Allah'ı övenler. d) Sâihûn: Seyâhat edenler, oruç tutanlar demektir (Elmalılı, age, IV, 411, 412).

113- **Ne Peygamber'e, ne iman edenlere akraba bile olsalar, cehennemlik oldukları iyice belli olduktan sonra, müşrikler için Allah'tan bağışlama dilemek yoktur.**

Ayette Hz. Peygamber'in ve müminlerin, yakın akrabaları bile olsa, küfür ehli olarak öldükleri belli olan kimseler için, Allah'tan mağfiret dilememeleri istenmektedir.

114- **İbrahim'in babası için mağfiret dilemesi de ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. İbrahim, babasının bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Çünkü İbrahim, çok içli ve yumuşak kalpli idi.**

115- **Allah bir toplumu doğru yola iletmekten sonra, nelerden sakınacaklarını kendilerine iyice açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Çünkü Allah her şeyi bilir.**

116- **Hiç şüphesiz göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O, hem diriltir, hem öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır!**

117- **Andolsun ki Allah, yine Peygamber'e ve en zor gününde ona uyan Muhacirlerle Ensar'a, içlerinden bir kısmının kalpleri az kalsın kayacak gibi olmuşken, tevbe nasip etti de lütfuyla tevbelerini kabul etti. Çünkü Allah, onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.**

Tebük seferi, yazın yakıcı sıcağında şiddetli zorluklarla yapıldığı için, buna "saatü'l-usre" (güçlük saati) denilmiştir. Seferin güçlüğü nedeniyle insanın içinde birtakım olumsuz düşünceler geçebilir.

Tebük seferine özürsüz katılmayan Ka'b İbn Mâlik şöyle demiştir: "Allah'ın doğru sözle, beni denediğinden daha güzel denediği bir kimseyi bilmiyorum. Çünkü Allah bu konuda yukarıdaki ayeti indirmiştir." (Buhârî, Tefsir, 9/19).

118- **Allah, haklarında hüküm beklenen o üç kişiyi de bağışladı. Çünkü o derece bunalmışlardı ki yeryüzü genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Allah'tan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Şüphe yok ki Allah, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır.**

Tebük seferine özürsüz olarak katıl-

mayan Ka'b ibn Mâlik, Hilal ibn Ümeyye ve Mirare İbnu'r-Rabî'in affedildiğini bildirmektedir. Ka'b, Akabe görüşmelerinde bulunmuş, diğer ikisi ise Bedir savaşına katılmıştı. Bu üç kişi Hz. Peygamber'e doğruyu söylemişti. Bunlarla diğer Müslümanların konuşması ve selamlaşması yasaklandı. Bu durum 50 gün sürdü. 50 gün sonra inen yukarıdaki ayetle, bu üç sahabenin affedildiği haber verildi. Hz. Peygamber sabah namazından sonra, üç kişi için dua etmiş ve tevbelerinin kabul edildiğini ilân etmişti.

119- Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!

120- Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevîlere, (savaşta) Allah'ın elçisinden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. Çünkü onların Allah yolunda çektikleri hiçbir susuzluk, hiçbir yorgunluk, hiçbir açlık, ayrıca kâfirleri kızdıracak ayak bastıkları hiçbir yer veya düşmana karşı kazandıkları hiçbir başarı yoktur ki, karşılığında kendileri için salih bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah, güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez.

121- Yine Allah yolunda küçük büyük hiçbir harcama yapmazlar, hiçbir vadi geçmezler ki, Allah onları yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandırmak için, kendileri lehine (salih bir amel) yazılmış olmasın!

122- Bununla birlikte müminlerin hepsinin topyekûn savaşa katılmaları uygun değildir. Her gruptan bir takım insanlar din ilimlerinde derinleşmeli, kavimleri savaştan dönüp gelince onları uyarmalıdır. Umulur ki sakınırlar!

Allah'ın elçisi, Tebük seferi öncesinde bir topluluğu, İslam'ı öğretmek üzere çöle göndermişti. Yukarıdaki 120. ayet inince, bunlar Allah'ın elçisinden geri kalanlardan olmamak için çölden dönüp geldiler. Bunun üzerine müminlerin hepsinin topluca sefere gitmesinin gerekmediğini, her kabileden bir topluluğun katılmasının yeterli olduğunu bildiren 122. ayet inmiştir (Taberî, Câmiu'l-Beyân, II, 66, 67).

123- Ey iman edenler! Önce yakın çevrenizdeki kâfirlerle savaşın! Onlar sizde bir sertlik görsünler! Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

124- Bir sure indirildiği zaman, içlerinden biri çıkar, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" der. Müminlere gelince, doğrusu her inen sure onların imanlarını arttırmıştır ve onlar sürekli olarak müjdelenip duruyorlar!

Ayete göre her inen sure ve ayet, inananları hem bilgi ve hem de ruh bakımından olgunlaştırır, inançsızların da küfrünü arttırır.

125- Kalplerinde bir hastalık olanlara gelince, bu sure onların da küfürlerine küfür katar ve kâfir olarak ölüp giderler.

126- Münafıklar görmüyorlar mı ki, her yıl bir ya da iki defa çeşitli belâlara uğratılıyorlar. Buna rağmen yine de tevbe etmiyorlar ve ibret almıyorlar!

127- Bir sure indirilince, "Sizi biri görüyor mu?" diye birbirlerine göz ederler, sonra da dönüp giderler. Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir. Bu yüzden onlar anlamayan bir topluluklurlar!

128- Andolsun size içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir. Sıkıntıya düşmeniz ona ağır

gelir, üstünüze titrer. Müminlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

129- Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Bana Allah yetişir! O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve O, büyük arş'ın sahibidir."

128-129. ayetlerde, Cenâb-ı Hak, bu ayette kendi isimlerinden olan "Raûf" (çok şefkatli) ve "Rahîm" (çok merhametli) adlarını Hz. Peygamber'e de vermiştir.

Hasan-ı Basrî, Übeyy İbn Ka'b ve Saîd İbn Cübeyr'e göre, yukarıdaki iki ayet, Kur'an'ın son inen ayetleridir.

Hz. Ebu Bekir döneminde, Kur'an sure ve ayetleri toplanırken, her ayet için en az iki tanık aranırken, yukarıdaki iki ayet için, Ebu Huzeyme'den başka tanık bulunamamış, Ebû Huzeyme'nin şahitliği iki tanık sayılmıştır (Taberî, XI, 78).

Toplanan Kur'an nüshası Hz. Ebû Bekir, ondan sonra Hz. Ömer, onun vefatından sonra da Hz. Hafsa nezdinde korunmuştur ve Hz. Osman döneminde diğer Kur'an nüshaları bunlardan istinsah edilmiştir (bk. Buhârî, Tefsir, 9/20, Fadâilu'l-Kur'an, 3, 4; Ebû Dâvûd, Kitâbu'l-Mesâhif, 6, 7; S. Ateş, age, IV, 161-163).

114- NASR SURESİ

Medine'de nazil olmuştur. 3 ayettir. Kur'an'ın en son inen suresidir. Nasr, yardım anlamına gelmektedir. Abdullah b. Ömer bu surenin, Veda haccı sırasında Mina'da indiğini ve bundan sonra Allah Resulü'nün (sav) 80 gün kadar yaşadığını söylemiştir (Keşşâf, V, 293). Hz. Ömer'e (ra) bu surenin anlamı sorulunca, "Medayin ve sarayların fethi haber veriliyor." demiş, İbn Abbas ise "Allah elçisinin ölümünün yaklaştığı haber veriliyor." demiştir. Hz. Ömer, İbn Abbas'ın yorumuna katılmıştır (Buhârî, Tefsir, 110/3).

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1- Allah'ın yardımı ve fetih gelip de,

2- İnsanları akın akın Allah'ın dinine girerlerken gördüğün zaman,

3- Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeyi çok kabul edendir.

Hz. Peygamber Mekke fethedilince önce Kâbe'ye girmiş ve orada sekiz rekât şükür namazı kılmıştır.

Hz. Aişe'den rivayete göre, Allah'ın elçisi, Nasr suresi indikten sonra, hiçbir namaz kılmazdı ki, onda: "Sübhaneke Rabbenâ! ve bi hamdike, Allahümme'ğfirlî" (Ey Rabbimiz! Seni tesbih ve hamdinle tenzih ederim. Allah'ım! Beni bağışla!) diye dua etmiş olmasın!" (Buhârî, Tefsir, 110/1, 2). Sebebi sorulduğunda; "Rabbim bana ümmetimde bir alâmet göreceğimi haber verdi ve onu gördüğüm zaman hamd ile tesbih ve istiğfar etmemi emir buyurdu." demişti (Müslim, Salât, 221; İbn Mâce, Hudûd, 29; Dârimî, Rıkâk, 15; A. İbn Hanbel, II, 282, 341, 450, III, 10).

Nasr suresi inince, Hz. Peygamber bir hutbe okuyarak şöyle demiştir: "Bir kul, Allah onu dünya ile kendine kavuşması arasında serbest bıraktı, o Allah'a kavuşmayı seçti." (Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 45, Salât, 80; Fazâilu's-Sahabe, 3; Müslim, Fazâilu's-Sahabe,2). Bu sözlerin ne anlama geldiğini Hz. Ebu Bekir anlamış: "Canlarımız, mallarımız, atalarımız, çocuklarımız sana feda olsun!" demiş, Hz. Abbas

ağlamış: "Sana vefatın haber veriliyor." deyince, Allah'ın elçisi: "Evet dediğin gibi" cevabını vermiştir (Buhârî, Tefsir, 110/3; Dârimî, Mukaddime, 14; Ahmed ibn Hanbel, I, 217, 344, 356).

Hicretin onuncu yılında Veda Haccı sırasında inen ve artık dinin tamamlandığını bildiren (Mâide, 3) ayetinden sonra: "Dikkat edin, tebliğ ettim mi?" diye üç kere tekrarla, Veda Hutbesi'ni bitiren Nebi (sav) Medine'ye dönmüştü. Artık Allah'ı hamd ile tesbih ediyordu. Son olarak: "Şu günden sakının ki, o gün (hepiniz) Allah'a döndürüleceksiniz, sonra herkese kazandığı tam olarak verilecek ve onlara hiç haksızlık edilmeyecektir." (Bakara, 281) ayeti inmişti. Allah'ın elçisi, Veda Haccı'ndan sonra 80 gün kadar yaşadı. Safer ayının sonlarında baş ağrısı ile rahatsızlanmış, son üç gün mescide çıkamamış, ezan okundukça, "Ebu Bekr'e söyleyin, insanlara namazı kıldırsın." buyurmuştu. Rabîulevvel ayının 12. Pazartesi günü (ki doğduğu gündür), Hz. Aişe'den rivayete göre, önündeki bardağa mübarek elini batırıp su ile yüzünü meshediyor ve "Allah'ım! Sekerâtına karşı bana yardım et!" diye dua ediyordu (İbn Mâce, Cenâiz, 64; Tirmizî, Cenâiz, 7). Kuşluk vakti idi. Derken ağırlaştı. Hz. Aişe onu kucağına almıştı, bu fâni âleme gözünü yumdu. Son sözü, "Hayır, Refîki'l-a'lâ (Rabbim, en yüce dostluk makamına kavuşmayı dilerim)!" oldu (bk. Âl-i İmrân, 149; Buhârî, Merdâ, 19, Fazâilu's-Sahabe, 5, Megâzî, 83, 84; Müslim, Selâm, 46; Elmalılı, Nasr, 3).

Mukatil, Nasr suresi indikten sonra, Allah Elçisi'nin bir yıl yaşadığını, Nasr suresinden sonra: "Bugün size dininizi tamamladım." (Mâide, 3) ayetinin indiğini, bundan sonra onun seksen gün yaşadığını, daha sonra, "Hiç kuşkusuz, içinizden size öyle bir elçi geldi ki, sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir." (Tevbe, 128) ayetinin indiğini, bundan sonra da onun, otuz beş gün yaşadığını; en sonunda da, "Allah'a döndürüleceğiniz bir günden sakının." (Bakara, 281) ayetinin indiğini, o ayetten sonra da, on bir gün yaşadığını söylemiştir (Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXXII, 164).

Merhum Elmalılı'nın ***Hak Dini Kur'an Dili*** tefsirinden meal kısmını sadeleştirmek ve dipnotlar eklemek suretiyle günümüz insanının daha kısa sürede bilgi sahibi olmasına katkı sağlamak amacıyla yaptığımız çalışma burada tamamlandı. Eksik ve kusurlarımız için Cenab-ı Hak'tan af dileriz.

Gayret bizden, muvaffakiyet Yüce Allah'tandır.

Hamdi Döndüren
Bursa

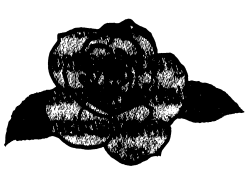

HATİM DUASI

HAMD, RABBÜ'L-ÂLEMÎN OLAN Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ömrümüzün sonunda güzel akıbet ise O'ndan hakkıyla sakınan muttakilere mahsustur. Husumet sadece ve sadece zalimlere karşıdır. Salat ve selam da Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa'nın (sav), onun aile efradının ve ashabının üzerine olsun.

Ey Rabbimiz! Okuduğumuz hatm-i şerifi bizden kabul buyur. Şüphe yok ki Sen, her şeyi hakkıyla işiten ve bilensin!

Ey Rabbimiz! Günahlarımızın affı için yaptığımız tevbelerimizi kabul buyur. Şüphe yok ki Sen, tevbeleri kabul eden ve en çok merhametli olansın.

Ey Rabbimiz! Bize hidayet buyur ve bizi doğru yola sevk et. Kur'an-ı Azim'in bereketi hürmetine ve bütün insanlığa bir rahmet olarak gönderdiğin Peygamber Efendimiz'in (sav) yüzü suyu hürmetine bizi her zaman doğruya ve Sırat-ı Müstakime ulaşmaya muvaffak eyle.

Ey ihsanı bol olan Rabbimiz! Bizi bağışla.

Ey merhameti bol olan Rabbimiz! Bize merhamet eyle.

Ey Ekremü'l-Ekremîn olan Rabbimiz! Bol ihsanınla ve bol fazlınla günahlarımızı bağışla ve bizi affet.

Ey Rabbimiz! Bütün benliğimizi Kur'an ziyneti ile süsle. Kur'an'ın keremi ile bize ikram eyle. Bizi, Kur'an'ın üstün şerefi ile şereflendir. Bize Kur'an kaftanını giydir. Kur'an-ı Azim'in şefaati ile bizi cennetine koy. Kur'an hürmetine bizi her türlü dünya belasından ve ahiret azabından koruyup bize afiyet ihsan eyle.

Ey Rahmân ve Rahîm olan Rabbimiz! Ümmet-i Muhammed'in hepsine rahmetinle muamele eyle.

Ey Rabbimiz! Sonsuz ihsanın ve kereminle Kur'an'ı bize dünya-

da yoldaş, kabirde arkadaş, Kıyamet gününde şefaatçi, Sırat üzerinde nur, cennete ulaşıncaya kadar arkadaş, cehennem ateşinden koruyacak örtü, bütün hayırlara ulaştıracak bir rehber, bir önder kıl.

Ey ihsan ve fazilet sahibi olan Rabbimiz! Kur'an'ın hidayeti ile bize hidayet eyle! Kur'an'ın kerameti ile bizi cehennem ateşlerinden muhafaza buyur! Kur'an'ın fazileti ile bizim de derecelerimizi yükselt. Okunan Kur'an hürmetine günahlarımızı gizle.

Ey Rabbimiz! Kur'an hürmetine, kalplerimizi temizle. Ayıplarımızı ört. Hastalarımıza şifa ihsan eyle. Borçlarımızı ödemeyi nasip eyle. Yüzlerimizi ak eyle. Katında derecelerimizi yükselt. Babalarımıza rahmetinle muamele eyle. Annelerimizi bağışla. Dinimizi ve dünyamızı ıslah eyle. Düşmanlarımızı mahvüperişan eyle. Ailelerimizi, mallarımızı, mülklerimizi ve ülkemizi her türlü belalardan, hastalıklardan, arzî ve semavi felaketlerden muhafaza buyur. Düşmana karşı savaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl ve kafirlere karşı bize daima yardımcı ol, bizi muzaffer eyle.

Ey Rabbimiz! Kur'an'ı okumaktan dolayı hasıl olan sevabı ve nuru, Peygamber Efendimiz Hazret-i Muhammed'in (sav) mübarek ruhuna, bütün peygamberlerin ve resullerin aziz ruhlarına (ki Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun), onların aile efradına, çocuklarına, muhterem eşlerine, aziz dostlarına ve arkadaşlarına, onlara tabi olanlara ve hepsinin zürriyetlerinin (ki Allah hepsinden razı olsun) ruhlarına; babalarımızın, annelerimizin, kız ve erkek kardeşlerimizin, çocuklarımızın, akrabalarımızın, sevdiklerimizin, dostlarımızın, üstatlarımızın, üstatlarımızın üstatlarının, şeyhlerimizin, üzerimizde hakkı olan herkesin, bütün Müslümanların, hayatta olanlarının veya ahirete intikal edenlerinin ruhlarına bağışladık, Sen ulaştır.

Ey ihtiyaçları karşılayan, duaları kabul eden, Rahmân ve Rahîm olan Rabbimiz! Sonsuz rahmetin sebebiyle, dualarımızı kabul buyur. Selam, bütün peygamberlerin üzerine olsun! Hamd, Rabbü'l-Âlemîn olan Allah'a mahsustur.

El-Fâtiha!

MUHTASAR KUR'AN FİHRİSTİ

A

Abdest: Mâide, 6; Nisa, 43; Hûd, 114; Abese, 38.

Acemî: Nahl, 103; Şûrâ, 198; Fussilet, 44.

Âd kavmi: A'râf, 65-74; Tevbe, 70; Hûd, 50-60; İbrahim, 9; Hac, 42; Furkan, 38; Şuara, 123-139; Ankebût, 38-40; Sâd, 12; Mü'min, 31; Fussilet, 13-16; Ahkaf, 25; Kaf, 13; Zariyât, 41-42; Necm, 50; Kamer, 18-21; Hâkka, 4, 6; Fecr, 6, 7.

Ad takmak: Hucurât, 11.

Adak (Nezir): Bakara, 270; Âl-i İmrân, 35; Meryem, 26; Hac, 29; Ahzab, 23; Saf, 2; İnsan, 7; Mürselat, 6.

Adam öldürmek: Bakara, 178; Nisa, 29, 92, 93; Mâide, 32; En'âm, 151; İsrâ, 31, 33; Furkan, 68.

Âdem (as): Bakara, 31-35, 37; Âl-i İmrân, 33, 59; Nisa, 116, 120; Mâide, 27; En'âm, 2; A'râf, 11-25; Hicr, 26, 28, 43; İsrâ, 61-65; Kehf, 50; Meryem, 58; Tâhâ, 115-124; Secde, 7; Yasin, 60.

Âdem'in (as) iki oğlu: Mâide, 27-31.

Âdem ve Havva'nın ilk duası: Bakara, 37; A'râf, 23.

Âdem oğulları: A'râf, 26, 27, 31, 172; İsrâ, 70.

Âdet görme: Bakara, 222, 228; Âl-i İmrân, 11, 137; Nisa, 26; Enfâl, 33, 52, 54; Hicr, 13; İsrâ, 77; Kehf, 55; Ahzab, 38, 62; Fâtır, 43; Mü'min, 31; Fetih, 23; Talak, 4.

Ahirete hazırlık: Bakara, 110; Hac, 77; Yasin, 12, 59; Haşir, 18; Kıyamet, 13.

Ahkâf: Ahkaf, 21.

Ahmed (Muhammed): Saf, 6.

Âl-i Davud: Sebe', 13.

Âl-i Firavun: Bakara, 49-50; A'râf, 130; Enfâl, 52-54; Mü'min, 28-35.

Âl-i Harun: Bakara, 248.

Âl-i İbrahim: Âl-i İmrân, 33; Nisa, 54.

Âl-i İmrân: Âl-i İmrân, 33.

Âl-i Lût: Hicr, 59-61; Neml, 56.

Âl-i Musa: Bakara, 248.

Âl-i Yakub: Yusuf, 6; Meryem, 6.

Akabe: Beled, 11, 12.

Akit yapmak: Bakara, 235, 237; Nisa, 33; Mâide, 1, 89.

Alışveriş, ticaret: Bakara, 16, 41, 79, 86, 90, 102, 175, 188, 198, 201, 207, 254, 275, 282; Âl-i İmrân, 77, 177, 178, 187, 199; Nisa, 29,

44, 74; Mâide, 1, 44; Enfâl, 9, 24, 111; Hûd, 3; Yusuf, 20, 21; İbrahim, 31; Nahl, 80; İsrâ, 12; Hac, 28; Nur, 37; Rum, 23; Lokman, 6; Fâtır, 12, 29; Sâd, 21-24; Câsiye, 12, 49; Saf, 10; Cuma, 9-11; Mülk, 15; Müzzemmil, 20; Mutaffifin, 2, 1, 3.

Allah'ın arzının geniş olması: Zümer, 10.

Allah'ın benzerinin olmaması: İhlas, 4.

Allah'ın bize yakınlığı: Bakara, 186; Vakıa, 85.

Allah'ın insanları birbiriyle savması: Bakara, 251.

Allah'ın kolay olanı istemesi: Bakara, 196, 185; Kehf, 88; Meryem, 97; Tâhâ, 26; Duhan, 58; Zariyât, 3; Kamer, 17, 22, 32, 40; Talak, 4, 7; Müzzemmil, 20; Abese, 20; A'la, 8; Leyl, 7, 10; İnşirah, 5, 6.

Allah'ın nuru: Nur, 35, 36; Saf, 8.

Allah'ın sözünden dönmemesi: Âl-i İmrân, 9; İbrahim, 47; Hac, 47; Rum, 6.

Allah'ın, şah damarından daha yakın olması: Vakıa, 85.

Allah'ın şirki bağışlamaması: Nisa, 48, 116.

Altı günde yaratmak: A'râf, 54; Hûd, 7; Secde, 4; Mearic, 4.

Amel defteri arkasından verilenler: İnşikak, 10-15.

Amel defteri sağından verilenler: Hâkka, 19-24; İsrâ, 71; İnşikak, 7-9.

Amel defteri solundan verilenler: Hâkka, 25-37.

Anne babaya iyilik ve nafaka: Bakara, 83, 180, 215, 233; Nisa, 7, 36; En'âm, 151; İsrâ, İsrâ, 23; Meryem, 14, 32; Ankebût, 8; Lokman, 14, 33; Ahkaf, 15, 17; Talak, 7.

Arabuluculuk yapmak: Bakara, 182, 224; Nisa, 114; Hucurât, 9, 10.

A'râf: A'râf, 46-49.

Arafat: Bakara, 198.

Arim seli: Sebe', 16.

Arraf/kâhin: Mülk, 5; Hicr, 18; Saffat, 6-10; Cin, 2, 8, 9.

Arz-ı mev'ûd: Mâide, 21-26; A'râf, 137.

Ashab-ı A'râf: A'râf, 46, 48.

Ashab-ı Eyke: Hicr, 78; Şuara, 176; Sâd, 13; Kaf, 14.

Ashab-ı Fil: Fil, 1.

Ashab-ı Hicr: Hicr, 80, 81.

Ashab-ı Karye: Yasin, 13-29.

Ashab-ı Kehf: Kehf, 9-26.

Ashab-ı Medyen: A'râf, 85; Tevbe, 70; Hûd, 84, 95; Tâhâ, 40; Hac, 44; Kasas, 22, 23, 45; Ankebût, 36.

Ashab-ı rakîm: bk. Ashab-ı Kehf.

Ashab-ı ress: Furkan, 38; Kaf, 12.

Ashab-ı sebt: Nisa, 47.

Ashab-ı sefine: Bakara, 121, 29715.

Ashab-ı şimal: Enbiya, 104; Vakıa, 9, 41; Beled, 19.

Ashab-ı uhdud: Büruc, 4-8.

Ashab-ı yemin: Vakıa, 27, 38; Müddessir, 39; Beled, 18.

Ay hali görme: bk. Âdet görme.

Âzer: En'âm, 74.

Azrail (as): Secde, 11.

B

Baal: Saffat, 125.

Babil: Bakara, 102.

Bağy/bâğîlik: Enfâl, 39; Hucurât, 9; Mücadele, 3; Nahl, 90.

Bakara suresi: Bakara, 67-71.

Bakır madeni: Kehf, 96; Sebe', 12.

Bal: Nahl, 68, 69; Muhammed, 15.

Ba'l (put adı): Saffat, 125.

Balık: Mâide, 96; A'râf, 163; Kehf, 61-63; Enbiya, 87; Fâtır, 12; Saffat, 142; Kalem, 48.

Başak rüyası ve tabiri: Yusuf, 43-47.

Baş örtüsü: Nur, 31; Ahzab, 59. (bk. Tesettür).

Bedir esirleri: Enfâl, 67.

Bedir: Âl-i İmrân, 123.

Bedir savaşı: Bakara, 154; Âl-i İmrân, 13, 121-127, 165; Enfâl, 7-19, 41-55, 65-69.

Bekke: Âl-i İmrân, 96.

Belkıs: Neml, 23; Neml, 24-44. Sebe', 15, 16.

Benî Kaynuka: Haşir, 15; Mâide, 51-53; Enfâl, 55-59.

Benî Kurayza: Enfâl, 28,

Benî Mustalik seferi: Münafikun, 5, 8.

Benî Nadir: Mücadele, 2, 3.

Beş bilinmeyen (gayb): Lokman, 34.

Beyt-i Atîk: Hac, 29. Beyt-i Haram: Mâide, 2, 97.

Beyt-i Makdis (Mescid-i Aksa): İsrâ, 1.

Beyt-i Ma'mûr: Tûr, 4.

Biat: Fetih, 10, 18; Mümtehine, 12.

Bilene sormak: Enbiya, 7.

Birr/iyilik: Bakara, 44, 177, 189; Âl-i İmrân, 92; Mâide, 2; Mücadele, 9.

Boşanmak: Talak, 5; Bakara, 227-237, 241; Nisa, 20, 21, 35, 130, 180; Ahzab, 28, 29, 49, 52; Mümtehine, 10, 11; Talak, 1, 2, 4, 6-7; Tahrim, 5.

Boy abdesti: Mâide, 6; Nisa, 43.

Büyük günahlar: Nisa, 31; Furkan, 68.

C

Câlut: Bakara, 249-251.

Cibril: Bakara, 97-98; Nisa, 171; Mâide, 110; Nahl, 2, 102; İsrâ, 85; Meryem, 17, 19; Enbiya, 91; Şuara, 193; Mü'min, 15, 42, 52; Necm, 5, 6; Tahrim, 4; Mearic, 4; Nebe', 38; Kadir, 4.

Cibt: Nisa, 51.

Cihada izin verilmesi: Bakara, 190, 191; Hac, 39.

Cilbab: Ahzab, 59. bk. Tesettür.

Cinler: En'âm, 100, 128-130; A'râf, 38; Hûd, 119; Enbiya, 82; Neml,

39; Sebe', 14; Saffat, 158; Zariyât, 56; Rahman, 15, 16, 33, 35-39, 41; Nas, 6.

Cinlerin Kur'an dinlemesi: Ahkaf, 29-31; Cin, 1-14.

Cinler ve Süleyman: Neml, 17, 39; Sebe', 12-14.

Cizye: Tevbe, 29.

Cûdî: Hûd, 44.

Cuma namazı: Cuma, 9-11.

Cumartesi yasağı: Bakara, 65, 66; Nisa, 47, 154; A'râf, 163; Nahl, 124; Vakıa, 134.

Ç

Çocukları öldürmek: En'âm, 137, 151; Nahl, 59; İsrâ, 31; Tekvir, 8, 9.

Çocukların nafakası: Talak, 7.

D

Dâbbetü'l-arz: Neml, 82; Kasas, 84; Sebe', 14; Şûrâ, 29.

Davud (as): Bakara, 249-251, 257; Nisa, 163; Mâide, 78, 79; En'âm, 84; İsrâ, 55; Enbiya, 78-80, 82, 105; Neml, 15, 16; Ahzab, 10, 11; Sebe', 10, 11, 13; Sâd, 17, 22, 24, 26, 30.

Define: Tevbe, 34, 35; Hûd, 12; Kehf, 82; Furkan, 8; Şuara, 58; Kasas, 76.

Dehr: Câsiye, 24.

Demir: Hadîd, 25; Kehf, 96; Hac, 21, Ahzab, 19, Sebe', 10; Kaf, 22.

Deniz avı: Mâide, 96.

Devletten görev istemek: Yusuf, 55.

Dırar mescidi: Tevbe, 107.

Dinde zorlama: Bakara, 256, 73.

Diyet: Bakara, 178; Nisa, 92.

Doğayı kirletme: Rum, 41.

Dokuz mucize: İsrâ, 101.

Domuz: Mâide, 3; Bakara, 173; Mâide, 3, 60; En'âm, 145; Nahl, 115.

Dost/dostluk: Bakara, 254; Âl-i İmrân, 28, 118; Nisa, 25, 125, 139, 140-144; Mâide, 5, 51, 57, 82; Tevbe, 16; İbrahim, 31; Nahl, 100; İsrâ, 73; Furkan, 28, 29; Şuara, 101; Mü'min, 18; Fussilet, 34, 35, 36; Zuhruf, 67; Mümtehine, 1, 7-9, 13; Hâkka, 55; Mearic, 10.

Dua: Fâtiha, 5-7; Bakara, 68-70, 201, 285, 286; Âl-i İmrân, 8, 9, 38, 147, 191-194; A'râf, 37; Yusuf, 34; İbrahim, 37-41; Secde, 16; Mü'min, 12; Şûrâ, 26.

E

Ebabil: Fil, 3; Fil, 1-5.

Ebû Leheb: Tebbet, 1.

Ehl-i Beyt: Ahzab, 33; Şûrâ, 23, 62.

Ehl-i Kitap: Bakara, 62, 105-109; Âl-i İmrân, 64, 65, 69-72, 75, 98, 99, 110, 113, 115, 187, 199; Nisa, 123, 153, 159, 171; Mâide, 5, 15, 19, 47, 59, 65, 68, 77; Tevbe, 29; Kasas, 12; Ankebût, 46; Ahzab, 26; Hadîd, 29; Haşir, 2, 11; Beyyine, 1, 6.

Ehl-i Kitap'ın cennete girmesi: Ba-

kara, 62; Mâide, 69; Âl-i İmrân, 199.

Ehl-i Kitap'tan İslam'a girenlere iki kat ecir: Kasas, 52-54.

Elestü bi Rabbiküm: A'râf, 172; Furkan, 53.

Elyesea (as): En'âm, 86; Sâd, 48.

Emaneti ehline vermek: Nisa, 58.

Ensar: Tevbe, 100, 117; Haşir, 9; Münafikun, 7.

Esirler: Muhammed, 4; Bakara, 85, 191; Nisa, 24; Enfâl, 67-71; Tevbe, 18.

Eti yenmeyen hayvanlar: Bakara, 173; Mâide, 3; En'âm, 145.

Evlenme engelleri: Nur, 32; Nisa, 23, 24, 32; Bakara, 221, 228, 230, 234; Nur, 3; Talak, 4.

Evli kadının nafakası: Bakara, 233.

Eyke: Şuara, 176; A'râf, 163; Hicr, 78; Şuara, 176; Sâd, 13; Kaf, 14.

Eyyub (as): Nisa, 163; En'âm, 84; Enbiya, 83; Sâd, 41, 44.

Eyyub'un (as) yemini: Sâd, 44.

Ezan: Mâide, 58; A'râf, 44; Tevbe, 3; Cuma, 9.

F

Faiz: Bakara, 275-276, 278-280; Âl-i İmrân, 130; Nisa, 161; Rum, 39.

Farz namazların vakitleri: İsrâ, 78; Hûd, 114; Tâhâ, 130; Rum, 17, 18.

Feraiz (miras taksimi): Nisa, 7-11, 12, 19, 33, 176.

Fetret dönemi: Mâide, 19; En'âm, 131; İsrâ, 15; Kasas, 47; Hadîd, 27.

Fey' ve ganimet: Haşir, 6, 7-9; Enfâl, 1, 41, 69; Ahzab, 50; Haşir, 7, 8.

Fıtır sadakası: A'la, 5 14, 15.

Fidye: Bakara, 184; Enfâl, 67; Muhammed, 4; Bakara, 48, 85, 123, 196, 229; Âl-i İmrân, 91; Mâide, 36; En'âm, 70; Yunus, 54; Ra'd, 18; Saffat, 107; Zümer, 47; Hadîd, 15; Mearic, 11.

Firavun'un imanı: Yunus, 90, 91.

Firavun'un karısı: Tahrim, 11.

Firavun'un ölümü: Bakara, 50; Yunus, 90-92; Tâhâ, 75.

Firdevs cenneti: Kehf, 107; Mü'minûn, 11.

Furkan: Bakara, 53, 185; Âl-i İmrân, 4; Enfâl, 29, 41; Enbiya, 48; Furkan, 1.

G

Ganimet: Enfâl, 1, 41, 69; Haşir, 6; Âl-i İmrân, 161; Nisa, 94; Enfâl, 1, 11, 69; Tevbe, 15, 19, 20; Ahzab, 50; Fetih, 15, 19, 20; Haşir, 6, 7; Mümtehine, 11.

Ganimet paylaşımı: Enfâl, 41.

Garanik olayı: Hac, 52; Necm, 20.

Gasp ve hırsızlık: Bakara, 188; Nisa, 29-32; Kehf, 79; Mümtehine, 12.

Gayb: Bakara, 3; Meryem, 61; Enbiya, 49; Sebe', 53; Fâtır, 18; Yasin, 11; Tûr, 41; Hadîd, 25; Tekvir, 24.

Gaybı bilmek: Bakara, 33; Âl-i İmrân, 44, 179; En'âm, 50, 59, 73; A'râf, 188; Yunus, 20; Nahl, 77;

Nahl, 22; Neml, 65; Sebe', 10.

Gaybın anahtarları: Ra'd, 8.

Gebelik süresi: Ahkaf, 15.

Gece namazı: İsrâ, 79; Furkan, 64; Secde, 16; Müzzemmil, 2, 4, 6, 20; Abese, 38; İnşikak, 17.

Gıybet: Nisa, 148; Hucurât, 12; Hümeze, 1.

Göklere çıkmak: İnşikak, 19; Rahman, 33.

Gökten sofra inme (mâide) olayı: Mâide, 115.

Gusül, abdest, teyemmüm: Mâide, 6; Nisa, 43.

Günah çeşitleri: (Cerîme) Mâide, 2; A'râf, 133; Hûd, 89; Mutaffifin, 29, (Zenb) Şuara, 14; Ankebût, 40, (İsm) Bakara, 85; Mücadele, 8, 9, (Ma'siyet) Mücadele, 8, 9, (İsyan) Hucurât, 7; Zümer, 13, (Hatîe) Bakara, 81, (Lemem) Necm, 32, (Seyyie) Bakara, 81; Nisa, 31, (Fahşâ, münker ve bağy) Nahl, 90; Ankebût, 45.

Güneş'in durma yeri: Yasin, 38, 40.

H

Habîs: En'âm, 145; A'râf, 157.

Hac: Bakara, 196, 128, 158, 189, 196-200, 203; Âl-i İmrân, 96, 97; Mâide, 1, 2, 94-97; Tevbe, 3, 19, 36; Hac, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 36.

Hac çeşitleri: Bakara, 196.

Had cezaları: (Genel): Şûrâ, 40, 41; Mücadele, 4. (Özel): Bakara, 178-179; Nisa, 92, 93; Mâide, 45; İsrâ, 33; Nur, 2-4, 10; İsrâ, 32; Furkan, 68, 69; Saf, 12; A'râf, 84; Nisa, 15, 16; Mâide, 38; Nur, 4, 5; Mâide, 33, 34; Hucurât, 9.

Hadîd: Hadîd, 25.

Hahamlar: Tevbe, 31; Mâide, 44.

Hakkı ve sabrı tavsiye etmek: Asr, 3.

Halife/hilafet: Bakara, 30; Sâd, 26; En'âm, 165; A'râf, 69, 74, 142; Yunus, 14, 73; Neml, 62; Fâtır, 39; Sâd, 26; Hadîd, 7.

Hâmân: Kasas, 6, 8, 38; Ankebût, 39, 40; Mü'min, 23, 24, 36.

Haram aylar: Bakara, 194, 217; Mâide, 2, 97; Tevbe, 1-5.

Hanîf: Bakara, 135; Âl-i İmrân, 67, 95; Nisa, 125; En'âm, 79, 161; Yunus, 105; Nahl, 120, 123; Hac, 31; Rum, 30; Beyyine, 5.

Haram yiyecekler: Bakara, 173; Mâide, 3, 4; En'âm, 145; Nahl, 115; Hac, 30.

Harun (as): Bakara, 248; Nisa, 163; En'âm, 84, 85; A'râf, 121, 122, 142, 150; Yunus, 75; Meryem, 28, 53; Tâhâ, 25-35, 64, 70, 90, 92, 94; Enbiya, 48; Mü'minûn, 45; Furkan, 35; Şuara, 13, 48; Kasas, 34; Saffat, 114, 120.

Harut ve Marut: Bakara, 102.

Hased: Bakara, 109; Nisa, 32, 54; Fetih, 15; Felak, 1-5.

Hasenâtın seyyiâtı yok etmesi: Hûd, 114.

Havariler: Âl-i İmrân, 52; Mâide, 111, 112, 113; Saf, 14; Âl-i İmrân, 52, 53; Hadîd, 27; Saf, 14.

Havra/kilise/manastır: Hac, 40.

Hayız: bk. Âdet görme.

Hayvan kesimi: Mâide, 3, 4, 145; En'âm, 121; Hac, 36.

Hendek (Ahzâb) savaşı: Ahzab, 9-27.

Hırsızlık: Mâide, 38; Bakara, 188; Nisa, 28, 31; Mâide, 38, 39; Yusuf, 70, 73, 77, 81; Hicr, 18; Saffat, 10; Mümtehine, 12.

Hızır (as): Kehf, 61, 65, 60-82; Neml, 40.

Hristiyanlıkta namaz: Âl-i İmrân, 43.

Hud (as): A'râf, 65-72; Hûd, 50-60, 89; Hac, 42; Şuara, 65, 123-140; Sâd, 12-14; Kaf, 12-14; Ahkaf, 21, 25; Kamer, 18; Hâkka, 4.

Hudeybiye barışı: Fetih, 1-29.

Huneyn savaşı: Tevbe, 25-26, 58.

Hüdhüd: Neml, 20-29.

İblis: Bakara, 34; A'râf, 11, 17; Hicr, 31; İsrâ, 61; Kehf, 74.

İbrahim (as): Bakara, 124-136, 140, 258, 260; Âl-i İmrân, 33, 65, 67, 68, 84, 95, 97; Nisa, 125; En'âm, 74, 75, 83, 161; Tevbe, 114; İbrahim, 35-41; Nahl, 120-122; Meryem, 41, 46, 58; Hac, 26, 43, 78; Ankebût, 16, 17; Necm, 37; Hadîd, 26; Mümtehine, 4; A'la, 19.

İbrahim'e (as) gelen elçiler: Hûd, 69; Zariyât, 24-37.

İbrahim'in (as) anne babası için duası: İbrahim, 41.

İbrahim'in (as) ateşe atılması: Enbiya, 51-73; Saffat, 83-99.

İbrahim'in (as) Azer'le konuşması: En'âm, 74.

İbrahim'in (as) babası için duası: En'âm, 74; Mümtehine, 4.

İbrahim'in (as) duaları: Bakara, 127-129; En'âm, 74, 79; İbrahim, 35-41.

İbrahim'in (as) kurban rüyası: Saffat, 101-113.

İçki: Bakara, 219, 220; Mâide, 90, 91; Nahl, 67; Mutaffifin, 25.

İddet: Bakara, 184, 185, 228, 231-234, 240; Enfâl, 36, 37; Kehf, 22; Ahzab, 49, 4, 5, 6, 8; Talak, 1-7; Müddessir, 31.

İdris (as): Meryem, 56, 57; Enbiya, 85, 86.

İfk olayı: Nur, 11; Münafikun, 8.

İfrad haccı: Bakara, 196; Âl-i İmrân, 97.

İkindi namazı: Bakara, 238; Asr, 1.

Îlâ: Bakara, 226; Tahrim, 1.

İlyas (as): En'âm, 85; Saffat, 123-130.

İmran: Âl-i İmrân, 33, 35; Tahrim, 12.

İncil: Âl-i İmrân, 3, 48, 65; Mâide, 46, 47, 66, 68, 110; A'râf, 157; Tevbe, 111; Meryem, 30; Fetih, 29; Hadîd, 27.

İncir: Tîn, 1

İnek: Bakara, 73, 215, 67, 68, 70; En'âm, 144, 146; Yusuf, 43, 46.

İnfak: Bakara, 3, 195, 215, 219, 245, 254, 267, 268, 270-274, 280; Âl-i

İmrân, 92, 134; Nisa, 8; İbrahim, 31; İsrâ, 26, 28; Mü'minûn, 60, 61; Sebe', 39; Zariyât, 19; Hadîd, 7, 18; İnsan, 8-10; Haşir, 9; Nur, 22; Münafikun, 10; Tegâbün, 17; Leyl, 5-7; Maun, 1-7.

İrşad metodu: Âl-i İmrân, 159; Mâide, 67; Enbiya, 107; Nahl, 125.

İsa (as): Bakara, 187, Âl-i İmrân, 50-63; Mâide, 46, 75, 78, 110-120; Mü'minûn, 50; Zuhruf, 57-65; Hadîd, 27; Saf, 6.

İsa (as) ve Havariler: 3-52-53; Mâide, 11-1-115; Saf, 14.

İsa'nın (as) babasız olması: Âl-i İmrân, 45-49; Nisa, 171-172.

İsa'nın (as) göğe yükseltilmesi: Âl-i İmrân, 55; Nisa, 156-159.

İsa'nın (as) mucizeleri: Âl-i İmrân, 49; Mâide, 46, 78, 110, 112-115.

İsa'nın (as) Hz. Muhammed'in (sav) geleceğini haber vermesi: A'râf, 157; Saf, 6.

İsa'nın (as) yeryüzüne inmesi: Âl-i İmrân, 55; Nisa, 156-159; Zuhruf, 61.

İsa'yı (as) öldüremediler: Nisa, 157-159.

İshak (as): Bakara, 133, 136, 140; Âl-i İmrân, 84; Nisa, 163; En'âm, 84; Hûd, 71; Yusuf, 5, 6, 37, 38; İbrahim, 39; Meryem, 40, 49; Enbiya, 72; Ankebût, 22, 27; Saffat, 112, 113; Sâd, 45.

İsmail (as): Bakara, 125, 127, 133, 136, 140; Âl-i İmrân, 84; Nisa, 163; En'âm, 86, 87; İbrahim, 39; Meryem, 54, 55; Enbiya, 85; Saffat, 105, 107; Sâd, 48.

İsrail: Âl-i İmrân, 93; Tevbe, 58, 59.

İstişâre: Bakara, 233; Âl-i İmrân, 159; A'râf, 107-114; Neml, 29-34; Şûrâ, 36-38; Fetih, 38.

İstivâ: A'râf, 54; Hûd, 7; Secde, 4.

İtikâf: Bakara, 187,125.

K

Kâbe: Bakara, 127; Mâide, 95-97; Tevbe, 1.

Kadınların biatı: Mümtehine, 12.

Kadınların mahremleri: Ahzab, 55.

Kadınların örtünmesi: Nur, 31, 60; Ahzab, 59.

Kadir gecesi: Kadir, 1-3; Duhan, 3-6.

Kâfirleri dost edinmek: Âl-i İmrân, 28; Nisa, 144; Mâide, 80, 81; Tevbe, 23; Mümtehine, 1.

Kâlû belâ: A'râf, 172, 173.

Karun: Kasas, 76-82; Ankebût, 39; Mü'min, 24.

Kazf: Nur, 4, 10.

Kefâretler: (Yemin): Mâide, 89, 45, 95; Tahrim, 2. (Yanlışlıkla birini öldürme): Nisa, 92, (Zıhar): Mücadele, 1-4, (İhram ihlali): Bakara, 196; Mâide, 95.

Kıble: Bakara, 115, 142-150; Yunus, 87.

Kıran haccı: Bakara, 196; Âl-i İmrân, 97.

Kısas: Bakara, 178, 179, 194; Mâide, 32, 44, 45; Nahl, 126; Haşir, 20.

Korku namazı: Nisa, 101-103; Bakara, 239.

Kumar: Bakara, 188, 219; Nisa, 29-31; Mâide, 90, 91.

Kur'an'ın benzerinin yazılamaması: Bakara, 23, 24; Hûd, 13.

Kur'an'ın şifa ve rahmet olması: İsrâ, 82.

Kur'an'dan kolayına geleni okumak: Müzzemmil, 20.

Kurban kesmek: Bakara, 49, 67, 71, 173, 195, 196; Âl-i İmrân, 183; Mâide, 2, 3, 27, 95, 97, 103; En'âm, 145, 162; İbrahim, 6; Nahl, 115; Hac, 27, 28, 32-34, 36, 37, 67; Neml, 21; Kasas, 4; Saffat, 102, 107; Ahkaf, 28; Fetih, 25; Kevser, 1, 2.

L

Lakap takmak: Hucurât, 11.

Lât ve Uzza: Zümer, 17; Necm, 19, 20.

Levh-i mahfûz: Büruc, 22.

Lian/mülâane: Nur, 6-9.

Lokman (as): Lokman, 12-19.

Lut (as): A'râf, 80-84; Hûd, 70-74, 77-83. 89; Şuara, 160, 80-83; En'âm, 86; Hûd, 70, 75-83, 89; Hicr, 57-77; Enbiya, 71-74, 75; Hac, 43; Enbiya, 74, 75; Hac, 42, 44; Şuara, 160-174; Neml, 54-66, 77-83; Ankebût, 26; Saffat, 133-138; Sâd, 13; Kaf, 13, 14; Kamer, 33-39; Tahrim, 10.

M

Mabedler: Bakara, 114; A'râf, 31; Tevbe, 17-19, 107-110; Hac, 40; Nur, 36; Cin, 18.

Makam-ı İbrahim: Âl-i İmrân, 97.

Ma'rûf /örf: Bakara, 178, 180, 228, 229, 231, 233, 234, 235, 236, 240, 241, 243; Âl-i İmrân, 104, 110, 114; Nisa, 5, 6, 8, 19, 25, 114; A'râf, 157, 199; Tevbe, 67, 71, 112; Hac, 41; Nur, 53; Lokman, 15, 17; Ahzab, 6, 32; Muhammed, 21; Mümtehine, 12; Talak, 2, 6.

Manastır (Savâmi'): Hac, 40.

Mecusîler: Hac, 17.

Medine: Tevbe, 101, 120; Ahzab, 13, 60; Zuhruf, 31; Münafikun, 8.

Medyen: Hûd, 84, 95; A'râf, 85, 163; Tevbe, 70; Hûd, 84, 85; Tâhâ, 40; Hac, 44; Kasas, 22, 23, 45; Ankebût, 36.

Mehir: Bakara, 229, 236, 237; Nisa, 4, 20, 21, 24, 25; Kasas, 27.

Mekke: Âl-i İmrân, 96; En'âm, 92; Tevbe, 40; Neml, 91; Kasas, 57, 59; Ankebût, 67; Şûrâ, 7; Ahkaf, 27; Fetih, 24; Beled, 1; Tîn, 3.

Menât: Necm, 20.

Merve: Bakara, 158.

Meryem: Bakara, 87, 253; Âl-i İmrân, 36,-37, 42-49; Nisa, 156, 157, 171; Mâide, 17, 46, 72, 75, 78, 110, 112, 114, 116; Tevbe, 31; Meryem, 16-34; Enbiya, 91; Mü'minûn, 50; Ahzab, 7; Zuhruf, 57; Hadîd, 27; Saf, 6; Tahrim, 12.

Meryem'e meleklerin hizmeti: Âl-i İmrân, 37.

Meryem'in namaz kılması: Âl-i İmrân, 43.

Mescid-i Aksa: İsrâ, 1.

Mescid-i Dırar: Tevbe, 107, 38, 108-110.

Mescid-i Haram: Bakara, 127, 114, 125, 149, 158, 191, 196; Âl-i İmrân, 96, 97; Mâide, 2, 97; Enfâl, 34, 35; Tevbe, 7, 19; Hûd, 73; İbrahim, 37; İsrâ, 1; Hac, 25, 26, 29, 33; Nuh, 28; Fil, 1; Kureyş, Kureyş, 3.

Mescid-i Kuba: Tevbe, 107, 108.

Mesih: Âl-i İmrân, 45; Nisa, 157, 172; Mâide, 72; Tevbe, 30.

Meş'ar-i haram: Bakara, 198.

Mikail (as): Bakara, 98; Naziat, 5.

Mirac: İsrâ, 1, 60; Necm, 1-18.

Miras ve vasiyet: Nisa, 12; Nisa, 7, 8, 11-13, 176; Bakara, 180-182; Mâide, 106-108; Ahzab, 6.

Mucize: Bakara, 243; En'âm, 35-37; A'râf, 107; Yunus, 20; Yusuf, 105; Ra'd, 7, 27, 31, 38; İsrâ, 1, 59, 60; Tâhâ, 19-22, 133; Enbiya, 16, 17; Ankebût, 50-52; Secde, 15; Ahzab, 9; Mü'min, 35; Şûrâ, 35.

Muhacirûn ve Ensar: Tevbe, 100, 117, 118.

Hz. Muhammed (sav): Âl-i İmrân, 144, Ahzab, 40; Muhammed, 2; Fetih, 29.

Muhkem ve müteşabih: Âl-i İmrân, 7; Muhammed, 20.

Musa (as): Bakara, 108; Nisa, 153; Mâide, 20-26; En'âm, 91, 154; A'râf, 130-141; Yunus, 87-92; İbrahim, 5-8.

Musa (as) ve Salih Zat (Hızır) (as): Kehf, 61, 65, 60-82.

Musa'nın (as) kırk gece için sözleşmesi: A'râf, 142-147.

Musa'nın (as) Medyen'e gitmesi: Kasas, 15-28.

Musa'nın (as) mucizeleri: İsrâ, 101, 117; Furkan, 33; Neml, 12; Kasas, 32.

Musa'nın (as) Rab ile konuşması: A'râf, 143; Kasas, 30.

Musa'nın (as), Rabbini görmek istemesi: Bakara, 55; A'râf, 143.

Müellefe-i kulûb: Tevbe, 60.

N

Namaz: Bakara, 3, 43, 45, 46, 83, 110, 152, 177, 238, 239, 277; Nisa, 43, 77, 103, 142, 162; Mâide, 6, 12, 55, 91, 106; En'âm, 72, 92, 162; A'râf, 29-25, 170; Enfâl, 35; Tevbe, 5, 11, 71, 54; Yunus, 87; Hûd, 114; Ra'd, 22; İbrahim, 31, 37; İsrâ, 78-88, 110; Meryem, 31, 35, 54, 55, 59; Tâhâ, 14, 21, 73, 132; Hac, 35, 77, 78; Mü'minûn, 2, 9; Nur, 37, 56, 58; Furkan, 64; Neml, 3; Rum, 31, 39; Lokman, 4, 17; Ahzab, 33; Fâtır, 18; Kaf, 39, 40; Mücadele, 13; Mearic, 22-35; Müzzemmil, 20; İnsan, 25; Fecr, 1; Beyyine, 5; Maun, 4-7.

Namazın kazası: Meryem, 59, 60; Müddessir, 40-43.

Nasuh tevbesi: Tahrim, 8; Tevbe, 118.

Nefsin dereceleri: Kıyamet, 2; Fecr, 30.

Nemrut: Bakara, 258; Enbiya, 70.

Nuh (as): Âl-i İmrân, 33; Nisa, 163; En'âm, 84; A'râf, 59-64; Yunus, 71-74; Hûd, 25-49; Enbiya, 76, 77; Mü'minûn, 23-31; Furkan, 37; Şuara, 105-122; Ankebût, 14, 15; Saffat, 75-82; Mü'min, 5-6; Kamer, 9-16; Hadîd, 19; Nuh, 1-28.

Nuh kavmi: Tevbe, 70; Furkan, 37; Şuara, 105-122; Mü'min, 5-6; Kamer, 9-14.

Nuh'un gemisi: Mü'minûn, 29; Furkan, 37, 38-44.

O

On kat ecir sözü: En'âm, 160.

Oruç: Bakara, 183-187, 138, 196; Nisa, 92; Mâide, 89, 95; Tevbe, 112; Meryem, 26; Ahzab, 35; Haşir, 4; Tahrim, 5.

Oruç kefareti: Bakara, 183, 184; Mâide, 89.

Ortaklık: Nur, 61; Sâd, 21-24.

Ö

Ölçü ve tartıyı tam yapmak: Mutaffifin, 2-3; En'âm, 152; A'râf, 85; Hûd, 83-86; Yusuf, 59, 60, 63, 88; İsrâ, 35; Şuara, 181, 182; Rahman, 8-9; Mutaffifin, 1-7.

Örümcek: Ankebût, 41.

P

Peygamber'in (sav) cinlerle görüşmesi: Duhan, 29; Cin, 2.

Peygamber'in (sav) eşleri: Ahzab, 6, 30, 32, 33, 53; Tahrim, 1.

Peygamber'in (sav) eşlerinin anne sayılması: Ahzab, 6.

Peygamber'in (sav) hısımlarının humustan hakkı: Enfâl, 41.

Peygamber'in (sav) gece namazı: Âl-i İmrân, 190. bk. Teheccüd ve gece namazı.

Peygamberlerin erkek olması: Yusuf, 109.

Peygamberlerin birbirinin soyundan gelmesi: Âl-i İmrân, 34.

Peygamberlerin erkeklerden olması: Âl-i İmrân, 42; Nahl, 43; Enbiya, 7; Yusuf, 109; Enbiya, 7.

Peygamberlerin, gelecek peygamberi haber vermesi: Âl-i İmrân, 81; Şuara, 196.

Peygamberlerin masumluğu: Yusuf, 24.

Peygamberlerin sayısı: Nisa, 163, 164.

R

Rabbânîler: Âl-i İmrân, 79, 146; Mâide, 44, 63.

Ramazan: Bakara, 185.

Riba: Bakara, 275-276, 278-280; Âl-i İmrân, 130; Nisa, 161; Rum, 39; Nisa, 161.

Ric'î boşama: Bakara, 228.

Ruh: Bakara, 87, 253; Âl-i İmrân, 145, 185; Nisa, 171; Hicr, 29; Nahl, 2, 102; İsrâ, 85; Meryem, 17; Enbiya, 91; Secde, 9; Sâd, 72; Zümer, 42; Mü'min, 15.

Ruh'ul-emîn: Şuara, 193.

Ruhu'l-kudüs: Bakara, 87, 253;

Mâide, 110; Nahl, 120.

Ruhban: Mâide, 82; Tevbe, 31, 34; Hadîd, 27.

Rûm: Rum, 2.

Rüzgar: Hicr, 22; Enbiya, 81; Sebe', 12; Sâd, 36.

S

Sabah namazı: İsrâ, 78; Nur, 58.

Sabiîler: Bakara, 62; Mâide, 69; Yunus, 32; Hac, 17.

Sadaka: Bakara, 261-268; Âl-i İmrân, 15, 17; Nisa, 36, 114; Mâide, 32; Tevbe, 60; Münafikun, 10.

Safâ: Bakara, 158.

Salâtü'l-vustâ: Bakara, 238.

Salih (as): A'râf, 73-79, 189, 190; Hûd, 61-68; Şuara, 141-159; Neml, 45-53; Kamer, 23, 31; Şems, 11-15.

Samirî: 27-87, 95.

Savaş esirleri: Enfâl, 76; Nisa, 24; Muhammed, 4; Enfâl, 67-71.

Savaş ganimetleri: Enfâl, 41.

Savaş izni verilmesi: Hac, 39; Bakara, 190, 191.

Savaşta namaz: Bakara, 239; Nisa, 101-103.

Sa'y yapmak: Bakara, 158.

Sebe' : Neml, 22-44; Sebe', 15.

Selamlaşmak: Nisa, 86; Nur, 61; Mücadele, 8; Yunus, 10; Ahzab, 44; Yasin, 58.

Semûd kavmi: A'râf, 73-79; Tevbe, 70; Hûd, 61-68; İsrâ, 59; Furkan, 38; Şuara, 141-159; Neml, 45-53; Ankebût, 38; Fussilet, 17-18; Kamer, 23-31; Hâkka, 5; Fecr, 9; Şems, 11-15.

Siccin: Mutaffifin, 8.

Sidretü'l-müntehâ: Necm, 14, 16.

Sina dağı: Meryem, 52; Neml, 8; Mü'minûn, 20; Tîn, 2.

Sivrisinek: Bakara, 26; Enbiya, 70.

Suhuf-u İbrahim: A'la, 19; Necm, 37.

Suhuf-u Musa: Necm, 36; A'la, 19.

Suhuf-u ûlâ: Tâhâ, 133; A'la, 18.

Sûr: En'âm, 73; Kehf, 99; Tâhâ, 102; Mü'minûn, 101; Neml, 87; Yasin, 51; Zümer, 68; Kaf, 20; Hâkka, 13; Nebe', 18.

Süleyman (as): Bakara, 102; Nisa, 163; En'âm, 84; Enbiya, 78, 79, 81, 82; Neml, 15-44; Sebe', 12-14, 15-21; Sâd, 30-40.

Süleyman (as) ve Sebe' melikesi: Neml, 15-44.

Süleyman'ın (as) ölümü: Sebe', 12-14.

Sünnetullah: Enfâl, 38; Ahzab, 38, 62; Fâtır, 43; Mü'min, 85; Fetih, 23.

Süt hısımlığı: Nisa, 23; Bakara, 233; Ahkaf, 15; Talak, 6.

Ş

Şairler: Şuara, 224-227; Yasin, 69; Saffat, 35, 36.

Şarap: Bakara, 219; Mâide, 90, 91; Bakara, 215; Yusuf, 41; Muhammed, 15.

Şefaat: Bakara, 255, 48, 123, 254, 255; Zümer, 44; Nebe', 38; Duha,

5; Âl-i İmrân, 255; Nisa, 85; A'râf, 53; Yunus, 3; İsrâ, 3; Meryem, 85, 87; Tâhâ, 109; Enbiya, 28; Sebe', 23; Yasin, 23; Zümer, 44; Mü'min, 18; Zuhruf, 86; Necm, 26; Müddessir, 48; İnfitar, 19.

Şeriat: Mâide, 48; Şûrâ, 13, 21; Câsiye, 18.

Şiir: Şuara, 221-227; Yasin, 39, 69.

Şi'râ: Necm, 49.

Şuayb: A'râf, 85-93; Hûd, 84-95; Şuara, 176-191; Ankebût, 36, 37.

T

Tağut: Bakara, 256, 257; Nisa, 51, 60, 76; Mâide, 60; Nahl, 36; Zümer, 17.

Takıyye: Âl-i İmrân, 28.

Talut ve Calut: Bakara, 246, 247-249.

Tebük seferi: Tevbe, 38, 39, 81, 83, 90-96, 102, 117, 118; Hadîd, 7.

Tebük seferinden geri kalan üç kişi: Tevbe, 118.

Tefviz-i talak: Ahzab, 28, 29; Talak, 1.

Teheccüd namazı: İsrâ, 79; Secde, 16; Müzzemmil, 2, 4, 6, 20; Abese, 38; İnşikak, 17.

Temettu' haccı: Bakara, 196; Âl-i İmrân, 97.

Tertîl üzere okumak: Furkan, 32; Müzzemmil, 4.

Tesettür: Nur, 31, 30, 31, 60; Ahzab, 59, 32, 33, 53, 55, 59; A'râf, 26, 27, 31, 32,

Teslis inancı: Mâide, 73, 17; Bakara, 87, 253; Nisa, 171; Mâide, 73; Tevbe, 30; Nahl, 102.

Tevrat: Âl-i İmrân, 3, 4, 48, 50, 65, 93; Mâide, 43-46, 66-68, 110; En'âm, 91, 157; A'râf, 157; Tevbe, 111; İbrahim, 5; Enbiya, 48, 105; Mü'min, 54; Ahkaf, 12; Fetih, 29; Saf, 6; Cuma, 5.

Teyemmüm: Nisa, 43; Mâide, 6.

Tûr: Bakara, 63, 98; Nisa, 154; Meryem, 52; Tâhâ, 10, 80; Mü'minûn, 20; Kasas, 44, 46; Tûr, 1; Tîn, 2.

U-Ü

Uğur / uğursuzluk: A'râf, 131; Neml, 47; Yasin, 19.

Uhud savaşı: Âl-i İmrân, 120-129.

Ulü'l-emr: Nisa, 59, 83.

Umre: Bakara, 158, 196.

Uzza: Necm, 19.

Ümmî: Bakara, 78; Âl-i İmrân, 20, 75; A'râf, 157-158; Cuma, 2.

Üzeyir: Bakara, 259; Tevbe, 30.

V

Vahiy: Nisa, 163, 165; Mâide, 111; En'âm, 112; Nahl, 68, 69; Meryem, 11; Tâhâ, 38; Enbiya, 108; Şuara, 192; Kasas, 7; Lokman, 27; Secde, 2; Yasin, 5; Zümer, 1; Mü'min, 2; Fussilet, 12; Alak, 1.

Vakıf: Âl-i İmrân, 92; En'âm, 152.

Vasiyet: Bakara, 132, 180-182, 240; Nisa, 9, 11, 12, 107; Mâide, 106; Yasin, 50; Zariyât, 53,

Vedd: Nuh, 23.

Y

Yağus: Nuh, 23.

Yahya (as): Âl-i İmrân, 39, 40, 41; En'âm, 85; Meryem, 7, 12-15; Enbiya, 90.

Yakup (as): Bakara, 122, 132, 133, 136, 140; Âl-i İmrân, 84, 93; Nisa, 163; En'âm, 84; Hûd, 71; Yusuf, 6, 38, 68; Meryem, 6, 49, 58; Enbiya, 72; Ankebût, 27; Sâd, 45.

Yakup'un (as) oğulları için duası: Yusuf, 98.

Yalan söylemek: Hac, 20, 30; Furkan, 72; Câsiye, 7, 8; Ahzab, 70, 71; Saf, 2, 3.

Yanlışlıkla öldürme: Nisa, 92, 93.

Yaşlı bayana örtünmede kolaylık: Nur, 60.

Yatsı namazı: İsrâ, 78; Nur, 58.

Yaûk/Yeûk: Nuh, 23.

Yazıcı melekler: En'âm, 57, 61; Ra'd, 11; Kaf, 18; İnfitar, 10-12.

Yecuc ve Mecuc: Kehf, 94, 83-101; Enbiya, 96.

Yemin: Bakara, 224-225; Nahl, 91-92, 94.

Yemin kefareti: Mâide, 89; Tahrim, 2.

Yesrib: Ahzab, 13.

Yetim malının yönetimi: Nisa, 2, 6; En'âm, 152; İsrâ, 34.

Yolcunun namazı: Nisa, 101-103.

Yolculuk duası: Zuhruf, 14, 13.

Yol kesicilik: Mâide, 33.

Yunus (as): Nisa, 163; En'âm, 86, 87; Yunus, 98; Enbiya, 87-88; Saffat, 139-148; Enbiya, 87, 88; Saffat, 139-148; Kalem, 48-50.

Yusuf (as): En'âm, 84; Yusuf, 4-102; Mü'min, 34.

Z

Zarûret hâli: Bakara, 173, 286; Mâide, 3; En'âm, 119, 145; Nahl, 115.

Zebaniler: Alak, 18.

Zebûr: Nisa, 163; İsrâ, 55; Enbiya, 105.

Zekât: Tevbe, 11, 60, 71; Bakara, 3, 43, 83, 110, 177, 277; Nisa, 77, 162; Mâide, 12, 55; A'râf, 157, 199; Tevbe, 5, 11, 60, Enbiya, 73; Hac, 41, 74, 78; Mü'minûn, 4; Nur, 37, 56; Neml, 3; Rum, 39.

Zekâtın verileceği yerler: Tevbe, 60.

Zekeriyya (as): Âl-i İmrân, 18, 19, 25, 37-41; En'âm, 85; Meryem, 2-11; Enbiya, 89, 90.

Zeyd: Ahzab, 37.

Zıhar: Mücadele, 2-4; Ahzab, 4.

Zina: İsrâ, 32; Nur, 2, 3; Furkan, 68.

Zina iftirası: Nur, 4, 10,11.

Zü'l-Karneyn: Kehf, 83-98.

Zü'l-Kifl: Enbiya, 85; Sâd, 48.

Zü'n-Nûn: Enbiya, 87.

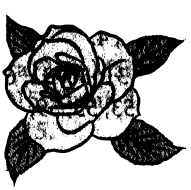

BİBLİYOGRAFYA

1. Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Kahire 1378/1958.
2. Ahmed ibn Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, thk. A. Muhammed Şâkir, Dâru'l- Maârif, Mısır 1368/1949.
3. Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Çeviri, Ankara Okulu Yayını, Ankara 2004.
4. Ali Haydar, Hoca Eminzâde (ö. 1355/ 1936), *Düreru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 3. bs., I-IV, Matbaa-i Tevsî-i Tıbaat, İstanbul 1330/1912.
5. Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd ibn Abdillâh (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm*, Bulak 1321.
6. Âmidî, Ebu'l-Hasen ibn Ebî Alî ibn Muhammed (ö. 631/1233), *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Kahire 1968.
7. Âsım Efendi, *Kamus Tercemesi*, I-IV, İstanbul 1305 H.
8. Aşık, Nevzat, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981.
9. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, İstanbul 1988.
10. *Barnaba İncili*, trc. Mehmet Yıldız, İstanbul, ty.
11. Belâzûrî, Yahya ibn Cafer (ö. 279/892), *Futûhu'l-Buldân*, Beyrut 1983.
12. Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed ibn el-Huseyn (ö. 458/1065), *es-Sünenu'l-Kübrâ*, I-X, Haydarâbâd 1352/1933.
13. Beyzâvî, Ebû Saîd, Nasîruddîn, Abdullah ibn Ömer (ö. 791/1291), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II, Mısır 1968.
14. Bilmen, Ömer Nasuhi (1391/ 1971), *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, I-VIII, İstanbul 1967; Büyük İslam İlmihali, İstanbul 1985.
15. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl (ö. 256/869), Sahîhu'l-Buhârî, Çağrı Yayınları, I-VIII, İstanbul 1413/1992.
16. Cassâs, Ebû Bekir Ahmed ibn Alî (ö. 370/980), *Ahkâmü'l- Kur'an*, I-V, Beyrut 1985.
17. Cürcânî, Seyyid Şerif Alî ibn Muhammed (ö. 816/1413), *et-Tarifât*, İstanbul 1909.
18. Çantay, Hasan Basri (ö. 1385/ 1966), *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I-III, nşr. Mürşit Çantay, İstanbul 1965.
19. Çetin, Abdurrahman, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim*, İstanbul 1992.

20. Dârimî, Ebû Muhammed ibn Abdirrahmân (ö. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

21. Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İstanbul 1973.

22. Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Kahire 1381/1962.

23. Devellioğlu, Ferit, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, I-III, Gelişim Yayınları, İstanbul, ty.

24. Dihlevî, Şah Veliyyullah (ö. 1762 M.), *Huccetullahi'l-Bâliğa*, trc. M. Erdoğan, I-II, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

25. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul.

26. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam Hukuku, Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, 2. bs., İstanbul 1983.

27. Döndüren, Hamdi, *İslam Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri*, Balıkesir 1983.

28. Döndüren, Hamdi, *Günümüz Ekonomik Problemlerine İslamî Yaklaşımlar*, İstanbul 1988.

29. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, İstanbul 1993.

30. Döndüren, Hamdi, *İslamî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, İstanbul 1998.

31. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yayınevi, İstanbul 2004.

32. Döndüren, Hamdi, *İnsanlığa Son Çağrı, Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâli*, I-II, Yeni Şafak Gazetesi, İstanbul 2003.

33. Ebû Dâvûd, Süleyman ibn el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-V, Çağrı Yayınları, İst. 1413/1992.

34. Ebussuud, Tefsîr, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Dâru'l-Mushaf, Beyrut, ty.

35. Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/839), *Kitabu'l-Emvâl*, 1. bs., thk. Muhammed Halil Hurras, nşr. Mektebu'l-Külliyatı'l- Ezheriyye, Kahire 1388/1968.

36. Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Muhammed ibn Hüseyn (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Matbaatu'l-Bâbî el-Halebî.

37 Ebû Yûsuf, Ya'kub ibn İbrahim (ö. 182/798), *Kitâbu'l-Harac*, 2. bs., Mısır 1352.

38. Elmalılı, Hamdi Yazır (ö. 1358/1939), *Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir*, Azim baskısı, I-X, Almanya, ty.

39. Ergin, Feridun, *İktisat*, Hamle Matbaası, İstanbul 1964.

40. Gazalî, Ebû Hamîd Muhammed ibn Muhammed (ö. 505/1111), *İhyâu Ulûmiddîn*, I-IV, Mısır 1375/1956, trc. Ali Arslan, İstanbul 1971.

41. Gazalî, Ebû Hamîd Muhammed ibn Muhammed (ö. 505/1111), *el-Mustasfâ*, Bulak 1325.

42. Güç, Ahmet, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2003.

43. Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul 1980.

44. Hamidullah, Muhammed, *İslam'a Giriş*, trc. Kemal Kuşçu, İstanbul 1961.

45. Hamidullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Kahire 1941.

46. Heysemî, Nûreddîn, Alî ibn Ebî Bekr (ö. 807/1404), *Mecmau'z-Zevâid*, Mektebetü'l-Kudsî, Mısır, ty.

47. İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (ö. 1252/ 1836), *Reddü'l-Muhtâr*, Matbaatü'lBâbî el-Halebî, Mısır ty.

48. İbn Âbidîn, Muhammed Emîn (ö. 1252/ 1836), *Tenbîhu'rRukûd alâ Mesâili'n-Nukûd (Resâil)*, İstanbul 1901.

49. İbnü'l-Arabî, Ebûbekir (ö. 543/ 1148), *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Mısır 1376/1957.

50. İbn Haldûn (ö. 809/1406), *Mukaddime*, trc. Zakir Kâdirî Ugan, İsanbul 1968.

51. İbn Hazm, Ebû Alî ibn Ahmed (ö. 456/ 1063), *el-Muhallâ*, I-XI, thk. A. M. Şâkir, Mısır 1352/1933.

52. İbn Hişam (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Kahire 1375/1955.

53. İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn, Muhammed ibn Abdilvâhid (ö. 861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, 1. bs., I-VI, Bulak 1316/1898.

54. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed ibn Ebî Bekr (ö. 751/1350), *İ'lâmü'l-Muvakkı'în an Rabbi'l-Âlemîn*, Kahire 1325-1326.

55. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed ibn Ebî Bekr (ö. 751/1350), *Ahkâmü Ehli'z-Zimme*, Beyrut 1983.

56. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed ibn Ebî Bekr (ö. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd*, Beyrut 1411/1981.

57. İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl ibn Ömer (ö. 774/1372), *Muhtasaru Tefsîri ibn Kesîr*, İhtisar ve thk. M. Alî es-Sâbûnî, 7. bs., Beyrut 1402/1981.

58. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Yezîd el-Kazvînî, (ö. 275/888), *Sünenü ibn Mâce*, I-II, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1413/1992.

59. İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed ibn Mükerrem (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1374/1955.

60. İbn Nedîm (385/955), Ebu'l-Ferec Muhammed ibn İshak, *el-Fihrist*, Gustave Flugel neşri, Beyrut 1964.

61. İbn Nüceym, Zeynülâbidîn ibn İbrahim el-Mısrî (ö. 970/1563), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-V, Mısır 1334 H.

62. İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed ibn Ahmed (ö. 520/1126), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Müktesid*, Beyrut 1987.

63. İbn Sa'd, Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IX, Dâru Sâdır, Beyrut, ty.

64. Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989.

65. Karaman, Hayrettin, *Günümüz Meseleleri*, I-II, İstanbul 1982.

66. Kardâvî, Yûsuf, *Fıkhu'z-Zekât*, I-II, Beyrut 1969, trc. İbrahim Sarmış, İstanbul 1984.

67. Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr ibn Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâyiu's-Sanâyi' fî Ter-tîbi'ş-Şerâyi'*, 2. bs., I-

VII, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1394/1974.

68. Kâsimî, Muhammed Cemalüddîn (ö. 1332/1913), *Mehâsinü't-Te'vîl (Tefsîru Kâsimî)*, Dâru İhyî'l-Kütübi'l-Arabî, 1956.

69. Kaya, Remzi, *Ehl-i Kitap ve İslam*, Ankara 1994.

70. Kılavuz, A. Saim, *İman Küfür Sınırı*, İstanbul 1982.

71. *Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil)*, İstanbul 1958.

72. Komisyon, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I-IV, Bulak 1310/1892.

73. Komisyon, *İlmihal*, I-II, TDV.

74. Komisyon, *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, TDV, Ankara 2004.

75. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Mısır 1935-1950.

76. Kutluay, Yaşar, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara 1965.

77. Mâlik ibn Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, I-II, İstanbul 1413/1992.

78. Mâlik ibn Enes (ö. 179/795), *Et-Tevhîd*, nşr. Fethullah Huleyf, Beyrut 1970.

79. Maurice Bucaille, *Müsbet İlimler Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, trc. M. Ali Sönmez, Ankara 1987.

80. Mâverdî, Ebu'l-Hasen Alî ibn Muhammed ibn Habîb (ö. 450/1058), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Kahire 1298, trc. Ali Şafak, İstanbul 1976.

81. Mevsılî, Mecdüddîn Abdullâh (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, Kahire, ty.

82. Miras, Kâmil (ö. 1376/1958), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, I-XII, 2. bs., DİB, Ankara 1957-1972.

83. Moberg, A. "Necran" mad. İA, IX, 165-167.

84. Molla Hüsrev, Mehmed ibn Gerâmuz (ö. 955/1480), *ed-Dürer ve'l-Gurer*, I-II, İstanbul, ty.

85. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1996.

86. Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim ibn el-Haccâc (ö. 261/874), *Sahîhu Müslim*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

87 Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizuddîn Abdullah, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, (*Mecmûa mine't-Tefâsir* içinde), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.

88. Nesâî, Ebû Abdirrahmân ibn Şuayb (ö. 279/892), *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

89. Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. bs., MEB.

90. Râgıb el-İsfahânî (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Lübnan, ty.

91. Râzî, Fahruddîn, Muhammed ibn Ömer ibn Hasan (ö. 606/1210), *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.

92. Reşid Riza, Muhammed (ö. 1253/1935), *Tefsîru'l-Menâr*, I-XII, Kahire 1353-1354.

93. Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm*, 2. bs.,

I-II, Mektebetü'l-Gazâlî, Dımaşk 1397/1977.

94. San'ânî, Ebû Bekr Abdurrazzâk ibn Hemmâm (ö. 211/826), *el-Musannef*, I-XI, thk. ve nşr. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî, Beyrut 1390-1392/1970-1972.

95. San'ânî, Muhammed ibn İsmâîl (ö. 1182/1768), *Sübülü's-Selâm Şerhu Bulûgi'l-Merâm*, 2. bs., Kahire 1950.

96. Schacht, Joseph, *İslam Hukukuna Giriş*, trc. Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener: AÜİF, Ankara 1977.

97 Serahsî, Muhammed ibn Ahmed ibn Ebî Sehl (ö. 490/1097), *el-Mebsût*, 3. bs., I-XXX, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1398/1978.

98. Serahsî, Muhammed ibn Ahmed ibn Ebî Sehl (ö. 490/1097), *Usûl*, I-II, Kahire 1372-1373.

99. Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Kahire 1405/1985.

100. Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sünne*, Beyrut 1969.

101. Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân ibn Ebî Bekir (ö. 911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ty.

102. Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân ibn Ebî Bekir (ö. 911/1505), *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. M. Muhyiddîn Abdülhmîd, Kahire 1389/1969.

103. Şaban, Zekiyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*, trc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara 1996.

104. Şâfiî, Muhammed ibn İdris (ö. 204/819), *el-Ümm*, I-VIII, Bulak, Mısır 1329.

105. Şâfiî, Muhammed ibn İdris (ö. 204/819), *Risâle*, thk. ve neşr. A. M. Şâkir 1358/1940.

106. *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1990.

107. Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim ibn Mûsâ el-Lahmî (ö. 790/1388), *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerîa*, I-IV, Mısır, ty.

108. Şevkânî, Muhammed ibn Alî (ö. 1255/1839), *Neylü'l-Evtâr fî Şerhi Multeka'l-Ahbâr*, I-VIII, el-Matbaatü'l- Osmaniyye el-Mısrıyye, Mısır ty.

109. Şevkânî, Muhammed ibn Alî (ö. 1255/1839), *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' beyne Fenneyi'r-Revâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr*, Beyrut 1412/1991.

110. Şirâzî, Ebû İshâk İbrahim ibn Alî (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb*, Matbaatu'l-Bâbî el-Halebî, Mısır ty.

111. Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1973.

112. Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman ibn Ahmed (ö. 360/970), *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I-II, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Kahire 1388/1968.

113. Taberî, Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i âyi'l-Kur'an*, Mısır 1373/1954.

114. Tirmizî, Muhammed ibn Îsâ (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

115. Vâhidî, Ebu'l-Hasan Alî ibn Ahmed (ö. 468/1075), *Esbâbü'n-*

Nüzûl, Mısır 1316.

116. Vâhidî, Ebu'l-Hasan Alî ibn Ahmed (ö. 468/1075), *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, Beyrut, ty.

117. Wensinck, A.J. et J.P. Mensing, W.P. De Haas., *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane*, I-VII, Leiden, E.J. Brill 1936-1969.

118. Yahyâ ibn Âdem el-Kureşî (ö. 203 H.), *el-Harac*, nşr. A. M. Şâkir, Mısır 1368/1949.

119. Yâkut, Şihâbüddîn Ebu Abdillah el-Hamevî (626/1229), *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut 1410/1990.

120. Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekat Müessesesi*, 3. bs., İstanbul 1977.

121. Yeniçeri, Celal, *Uzay Ayetlerinin Tefsiri*, İstanbul 1995.

122. Yusuf el-Kardâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, Beyrut 1969.

123. Yusuf Musa, *Târîhu'l-Fıkhı'l-İslamî*, trc. Ahmet Meylanî, 2. bs., İstanbul 1983.

124. Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed ibn Ahmed (ö. 748/1347), *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Alî Muhammed el-Becâvî, Mısır 1382/1963.

125. Zehebî, Şemsüddîn Ebu Abdillah Muhammed ibn Ahmed (ö. 748/1347), *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, Dâru'l-Maârif, Mısır 1957.

126. Zemahşerî, Cârullah Mahmûd ibn Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Beyrut 1366/1947.

127. Zeydân, Abdülkerim, *Ahkâmü'z-Zimmiyyîn*, Bağdat 1988.

128. Zeylaî, Abdullah ibn Yûsuf (ö. 762/1361), *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, 1. bs., I-IV, el-Mektebetü'l-İslamiyye 1393/1973.

129. Zeylaî, Fahruddîn Osman ibn Alî (ö. 743/1342), *Tebyînü'l-Hakâik alâ Kenzi'd-Dekâik*, el-Emîriyye tabı.

130. Zihni, Mehmed, *Ni'met-i İslam*, Salah Bilici Yayınevi, İstanbul 1976.

131. Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm Kâmus-ı Terâcim li Eşheri'r-Ricâl*, I-XI, 3. bs., ty.

132. Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletuh*, 2. bs., I-VIII, Dımaşk, 1405/1985.

133. Zühaylî, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslamî fî Uslûbihi'l-Cedîd, 2. bs., I-II, Dımaşk, ty.